
3 1761 08116760 3

HLÍDKA.

Ročník XXV.

SPOLUPRACOVNÍCI:

Karel Černocký. Stanislav Fiala. Prof. Dr. Jan Hejčl. Dr. Karel Hubík. Prof. Dr. Tomáš Hudec. Jan Kakš. Dr. Jan Korec. Alois Koudelka. Dr. Josef Kratochvil. Prof. Dr. Methoděj Kubíček. Prof. Dr. Karel Kyselý. Václav Lankaš. Emanuel Masák. Fr. Pavelka. Ign. Petrželka. A. O. Plešovský. Prof. Dr. Antonín Polák. Jakub Pošvář. J. Ratiborský. Prof. Dr. Josef Samsour. Jan Staněk. Prof. Louis Špaček. Prokop Šup. Jan Tenora. MUDr. Josef Vinař. Josef Vrchovecký. Augustin Vrzal. Dr. Pavel Vychodil.

V Brně 1908.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

Obsah.

Ročník XXV. Číslo 1.

HLÍDKA.

O pragmatismu.

Podává V. Lankaš.

Pragmatismus, stejně jako jeho odnož humanismus, dobývá dnes světa, stává se modní filosofií a má četné a zvučné vyznavače a apoštoly. Skoro by se zdálo, že „naše doba zplodila nový system filosofický, jeden z oněch originálních a hlubokých systemů, který tvoří počátek a zvracejí důkladně a celkově tabulku našich hodnot.“ Stručně o pragmatismu bylo tu již referováno. („Hlídka“ 1906, leden.[1]) Tam odkazujeme čtenáře. Dnes běží nám spíše o jeho kritické ocenění. Máme — toť otázka, jež se nám tu vtírá — máme ochotně vstoupiti do šlépějí jeho hlasatelův a šiřitelův a opustiti ve prospěch pragmatismu „svou dávnou tradici nezištné spekulace“? Z mnoha kritických studií vybíráme k odpovědi na tuto rozhodně ne nedůležitou otázku studii Mentréovu, která nám ke stručné informaci úplně postačí.

I.

Historicky pragmatismus je přirozené vyzrání anglické filosofie; od doby renaissance anglická filosofie směřuje v obdivuhodné jednotnosti k této vyšší formě utilitarismu, který osvěcuje a posvěcuje všechno její úsilí. Praktický pud celého plemene žije a rozvíjí se v této výbojné filosofii, a věru těžko nalézti vývoj co do jednoty, souvislosti a pokroku tak význačný a podobný tomuto řetězu anglických myslitelů, který se datuje od Lockeho až k W. Jamesovi. Máme tu bezděčně dojem býti přítomni organické evoluci, jejíž poslední zjevy vysvětlují počáteční rysy a postupné typy; tak hotové formy životní pomáhají hláskovati její žvatlání. S historického stanoviska tedy jest nemožno o tom pochybovati

[1] O humanismu viz »Hlídku« 1906, červenec, článek »Ze světa idei«.

pragmatismus jest plodem anglického ducha. Poprvé byl formulován americkým mathematikem K. Peircem; Peirce byl však jen dokonatelem toho, co anglický mozek v sobě dlouho již nosil. W. James otevřeně to doznává: „Jsem šťasten říci, že jsou to filosofové anglického jazyka, kteří první zavedli obyčej hledati význam různých systemů v jich praktických differencích. Peirce vyjádřil jen zřejmě to, co všichni instinktivně činili díky svému smyslu pro skutečnost. K posouzení nějakého pojmu a pojetí pravá anglická methoda je tázati se: Co znamená pro mne? Jaké skutky z něho vyplývají? a p. Tak pojednává Locke otázku osobní totožnosti... Tak vykládá Berkeley svou theorii hmoty... S tohoto stanoviska uvažuje Hume i pojem příčiny... Stewart a Brown, J. Mill, John Mill a Bain se více méně přizpůsobili této methodě, a Shadworth Hodgson užil ji skoro tak výslovně jako Peirce.“ James, nose v sobě princip filosofie činnosti, přilnul ihned k ní, slyše o ní výklady Peirceovy, a učinil jej svým „vůdcem“ a svým „kompasem“. V ní našel konečně formuli, která inspirovala jeho bádání a přinesla jeho pracím jednotu.

Mimo tuto ověřenou a uznanou příbuznost má pragmatismus dva nepřiznané kořeny a souvisí se dvěma proudy, jichž počátek jest dalek: proudem skeptickým a proudem mystickým. Proud skeptický zdá se, že již od řecké dávnověkosti připravoval příchod anglické moderní filosofie, ježto skeptici jsou úzce spřízněni s empiriky;[1]) proud mystický, proud původu náboženského, na prvý pohled zdá se býti silně dalek anglického temperamentu, milujícího positivno a konkretno: ve skutečnosti projevuje v jiném „řádě“ (jak by řekl Pascal) tytéž tendence a směřuje k týmž důsledkům jako skepticismus vzhledem k vědě a filosofii. Skeptik zhrdá posměšně spekulací, baví se lomozem a námahou filosofův a pro své jednání spokojí se několika povrchními zásadami. Co záleží na tom, že svět je konečný nebo nekonečný, že je věčný, nebo že má snad počátek v času, že hmota je složena z atomů nebo že jest do nekonečna dělitelna; že země se točí, nebo že jest nehybna! Toť jsou samé otázky bez praktického dosahu, bez lidského zájmu a důsledně beze smyslu; toť otázky, jež možno stejně jistě a bezpečně přetřásati kladně nebo záporně, otázky, krátce řečeno, subtilní a neřešitelné, jež třeba přenechati zahálčivým a malicherným lidem. A vskutku k čemu by nám bylo jich rozřešení? Život, jejž jsme nuceni žíti, má své neodkladné nutnosti, jichž třeba poslouchati, a za tímto účelem a k tomu cíli třeba je se o radu utíkati k smyslovým

[1] Sextus Empiricus je předchůdce Stuarta Milla.

dojmům a hledati vůdců v pravděpodobnostech a zdání. Co jest pro mne skutečno, jest pro mne pravdivo, mé sensace jsou měřítkem zevnějších věcí a mé pocity jsou měřítkem věcí vnitřních — individuelní člověk jest měřítkem věcí.[1]) Prakticky, věřím v bezprostřední konstatace svých smyslův, a to dostačí mi, abych řídil svůj život, jediná to věc, která má základní důležitost. Slunce mne zahřívá Proč? Nevím — jen zakouším, že, když mi jest chladno, lépe se mi daří, vystavím-li své tělo jeho paprskům. Jaké jsou rozměry tohoto tělesa? Mně jeví se jako zlatý kotouč; jiní míní, že jest větší, ba že jest velmi veliké. Co však vědí o něm a k čemu třeba toho věděti? Toto poznání, toto vědění nezmění v ničem jeho účinky na mne, a pak je příliš daleko, aby mne snad jeho rozměry děsily. Tak soudí skeptik, zhrdaje všemi problemy, které nemají vlivu na jednání jeho života a přikládaje víru a důvěru zdáním, jež chápe v té míře, jak odpovídají potřebám činnosti.

Moralisté, kteří hledí ponejvíce k hodnotě lidských skutkův, usuzují často jako skeptici. Anathematem stíhají vědy, které nečiní člověka lepším, vysmívají se metafysikům, kteří tráví svůj čas titěrnostmi, hádajíce se o věci nemožné a bezvýznamné a své zhrdání rozšiřují i na spisovatele a umělce, kteří sledují svým uměním nezištný cíl. Náboženství, jež po výtce zabývá se spásou člověka, připojí se samozřejmě výtkám a proskripcím těchto lidí, posílí je, ano překoná je. V očích věřícího člověka jediné, co jest na výsost důležito, toť osobní spása: vše, co k ní nevede, jest marno a neužitečno a důsledně škodlivo. Svět jest jen přípravou k životu věčnému, jinak čímsi vedlejším, bezvýznamným. Mimo náboženskou praktiku všechno lidské snažení jest marnivo a neplodno. Zpět tudíž vy odvážlivci, vy zvědavci, vy zarputilí hledači pravdy: pravda jest v theologii a v účinné lásce Boha. Věda jest jen „marnost a strast ducha", dí mudřec Starého Zákona; věda je pyšna a marna, opakuje autor Imitationis Christi; vše, co Boha nepřibližuje, oddaluje Ho. Mystika, opírající se o víru, zatracuje tudíž svobodnou a nezištnou spekulaci, na místo sudidla pozemské užitečnosti klade sudidlo užitečnosti nadpozemské či nadpřirozené. Objevy přijímá s lhostejným úsměvem, jakoby říci chtěla: K čemu je to dobré ke spáse? I duchové nejneodvislejší, jakmile mystika zachvátila jejich duše, vzdalují se čisté vědy jako něčeho bezcenného a malicherného. Čtěme jen Pascala provolávajícího marnost geometrie, ano i psychologie; vizme jen, jak Malebranche vysmívá se astronomům stále sedícím u svých nástrojův a chemikům hrajícím si se zkumavkami; slyšme

[1]) Humanismus přejímá tuto Pythagorovu formuli.

jen theology, jak stěžují si do ubohých filosofů, kteří mermomocí chtějí naplniti okov Danaidek! Jakmile starost o osobní spásu pronikla v duše neklidné a neomrzelé, vyhlazuje všechny ostatní snahy, absorbuje všechny energie, strhuje všechny myšlenky pode jho utilitarismu tak výlučného jako jest utilitarismus skeptikův.[1])

Hle, toť dva proudy nanejvýše protivědecké a protifilosofické, z nichž pragmatismus mimo svou historickou příbuznost vyvěrá. Přebírá nástupnictví skeptické lenosti a mystické lhostejnosti. Pragmatismus jest nejprve sourozencem pyrrhonismu; ale je to pyrrhonismus letitější, pyrrhonismus, který byl svědkem zázračného pokroku věd, který viděl úspěch techniky a průmyslu a jimi byl oslněn. Toť skepticismus obchodníku, skepticismus moderního „businessmana". Pragmatismus je rovněž spřízněn s mysticismem, ačkoliv někdy hlásá boj proti křesťanskému náboženství; je to opačný mysticismus, který má však tytéž požadavky. Krátce řečeno, pragmatismus jest agnostický: nejen si zapovídá jistých problemů, jež pokládá za nerozřešitelny pro lidského ducha, nýbrž věří, že potřeba poznávati jest u nás umělá a klamná, že rozum jest bytně orientován k činnosti a neschopen proniknouti skutečno. Otázka, která v sobě neobsahuje praktických důsledkův a lidského ověření, zdá se mu, že postrádá smyslu.

Jak vysvětliti rychlý a podivuhodný úspěch této nauky? Předně její jednoduchostí: na prvý pohled je takořka dosažitelna, nevyžaduje těžko pochopitelných vědomostí a specialního vzdělání, její použití jest hravě lehko, dovoluje komukoliv státi se filosofem. Pak generalisuje postup, jejž každý aplikuje spontanně na každý okamžik svého života; za methodu absolutní vytyčuje methodu zcela všední: strom soudíme dle ovoce, člověka podle skutků, ideu dle úspěchu, vše podle zdaru; v naší plutokracii na př. je stále rostoucí tendence sváděti všechny otázky na peněžitou otázku, odhadovati vše dle znějícího kovu a kreditu. Konečně pragmatismus přichází též jako reakce proti upřílišenému intellektualismu, který přesytil a ochromil předchozí generace. Lidé jsou syti abstrakce, žízní po činnosti, chtějí žíti intensivní život.

[1]) Mentrée, jsa opravdovým křesťanem, nemíní tu zlehčovati křesťanského náboženství. Chce jen líčiti přesně stav duše, jenž křesťanům není vlastní, jenž křesťanství není bytný a jenž na štěstí není stavem většiny nynějších křesťanů. Tolik jest jisto, že všechny formy mysticismu vedou ke zhrdání vědy a filosofie. Na př. Comte, když stal se stoupencem milostného mysticismu, udává učencům směšné meze. Z astronomie škrtá kapitolu o hvězdách, poněvadž nemají vlivu na lidský život atd., poněvadž Sirius jest beze vztahů s naší planetou. Comte tehdy ovšem nemohl tušiti spektroskopie a jejích chemických objevův. Ostatně positivismus není bez analogií s anglickým utilitarismem.

Pragmatismus odpovídal příliš hlubokým pudům anglosaské rasy, než aby nebyl přijat nadšeně v krajích osazených touto rasou. Stačí čísti na př. dílo Tocquevillovo „Démocratie en Amérique", abychom poznali v této filosofii domorodé ovoce americké civilisace. Chápeme tudíž, že v krajích anglosaských má pragmatismus legie vyznavačův, a že sloupce anglických revues jsou plny článkův o pragmatismu. Co z počátku méně chápeme, toť, že kraj latinské tradice, jako jest Italie, dal se do vleku Ameriky. V Italii jest nyní škola mladých, čilých filosofů. kteří kavalírsky dávají co proto starým filosofům starého světa. Jich chef jest A. Papini a jich orgán čile redigovaný Leonardo. Florentinská skupina nerepresentuje ovšem celého filosofického italského hnutí, ale jistě jest jeho nejčilejším střediskem, předbojníkem budoucnosti. Mentrée vidí v tomto mladistvém zápalu a v tomto pragmatistním apoštolátu znamení italského obrození, obrození, jež se projevuje ve všech oborech a v prvé řadě v ekonomickém oboru. Mladí duchové zaujati filosofií trhají hlučně pouta a styk s bludy minulosti a nadšeně přijímají poslední formu filosofie. filosofie jsoucí v modě, jež lichotí jich skryté touze po dobývavé činnosti a překypujícím životě. Ve Francii, která nemá dosud své strany nebo lépe řečeno své pragmatistní nákazy, nemožno mnoho o pragmatismu hovořiti, stejně jako v Německu. I Francie má svůj pragmatismus, ale francouzský pragmatismus není snadno několika slovy charakterisovati. Francouzský pragmatismus, jako francouzský socialismus, jest hnutí příliš složité a dosti spletité, nemající discipliny a jednotnosti skupin citovaných. Pragmatistní krise, již Francie prodělává, jest originální a na zevnějších proudech cele nezávislá.[1]) Krise tato projevila se reakcí proti upřílišenému intellektualismu a nezdravé ideologii generace, jež měla za vzory Renana a Tainea. Klíčiti vidíme reakci tuto ve spisech Renouvierových, který akcentuje a podpisuje úlohu vůle ve víře. Psychologie Taineova zplozuje nepřímo metafysiku Bergsonovu, a hrubý scientismus Berthelotův vyvolává vědeckou kritiku Poincaréovu. Vedle psychologického a vědeckého proudu vyrůstá apologetický proud Bloudelův, který zakládá filosofii činu, jejíž inspirace je sice velmi rozdílna od inspirace anglického pragmatismu, ale odpovídá přes to týmže tužbám. Na to přicházejí žáci s přemrštěnostmi a znetvořením nauk mistrů; než jestliže Le Roy vyvozuje krajní důsledky z premis Poincarém položených a prohlašuje, že věda jest pohodlný nástroj a pravidlo činnosti, Poincaré nemlčí a neváhá protestovati a hlásá vysoce práva nezištné vědy, vědy pro vědu.

[1]) Viz náš referát v »Hlídce« 1906 č. 10 v článku »Ze světa idei«.

Tak francouzský pragmatismus nalezá své kritiky a své mírnitele mezi sebou, ano i mezi těmi, kteří přispěli k jeho rozvoji — znamení to, jak francouzské plémě jest nepřítelkyní paradoxu a merkantilismu, jak miluje míru a opravdovost, vědu pro vědu. Život učence jako jest Le Roy dementuje již sám jeho theoretický pragmatismus.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

§ 4. Ústav theologický od svého zřízení do roku 1848.

Ústav theologický pro vzdělání alumnů ve vědách bohoslovných byl zřízen v Brně současně se seminářem a vyučování v něm zahájeno počátkem školního roku 1807/8. V prvních dobách svého trvání byl theologický ústav brněnský podobně jako ostatní ústavy bohoslovné v zemích rakouských úplně podřízen poručnikování vládnímu. Udržovaltě se i za císaře Františka I duch josefinský v rakouské byrokracii dále; jen nejhorší jeho výstřelky byly odstraněny, aniž sekera ke kořeni byla přiložena. Ústavy bohoslovné jevily se ústavy státními a vliv biskupů na ně nebyl téměř žádný. Za takovéhoto stavu věcí není ovšem také s podivem, že theologická studia nepovznášela se pod vládním poručnikováním přes nesčetné téměř předpisy z úpadku. Jediným účinkem předpisův a nařízení císařských bylo rozmnožení studujících theologie, nikoli však pěstování pravé katolické vědy, pro niž v nejvyšších kruzích tím méně zájmu bylo, že jak ministr František hrabě Coloredo (1792—1805), tak i jeho nástupce kníže Metternich duchovní v první řadě považovali za úředníky státní a s nimi také tak jednali.[1])

Dle normy pro ústavy bohoslovecké v Rakousku tehdy platné měl brněnský ústav theologický při svém zřízení jen čtyři stolice, pro něž biskup Vincenc Josef hrabě Schrattenbach v podání svém ze dne 12. října 1806[2]) navrhl tyto professory: Kanuta Arndta, kněze řádu minoritského, pro stolici církevních dějin a církevního práva, kněze řádu augustinianského Filipa Nediele pro hermeneutiku Starého a

[1]) *Brück*, u. d. I. Bd. str. 380.

[2]) Uloženo jest v archivě alumnátním.

Nového Zákona, světské kněze Dra. Norberta Doležela pro stolici dogmatiky a polemiky a Dra. Antonína Woschu za professora morálky a pastorálky. Poněvadž však jen první dva, vyučujíce kleriky svého řádu, vykonali již dříve předepsané zkoušky, druzí pak měli jen doktorát z theologie, rozhodla c. k studijní komise dvorní dne 12. prosince 1806, že Dr. Norbert Doležel a Dr. Antonín Woscha musí napřed vykonati přísnou zkoušku u theologického direktoratu v Olomouci z předmětů, pro něž je biskup navrhuje, a teprve potom, vykonají-li zkoušku tu s dobrým prospěchem, mohou býti potvrzeni, ježto doktorát z bohovědy sám o sobě nedostačuje k nastoupení úřadu učitelského na ústavě bohosloveckém.[1]) Oba vykonali také v čevnu 1807 předepsanou zkoušku s dobrým výsledkem a byli po té vládou také potvrzeni pro navržené stolice. Než Dr. Doležel vzdal se pro nemoc ještě před počátkem školního roku svého místa. Za něho po vykonané zkoušce ustanoven byl professorem dogmatiky a polemiky Pavel Wepy, před tím kaplan v Dambořicích.[2])

[1]) Das Doktorat aus der Gottesgelehrtheit reicht nicht zu, um ein theologisches Lehramt ohne weiters anzutreten. Die unter den von dem Fürstbischofe vorgeschlagenen Lehrern begriffenen zwei Weltpriester Norbert Doležel und Anton Woscha haben sich daher vorläufig aus den Lehrfächern, für welche der Fürstbischof sie als Professoren aufzustellen anträgt, einer strengen Prüfung bei dem theologischen Direktorat in Ollmütz mit Beiziehung der öffentlichen Professoren, deren Lehrfach die Prüfung betrifft, zu unterziehen und sind nur dann, wenn sie die Prüfung mit gutem Erfolge hinterlegen, zu bestättigen. Rozhodnutí jest uloženo v archivě místodržitelském ve sbírce Sammlung der k. k. Hofverordnungen vom Jahre 1806.

[2]) Bude snad zajímati, uvedeme-li zde písemní otázky, které byly dány Dr. Ant. Woschovi. I. Z morálky: 1. Quid est lex, an legis promulgatio necessaria, ut obliget et an consuetudo vim legis obtinere potest? 2. Obligamurne Deum diligere et in quo hic amor consistit? quomodo a nobis proximus amandus est et qui sunt limites amoris inimico exhibendi? 3. Quid et quotuplex est virtus et quae media virtutis et quo ordine de mediorum horum utilitate et usu in theologia morali tractandum? II. Z pastorálky: 1. Wie werden den Kindern die Begriffe beigebracht? Was sind katechetische Predigten und welchen Nutzen haben sie? Was sind Kontroverspredigten und welche sind untersagt? 2. Wie hat der Seelsorger sich zu verhalten, wenn er in seiner Gemeinde Verschwörung zu fürchten den Grund hat, oder wenn er eine Räuberung entdeckt? 3. Welche ist die schicklichste Art den Sünder zu bessern? Wann und wie kann auch die Lossprechung versagt werden? Elaborát spolu s posudky professorův olomouckých uložen jest v archivě místodržitelském. Paulu Wepymu byly předloženy otázky: 1. An existentia Dei quibusdam argumentis probari potest, an hic Deus ab hac rerum universitate distinctus, an ille hoc totum universum ex nihilo produxit atque illud sua providentia conservat et gubernat? 2. An apte statuuntur fontes cognoscendae religionis christianae libri sacri Veteris quam Novi Testamenti et traditio? 3. An theologi recte asserunt redemptorem nostrum aeternae salutis nostrae media reliquisse apta, nempe doctrinam suam, divinae gratiae auxilium,

Jak ukazuje Ordo praelectionum theologicarum in episcopali seminario brunensi pro anno scholastico 1807/8 ze dne 23. listopadu 1807,[1]) byly přednášeny ve čtyřletém kursu theologickém tyto předměty:

1. Professor Filip Nediele přednášel theologům prvního a druhého ročníku v prvním běhu Antiquitates linguae hebraicae cum interpretationibus, a v druhém běhu Introductionem in libros Veteris Testamenti cum interpretatione devět hodin v týdnu dle Jahna.

2. Professor Kanut Arndt vykládal po oba běhy Ius canonicum cum principiis historicis theologům prvního a druhého ročníku rovněž devět hodin týdně dle Pehema.

3. Professor Pavel Wepy přednášel Theologiam dogmaticam cum polemica dle Klüpfela theologům třetího ročníku devět hodin v týdnu.

4. Professor Dr. Ant. Woscha přednášel theologům čtvrtého ročníku v prvním běhu morálku dle Polaschka a v druhém běhu pastorálku dle Giftschütze, od školního roku 1812/13 dle Rechbergerovy Pastoralanweisung zum akademischen Gebrauch (Wien 1812), 14 hodin týdně.

Poněvadž však c. k. moravské gubernium, když mu byl předložen rozvrh přednášek, přípisem ze dne 22. ledna 1808 žádalo, aby církevní dějiny jako přípravné studium pro právo kanonické byly přednášeny theologům prvního ročníku a právo theologům ročníku druhého, byla v druhém školním roce potud provedena změna v rozvrhu přednášek, že alumni prvního ročníku poslouchali 4 hodiny týdně církevní dějiny a alumni druhého ročníku církevní právo 5 hodin v týdnu. Změna ta však stala se teprve na konci školního roku na novou výtku moravského gubernia ze dne 4. května 1809, když po smrti professora Arndta, jenž od prvotního rozvrhu ustoupiti nechtěl, sám vrchní ředitel ústavu kanovník Ruprecht zatímně přednášek se ujal. V rozdělení ostatních přednášek nastaly změny potud, že professor Nediele přednášel v druhém školním roce exegesi a introdukci Nového Zákona opět prvnímu a druhému ročníku a professor Dr. Ant. Woscha theologům třetího ročníku v druhém běhu morální theologii theoretickou.

V třetím školním roce 1809/10 přednášena byla ve čtvrtém ročníku theologie morální a pastorální, v třetím moralis generalis spolu s theologií dogmatickou a polemickou, v druhém právo kanonické,

---

quod etiam ad initium operis boni, imo fidei necessarium sit, et sacramenta, sed numero solummodo septem? Elaborát spolu s posudky uložen jest v archivě místodržitelském.

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním.

dále lingua hebraea, exegesis a antiquitates biblicae a konečně v prvním ročníku dějiny církevní, lingua hebraea, exegesis a antiquitates biblicae.

Tento rozvrh přednášek zůstal v platnosti také v následujících dvou letech s tou pouze změnou, že začátkem školního roku 1811/12 ve čtvrtém ročníku přednášena byla pouze pastorálka, v třetím pak ročníku vedle dogmatiky a polemiky též morálka, a to v prvním semestru morálka generální, v druhém pak morálka specialní.

Do školního roku 1811/12 připadá také pokus rozmnožiti dosavadní čtyři stolice professorské o samostatnou stolici Nového Zákona. Toho roku obrátil se totiž tehdejší professor v Krakově a pozdější biskup sekavský P. Roman Zängerle listem ze dne 31. března[1]) na biskupa hraběte Schrattenbacha, aby mu vzhledem k tomu, že císař ponechává biskupům na vůli, chtějí-li míti při svých ústavech bohoslovných, jako tomu jest při lyceích, dva professory pro studium biblické, vymohl stolici Nového Zákona při ústavě brněnském, jak se

[1]) List pro jeho zajímavost uvádíme doslovně: Als ich Euer Hochfürstlichen Gnaden in Brünn aufwartete, haben Höchstselben mich nicht nur sehr gnädig aufgenohmen, sondern sich auch geäußert, daß wenn nur am Ollmützer Lycaeum erst beym Bibelstudium ein zweiter Professor angestellt wäre, Höchstselbe nicht abgeneigt seyn würden, mich in dieser Eigenschaft bey der Brünner Theologischen Lehranstalt zu verwenden. In Ollmütz wird nun Martin Altegger als 2ter Professor der hl. Schrift bereits sein Amt angetreten haben und Herr Hofrath von Gruber versicherte mich gestern, daß Seine Majestät es den Hochwürdigsten Herren Bischöfen überlassen, ob sie die nemliche Ordnung auch bey ihren Theologischen Studien einführen wollen, welche Höchste Willensmeinung wahrscheinlich bald den Hochwürdigsten Ordinariaten intimirt werden dürfte. Wenn also Euer Hochfürstlichen Gnaden nicht abgeneigt wären sich für die Anstellung eines zweiten Professors der hl. Schrift zu erklären, würde ich die gehorsamste Bitte wagen mir die Kanzel des Neuen Bundes offen zu behalten, und ich würde mich bey der Höchsten Studien-Hofkomission – wo ich eine Bittschrift einreichen müßte – dann erklären, daß ich den bereits an der Prager Universität erhaltenen Posten ablehne und jenen nach Brünn vorziehe. Überzeugt, daß Euer Hochfürstlichen Gnaden gerade damals am wohlthätigsten für die vom Herrn anvertraute heilige Gemeinde sorgen, wenn Höchstselbe diesem Volke Gottes aus der Priesterklasse Männer zu Führern geben, die unter vortrefflichen Lehrern gebildet fähig sind die ihnen anvertrauten Gläubigen mit Worten und Thaten zu unterrichten, so bin ich sehr zufrieden, wenn Euer Fürstlichen Gnaden nur dann erst meine unterthänigste Bitte genehmigen, wenn Höchstselbe von meinen Kenntnissen, Orthodoxie, Verwendung und priesterlicher Konduite sich haben überzeugen lassen, weil unstreitig das gute oder schädliche Einwirken des Meisters auf die Zöglinge von unendlich wichtigen Folgen ist, bey denen wenn nicht immer, doch meistens nach dem Bekannten: Ipse dixit, das Wort des Lehrers für richtigen Grundsatz angesehen wird. Indem ich Gott für das beständige Wohl Euer Hochfürstlichen Gnaden bitte, geharre ich mit schuldigster tiefster Verehrung Euer Hochfürstlichen Gnaden unterthänigst gehorsamster Diener Roman Zängerle. Wien, 31. März 1811.

již o tom dříve za návštěvy Zängerlovy byl vyslovil. S touže žádostí obrátil se Zängerle i na tehdejšího vrchního ředitele ústavu kanovníka Ruprechta. Biskup hrabě Schrattenbach skutečně také dne 25. května 1811 podal žádost k studijní komisi vídeňské o zřízení samostatné stolice Nového Zákona při brněnském ústavu theologickém, dovolávaje se nejvyššího rozhodnutí ze dne 22. března 1811 a zároveň navrhoval pro ni P. Romana Zängerle. Žádost jeho byla však vyřízena odmítavě. Studijní komise rozhodla totiž, že při nynějším stavu náboženského fondu moravského a dále vzhledem k tomu, že navržený pro stolici Nového Zákona při theologickém ústavu brněnském P. Roman Zängerle již při pražské universitě místo obdržel, nemůže tentokráte ustanovení druhého učitele biblického studia v Brně Jeho Veličenstvu navrhnouti.[1]) Tím bylo také zmařeno povolání tohoto tak vynikajícího a církevně smýšlejícího učence na theologický ústav brněnský.

Poněvadž však studium theologické takto rozdělené a omezené nevyhovovalo požadavkům doby, vydán byl v brzku z nejvyššího nařízení dekret studijní komise dvorní ze dne 23. září 1814 č. 1767, kterým se nařizovalo, aby netoliko na domácích ústavech theologických v Dolních Rakousích, nýbrž také na theologických ústavech diecesních zřízen byl příštím školním rokem čtyřletý kurs theologický se stolicemi pedagogiky a hospodářství jako na universitách a lyceích a ustanoven byl druhý professor biblických předmětův a theologie pastorální a morální byly odděleny. Kde není posud druhého professora předmětů biblických, musí zatím dosavadní professor biblického studia přednášeti theologům prvního ročníku předměty Starého Zákona $1^1/_2$ hodiny denně a theologům druhého ročníku předměty Nového Zákona rovněž $1^1/_2$ hodiny denně; professor morálky a pastorálky má přednášet theologům třetího ročníku morálku 9 hodin týdně a pastorálku theologům čtvrtého ročníku 5 hodin týdně.[2]) Nařízení tato provedena byla také při theologickém ústavu brněnském. Poněvadž však nebylo hned zvláštních zkoušených sil pro nové stolice, přednášeli prozatímně dosavadní professoři biblického studia a pastorálky a morálky, Filip Nediele a Dr. Ant. Woscha, předměty tyto dle nového rozdělení, a to až do počátku školního roku 1816/17. Zatím však byli studijní komisí přípisem ze dne 23. prosince 1814[3]) vyzváni, aby se vyslovili, které stolice si v budoucnosti

[1] Akta uložena jsou v archivě alumnátním.

[2]) Přípis uložen jest v archivě alumnátním. Srv. též *Zschokke*, u. d. str. 455 n.

[3]) Uložen jest v archivě alumnátním: Vermöge hohen Studien-Hofkommissions-dekret vom 23. Dzbr. v. J. wurde ich mittelst hoher Landesstelle beauftragt nach von

podržeti chtějí. Poněvadž professor Nediele rozhodl se podržet si stolici Nového Zákona a professor Dr. Woscha stolici pastorálky, byli pro nově zřízené stolice biblického studia Starého Zákona a morálky po vykonané zkoušce u direktoratu lycea olomouckého ustanoveni noví professoři, a to pro biblické studium Starého Zákona mladistvý a velenadaný augustinian Cyrill František Napp a pro morálku Filip Dworžaczek, dotud kaplan v Zámku Žďáře. Stolici hospodářství obdržel po vykonané zkoušce rozhodnutím studijní komise ze dne 10. srpna 1816 sekretář moravsko-slezské hospodářské společnosti Josef Zeman. Úkolem jeho bylo přednášet theologům čtvrtého ročníku nauku hospodářskou 5 hodin v týdnu. Za to dostalo se mu 1000 zl. ročního platu z fondu kameralního, zatím co ostatní professoři museli se nadále spokojit s platem 600 zl.[1]) Přednášky katecheticko-pedagogické konal od roku 1815 ředitel normální hlavní školy Ferdinand Schüller, a to tak, že theologům druhého ročníku přednášel pedagogiku 2 hodiny v týdnu a theologům čtvrtého ročníku katechetiku a methodiku 5 hodin týdně.[2])

Přednášelo tudíž počátkem školního roku 1816/17 na ústavě theologickém v celku 7 professorův a výpomocný učitel. Přednášky samy byly pak rozděleny tak, že byly přednášeny:

1. V prvním ročníku církevní dějiny dle Dannemayerových Institutiones historiae ecclesiasticae (9 hodin týdně) a dále biblické studium Starého Zákona, totiž biblické starožitnosti, hebrejština, exegese a introdukce Starého Zákona dle Jahna (9 hodin).

2. V druhém ročníku církevní právo dle Rechbergerova Enchiridion iuris ecclesiastici (5 hodin), dále hermeneutika dle Mayera, exegese a introdukce Nového Zákona (9 hodin) a vychovatelství dle Mildeovy Erziehungskunde (2 hodiny v týdnu).

Euer Hochwürden abgeforderter vorläufiger Einvernehmung anzuzeigen, welches Lehrfach sich dieselben für die Hinkunft von ihren dermaligen zwei Lehrgegenständen beibehalten wollen. Folglich welche Lehrämter an der hiesigen theologischen Lehranstalt für das zukünftige Schuljahr zu besetzen seyen. Worüber binnen 3 Tagen ihre schriftliche Äußerung gewärtiget wird. Brünn den 3. Feber 1815. Vincenz Josef, Bischof.

[1]) Ježto se stolice hospodářství nezdála dobře osvědčovati, byly na přání císařovo některé ordinariáty tázány, aby projevily svoje mínění, zda stolice tato má dále trvati. Ordinariát brněnský vyslovil se pro další její trvání. Poněvadž i jiné ordinariáty, byvše dotázány, ji uznávaly za užitečnou, vydáno bylo nejvyšší rozhodnutí ze dne 26. srpna 1817, že stolice hospodářství má při theologických ústavech diecesních dále zůstati, přestala však býti předmětem povinným.

[2]) Dotyčná akta uložena jsou v archivě alumnátním.

3. Ve třetím ročníku dogmatika a polemika dle Klüpfelových Institutiones theologiae dogmaticae (9 hodin) a morálka dle Reybergerových Institutiones ethicae christianae (9 hodin).

4. Ve čtvrtém ročníku theologie pastorální dle Reichenbergerovy Pastoralanweisung (9 hodin), dále katechetika dle Leonhardovy Katechetik a methodika dle Peitlovy Methodik (v celku 5 hodin) a konečně hospodářství (5 hodin).

Vedle těchto předmětů řádných přednášeny byly jako předměty mimořádné orientalní dialekty: chaldejština, syrština a arabština (2 hodiny v týdnu). Přednášky tyto mohli dle dvorního dekretu ze dne 27. července[1]) 1822 poslouchat netoliko jen theologové prvního ročníku, nýbrž i theologové ostatních ročníků, zvláště ti, kteří by si přáli obdržet úřad professorský. Aby pak k horlivému studiu orientalních dialektů více byli povzbuzeni, ustanovoval dvorní dekret ze 16. prosince 1829,[2]) aby učebnice orientalních dialektů za odměnu byly udělovány vynikajícím theologům na ústavech theologických a jiných veřejných učilištích. Na brněnském theologickém ústavě, pokud bylo možno zjistit, navržen byl pouze roku 1839 absolvovaný theolog Augustin Kiowsky pro tuto odměnu.

Poněvadž theologové tehdy vesměs studovali na ústavech německých a tudíž v řeči české náležitě vycvičeni nebyli, aby lidu věřícímu, z převážné části v diecesi brněnské k národnosti české náležejícímu, slovo boží jeho mateřským jazykem mohli hlásat a vůbec s prospěchem správu duchovní vykonávat, věnovala vláda také této otázce pozornost a pečovala o to, aby dorost kněžský měl příležitost v jazyku českém se vycvičit. Vysvítá to z přípisu c. k. moravského gubernia ze dne 10. března 1809 ordinariátu zaslaného. V přípise vyzývá gubernium biskupský ordinariát, aby podal zprávu, zda by nebylo záhodno při jevící se nutnosti zvláštního vyučování „moravské řeči", vyučování toto svěřit za přiměřenou roční remuneraci professoru pastorálky nebo vůbec někomu jinému. Nebude snad od místa, uvedeme-li v původním znění dotaz onen.[3]) Zní takto:

Durch höchstes Dekret vom 20. v. M. wurde anher eröfnet: wienach Ser Majestät angezeigt worden sey, daß es in Mähren am Nachwuchse solcher geistlichen Zöglinge mangle, welche nebst der deutschen auch die Landessprache vollkommen besitzen, folglich in der Seelsorge nicht überall gehörig

---

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním.

[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

[3]) Uložen jest v archivě alumnátním.

verwendet werden können, somit die Nothwendigkeit entstehe denselben im Seminarium einen ordentlichen Unterricht in der betreffenden Sprache ertheilen zu lassen.

Infolge dieser höchsten Entschließung hat man daher die Ehre Euere fürstlich Gnaden zu belangen, anher gefällig bekannt zu machen, ob im Falle der sich in dero unterhabenden Dioezes bestättigenden Nothwendigkeit eines besonderen Unterrichtes in der mährischen Sprache nicht dem jeweiligen Lehrer der Pastoraltheologie gegen eine angemessene jährliche Remuneration, oder wem sonst anvertraut werden könne, und solle, um diesfalls den Bericht an die höchste Behörde erstatten zu können.

Brünn, den 10. März 1809. (P. d.)

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Farář Běnčík neměl se v Bystřici hlavně; neměl peněz a opětně žádal Bystřické, aby ho založili. Stavení farní také potřebovalo oprav, byli tam tesaři, dělníci. Příjmy kostelní byly malé a obracely se ještě jinam. Tak Bystřičtí přikázali kostelníkům, aby platili tesařům a dělníkům těmi penězi, „kteréž dosti pracně po kostele vyžebří“, farář však žádal, aby to platili z obecního, ježto kostelníci museji plátna za některou kopu pro alba koupiti.[1])

K tomu ještě přísný pán Václav Ples nebyl s farářem spokojen. Přijel na jaře 1595 na svůj statek bystřický, aby, jak praví, při chudých svých poddaných lidech o pobožném v cnostech křesťanských jejich cvičení, kteří v nově zase z bludů kacířských k víře obecné svaté katolické vedeni jsou, taktéž o bedlivosti a pilnosti správců jejich duchovních od biskupa podaných, též i o bratřích řádu sv. Františka na místo to, kdež prve pikharti aneb bratří valdenští byli, uvedených vyzvěděti a v čem by jakou prospěšnost dobrým příkladem i nákladem svým více způsobiti mohl. Ale shledal „mnohou nerozšafnost a nesprávu těch farářů zdejších pro zameškání i zavozování ve věcech spasitelných toho chudého sprostného lidu“, o čemž biskupovi 10. května takto psal: „Předně ten kněz Jan Rektoryus, farář rozsožskej, od Vaší kn. M[ti] v nově sem podaný při svým nejprve na túž faru přistoupení v tyto minulý kajíci dny a velikonoční svátky lidu obecnému kalich a přijímání velebné Svátosti pod obojí spusobou netoliko osvobodil, ale velice

[1]) Tamže č. 7638: list nedatován.

schválil s tím při tom zjevně na kázaní oznámením, že od Vaší kn. M[ti] to dovolení (aby pod obojí spůsobou velebnou Svátost podávati mohl) má, toliko aby ti, kteříž pod obojí přijímati budou, těch pod jednou a zase tolikéž ti pod jednou, těch pod obojí nehaněli, ale k sobě se v tom pokojně z obojí strany chovali, kdež jest skrze takové své kázaní velikej potah netoliko z své, ale i z jinejch osad z tohoto zboží lidu obecnýho sobě spůsobil, tak že jest v zelenej čtvrtek, velkej pátek a v neděli velikonoční a též i nětco v neděli květnou do několika seth, jak správu mám přes tři sta osmdesát lidí pod obojí spůsobou a žádného pod jednou kommunikoval. Jakej pak dále spůsob v tom, čehož více politovati jest, totiž tento zachovával: na faře v světnici svý podle luterského neb husitského obyčeje po několika osobách, jakž se kdy sešly, k sobě pouštěl a tu jim napomenutí neb naučení dával, a s některými taky (kterýmž se nejlípe zdařilo) vobecní spověď říkal, na vinu ani na svědomí jejich nemnoho se ptal; kdež mezi nimi někteří roku pominulého skrze mé a manželky mé jednání k víře obecné svaté katholické obrácení Pána Boha v jeho velebné Svátosti pod jednou spůsobou po spovědi a rozhřešení katholickým přijímali, tu se také mezi těmi nezvedenejmi lidmi našli a spolu s nimi zároveň při té spovědi neb naučení odpraveni a na druhej den též pod obojí spůsobou a k tomu ještě lžičkou z kalicha jako husitský děti kommunikováni a tak zase v první blud od tohoto správce uvedeni byli, kterýmž když sem o takový nestálosti v víře a mínění jejich domlouval, jináče jsem od nich srozuměti nemohl, než že to z jejich pouhé sprostnosti a hlouposti a obmeškání jich faráře jejich se stalo, neb mně při tom i tím stíhali, že sem jim poručil farářem jejich a žádnejm jinejm se spravovati. A protož oni že sou tak, jak jest je spravil, učinili, a kdyby jim jináč bylo poručeno a naučeno, jako od předešlejch kněze Jiříka a kněze Martina, katolickejch farářů, že by se tolikéž byli tak spravili, než že v tom oni jakožto sprostí lidé že sou se poslušně zachovali a jak jim podal, tak že sou přijali. Při tom též velkej pátek pod obojí spůsobou že jest podával, jak jest to též dobře učiniti, zdali na ten den mši svatou sloužiti a Svátost velebnou posvěcovati čili od jiného dne posvěcenou zachovati mohl, o těch a o jiných jeho bludích a obmeškání a vzláště o vymlouvání jich a zastáváním (sic!) toho rozličnejmi neforemnejmi anebo absurdi argumenti a jak pohoršení a domnění rozličná a sprostného lidu k těžkému jich potom s toho vyvozování sou nastala, bylo by mnoho co psáti a Vaši kn. M[t] zaměstknávati, ale na ten čas při tom zůstavuji.

O druhém pak knězi Janovi Benzíkovi, faráři zdejším bystřickým, též Vaší kn. M^ti tajiti nemohu, že ten jestliže ne tak mnoho v učení bludným, ale tím víceji v mnohých pohoršlivých povahách hřeší, neb ačkolivěk též tyto pominulý kající dny žádného kommunikanta pod jednou spůsobou mimo třiceti pod obojí spůsobou, o kterejchž mi sám oznámil, jest neměl, jak jest je pak katholickým spůsobem spravil nebo nespravil, a kam sou se jiní pod jednou spůsobou v nově obrácení poděli, a dále svýho povolání jak pilen jest, o tom nevím, než malé znamení k vzdělání víry katholické až posavad od něho poznávám; mimo to pak těchto pominulejch dnů v sobotu před nedělí Exaudi odsud do městečka Bobrový na posvícení odešel, při osadě svý zdejší v sobotu nešporu, v neděli mše svatý, kázaní slova božího, oznámení lidu o nastávajících svatodušních slavnostech zameškal, kdež až posavad již pátej den tam zůstává, a jakž správu mám, s tím knězem bobrovským a jinejmi vlky, nepřátely vovcí Krista Pána, po kvasích na kočím se vozí, v kuželky hrají a v jinech tělesnejch rozkošech sobě zvolují, zatím sem nebozí chudí lidi s několikera nemocnejmi a nestatečnejmi dětmi pro křest přicházeli, což kdyby náhodou bratří zákona sv. Františka nebylo, bez toho z nevyřízenou věcí a velikým nebezpečenstvím těch nevinných dítek musili by byli odjíti, jiní s pohřeby a jinými duchovními potřebami museli obmeškáni býti. A poněvadž se to pak od něho zde v mý přítomnosti a pod mnohejm jeho přátelskejm a dobrotivejm napomenutím děje, co pak v nepřítomnosti mý jakej řád a správa mezi těmi mladejmi, rozpustilejmi a nesprávnejmi kněžími bejvá, mohu se domysliti.

To všecko, což tuto Vaší kn. M^ti v pravdě, jakž samo v sobě jest, oznamuji, jak tesklivě a lítostivě považuji toho a slzami v mysli svý to přemítám, jaká tu ujma cti a slávy boží, zlehčení a potupa víry svatý katholický, obmeškání spasení mnoha tisíc sprostnejch chudejch lidí, k tomu náklady a mozoly jejich, též práce a starost má s mnohejm nebezpečenstvím a nenávistí odporníkův a nepřátel víry naší daremně až posavad vynaložené jest, a jaké budoucí škodné pohoršení vzláště v tyto těžké a nebezpečné časy s obvzláštní kacířů radostí odtud pochází a se množí, vypraviti ani vypsati neumím.“ Prosil tedy biskupa, aby tyto nedostatky při těchto farářích napravil, anebo jiné způsobnější a dospělejší s jistou instrukcí, jak by se lépe a užitečněji chovati měli, podal, „neb již v pravdě na ničem jiném zejskání tohoto lidu sprostného a přivedení jich do společnosti církve svaté obecné nepozůstává, než toliko na samé správě a práci kněžské, kteříž, budou-li

míti dobré vůdce, snadně zejskáni a napraveni budou.“ Ale bude-li biskup ty faráře v jejich nedostatcích napravovati, aby měl pamět na slavnost Božího Těla, aby snad pro jejich nepřítomnost opět většího nedostatku se nezpůsobilo.[1])

Tento list jasně vyličuje církevní poměry v Bystřici a okolí, tak že netřeba co dodávati. Biskup Stanislav na tyto žaloby poslal do Rozsoch a do Bystřice kanovníka olomouckého a kroměřížského děkana Pavla, který měl kněze Jana Rektoryusa potrestati, a faráře bystřického, najde-li se, že by úřadu svého nebyl bedliv, fary zbaviti a spolu s druhým do trestání dáti a na jeho místo jiného kněze dosaditi. Ale samému biskupovi zdály se žaloby ty upřílišeny: dokládal, že až posavad dobře a pobožně se chovali, nařizoval pak, aby je arcijáhen krajský častěji visitoval.[2])

Běnčík nebyl zajisté tak nebedliv úřadu svého, jak se p. Václavu Plesovi zdálo, neboť zůstal v Bystřici za p. Václava i za nástupce jeho Zikmunda Jana Plesa Heřmanského ze Sloupna. Deset let působil v Bystřici v přeobtížných pracích, jak praví, aby náboženství katolické bylo zavedeno a upevněno, ve skrovnosti, až si ho žádal nejvyšší komorník Ladislav Berka z Dubé a Lípy, aby roku 1604 po odchodě meziřického děkana Mikuláše Sarkandra za kanovníka brněnského stal se nástupcem Sarkandrovým.[3])

Po Janu Běnčíkovi jmenuje se farářem bystřickým roku 1606 kněz Jakub, který však od sv. Jiří odejíti chtěl. Na žádost p. Zikmunda Jana Plesa sliboval kardinál Dietrichštejn, že nařídí, aby tam byl hodný kněz za faráře podán a dosazen. Snad však tam dosavadní farář ještě zůstal, neboť teprve roku 1607 Jakub Nikolaides, farář bystřický, odešel do Žďáru.[4])

V těch dobách pamatoval na Bystřici Zikmund Jan Ples znamenitým odkazem. Ve středu den sv. Ondřeje (30. listopadu) 1605 učinil poručení na pergameně psané a odkázal 300 zl. mor. na vystavění kostelíčka ke cti a chvále P. Boha, sv. Bartoloměje a sv. Kateřiny a

[1]) List p. Václava Plesa biskupovi dto na Bystřici v středu po božím vstoupení (10. května 1595 v archivě kroměřížském; sdělil kníž.-arcib. archivář Fr. Snopek.

[2]) V kníž.-arcib. archivě kroměřížském kopiář XXXII., list biskupův p. Plesovi dto 20. května 1595.

[3]) Berka psal kardinálu Dietrichštejnovi 7. dubna 1604 o Běnčíkovi: »Dignus namque est, qui post decennium ex tenuiori ad ampliorem promoveatur« (orig. v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži; zpráva archiváře Snopka)

[4]) Kopiář z roku 1606; list kardinála Zikmundu Janu Plesovi dto Kroměříž 4. března 1606. — *Snopek*, »Nová akta kard. Dietr.« v »Čas. Mat. Mor.« 1903, str. 294.

Barbory na místě příhodném, a aby se tím lépe kostelík vystavěl, odporučil monstranci stříbrnou pozlacenou k prodaji a k nákladu téhož kostelíka, na jeho ozdobu poručil dvé mědě̌nice stříbrné a dvé stříbrné nalévky, z nichž měla se udělati lampa, ampulky a mědě̌nička, na vychování kněze a opravování kostelíka odporučil 500 zl; farnímu kostelu v Bystřici odkázal všecky svátosti a obrazy ze svého domu, k záduší farního kostela 100 zl., k záduší rozsošskému, vítochovskému a lhotskému po 50 zl., na školu v Bystřici „pro lepší vyživení a mládeže cvičení rektora mládence učeného, pobožného, tolikéž mládencu tím víceji, a aby muzika v kostele tím lépeji zpívána býti mohla" 300 zl., na špitál pro hojnější chování chudých 100 zl., Bystřickým chudým 50 zl. a chudým vdovám 30 zl. kromě jiných ještě odkazů.[1] Za mocné otcovské poručníky zřídil při tom Jana Jiřího Humpoleckého z Rybenska a Matyáše Jelitovského z Jelitova a na mlýně Komíně. Ale tito nijak poručenství tohoto nevyplnili, kostelík nepostavili, lampu, ampulky a mědě̌ničku udělati nedali, ano Jan Jiří Humpolecký z Rybenska monstranci prodal a peněz na vychování kněze poručených za sebou zanechal. Jediné z odkazu páně Plesova zachráněn byl plat k zádušim kostelním, na školu a na špitál, který ujištěn byl potom na Horním a Dolním Rotkově, až byl později odveden Bystřickým, kteří jej roku 1655 zapsali na statcích a užitcích obecních tak, aby na věčné časy každoročně odvozováno bylo do kostela sv. Vavřince na opravy a ozdoby 5 zl., na kostel a k záduší rozsošskému, vítochovskému a lhotskému po $2^1/_2$ zl., do školy 15 zl. a do špitálu 5 zl.[2])

Po smrti p. Zikmunda Jana Plesa opatrovníci statku bystřického Jan Jiří Humpolecký a Matyáš Jelitovský, když byl kněz Jakub Nikolaides opustil Bystřici, chtěli míti za faráře Valentina Sullu, faráře ze Slatěnic, a Sulla skutečně byl v Bystřici roku 1609.[3])

Tehdy však nastala tam změna ve vrchnosti. Statek bystřický byl roku 1609 zemským soudem prodán za 24.300 zl. nejvyššímu písaři

[1]) Na stavbu chudobince v Brně odkázal 500 zl., pražské jesuitské kolleji, kde chtěl býti pochován, 1000 zl., olomoucké 100 zl. a tamnějšímu konviktu taktéž 100 zl. mor. *Wolný*, »Markgr. Mähren« VI. 74.

[2]) Roku 1625 poháněl Jiří hr. z Náchoda a z Lichtenburka, pán na Bystřici, Václava Mikuláše Humpoleckého Osovce z Rybenska i na místě bratří jeho nedílných 22 půhony, že nebožtík otec jeho Jan Jiří Humpolecký poručenství Zikmunda Jana Plesa nevyřídil; poháněl z odkázaných obnosův i z úrokův. Ale ke konci nepřivedeno nic; zprvu jednali o to přátelsky, pak p. hrabě z Náchoda umřel. Knihy půhonné v zemském archivě č. 34 fol. 312—321. — Sbírka Bočkova č. 7532.

[3]) »Časopis Mat. Mor.« 1903, str. 296.

zemskému Janu Cejkovi z Olbramovic, ale kromě kostelních podací i se všemi duchody k nim náležejícími, která patřila biskupu olomouckému. Podle smlouvy trhové byl Čejkou do Bystřice praesentován za faráře Václav Heryjan (Herjan) Avšak Bystřičtí před ním zavřeli kostel; domnívalit se, že se zase vrátí dřívější časy, kdy mohli míti kněze pod obojí a doufali v pomoc a ochranu Čejkovu, jenž byl horlivým protestantem, že kněze evangelického obdrží. Proto jakmile koupil panství bystřické vznesli na něho, kterak „majíce list od p. Viléma z Pernštýna na to, aby pro náboženství svaté křesťanské pod obojí od žádné vrchnosti své utiskáni, kněží pak pod jednou aby jim mimo vůli jejich na faru nebo do kostela městského u sv. Vavřince dosazováni nebyli, proti témuž nadání jsou od nebožtika p. Václava Plesa Heřmanského z Sloupna náramně utiskováni a sužováni k náboženství římskému ano i k tomu, že kněz pod obojí od Plesa vyhnán a jiný kněz římského náboženství na to místo od něho dosazen, přinuceni byli.“ Proto žádali ho, „který se s nimi v náboženství srovnává“, aby jich při takovém privilegiu jejich zůstavil a jiného kněze náboženství pod obojí na tu faru dosadil. Čejka nemohl dáti než vyhýbavou odpověď, že nekoupil s tím statkem kolatur, že tedy se mu netrefí, aby jim kněze náboženství evangelického dosazovati měl, než že chce jim v tom nápomocen býti a je chrániti, aby podle toho svého privilegia náboženství svého pod obojí v Bystřici požívati a tak kněze pod obojí sobě dosazené míti mohli.[1])

Bystřičtí spoléhajíce na připověď páně neotevřeli kostela knězi Václavovi. Tím bylo porušeno právo kardinála Dietrichštejna na kostel, čehož kardinál nemínil trpěti. Jednal zprvu asi v květnu 1610 přátelsky s Čejkou a domluvil se s ním tak, že Čejka měl poručiti Bystřickým, aby kostel otevřeli a knězi nečinili překážky. Ale Bystřičtí neuposlechli a kněze Václava do kostela nepustili.[2])

Kardinál hájil však práva svého, žaloval, a byl jemu a Bystřickým rok k právnímu jednání složen. Zároveň jednal kardinál s p. Čejkou ve prospěch faráře Václava a snesl se s ním, aby zatím knězi, aby nehynul, desátky a platy náležité a povinné dávány byly, a žádal, aby p. Čejka nařídil, by stalo se tak dříve než k roku dojde.[3]) (P. d.)

[1]) Sbírka Bočkova č. 7418.

[2]) Kopiář z roku 1610; list kardinálův dto Kroměříž 7. června 1610.

[3]) List kardinálův p. Čejkovi z 30. června 1611 v archivě kroměřížském.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Hlava čtvrtá.

Přechod do vlastních dějin.

29. Dosavadní dějiny nazývá Marx předběžnými; vlastní prý započnou teprv s nastolením socialistické společnosti. Zmínili jsme se již o Marxově immanentním zákonu kapitalistické společnosti nynější Jeho působením dostaví se socialistická společnost nutně a nezbytně, jak marxisté bezpečně očekávají. Lidé nemohou na vývoji nynějším nic měniti, mohou pouze dle Engelse usnadniti to, co se neodvratně státi musí, a takto se uchrániti mnohých starostí provázejících každý společenský převrat. „Společensky působící síly působí stejně jako síly přírodní, slepě, násilně, ničivě, pokud jich nepoznáme a s nimi nepočítáme. Jakmile jsme je však poznali a pochopili jejich činnost, jejich směr a účinky, pak závisí na nás, abychom je podřizovali vždy více své vůli a jimi dosáhli svých účelů. Zvláště to platí o dnešních ohromných silách výrobních.“ [1]) Poněvadž socialní demokraté jediní poznali a pochopili znamení doby, proto usnadňují politickým zasahováním vývoj v zájmu jak proletářů tak měšťáků.

Všimněme si nyní immanentního zákona kapitalistické výroby, abychom poznali, jak si marxisté představují přechod do „vlastních dějin“ lidstva. Přechod připravuje se od dob, kdy stroje provedly úplnou změnu ve výrobě a ve vlastnických poměrech. Doba malovýroby — řemeslné a rolnické — jest charakterisována tím, že pracovníku náležejí jak výrobní prostředky tak i výrobek sám do té doby, až jej prodá na trhu. Výrobní síly však nezůstávají státi, nýbrž „vyvíjejí“ se s pokrokem techniky.

Vyvinutější síly výrobní vyrábějí rychleji, ve větším objemu, proto se přestává vyráběti v malém. Co se dříve vyrábělo v mnoha malých závodech, vyrábí se nyní v jediném závodě velkém. Nastala „přeměna individuelních a roztříštěných prostředků výrobních v prostředky společensky soustředěné, a proto také přeměna drobného vlastnictví mnohých v ohromné vlastnictví několika lidí, tedy expropriace půdy, životních potřeb a pracovních nástrojů“. Malovýroba „vyvinula se“ ve velkovýrobu. Místo jednoho mistra jest při výrobě zaměstnáno a súčastněno mnoho dělníků; výrobek vyrobí massa dělníků, výrobní proces nemá tedy jako dříve při malovýrobě ráz individuelní, isolovaný, nýbrž ráz socialní, společenský. Výrobní, právnicky řečeno, vlastnické poměry zůstaly však tytéž přes to, že se změnil výrobní proces, a přes to, že síly výrobní jsou vyvinutější. Výrobek přivlastňuje si nyní také jen jediný člověk; výrobci nepracují pro sebe, nýbrž pro někoho jiného, pro toho, kdo jest držitelem výrobních prostředků, pro kapitalistu.

[1]) *Fr. Engels*, Dühring, str. 300.

S pokroky techniky pokračuje vývoj výrobních sil. Výrobní prostředky stávají se stále dokonalejšími, závody stále většími, a byla-li dříve malovýroba předstižena a potlačena velkovýrobou, učiní nyní větší velkozávod nemožným a hospodářsky neproduktivním malý velkozávod. A jako dříve byl vyvlastňován samostatně hospodařící dělník, řemeslník a rolník, tak jest nyní vyvlastňován malý kapitalista.

„Tato expropriace prováděna jest působením immanentních zákonů kapitalistické výroby, koncentrací kapitálů. Jeden kapitalista ubíje mnoho jiných.“

Ačkoli výrobní proces vždy víc a více nabýval společenského rázu, přece trvá beze změny dřívější vlastnický poměr, dřívější způsob nabývací, přece jest v závodě jen jeden nabyvatel proti mnohým, kteří vyrábějí. Poněvadž množství vyvlastněných a nemajetných — proletářů — vzrostlo do té míry, že mají převahu ve společnosti, trpí společnost pauperismem, který zabraňuje, aby výrobky stále rostoucích, stále dokonalejších sil výrobních došly odbytu. K pauperismu druží se krise, působící zanikání, zakrnění, zastavení závodův. O tomto stavu praví Marx: „Z vývojových forem výrobních sil převrátí se tyto výrobní poměry poutány jsouce týmiž výrobními silami. Nastoupí epocha socialní revoluce. Takováto ‚socialní revoluce‘ nastane tím, že massa vyvlastněných a vykořisťovaných se vzepře tlaku a vyvlastní (sama jsouc vyvlastněna) několik málo kapitalistů. Hodinka kapitalistického vlastnictví soukromého bije. Vyvlastňovatelé budou vyvlastňováni.“ Toto vyvlastnění obnoví individuelní vlastnictví, avšak na základě vymoženosti kapitalistického období, na základě kooperace svobodných dělníkův a jejich společného vlastnictví k zemi a výrobním prostředkům, získaným prací. V tomto novém stavu shoduje se společenská výroba se společenským nabýváním, společenskými poměry vlastnickými.

Uvedli jsme zkrácené místo[1]) z Marxova Kapitalu, kde vyličuje, jak se v našem dějinném období dostanou výrobní síly v rozpor s výrobními poměry a jak z tohoto rozporu vzejde vyšší sklad, socialistická společnost.

Hlavní momenty nynějšího vývoje podle uvedeného místa jsou: vzmáhá se výroba strojová a soustřeďuje se ve velkých závodech, vzrůstá anarchie ve výrobě kapitalistické, kapitál se soustřeďuje vždy více v rukou kapitalistů, jichž počet se umenšuje, jeví se tedy tendence k vyvlastnění vyvlastňovatelů. Konečným důsledkem bude shroucení nynější společnosti kapitalistické, a to ve směru politickém a hospodářském. Na troskách nynější společnosti povstane společnost nová, marxisty tak toužená — socialistická.

Theorie o soustřeďování čistě technickém vypovídá, že v dohledné době bude možna jedině výroba strojová, a to ve velkém. Celý vývoj nynější tíhne prý ke zřizování velkých závodů. Velkolepé vynálezy technické, rozvoj strojnictví, parní a elektrická síla, zdokonalování prostředků dopravních, vše to působí, že výroba v malém mizí, ustupujíc

[1]) Podle *Lorenze*, Marxovská socialní demokracie, str. 14—16.

výrobě ve velkém, která posléze bude jediné možna. Toto soustřeďování uplatňuje se nejen v průmyslu, nýbrž také v zemědělství, třebas ne tak rychle a zřejmě.

Mizením malých závodův a vzrůstem velkých množí se řady proletářů, lidí to nemajetných, hospodářsky závislých a téměř výhradně jen na denní mzdu poukázaných. Davy dělného lidu, vydělávajíce sotva tolik, aby život uhájily anebo ne mnoho nad to, nemohou ovšem mimo nutné kupovati a nedovedou spotřebovati výrobky, které velké závody zhotovují v ohromném množství. Proto klesá odbyt a spotřeba, výroba počíná váznouti a dostavují se krise. Krise, vyskytující se z počátku ojediněle, opakují se později s jistou pravidelností po určitých dobách, až konečně nastane krise trvalá. Touto chronickou krisí budou nejhůře postiženi kapitalisté sami. Závody postižené krisí nejspíše zaniknou a jejich majitelé klesnou do řad proletářských. Tendence k vyvlastňování vyvlastňovatelů počne se vzmáhati. Kapitalisté, kteří dříve ubíjeli soutěží samostatného rolníka a řemeslníka a udělali z něho továrního dělníka, budou se nyní sami navzájem ubíjeti čili vyvlastňovati. Tento čistě mechanický proces dostoupí konečně toho stupně, že zbude jen hrstka rodin, které ve svých rukou soustředí celé bohatství v zemi, všecky velkozávody a všechnu půdu. Finanční oligarchie ovládne hospodářsky svět. Třída kapitalistická zmizí, zničíc samu sebe.

Na tomto bodu vývoje střetnou se síly výrobní s poměry výrobními a nastane sociální revoluce. Proti hrstce kapitalistů, kteří ve svých rukou soustředili všechnu hospodářskou moc, stojí nyní nesmírné množství nemajetných, vyvlastněných a vykořisťovaných proletářů. Útiskem a zotročením, jímž všichni stejně trpí, vzrůstá mezi proletáři roztrpčenost a vzdor proti finanční oligarchii a proto se cítí za jedno v boji proti zbylým magnátům kapitalistickým. Ale spolu jsou již dosti vycvičeni a způsobilí, aby mohli převzíti řízení a správu celé výroby do svých rukou.

Ohromné davy proletářů nestrpí dlouho nadvládu hrstky kapitalistů. Vyvlastnění vzchopí se proti vykořisťovatelům, prohlásí je za zbaveny majetku, čili „vyvlastní“ je. V té chvíli „odbije poslední hodinka soukromého vlastnictví kapitalistického“, jak Marx praví. Veškeru půdu, stroje a závody, tedy celou hospodářskou moc, zaberou proletáři ve jménu společnosti.

Bude-li proveden tento převrat společenský po dobrém, odbije-li poslední hodinka soukromého vlastnictví kapitalistického v tichosti či za vřavy krutého boje a krveprolití, jest ovšem těžko předvídati. Marx jako revolucionář od kosti naznačuje, že převrat bude násilný. V manifestě kommunistickém aspoň se praví: „Kommunisté opovrhují tím, aby své názory a záměry zatajovali. Prohlašují odkrytě, že jejich cílů lze dosáhnouti pouze násilným převratem všeho dosavadního řádu společenského. Ať panující třídy se třesou před kommunistickou revolucí! Proletáři v ní nemají čeho ztratiti, leda své okovy. Mohou však získati svět!“

Naproti Marxovým vývodům o nutném shroucení nynější společnosti kapitalistické následkem soustředění kapitálu a zubožení proletariatu můžeme ovšem poukázati na dějiny, které nezdají se opravňovati k takovému závěrku „Nynější poměry výrobní podobají se namnoze těm, které zavládly v římském státě na sklonku jeho slávy. Ba nahromadění majetku v rukou několika jednotlivců bylo větší poměrně než nyní až na bohatství Rotšildovo. (Dějepisec Plinius na př. vypravuje, že patřila polovice Afriky, kterou Římané podmanili, pouze šesti osobám.) Využitkování otroků bylo mnohem brutálnější, nelidštější nežli zotročování dělnictva nyní. A přece nevypravují dějiny, že by po pádu římského státu byli začali žíti kommunisté. Za to nám dějiny vypravují, kterak na troskách světovládství římského národové přijavše víru Kristovu i v životě národohospodářském dodělali se neobyčejného blahobytu.“ [1])

30. Jaké následky bude míti tento společenský převrat? Prvním účinkem vítězství proletariatu bude zánik státu. S posledním kapitalistou zanikne starý řád společenský a proletariat zmocní se veškeré moci politické a hospodářské. Stát jest dle výměru Engelsova a názoru marxistův „organisací třídy vykořisťující za účelem zachování vnějších podmínek výrobních.“ Ve státním zřízení projevuje se hospodářská a politická moc třídy panující nad třídami ovládanými a vykořisťovanými. V našem období je tedy stát organisací kapitalistů za účelem zmíněným. Socialní revolucí zmizí kapitalisté s povrchu zemského — poslední to třída vládnoucí, po níž již nepřijde jiná — a zbudou jedině proletáři, kteří nyní výlučně tvoří společnost. Proto stát, představitel třídy vládnoucí, stane se zbytečným; neboť nebude již ani třídy vládnoucí ani tříd ovládaných. Zanikne tedy. „První úkon“, dí Engels, ve kterém stát vystoupí skutečně jako představitel celé společnosti — zabrání totiž výrobních prostředků jménem společnosti — „bude zároveň posledním jeho samostatným úkonem juko státu Zasahování státní moci do společenských poměrů stane se zbytečno v jednom oboru za druhým, až konečně přestane samo sebou. Místo vlády nad osobami zaujme správa věcí a řízení výrobního procesu. Stát nebude odstraněn, nýbrž zanikne.“ [2])

Aby zavedl a ustálil klid a pořádek po společenském převratu, uchopí se proletariat prozatím sám vlády. Bude to doba přechodní „diktatury proletariatu“, kdy se spolu projeví nejzřejměji, ale i nepokrytě třídní vláda. (Diktatura proletariatu bude bezpochyby opakováním hrůzovlády z dob francouzské revoluce, ovšem v rozměrech ohromnějších a co do způsobu krvavější. Všichni zjevní nepřátelé nového řádu aneb aspoň podezřelí, že mu nepřejí, budou prostě ubiti, tak že zbudou jen praví socialisté.)

V diktatuře proletariatu bude slaviti stát jako organisace vládnoucí třídy svůj největší triumf. Ale tento triumf bude zároveň jeho smrtí; neboť již nebude třídy zvláštní, která by chtěla a mohla podržeti vládu

[1] *Rudolf Vrba*, Socialně-demokratická společnost, str. 34.
[2] *Fr. Engels*, Dühring, 302.

nad jinými třídami. Proletariat, jsa totožným se společností, uchopí se moci politické a hospodářské ve jménu této společnosti.

Diktatura proletariatu potrvá jen potud, pokud nebudou uklidněny a uspořádány poměry a společnost nebude zorganisována na nových základech. Podstatu nové organisace socialistické naznačuje Marx ke konci uvedeného již místa. Obnoveno bude individuelní vlastnictví, avšak na základě vymožeností kapitalistického období, na základě kooperace svobodných dělníkův a jejich společného vlastnictví k půdě a k výrobním prostředkům získaným prací.

Za této nové organisace společenské přestane všechen rozpor mezi výrobními silami a vlastnickými poměry, tak že se ustálí v ekonomické struktuře společnosti dokonalý soulad. Všechny výrobní prostředky, půda, nástroje, stroje, závody stanou se majetkem celé společnosti. Každý člen bude povinen pracovati a spolupůsobiti při výrobě. Veškeren výtěžek z výroby připadne pak celé společnosti, t. j. všem jejím členům Pracující tedy nebude již prací svou vydělávati pro jiného ani mu hromaditi majetek, nýbrž celý výtěžek z práce připadne jemu.

Známkou budoucího stavu společenského, jak patrno, bude kollektivismus. Kollektivismus není totožným s kommunismem. Shodují se v domáhání lepšího řádu společenského a hospodářského a v přesvědčení, že cíl ten je dosažitelný. Rozcházejí se však v názoru o způsobu, jak dosíci a ustáliti nový pořádek. Kommunismus vidí kořen všeho zla v soukromém majetku a žádá proto, aby byl naprosto odstraněn. Požaduje absolutní rovnost práce a břemen, příjmův a požitkův. Ale kollektivismus nepokládá majetek sám za největší zlo, nýbrž nespravedlivé rozdělení statků. Vinu na tom má ovšem také soukromý majetek, ale nikoli výhradně Z tohoto porovnání plyne, že každý kommunismus usiluje o odstranění soukromého majetku, nikoli však každý kollektivismus.

Hlavní požadavky kollektivismu jsou: všechny výrobní prostředky státi se mají majetkem celé společnosti; společnost organisuje a řídí veškeru práci; příjmy smějí plynouti výhradně jen z práce, tak že příjmy z kapitálu, ať se nazývá jakkoliv, jsou naprosto vyloučeny. Má tedy na místo soukromého kapitálu nastoupiti kollektivní kapitál. Zda by kollektivismus vedl v posledních důsledcích ke kommunismu, je zde věcí vedlejší.

Co zde bylo řečeno, potvrzují slova Schäffleova:[1]) „Pravíme s důrazem, že není správno tvrditi, že kollektivismus se zasazuje o zrušení všeho a každého majetku, tak že by byl pouze negací majetku. On zavrhuje pouze soukromé vlastnictví výrobních prostředků (jako jsou půda, dílny, stroje atd). Soukromé vlastnictví věcí k osobní potřebě nezavrhuje a ani nemůže zavrhovati. Žádný socialista dnešní není zajisté tak pošetilým, aby zavrhoval soukromé používání a soukromý majetek potravin, šatstva, nářadí, knih a pod. Kollektivním majetkem státi se mají pouze výrobní prostředky.“ Kollektivní majetek máme tu a tam již nyní, na př. státní a kommunální majetek, silnice, dráhy, veřejná

[1]) *A. Schäffle,* Die Quintessenz des Sozialismus, str. 57.

náměstí, parky, vodovody atd V budoucnosti pak zabere společnost všechny výrobní prostředky bez výjimky. Avšak věci, které jsou k osobní potřebě, pohodlí anebo k zpříjemnění života, ponechá majetkem jednotlivců.

Podle Marxovy theorie o zrcadlení se zevnějších věcí a poměrů v mozku lidském způsobí nastalý převrat v životě hospodářském také dokonalý převrat v cítění a smýšlení lidském, čili v duševním životě. Nové poměry vytvoří nové lidstvo na zemi. Přiměřeně k novému podkladu hospodářskému, z něhož vymizel všeliký rozpor a nesrovnalosti, vytvoří se v lidských hlavách nové názory právní, filosofické, vědecké a umělecké. Jsouť tyto názory a představy podle mínění marxistův odleskem hmotných poměrů společenských, a lidé si těmito ideologickými formami uvědomují stávající poměry v jistém období.

Změní se tedy myšlenkový obsah budoucích lidí a později uvolní se duševní život od hmotných podmínek, na nichž jest nyní úplně závislý. Ale tento výsledek vítězství proletářů dostaví se teprve znenáhla a po delší době Poněvadž po vítězství proletářů žádná nová třída již nebude moci nabýti vrchu, proto dozná po jedné stránce i vázanost ideelních činitelů na hospodářský podklad pronikavé změny, Ještě vždy bude sice technika rozhodující, ale poněvadž bude ve službách celého člověčenstva a nikoliv jako dříve jediné třídy, proto pozbudou i ideelní činitelé třídního rázu a nabudou takto větší samostatnosti. Tato samostatnost bude posledním ovocem proletářského vítězství, které se však dostaví teprve v pozdější době.

Nová doba bude tedy opravdu nová a podstatně rozdílna od předchozích dob. a to nejen co do hospodářského, ale i co do duševního života. Z té příčiny marxisté s úsměškem odmítají všechny námitky, činěné proti jejich „neomylné“ vědě, pravíce, že nesmí býti posuzována dle měřítka vzatého z naší doby a z našich poměrů. Se svého stanoviska měli by ovšem pravdu. Ve světě prý není nic stálého, nýbrž vše podléhá změně. Pravda a mravní názory naší doby nemohou prý proto býti měřítkem příštích časů, názorův a zřízení budoucích. Příští věky budou míti vlastní pravdu. mravouku a logiku, kteréž jsouce jedině správným obrazem nových poměrů, budou spolu jedině správným měřítkem k posouzení změněných poměrů. Dovolávajíce se budoucí logiky, nových zákonů myšlení, zhošťují se marxisté ovšem velmi lehko nepohodlných námitek proti svým socialistickým naukám.

Nastolení socialistické společnosti znamená dle marxistů zlatý věk v dějinách lidstva. Lidstvo si oddechne, zbaveno bude všech strastí a běd, všech útrap a bolestí, které byly jeho údělem v předchozích dobách. O čem snili a pěli básníci, co tušili myslitelé 18. století o zdokonalitelnosti lidstva téměř do nekonečna jdoucí, stane se v socialistické společnosti skutkem. Osvobozené lidstvo nebude se již chvěti před bytostmi nadpřirozenými a neznámými silami, které nyní zasahují mnohdy neblaze v osudy národův i jednotlivců. Lidé stanou se konečně opravdu pány přírody, podmaní si dokonale její síly a stanou se v pravdě svobodnými. Lidstvo rozvine všechny síly a schopnosti, počne

žíti životem novým, opravdovým, životem plným, krásným a blaženým. „Jakmile se uváže v držení výrobních prostředků společnost, odstraněna bude nadvýroba zboží a tím i nadvláda výrobku nad výrobcem. Anarchie ve společenské výrobě nahrazena bude vědomou a promyšlenou organisací. Boj o život utichne. Tu teprv opustí člověk v jistém smyslu nadobro zvířecí říši, zamění zvířecí podmínky existenční za podmínky skutečně lidské. Veškeré člověka obklopující podmínky životní, jež ovladaly dosud lidstvo, přejdou pod nadvládu a dozor lidí, kteří se pak poprvé stanou vědomými, skutečnými pány přírody, poněvadž budou pány svého vlastního sespolčení. Zákony jejich vlastního společenského konání, jež pro ně dosud byly cizími, vládnoucími zákony přírodními, budou pak lidmi s plnou znalostí věcnou používány a tím i ovládány. Vlastní sespolečnění lidí, o němž se jim dosud zdálo, že je přírodou a dějinami oktroyováno, stane se nyní jejich vlastním a svobodným dílem. Objektivní, cizí mocnosti, ovládající dosud společnost, budou podřízeny lidskému dozoru. Teprv od té doby budou lidé sami s plným vědomím mistry svých dějin, teprve tehdy budou míti společenské příčiny od nich v pohyb uvedené na prvním místě měrou stále větší účinky od lidí zamýšlené. Je to skok lidstva z říše nutnosti do říše svobody."[1])

Čtouce tato slova, jimiž velebí Engels příští věk pravé svobody, mimovolně si připomínáme, co slyšel ve vidění bohonadšený evangelista: „Setře Bůh všelikou slzu s očí jejich, a smrti již nebude, ani kvílení, ani křiku, ani bolesti nebude již, nebo první věci pominuly."[2]) Ovšem dlužno po česku místo „Bůh" položiti „socialistická společnost". A pak nestane se to na věčnosti, nýbrž zde na zemi, na níž vytvořen bude onen kýžený ráj, tak krásný a vábný, že lidstvo nezatouží po nebeské blaženosti. „Nebo první věci pominuly." Podobně pronáší se také Marx ve zmíněném místě o období kapitalistickém: „Touto formací (kapitalistickou) společnosti končí předběžné dějiny lidské společnosti."

Jak vidno, oživl v marxismu opět s novou silou chiliasmus zašlých věků, leda že se oblekl v modernější a vědecké roucho.

(P. d.)

[1]) *Engels*, Die Entwicklung des Sozialismus, 43.
[2]) Zjev. 21, 4.

Kniha nového konvertity.[1])

Ref. Louis Špaček.

Poslední publikace p. Ad. Rettého se mi zdá prvním úsměvem jeho umělecké fysiognomie. Celé předchozí dílo není než řada neklidných grimas, brzo šílená veselost, brzo zavilá nenávist, a na konec ze všeho hnus. P. Louis le Cardonnel v Mercure de France věnuje knize vřelý referát. Začíná genesí symbolismu, mluví dále o snech, drahách a cílech mladých nadšenců rodícího se hnutí a přechází k osobnosti básníka, jehož bujný a prudký temperament chce žít intensivně a plně, nebojí se přehánět a vrhat do extrémů. Po všech těch křečovitých výbuších zůstává neuspokojen, skeptický, znova se rozzuří a to proti náboženství a Církvi — a hle! zasažen bleskem milosti boží, stává se z nepřítele pokorný a oddaný sluha Církve.

*

Bylo v nejednom vzhledu heroické a jistě originální ono období literárního života francouzského, v němž se rodilo a vyvíjelo hnutí symbolistické. Mladí lidé, různě nadaní, leč stejně nadšeni, ze všech bodů Francie, ba někteří z Flander, z Athen, ba i z Ameriky, najednou uposlechli hlasu téhož instinktu, a jdouce za ním, shledali se jednoho dne v Paříži, seskupeni nedaleko Notre-Dame ve čtvrti, jíž dává své jméno socha Archanděla, mávajícího mečem a potírajícího draka. Pověstné školy uprostřed hlučných ulic kráčely důstojně dále ve slávě starodávné Sorbonny. Po celý den a po celou noc panoval tu hluk a šum, neutuchající ani na okamžik. Chodili tu studenti, smáli se a diskutovali; potulovaly se tu pochybné krásky, nabízejíce lež svých pohledů, svých úsměvů a svých toilet. Měnící se a mihotavý kaleidoskop, tak radostný za dne, brával na sebe, v záři elektrických lamp, tvářnost téměř děsivou.

Co vlastně chtěli tito symbolisté, z nichž nejeden je dnes slavný, a kteří v době výše líčené byli oblíbeným terčem vtipů velikým i malým žurnálům? Kdo naslouchal někdy jich živým hovorům a diskussím na terrassách kaváren, kde tak rádi vysedávali, ten se dověděl co chtěli. Chtěli velikou reformu esthetickou. Zdálo se jim, že v literatuře a poesii nebyl dotud vyjadřován než vnějšek věcí. Byla to především hudba, jež na ně působila zvláštním přítažlivým kouzlem; oni pak se snažili buditi, pomocí slov jasné mluvy francouzské, onen nevyjadřitelný záchvěv, jímž nás prochvívají krásné symfonie. Pakli připouštěli malířství, dělo se to s podmínkou, že bude spíše vyvolávat myšlenky, než stavět na odiv krásu hmotných tvarů. Chodili do Louvru dívat se na obrazy Vinciho, Botticeliho, Memlingovy, a dlouho u nich snívali. Z minulosti, byli jejich miláčky Dante, Goethe, skladatel druhého Fausta, Heine, autor některých skladeb zvláště dojemných; z doby současné poznávali své bratry ve velkých snivcích a záhadných poetech zalamanšských.

[1]) *Adolphe Retté*, »Du Diable à Dieu«. Léon Vanier, Paris.

Citovali Carlyle, milovali Rossettiho. Lnuli ke hnutí praerafaelskému. Posléze svou úctu a nadšení věnovali dvěma mistrům, jimž zároveň dali pověst oni sami: Stéphane Mallarméovi, jemnému brusiči temných a jiskřivých klenotů myšlenkových, a Paul Verlaineovi, pověstnému konvertitovi s vracejícími se bolestnými záchvaty bývalé výstřednosti.

Bylo záhodno připomenouti to. co bylo dosud řečeno, dříve než se počne mluvit výhradně o panu Adolfu Rettéovi. Všechny podstatné součástky, jež tvořily symbolismus, vřely v něm bouřněji než v kom jiném. Jsa povahy srdnaté a bujné, pln nezpoutané energie, pocítil jednou ve své duši. kterak se tam chvěje. zpívá, vříská. pláče celé to šílenství Latinské čtvrti. Tam vybíjel svou divokou veselost. svou vervu prudkou jako horská bystřina. V jeho poesii jako v zrcadle se přesně odrážela nejzmatenější snad nejistota tvůrčích jeho chvil. Básník. jsa nadšeným wagnerovcem. bloudil po Venusbergu; leč co to zaslechl v hloubi tmavých lesů. v nádherném a strašném paláci, kde veliká Zlobohyně, vzývaná za starověku pode jménem Kytherská, uspává rytíře ve svém náručí? Zaslechl tam v dáli volání s Montsalvasu: i zatoužil býti oním rekem, čistým bez poskvrny. jenž třímá svaté kopí — a zaplakal.

V těchto hrozných chvílích zápasily v jeho nitru všechny protichůdné mocnosti člověka. člověka, který dle velikého mystika německého nosí v sobě nebe i peklo. Upíral zrak svůj do dálky a zahlédl posléze. kterak tam svítá. Byl by rád šel za tou jitřenkou. ale neznal cesty. Několikráte. v chrámu Notre-Dame, za slavnostního puldne velikonočního nebo svatodušního. zatím co se rozvíjela nádhera pontifikální mše za majestátních zvuků velikých varhan. bylo ho viděti. jak se chvěje. Pociťovalť krásu matky Církve. avšak nechtěl uznati toho pocitu. Znova jím zalomcoval vnitřní nepokoj; nevydržel déle zůstat s věřícími v posvátné lodi chrámové. a za to, že byl chvilku vnitřně dojat. odškodnil se v předsíni několika cynickými slovy. A jeho obličej jakoby se stahoval jedním z těch ironických úšklebků hořkých a záhadných. jež fantasie středověkých sochařů vtesala do tváří šklebivých netvorů. schoulených u vchodu chrámového. A znova se vrhal do života, aneb aspoň do toho. co tehda nazýval tímto jménem. Ač byl tisíckráte zklamán. chtěl být oklamán opět Znova šíleně miloval spleť rythmů, závrať, přepjatou výstřednost paradox.

Leč v té době někteří poctiví symbolisté. některé zdravé duše začali v dosavadním svém tvoření pociťovat mnoho strojeného. Důrazně se ohlašoval návrat k logice. k jasnosti a harmonii. Měl sice i nadále básník se nořit do hlubin tajemství. ale myšlenkovou kořist svou měl podávat srozumitelně; a tak pozvolna počala opět u nich zaznívat čistá hudba pravého verše francouzského. Probrali se konečně z dosavadních děsivých snův a šli ke světlu; utíkali se do přírody a milovali pole a lesy.

Tehda i pana Rettého pojala hrůza před tím, co ještě nedávno miloval. Paříž se svými rozkošemi za dne i za noci stala se mu lhostejnou; pociťoval potřebu přijít do styku se Zemí. jež vládne podivuhodným bohatstvím inspiračním. Přestěhoval se do Fontainebleau

a vyhledával společnost dubův a pramenů. Jeho verše z tohoto období mají zcela jiný zvuk a ráz nežli ve skladbách předchozích. Jako bychom z těžké atmosféry místnosti, v níž se hýřilo, přišli do lesa a s radostí zde vdechovali vzduch svěží a vonný.

V té době jal se vyvolávat ve své mysli vzpomínky na rušný život období uplynulého, a jak tábly jeho myslí, tak je zachytil v „Souvenirs sur le Symbolisme". Je tu štiplavý ke svým přátelům, kreslí jejich karikatury; chce takto ukojit svou nenávist, vyslovit svůj odpor a vyjádřit své znechucení. Zdá se mu, že čím jest nespokojenější s jinými, tím je spokojenější sám s sebou; leč ve skutečnosti je to jen posa. Zlořečí a proklíná dále a sbírá jako mimochodem anekdoty více méně fantastické, aby vyvolal trochu skandálu. Jest antiklerikálním, anarchistou, a mluví-li o Kristu, jmenuje ho Galilejským Je to nízká a pravšední bezbožnost, opravdu nedůstojná ducha tak vytříbeného, který žil přece v prostředí duševní elity. Zmocní se ho jako býka v zápase — dle vlastních jeho slov — šílená zuřivost před krvavým purpurem božského roucha. Tato tvrdá slova sebeobžaloby pronáší pan Retté ve své poslední knize „Du Diable à Dieu" (Od ďábla k Bohu), kde se vyznává ze svého bloudění způsobem dojemným.

Sebe mocnější dojmy literární nestačily k tomu, aby uspokojily básníka. Až do jaké hloubky se spustil, aby nasytil své vášně, toho se lze dověděti z předchozího díla jeho a z této knihy. Okusil ze všeho; byl tím vším unaven, ale nikoli nasycen. Aby ještě něco zkusil, aby chutnal nové dojmy, pustil se do politiky. Poznal ty křiklounské balamutily, kteří v jednom kuse slibují lidu, že mu vymohou co nevidět pozemský ráj. Poněvadž byl upřímný a hledal pravdu, záhy vycítil naprostou prázdnotu toho deklamování. Nenašel však také větší jistoty ani v hypothesách a badání současné filosofie. Kam se podít, čeho se zachytit, k čemu přilnout? Dostavila se posléz i nemoc, která ho nelítostně zkrušila a v níž se mu před očima děsivě mihal přízrak smrti. Různým tedy způsobem klepal Bůh na dvéře této zbědované duše. Klepal vytrvale a s obzvláštní trpělivostí. — Panu Rettéovi nedostalo se křesťanského vychování; leč on pozoroval a zkoumal současné události i hnutí svého srdce myslí jasnou a bystře pronikavou Co mu scházelo a čeho se nedostávalo vůbec lidem vůkol něho, to byly pevné zásady, nějaká nauka vyšší než žádost těla a pýchy, a posléze cosi věčného, aby se o to opřel, či spíše, aby se tím dal proniknout a čerpal z toho životní sílu. Zkrátka, bylo mu třeba náboženství. A mezi tolika náboženskými soustavami, stále se měnícími, jest pouze jediná, napořád napadaná, napořád vítězící, vyzbrojená nejobdivuhodnější dogmatikou a hlásající nejvznešenější morálku, ovšem ač-li se dobře rozumí jejím naukám. Bylo to náboženství, jež zove se katolickým netoliko proto, že vyplňuje všechny časy a všechna místa, nýbrž také proto, že vesměs odpovídá všem potřebám duše a srdce lidského.

Měl se tedy státi dobrým katolíkem, žijícím přesně dle předpisů církevních? Logika aspoň toho na něm žádala; avšak ona sama o sobě

nikdy nestačila, aby za jediný den změnila život lidské duše. Je třeba něčeho více, je třeba síly přicházející s hůry, to co křesťanský jazyk nazývá milostí. A vskutku, jen ona vlévá do vůle potřebnou sílu, aby učinila v obrácení rozodný krok. Je pravda, ona osvěcuje ducha, avšak tím se nekončí její působení. Ona dotkne se bytosti až v jejích tajemných hlubinách, ona tu vyvolá záchvěv pokory a lásky.

A takto působila milost boží i v panu Rettéovi. Věříme mu to, neboť to povídá s přízvukem, který nelhává. Žádná theatrální deklamace v jeho vyznání; naopak, je to cosi vřelého a čistého, svěžího a horoucího najednou. Ten tón je jistě nade vši pochybnost tón člověka, jehož Bůh svou návštěvou obnovil a naplnil vnitřní radostí. Zkrátka, jak vidět, je to znovuzrození. Obrácený jakoby se probíral ze strašného snu s nesmírnou touhou vše napravit; je stržen k upřímnému projevu vděčnosti k neviditelné a skutečné Dobrotě, která ho dovedla temnotami a po úzkých cestách až ku klidné a oslňující jistotě.

Tyto známky jsou společny všem náboženským konversím. Co dodává obrácení p. Rettého čehosi něžněji a naivněji katolického, je to úloha, kterou v tom přičítá Panně Marii. Ano, Ta, jež byla z prvních myšlenek božích, to panenské předurčení, na něž čekala staletí, ta jasná Paní, jíž středověk zasvětil tolik bazilik, Matka milosrdenství s hvězdnou korunou a rukama, z nichž se linou paprsky, právě Ona sama jednoho dne v hloubi lesa v malé kapličce promluvila k srdci ubohého básníka. Dovedla mu říci slova mateřská, jež pozvedají duši z prachu země; a nyní, kdy k ní mluví on, tu mluví s přízvukem a tónem synovským a naivním, v němž jest vůně středověké Francie a jejích legend.

*

Opět tedy jeden konvertita. A jistě jejich řada se jím nekončí; neboť už máme až po krk toho těžkopádného empirismu, obmezeného positivismu a všech těch doktrin, jež uzavírají nebo snižují obzor duše. Okkultismus nabývá půdy; věda počíná se zabývati silami psychickými; různé druhy mysticismu jsou studovány s porozuměním a láskou. Někteří čtou Plotina a Jamblicha, jiní jsou nadšeni Swedenborgem, Saint-Martinem theosofem, Jakubem Boehmem a paní Guyon. Čím dál tím více nahlížíme, že náš život jest velikým a vážným tajemstvím. Což, nejsme snad na úsvitě obrození náboženského? Snad! Zdá se aspoň, jako by si již Prozřetelnost k tomu účelu připravovala všude zanícené dělníky.

Nedávno zemřel svatě, po jedné z nejbolestnějších agonií, J. K. Huysmans. Tento muž našel zcela sám tradici pravého mysticismu; znova seznámil své vrstevníky se jmény, jako: Dionysios Areopagita, Ruysbroek Podivuhodný, sv. Hildegarda a sv. Jan z Kříže. Vnikl do ducha liturgie hlouběji než nejučenější z mnichů, neboť snažil se ji chápat ne učeností, nýbrž láskou. Od svého obrácení žil v ústraní; bylo mu třeba šera klášterního a církevního zpěvu.

Půjde po téže cestě také pan Retté? Jistě že má nyní mocnou touhu po rozjímání a mlčení. Tolik se natrpěl, tolik nabojoval, a přišed z tak daleka, byl vynesen tak vysoko! Latinská čtvrt mu asi teď

připadá hodně vzdálená a cizí. Boulevard pro něho již neexistuje; nevzpomíná naň leč s nechutí, se lhostejností nebo pohrdáním. Bude studovat veliké theology, osvojí si intellektuelně pravdu víry, aby se stal z přesvědčení zdatným jejím obhájcem. Dokáže, že náboženství je stále něčím živoucím, poněvadž stále ještě dovede inspirovat. Napíše nové knihy, složí nové básně; podrží všechny své schopnosti, které budou teď ještě k tomu ukázněny, sladěny a zorientovány. Do kláštera čistě kontemplativního sotva vstoupí. Možná, že by mu slušel bílý hábit dominikánský, ač-li nemá raději hnědou kutnu sv. Františka. Jeho vzácný smysl pro přírodu může ho připoutati k tomuto řádu, kdežto zase jeho záliba v diskussi, k řádu onomu. Oba řády, praedikatorský i františkánský, jsou rytířské, oba rozumějí umění a poesii. Budoucnost nás záhy poučí, jakým způsobem bude chtít sloužiti té Církvi, jíž po dlouhou dobu zneuznával, ba nenáviděl, avšak jen proto, aby posléze nabyl vyššího názoru o ní, věrnější lásky k ní a bojovné vášně pro ni. (Dle Merc. de Fr.)

Posudky.

Vácslav Peřinka, **Vizovský okres.** „Vlastivěda Moravská“ 1907.

Páté již dílo vydal spisovatel ve Vlastivědě Moravské, ale o žádném z nich, pokud víme, nebylo podrobnějšího posudku. Zdá se tedy konečně býti potřeba zabývati se oceněním práce spisovatelovy.

Vizovský okres nelze nazvati spisem podařeným. Nemluvíme ani o seskupení a rozdělení látky ve spise, samo zpracování oprávňuje úplně k tomuto úsudku, ježto jest nehotové, nepropracované, kusé, nejisté a na mnohých místech také nesprávné; ve zbytečnostech jest mnohomluvné a v důležitých údajích nespolehlivé. Že tomu tak, přesvědčme se.

Co do jednotlivostí měl býti obrácen hlavní zřetel ve spise na Vizovice a na ně mělo se díti odvolávání u jednotlivých osad, jenom zkrátka, slovem. Zatím převody panství v 16. století jsou odbyty u Vizovic (97, 102) jen zmínkou, a pak teprve někde u dědin jsou podrobnosti bližší (127, 160). Bylo by zajisté lépe bývalo v té příčině Volného sledovati. Údaje pak autorovy jak jsou někde málo určity! Je tomu tak i při počtu katolíkův a nekatolíkův u obcí v okrese, ač výsledky posledního sčítání jsou přece již známy (111, 128, 141, 157, 161, 180, 196). Měsíc vynechán u listiny z roku 1306 (76), rok u listiny ze 16. dubna (251). Častěji bylo by potřeba údaje doplniti (36, 231). Někde ukončeno zcela kuse; dokladem buď u Vizovic kostel a fara (61); rokem 1683 udělán konec, ač doba potomní mnoho vděčného a zajímavého ze života náboženského by podati mohla.

Za to je ve spise mnoho zbytečností, na něž škoda místa. Naprosto vynechati se mělo, ježto sem nepatří, co uvedeno o Velehradu (75), co o Novém Táboře (84). U Sehradic rozhodně měly se zkrátiti dějiny, dostačil by poukaz na Vizovice a Světlov: vůbec tento článek jest velice neurovnán, nepatřil sem ani půhon na Miroslava z Cimburka, zbytečno jest obšírněji vypravovati o hraběti Pankrácovi atd. Nač dále jest na př. věta, že by bylo zajímavo zvěděti, v čem spočíval učitelský plat ve Vizovicích v druhé polovici 17. století (64), nač je seznam členů první místní školní rady (64), nač výčet svědkův u listin (72, 77, 94, 96), nač podrobný výklad o přepsání listiny (76), nač zmínka, kde listina z roku 1442 se chovala (83), nač jest poučování o právě českém (86), nač je tu německý text Dudíkův s českým překladem (105 — a zase naopak proč nejsou přeložena známá slova: nec fures effodiunt nec furantur, když jest celá listina přeložena (72), proč nejsou přeložena slova vitae Arnoldis et uxoris suae (81), nač opakovati o Chrastěšově ze str. 125 zase na str. 127, nač jmenovati takové spolky jako jest obecní sýpka, nač obrat u Raiffeisenky (137), nač uváděti církevní bratrstva (216), nač o mlékárně, která se neuskutečnila (249)? Vrcholem zbytečnosti a nejapnosti jest na str. 236, že na Všemině bylo roku 1856 vyučování české!! Leda do poznámky patřila zmínka o výsadě na trhy vlnou (68), o tom, kde se čte po prvé o původu kláštera Smilheimu (71), že Volný kladl listinu z roku 1261 do 1264 (72), co se dí o Dobnerově otisku listiny zakládací (74), nezaručená zpráva Balbínova o Bočku z Kunštátu roku 1616 (104) Do poznámky nanejvýš měly se zařaditi všeliké naivní pověsti (113, 227, 229) atd.

Nemilo jest přehojné opakování. Na př. o službách božích v zámecké kapli (49 a 57), o Jiříku Bradovi a o fundaci (61 a 107), o klášteře milosrdných bratří (62 a 110), o várkách (66 a 97), o robotách (67 a 99), o platu za louku (68 a 108), o Trubiskách (170 a 174 a ještě 178), o věži v Újezdě (227 a 229).

Také pochybné věci zařazeny přímo do textu. Bitva u Slušovic a obležení Vizovic zakládá se na vypravování Pešinově (83, 219), což mělo býti výslovně označeno. Dvořák v „Dějinách Moravy" nemá o tom nic. Jako je tato zpráva pochybna, zrovna tak se má i s údajem, že by byl Boček z Kunštátu tehdy seděl na Brumově; právem tedy odpadnouti mají další vývody. Rovněž je-li listina z roku 1241 podvržena, má býti v textě uvedena aspoň slovem „prý" (70).

V údajích vůbec nejistota jest přehojná. „Roku 1600 koupil panství vizovské Dóczy" (34), ale pak (102) dí se, že bylo to 1594, na str. 59 a j. zase pak jmenuje se roku 1600. Škola košíkářská je (37), a na str. 51 praví se, že je dnes již zrušena. O škole prý se nemůže říci ničeho ze starších dob (63), ale přece na str. 106 udává se, že byl 1623 na škole evangelický rektor Pavel Prusinovský. Prusy a Jiříkovice jsou u Břeclavy (! 74) a na str. 90 Prusy u Brna (výčet zboží klášterního také není úplný). Zámek byl vystavěn kolem r. 1760 (49) a na str. 57, že byl stavěn v letech 1748—1770 a na str. 110, že byl zbudován 1750—1770. Újezd byl ves s trhem (73) a na str. 230

městečko; Březí (74) a na str. 241 Vřesky; Vilím z Hustopečí (74), Vilém z Hustopeč (158) a Vilém z Hustopeče (242); Janu Míchkovi (96) a Janu Michlovi (126); Maytenová (104) a Maytinové (108); Zendler (144, 165) a Zedler (253); „byl tam vždy pouze jeden učitel“ (187) a několik řádků níže jest uveden plat učitelův a jeho pomocníka; Zářičí (78) a Jařice (198); evangelíci zřídili si roku 1782 modlitebnu, školu (239) a na str. 241: škola byla zřízena zároveň s farou r. 1780 atd. A z nejistoty jest nesprávnost: Děkanství vizovské dle Volného (III. 419) bylo zřízeno asi 1759, proto roku 1667 nebylo (59); Smil ze Střílek se připomíná ještě 1273 (71); v pečeti konventní byla Matka Boží s Ježiškem na klíně („im Schosse“ Volný III. 431), nikoli na ruce (71); opata Alberta uvádí autor roku 1270 dovolávaje se Volného (75), ale Volný jmenuje jej k roku 1278; místo „les Cetechovice“ (79) má býti „ves“; datum 15. července 1367 jest chybné (79), správné 15. prosince (jak na str. 199); opat Martin poháněl roku 1436 z 800 kop, nikoli ze 700 (85); král Ladislav (93) místo Vladislav II; Racek ze Šternberka (125) místo Lacek; rok 1265 (132) místo 1365; na str. 134 má býti: ke kostelu patřívaly tři domky, které 1797 byly prodány. Roku 1672 měl starý kostel jediný oltář, ..dály se pokusy o obraty, nikoli četné obraty; na str. 172 jest: „každého čtvrtého pátku přijížďíval kněz sloužit mše sv.“, má býti ovšem svátku (Volného Feiertag přeložen za pátek!); farní kostel ve Slušovicích jest zasvěcen sv. Janu Křtiteli, nikoli sv. Janu Nep., proto je zbytečným nezdařilý výklad, kdy byl vystavěn (214); chalupa ve Slušovicích byla roku 1759 odkázána kostelu, nikoli obročí (216); nepochopitelno, jak možno říci, že škola přetrvala válku třicetilou, když před tím není o ní ani zmínky (221); listina Albrechta z Valdštýna z roku 1612 jest prý bez datum (220), ale Volný (Mähren IV. 278) uvádí datum: v pondělí den památky sv. Jiří; na str. 221 správně má býti, že velkostatek odškodnil faráře fryštáckého za to, že bylo vrchností dovoleno postaviti si domky pod plat na pozemcích k faře fryštácké náležejících; Komárovem rozumí se nynější dvůr Komorov u Chvalkovic blíže Bučovic (223) atd. Škrtnuto má býti (216), že do Slušovic přifařena Trnava (srv. 222).

Jak nesrovnale a nedůsledně pracováno, poznati z údaje, který se kolikrát opakuje: klášteru překáželi biskup Albert ze Šternberka s bratrancem svým Alšem a páni Oneš z Lípy, Jašek ze Sehradic a j. (78); na str. 79 jest již biskup Aleš, na str. 158 jest biskup Albrecht, Aleš ze Šternberka, Aleš z Lípy; na str. 198 jest Ješek ze Sehradic; na str. 251 je biskup Albert ze Šternberka s bratrem svým Alšem, Aleš z Lípy; podobně na str. 120 Albrecht, na str. 121 Aleš (142, 233). Nebo: „kolem roku 1600 katolický kněz byl jen asi ve Vizovicích, kde ještě shovívavá vrchnost trpěla, aby ve farním kostele sv. Vavřince u jednoho oltáře slavila se bohoslužba katolická, u druhého protestantská“ (34); a doleji se dí: „Roku 1610 uveden zase ke kostelu vizovskému knéz nekatolický, a nyní nastal již výše zmíněný stav, že v témže farním kostele slavil se Bůh u jednoho oltáře po katolicku, u druhého po evangelicku“; a zase na str. 103: „Po r. 1594

určil (Dóczy) klášterní kostel pro bohoslužby katolické, . . . ale farní kostel měl býti otevřen bohoslužbám katolickým i nekatolickým." — Dále: „Kolem 1550 byli již všichni farníci českými bratry" (216) a „roku 1586 většina obyvatelstva Jednoty se přidržovala" (220); nebo: Fara „připomíná se již roku 1480" (216), „roku 1386 vzpomíná se slušovský farář Jan z Holešova" (2 8), a „do té doby (1424) nikde nemluví se o slušovské faře" (220).

Velmi se podařil životopis na str. 248: „Z kněží, kteří v Želechovicích působili, vytknouti sluší . . . Jana Vychodila . . . Roku 1874 stal se kaplanem na Velehradě, kde setrval až do roku 1890, kdy se stal farářem v Charvátech". Udati, kdy byl farářem v Želechovicích, autor zapomněl!

Jak někdy u spisovatele události rostou, dokladem je str. 110, kde praví: „císař slíbil, že se jim brzy stane po přání"; Rezek o témž dí „po právu" (Děj. prost. hnutí 155). Řezníček jen, že císař spis nejmilostivěji přijal, ale v nejbližších dnech podavatelům jeho nedal ani kladné odpovědi, ani je nekázal napomenouti (ČČM. 1903, 109).

Při tom chce autor opravovati jiné, na př. Volného; ale jak se to děje! Na str 78 obšírně vykládá, že podle Volného roku 1350 královna Eliška chtěla mnichy přestěhovati, a dodává, že je to omyl vzniklý zmatením skutečné události z roku 1325; dovolává se při tom Volného Mähren a Kirchl. Top. III. 427. A zatím Kirchl. Top. se o tom k roku 1350 vůbec nezmiňuje, a u Mähren běží o pouhou chybu tisku, jak poznati snadno ze spojitosti: místo 1350 má býti 1320, ježto letopočet ten stojí mezi letopočty 1314 a 1321. Doufáme, že Volný také věděl, kdy „již královna Hradecká Rejčka spala věčný sen." — Podobně praví (82), že v knihách puhonných marně hledal nálezu z roku 1413, jejž Volný uvádí, ale Volný nedovolává se tu půhonných knih, nýbrž listiny konsistoře olomucké! Rovněž soudný čtenář postřehne, že u Volného (Mähren IV 486) jest jen chyba tisku, a že místo „nach 2 JJ." má býti nach 20 JJ., tedy 1683 a nikoli 1665 (107, srv. 108, kdy podle Volného jen vrchnosti na staveních způsobeno škody 30.480 zl.).

Mimochodem jen podotýkáme, že podivným jest rčení: „Matouš Trenčanský stal se nepohodlným českému králi Janovi" (76), fara zlutřela (246), a že přece jen zaráží podobná stylistická cvičení, jako tato: „Ve Vizovicích kvetlo druhdy hrnčířství, ale vizovská hlína nedopřála mu nikdy zdárného rozkvětu" (41). „Roku 1848 někteří soukeníci vizovští spojili se s Klobučany a pilně dodávali sukna pro povstalecké vojsko Košutovo. Ale mnozí mistři vizovští pracovali pro soukeníky klobucké, kteří měli s Košutem přímé spojení" (68). (O. p.)

Ketteler. Par *Georges Goyau.* (Collection La Pensée chrétienne.) Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Goyau vytkl si v přítomném spise úkolem seznámiti čtenáře úryvky dobře volenými a seskupenými s bývalým biskupem mohučským Kettelerem (1811—1877) jako sociologem. V delším historickém

úvodě ukazuje, kterak Ketteler, ačkoli pocházel z rodu šlechtického, přece hned v mládí byl odpůrcem absolutismu. Vysvětluje se to odtud, že poměry socialní v prvních letech 19. století nastalé ve Vestfalsku, odkud Ketteler pocházel, šlechtě na paměť uvedly její povinnosti k lidu. Feudalní tradice Kettelera přivedly také k poznání, že v každé zemi jisté svobody místní, jistá territorialní autonomie, jisté záruky nezávislosti osobní jsou vzácnou protiváhou proti snahám moci centralní a proti nivelisujícímu absolutismu státnímu. Byl tudíž v Kettelerovi odpor proti všemu absolutismu dědictvím rodu a kraje.

Vykonav studia, nastoupil Ketteler dráhu úřednickou, zřekl se jí však brzo, ježto mu bylo odporno sloužit absolutismu, který v této době zvláště v Prusku veliký ch nabyl rozměrů. Vstoupiv roku 1843 ve 32 letech do semináře v Münsteru, brzo proniknut byl zcela ideou, která později plnila jeho knihy, a dle níž jediný absolutismus, oprávněný vládnouti zde na zemi, jest absolutismus boží. Co Ketteler zvláště miloval v katolicismu, je stálý odpor této víry proti všeliké tyranii, ohrožující rozvoj osobnosti lidské, práva důstojnosti lidské. Šlechtic, Vestfalec, křesťan, biskup, poslanec tvořili v Kettelerovi jen jednu osobnost, nanejvýše citlivou při pohledu na lidské mocnosti, překročující své meze, osobnost žárlivě střežící ideu práva, přesvědčenou, že pravá velikost člověka záleží v umění měřit vyšší vůlí nežli svojí rozsah své moci; osobnost živě proniknutou vědomím, že ti, kdo chtějí moc svou zveličit přestupováním této vyšší vůle, přivozují chorobu socialní, chorobu, z níž vznikají revoluce, osobnost přesvědčenou konečně, že církev, poněvadž jest nepřítelkyní všech „nadlidí“, nadlidí trůnu nebo parlamentarismu, nebo nadlidí produkce industrielní, jest neúnavnou podporovatelkou blaha socialního.

V další části úvodu ukazuje Goyau, kterak Ketteler hned od počátku věnoval pozornost otázce socialní, jakmile po roce 1848 počala vystupovati v popředí, a kterak na to kladl důraz, že jen křesťanství ji zdárně může rozřešit. Kristus chce spravedlivé rozdělení statků pozemských, tak hlásal, ne však násilím, nýbrž vnitřní reformou srdce. Ketteler nikdy neodstoupil od ideje, že dobrá vůle jest nezbytným činitelem blaha socialního, že osobní reforma každého z nás jest nutnou pro blaho všech, a že rozvoj mravouky křesťanské ve svědomí všech lidí zamezil by nebo napravil nejtěžší choroby socialní. Reformy socialní žádané duchem lásky, přeměny požadované ideou spravedlivosti mají dle něho plynouti v hojné míře z iniciativy a ctnosti duševní; blaho socialní má býti takořka přirozeným následkem individuelní nápravy. Na tuto reformu vnitřní kladl Ketteler zvláštní důraz ve svých řečech a spisech od roku 1848 až do roku 1863.

Odtud počal pracovat o rozvoj ducha associačního. Při tom měl na mysli zvláště dělnické společnosti kooperativní. Poněvadž však zatím lid pracující vždy více bídy snášel a agitace socialistická rychle postupovala, Ketteler věnoval se ihned také vážnému studiu o tom, kterak by bylo možno dělníkům poskytnouti pomoci za vlády industrialismu, zlepšit jejich postavení. A tu měl především na zřeteli odbornou

jejich organisaci dle zaměstnání, která by je chránila a jim zaručovala aktivní autonomii, a formuloval dále též požadavky, jež mají dělníci předkládat veřejné moci. Zvýšení mzdy, zkrácení doby pracovní, klid nedělní, zápověď dětské práce v továrnách, zápověď práce žen a mladých dívek, toť jsou požadavky dělnické, jež Ketteler považuje za bezprostředně uskutečnitelné a jejichž oprávněnost snaží se dokázat jménem samého náboženství. Provedení těchto požadavků prospěje však dělníkům jen tehdy, bude-li náboženství ovládat a reformovat zároveň jejich srdce.

Z tohoto vyššího hlediska pozorování stává se otázka socialní otázkou theologie morální. Církvi náleží proto o ní pojednávati, pracovati o její řešení. A že církev má také promluviti svoje slovo, potvrdil formálně Kettelerovi roku 1868 filantrop protestantský Huber. Sociologové mimo církev stojící přáli si, aby byli slyšeni od církve, přáli si však také, aby církev mluvila. Ketteler pak sám snažil se seznámit episkopát německý s touto velkou novotou a připravil proto obšírnou zprávu pro biskupy ve Fuldě roku 1869 shromážděné. V ní dokazoval, že by v přítomné době činnost pastorální s prostředky traditionelními byla nedostatečnou. Má-li býti úspěšnou na massy lidu, třeba hledat jiné prostředky, které by usnadňovaly přístup k lidu. Vzhledem k antagonismu mezi zásadami křesťanskými a názory ekonomického absolutismu musí církev intervenovati jménem víry, vzhledem na nebezpečenství morální způsobené některými zlořády industrialismu, církev má intervenovat jménem morálky; konečně má také intervenovat jménem lásky. Episkopát slyšel a schválil vývody Kettelerovy. Ketteler mimo to žádal, aby v každé diecesi někteří duchovní věnovali se studiu otázek ekonomických a aby některému knězi nebo laikovi bylo zvlášť uloženo studovat postavení třídy dělnické. Tito specialisté měli se pak občas shromažďovat na konferencích, aby tak církev německá měla ustavičně před očima úplnou mapu světa dělnického. I po roce 1869 trvala socialní činnost Kettelerova, a když jej roku 1877 zasáhla smrt, měli katolíci němečtí jeho přičiněním program socialní.

Toť stručný obsah části úvodní. V dalším Goyau tyto vývody dokládá výňatky ze spisů Kettelerových, jež seskupil v pěti hlavách: 1. Církev a doby nové. 2. Církev a rozličné způsoby absolutismu 3. Církev a problem vlastnictví. 4. Církev a otázka dělnická. 5. Socialní politika. „Má duše“, psal Ketteler, „lne k novým formám, které staré pravdy křesťanské vytvoří v budoucnosti pro všecky poměry lidské.“

Dr. J. Samsour.

Ze života náboženského.

O popravoslavněných Češích v osadách na Volyňsku za nové svobody náboženské píše missionář jejich, jenž poslední leta ve velkonoční čas kraje ony navštěvuje, že jenom na 200 přestoupilo jich nazpět ku katolictví. Všichni však po starém vyznání a staré církvi touží, staří aspoň, co se na ni dosud pamatují; mladí, kteří starého vyznání nepoznai a k novému nepřilnuli, ba ani v něm vycvičeni nebyli, jsou většinou ke všemu lhostejni, ale proti pravoslaví cítí všichni přímo odpor Rozpoložení tedy mezi osadníky bylo příznivé, ale popravoslavnění Čechové přece jen se nevracejí, protože se bojí Rusů. Tito totiž z hospodářských ohledů nemají Čechů rádi stejně jako Němcův a židů, protože Češi svou prací, vzdělaností a hospodárností bohatnou, kdežto ruští (maloruští) sedláci kolkolem trpí nouzi. Mimo to chtivost země mezi selským lidem ruským živená po několik let a v takové bouře propuknuvší předloni a vloni i letos ještě sem tam, nejen pánům upírá právo na půdu, ale i všem cizím kolonistům. Lid ruský by nejraději kolonisty všech národů poslal do vlasti zpět a zemi jejich sám zaujal. Češi proto drží se pravoslaví, aby aspoň nějaká páska zůstala mezi nimi a okolním lidem ruským. I jako pravoslavní účastní se více katolických bohoslužeb, kde mohou, a přijde-li český kněz, vítají ho stejně srdečně a naslouchají jeho kázaním stejně ochotně katoličtí i pravoslavní. Ruské duchovenstvo vidouc, že se s českými osadníky nemůže domluviti a že si ho oni ani tuze neváží, nechává jich a nestará se o ně. Mezi mládeží pravoslavnou zeje naprostá náboženská neuvědomělost Škol českých ani soukromých, ba ani domácích zřizovat nesmějí a k ruským neciti ani dítky ani rodiče přítažlivosti, jelikož jim ruská škola svou chatrností nevnuká mínění o nezbytnosti a prospěšnosti své. Čeští osadníci také zdržováni jsou od návratu nejen strachem před Rusy, ale bezvýsledností návratu v národním ohledu Katolická církev kol dokola jest polská. Návratem ke katolictví přešli by vlastně od ruské k polské národnosti. A polštině zrovna tak těžko přivykají jako ruštině. Kdybychom měli české kněze, všichni se vrátíme, jsou slova jejich. A také by to učinili: přítažlivost rodného slova všechny ostatní ohledy by přemohla. Bude jim toho dopřáno? Po polských a ruských knězích nemožno žádat, aby se učili česky, jejich subintelligence jich k takovému kroku neuschopňuje.

Nemohl by však český episkopát učiniti pokus dohody v tom směru? Domluviti se jak s katolickým biskupem polským, tak s ruskou vládou o přijetí českého kněze do osad česko-katolických? Český kněz i v osadě smíšené (česko-polské) dává ostatně záruku lepší pastorace po stránce jazykové než polský. Nedoufáme sice v ochotu ani u Polákův ani u Rusův, ale pokus by se vždy učiniti mohl.

*

Smělé slovo o rozluce církve a státu pronesl při debatě o universitách (pilný návrh posl. prof. Dr. T. Masaryka) posl. slovinský,

prof. ThDr. Janez Krek. Praviltě mezi jiným: Jest mým osobním přesvědčením, že jest vhodná doba, aby věřící katolíci zcela otevřeně počali uvažovati o problemu odloučiti církev od státu. — Tento svůj osobní náhled podepřel řečník důvodem, že privileje církve v našem státu jsou vlastně jen patrny v rozpočtě, v kongruové položce; jinak církev katolická nemá ve státě privilegií Řečník odvolává se na soc.-dem. poslance Pernerstorfera, jenž vytýkal, jak poměr tento, totiž závislost církve a státu, obě strany kazí, a že tudíž ani tehdy nechce spojení církve a státu, když stát jest úplně pánem církve.

Názor posl. ThDr. Kreka mnohé z konservativní strany zarazil. Neboť dosud stojí nezvratný pokyn z Říma: potírati rozluku církve od státu a brániti vzájemnou jejich podporu a souvislost. Proto požádán byl o bližší vysvětlení. A vysvětluje pravil: Jediný a nejvyšší zájem církve jest, aby měla zajištěnu zcela volnou a svobodnou pastoraci, správu duší. Vše ostatní jest vedlejší, tedy i to v jakém poměru je stát k církvi. Jest povinností katolíků především v tom ohledu býti na stráži, a vzbudí-li protivná strana otázku o odluce, hleděti pak na to, aby církev v zájmech duchovní správy byla zabezpečena. U nás v Rakousku pak musí se o tom už napřed uvažovat, a katolíci sami musí napřed vše připravit si pro případ rozluky, neboť mají před sebou zapletenou záležitost náboženského fondu (Kons. Korr. 14. Dez., Vaterland 344.) Řečník tu patrně seslaboval to, co v proudu improvisované polemiky se socialisty, realisty a jinými liberály ostřeji byl pronesl. Zastancem svobody církve u nás, třebas za cenu odluky od státu. od let jest křesť.-sociální poslanec dolnorakouský monsgr. Dr. Scheicher.

Táž otázka stojí stále napříč i v Rusku, kde nalezáme nejzřetelněji vytvořený vzor závislosti církve křestanské na státu a spojení obou mocí. Žádná církev křesťanská nebyla tak hájena a chráněna státem, jako do nedávna s vlastně dosud jí jest ruská církev pravoslavná Po programovém prohlášení vlády před otevřením „třetí dumy“ přetřásán zase i výrok o poměru státu a církve, jenž označen jakožto přirozený, odvěký a upřímný spolek obou, v němž jeden druhému jest podporou a ochranou. V mladokonservativním „Slově“, jež často dává výraz mínění z kruhů duchovenských, prof. K. Smolenský protestuje proti dalšímu trvání tohoto „spolku církve a státu“, jak se v Rusku od dvou set let vytvořil, jímž církev ničeho nezískala, a za to mnoho ztratila: sesvětštěla, přijala mnoho zásad sobě cizích, uspala se, stala se služkou státu. A duchovenstvo rovněž ze spolku toho nezískalo. Ztratilo svobodu a volnost ve správě duší, musíc dbáti nejen na přízeň státu, ale i jednotlivých úředníků Lid za to naplněn nedůvěrou, podezřením a nevážností k duchovenstvu. A nezískal konečně ani stát, který v nesvobodné a „spolčené“ církvi dostal leda mrtvý nástroj obranný. Svobodná, od státu odloučená církev bude za každou projevenou si přízeň vděčnější než jest dnes, ale také účinlivější obrankyní, když stát bude brániti mocí svou duchovní. A ona to bude činiti i po rozluce, neboť i potom musí uznávat stát za organisaci nezbytnou, Bohem danou.

K tomu podotýká „Cerkovnyj Věstnik“ petrohradské bohoslovné akademie, že vůbec nějaký spolek mezi církví a státem jest nemravným. Neboť spolek spočívati může pouze na smlouvě, tím však vylučuje prioritu mravních zásad, které musí uhnouti, když druhý společenec se může odvolat na znění smlouvy. Ve spolku rozumí se podpora společence stejně dobrého jako zlého. Církev spolčujíc se se státem dává v šanc celou svou vnitřní hodnotu, mravní autoritu svou.

Takové názory jsou správny na papíře. V životě však platí víc realismus než doktrinalismus sebe pravdivější. Ten také se v historii všude uplatňoval.

*

Orgán „francouzské školy“ (historicko-archeol.) v Římě („Mélanges d'archéol et d'histoire“) přináší v letoším IV. svazku kratší zprávičku abbé Ulyssa Chevaliera o dokumentech ve prospěch legendy lorettské uváděných. Chevalier jako badatel o věci té jest dnes uznanou autoritou. Památky v opatství Farfa chované uvádí D. Schuster jako starožitné dokumenty o svatých místech v Palestině a klade je daleko před 16. století, až do 13. a mnohé, praví, jsou starší výprav křížových; XXIII mezi nimi vztahuje se na „lorettský dům Panny Marie“. Kdyby nalezen byl dokument o Lorettě starší výprav křížových anebo starší aspoň než 13. století, měla by legenda proti historii vyhráno, praví Ul. Chevalier. Ale farfská reliquie nemá té průkaznosti, neboť její určení a její vztah k Lorettu jest jak paleograficky tak historicky (úctou Loretty ve Farfé) prokázán jako práce 16. věku.

*

V tubinském kvartalníku upozorňuje prof. Sägmüller na knihu jesuity K. Thurstona o „křížové cestě“ v Jerusalemě („The stations of the Cross“). Kniha tato důkladně projednává otázku vývoje a položení dnešní křížové cesty v Jerusalemě, jež podle mnohých nemá s pravou cestou kříže, s těmi zastaveními a místy, jež Kristus Pán svým utrpením posvětil, nic společného, leda poslední konec, to jest boží hrob. Tradice křesťanská prý místa přenesla jinam a celý směr jinak vedla, než jak se vskutku udál. Východiště — praetorium (radní dům) jest právě sporným bodem a odtud pak i celý průběh. Německá škola hájí domněnku, že praetorium bylo na Sioně, romanská, k níž i Thurston se přidává, hájí názor dnešní křížové cesty, že bylo na místě, jež dnes zabírá konvent armenský, na vršku nad údolím tyropaeon (sýrařským). Thurstonova kniha přeložena už do frančiny a chystá se i německé vydání.

*

Cenné poznámky k původu Krista z panny (viz Hlídka 1907, 793) přináší „Expositor“. Autor odmítá vysvětlení evangelických zpráv z dávných mythů babylonských, řeckých atd., vidí mezi oběma veliký rozdíl mravní. Polobohové a heroové děkují za svůj původ vášni a smyslnosti bohů, již mají s lidmi společnou. Kristus jest plodem nejčistší lásky Otce a Ducha k lidstvu, aby mělo před sebou viditelný odlesk, obraz neviditelného, nejsvětějšího Boha a jeho násle-

dovalo. Poznání Boha a připodobnění se k němu (synovství boží) jest obsah a cíl sdělení Kristova. I složení evangelických zpráv má čistě hebrejskou tendenci a pozadí; to jest patrno na první pohled z evangelia Matoušova a ještě více obráží se v prvním pramenu Lukášovy zprávy o početí Kristově aramejská struktura a hojnost citátův a narážek na Starý Zákon Mythické zprávy jsou výrazem lidského poznání: co převyšuje lidské, může býti jen vyššího původu. Odstraň velikost a nadpřirozenost obdivované osoby, a padne též diskusse o jejím původu. Ale tu stojí v cestě celý život a působení Kristovo, jež jest nejlepším důkazem jeho božství To uznává sama kritická exegese, když nazývá Krista „nadčlověkem", ale chybuje, když upírá jedině možný základ absolutního významu osoby Kristovy — jeho božský původ. Člověk, i ten nejlepší, jest vždy myšlením a chtěním omezený, tedy jen relativní ceny. Ostatně biblický názor o panenském původu Kristově nezakládá se jen na dvou místech Evangelia, nýbrž je to spíše jen jeden kámen na velkém domu křesťanství.

*

V tomtéž článku oceňuje autor vliv kritické exegese na dogmatický důkaz. Dříve spokojil se theolog s několika průkaznými místy (proof texts), aby dokázal některý článek víry; dokud ona místa byla nesporná, platila i nauka jimi dokazovaná za správnou. Dnes však i prostřední theolog klade větší důraz na základní ton, jenž zaznívá všemi výroky Krista, jeho odvoláním se na Starý Zákon, aby dokázal jeho božství. I takovou cestou dospívá k důkazu ještě pádnějšímu na základě stále pokračujícího zjevení náboženského, ethického a theologického, a jednotlivé knihy Starého Zákona — tot oltářní stupně, po nichž člověk vystupuje od temnoty k světlu — Bohu. Tento vliv je zcela zdravý: je to pochod k hlubší, plnější a souladnější theologii, v níž Zjevení boží pracuje s rozvíjejícím se rozumem člověka.

Ale v něčem má kritická exegese velikou nepravdu „Všude jinde pokrok znamená rozvoj od jednoduchého k složitému, od zárodku k mohutnému stromu, od jasného k tajemnému, v theologii však má býti pokrokem usekávání jednotlivých článků víry (božství Krista a sv. Ducha) a nejvyšší rozvoj má býti vrácení se k jednoduché monadě náboženské pravdy ve starověku. Odhalovat nepravdu, je pokrok; až dosud však Církev daleko více prospěla pravému rozvoji hlubším rozvinutím a vystižením svého pokladu víry, než moderní kritika osekáváním některých článků víry ladně sestaveného Kreda." Tato slova anglického učence a odborníka mohl by si zapamovati mnohý popularisator výsledků srovnávací vědy náboženské mezi věřícím lidem. „Žádati svobodu bádání a diskusse, je zcela rozumno, ale jest nerozumno a priori tvrditi, že pokrok jest jen na straně negativní kritiky."

*

Skepticismus dnes rozšířil se i na důkazy existence boží. Proti starým argumentům formulují se všemožné námitky, jakoby tu nebylo jiné a užitečnější práce. Známý filosof Le Roy přejímá a doplňuje tu Kantovu kritiku (viz Revue de Metaphysique, mars a juilet 1907). Soudí, že důkaz z pohybu závisí na theorii pohybu [?], a tato mohla by býti jiná; důkaz z nahodilosti prý není platný, vezmeme-li v úvahu celek; my nevíme, nebyl-li celek nutný [!]; důkaz ze svědectví označuje jen všeobecnou touhu; důkaz ontologický konečně by předpokládal, že máme adekvátní ideu boží přirozenosti.

A přece Le Roy prohlašuje, že v Boha věří, ovšem jeho cesta k víře jest jiná. Život o sobě, dí, jest opravdová skutečnost. Nuže, život jest myšlení a činnost, a my jsme si života vědomi. Uvědomiti si však skutek žití, toť právě věřiti v Boha; směřovati k životu nejdokonalejšímu, toť směřovati k Bohu. Pravými atheisty jsou jen ti, kteří směřují ke zlu. Bůh jest immanentní potud, pokud representuje život, jejž máme od něho; je transcendentní, pokud representuje dokonalý život, jejž usilujeme realisovati; konečně jest osobný, pokud, abychom dospěli k dokonalosti, musíme s ním jako s nějakou osobou působiti.

Le Roy vyčítá starým důkazům, že jsou důkazem jen těm, kteří jsou disponováni věřiti. A nemožno to říci i o jeho argumentech? Nad to, Bůh, jehož nám předvádí, není dalek ideálu Renanova. Ač nás zve, abychom tento ideál pojednávali co skutečnost a osobu, tato skutečnost jest velmi neurčita a tato osobnost velmi prchava Jak rozdílný jest živoucí Bůh katolické církve.

Sageret (Revue philosophique 1907 mars-avril) hledá původ idey Boha v magii. Prví lidé, dle něho, vše zosobňovali; představovali si, že vše, co znamená nějakou věc, jedná. S pokrokem oživovati veškeru přírodu, došlo se ku představě bohů v lidské formě; těm bylo dáno, řiditi a prováděti různé zjevy; konečně přišlo se k monotheismu, k idei jediného Boha, který řídí svět Sageret myslí, že toto pojetí jedině jest prosto smyšlenek a libovolnosti a jediné dovoluje vědu. K tomu třeba podotknouti, že věda je též dobře zaručena s katolickým dogmatem boží neměnitelnosti. Bůh nevrací se nikdy k tomu, co byl jednou rozhodl; věda může tudíž kráčeti klidně, v plné důvěře. Jestliže Bůh, z důvodův od věčnosti určených, někdy přímo zasahá, pak tyto intervence, ostatně řídké, nemění nic v obecném pořádku. Aby připravil své žáky na víru v Eucharistii, Kristus rozmnožil chleby na poušti svou nadpřirozenou mocí; mění to něco v zákonech vegetačních nebo ve fysiologických zákonech výživy? Nic. Bylo tu trochu více chleba.

Halleux ve své kritické analyse Sertillangesova díla: Les Sources de la croyance en Dieu (viz Revue néo-scholastique, mai 1907) předkládá zcela moderní důkaz pro nahodilost fysického světa. Stručně možno jej shrnouti takto: Evoluce hmotných bytostí, tak jak se realisovala, závisela původně na posici silových center. Nuže, věc závisící na nějaké podmínce, jež ciza jest její při-

rozenosti, nemůže v sobě míti princip své existence. Vyžaduje tudíž Tvůrce.

*

O umělecké formě vypravování Genese pojednává v Revue du clergé français (1907 juin) Lemonnyer a dochází k následujícímu důsledku: „... Uvažujeme-li umělecký pochod vypravování a malý zájem autorů na psychologii hrdin, jichž vnější činy s láskou vypravují; pozorujeme-li ten zajímavý zjev spontanní abstrakce, která ze skutečných a konkretních osobností učinila jakési morální typy; přemýšlíme-li konečně o lhostejnosti vypravovatelů k rysu malířskému a ku přírodě, jsme vedeni představovati si mentalitu autorů Genese v obraze mentality lidu. Všechny tyto zvláštnosti praví nám, že vypravování Genese jsou původu lidového. Mezi lidem byla asi nejprve vypravována. Je to israelský lid sám, jenž jim dal tuto formu, v níž — ovšem obohacena, prohlédnuta, urovnána a organisována inspirovaným autorem Genese, mluvme jen o něm — na nás došla... Hypothesa, dle níž vypravování Genese byla by existovala nejprve v Israeli ve stavu ústního podání a byla by obdržela od lidu uměleckou formu, v níž, vyjma pozdější modifikace, na nás se dostala, má značnou pravděpodobnost."

*

Velmi oživující a nové obzory otvírající řeč pronesl prof. Vilém Koch o starokřesťanské apologetice (při příležitosti rektorské volby na tubinské universitě). Připojila se starokřesťanská apologetika zcela k židovským apologetům Filonovi a Josefu Flaviovi, přes jejich slabost a jejich dotěrnost. Není se čemu diviti, první apologeti nebyli nijak originelní a vynikající duchové, a pak křesťanská církev byla vůči hellenismu v témže postavení co židovstvo, který vytýkal křesťanství stejně jako židovství bezbožnost a nemravnost (!). Ale křesťanští apologetové berou zbraně i z hellenské filosofické zbrojnice, a to skoro výlučně z popularisované nauky stoické. Autor přidává se k rozdělení Wernleho, jenž rozeznává tři stupně apologetické: populární apologii ze zázraků dokazující pravdivost křesťanství, paulinskou apologii důvodící z vnitřního zázraku vtělení a johannitickou apologii přecházející k apologii 2. věku, v níž Ježíš jako náplň všeho předchozího a křesťanství jako jediná a zosobněná pravda se předvádí. Dr. Koch uznávaje vnitřní důvody tohoto rozdělení, praví, že stupni těmi nikterak není naznačen i vývoj apologie. Třetí stupeň sice převládá u vlastní apologetické školy křesťanské, u školy alexandrijské, především v Klementu alexandrijském docházeje výrazu. Ale už zas Origenes vrací se k zevnějším známkám, zázrakům, na něž apologeti předešlí jakoby byli úplně zapomněli. Také paulinský důkaz sic řídčeji, ale přece užíván i během druhého a třetího věku. Všecky tři stupně se tak stále stýkaly a proplétaly. Ve 4. věku pak přichází nový důvod, braný z dějin církve křesťanské samé. Autor probírá účinnost jednotlivých stupňů, způsob, jak křesťanští apologetové důvody zmíněnými operovali a odpůrci svými nuceni byli stále sami je hlouběji pro-

pracovávat. Velmi pozdě a teprv donuceni útokem Celsovým proti osobě zakladatele a Spasitele, obrátili se apologetové k povaze a osobě Ježíšově. Před tím jen dogmatickou stránku probírali, teď začali si všímat i lidského zjevu v Ježíši. Málo a nikde systematicky není zpracován důkaz o praktické vnitřní potřebě křesťanství, ač u Cypriana, Tertulliana a zvláště Augustina myšlenku tu často nacházíme (anima naturaliter christiana) A vývoj apologie přivádí dnes k tomuto psychologickému důvodu jako nejúčinnějšímu. Máme tedy v apologiích staré církve všecky prvky a způsoby správného důvodění, ovšem podle různého stupně vývoje různě podané.

*

Slovinský měsíčník „Čas“ mluvě v posledním čísle I. svého ročníku (pod tímto názvem, dříve „Katoliški Obzornik“) o Paulsenově hesle „Endlich los von Kant“, jež pronesl ve svém souborném díle letos započatém „Systematische Philosophie“, ukazuje, jak moderní filosofie buď sama se vrací k náboženským zásadám anebo bez cíle bloudí. Touto cestou jde i směr filosofický, jenž jako idealismus přijímá v ethice účelnost, teleologii. Paulsen nucen tu byl prohlásiti Kantovu nauku o pouhé povinnosti, o kategorickém imperativu v morálce za nedostatečnou. Kromě povinnosti třeba ještě více, třeba cíle, aby člověk mravně jednati musil. A autor (Dr. Al. Ušeničnik) k tomu dokládá: Tragický jest osud moderního člověka. Zavrhl křesťanství, zavrhl Boha, a nyní nemůže nikam dále. Všecko titanské úsilí, aby zachoval, bez čeho člověčenstvo žíti nemůže — mravnost, ethiku, jest marno. System za systemem staví si tento moderní člověk, ale běhutý čas též kácí system za systemem.

*

Dominikán professor Dr. Alb M. Weiss zahajuje v lineckém kvartalníku letos řadu svých obranných článků poukazem na často slýchané heslo „křesťanská půda“, „křesťanský základ“, na němž strany i jednotlinci staví počiny své, aby věřící získali a lhostejných neodpudili Ukazuje, rozborem strannické, školské, filosofické, náboženské politiky, jak heslo to zakrývá náboženskou bezzásadnost a indifferentismus. Rozumí se pod ním co nejméně dogmat, co nejméně konfessionální a církevní vázanosti. V obyčejném ruchu veřejného života bývá tou basí křesťanskou míněno jakési neutrální pole, na němž se všichni lidé dobré vůle ještě mohou sejíti. Je to duch zprotestantštělý, který tuto basi podsunuje, duch novodobého rationalismu Autor klade proti němu povinnost věřících stavěti se vždy na půdu výlučně a plně katolickou bez uhýbání a upouštění něčeho z plné církevně-konfessionelní zbroje katolické. Uvádí však sám případy, jak tato „křesťanská base“ jakožto méně výlučná a interkonfessionelní, ba mezináboženská půda sbližovací stává se oblíbenou i u dobře věřících. Snad i tu platí známé: distinguendum est! Třeba rozlišovati, kdy, kde a proč se kdo staví na tuto „křesťanskou basi“. Allzu scharf macht schartig!

*

U. Zurburg poukazuje v passovském „měsíčníku“ na „indexy“ a zákazy spisů, jak je církve protestantské znají a užívají Zakladatel „volné církve“ methodistů John Wesley netrpěl nejmenší odchylky od nauky, již vybral, a bez milosti vylučoval kazatele, kteří jednali proti jeho pokynům. Vrchní rada církevní, „Conference“, dosud se řídí tímto duchem neúprosné čistoty a spisy svých lidí bez milosti odsuzuje. Tak roku 1902 odsoudila rada prof. Dra. Agara Beeta pro jeho dva spisy, že v nich o nesmrtelnosti duše a věčnosti trestů pekelných nesprávně učí a přes jeho 17letou učitelskou praxi a přes přímluvy přátel byl beze všeho škrtnut ze seznamu professorů kolleje Richmondské. A prof. Beet není nikterak z modernistů nebo nevěřících, nýbrž patří k theologům zcela konservativním. Stíhání Dra. Beeta, vláčení ho před tribunal vrchní konference a podmínky a pokání mu uložené přesahují meze dovolených a kdy sběhlých věcí v praxi indexové v římské církvi.

Skotská církev zavedla dlouhé vyšetřování s prof. Robertsonem Smithem, který též sesazen s professury glasgovské.

Církev anglikánská má z další minulosti nepěkné processy na svědomí s Dr Newmanem a prof. Puseyem z let čtyřicátých. Od té doby co desítiletí to několik případu veřejného stíhání, obviňování a zrádcování.

Všecko to rozhorlení nad římským indexem a syllabem, zvláště s jistých stran, jest prý tudíž neupřímné.

*

Po rozlukovém zákonodárství ve Francii bylo se toho naditi, že kněžstva se bude nedostávati, aby všecky staré farnosti mohly býti obsazeny. A nejen to, že mnohé farnosti zůstanou bez kněží, ale také semináře bez alumnův. A nebezpečí toto zdá se není malé. Literatura nábožensko-církevní jest plna nářků, vybídek a snah, aby získávala kandidáty kněžství. Pařížské „Études“ přinášejí v prosincovém svazku srovnání nedostatku kněží v loňském roce s rokem 1877, kdy nad nedostatkem tím rozlehl se všeobecný nářek a věštěna z něho zkáza církve francouzské. A loňský rok vykazuje ještě více prázdných míst farářských a kaplanských než rok 1877. Nedostatek kněží od loňska ještě pokročil. Autor (Paul Dudon) znázorňuje dvěma tabulkami loňský nedostatek. Podle toho Bretonsko s přilehlými diecesemi, pyrenejský koutek, skoro celá Provence, alpsko-savojské diecese, dvě severní a dvě východní (Arras, Cambrai, Nancy, St. Dié), ze střední Francie pak Orléans a Moulins měly kněží dostatek. Ze 84 diecesí celkem 36, a to většinou nejmenších a nejméně lidnatých. Živé, lidnaté diecese vesměs trpěly nedostatkem kněží. Čítá autor citelný nedostatek, kde schází přes 30 kněží, a takových diecesí bylo 36; diecesí s prostřední deficiencí bylo 12 (scházelo od 15 do 30 kněží). Přes 100 kněží scházelo v 11 diecesích (Meux, Versailles, Remeš, Beauvais, Soissons, Rouen, Bayeux, Coutances, Evreux, Sens, Troyes). Srovnání s rokem 1877 uvádí: tehdy scházelo v celé Francii 2464 kněží, vloni jich chybělo 3109. Tehdy průměrem v každé diecesi 30, vloni průměrně 37.

Lvovská „Niva" přináší zprávu o schůzi rusínské americké církve (východní sjednocené), jak tato mladá církev na nedávné schůzi v Novém Yorku se ustavila a zařídila. Svolán všeobecný sněm kněží a význačnějších laiků; z kněží kromě pěti omluvených dostavili se všichni (76). O organisaci církve a jejích potřebách sněm usnesl toto: Na vydržování biskupa odváděti bude každý kostel 5% všeho svého hrubého příjmu; svůj příspěvek pak bude odváděti měsíčně. K ustavení nové farnosti třeba aspoň 200 rodin. Kde by se toho počtu rodin nedostávalo a farnosti přece třeba bylo, rozhodne biskup. Pro zajištění kněží na stáří založeno kněžské bratrstvo (pojišťovací podpůrná společnost). Spojené Státy rozděleny na 9 děkanství, jež skoro všecky leží v prumyslových východních okresích. Několik kněží přidělí se biskupovi, aby byli jako missionáři a v čas potřeby nemocné a nepřítomné faráře zastupovali. V osadách malých, jež na faru nestačí, usneseno zříditi aspoň školu, jež by sloužila i za kostel pro missionáře při jeho návštěvě v osadě. Farnost každá musí míti bez výjimky i svou farní školu. Duchovenský seminář, residence a kathedra postaví se ve Filadelfii, zvolen komitét na sbírání fondů potřebných na ústavy a stavby tyto. Při semináři zřídí se i škola ďáčků (zpěváků), kteří musí znáti zpěv kostelní jak uherský tak haličský. Příspěvky 2procentovými kněží a 1procentovými ďáčků zřídí se „dobročinný fond" pro udržování „ústředních ústavů", na podporu sirotků. Biskup má se postarati též o zřízení ženských klášteru, jejichž členky by se obíraly výchovem malých dítek v sirotčincích, zahrádkách, kde si je farnost zřídí, jakož i službou nemocných a starých, budou-li po farnostech ústavy příslušné založeny. Pro sirotky duchovenstva zřídí se sirotčí dům, kam v případě místa a potřeby i jiné osiřelé dítky mohou býti přijímány. Vyvoleny také výbory, jeden, jenž má sestaviti rusínsko-americký katechismus a jiné náboženské učebnice, jakož i jiný, jenž má postarati se o sebrání materialu k historii rusínské církve v Americe a material tento zpracovati a dějiny církve rusínsko-americké sepsati. Do konce roku měl též každý z farářů sepsati dějiny své farnosti jakož i podrobnou statistiku osobní o stavu jejím, zaznamenati při tom i to, koho ten který osadník z rodiny své doma zanechal a jak plní povinnosti k rodině své v Evropě.

*

Ruský sv. synod vydal r. 1901 a opět r. 1906 instrukci k „představeným farností". při čemž vymezuje právomoc těchto představených a povinnosti přidělených jim kněží. Obě tyto instrukce kritisuje v „Bohoslovném Věstníku" orgánu moskevské duchovní akademie A. Roždestvenský. Vidí v pokynech sv. synodu zavádění pořádků do církve pravoslavné, jakých dosud neznala: totiž po způsobu katolickém rozdělování duchovenstva na faráře a kaplany. V ruské církvi, kde bylo třeba více kněží ve farnosti, měli sice všichni společný chrám, ale nebyl z nich jeden nižší druhého, buď střídajíce se po týdnech, nebo majíce každý svůj okres sobě úplně přidělený. V instrukcích sv synodu však čestné dosavadní hodnosti „nastojatele", představeného, dává se taková pravomoc, že nastojatel mezi ostatními kněžími nabývá

tolik asi moci, jako u nás farář mezi svými kaplany. Roždestvenský vidí v tom šablonovitý a hrozivý vývoj centralismu, kdy ústřední moc stále více a pevněji svírá i nejodlehlejší části celého tělesa: tak biskup stává se činovníkem synodu, blahočinný (děkan) činovníkem biskupa a teď ještě přitažen nový činovník nastojatel a připoután k ústředí.

*

V kadetském denníku „Rěč“ posuzuje Leonid Galič náboženské hnutí v ruské intelligenci Hnutí náboženské v intelligenci zůstává podle něho bezplodným. Všecky ty schůze a séance nábožensko-filosofické i s časopisem nábožensko-filosofickým (Nov. Puť. Nov. Věk) jsou bezplodnými podniky. A přirozeně. Neboť reformace obyčejně přichází z dola, z hlubiny národního ducha. Ale ruská pravdu hledající intelligence s duší národní má velmi málo společného. Ve spisech jejích není stopy po živelním lidovém hnutí; ba není tam vůbec ani opravdové hluboké víry, jež jest přece nezbytnou podmínkou každé reformace. Intelligence dosud obešla se bez víry, odhazujíc ji, kde se jí zdála býti nepohodlnou, a ona se bez ní obejde i na příště, přese všecko „hledání“. Není pro ni, co voda rybě a co člověku vzduch. Přirozený reformator, když pro neshodu z církve vystoupí, nezbytně tvoří si ihned církev novou, protože zůstati mimo církev jest proň mezerou víry a života. Proto také všecky fráse naší nábožensky naladěné intelligence o „svatém těle“, o lži církevní, o „třetím nejnovějším zákonu“ nevyjdou za hranice literární. Rozanov napíše článek, Merežkovský složí novou knihu, Berdjajev se rozhorlí — ale reformace nijaké z toho nepovstane. Snad několik nových hesel a dosť

Ostatně intelligence nepovolána k tomu, aby náboženství a církev reformovala. My intelligentní pracovníci máme jiný úkol. V náboženství jsou dvě věci: církevnost, či všecky její citové mravní hodnoty, a pak filosofie, či názor o podstatě všehomíra, o jeho poslední příčině a cíli. Pokud v intelligentovi živa náboženskost, to jest přilnulost a záliba k „posledním věcem“, naskytuje se mu vážná úloha „zpravditi“ a „osmysliti“ víru, ne pouhou kritikou, chladným rozumováním, ale prohloubením všech těch otázek, jež spojeny s obsahem bytí. Za příklady tohoto prohlubování klade autor z Německa Kanta a Kantiany (prohlubování rozumem) a Nietzsche (prohlubování živým citem)

To však jsou nábožensko-filosofičtí intelligenti ruští pravé náboženskosti přece blíže než tyto vzory! O náboženském obrodě ruském, z intelligence vycházejícím, o něm jakožto záruce lepší budoucnosti věcí ruských hovoří zcela jinak a velmi nadšeně professor Zdziechowski v knize nedávno námi v „Hlídce“ (11) posouzené (Grundprobleme Rußlands). — Solovjev a jeho pokračovatel kn. E. Trubeckoj, jakož i skupina mystiků Rozanov, Merežkovský, Berdjajev i socialní hloubatel Bulgakov jsou mu světlými zjevy opravdových a šlechetných snah na rozpoutaném a zpuštěném duchovém bojišti ruském.

*

Výroční sjezd anglikánské církve konal se roku 1907 v říjnu v městečku Jarmouth v hrabství Norfolk. Sněm byl velmi hojně

navštíven, až 3000 účastníků se sešlo. Proti imposantnosti katolických sjezdu německých ovšem maličkost. Ale pro malost místa přece i tak zaznamenání hodno! Na sněmě bylo několik velmi významných věcí. Předně poprvé súčastnili se ho též nonkonformisté, odštěpenci od anglikánské církve. Vůdce ritualistů lord Halifax byl se svým táborem tentokráte v menšině a návrh jeho na změnu „Prayerbooku" ve smyslu katolického obřadu zamítnut velikou většinou. Za to nad očekávání živou a důraznou byla debata o rozluce církve od státu, o tak zvaném „disestablishmentě", odstátnění. Anglikánská církev je státní: stát ji vydržuje, ale má za to též co mluvit do její správy. Tento stav se proto mnohým nelíbí a rádi by viděli církev samostatnou a svobodnou. Proud jest v lidu velmi silný a sloučenost se státem udržují jen hierarchie a konservativní vyšší kruhy Výhody ze státnosti plynoucí uvedl biskup norwichský Dr. Sheepshanks: bezstarostnost o důchody, možnost vydatnější působnosti vědecké, umělecko-kulturní, dobročinné i expansivní; a pak hlavně síla proti útokům římské církve Kdyby se anglikánská církev odstátnila, pozbude všech výhod těch a jest v nebezpečí, že utone v záplavě výbojného papežství. (Smutná sebeocena!) Odluku však hájili sir Ed. Russell a lord Halifax. Ti toužili na bezmocnost a služebnost církve, na vměšování státní a chtěli míti církev ve všem autonomní a samostatnou. Sir Russell ovšem hned pravil, že vyhlídek na odstátnění není, protože ani král ani vrchní sněmovna k němu nepřivolí.

Věda a umění.

Hudební odbor „Klubu přátel umění v Brně" uspořádal dne 5. prosince 1907 v salonech varhanické školy hudební večer, jehož heslem bylo „Nocturno".

Vysokou úroveň koncertu zaručilo především spolupůsobení mistra Fr. Ondříčka. Dvořákův houslový koncert, Čajkovského serenádu a vlastní Nocturno zahrál náš král houslistů v pravdě velikolepě. Byly to výkony nejskvělejším jasem plného umění prozářené, jichž blahé ozvuky z paměti nikdy nevymizí...

Pan Josef Faměra jest virtuos vzácného stylu tvůrčího. Chopinovo Nocturno H-dur a Schumannova drobnomalba „V noci" pusobily v jeho výborné interpretaci především uceleným dojmem slohovým, ač i vytříbenost v přednesu byla uplatněna dokonale. Paní M. Kuhlová, jež zahrála Beethovenovu Cis-mol sonátu a Chopinovo nocturno C-mol op. 48 č. 1. znova co nejlépe osvědčila vzácné kvality své propracované techniky Koncertní pěvkyni veliké intelligence hudební poznal jsem v paní M. Kuncové. Podala působivé písně Novákovy, Griegovy a Kuncovy bezvadně a s výrazem co nejušlechtileji oduševněným. Slečna M. Mičaníkova stlumočila obtížný part Lisztovy

fantasie varhanní na chorál „Ad nos, ad salutarem undam“ technicky bezpečně a účinně. Pořad doplnily žačky pěvecké školy paní Vackové, jež zdařile zapěly šťavnatě znějící lidová nocturna moravská s mistrovským klavírním průvodem Janáčkovým.

Souhrn uměleckých požitků tohoto hudebního večera lze vysloviti krátce: byl to krásný svátek hudební, jakých přáti je si co nejvíce. Návštěva byla hojná. Čistý výtěžek věnován fondu pro postavení pomníku P. Křížkovskému.

*

Národní divadlo v Brně. Opery nesmějí býti muzikální produkce, kde se jen zpívá, aby se zpívalo, kde dostačí, aby vše šlo v taktu a nic neváznlo. Opery musejí se povznést na drama. Voláme s Tannhäuserem: Mně zprotivil se ten sladký zpěv.

Tak a podobnými slovy bojoval Smetana jako hudební referent proti tehdejšímu pěstění vlašských oper na pražském divadle. Byl mezi nimi ovšem i Verdiuv „Il bello in maschera“, jenž dne 21. prosince 1907 po dlouhé době znova přešel naší scenou. Myslím, že této opery přežilého vkusu v našem zpěvoherním repertoiru, trpícího chronickou bezradností, potřebí nebylo. Pro vypravení rozhodly asi jen duvody finanční: najdeť se přívrženců „krásného zpěvu“ v našem obecenstvu stále ještě dosť a dosť... A ředitel jest u nás v daných poměrech především soukromý podnikatel.

Opera byla pod temperamentní taktovkou p. Holečkovou provedena pečlivě. Dámy Svobodova, Pivoňkova a Kasparova a pánové Doubravský, Komarov a Pivoňka měli úspěch úplný. Režie p. Komarova zasluhuje všeho uznání. *Jan Kakš.*

Činohra. Novější spisovatelé veselých kusů divadelních nedovedou, zdá se, napsati již veselohry, v níž by výhradným zdrojem vtipu nebyla manželská nevěrnost a světácké záletnictví. Prohřesení proti manželské věrnosti dávalo kdysi sujety k pochmurným tragediím, v nichž zpravidla Nemesis těžce dopadala na provinilé. Později chytily se sujetu tohoto veselohry a frašky, a frivolnost bývala aspoň otupována moralistním koncem — vytrestáním nevěrných manželů, kteří se vraceli sklamáni ke svým povinnostem. Nyní však thema to přímo vymrskává kde kdo, zbavuje se jakýchkoli ohledů. Již Sardou v „Cyprienně“, která byla tento měsíc rovněž sehrána, nastrojuje situaci tak, že klamaný manžel ochotně svoluje, aby se s ním manželka rozvedla a šla se svým milencem; jenže tu ještě bohatství, ale věru nic než bohatství rozhoduje u ženy na konec přec jen pro prvního. Ve veselohře „Veleobec“ („Große Gemeinde“), která byla 29. listopadu dávána poprvé, autoři L. Lipschütz a B. Lothar, dostihují však již meze rafinovanosti. Klamaný manžel vystopuje nevěrnou ženu, přinutí ji roztomilostí a shovívavostí k rozvodu a sňatku s milencem, těše se z toho, jak ona brzy zase podvádí nového manžela. Milovníci těchto dostihů v pikantnostech mohou býti právem zvědavi, kterak a kdo tento rekord přerazí. Hra není jinak beze vtipu a odvážným zauzlováním

situaci dovede upoutat pozornost, ale věčné thema nevěrnosti zřejmě se již znechucuje. Souhra vyžadovala konversační bystrosti a jemnosti, v nichž pan Pech, ředitel Frýda a slečna Kandlerova uhodili na pravou míru.

K 75. narozeninám B. Björnsona sehrána jeho starší činohra „Bankrot“. Co o Björnsonovi napsal Knut Hamsun před více než 10 lety, že nikdo v Norsku nemíchal se tak do všech otázek, nikdo také nebudil tolik pozornosti jako on, jenž celých 30 let psal, řečnil, bojoval, vítězil i prohrával, platí dnes, kdy evropským svým jménem podepřel věc Slováků, jako se již jeví i v Bankrotu. Björnson jest v něm fanatikem pravdy, který provede důkaz, že čisté svědomí vytvoří šťastný život i tomu, kdo se svým majetkem a velikými plány obchodními ztroskotal.

Hra je stilem a stavbou staršího rázu a jest jako všecka díla jeho ostatní. Nelze je nazvati bezvadnými díly uměleckými, neboť Björnson vida své básnické poslání v tom, aby ze všech sil prospíval svému lidu, vkládá do svých děl vše, o čem soudí, že to bude lidu ku prospěchu, třebas to rušivě působilo v uměleckém rámci díla. „Bankrot“ byl vypraven s pietou, ale nevšímavost, jakou byla tato oslava pominuta naším obecenstvem, byla zcela nepietní. Jest hanba se přiznat, jak slabá byla návštěva. Za to na operetách je vždy plno.

„Neutěšenou hrou o 4 dějstvích“ nazval Bernard Shaw svoje drama „Živnost paní Warrenové“. Jest jím opravdu svým choulostivým prostředím, jež vzbudilo poplach v časopisectvu anglickém Jak Shaw umí uhoditi na novou ideu, vyhledati nové prostředí, jež zobrazí, viděli jsme již vloni v jeho „Pekelníku“. Shaw ukazuje na zbohatlé obchodnici s děvčaty Warrenové hlavně dvě věci: že i taková může opravdově milovati svou dceru, a že ji může dáti vychovati mimo svůj dům v bytost vzdělanou a úplně jinou; že však tato nová bytost zřekne se své matky, zavrhne bohatství, plynoucí z pramenů tak nekalých, nedá se svésti lákavými obrazy pohodlného ži-vota nebo právem a něhou své matky, nýbrž vytrvá na cestě dobra, volíc život poctivé, třebas trudné práce. Pro ni není již mateřského práva ani dětinných povinností. Smělost, nepokrytá přímost a vyzývavost, prudké útoky, kterými zklamaná takto láska mateřská hájí a ospravedlňuje svoji živnost, připomínají ony bezohledné ženské postavy, které v historii se vyznamenaly, a vynutí i divákovi kus respektu k takové síle. U dcery její Vivie imponuje zase láska ku pravdě, odpor proti lži, falši, neupřímnosti, společenským vytáčkám a dvojakostem, který dává tušit nové lepší pokolení. Drama Shawovo je přes svoji choulostivou půdu vysoce mravným. Je prudkou invektivou na společenské třídy, které vydělávají své vysoké důchody stejně, byť ne tak křiklavě lichvařsky, ale při tom dávají si masku ctnosti a poctivosti, pohlížejíce s patra na parie, jimž tvrdý osud přiřkl úkol tak nekalý, jako Warrenové.

Obě výrazné úlohy, matky a dcery, byly u nás dobře podány. Paní Vojtová dala v úloze matky správně největší váhu na elementární výbuchy k obraně svého života a pak na mateřské utrpení. Slečna

Štursova byla dcerou tvrdou a ostrou, jejíž okázalá upjatost až bolela.

Na dva večery (14. a 16. prosince) zavítal k nám z Prahy pan Jakub Seifert, a zvolil si ke svým pohostinským hrám úlohu císaře Karla IV ve Vrchlického „Noci na Karlštejně“ a de Prunellesa v Sardouově „Cyprienně“. Pan Seifert náleží ještě k oné generaci herecké, která české umění herecké vytvořila a na nebývalou výši povznesla; jest nazýván „mistrem slova“, a skutečně bylo rozkoší poslechnouti jeho vytříbené věty, hrající odstíny hlasovými, za nimiž jistota jeho vystupování a dokonalost gesta nikde nezůstávala. V Karlu IV byl majestátním panovníkem, z jehož zjevu line posvátná úcta, a zároveň ve chvílích oddechu od starostí vladařských člověkem srdečně prostým a milým. V úloze šviháka a světáka de Prunellesa elegancí úsměvu a roztomilým humorem neodolatelně strhoval. *S. F.*

*

Na Národním divadle v Praze učiněn opět pokus s klassickým divadlem řeckým, dávána Aischylova „Oresteia“.

Novinky na jihoslovanských divadlech poslední měsíc ohlášeny: slovinská 3aktová činohra „V soumraku“ od Ad. Robidy, jež přijata 7. prosince rozdvojeně pro svou realističnost a spíše ještě z osobních příčin. Drama jest jinak pozoruhodné a přijalo je ihned i záhřebské divadlo ku provozování.

V Záhřebě dávána Ferda Beciće 5aktovka „Persa“, zpracovaná to novella téhož oblíbeného povídkáře; jako novella má cenu, jako drama však jest prý příliš šablonovitá.

Dne 1. prosince dávána v Bělehradě premiovaná v konkursu dramatickém jednoaktovka Nušićova „Daň krve“ (Danak u krvi), jednající o janičaření dětí srbských od Turků za dob utrpení a poroby srbské. Pro tuto sympathickou látku národní byla jednoaktovka přijata vřele, ač stojí za výbornou Nušićovou veselohrou „Kníže Ivo ze Semberie“.

Bulharský básník a romanopisec Ivan Vazov přepracoval svůj historický román „Ivan Alexandr“ na drama pod jménem „Kom propasť“ (Do propasti), líčící zhýralé a svévolné panování vladaře bulharského Iv. Alexandra (1331—1365) před očima tureckého nebezpečí. Drama jest effektní, působí spíše svými živými obrazy a scenováním, vnitřní outek jest dramaticky dosti volný a slabý.

*

Zmíněný minule spor o nebožtíka sbormistra „Hlaholu“ Knittla, zda byl stoupencem či odpůrcem Bedřicha Smetany, přešel z denního tisku do odborných hudebních listů „Dalibor“ a „Smetana“. V zajímavém sporu tom opět obnovily se různé vzpomínky na umělecké proudy pražské, na trnitou cestu Smetanovu; málokomu z nynějších publicistův jest asi známo, že k odpůrcům Smetanova směru náležel vedle Pivody a j. též — Dr. Fr. L. Rieger.

*

V „Českém Lidu“ (2.) podány další ukázky předchůdcův a materialií ke Kytici Erbenově. Zvláštní pověst o „Vodníkovi“ mají

na Zlonicku, při čemž použito doslova tří sloh Erbenových jako písně. Buď že tu Kytice zlidověla, nebo Erben přímo z lidového podání přejímal, jak i sám doznává. Kromě toho uvádí se starší zpracování pověsti o „pokladě“ od lokalisty (faráře) Al. V. Žitka (1825). „Poklad“ tu umístěn na hrad Radyň podle pověsti z Plzeňska. V „Pokladě“ Žitkově vystupuje otec s dítětem, v Erbenově žena. Srovnání obojího zpracování jasně ukazuje básnickou výši Erbenovu.

Na význam úcty svatého Mikuláše v našich zemích jakožto patrona od povodní ukazuje v 3. sešitě Jan Soukup. Sv. Mikuláš byl ctěn od námořníkův už ve staré křesťanské církvi jakožto ochránce na moři. Úcta ta rozšiřovala se pozvolna i do západních zemí z řeckého východu. V Čechách její první známky máme v četných kostelích, míst u vody položených a sv. Mikuláši zasvěcených, jakož i v obraze sv. Mikuláše na štítě městečka Husince z konce 15. století. V 16. a 17. století už jsou písemné zprávy o úctě takové od Zámrského, Paličanského, Kaupilia. Tím úcta sv. Mikuláše jakožto vládce nad vodami ze stara v Čechách prý je s dostatek prokázána.

V Záhřebě charvatském uspořádán Bendlův večer v paměť českého oblíbeného skladatele.

V druhém svazku nové pražské revue „Naše Slovensko“, jež opravdu vyplňuje mezeru dávno cítěnou — a podle prvních sešitů soudíc vyplňuje ji pěkně — přináší Milan Frič ve článku „Národohospodářské poměry na Slovensku“ napomínku našim českým školám, jež mají žáky slovenské. Vzájemnost československá jest více citová než reelní. Z toho plyne, že žák slovenský z milosti přijatý do české školy jest v ní zpovykán. Odpouští se mu mnoho, ale méně se mu pomáhá k všestrannému vývoji, jenž jest pro něho těžší než pro ostatní spolužáky Čechy. Potom však vycházejí z českých škol nedovzdělaní slovenští mladíci, kteří v životě zůstávají za druhými slabo jsouce vyzbrojeni. A Slovensko potřebuje právě lidí co nejlepších a co nejvíce obrněných. A tak česká škola více škodí než prospívá Slovensku, dokud nebude mu posílat nazpět lidí zocelených, charakterních a vzdělaných odborně co nejlépe. Autor má na mysli totiž hlavně odborné školy a především obchodní. Obchodně vzdělané mládeže totiž spotřebují slovenské finanční závody a rolnické kooperace už i teď značné množství.

Karel Drož ve „Zlaté Praze“ píše o svých návštěvách u literátův a umělců bulharských a českých lidí v Sofii usedlých. Líčení přináší mnohou zajímavost z intimního života umělcův a literátů bulharských. Dovídáme se při tom, že z umělecko-kritické studie Šnajdaufovy o ruském sochaři Antokolském rozebráno v celém národě českém za celá dvě leta jen 42 výtisků z 1500 exemplářů prvního vydání. Jistě zajímavá ukázka, jak naší slovanské všímavosti, tak vážné snahy vzdělávací!

Mnoho se mluvilo a psalo o navrženém sjezdě slovanském, pro nějž už sebrán značný fond. Zájem o něj jeví se teď hlavně na Rusi, pro ostatní Slovanstvo jest méně aktuelní. Není možno popříti, že za minulá tři léta ve Slovanstvu mnoho nadšení pro Rusko zchladlo

a pominulo! Zvláště teď ve sjezdovou otázku zatahují Rusi své strannické spory, tak že ho činí vůbec nemožným. Nejlíp ještě skutečně navrhuje list radikální „Rus", jež chce, aby sjezd byl na půdě polské jako na znamení, že Slovanstvo sympatisuje s Poláky pro jejich utrpení v Prusku i Rusku; za místo sjezdu navrhuje pak taterské Zakopané!

Umělecko-krajinná puklikace vydána o slovinských Alpách, péčí česko-slovinského spolku turistického („Ze slovanských hor"); umělecký oživitel Tater, polský malíř St. Witkiewicz vydal pak své literárně popisné dílo o Tatrách (Z Tatr), kde autor hájí použití dialektu góralského.

Přese všecky rozběhy k novému kursu v Rusku přece jen staré způsoby činovniché nesnášenlivosti se znova a znova objevují. Generální guvernér Polska Skallon rozpustil polskou „Matici Školskou" pro směr nepříznivý Rusku, jaký se prý v ní zahnízdil. Ve všech třech dílech Polsky prodraly se napovrch k vedení národa strany radikální. Radikalismus pak obyčejně nešťastně skončí i u velkých národů, ne tak u malých a podrobených. Poláci to na sobě všude zakoušejí. Rozdíl ovšem mezi pronásledováním pruským a ruským je ten, že ono odnárodňuje a zabíjí, toto pak pouze týrá a denervuje.

„Przeglad Polski" přináši vzpomínku na zemřelého vloni generála a vůdce, potom politika a žurnalistu i historika polského Juliana Klaczko, jednu z nejrázovitějších postav novodobých dějin Polsky. Uveřejněné tu listy z Italie svědčí o velikém přehledě a hloubce pojímání muže toho, jenž duševně stál jistě výše, než mnohý ze současných velikánův evropských, jež příznivá vlna okolností na povrch vynesla.

Ve „Slov. Pohľadech" přináši Josef Škultéty příspěvek k historii Němectva na Slovensku a šíření němčiny mezi Slovany a v Uhrách vůbec. Srovnání dávných poměrův a dávných i dnešních plánů Němectva s dnešní skutečností jest příkladem veliké národní porážky, již tu Němectvo utrpělo.

Akademik K. K. Arsenjev oslavován úředními vědecko-literárními kruhy ruskými koncem listopadu (28.) velmi srdečně za příležitosti 50leté činnosti své jako kritik literát, poslední z generace realistických kritiků ruských, již zahájil Bělinský a jež spolu povznesla literaturu ruskou k těm výšinám, na něž v minulém století vystoupila.

Srbské „Brankovo Kolo" přináší v několika posledních číslech ocenění práce a organisace literárně-vědecké společnosti „Matice Srbské" v Novém Sadě. Ustav tento přese své značné fondy peněžní přece jen nevyhovuje a stále a stále nové stesky probouzí. Vinen je tu ovšem sám nesoustředěný a nevyvinutý život Srbů v naší říši. Srbové jsou vůbec územím i administrativně a politicky nejroztrhanějším slovanským národem. A naši rakousko-uherští Srbové z této nesoustředěnosti mají značný díl dědictvím. Ale obtíže v činnosti „Matice Srbské" vznikají i z nedostatku pracovníků vůbec. Stala se sborem lidí veřejně činných, ale neliterárních. „Matice" má 70 členů skutečných, 22 čestných, a přece v publikacích „Matice" (Letopis a Knihovna) účastní se jen 14 činných a 3 čestní v Letopisech a 6 činných

a 1 čestný v Knihovně „Matičině“. A toto malé účastenství rozplašeno ještě více po roku 1904, kdy v Letopise a Knihovně začala nová redakce uváděti „mladé“ a prosévati „staré“. „Staří“ se počali brániti před znevažováním svých prací, a mnozí ustali dočista, mladí pak nedali se zlákati, a tak okruh přispěvatelů zůstal nadále obmezen.

•

Historie putování rostlin po krajích, kterouž můžeme vyčísti z pozůstatků ve vrstvách vrchní půdy zemské, podává nám více než pouhý obraz rozšiřování druhů rostlinných. Dovedné oko badatele botanika-geologa vyčítá mimoděk z toho putování a střídání rostlinstva kapitolky o dávno sběhlých převratech v podnebí a poměrech povrchu zemského. Tak německý botanik prof. August Schulz prozkoumav po stránce rostlinně-geologické většinu krajů střední Evropy staví místo dosavadních geologických dob diluvia různými učenci postavených, svou velmi silně důvody podepřenou stupnici různých fasí diluvialních. Stupnice tato jest i podrobnější i rozmanitější stupnice Penckovy, jež dosud nejšíře byla koncipována. Diluvium dělí Schulz na 13 period (Penck na 7). Z nich první čtyry jsou periody ledovců bez značnějších známek a změn rostlinných. Pátá doba jest předposlední zaledovění. Šestá doba interglacialní, meziledová doba mezi posledním a předposledním zledověním. V této době oteplení vidíme šířiti se na místa ledu zbavená nejprv les, na to lesů zase ubývá, místo jich zajímá step, květena dosavadní mizí; následuje pak opět les. A připojuje se nová (7.) doba posledního zaledovění našich krajů. V této době klade Schulz proti Penckovi a ostatním badatelům léto chladné a mokré, zimu teplou a mokrou. V době této počal vývoj dnešní naší středoevropské květeny. Za mokra a chladna rozvíjel se les. Poměry se ještě zhoršily, ještě více chladno a mokro nastalo, podnebí bylo jako na jihozápadě Gronska, les vymizel; byla to perioda nejchladnější v VII. době. Následoval opět les a snad opět uhnul za stepní horké periody. Vrátil se však, ježto se počasí opět ochladilo a zvlhlo, a rozšířil se značně po celém kraji. Následovalo pak střídání horkých a chladných period. Vystřídaly se třikrát. První horká perioda (VIII. celkem z celé doby diluvialní) měla počátek horký, prostředek horký a suchý, konec horký a vlažnější; podnebí střední Evropy postupovalo v ní podobné španělskému, italskému, jihoruskému z dneška. Následovala (IX.) perioda chladná. Podnebí (na Rýně) bylo jako dnes na Islandě, les se šířil opět. V druhé části této periody však přestalo spontanní šíření rostlinstva, člověk svým vlivem jako rolník či pastýř počal účelně přenášeti a měniti soustav místní flory. V periodě horké (X.), jež na to přišla, byl výrazným pouze její oddíl suchý, avšak nebyl tak suchý jako podobný oddíl první horké periody (VIII.) Další periody, druhá studená (XI.), třetí horká (XII.) a třetí studená (XIII.) podobaly se svým předešlým soudruhům, jen že už byl charakter jejich slaběji vyjádřen. Ani chladno s vlhkem, ani horko se suchem nebylo tak intensivní jako v periodě první horké a první studené (VIII. a IX.). Dnes kráčíme vstříc periodě

suché, majíce za sebou první díl horké periody (XIV.). Suché stepní klima jihoruské a středoasijské prodírá se dále na západ a sever, stejně jako pouště saharská, arabská a jiné pohlcují a zachvacují stále nové kraje na obrubě své a šíří se až k moři. Horko stále ještě bude stoupati, ledovce jsou na ústupu, vod bude všude stále ubývati. Pravděpodobně však charakter této horké stepní periody bude slabéji vyznačen, než to bylo v předešlých periodách. Klima se uklidňuje, jako rozhoupaný předmět také pomalu do klidu se vrací.

*

Krok ku předu na dráze těžkých a jemných problemův o živé buňce učiněn opět pokusy Dra. V. Růžičky o tom, zda buňka může žíti bez jádra, či zdaž jádro nezbytné jest k životu buňky. Už dříve shledali jiní badatelé, že buňky bezjaderné mohou žíti, však jen omezený kratší čas (od 10 do 40 dnů) Dr. Růžička zkoumáním bezjaderných buněk došel k tomu názoru, že buňky tyto jsou vlastně jen bez seřadění jaderného, ale látka, z níž utvořeny jsou (nucleiny), že jest látka samého jádra, jež se vyznačuje tou vlastností, že kyselinou žaludeční jest nerozlučitelna. Na tom závisí proto nezmarnost mnohých bacillů (sněti slezinné) v žaludeční kyselině, neboť bacilly ty jsou celé z jaderní hmoty a žaludeční kyselina jich netkne. Z prvoků mnohé druhy jeví také buněčnou bezjádernost, jež však je stavem pouze přechodním, protože tu bezjadernost také jest i v chemickém složení samém, nejen ve stavbě buňky. Bezjaderné buňky prvoků jsou pouhé cytoplasma, nikoliv nuclein, jako u některých bakterií. Proto autor staví zásadu dosti často za nemožnou prohlašovanou: že k životu buňky není nutně potřebna součinnost jádra s plasmatem. Buňka obstojí s tím i oním samým: déle z jádrovinou samou než se samou buničinou.

*

Na 3. ledna připadá úplné zatmění slunce, jen v jižní části Tichého oceanu viditelné. Z vědeckého pozorování budou tentokrát kořistit jen některé bohaté hvězdárny americké. Tak Lickova hvězdárna vyslala výpravu na malý koralový ostrov Flint Island, a to jen s hojnou podporou milionáře Crockera ze San Francisco.

Důležitý okamžik pro hvězdářské pozorování nadešel 14. listopadu, kdy nejbližší ke slunci planeta Merkur zřídka kdy viditelná, slunečním světlem vždy zatopená, přecházela přes kotouč sluneční. Münsterský hvězdář Plassmann sděluje, že vypozoroval při tom, že Merkur měl tmavější barvu než skvrny sluneční. Kromě toho viděn zřetelně, a to od několika pozorovatelů prsten okolo Merkura, takový asi prsten, jako jsou prsténce Saturnovy, jenže prsténec byl v rovině poledníkové (soustředně s kotoučem).

Otáčení slunce kol vlastní osy sledováno cestou spektroskopickou (černé vidmo plynů) od tří hvězdářů v době poslední. Bergstranda v Upsale, Dunèra a Adamsa na Mount Wilson. Doba otočení slunečního shledána: 24·25 až 33·3 dne Dunèrem, 24·46 až 30·44 Adamsem a 24·7 až 37·5 dne Bergstrandem. Na rovníku točí se slunce rychlostí, jíž všichni tři badatelé skoro stejně určili na

24½ dne. Ale čím dál od rovníka, tím více se doba otáčecí rozlišuje: rozdíl jest přes 7 dní na 75 stupni šířky (šířka našich Špicberků). Podle Bergstranda slunce se u pólů točí o polovici pomaleji než na rovníku, podle Adamsa jen o čtvrtinu pomaleji.

*

Němečtí positivisté ze školy Machovy, obracející se celou prudkostí proti Kantianismu a všemu od něho vyplynulému idealismu (názor, že vše kol nás jest naše idea jen), čím více vidí vzrůstati řady protivníků svých, ať už z čistého idealismu, ať ze směrů sprostředkujících, tím sebevědoměji a rozhodněji opakují své názory. Positivistní filosof Josef Petzold ve spisku nedávno vydaném ve sbírce „Aus Natur und Geisteswelt“ (sv. 135), klade hlavní tři původce a hlasatele směru Wil. Schuppe, Ern. Macha a Richarda Avenaria jako hlavní mezníky veškeré filosofie, kol nichž nikdo nesmí nevšímavě projíti. O methodě poznávací pak praví: „Ve svých názorech přiblížila se naše škola názoru prostého člověka, přiblížila se světovému obrazu naivního realismu. Souhlasí totiž s ním ve dvou věcech. Předně v tom, že v pozorovaném předmětě postřehujeme jak jest, že představená věc sama není jen subjektivní, promitnutý soujem vněmův. A za druhé v tom, že postřehnuté věci i po našem postřehu dále bytují a ve svém bytu na nás úplně nezávisly jsou. Ale ve dvou věcech musíme i na dále lišiti se od názorů prostého muže: jsou to představy animistické a substanční. Prostý člověk dává všemu duši a podstatu. Prostý člověk myslí si duši, jako něco co v těle sedí jako v nějakém příbytku, a podkládá pode vše podstatu jako nezbytnou podložku. Relativistický princip školy naší dále rozvíjen musí těchto dvou věcí, jež hrozí zpustošiti všecko přirozené myšlení, se straniti totiž: oduševňování a upodstatňování.“

Vzdaluje se takto od úsudků prostého člověka a straně se těch osudných dvou věcí, positivismus a relativistický princip upadá do monismu, dnes sic hojně rozšířené, ale nejvíc diskreditované filosofie.

*

Místo hlavní vývojové příčiny Darwinovy, theorie výběru (selekce) novolamarckismus oživivší teleologii, účelnost, klade nauku o účelné přizpusobivosti organismu. Nauka tato rozeznává dvojí příčinnost: neústrojnou, čili účin z předešlého děje, a ústrojnou, v níž výsledek závisí nejen na předešlém ději, ale i na následujícím. Děj následující jakoby už koncipován a sestrojen promítá se do účinku, jenž mu má sloužit. Novolamarckisté proto vnímavost a sebevědomí přisuzují všemu organickému bytí, i rostlinám. Ovšem každý je má podle svého stupně, takže s vnímavostí a vědomím lidským má to jen analogickou podobu. K theorii přizpusobivosti náleží i theorie de Vriesova o účelné mutaci v říši organické. Neolamarckisté jsou dnes odpůrcové monismu a mechanismu, jejž docela odmítají jako nevědecký. Leč obojí se v jednom shodují, že ničí příčinnost, na níž jako na hlavní zásadě spočívalo dosud všecko naše vědecké bádání a vědecké usuzování. Navrhuje-li A. Wagner ve svém „kursu filosofie“ odstranění příčinnosti, a nahražení pojmu toho pojmem zákonnosti, jako lépe

vyhovujícím, navrhoval M. Verworn (mechanista) ve své nedávné přednášce „zkoumání života“ místo příčiny jedné klásti celé pásmo podmínek, neboť účinek mu není nikdy následkem jedné ale mnoha příčin předešlých. Jest v tom zase, jak referent Naturwissenschaftliche Rundschau prof. Hanstein podotýká, jakýsi mysticismus mechanistu, kteří nepřipouštějice účelnosti, seslabují i samu příčinnost.

*

Boirac chce asi jako Binet býti autorem nějaké vědy; tuto vědu jmenuje „cryptopsychie“ (viz Revue philosophique, 1907 août). Za úkol měla by tato věda odhaliti a zjeviti „nevědomo“ nebo spíše „podvědomo“. Vložte v prsty omráčeného nůžky; on nebude jich cítiti a přece bude hýbati prsty, aby nůžkami operoval. Somnambul píše ve svém spánku suggerovaným tajným písmem; medium píše písmem, nevědouc o tom. Boirac vysvětluje tyto zjevy mentálním vzrušením, jakousi psychologickou slabostí, ubohostí. Toto vysvětlení, ovšem ne mnoho vysvětlující, rozšiřuje Boirac i na zdvojení osobnosti, na spiritismus, na hallucinace a i na posedlost. Boirac rozlišuje dvě formy neboli dva stupně v kryptopsychii, a sice nejprve kryptopsychii elementární, zlomkovitou, sestávající z osamocených, roztroušených jevův, a kryptopsychii synthetickou, organisovanou, sestávající z jevů více méně spojených, tak že na se berou zdání a zevnějšek jakési druhé osobnosti. Mnohé příklady obou forem předvádí ve své studii, aby se konečně tázal, jak se vysvětluje kryptopsychie sama. Po stručné analyse theorií Grasseta, Myersa, Goupila uzavírá, že „je předčasno pokoušeti se o vysvětlení zjevů tak patrně složitých a temných.“

*

Spencerovou autobiografií zabývají se četné francouzské revues. Případně, na základě této autobiografie, charakterisuje Spencera K. Duguet v Revue des Idées (1907, 15. juin): „V ostrovní anglické škole nikdo nebyl více ostrovanem nežli Spencer. Jeho system, ať se mu dává jakýkoliv rozsah, noří se hluboko v půdu, genia a mravy Britanie. Především však svým praktickým rázem. Dozajista filosofie, jejíž všechny dedukce směřují k zlepšení člověka, jednotlivce a společnosti, není proto filosofií druhého řádu .. Je však dovoleno cíl vyvolený Spencerem míti za prostřední a nalézti jistou planost v jeho morálce postupného přizpůsobování a rovnováhy mezi vášněmi a vnějšími nutnostmi, morálce, kterou ostatně popírá idea nevázanosti, jež ničí rovnováhu. Metafysické zaslepení, jímž se honosil, rozhodné lpění na jevu, hrubá víra v evidenci smyslu, to vše projevuje skutečnou neschopnost k vyšším činnostem myšlení. Jeho honosení se neodvislostí se udržuje ve stálém a bázlivém „Jenseits des Guten und Bösen.“ Atmosfera této filosofie jest husta, cítíme v ní uzavřený vzduch... Dílo trpí neméně touto atmosferou. Skrze množství fakt bylo málo tak odvážných a tak dokonalých výprav podniknuto. Jestli výsledek popiratelen, úsilí zůstává imposantní.“ S Duguetem v celku souhlasí Paulhan (Revue Philosophique, 1907 août). I on dovozuje z jeho autobiografie, že byl příliš chtivým neodvislosti, nedbaje na nikoho, ale

pak míní, že byl příliš intellektuelní, málo pozorovatelem a silně puzen ke kritice.

*

Zemřeli. Dne 18. listopadu Josef Wünsch, český spisovatel cestopisný. — 27. listopadu Iv. G Žukovskij, ruský národohospodářský spisovatel. — 28. listopadu Stan. Wyspiański, polský malíř a básník, nejslavenější z moderní mladé školy polské. — 4 prosince Roman Jurgiewicz (* 1877), ceněný mladý básník varšavský.

Zprávy národohospodářské.

Hospodářsko-vyrovnací předlohy v obou parlamentech uherském i rakouském vyřízeny byly neobvyklým „pilným“ způsobem. V Uhrách sice přímou příčinou byla charvatská obstrukce, u nás pak pilné návrhy radikálních skupin, ale i protahování ve výboru vyrovnacím. Celé to vyrovnání vůbec smluveno příliš pozdě, tak že žádný parlament by obvyklým chodem s tak důležitými předlohami nebyl hotov v necelé dvouměsíční lhůtě. Tento způsob vyřízení přece však jen vrhá zlé světlo v Uhrách na vládu a její protinárodnostní politiku, v naší polovici pak na parlamentarismus a nechotu stran, z nichž žádná necítí se zavázána vůči státu a vládě. — Provisorně tentokrát musil býti vyřízen i společný rozpočet v delegacích, což jest řídkostí. U obyčejného rozpočtu provisorium za to bývá skoro pravidlem. Rozpočet rakouský na rok příští obnáší 2134 mil. korun, třetí rok (s investicemi čtvrtý), jenž vystupuje nad 2 miliardy korun, pod ně ovšem už teď neklesne. Vstoupání vykazuje za 20 let zdvojnásobení. Neboť první miliarda korun (nehledíme-li k okupačnímu vydání roku 1878) překročena roku 1882 a právě polovici obnášel výdaj let 1884 až 1886, jež byly lety spoření. Roku 1888 výdaj rozpočten na 1134 mil. korun, tedy právě o celou miliardu níže než teď po 20 letech. Před desíti lety roku 1898 obnášel výdaj státní 1520 mil. korun. Stoupání výdajů státních se tedy značně sesiluje. V desítiletí 1888—1898 rostl státní výdaj průměrem o $38^1/_2$ mil. korun ročně, v desítiletí minulém však o $61^1/_2$ mil. korun! Stoupání toto není jen absolutně, ale i relativně větší, tvořiť zmíněný průměr v předminulém desítiletí 2·5% poslední sumy výdajů, v minulém desítiletí pak 2·9%.

*

Velkou část rokování parlamentu a velkou část všeobecné veřejné pozornosti v tisku i na schůzích zaujaly návrhy a agitace protidrahotní. Za vhodný agitační prostředek vybrali si všeobecnou drahotu socialisté. Návrhy jejich byly přijaty. Samy ty návrhy, ač nejsou nijak přemrštěny, přece jen celým svým obsahem nejlépe naznačují bezpomocnost společnosti v té situaci, v níž se ocitla. Návrhy

socialistické divnou shodou okolností, jsou celým agrárním programem, na nějž mohli beze všeho i samí agrárníci přistoupit, vyjma dva body (zrušení cel obilních a dovoz masa i dobytka), ač i ty v tu chvíli bylo by lze přijati jako důkaz příkladný, že zrušením cel obilních dnes se nic nezíská. Otevření hranic sousednímu dobytku a zámořskému masu by sic trh masný zavalilo zbožím, ale otázkou jest, jakým zbožím!? Zda by náklad na zboží to vynaložený rovnal se jakosti ceně (při masu zámořském, na jehož přívoz a rozprodej nejsme zařízeni!) a následky škodné nezničily všecku tu úlevu na chvilku pocítěnou. Ale stát ovšem nemůže takových experimentů činiti, a proto nepodjal se tohoto důkazu „ad oculos", jímž by dnes navrhovatele přesvědčil o marnosti jejich plánu proticelního. Tím nemá býti tvrzeno, že jindy snad cla nejsou příčinou zdražení toho onoho zboží. Jistě jsou, vždyť i na to právě zavedena! Ale nejsou příčinou drahoty obilní letos. Ta jest všeobecná bez vlivu cel, tak všeobecná, že i státy s volným přívozem obilí mají obilí stejně drahé, jako státy s vysokými cly (obilí v Rusku na př. stejně draho jako v Německu i jako u nás). V sousedním Srbsku na př. zase obilí jest lacinější našeho jen o dovozné asi, jež by bylo platiti ze Srbska k nám, a snad ani to ne. Ani americké obilí nestojí pod naším cenou svou o clo s dovozným, nýbrž asi o polovici sumy té. Poměry jsou vůbec abnormální. A nedá se jim zatím nijakým zakročením zcela odpomoci.

Jiným návrhem drahotním socialisté vypočetli celou řadu agrárních opatření, jimiž by vláda rozšiřovala domácí produkci dobytčí i obilnou. Na sněmé moravském opírají se socialisté všemu subvencování zemědělských účelův a najednou na říšské radě podají návrh na podpory všech možných účelův a prostředků zemědělské výroby. Ovšem po dotkli při tom, že subvence se nemá dávat korporacím, které dělají politiku

Zase strannický šleh, který nikterak nesvědčí o důslednosti! Proč odpírati subvenci výrobní, neboť jen o výrobní jde, spolku, který vedle výroby snad i politikou se zabývá?! Bude snad zboží jeho — maso, máslo, sýry, obilí, víno, zelenina, ovoce — špatnější, či méně zažitelné, že vyrábějí je nějací političtí stranníci? Ovšem, kdyby ta politika těch korporací zemědělských byla socialně-demokratická, pak by se takové omezení jistě nedávalo, naopak právě proto by se jim nadháněla! Socialistický program agrární v Rennerově návrhu drahotním obsažený není však nic nového. O to se snaží všichni, kdož se o zemědělské věci zajímají. Je to stále na programu všech, a to na programu, jenž se beztoho už i provádí.

*

Jak dalece jest drahotou vinna obchodní spekulace a tržní neurovnanost? Mnoho o tom mluveno a výtky sypány na vše strany. Ale se stejnou prudkostí a rozhodností odmítány. Volá se po upravení trhů, po organisaci všeho zásobování. Mnohé odbory jsou výtečně už organisovány. Ale zase chyba. Organisace tyto jeví se jako nejhorší vykořisťovatelky. Tak na př. výroba a rozprodej cukru a železa jsou

tak dobře zřízeny a ústředně vedeny, že organisačně jsou vzorem i pro jiná odvětví. A přece není v širokém obecenstvu více odporu proti nikomu, nežli proti těmto kartellům! Neurovnanost trhu jest chybou, ale taková urovnanost též. Jest příliš jednostrannou. Stojíť tu sorganisovaná jen jedna strana, prodavatel (a výrobce), druhá strana, kupec a spotřebitel jest však nesorganisována a vydána proto první na milost a nemilost. V menším se mohou poměry ty opakovat i v jiných oborech na obmezeném místě — v jednom městě, v jednom kraji, jež pro to či ono zboží jest uzavřeným tržištěm.

Co proti takovéto organisaci prodejní? Dosud slyšeti bylo jenom jedinou radu: repressalie se strany vlády a autonomních úřadů. Vlády všech států se také o takovéto potlačení a potrestání výstřelků pokusily. Ale jen při pokusech to zůstalo. Možno bylo uchopit se toho onoho zřejmě protizákonného činu, nebo jej za protizákonný prohlásiti. Ale jedno jest při tom charakteristické: bylo to vždy trestání zběhlého už a stalého faktu; pro budoucnost však v tom obrany nebylo, protože sto jiných cest vede k týmž výsledkům.

U nás takovým pokusem repressalie kartellu prodejního jest § 2. nově usneseného zákona o snížení daně cukerní. Daň cukerní snížena totiž o osm korun od 1 září 1908 (ze 38 na 30). Návrh vlády byl snížiti ji o 12 korun, ale po stupních napřed o 6, pak za 6 let o 3 hal., a konečně za 9 let zas o 3 haliře, tak že by 1. září 19 7 obnášela 26 korun za 100 *kgr* cukru. Tento plán vlády nepřijat a smluveno raději snížení jen 8korunové, ale hned najednou zavedené. A to proto, aby i v drobném prodeji — na čtvrtích a osminkách kila bylo zřejmé, sic jinak bylo by nebezpečí, že snížení nepřinese užitku širokým vrstvám, ale jen prodavačům. Aby však nijak tohoto snížení nemohlo býti využito ku prospěchu výrobcův a prodavačů, vláda vyhradila si právo trestati pokutou každé zneužití.

Proti tomuto § 2. pozdvih se proto velký protest se strany raffinerův a kartellářův. Ustanovení toto zdálo se jim pouštěti uzdu zvůli vládní, která si může postihovat i na nevinných, když vinných nevypátrá. Proto působeno k tomu, aby panská sněmovna tento § 2. zavrhla jako zbytečný. A je se toho i co obávati. Že však není zbytečný, zřejmo jest odtud, že hned po přijetí zákona v poslanecké sněmovně ústřední prodejna cukerní zvýšila cenu cukru o korunu. Navrhováno proto, aby zákon měl ještě i zpětnou platnost, což je teprv nemožností. Neboť zatím nemůže býti úmyslem zmařit snížení daňové, když toto je teprve v daleké budoucnosti. Do té doby ještě ceny cukerní budou vícekrát kolisati.

Kartelly a obchodní ringy však vždy zcela správně tvrdí, že jest jejich právem určiti cenu tak vysokou, jak vysoko clo a dovozné dovolí, aniž by cizí konkurrence mohla laciněji prodávat. A teď po přistoupení Ruska ke konvenci brusselské, o čemž dlouho jednáno, odpadl nejobávanější konkurrent, neboť Rusko prostě k nám a do Německa nesmí cukru vyvážet. Odjinud pak soutěž nehrozí. Cukerní ring proto využívá situaci a zvyšuje cenu. Tu by i sorganisované od-

běratelstvo bylo bezmocné. Neboť nemožno-li dovézti cizí cukr laciněji, jakž jinak činit nátlak na ceny kartellové? Leda nahromaděním velikých zásob v době levných cen. Takto však dosud si žádná organisace konsumentů nepomáhala, poněvadž žádná nemá k tomu potřebného kapitálu, a pak poněvadž takové věci jsou už vlastní spekulací, proti níž právě drobní konsumenti brojí a v niž se sami bojí zamásti se.

*

Americká finanční krise stala se i krisí průmyslovou. V měsíci krise, v říjnu, padaly většinou banky, ale s nimi už i průmyslové závody, v listopadu pak většinou průmyslové podniky. Za oba měsíce přes 2000 mrtvol bank a továren. Poněvadž od let osmdesátých jest Amerika severní ne už tak zemí kolonisační jako zemí nejlepšího průmyslového výdělku, ztratila Evropa, aspoň mnoho z obyvatelstva jejího, svůj dobrý výdělek. Mluvilo se o 600.000 propuštěných dělníků. Pro počátek roku 1908 očekává se jen v textilním průmysle 150.000 nových propuštěných. Nebudou to ovšem samí evropští přistěhovalci. Ale většinou přece jen oni. Krise tkne se tedy především přistěhovalců, kteří dodávali hrubší sílu dělnickou, a to byly národy východu a jihu naší říše a sousedních dvou království Uher a Charvatska, zemí balkánských, Italie a Ruska Podle národnosti postiženi tedy hlavně Vlaši a Slované.

Emigrace, jaká vycházela poslední léta z naší říše, z Italie, z Ruska i z jiných drobnějších zemí, není schopna osazení; ta nehledala nový domov, nýbrž pouze práci a výdělek. Třeba snad většinou z venkova pocházela, je to už populace, která po zemědělské práci netouží, a byla-li jí náchylna zprvu, po krátkém zamerikanisování už se k ní nepřichýlí. Ale Američané přece často, podle zpráv z Haliče, Uher i z jižních zemí, vydělavše a uspořivše si nějaký větší obnos, zakupují doma malý statećek a klidně se pak na svém usazují. Tedy měli by schopnost kolonisační, ale nemají chuti přenésti se do neznámých poměrů Jen na čas podrobí se tomu nejistému tam v dáli, aby si tím vydobyli pevné a jisté místečko ve známých sobě poměrech. Ale tito tvoří menšinu, a to velmi malou. Většina Američanů jest opravdu kolonisace doma i za mořem neschopna, protože netouží po zemědělském zaměstnání ani v našich ani v amerických poměrech.

Přece však je se nadáti, že proud zastavený najednou nezůstane doma, ale vybere si cíl jinou stranou. Jedná se ovšem o to, pomohou-li proudu tomu dopravní společnosti a postaví se v jeho služby stejně ochotně a více: samy-li jej zlákají novým směrem, jakož i dosud na lákání jejich mnoho záviselo.

Kdyby se dnes zcela zavřely Spojené Státy severní Ameriky proudu vystěhovaleckému, stojí mu otevřeno ohromné prostranství ostatní Ameriky, jež i na kolonisaci i na výdělek přechodný ochotno jest massy evropského lidu přijmouti. Zatím však všem krajům mimo Unii vítáni jsou více kolonisté než pouzí dělníci. Slabo průmyslové kraje ty nedovedly by si ani přistěhovalců při námezdní práci udržet. Jako dělníci v plantážích (zemědělští dělníci) nacházejí pak příliš těžké poměry a utíkají.

Zemí budoucnosti po Spojených Státech severní Ameriky byla by přirozeným způsobem jihoamerická Unie brasilská s přileblou Argentinou. Po Spojených Státech má dnes Argentina nejvyšší počet přistěhovalců 300 až 400 tisíc ročně, tedy třetinu až čtvrtinu toho, co Spojené Státy v posledních svých silných letech V poměru k domácímu obyvatelstvu jest vlastně argentinská immigrace silnější nežli Spojených Států severní Ameriky. Argentina svým bohatstvím přírodním nerovná se sice Spojeným Státům severní Ameriky ani sousední Brasilie, ale vyniká podnikavostí a obezřetností vlády. Přírodně bohatá země sousední Brasilie odpuzuje přistěhovalce evropské jak podnebím svým, příliš tropickým a zimničným, tak i neupraveností své správy. Má všecky „přednosti“ i vady vlád latinské republikánské Ameriky: ješitnost osobní a z toho plynoucí rivalitu a stálé boje, lenost a nepodnikavost, obohacování a žití na veřejné útraty, nevšímavost k veřejnému společnému prospěchu. Tyto vady snad národní, snad jen všeobecně z nízké kultury a místního vývoje vyplývající odrážejí přistěhovalce evropské, zvyklé na jiné pořádky. Opozdilost Brasilie vykládá tímto způsobem německý národohospodář Karel Bolle (německý konsul brasilský). Brasilie u porovnání s jinou novou zemí, Australií na příklad, která jest jí rovna plochou sice, ale přírodní povahou jest pravou pouští proti tropickému ráji brasilskému — Brasilie přece proti Australii jest zemí žebráckou. Nemá příjmů, nemá příležitosti k práci. Vedle ohromných prázdných prostor půdy, jež sama rodí, sedí lidé, kteří nemají ničeho! Lidé, kteří mají chuť pracovat, mají chuť podnikat, vedle bohatství přírodního sedí se založenýma rukama. Nechtějí? Spíše nemohou. Obyvatelstvo hrne se na práci do podniků prumyslových, kde se nějaký objeví. Ale podniky tyto upadají jeden za druhým. Je to nešťastná a nešikovná fiskální politika, jež je ubíjí. Vláda sic všemožně hledí povznésti domácí produkci jak zemědělskou tak průmyslovou, ale nečiní to způsobem vhodným. Tísnivé formality, přílišná péče a dotérnost úřední, přílišná výlučnost národní, jež proti všemu cizímu se obrazuje a vše cizí vylučuje, vysoká cla a poplatky na cizí výrobu a dopravu, vysoké daně na výrobě domácí a nedostatek komunikace, toť hlavní překážky, jež při veškeré starostlivosti a snaze vlády jak centrální tak jednotlivých států nedají zaroditi dobrým ovocem! Vezmeme-li na příklad vývoz zahraniční, tu Brasilec vyváží 35krát méně než Australan, pracující v poměrech mnohem nepříznivějších. A tu Brasilie ještě má tu výhodu, že skoro sama dodává světu potřebnou kávu Kdyby neměla této plodiny, stála by tu ve sboru národův a státu skoro s holýma rukama. Štěstím pro budoucí vývoj Brasilie bude, že jednotlivé státy mají velikou autonomii. Dva ze států těchto přílivem evropským také se už značně poevropštily. Tak San Paolo jest už skoro německo-italským, Paranà pak státem skoro slovanským (polsko-rusínským). Také dva sousední státy na jih St. Catherina a Rio Grande do Sul se hustě osazují živlem slovansko-německým. Nejvyvinutější však jest dnes už San Paolo, má nejvíc drah a továren.

Rozhled socialní.

S mnoha stran bylo naleháno na to, aby při vyrovnání s Uhrami vláda naše vymohla, by Uhry doplnily své socialní pojištění podle našeho. Zvláště průmyslníci na to naléhali víc než dělníci. Bylo zřejmo, že žádost tato míněna jest více jako břemeno pro uherský průmysl, než jako výhoda pro naše kočovné dělnictvo. Vláda uherská proto také takovou žádost naprosto odmítla, že v tom směru si nedá nic diktovati. Své socialní zákonodárství že rozvine si sama v té míře míře, jak za dobré a vhodné a poměrům uherským přiměřené uzná. Ve vyrovnání proto neshledáváme nijakého ustanovení o socialních požadavcích. Jen to je zajištěno, že náš dělník bude v Uhrách míti stejné výhody s dělníkem uherským, uherský pak u nás stejné výhody s naším. Tato vzájemnost socialní však není nikterak výhodou naší, nýbrž výhodou uherskou. Uhry při tom přece však poukázaly aspoň na to, že zabývají se úmyslem socialní pojištění podle příkladu západních států si vytvořiti a zdokonaliti. Při mezinárodních sjezdech dělnické ochrany Uhry vždy byly zvláště zastoupeny a všude paradovaly svou horlivostí socialně-reformní. Zatím z ní ještě mnoho neuskutečnily!

*

Před třemi lety smluvily Francie a Italie dělnickou konvenci mezi sebou. Týkala se pojišťování dělnictva italského ve Francii a francouzského v Italii proti úrazu a nemoci. Oba státy si přířekly vzájemnost aspoň částečnou. Výhody ze smlouvy vyplynuly především pro Italii, jež má mnoho svých lidí na práci ve Francii.

Poslední měsíc podala také naše vláda rakouská říšské radě předlohu zákona, aby směla podobné socialní smlouvy uzavírat s cizími státy, a to jmenovitě smlouvy týkající se úrazového pojišťování dělnictva. Proto smlouvy takové mohou se uzavírati pouze na státy, jež úrazové pojištění našemu podobné zavedeno mají (Německo, Belgie, Dansko, Švedsko, Rusko, Italie) a pak s těmi, kam dělnictvo naše na práci chodí. Proto může býti řeč o podobné smlouvě hlavně s Německem. Vláda také poukazuje v odůvodnění své předlohy na to, že už od roku 1900 vede domluvu s německou vládou stran věci té. U nás cizinci byli v úrazovém pojištění o to nevýhodněji postaveni, že při úrazu mohla úrazová pojišťovna vyplatiti jim jednou pro vždy odškodné podle svého uznání. Byli tedy jaksi odkázáni na milost a nemilost ústavu. Proto cizinci a především Němci často na tuto nevýhodu pro sebe poukazovali (§ 42. zákona o úrazovém pojišťování). Vláda tedy majíc od Německa slíbenou vzájemnost podává zákon, jímž dává se jí možnost upravovati mezinárodně toto úrazové dělnické pojišťování pro cizince stejně jako pro domácí. Pod rukou vzájemnost tato už s Německem trvala, zákonné však zajištěna nebyla. Zákon má též zabrániti smlouvou, aby cizinci u nás a naši dělníci v cizině nebyli snad vedeni ve dvojím pojištění, čímž by se průmyslu ukládalo zbytečné břemeno. Naše říše má dělníků svých v cizině dosti a zákon tedy bude velmi často k naší výhodě.

V „Národospodářském Obzoru“ vyličuje Dr. K. Nebovidský pokus v Německu i u nás podniknutý, aby s veřejnou nebo soukromou pomocí povzneseno bylo domácí tkalcovství, které jinak bezútěšeně moří obyvatelstvo, jež nezná a znáti nechce jiné práce. Východočeský kout jest, jak povědomo, nejsilnější oblastí tkalcovskou celé naši říše. V mnohých okresích bývalá podomácká výroba pomalu se sic obrátila v továrni, kdy buď podnikavější faktoři, nebo jiní podnikaví lidé postavili menší větší továrny, a tak z podomáckých tkalců nadělali továrních dělníkův. Ale přes velikou hojnost textilních továren ve východním koutě Čech, přece jen zůstávají celé osady ještě, v nichž domácí stavy se udržely a pracují a na nichž bídně se živí dosud sta a sta rodin. A lidé nedají se od těchto svých stavů zlákat do továren. Dosavadní zpusoby, jimiž lidem těm se mělo pomoci, jako družstva prodejní a nákupní, všemožná podpora se strany intelligence, vše to úrovně technické ani úrovně hospodářské tkalců těchto nepovzneslo. V Německu však viděli, že nestačí jen povznésti obchodní stránku domácí výroby tkalcovské, ale i technická stránka její že se musí zdokonaliti. Domácký tkadlec nemůže na svém ručním stavu soutěžiti s mechanickým stavem továrny, který pracuje hbitěji, pěkněji a vzorky mnohem úhlednější. Stav mechanický si tkadlec sám ovšem koupiti nemůže, ne ani tak pro vyšší cenu jeho, jako proto, že nemá k úsluze síly mechanické, jež by stav hnala. Ale co nemůže míti jeden, mohou míti četní jednotlivci pospolu. Proto zařízeny v různých údolích horských na německé straně saskoslezské elektrické centrály, do jednotlivých domků postaveny mechanické stavy, dva pro jednoho dělníka a stavy ty hnány jsou silou z centrály. Továrna, pravá textilní továrna se všemi svými obchodními a technickými přednostmi rozložena tak po jednotlivých domech podomáckých tkalců. Dříve pracovali muž, žena i děti od rána do noci a sotva se uživili, dnes pracuje muž sám, rodina jest volna; pracuje na dvou stavech a vyrobí zboží mnohokrát více a zboží lepšího. Z výdělku svého snadno splácí náklad na zařízení a na stavy i na centrálu poskytnutý a ještě mu zbývá mnohem více na výživu než dříve. Tento způsob pomoci navrhla také náchodská škola tkalcovská pro naše kraje. A našli se kapitalisté, kteří se uvolili podniknouti podobný pokus: postaviti centrálu u Nového Hrádku a zaopatřiti tkalce mechanickými stavy.

Takto upravené domácí tkalcovství může nadále buď pracovati pro faktory, kteří vedou obchodní stránku celého toho odvětví, nebo mohou se osady i více jich seskupovati v družstva společného prodeje a vésti své dílo vůbec na zásadě kooperační.

*

Jedna z důležitých pomůcek socialně-reformních jest vedení typického budžetu rodinného v dělnických rodinách. Práci tuto by měly vlastně pravidelně vésti odborové organisace dělnické, ovšem s přibráním znalcův a vzdělaných sociologův, aby samo stanovení bundžetu bylo jak pravidelnější tak také nestrannější.

V těchto budžetech, budou-li vedeny po několik let a z různých typů rodinných i odborových, bude nejlépe zřejmo, jak dělnictvo se vyvíjí hospodářsky, pokud zůstává ten který odbor za ostatními a kde třeba nového hospodářského povznesení a vyrovnání. Neboť zřejmo jest, že dnešní blahovolnost, s níž široké vrstvy lidu i středního občanstva sledují ještě každý požadavek jdoucí za zvýšením mzdy a služného, nepotrvá stále. Neboť konečně zvyšování úrovně jednotlivých vrstev bude čím dále zřejměji ubírati druhým. Bude tudíž vždycky třeba příkladného důkazu, jímž bude vůči široké veřejnosti nutno žádost svou o zlepšení podepříti.

Socialní práce o budžetech rodinných jsou nehojným dosud, ale přece zajímavým odborem literatury socialně-praktické. Pozoruhodnou jest nedávno vydaná kniha Henrietty Fürthové „O vývoji budžetu střední měšťanské rodiny během desitiletí". Podána tu hospodářsky a socialně zajímavá studie o boji a vzmachu rodiny kupecké, jež od hospodářské samostatnosti, s níž nepřízní okolností svržena byla, přejde k podřízenému postavení ve velkozávodě. K důchodům otce přidružují se pozvolna důchody ostatních členů rodiny, stoupají příjmy, ale i vydání, tak že konečně při společném důchodu všech členů na 11.000 marek čítajícím rodina dostupuje střední zámožnosti, ale přes to nežije v nadbytku. Tabelárně a srovnáváním jednotlivých let znázornila autorka zdražování všeho života od nejmenší maličkosti až do velkých výdajů životních (údaje nemocenské pokladny frankfurtské). Celkem z celého příjmu dělnického odpadá 54% na výživu. Předměty obživné však během desítiletí 1896—1909 vstouply cenou o 28·5%, kdežto mzda zvýšila se jen o 10 až 20%. Také činže vstoupla, vstouply nároky i ceny oděvu, tak že přese všecko zvyšování mzdy dělnictvo vychází dnes hůře než před lety; nastává tedy vinou předražení všeobecné nedojídání, se socialního i zdravotního stanoviska škodlivé a pro budoucnost nebezpečné.

*

Přes toto v jednotlivostech správné asi konstatování, že přes zvýšení příjmů nezvyšuje se blahobyt, samy všeobecné číslice o důchodech německého lidu jeví překvapující vzrůst. Na nedávné schůzi syndikátu železářského v Berlíně podáno o rozmachu průmyslu německého několik takových mnohoznačných číslic. Spořitelny a záložny říše německé přechovávají 11 miliard marek úspor, tedy aspoň po 200 marek na jednu hlavu. Daň příjmovou z příjmu nad 900 marek ročně platilo roku 1892 celkem 2,497.886 osob, roku 1904 však už 4,675.199 osob, tedy skoro dvakrát tolik; dvojnásobné rozmnožení jistě převýšeno během tří dalších let 1905, 1906 a 1907. Důchody nad900markové vzrostly z 5961 milionů na 10.726 milionů marek, což značí, že vzrostl počet nejmenších poplatníků s příjmem po 2000 marek jakožto průměrným příjmem říšským. Spolu s důchody dělnickými vstoupá i uvědomění a organisace jeho. Koncem letošího roku dostoupí počet odborově organisovaného dělnictva dvou milionů. Svazy odborové měly vloni 31½ mil. marek jmění, příjmů pak 46½ mil. marek. Značí to velikou

silu a pevnost posice dělníkovy, jež pro budoucnost jest mu zárukou nejen udržeti si dnešní důchody, ale i zvýšiti je.

*

Socialismus, jemuž se mezi lépe vyspělým, z dávna na jiných základech organisovaným a také lépe situovaným dělnictvem v Anglii mnoho nedaří, jest tam také opatrnější a moresnější, než u nás a v divokých romanských státech. Zvláště vůdcové stojí mnohem výše, a nejsou také tak radikalismem posedlí, jako jest socialismus krajů s velikou infiltrací židovskou a zednářskou. V prosincovém svazku londýnského měsíčníku „The Grand Magazine“ odpovídá jeden z vědeckých předáků socialismu anglického M. G. Wells na běžné námitky, proti socialismu přednášené. Jest to hlavně šest námitek: socialismus protiví se křesťanství; otvírá cestu všeobecné veřejné korrupci; ničí svobodu osobní; činí život monotonním a k smrti nudným; ničí umění, invenci a literaturu a je vůbec proti lidské přirozenosti. Odpovědi k některým z těchto námitek jsou: tak na první vece: opak jest pravdou; jsem přesvědčen, že křesťanství, je-li poctivě provedeno v životě, jest nejlepším praktickým socialismem. Že zavede monotonnost do života, mohou říci jen ti, kdo neznají té dnešní nudy a ubohosti životní lidí, kteří žijí v laciných barácích, čtou své malé lidové novinky a chodí v oděvu, v magacíně koupeném. Dnes té nudy není? A ti lidé všichni chtějí z ní ven, ne aby do ní celý ostatní svět ztápěli. Co se umění týká, potvrzuje autor, že snad mnoho dnešního luxu a zbytečné nákladnosti pomine, ale umění pravé se jen rozšíří. Že je socialismus proti lidské povaze, toho nepopírá, ale praví, že proti ní je také kapitalismus, konkurrence, jednoženství, mnohoženství a jiná zařízení v lidské společnosti, která se přece po celá tisíciletí udržují jako právoplatný stupeň vývojový. Přiznává konečně, že socialismus dávno ještě není se svým plánem hotov a tvoří si ho teprv, a stále na něm opravuje, ubírá a přidává.

Nedávno vydala skupina vědeckých pracovníků socialismu francozského (G. Renaud, A. Berthod, G Fréville, Ad. Landry P. Mantoux, Fr. Simiand) spis, v němž vyličuje nejbližší úkoly a plány socialismu (Le Socialisme à l'oeuvre — Socialismus praktický, co jest a co může býti.). Tu rozvinutí celého toho plánu budoucí společnosti není už tak nepodezřelé v hospodářském, mravním, náboženském a kulturním ohledu, jak je Wells vypisuje. Ač i francouzští reformisté snažili se vytvořiti obraz budoucí společnosti co nejpříjemnější a daleko jsou od známé politické divokosti stran socialistických ve Francii.

Školství.

Proti nově jmenovaným okresním školdozorcům na Moravě tropí liberalistická spřež ukrutný rámus. Člověk by myslel, bůhvíjaké zklerikalisování stavu inspektorského nastalo, zatím jde jen o to, že se inspektory stalo několik slušnějších lidí, a ne pokrokářští rabiáti. Pěknou ukázku, jak pokrokář dovede svoje zásady uplatňovati, podal při tom universitní professor, který má přednášeti též o ethice a vychovatelství, Dr. Frant. Drtina. Aby zmařil jmenování Podivínského ředitele Jeřábka, který známému Ulehlovi se nelíbí, ač jinak pranic „klerikálně" nevystupuje, šel s jakýmisi klevetami proti němu až k ministerskému předsedovi jmenování jeho zmařit. Šli s ním jiní poslanci, nevědouce, o jakou státnickou akci jde, avšak slyšíce, k čemu se mají propůjčiti, v předsíni ministerské milého Drtinu ponechali jeho blamázi, kterou si u bar. Becka utržil. To vám byl nos! **Stojí zajisté za trvalou památku!**

O svobodě vysokoškolské po návrhu Masarykově se mnoho žvaní. Sám Masaryk kdysi přibil odporné neomylnictví vysokoškolských professorův, a právě pražská naše universita je stálou výstavou nesnášelivosti k cizímu přesvědčení; jen že dokud tím trpěli „svobodomyslníci", bylo to násilnictví, nyní když jsou na vrchu a mohou **druhých nepřipustiti k vodě, je to svoboda.**

O „svobodě vědy" píše ostatně prof. Dr. Dahl (v „Naturwiss. Monatschr." 6. ř. 1907), jeden z opponentů jesuity Wasmanna o rozpravném večírku berlínském: „Hier muß ich wieder entschieden mich auf die Seite Wasmanns stellen. Ja, wo ist denn diese Freiheit der Wissenschaft? Man wird mir antworten, daß in unserem Staate die Wissenschaft und ihre Lehre frei sei. Freilich steht das auf dem Papier.[1] Aber diejenigen, welche über die Innehaltung des Satzes zu wachen haben, sind auch Menschen; die erste beratende Stimme bei Anstellungen auf zoologischem Gebiete haben heute z. B. Anhänger des monistischen Glaubens. Was liegt näher, als dass diese nur Forscher vorschlagen, welche nicht Gegner des monistischen Glaubens [!] sind. Es liegt mir ganz unendlich fern, hier eine mala fides anzunehmen. Ihre Berater glauben eben, daß nur ihr Glaube die Wissenschaft fördern könne. Nun frage ich nochmals: Wo ist die Freiheit der Wissenschaft?"

A čeští násilníci by o ní teprve měli hezky mlčeti.

*

Ve „Věstníku českých professorů" vzpomíná redaktor jeho ředitel Fr. Bílý o malém jubileu — 30letém trvání organisace spolkové. Počátek roku 1877 učiněn vlastně jen společnou poradou a společnými schuzemi, aby postavení supplentů bylo zlepšeno. Spolek s ústředím v Praze založen až roku 1883. Byl to právě ministr Čech

[1] Byla by to krásná společnost, na př. státní neb jakákoli jiná, která by si platila professory na to, aby podrývali její základy a brojili proti jejím účelům.

Josef Jireček, který „starobyrokratickými výroky a „strejcovskými“ napominkami odbýval supplenty a professory žádající za zlepšení.

Tou dobou (1877) už český národ měl 14 gymnasií, 16 realných gymnasií a 12 reálek, z toho na Moravě 3 gymnasia, 1 realné gymnasium a 2 reálky; ostatní byly v Čechách. V letech šedesátých, kdy nadšení veliké po celém národě se rozproudilo a všichni činitelé veřejní počali se předbíhati v zakládání škol, i učitelé středoškolští tímto všeobecným nadšením strženi jsouce nehleděli na své hmotné postavení, ale často ani česky neumějíce vše snášeli a trpěli v obětavosti pro dobrou věc národní. Proto také po celou tu dobu od r. 1849, kdy založena první střední škola česká, pražská reálka, neozvalo se pronikavého hlasu za zlepšení materielního postavení učitelstva středních škol až roku 1877.

Letoší IV. sjezd professorstva rakouského byl ve Lvově (1. a 2. listopadu), opět probírána neurovnaná otázka supplentská. Roku 1897 bylo na všech školách středních v Rakousku 277 zkoušených a 525 nezkoušených supplentů, celkem 802, po desíti letech 1907, bylo jich už 582 zkoušených a 1199 nezkoušených, tedy celkem 1781, víc než dvakrát tolik. To znočí, plná třetina sil vyučujících na gymnasiích a reálkách jest v postavení nejistém, jak pravil referent, jako služka! Honorováni jsou podle počtu hodin. Žádá se tedy, aby byli stabilisováni a zařaděni pod pevný plat X. služební třídy.

*

Na témž sjezdě hovořeno i o trestu bití. Tedy o trestu tělesném na střední škole. A referent (německý professor Reichelt) vyslovil se pro dovolenost trestu tělesného ve zvláštních případech. Navržena však aspoň resoluce, jíž se žádá ústřední spolek, aby zakročil u ministerstva vyučování, a u ministerstva spravedlnosti, aby v příštím trestním zákonníku byl vymezen poměr učitele k žákovi, tak aby soudy nemohly vydávat tak různě znějících výroků jako dosud, kdy žák žaloval professora pro urážku na cti a soudy dávaly žákovi za pravdu, jsouce toho názoru, že žák může býti od professora uražen. — V Německu nedávno soud Essenský ve prospěch učitele rozhodl případ, kdy otec žaloval, že synek jeho při cvičení tělocvičném spadl s hrazdy a pohmoždil se, že tudíž učitel povinen jest k náhradě, zanedbav náležitou péči a dohled a ustanoviv nedostatečné cvičitele. Soud v rozsudku pravil, že dokonce i tehdy, kdyby ustanovení cvičitelé byli vinni zanedbáním, učitel musil by býti viny sproštěn, ježto učinil, co měl učinit, ustanovil dozor.

Těžká a spletitá otázka trestů a odpovědnosti ve škole ze života a prakse stále nového sice nabývá osvětlení ale přece ne rozuzlení.

*

V často teď probírané otázce o sexuelním poučení mládeže jsou pokrokoví učitelé toho názoru, že kněz a katecheta právě svým náboženským výkladem či spíše látkou, již má uloženu a již musí probrati, přispívá k rozvrácení pojmův u mládeže. Učivo o předmětu tom v náboženských hodinách považují za předčasné, ne-li škodlivé.

V „Nové Kultuře“ kdosi z toho důvodu přeje si, aby až na pozdějších stupních přísně tříděné v tom ohledu učivo náboženské doznalo ethické podpory i od ostatních činitelů výchovných. — Jistě, že jedná se tu vždy a všude o dvě otázky, kdy a jak? A na žádnou z nich nedá se odpověděti všeobecným pokynem a pravidlem. To patří právě do „umění“ výchovu a ne do šablony jeho. Dobrý paedagog sotva pochybí a špatného těžko vyučit! V „lineckém kvartalníku“ farář Wagenleithner poukazuje zase, jak právě katecheta na podkladě katechismu a biblické dějepravy má možnost dítky v tom ohledu vzdělati k cudnosti a čistotě. Hodí se k tomu výklad otázek velkého katechismu: 43 (Bůh sám od sebe), 49 a 50 (Bůh všudypřítomný a vševědoucí), 54 (spravedlivý), 84 a 85 (strážný anděl), 90 (člověk z těla a duše), 174 244 (soud nad tělem i duší), 300 (o pokušení), 429 (o pohoršení) s příklady Sodomy a Gomorrhy, 546 (o křestní nevině), o svátostech, zvláště o svatém přijímání a svěcení kněžstva; celá nauka o hříchu a posledních věcech. — Je to zcela správný poukaz: ne pouhým vysvětlením, ne pouhým poučením možno tu něco zmoci. Je tu potřeben celý system silných dojmů, celá soustava smýšlení a cítění a to velmi živého, aby vzněty rodící se v mladém těle a bujné obrazivosti a z pokušení zevnějšího světa přemohla. A všeho toho konečně možno dosíci jen u dětí tělesně a duševně zdravých a normálních!

*

A kolik dnes právě jest dětí abnormálních, denervovaných! Zvláště ve městech a okolí jejich! Městský lékař drážďanský Dr. Stadelmann z dlouhého pozorování přichází k tomu úsudku, že děti často zdravé do školy vstoupivší, zachváceny brzy bývají nervositou. Následky nervosity pak jsou: nepozornost, neposednost, špatná paměť, chyby v myšlení a psaní, náchylnost ke lži a bájení, propukání affektů (hněvu, lítosti, pláč, zuření, úlek, tvrdohlavost), křečovité cukání svalů, rychlé dýchání, tlučení srdce, nechutenství, nedokrevnost, nespavost atd. Řada zjevů je veliká a stupňuje se. Nervosita dětí povstává z únavy a přemožení. Ale tato neměla by toho účinku, kdyby náchylnost k ní a slabost nervů už nebyla vrozena.

Pařížský professor lékař Dr. Alfred Binet zařídil si ústav ku studiu dítek. Je to dětská školní klinika co nejlépe všim vědeckým apparátem opatřená, na níž se má vyšetřiti, pokud poruchy zdraví, abnormity tělesné bývají příčinou vad duševních a překážkou výchovu. Stálou kontrolou těla dítěte má se podporovati výchov jeho.

*

Ve vídeňské slovinské „Zoře“ píše žák střední školy o mravním rozvratě svých spolužáků, který zachvátil nejen vyšší gymnasium ale i čtvrtou a třetí třídu! Rozvrat jeví se pitkami, hrami a necudnostmi. To vše až do ranních hodin. a u valné většiny žáků každé třídy. — Redakce „Zory“ k tomu podotýká, že jest litovati, že na středních školách poměry jsou ještě tak desolatní, kdežto na vysokých školách už se poměry lepší. Míněno slovinské studentstvo. Ale v jiných národech poměry nejsou lepší. Jmenovitě ne u nás v českém národě!

Poláci pak už drahnou dobu si stěžují na své středoškolní studentstvo, ač toto k vůli kontrole nosí uniformy! — Přece však i Poláci ještě mají se co těšiti sem tam lepšími projevy studentstva svého. Tak nedávno lvovské universitní studentstvo zamítlo velikou většinou žádost z Prahy (od Volné Myšlenky) poslanou, aby vyslovili se pro vyloučení bohosloví z universit. Hrstka židovsko-liberálních studentů ochotně sice uspořádala podobný projev, ale hned v zápětí tento projev ohromnou většinou všeho studentstva odmítnut a theologie uznána za právoplatnou součást vysokého učení.

*

Poslední dobou pořádány byly u nás podle vzoru jiných zemí daleké výlety vzdělavací pro učitelstvo střední i nižší. Z Německa po výletech do Malé Asie, Severní Afriky, Skandinavie, Francie, Italie, Anglie a Ameriky, učiněn letos pokus další — bude uspořádán výlet do Indie a na Ceylon. Cesty podobné pořádají se, jak samozřejmo, bez podpory státu, ale aspoň s blahovolným jeho vědomím.

*

Missionář P. Abel z německých ostrovů nad Australií podává v revue „Anthropos“ zpvávu o hrách hochů na Novém Meklenbursku. Hry hochů jsou: předstihání, porážení, házení, „trefování“, metání oštěpem. Často tyto hry stejné od starých a dospělých, jako od mladých hrávány bývají. Missionář popisuje vtipné škádlení hochů, když si nějakou „zasazují“. Zvláště vášnivé od starých i mladých hrávaná hra hargata, poněvadž vedla k nenávistem a mstám, byla zakazována od rodičů, později i od náčelníků a od úřadů, takže pomalu vymizela. Byla to schovávaná spojená s honěním a trefováním soka tupým oštěpem. Jinak hry mládeže jsou podobné jako u nás. Napodobuje staré. Co staří činí vážně a z povolání, děti opakují ve hře. Žádnou hru dětskou neviděl s tancem. Tanec je podle domorodého zvyku příliš vysokým a obřadným uměním. P. Abel končí: I tam v tom dalekém Novém Meklenbursku mezi tou černou mládeží — všecko jak u nás doma.

*

Ukázku z lidové paedagogiky „naší babičky“ podává v prosincovém „Hochlandě“ Jos. Aug. Lux. Babička svými napomínkami, svým výchovným vlivem měla pro děti větší význam než rodiče. Výchovná účinnost jejich slov spočívala v jejich obraznosti a dětské naivnosti. Jsou to známá pořekadla lidová, jako mravní hrozby pronášená, jež často vypadají jako žertík starších, ale u dětí se účinkem neminou. Babička ovšem krátkou napomínku či průpověď často podporovala celým vypravováním, jež podobalo se známým mravoučným článkům z čítanek; snad jen bylo bližší a případnější. Tak autor potvrzuje sílu průpovědi: Nechoď pozpátku, tlačíš maminku do hrobu; kdo si nechává špínu za nehty, nikdy nebude bohatým; kdo si neumí suk rozvázat, nikdy nic v životě svém spleteného nevymotá a bude vždy nepořádným; když děvčata pískají, Matka Boží pláče; když děti hledí do zrcadla, hledí čert z něho; kdo vlasy vyčesané pohazuje, také

ostatní mu vypadají; kdo vyšmatlává podpatky, nebude nikdy bohatým; které děvče kouty nechá nezametené, nedostane řádného muže; atd. Podobná říkadla známa jsou i nám všem z dětského života. Měly jistě svou účinnost. Škola jde touže cestou, rozvěšujíc po síních učebních vhodné nápisy a přísloví. Jen že ta školní přísloví jsou suchoparnější, nemají té obraznosti co lidová.

*

Stravování a zdravotnictví školních dítek náleží k nejrozšířenějším heslům školní sociální reformy. Na stravování školních dítek obětují ročně: Vídeň 80.000 K, Paříž 1.400.000 fr., Hamburk 12.000 mar., Berlín 125.000 marek. Jediná Anglie má také příslušný zákon už o stravování dítek ve škole. To ovšem není obligatorní. Zákon přijat před rokem a jednoroční jeho prakse ještě nevykazuje mnoho zkušeností. Za to obligatorním je zákon o povinné zdravotní prohlídce dítek, jež 1. ledna nastoupí v platnost. Každé dítě musí býti prohlíženo třikrát, o 5 letech než vstoupí do školy, o 7 letech a o 10 letech. Churavé dítky musí býti prohlíženy často a pravidelně. Anglický tisk vítá oba zákony jako nejvýznamější a nejužitečnější ze všech zákonův anglických.

Směs.

Spiritismus v Lourdech?

Podivný titul článku, že ano? Dnes však nic nesmí člověka překvapovat, neboť žijeme v době paradox a možných nemožností. Otázku tuto, pro sensace hledající svět rozhodně zajímavou, uvedly na přetřes Revue scientifique et morale du Spiritisme (1906, listopadové číslo) v dlouhém článku »Lourdes et le spiritisme“ a „Eclair“ (1906, 2. pros.) v článku „La force curative à Lourdes“ s podtitulem „Conférence du Dr. H. Baraduc, p. 2, col. 3—4“.

Abychom hned se seznámili s duchem obou článku, vlastně autoru, podotýkáme, že jich závěr je zřejmě týž: »V Lourdech není zázraku ve vlastním slova smyslu; zázrak lourdský jest výsledek psychických vysoce zmocněných sil následkem souhlasících vůlí ohromných davů, které se v nich spojují; odtud vznikají konstatována uzdravení; spiritismus je vysvětluje, a uzdravení tato jsou jen fakta zcela přirozená, prostá všeho zázračného rázu.“

Vláda toužila „zavříti Lourdy“, a jistému nadanému spisovateli byly stran této věci sděleny mnohé části z jejích listin. Později Jean de Bonnefon zaslal francouzským lékařům cirkulář a dostal sto podpisů, souhlasících s obsahem mluvícím o zneuznané hygieně a nebezpečenství, jemuž poutěmi

lourdskými veřejné zdraví jest vydáno. Dr. Boissarie naproti tomu pak obdržel 1500 podpisů mezi francouzskými lékaři ve prospěch poutí. Kdysi Em. Zola napsal svůj román proti svatyni lourdské s touže dobrou vírou a s touže vybraností a vybroušeností, jako když psal „J'accuse". A slavný Huysmans nedávno uveřejňoval „Les foules de Lourdes", a to jak nám známo, se značným úspěchem.

„Pro a proti" byly tu proti sobě; a jsou-li dobří duchové ve většině ve Francii, aby uznali nepopěrná dobrodiní svatyně lourdské, jsou zase protivníci její lidmi moci a autority, aby „zabránili Bohu činiti zázraky na tomto místě".

To vše však nebylo ještě nic. Všeho toho prý není třeba; nač zákazu a potlačování? Vždyť v Lourdech není vůbec zázrakův! Podivuhodná uzdravení, toť samé výsledky vysoce zmocněných psychických sil, toť samá přirozená fakta, jichž vtipný mechanismus se dá lehce vysvětliti! Tak žádné urážky, žádné blasfemie, žádného více méně hloupého vysvětlení, žádného jen myslitelného útoku nebude svatyně lourdská ušetřena. Vše však dosud selhalo a i do budoucna selže. Fakta dají se překrucovat nebo ignorovat, ale ne se světa sprovodit. Uboze vedené protiargumenty a směšná negace dokazují jen lépe nadpřirozeno, které lidem nevěřícím tolik vadí.

Všimněme si několika detailův!

Počněme článkem z „Eclairu", an je kratší.

„Dr. H. Baraduc, vylučuje autosuggesci, měl konferenci o léčivé síle pozorované o poslední veliké pouti tohoto roku (1906) v Lourdech a o vědecké fysiologii zázraku. Uvažuje v ní o zázračném faktu a o zjevu, jímž jest vyvoláván. Připomíná 1. nemocného, 2. 50.000 modliteb, které vystupují k nebesům jako prostředkující činitel mezi nemocným, a 3. silou vzývanou pode jménem Panny Marie, Panny-Prozřetelnosti oploděné shůry dechem Ducha, silou, která hraje úlohu formace, reparace a dispensace[1]) ve všeobecném fenomenismu. Toť, dí Dr. Baraduc, tato síla, jíž modlitba zaklínací a vzývací 50.000 poutníků dává sestoupiti na nemocné v dešti milostí ve formě kapek, jichž fotochemická činnost zanechala tytéž otisky na 10 fotografických deskách, uzavřených v papíře radiografickém a položených při procesí do jeskyně. Dvě desky položené do rybníka měly otisky jiné. Dr. Baraduc promítá tyto fotografie dozajista překvapující a suggestivní.

Důsledně žádá v Lourdech zříditi laboratoř náboženské psychologie, jež by dovolovala studovati nemocné před, za a po produkci zázračného zjevu. Tak že svatyně víry, lidumilná klinika, vědecká laboratoř tvořila by trilogii ve studiu zjevu, jehož nadpřirozené kosmogonické východisko stává se mimopřirozeným kosmickým ve svém pohybu a končí přirozenou fysickou prací, aby vytvořilo pozemský lidský zázrak.

Fotografické otisky obdržené v Lourdech, nepodrobené však činnosti léčivé síly, byly v Paříži o trhu v dotek uvedeny s perníkem, neměly však při nikom žádných výsledků, bezpochyby proto, že činnost byla pozměněna a nebyla řízena záchvěvy davu.

Odlitky v Lourdech obdržené jsou analogické s fotografiemi mlžiny od professora Barnarda.

[1]) Ponechávám úmyslně cizí výrazy.

Tato zkoumání v Lourdech byla inspirována objevem pěti fluidických sil pusobících na lidi sensitivní a nervosní, sil dokázaných a projednaných Dr. Baraducem v přednáškách o povšechné biologii v Cruveillier r. 1904/5."

Nuže, „léčivá síla, vědecká fysiologie", toť ona věda, ne lékařská věda, neboť J. de Bonnefon a Boissarie jménem jejím již protestovali. ale psychická a fotografická věda, která tu promlouvá své slovo a pronáší svůj neomylný výrok. Na co se redukuje, dle ní, problem lourdský: Tři věci jsou známy: 1. Nemocný. 2. 50.000 modliteb poutníků. 3. Vzývaná síla, jíž je tu Panna-Prozřetelnost. Jaký bude výsledek? Uzdravení nemocného. Vy to nazvete zázrakem, ale chybné, neboť není tu než fakt velmi přirozený; chyběl tu jen přístroj, který by jej zaznamenal. Nemocný také tu odpadá z účtu; jeho touha po uzdravení nepůsobí nic, ježto Dr. Baraduc vylučuje autosuggesci. Modlitby 50.000 poutníků však jsou vším. Skutečně: ony vystupují k nebi, neviditelny vašemu oku, poněvadž jsou netělesny; vystupují však se silou zmocněnou 50.000krát. Chcete-li si kdo učiniti pojem o této síle, ať dá se jen do počítání: $2 \times 2 = 4$, $4 \times 4 = 16$, $16 \times 16 = 256$, $256 \times 256 = 64.536$. $64.536 \times 64.536 = 4.164,895\ 296$ atd., až dojde k 50.000cerému zmocnění, Pak uvidí sílu lourdských modliteb; jich vzestupná rychlost a přitažlivá moc jsou jakoby nekonečny; budou tudíž též neomylně vyslyšeny.

Hle, modlitby ty došly nebe. Tu se nalézá Panna-Prozřetelnost, jejíž síla jest oplodněna Duchem, velikým a všeobecným Duchem, který vše stvořil a vše řídí. Je tudíž opravdová síla ve „fenomenismu" světa, neboť svět jest zřejmě pln fenomenův. Nuže, síla této Panny hraje v tomto světě trojí úlohu: formace, reparace a dispensace. Dr. Baraduc zdá se býti i astronomem, že mohl to tak dobře konstatovati a analysovati; do detailů se ovšem nepouští, neboť odkud by je vzal? Než, ať tomu jest jakkolivěk, hle, modlitby lourdské o síle zmocněné 50.000krát, vystouply k nebesům! Toť síla přitažlivá! Co udělá teď Panna-Prozřetelnost ve všeobecném fenomenismu? Což jiného, než že vyplní nutně svou úlohu Nechá padati na tento dav poutníků milosti, a to viditelné milosti formace, reparace a dispensace, které spočinou na nemocných dle toho, jak toho který potřebuje.

Mechanismus je tudíž cele přirozený a vylučuje zázrak. Modlitby jsou neodolatelná síla; co dříve činil roh Pandořin, toť činí dnes Panna-Prozřetelnost; dští na Lourdy milosti a dobrodiní. Pochybovat o tom nelze; neboť zaznamenávací apparát fotografoval tento déšť milostí spadlý ve formě kapek. Při procesí v jeskyně dosvědčuje to 10 fotografických desek a v rybníce 2 desky.

Výborně! píše Boirie ironicky. Znamenitá to služba, jež tu byla prokázána katolickým theologům. Teď jen vyvolat Augustina, Tomáše Aqu., Duns Scota, Suareze atd., aby poopravili své traktáty o milosti. Věru, člověk neví, má-li se smát, či plakat, čte li takovéto výplody učenců jinak znamenitých ve vědách světských, ale v theologii hloupějších a neznalejších než dítě učící se katechismu, když zabloudí do otázek, jež jim jsou, jak se říká, španělskou vesnicí. Jak na př. Dr. Baraduc analysuje zázrak, aby jej mohl popříti! Připouští „bod nadpřirozený kosmologický"; učiní z něho „mimopřirozený kosmický" a z něho uzavírá „fysickou přirozenou práci".

S takovým pojetím lourdských zázraků chodily a chodí věřící duše asi stěží do města Mariina. Možno, že se teď vše změní, ano že i lauretanská litanie bude rozšířena a Neposkvrněná bude vzývána:

O sílo formace, reparace a dispensace, mysli na nás!

O Všemocná ve všeobecném fenomenismu, smiluj se nad námi!

Obyvatelé lourdští pak budou jistě též okouzleni objevem Baraducovým: nejen že z hygienických ohledu poutě nebudou zakázány, ve jménu vědy bude zřízena v basilice laboratoř náboženské psychologie! Pak bude všem zadost učiněno; nikdo nebude horovati proti Lourdům, vzpomene-li jen oné zázračné trilogie, o níž Dr. Baraduc sní: „Svatyně víry, humanní kliniky a vědecké laboratoře.“ Ba i stát snad povolí miliony k tomuto převýbornému účelu! Nuže, nezoufat nad osudem svatyně lourdské!

Článek v „Revue du Spiritisme“ jest příliš dlouhý, než aby mohl tu býti cele reprodukován. Několik výňatku postačí, abychom poznali jeho moudrost.

Autor tohoto článku nepopírá věrohodnosti uzdravení, jež se stala v Lourdech; uzdravení ta jsou mu nepopěrná fakta, ale nejsou mu zázrakem. Proč, vidíme z následujícího citátu: „Lidská vůle, dí, má značnou plastickou moc. Officielní věda omezuje její činnost na účinky, jež vyvolala v nervové hmotě; než toť libovolné obmezení, neboť není dokázáno, že nemůže působiti na substanci organickou ve vlastním slova smyslu…, ježto hmota nervová nebo organická, toť stále hmota, ona pronikající tuto a irradující se v ní; z toho následuje, že vůle, která poroučí nervům, musí míti moc poroučeti i samému tkanivu. Ve výjimečných okolnostech tudíž tato autorita musí moci se projeviti; a toť asi pád pro lourdské zázraky.« — „Chtěj nechtěj, toto vysvětlení jest direktnější, jednodušší, přiměřenější našim vědeckým vymoženostem než theorie dovolávání se Panny, theorie sice velmi poetická a dojemná, ale takto popíratelná.“

Všimněme si Boirieovy kritiky! Ve jménu logiky jest nutno zavrhnouti — dí Boirie — celou argumentaci tohoto článku. Z jakého principu vychází autor? Ze značné moci lidské vůle. Ano, lidská vule jest mocna, ale tu je moc její přeceněna. Pisatel článku rozšiřuje její činnost i na organickou hmotu, kdežto věda obmezuje její činnost na hmotu nervovou. Tím opouští Bental vědecký obor a vstupuje do oboru hypothes; hypothesy však neprodukují vždy pravdy nebo quasy-jistoty: nemohou tudíž sloužiti k tomu, aby popíraly autoritu nauk a konklusí vědy, jež se pohybuje ve svém vlastním oboru. A to děje se v našem případě.

»Značná moc lidské vůle“ je zřejmě jen »značna“: mohla by se ovšem rozšířiti za hranice, které jí dnešní věda vyměřuje; než, tyto hranice nesmějí býti dříve posunuty, dokud toho nebude potřeba a nutnost dokázána. Ani jediný fakt nemůže však náš autor uvésti, který by nutnost tuto dokazoval! Proto vědecky musíme zůstati v hranicích dnes všeobecně uznaných této moci.

Ano, něco takového tvrditi, toť opouštěti absolutně obor vědy a vstupovati v obor nevysvětlitelné fantasie. Či je to něco jiného, když na zázračná uzdravení se aplikuje axiom: „Hmota nervová nebo organická, toť vždy hmota“? Axiomu samotného nikdo nepopírá: ani lourdští lékaři, ani filosofové toho kterého náboženství. Autor však mate tu věc, nebo neběží o to věděti,

jsou-li nervová hmota a organická hmota stejně hmota, nýbrž běží o to pouze, mohou-li bytné elementy hmoty organické ji podrobiti moci vůle, jako ji podrobují vůli bytné elementy hmoty nervové. Nuže, to se neděje; padá tudíž hypothesa autorova sama sebou.

Několik jen důvodů proti thesi Bentalové: 1. Tyto dvě hmoty jsou zřejmě rozdílny ve své bytnosti a ve své konstituci; nemohou tudíž podléhati vnějším dojmům a vlivům týmže způsobem; rozhodně jedna musí tu býti vnímavější než druhá. Možnost vůle mohla by míti tudíž potíže, skutečné potíže při působení na organickou hmotu, potíže, jichž nemá při působení na hmotu nervovou. Zkušenost to dokazuje u všech lidí.

2. Nervová hmota hraje v lidském těle roli zcela rozdílnou od role hmoty organické; nemohou tudíž obě hmoty zároveň poslouchati týchže zákonů formulovaných vůlí. Tak je možno, že vůle má moc nad jednou a ne i na druhou.

3. Nervová hmota poslouchá lidské vůle proto, že tato vůle tvoří část našeho rozumného života, a proto, že je zřejmě v těle jistý počet elementů, které ji děkují za své styky.

4. Organická hmota neposlouchá vůle, poněvadž má vztah jen k životu vegetativnímu a pouze materielnímu, s druhým životem nemá co dělat; či byli nutně „největší lidé“ vskutku „lidmi největšími“? Lev je menšího těla než slon a Napoleon I. neměl tělo obra.

Věda tudíž má pravdu, připouští-li, že mocnost lidské vůle tak značná na hmotu nervovou má svou mezi ve hmotě organické; a tak se rozpadá v niveč hypotesa, hlučně postavená proti lourdským uzdravením.

Než to není vše. Autor sám pochopil a vyjádřil svou thesi jen s pochybností a nerozhodností, jako stavitel, který překrásné plány si načrtal, ale pak stavěl na písku. Píše na př.: „Není dokázáno . . . musí moci poroučeti . . . výminečné okolnosti . . . musí moci se projevovati . . , toť asi pád . . . chtěj nechtěj . . .“ a pod. A to vše, dí pak, tvoří „vysvětlení direktní, jednoduché, přiměřené našim vědeckým vymoženostem“!

Patrno, že si svého článku nepřečetl, neboť jinak byl by snad přišel na svou výbornou důslednost, „Přímé vysvětlení“ musí vycházeti z nepopíratelných principův a kus po kuse rozbírati a potírati důvody protivníkovy. „Jednoduché vysvětlení“ musí býti prosto rozpaku, nejistoty, dvojsmyslův a státi na pevnější půdě než na půdě křehké hypothesy. „Vysvětlení přiměřené našim vědeckým požadavkům“ nesmí obraceti záda vědě, jako vysvětlení našeho autora, který sám doznává, že věda až tam ještě nepokročila. Hypothesa tu studovaná jest ovšem přiměřena vědeckým vymoženostem svého autora; ale musíme opouštěti vědu všech ostatních lékařův a filosofů, abychom dali přednost jeho individuelní a hypotetické vědě v této věci? Toho jistě nikdo rozumný po nás žádati nebude.

Připusťme však vědeckou cenu jeho hypothesy. Množství davů, které spěchají do Lourd, přes to dokazuje bezmocnost této theorie, neboť vůle konajících zázraky nemohla u nich ničeho docíliti; davy ty musily jíti do basiliky nebo do jeskyně a ve svou touhu po uzdravení vložiti element nadpřirozený. To samo konec konců oslabuje tudíž absolutně thesi autorovu.

„Theorii dovolávání se Panny“ prohlašuje Bental za „popíratelnu“. A Dr. Baraduc? Jak jsme viděli, nalézá tento vědator v zaklínacích modlitbách nemocných ohromnou moc a doznává, že Panna hraje vynikající a velmi rozhodnou úlohu ve všeobecném fenomenismu. Kde je teď pravda? Oba přece mluví ve jménu vědy!

A i se stanoviska spiritistického, tito protivníci lourdských zázraků marně zavrhují „tuto theorii“; neboť, co je spiristické zjevení, ne li fakt, jímž dávno živší vstupuje ve styk s námi, jsa hnut poznáním našich potřeb, a tak povzbuzen i na dále nám prokazovati své přátelství, pomoc a pod. Nuže, Panna-Prozřetelnost, jak ji Dr. Baraduc jmenuje, má moc formace, reparace a dispensace. K čemu by měla tuto moc, kdyby jí neměla nikdy použíti? Lourdské zázraky jsou důkazem, že jí nadarmo nemá. Jimi ona, hnuta našimi potřebami, vchází ve styk s námi, pomáhá nám. Co chce spiritista více?

Pak, napsal li Allan Kardec, že spiritismus doplňuje definitivně křesťanství, pak modlitba zaklínací, adressovaná matce Kristově, nemůže pozbýti své účinnosti, neboť vždy právem možno říci, že Maria zůstala duchem zcela privilegovaným mezi duchy „nevtělenými“.

Konstatovala nebo nekonstatovala vaše věda, tolik třeba se tu tázati, kapky na fotografických deskách umístěných v jeskyni? Pakli ano, tu třeba za to míti, že astronomové dovedli by lépe vysvětliti toho příčinu než Dr. Baraduc; ovšem duchové školy Baraducovy nemají, co by proti jeho vysvětlení namítali. Jeť to voda na jich mlýn.

Připustil nebo nepřipustil Bental skutečnou věrohodnost lourdských uzdravení? třeba se dále tázati. Připustil-li, pak pravíme tolik: Poněvadž vůle nemocných při nich jest ničím, stejně jako vůle lékařův, kteří je tak často dlouho bezúspěšně léčili, pak zvítězil tu poslední therapentický prostředek, theorie apelu na Pannu. Svatyně víry zůstává tudíž vzorem lékárny a klinikou bez konkurrence.

Hle, ještě jiné vysvětlení Bentalovo: „Zjevy lourdské jsou prostě zjevy intensivního a kollektivního magnetismu.“ Jeho theorie o tom je tato:

„Poutníci jsou exaltovaní, a nemocní jsou úzkostliví; v tomto stavu nechávají vytryskati ze svých srdcí a úst hrozné víření a var rozněcujících nadějí a modliteb. Je to tudíž psychofysiologické kvašení, jež musí produkovati ohromné massy fluida, jímž chtějí býti všichni prosáknuti. Nuže, toto fluidum je zřejmě nosičem sensibility, vůle a intelligence; a pak, důsledek to vynucený, sdílí toto fluidum vodě, svíčkám, atmosfeře mohutnou léčivost, sílu to uzavřenou ve slibech davu a nadějích vržených do vzduchu všemi těmito vzdychajícími a toužícími dušemi. Tak voda lourdská jest v podivuhodném stupni magnetisována, a sice ne magnetisací individuelní, nýbrž magnetisací stádnou.“

Z tohoto krásného systemu vyvozuje autor tuto obdivuhodnou konklusi:

„These, která přiděluje lourdská uzdravení nevědomému magnetismu davů, je tudíž dokonale hájitelna; a trochu pravděpodobnější; není to, co these theologická . . . . posuzuje přesně a loyalně . . .“

Tu jest Bental vědečtější než ve své hypothese. O moci vůle na organickou hmotu, nicméně jeho argumentace přece není o nic přesvědčivější.

I tu zbývá mnoho dokazovati. Tak musil by dokázati tvrzení, jako na př. tvrzení: vzkypění nadějí v srdcích produkuje magnetické fluidum; roznécující modlitby rtů produkují zase jiné fluidum; tato fluida existují v ohromných massách a jsou nosiči sensibility vůle a intelligence; musil by dokázati, že tento trojí poklad vyvěrá skutečně z tohoto varu a kvašení; že tato sensibilita, tato vůle a tato intelligence, když tak vzkypěly a skvasily, jsou vrhány do vzduchu sliby a nadějemi a konečně že spadají zpět do léčivé síly, které magnetisují atmosferu, jejíž vzduch nemocní dýchají, svíčky, které tu světlo dávají, a vodu, jíž užívají na pití nebo koupání.

Ironie a satyra derou se do péra, čte-li člověk takovéto vědecké výplody. Naposledy budou Karlovy Vary, Luhačovice atd. také tak magnetisovány! Jeť v nich přece každoročně lidí dost a dost. Ano i velké nemocnice, vždy dosti plné, budou moci se honositi touto vzácností. Co vadí pak té či oné zemi, pořiditi si takové Lourdy? Lidí nemocných i zdravých dost všude, třeba jen, aby svými touhami produkovaly masy fluida atd. . . a zázraky se budou díti. Čeho se věru ještě všeho nedočkáme! *V. Lankaš.*

*

Leibnitzovo stanovisko ke schisma, a to dle dosud nevydaných dokumentů studuje Jean Baruzi v Revue catholique des Eglises. Vůdčí idea, která zdá se ovládati Leibnitze v těchto otázkách, jest dle Baruziho ta, že, když „se zabývá nějakým naukovým problemem, hledí tu nad to ještě trefiti nějaký problem praktický, a že z každého problemu praktického usiluje vyvoditi nějakou theorii." Tím veden jest Leibnitz k tomu, že různosti mezi katolíky a protestanty, aspoň v jistých bodech, považuje především co různosti slovné. Na příklad „v otázce ospravedlnění — dí — myslíme, že původ sporů částečně přichází odtud, že protestanté změnili pojem víry a rozumějí tento výraz zcela jinak než katolíci. U katolíků víra jest hlavně akt rozumu, kdežto naděje a láska jsou spíše ve vůli. U protestantů však vysvětluje se víra obyčejně tak, že víra v sobě zaujímá lásku boží, tak že se nikterak nedivím, dí-li: Solam fidem iustificare; neboť ve spásonosné víře, jak ji nazývají, zahrnují fiduciam filialem, jíž demoni a hříšníci nedovedli by míti. Nuže, tato synovská důvěra, jíž věřící mají vůči Bohu, není nic jiného nežli stav přátelství mezi Bohem a jeho dětmi, a zavírá v sobě lásku nebo charitu a ospravedlňuje důsledně dle principuv i katolíkův i protestantů." (Leibnitz.) To předeslav Baruzi pokračuje: „Tvoří-li hledání nauky o lásce boží bytný pokus pro křesťana, a sjednocuje-li se toto hledání s úsilím odkrýti pravou církev, pak ‚schisma', které akcentuje dogmatické různosti a zapovídá vzájemnou lásku, je překážkou, již třeba přemoci, a nejjistějším porušením spásy. Jak však definovati schisma? Možno tvrditi, že Leibnitz dával přednost jakési církvi dogmaticky jediné, ale prosté opravdové lásky boží, proti církvi složené z křesťanů theoreticky oddělených, ale prakticky spojených." Takovou církví je církev římská, v níž jansenisté a molinisté jsou dohromady držáni mystickým poutem katolicity; a podobný duchovní stav bylo třeba počíti stvořovati mezi katolíky a protestanty, bylo třeba „vpraviti v ně pouto katolicity a vyloučiti z nich ideu schismatu." Kdo je však vinen samotným schismatem? Luther ne, u něhož nalezáme ovšem před rozkolem „odvážnost

a neodvislost rostoucích nauk, ale úplnou neznalost ideje schismatu. V podiv byl by byl uveden, kdyby se bylo mluvilo z počátku o odluce; lutherské drama jest v pravdě drama cele mystické Odbývá a odehrává se v nitru duše.“ Nuže, co Leibnitz zavrhuje jako podstatu schismatu, toť vůle odloučiti se. „Obráceně, římská církev, i kdybychom mohli dokázati, že má pravdu, bude pokaždé vinna schismatem, kdykoli vyloučí jiné křesťany pro jich blud.“ Ostatně toť tu otázka druhotná; nechť je zodpovědnost té neb oné církve jakákoliv, hlavní věcí a dílem v pravdě křesťanským v očích Leibnitzových jest odstraniti schisma. Klamali bychom se však, kdybychom chtěli v něm viděti katolíka touhou; zdá se, že jeho ideou je spíše idea tato: „Absolutní pravda není dosažena žádnou církví; přece však v řádě života jest jistá pravda obsažena v jednotě a lásce: nuže k této jednotě a k této lásce třeba směřovati.“

A stačí, aby křesťan chtěl přejíti z niterného společenstva ve společenstvo zevnější, aby se, dle Leibnitze, v něm zrušil schismatický stav. Schismatickou je zkrátka každá církev nebo každé individuum, spokojují-li se svou partikulární pravdou a osamucují-li se v ní žárlivě. Stejně jako nějaká substance je tím výše, čím více odráží v sobě všeobecno, tak nějaká církev jest v pravdě jen tehdy rozvita, když representuje širší a širší náboženskou skutečnost. „Schisma“ náboženské je tudíž se stanoviska Leibnitzovského něco protiřečného. Náboženské osamocení jest nesmysl, poněvadž náboženství spočívá ve vyjádření všeobecna; církev plně schismatická byla by zrovna tak nepochopitelna jako oddělená monada. Obrácené však, žádné zničení, žádné zrušení není pochopitelno s tohoto stanoviska. Já mohu přijíti k nějaké jiné církvi jen, přijde-li tato církev ke mně. Konečná stálost zdá se býti Leibnitzovi nemožností. Není pravdy, jež by nepokračovala. Co znamenal by vliv jedné církve na druhou, a konečně obrácení jedné ke druhé, kdybychom nezavedli pojetí nového, přeměňujícího elementy, jež mají býti kombinovány?... S náboženskými naukami nezachází se však jako s mrtvými pojmy; je třeba je pytvati a zkoumati, až je zlomíme; a po této hrdinské destrukci, třeba pak hledati pravdy nové, která nám dá živoucí jednotu, jen „když sledujeme rozum tak daleko, kam až může jíti“. Protestanté i katolíci souhlasili ovšem v nutnosti církve ke spáse, než církev, kde byla? Právě k tomuto problemu „Leibnitz vynalézá řešení zcela nové, dle něhož církev není již něco stálého, nýbrž něco dynamického. Hledali jsme jí v prostoru; stejně zdáli jsme se chápati všeobecnost; nuže pravá církev se pohybuje v čase nebo v onom vniterném prostoru, který jest duchovním prostředím lidstva. Proto nikde nebude církev lépe uskutečněna než v úsilí, jež obnovíme, abychom ji stvořili... Poněvadž patří ku bytnosti římské církve, prohlašovati se za církev pravou, takové tvrzení bude se moci plně ospravedlniti jen tehdy, bude li tato pravá církev ve spojení s ostatními církvemi, a bude-li sledovati realisaci svého určení skrze samy tyto církve“. Náboženské ideje Leibnitzovy vyložil autor široce v zajímavé knize „Leibnitz et l'organisation religieuse de la terre“ (Alcan Paris 1907), k níž se časem ještě vrátíme.

Ročník XXV. Číslo 2.

HLÍDKA.

O pragmatismu.

Podává V. Lankaš.

II.

Jaká jest vniterná cena, ano jaká jest pragmatická cena — neboť jen tato znamená něco v očích pragmatiků — pragmatismu? Na poli přesně filosofickém pragmatismus může překvapiti a klamati: přeložme jej proto nejprve na pole vědecké; a poněvadž běží o poznání, započněme s poznáním nejpřesnějším. Věda, dí se nám, má cenu jen pro své praktické důsledky: učenec snaží se věděti, aby předvídal a prováděl. V tomto ohledu pragmatismus je podivuhodně ospravedlněn využitím vědy v průmyslu; v celku, ano, je to pravda, a pak pro toho, kdo věci poněkud blíže nezkoumá. Vizme však jen podrobněji, jak se věda vyvinula a odkud ta její odvaha! Věda — a to učí historie věd — jest ovocem nezištného bádání, touhy po vědění, jež prosta je vší tajné myšlenky užitku. Věda zrodila se v Řecku v tom dni, kdy duchové se povznesli nad empirické a užitkářské tradice orientálních národův, a doznala hlubokého úpadku té chvíle, kdy Řekové opustili Platonuv a Aristoteluv ideal, jímž byla kontemplace idey pro ni samu, pro její božskou krásu; a zase vzletu doznala, když uhaslý oheň pravdy zazářil opět skrze vzkříšená díla řecká.

V pragmatismu je toto učení historie nevysvětlitelný fakt: nejnezištnější učenci připravovali nejúžasnější applikace vědy v prumyslu. Historie astronomie řídí a přivádí rozvoj mechaniky, a parní stroj beze snů theoretiků byl by sotva uzřel světla: rovněž nejsou to čiři lékaři, kteří obnovili své umění, ani zemědělci, kteří nalezli chemická hnojiva a produktivní methody, ani továrenští chemikové, kteří zvrátili výrobu chemických produktů: laboratoř založila továrnu. Faktů, jež tu možno

citovati, je celá řada a rovněž i svědectví, a to z úst učenců prvého řádu. Všichni snílci vědy, všichni milovníci chimer a utopií nebyli neužitečni jejímu rozvoji: hledajíce kvadratury kruhu nebo věčného pohybu, setkali se s důležitými pravdami, schopnými působiti na život národů. Na oko není marnější spekulace nad theorii čísel, a přece ona přispěla ve veliké míře pokroku analysy, na níž po řadě závisí pokrok astronomie a fysiky; ano doznává upotřebení i v průmyslových odvětvích, jež zdánlivě nemají nižádného vztahu s ní, jako na př. odvětví tkaniv. Jen ignorant historie mathematiky mohl by se domnívati, že soustava ne-euklidovské geometrie neposloužila vědě. A přece zdá se, že toto bádání jest a priori vydáno neplodnosti, poněvadž neodpovídá ničemu v naší zkušenosti, poněvadž nežijeme v prostoru o více nebo méně než tří rozměrův.

Učenec podobá se rybáři, který vrhá udici v moře, nevěda, vyloví-li něco vhodného a zajímavého, je však jist, že jednoho dne jeho úsilí bude odměněno; podobá se rozsévači, který hází semeno větru a neví, kdy semeno to vzklíčí, ale je přesvědčen, že připravuje budoucí žně. Tento učenec miluje pravdu celou svou duší a pro ni samu, pro radost, jež mu připravuje, ne pro pocty, slávu a bohatství, jež může mu snad vynésti. Jeho horlivost je živena vášní pravdy, vášní to čistou a prostou všeho zájmu; on touží zvednouti závoj, který přírodu zakrývá, zvětšiti oblast světla, vystoupiti ke světlu; na důsledcích mu málo záleží: svůj objev přenechává řemeslníkům a inženýrům a sleduje zase dále neúnavně svou cestu za pravdou. Dav může toho nevěděti a zhrdavě pohlížeti na dosah jeho tiché práce; dav jest hotov vítati a milovati veliké praktiky, on, který vidí pouze hmotné výsledky, splétá vědu s jejím použitím a oslavuje Edisona a Morseje a ignoruje Ampèra a Fresnela. Takové hrubé zhrdání nemůže se projeviti u učence a filosofa, kteří musí vystupovati od účinků k příčině. Súžovati obzor učencův, vtěsnávati jeho bádání do hranic bezprostředního a úzkého utilitarismu, toť obětovati jeho dílo neplodnosti, toť při nejmenším mu na dlouhou dobu plodnost zapovídati, plodnost, jež roste s časem. Hle, toť učení, jež vyzařuje ze všech stránek historie vědy, jež mluví proti snahám a theoriím pragmatismu.

Kdyby jiskra vědění nebyla udržována elitou theoretiků, naše civilisace spěla by vstříc v krátké době své zkáze. Nejen zdokonalování nářadí a nástrojů by se brzo zastavilo, ale i staré výsledky vědeckého genia staly by se brzo mrtvou písmenou: co stalo by se z práce nahromaděné v našich knihách a napěchované v našich bibliothekách?

Totéž bylo by očekávati, kdyby nezištné bádání bylo opuštěno! Na konci několika generací mechanik, jehož nevedl by genius Papinův nebo Carnotův, byl by neschopen říditi svůj stroj; elektřina kdysi tak povolná a ochotná by se postavila proti inženýrovi; stroje života proměnily by se ve stroje smrti. A naše civilisace, strhovaná tíhou své bytnosti budoucně nesrozumitelné, zakusila by hlubšího a nenapravitelnějšího úpadku než kdyby zítra zažila barbarský vpád.

Filosofie nemůže se vykázati úspěchy tak hmatatelnými jako věda. Krátkozrací duchové nepřestávají jí vyčítati její neužitečnost, poněvadž se zastavují na povrchu věcí! Pragmatismus má tudíž proti ní lehkou práci. Přece však místo, kam uchýlila by se posléze nezištnost nutná vědeckému dílu, kdyby na neštěstí měla z vědy vymizeti, toť filosofie! V dobách vědecké chudoby byli a jsou to filosofové, kteří jediní zabývají se bádáním učencův; a ve všech velikých epochách vědy jsou to zase filosofové, kteří jsou duší pokroku. Není vynikajícího filosofa, který nebyl zároveň velkým učencem, a není genialního učence, který nebyl též filosofem, t. j. mužem všeobecných idei, zapřisáhlým odpůrcem tajemna a nezištným služebníkem pravdy. Věda a filosofie jsou dvě neodlučitelné sestry; kdykoliv proveden byl rozvod těchto mocí, vždy bylo to ke škodě jedné nebo druhé; učenci jsou velicí jen v té míře, jak jsou filosofy. Řekli jsme svrchu, že věda se zrodila v Řecku: ano, ale byla to filosofie, jež zapálila pochodeň vědy, a je to filosofie, jež udržuje u lidí kult pravdy pro pravdu; je to filosofie, která chrání civilisace před materialismem a kramářským duchem.

Takovéto argumenty jsou však u pragmatistů bez velikého účinku: budiž — nekladme na ně okamžitě žádného důrazu a položme si a prozkoumejme fundamentální otázku: j a k ý j e v z t a h u ž i t e č n o s t i k u p r a v d ě? Užitečnost jest výborné sudidlo v praktickém oboru, na př. běží-li o výkonnost nějakého stroje, o účinnost nějaké morální nebo náboženské nauky; je však sudidlem naprosto bezcenným se stanoviska rozumového, jež jedině ve filosofii platí. Pragmatisté splétají dvě otázky rozdílného řádu. Užití vědy zaručuje její úspěch, ale nezakládá její objektivní ceny: toť již otázka jiného řádu. Učenec nečeká na potvrzení zkušenosti, aby věřil v pravdu svého objevu: jeho důkazy jsou vzaty z intellektuelní souvislosti, již uvádí do celku svých poznání z jeho shody s dřívějšími zákony atd. Jeho jistota je založena na intellektuelních důvodech, a vyšší jistoty nad tuto není. Někdy ovšem třeba se spokojiti pro nedostatek lepší jistoty jistotou mravní; ani sama jistota faktu nenahrazuje rozumové evidence, jež odkrývá nám sou-

vislost fakt. Lidský duch nezmocňuje se bytností věcí, a zdá se, že není organisován k tomuto účelu; lidský duch vypátrá několik nití ve tkanivu světa a pokouší se je sledovati až ke konci za hranice socialní působnosti.

Abychom opravdově projednali tento problem pravdy dle typu užitkářského, bylo by třeba pustiti se do detailů, jež přesahují naši studii. Předně bylo by definovati pojem užitku, pojem obzvláště elastický; někteří rozšiřují jej tak, že jim jest roven idei pravdy: samé slovíčkářské otázky! Ve skutečnosti užitečnost má různé stupně a odstíny, a duchové chápají ji dle výše a šíře svého obzoru různě: co zdá se obecnému člověku, že jest prosto vší užitečnosti, jest v očích učence neskonale užitečno. Pro člověka práce jest myšlení nic; a přece je tím, co dává člověku jeho důstojnost. Jisté otázky mají cenu jen pro několik vybraných intelligencí: pokuste se je usvědčiti, že jsou v bludu, a oni budou záporně potřásati hlavou, a budoucnost teprve dá jim snad za pravdu. Logicky pragmatismus směřuje k humanismu, t. j. k ospravedlnění všeho bádání, jež má cenu pro toho, který je podniká: pak jest jen všední konstatací a ničí se sám svým výstřelkem. Nedávno Schiller předhodil intellektualistům slova výzvy: „Chybujeme-li tak úplně kladouce jasné a positivní tvrzení, že pravdivost (validity) nějaké pravdy (truth) se dokazuje cenou jejích důsledků, nesmí býti nesnadno předvésti mnoho případů, v nichž pravdivost (platnost) nějakého pochybného tvrzení jest dokázána jinak. Žádám tudíž, aby byl uveden jediný případ, jasný případ tohoto druhu.“ (Studies in humanisme, p. 161.) Professor Taylor pokusil se o odpověď, ale Schiller mu vytkl, že naprosto nepochopil elementárního principu Peirceho! Bylo by tudíž neopatrno vystavovati se podobné nehodě, neboť všechny příklady jsou schopny přerůzných výkladů: každý dává přednost svému a zůstává na svých posicích. Posito, že bychom uvedli Schillerovi pravdu ryzí, bez důsledkův, on najde ji pochybnou: jeho dilemna má tudíž v sobě circulus vitiosus. Debata vychází ze dvou stanovisek rozdílných duchů, z nichž žádný nemůže býti usvědčen z bludu ani usuzováním ani zkušeností. Plodnost nějaké pravdy nelze předvídati a priori, a takováto pravda, jež dlouho a dlouho dřímala v rukopisech učenců, po staletích spánku dočká se neobyčejného užití theoretického nebo praktického. Poznávati pro radost poznání, hledati pro radost hledání, aby upokojena byla v člověku uložená zvědavost prostá všeho smyslného motivu, toť asi to, co hodno myslící bytosti, toť asi to, co nejspíše může vésti k cíli.

Ve vědě jako v morálce nezištnost jest ještě stále nejlepší způsob zabezpečovati své nejbytnější zájmy.

Adoptovati pragmatismus znamenalo by zříci se mnoha výborných vlastností, na př. jasnosti, opravdovosti, neoblomnosti, methody a j. Pragmatismus ovšem hodí se pro anglosaskou rasu, ale jinde snad nemohl by na dlouho býti v oblibě, ba stal by se snad brzo nudným. Stále mluví se o žité a činné filosofii, stále zvou nás k proniknutí v tajemství nevědoma, stále varují nás a poukazují na to, že slova bezmocna jsou vyjádřiti intimní zkušenost, stále dovoláváme se intuice a citu atd., budiž; pak však musí každý žíti svůj život, prostřední nebo intensivní, a mlčeti, ježto život jest nesdělitelen! Tato nová filosofie podobá se podivně poesii: symbolismus, který zmetal v uměních, rozvíjí se nyní ve filosofii. Je-li filosof i spisovatelem a ovládá-li toto umění, jest rozkošno jej někdy čísti; není-li jím, dráždí jen čtenáře nepřesností a neurčitosti svého stylu, a pak adieu klassická jasnosti, solidnosti důkazu, přesnosti úsudku! Uvolniti rozum, jenž je společným poutem mezi všemi lidmi, toť pustiti kořist za stín, vyměniti všeobecno za jedinečno, světlo za mlhavost.

Co každého též musí v pragmatismu zarážeti, toť nenucenost, s níž odbývá vše, co není anglického neb amerického, toť ošklivé zhrdání, jež vyznává vzhledem k tradici tak úctyhodné jako jest myslící lidstvo. Filosofové angličtí jsou to a ne Kant, dí W. James, kteří do filosofie zavedli „kritickou methodu", jedinou tu methodu, „jež schopna jest učiniti z filosofie studium vážných lidí." A James mocně horlí proti nemoci kantismu, která zuří i v Anglii, proti umělůstkám Kantovým „tak složitým a těžkopádným" a připojuje: „Kantův duch jest nejřídčejší a nejsložitější všech starých vetešnických museí; znalci a dilettanti vždy budou toužiti je navštíviti a uzříti jeho obdivuhodný a původní obsah... A přece, v základě, jest jen opravdu zajímavostí, zvláštností..." „Filosofie neděkuje nic nepostrádatelného Kantovi, čára pokroku jde mimo něj a drží se jedině ve směru anglickém: z této strany pouze přichází zdravost, síla, pravda." W. James hájí tohoto mínění se svou obvyklou upřímností, a my jen můžeme mu věřiti, dí-li: „Nepravím to z národního jingoismu." Jeho záliba v anglických filosofech jest nám pochopitelna a proto i omluvitelna, ač jeho úsudek jest poněkud summární; ale filosof, který zhrdá Kantem, jest však skoro blízek zhrdati i Platonem, Descartem a Leibnitzem. James mluví o nich sice mimochodem, ale jeho zhrdání v pravdě rozšiřuje se na vše, co není anglické. Jak

bylo řečeno, chápeme, že Angličané, kteří milují obrazy a konkretno a puzeni jsou souditi o právu faktem, děsí se úmorné kantovské práce a váhají vstoupiti do tohoto lesa abstrakcí. Anglická myšlenka zřejmě vzpírá se methodě Kantově: Spencer opustil četbu kritiky čistého rozumu hned po prvých stránkách, a bylo by velmi podivno, kdyby i James byl vydržel čísti a meditovati tři kritiky.

Pragmatismus nemůže duchy bloubající a k jádru se propracovávající uspokojiti; zůstáváť příliš na povrchu, při slupce, jest filosofií „inženýrův, obchodníkův a finančníků.“ Má své dobré stránky, jako každá věc ostatně, ale jistojistě v nebezpečenství uvádí budoucnost vědy a filosofie, poněvadž směřuje potlačiti intellektuelní trýzeň a námahu, jež je ctí a slávou lidstva. Svým kriteriem musí býti i on souzen, ale i odsouzen. Podle svého ovoce oceňován, podle ovoce spěšného, ale efemerního — propadá odsouzení.

Skutečné výhody — na př. sloučiti úžeji myšlení a život, snaha, aby filosofie zabývající se otázkami, jež nás zajímají, byla přístupna svou řečí všem a p. — jež pragmatismus a jeho odnož humanismus v sobě chovají, nesmí nás zaslepiti a nesmí nám zakrývati nebezpečenství a bludy systemu. Professor Michelet shrnuje je krátce asi takto: 1. Neodvislost a přednost hodnotních soudů vzhledem k soudům metafysickým není skutečna. 2. Stotožnění pravdivého s užitečným obsahuje v sobě dvojsmysl, neurčitost... tato otázka pro jednotlivce neexistuje mezi tím, co jest pravdivo a tím, co jest užitečno; a je-li správno, že pravdivé je též užitečné, bráno a rozuměno ve smyslu všeobecném, zbývá posouditi universalitu tohoto účinku. 3. Spodobování, jež chtějí provésti mezi pravdou vědeckou a pravdou metafysickou, předpokládá falešné pojetí pravdy vědecké... tvrditi, že fakta ověřují nebo dokazují pravdu hypothesy, znamená přesně, že se produkuje v souhlase s předpokládaným zákonem... ale samy o sobě nejsou svým vlastním principem. 4. Přední posice, již pragmatismus míní zabírati mezi čirým racionalismem a irracionalismem, jest jen illuse. Tato nauka jest jen fasí v debatě mnohem hlubší a širší, v debatě intellektualismu a voluntarismu.

Souditi pragmatismus jest nesnadno, poněvadž uniká analyse. Jest na omylu domýšleje se, že zjednodušuje otázky, an ve skutečnosti je zamotává, poněvadž zkrucuje slova, dávaje jim jiný než obyčejný smysl. Nechce býti splétán s „technikou pro vetešníky a zelenáře“, ale jakmile překročíme sféru technickou a průmyslovou, padáme přece v intellektualismus! Intelligence je též formou činnosti; výsledek její

činnosti je zjasňovati a tříditi, zaváděti pořádek a jasnost v chaos jevů. Činnost nevysvětluje intelligence, kdežto intelligence vysvětluje činnost. Prohlašovati primát činnosti, toť býti ošálenu klamnou formulí: činnost, jež vysvětluje vše, nevysvětluje se sama. Intelligence, toť měřítko věcí, a ne člověk.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. 4.)

Zatím však pořád věru těžké měl živobytí Václav Heryjan v Bystřici a neměl zkrátka z čeho býti živ. Bystřičtí nedávali jemu nic, ani platův ani desátkův, a ani z dědin do Bystřice náležejících desátek se faráři nedával. Kardinál ujímal se sice faráře, ale těžko bylo nechtějící přiměti, aby platili a dávali. Psal kardinál novému pánu na Pernštýně Adamovi Lickovi z Ryznburka, aby poddaní páně dávali desátek faráři bystřickému. Pan Adam Licek uváděl sice na obranu svou a svých poddaných, že farář povinností svých nekoná, ale kardinál se ho zastal odpovídaje, že farář nemůže, poněvadž se toho jemu od Bystřických brání a kostel před ním beze vší slušné příčiny a mimo náležitost zavřín jest, tu že již ne jeho kněze, ale osadních vinou schází.[1])

Ale Bystřičtí ustoupiti nijak nechtěli a osvědčovali, že se jen o své dobré a o spasení duší svých starají. K jednání s kardinálem, které mělo býti v Brně, vedli svědky. Také k p. Čejkovi utíkali se za radu a pomoc, jenž se jim zakazoval, že se mohou cele a dokonale ubezpečiti, že je v tom ve všem všelijak radou a pomocí svou nikoli opustiti nemíní a neopustí. K prvnímu jednání s kardinálem vidělo se Čejkovi, že dosti jest na těch svědcích, kteréž nyní Bystřičtí měli, než přišla-li by ta věc k dalšímu právnímu soudu, že by se musili jinak průvody opatřiti.[2])

Pře se vedla zdlouhavě, a Bystřičtí v ní nevyhráli. Kostela však neodemkli přece a stále se na odpor stavěli knězi Václavu Heryjanovi. Pan Čejka velikou pilností činil se a pracoval ve prospěch Bystřických, ale na konec sám vyznával, že si netroufal právem na kardinálu obdržeti dosazování kněze evangelického na faru bystřickou. To ledva, jak dí, smlouvou přátelskou s kardinálem v Olomouci ve středu po památce

[1]) Listy kardinálovy p. Adamovi Lickovi z Ryznburka z 1. a 14. srpna 1611 tamže.
[2]) Sbírka Bočkova č. 7411 dto na Polici 9. září 1611.

sv. Petra a Pavla (= 3. července) 1613 ujednanou obdržel, že byly všecky kolatury (kostelní podací) na statku bystřickém jemu a erbům jeho dědičně po 200 zl. prodány, ale zase s výhradou, aby toliko kněží „římského náboženství“ do kostelů farních a do far od p. Čejky a erbův jeho dosazováni byli. Tak bylo tedy také u kostela sv. Vavřince a fary u něho v městě Bystřici, jen kněží katoličtí směli tam býti uvozováni. A poněvadž faráři katoličtí vždycky naříkali, že se jim povinné platy od Bystřických nedávaly, převzal Čejka závazek, že nařídí jistý obnos kněžím katolickým na vychování z důchodů svých, obec pak Bystřická že nebude povinna ničeho toho, co předešle ke kostelu a kněžím katolickým dávali a platili, dávati a platiti. Bystřičtí nekatolíci neplatili tedy od té katolickému faráři ani žádného platu ani žádných akcidencí (štóly); jen katolíci, kteří by se ke svému faráři ve služebnostech církevních utíkali, měli slušně takové akcidence dávati. Ve smlouvě té pak také doloženo bylo, aby Bystřičtí každoročně faráři katolickému ze svého lesa „Končin“ 30 sáhů dříví vydávali, na svůj náklad přiváželi a jiné „akcidence“ jemu spravovali, aby kněz katolický žákovstvem vládl a z radnice aby se na ně plat (expense) vydával, a některé jiné věci.[1])

Ale pan Čejka dělal smlouvu s kardinálem bez Bystřických. Ani slyšeti nechtěli o tomto ujednání. Kostel sv. Vavřince faráři Heryjanovi pořád otevříti a jej do něho uvésti nechtěli, ano měli úmysl obrátiti se proti svému dosavadnímu zastanci p. Čejkovi hlasitě ho obviňujíce, že učinil tu smlouvu proti jejich nadání i vědomí, a proto chtěli si s ním vyžádati roku před úřadem hejtmanským.[2])

Pan Čejka hleděl to nějak urovnati. Nemoha prostě proti tomu býti, aby kněz Václav Heryjan nebyl do kostela sv. Vavřince uveden, vzal si záminku, že není spokojen s knězem Valentinem Sullou, který měl kněze Václava do kostela uvésti (instalovati). Kardinál Dietrichštejn v té věci povolil a ochotně slíbil, že místo Sully ustanoví jiného.[3])

Uplynuly však od smlouvy skoro čtyry měsíce a farář Václav ještě nebyl dosazen. Pan Čejka byl nemocen, měl koliku, trpěl na kámen, nemohl tedy do Bystřice dojeti. Zatím Bystřičtí bouřili se dále, že by měli kostel odemknouti a žáky tam pustiti a pořád hrozili stížností u úřadu hejtmanského. Napsali důtklivé psaní p. Čejkovi, který jim odepsal v nemoci nevrle, že již jim prve pravil, aby malé strpení měli

[1]) Tamže č. 7418 dto v Bystřici 24. června 1614.

[2]) List p. Čejky ke kardinálovi z 20. října 1613 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[3]) List kardinálův z 28. července 1613 tamže.

jenom do příjezdu jeho k nim, který v krátkých časích bude, poněvadž se s ním den ode dne vždy polepšuje. Konejšil je sice, že mohou ještě posečkati a že nepotřebí kostela odmykati a žáků tam pouštěti, že chce, aby se to řádně dělo, ale mrzutost svou vyjádřil poznámkou: „nejste tak pokojni, jak se děláte, prve jste zavedli z neodemčení knězi Václavovi kostela", čímž jim vytýkal, že Bystřičtí sami první příčinu dali k tomuto sporu.[1])

Na druhé straně zase kardinál napomínal p. Čejku, aby byl konečně farář Václav do kostela uveden. Čejka slibոval, že jakmile nabude lepšího zdraví, zajede do Bystřice a Václava Heryjana nebo jiného katolického kněze, jehož by kardinál potvrditi ráčil, uvede do kostela bystřického u sv. Vavřince.[2])

Když již nebylo zbytí, byl konečně katolický kněz do farního kostela uveden; ale neví se ani, byl-li to Václav Heryjan, který tolik roků čekal na otevření kostela, nebo jiný farář. Potom jenom je známo, že roku 1617 zemřel v Bystřici katolický farář; na faru tak uprázdněnou investován byl farář Jiří Skala.[3]) Ale roku 1618 těžce onemocněl a nemohl svých povinností plniti. Proto nařídil kardinál Dietrichštejn, jenž chtěl, aby ony pozůstatky katolíků, kteří tam ještě zbyli, v duchovních potřebách neměly škody, aby pokud neozdraví, střídavě alespoň jednou za měsíc Václav Heryjan, farář ze Zvole, a Stanislav, farář z Rozsoch, v Bystřici bohoslužby konali a svátostmi posluhovali.[4])

Ale Bystřičtí nebyli nikterak spokojeni, že byl kostel sv. Vavřince dán v moc katolíkům, neboť evangelíci neměli, kam by chodili. Nespokojenost byla veliká a všecka směřovala proti p. Čejkovi. Obviňovali ho veřejně, že je zavedl v nové nebývalé povinnosti a že uvozuje na ně platy, jako aby dříví faráři katolickému vydávali a přivážeii, aby na žákovstvo platili, a že na ně přivádí některé jiné věci, kteréž jsou jim obtížné a k vydávání nemožné. Bývalý pomocník a zastanec Bystřických musil se u nich ospravedlňovati a omlouvati, že neviděl si jiné rady a více nemohl dosáhnouti. Aby pak uklidnil rozjitřenou mysl, která hrozila žalobou a stížností, odhodlal se p. Čejka, že postaví pro evangelíky bystřické nový kostel. Oznamoval to Bystřickým 24. června 1614 listem, v němž spolu upravoval církevní poměry.

[1]) Sbírka Bočkova č. 7417 dto na Syrovicích 14. října 1613.

[2]) List p. Čejky z 20. října 1613 v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

[3]) *Snopek*, »Nová akta« v »Čas. Mat. Mor.« 1903, str. 307.

[4]) List kardinálův z 19. srpna 1618 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském. *Wolný*, Kirchl. Top. Brn. II. 300 a 306 nejmenuje ani faráře Václava Heryjana ve Zvoli ani Stanislava v Rozsochách.

Podle něho osvobodil evangelíky ode všeho platu knězi katolickému i ode všech akcidencií, než ustanovil, aby to vše, co kdy ke kostelu sv. Vavřince dávali, již k novému kostelu, kterýž na novém krchově při městě Bystřici neprodleně na svůj vlastní náklad vystaví a knězem náboženství evangelického opatří, dávati a spravovati povinni byli. Knězi tomu postaví také na svůj náklad při témž kostele faru. Artykulův o dříví knězi katolickému, jakož i o tom, aby kněz žákovstvem vládl a obec je platila, a o některých jiných věcech že není potřebí Bystřickým se obávati, neboť p. Čejka to vše, oč se s kardinálem namluvil, sám z důchodů svých vypravovati chce a v tom erby a budoucí potomky své zavazuje tak, aby purkmistr a rada i všecka obec na budoucí a věčné časy z takových všech akcidencí cele a dokonale osvobozeni byli. Ale poněvadž jak kostel sv. Vavřince tak fara k němu příslušející, věže, hodiny, zvony, krchov a jiné všecky věci při něm ležící ustavičného a velikého nákladu potřebovati budou, žádný pak jiný na ně nákladu nepovede a vésti chtíti nebude, nežli komu ty věci vlastně náležejí — náležejí pak na díle p. Čejkovi a na díle obci města Bystřice — protož purkmistr a rada na místě vší obce budou povinni náklad na ty všecky věci podle uznalé od nich potřeby z peněz k témuž záduší příslušejících aneb budoucně odkudkoli připadlých a odkázalých vésti a z toho jako předešle počet pořádný vrchnosti činiti. Kdyby pak kdo z obyvatelů bystřických buď v kostele neb na krchově při kostele sv. Vavřince chtěl být pochován, aneb kdyby se chtělo jemu velkým zvonem i jinými zvony dáti vyzváněti, toho aby moc a vůli měli vypravíce a zaplatíce to, což od takového kladení se tu a vyzvánění od starodávna zapravováno bylo.[1])

Tak vznikl na novém hřbitově pro evangelíky kostel sv. Trojice, jenž vystavěn byl roku 1614 a 1615, a zřízena také fara při kostele, která však byla krátkého trvání. Z evangelických správců duchovních v Bystřici je znám kněz Michal Leporinus, který z fary od kostela sv. Trojice psal purkmistru a pánům města Bystřice „pro slovo boží na něho upřímně laskavým“ upomínaje, že již čas sv. Jiří pominul, a že páni podle nařízeného pořádku neodvozují jemu žádného desátku. Žádal tedy pány, aby mu desátek odeslali, neb velice jest mu potřeba peněz, a stěžoval si, že někteří desátníci o to žádné péče nemají, aby tím dříveji zupomínali a odvedli jeden každý od svých. K tomu pak připojoval pohrůžku, jestli pán přijede a desátek ještě odveden nebude,

[1]) Sbírka Bočkova č. 7418 dto v Bystřici v neděli před památkou sv. Jana Křtitele, jinak 24. června 1614.

že sotva nějaké zmínky neučiní o takové lenivosti v neodvozování desátku. A ještě jeden evangelický kněz z Bystřice jest povědom; Pavel Sekera (Seler?), jemuž půjčeno bylo roku 1620 z poručení p. Čejkova 30 měr žita. Z Bystřice dostal se pak za faráře do Újezda a žito měl oplatiti na Syrovice, které také patřily p. Čejkovi.[1])

Za vrchnosti p. Čejky také hlásí se zase k životu potlačení od p. Plesa bratří. Dokladem toho jest, že roku 1614 prodal Čejka jednu čtvrt roli orné s lukami počínající se od potoka mlýna panského dosahující až k „Ochoze“, osvobodiv ji ode všech poplatků, dokudž by při záduší zustávala, a to knězi bratrovi Janu Chodníčkovi, správci sboru bystřického, i náměstkům jeho. Bratr Jan Chodníček byl v Bystřici ještě roku 1620; tehdy bylo mu půjčeno z poručení úředníkova 8 měr žita. Bratří ujali se tehdy asi dřívějšího sboru svého; řehole Františkánská musila jim uhnouti, avšak řeholníci dali si přece své věci schovati u Bystřických.[2])

Ale p. Jan Čejka z Olbramovic súčastnil se vynikající měrou povstání stavovského proti Ferdinandovi II. Byl z předních direktorů vzbouřených stavův a proto po bitvě bělohorské pozbyl všeho. Bystřice byla vzata k ruce císařově a správu panství převzali roku 1621 císařští komisařové Václav z Zástřizl na Boskovicích a Jan Matyášovský z Matyášovic. Roku 1622 byl statek bystřický oceněn na 31.815 tol. mor. a prodán Jiřímu hraběti z Náchoda, jemuž byl odhadnut 24. ledna 1623.

Evangelický duchovní správce musil již roku 1621 Bystřici opustiti a odejíti musil také správce sboru bystřického. Zůstal jen katolický farář, jímž se jmenuje roku 1620 a 1621 kněz Václav; rozhodnouti nelze, byl-li to již dřívější Václav Heryjan, nebo jiný kněz Václav. Neměl tam však dobrého živobytí. Za změněných poměrů přestalo osvobození Čejkovo obyvatelův ode všech platuv a dávek pro faráře katolického; vrchnost toho farářovi ze svých důchodů nenahrazovala, a Bystřičtí nic dávati a platiti nechtěli. Proto si stěžoval farář Václav úředníkovi statku bystřického Matějovi Sadeckému, že od sousedů bysřických sýry, kterými jsou jemu povinni, dávati se zbraňují a ještě špičatými slovy jemu odpovědi dávají a jeho tím odpravují. Úředník tedy nařídil 2. října 1621 primatorovi Davidu Hrubšovi, aby poručil

[1]) Tamže č. 7638, 7639; list nedatovaný. *Wolný* l. c. nemá o těchto evangelických kněžích zmínky. — V registrách parkrechtních bystřických jest roku 1698 zpráva, že koupil Matěj Dobiášův od počestného úřadu horní faru za 26 kop, a že roku 1726 koupil František Fiša od Tomáše Šebesty horní faru za 129 zl. 10 kr.

[2]) Tamže č. 7639; u *Wolného* rovněž neuveden; srv. č. 7441.

obci, aby knězi to dávali, nebo že by to musil pánům komisařům přednésti. K tomu pak ještě dodal, že s lítostí snáší, kterak se veliká nevážnost od bystřických sousedů děje: ve dny sváteční se díla všelijaká vykonávají a nic na zápověď kněží nedbají; poroučel tedy, aby to přestalo pod pokutou 2 zl. a dvou neděl vězení.[1])

Farář Václav zůstal přece v Bystřici nějaký čas a byl jediným knězem na statku bystřickém. Ale koncem května 1623 odebral se pryč a odstěhoval se vším svým na grunty probošta rajhradského. Bystřičtí nechtěli však býti bez kněze. Psali 5. června 1623 pánu svému hraběti Jiřímu z Náchoda a Lichtemburka, kterak trpí nedostatek v kněžstvu, pochopiti nemohli, že farář Václav nevzal, jak na pořádné kněze náleží, před časem odpuštění, a nevěděli, učinil-li tak s vědomím a povolením vrchnosti čili nic. Jim že na tom přestati povolnost jest, ale prosili pána, aby poručil zase správce pobožného na kardinálovi obdržeti a jim dosaditi, tak aby slovem božím a svátostmi jeho se řídíce jemu se líbiti snažili.[2])

Než nedostali tak brzo kněze. Nastala jim starost nemalá, jak si vypomoci, zvláště když byl veliký nedostatek kněží. Uchýlili se až do Blanska ke knězi Jiříku Karlovi Strážnickému, který tam byl farářem již od začátku 17. století, a žádali ho, aby k nim dojížděl a jim svátostmi posluhoval. Vyhověl jim, a Bystřičtí posílali pro něho fůry v září, říjnu, listopadu i v prosinci 1623. Zároveň s ním jednali, když u nich býval, a také k němu vypravovali posly, chtěl-li by dokonale u nich farářem býti, až se konečně dojednali, a kněz Karel Jiřík se k nim v únoru 1624 stěhoval.[3])

---

[1]) Tamže č. 7432; o knězi Václavovi zmiňuje se *Wolný* l. c., že podle křestní matriky křtil, ale neví, byl-li katolíkem nebo nekatolíkem.

[2]) Tamže č. 7439.

[3]) Tamže č. 7639. V účtech bystřických od října 1623 počínajících jsou uvedeny tyto výdaje: 27. září když pro kněze Jiříka Carolusa nejprve na Blansko posláno, od fůry semotam, za maso, sůl, koření, víno, pivo a jiné potřeby 24 zl. 41 kr.; 25. října opět pro kněze Jiříka posláno, forman a též za oves, za maso, ptáky, sul, koření, na outratu těm pro něj jedoucím i zase doprovázejícím, a jiné 14 zl. 11 kr.; za 39 másů vína při tom, más po 48 kr. — 31 zl. 12 kr. — Při příjezdu kněze Jiříka formanům pro něj i zase a tam těm s ním vypraveným na outratu za maso, sůl, koření, pivo, oves koňům 11 zl. 11 kr.; za 11 másů vína a 3 poluvky 11 zl. 36 kr. — 22. listopadu příjezd kněze Jiříka, forman od přivezení i odvezení, za oves koňům, za stravu, za prach mušketýrům i na cestu jim 14 zl. 15 kr.; za 20 másů vína, más po 48 kr. — 8 zl. — 1624 februari 14. Když se pro kněze Jiříka na Blansko jelo a již se stěhoval, utraceno na té cestě 6 zl., a mušketýrům na prach 2 zl., též mušketýrům od chůze 2 zl., činí 10 zl. — Septembris 13 (1623): Poslu, který nosil psaní o dosazení a přijetí kněze Jiříka z Blanska na Lysice

Pokud u nich kněz Jiřík Karel pobyl, není známo, ale roku 1627 byli zase bez kněze. Měli sice asi po knezi Jiříku Karlovi nějakého kněze, ale ten byl, jak vykládali, svévolný a nepříkladný a zašel žádný nevěděl kam. Dojednali se tedy po jeho odchodu s P. Basiliem z řádu sv. Dominika, který od pominulých vánoc byl za faráře na Lomnici, a který se Bystřickým představoval a žádal býti u nich farářem. Bystřičtí o něm vysvědčovali, že má o sobě od mnohých dobrých lidí dobrou pochvalu svého chování, a poněvadž jim bez kněze zůstávati obtížné jest, chtěli na P. Basiliovi přestati. Psali o tom svému pánu hr. Jiřímu z Náchoda, dodávajíce, že knězi Basiliovi poznámili, aby se před hrabětem „praesentiroval, kde by neb odkud by byl.“ [1] Ale, byl-li nějaký čas P. Basilius v Bystřici farářem, o tom není jistoty.

Posud však Bystřičtí nemohli si navyknouti na řády katolické. Úsilovně je zaváděl pán jejich hr. Jiří z Náchoda; uložil pokutu, kdo by nebyl v neděle a svátky na službách božích, a ustanovil, aby purkmistr každý svátek a neděli odvedl úředníkovi na Bystřici poznamenání těch, kdo v kostele nebyli. Ale Bystřičtí toho nedbali, a tak „veliká nepobožnost v městě se spatřovala“; do kostela málo jich z města se shromažďovalo, tak že kněz chtěl již tu věc vrchnosti oznámiti; pálené prý „mnozí žerou, když se mše sv. koná“, poznamenání, kdo v kostele nebyl, se zanedbává. Proto jim dával (5. července 1627) úředník na Bystřici Daniel Horatio výstrahu a hrozil, že pokuta jich nepochybí od prvního až do posledního, že kdo do vsí pálené prodává, každý 10 zl. mor. pokuty složiti musí, a že když na poručení pána svého nic nedbají, jim „to bude tuplovaně všecko vynahraženo.“ [2]

A 10. dubna 1628 vydal Daniel Horatio tento rozkaz: „Pane purkmistře bystřický o tom vám pod propadením 10 zl. pokuty JMti panu hraběti poroučím, abyste dali v městě lid vůbec napomenouti, aby všichni teď k těmto svátkům spovídati se šli knězi zdejšímu a svátost večeře Páně přijímali; kdo se tak dle poručení JMti páně nezachová, ten každý 5 zl. pokuty vedle nařízení JMti páně položiti musí, buď on bohatý aneb chudý.“ [3] (P. d.)

k JM pánu 30 kr. Jírovi Sadeckýho a Daňkovi drijáčníku, chodili ke knězi Jiříkovi, chtěl-li by dokonale u nás farářem býti, 1 zl. 25 kr. — Sám kněz Jiřík Strážnický 8. září 1623 na ten čas v městě Bystřici vyznává, že je dlužen 50 zl. počtu mor. Janu Markovi, obyvateli města Bystřice; č. 7438. *Wolný* l. c. nemá zmínky o knězi Jiříkovi.

[1]) Sbírka Bočkova č. 7448.

[2]) Tamže č. 7450.

[3]) Tamže č. 7452.

O snahách a tužbách národů slovanských vůbec a českého zvláště roku 1848.

K šedesátému výročí napsal IG. PETRŽELKA.

I. Všeobecný ráz obrodného hnutí před rokem 1848.

„Když byly ve druhém desítiletí minulého století evropské státy opět zjednaly brannou mocí mír, porušený francouzskou revolucí a následujícími válkami, a Bourbony opět na trůn francouzský dosadily, pevně odhodlány mír ten solidárním spolkem mocnářů pod egidou sv. alliance za každou cenu zachovati, počaly se z rozprášených zbytku strany revoluční v rozličných zemích tvořiti tajné spolky, které se domáhaly různých požadavků z onoho revolučního hnutí a jim jak tiskem tak krvavými revolucemi jako ve Španělsku, v Italii, ve Francii a v Německu platnosti zjednati chtěly. V první řadě naléhalo se na ústavu representativní, jíž by lidu zásadně zaručeno bylo účastenství v zákonodárství; mimo to žádána tak zvaná rovnost čili rovnoprávnost před zákonem, t. j. zrušení všech a jakýchkoli předností toho onoho stavu a církve nebo kteréhokoli vyznání náboženského v životě občanském jakožto naprosto nutná podmínka svobody občanské. Tyto dva požadavky měly vymáhány býti svobodou tisku a svobodou spolčovací. Tyto svobody zaručily spojené mocnosti vítězné národu francouzskému roku 1814 listinou ústavní, zvanou „Charte constitutionelle“; četní všelijací nespokojenci střežili zrakem Argovým každý krok vlády monarchické, jímž hleděla sesíliti svoji moc, a positivní živly, aby nasbírali si materialu k morálním inkriminacím a zápalné látky k nové revoluci. Tato strana v tajných spolcích organisovaná, v časopisech a komoře lidové veřejně činná, která roku 1830 zosnovala ve Francii vypuzení zákonité dynastie a dosazení „občanského království“ čili království „z milosti lidu“ místo království „z milosti boží“ v osobě Ludvíka Filipa, sama nazvala se stranou liberální, a jméno to jí zůstalo.

Ludvík Filip jmenován 30. července „generallieutenantem království“; 9. srpna pak nastoupil trůn jako Ludvík Filip II, král „Francouzů“, přijav dříve trikoloru a složiv přísahu na opravenou „chartu“.

Političtí odpůrcové této strany nazýváni dílem „Ultra's“, dílem reakcionáři (zpátečníky), dílem stranou servilní, dílem konservativní.

Strany podobné liberální straně francouzské týchže cílův a téhož jména utvořily se brzy též ve státech jiných." [1])

A tu přirozeně francouzské pokusy o svobodnější ústavu a vládní formy, zvláště pak zmíněná již červencová revoluce roku 1830 mocně působila na mysli národův evropských. Politické hnutí započaté reformací a renaissancí a organisované velikou revolucí francouzskou nedalo se již téměř zadržeti. Toto hnutí mělo silný motiv v neschopnosti absolutismu. spravovati státy hospodářsky. Zvláště v letech 1846 a 1847 pociťovalo se. že se blíží nové převraty. Boje za svobodu bojované ve Francii jakoby platily pro celou Evropu. Proto také již první zvěsti o dni 22. února 1848 v Paříži o barikádách a o boji proti vládě budily mnohonásobný ohlas i mimo Francii. Revoluce zvítězila, zvěsti ty působily živelní silou. Zimničné rozechvění, jež se tehdy zmocnilo celé Evropy. věštíc příchod nové doby, nemohlo ani v zemích našeho mocnářství zůstati bez účinkův. ačkoliv na oko hladina veřejného mínění poskytovala obraz nerušeného klidu a pořádku. Svobodomyslné hnutí, jež bylo podporováno současným probuzením národního uvědomění všech neněmeckých národů. vzplanulo nejvíce a nejsilněji v Uhrách.

Na národní a politické hnutí v Čechách a na Moravě, jako na Rakousko vůbec, působila literatura a filosofie německá (hegelovská). Mladší generace česká byla vychována liberálními filosofy a politiky německými. Ale probuzení postupovalo mnohem zdlouhavěji než v Uhrách, neboť tam se potkalo s mnohem většími překážkami a odporem a proto rychle vzplanulo.

Německá část obyvatelstva zůstávala dlouho nepřístupnou novodobým snahám politickým. Neměli tenkráte Němci ani v zemích alpských ani v českých „vyšších" cílův a nesnili ještě ani o svobodách politických ani o národním sjednocení.

Český pak národ zbaven událostmi pobělohorskými veliké části svého majetku, počal pracně budovati základy národního bytí a nemohl prozatím v době před rokem 1848 na vymoženosti politické ani pomýšleti. Šlechta česká i moravská se skrovnými výjimkami po německu smýšlejíc a všelikého vřelejšího národního smýšlení prosta, viděla v dosavadním stavovském zřízení nedotknutelné palladium své moci, svých výhod, svých privilegií, úzkostlivě bděla nad tím, aby zůstal zachován staletý svazek mezi vrchnostmi a lidem poddaným. Od ní tedy rovněž nebylo lze očekávati ráznějších podnětu k jakékoliv nápravě. Přímého odporu však a nepřátelství proti buditelským snahám českých vlastenců

[1]) Viz *Fl. Riess*, Die moderne Irrlehre, oder der Liberalismus. Freiburg 1866.

v českém národě nebylo z počátku ani u obyvatelstva německého ani u šlechty, ba ani u vlády, která snahy tyto, pokud nezabíhaly na pole politické, do jisté míry i podporovala.

Spolkový život a činnost literární byla sice pod přísnou dohlídkou censury a policie, ale v této příčině se vedlo stejně Čechům jako Němcům. Právě proto, že tyto snahy dosavadní byly čistě kulturní, dostávalo se jim se všech stran podpory, docházely sympathie u lidumilů, kteří horovali pro každý pokrok lidového vzdělání, a získaly si přízeň četných nespokojencův a odpůrců tehdejší vládní soustavy. Mezi nimi byli i někteří členové rodů šlechtických, kteří doufali, že rostoucím národním uvědoměním v lidu dostane se vydatné posily zřízení stavovskému proti vládnímu absolutismu. Na to ovšem nepomýšleli, že probuzení národního uvědomění v nižších vrstvách lidových musí míti v zápětí touhu po vybavení z dosavadních pout společenských i politických.

Únorová revoluce roku 1848, za níž prohlášena Paříž republikou, rychle jako oheň zachvátila větší města evropské pevniny. Za příkladem Paříže vzbouřily se: Neapol, Řím, Italie, Benátky. „Mladá“ Italie stávala se silnou. Revoluce zuřila v Berlíně, Štrasburku, Hamburku, zasaženy jí Vídeň, Uhry a konečně i Praha. Všude samá revoluce. Revoluce branná, násilím, a revoluce hlavy a srdce.

Bouřilo se všude i u nás měšťanstvo, „třetí stav“. U nás podstatu jeho tvořilo maloživnostnictvo a celé hnutí bylo vedeno vůdci intelligentními, literáty, žurnalisty, advokáty, professory, doktory a přirozený předvoj tvořilo studentstvo, které tehdy i účast na sněmu žádalo. Též duchovenstvo bylo tu vážným činitelem, nikterak úřednictvo, třebas i česky cítilo. Vůbec celý ráz revolučního hnutí roku 1848 byl bourgeoisní. Bourgeoisie měla hlavně namířeno na bourání všeho starého a starobylého a obrátila hlavní svoji na „vyvazování“. Polní hospodářství mělo ustoupiti stůj co stůj modernímu hospodářství peněžnímu; před mocí kapitálu čili, jak se obecně říkalo eufemisticky a lákavě, před prací mělo vše ustoupiti. Slovem všechno pevné, ustálené, nepohyblivé, vše, co dokonalý uzavřený celek tvořilo, všecko stavovské či cechovní mělo býti uvedeno do proudu, do pohybu, mělo býti rozptýleno, rozprášeno, rozbito. Ideálem této strany bylo všeobecné rovné státni občanství, cílem pak ne tak právě zničení kleru a šlechty anebo dokonce pád trůnů, jako spíše zboření každé positivní organisace života výrobního, právě té organisace, kterou „střední stav měšťanský“ historické měšťanstvo buď jak buď uchrániti chtělo.

Revoluční hnutí roku 1848 jest hnutí liberalismu politicko-ekonomického, t. j. pojistiti panství stavu třetímu (bourgeoisii) oloupením dvou dřívějších stavů: šlechty a kleru.

Touto revolucí přihnal se orkán nových ideí a myšlenek. Ale stanovisko Čechů bylo jasné. Chtěli to, co všichni ostatní. „Co jsme roku 1848 chtěli, co jsme chtíti museli, to dalo se formulovati snadno — ozýval se celou Evropou také program českého národa: svoboda, rovné právo, samostatnost.“ (Havlíček.) Zcela dobře věděli Palacký a Havlíček, že otázka politické moci a otázka blahobytu u nás spolu úzce souvisejí. Byli přesvědčeni, že země koruny Svatováclavské jen tehdy mohou pro národ český rozkvésti, když politicky postaví se na vlastní nohy. Čechům nešlo o povalení starých řádů socialních: zničení šlechty a kleru, poněvadž šlechta tak zvaná historická aspoň kulturním snahám českým přála, a klerus, zvláště nižší byl prodchnut vlastenectvím a lví podíl měl v probuzení národa českého z dvostoletého spánku. Proto také byl Palacký s Havlíčkem a jinými, tak zvanou stranou starší, a k nimž také ovšem náležel tehda ještě mladý Rieger, rozhodným nepřítelem revoluce, jsouce přesvědčeni o bezúčinnosti její pro českou politiku. Na druhé ovšem straně způsob bojů na barikádách se líbil, a tito, k nimž náležel Sabina, Arnold, Frič, Sladkovský a jiní byli pro revoluci. Revolucí pozbyté samostatnosti české roku 1620 chtěli revolucí opět dobýti. Ve stanovisku vzhledem k revoluci liší se mimo jiné věci tehdejší naše politické strany, v nichž nynější strany mají svůj historický původ: strana národní a radikální. Ale mínění Palackého ovládalo veškero veřejné mínění české, alespoň do bouří svatodušních. Potud tedy je rok 1848 českým. Ale popud dobývati české samostatnosti vyšel únorovou revolucí z Paříže.

II. Události v Praze a předběžné přípravy sjezdu všeslovanského v Praze.

Revoluce řádí v Paříži, v Pešti už se ujímá, Maďaři šli za Francouzy. Hned na počátku snahám jejich státoprávním se dařilo. Maďarština prohlášena v Uhrách státní řečí a částečně dosaženy rozsáhlé vnitřní opravy a vnitřní samospráva se zvláštním ministerstvem odpovědným za nepřítomnosti panovníkovy v Uhrách jen palatinovi.

Když došla o tom do Prahy zpráva, svolal 11. března 1848 Petr Fastr, hostinský u „Zlaté husy“ v Praze, schůzi lidu do „Svatováclavských lázní“ a žádáno za úpravu poměrů mezi říší a českými

zeměmi, zvláště aby jazyk český byl rovnoprávným s německým. Toto shromáždění zvolilo ze sebe 27členný „Svatováclavský výbor“, v němž vedle Čechův i Němci byli zastoupeni, aby vypracoval další body požadavků. Brzy na to odebralo se poselství s požadavky českými do Vídně a žádalo: 1. aby řeč česká na roveň byla postavena německé, 2. zrušení roboty, 3. svobodu náboženskou, 4. zrušení censury, 5. zrušení vrchnostenských soudův a zřízení soudů královských, 6. aby země koruny Svatováclavské byly spojeny pod jedním ministerstvem.

Zatím byl Metternich, kancléř a hlavní rádce panovníkův, odpůrce všech oprav, 13. března propuštěn a císař prohlásil, že dá národům svým ústavní zřízení a že za tím účelem svolá stavy všech zemí do Vídně na poradu. Současně (8. dubna) došel do Prahy císařův kabinetní list s odpovědí na české požadavky. Bylo povoleno svolati zemský sněm, na němž by se stavové dohodli o novém zřízení zemském a o vzájemném poměru Čech, Moravy a Slezska a slíbeno zříditi v Čechách nejvyšší úřady zemské správy vnitřní ve všech oborech. Studentstvo si smělo zříditi svou gardu a rozdány mu zbraně. Leč s touto odpovědí v Praze spokojeni nebyli, zvláště ne studentstvo, které dokonce žádalo přímé účasti na sněmu. Příčinou toho, že tak málo bylo dáno, bylo 17. března nastouplé ministerstvo Pillersdorffovo, proti němuž se obrátil hrot veškerého záští.

Spolupůsobením vlády ustanoven byl 10. dubna národní výbor (126 členů) z rozšířeného výboru Svatováclavského a splynul s gubernialní komisí, aby připravil předlohy pro příští sněm.

Mezi tím agitovalo se v Rakousku pro sněm frankfurtský, k němuž i Palacký byl pozván, ale svoji účast odmítl. A 13. dubna četl Palacký v Národním výboru své poslání do Frankfurtu a na konci svého poslání vyslovil památnou zásadu: Kdyby nebylo Rakouska, musili bychom si je v zájmu celé Evropy vytvořiti sami.

Moravský zemský sněm, který právě zasedal, přijal za účastenství poslanců selských návrh na vybavení lidu z břemen poddanství a roboty.

Národní výbor úspěšně zatím vyjednával s císařem o samostatnost koruny Svatováclavské a svolal na den 2. července do Prahy sjezd rakouských národů slovanských.

Nastoupením hraběte Lva Thuna (1. května po Stadionovi) jakožto zeměsprávce českého věci se valně zlepšily. V Innsbrucku, kam císařský dvůr přesídlil z nebezpečné Vídně, Rieger a hrabě V. Nostic dosáhli již svolení k místodržitelské radě s pravomocí ministerskou a s místokrálem arcivévodou Františkem Josefem v čele, patent ke svolání

sněmu a rozšíření práv zemských. Ačkoliv myšlenka sjezdu byla pociťována u všech slovanských národů, přece první určitý návrh nevyšel z Prahy, nýbrž s horké půdy jihoslovanské. Charvat Ivan Kukuljević Šakcinski prvně s ním v dubnu vystoupil v Gajových „Národních Novinách“, načež se ho ujali Havlíček, Palacký, Šafařík, Rieger, Zap a celá vlastenecká společnost česká. Jednomyslně bylo uznáno, že Praha je přirozeným a nejvhodnějším místem pro sjezd slovanský. Z Prahy vyšlo také 1. května od Ludevíta Štúra sepsané provolání ke všem slovanským národům rakouského mocnářství, aby muže důvěry své poslali ku společné radě do staroslavné slovanské Prahy ke dni 31. května. Kukuljević navrhoval ještě sjezd všech Slovanův i mimorakouských, ale po vzájemném dohodnutí měli tito býti připuštěni jako hosté.

Myšlenky slovanského sjezdu zalekla se vláda uherská. Předseda ministerstva, hrabě Batthyány, obrátil se k podnětu Košutovu na uherského ministra zahraničních záležitostí ve Vídni, aby zakročil u vídeňské vlády. Není prý pochyby, že sněm má napomáhati rebellům v Uhrách; nelze-li ho úplně překaziti, má aspoň tolik býti docíleno, aby zbaven byl svého všeslovanského rázu a ostal omezen pouze na české shromáždění. Zahraničnímu ministrovi bylo uloženo domáhati se rozsáhlých ústupků pro Poláky, aby ve spolku s ostatními Slovany nevyhledávali opory svých požadavků. Na odvrácení Poláků zvláště peštské vládě záleželo. Měliť Poláci evropské jméno, byli dobře zapsáni u demokracie pařížské i německé a přítomnost jejich byla by sjezdu dodávala evropského vzhledu. V Pešti byli také dobře zpraveni o událostech a smýšlení v Praze, Krakově a ve Lvově a věděli, že hlavně strana knížete Lubomirského obeslání se ujímá. Však snahy maďarské minuly se s cílem. Čeho se v Pešti obávali, stalo se skutkem.

Slovanský sjezd, v nějž tak velkolepé naděje skládány, zahájen byl 2. června za přítomnosti 340 účastníků všech rakouských národů slovanských a některých hostí, zvláště Rusa Bakunina, později jednoho z otcův anarchismu. Jelačić, bán charvatský, vyslal k němu své posly, karlovický sněm zvolil k němu své zástupce, z Haliče dostavili se knížata Sapieha a Lubomirski s jinými aristokraty vedle četných demokratů (ne takových, jako jsou nynější socialní demokraté), ze Slováků Hurban, Štúr a j., též Slovinci přišli hledat ochrany a Srbsko vyslalo své officielní zástupce.

Po staletích poprvé způsobem důstojným a sebevědomím manifestovali veškeří národové slovanští před užaslou Evropou nejen za bytí svoje

7*

jakožto národové cíle svého vědomí, nýbrž i ukazují úzké pokrevní příbuzenství své a reklamují po staletí jim odpíraná a šlapaná práva.

„Čeho naši otcové nikdy se nenadáli, co za mládí jako krásný sen tanulo na mysli a srdci našem, co před nedávnou ještě chvílí ani za vřelou tužbu vyjevovati jsme si netroufali, to dnešní den oblaženým našim očím staví již co skutek živoucí“, pravil Palacký jako zvolený předseda sjezdu ve své zahajovací řeči.

Ale nejen cit to byl, jenž radostným rozechvěním ovládal Slovany, kteří poprvé v dějinách pospolu si tu patřili tváří v tvář, nýbrž i praktickou životní potřebu měli všichni na mysli. Sjezd měl zjednávati platnost požadavkům a potřebám Slovanstva rakouského i uherského a uváděti je v souhlas s říší.

Vrcholem slavností zahajovacích byla památná slavná mše svatá 4. června v jazyce staroslovanském, majíc býti symbolem sbratření národů slovanských. Mše ta stala se nejokázalejším zevnějším úspěchem celého sjezdu, poněvadž na ní braly účast všechny vrstvy lidu českého.

Rozděliv se ve tři sbory: jihoslovanský, polsko-rusínský a československý, počal sjezd pilně pracovati. Manifestem měli se sjednocení Slované rakouští obrátiti ke všem národům evropským, podati mocnáři adresu s požadavky svými a návrhy k upravení říše, utvrditi spolek svůj a snahám svým zjednávati platnost sjezdem v květnu a říjnu každoročně konaným, stálým výborem ze tří odborů se skládajícím a s výbory každé národnosti, které by s výborem hlavním a stálým souvisely.

Čechové žádali jen za rozšíření svých práv na Moravu. Haličané polského i rusínského kmene ve shodě přijali své požadavky o upravení poměrů v Haliči. Slovinci se dovolávali spojení v jeden národní celek. Slováci a Rusíni uherští žalovali na těžké útisky od Maďarův a jmenovitě na tehdejší uherskou vládu a žádali za uznání svého rovného práva v uherském sněmu, za národní kongresy, za školy nižší i střední, za propuštění Slováků věznených pro tak zvané politické přečiny a za nezkrácená práva spolčovací. Srbové trvali na splnění toho, na čem se sněm karlovický usnesl a potvrzení všeho, co prozatímní vláda patriarchy Rajačiće v život uvedla. Bylť prohlášen srbský národ pod žezlem rakouským a společnou rakouskou korunou za svobodný a politicky samostatný, kteréžto samostatnosti bylo ovšem třeba proudy krve na Maďarech dobývati. Sremsko s Vojenskou Hranicí, župy báčská a banátská, obvod šajkašův a Banát prohlášeny za vojvodinu s vojvodou Štěpánem Šuplikaćem a samostatným patriarchou Rajačićem. Vojvodina

a trojjediné království měly zůstati v úzkém poměru bratrském, národní samostatnost Rumunů byla uznána a hlavní odbor zřízen jako vláda s plnou mocí, aby usnesení to provedl. Jemu svěřena i správa církevního jmění. Charvaté dovolávali se na sjezdě uznání hotových událostí, jež bán Jelačić k prospěchu dynastie, národa a svobody provedl, a sankce usnesení, jež sněm trojjediného království učiní. Již 20. března župní hromada v Záhřebě se změnila ve veliké národní shromáždění charvatské, které jednomyslně se usneslo hájiti práva trojjediného království a žádalo za připojení charvatských i slovinských zemí rakouských. Svoboda tisku, slova a shromáždění, ročně zasedající v Záhřebě, Osěku, Zadru a v Rěce střídavě sněm, jemuž by vláda charvatská byla odpovědna, měly tvořiti základní zákony státního toho útvaru. Ale pro osudy uherského státu nejvýznačnějším skutkem bylo zvolení Jelačićovo bánem trojjediného království. Ten v manifestě svém vytkl za úkol příštímu sněmu: „Jest naléhavou potřebou, abychom nechajíce úplně stranou nynější uherskou vládu, položili základy poměru mezi námi a uherskou korunou v duchu svobody, samostatnosti a jednoty, jak přísluší svobodnému a chrabrému národu.“ Jelačić znal dobře národ svůj a také národy jiné. Dovedl vystihnouti snahy a skryté zápasy stran i jednotlivých osob jak v Pešti tak ve Vídni. Hnutí charvatské našlo v něm nejen svého vůdce a tlumočníka, ale i pevnou pásku s Vojenskou Hranicí. Při každé příležitosti domáhal se uznání požadavků národních a jen v tom přesvědčení se klamal, že bojuje pro Rakousko, bojuje také za obnovu práv a svobod slovanských národů. Za reakce později trpce toho klamu zakusil.

Jedním z nejdůležitějších předmětů předběžných porad přípravného komitétu byly tři otázky programu, a to: 1. poměr Slovanů rakouských k sobě navzájem, 2. poměr Slovanů rakouských k ostatní Evropě, 3. poměr Slovanů rakouských k ostatním národům rakouským. Předběžné projednávání těchto tří otázek mělo již zcela přirozeně za následek resultantu, jež ve formě návrhu kongresu předložena: 1. uzavření spolku rakouských národů slovanských za účelem vzájemné obrany; 2. proměnění Rakouska ve stát federativní s úplně rovnoprávnými národy; 3. bližší definování přání nesoucích se k dosažení těsnějšího a nepřetržitého spojení na poli literatury, vědy a umění, jakož i v životě samém všech národů slovanských; 4. odmítnutí každého podrobení se kterékoliv jiné národnosti, pročež uznán i protest proti přivtělení Rakouska a spojení s říší německou. (O. p.)

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Na dotaz guberniální odpověděl biskupský ordinariát přípisem ze dne 11. dubna 1809, že zvláštního vyučování jazyku českému v brněnském alumnátě není třeba, ježto mezi 64 alumny sotva jest jich 10, kteří by neznali řeči moravské. Kromě toho alumni, kteří neznali řeči této, osvojili si ji z části vlastní pílí, z části za přispění koalumnů, že neváhali konati v alumnátě zavedená kázání probatická v moravské řeči zemské s nemalou pochvalou k radosti biskupa a ostatních představených. Konečně jest vysokému úřadu zemskému známo, že v kraji znojemském a v děkanství mikulovském jest několik míst duchovních správců, kde vyučování koná se pouze v řeči německé, a proto těch, kdož nejsou s to, aby se naučili řeči moravské, vhodně tam lze upotřebiti.

Infolge der durch höchstes Hofdekret vom 20. Hornung und Erhalt den 10. März l. J. von mir abgeheischten Äußerung, praví doslovně přípis ordinariátu,[1] bin ich des unvorgreiflichen Dafürhaltens, daß diese Nothwendigkeit bei meinem Alumnate deshalb für keinen Fall eintreten kann, weil unter jenen 64 Individuen kaum zehn derselben sein dürften, welche der mährischen Landessprache nicht kundig seyn sollten. Ferner hat sich schon wirklich durch diese zwei Jahre, als ich die allerhöchste Gnade genüße ein eigenes Alumnat in Brünn zu haben, bei ein und anderen dieser Sprache ganz unkundigen Zöglingen der Fall ergeben, daß sie sich dieselbe theils durch eigenen Fleiß und Verwendung, theils mit Beihülfe ihrer Mitalumnen also eigen gemacht haben, daß sie in dem Alumnate eingeführte Übungspredigt zu meinem und ihrer übrigen Vorgesetzten Vergnügen mit nicht geringem Beifall in der mährischen Landessprache abzuhalten kein Bedenken trugen. Endlich ist einer hohen Landesstelle selbst nicht unbekannt, daß in dem Znaymer Kreise und Nikolsburger Dekanatsbezirke mehrere Seelsorgsstationen sich befinden, allwo nur in deutscher Sprache der Religionsunterricht ertheilt wird und wohin diejenigen, welche zur Erlährnung der mährischen Sprache keinerdings geeignet sind, sehr füglich und berufsmäßig verwendet werden können.

Vláda však věnovala otázce vyučování jazyka českého v alumnátech českomoravských nadále pozornost, neboť hned následujícího roku vydán byl dvorní dekret ze dne 5. června[2]) tohoto znění:

---

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním.

[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

Über den Unterricht der Theologen in der böhmischen Sprache haben Se Majestät vermög eingelangten höchsten Dekrets vom 5. dieses folgendes anzuordnen geruhet.

Es ist den Ordinariaten aufzutragen bei Aufnahme der Kandidaten zum geistlichen Stande in den Seminarien auf den Besitz der böhmischen Sprache die Rücksicht zu tragen. Die Stipendisten sind zu verhalten sich die böhmische Sprache beyzulegen und jene, die in Prag sind, dem Unterricht des Professors Negedlý beizuwohnen.

Auch ist den Ordinariaten zur Pflicht zu machen, soviel möglich dafür zu sorgen, daß die Vorsteher der Alumnate die böhmische Sprache besitzen, worauf auch bey den Vorschlägen zu den Professorenstellen der Pastoraltheologie Rücksicht zu nehmen ist, damit die geistliche Jugend auch von diesen, ohne daß es eigener Professoren der böhmischen Sprache bedürfe, in Ausübung ihrer Seelsorgspflichten in den erforderlichen Sprachen gehörig unterrichtet werde.

Welche höchste Entschließung man Euer fürstlichen Gnaden in Erledigung der Äußerung vom 4. Aprill dieses Jahres zur Wissenschaft und genauen Darnachachtung zu eröffnen die Ehre hat.

Brünn am 22. Juni 1810.

Když pak stavové moravští 3. listopadu 1815 rozhodli se s nejvyšším schválením zřídit při stavovské akademii v Olomouci zvláštní stolici řeči a literatury české,[1]) nařídil císař, že učení se řeči české pro theology smí býti učiněno nuceným studiem, pakli to biskupské ordinariáty pro správu duchovní za nutno uznají. V tomto smyslu požádán byl také biskup brněnský přípisem gubernia moravského ze dne 4. prosince 1815, aby podal svoje dobré zdání, zdali studium řeči a literatury české má býti budoucně pro posluchače theologie se zřením na duchovní správu zavedeno jako povinné. Přípis gubernia[2]) zní:

Bey der Gelegenheit, als der von Seite der hiesigen Herren Ständen aus Eifer in Beförderung des Guten und Nützlichen höchsten Orts gemachte Antrag an der ständischen Akademie zu Olmütz auch einen eigenen Lehrer der vaterländischen, d. h. der böhmischen Sprache und Literatur bestellen, und die Auslagen dieser neuen Lehrkanzel ex fundo domestico tragen zu wollen die allerhöchste Genehmigung erhielt, geruhten Seine Majestät zugleich zu befehlen, daß die Erlernung dieser Sprache für die Theologen insofern es die Ordinariate in seelsorglicher Hinsicht für nothwendig finden, zum Zwangsstudium gemacht werden dürfe.

Infolge dieser höchsten Weisung hat man die Ehre Euer fürstlichen Gnaden, um die fordersamme gefällige Wohlmeinungseröfnung zu ersuchen, ob das Studium der böhmischen Sprache und Literatur in seelsorglicher Hinsicht für die Hörer der Theologie als ein Zwangsstudium zu bestimmen wäre.

Brünn, den 4. Dezember 1815.

[1]) Rozhodnutí bylo však uskutečněno teprve roku 1831.

[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

Odpovědi na tento dotaz gubernia moravského jsme bohužel nenalezli. Zněla však zajisté záporně, jak dokazuje okolnost, že povinné studium řeči a literatury české v brněnském alumnátě zavedeno nebylo. Že však alumni přece aspoň poněkud vyučováni byli v řeči české, vysvítá z uvedené již instrukce pro vicerektora ze dne 20. listopadu 1820. Zde se mimo jiné vicerektorovi ukládá povinnost vyučovat češtině v neděle a všecky svátky od ½11 až do ½12 všecky theology, kteří neznají této řeči. Totéž dokazuje i přípis biskupa Václava Urbana Stufflera ze dne 7. května 1817 professoru Nedielovi, v němž se jeho žádost, aby směl theology prvního ročníku dvakrát v týdnu vyučovat češtině, zamítá a spolu se mu přikazuje, aby svůj předmět nepřednášel česky, nýbrž německy nebo latinsky. Přípis[1]) doslovně praví takto:

Als Sie mich letzthin um Bewilligung ersuchten, den Theologen des ersten Jahres zweymal in der Woche Unterricht in der böhmischen Sprache geben zu dürfen, haben Sie mir den Umstand verschwiegen, daß Herr Direktor v. Ruprecht erst vor Kurzem aus gegründeten Rücksichten sich bewogen fand, Ihnen aufzutragen den Vortrag über ihren Lehrgegenstand von nun an nicht mehr in böhmischer, sondern in deutscher oder lateinischer Sprache zu halten. Auch habe ich mich eben bey dieser Gelegenheit des Umstandes nicht erinnert, daß Herr Vizerektor Talský ohnehin schon Unterricht in der böhmischen Sprache ertheile, von dem auch jene Theologen des ersten Jahres, welche demselben beyzuwohnen Lust haben, nicht ausgeschlossen werden.

Bey dieser Lage der Sache würde es nun überflüssig sein und nur zu Kollisionen Anlaß geben, wenn auch Sie Vorlesungen über die böhmische Sprache halten wollten, in wessen Anbetracht ich mich daher veranlaßt sehe, meine Ihnen hiezu bereits ertheilte Zustimmung wieder zurückzunehmen, und Ihnen die genaue Beobachtung der obigen Ihnen von dem Herrn Direktor von Ruprecht zugekommene Weisung anmit zu empfehlen.

Brünn, den 7. May 1817.

Vláda však neomezovala se při ústavech bohoslovných na to stanoviti podmínky, za kterých mohou býti professoři na theologických ústavech jmenováni, potvrzovati professory biskupem navržené, předpisovati učebnice a předměty,[2]) kterým má býti vyučováno, nýbrž osobovala si i právo vydávati předpisy ve příčině **methody vyučovací**. Důkazem toho jest dvorní dekret ze dne 25. října 1810,[3]) k němuž podnět

[1]) Uložen jest v archivě ordinariátním.

[2]) Durch hohes Studienhofdekret vom 3. Februar l. J. wird verordnet, daß ein Professor nicht befugt sey, sich eigenmächtig ein Lehrbuch zu wählen, sondern derselbe vorerst durch diese Landesstelle der höchsten Behörde vorzulegen habe. Brünn am 28. März 1821.

[3]) Uložen jest v archivě alumnátním a zní takto: Seine Majestät haben vermög höchsten Dekretes vom 17. v. M. bei Gelegenheit, wo im lezt verflossenen Schuljahr an

byl dán tím, že na universitě vídeňské v uplynulém právě školním roce byly vyloženy k veřejnému hájení a také vytisknuty některé závadné, pochybné a nevčasné these. Dekretem tímto nařizuje se co nejdůrazněji, aby místo sporných pouze pouček, které více jen k blýskání se než k užitku určeny jsou, a z nichž žák ponejvíce jen pochybnosti a prázdné vědění odnáší a hlavu pouze kolísavými, církvi i státu málo prospěšnými zásadami naplňuje, byla probírána jak při všech zkouškách školních, semestrálních a veřejných, tak také především při slavných disputacích pouze doctrina plana a ius planum a vždy jen to bylo voleno, co prakticky jest upotřebitelno a čím se dobrá věc církve a státu v pravdě podporuje, a vše bylo odstraněno, co by pro oba (církev a stát) jakýmkolivěk způsobem mohlo býti závadno nebo škodlivo.

Toto nejvyšší nařízení muselo býti oznámeno všem professorům ústavu theologického k vědomosti a dle dodatku ordinariátu k přesnému zachovávání. Ordinariát uložil při tom zároveň řediteli theologického ústavu, aby netoliko přísně bděl nad náležitým plněním tohoto nejvyššího nařízení, nýbrž také nikterak nedovoloval, aby v alumnátě brněnském učeno bylo větě: Kniha Jobova jest pouze historicko-poetickým líčením a jiným dalším jí podobným.

Jak hluboko vláda svými předpisy a nařízeními do organisace theologických ústavů zasahovala, o tom výmluvné svědectví podává nám instrukce[1]) dekretem c. k. studijní dvorní komise ze dne 8. února 1811 všem ordinariátům a představeným řeholních řádů pro theologické ústavy domácí vydaná. Instrukce sama obsahuje šest paragrafů, které jednají 1. o obsazování stolic učitelských, 2. o přednáškách.

der Wiener Universität einige anstößige, zweifelhafte und unzeitige Lehrtätze im theologischen Fache zur öffentlichen Vertheidigung ausgesezt, und zum Druck befördert worden sind, sich bewogen befunden, wiederholt nachdrucksamst zu befehlen, daß statt der blos disputablen Lehrsätze, womit allemal mehr zu glänzen als zu nützen getrachtet wird, der Schüller meistens nur Zweifel und leres Wissen davon trägt und seinen Kopf lediglich mit schwankenden Grundsätzen anfiehlt, bei allen Schul-, Semestral- und öffentlichen Prüfungen sowohl als vorzüglich bei den feyerlichen Disputazionen blos die doctrina plana und das ius planum vorgenommen, und stets nur das praktisch Brauchbare, wodurch die gute Sache der Kirche und des Staats wahrhaft befördert wird, gewählet und alles das beseitiget werden solle, was für beide wie immer anstößig oder nachtheilig seyn könnte. Ordinariát při oznámení tohoto rozhodnutí professorům ještě připojuje: Auch wird in diesem Bezuge der Herr Direktor der theologischen Fakultät beauftragt auf die genaue Befolgung dieser höchsten Verordnung nicht nur streng zu wachen, sondern auch keinerdings zu gestatten, daß jener Satz: Das Buch Jobs ist nur eine historisch poetische Beschreibung, und andere mehrere ihm ähnliche an meinem Alumnate gelehret werde.

[1]) Uložena jest v archivě alumnátním. Také *Zschokke* u. d. otiskuje ji na str. 446 n.

3. o učitelích, 4. o spolupůsobení učitelů k společnému cíli ústavu, 5. o zkouškách a konečně 6. o dozoru nad plněním předpisů v ní obsažených. Pro její důležitost uvádíme zde hlavní její obsah.

V příčině obsazování stolic učitelských v paragrafu prvním vyslovena jest 1. zásada, že ústavy theologické jsou podřízeny dozoru a vrchnímu řízení státnímu podobně jako jiné veřejné ústavy vyučovací. Proto jsou také ordinariáty a rovněž tak i představení řádu povinni každého kandidáta úřadu učitelského navrhnouti zemské vládě a získati si od ní schválení svého návrhu. Tím nabývají práva poslat kandidáta na universitu nebo zemské lyceum, kde se má tento vykázat u theologického direktorátu schválením zemské vlády a vysvědčeními o odbytém celém theologickém kursu, načež na jeho žádost určen mu bude den, doba a místo, kdy a kde má se dostavit ke zkoušce z oboru, kterému má vyučovat.

2. Zkouška kandidáta úřadu učitelského při domácím ústavě musí býti vykonána způsobem při veřejných konkursech obvyklým písemně a ústně pod dozorem direktora a střídajících se professorův. O ceně elaborátu a povaze přednášky musí býti předložen zemskému úřadu od direktora a professorů písemní motivovaný posudek a proto také dobré zdání o schopnosti nebo neschopnosti zkoušeného; zemská vláda předloží jej pak se svým vlastním dobrým zdáním k rozhodnutí studijní dvorní komisi.

3. Budou-li od ordinariátů nebo představených řádových navrženi kandidáti, kteří se nemohou vykázati theologickým kursem po roce 1774 na vnitrozemském veřejném neb od zemského úřadu schváleném ústavu domácím, jsou kandidáti tito povinni vykonati především důkladnou zkoušku ze všech oborů theologických a nabýti o tom vysvědčení veřejných řádných učitelův universitních nebo lycealních, k čemuž však si předem musejí vyžádat dovolení zemské vlády a pak teprve mohou býti připuštěni ke zkouškám z oněch oborů, které mají přednášet.

4. Poněvadž se naskytají případy, že kandidáti úřadu učitelského ordinariáty nebo představenými řádovými navržení nemohou hned před nastoupením úřadu vykonati zkoušku, udělí jim vláda zemská úřad učitelský na určitou dobu provisorně s podmínkou, dokáží-li, že studovali theologii na c. k. veřejném neb od zemské vlády schváleném ústavě a nabyli naskrze aspoň první třídy. Nesplní-li této podmínky, dlužno je odmítnouti.

5. Poněvadž je samo sebou zřejmo, že žádný ústav nemůže kvésti ani žáků vzdělávati, kteří zamýšlenému účelu vyhovují, není-li obsazen

muži obratnými a ve svém oboru zdatnými, bude nejhorlivější péčí ordinariátův a představených řádových navrhovati jen muže, kteří se v theologickém kursu pílí a nadáním vyznamenali a kteří jsou ochotni několik let v úřadě vytrvat. Aby však tyto vynikající osobnosti pro úřad učitelský nebyly ztraceny, bude na ordinariátech a představených řádův, jim ihned po dokončeném theologickém kursu jejich určeni oznámit a opatřit jim potřebný čas a prostředky k vyššímu jejich vzdělání a k přípravě k úřadu učitelskému.

6. Aby však měli jistotu, že osobnosti k úřadu učitelskému určené nenechávají nepoužity poskytnuté jim příležitosti a prostředků k vyššímu vzdělání, dlužno jim hned po dokončeném theologickém kursu uložit, aby se hlavně věnovali oboru, jemuž budou vyučovat, vedle toho však vykonali revisi naučených theologických věd a získali si hlubší a souvislé vědomosti v theologických vědách a dokázali to přísnými zkouškami pro doktorát předepsanými. Mají-li se osobnosti k úřadu učitelskému určené ještě dále o doktorát ucházet, bude jim z části ponecháno na vůli, z části bude záviset od nařízení představených.

V příčině **přednášek** stanoví paragraf druhý:

1. Poněvadž dle nejvyššího vlastnoručního listu z 25. března 1802 studium theologie a práva církevního jest ponecháno všem biskupům diecesním, kde není v místě jejich semináře veřejného ústavu, a také každému klášteru a řádu pro sebe, nebo několika klášterům a domům řeholním téhož řádu dohromady, nesmí žádný kandidát světského stavu duchovního obcházet ústav svého biskupa diecesního a na cizím domácím ústavě studovat, a žádný klerik řádový nesmí studovat na řádovém ústavě, který nenáleží témuž řádu. Naproti tomu jest každému představenému klášternímu dovoleno posílat své kleriky do biskupského semináře diecesního nebo do c. k. konviktu.

2. Žádnému kandidátu ani světského ani řeholního kleru nesmí býti dovoleno nastoupit theologický kursus, nemůže-li se vykázat, že dle předpisů dokončil kurs filosofický na některém domácím ústavu.

3. Kandidáti, kteří nabyli vzdělání ve filosofických vědách na ústavě cizozemském a přejí si přijetí buď do kleru světského nebo řeholního, jsou povinni obrátit se s prosbou na vládu zemskou o povolení, aby mohli vykonati zkoušky z filosofických studií na universitě nebo zemském lyceu.

4. Přicházejí-li kandidáti theologie z ciziny, kteří již v kursu theologickém pokročili nebo jej dokončili, a přejí-li si, aby byli přijati do kleru světského nebo řeholního, musejí se po dosaženém dovolení

od vlády zemské dáti zkoušet ze všech odborů theologických na universitě nebo zemském lyceu.

5. Ačkoli při nedostatku dostatečného počtu duchovních správců byl dovolen tříletý kurs theologický, musí přece ordinariátům na tom záležet zavésti k dosažení důkladného a úplnějšího vzdělání ve vědách theologických, co možno nejdříve, kurs čtyřletý, aby svým klerikům mohli dáti takové vědecké vzdělání, které je uschopňuje také k veřejným theologickým úřadům učitelským a jim umožňuje dle nejvyššího nařízení z 11. dubna 1804 při uprázdnění stolic studia biblického, církevních dějin a dogmatiky dostavit se k vypsaným konkursům.

6. Předměty kursu theologického, jakož i pořad přednášek a přednášky samy musí býti zařízeny dle stávajícího všeobecného plánu studijního a učebnic, jež jsou na universitě schváleny nebo ještě nejvyšší schválení obdrží. Jestliže by však jeden nebo druhý ordinariát ze závažných důvodů považoval ještě za nemožno zřídit kurs čtyřletý, a proto by bylo nutno v jednotlivých ročnících více předmětů přednášet než je tomu na veřejných ústavech, musí býti toho pilně šetřeno, aby netrpěl přirozený pořádek, a předměty, jež musejí býti považovány za předběžné vědomosti k jiným odborům, nebyly přednášeny později nebo zároveň s těmi, k nimž obsahují předběžné vědomosti. Tak na příklad žádá povaha věci, aby biblické studium bylo dříve přednášeno než dogmatika a křesťanská mravouka, v katechetice a pastorálce žák aby teprve tehdy byl vyučován, když se v dogmatice a křesťanské mravouce seznámil s jejich materialiemi.

7. Aby pak studujícím theologie byl ponechán čas věnovat se s náležitou pozorností a námahou studiím, mají býti klerikové všech domácích ústavů zproštěni ve všední dny účasti při společných duchovních cvičeních klášterních, vyjímaje ranní a večerní pobožnosti.

8. Aby mladí lidé, kteří se ucházejí o přijetí do kleru sekulárního nebo regulárního, čas bez užitku při studiích nemařili a nestali se pak státu a církvi v každé příčině nepotřebnými, v mnohé i škodlivými, a nebyli břemenem, mají býti ordinariáty jakož i představení řádů při jejich přijímání opatrnými, aby nedovolovali lidem pochybné morality, bez schopnosti nebo znalosti řeči latinské přístup ke studiím, které je pak vedou ke kněžství. (P. d.)

Ruská belletrie roku 1907.

Podává A. Vrzal.

Talent tak nenadále proslaveného Maxima Gorkého nalezá se v úpadku, sláva jeho bledne. Dvě věci zničily spisovatele Gorkého: úspěch a naivní, nepromyšlený socialismus. Poslední práce jeho „Barbaři", „Nepřátelé", kresby z Ameriky a Francie, „Tovarišč". „Mať" „tak uškodily jeho literární slávě, objevily takové vážné známky rozkladu jeho talentu, že ve znovuzrození spisovatele Gorkého jest již jaksi těžko věřit", praví kritik „R. Mysli" Filosofov. Úspěch Gorkého byl docela zvláštní. Takového otrockého poklonění, takové bláznivé mody, takového nekonečného pochlebování nezažil ani Tolstoj, ani Čechov. Gorkij byl hrdina dne, miláček obecenstva, něco na způsob modního operního zpěváka, který nějaký čas působí závrat svým ctitelům a potom, ztrativ hlas, odchází s jeviště v zapomenutí. Nadšení Gorkým je snadno vysvětlitelno. Přišel včas pro Rus, která právě začínala se probouzet. Široké obecenstvo mělo za to, že talent Gorkého jest nevyčerpatelný, lichotilo mu, nedopřálo, aby se soustředil, zkoumal síly a charakter svého nadání. Drama „Na dně" bylo vrcholem tvorby Gorkého, po něm začíná úpadek, v dílech jeho setkáváme se s banálností a retoričností.

Ohlušen vnějším hlukem úspěchu, nedovedl prozkoumat své vlastní idey a pocity. Neuviděl ani tragický, nesmiřitelný rozpor, jenž jest podstatou jeho tvůrčí osobnosti. Jeho bosák nepozorovaně proměnil se v socialistu, jakoby proměna ta byla přirozena, jakoby světový názor bosákův bylo možno spojit s názorem světovým socialistů. Zatím bosák jeho není nikterak pojem pouze socialní. Kdyby jeho bosáci byli pouze zástupci pátého stavu, vzory ruského proletariatu, poutali by pouze se stanoviska bytového, sociologického. Gorkij sice ukázal nové stránky současného života ruského, ale význam jeho jako spisovatele tím není vyčerpán. Ne život, zvláštní způsob života jest podstatou talentu Gorkého, nýbrž osobnost. V nových formách, v nové dekoraci, v bosáctvu Gorkij ukázal věčnou touhu osobnosti: chci být osobou, člověkem — toť ustavičnou touhou jeho bosáků, „já" — toť počátek i konec jeho světového názoru. Ostatní jest dekorace, půda, a proto pohlížet na bosáka jeho se socialně-ekonomického stanoviska jest — nesmysl. Probuzení osobnosti, pocítění sebe jako něčeho zvláštního, ničemu nepodrobeného — toť ideový základ bosáctví. A toto uvědomění osobnosti, toužící po plném životě, je hlavním motivem tvůrčí činnosti Gorkého, jež začala v době společenského oživení a vášnivé touhy po plnosti života, jakým se vyznačuje druhá polovice devadesátých let minulého století.

Bosák je zvláštní podoba samosprávné osobnosti, v něm nabyl anarchistický individualismus dekadentství přesycené intelligence svůj doplněk; mezi přesycenou intelligencí uvědomělý kult osobnosti, mezi mezi bosáky — neuvědomělé, instinktivní zbožňování osobnosti, svého

„já“. „Jest mi těsno“, praví bosák Gorkého, „musím tady život krušit a přestrojovat... Ale jak? .. To nepochopuji...“ V podstatě totéž mluví také každý dekadent, jemuž je „těsně“, ale nevědomost, co dělat, paralysuje každý čin vzdělaného individualisty. Svalnatý však, polodivoký bosák, cítě nadbytek síly, hledí ji užít. A tato probuzená síla může sloužit buď dobru, buď zlu. Nebezpečenství je tu velké, a bojí-li se kritik Merežkovský této síly, má pravdu: bosák, jenž mimo svoje „já“ neuznává nikoho a nic ani na zemi ani na nebi, neslibuje nic dobrého. A současné události v Rusku strach ten ospravedlňují. Anarchismus bosáků dává se cítit. Holá nenávist ke všemu, co je obklopuje, k celému světu, vede je k ničení všeho, co stojí v cestě jejich „já“.

Gorkij jako umělec nakreslil nám holého bosáka s jeho všecko rušící silou, s jeho prázdnou duší, v níž není žádného ideálu, ničeho positivního, tvůrčího. I chtěje duši jeho něčím positivním naplnit, našel páku k přiložení bosácké síly, a páka ta je — socialismus. Ale zde začíná mrzačení umělce Gorkého — socialním demokratem Gorkým. Čistě zevně, mechanicky Gorkij strká individualisticko-anarchického bosáka do košíku soudruhů socialistů, čímž ničí pravdivost „bosáka“, jeho instinktivní touhu po absolutní osobnosti, přičítaje jeho utrpení „ústředí a okolnostem“; pro socialního demokrata Gorkého — „bosák“ z všelidského typu mění se nepozorovaně v typ socialně-ekonomický.

Jedno ze dvou: buď hloubka typů Gorkého jest pouze zdánliva, a pak bosáci jeho jsou obyčejní, romanticky zbarvení vyvrhelové kapitalistického zřízení, jež socialismus smete, nebo v typě bosáka objevily se protispolečenské, anarchistické tendence a snahy, jichž nelze vysvětlit pouze socialně-ekonomickými okolnostmi. Rozpor mezi svobodou osobnosti a blahobytem společnosti, mezi jednotlivcem a společností byl vždy, a socialismus ho neodstraní. Zatím Gorkij si toho nevšiml; jsa jako umělec bezděčným anarchistou, jako občan ruský chce se jevit pravověrným socialním demokratem. A čím více rostl v něm občan, tím více zmenšoval se umělec, jehož síla záležela v protestu proti všeliké občanské vzdělanosti, Gorkij se zapletl a proměnil se v banálního feuilletonistu, jenž projevil takovou neznalost politických a socialních dějin Francie, takové nepochopení Evropy a vzdělanosti evropské, že se Rusi za to stydí. Prohlásiv naivně vážně, že není Evropou spokojen, odejel do Ameriky, ale také dojmy jeho z Ameriky jsou velice povrchní, neumělecké. Tak jako Gorkij popíše Ameriku každý venkovský novinář, který musí napsat určitý počet feuilletonů z cest. V kresbách jeho z Ameriky je sice mnoho sentimentálnosti, útrpnosti k lidem, ale není umělecké tvorby, nejsou osvětleny jednotnou myšlenkou ani náladou. Jeho neuvědomělý anarchismus spojen tu s povrchním, nepromyšleným socialismem a nízkým, laciným materialismem.

Gorkij jako umělec je především individualistou, hlasatelem práva osobnosti proti společnosti. S tohoto stanoviska jeho bosák ze socialně-ekonomického typu povznáší se na typ absolutní lidské osobnosti; jeho vzpouru proti společnosti nelze vměstnat v rámce socialní, v theorii třídního boje. Když pak Gorkij na západě uzřel království zlatého

ďábla, tupou, hrubou tesknotu „bílých divochův“, ujařmených zlatem, instinktivně jako umělec povstal proti hrůze života, povstal v něm starý individualista básník; ale ze vzpoury jeho nebylo nic, protože banální světový názor socialisty ubil v něm jeho umělecké nadání. Probuzená osobnost umělce Gorkého klesla pod tíží všedního materialistického názoru světového, přejatého socialisty od nenáviděné bourgeoisie. Gorkij prostě nedovedl dodat smyslu svému individualismu i spojil jej s laciným materialismem, pokloněním se pozemskému blahobytu. Všecko, co bylo v něm jako umělci silného, zmizelo. Silný a barvitý jazyk prvních prací stal se rachotivým, falešným. Chtěje osvítit tvorbu svoji světlem pravého poznání, otrávil prameny tvorby kalným pramenem materialismu.

(P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Hlava pátá.

Společnost nebo stát?

Část první.

Socialistická společnost podle líčení marxistů.

31. Hned na počátku připomínáme, že vůdcové neradi mnoho mluví o vlastních cílech socialně-demokratického hnutí, zabrati totiž veškeren majetek půdy a kapitálu a nadělati ze všech lidí dělníků zcela závislých na společnosti. Za to stavějí do popředí takové věci, které se zamlouvají nízkým pudům davů, bažících po požitku a nevázanosti. Odtud si vysvětlíme velký úspěch socialní demokracie mezi dělným lidem. „Málo práce a hojně požitku.“ Tímto heslem strhuje za sebou nezkušené a důvěřivé, kteří ani dosť málo neuvažují o možnosti a splnitelnosti krásných slibů.

Na sjezdě socialně-demokratické strany ve Stuttgartě roku 1898 poprvé bylo pojednáváno nejen o taktice, jako vždy dosud, ale také o programu strany samém, který byl dosud považován za nedotknutelný. Zčista jasna vyskytla se tehdy otázka, proč vlastně jsou zatajovány cíle hnutí. Říšský poslanec Stadthagen viděl v utajování a zastírání konečného cíle hlavní příčinu pomalého vzrůstu přívrženců socialně-demokratického hnutí od roku 1890. Za to prý otevřenost vzhledem na poslední cíle byla v Sasku korunována nejlepším výsledkem. Naproti tomu namítali jiní, že se nedoporoučí hlavně vzhledem na zemědělské obyvatelstvo a řemeslnictvo mnoho o konečných cílech mluviti. A při tom zůstalo.

Příčina této opatrnosti jest jasna. Marxismus jest po stránce politické a hospodářské usoustruhován jen pro tovární dělnictvo, zájmům rolnictva a řemeslnictva se však příčí naprosto. Bojí se tedy, aby nenarazili na rozhodný odpor nejširších vrstev obyvatelstva, které majíc byť mnohdy i skrovný majetek nejeví chuti dáti se podříditi pode jho sežidovštělé socialní demokracie. Rolníci, řemeslníci a živnostníci málo by se asi nadchli vyhlídkou, že v socialistické společnosti budou vehnáni do továren a společenských závodův a postaveni pod velení socialistických vůdců. Marxismus může se státi evangeliem jen továrního dělníka, hlavně pak velkoměstského. Počet těchto srovnán s počtem ostatního obyvatelstva je přece jen příliš malý. Proto vedení strany nerado mluví o vlastních zámyslech, aby neodpudilo samostatného rolníka a živnostníka.

Nad to jsou marxisté již opatrnější, když předpovídají budoucí věci, v čemž si do nedávna velmi libovali. Zkušenost je poučila, že je těžko, ba nemožno předpovídati něco určitého do budoucna, závisí-li to na svobodné vůli lidské. Marx sám na př. s velkou určitostí předpovídal, že ohlášený převrat společenský se dostaví jistě koncem 19. století. Marx již dávno práchniví v hrobě, stojíme ve 20. století, ale dosud není známky, že by se svět chtěl točiti podle jeho vůle a podle vůle jeho stoupenců. Nezdar v prorokování naučil také marxisty skromnosti a opatrnosti. Socialističtí vůdcové si nyní všelijak vypomáhají, aby nemusili přiznati barvy. Uvedeme za příklad Ellenbogena, jak odbývá otázku po budoucích poměrech. Ve spise „Was will die Socialdemokratie?“ zmiňuje se také o Mercierovi a praví: „Pro zasmání připomínám spis Mercierův ‚Rok 2440‘ (vyšel 1770), v němž se vypravuje o Pařížanu, který se probudil roku 2440. Tento muž vypravuje mezi jiným: Rychlost dopravních prostředků jest ohromně zvýšena, a proč? Poněvadž vozy mají kola vysoká jako věž. To jest příznačné. Tehdy se ještě nevědělo o elektřině a o páře, zvýšení rychlosti mohli si představiti jen tak, zvětší-li se kola vozů. Tu je spolu odpověď na otázku našich protivníků, jaký bude stát budoucnosti. Nemáme dnes ani potuchy, jakých technických zdokonalení se v nejbližší době dožijeme“ (str. 7).

Jest pravda, Ellenbogen si dovede pomoci a jeho posluchači — spis obsahuje cyklus sedmi přednášek — byli zajisté nadšeni jeho vtipností, ač ne právě duchaplnou. Mercier, nemaje tušení o elektřině a páře, nemohl si ovšem představiti zvýšení rychlosti, než prostředky technickými. Ale jak bude v socialistické společnosti, o tom mají jistě aspoň marxisté nějakou představu. Očekával-li Marx a Engels úpadek kapitalistického řádu již ve své době, musili míti také plán, jak novou společnost zaříditi. Jejich program a celý socialismus je přece programem budoucnosti!

Leč to jen mimochodem! Jakou tedy bude vytoužená společnost socialistická? Společnost! Socialistická společnost! Jaké naděje pojí socialní demokraté k tomuto slovu! Čím byla zaslíbená země židům za čtyřicetiletého putování pouští, tím je „společnost“ socialním demokratům

v poušti přítomnosti. Jest jim souhrnem blaha, rozkoše, požitku, svobody, zkrátka tisíciletou říší chiliastů.

Proto se tážeme: „Co je tato společnost, kterou Saint-Simon chválí, kterou Fourier velebí, kterou Marx chce učiniti stežejným bodem filosofie, která jest dle Engelsa povolána, aby vstoupila na místo odumírajícího státu? Co je tato společnost, jejímžto jménem má býti výrobní proces definitivně upraven?“ [1]) Vším právem klademe si tuto otázku; neboť slovo „společnost“, jak řečeno, má v socialní demokracii ohromný význam a neobyčejnou přitažlivost. Na ni poukazováni jsou netrpěliví věřící při každé příležitosti, ona je tajemným proutkem, plnícím pokladny strany, ona množí zástupy přívrženců, plníc je nadšením uschopňujícím k obětem sebe větším.

Jak praveno, třebas se marxisté velmi rádi ohánějí slovem „společnost“ v řečech i ve spisech, přece se vyhýbají podrobnějšímu výkladu o zařízení budoucí společnosti. Vzpomínáme tu debaty na říšském sněmu německém roku 1903. Tehdy při jedné příležitosti odpovídal kancléř Bülow poslanci Beblovi a pravil: „Když Bebel přešel ke státu budoucnosti, tu jsem si myslil, že teď spadne rouška s obrazu saidského. Ano bodejť! Slyšeli jsme od Bebla nekonečně dlouhou kritiku, ale o státě budoucnosti jen neurčité tušení.“ [2]) A tak to dělají socialisté vždy. Jsou zrovna velicí ve žžíravé a bezohledné kritice nynějších řádů společenských, tu jim řeč nikdy nedojde, ale jsou skoupi na slova, mají-li obšírněji vylíčiti obraz budoucí společnosti a ukázati, jak chtějí odstraniti všechna zla trvale a úplně.

Podle toho, co marxisté jen naznačují o příštích poměrech společenských, soudíme, že „společnost“ by byla co do podstaty demokraticko-republikánským státem, v němž by socialisté měli vrchní velení. Dle hlavního spisu Marxova, spisův Engelsových a j. čelných marxistů můžeme si utvořiti aspoň přibližný obraz budoucího zřízení, který tuto podáváme.

Proletariat po vítězném boji v socialní revoluci vyvlastní zbylé magnáty kapitalistické, zabere všechny prostředky výrobní a prohlásí je za výlučný majetek celé společnosti. Jak vyvlastnění tak i zabrání stane se z vůle všeho lidu, tedy cestou demokratickou.

Společnost, stanouc se pánem a vlastníkem všeho, provede veřejnou organisaci práce. Všichni si budou rovni co do práv, povinností a požitku. Nejpřednější povinností každého občana bude účastniti se osobní prací při výrobě, která se bude díti společensky v závodech, dílnách a na polích společnosti náležejících, a to stroji nebo nástroji taktéž společnosti náležejícími.

Výnos ze společenské výroby bude míti ráz společenský a připadne celé společnosti. Jedné části z výnosu se použije jako výrobního prostředku a zůstane tedy společenskou. Druhé části bude použito k výživě občanův a proto bude mezi ně rozdělena.

[1]) *Weisengrün* l. c. 380.
[2]) »Hlas« ze dne 16. prosince 1903.

Podle jakého měřítka se bude díti rozdělování z výtěžku, Marx zřejmě nepraví. Jen všeobecně praví, že měřítkem při rozdělování mezi jednotlivce bude „pracovní doba společensky nutná.“

O práci praví článek programu schváleného na sjezdě strany v Gothě (1875): „Práce jest pramenem všeho bohatství a veškeré kultury. Poněvadž pak všeobecně prospěšná práce jest možna jen skrze společnost, proto přináleží také společnosti, t. j. všem jejím členům výnos z práce, a to při všeobecné povinnosti pracovati, podle stejného práva, každému podle rozumných potřeb jeho.“

Toť hlavní zásady, dle nichž má býti zbudována socialistická společnost Jako kdysi fysiokraté tak nyní marxisté se utěšují, že jest jen potřebí provésti společenskou organisaci práce a pak prý půjde všechno samo sebou pěkně a pokojně. Bez popohánění, bez donucování bude prý každý člen konati přidělenou práci ochotně a s radostí, maje na mysli jen dobro celku a tím i vlastní.

Jaký blahobyt, jaký ráj rozhostí se potom na zemi podle mínění marxistův, o tom podáváme malou aspoň ukázku.

Zrovna nevyčerpatelným v líčení příští společnosti jest Bebel v knize „Žena“ a pak J. Stern v „Thesích o socialismu“. Podle Beblovy předpovědi stane se prý práce v budoucnosti zrovna rozkoší, poněvadž většina práce bude konána „hravě“. A to jednak pro střídání prací, jednak následkem výtečných zařízení mechanických. Nad to denní úkol pracovní jednotlivcům přidělený bude odbyt ve dvou až třech hodinách, což bude umožněno tím, že veškera výroba bude jednotně a promyšleně upravena, všichni budou pracovati a pracovních prostředků bude moudře a účelně využitkováno. Při práci poměrně krátké přece se vyrobí tolik, že bude o všechny potřeby společnosti nejen dostatečně, ale docela i hojně postaráno. O době pracovní praví Bebel, že při technické dokonalosti a výborné organisaci „jeví se tříhodinná doba pracovní spíše dlouhou než krátkou“!

Za nynějších poměrův ohrožuje sobectví nejvíce blaho obecné. To v budoucnosti přestane úplně. Sobectví jednotlivcův a blaho obecné nebudou státi proti sobě nepřátelsky, nýbrž všichni se budou jednomyslně a spojenými silami zasazovati o společné dobro, přispívajíce k němu podle sil a schopností. Lenochů, chtějících žíti na útraty jiných, vůbec nebude. Celé ovzduší společenské bude každého nabádati, aby pracoval a v práci vynikal, prospívajíce takto společnosti nadáním a schopnostmi, které se budou moci nyní rozvinouti měrou, o níž naše období kapitalistické nemá ani potuchy.

Ve společnosti lidí tak dokonalých nebude ovšem ani zločincův a lidí ohrožujících veřejný řád. Proto nebude ani vojska a stráží, nebude kasáren, budov správních a soudních, a také nebude žalářů.

Zorganisovaná práce společenská bude směřovati nejen k opatření životních potřeb pro členy společnosti, ale též ku zpříjemnění života vezdejšího. K tomu nemálo prospěje zemědělství, které přemění krajiny ve vellikou zahradu, tak že venkov bude vábiti měšťáka. Velkolepé kanály budou probíhati krajinami, bařiny a močály budou vysušeny

v úrodná pole, luka a zahrady. Výtečné prostředky dopravní sblíží vzdálené kraje a učiní cestování milým a příjemným.

V městech a na venkově budou musea, divadla, koncertní síně, pohodlně zařízené místnosti ke stravování a hře, čitárny, knihovny, ústavy vzdělávací, obchodní, laboratoře, veřejné lázně, parky atd.

Velkolepý rozkvět věd a umění v tomto šťastném věku možno tušiti z toho, že budou nesčíslní umělci a učenci všeho druhu. Rozvinou se tisíce skvělých talentů, které nebudou pěstovati umění a vědu z povolání, aby si vydělali na živobytí, nýbrž z čistého nadšení a z lásky k věci. Vědám a umění nastane doba, jaké svět dosud nezažil a neviděl. Všechny vědecké a umělecké výtvory budou pak směřovati jediné k tomu, aby byl co nejvíce zpříjemněn život spoluobčanů.

Omrzí-li někoho přece tyto požitky a krásy doma, zajede si do ciziny nebo podnikne expedice s jinými anebo kolonisace všeho druhu, jichž bude hojnost. Všude mu ovšem bude vykonati povinnost ke společnosti, která se o něho tak výtečně stará ať doma, ať v cizině; všude totiž bude musiti po jistou dobu denně pracovati.

Jak z toho vidno, nebude vnitřní život společenský porušován žádným zlozvukem, všude bude mír, pokoj, spokojenost a blaženost. Ani zvenčí nebude hroziti šťastné společnosti žádné nebezpečí. „Věčný mír“ stal se skutkem ve všech končinách světa. Národy se sbratří, v míru a v pokoji budou postupovati od stupně k stupni po stupnici lidské zdokonalitelnosti, jejíž konce jsou nedozírny. Ve sbírkách starožitností budou se ještě ukazovati zbytky zbraní ze zašlých dob a v napínavých povídkách dočte se mládež, že zuřily kdysi mezi národy bratrovražedné boje.[1])

Ze Sterna podáváme ještě ukázkou malý obrázek z domácnosti občana socialistické společnosti. „Kdo se vykáže, že vykonal svůj úkol pracovní, má neomezené právo na spotřebu v jakémkoli množství. Šatstvo si bere z veřejných skladišť, jí ve veřejné jídelně, co se mu ráčí, anebo chce-li raději pojí doma v pohodlně zařízeném bytě, který je spojen s veřejnými hotely, odkudž se mu vyžádané jídlo dodá co nejpohodlněji, nebo si dá jídlo připraviti doma, po případě si je připraví sám.“[2])

Toť ovšem jen nedostatečný náčrtek míry blaha a štěstí občanů v budoucí společnosti, kteří se toho — dožijí! Domyslíme si, jak působí taková líčení na mysl lidu dělného, jemuž je těžká práce a strádání všeho druhu údělem od narození až do smrti, anebo na mysli takových, jichž heslem jest: málo práce a hodně požitků. Pak není divno, dodělává-li se socialní demokracie takových úspěchů! Kdyby se odvážil někdo jiný namlouvati lidu takové věci, jako předáci socialní demokracie, což by tu bylo křiku o ohlupování a balamucení lidu! Praví li to však „vědecký socialismus“, musí to býti pravda, a je zatemněncem, kdo tomu nevěří.

Trestí socialistických slibů do budoucnosti tedy jest: dobře jísti a píti, pěkně a pohodlně přebývati, příjemně se baviti a málo pracovati.

1) *August Bebel*, Die Frau in der Vergangenheit, str. 156—188.

2) *Stern*, Thesen, str. 12.

Více materialista slíbiti nemůže! Ale je to vše, co by dovedlo ducha lidského trvale a na vždy uspokojiti? Na chvíli snad, až by se nabažil, ale trvale — nikdy! Člověk je stvořen pro vyšší, vznešenější, jeho určení sahá až na věčnost. A přece nesčetní ochotně za tuto čočovici, kterou jim nabízí materialistický marxismus, prodávají své prvorozenství, nárok na věčné spojení s Bohem, s nejvyšším dobrem!

32. Rozumný člověk, odhadující správně možné a nemožné, dosažitelné a nedosažitelné, povážlivě ovšem kroutí hlavou nad sliby socialistův a žasne nad bezpříkladnou důvěřivostí těch, kteří jim věří. Leč pravý marxista věří, věří pevně a pranic nepochybuje. Zavrhl pravdu, za to tím houževnatěji se přidržuje lži. Utvrzován jest v naději materialistickým názorem dějinným, v němž nalezá zdánlivě bezpečnou záruku, že vše musí přijíti tak a ne jinak.

Poukážeme-li v následujícím na klamné předpoklady marxistů, nemíníme předpoklady filosofické a národohospodářské. Zmíníme se o klamných předpokladech co do člověka a jeho povahy. Je zřejmo, mají-li se uskutečniti sny marxistův a má-li nastati ve světě trvalý soulad, „věčný mír“, žádným zlozvukem lidské vášně ať v té či oné podobě nerušený, že by se musili především lidé sami naprosto změniti co do povahy a smýšlení. Vymizeti by musila neřest a nepravost, za to by musila všude zavládnouti ctnost v pravém slova smyslu. To také marxisté očekávají jsouce přesvědčeni, že tehdy se naplní obrazná slova prorokova: „Bydliti bude vlk s beránkem a rys s kozlátkem bude ležeti, tele a lev a ovce spolu přebývati budou, a malé pacholátko poháněti je bude. Nebudou stavěti a jiný bydleti, nebudou štěpovati a jiný jísti.“ [1])

Naděje socialistů, že příští lidstvo bude jen dobré a prosto zhoubných náruživostí a vášní, opírá se o dvojí. Předně odstraněn bude kořen všeho zla ve světě, soukromý majetek. Za druhé, výchov vytvoří z mládeže lidi dokonalé v každém směru.

Socialisté pokládají za kořen zla nerovné rozdělení statků pozemských mezi lidmi. Odtud prý pochodí závist a nenávist, krádeže, loupeže, podvody, vraždy, rozkošnictví jedněch a bída druhých. Zabere-li tedy společnost všechny výrobní prostředky, přestane nerovnost majetku a pominou znenáhla také nepravosti z ní plynoucí a lidi spojí bratrská láska v jedinou velkou rodinu. Tak uvažují socialisté.

Zapomínají však, že nerovnost majetku není jedinou příčinou zla ve světě a že vlastní příčinu dlužno hledati v přirozenosti lidské samé, nakloněné ke zlému. Woltmann, který jest marxistům blízký co do materialistického stanoviska, potírá mínění Engelsovo, jakoby lakota a panovačnost byly mezi lidmi povstaly teprve s třídními protivami, a praví: „Engels přehlédá, že také před obdobím třídních protiv zuřily lakota a panovačnost právě tak ne-li více v boji ras, kdy býval cizinec prostě zabit a nezřídka i snězen, což je přece rozhodně zvířečtějším

[1]) Is. 11, 6. — 65 22.

než hospodářské vykořisťování třídní. Lakota, panovačnost a rozkošnictví, které ethikové odjakživa označují za tři kardinální neřesti člověkovy, nejsou vlastnostmi určitého hospodářsko-dějinného období, nýbrž jsou zlé vášně všeobecně lidské přirozenosti, které v dřívějších obdobích hrály roli ne méně důležitou a povstaly v dobách zvířecí minulosti člověkovy. Tím ovšem není vyloučeno, že způsob, jakým se projevují, závisí na hospodářských poměrech, za nichž se tyto vášně projevují. S tímto jednostranným materialistickým vysvětlováním neřestí souvisí utopistická představa o ctnostech lidí ve společnosti socialisticky zorganisované.“[1])

Uvedli jsme slova Woltmannova na doklad, že ani jiní nestojící na půdě víry neuznávají výkladu marxistův o původě zla mezi lidmi a nesdílejí jejich nadějí o ctnostnosti budoucího člověka, o níž dovedou socialisté tolik krásného vypravovati. (P. d.)

Posudky.

La crise morale des temps nouveaux, par *Paul Bureau* (Paris 1907, Bloud) jest jedna z upřímných knih, o níž Laberthonnière napsal, že dosud nikdo tak jasně neprojevil našich chyb a nikdo neměl tolik odvahy nám je říci, jako její autor. A Bureau nespokojuje se jen odhalovati vady a je nepokrytě a hlasitě říci, on pátrá po jich příčinách, označuje jich vznik a růst, a hledá též ideálu, který by odpomohl této mravní bídě a zkáze. Konkluse celého díla nebo lépe řečeno idea, jež celé dílo ovládá, jest — jak abbé Klein v „Correspondant“ (25. juin) správně dí — že „pokusy, jež od polovice století byly učiněny, aby mravní život člověka byl odpoután od náboženství, žalostně se nezdařily, a že není spásy pro společnost, bude-li nadále zhrdati Bohem.“ Konkluse to rozhodně zajímavá, která jsouc ovocem práce a bádání člověka necírkevního, nás rozhodně zve blíže si tohoto význačného díla povšimnouti.

O tom, že mravní krise existuje a zvláště ve Francii, nepochybuje dnes nikdo, a nikdo nebude též toho popírati. „Je třeba míti odvahu říci, že moderní Francie od jednoho století nedostává již mravního výchovu“ (str. 246). „Jeden ne z nejmenších zločinů politických koalicí, které nás rozdělují, je ten, že udržují ve veřejném mínění velmi starý blud, který vede nás k tomu, že splétáme a mísíme celou společnost s jejími administrativními a politickými orgány a který nám zakrývá původní důležitost dobré organisace soukromých mravů.“ Z toho plyne vskutku, že všechno úsilí směřuje k politice, k dobytí nebo uchování moci, jakoby vše záviselo na státu a zákonech, jež stát

[1]) *Lud. Woltmann*, Der historische Materialismus, 371.

může vydati. Toť blud všeobecně rozšířený, blud, jenž od delší doby přeměňuje „mravní otázky“ v otázky socialní a věří, že „otázka mravní jest otázka socialní.“ Zdá se, že všichni sdílejí illusi Condorcetovu, že jediná příčina „špatných mravů“ byly a jsou „špatné zákony“. Osudná tato illuse ovládá celé 19. století a ohrožuje století dvacáté. Špatné zákony jsou jen ovocem špatných mravův, a zákony samy o sobě jsou vždy nedostatečny. A i když jsou dobry, je třeba, aby za nimi stály mravy, jež je drží, oživují a neustále o jich zlepšení pracují. Bureau cituje hned z počátku následující řádky Tourvilleovy, jež dobře vystihují jeho vlastní stanovisko v této věci: „Veliké dílo povstalo (to, co nazýváme moderní civilisací se vším pokrokem, jež tato v sobě zavírá), jež však špatně pracuje, a když jsme zabrali vsechny přírodní síly a jich všemožně využili, poznáváme, že něco tu chybí, a to něco, toť člověk.“ A k tomu připojuje: „Ano, otázka socialní je tu, a jest-li štěstí moderní společnosti tak vážně ohroženo, pak příčina tohoto zla jest jen osobní neschopnost odpověděti přiměřenou socialní formací požadavkům prostředí náhle přetvořeného“ (11).

Tuto neschopnost ukazuje v různých a protivných formách jednak u těch, jež nazývá „dětmi nového ducha“, a jednak u těch, jež nazývá „dětmi tradice“. I „děti nového ducha“ i „děti tradice“ jsou po své stránce vinny zhrdáním a nevážností, z nichž vyplývá antagonismus, který, potrval-li by, stal by se smrtelným. Zhrdání „dětí nového ducha“, toť víra, vyvolaná vymoženostmi lidského ducha na přírodě, víra, že takto pozvolna bude se moci odpoutati od starých pojmů povinnosti, mravního zákona, mravní závaznosti; oni jsou toho názoru, že „přirozená hra jiných činitelů mimo-morálních, t. j. činitelů biologických, ekonomických, politických, psychologických stačí způsobiti provedení činův užitečných kollektivitě a všeobecnému blahu.“ Až dosud bylo tvrzeno něco jiného; až dosud říkalo se člověku: Musíš krotiti své touhy a své potřeby, poněvadž byl ovládán a překonáván prostředím, v němž žil. Teď se mu říká opak, a sice že jeho úlohou jest krotiti a podrobovati prostředí, aby tak osvobodil své tužby a potřeby. Leccos bylo již v tomto směru skutečně dosaženo, a těmito výsledky omámeni počítají „děti nového ducha“ na vítězství a chovají se, jako kdyby již byly u cíle. Než skrze jich nadšení a jich úspěchy proklubává se zlo demoralisace. A Bureauova úloha není tu těžká ukázati, že místo aby vyloučili mravní problem, nalézají ho naléhavější dnes než kdy jindy. „Horlivé, mocné a úsilovné vykořistění všech moderní prací odkrytých sil a využitých bylo socialnímu pokroku nutno, a vším právem skládali jsme v ně svou důvěru. Než tato podmínka nebyla dostatečna. Poněvadž jsme chtěli založiti obec pokroku, měli jsme zároveň a souběžně a s touže horlivostí vzdělávati mravní formaci občanů. Této druhé úlohy jsme zanedbali, a proto dílo naše se nám nezdařilo. Je to možná nezdar pokořující, ale je to nezdar též, který nás povznáší a poučuje, poněvadž dokazuje, že rozmach průmyslu, obchodu, věd a politických institucí neospra-

vedlnuje nadějí, jež probouzí, není-li provázen pokrokem obtížnějším a nutnějším: pokrokem naší osobní hodnoty, pokrokem čistoty našich otců, naší mužnosti a dobré vůle respektovati mravní zákon" (183). (O. p.)

Moderne Propheten von *K. Rösener*. I. Band. München 1907. Oskar Beck.

„Jede Kraft," čteme v úvodě, „die dem Sehnen der Zeit Ausdruck gibt, ist mir eine prophetische, so gut wie die Kraft, welche dieses Sehnen erfüllt. Jene Kraft gehört zur Vorwärtsbewegung genau so wie diese. Den einen ist die Aufgabe gegeben, die Welt aus der alten Stelle zu rücken, den andern, ihr eine neue Stelle anzuweisen."

Prorokům prvého způsobu jest věnován I. svazek; jsou to Hartmann, Tolstoj a Nietszsche, duchové více méně revolucionářští, silní a vášniví v kritice. „Die gegenwärtige Kultur wird durch sie in Frage gestellt." Toť základní myšlenka díla Rösenerova. „Naše kultura ohrožuje vyšší život, je životem bez pravidla, bez plánu. A přece vlastní palčivý problem není kultura, nýbrž člověk, ne kvantita bytí, nýbrž jeho kvalita. Tito proroci otřásají světem na ramenou: ty nemůžeš a nemáš tak zůstati; neboť situace, v níž žiješ, jest potupna. Vykročte ze staré půdy a hledejte země nové!" V toto niterné hnutí chce autor čtenáře stáhnouti, a k tomu cíli podává dosti důkladné a kritické ocenění ideí tří označených moderních proroků, snaže se i stylově, pokud to ovšem možno, vyjádřiti charakter každého z předváděných filosofův.

„Život jest problem, a to nejen problem theoretický, nýbrž v prvé řadě problem praktický." Jak pojímat život, jak žít, jak žít plně, životem vysokým atd.? S oněmi radikálními proroky „nemůžeme a nechceme přece kultury prostě popříti, před kulturním životem lidí prchati. My kulturu milujeme přese všechny škody; jeť ona naším tělem! Místo radikální odpovědi hledejme odpovědi, v níž přítomnost je zjasněna a nepopírána. V kultuře lidstva zjevují se dvě evoluční řady, jež zdánlivě sobě odporujíce vedle sebe běží, ve skutečnosti se však doplňují a v ideálu nábožensko-mravní osobnosti vyšší jednotu nalézají.

Jedna řada jest vystoupení individualismu, jemuž jednotlivec jest jedinou skutečností. Individualismus projevuje se v rostoucím hodnocení osobnosti, v kladení důrazu na vlastní hodnotu a právo, v cenění geniálních lidí, v uctívání heroův. Na tomto aristokratickém idealismu je skutečného světa se zmocniti a kulturu opanovati. Wie wird der Mensch kultiviert?" Toť problem, jemuž autor věnuje II. svazek; moderní proroci v něm probíráni budou: Carlyle, Ruskin, Emerson.

„Jako protiva tohoto individualismu rozvíjí se duch demokratický. Své stanovisko nebo východisko má v davu, jež jest pln více nedůvěry než úcty k velikým lidem. Proud jde tu zdola nahoru. Wie wird die Kultur vermenschlicht?" Problem rassový a davový bude obsahem III. sv. na základě děl Gobineauových, Chamberlainových, Naumannových.

První svazek obírá se tedy proroky, kteří nespokojeni jsou s nynější kulturou, kteří touží po jiné, silnější, zdravější kultuře a kteří v této své touze po lepší budoucnosti ostrou kritikou napadají kulturu přítomnou. Jest jich kritika oprávněna a správna? Rüsener jim ve mnohém dává za pravdu, ale ideál kultury u nich nenalézá. „Schaffen wir nicht auf eigene Faust unsere eigene Welt, sondern suchen wir aus der Geschichte der menschlichen Entwicklung zu verstehen, wo Gott mit uns hinaus will, daß wir mit ihm schaffen an seiner Welt.“ Rüsener, protestant, křesťan, věřící v Boha, nemohl podepsati pessimismu Hartmannova, pantheismu Tolstého, nihilismu Nietzscheho, ježto Kristus jest mu tím prorokem, který spásu světu přinesl. Kriticky probíraje názory těchto proroků, ukazuje na jich slabé a nemožné stránky, ale spolu ukazuje i na dobré jádro, které možno z jich myšlenek vyloupnuti. Vše psáno je svižně, pěknou řečí, tak že knížka tato stává se velmi příjemnou četbou.

Něco z poslední kapitoly: Die Selbstzersetzung der modernen Kultur. „Obrovskými kroky šlo lidstvo v před, ale pokročilo též? Nejsme za minulými pokoleními vzhledem k mravnímu vzdělání, blahu a štěstí člověka? Či nejsou pokrok a kultura rovnoběžky? Forma a zdůvodnění odpovědi jsou rozdílny, ale nikdo neodvažuje se říci radostné ano. V nejzazším případu znamená cent kultury kventlík pokroku!“ Co práce, co času uplyne, dříve než „budeme moci konstatovati znatelný pokrok blahobytu a štěstí! Má lidstvo na to čekati a mezitím pokolení za pokolením se ve smrtelné otrocké práci udřívati? Není žádné jednodušší, kratší, jistější cesty k cíli než cesta einer hastenden, ermüdenden Kultur?“

„Naše moderní kulturní lidstvo jest přepadáno hrozivým pocitem, že jeho vlastní dítě, kultura, mu přerostlo přes hlavu, že jako moloch požírá své ctitele. Pociťuje s příšernou hrůzou, že ocitlo se v novém otroctví, že jeho síly umdlévají, poněvadž ztratilo souvislost s věčnými základy lidského života. Proti obrovsky naběhlé kultuře stal se člověk tak malý a bezcenný!“

Jak nabude člověk zpět své ceny a svého sebevědomí? Této odpovědi zoufající dnes nad materialismem člověka a kulturu rozežírajícím hledá dnešní člověk, a sice u „moderních proroků, zapomínaje, že tato otázka je tak stará jako lidstvo, zapomínaje, že „Menschen, die selbst allzusehr Kinder der Zeit sind und den Giftstoff der Kulturermattung und Selbstzersetzung in sich tragen, nur eine halbe Antwort, nur eine gewaltsame und radikale Lösung geben können.“ „Tito moderní proroci jsou rakety, jež škody a pustiny pronikavě osvětlují, které zbožňování materialistické kultury v člověku zanechalo. Ukazují nám charakteristické a zároveň určité formy, v něž se hledání Boha v moderním lidstvu odělo; dokonávají seberozklad moderní kultury. Jsou kazateli pokání na poušti s věječkou v ruce, ale das erlösende Evangelium haben sie nicht. Ale i tak jsou nutni; neboť, je-li, jak Pascal dí, nebezpečno ukazovati člověku, jak velice je zvířeti podoben, a neukazovati mu jeho velikosti. ještě

nebezpečnější jest, ukazovati mu jeho velikost bez jeho nízkosti; a nejnebezpečnější jest, neukazovati mu ani jedno ani druhé.“

„Co nám chybí, je sám zdroj z prazákladu života, jest odvaha a radost věřiti ve věčné určení našeho lidského bytí, žíti v Bohu a s Bohem působiti ve světě. Výše nevážil nikdy nikdo hodnotu lidské duše, hlouběji nikdo neukázal její podstatu a její určení, nikdy nikdo bohatší na zkušenosti boží společnosti a síly, než Ježíš.“ A ten musí nám býti vůdcem a rádcem a vzorem: v tom jistě budeme všichni s autorem, byť i ne v zabarvení, jež on Kristu a křesťanství leckde udílí. Víra v Boha je „Schöpfung einer sittlichen Persönlichkeit, deren Entfaltung und Betätigung in der Welt die Aufgabe unseres Lebens ist“, a „das Wesen religiösen Glaubens ist ein persönliches ureigenes Erleben zwischen Gott und dem einzelnen Menschen. Und diese Macht persönlichen Erlebens kann auch für den modernen Menschen nicht abgetan sein... Es ist die Bedingung einer aufsteigenden sittlichen Kultur... Aus der Selbstzersetzung unserer modernen Kultur muß mit herrschender Gewalt dies Verlangen hervorbrechen, Menschentum und Menschenwert wiederzuentdecken und wiederzufinden. Ohne diesen Strahlen des Göttlichen können wir nicht leben! Und das ist das Positive an diesen ‚modernen Propheten, daß sie den Schmerz und das Sehnen statt Tausender und für Tausende empfinden und noch mit ihrem letzten Atemzuge dem heutigen Menschen zurufen: Unter allen Umständen mache etwas aus dir selbst!“

Ovšem cíl těchto proroků jest velmi rozný. Protivami, nesmířitelnými protivami jsou sobě a poměr ten sami proti sobě cítili; „und doch!... wer diese Gegensätzlichkeit ihres Wollens in eins fassen könnte! Eine erhabene, in sich selbst ruhende Geringschätzung der Welt und ihrer Güter — ein Machtgefühl sondergleichen, das die Welt beherrscht und über ihre Leiden triumphiert — und diese Herrschaft ausgeübt durch den Geist der Liebe und das Bewußtsein der Gottinnigkeit... spüren wir da nicht einen Hauch zu uns herüberwehen von den Gefilden Nazareths? Manche Morgenröte hat von dorther der Menschheit einen neuen Tag verkündigt. Mögen dem kommenden Geschlechte neue Propheten erstehen, die im Glanz der Morgenröte den alten Gott in neuen Zungen verkünden!“ *V. Lankaš.*

Ch. Bastide, John Locke. Ses théories politiques et leur influence en Angleterre. Paris 1906. E. Leroux. Str. 397.

Po vylíčení života Lockeova do nejmenších podrobností a se stálým zřetelem na původ a rozvoj jeho nauk politických, jež obrážejí se v životě Lockeově, probírá autor politické jeho spisy a poměr jejich k jiným politikům anglickým z dob dřívějších. Zkoumá velmi podrobně, jaký měli vliv na jiné spisovatele politické i státníky z povolání.

Mlčením tedy přechází všeobecnou filosofii Lockeovu, nevšímá si ani jeho pojednání o rozumu lidském, nýbrž zkoumá jen v něm obránce revoluce a apoštola smíru. Zvláště důkladně probrána jest partie, jež jedná o vlivu, jaký měl na Lockea a jeho puritanismus známý

Shaftesbury, jehož oddaným přítelem Locke vždy byl. Povšimnutí zaslouží tu Lockeův názor na poměr církve a státu a na vlastní úkol úřadů.

Je to tedy celkem spis po výtce historicko-politický a filosofický, ale hojností látky jakož i pečlivostí výzkumů má též velkou důležitost pro osvětlení momentu politicko-náboženského vůbec, v Anglii pak zvláště. Loňského roku objevila se i v našich revuích řada článkův o významu Lockeově, ale je zajímavo, že na tento moment nikdo neupozornil.

Hermann Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und deutsch. Zweite Auflage. Berlin 1906. I. Band. Str. XII a 466.

Prvé vydání monumentálního tohoto díla Dielsova vyšlo roku 1903 a upozornil jsem na ně v „Hlídce" 1905 článkem „Vývoj problemu Boha ve filosofii před Sokratem." Dnes máme již vydání druhé, jež rozděleno jest na dvě části. Prvá právě vyšlá část jedná o vlastních a pravých Předsokratovcích, podává jejich fragmenty a překládá je. Mnoho změn tu proti prvému vydání ovšem není, tak že možno stejně užívati prvého i tohoto vydání. Druhý díl, jenž vyjde prý brzy, pojedná o kosmologistech, astrolozích, o různých sektách a o sofistech a bude obsahovati index celého díla. Dílo to možno právem nazvati definitivním. Zellera bude možno přepracovati, Diels zůstane!

Dr. J. Kratochvil.

Traité de Sociologie d'après les principes de la théologie. I. Régime de la proprieté. Par *L. Garriguet,* Superieur du Grand Séminaire d'Avignon. (Collection: Études de morale et de sociologie.) Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Zjevem nápadným je zajisté každému, kdo jen poněkud uvažuje, že i mezi katolíky jest dosti značný počet těch, kdož přidržují se názoru, že problemy ekonomické a socialní nemají naprosto rázu morálního a závisí jedině od vědy, že při jejich studiu a řešení netřeba si všímati ani fakt náboženských ani zásad morálních; že lze tudíž při pojednávání o nich odložiti všecko náboženské nazírání a o nich pojednávati s naprostou nezávislostí ducha.

To jest názor nesporně bludný. Otázky tyto jsou příliš úzce spojeny se skutečností, mají příliš veliký vliv na dobrý nebo špatný směr života lidského, na pokoj a veřejný pořádek, než aby mohly býti rozumně považovány za čistě spekulativní a na roveň stavěny s prostými problemy chemie nebo algebry. Že jsou v ekonomii socialní a zvláště ekonomii politické otázky podstatně abstraktní, netýkající se vůbec nebo jen příliš zdaleka morálky a náboženství, nelze popírati, to však třeba naprosto popírat, že otázka socialní ve své celistvosti není v ničem závislá od náboženství a morálky; jestiť naopak jisto, že jest především otázkou morální a náboženskou. Morálka má úkolem řídit činy lidské dle vůle boží, dle vůle poznané světlem rozumu nebo zjevené předpisy positivními. Předmět theologie morální vztahuje se na vše, co se týká pravidelného vedení života, na zachovávání zákonů božských a lidských, na respektování práva, spravedlivosti, slušnosti a dobra; lze za těchto

okolností vážně tvrdit, že morálka nemá co činit s problemy socialními a že problemy tyto týkají se jediné vědy?

Církev má náplň nauky socialní. Tuto nauku tak vznešenou, tak povznesenou nade všecky jiné názory autor předkládá v knize přítomné. Poněvadž pak problemy socialní kolem nás dají se uvésti na jednu z dvou velikých otázek: na otázku vlastnictví a na otázku práce, rozdělil autor své dílo na dva svazky. První, jenž je před námi, obsahuje pojednání o majetku. Autor probírá a vysvětluje především pojem vlastnictví a práva vlastnického, dokazuje oprávněnost soukromého vlastnictví půdy, kapitálu, mluví o původě práva vlastnického, o mezích práva majetkového, o způsobech získání vlastnictví, o základních vlastnostech a rozsahu práva vlastnictví soukromého a konečně o povinnostech a břemenech spojených s vlastnictvím. Při tom dospívá k závěru, že nauka katolická daleko vyniká nad obě theorie sobě odporující, nesmířitelné a mylné, které dnes ovládají svět. Nauka katolická je stejně vzdálena kollektivismu, jenž popírá oprávněnost soukromého majetku (majetek jest krádeží), a ekonomického liberalismu, který pojem jeho komolí a jeho práva zveličuje. Nauka katolická učí, že právo vlastnické je skutečným právem, pochodícím od Boha, příslušícím přirozenosti lidské, neodcizitelným, nikoli však absolutním a neomezeným. V očích církve a jejích učitelů majetek jest pouze prostředkem dospět k cíli poslednímu; darem božím, jejž máme pouze k používání; lénem, jež má býti spravováno dle zákonů dekalogu a dle pravidel slušnosti, pro blaho co možná největší všech. Křesťanství vyznává tudíž, že s vlastnictvím jsou spojeny velmi značné povinnosti. Tyto povinnosti činí z vlastnictví dobrodiní socialní, spočívající na spravedlivosti a lásce. Bohužel, tyto ideje křesťanské upadly namnoze v zapomenutí. Třídy vládnoucí jsou více proniknuty zásadami ekonomického liberalismu nežli zásadami evangelia; egoismus, žízeň po požitku, touha po lesku potlačily soucit, lásku, ano umlčely spravedlivost. Srdce se roztrpčila, hněv se rozpoutal, prudký antagonismus zavládl mezi nemajetnými a majetnými, a má-li býti zabráněno strašnému požáru, třeba navrátit se k zásadám křesťanským, jak je rozvíjel Lev XIII ve svých allokucích a encyklikách. *Dr. J. Samsour.*

Václav Peřinka, **Vizovský okres.** „Vlastivěda Moravská" 1907. (O.)

Vypsání okresu vizovského co do historické látky jest vlastně dějinami kláštera Smilheimu, jimž tedy má býti zvláštní péče věnována. Ale tak, jak tu vypisovány jsou dějiny klášterní, nejsou tuze na ponaučenou. Nelze nikterak všeho se dotknouti a ukazovati, čeho všeho bylo opomenuto a proč zůstal obraz kláštera v podrobnostech nesprávným a v celku nejasným a zamhleným, poukážeme jen na oddíl nejzajímavější, jak klášter hynul a zanikal. Dověděti se toho možno z dostupných pramenův, o nichž však spisovatel v podstatě neví; budiž tedy toto opravou a doplňkem stran 90—96.

Ještě roku 1454 potvrdil král Ladislav výsady kláštera vizovského (A. C. XV. 215). Ale za válek s Matyášem po starším již zvyku bylo

zboží klášterní králem zastaveno. Napřed roku 1467 král Jiří poroučel Janovi z Cimburka Jičínskému, jenž se ho jakožto krále ustavičně přidržoval, v opravu do živnosti klášter svůj (na nějž měl jako fundator a opravce a konečně i jako král právo) vizovský, a pak roku 1468 zastavil a zapsal jemu až do jeho živnosti v 1000 zl. uh. zboží klášterní, a po dvou letech roku 1470 připsal mu ještě k tomuto zápisu 2000 zl. uh. (251, 252, 255). Král Vladislav přenesl pak svým majestátem právo ke klášteru vizovskému po Janu Jičínském na Ctibora z Cimburka v 3000 zl. uh. (263), jenž zase zastavil část zboží klášterního i s městečkem Vizovicemi Václavovi z Morkovic a Bařic. Tak se vysvětlují půhony opata Beneše z roku 1481 a i půhony Václava z Morkovic a Jana Heralta z Kunštátu. Ale knížata minstrberští a páni z Kunštátu byli vlastně původními opravci kláštera a práva toho si hájili. Konečně se srovnali s Ctiborem z Cimburka a na Tovačově a smluvili; roku 1483 přenesl Ctibor na knížata minstrberská Viktorina, Jindřicha a Hynka a na pány z Kunštátu Jana Kunu na Hodoníně, Jana Heralta na Plumlově, Ceňka Kunu na Polehradicích, Jana Bočka na Polné a Bočka na Búzově své právo ke klášteru v 3000 zl. uh. (263). Uvedení páni z Kunštátu zastavili však sami roku 1484 zboží klášterní (tehdejší zástavu svou) Janu Puklicovi z Pozořic a Arklebovi a Filipovi z Víckova v 2561 zl. uh., z nichž Jan Puklice hned svůj díl bratřím z Víckova odstoupil. Tak dostalo se zboží klášterní do rukou světských pánů. Nadarmo opat velehradský, pod jehož vrchním dozorem mělo býti dle úmyslu zakladatelova opatství vizovské, hájil domnělého práva svého na zboží kláštera vizovského proti opravcům klášterním pánům z Kunštátu a proti těm, jimž bylo zastaveno, pánům z Víckova. Zboží klášterní se již nevrátilo klášteru, zůstalo u opravcův a fundatorů kláštera pánů z Kunštátu, kteří se k němu připovídali a ho dobývali ze zástav, ale jen pro sebe; klášter jen bezděky musil jim býti k tomu pomocen. Že by byl klášter, jenž zbaven byl teď zboží svého, zanikl, nezdá se; trval, třebas v chudobě, posud, neboť roku 1492 připomínají se kněz opat a konvent kláštera vizovského, kteří společně s pány Kunštátu domáhali se statků druhdy klášterních. Že by byli mniši bývali od pánů z Víckova vyhnáni z kláštera, jak Volný má pravděpodobným, a jak Peřinka již tvrdí (94), nelze doložiti; leda snad uhnuli, když budovy klášterní se rozpadávaly, na čas na Velehrad, do svého mateřského kláštera. Ovšem octli se úplně v područí světských pánů vládnoucích teď zbožím druhdy klášterním, na němž dali si pánové slibovati věrnost a poddanost. Tak roku 1494 Viktorin a Jindřich, knížata minstrberská, a Jan Kuna, Jan Boček a Prokop Zajímač z Kunštátu oznamovali radě a konšelům i vší obci vizovské, že dopustili Bočkovi Kunovi z Kunštátu a na Buchlově, aby je a všecky lidi náležející ke klášteru vizovskému vyplatil od Arkleba z Víckova, a poroučeli všem, aby p. Kunu za pána přijali, jemu věrnost a poddanost slíbili a nikdy nic proti němu nepřipustili (Dobner Monum. IV. 472). Boček Kuna skutečně vyplatil od bratří z Víckova zboží klášterní, na němž pak roku 1495 dal zapsati zástavní právo v 2561 zl. uh. manželce své Elišce z Kamenné Hory pro případ svého dřívějšího úmrtí.

Boček Kuna opravil klášter a stal se, jak svědčil nápis jeho náhrobní, novým fundatorem čili obnovitelem (restaurator) kláštera smilheimského a žďárského. Po jeho smrti roku 1497 vládl na Vizovicích na krátko jeho syn Jan Kuna, a pak bratr jeho Vilém Kuna, na něhož převedli roku 1512 Karel a Bartoloměj, knížata minstrberská, právo své fundatorské na klášteře vizovském (282), a jemuž postoupili pak roku 1515 Karel, kníže minstrberský, a páni z Kunštátu Jan Zajímač na klášteře svatého Prokopa, bratři Jan a Smil Kunové na Rožnově, Hynek Boček na Polné, bratři Zikmund a Jindřich Kunové, Jan a Jiří Zajímačové na Jevišovicích ve vlastním jméně a svých mladších bratří své nároky na zboží klášterní. Tak se stal Vilém Kuna jediným pánem zboží druhdy klášterního, a to fakticky pánem dědičným; po něm zdědil zboží to Zikmund Kuna, který je prodal 1549 Václavovi z Boskovic. Klášter beze statků živořil, několik mnichů však v něm asi stále bylo až do jeho konce; když budovy klášterní rozpadly se v trosky, zanikli také klášterníci, kteří neměli nijak možnosti sami kláštera udržeti. Dudík dí docela pravdu, že hlavní příčinou zániku kláštera byli jeho opravci.

Rovněž nejsou dobře podány zprávy o náboženských poměrech ve Vizovicích za Dóczyho. Emerich Dóczy přenechal 15. ledna 1602 (nikoli jak autor praví, „hned na začátku svého panování na Vizovicích," str. 34), nikoli roku 1600 (103, 139, 177), podací kostelní ve Vizovicích, Pozděchově a Jasené kardinálu Ditrichštejnovi. Ve Vizovicích byl tehdy kazatel luteránský, o němž oznamoval Dóczy kardinálovi, že se dopustil výstupku proti Bohu, víře a nařízením církevním. Kardinál citoval toho „lotra previtkanta" a „spletence" do Brna před sebe. Zároveň pak psal Vizovským, že nechce jim nikterak v svobody a obdarování sahati, ale že nemůže nynějšímu správci jejich trpěno býti nerádův a výstupku zvláště v manželských záležitostech; protož aby se o jiného kněze postarali, bude-li hoden, že ho chce do Vizovic dosaditi a potvrditi. Nebyl-li by způsobný a hodný, chtěl dosaditi jako řádný pán podací od sv. Jiří kněze p. Dóczymu již známého; v postě, doufal kardinál, bude moci tam některý jesuita v službách božích a jiných povinnostech odsluhovati. (Listy kardinálovy ze 14. a 15. února 1602.) Vizovští si proto kardinálovi stěžovali, že sahá na obdarování a privileje jejich, ale kardinál se bránil řka, toho Bůh uchovej, než že fary jejich jest pravým a dědičným patronem. Správce pak duchovní Vizovských, ne by se ke kardinálovi dostavil, raději se odstěhoval. Proto vyzýval je kardinál, aby co nejspíše presentovali příkladného kněze pořádně vysvěceného. Zatím pak, aby měli služby boží, že nařídil knězi Perkovi, který při p. Dóczym zůstával, aby jim v kostele svátostmi a službami božími posluhoval, a žádal je, aby jemu v tom překážky nečinili a uctivě se chovali (z 25. února). Potom posluhoval ve Vizovicích jesuita P. Vít Pachta službami božími, ale byl na zdraví nedostatečný a nemohl dále tam zůstati. Proto poslal kardinál kněze Jindřicha Milviusa a jej za faráře podal a dosadil mezi ty „lidi u víře zapletené" a doporučil jej pánu, aby nad ním ochrannou ruku držel (ze 4. května). Alemešťané pobrali z kostela ornáty, kalichy a jiné paramenty kostelní a

mezi sebou a na radnici je chovali. Nechtěli těch věcí vrátiti, a proto byli dáni do vězení. Ale utekli se na zemského hejtmana, jakoby se jim od Dóczyho nějaké skrácení dálo. Kardinál dopsal v té věci také zemskému hejtmanovi, že dotyčné věci nebyly oddány a obráceny, aby mezi nimi na radnici ležeti měly, nýbrž ke cti a chvále boží, a žádal, poněvadž se jich k službám božím každodenně potřebuje, aby z úřadu hejtmanského Vizovským poručil, aby to do kostela vrátili (ze 4. června). Ale když Vizovští neuposlechli, vznesl to kardinál na císaře, jenž nařídil v té věci komisi (z 8. září 1602), při níž rozhodnuto proti evangelíkům vizovským.

Missie jesuitské byly ve Vizovicích již roku 1601 konány, než měl kardinál právo podací. Proto nesprávno jest, co autor na str. 103 vypráví, jakož také nesprávna je zpráva Volného (K. T. III. 422), jenž dovolává se nedoložených poznámek Bočkových, ještě pak nesprávněji vypisuje to Peřinka. Tehdy roku 1601 a 1602 P. Pachta obrátil 80 osob (správně na str. 61, ale chybně na str. 104, kde se uvádí, „že se chlubil, že sám obrátil ke katolictví v krátce 800 lidí, což asi pravda nebylo“). Missie jesuitské dále dle pravdy byly roku 1614 (nikoli až 1617 jak na str. 6) a obrátilo se jich tehdy 11 (nebyly tedy bez výsledku jak na str. 104); roku 1617 zase pracováno ve Vizovicích, roku 1618 vrátilo se tam do církve 60, roku 1631 zase 54, roku 1634 bylo jich 62, roku 1642 Kroměřížští ve Vizovicích a na Vsetíně obrátili 43 a kolik tisíc přijalo svaté svátosti (nesprávné údaje jsou na str. 61). Nelze při tom nevytknouti, že o náboženských věcech píše Peřinka předpojatě: „na klidné poddané posíláni jezuité s prosbami, kázaními a hrozbami peklem, ... a pobrali lidu českobratrské bible“ (35), „jezuité vyhlásili falešný toleranční patent“ (187, 239 místo aby správně se řeklo: missionáři předstírali toleranční patent), kdežto bratrská jednota, kterou autor všude vidí, „ušlechtilým kvasem“ prostupovala Čechy a Moravu, frase sice běžná, ale proto přece nesprávná, povážíme-li jen, co bratří v nestřežených okamžicích sami o sobě psali, a co evangelíci o nich také soudili. Dále pak českobratrské bible na Vizovsku sotva byly, ale z Těšína a Uher šířily se evangelické knihy, které bývaly pobírány. A jací byli evangelíci, toho výmluvný doklad podává autor sám na str. 98, a toho dokladem třebas také jest, co udati opomenul, že ještě před tolerančním patentem kolem Vizovic 29. července 1777 mnoho křížův a soch bylo zpřeráženo nebo zpotvořeno (Rezek: Dějiny prost. hn. 147). Charakteristickým je také překlad z němčiny na str. 82. Volný, na něhož se tu autor odvolává, praví: „worauf der päpst. Legat... Ablässe verlieh, damit durch eingehende Almosen wenigstens neue Leuchter etc. wieder angeschafft werden könnten,“ a autor překládá: „legát dal klášteru odpustky na kolik dní v roce, aby za ně aspoň svícny... zjednány byly.“ Ejhle pro nesoudného čtenáře doklad, že se odpustky prodávaly, a ejhle pro soudného doklad, jak se překládá.

Ještě pak při tomto bychom upozornili, že nelze stotožňovati kostelních podací, o nichž bývá ve starších dobách řeč, s farami. Kostelní podací udává se často i u pouhých kaplí, u nichž nikdy

faráře nebylo. Také Volný v tom chybuje; v tomto spise je také taková chyba, na př. u Pozděchova.

Z ukázek těchto zajisté patrno, že „Vizovský okres“ jest prací zcela zběžnou, povrchní, lehkomyslnou, nedbalou. Z té příčiny litovati je toho, že vydán byl Vlastivědou Moravskou. Za chyby a vady spisu nečiníme ovšem redakci Vlastivědy zodpovědnou, vždyť je s dostatek známo, že někteří autoři svolovati nechtějí, aby se jim nejmenší změna v rukopise stala, a není věcí redakce, aby sama studovala okres do tisku chystaný lépe, než autor sám, ale zajisté bylo by lépe okresu tak zpracovaného vůbec nevydávati.

V předmluvě ohlašuje autor, že dlouho již pracuje o obšírné moravské monasteriologii, doznává však, že na vydání dějin moravských klášterů na ten čas dosud ještě ani pomýšleti nesmí, dokud nevyčerpá vší látky archivní. Kéž by toto doznání bylo upřímné! Dějiny moravských klášterů nesmějí se psáti bez důkladné, pečlivé, svědomité přípravy, pouhé chtění nestačí. Co autor posud uryvkovitě napsal o jednotlivých klášteřích, neuspokojuje; kdyby měl jen širšího rozhledu po literatuře vědecké, byl by vůbec jinak pracoval, a snad by práce jeho byly pomaleji, ne tak na kvap a rychlo po sobě psány, ale za to důkladněji. Věru zůstává posud oprávněno heslo: Nonum prematur in annum! *T.*

S. A. Vengerov, Očerki po istoriji russkoj literatury. Petrohrad 1907. Str. 488. Cena 2 r. 50 k.

V knize S. Vengerova, předního literárního historika ruského po smrti Pypinově, obsaženo pět statí, z nichž nejcennější jsou dvě první: „Osnovnyja čerty istoriji novějšej russkoj literatury“ a „Obščij očerk novějšej russkoj literatury.“ První z nich jest vstupní přednáška, kterou měl autor před deseti lety na universitě petrohradské. Základní myšlenka její byla ta, že ruská literatura nikdy neobmezovala se čistě uměleckými zájmy, nýbrž vždy stála v úzkém spojení s úkoly společenskými. Proto dějiny ruské literatury jsou vlastně dějinami společenských idei a nálad i vzájemného působení mezi životem společenským a literaturou. Tuto svoji myšlenku provádí spisovatel zběžně poukázáním na hlavní tahy činnosti ruských spisovatelů, počínaje od Kontěmira až po Tolstého. Podrobně illustruje tuto zák adní myšlenku na literatuře druhé polovice 19. století ve stati druhé. Stať tato jest vlastně zpracováním a rozšířením nástinu ruské literatury, který autor uveřejnil v ruském encyklopaedickém slovníku Brokgausa-Efrona V této podobě nástin místy zachoval ráz suchopárného přehledu, celkem však čte se s živým zájmem tento „nástin“, proniknutý jednou společnou základní myšlenkou, že ruská literatura nikdy nezavírala se v ovzduší čistě uměleckých zájmů, nýbrž vždy byla kathedrou, s níž rozléhalo se poučné slovo. Obšírnější nákresy jednotlivých dob a rozličných proudů střídají se tu se stručnými charakteristikami zástupcův uměleckého slova, kritiky a publicistiky. Sedm období zaznamenává autor v dějinách ruské literatury v posledních šedesáti letech 19. století: období, jímž začínají dějiny nejnovější ruské literatury, t. j. konec třicátých a čtyřicátá

léta, jež nalezlo výraz v činnosti kritika Bělinského („doba Bělinského“); po něm následují „poslední léta doby před reformou“ (1848—1855), jež vystřídaly „líbánky ruského pokroku“ (1855 až 1861), po nichž následovala v první polovici šedesátých let doba „reakce a nihilismu“ (1861—1866); konec šedesátých let a sedmdesátá léta charakterisují se jako „doba nejvyššího rozvoje altruismu“, osmdesátá léta jsou „dobou rozptýlenosti a unylosti“ (1881—1891), a poslední desítiletí 19. století charakterisuje se jako „počátek obrození“ (1891—1904)

Jednotlivá období jsou zachycena v knize Vengerova dosti správně, a také jednotlivé směry a postavy zachyceny a nakresleny jsou smělými, jasnými tahy, svědčícími o pevné ruce. Autor celkem správně, bez oné křiklavé, úzkoprsé tendenčnosti, které jsme zvykli u liberální kritiky ruské, rozděluje stíny i světlo na obraze posledních desítiletí, kde vystřídaly se nejrozmanitější proudy a kypěl složitý boj mezi různými směry Vengerov neostýchá se poukázati druhdy na slabé stránky také oněch směrův a jednotlivých činitelů, jimž celkem sympathisuje.

Uznávajíce tyto přednosti knihy S. Vengerova, jsme přece nuceni učinit k ní několik poznámek a poukázat na některé citelné nedostatky „nástinu dějin ruské literatury“.

Vengerov začíná dějiny nejnovější ruské literatury „dobou Bělinského“. Bělinský dal zbarvení době té podle slov autorových a na základě ideálů Bělinského vznikla nejnovější ruská literatura, toto podivuhodné spojení krásy a mravní síly. Třeba tudíž, aby historik doby Bělinského seznámil nás s ideály Bělinského, s jeho bojem za pravdu. V „nástinu“ však nenalézáme vypsání této zajímavé doby Bělinského a autor prostě odkazuje nás na delší stať svou v knize, nadepsanou „Velikoje serdce“ (V. G. Bělinskij), kdež na straně 249 až 294 podává „všeobecný přehled doby Bělinského“, dále pak seznamuje nás se životem slovutného kritika v době mládí, ale činnost jeho literární a společenskou všestranně necharakterisuje. Ve všeobecném přehledu mluví sice dosti obšírně o dějinách duševního hnutí v třicátých a čtyřicátých letech, o moskevské universitě, kde studovali hlavní síly ruské literatury, o kroužcích mládeže universitní, kroužku Stankevičovu s jeho zájmem k otázkám abstraktním, a kroužku Hercenovu se zálibou v otázkách politických a socialních, o nadšení Schellingem i Hegelem, o vlivu V. Botkina na Bělinského, jehož kritika byla výrazem ideí kroužku Stankevičova, dále o představitelích t. zv. úřední národnosti, Bulgarinovi, Grečovi i Sementkovském, o boji slavjanofilů se západníky, ale pouze na 1 stránce zběžně zmiňuje se o vystoupení velikých spisovatelů, koryfeů ruského románu, Turgeněvovi, Dostojevském, Gončarovu, Saltykovu, Grigorovičovi a j na jeviště literární. Vůbec literární činnosti těchto ozdob literatury ruské věnuje Vengerov až příliš málo pozornosti. Také způsob, jakým Vengerov popisuje činnost těchto zástupců umělckého slova, že totiž mluví vždy jen o oné části jejich umělecké činnosti, která spadá do onoho období, které autor právě probírá, má tu nevýhodu, že čtenář nikdy nenabude

z jeho „nástinu dějin literatury“ jasného pojmu o celkovém významu toho neb onoho spisovatele. Tak na př. o Turgeněvu a jeho „Zapiskách lovcových“ mluví Vengerov při kresbě doby Bělinského, v II. období mluví o jeho pracích v době před reformou, v „líbancích ruského pokroku“ mluví o dílech z let 1855—1861, o „Otcích a dětech“ mluví při době „reakce a nihilismu“, o další pak činnosti vůbec se nezmiňuje. Tak umělecký význam Turgeněvův nejeví se čtenáři jednotně, nýbrž kusovitě a neúplně. Grigorovičovi věnoval Vengerov ve svém nástinu pouze dvě řádky! Což nemají snad jeho díla uměleckou cenu a větší společenský význam? Vůbec hrozný jest nepoměr mezi pozorností, jakou autor věnuje jednotlivým zjevům ruské literatury, jest následkem spěchu, s nímž autor píše stati své, jichž nepropracuje, snad ani nepřehledne, než dá do tisku. A tak nejskvělejší doba literatury ruské v letech čtyřicátých odbyta velice ledabyle, čímž celý „nástin“ mnoho ztrácí na ceně. *O. p.*

*

Knihy moravských autorů. Sv. 4. *Viktor Kamil Jeřábek*, Dobyvu Podolan. Moravský román. Mor. Ostrava 1908. Nákl. „Revue moravsko-slezské“. Cena 3 K 20 h.

Moravská venkovská města zůstala zněmčená ještě dlouho po době, kdy národní uvědomění v Čechách a mezi intelligencí bylo probuzeno. Nadvláda německé oligarchie zapustila kořeny hluboko, ovládala veškerý život jak svazky příbuzenskými a sousedským zvykem, tak i mocí a vlivem u úřadů, kapitálem a peněžními ústavy, tak také neméně netečností širokých vrstev českého lidu. Konečně i tu počalo svítati. Našli se mužové ochotní k práci na národním úhoru. Počalo se působením na široké vrstvy, nejprve jen appelem vlasteneckým na duši davu — tábory a slavnostmi lidovými, odtud přecházelo se k intensivnější drobné práci, skutečnému uvědomování od osoby k osobě, až konečně dostatečně silný šik uvědomělých občanů zřizuje svým kapitálem naše podniky a dobývá konečně i veřejných ústavův a institucí.

Takovou širokou, zvolna, ale nezadržitelně se vzdouvající vlnu národního vědomí, se všemi světlými i stinnými stránkami v povaze lidu i národních pracovníků, pokusil se autor vylíčiti ve svém románě. Vylíčil ji nestranně, s celým starovlasteneckým apparátem, který nám dnes namnoze úsměv vzbuzuje, ale o němž musíme si přiznati, že tak vyvolal a cíle dosáhl.

Po stránce umělecké možno práci vytýkati mnoho, zejména že je celkově málo propracována. Mnohotvárný a rušný život společenský potřebuje ku zdařilému vylíčení péra velmi klidného, které by se nedalo jeho rušností strhnouti k povrchnosti a pouhému skizzování.

Růžena Čechová, V paprscích touhy. Povídky. V Praze 1907. Nakl. F. Topič.

V knize je 17 drobných povídek, spíše feuilletonků, vesměs o lásce; většina z nich je známa z pražských listů pod čarou. Všechny snaží se nalézti v prostých příbězích cosi originelního, jen že shon po

něčem novém je tu příliš patrný a na ujmu bezprostřednímu působení dojmavých příhod. Neschází jí v nich ani naivnosti ani bizarrnosti. jimž se usmějeme. Celkem se podivíme, kolik variací v drobných črtách o lásce žena spisovatelka dovede vymysliti a kolik o tom sladce nacukrovati. Schází těm drobnostem hlubší podklad a ostřejší zorný úhel. které by je učinily méně efemerními hříčkami.

„Ludmila“. Sbírka zábavné četby pro český lid. Roč. IX. sv. 3—4. **U Zdobilů. Teta Anna.** Napsala *Vlasta Pittnerová.* V Praze 1907.

Žďárské hory mají ve Vlastě Pittnerové neunavnou pracovnici. která jejich scenerii, lid. jeho mravy. zvyky, kroj, obydlí ve svých pracích všestranně zachytila. Jest málo jejích povídek. které by výslovně nebyly umístěny v tyto hory. Povídka „U Zdobilů“ patří k nim. ale i tam aspoň povšechně pozorujeme, že jsme v horách. Povídka má velmi působivou fabuli. obratně zpracovanou. Mladý sedlák, kterého proti vůli oženili, otráví svou smrtelně nemocnou ženu a dovede si do domu novou hospodyni. za kterou již dříve docházel, divoké to a krásné děvče z pohodnice, neohlížeje se na předsudky. které panují proti tomuto povolání. Že toto děvče si jej dle svého názoru „přičarovalo“, neví. Také předsudky sousedů zmizí. když se z dívky stane vzorná a dobročinná hospodyně. která brzy pozná. že její „čáry“ byly bezmocnou hloupostí. Muže jejího však pronásleduje svědomí pro spáchaný zločin; ač v domácnosti. v hospodářství. ba i v obchodě vše výborně se mu daří, upadá v opilství a smutně zahyne.

Nejcennější jest v povídce zajímavé líčení lidových pověr. čar a kejklí. Jinak možno povídku i pro ušlechtilou tendenci doporučiti.

„Teta Anna“ jest obrázek z maloměstského života rodin řemeslnických, jaký byl v letech padesátých minulého století. Sousedská nevraživost a závist. předsudky. strádání rodin požehnaných četnými dětmi jsou tu prostě, ale dosti názorně vylíčeny. Příběh dobré duše z četné rodiny. která musí vlastní štěstí, touhy a myšlenky obětovati pro ostatní sourozence, je zajímavým outkem, pojícím vypravování v harmonický celek.

— Sv. 5. **Odpouštějme!** Tré povídek z našeho venkova. Napsal *F. J. Andrlík.*

Prosté povídky. ve kterých je thema v nadpise vyslovené jako základ křesťanské lásky k bližnímu. případně osvětleno. Nejlepší je z nich povídka prvá „Ruzná krev“. Jest v ní vylíčena pěkná povaha dobrého hospodáře. který nevlastní matce, sestře a nevlastnímu bratrovi trpkých křivd ve zlém nevzpomíná. ale bez trpkosti jim v neštěstí pomáhá. Spisovatel přiložil ke svým zdařilým povídkám pro mládež další tři dobré práce, které každého dobře pobaví. —f—

Ze života náboženského.

O pověstném **hraběti** Frant. Ant. Sporckovi (1662—1738) podává v „Listech filologických“ (1907) Fab. Slabý některé nové zpávy z jeho 24svazkové korrespondence. Praví, že smýšlení Sporckovo bylo zcela katolické, se směrem však více moralistickým než dogmatickým, se zásadami jansenistickými, nikoli prý protináboženskými. Byl prý „prudké, vznětlivé povahy, které nedostávalo se vytrvalosti, jež však měla hodně ješitnosti. Byl zbožný, mravný, hlubce náboženský, nakloněn vážnému přemýšlení i fantastickému horování, a velmi pověrčivý... Láska k trpícím a jeho humanitní činnost jsou nejkrásnějšími ozdobami Sporckovy povahy.“ Spisovatel článku semínárního, zajímavého — ač psaného slohem neurovnaným a tónem trochu nadutým, jak u mladých pokrokářů nyní zvykem — pohlíží ovšem na náboženství a jesuitskou protireformaci pokrokářsky, nazývaje pověrčivým i to, co jím není. Sporck podporoval venkovské missie, radostně uvítal svatořečení Jana Nepomuckého, zemřel kajícně jako katolík. Spis. pochybuje o správnosti nedoloženého údaje Svátkova, že Sporck založil v Čechách 1726 první zednářskou „Lóži u tří hvězd“, hlavně z toho důvodu, že v Německu lóže vznikají teprve 1730—1740. Jelikož však Svátek míval dobré prameny, bude údaj tento třeba lépe zjistiti neb vyvrátiti.

*

Logikou atheismu zabývá se v „Revue pratique d'apologétique“ (1907) Cl. Piat a konstatuje v něm dva momenty: „Moment, kdy kráčíme od affirmace svého já k negaci Boha“. Piat připouští, že příčinu toho nelze hledati v „logice věcí“, nýbrž v „logice podmětu“, který individualismem, „par exaltation du moi“ plíží se k atheismu; tím chce asi říci, že affirmace nebo negace Boha jsou podmiňovány mravními disposicemi podmětu. Druhý moment je ten, „kdy od negace Boha postupujeme k negaci všeho ostatního. Existuje však ještě třetí moment, a sice je to návrat k affirmaci Boha... Šílenost prázdna vede zpět k touze plna.“ Náboženský problem nabývá dnes aktuálnosti, a jak Piat praví, dnes „studuje se tento problem po stránce mystické.“

*

Zajímavou studií jest i studie Batiffolova „L'Eglise naissante et le catholicisme“ (v. ib.), z níž citujeme aspoň závěrek: „Pokusíme-li se, odvoditi z analysy křesťanských spisů prvých století vůdčí ideje, můžeme říci, že předně, křesťanství jest uvažováno stále jako skutečná, viditelná, po celé zemi po způsobě lidu rozšířená kollektivita (Hermas, Abercius, Justin); že mezi všemi rozptýlenými skupinami nebo společenstvy, jež je vytvořují, je spojitost a výměna, krátce mezicírkevní pouto všem patrné (Polykarp, Smyrniotes, Abercius, Dionys z Korynthu); že pro to, co víry se týká, existuje rovněž všem patrná shodnost (Hegesipp, Abercius, Dionys, Hermas, Justin); tak že heretici jsou hned na počátku něčím cizím (Papias, Pantenus, Hermas),

Tato shodnost církví u víře plyne odtud, že hledí se na víru jako na nauku bozskou, jež byla jednou přijata a pak věrně jako poklad předávána: víra ta jest učení Spasitelovo (Polykarp, Papias), přesněji řečeno učení Spasitelovo, proroků a apoštolův (Polykarp, Papias, Hegesipp, Pantenus, Justin), učení, jež bylo šířeno a zaručeno apoštoly (Polykarp, Papias, Hegesipp, Pantenus, Justin), přijato a předáno staršími (Polykarp, Anicet, Papias, Pantenus), předání, jež bylo konkretisováno v nástupnictví biskupů (Hegesipp), jimž věřící musí býti poddán (Polykarp, Secunda Clementis, Dionys, Hermas). Řím je pro všechny věřící světa střed (Polykarp, Abercius, Hegesipp, Dyonys)... Neviditelná neboli pneumatická církev, preexistující od počátku světa, jest údaj apokalyptický, jejž rozvíjejí jen autoři Secundae Clementis a Hermas...“ *L.*

Poměr Genese k antické filosofii studuje K. Holzhey v knize věnované slovutnému historiku v Mnichově, Aloisu Knöpflerovi, od jeho žáků k 60letým narozeninám. Autor uvádí paralelní místa Bible a helenismu o původu světa, vykládá text Písma doslovně; den značí dobu 24 hodin, nebesa „pevnou, neochvějnou a nosnou oblohu“, kde se shromažďují horní vody, darwinismus nemá dle něho v Genesi podkladu, pověst o Prometheovi a mythy u Hesioda, Semonida z Amorga a Platona podporují biblickou zprávu o stvoření člověka ze země. Od r. 536 (konce vyhnanství) stýkaly se řecká filosofie a moudrost východní v boji proti babylonské mythologii. „Není tedy vážného důvodu proti tomu, klásti povstání kosmogonie, jakou nám podává 1. kapitola Genese, do doby Esdráše a Alexandra Velikého. Byl by to pokus, s úspěchem vyvrátiti babylonský hylozoismus a polytheismus ostrými zbraněmi řecké filosofie a přírodovědy v rámci přísně židovské idey o sobotě“ [?].

V téže knize vykládá A. Königer původ odpustků: Spisovatel zamítá právem retrospektivní vysvětlení, jež začátek odpustků vidí již v 2 Kor 2 (odpuštění Pavlovo jednomu Korinťanu) a knihách míru (libelli pacis). „Kdo chce psáti dějiny odpustků, nesmí především vycházeti od jich dogmatické definice, třebas jest ovšem o sobě správná. To je slabá stránka katolického bádání o odpustcích. Kdo tak vědomě nebo nevědomky činí, považuje za svou úlohu určiti základní prvky a tyto pak v minulosti hledati a nalézti.“ Tím se ale historie znásilňuje. Různé vrstvy jsou základem složitého útvaru odpustkového. Nejpatrnější moment je odpuštění pokání. „Otázka pokladu zásluh s počátku nebyla vůbec akcentována. Poněvadž základní idea odpustků byla odpuštění kanonických trestů, jež od církve dány, od ní též mohly býti odpuštěny, proto nenalezneme ani na jednom místě, jež se vztahuje na odpustky, odvolání na zásluhy Kristovy a svatých.“ Teprve když požadavky pokání byly všeobecně zredukovány a jmenovitě když odpustky byly pokládány za prostředek k odpuštění časných, od Boha uložených trestů za hříchy, potom začala se theorie ohlížeti po právním důvodu prakse, a ten byl nalezen v použití

již dávno běžných názoruv o zásluhách Krista a svatých. Hlavním podnětem pro odpustky bylo hromadné smíření hříšníků, od biskupa na zelený čtvrtek udělované; často byli do církve zase přijati i takoví, jichž doba pokání ještě neuplynula. Proto patřily odpustky s počátku pod biskupskou, a nikoliv papežskou právomoc. Křížové výpravy vedly soustavu pokání směrem odpustku resp. záměny pokání v oběť vůbec, po případě i hmotnou.

*

Poučný příspěvek k pravosti evangelia Janova podal H. Achelis v sezení společnosti nauk v Göttingen. Achelis sděloval výsledky svého chronologického bádání o dnu smrti Ježíšovy. Vychází od fakta, že dle zpráv všech evangelistů zemřel Ježíš v pátek, ale poslední večeře byla slavena podle Jana 14., dle synoptiků teprve 15 nisanu. Narození Ježíšovo možno skoro určitě na základě Lukáše 3, 1 a Jana 2, 20 stanoviti o 3 roky dříve, než udává náš letopočet; abychom mohli určiti uvedenou nesrovnalost, třeba stanoviti, kdy připadl 14. nebo 15. nisan na pátek; 15. nisan připadl nanejvýš r. 27., 14. však jak r. 30., tak 33 na pátek. Léta 27 a 33 však musíme vyloučiti, poněvadž se neshodují s uvedenými termíny, dle nichž možno čas vystoupení Ježíšova určiti. Může to býti tedy jen rok 30., jenž byl 33. rokem Kristovým. Tím je zároveň dokázáno tříleté působení Ježíšovo a Jan má v obou bodech pravdu.

J. V.

*

Congregatio Concilii vydala důležitý dekret „Ne temere“ dne 2. srpna 1907 o zásnubu a manželství, jenž se stane závazným po všem katolickém světě příštím hodem velikonočním, tedy dnem 19. dubna a značí dalekosáhlé a hlubokozasahující zjednodušení formy tridentinské v příčině uzavírání manželství. V dekretu tom stanoví se, že zásnub má býti považován jen tehdy za platný, je-li písemně učiněn a podepsán od stran a buď od faráře nebo ordinaria loci, nebo aspoň od dvou svědků, a manželství ta za platná se prohlašují, která jsou uzavřena před farářem nebo ordinariem loci nebo před knězem od jednoho nebo druhého delegovaným podle pravidel v dekretu uvedených. Dekret tento našel povolaného vykladatele v známém passovském kanonistovi Leitnerovi (Die Verlobungs- und Eheschließungen nach dem Dekrete Ne temere, 2 vyd. Regensburg, Manz, 1 M.), jenž vydal již dříve důkladný spis o manželství. V první části svého spisku podává autor nejdříve latinský text dekretu s předběžnými poznámkami. V části druhé vykládá nový zákon v příčině zásnubu, v části třetí v příčině manželství. V části čtvrté která jest přídavkem, podává autor výklad konstituce Provida, ze dne 18. ledna 1906, specielně pro Německo vydané.

S.

*

Římský mezinárodní ústav vědecký uveden v život tím, že dáno mu nyní vrchní vedení. V čele stojí tři kardinálové: Rampolla, Maffi a Mercier, všichni tři vynikající svou učeností. Ústav

vlastně říditi bude Rampolla, ježto jediný sídlí v Římě, mezi kardinály muž nejosvícenější. Nedávno zmínili jsme se o jeho obsáhlé studii ze starořímského života, (o boháčích starého Říma). Sekretářem ústavu vyhlédnut jest ředitel rakouského ústavu historického, professor Pastor, známý svými dějinami papežův. Obě jména ručí za to, že ústav, ať už má stanovy a úkoly jakékoliv, bude skutečné ústavem pro pokrok vědecký.

*

V tisku projednáván minulé dni názor hájený už roku 1891 od ministerského předsedy Crispiho a nyní znova Ugonem Offetti zastávaný, že vatikánské sbírky podle zákona garančního, jenž však papežem neuznán, jsou majetkem státu italského a papež má pouze právo dočasného jejich užívání. Otázka tato znova rozvířena, ježto najednou přátelé domácího umění počali chovati obavy, aby papež jako majitel nerozdal snad mnohé drahocenné věci a umělecké památky do ciziny!

Otázka vlastnictví vatikánských sbírek zákonem garančním nijak naprosto není řešena, leda v tom smysle, že papež jest výlučným pánem všeho, co jest na vatikánském území, které jest dokonce exterritorialní, jako representační majetek cizích států jím bývá. Roku 1871, kdy vyjednávání s papežskou stolicí vedeno, došlo ve sněmovně italské k řeči o knihově a sbírkách, ale nic neujednáno. Tedy italská říše nesmí si dělat podobných nároků, ježto pozdější zákony se už Vatikánu netýkají, a přes mlčení velmocí poměr papeže a italské říše není přece jen definitivně urovnán. Crispi roku 1891 vyžadoval si na velmocích právě — synovec uvádí dopis k německému vyslanci — aby se do poměrů mezi papežstvím a Italií nemíchaly. Docílily toho sic vlády italské dosud, ale to jistě jen s tou podmínkou, že také Italie nebude nic měnit a přiostřovat.

*

V „Časopise českých lékařů“ z radikálních pokrokových kruhů kromě jiných všemožných otázek pojednává se i o spalování mrtvol, jako o samozřejmé otázce hygienické. V otázce této, jakož i ve mnohých věcech bohoslužebných (kropení svěcenou vodou, společné shromažďování v kostele, společné líbání a dotýkání), jež veskrz se příčí moderním názorům o zdravotnictví, lékaři prý stále dosud uhýbali, ale vyzýváni jsou, aby neuhýbali.

A zcela správně: ať neuhýbají tam, kde opravdu vidí zdravotní nebezpečí, ať naléhají na nápravu. Zvláště při novostavbách chrámových! Jsme už konečně tak daleko v technickém pokroku, že jest nám velmi mnoho možno, co dříve bylo nemožným. Zařizují-li se podle hygienických a policejních předpisů školy a divadla, proč ne kostely! Kostel tím jen získá!

Jde však o to, aby ta hygiena byla poctivou a na správných základech stojící. A to už není na př. názor o spalování mrtvol. Tu je spor mezi samými lékaři-učenci! Proto pomalu! Nedávno mnichovský universitní prof. Dr. Fr. Walter na veřejné přednášce „spolku měšťanského“ v Kolíně rozebíral důvody pro spalování i proti němu. Názor, že hřbitovy jsou nehygienické a otravují vzduch i spodní

vody, znova a znova jak fysiology tak chemiky vyvrácen. Známy jsou v tom ohledu práce Pettenkoferovy. Je-li kde jaké nebezpečí opravdové, pak jen z toho, že hřbitov je špatně založen a špatně položen a špatně opatrován. Nebezpečí zdravotní, a to opravdové, nastalo by však při všeobecném spalování mrtvol. Při spalování vyvinulo by se najednou takové množství dusivých a škodlivých plynů, že by kolem krematorii činily všechen život nemožným. Žádné velké město by takové krematorium, v němž se na sta mrtvol denně pálí, nemohlo trpěti v okolí svém. A také venkov by se proti nim zpěčoval. Z hospodářské stránky pak pohřbívání má zásadní přednost. Spalování jest mnohem nákladnější — drahota pozemkův u velikých měst nesmí tu padati na váhu proti hřbitovům, ježto jest umělou a zaviněna městy samými. Pohřbívání však má velkou hospodářskou přednost, že dodává půdě mnoho cenného čpavku, který při spalování jest pro rostlinstvo ztracen. Pohřbívání není ostatně nijakým dogmatem církve, jest pouze věcí tradice a opportunity. Jest konečně možno, že by církev v mimořádných případech spalování povolila (v epidemiich a válce), když výhodnost jeho se prokáže. Citům a názorům lidovým lépe odpovídá pohřbívání než spalování.

Se stanoviska historického vývoje možno ještě poukázati na to, že pohřbívání přešlo k nám z jihu, kde bylo všeobecným. V našich krajích nacházíme v dobách předhistorických všeobecný zvyk spalování. Aspoň u dávných Slovanů. Pohřbívání však u národa ještě staršího (hroby skrčenců) bylo i v našich krajích zvykem. Na takovýto vývoj zvyků měly vliv i přírodní poměry. Nedostatek dříví a paliva a veliká vlhkost v zemích jižních byl jistě nejsilnější příčinou, proč zavedeno pohřbívání. Náboženství jen nutnost tuto posvětilo. Také v našich krajích evropských lesnatost a bezlesnost se střídala v dobách minulých, a možná ona právě měla i vliv na vývoj zvyku toho či onoho. Zaváděti spalování v době, kdy se blížíme opět v našich krajích periodě bezlesé, suché a nouzi o palivo trpící, jest i z vývojového stanoviska pochybeným.

*

Ve zprávách francouzské akademie starožitnické (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres) prof. Frazer (z Cambridge) upozornil na zákaz Mojžíšův: nevařiti mládě na mléce matky jeho. Tento podivný, neodůvodněný prý zákaz vyplynul z pověry semitských pastevních národů, že kráva a koza to cítí, když se mléko jejich vaří; že jest jakási souvislost mezi mlékem a živočichem, jenž je dal; mléko pokládáno za cosi živoucího ještě. Vaření mléka tedy působí bolest dojnici a může způsobit, že ta přestane dojit! Takovou pověru chovají dosud mnohé africké národy a zakazují vařiti mléko, aby se dojnici neuškodilo! Důvod z útlocitu jest asi podružným.

Různé ty „skrupuly potravní“ odvozuje anglický učenec ze starého přirozeného desatera hebrejského, jež podle exodu sestavil prof. K. Budde (Geschichte der althebräischen Literatur). Toto přirozené staré desatero bylo prý pak Mojžíšem upraveno a pře-

neseno v morální soustavu, kdežto původně bylo jen souhrnem obřadních příkazův a starých zvyklostí. Toto původní přirozené desatero ze 34. hlavy knihy Exodus (Druhá Kniha Mojžíšova) K. Budde sestavil a vybral, vynechav rozvedení a vysvětlení jednotlivých příkazův a přidav jiné odjinud, takto: 1. nevzývej Boha cizího (Ex 34. verš 14.); 2. neučiniš sobě bohů z litiny (v. 17.); 3. všecko mužské prvorozené mné bude náležeti (v. 19.); 4. šest dní budeš pracovati, sedmého přestaneš orati a žati (v. 21.); 5. slaviti budeš svátek chlebů přesných v měsíci, kdy obilí klasy nalévá (23. hl. v. 15.); 6. slaviti budeš slavnost sedmic (týdnovou) v čas prvotin pšeničných a slavnost sklizně (obžinky), kdy koncem roku (v září) všecko se sklízí (v. 22. hl. 34.); 7. nebudeš obětovati krve obětní spolu s chlebem nepřesným (v. 25.); 8. neuschováš zbytkův od slavnosti mé (velkonoční) přes noc do rána (v. 25.); 9. přineseš prvotiny plodů země v domě Boha tvého (26.); 10. nebudeš vařiti kozlátko na mléce matky jeho (v. 26.)

Tento rituelní dekalog (desatero) jest podle prof. Frazera mnohem starší a má za to, že původní Mojžíšův, kdežto desatero nové Exodus XX. 12—17), že je teprv za vývoje mravních názorův, od proroků židovských sestaveno. Vidíme prý na historii národa hebrejského až po Krista zcela zřejmě, jak vyvíjí se od obřadu a formality stále ku větší mravní výši, až u Krista vrcholí čistě duševní a mravní zřetel nad vším formálním a obřadním, jež Kristem odstaveno a zrušeno. Zvláště příkaz o nevaření mléka jest prof. Frazerovi důkazem starobylosti tohoto dekalogu obřadního. Odmítá výklady starších, že zákaz ten svědčí o vyvinulém labužnictví a změkčilosti pozdější civilisace, a že tedy naopak dekalog tento jest pozdější onoho našeho mravního. Není prý to výron změkčilosti kulturní, ale odraz starodávné pastevské pověry, jíž z historie i z národopisu mnoho příklady pak dovozuje.

*

Do nedávna ještě starožitnosti křesťanského dávnověku neznaly žádné památky, která by byla svědčila o úctě **Panny Marie v Africe**. Roku 1878 slavný ikonograf francouzský Rohault de Fleury konstatoval, že nezná chrámu ani obrazu ze severní Afriky, který by byl zasvěcen Panně Marii, ba ani medaille nijaké, dokonce ani pouhého nápisu. Ale francouzské panství nad severní Afrikou (Alžírem a Tunisem) dalo příležitost učencům francouzským bádati v tom směru dále. A jeden z nejpilnějších starožitníků afrických P. Dellattre uveřejnil právě knihu „Le culte de la Sainte Vierge en Afrique d'après les monuments archéologiques" (Úcta Panny Marie v Africe podle památek starožitnických). Hojné výkopy a bádání ve starém Karthagu doplnily mezeru dříve cítěnou. Mezi památkami nalezenými na prvním místě třeba uvésti: bas-relief z basiliky v Damus-el-Karitě, na němž svatá Panna jest vypodobněna sedící, držíc Ježíška na kolenou. V této podobě nejčastěji přichází na památkách afrických. Zdá se, že tato podoba vůbec v Africe převládala. Také figurky hliněné, jichž množství nalezeno, obrázky z dlaždiček a kachlů, jsou této podoby. Dlaždičky mají ještě latinské nápisy: Sancta Maria, adjuva nos! Svatá Maria, spomož nám! Plomby

a pečetě listin jsou přehojné s těmito a podobnými obrázky Marie Panny. Všecko to svědčí, že v Africe stejně jako v ostatní církvi Marie Panna uctívána byla už v prvních dobách křesťanských.

*

V jubilejním svazku žlutých sešitů („Historisch.-politische Blätter“) Görresovy společnosti, jenž vydán k 50letému redigování listů těch Drem Fr. Bindrem, píše prof. A. Knöpfler o „Vidění Konstantinově“. Ranke, Burckhardt a jiní méně vážní historikové němečtí ono známé vidění kříže odmítají jako nijak nedoložené současnými zprávami a teprv později v oslavný spis o Konstantinovi od biskupa Eusebia vložené. Ranke je má za sebeklam a sen Konstantinův, Burckhardt je odmítá vůbec jako pozdní legendární bájku. Knöpfler však dokazuje, že nutno ze všech zpráv historických, státních i řečnických hned po samém dobytí Říma sepsaných a za té příležitosti vydaných souditi, že ihned vítězství Konstantinovo mělo se za mimořádnou událost. A to od pohanů stejně jako od křesťanů. Zprávy mluvící o pomoci Boží, o vnuknutí Božím a pod. nejsou jen pouhé řečnické okrasy pro fakt takové váhy pro celou říši římskou! Vězí v nich více. Jest v nich potvrzení živé a všeobecně známé pověsti, kterou nebylo třeba doslova uváděti, ale také nebylo možno ji pominouti. — Knöpfler proto dokládá historickou správnost dějepisce Eusebia. Do výkladu zjevení samého se nepouští.

*

V „Analectech Bollandistů“ přináší známý hagiograph francouzský Hipp. Delahaye širší zprávu a ukázky dosud neznamé ze svatopisů ostrova Cypru. Sám v sebe uzavřen a přece jen stále ve spojení s okolním světem asijským, africkým, evropským, východním i západním, skýtá ostrov tento velmi vhodné pole ku kritickému studiu směrův a vlivů, jež se na něm uplatňovaly a v mnohém poskytnouti může i doklad a normu kritickou pro pověsti a legendy svatých západu a východu.

*

Ve „Věstníku katolického duchovenstva“ přináší redaktor několik návrhů ke známé potíži s dlouhým zpíváním chóru a protahováním slavných bohoslužeb. Půl druhé hodiny a ještě déle zdá se mu mnoho žádáno od většiny dnešních věřících. A ono to bývá ještě déle než půl druhé hodiny. Vždyť o půl desáté se sezvání a před dvanáctou je teprv po tom. Tedy půl třetí hodiny se musí obyčejně věnovati na slavnou bohoslužbu. Kromě toho věřící při slavné bohoslužbě musí státi zcela bez součinnosti a v tichou modlitbu se pro zpěv a hudbu pohřížiti nemůže! Vlastní význam a účinek mše svaté ztrácí se tedy úplně v zevnějším rouše apparatu slavnostního. Návrhy autorovy jdou proto tím směrem, aby kázání se odloučilo od zpívané a slavné mše svaté a zpěvy na chóře se co nejvíce zjednodušily, všecko zbytečné protahování odpadlo. Návrhy míněny jsou patrně pro velkoměsto.

*

„Nový Věk“ přinesl srovnání mezi oslavovanou letos sv. Alžbětou Durynskou a vrstevnicí její bl. Zdislavou Českou, tak jí ve všem

podobnou. Sv. Alžběta přítomna jako mladá nevěsta na cestě své do Duryňska v Zábrdovicích svěcení nového kostela tamních premonstrátů (1211), byla tedy místem i časem blízka mladší vrstevnici světici české, jejíž rodiště autor podle svých studií klade do Brna, nebo do Křižanova na Moravě, nikoliv do Jablonného, jak staré mylné zprávy a podle nich i kongregace ritu ve svém aktě blahoslavení udává. Autor (Viktor Pinkava) lituje, že jeho nových oprav a bádání v té věci nebylo dbáno a celá věc odbyta a vypravena u nás s nebývalou ledabylostí a nevšímavostí. Německý kraj je bývalým působištěm bl. Zdislavy, o českou světici nestojí a o ní věděti nechce, český kraj pak se o ní nedověděl!

*

„Deutsche Revue" přináší článek o vyslancích u papežského dvora během XIX století až do dneška pověřených a kratkou jejich charakteristiku. Chválí z rakouských velice hraběte Lützova (1826—1848) a hr. Paara (1878—1888). Chválí též dnešní politický režim v kurii proti předešlému za papeže Lva XIII. Přes pravděpodobnost jeho zpráv a odůvodněnost jeho výtek a chvály, přece zřejmo jest až příliš německé národnostní autorovo stanovisko.

*

O prvním diecesním sjezdě spolku jinošských v Římě, sděluje „Köln. Volkszeitung", že přese všecko tlumení a krocení duchů, přece jen propukla skoro jednomyslná žádost za účastenství v politickém životě a především ve volebním ruchu. Passivita dosud hlásaná a držená staršími kruhy kurie v mladém dorostu už nemá nijakých stoupenců.

*

Ti, kdož vyvolali dnešní boj proticírkevní ve Francii a sám Combes, bývalý předseda ministerstva protikongregačního, vytýká likvidatorům, kteří mají svěřen prodej církevního majetku, veliké zpronevěry a zištnost na účet státu. Stát, jenž chtěl zpeněžením majetku kongregačního vyziskati miliardu franků většinou na útraty ještě doplácí! Dosud žádná církevní expropriace neskončila jinak: za velkou loupeží jde celá řada drobnějších. Ostatně i když není zištných pletich sama ta hojná nabídka budov a realit musí je znehodnotiti a i všecku ostatní mobilisaci realního majetku ztížiti. Nastává všeobecné znehodnocení aspoň na čas.

*

Maďarské listy oposiční a po nich i slovenské, přinášejí zákulisní historky z hnutí protiparvyovského: snahu vlády, krýti nehodného biskupa a snahu dobře zpravených a blaha církve dbalých lidí vnésti světlo do celé záležitosti, a to na místech směrodatných: u dvora, v nunciatuře a v kurii římské. Výsledkem těchto snah jest vyšetřující komisař z Říma vyslaný. Listy zmíněné hovoří opět plnými ústy o škandalních historkách vyzývajíce přímo, aby byly žalovány. Vláda stále ještě hájí svého milce a prý už několik škandalních procesů proti biskupovi potlačila, už jen aby sebe kryla.

„Slovenský Týždenník“ a jeho dopisovatelé počíná se obracet se vší prudkostí teď proti správě evangelických církví, které násilnostmi svými dopouštějí se horšího než katolické vrchnosti duchovní. Katolická vrchnost duchovní nevázána nijakou autonomií činí aspoň opatření své právomocně, třebas i proti duchu pastorace církevní. Ale evangelické církev chtějíc stejně maďarisovati, musí lámati usnesení obcí a znásilňovat autonomii církevní. A ona také ani před tímto krokem necouvá.

*

V chlumské a lublinské diecesi, jež mají v politickém ohledu odtrženy býti od království polského, vydal biskup pravoslavný oběžník svému duchovenstvu, aby mírnilo se v horlivosti své missijní a v řečech svých vlídně a pomalu připravovalo obyvatelstvo na výhodnost a nutnost odloučení od Polska. Tento rozkaz nesvědčí tedy ani o chuti obyvatelstva nechati se připojit k Rusi západní, ani o rozšafnosti a mírnosti propagandy pravoslavné, jak vedena mezi tamními unity dosavad!

Politický úřad kromě toho zakázal jakékoliv průvody, odznaky, písně národní a národní demonstrace při církevních slavnostech katolických v celé diecesi lublinské a sousední sedlecké už čistě polské. Důkaz to téhož zjevu, co zmíněný konsistorní oběžník: vůle lidu jde jinak, než vůle administrativy — proti odloučení Chlumska!

Záležitost vilenská dosud nerozhodnuta. Úřednictvo, jež dopustilo se přehmatu, chce míti navrchu. Nutí kapitolu vilenskou k nové volbě, sic jinak vyhrožuje jí rozpuštěním a zrušením vilenské diecese, jež by jako sousední mohylevská pak byla spravována z Petrohradu. Protest kurie římské ani návrhy k smírnému narovnání dosud neměly nějakého účinku.

Petrohradský sv. synod podal žádost k ministerské radě, aby z tolerančního ediktu odvolána byla ustanovení o volném přechodu od pravoslaví k jinému vyznání, jakož i o obnově starých norem ve smíšených manželstvích s jedním členem pravoslavným. Tu totiž by všecky dítky musily býti vždy pravoslavné, a kdyby pravoslavná strana zemřela, dítky by nepravoslavné straně byly odňaty a dány na výchov do rodiny pravoslavné. Těmto snahám církve pravoslavné není se co diviti. Každá církev spoléhajíc na výlučnou pravdu svou, dokud může a smí, bude si počínati podobně. Proud svobody a snášelivosti tedy dosud v Rusku tak hluboko a široko nevnikl, aby církev pravoslavná myslila, že se mu nesmí protiviti. Přes to však v dnešních kulturních státech už ani dominující církve tak exklusivních požadavků nekladou, anebo aspoň nežádají od státu provádění takové exklusivity, a snaží se o ni svými prostředky. U nás katolíků na př. slib a závazek manželů ve smíšeném manželství, že všecky dítky budou katolické, jest pouze před forem církevním. Stát se oň nestará.

„Cerkovný Věstník“ sbírá hlasy sjezdů a listů duchovenských o příštím všeruském sněmě církevním. Jsou to hlasy různých náhledů: jedni doufají od něho ještě mnoho, jiní už v něj nedoufají, jiní pochybují, jiní opět se horlivě připravují. Často se žádají společné úrady místní, a to hlavně pro duchovenstvo ještě před sněmem. Jinde chtějí porady

společně s laiky. Čekají i některé sekty, ne zcela odtržené od pravoslaví, že sném přinese jim rozřešení nejistého stanoviska jejich. Doufají od sjezdu ospravedlnění duchovenstva před lidem Lid zanevírá na duchovního, o němž tvrdí, že jde s pány a s vládou a ne s lidem. Dotazují se nedočkaví konečně i toho, co dělají kněží poslanci! Zdaž ti v dumě nějak starají se o sobor církevní, pohánějí povolané a zodpovědné kruhy k jeho přípravě a uspíšení?

V Moskvě z konservativních církevních kruhů vyšla myšlenka založiti všeruský pravoslavný svaz, který by měl připravovati mysli a náladu pro širší „církevní sobor". To značí: skupiti vážné konservativní živly, aby svou váhou nedopustily na soboru převratným, liberálním, reformním lidem nabýti vlivu a usnésti něco podle svého. Všeruský pravoslavný svaz bude knihovnami, schůzemi, časopisy, přednáškami starati se o získání dělníka, rolníka a řemeslníka ruského pro ruské konservativní církevní názory, a aby pracovní třídy mohly ve svazu hledati i své materielní blaho, chce též materielních otázek a zájmů všech těch vrstev si všímati Tedy zase jedna brzdící páka více, už jich i takto bylo dosti! „Sobor" je tedy čím dále nejistější nebo aspoň bezvýznamnější.

Koncem prosince konán politický sjezd národní ukrajinské strany rusínské ve Lvově. Na sjezdě zjevil se opět ten radikalismus, jakým jest prosáklé všecko smýšlení maloruského lidu (vlastně jen vůdců jeho) před kordonem i za kordonem (ruskou hranicí). Tento radikalismus však objevil se tentokrát nejen na poli politiky a sociální reformy, ale i na poli náboženském. Že intelligence radikální jest protináboženská, bylo konečně známo a zřejmo ze všech orgánův ukrajinské strany, hlavně „Dila", „Svobody", ba i z liberálního „Vistnyku", tedy nejvážnějších publikací, o malých agitačních lístcích ani nemluvě. Ale na sjezdě vyrazili s fanatickým atheismem tentokrát i prostí venkované. Kněžstvo přítomné a v téže národní organisaci se účastnící ohromnou většinou svou, bylo těmito výlevy zaraženo. V „Ruslané" dávají nyní vinu „národnímu výboru" ukrajinské strany, který prý podobnou agitaci listů trpěl a sám nikdy v žádném projevu ani programu církve a nábožeství se nejen neujal, ale ani nevzpomněl. Kněžstvo nechce žádného klerikalismu, ale chce obranu té církve, která je spolu značkou národní svéráznosti rusínské a pomocnicí v boji národním nad jiné účinnou. Vše jak u nás, říká Francouz.

*

Známou i od nás a často dříve přetřásanou v olomouckých orgánech moderny bolest — o kaplanských povinnostech a právech — přetřásá teď i lvovská „Niva". U sjednocených, ženatých kněží jest postavení obou kněží „parocha" a „soutrudnika" jistě těžší a spletitější. Zmíněný dopis uvádí hlavně tyto těžkosti: kooperator povolán na místo, přijede s rodinou a nemá bytu; často ani na systematisovaném místě ne. Hledati ho musí dlouho po chatách. A najde-li ho v chatě selské, jaký je ten byt! Bez kuchyně, světnice bez podlahy, stěny polozpráchnivělé, všude fouká, všude zatéká, po stěnách se v zimě

leje, v brzku celá rodina má revmatismus, loupání a dření. Mladý kooperator vyjde ze semináře plu horlivosti. Ale jeho farář ho brzy schladí. Chtěl by sloužit každý den, ale farář ho odkáže na neděli, že je toho dost jednou za týden, že nemá pro ni vína a prostor hostie; opatří-li si to kaplan sám, nedá mu klíčův od kostela. Staly se případy, že farář zakázal kaplanovi náboženská kázaní, aby mu lidi nezfanatisoval a poručil mu řeči národní! Jiný zakázal chodit do čtenářského spolku, kde za nepřítomnosti kněží bujel radikalismus. Podle řádu lvovského církevního sněmu, dává farář třetinu všech společných příjmů kaplanovi. Ale mnozí vyhrazují si kromě toho všecky zdavky, všecky zpívané, všecky obětiny a zádušní i jiná suffragia, jaké si věrci čas od času vyžádají. Také mnozí zakazují kaplanům jíti s vodou svěcenou do domův, i když jsou o to požádáni! Ti pak, kteří dovolují kaplanovi něco z toho, žádají si dvě třetiny příjmův, ač jsou to služby a funkce osobní. Také kancelářské práce zcela si vyhražují nebo uvalují na spolupracovníka spisy a výtahy pro úřady světské a duchovní. Pisatel žádá tedy, aby konsistoř nebo budoucí sjezd církevní určil a vymezil dopodrobna práva a povinnosti vzájemné. Zvláště bytová otázka a otázka společných příjmův ať se upraví přesně.

*

Slovinský „Voditelj“ obšírně uvádí W. Pichlerovu studii „Unser Religionsunterricht, seine Mängel und deren Ursachen“, a skoro všecky vývody její přijímá za své. Pichler vidí hlavní potíž všeho vyučování v katechismu a jeho nepraktickém, těžkém a nepedagogickém sestavení, jakož i v neodborném dozoru školním. Dozor vedou děkani, při jejichž výběru však zdatnost pedagogická nikdy nebývá měřítkem rozhodujícím, ale všemožné jiné zřetele.

*

Nastávající sňatek bulharského knížete Ferdinanda s princeznou Eleonorou z protestantského rodu německého Reuß Köstritz vzbudil v Bulharsku otázku, jaké jest kanonické postavení knížete a jaké budou požadavky církve katolické vůči němu. Kníže když r. 1887 nastupoval na bulharský trůn, vyžádal si radu a požehnání u papeže Leona XIII. a papež skládal v něj veliké naděje. Ale kníže nijak horlivosti náboženské nejevil; byl politikem a šlo mu tedy nejvíce o uspokojení pravoslavné církve bulharské. Když prvního syna svého dal pokřtíti a vychovávati pravoslavně, chtěli v Římě stihnouti ho klatbou, ale z ohledu na zbožnou kněžnu Luisu, která i tak dosti se trápila pro skutek ten, upuštěno ode všeho církevního stíhání. Později jednou kníže vyžádal si audienci, byl velmi nemilostivě přijat, zakázáno mu dokonce použíti vytahovadla a papež nevyšel mu vstříc a propouštěje ho pravil: „Synu můj, vidím, že za tebe se budu musit mnoho, mnoho modlit!“ Dále kníže neudržoval nijakých osobních styků s Vatikánem. Také teď odbude se vše pouze formálně, neboť mu v Římě nedůvěřují a nic od něho nedoufají. Bude-li chtít, aby byl oddán po katolicku, vyžádá se od něho revers, jako vždy v takových případech. Kníže jen z ohledu na spřízněné rody katolických panovníků trvá

ještě v katolictví, jinak by už dávno byl učinil po přání národa a církve pravoslavné a popravoslavil se.

Jako vloni tak zas i letos stařičký katolický arcibiskup plovdivský monsgr. Menini vydal projev za sjednocením všech církví. Zvláště pohled na proti náboženské proudy ve všech národech ho k tomu přiměl, že volá po jednotě církví pod společným vrchním vedením Říma, slibuje si od toho sesílení pravdy a mravnosti v každém směru ve všech národech.

*

Dávný spor mezi řeckou patriarchií a exarchií bulharskou v Cařihradě vzpanul zase silněji. Patriarcha i exarcha zasypávají portu protesty a protiprotesty. Patriarcha na zdůraznění své nevole odmítl i řád posledně mu nabídnutý. Jedná se totiž o stavbu paláce pro exarchu a patriarcha hledí stavbu tu překaziti a exarchat vypuditi z Cařihradu, nebo aspoň z evropské a řecké čtvrti města. Exarcha brání se proti vylučování a znamenání církve své, tvrdě že jest kanonickou, že jest ve společenství s ruskou církví, s patriarchou antiochijským a jerusalemským, a ze tedy názor cařihradské řecké církve o nekanoničnosti církve bulharské není pro něho směrodatným. Patriarcha chtěl svolati sjezd všech východních patriarchů do Cařihradu (antiochijský však stejně jest exkomunikován, že je Syr a ne Řek!) a přinutiti je ku společnému vystoupení proti Bulharům. Porta však Řekům všecky sjezdy a protesty podobné zakázala. Exarcha konečně uvoluje se nové staveniště v Šišli pustiti, když mu vláda turecká postaví palác s příslušenstvím (kathedrální chrám a seminář) na dnešním místě.

Věda a umění.

První večer komorní hudby, dne 16. ledna 1908 Filharmonickým spolkem Besedou Brněnskou uspořádaný, měl úspěch plný, umělecky ryzí.

Pořad zahájen byl Miniaturami pro dvoje housle, violoncello a klavír od Hippolita Hoppa, ředitele kůru v Hodoníně, jenž byl poprve v Brně šťastně již uveden „Slováckým tancem“ pro velký orchestr v koncertě Orchestrálního sdružení v prosinci minulého roku. Miniatury jsou práce ušlechtilé faktury, zajímavé především plynnou melodikou. Prvá dvě čísla (Moderato, Allegretto) vykazují při veškeré průzračnosti partitury i drahně samostatnosti výrazu v invenci i v provedení. Další čísla nemají sice myšlenkové hloubky, dobrým zvukem však dovedou i ony mile upoutati. Vytýkati skladbě té z pouhého prvního poslechu nedostatek vybraného rytmického doprovodu klavírního, nebylo by oprávněno. Bylť psán doprovod nikoli pro klavír, nýbrž pro harmonium, tedy nástroj postrádající rozsahu a rytmické schopnosti. Úspěch Hoppovy skladby byl — bez blahovůle řečeno — čestný.

Proslulá houslová sonata A-dur od kdysi kaceřovaného, nyní skoro mezi klassiky čítaného César a Augusta Francka, věnovaná slavnému virtuosu Eugenu Ysayovi, upoutala ovšem značnou pozornost. Je zajisté Franck předním průkopníkem moderní francouzské hudby. Celé nové pařížské období hudební z něho vzniklo a jako hluboce zbožný praotec proslulé „Scholae cantorum“, která vztyčila úkolem stvořiti náboženskou hudbu moderní, ale církve v pravdě důstojnou, byl z největších reformatorů posvátné hudby ve Francii. Krásně kreslí Alfred Bruneau ve své „L'histoire de la musique française“ umělecký profil Franckův: „Tvořil ve všech oborech umění, roven praotcům hudby, a všude podal díla velikolepá. Říká se o něm, že byl Janem Sebestiánem Bachem naší doby. Krásou výrazu, jistotou koncepce, obdivuhodnou smělostí, nikdy nerušenou výmluvností, vůlí, vznešeností, charakterem, genialností; slovem, upomíná skutečně poněkud na Tomášského kantora. Jeho vliv na nynější generaci hudební byl veliký. Nebyl napodobován, neboť jest nenapodobitelný, ale následováno jeho příkladu jeho učení a jeho kult byl oprávněn.“

Franckova houslová sonata jest práce důmyslná, ryzí, hluboké inspirace. Vykazuje všechny přednosti skladatelského jeho umění: myšlenky, harmonie, modulace obdivuhodné překvapující, smělé, svérázné — cituji z Romaina Rollanda.

Přiznávám, že sonata nepůsobila na mě při prvém poslechnutí ve všech větách stejně hluboko. Snad proto, že v koncertě méně rozebíráme, než necháváme se unésti vzbuzenými dojmy; že teprve v klidu, u pultu domácího lze cele vniknout do podstaty díla.

Geniální druhé klavírní kvartetto Dvořákovo op. 87 (Es-dur), vynikající jak duchaplností myšlenek tak i dokonalou formou, skvěle uzavíralo pořad.

Skladby Hoppovu a Dvořákovu sehráli pánové: ředitel Reissig, Dr. Javůrek, ing. Javůrek a virtuos Faměra se vzácně přiléhavým výrazem, krásně propracovaným přednesem a s dokonalou nadvládou uměleckého nazírání nad technickými prostředky. V sonatě Franckově rozvinul p. Reissig svůj krásný, čistý tón: v recitativní fantasii s vroucí citovou vibrací, v ostatních větách a zejména ve finale (allegretto poco mosso) s energií a rytmickým zápalem. Pan Faměra byl mu důstojným partnerem.

Vítané pestrosti pořadu dostalo se písněmi Kuncovými. Kunc jako vyslovený modernista přináší v písňový útvar vždy originelní tón a náležitou citovou náladu. Svědčily o tom znova ukázky z cyklu „Smutky“ a „Radosti a touhy“, jakož i molenburské písně, jež za vzorného doprovodu skladatelova přednesla paní Maruše Kuncová prostě, ale hudebně procítěně.

Filharmonická Beseda připravila nám prvým komorním večerem vzácný požitek hudební. Škoda, že návštěva nebyla tak četná, jak bylo lze očekávati. Bude třeba pro příště se v té příčině prakticky pojistiti zlevněním vstupného. *Jan Kakš.*

Národní divadlo v Brně. V činohře jest žeň za minulý měsíc velice skrovná. Z vážných uměleckých děl dáváno jedině drama Henrika Ibsena „Heda Gablerova“. Postava Hedy má mnoho podobného s Ellidou v dramatě „Paní z námoří“, o kterém bylo tu referováno roku 1906.

Ibsen řeší v obou postavách problem nepřirozených tužeb lidských, nejskrytější poměry individua k vůli a mravnosti. Hedu, jako Ellidu, neuspokojuje její prosaické manželství, které uzavřela k vůli zaopatření, nenalezá v něm svého životního úkolu.

Jak rozdílný jest však způsob, kterým tato nespokojenost propuká. Ellida je skromná dcera hlídače majáku, skromně a ušlechtile vychovaná. Její nespokojenost jeví se touhou po svobodě, po volném moři.

Heda jest dcera generála. Cítí se býti povolána ku vznešenému, krásnému životu, k dílům silným a odvážným. Manželství se suchopárným profesorem Tesmanem neskýtá jí tohoto ideálu. Okolí však, v němž vyrostla, zkazilo ji docela; neumí klidně pracovati za svým cílem, je zlá, divoká, nakloněná ke zvrhlostem. Týrá muže i jeho přízeň tak ji oddanou pohrdáním a výsměchem. Když náhoda přivane do její nové domácnosti starého známého Eilerta Lövborga, který byl kdysi nevyrovnatelným dobrodruhem, oživnou v ní všecka jeho vypravování o zhýralých a dráždivých dobrodružstvích. Ale že Lövborga očistila práce a láska Thee Elfstedové, propuká v ní krutá nenávist, která ničí intrikou jejich štěstí. Nemůže-li svou silnou vůlí změniti svého života, chce podmaňovati si aspoň vůli jiných; suggescí svede Lövborga k bývalé zhýralosti, ničí jeho vědecké dílo a přiměje jej k sebevraždě. Zapomněla však na jedno, že i její neblahé působení může někdo prohlédnouti. Nebezpečí prozrazení dává ji v moc starého záletníka, čehož nesnese; výstřelem z pistole generála Gablera učiní raději konec své závislosti.

Ibsenova technika, s kterou tyto duševní boje provádí, jest nevyrovnatelná. Na pohled divoký děj podán tu scenami domáckými, všedními na oko, zcela klidnými, pod nimiž však cítíme var nezlomné vůle a vášnivosti.

Provedení u nás bylo slušné. Na jednotlivé postavy činí hra vysoké požadavky. Pro titulní úlohu měla paní Vojtová dosti žáru a temperamentu, čímž po celý večer udržel se stupňovaný zájem.

S veselou Musou nemá divadlo štěstí. Veselohra „Slečna Josefinka — má paní“ od Gavaulta vyniká pouze pikantními zápletkami a lascivností. Slečinka, která se musí do určitého terminu vdáti, aby zachránila veliké dědictví, bere si prozatím starého mládence, světáka, svého kmotra, s nímž má ujednáno, že se dá rozvésti, až její milenec dokončí obchodní cestu kolem světa. Prozatímní manželé se vzájemně zamilují, cestující milenec jest nucen ve světě se oženit, obě strany bojí se své zrady a vše vesele se vysvětlí. Toť jádro, na které jest nalepeno hojně slovního vtipu a k němuž přivázáno několik komických figurek a hromada lascivních situací.

Dne 20. ledna byla tu hostem slečna Eva Vrchlická ve známé pohádce Jaroslava Kvapila: „Pampeliška.“ Nehledné její umění zanechalo velmi milý dojem. *S. F.*

*

V musejním časopise olomouckém činí v krátkém článečku V. Srba rozběh k osvětlení pohanské víry starých Slovanův. Obrací se proti theoriím dosavadním, jež pohanství slovanské rekonstruovaly podle bájesloví řecko-římského, nebo zavíděli úctu slunce a přírody, německý sonnenwendismus. Tato theorie v novějších spisech jest nejobyčejnější. Za zmínku by stála ještě i theorie, která vysvětluje vše „sexualismem“, nechávajíc všecko tvoření vznikati z pohlavních poměrův, obrazův a vzrušení. Bylo jí z části užito dříve i v časopise musejním při vysvětlování starého slovanského umění a slovanských zvykův. A umění, zvyky a náboženství v dobách prvotních jsou jak známo vždy jedno. Autor pak chce v osnovu bádání o náboženství staroslovanském vnésti biblický monismus, prazjevení. Rád by dokázal, že staří Slované z tak zvaného prazjevení uchovali si čistou a neporušenou víru v jednoho duchového, nadsvětového Boha. Má za to, že náboženství staroslovanské nebylo méně čisté a méně monistické než náboženství starohebrejské. To jest pokus jistě nový a zajímavý, ale těžko jej bude rozváděti a odůvodňovati, když o těch svých prapředcích nemáme pražádné zprávy a co jsou, ty jsou nanejvýš nespolehlivé a sporné. Slované měli už asi i v prahistorii tak špatně zřízenou zpravodajskou službu jako dnes! A židovsko-německý tisk tehdy svědomitě zastupovali jiní světoběžníci a pisálkové, ale stejně nenávistně a falešně.

Autor v tomto článku i jiném a všude soukromě i veřejně propaguje novou topologickou methodu, jíž užil mezi Poláky Kętrzyński, a na Moravě Žunkovič. Máme teď tři školy navzájem si odporující: jednu historicko-anthropologickou, držící se pramenův a památek (Dr. L. Niederle), druhou archeologickou, držící se jedině vykopaných památek (Dr. L. Pič) a třetí filologickou, dovodící ze jmen a názvů místních (Kętrzyński, Žunkovič). Vědecký punc, sit venia verbo, má pouze škola první — totiž takový, že i za hranicemi našimi se uznává. Druhá propracovává se k uznání a počíná si teprv získávat stoupence pro svou methodu, ne pro své úsudky. Třetí pak jako fantastická je zamítána. Velmi ostře odsouzeno dílo Žunkovičovo (přeložené V. Srbou) v „Listech Filologických“.

*

Zmíněný před rokem dotazník o lidovém právu na Slovensku jejž Dr. August Ráth v listech slovenských vydal, zůstal prý úplně bez povšimnutí. Nedošla naň ani jediná odpověď. Není také divu! Dotazník měl 592 otázek. Tedy už sám vyžadoval důkladného studia! A pak tak subtilní vědecké věci se těžko od laiků sbírají. Toho nemožno žádat a také není radno čekat ze soukromé ochoty ani u tak horlivých a obětavých lidí, jakých vykazují hojnost právě malé a budící se národy! Zde by nejlépe vyhověl zvláštní zkušený výbor sběratelský, který by

lidovědně i právnicky vzdělané členy měl, a ti sami by sbírali lidové právo zvykové.

*

„Národopisný Věstník československý“ přinášeti bude letos jako přílohu české pohádky z Kladska z odumírajícího to už českého kdysi kraje. Sbírečka sebraná Jos. Kubínem jest jako poslední vzkaz hynoucí země české, v níž už jen malý ostrůvek pohraniční od Náchoda k Machovu se uchoval a ten už sám také polo poněmčen. Pohádky jsou v nářečí, předchází vřelá vzpomínka a vylíčení polozapadlé krajinky.

Národopisný výbor moravsko-slezský, jenž sbírá národní písně, není spokojen s dosavadním výsledkem. Sešlo se mu na půl třetího tisíce lidových písní. Ale poklady národní páčí mnohem výše. Výbor míní tedy dáti po školních dětech sebrati aspoň začátky lidových písní. A pak by sběratelé šli aspoň po stopách těchto hesel a čeho nemožno jinak dostati, touto cestou by se snad dalo sesbírati.

*

„Selský archiv“ už vzpomněl dvakrát lidové pověry o kouzelném kříži sv. Benedikta. Kříži tomu a literám v něm napsaným přidával lid velikou moc kouzelnou. V posledním loňském svazku přináší opět nový příspěvek k témuž předmětu, starou kramářsko-lidovou píseň, jak čarodějnice vyzradila sama moc toho kříže, kde bylo jeho znamení, tam nemohla škoditi. Z písně uveden titulní obrázek, na něm mnich, ten však drží kříž ne benediktinský, ale dvojramenný řecký. Možno to svésti na neznalost původního kresliče, který si kříž sv. Benedikta neuměl dobře předs avit. Nebylo by nic divného ostatně, kdyby si náš lid byl pod tím čarodějným křížem představoval podivný a snad lépe známý řecký kříž s dvěma příčkama.

*

V „Časopise Musea království českého“ pokračuje kustos Antonín Truhlář ve svých studiích z doby humanistické v Čechách. Uvádí teď jako šestou osobnost básnicko literární Karla Jiřího z Karlsperka, jenž psal se Carolides a náleží mezi nejlepší latinsko-řecko-české básníky doby Rudolfovy. Žil v Praze jako měšťan a úředník úřadu „desítipanského“. Od Rudolfa II vyznamenán byl vavřínovým věncem, tedy směl pak i nositi titul „poëta laureatus caesareus“. Císařem také teprv povýšen do stavu šlechtického. Básnická činnost Karolidova byla velmi obsáhlá. Byl to básník horující, ideální, mravů přísných a zbožný, povaha jeho obráží se i v básních jeho. Přehojné a nejobsáhlejší jsou jeho skladby biblicko-náboženské. Verš jeho je těžký, ale přece elegantní, často nesnadný pro přehazky, staromluvy a novotvary, jichž si sám hojnost utvořil. Žil od 11. dubna 1569 do 21. října 1612.

Na středních školách našich nebere se v latině nic z našich humanistův. A přece jako kulturní illustrace doby a jako ukázka domácí latinské tvorby byly by taková anthologie z humanistické naší literatury zcela na místě — snad ve třídě nejvyšší. Ale ovšem dřív na to nebylo pomyšlení pro vyšší účel klassických studií Dnes kdy ty idey prchají, bylo by vhodno pomyslit na takovou novotu.

„Świat Słowiański“ podává v referátech svých ze schůzí Krakovského klubu slovanského a v referátech ze slovanského tisku několik ukázek z rozhovorů o straně „staroruské“ „moskalofilské“, jak ji sám nepěkným názvem jmenuje) v Haliči. Strana tato dobyvši při posledních volbách do říšské rady čtyry místa (pátý poslanec její se odtrhl), stala se ze strany kulturní, stranou politickou a tím vlivu i síly nabyla. Pozornost obrácena k ní, když počala hájit práva ruštiny v parlamentě. Zvláštní dosud bylo stanovisko Poláků k ní. Stranu tu nenáviděli, jako všecko „moskalské“, a podporovali proti ní „Mladorusíny“, „Ukrajince“. Teprv teď, když vidí, že buzením ukrajinštiny si odchovali zmiji na prsou, počínají obracet. Strana staroruská nabývá u nich dokonce i sympathií. Vidí, že možná-li bude v Haliči kdy národní dohoda, bude možna jen se staroruskou stranou, jako ztranou konservativní. Strana mladoruská celá se ztrácí v radikalismu nejen národním, ale i socialním, politickém a náboženském. Politické stanovisko polské nejlépe vyznačil v debatě Klubu slovanského poslanec Wielowiejski: Ukrajinský ruch je Polákům sympathický v Rusku, že seslabuje ruský centratismus. Tam je jim užitečným spojencem. Jinak však v Haliči, tu Polákům škodí. Proto rozumné by bylo podporovati Starorusíny, kteří by se stali prostředníkem mezi Poláky a lidem rusínským. — A jistě kdyby Poláci v Haliči byli tuto stranu podporovali od počátku, byli by sobě nejen v Haliči uspořili nesnází, ale snad i u ruských stran konservativních touto politikou získali přízeň a naladili je smířlivěji v polsko-ruské politice v království. Ale těžko bylo Polákům dělati politiku proti srdci, jen a jen po rozumu.

Z bojův o půdu polskou v Němcích těží i drobná lidová literatura polská. Jako z „Vřesné“ vyrostl Rydluv „Polský Betlém“, jenž se stal nejoblíbenějším vánočním kusem polským a nadchl i české dramatiky k následování, tak nyní nejdrastičtější zjev, sedlák Drzymała, bydlící v cikánském voze, že mu úřady na zakoupené půdě nedovolují postavit obytné budovy, stal se předmětem lidového dramatu, které hojně se po venkově haličském i v království hrává („Wóz Drzymały“).

*

Na počest chemika Mendělejeva, v loni zemřelého, konán počátkem ledna sjezd mendělejevský v Petrohradě, na němž učený svět ruských chemiků vyličoval zásluhy ruského velikého chemika o jednotlivá odvětví práce a vědy. Sjezd byl zároveň důkladnou přehlídkou ruské práce a snahy přírodovědné. Konány 3 slavnostní a 27 odborových schůzí. Referátů předneseno 147, písemně posláno 11. Práce vyjdou tiskem. Usneseno pořádati na počest Mendělejeva nový sjezd koncem roku 1909, v pamět 75tých narozenin.

*

V polovici prosince vybrán akademií do oddílu krásné literatury jako 12tý člen literární historik D. N. Osvjaniko-Kulikovskij. Tím stav členů doplněn zase na normu. Jsou tedy dnes členy akademie tito ruští literáti: velkokníže Konstantin, (pseud. K. R.), L. Tolstoj, A. Potěchin, A. Koni, A. Žemčužnikov, K. Arsenjev, A. Goleniščev-

Kutuzov, P. Boborykin. P. Vejnberg. A. Veselovskij, N. Kotljarevskij a D. Osvjaniko-Kulikovskij.

Vedle dnešního vydání ruských spisovatelů (vydáván vloni Puškin a Kateřina II.) usnesla se akademie vydávati knihovnu ruských spisovatelu, jež by za levný peníz rozšířila v lid správně vydané a upravené největší literáty ruské. Letos míní vydati akademie takovým způsobem čtyry: Griboědova, Lermontova, Kolcova a Venevitina.

*

Redaktorem věstníku moskevské university „Moskevských Vědomostí“ po zemřelém Gringmutovi jmenován K. S. Budilovič, známý ruský slavista, předseda haličského oddílu v „Dobročinném Komitétu“, slovanské to dobročinné společnosti. Budilovič je rodem z Haliče.

*

Umělecká výstava černohorských a jihoslovanských umělců pořádána o svátcích vánočních na Cetini; v týž čas pořádali bulharští výtvarníci výstavku v Sofii.

Koncem roku (pravosl.) dáván v Bělehradě nový kus mladého literáta St Prediéa „Golgota“, rodinné drama, na němž vedle mnohých nedostatků mladosti chválili mnohoslibnou dramatickou sílu autorovu. — V Sofii dáván překlad české veselohry Vrchlického: „Noc na Karlštejně“. Je to asi třetí dramatický překlad bulharský z češtiny.

*

Srbský historik Dr. Stan. Stanojević chystá objemné dějepisné dílo o Srbsku, které by od počátku srbské historie až do dneška sebralo všecko dosavadní bádání a na jeho základě podalo vědecky sice, ale přece všem přístupně obraz života srbského národa. Kniha vyjde jen na subskripci 4 kor., jež nutno poslati do 18. února sekretáři university bělehradské, Živ. O. Dačićovi.

*

Učený badatel starořímský S. Reinach předseda archeologické akademie francouzské, vykládal v jedné z posledních schůzí minulého roku místo z Tita Livia VIII 8. kdež mluví o čarodějnicích Římankách, které vářely jedy Donuceny samy jich požiti a na místě zemřely; spoluvinnice jejich byly zatčeny a usmrceny. Reinach praví, že zde máme před sebou zprávu o čarodějnických ordaliích, jak je znal středověk a dosud praktikuje Indie a Afrika. Ženy podezřelé, že přičarovaly epidemii lidí nebo dobytka, musí píti na zkoušku jed. — Podobné processy děly se později při bacchanaliích. Senát a vládcové římští před lidem hrozné zločiny sváděli na bacchanálky a pak z toho důvodu nepohodlné politické osoby odstraňovali, obviňujíce je, že se súčastnili bacchanalií. Praví tedy, že pověstné vraždy justiční, jak je zná pozdější historie (templáři, čarodějnice), měl už i Řím.

*

„Tajemné temné záření“, jehož u nás prvním vykladatelem ještě před ostatní Evropou byl právě zesnulý professor K. Zenger, budí čím dále větší naděje a uvádí do světa netušených jevů, do vnitřního

dění mikrokosmu. „Natur und Offenbarung“ přináší z přednášky Dr. Fr. Dessauera úryvek o úspěchu záření v lékařství. Medicina jala se užívati všeobecně známého záření, z něhož všecko živé energii svou bere, záření slunečního. Užívá ho účelně a uměle dle potřeby. Ale nejen plného světla, podrizuje svým účelům i jednotlivé paprsky. A tu na zásadě, že stejné na stejné lépe působí, užívá paprsků s malými vlnkami, fialových a ultrafialových, kde potřeba podnititi činnost buněčnou. Paprsky tyto působí-li déle, vysilují buňku a ubíjejí ji. Paprsky s dlouhými vlnami, buňku seslabují, tiší a uklidňují — proto při vyrážkových nemocech se jimi často vyrážka vůbec zamezí. Fialové paprsky ubíjejí zvláště mladé plasmatické buňky velmi rychle; možno jich proto s výhodou užíti u boulí carcinomu, sarcomu. Ale lékařství pokouší se i o vliv paprsků na vnitřní údy a vnitřní části těla. Docíluje toho röntgenováním. Zvláštními přístroji velmi silnými a tak sestrojenými, že člověka celého nebo celý úd zdrojem světla obepínají, jakož i možností, že pramen světla se podle potřeby místně dá měnit, sesilovat a seslabovat, a že paprsky mohou po měsíce působit, docíluje se zřejmých účinků i na vnitřní části těla. Tu však lékařství nezná ještě účinků a dosahu celého toho záření. Pochody v buňce a změny v ní způsobené různým druhem a silou záření, jsou dosud neznámy a nejisty.

Francouzští chemikové Bordas a Berthelot (syn zemřelého slavného chemika) sdělují ve zprávách akademie, že barvy drahokamů nepocházejí od příměsi kovů, ale závisly jsou na ozáření drahokamu radioaktivními paprsky. Průhledný safír z modravé barvy přechází do zelené, žluté, až temnožluté, když je vystaven záření bromidu radia. A změna barvy je trvalá. Podobně červený safír přechází ve fialový, modrý, zelený, žlutý. Perly se mění z bezbarvých v červené a přecházejí ve žluté. Podobně ametysty čiré anebo odbarvené zabarvují se růžově pod zářením radiovým. Odbarvené kameny přijaly zase svou dřívější barvu; jen smaragd zahřátím odbarvený nezbarvil se znova.

Výzkumy anglického fysika Ramsaye vedly k objevu, že radioaktivitou tvoří se známé už prvky helium, neon a argon, lithium, ba i uhlík (dvojkysličník uhlikatý). Ramsay praví, že zářením se molekula „degraduje“ (štěpí) na nižší tvar chemické řady. Je-li emanace sama, nebo vodík či kyslík s ní smíchán, tedy molekula se štěpí nárazem „z částeček“ na nejnižší prvek téže řady — na helium. Je-li vyšší molekula ve společenství s emanací, rozráží se molekula na neon; je-li přítomen nějaký měďičitan — z molekul mědi samé štěpí se nejnižší v řadě měďnaté lithium, současně asi tvoří se i natrium (sodík) téže řady. Z nitratu thoriového (dusík s th.) štěpí se uhlík jako nejnižší prvek řady thoriové. Tyto zákony z objevu Ramsayových vyplývající osvětlují chemické řady prvkův a sloučenin jejich tušeným sice, ale přece jen novým směrem.

Theorie německých fysikův Elstera a Geitela o původu tepla zemského z radia v ní obsaženého už tu jednou dotčena. Možnost domněnky zkoumána i od jiných učenců.

V prosinci (17.) zemřelý geniální fysik anglický lord Kelvin Thomson) dal ještě podnět spolupracovníku svému P. D. Innesovi ku měření rychlosti jednotlivých částeček v temném záření. Tak zvané paprsky kathodové jsou podle nové theorie buď částečky rozbitých atomu, na něž dopadly röntgenovy paprsky (proud podobných částeček vyslaný anodou), anebo jsou to volné elektrony mezi atomy kathodovými volně uložené a proudem paprsků röntgenových z nich vyšlehané ven. Může býti ta i ona domněnka správná. Jak to však rozeznati? Měřením rychlosti oněch kathodových paprsků. Jsou-li to vyhnané volné elektrony, pak rychlost jejich bude v poměru ku paprsku, jenž je vymrštil ven. Jsou-li to však úlomky atomu, pak rychlost jejich bude závisla na vnitřní energii atomové. Zvláštním přístrojem dopočital se tedy Innes oné rychlosti pro kathodu z různých kovův: u olova obnášela rychlost (v centimetrech za vteřinu) 6·3 až 8·3 miliardy, u stříbra 6 až 8, u zinku 6 až 6·4, u platiny 6·1 až 8·1, u zlata 6·1 až 8·1. Z toho dovozuje autor, že nejpravděpodobnější theorie paprsků kathodových je ta, že pocházejí z rozpadu atomů, které se rozrážejí dopadajícími na kathodu *X* paprsky. Elektron sám má rychlost mnohem větší, jež nemůže pocházet z nárazu *X* paprsků. Čím paprsky jsou „tvrdší", ostřejší, tím jest rychlost kathodových paprsků větší, což dobře prý souhlasí s domněnkou o rozražených částečkách atomových.

*

Zemřeli. Dne 5. prosince N. P. Apraksin, bývalý psalomščik ruského kostela v Praze (hned roku 1874), spolupracovník Rankův na českoruském slovníku jeho, horlivý podporovatel vzájemnosti českoruské a církevní spisovatel. Zemřel v Badenu jako farář tamní ruské farnosti. — 28. prosince Julian rytíř Dunajewski, bývalý ministr financí, polský národohospodářský spisovatel. — 4. ledna V. V. Komarov, redaktor konservativního slavjanofilského denníku „Svět" v Petrohradě. — 17. ledna J. J. Abozin, ruský ornitholog. — 18. ledna professor Dr. K. Zenger, český fysik a badatel.

Zprávy národohospodářské.

Uplynulý rok 1907 všeobecně prohlášen za vrcholný bod rozmachu průmyslového ve všech zemích, nejen u nás (vyjma Rusko, jež po válce a revoluci jest v abnormálních poměrech). Skončil také nebývale vysokou mírou úrokovou v bankách říšských, jež v Německu byla 7½procentní a v Londýně až 8procentní, tedy vůbec mimořádná, ve Francii 4procentní, ač po leta se udržovala na 3 pouze, v Rakousku pak 6procentní. Tato úvěrová drahota držela se sice pouze před koncem roku a netrvala nikde déle dvou měsícův (od počátku listopadu do počátku ledna). Pravděpodobně přičinil se o ni i drahotní ruch potravinný,

Neboť tíseň peněžní počala s realisací letošní koncem června a stupňovala se stále. Za zdražených cen bylo přirozené ku směně téhož množství zboží co jindy potřebí více peněz. Kromě toho přibyl poplach americký, jak v některých listech zvěstováno, zúmyslně vyvolaný, aby vláda Spojených Států mohla stáhnouti nepozorovaně veliký válečný poklad zlata. Čeká totiž každou chvíli válečnou srážku s Japonskem. Ale také snad zase i domněnka o čilém podnikání i čilé spekulaci a následkem toho zvýšených nárocích úvěrních se tu uplatnila. Banka rakousko-uherská vydala koncem listopadu a počátkem prosince až na čtvrt miliardy zdaněných bankovek, to značí bankovek už povážlivě přesahujících míru zaručení kovového. Během měsíce až šesti neděl tato potřeba úvěrní zcela ochabla, a banka už zase má zásobu nežádaných bankovek daně prostých, tedy zaručených! To značí spád až o 300 milionů korun! Stejný poměrný spád možno pozorovati i jinde.

Statistika o nových podnicích vykazuje za rok 1907 vzrust větší než rok před tím. V samých Čechách založeno za obě leta na 200 nových podniků, v celé říši vloni povstalo jich na 400. Akciových společností založeno vloni v celé říšské polovici 60 s kapitálem 121 mil. korun, společností s obmezeným ručením 186 se 42 mil korun základního kapitálu. Starých akciových společností 54 zvýšilo svůj kapitál o 150 mil. korun. Průmyslových nových společností (z oněch 73) vzniklo 45, ostatních 15 jsou dopravní společnosti a banky. Celkem tedy podnikavost obchodně-průmyslová angažovala nového kapitálu jen společenskou formou přes 310 mil. korun.

Nejvíce poměrně rostl vloni průmysl textilní, tak že se obáváno až přesílení jeho. Ale dobré výdělky venkovské i městské jak u nás tak v Uhrách činily situaci průmyslu textilního právě vloni ještě příznivější než v příznivém roce 1906. Přibylo výkonnosti průmyslu textilnímu o 50 milionů liber příze, o 200 milionů metrů tkanin a o 12 mil. metrů tištěného zboží. Úhrnná hodnota této zvýšené výroby páčí se na 120 mil. korun, při investici nové asi 100 mil. korun. Přibylo pak asi 800.000 vřeten (tedy celá pětina!) a stavu tkalcovských (mechanických) asi 23.000, v čemž je 100 stavů hedvábnických.

Z onoho přírůstku textilního kladen skoro všechen přírůstek přádelnický na vrub průmyslu českého, ze stavů pak jen asi osminu (3000 stavův) objednáno závody českými. Přádelny i přes vzrůst svůj nestačí potřebě, která se dále hraditi musí z ciziny. Proto i další ještě rozmnožování přádelen zdá se býti účelným a výnosným. Český průmysl textilní má také ještě mnoho dohánět jak ve vlněných tak hedvábných tkanivech, a také vlněný průmysl slabo zastoupen. „Obzor národohosp.“ udává, že za rok loňský vzniklo celkem českých podniků společenských 26 s kapitálem asi 7 mil. korun. Považuje to za slabou účast právě ve společenském podnikání. „Je to charakteristické, že se nesdružujeme, a když jsme sdruženi, zřídka sobě nadlouho důvěřujeme, nebo naopak společenské podniky ne dosť bedlivě spravujeme Čtyryцet let už zápasíme s těmito vlastnostmi marně, klidíce zpravidla neúspěchy ve společenstevním podnikání velkém i malém. Mnohem lépe osvědčují se

a rostou naše podniky soukromých jednotlivců, z nichž některé patří **k největším svého druhu v celém Předlitavsku.“**

*

Nová forma podnikání společenského, totiž společnosti s obmezeným ručením podle zákona roku 1905 schváleného začíná se dosti rychle ujímat. Zákon počal působit až v polovici června 1906. A ještě v témže roce 1906 utvořeno 56 společností se základním kapitálem 23 milionů korun. Roku minulého pak utvořilo se už 286 společností s kapitálem 42 mil. korun. Roku loňského také šlo to význačným postupem. V prvním pololetí založeno 82 společností se 14 mil. korun. v druhém pololetí pak 104 společností o síle 28 mil. korun. Z loňských společností jest jich 23 českonárodních s kapitálem necelých 5 milionů korun. Průměrná síla našich společností jest o něco nižší než průměrná síla společností celé Cislajtanie. Průměrně obnášel základní kapitál v říši 231.000 korun, v českých společnostech pak 209.000 korun.

Drobných společností s malým kapitálem (nejníže přípustný 20 000 K) založeno vloni 13, a to všecky až v druhém půlletí 1907. Před tím za celý rok vznikla pouze jediná taková malá společnost. Zdá se, že právě tato drobná forma podnikání ve společnostech s obmezeným ručením bude hojně nalézat použití. Pro takovéto drobné kapitálie také byla především vynalezena! Velikých milionových podniků mezi těmito společnostmi založeno v loňském druhém pololetí 8 (od 1—2½ mil. K).

*

Boj o dobytí práva zastupitelského ve správní radě banky rakousko-uherské povede se letos na valné hromadě banky znova (3. února), protože pokus vlády smírně vyjednat Čechům jedno místo se u Němců nezdařil. Postavení obou stran po loňsku zůstalo skoro stejné. Českými stranami složeno pro valnou hromadu banky celkem 264 akcií, o 12 více než vloni. Všech akcií k valné hromadě přihlášených jest 996, z nich jen 104 z Uher. Před několika lety, než Češi počali se domahat zastoupení svého, bývalo skládáno k valným hromadám do depositu na 300 až 400 akcií. Dnes je tedy účast dvoj- až trojnásobná.

*

Přehled činnosti své a rozkvětu svého podala poštovní spořitelna obecenstvu počátkem ledna u příležitosti jubilea 25letého trvání svého (12. ledna 1883). Koncem roku prvého bylo vkladatelů 353.053, koncem roku loňského 2,064.403, tehdy obnos vložený byl 8·1, teď 218·9 mil. korun. Na 1000 duší připadlo tehdy střádatelů 16 s 23 korunami, vloni 75 se 106 kor. Důležitější než střádací oddíl, jest bankovní oddíl poštovní spořitelny, v němž r. 1899 k checkovému připojeno i clearingové (odúčtovací) spojení. Vloni posláno checků poštovních 45,843.081 na obnos 21584 mil. korun; clearingem posláno 6,866.562 zásilek na obnos 9858 mil. korun.

*

Vinná krise, jaká nadělala před půl rokem tolik hluku ve Francii a také v Portugalsku, kdež i celé to protidynastické a revoluční hnutí

také jen z vinné krise počátek vzalo, bude zase asi bývati údělem též sousední Italie, která sází vína víc než potřebuje. A nová smlouva rakouská víno italské stihla vysokým clem. Italie však pomoci by si mohla sama a také snad už cestu k ozdravení nastoupila. Provádí pomalu změnu kultury polní. Uvádí novou plodinu, řepu a zvyšuje plochu pšeničnou. Cukr i pšenici musila dosud dovážet. Obojí však může sama vyrábět v nadbytečné míře. Loňský rok už přinesl známky toho obratu. Pšeničná plocha vzrostla z 5·1 m. *ha* na 5·3 m *ha*, tak že Italie nejen nedovážela pšenice dosud, ale ještě i sama vyvážela pšenici do Švýcar a mouku pšeničnou do Turecka a Egypta. A vysoké ceny pšeničné navnadily rolníka italského, že také na podzim zase osil větší plochu pšenicí než předloni. Italská pšenice patří však k měkkým druhům a musí proto míchána býti s tvrdou ruskou nebo americkou pro lepší výpek. Cukrovka valně se nedařívá pro suché a příliš slunné počasí italské. Vloni však i ona se dosti urodila. O zlepšení sklizně má zásluhu i zvýšená pečlivost a racionelní obdělávka. Sesílení obojí kultury, pšeničné i řepové učinilo by italského rolníka nezávislým na víně. Zbyly by jen některé kraje výhradně na víno odkázané, a ty by pro velikou domácí spotřebu měly odbyt zajištěn.

*

Souvislost hospodářsko-obchodní jednotlivých krajův a světadílů se při zvláštních okolnostech velmi význačně představuje. Tak teď při americké krisi zarazilo se několik odboru práce v Evropě. Zvláštní ráz života a obyvatelstva amerického působí, že Amerika nemá domácích krojů. Jsou to lidé vesměs nastěhovaní, kteří své odhazují a nemají ani času ani možnosti k tomu, aby si své dávné udrželi. Zamalgamují se proto všichni v jeden styl a kroj, který pro nedostatek vlastní tradice přebírají z módních středisek evropských. A jako v každé módě, tak i v Americe hrá v ní hlavní úlohu žena. Jen že evropská žena při svých krojích a módách je spolučinna. Americká však nikoliv. Nemá jako muž na to ani času, ani nálady, nemá pro to podkladu kulturního, jednotné národní tradice. Žena americká proto ve svých prostředcích vkusu odkázána je z velké části na Evropu. A nejvíc už nesamostatnosti pociťuje při výšivkách. Tuto okrasu stroje ženského dodává americké ženě skoro výlučně Evropa. Výnosný obchod vedou v tom směru s Amerikou Sv. Havel a Basilej ve Švýcarsku, Paříž, Lipsko, Plavno, Pirna, Kamenice a j., něco jde i přímo od nás z naší říše. Od nás však více vozí se nepřímo, přes Švýcary a Sasko a německá města. O čilosti obchodní této možno si učiniti pojetí z měsíčního vývozu svatohavelského, jenž v minulém listopadě zaznamenán obnosem 9,786.402 franků. Roční vývoz dosahuje sta milionu franků.

Po americké krisi však najednou obchody s výšivkami se zastavily, a to tak naprosto, že švýcarské a vorarlberské továrny výšivkové, které žádaly práci aspoň na čtyry nebo tři dny v týdnu, ani té nedostaly a musily už v prosinci zastaviti práci docela. Teprve počátkem ledna začalo se pracovati opět na polovině až dvou třetinách strojů, jichž jest v obvodu svatohavelských vývozců na 5500. Obchodníci a

továrníci pak bojí se, že může nastati dokonce naprostý obrat v chutích a vkusu americké ženy, když by donucena krisí na čas zřekla se okras výšivkových, že přejde i za budoucí zlepšené situace k novým formám a způsobům.

Rozhled socialní.

Důležitá změna v cenníkových úmluvách mezi zaměstnavateli a zaměstnanci knihtiskařskými podniknuta v Německu (mezi Deutscher Buchdruckerverein a Verband der deutschen Buchdrucker). § 4. stanovil dosud, že onino zaměstnavatelé smějí zaměstnávati jen údy jmenovaného „Verbandu", a tito pak zase smějí vstupovati do práce jen u členův onoho „B.vereinu". Tím ovšem zaveden jakýsi spolkový monopol, jaký na př. nejnověji zavedli socialisté brněnští, zakazujíce členům svým vstupovati do jakéhokoli spolku s podobnými (prý konkurrenčními!) účely. Rozumí se, že takového násilnictví u rozumných lidí dlouho držeti nelze; v Brně také skutečně tím organisace typografická proražena, an personál benediktinské knihtiskárny se následkem socialistické libovůle nechal prostě ze socialistického spolku vyloučiti a zřídil si organisaci vlastní při Všeodborovém sdružení křesťanskosocialním. Změna oněch stanov německých záleží v tom, že na obou stranách, u zaměstnavatelův i zaměstnanců, žádá se pouze, by členy obojího svazu mohli býti jen ti, kteří zachovávají smluvený mezdní cenník. Rakouští spolkaři typografičtí, kteří vždy za německými daleko pokulhávají, nemají za to nic jiného na práci, než aby členy své hnali do organisace socialistické.

*

Tarifní smlouvy mzdové, čili pevné cenníky mzdové chválí německá socialní politika jako velikou vymoženost a upevnění poměrů mezi dělníkem a zaměstnavatelem. Tarify přešly do Německa z Anglie. V Německu se velmi o jejich zavedení přičiňují živnostenské soudy, zvláště berlínský a mnichovský docílily v tom ohledu pěkných výsledků. „Socialní Praxis" berlínská praví, že Mnichov v poslední době zásluhou Dra. Prennera, předsedy smírčího úřadu městského, pokročil na první místo mezi městy německými. Počato roku 1903 s cenníky mzdovými. Bylo jich smlouveno 5, ale roku 1906 už 57 a roku 1907 už 77. A jak se množily cenníky, tak klesaly i spory mzdové a jiné. Roku 1904 před živnostenským a smírčím soudem bylo projednáváno 3342 sporův, ale roku 1905 už jen 2930, a dále klesal počet sporů na 2731 a 2519 — tak že spory dělníkův a zaměstnavatelů klesly o čtvrtinu.

Statistika naše zaznamenává také onyno smlouvy, pojímajíc je šíře než pouhý mzdový tarif určuje, ač on jest vždy hlavní a nazývá je kollektivními smlouvami dělnickými. Těchto smluv uzavřeno v celém Předlitavsku v I. čtvrtletí loňském 71, v druhém však 207,

z toho 38 v samé Vídni, v Čechách 50, na Moravě 35, v Dolních Rakousích bez Vídně 30, ve Štyrsku. Počet dělníku na smlouvách súčastněných byl 53 949; nejvíce z nich bylo textilníkův a zedníků (14.608 a 15.186), dále krejčích (9754), pekařuv a řezníků (7350), kovodělníků (4301). Z onéch 207 smluv vztahovalo se na všecky závody jednoho místa 102. Za zmínku stojí, že ve 110 případech smlouvy ty uzavřeny smírnou obapolnou dohodou, v 96 případech po stávce a v jednom případě po výluce.

*

Od 1. února zavedena pro dělníky z Rakouska, Uher, jihoslovanských zemí a z Polska i Ruska jdoucí na práci do Pruska policejní přísná kontrola. Na hranicích budou zřízeny filiálky berlínské centrály zemědělsko dělnické. V těchto filiálkách dostane každý dělník legitimaci dělnickou, která obsahovati bude všechny údaje osobní a kromě toho zaměstnavatele, u něhož dělník do práce jest najat. Dělnictvo totiž chodí většinou najisto, anebo na hranicích bývá najímáno k různým statkářům a do továren i dolů. Kdo by práce neměl, úřad legitimační jako sprostředkovací mu práci opatří, kdo by jí nepřijal, dostane prosté legitimaci s poúkazem na místním policejním úřadě, kam dojde se hlásiti, a jméno zaměstnavatele, jehož si najde, si tam dá vepsati. Prusko udává za duvod tohoto opatření, že cizozemští dělníci měli obyčejně své papiry v domácí cizí řeči sepsané, a policie nemohouc se v tom vyznati, nemohla je v čas potřeby kontrolovat. Dělníci z nekulturních krajin přišedší často pak dopouštěli se různých přestupků, ba i zločinů. A nejvíce stěžováno si na svévolný odchod z práce bez výpovědi, a před uplynutím doby smluvené. Po zavedení legitimací německých míní vláda všecko toto předejíti. Bez legitimace nesmí býti žádný dělník do práce přijat. A při výstupu z práce musí na legitimaci býti p dotčeno, že z minulé pracovní smlouvy dělník byl propuštěn. Opatření toto připravovalo se už několik let. A naléhali na ně hlavně pruští statkáři z východních krajů, od nichž najatí dělníci totiž nejčastěji utíkali, ale jejich vinou, pro nelidské zacházení.

V kritice tohoto nového opatření pruského zaujali naši rakouští zaměstnavatelé velmi příkré stanovisko. Pruská vláda chlácholí dělníky, že opatření to bude pro ně úlevou a usnadněním, úřady legitimační budou jim radou, policie má přikázáno vystříhati se všech příkrostí a dělníkům, když se na ni obrátí, pomoci radou i skutkem.

Orgán „Bundu" rakouských průmyslníků píše totiž, že Prusko vědomě poškozuje náš rakouský průmysl a nad to ještě nelidským jednáním týrá a sužuje lidi vylákané na práci a rakouské občany svým chováním snižuje a uráží. Agenti pruských junkrův a pruských průmyslníků stále běhají po naší říši a lákají lidi na práci do Pruska. Zvláště, když se jaro rozvíjí, není možná v mnohých průmyslových centrech udržeti potřebného množství delníků nijakou mzdou, všecko utíká do Němec. Z toho pošla i loňská naše uhelná krise a mnohé jiné zdržování nejpotřebnějších věcí, jejichž výroba pro nedostatek

lidí nestačila spotřebě. A podmínky agenty předstírané při práci v Německu jsou většinou prý falešny. Větší mzdu ztráví dražší živobytí, cestovné a jiné výlohy s prací v cizině spojené. Na zimu pak a kdykoliv je práce nedostatek, pruský zaměstnavatel vyhání dělníka zpět domů, ba jak se často stává a junkerské listy k tomu čím dále častěji nabádají, lidé naši jsou v čas slabší zaměstnanosti jako nepohodlní cizinci postrkem vyháněni z Německa. A domov je pak musí živiti a zaměstnávati v nejhorší dobu, aby pruský junker a továrník, až zas bude mít nutnou práci, mohl je znova vylákati. Náš prumysl a naše kraje tedy nesou náklad na to, aby Prusko mělo kteroukoliv chvíli laciné dělníky po ruce. „Bund" vyzývá diplomacii, aby se této otázky ujala. Není to jen otázka cti a ochrany občanské, ale je to též otázka po výtce hospodářská, při níž nás Prusko svou bezohledností poškozuje.

*

V polovici ledna měla zemědělská organisace dělnická v Uhrách výroční valnou hromadu. Konstatován ve zprávě potěšitelný, ba překvapující vzrůst organisace, jež není starší pěti let. Nejsilnější vzrůst její pozorovati možno v létě a na podzim a v zimě roku 1906 a na jaře r. 1907. Organisace dělí se na místní skupiny, jichž bylo počátkem roku 1906 necelé sto. Ale až do konce března se zdvojnásobily a v polovici roku čítáno jich už 284, koncem roku 1906 pak už 463; na jaře roku 1907 přibylo nové sto, tak že 31. března čítáno skupin 562. Od té doby už řídčeji se množily, počátkem roku 1908 bylo všech skupin 597, v nichž sdruženo jest přes padesát tisíc zemědělských dělníků. Na sjezdě však přítomno bylo pouze 126 delegátu za 200 obcí a skupin. Patrno tedy, že organisace tak náhle vyrostší je sama v sobě ještě dosti nepevná! Nálada sjezdu byla velmi bojovná, ba revoluční, neboť strana socialistická agituje vší silou za všeobecné volební právo, a třeba tedy míti v lidu přichystanou náladu. V Uhrách při dosavadní politicko-socialní persekuci všech minulých vlád, a zvláště dnešní velkostatkářské vlády koaliční, lid přirozeně čeká od opravy volební aspoň, že zvrátí tento persekuční terror. Sjezd usnesl se však také o zvláštním požadavku: chce, aby po celých Uhrách zavedena byla stejná mzda a domáhati se zvýšení dnešní mzdy. Důvod pro mzdu všude stejnou je ten, aby dělnictvo z chudších krajů nechodilo na práci do kraju bohatších a svou nabídkou mzdy tam nesnižovalo. Ale snižování mzdy neděje se jen pro nejednotnost mzdy v celém kraji. Nestěhuje se obyvatelstvo za prací jinam pro malou mzdu (také, ale jen výjimkou), nýbrž spíše pro nedostatek výdělkové práce vůbec. A ten odstraniti je tíže, než zarovnati mzdu ve všech krajích též země a téhož státu, což sice dosud nikde neprovedeno, ale přece jen je snadněji proveditelno, aspoň v jednom a témže odboru, jak se tu o to jedná — v zemědělství! Za zaznamenání stojí, že organisace socialistická (odborová) v Uhrách usnesla se vystupovat všude proti alkoholismu. Zakázala proto místním skupinám otvírati místnosti své v hostincích. Nemá-li

skupina vlastní místnosti, ať si ji najme při mlékárně nebo při kavárně nebo v soukromém domě, nikdy však v hostinci.

*

Nejvyšší kasační soudní dvur vydal nedávno zvláštní rozsudek ve při stávkové, odsoudiv dělnictvo hromadně a společně k náhradě škody zaměstnavateli, jiř stávkou utrpěl. Jedná se o případ ze Štokeravy, kdež zaměstnavatel žaloval svých 16 dělníků pro zastavení práce na náhradu škody 3704 korun. Všecky instance zaměstnavateli přiřkly právo náhrady, jen že okresní soudce nezavázal dělnictvo společně k náhradě, ale zaměstnavatel měl si na jednotlivcích vymáhat, co se dá. Dělníci se odvolali z rozsudku, ale nepochodili, krajský soud, zemský i kasační při rozhodl v témže smyslu, a kromě toho dělníky zavázal k solidárnímu zaplacení škody. Toť tedy případ podobný rozsudkům anglických soudů, kdy zavazovaly odborové organisace k placení škod vzniklých stávkami jejich členu. Rozsudky tyto považovalo anglické dělnictvo za zbraň namířenou proti samým organisacím. Nynější liberální vláda ve spojení s dělnickými zástupci pospíšila si dáti soudům v té věci přesnou direktivu, již by pronásledování organisací za stávky bylo nepřípustno.

*

Katolický „lidový spolek“ v Německu chtěje usnadniti předsedům křesťansko-socialních spolkův a všem příznivcům dělnictva studium otázky socialní, vydal seznam vhodných socialně-politických spisu (ovšem jen německých), spolu s udáním směru a způsobu podání toho kterého autora. Obsaženy tu práce přísně vědecké i lehké populární brošurky. Seznam vzrostl na knihu o 140 stranách. Zřejmo, že pomůcek už jest velmi mnoho v oboru tom. Totéž ústředí „lidového spolku“ v M. Gladbachu vydalo jinou pomocnou knihu „Sozial-charitatives ABC“, která zase věnována je ženské činnosti ve prospěch dělnictva, dávajíc návod ke všem těm opatřením a zařízením, jimiž žena může býti nápomocna při řešení otázky socialní.

*

Nový pokus vtáhnouti ženu do organisace socialistické nebo aspoň stoupenku horlivou si z ní utvořiti, začala provádět socialní demokracie na Porýní. Jak sděluje „Kölnische Volkszeitung“, pořádány v loňské zimě na pěti místech kursy poučné pro ženy a dívky, které přímo se nesly sice za nějakým praktickým účelem, ale nepřímou, třebas hlavní úlohou měly získati pro stranu agitátorky a stoupenky. Letos podobné kursy pořádány na osmi místech. Kurs rozpočten na šest večerů. Hodinu trvá přednáška, hodinu debata, v níž se tříbí úsudek a budí pohotovost řečnická.

Školství.

V novinách navrhováno, by se vzhledem k urputnému odporu velké části učitelstva proti věcem náboženským založil ze soukromých příspěvků katolický ústav učitelů, v němž by se vychovával dorost učitelstva, jakého katolický národ potřebuje a žádá. Chápeme zúplna důvody návrhu takového, avšak máme přece proti nim zase vážné důvody, hleděti si raději stávajících škol veřjných a tam své zásady uplatňovati.

Neuvádíme na výstrahu již ani Francie, která chudinka za svou chvástavost a bezstarostnost naproti židovstvu a zednářstvu tak citelně potrestána, že stala se po celém katolickém světě příslovnou; co to bylo sehlouby, kolik a jakých mají škol konfessijních, klášterních, jak i nejpověstnější nevěrci, politikové a učenci své děti dávají do jejich ústavův, a ejhle, celé to pokolení své učitele a vychovatele jakoby bylo zapřelo!

Pochybnosti naše jsou různé. Především hospodářské. Český lid platí už teď namnoze dvojí školy, veřejné a soukromé, jelikož vláda své povinnosti k národu našemu nekoná. Je sice pravda, že peníze ty jsou uloženy na dobré úroky, škola značí budoucnost, ale ne tak docela. Ochuzený národ — a takto se skutečně cchuzuje stálými sbírkami na podniky o sobě neproduktivní! — nemůže svého byť sebe vzdělanějšího dorostu zaměstnati, a tak pracuje škola jeho vlastně pro cizí, nám namnoze nepřátelské podnikatele, kteří českou intelligencí a prací bohatnou, v národním směru však ji poutají neb docela odnárodňují. A nyní by ještě přistoupily příspěvky třetí, které, rozumí se samo sebou, stihnou opět nemajetné třídy katolického obyvatelstva, neboť olomoucká kapitola na př. se takovými věcmi nezabývá.

A nač to, když jsme údy a poplatníky státu a země, které také z našich peněz tolik na školství věnují? Což nemáme práva dále do toho mluviti a jen platiti? Ovšem u veřejnosti nyní právo = moc. Nuže nezbývá ani nám než takto se uplatniti, čehož ale passivní opposicí jaktěživo se nedosáhne. Zaměstnavatelem hlavním pro intelligenci zůstane přece zase jen stát, po případě země, a kdož bude při naší passivní opposici směti se diviti, že bude se pak především starati o svoje odchovance, ne o naše?!

Dále nemylme se o poměru škol soukromých k veřejnosti! Praepotence státu spíše všude poroste než by mizela, i v těchto věcech, tak že soukromé školy budou vždy jaksi inferiorními, byť tam byli sebe lepší učitelé i žáci. Víme dobře ze zkušenosti, co tu dělá punc „veřejnosti“. A toho nezmění ani vlohy ani píle ani obětavost, již bych zde nazval skoro vyplýtvanou.

A ještě jiné námitky lze uvésti, na př. odbornický dozor, na nějž pořád ještě nejsme zařízeni, a pod. Vymstila se nám passivní opposice v politice již dosti, a též o školství možno říci totéž; „bez nás o nás“ dopadlo vždy ve větší náš neprospěch, i v zákonodárství

školském, než kdybychom se ho byli činně súčastnili. Po našem soudě má býti snahou naší: uplatniti svoje zásady i ve školství veřejném, i v tom, jak nyní jest, mravní a když potřeba i hmotnou podporou osob a podniků našeho směru v něm, a nenechati se tak zlehka odstrkovati s míst, na něž máme plné právní nároky.

K určitému pak návrhu, který zavinil tento exkurs, budiž jen ještě podotčeno, že škola sama nevytváří celého smýšlení nebo povahy. Výchov z větší části děje se mimo školu, v rodině, v bydlišti studentově a ve společnosti mimoškolské. A tam ovšem zbývá ještě mnoho pořizovati neb napravovati, tam také by soukromá dobročinnost měla pole mnohem vděčnější

Myšlenky tyto jen tak namátkou zachycené neosobují si neomylnosti, avšak za uváženou snad stojí nejen v tomto určitém případě, nýbrž i v jiných, analogických

Uznává se vůbec potřeba vychovati učitelstvo vzdělané a nábožensky smýšlející, k náboženstvi slovem i skutkem se hlásící. V D Rakousích se pro to ústavy takové osvědčily, a tytéž naděje chovají se též u nás. Avšak tam jest jiné pozadí, jiný podklad než u nás! U nás máme již na př soukromá katolická pedagogia pro učitelky. Jaké jsou výsledky? Kde uplatňuje se ten dorost jejich ve školství a v organisaci učitelské? Nesmí nás mýliti, že liberálnici tolik láteří na klerikalisující prý učitelky. Jako jindy, je to jen střelba poplašná, aby se nestalo, čeho si nepřejí, nikoli ohlas skutečnosti.

Věc stojí zajisté za uváženou!

*

Pokrokářský „Studentský Sborník“ „Z klassického bahna“ (č. 11. 1907) vytkl prof Dru Jos Královi, že tuze přísně filology zkouší a reprobuje. K tomu napadený odpovídá v „Listech filologických“ (1907, str. 479) stručným objasněním pro pokrokářské studentstvo tuze nelichotivým. Praví mezi jiným: „Klassickou filologii studovali a studují mnozí, kteří neznají ani tolik řecké a latinské grammatiky, kolik má znáti průměrný žák nižšího gymnasia, a jejichž práce, domácí nebo klausurní, nikdo, ani sebe blahovolnější posuzovatel, schváliti nemůže. Uvedu tu několik toho dokladů, vzatých ze čtyř prací domácích a klasurních (chyb proti duchu staré latiny, na př. per longum et latum dicit, in flagranti captus est a pod., ani neuvádím): spreta rationes (pohrdši důvody); imitaverit; utrum sit producta aut correpta; inter centum versibus; post verbis; claudicantur (m. clauduntur); de lege metrica loqui (mluviti se) non potest; hiatus nusquam patitur (netrpí se); duodecim versuum; alium substantivum; pluria (m. plura); hoc epitheton primus Livius usurpavisse probabile est; Livius Homeri versus expressus est (m. expressit); cum tam pauca ad nos perventa sint (m. pervenerint); Vahlen ad hunc locum tria fragmenta pertinet (vztahuje); ut hanc sententiam a priori respuamus, nihilominus autem nullum habemus ius, ut contemnamus; pro mare (m. mari) ipso inducitur; Lycoris amoris Galli indigna patefacta est; numerus tribuum accrescebat ita, ut primo bello Punico finito triginta quinque tribus erant; z řečtiny:

ἐμπέσων, ἐν Δήλῳ, ἐοικῶς, ba i κεῖμενον, χορεῖ atd. atd. A nejsou to snad chyby ojedinělé, bývá jich v téže práci plno. V archivu zkušební kommisse každý se o tom může přesvědčiti na své oči. Že jsou to chyby nejhoršího druhu, poznal by většinou i průměrný tercián nebo quartán — jen původce onoho „Klassického bahna“ patrně míní, že se jich klassický filolog smí dopouštěti a že se mu mají promíjeti; jinak by netvrdil, že se zkouší příliš přísně Zrovna takové chyby dělají kandidáti i při zkoušce ústní, při nichž mnohý nedovede přeložit ani sebe lehčí text (ani Homera!) a nedovede přečísti ani hexametr. A tací kandidáti mají býti na ujmu jiných, pilných a způsobilých, approbováni? Bylo by to svědomité a spravedlivé?“

Pomalu nezbude svědomitým professorům, než aby se pokaždé ve studentských plátcích napřed zeptali, kdo u nich smí propadnouti a kdo smí projíti.

*

Mnoho pozornosti vzbudila anketa o středním školství a reformě jeho; konána ve Vídni v druhé polovici ledna. Výběr expertů, kteří povoláni o reformě se vyjádřit nebyl však případný. Ani z Němců, a dokonce už z Čechů ne! O reformě ostatně už dříve promlouvali nejpovolanější mluvčí, středoškolští professoři sami na svých sjezdech. Reforma nevypadla nijakým převratným způsobem. Zatím leda maturitní zkouška má se zjednodušiti, a zkušebné látky ubrati. Reálka se má doplniti osmou třídou, a zříditi nová forma střední školy bez řečtiny, s latinou a nějakým modernim jazykem. Více zřetele pak má se bráti k realním a technickým předmětům. Řešení toto třeba nazvati šťastným. Jest konečně nejlépe nerušiti zakořeněných už osnov a forem, ale postaviti vedle nich novou, ať spolu zápasí o oblibu a úspěch. V tom směru nejpokrokovější se ukázali Poláci, kteří žádali, aby vubec bylo možno zakládati školy všemožných typů, po vzoru americkém. Takové soukromé školy sorganisované jednotlivcem, jenž jim i směr a ráz vtiskuje, dosud měli jen Poláci. Jiné národy v říši jich neměly leda pro dívky: „Vesna“ a jí podobné ústavy.) U nás přibrání třetího typu střední školy nebude mnoho znamenat, protože škol těch bude pravděpodobně málo, a řídká budou místa, kde by všecky tři typy mohly býti vedle sebe, v našich zemích bude to snad nějakých pět či šest míst, jež budou schopna všecky tři typy v sobě umístit. Tu tedy bude možný výběr ústavu, jinde však, kde bude jen ústav jediný, nebude o výběru řeči; obyvatelstvo bude musit použíti toho, který bude po ruce. — Z české strany žádána decentralisace a autonomní řízení školství českého. Proč tedy „organisovaní“ žádají postátnění!?

*

Otázku slovanských jazyku na středních školách připjal k otázce reformy „Nový Věk“ v čísle 17. Už dávno jsme na tuto bolest naší školy poukazovali, autority ve školství i filologii uznané táž přání projevovaly, ale všecko to jde jaksi mimo. Kruhy kompetentní nenaléhají. Ani středoškolské, ani poslanecké. Tak z ústavů našich vycházejí dále „slovanští analfabeti“. Ze slovanských národů jsou v tom

lépe jen Srbi a Bulhaři, ježto jsou pány svého školství. Ale to jen na tolik, že zavedli si ruštinu jako povinný předmět. Zde však nejedná se jen o řeč, ale o celý system vědění, který v žádném předmětu nepřibližuje k zemím slovanským nějakým obzvláštním způsobem. Učebnice zdělávané podle německých docilují toho výsledku, že žáci konečně nejvíc, a to nejpevnějším, nejsystematičtějším věděním vědí o Německu.

Největší mezera v našem slovanovědění není tak ani v nedostatku jazykové přípravy, jako po stránce kulturní; tu je cizost a neznalost přímo zarážlivá! Náš intelligent vžije se už jako středoškolský žák do úzkého okruhu česko-německé kultury a nemá nikdy potom širšího rozhledu a obyčejně ani pražádného hlubšího zájmu o věci slovanské, jimž nerozumí.

Po nebožtíku Bartošovi u nás na Moravě otázku tu teď má na zřeteli Dr. Nábělek. „Nový Věk" vybízí cyrillo-methodějské sjezdy velehradské, aby hnuly záležitostí tou.

Rusko zavedlo si před třemi lety nový typ střední školy, podobný asi, jaký se má zavésti u nás, poloklassický, poloreální. Teď komise reformní v ministerstvě vyučování zavádí zase ještě jeden nový typ. A to vyšší střední školu, jež navazuje na školu měšťanskou. Tedy jakési měšťanské střední školy, jež se k dosavadním měšťanským aspoň na některých místech připojí. Výhoda nové vyšší střední školy bude, že teď od národní školy až do university bude nepřetržitý jednolitý vývoj a postup. A to totiž beze zkoušek! Kdežto dosud přestup z jednoho stupně na druhý byl možný, ale se zkouškami (z měšťanky na vyšší gymnasium nebo vyšší reálku).

Jiná reforma chystaná v ruském školství jest čtvrtá třída pedagogia. Dosud ženská pedagogia organisována byla o čtyrech ročnících, mužská o třech. Budoucně i mužská se přetvoří ve čtyrletá.

Bolesti obecné školy v Rusku vyličuje v posledním čísle loňském „Cerkovnyj Věstnik". Z nich hlavní jsou: škola nevyučí lásce ke knize, k sebevzdělání dalšímu nepodnítí. Lidé ze školy vyjdou a do 21 rokuv (odvodu) zapomenou dokonce čísti a psáti. Škola má co činiti s dětmi alkoholikův a s dětmi opijenými. Škola dostává děti stížené mravními bludy (krádež jest jim zvykem). Hrubost a násilnost ruského venkovana nad ženou a dětmi. Tato hrubost přenáší se i na děti. Děti jeví ji vůči sobě, a hlavně vůči přírodě a živočichům. Tyto bolesti musí překonávat ruská obecná škola. Od zlozvyků těch dítky odvracet, dělat je v tom ohledu novými, lepšími lidmi. — Bolesti naší národní školy udává „Nový Věk" docela jiné, ale ne nepodobné! Předně špatné docházení do školy, zvláště prý v krajích řepařských. (Tím jsou jen a jen vinny úřady!) Mravní zdivočilost dítek taková, že se mezi dítkami zemskou školní radou odporučují sbírky na ústavy pro polepšení mládeže. Zhoubný vliv ulice, veřejného života. Učeňáci a větší dítky tančí, pijí, kouří. Autor přeje si tu zakročení úřadů bez udání učitelova a knězova, jež by jim život v osadě učinilo nemožným. Tedy veřejná služba mravnostní! Dovolávají se jí všude, a všude zatím marně!

Tyto bolesti jsou bolestmi našeho života vůbec. Škola jen na nich bere nezbytnou účast. Brání se, ale svými prostředky marně; proto volá po pomoci zevnější — po policejních opatřeních na ochranu dítek. Ochrana dítka jest moderním heslem. Proč by měla zůstávati však jenom na poli práce a tělesného zneužívání!? Třeba ji pojati šíře a šíře prováděti: i v ohledu duševním a mravním!

*

Před vánocemi měl svou výroční valnou hromadu spolek slovinských professorů. Má 164 členů, vloni přidalo se 40 a jen 2 vystoupili. Valná hromada usnesla se o národních požadavcích, žádajíc školy v lidovém slovinském jazyku, a to všech druhův a stupňův až po universitu, školy slovinské pak nejen v Krajině, ale i na Přímoří, ve Štyrsku a v Korutanech. Professoři mající zkoušky slovinské, německé a po případě i vlašské, nechať jsou zařaděni do statu všech těch trojích ústavů. Sjezd přijal též resoluci o reformě střední školy, vlastně jen se vyjádřil v ní o maturě samé. Sjezd nechtěl odstranění matury ani úlevu při ní, jen lepší přípravu k ní a pak větší volnost zkušební komise, která může odpouštěti zkoušku z jednotlivých předmětů, z nichž se dělá i písemná matura. Maturu chce sjezd podržeti jako skutečné vysvědčení zralosti a intelligentní vyspělosti žáka, nikoliv jako přijímací podmínku pro universitní studium.

Ve veřejnosti slovinské, a hlavně v kruzích středoškolských rozvířil se spor o učebnice. Proslýchalo se totiž, že vláda zamýšlejíc přeměniti některé německé ústavy střední ve slovinské, vyzvala ku přípravě učebnic. A nabídli se lidé, kteří zpracování učebnic na sebe vzali, ale dosud nezpracovali. V některých oborech jest proto žactvo dosud bez učebnic. A teď hledá se vinník! A hledá se v politice!

*

Bulharská vláda pomýšlí učebnice školní prohlásiti za monopol státní: a to vydání i prodej jejich. U nás ani výdej, ani prodej není státním, třebas že stát učebnice schvaloval a nad obsahem jejich bděl. Ale jak počin ve vydávání učebnic, tak v zavádění jejich, a konečně i celý obchod s nimi, jest zůstaven svobodné konkurrenci, třebaže s jistým obmezením. Má to jistě dobré i špatné stránky. Přes všeliké výtky, zdá se, že u nás převažují stránky dobré. V Bulharsku může býti, převažují stránky špatné podobného dosavadního zařízení. Aspoň prý rodičové i žáci uvítají státní monopol s radostí. Hlavním jest tedy asi hospodářský a finanční ohled.

*

V novém mladočeském měsíčníku „Česká Revue“ píše Dr. J. Čelakovský o národní samosprávě školní. Autor je specialistou v otázkách těch. Na sněmu českém a v zemském výboru už častěji tutéž záležitost rozvinoval a hájil. Osvětluje opět tento další žádoucí rozvoj autonomie školské v tom směru, že by každá národnost byla samostatným rozhodčím o školách svých. Počátek učiněn už v Čechách i na Moravě, rozdělením úřadů školských na dvě sekce. Čeští Němci navrhovali, aby každá sekce školní rady měla svého předsedu a

podléhala přímo sněmu. Autor tvrdí, že osamostatněním obojího školství neučiní se nijaká ujma celistvosti země. Nesmí se na všecko oddělování úřaduv a správy pohlížeti jako na trhání země. A p. Dr. bere pro Čechy za vzor náš zákon moravský z roku 1905 (lex Perek), jehož mnohá ustanovení žádá si přenésti i do Čech: zvláště pro tvoření školních obvodův a pro rozdělení ve smíšených obcích. Tedy zákon, o němž Češi dlouho nevěděli nic dobrého říci, proti němuž v listech stále brojeno, má přece jen nějaké zdravé zásady. A jisté zákon sám jest pěkně sestaven, jen to provedení jeho pokulhává. Ale tím není zákon vinen. Autonomie národní musila by však jíti až do ústředí. Také v ministerstvu vyučování nechať je zvláštní národní samostatná sekce, sekce česká. — Všecko to leží v mezích možnosti a není pochyby, že vývoj půjde také tím směrem.

*

Jako kytičku z výlevů jednoho „organisovaného“ (v brněnských „L. N.“ 23. ledna) podáváme tyto pokyny jeho: „Nestýkejme se, nemluvme s neorganisovanými, nedávejme jim časopisů, hleďme je osamotiti, ať sami poznají, že takto nelze žíti ... lépe dáti postříleti několik zbabělců a zrádců ...“ Ano, ano: osvětou k svobodě, svobodou k humanismu, humanismem k hovadismu.

Směs.

Ježíš a Esseové. Zajímavou kritiku dvou „vědeckých“ spisů, na nichž vedle Renana snad nejvíce nepřátelé božství Kristova staví, podává židovský spisovatel Samuel Krauss z Vídně v lipském „Vierteljahrsschrift für Bibelkunde, talmudische und patristische Studien“ (September 1907) ve článku „Bemerkungen zu dem Thema: Jesus und der Essäerorden.“ Jsou to: „Wichtige historische Enthüllungen über die wirkliche Todesart Jesu“ (4. Auflage, Leipzig 1849) a „Historische Enthüllungen über die wirklichen Ereignisse der Geburt und Jugend Jesu“ (2. Auflage, tamtéž 1849).

O prvním spise praví Krauss: „Jene Schrift resp. jene Schriften können auf eine ernste Behandlung keinen Anspruch erheben, denn sie sind nichts anderes als eine gut erdachte rationelle Schilderung des Lebenslaufes Jesu, die sich durch Schlichtheit der Darstellung den Schein des hohen Alters zu geben sucht.“ Dále nazývá tento spis pouhým cvičením ducha nějaké otevřené hlavy, ale cvičením nepodařeným, a vytýká celou řadu nesprávností, jež zřejmě dokazují, že „důležité ony objevy dějepisné“ nemohou býti ničím jiným nežli — plagiatem, poněvadž současný spisovatel nemohl by poměry v sektě Essejců líčit tak, jak se to děje v tomto spise. Krauss praví: „Im ganzen stellt er (spisovatel) sich den Essäerorden wenig jüdisch und — was noch schlimmer — allzu freimaurerisch vor: lauter Dinge, die der Phantasie, aber nur dieser, des Autors alle Ehre machen.“

O druhém spise pak píše, že autor, aby snad spis zdál se skutečně pravým a hodně učeným, proplétá vypravování mnohými rabínskými a talmu-

-kými daty. Ale právě v tom stala se mu nehoda. „Der anonyme Autor begeht gerade in Rabbinicis arge Schnitzer.“ Pak uvádí příklady hrubých, u současníka nemožných omylův a praví na konec: „Man muß die Phantasie des Autors bewundern. Die Erzählung ist wirklich gut gedichtet, und selbst als Roman liest es sich sehr gut ... Ich glaube nicht, daß die Schrift für mehr als bloße Dichtung gehalten werden kann.“ Tato kritika židovského učence však zajisté nebude pranic vaditi našim „učencům“, aby ve svých líčeních života Ježíše Krista dále se neodvolávali na tyto a podobné „důležité dějepisné objevy.“ *L.*

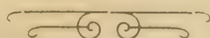
Řecký nápis ze 4. století po Kristu. E. Kalinka otiskuje vedle jiných řecký nápis v „Antike Denkmäler in Bulgarien“ (Schriften der Balkan-Kommission. Antiquarische Abteilung. IV. Vídeň 1906) č. 232, str. 194—196 velice zajímavého obsahu. Jest ve sředeckém museu, nalezen byl však v Kystendžilu v Bulharsku. Jest napsán na mramorové desce, rozbité na několik kusu. Pravá strana její jest úplně uražena a nebyla nalezena společně s ostatními kusy. Deska byla vysoká asi 30 *cm*, široká 55 *cm*, tlustá 4 *cm*. Výška písmen obnáší 1·7 *cm*, poslední však řádek má písmena nižší (1 *cm*), poněvadž pro něj nebylo už dosti místa na kameni. Část textu scházející pokusil se doplniti E. Kalinka, ovšem jen pokud obsahu se týče, nikoliv úplně doslovně tak, jak zněl původně nápis. Smysl není však nikterak porušen, neboť jest jasný bez doplňků. Nápis zní i s doplňky (část v závorce jest doplněk Kalinkův):

1. Σταυρὸς ἐγὼ θεσ(πε)σιακτος ἐ ὤν. σωτῆρος Ἰησοῦ
2. χεῖρα δέμω(ν) ταν(ύ)σ(α)ς μεσόπ(τ)ον σωτήριον οἶκον
3. ἀθανάτου βούλησιν ἐς οὐράνιον τέλος ὀρθῶν.
4. Εἰ δόμον ἡμέτερον ποθέεις ἐσδῦναι, ὁ δεῖνα.
5. οὐδοῦ ἔπειτ(α) με ῥαὼς μυθήσαι θεῖα μοι ἀπάργου·
6. Σταυρὲ μάκαρ. ποθέω σε· Σὺ γὰρ παραμύθιον ἄλλοις.
7. Ἐν σοὶ γὰρ Χριστοῦ δέμας ἄφθιτον, ἐγκεκρέμαστον,
8. ὅς παῖς ὢν λόγος ἀθανάτου βροτέοισιν ἐφάνθη.
9. Ἴσθι πιστεύων ὁμοούσιον εἶναι Ἰησοῦν
10. κυδαλίμης τριάδος κτίσεω(ς τ)ἄκτιστον ἑταῖρον.
11. Εἰ δ' ἕτερα φρονέεις, ἐκτὸς προθύρων σε μένειν δεῖ.
12. Εὐχωλῆς ἕνεκα τῆδ' ἀλλοίαις ἐπ' ἀμοιβαῖς
    Δαρδανὶς Ῥοδοκλέους καθιέρωσεν.

Nápis byl bezpochyby na kříži, který stál u vchodu do kostela v předsíni, jak možno uzavírati z obsahu jeho. Poněvadž v něm dále děje se narážka na spor arianský, náleží jistě do 4. století, snad do první polovice, kdy spor byl nejprudčí. Kdo by nevěřil, že Kristus jest ὁμοούσιος, nesmí vstoupiti jako kacíř do chrámu. Ὁμοούσιος τῷ πατρί stanoveno na synodě ekumenické v Nicei (325). Tím dává se nám terminus a quo, jako tím, že spor o podstatu druhé božské osoby v druhé polovici 4. století nebyl již tak prudký, terminus ad quem. Slovo ὁμοούσιος v nápise jest neporušené a dobře čitelné, tak že veškerá pochybnost při jeho čtení jest naprosto vyloučena. Také písmo, ačkoliv jest při stanovení dat nápisů kriteriem dosti podřízeným, ukazuje, že můžeme nápis skoro s jistotou klásti do doby svrchu uvedené. *Dr. Ant. Polák.*

Ročník XXV. Číslo 3.

HLÍDKA.

O zkoušení a klassifikování na středních školách.[1])

Napsal Dr. Jan Korec.

I.

Od několika let uvažuje se horlivě v odborných kruzích o zkoušení na středních školách, a bylo o věci té jednáno též v nedávné středoškolské anketě ve Vídni. Podnět k úvahám těm dal štyrskohradecký universitní professor (dříve ředitel) Dr. Ed. Martinak, jenž na sjezdě německých professorů ve Vídni roku 1900 poprvé o thematě tom pojednal. O věci té psáno pak v časopisech a jednáno na sjezdech professorů ve Vídni roku 1903 a 1906.

Nynějšímu způsobu zkoušení a klassifikování činí se ostré výčitky. Zkoušení nazváno barbarstvím, krutějším než metla, katanstvím, trápením žáků, jedem, kterého se žákům dává užívat, rakovinou[2]) a smrtí vyučování, příčinou nynější nervosity mládeže a studentských sebevražd, aneb aspoň činností pochybnou, při níž jsme denně v nebezpečenství, že spášeme justiční vraždu, slovo „zkoušeti“ nechtějí nyní mnozí už ani vypustit z úst, nazývajíce slovo to „prokletým“. A tyto výroky nepocházejí snad od laiků neb obecenstva škole nepřejícího, nýbrž od učitelů samých, od professorů, ředitelův a zemských inspektorův. Ozývají se též hlasy „pryč s příručním katalogem!“ „pryč s katalogem třídním!“, jenž se prohlašuje za instituci ryze byrokratickou a školství jest prý víc na škodu než na prospěch.

[1]) Psáno roku 1907; nyní po anketě připojeny některé dodatky.

[2]) Zemský inspektor Loos na sjezdě professorů ve Vídni a universitní professor Dr. Strouhal v anketě.

II.

Promluvím o výtkách, jež se zkoušení a klassifikování činí, podrobněji.

Vytýká se toto:

1. Při posuzování výkonů žákových čili při klassifikování dopouštíme prý se často nespravedlivosti, poněvadž prý nemáme pro posuzování to objektivního měřítka, ne sice úmyslně, ale z té příčiny, že objektivní měřítko to vůbec není možno. Výkon žákův je stav duševní, a ten objektivně odhadnouti nemožno. Objektivně jest prý možno posuzovati pouze výkony fysické (sílu, rychlost, velikost a pod.); na př. v tělocviku skočí-li žák 120 *cm* vysoko, musí se poznamenat 120 *cm*, a na tom faktu nezmění nic ani okolnost, byl-li žák dobře či špatně disponován, ani zdali učitel klassifikuje s klidem či v rozčilení. Známka v rozčilení je tu vůbec nemožna, poněvadž se asi nestane, že by na př. žák skočil 120 *cm* a učitel z hněvu napsal 110!

Při posuzování výkonů fysických prý tedy objektivní měřítko máme, při posuzování výkonů psychických však nikoli.

2. Jiná chyba je tato: Zkoušením poznáváme pouze určitý výkon žákův, poznáváme, co žák ví, my však z lepšího neb horšího výkonu soudíme též na lepší či horší výkonnost neboli schopnost vůbec, a dávajíce žákovi na vysvědčení známky, oceňujeme jimi nikoliv určité výkony, nýbrž jeho schopnost celkovou, což jest chyba, poněvadž z toho, co žák ví, nelze souditi na to, co by věděti mohl nebo vykonati dovedl.

3. A dále: výkon žákův vykazuje několik stránek, je složitý. Na př. při českých úlohách rozeznávati možno tyto stránky: 1. myšlenkový obsah, 2. sloh, 3. pravopis atd.; při přednášení memorované básně možno rozeznávati: 1. jak se žák básni naučil nazpamět, 2. způsob přednesu, 3. gestikulaci. Při překladě: 1. znalost významů, 2. správnost a dokonalost překladu, 3. povšechnou soudnost.

Při výkonu žákově posuzovati se může buď jeho soudnost, nebo positivní vědomosti, nebo konečně obratnosti. Zkrátka, výkony žáků vykazují několik různých složek, a každou z těchto složek slušelo by vlastně oceniti zvláštní známkou, v praxi se to však neděje, nýbrž všecky výkony dohromady oceňují se známkou jednou, jakousi přibližnou výslednicí. Na stanovení této celkové známky má vliv okolnost, která stránka výkonu pokládá se za nejdůležitější. To však záleží na subjektivním úsudku učitelově, a zkušenost ukazuje, že každý téměř učitel pokládá za nejdůležitější něco jiného.

4. Hranice mezi jednotlivými známkami nejsou přesně stanoveny, nýbrž závisejí na subjektivním odhadnutí professorově. My oceňujeme výkony žáků stupnicí, obsahující od známky výborné do zcela nedostatečné 6 stupňů: 1. výborně, 2. chvalitebně, 3. dobře, 4. dostatečně, 5. nedostatečně, 6. zcela nedostatečně. Ale kde začíná na př. chvalitebná a kde končí, není přesně vymezeno.

5. „Na výsledek u žáka působí celá řada vlivů, kterých nelze namnoze ani kontrolovati. Jsou to na př. vlivy prostředí a okolí, v němž žák žije: jinak se bude jeviti výkon žáka, který má ku své práci doma všecko pohodlí a všecky pomůcky po ruce, než výkon žáka žijícího ve stísněných poměrech, nebo dokonce výkon žáka, který si musí na živobytí přivydělávati."

6. „Hlavní však závada je po stránce duševní v tom, že každý zkoušenec je více méně ve stavu abnormalním, který lze obecně karakterisovat jako strach, stísněnost atd., a který se po stránce tělesní jeví různými nepravidelnostmi v oběhu krve, v dýchání, bledostí, tlučením srdce a jinými příznaky." Tak Kádner v „Pražské Lidové Revue" 1907.

7. Klassifikování závisí často též na náladě učitelově. Stává se, že učitel klassifikuje v rozčilení a pak může žáku snadno ukřivditi. Chyba je též, že učitel posuzuje někdy věc se stanoviska svého, a ne žákova. Učiteli zdá se něco (na př. překlad některého místa) snadným, žákům však, a to i lepším, nesnadným.

8. Zkoušení prý dále žáky demoralisuje, svádějíc je k napovídání a nejrůznějším druhům podvodu, což se značnou měrou děje zvláště při školních úlohách písemných, při překládání z jazyka mateřského.

9. Jiná vada jest, že žáci se učí jen k vůli známce a ne k vůli věci samé, čímž zájem žákův od věci samé, totiž od duševní práce se odvádí a připoutává se ke známce, a tak stává se hlavním cílem to, co mělo býti pouze prostředkem.

10. Stálým zkoušením podporuje prý se u žáků též chorobná ctižádost (Kádner) a živí se nedůvěra.

11. Jiná vada jest, že zkoušení zabírá mnoho času na úkor vyučování samého, zvláště v některých předmětech (ve fysice) a v třídách přeplněných, kde učitel musí do konference vyzkoušeti někdy 50—60 žákův, a to třeba dvakrát, což při 2—3 hodinách vyučování není tak snadné. Ale býti to musí, neboť

12. učitel potřebuje známek pro třídní katalog, a tak nastává pravá honba za známkami. Zkouší se ne k vůli žákům, k vůli dalšímu prohloubení a opakování učiva, ale aby byl určitý počet známek pro třídní katalog. Zkoušení bývá přirozeným způsobem rychlé, a z té příčiny snad někdy i povrchní, učitel stává se nervosní a dává známky v rozčilení, čímž snadno může žákům ukřivdit.

13. Poněvadž učitel spěchá, nemůže se při zkoušení přesvědčiti o všem, co žák umí. Žák dostane z celého materialu otázek jen několik, dělají se tak zvané zkoušky námatné, čímž dostává se do úvahy nový činitel: náhoda.

14. Nemělo by se tedy zkoušeti tak často, jak se děje posud, každou hodinu, nýbrž jen tenkrát, kdy je toho skutečně potřebí, totiž jak toho vyžaduje povaha předmětu a povaha třídy, a místo zkoušek každodenních z hodiny na hodinu měly by, aspoň v některých předmětech, nastoupiti zkoušky z celých partií.

15. Jinou vadou je způsob, jak se z jednotlivých známek určuje konečná známka semestrální. Zapisování známek do třídního katalogu svádí k tomu, že se všecky jednotlivé známky sčítají, a pak se učiní mathematický průměr. (Srv. Šetelikovu „Sbírku Normalií" na str. 275, 286, 299.) To jest nesprávné, poněvadž při stanovení vědomosti rozhoduje, co žák umí na konci, a ne výkon průměrný za celý rok, právě tak jako u hudebníka se neptáme, co uměl před 2—3 měsíci, nýbrž co umí na konci.

Všecky známky nemají také stejné váhy, nýbrž známky pozdější, kde jest učiva víc, známky z látky nesnadnější a objemnější, známky, jež obdrží žák při zkouškách závěrečných na konci pololetí, jsou důležitější nežli známky počáteční.

To by tak asi byly výtky, jež činí se nynějšímu zkoušení a klassifikování.

III.

Nelze popříti, že ve výtkách těch jest mnoho pravdy. Jest jisto, že zkoušení a klassifikování, jak se až dosud praktikovalo a posud praktikuje, některé vady má.

Ale mnohé výtky jsou značně upřílišeny, a nutno je uvésti na pravou míru. Tak na př. hned

1. ono tvrzení, že veškeré naše klassifikování jest úplně subjektivní, ne-li dokonce libovolné, poněvadž prý pro psychické

výkony **není objektivního měřítka.** Dle mého mínění objektivní měřítko možné jest, a měřítkem tím jest míra požadavků, která byla učitelem stanovena a žáku je známa, nebo, jak dí Dr. Kamillo Huemer, rozdíl mezi výkonem vzorným, jak býti má, a mezi výkonem skutečným. Ten rozdíl označí se známkou.

Na př. žák je zkoušen z básně, kterou měl memorovat. Žáku se řeklo a na příkladech ukázalo,

a) že musí umět báseň dokonale nazpamět,

b) že záleží na způsobu přednesu, totiž α) na tempu, β) na modulaci hlasu,

c) na gestikulaci.

Při přednášení básně vyjde na jevo, že

ad *a)* žák neuměl dobře báseň nazpamět, že vynechal ta a ta slova, jiná pozměnil, užil tolikrát a tolikrát jiných tvarů, tolikrát vzpomínal a váhal nebo dokonce uvázl;

ad *b)* že na těch a těch místech učinil přestávku, kde býti neměla, a naopak to neb ono místo přednesl rychleji než měl, to zase pomaleji, jinde měl hlas stupňovat atd.;

ad *c)* držení těla, pohyby rukou a nohou, výraz tváře a pod. nebyly takové, jak býti měly, při čemž se určitě vytkne, v čem bylo pochybeno.

Dle množství chyb v provedení výkonu, neboli dle rozdílu mezi výkonem vzorným a výkonem skutečným určí se pak známka.

A to je to pohřešované objektivní měřítko!

Při úloze písemné jest objektivním měřítkem počet chyb. Arci namítá professor Martinak, že chyby nejsou stejně těžké, a také úlohy nejsou stejně těžké. To jest pravda, ale to právě musí se též vzíti v úvahu, a klassifikovati nejen podle jistého počtu lehčích nebo hrubších chyb, nýbrž též podle objemu práce, obtížnosti provedení, nahromadění chyb na jednom místě, dle toho, zdali látka jest už starší a tedy pozapomenuta a pod. (Srv. Šetelíkovu „Sbírku Normalií", str. 289.)

2. Namítá se dále: „Týž žák u různých učitelů v témž předmětu bývá klassifikován různě, poněvadž každý téměř učitel jinou stránku výkonu má za hlavní."

To jest možno, a vskutku se to stává. Stává se na př., že skoro v každé konferenci po prohlídce úloh ředitelé vytýkají nestejnost posuzování, že totiž touž chybu posuzoval jeden professor tak, druhý jinak, jeden za hrubou, druhý za prostřední, jeden dává na dvě hrubé ještě „chvalitebně", druhý už jenom „dobře", jeden na pět hrubých

ještě „dostatečně“, druhý už „nedostatečně“ a podobně. A já bych dodal, že nejen různí učitelé posuzují touž věc různě, ale někdy i týž učitel, posuzuje-li věc v různé době. Může se stát, že dnes označí nějakou chybu v úloze za malou, zítra však na to zapomene a touž chybu počítá jinému žáku za prostřední. To jest možno. Aby se to však nestalo, je žádoucno, aby se učitel sám napřed na určitém měřítku ustálil a pro jistotu ve svém úlohovém sešitku si poznamenal, jak tu neb onu chybu počítal, aby pak nenastaly nesrovnalosti.

Že týž výkon žákův může býti od různých posuzovatelů posuzován různě, to dokazují i difference a konflikty mezi jednotlivými členy sboru nebo difference mezi professory a předsedou zkušební komise, k nimž dochází někdy při klassifikačních konferencích maturitních.

To však jsou přece jen výjimky, a vyplývá z toho jen tolik, že různí posuzovatelé mají různé měřítko, ne však, že by učitelé vůbec žádného měřítka neměli, nebo že by měřítko vůbec nebylo možné.

3. To ovšem připouštím, že naprosté uniformity v posuzování žáků, naprosté a ideální objektivnosti dosíci nelze. Posuzování učitelovo do jisté míry subjektivní jest, neboť při vší snaze po objektivnosti posuzuje učitel přece jen dle svého, třeba nejlepšího, ale přece jen svého vědomí a svědomí. Ale tak subjektivní jest každý úsudek každého člověka, v tom smyslu jest vůbec všecko naše jednání subjektivní. Taková míra subjektivnosti však se musí připustit, sice by jinak všeliké posuzování bylo nemožno. Tak subjektivně soudí i soudce, totiž soudí dle přesvědčení, jehož nabyl, a nikdo rozumný mu nebude vytýkati neobjektivnost, i kdyby snad později vyšlo na jevo, že jeho přesvědčení se neshodovalo se skutečností — za to on nemůže, poněvadž mohl souditi jen dle materialu, který mu byl znám. A tak je to i s úsudkem učitelovým. I ten soudí dle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a úsudek ten, byl-li k jeho pronášení právoplatně ustanoven, musí být pokládán za platný a správný, a kritika se strany obecenstva není přípustna, leda chybil-li učitel skutečně, legální stížnost po důkladném vyšetření celého případu cestou úřední.

Jsem pro styky rodičův a školy — ty jsou nutny — ale kdyby se rodičům připustila jakákoliv ingerence na klassifikaci, podryla by se tím autorita učitelova, a různým přáním a námitkám a stížnostem a smlouvání a sporům a soudům nebylo by konce.

Že ona nepatrná míra subjektivnosti jest oprávněna, ba že jinak jednati není vůbec ani možno, uznává tuším i sám „Návod“, jenž na str. 13 definuje známku jako „přibližně správný výraz skutečného vědění žákova.“ Slovem „přibližně“ je tedy jistá míra subjektivnosti připuštěna.

Výklady Martinakovy jsou theoreticky správné, ale mají cenu právě jen v theorii, v praxi nikoliv. Jeho nejjemnější nuance v oceňování výkonů žákových čili jeho theorie klassifikační má svůj vědecký význam pro universitního professora, jenž koná o této otázce theoretická studia, ale v praxi nikoli. V praxi se tak rigorosně věc brát nemůže. Ostatně naprosté přesnosti a objektivnosti nenajdeme ani ve vědě, ani v mathematice, která se přece pokládá za vědu nejpřesnější, neboť i ta operuje s veličinami přibližnými. (P. d.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

O učitelích mluví paragraf třetí a stanoví:

1. Žádný učitel nesmí zastávat více než dva odbory a učitel dogmatiky jen odbor tento.

2. Dva předměty, které jeden učitel přednáší, musejí býti k sobě v úzkém vztahu a proto může býti učiteli dějin církevních přiděleno jen vyučování práva, učiteli předmětů Starého Zákona jen vyučování Nového Zákona a učiteli křesťanské mravouky jen věda pastorální.

3. Učitelé, pokud jsou na domácím ústavě jen provisorně ustanoveni, nemají práva vydávat platného vysvědčení. Pokud neobdrželi od zemské vlády potvrzení k úřadu učitelskému, jsou povinni posílat své žáky ke každé zkoušce semestrální na universitu nebo zemské lyceum, kde budou za přítomnosti direktora od veřejných professorů zkoušeni a vysvědčeními opatřeni.

4. Právo vydávat platná vysvědčení přiznává se učitelům na domácích ústavech seminářů diecesních, jakož i na ústavech klášterních jen tehdy, vykonali-li konkursní zkoušku a od zemské vlády nabyli dekretu potvrzovacího. Toto právo vztahuje se však jen na odbor,

v němž jsou potvrzeni jako učitelé, a na žáky, které sami vyučovali a jako potvrzení učitelé zkoušeli.

5. Vysvědčení, které vydává potvrzený učitel, mají všude úplnou platnost, jsou-li podepsána od něho a od bezprostředního představeného ústavu a opatřena pečetí semináře nebo kláštera.

6. Poněvadž celé biblické studium Starého a Nového Zákona, toto mezi všemi nejdůležitější, pro množství předmětů, jež obsahuje, nemůže býti v jednom roce probráno, dlužno zatím na oněch ústavech, které mají pouze jednoho učitele tohoto studia, raději ještě na krátkou dobu trpět nepřístojnost, že učitel jednou počíná s předměty Starého Zákona, podruhé s předměty Nového Zákona a žáci tohoto studia teprve za dvě leta úplného vyučování nabudou, než aby v jednom roce pouze něco, a to povrchně, slyšeli.

7. Poněvadž dle nejvyššího rozhodnutí z 1. července 1807 není překážky ustanoviti všude dva učitele biblického studia, jakmile se pro ně naleznou zcela schopní učitelé, a poněvadž Jeho Veličenstvo dle nejvyššího rozhodnutí z 11. dubna 1804 očekává vzdělání a poskytnutí takovýchto osob od představených řádových, budou tito, aby vyhověli nejvyššímu očekávání, biblické studium v každé příčině co nejpečlivěji pěstovat a počátkem budoucího školního roku obsadí je druhým učitelem.

V příčině spolupůsobení učitelů k společnému cíli ústavu, o němž jedná paragraf čtvrtý, poukazuje instrukce nejdříve k tomu, že středisko celého theologického studia spočívá v dogmatice a křesťanské mravouce, v theologii v užším smyslu. Proto jest povinností ordinariátův a představených řádů pečovat na svých domácích ústavech o to, aby se spojovala v tomto středisku všecka snaha a všechno spolupůsobení učitelův a v přednášce všech pomocných věd, církevních dějin, biblických starožitností, hermeneutiky, obou introdukcí do svatých knih Starého a Nového Zákona a jejich exegese, byl připraven jasný, správný a důkladný výklad dogmatiky a křesťanské mravouky.

O zkouškách předpisuje paragraf pátý

1. ordinariátům a představeným řádův o to pečovat, aby netoliko zkoušky v kollegiích, jimiž žáci ve stálém studiu odborů, kterým se věnují, mají býti udrženi, od učitelů byly pilně konány, nýbrž také zkoušky semestrální byly konány s jakousi slavností, které jim jako představení ústavu svou přítomností dodávají. To bude podněcovat pilnost žákův a poskytne ordinariátům a představeným řádovým příležitosti, aby se sami přesvědčili, jak jejich klerikové v každém semestru pokročili.

2. Jak jasně a určitě, jak důkladně a úplně žák na danou otázku odpovídá, má býti oceněno od učitele, výsledek jeho posudku známkou určitě udán, do katalogu žáků zapsán, od učitele podepsán, od představeného domácího koramisován, v archivě uschován a tři věrné opisy, podepsané učitelem a koramisované představeným ústavu, na konci každého semestru předloženy zemské vládě jak od ordinariátů, tak i od představených řádových.

3. Při zkouškách v kollegiích, jakož i na konci každého běhu z dogmatiky a křesťanské mravouky dlužno k tomu hledět, aby při uvádění důkazů z písma sv. pokaždé byl brán zřetel k původnímu textu a kladen byl důraz ne tak na množství textů, jako spíše na neochvějnou důkaznost, která dle pravidel hermeneutických v textě spočívá.

4. Známky musejí býti svědomitě určeny a žákům uděleny, poněvadž dle nejvyšších rozhodnutí nikdo nemůže býti k vyšším svěcením připuštěn, kdo nenabyl první třídy z církevního práva, z morální a pastorální theologie a dále z katechetiky a pedagogiky.

Význačný je zvláště paragraf šestý o evidenci těchto předpisů. Zde se stanoví:

1. Poněvadž zemská vláda má míti ustavičnou známost o ústavech zemských, a zvláště o těch, na nichž se vzdělávají budoucí učitelé náboženství, jsou představení duchovních obcí povinni předložit každým rokem do 20. října zemské vládě seznam o všech theologických žácích. Tento seznam má obsahovati rubriky: 1. křestní jméno a příjmení a stáří žákovo; 2. vlast a rodiště; 3. křestní jméno a zaměstnání otce; 4. rok a den vstupu do biskupského semináře nebo do řádu; 5. vysvědčení o vykonaných studiích filosofických; 6. kdy a kde započal theologické studium; 7. co posud ze studia theologického odbyl; 8. čemu se bude učit v počínajícím školním roce v prvním, 9. čemu v druhém běhu.

2. Aby zemská vláda měla známost, zda a s jakým výsledkem bylo dosaženo, co se od ústavů domácích očekává, budou jí předkládány katalogy žáků, v nichž jsou svědomitě udány jejich vědecký pokrok a mravní chování, podepsané od představeného ústavu a od ředitelův, a to in triplo ve 14 dnech po zkoušce semestrální.

3. Dle nejvyššího vlastnoručního listu ze dne 25. března 1802 jsou všecky domácí ústavy povinny na konci školního roku vyložit hlavní these každého v roce probíraného předmětu theologického studia a církevního práva k veřejné disputaci a tiskem ohlásit.

4. Aby byla domácí studia udržena ve styku se studiemi na universitách nebo na zemském lyceu, musí býti stručné poučky k ve-

řejné disputaci určené předloženy k censuře theologickému direktorátu university nebo zemského lycea. Aby pak zmíněné poučky včas byly zasílatelům vráceny, imprimatur opatřeny, vytisknuty a o nich veřejná disputace koncem roku vykonána býti mohla, třeba dbáti těchto předpisů: 1. Všecky přednášky theologické, pouze pastorálku vyjímaje, musí se dle nejvyšších předpisů z roku 1804 konat v latině a v této řeči musí býti napsány these. 2. Poučky z každého oboru přednášených theologických věd mají vykládat nejdůležitější a nejplodnější pravdy jejich v takovém pořadí, aby z nich bylo lze poznat *a)* systematičnost, *b)* důkladnost, *c)* úplnost přednášky této vědy. 3. Poučky takto sestavené musí býti zaslány nejdéle do konce července c. k. direktorátu theologických studií a dány po vykonané censuře a uděleném imprimatur do tisku; vytisknuté exempláře musí býti pak na důkaz, že bylo uposlechnuto nejvyššího nařízení, spolu s tabellami zaslány zemské vládě. 4. Rukopis pouček, jenž má býti zaslán ředitelství theologických studií, musí býti napsán na celém archu v polovici přeloženém, při čemž musí zůstat jeden sloupec prázdný k přičinění potřebných snad oprav. Rukopis musí býti napsán v duplu, aby jeden exemplář mohl býti vrácen zasílateli, druhý v aktech direktorátu uložen.

5. Ordinariátům jest pozdějším nejvyšším rozhodnutím tisk pouček k přikázané veřejné disputaci, ne však jejich sestaveni a zaslání v náležitou dobu, prominut.

6. Ordinariáty a představení řádoví postarají se, aby věrný opis této instrukce u všech učitelů koloval, od nich, že jej četli, byl podepsán a od seniora professorského sboru uschován, jenž bude míti povinnost všecky budoucí předpisy, týkající se domácího ústavu, jeho žákův a učitelů, připojiti k nařízení přítomnému, je každému nově nastupujícímu učiteli dáti přečíst, a že je přečetl, podpisem si dáti potvrdit a při vystoupení z úřadu odevzdati je svému nástupci v seniorátu s povinností, se kterou je přijal.

Že předpisů této obsáhlé instrukce i na theologickém ústavě brněnském bylo šetřeno, netřeba zvláště připomínati. Zejména pilně od zemské vlády bylo k tomu dozíráno, aby poučky na konci každého roku školního včas byly zaslány olomouckému direktorátu theologických studií a předloženy zemské vládě samé k nahlédnutí. Od roku 1821 upuštěno však od jejich tisku a od veřejných disputací a žádáno pouze, aby these písemní zasílány byly do Olomouce theologickému direktorátu, kterážto praxe udržela se až do roku 1850.

Poněvadž při tehdejším nedostatku kandidátů kněžských přijímáni byli do alumnátů také chovanci méně nadaní, kteří požadavkům na ně činěným sotva vyhověti mohli, vyžádal si císař František I od c. k. studijní komise dvorní přesnou zprávu a návrhy, kterak tu třeba pomoci. Komise v červnu 1813 podala své návrhy, načež, když je císař potvrdil nejvyšším rozhodnutím ze dne 7. června 1813, vydala studijní komise ke všem vládám zemským dekret[1]) ze dne 25. června 1813 tohoto v podstatě znění:

Jeho Veličenstvo k odstranění obavy, že mezi kandidáty stavu duchovního mnozí slabého nadání poslouchajíce obory, které k správě duchovní méně jsou nutny, ve vlastních a nutných vědách svého povolání zůstávají pozadu a tím k plnění svých povinností méně vhodnými se stávají, nařídilo vydati tato ustanovení:

1. Při zavedeném nyní rozvrhu studií theologických a při přednášce všech v něm uvedených disciplin theologických třeba nadále setrvati, poněvadž mezi povinnými studiemi pro kandidáty theologie není discipliny, která by měla duchovním zůstati zcela neznámou, a poněvadž kromě toho také již jest o to postaráno, aby slaběji nadaným zkoušky z hebrejštiny a řečtiny mohly býti odpuštěny, jakož i aby druhá třída prospěchu z předmětů pro duchovní správu méně důležitých nevylučovala ze svěcení kněžského a proto také není důležito, aby slabší theologové zanedbáváním důležitějších předmětů méně důležitými se příliš zaměstnávali.

2. Také se má nadále setrvat při dosavadním rozvrhu jednotlivých theologických věd, jak jsou vytknuty ve studijních předpisech, ježto nelze dle schopností důvodně rozděliti míru vědomostí, jež má býti přednášena, a také se nesmí žádnému kandidátu theologie odnímat příležitost k širšímu vzdělání a tím i k přípravě pro vyšší církevní služby; ježto konečně pro každého je také prospěšno, jestliže posloucháním vyšší míry předmětův aspoň nabude známosti, že o těchto předmětech hlubší zkoumání byla konána, a dovede-li si opatřit o nich delšího poučení, když toho třeba.

3. Theologickým učitelům se však ukládá, aby na odstraněnou stížností s několika stran došlých, že se kandidátům theologie přednášejí příliš mnohé věci v přesnějším smyslu pro učené theology určené, ve veřejné přednášce theologickou vědu jejich zpracování svěřenou tak zpracovali, aby vždy vysvítala tendence, že se považuje za hlavní cíl veřejné přednášky to, co všem theologům bez ohledu na jejich budoucí různé určení jest nutno, aby o těch oddílech své knihy, které se týkají jak venkovského duchovního správce, tak učeného theologa, co možná obšírně pojednávali a při zkouškách, zvláště slabších theologů, na tyto se omezili, aniž však zanedbávali v přednášce to, co jest pro nadanější theology a pro vlastní theologickou učenost.

4. Aby však v tom dosaženo bylo jednotnosti studií na všech ústavech, mají býti studijní direktoráty v provinciích poukázány, aby po dohodě s professory vytkly určitě jednotlivé látky předepsaných nebo připuštěných

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním; také uveden od *Zschokka*, u. d. str. 453 n.

knih, jež mají býti považovány za takové, které musí dokonale znáti každý duchovní bez výjimky, i kandidáti stavu duchovního s nejmenším, ale ještě dostatečným nadáním, k zastávání svých povinností.

5. Poněvadž není možno vzdělání kandidátů kněžství i jen ve vědecké příčině úplně dosáhnouti ve veřejných přednáškách, nýbrž třeba i spolupůsobení v diecesních alumnátech, zvláště pokud jde o vlastní praktickou přípravu pro duchovní správu, proto mají ordinariáty vzhledem k tomu, že professoři biblického studia ve svých přednáškách nemohou se svými posluchači probrati všecky knihy písma sv., ustanoviti ve svých alumnátech kněze, jenž by s alumny za jejich theologických studií celé písmo sv. ve Vulgatě pročetl, těžší místa krátce bez učené kritiky za pomoci dobrých překladů vysvětlil a při každé knize podnět k ní a její hlavní obsah v krátkém přehledě podal. Na těch místech, kde bydlí adjunkti pro studia theologická v semináři, možno jich k tomu použíti. Jinde naleznou ordinariové zajisté mezi klerem chrámu kathedrálního muže, který by tohoto důležitého úkolu se podjal.

6. Aby kandidáti kněžství snadně dovedli applikovati poznané zásady na farníky, což je pro vzdělání budoucího duchovního správce věcí velmi důležitou, mají ordinariové pečlivě zvoleným představeným domů kněžských uložit, aby jak v hodinách opakovacích při rekapitulaci obsahu přednášek, tak také ve společenském styku s alumny horlivě tuto applikaci zásad na lid názorně ukazovali.

7. Konečně ukládá se professorům církevních dějin, morálky a pastorálky, aby předpisy kanonické, jež byly do církevního zřízení zavedeny a žádnými zeměpanskými zákony nebyly zrušeny a jež theologům třeba znáti, všude na pravém místě do svých přednášek pojali a tyto věci s určitým poukazem na zákony kanonické přednášeli.

Poněvadž však přes tato různá nařízení některé biskupské ústavy diecesní a mnohé theologické ústavy domácí se nikterak nepovznášely, vydala studijní dvorní komise, zmocněna byvši k tomu nejvyšším rozhodnutím císařským, dekret[1]) ze dne 25. října 1815, kterým se nařizovalo, že v budoucnosti, aby theologickému úřadu učitelskému dostalo se více přítažlivosti a professoři déle při něm byli udrženi:

1. Nemá býti činěno rozdílu mezi platem professora, který je světským nebo řeholním duchovním.

2. Zasloužilí professoři mohou býti navrhováni pro čestná místa, jejichž povinnosti úřadu učitelskému podstatně nepřekážejí.

3. Zasloužilí a déle sloužící professoři mohou obdržeti platební přídavky ad personam.

Dále má býti při každém lyceu dle nejvyššího nařízení ze dne 27. září 1811 ustanoven adjunkt, jenž by zastával místo studijního

[1]) Uložen v archivě alumnátním a uveden též u *Zschokka*, u. d. str. 456.

prefekta nebo korrepetitora v domě kněžském a kursorické přednášky o celé Bibli chovancům alumnátu konal.

Aby pak vláda mohla se přesvědčit, že na všech theologických soukromých ústavech jak professoři, tak i žáci vše plní, co od nich náboženství a stát očekávají, nařídil císař týmž dekretem ze dne 25. října 1815, že má ředitel theologického studia každé provincie, jak již v Dolních Rakousích vicedirektor činí, časem navštívit všecky theologické ústavy, účastnit se na každém aspoň jednou v roce semestrální zkoušky a o výsledku jejím podati zprávu zemské vládě a tato pak studijní komisi dvorní.

Ježto brněnský ústav theologický podřízen byl theologickému direktoru studijnímu v Olomouci, účastnil se tento semestrálních zkoušek při ústavě brněnském konaných, jak vysvítá z různých guberniálních přípisů v archivě alumnátním uložených, v nichž se oznamuje, kdy studijní ředitel olomoucký ke zkouškám se dostaví. Tak oznamuje gubernium na př. přípisem[1]) ze dne 21. března 1821, že zkoušky na theologickém ústavě brněnském mohou započíti teprve 27. dubna, ježto olomoucký studijní ředitel až do svatého týdnu zaměstnán je theologickými zkouškami v Olomouci. Podobně oznamuje následujícího roku přípisem[2]) z 2. února, že z téhož důvodu zkoušky v Brně započnou 12. dubna.

(P. d.)

[1]) Uložen v archivě alumnátním.

[2]) Tamže: Der ollmützer theologische Studiendirektor Johann Babor hat hierorts unterm 20. v. M. Z. 17 angezeigt, daß die Prüfungen an der hiesigen theologischen Lehranstalt, wozu er infolge der bestehenden hohen Vorschrift erscheinen wird, erst den 12. April l. J. ihren Anfang nehmen können, indem er in gleicher Angelegenheit zu Ollmütz bis zur Charwoche beschäftiget ist...

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Pokuty a tresty byly za dob hrabat z Náchoda docela obyčejny; páni tito neměli smilování. Úředníci pak plnili jejich vůli: tak roku 1630 poručil Daniel Horatio purkmistru bystřickému, aby dali primatora „do arestu na rathousi“, poněvadž v den zasvěcený pracoval.[1])

Z farářů bystřických znám jest potom kněz Jan Pistorius, jenž roku 1634 odkázal z role k faře bystřické náležející k záduši sv. Vavřince obilí vseté, kteréhož potom v slámě bylo 6 kop. Kněz Jan Pistorius zemřel ještě 1634 a desátek po něm nošen byl vrchnosti na Lysice. Nástupcem jeho stal se téhož roku kněz Vavřinec Augustin Viktorini Uničovský,[2]) jemuž dali Bystřičtí k štědrému večeru na maso 1 zl. Kromě něho se uvádí tehdy ještě kněz Ondřej, jemuž dali k témuž dni také 1 zl.

Vavřinec Augustin byl zároveň farářem rozsošským a administratorem jimramovským. Na Bystřické, u nichž nebylo ještě mnoho horlivosti v náboženství katolickém, dokračoval přísně. Před svátky velikonočními roku 1635 dopsal úředníkovi Danielu Horatiovi, aby připomenul Bystřickým, že mají jíti ke zpovědi; úředník pak napsal purkmistrovi, aby dal o tom každému oznámiti po desátnících s připomenutím, že kdo se tak nezachová, jistě každý pokuty 4 zl. položiti a dáti musí.[3]) Ještě pak psal farář Bystřickým samým (28. března 1635), aby mu pro zpověď hned neprodleně odvedli poznamenání, kolik je v městě domův a kolik v každém jest osob přes 10 let věku. Ke zpovědi v příští pátek aby poručili přijíti z polovice mužům a v sobotu z polovice ženám, tak jakž od desátníkův obíháni a napomínáni budou, když zvonem „medianem“ znamení sobě dané uslyší, pod trestáním a pokutou od vrchnosti vyměřenou, jedni i druzí pak přijmou svátost oltářní v neděli květnou; druhá polovice města že se pozanechává ke zpovědi k Velikému pátku. Dále pak farář podle vůle pana místodržícího regenta žádal a míti chtěl, aby počet zádušní kostelní neprodleně z nenáležejících rejster obecních vytáhli a náležitě i opravdově v obzvláštní přepsati dali a farářovi „bez hřbetem toho zakládání“ odvésti neobmeškávali, a také i kostelníky

[1]) Tamže č. 7453.

[2]) *Wolný* l. c. II. 291 má chybně Vavřinec Valentin místo Vavřinec Augustin. — Když pro věci kněze Vavřince jezdili, půjčil jim 1 míru a 2 čtvrti ovsa; v Bystřici mu to oplatili.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7461.

vystoupilé a ze závazku propuštěné k odvedení příjmův a vydání v cedulích pořádně psaných dostatečně přidrželi. Ještě pak aby „inspektory nedbalcův služeb božích ve dni nedělní a sváteční“ závazkem náležitým hned ujistili a utvrdili, a aby poručili desátek farářův penězitý svatojirský časně v tyto dny před hody vybírati.[1]) Pololetní tento desátek činil 30 zl. rýn. 30 kr.[2])

Důtklivě domáhal se také farář Vavřinec Augustin opravy fary. Psal Bystřickým, že nejednou, ale několikrát kostelníků k tomu nabízel, aby časně než se zima zavře, kamna, skla a jiné věci potřebné nepotřebující nákladů velikých spraviti dali, že jich však k tomu nemůže ohnouti. Proto žádal purkmistra a radní, „aby jim o tom poručení učinili, aby nad tím domem farním opuštěným jinačejší pozor měli, než mají: neboť žádná šerhovna není tak opuštěna jako zdejší dům farní; když Pán Bůh rosu dává, teče netoliko do malé světničky, ale i do veliké a všech pokojů, skla nedobry, kamna děravy, skrze ně se kouří; račte odpustiti, tak jest ten dnům opuštěnej, že nemáš kde ani na potřebu jíti.“ [3])

Po takových nářcích spravili faru aspoň poněkud. Sklenář opravil skla (za 1 zl.), na faru vybili 2000 šindela (mlynáři Jindrovi dán 1 zl.); pak dělalo se na faře 2 dni a na zahradě farské $2^1/_2$ dne. Opravován také kostel, kam potřebovali 3000 šindela (za 1 zl. 30 kr.), spravoval se sínec u kostela a opravovalo se také na věži u velikého zvonu (za 31 kr.[4]).

Přísný farář nelíbil se však osadníkům, a to tím méně, čím více si na ně u úředníka na Bystřici stěžoval. Nebylo knězi po vůli, že když se slovo boží káže, nalévá se v domech šenkovních, že při pohřbech plat od zvonění velkým zvonem do radnice šel, a dovolával se toho, že zvonění velkým zvonem jest v moci jeho a ne v moci úřadu světského bystřického. Vytýkal Bystřickým, že by chtěli v kostele, na faře i ve škole knězi poroučeti a o zvonění mrtvým tělům i o jiné k tomu podobné věci instrukce vynášeti, a hrozil, kdyby se ještě něco podobného od úřadu povyskytlo, že chce klíče kostelní povrci. Žaloval na ně, že tvrdošijnost na sobě neobyčejnou proti knězi prokazují, pro kterouž že by chtěl Bystřické do konsistoře citovati, dotýkal se primatora, že se obírá se šmejdem a do úřadu kněžského sahá, že totiž vede obchod na penize zádušní, čímž chudé záduší škody nese, a že svíce úvodní, kteréž knězi přináležejí, Vítek kostelník sobě bere a schovává; jen

---

[1]) Tamže č. 7460.

[2]) Tamže č. 7463.

[3]) Tamže č. 7638; list nedatovaný.

[4]) Tamže č. 7639.

když je maličká, knězi ji nechá a tak všetečně v povolání kněžské se vtírá: „v neděli minulou jednu mi vzal a dnes jednu a ještě se dosti na mne rozkřikal a ji vrátiti nechtěl a nechce.“

Úředník Daniel Horatio Doubravnický odevzdal stížnost farářovu Bystřickým k odpovídání. Bystřičtí hájili se co se týče platu do radnice od zvonění mrtvým tělům, že z radnice mnohonásobně více, jestli vyprošených kostelních peněz nebylo, obecních na opravy kostela, k zvonům, fary, špitálu a školy dokládati se musilo a musí. Jinak obrana jejich byla mdlá; činili farářovi pohrůžku konsistoří, schovávali se za pana regenta a žádali, aby pan úředník na místě pana regenta byl jejich defensorem laskavým. Při tom vystoupili proti farářovi s tímto obviněním: „Uznáváme, že dvojí poctivosti hodný kněz Vavřinec vždyckyť proti nám jest, ne otcem duchovním, ale vrchností světskou naši býti chce.“

Farář, jehož tento spor s obcí nebyl prvním, a jenž hájil důrazně svou jurisdikci, replikoval obšírně a dosť podrážděně, že Bystřičtí sami, a ne on, by netoliko u konsistoře, nýbrž i před kardinálem odpovídati musili; farář že neposílá pro žádného Bystřického klevety, ale když druzí před faráře „v hrdlo lež štemflovali“, že úřad má je „ku příkladu jiným, aby žádný napotom faráře s úřadem nevadil, šatlavou s napájením kladského piva potrestati“; dokládal, „že proti Bohu, řádu a všem právům čelí, osobám světským důstojenství duchovního poctivost na sebe potahovati, a ovečkám, kteréž pastýřem svým mají se říditi a téhož poslušna býti, jemu v jeho věcech informace činiti a rozkazovati chtíti“; osvědčoval, že „otcem duchovním chce býti a vrchností světskou — poddaných nemaje — se nevydávati, ale na Bystřických raději se to uznává, že oni ne poddaní, ale páni pánův mladých hrabat svých chtějí býti, poněvadž se s nimi nerozmýšlejí souditi“; opakoval, že primatorovi v úřadě božím, do kteréhož nenáležitě sahá, ustoupiti nebude moci, a že primas v den sv. Vavřince k oltáři a na kazatelnici za faráře vstoupiti a povinnost jeho zastati nemůže. Na konec pak špičatě dokládal: „Žádného kaplana nepotřebuji, a v duchovních věcech mých bez praeceptora vím, kterak procedirovati, já v obecních věcech a ani na rathouzi jemu nemíním a nechci comendirovati, sobě však tolikéž do svých sahati nedopouštěti.“ Stanovisko své zásadní pak vylíčil pravě: „Nadiviti se nemohu, odkud ouřadu bystřickému ta sprostnost pochází, že mně duchovnímu vždyckny světským ramenem, k kterémuž já nepatřím a poddán nejsem, totižto JM^{ti} panem regentem sobě představeným, jemuž oni sami poddáni jsou, s žalobami pohrůžku činiti rozmysl nejmají, kterémuž já bez vůle JM^{ti} pana officiála mého odpovídati, před ním

k examinování a žalob vyslýchání státi aneb se dostaviti nesmím, nemohu a nechci; jmají-li co na osobu mou, ne před světským, ale duchovním právem ať stíží, rád se postavím a jim odpovídati budu; i u toho již koštovali, co vyhráli, to vzali.“ [1])

Při takové vzájemné roztrpčenosti nelze se diviti, že farář Vavřinec Augustin roku 1637 koncem března odešel. Za něho, zdá se, že zase byl v Bystřici ještě někdo z řehole Františkánské. Aspoň v účtech obecních z roku 1634 výslovně uvedena položka: „expensi do školy na řeholu“ (ve 24 týhodnech — na každý týden po 18 kr. — dáno do školy na řeholu 7 zl. 12 kr.). Ale roku 1640 jest ve vydání jen „expensi na školu 15 zl.“ Řehole tedy už asi pominula. Byla osedla zajisté, kde dříve, na domě bratrském; dům tento jmenuje se pak roku 1654 pustým a vrchnost se ujala polí jeho: „chalupa slove dům bratrský proti chalupě židovské — k ruce JVHMti rolí se užívá.“ [2]) Poslední zprávy o gruntě bratrském ze začátku 18. století jsou tyto: „Roku 1705 koupil Václav Rosický od magistrátu grunt bratrský za 40 kop mor.; roku 1706 koupil Gottfried (Bohumír) Hospes z toho gruntu bratrského nebožtíkovi Kloboučníkovi připsaného poloviční místo, aby sobě domek vystavěti mohl, od magistrátu za 20 kop mor., a roku 1709 koupil František Rosický od Kašpara Rotkovského jakožto manžela pozůstalé vdovy Rosické grunt bratrský za 66 zl.“ [3])

Nástupcem faráře Vavřince Augustina stal se Ondřej Villicus, jenž v Bystřici první dítko křtil 1. června 1637. Přede žněmi 3. srpna 1637 ohlašoval se, aby žádný bez ohlášení a jednání o desátek s ním nesvážel s pole obilí, dokavadž by v tom farář spokojen nebyl. Který by pak člověk si desátek k své potřebě chtěl vyjednati, že farář nebude proti tomu podle slušné úmluvy.[4]) Poslední křest od něho v Bystřici zaznamenán 3. listopadu 1638, ale farářem v Bystřici byl ještě 4. října 1640.[5])

Po něm byl farářem od 20. října 1640 Jan František Skalický v době, kdy zle zakoušeli v Bystřici hrůzy třicetileté války. Vojsko císařské i švedské brávalo se statkem bystřickým a zůstávalo na něm; do města vpadli roku 1645 císařští i švedští dvakráte, sklep v kostele

---

[1]) Tamže č. 7638; listiny nedatované.

[2]) Tamže č. 7639 a č. 7529.

[3]) Tamže č. 7639. — Článek Bočkův »Die Pikharditen in Bystřice« (opět otisknut Drem V. Schramem) je bez ceny.

[4]) Sbírka Bočkova č. 7466.

[5]) Tamže č. 7477.

vybrali, na věži jistého kloboučníka z Letovic zabili a Nebesáčka do studně vhodili. Potom přijel z Jihlavy pluk švedský rejtarský, Bystřičtí musili zádušních i sirotčích peněz, kde krejcar k dostání byl, shledati a mimo 400 zl. ještě 800 zl. složiti, pak přitáhla „na ubohé lidi“ celá armáda Torstensonova. Při tom byly kostely od Švedův úplně vypleněny, oltáře, okna a ostatní nářadí i roucha úplně zničeny, tak že Bystřičtí německým listem prosili o almužnu na kostely.[1])

Za takových těžkých dob nechtěl farář Skalický dávati správci školskému za stravu platu ročního 10 kop mor., kterýžto plat farářové od starodávna platívali a dávali, vymlouvaje se, že tím povinen není a že nemá žádného poručení od konsistoře. Proto Bystřičtí psali regentovi statku bystřického; osvědčovali, že sobě žádají s knězem svým v dobré shodě (correspondenti) nyní i na časy budoucí zůstávati, ale žádali pána, aby s knězem na místě jich promluvil o takový plat rektorovi a jeho z toho vyvedl, nebo že Bystřičtí by neradi upustili od toho, co od starodávna bylo, aby neuvedli na sebe i od sousedů svých i jiných naříkání.[2])

Potom byl farářem bystřickým a jimramovským Jan Strachovský, jenž 2. března 1650 vyznával, že mu páni radní odvedli peněz desátkových za kvartál hromničný 15 zl. rýn. 15 kr.[3])

Ale již 13. května jmenuje se farářem Jakub Bernard Urbanides, jehož poslední zápis v křestní matrice je ze 14. července 1650. Pobyl však v městě, 16. července 1650 i s okolím krupobitím stiženém,[4]) přece ještě do začátku roku 1651, načež jeho nástupcem byl od 21. dubna 1651 Jan Viktorin Slovatius. Tehdy byl filialním kostelem do Bystřice Vítochov, kde se konaly ročně služby boží jednou nebo dvakráte. Zároveň administroval farář bystřický jako kommendátní kostely Jimramov a Rozsochy, jejichž filialkou byla Lhota, kde se sloužilo jednou za rok. Dalečín náležel již pod duchovní správu do Kunštátu.[5]) Za faráře Slovatia byl vypleněný farní kostel zase uvnitř opraven a upraven, a bylo farářovi v září 1652 dovoleno, aby jej benedikoval a v něm sloužil.[6]) Ale z venku stala se opět roku 1652

[1]) Tamže č. 7492, 7498.

[2]) Tamže č. 7638; list nedatován.

[3]) Tamže č. 7520.

[4]) Tamže č. 7519.

[5]) Relationes status dioecesis Olomucensis ze 24. října 1651 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[6]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 292.

na kostele škoda: hrom udeřil na velkou věži a spálil ji až pod zvonek, na kterýž hodiny bijí; vystavěna byla zase v létě 1654.[1])

Téhož roku 1654 byl farářem v Bystřici Jakub Vavřek, jenž zemřel roku 1656;[2]) po něm byl Jan Václav Werner O svých příjmech podával zprávu, že dostává desátku 3 mty 15 měr žita a na 4 mty ovsa jen ze tří vesnic, místo ostatního že mu dávají ročně 190 zl., z nichž zase sám dává správci školnímu 11 zl. 30 kr.; polí že je s dostatek, ale že jsou neúrodná [3])

Z těch let zaznamenána jest v domácím protokole fary bystřické podle nejstarší matriky, u níž začátek chybí, rozloha veškeré farnosti bystřické z let prý 1624—1667.[4]) Kromě města Bystřice a městečka Jimramova náleželo do farnosti 64 vesnic: Albrechtice, Blažejovice, Bohuňov, Brťoví, Bratrušín, Bukov, Borovnice, Chlum, Chudobín, Daňkovice, Dalečín, Divišov, Domanín, Domanínek, Dvořiště, Jabloňov, Hluboké, Hrdá Ves, Janovice, Janovičky, Karasín, Kobylnice, Koroužná, Korouhvice, Krásná, Kundratice, Křižánky, Kozlov, Leseňovice, Lhota, Míchov, Maršovice, Milasín, Německé, Olešná, Pivonice, Písečné, Pavlovice, Polom, Rovné, Rotkov, Rozsochy, Rovečín, Rožná, Spélkov, Skály, Sedliště, Štěpánov, Ubušín, Ubušínek, Unčín, Věchnov, Vítochov, Vojtěchov, Vrtěříž, Veselí, Vojetín, Vír, Věstín, Věcov, Zlatkov, Zubří, Ždánice.[5]) (P. d.)

[1]) Sbírka Bočkova č. 7639.

[2]) *Wolný* l. c. Domácí protokol fary bystřické nejmenuje Vavřeka, farář Werner prý byl od 29. dubna 1654 do 8. února 1660.

[3]) *Wolný* l. c.

[4]) Podle *Wolného* l. c. II. byli však v Jimramově již asi od roku 1660 vlastní administrátoři. Dalečín náležel již roku 1651 do Kunštátu.

[5]) Vyjmenováno však v domácím protokole jen těchto 63 vesnic. V jiném seznamu tamže jmenuje se mezi těmito vesnicemi také Vršava, vynechány však jsou Skály. Náležela-li do Bystřice také Vršava a rozumí-li se Skálami Javorek (srv. *Wolný*, Die Markgr. Mähren, VI. 196), bylo by všech vesnic skutečně 64.

O snahách a tužbách národů slovanských vůbec a českého zvláště roku 1848.

K šedesátému výročí napsal Ig. Petrželka.

III. Průběh sjezdu a jeho práce.

Tak potvrzoval sjezd nejlepší naděje v něj kladené, že bude smírnou cestou dosaženo dohodnutí jak s ostatními národy rakouskými, tak s rozhodujícími činiteli, čímž též vnitřní síla říše, v níž národové slovanští spatřovali svou oporu, znova měla býti upevněna. Byl kladen důraz na rovnost a svobodu všech slovanských národů. „Ne boj vedoucí k porobě jiných národů, nýbrž pouhé osvobození Slovanů ze smutného a nedůstojného ujařmení, v němž se nacházejí", žádal plamennými slovy Palacký dotvrzuje, že rovněž jako otroctví jednotlivcův i otroctví a podruží celých národů konečně pominouti musí. „Cílem národů slovanských", prohlásil, „je svoboda, k jejímuž dosažení je třeba součinnosti všech slovanských národů."

V památném manifestě k evropským národům vypracovaném Palackým projevuje se nejprve radost, že 80 milionů Slovanů se našlo ponejprv, aby vzalo v pokojnou poradu své záležitosti. Manifest poukazuje na to, že národové neslovanští domohli se samostatnosti, že u nich zakládá se vše na větší síle; od Slovanů pak že svoboda vždy byla milována tím více, čím menší se jevila panovačnost. Poněvadž pak každý národ snažil se sama sebe vymaniti, upadli přirozeně postupem doby slabší a méně bojovní národové do poddanství. „Nyní však se vzchopili dlouho utiskovaní Slované, by dobyli si svobody, která již dle zákona přirozeného má býti majetkem každého národa a ovšem od věků byla uznávána za nejsvětější práva člověka. Národové slovanští věrni své povaze netouží po panství, ale jen po svobodě, která je jim upírána sprostou násilností." Chce svobodu, rovnost a bratrství všech ve státě žijících. Stejnou míru práv i povinností. „Příroda neurčila žádného, aby vládl, a žádného, aby otročil. Slované však nechtějí se mstíti na svých nepřátelích, nýbrž podati bratrsky ruku všem národům, kteří hotovi jsou uznávati a hájiti úplné rovnoprávnosti všech národností." Na konec pak dán návrh všeobecného sjezdu všech národův evropských k vyjednávání všech mezinárodních otázek.

V adrese panovníkovi se podotýká, že stará kabinetní politika zamezila, aby národové neprocitli k samostatnosti. Spočívá-li základ

znovuzřízení říše rakouské, která v děsných poměrech již dále trvati nemůže, ve federativním spojení všech národů rakouských, musí býti dovoleno, aby každý národ se vyvíjel k blahu celku sám o sobě, aby tak v ušlechtilém zápase hleděl předstihnouti jeden druhého ne v boji násilném, nýbrž v boji šlechetném o povznesení kulturní. Pak přednášejí delegáti jednotlivých zemí a národností v adrese svá přání: Moravané žádali, aby jim byla udělena správa taková jako Čechám, aby nejvyšší odpovědné úřady české měly i záležitosti moravské na starosti a aby výborové sněmu českého i moravského se scházeli ke společným poradám.

Slavná smlouva o spojeni všech rakouských Slovanů, jež měla býti největší vymožeností sjezdu a hlavním jeho ovocem, nestala se již skutkem pro neočekávaný sběh událostí svatodušních. Předložen byl pouze návrh obsahující základní rysy spojenství, a to spojenství nejtěsnějšího ku vzájemné podpoře a povznesení na základě svobody konstituční. Z jednotlivých poznámek a vzpomínek účastníků sjezdu se dovídáme, že měl „spolek národů slovanských pro pěstování pevných politických styků“ založiti: 1. velký slovanský ústřední žurnál, který by styky Slovanů rakouských co nejúčinněji podporoval, jim sloužil a je obhajoval, 2. velikou slovanskou bibliotheku, 3. společnou ve velkých rozměrech slovanskou akademii věd a umění.

Ideje, jež na sjezdě byly propagovány, jsou zásady naprosté politické i hospodářské svobody a neodvislosti individua, movens to téměř celého osvětového hnutí evropského (liberalismus ekonomicko-politický). Dále převládal též názor o přirozeném právu člověka (Kant, Rousseau, Herbart, Herder). V idei první projevil též sjezd požadavek úplné svobody všech národů jako celků, nejen individua v určitém státě. Kongres žádá rovnost a svobodu všech národů. To jest nové stanovisko, jež Slovanstvo Evropě přináší a vtiskuje.

Zajímavé jsou také ideje týkající se upravení příští tvářnosti státu rakouského: jsou to idea naprosté neodvislosti a integrity státu rakouského a idea federativního upravení říše. Myšlence první dán v adrese panovníkovi průchod slovy: „Čechové, Moravané, jakož i Slováci ohražují se proti každému přivtělení k říši německé, což by svrchovanost mocnářství rakouského ohroziti a národy výše zmíněné od cizího zákonodárného sboru odvislými učiniti mohlo.“

Nejvíce však různily se názory v tom, jaké stanovisko zaujme sjezd v otázce vnitřního utváření státu rakouského. Od stanoviska nezměněného tvaru Rakouska s moderní a spravedlivou, avšak jednolitou

ústavou zaručující stejná práva a svobody všem národům rakouským (centralistické stanovisko), od stanoviště upravení Rakouska dle historických práv jeho království a zemí (historicko-státoprávní) až k rovnoměrnému upravení Rakouska dle jeho zemí (autonomisticko-federativní) a k upravení Rakouska bez ohledu na jeho země, nýbrž se zřetelem na hranice a oblasti jeho národností (národně-federativní) až konečně k více méně rozvráceným názorům, veškery tyto náhledy žádaly autoritativního uznání kongresu. I zde se jeví mohutný vliv Palackého a jeho tvůrčích ideí, jež vtiskly ráz celému sjezdu, neboť právě idea o federativním upravení Rakouska, jak jím byla zastávána, doznala souhlasu značné většiny.

Stanovisko Palackého bylo svůdné, ač ne naprosto správné. V dobách, kdy Vídeň vždy dynastií podporovaná se stala nevěrnou, kdy vyšlehly nebezpečné plameny v Uhrách, stály věci Slovanů velice příznivě a přirozený ráz říše rakouské byl by jistě za těch okolností býval slovanský a nikoliv německý. Po provedení ideje Palackého byla by zabezpečena za těch poměrů národu českému vůdčí úloha a rozhodující vliv na osud říše a rovněž i ostatním národům slovanským budoucnost utěšenější. Naděje ty však zůstaly nesplněny vinou dalších událostí v památném tom roce. Byli jsme pouze o jedno sklamání a jednu trpkou zkušenost bohatší. Ni dlouhé šedesátiletí národního vývoje ani reklamní politika mladočeská v letech 1890 nezjednala v tom směru žádoucího obratu. Příčinou bylo to, že nepříznivý osud stihl slovanský sjezd.

V pondělí svatodušní 12. června, když sjezd rokoval na Žofíně, strhly se bouře pražské, došlo k revoluci. Ač sjezd na ní neměl podílu, přece jednání jeho tím bylo zmařeno, ano, ježto bouře se udály v době zasedání jeho, i vina i odpovědnost naň byly uvalovány, jakoby byl vlastním všeho toho původcem. Srbové a Charvaté byli nuceni již druhého dne Prahu opustiti, Poláci odjeli a ostatním účastníkům nezbývalo nic jiného, nežli sjezd odročiti. Kdo povstání, jež samo nemělo nižádného účelu, zosnoval, o tom se mínění různí. Mysli byly ovšem rozechvěny, bouře a barikády vídeňské jmenovitě mládeži, a to zvláště studentstvu (i gymnasisté měli svou vlastní kohortu) zdály se svůdným příkladem. Bakunin a jiní živlové, jimž byla revoluce buď cílem nebo kteří se zasazovali o ni ve smyslu Maďarů, našli zde tudíž vhodně připravenou půdu. Výpad granátníků z budovy vrchního velitelství proti hlučícímu zástupu byl pak asi oním podnětem, o němž praví první úřední zpráva, že „nahodilá okolnost způsobila stavění barikád.“

Z těch činitelů, kteří později jeden na druhého vinu svalovali, snad jí na každého padá část. Tolik však jest jisto, že „Fričovou hrou na vojáky se studenty“, tedy „povstáním“ byla prokázána Maďarům a nepřátelům jak české věci tak Slovanů rakouských služba neocenitelná. A kdyby se tedy mělo souditi, pro koho sjezd materielně dobře vypadl, mohlo by se nejspíše mysliti na uherskou vládu, která v Praze měla také své vyzvědače, posluhovače a buřiče placené i neplacené.

Poslední schůze, na níž veškerá usnesení sjezdu, manifest k národům evropským, adresa císaři a smlouva o spojenství národů slovanských měly býti slavnostně prohlášeny a sjezdem ověřeny, měla se konati 14. června. Ale k ní nedošlo, poněvadž právě, když skončena předposlední schůze sjezdová 12. června, vypuklo již vzbouření lidu před budovou generálního komandanta.

Tak zakončen památný sjezd slovanský ohnivým pozdravem granátníků, nedočkav se splnění všech cílův a úkolů, jež si vytkl. Na druhé straně, neuskutečniv obav nepřátelů Slovanstva, provedl nicméně kus mravní práce. Již fakt, že po staletí poprvé shromáždili se zástupcové všech národů slovanských, kteří se sešli, aby ukázali před Evropou těsné své příbuzenství, na sterá bezpráví, pod nimiž Slované k hanbě celé Evropy strádali a strádají, a projevili zároveň pevnou a nezlomnou vůli a odhodlanost provésti na základě práva a spravedlivosti veliký vítězný, avšak evolutní, nikoliv násilnický boj za práva svého sebeurčení, již fakt ten sám o sobě byl znamenitým výsledkem. Ano, sjezd povzbudil důvěru národů slovanských ve vlastní sílu a poukázav na jejich slavnou minulost, vrátil jim naději ve šťastnou, znamenitou budoucnost. Zda však všechny ušlechtilé zásady v programech sjezdových přijaté korunovány budou úspěchem a zda dojdou náležitého uznání a ocenění, ukáže teprve budoucnost.

Též rakouští státníci, kteří koruně české upírali právo rozhodovati sama nad sebou tím, že působili na panovníka, aby nepovolil nejdůležitějšímu přání pražské petice od národního shromáždění v březnu vyslané, totiž obnovení jednoty koruny české pod společným sněmem Čech, Moravy a Slezska, a by odložil rozhodnutí o tom do budoucího říšského sněmu, což bylo pro samostatnost zemí koruny Svatováclavské přímo urážlivé, ti ovšem museli se obávati příštího ustavodárného sněmu českého, který by byl jistě zvedl zapomenutý protest proti bezohlednému snížení koruny české odkazem na sněm říšský, kde by zástupcové ostatních zemí rakouských spolu, a to s převahou většiny rozhodovali nad korunou českou. Cítili oni dobře, že jakmile země koruny Svato-

václavské s těmi bohatými prostředky, kterými vládnou, byly by vytrženy ze správy říšské, že hned bylo by veta po slávě a moci státníků vídeňských a samé Vídně. Proto stůj co stůj muselo býti postaráno o to, aby tolik obávaný ústavodárný český sněm se nesešel. A k tomu cíli vyvolen za slepý nástroj kníže Alfred Windischgrätz, jenž, když ho Vídeňáci pro jeho aristokratickou a vojenskou přísnost nechtěli doma trpěti jakožto vrchního velitele zemského, přesazen byl v téže důstojnosti do Prahy. Windischgrätz byl tu bezvolnou loutkou dvorské kamarily, a ač snad sám se domníval, že jeho úlohou jest hájiti pořádek proti anarchii, přece pouze a jedině sloužil záměrům, jež by byl snad rozhodně zatracoval, kdyby je byl znal.

Po bouřích svatodušních byl národní výbor český hned rozpuštěn, slíbený český sněm ústavodárný nebyl svolán, nýbrž vypsány volby do ústavodárného sněmu vídeňského na den 22. července. Sotva se sněm sešel, došly z Italie zprávy o velikých vítězstvích rakouského vojska. Tím nabyla vláda odvahy také uvnitř. Dvůr císařský, který již chtěl Maďarům obětovati charvatského bana Jelačiće, nejen že ho nezbavil úřadu, nýbrž uznav jeho snahu o zachování jednoty říšské souhlasil, aby počal s Maďary válku. Později byl jmenován komisařem a velitelem uherským. Proto uherský sněm vypověděl císaři poslušnost a odevzdal vládu národnímu výboru s Košutem v čele. Košut rozdmýchal ve Vídni svými náhončími povstání chátry do té míry, že ministr vojenství Latour jí byl oběšen. Po tomto činu pravice ústavodárného sněmu vídeňského, který provedl zrušení selské roboty, a v níž byli také Čechové, proti nimž rovněž luza byla nanejvýše rozhořčena, zvláště proti Palackému, ježto byli v oposici proti všelikému vyjednávání s říší německou, resp. právě zasedajícím sněmem ve Frankfurtě, opustila Vídeň a císařský dvůr, vrátiv se před nedávnem z Innsbrucku, přesídlil do Olomouce. Revoluce vídeňská byla pak Jelačićem a Windischgrätzem potlačena.

O přáních jednotlivých stran v západní a severní části říše se mělo jednati na říšském sněmě svolaném do Kroměříže na den 22. listopadu a zároveň povoláno k veslu nové ministerstvo knížete Felixe Schwarzenberka. Desátého dne po zahájení sněmu kroměřížského zřekl se císař Ferdinand Dobrotivý v Olomouci trůnu ve prospěch svého synovce tehdejšího arciknížete Františka Josefa.

Prvním úkolem nové vlády bylo pokořiti povstání uherské. Avšak sněm kroměřížský, v němž byl již také Rieger, nemohl se shodnouti s vládou o říšské ústavě, poněvadž ministerstvo nechtělo svoliti k omezení moci panovnické. Proto potvrdil císař návrh ústavy, jakou vypracovalo

ministerstvo (4. března 1849) všem zemím říše rakouské, tedy i Uhrám, Haliči a zemím rakouským v Italii, a rozpustil sněm 7. března 1849. Ústava tato zvaná oktrojovaná, jakkoliv jako dar z milosti panovníkovy nenáviděna byla od národů, byla nicméně dosti svobodomyslná. Ale přílišná zpupnost z potlačení uherské revoluce, jež nebylo zásluhou státníků rakouských, nýbrž Ruska, vedla tyto brzy na cestu nesmyslné reakce. Oktrojírka nikdy ani opravdově nevstoupila v život, ano po krátkém trvání na papíře již 31. prosince 1851 zrušena a byl zaveden předešlý centralismus mnohem tužší a příkřejší s vyslovenou tendencí centralisace a germanisace. V postavení koruny české k ostatní říši nastal tentýž poměr jako před rokem 1848, totiž de iure personalní unie, de facto však násilné potlačení jejího státního práva absolutismem.

IV. Následky zmaření sjezdu.

Nesvolání sněmu ústavodárného českého a vynucené na Češích obeslání vídeňského sněmu říšského mělo pro náš národ za následek celou řadu těžkých utrpení trvajících podnes. Nemohše se dříve postarati o potřebné zřízení domácí, voláni byli zástupcové národa českého ku spolupůsobení při upravování říše na nových základech. Počínání převrácené začínati stavbu od střechy. Stavějíce dosud naději svou na říši, přispěli jakožto vůdcové slovanské pravice podstatně k zachování Rakouska v době nejnebezpečnější. Vztýčivše prapor federace, k němuž přiznali se všichni Slované rakouští, učinili sice krok v tehdejších okolnostech pochopitelný, leč přece v politickém ohledu značně chybný; neboť federace byla nejposlednější ústupek, jejž národ český mohl říši učiniti, poněvadž právní poměr koruny Svatováclavské k ostatní říši byla personální unie pod společným panovníkem z dynastie Habsbursko-Lotrinské a v čem postupem doby poměr ten byl změněn a zrušen, stalo se za vlády absolutismu. Proto, jakmile padla zásada, mělo právem padnouti, co bylo jejím následkem. K federaci, která byla odříkáním se státoprávního postavení koruny české, mohl náš národ přistoupiti, kdyby ji byla vláda navrhovala, jen tenkráte, když by mu byla dána úplná záruka, že všecky ty výhody, jež by mu plynuly z postavení samostatného, zůstanou mu v plné podstatě také v užším svazku v říši, do kterého měl vstoupiti.

Celkem průběhem roku 1848 stalo se politické probuzení národa českého všeobecným, k čemuž hlavně přičinil se volný tisk, který byl jednak ve službách strany národní, jednak radikální. Ke straně národní hlásil se většinou tehdejší český vzdělaný svět, mužové již ustálení.

A najmé literáti tehdejší doby přináleželi ke straně národní. Vůdcovství měli Palacký a Havlíček. Také Rieger již tehdy zaujímal ve straně vynikající postavení. Ze šlechty hlásil se k ní hrabě Deym, baron Neuberk, baron Villani. Orgánem této strany byly Havlíčkovy „Národní Noviny" denník.

Jádro strany radikální tvořili maloživnostníci a studenti. Byla to strana více kritická, negativní a do značné míry anonymní, alespoň bez obecně uznaného a odpovědného vůdcovství. V popředí stáli Frič, Sabina, Arnold, Sladkovský a jiní. Strana radikální měla tři politické listy: „Lípu Slovanskou", „Občanské Noviny", „Pražský Večerní List". Na Moravě ku konci roku 1848 vycházely „Moravské Noviny" (redaktor Klácel). Mimo tyto časopisy vyrůstaly po venkovských městech, kde jen jaká tiskárna byla, politické časopisy jako houby po dešti. Brošurek poučujících lid o významu ústavní vlády, o povinnostech konstitučního občana, o volbách do sněmu, o samosprávě obecní a jiných denních otázkách vycházelo bez počtu. Ale listům nepolitickým dařilo se nevalně. Tak oznamovaly v posledním čísle Štorchovy „Květy a Plody", že se promění v politický denník, proto že pro list nepolitický není zájmu. Rovněž život spolkový byl velmi činný. Již před rokem 1848 v Praze i po venkově byly spolky sdružující měšťanstvo, živnostnictvo a dělnictvo. Ale tendence téměř všech spolků byla zase politická. Vše to dohromady učinilo z lidu českého v poměrně krátké době lid nejenom v národním ohledu uvědomělý, nýbrž i politicky tak zralý, že se mu sotva který jiný v Rakousku vyrovnal.

Ono náhlé vzplanutí českého tisku politického odpovídá revoluční době — tiskový zákon v březnu 1849 způsobil silnou reakci: netrvalo dlouho a nebylo zase politických listů žádných, tak že zůstaly zase jen „Pražské Noviny", list již čistě vládní.

Zvláštní pak úkaz při tom byl ten, že celý národ s chloubou přiznával se k demokracii („stát jest lid"), což byl jen přirozený následek nepřátelského se chování šlechty k lidu. Šlechta pak z tohoto rozhodně demokratického smýšlení lidu brala si příčinu k dalšímu zanevření, tak že později po více let s okázalostí se vzdalovala všeho, cokoliv třebas jen dosti zdaleka zavánělo směrem národním.

Rok 1848 přinesl státní převrat a s ním zároveň pronikavou změnu v socialním postavení lidu selského. V této příčině rok ten splnil daleko více očekávání a nadějí poddaných, nežli se stalo s tužbami rázu politického. (Prozatímní porážka liberalismu politického, vítězství však ekonomického.) Vývoj a postup událostí tohoto směru zasahuje

i do doby nejnovější, není ještě dosud ukončen. Hned totiž první počátky definitivní doby ústavní v šedesátých letech zastihly národ český po těžkých útrapách reakce vysílený a nepřipravený, a co Němci dovedli si kvapem získati přízeň a vliv v rozhodujících kruzích vládnoucích, nastává pro náš národ nepříznivý obrat, že se musel pro dobu zatím nedohlednou vzdáti všech ideí většího rozmachu. Před svatodušními svátky všude plno nadějí a čák na nejlepší zdar a úspěchy politických a národních požadavků lidu českého, v Praze rokoval slovanský sjezd, vypisovány byly volby do českého ústavodárného sněmu, jehož schválení již vezli z Innsbrucku do Prahy Rieger a Nostic, po celých Čechách a Moravě hlaholil zpěv, byla radost — a to všechno bylo za několikrát čtyřiadvacet hodin jedna troska, na níž stál český lid v ustrnutí, co bude dále. Planá, naličená bouře, dětinské „povstání" zmařily všechno.

Acta martyrum a práce o zjištění akt authentických.

Ref. Dr. K. Kyselý.

Ve svém přehledu prací o starokřesťanské literatuře za dobu 1884—1890 praví Alb. Ehrhard, že cílem bádání o aktech martyrum je v této době především nová sbírka pravých akt, a sděluje, že pokud se týče akt řeckých, svěřen byl jemu úkol pořiditi takové vydání pro sbírku křesťanských spisovatelů řeckých doby přednicejské vedenou akademií berlínskou. Tak píše roku 1900, od té doby odmlčel se celkem v této věci, ale nebyl nečinným. Něco dovídáme se o práci, jejímž cílem jsou nová „acta martyrum sincera" v publikaci „Vědecké společnosti štrasburské" [1]) čís. 4. „Die griechischen Martyrien", jež jsou poznámkami opatřeným otiskem řeči proslovené při prvém výročním zasedání této společnosti 6. července 1907. Z náčrtku jeho vysvítá, kolik namahavé duševní práce vyžaduje vědecké bádání, než dojde výsledkův aspoň poněkud definitivních, byť se i zabývalo předmětem ne prvého řádu. Ale ve všem, co se týká doby starokřesťanské, dlužno říditi se slovem Spasitelovým: „Seberte drobty, které zůstaly, ať nezhynou."

Acta martyrum [2]) jsou záznamy a zprávy o procesu, hrdinné smrti vyznavačů. Třídí se ve tři skupiny. Jednou jsou akta ve smyslu nejvlastnějším, protokoly (acta, gesta) od soudních písařů (notarii publici) při soudním řízení sepsané a pro soudní archiv určené, jak jejich za-

[1]) Společnost tato založena roku 1906 odkazem protest. theologa Ed. Cunitze; mezi jejími členy nacházíme známé z theologických časopisů professory katolické theologické fakulty štrasburské. Ehrhard sám patří k výkonnému výboru.

[2]) *Bardenhewer*, »Geschichte der altkirchlichen Literatur«, II. 611.

řízení nyní v tisících exemplářů z papyrusových pokladův egyptských můžeme sledovati. Nejstručnější akta jsou tyto protokoly, opatřené nějakým úvodem a doslovem. Kdo by neznal tak stručná, střízlivá a přece výmluvná acta martyrum Scillitanorum, nejpřístupnější příklad akt tohoto druhu? Druhou skupinu tvoří t. zv. passiones, líčení výslechu i utracení od očitých svědkův události hned po ní sestavená. Takovými jsou známé listy obce smyrnenské o smrti sv. Polykarpa, nebo obcí lyonské a viennské o pronásledování tamním. Na třetím místě stojí vypravování pozdějšího data, ve kterých starší předlohy rozpřádány, zcela fiktivní líčně, romány spíše podávány, vypravování pro přímé historické kořistění málo významná, ač jinak zase drahocenná. Jsouť akta martyrum všech tří skupin sice theologicky dosahu nepatrného, ale za to kusem starokřesťanské lidové literatury, která rozvíjela se vedle literatury učenecké. Mnohá věc, o níž není stopy ve velikých polemických a dogmatických pracích největších mezi křesťany skrývá se utajena v tomto rozlehlém oceanu a svým způsobem vydává svědectví o době současné nebo bezděky také o dobách dávnějších.

Pomiňme toho, jak tato drobná literatura lidová se uchovávala, jak ponenáhlu tiskem uveřejňována, ač se k tomu pojí slavné jméno bollandistů, slavné jméno benediktinů maurinských, slavné jméno také tím, že ukazuje, jak v nitru katolického světa samého ponenáhlu rodila se kritická methoda, základy vědecké historiografie a vyvrací všecky tirady o vázanosti bádání u katolíků. Výsledek této editorské práce jest, že dnes tištěno asi 300 (přesněji 293) martyrií ve vlastním smyslu, na rozdíl totiž od stručných noticek, jež jsou v synaxariích, od enkomií a básní ke cti mučenníků. Nezapočteny do toho ani apokryfické legendy apoštolské, ač pravidelně končí martyriem, ani zprávy o mučennících perských nebo pozdější doby styku s barbary germánskými, Araby, Saraceny. A vyloučí-li se také martyria vytrpěná od ruky heretikův (ariánův a ikonoklastů), jichž jest 43, zůstane pro dobu pronásledování se strany světa řecko-římského i s reakcí Julianovou 250 dnes tištěných martyrií. Předmětem jejich jest 186 různých osob resp. skupin; zračí se v nich zřejmě stadia různé intensity pronásledování: 14 připadá na 1. století; na dobu taktiky trajanské (od Trajana po Decia) 30; na krutá léta krátkého vladaření Deciova 16; od Decia po Diokleciana 12; zuření doby tohoto i s Maximinem a Maxentiem 88; liciniovskému pronásledování náleží 11, Julianovi 7, umístiti nelze 7.

*

Celkem jsou edice těchto martyrií učiněny na úzkém podkladě rukopisném, nevyhovují požadavkům přítomnosti, ale i tak už staví nejednu otázku, zvláště těžkou otázku po historické ceně svojí. Těžkou, přinášejíť údaje nejspecielnějšího rázu z doby dalné, jejíž veliké rysy, rozhodná fakta tak jsou známa, jako konkretní skutečnost se svými jednotlivostmi, místními příběhy temnotou zahalena; přinášejí tyto podrobnosti anonymně, že scházejí pomůcky, jaké obyčejně skýtají jméno spisovatelovo, doba, místo jeho, odhalující povahu. spolehlivost jeho, nebo kde uvádějí se jména, jsou to jména nám stejně neznámá. A ti,

o kterých vypravují tyto spisky, jsou sice jména slavná — sv. Ignác Antiochejský, Polykarp, Justin — nebo doložená archivem naším pro dobu prvokřesťanskou, Eusebiem, nebo dokonce taková, jako sv. Perpetuy a Felicity, jejichž hrobka nedávno od P. Delattreho nalezena; ale také jména jinde se nevyskytující než v martyriu samém, a jsou to jména veleznámá sv. Jiří, Kosmas a Damian, Cyprian a Justina, Kateřina, Barbora a j.

A tato otázka po historické ceně spiskův odstiňuje se určitěji, přibližíme-li k různé formě, jakou vykazují spisy. Některé jsou prosté, úchvatné, touto svou prostotou uchvacující; většina překypuje neuvěřitelnými, ano přímo protimyslnými zázraky; v jedněch odpovědi mučenníků jsou jadrné a stručné věcnosti, v jiných perorují v dlouhých dialogách učené řeči byzantských theologův. Už bollandisté a po Tillemontovi Ruinart třídili martyria co do hodnoty historické a pátrali po „acta sincera martyrum". V nejnovější době spíše ještě než filologická kritika stanovila authentické texty a jejich přesné znění, zájem obrátil se k tomu, jak vysvětliti sobě tento rozdíl historických a „legendárních" dokumentů.

Jeněm vedeným Hermanem Usenerem naskýtá se jako nejvhodnější výklad kulturně historický. Hromadné konverse 4. století přivedly veliké zástupy do církve, jejichž mysl nebyla tak očištěna, obrozena jako těch, kteří v pronásledování „shromážděni jsou z národův". A když sobě i takových dob menšího rozechvění, méně uchvacujících, jako v životě jednotlivcově střídají se doby povýšení duševního s periodami jednotvárnosti, které také musejí býti — podobně v životě národův i v církvi ceníme, jich s pohrdáním neodmítáme, nýbrž ve zvláštním rázu jejich pochopiti chceme a zatím sobě myslíme, že ani v nich Ducha božího nescházelo a že i ony dožijí se své rehabilitace: přece zase není možno, aby všecky styky s minulostí v nich byly přetrženy a aby v tak nápadné míře byly přerozeny a přetvořeny jako jiné doby v pravdě tvůrčí. Odtud nedivíme se, že trvalo v podvědomí hellenistické cítění, že nejeden oblíbený starý mythus vnikl do křesťanské literatury hagiografické, nejedna milá myšlenka podržena a křesťansky vyložena. I tyto doby dojdou své rehabilitace, až přestanou jisté časové nálady, zatím stačí ukázati, že křesťanský ideál projevil potud svou mohutnou sílu, že pohanský vzor zapomenut, přetvořená postava cítěna zcela jako křesťanská, jako historická osoba ducha křesťanského.

Toť věta všeobecná; prokázati její dosah v určitých případech není tak snadno. Celkem — míní Ehrhard — zdá se takových případů bezděčného vlivu pohanských živlů býti méně než se obyčejně myslí. I tato úrodná myšlenka stižena osudem, jaký pravidelně novou idei stíhá, že jest přepínána, že všecko má vysvětliti, že na konec přizpůsobuje sobě skutečnost spíše než by ji vykládala. Každému ostatně (katolíku) jest jasno, že může se tento proces týkati toliko periferních zjevů křesťanství, a tak zcela klidně můžeme čekati onoho theologa budoucnosti, který stejně ovládati bude hellenistickou jako starokřesťanskou literaturu a osvítí tento dosud tmavý a klamný koutek.

Jiným způsobem řeší problem zmíněný — historičnost některých aktův a legendárnost jiných — bollandista Delehaye a posledně tak často jmenovaný A. Günter. Nárys myšlenek obou podán od dra. Sedláka ve „Hlídce“: lidová fantasie je tvůrkyní legend, ne přebírání a přetvořování mythů, nýbrž věčná potřeba románové a novellové literatury ve všech dobách cítěná, spolu se zvláštním idealistickým, ne přesně kritickým rázem ducha, jaký jest vlastní celé antice a ještě dlouho i době pozdější. Je zřejmo, že dá se s tímto vykladem spojiti i hořejší Usenerův. Ona před nějakou dobou více méně tendenčně odsuzovaná záliba předků našich v nekritických lícních Mandevillových nejeví se potom tak ojedinělou, a tedy ani tak pro český národ osudnou. — Některé legendy konečně vykazují se jako umělé a úmyslné výtvory arianismu, pro své theology získati světcův a divotvůrců.

S uvažováním rozličných těchto hledisek ovšem stále dály se pokusy vytknouti authentická martyria. Počet jich, hledíme-li ke střízlivému již Ruinartovi, spíše se zmenšil nežli vzrostl. Harnack počítá 16 acta sincera, Bardenhewer 18—21, légendes hagiographiques Delehayovy chtějí uznati jako dokumenty 1. řádu 3-5, druhého řádu, plynoucí totiž z pramenů (nezachovaných) prvého řádu 9—10; čtyry Ruinartovy „sincera“ nazývá historickými, čtyry jiná obrazotvornými romány.

*

Rozdílné toto určování tkví nejen v subjektivních názorech badatelů, nýbrž v nedostatečné znalosti rukopisného podání. Badatel dnešní maje vytknouti ve spoustě hagiografických děl prameny pravé, chce míti konsignován všechen hagiografický material, pokud se uchoval přímými i nepřímými cestami. Chce míti probádány v tomto směru všechny bibliothéky; knihovny západu už jsou po stránce hagiografické katalogisovány od Londýna až po Eskurial a Messinu, knihovny východu ještě nepověděly vše, co vědí. Zvláště Athos s četnými klášterními knihovnami neodhalil všech svých pokladů, nezbádána knihovna byzantských císařů ve starém serailu v Cařihradě, do níž snad jen diplomatickou intervencí přístup by byl umožněn.[1]) Je takové snesení materiálu prací těžkou: v celé byzantské literatuře není temnějšího oboru nad nezbádaný prales hagiografické literatury. Ale zvláštní okolností, jež dosud úspěchu takové práce vadila, zase jest částečně usnadněna. Martyria ode dávna nekolují samostatně, nýbrž už od 4. století jsou součástkami menologií, sbírek legend o apoštolích, životů svatých, biografií mnichů, homilií na svátky svatých, Panny Marie i Páně, které dle měsíců roku církevního pořadem dní v měsíci ze zkrácených plc sestaveny. Tyto sbírky zatlačily práci Eusebiovu, sbírku starých akt mučennických, jež zasunuty obrovským materiálem cizím, z něhož těžkou prací teprve je starobylé kusy vybrati. Tím stala se menologia osudnými, ne však zcela. Náležejíť menologia dvěma kategoriím.

První tvoří menologium logotheta Symeona, zvaného metafrastes, sestavené v 5. století. Συμεὼν ὁ μεταφραστής, vysoký úředník byzantský,

[1]) Zajímavý příklad takové intervence vedoucí nepřímo k objevení Didache viz »Theologische Quartalschrift«, 1908 I. v nekrologu F. X. Funka.

byl důvěrníkem císaře Konstantina Porfyrogenneta (912—959), třetího císaře armenské dynastie, panovníka, jenž většinu let vládl jen nominelně, přenechávaje otěže Romanovi Lekapenovi, náčelníku tělesné stráže cizinecké a tchánu a spolucísaři. Konstantin je z předních nositelů kompilatorské činnosti byzantské, císařskou mocí a císařskými prostředky hleděl nepřehledné, těžce přístupné, zkáze již propadající poklady staré doby pro církev i stát zachrániti. A článkem v této sbératelské činnosti je Symeon. Stará martyria a legendy nevyhovovaly plně probouzejícím se již starořeckým studiím a bylo jich časově rhetoricky i stilisticky upraviti. Tyto přepracované — odtud metafrastes — kusy velmi se rozšířily; i v našem breviáři vyskytují se lekce s rubrikou apud metafrasten, na př. 12. září. Ale toto menologium Symeonovo ve svém rozsahu, zařízení, dlouho vědecky poznáno nebylo. Ehrhard již od roku 1897 dle materiálu knihoven pařížské, mnichovské, moskevské a milanské, v pozdější době knihoven jiných, ponenáhlu zjistil všechny spadající sem otázky tohoto druhu, a hlavně vyšetřil, že většina hagiografických rukopisů patří k metafrastickému menologiu; 500 rukopisů jest přímo kusy sbírky Symeonovy bez dodatků nebo s dodatky snadno poznatelnými a obyčejně na pozdější světce, ne na mučenníky se vztahujícími; 30 rukopisů jest výborem ze sbírky Symeonovy, tu a tam přidán některý text nemetafrastický; 6 kusů (od Londýna až po Sinai) jsou rozšířená menologia pro měsíce, kde Symeon uváděl málo textů, měsíce tyto obohaceny neznámými texty. Snaha vyhledati authentické texty zjednoduší se dle těchto výsledků tak, že bude třeba jen II. a III. skupinu prozkoumati. Když byl takto konečně rozsah Symeonského martyria stanoven, ukázalo se, že z oněch dnes tiskem uveřejněných 250 kusů jen 62 jest metafrastických, 188 beze vší pochyby starších.

Ale metafrastickým menologiem nejsou vyčerpány rukopisy menologické. Ve všech větších dosud prozkoumaných knihovnách jsou menologia starší, s texty od Symeona nepřijatými, a tedy také nedotčenými. Jest rukopisů s takovými menologiemi 148, vedle nichž je třetí skupina 70 rukopisů smíšených, složených ze starších i metafrastických textů. Tyto tedy také musejí býti prozkoumány, zda chovají pravé texty.

Takové jsou hlavní cesty, na nichž možno acta sincera nalézti. Ale není to jediné pole, jež musí býti za účelem stanovení pravých textů překopáno. Jsou ještě hagiografické sbírky rázu nemenologického, totiž takové, kde texty ne pořadem měsíců a dnů jsou seřazeny. Tyto sbírky pohodlného oktávového formátu na rozdíl od kvartových svazků menologických sloužily soukromé potřebě, a dá se očekávati, že spíše zůstaly nedotčeny ruznými změnami, než spisy k veřejnému předčítání určené.

Takových nemenologických sbírek jest dosud známo 60. Jiné skladiště, jež chová mnohý starý kus, jsou četné sbírky panegyrikův a homilií dle pořádku roku církevního počínající už 8. stoletím, pak miscellání rukopisy, všecko možné v pestrém pořadu obsahující, tu a tam i texty hagiografické a mezi nimi martyria. Přidejme k tomu,

co nepřímo se zachovalo, přijato jsouc do samostatných spisů byzantinských theologův — i to chce býti probráno, nežli možno přikročit k definitivní edici akt pravých. K tomu ještě zřetel na překlady latinské, v jazycích východních a slovanských. Z toho všeho vybrati texty, srovnati všecky různé recense téhož textu, pomůckami filologické a historicko-theologické kritiky zjistiti text v nejpůvodnější formě — práce zajisté obrovská. Ale musí býti vykonána, aby bylo získáno pevné rozlišení mezi akty historicky věrohodnými, pravými a akty legendárně zbarvenými.

Ruská belletrie roku 1907.

Podává A. Vrzal. (Č. d.)

Ke škole M. Gorkého náleží především Jevgenij Nikol. Čirikov (* 1864); v prvních svých povídkách jako stoupenec ruského marxismu nemilosrdně posmíval se „národníkům", nazývaje je „invalidy" a dobíraje si jejich nadšení venkovským, selským lidem. V jeho povídkách i dramatech, jichž vydal 7 svazků, je slyšet výzvu, obrátit pozornost intelligence od venkova k městu, kde rodí se a sílí uvědomění proletariatu. Poslední kresby jeho jsou rázu psychologického a trpí rozvláčností.

Přímým žákem a napodobovatelem Maxima Gorkého je Štěpán Gavril. Petrov (* 1868), známější pod pseud. Skitalec (= tulák). Petrov-Skitalec vedl podobně jako učitel jeho Gorkij od mládí život potulný, nejprve s otcem svým, později sám: byl na učitelském ústavě, jehož neukončil, byl písařem při okresním soudě, zpěvákem v kostelním sboru (nejlepší povídky jeho čerpány ze života zpěváků, jako „Oktava", „Ranňaja obědňa"), byl členem divadelní společnosti, feuilletonistou v nepatrném venkovském listě. A tento potulný život poskytl mu látky k povídkám, v nichž předvádí nám napořád různé ztracené existence, „bývalé lidi" z lidu i intelligence, kteří nemohouce nalézt v nynější společnosti místa pro sebe, protestují proti nynějším řádům, oddávají se většinou pití a klesají hlouběji a hlouběji.

Protest proti současným společenským řádům je známkou kreseb i dramat S. Juškeviče, jenž užívá talentu svého pouze k vylíčení pronásledovaného židovstva, jehož pronásledovatele maluje hodně tmavými barvami. Židy maluje jako pravá neviňátka, skutečné beránky, na něž vrhají se křesťané jako draví vlci.

Otřásající události posledních let, bouře židovské, demonstrace jsou dosud nevyčerpatelným thematem belletristů. Jako z rohu hojnosti sypou se novelly a povídky, vypravující o selských bouřích, stávkách, popravách atd. A všecky tyto belletristické práce vyznačují se úplným nedostatkem uměleckého významu; směs rozmanitých dojmů rozbouřeného moře života nedává očividně ustálit se žádnému uměleckému obrazu.

To, co nám vypravuje o současných událostech A. Serafimovič, jenž vydal druhý svazek svých povídek o vzrušeném životě v městech, to, co nám předvádí Kuprin A. ve svých povídkách o probouzejícím se uvědomění tříd pracujících a vánku svobody, jsou věrné fotografie skutečnosti, ale nic více.

Povídky těchto spisovatelů byly prodchnuty jednou společnou ideou, jedním literárním směrem. Uveřejňovány v literárních sbornících společnosti „Znanije“ od roku 1903, vábily k sobě pozornost čtenářů, kteří v době té ničeho nenalézali v t. zv. „tlustých žurnálech“ ruských. Ale v poslední době pohasla sláva těchto sborníků, plejada spisovatelů s M. Gorkým v čele přestala vábit k sobě společenskou pozornost. A tu na knihovém tržišti objevily se nové sborníky, jež jsou jakýmsi ohlasem různých literárních proudu ruského symbolismu i dekadentismu a uměleckého modernismu. Jsou ovšem také v těchto sbornících díla, psaná bez uměleckého nadání, nicméně proráží tu proud skutečné umělecké tvorby, zrají nové síly a talenty.

Vydavatelstvo petrohradské „Šipovnik“ vydalo loni dvě knihy svých „Almanachů“, kde rozmarně se střídají rozmanitá literární jména i směry. V idei tohoto spojení jest mnoho vábivého: díla, náležející různým literárním školám, mohou mít stejnou uměleckou cenu, a čtenáři nezáleží na tom, jakého směru je spisovatel, jen je-li tu skutečné dílo umění. Tento úkol předložilo si asi vydavatelstvo „Šipovnik“, ale rozřešilo jej jenom s částečným zdarem.

Nejvíce v prvním almanachu poutá s úmyslnou suchoparností, mdle napsané „představení v pěti obrazech“, nadepsané „Život člověka“ od Leonida Andrejeva, dědice slávy Gorkého na poli literárním. Vnějškem je toto „představení“ paděláním prostoty a napsáno přihruble jarmarečním slohem. Úmysl ukázat, jak ubývající svíce života osvětluje neustále nové a nové stupně na schodech, vedoucích ke hrobu — sám úmysl byl by významný a hluboký, kdyby autor v jeho uskutečnění uchýlil se od obyčejného, podal něco nového. Toho však Andrejev neučinil. Obecné psychologické kategorie bytí vzaty neoriginalně a nepůsobí dojmu závaznosti, jak ostatně to bývá vždy u Andrejeva. V tom, co prožil Člověk, není vnitřní typičnosti. Narození, spojené s nebezpečenstvím života matčina, nouze v mládí, kouzla lásky, sláva i bohatství s jeho automobily, o nichž autor často mluví, opět chudoba i smrt vlastního syna i manželky, konečně vlastní smrt na úlomcích dřívější velikosti: všecko to je správno, ale ve všem tom není filosofického ani uměleckého zjevení. Říci, že život člověka skládá se z narození a smrti, a že mezera mezi nimi naplněna je rozmarem štěstí a neštěstí, říci něco tak všedního a povrchního — kdo by to nedovedl! Tu bylo třeba hlubšího vniknutí v skryté hlubiny ducha, jemnějších tahů; život bylo třeba ocharakterisovat takovým slovem, které dosud zde nebylo. Andrejev pouze opakoval cizí slova, vzbuzuje zármutek v čtenáři vzpomínkou na neustále tající vosk svíce našeho života.

Kromě mystického Andrejev tu podává i satirické: do rámce lidské všednosti zasadil život lidský. Tuto všednost maluje hrubě, cynicky.

Satira se nezdařila, autor prostě uráží cit čtenářů. Tak v 1. obraze popisuje „narození Člověka a muky matčiny“, přítomné pak stařeny vedou rozmluvu o své přítelkyni a „ticho se smějí“ (opakuje několikrát autor, který vůbec rád jedno a totéž několikrát opakuje beze všeho smyslu). Otec narozeného dítka raduje se, že je to syn, jemu podobný, i praví lékařovi: „Zaplatím vám více, než jsem určil“, lékař pak mu odpovídá: „Musíte mi zaplatit ještě zvláště za kleště, jichž jsem užil...“ Není to sprostě urážlivo?!

Mnoho banálního, příšerného a nesmyslného v dekadentském slohu nalézáme v novém díle L. Andrejeva. Effekty vnější hrůzy jsou známy již z dřívějších prací jeho. Divoké, nesmyslné rozmluvy pijanů v pátém obraze představení jsou však spíše odporny, než hrozny.

Zdá se, že autorovi šlo o to, aby zlehčil ideu Boha, jehož je zapřisáhlým nepřítelem. Hned v prologu svého představení předvádí Andrejev Boha: „Někdo v šerém obleku, pojmenovaný On, mluví o životě člověka“, začíná spisovatel. „To, co na něm jest vidět: lícní kosti, nos, ostrý podbradek — jest hrubé a nemotorné, jako vytesané ze šerého kamene.... Mluví pevným, chladným hlasem, prostým rozčilení a vášně — jako najatý předčítatel s nevlídnou lhostejností čte knihu Osudův.“ A proti tomuto Bohu s kamenným obličejem, lhostejnému k štěstí i neštěstí lidí, staví se Člověk v hrdou, smělou posici vyzývavosti a vmetá Jemu do tváři hrozné prokletí. Pokud se Člověku dobře vedlo, nestaral se o Boha, v neštěstí Ho proklíná.

Andrejev již dříve posmíval se víře lidu ruského v zázrak v „Životě Vasilije Fivejského“ i v dramatě „Savva“, vrcholu rouhačství však dostoupil v „Životě člověka“. Oč tklivější a umělečtější než bohopusté rouhání je v obraze čtvrtém prostá modlitba matčina, aby jim Bůh nechal syna na živu!

Mluvíce o Andrejevu, musíme se zmínit ještě o jeho povídce „Jidáš Iškariotský a ostatní“, uveřejněné v 16. svazku sborníku „Znanije“. I toto dílo vyznačuje se strojeností, hledaností. K výmyslu jeho nepřibližuje se duch vnitřní nevyhnutelnosti. Autor osobuje si nejjemnější psychologická pozorování, objevení nových stránek duše lidské a chce osvětlit novým světlem události, které určitě se vykrystalisovaly v paměti a pojímání lidském. Tentokrát přistoupil k vypravování evangelia o zrádci, vypravování, jež je tak velebné v prostotě své. A toto hluboké vypravování o člověku, jenž zradil Boha, nejprve rozebral v jednotlivé nitky a potom spletl z nich svoji strojenou legendu, která nemá pravděpodobnosti, ani stínu závaznosti. Čtenář zůstane chladný, nahromadění effektů, strojených situací, pěkných podrobností neupoutá tak, jako nemnohé řádky písma sv. o zrádci Jidášovi.

Pokud lze porozumět spisovatelovi, polibek Jidášův byl pln „mučivé lásky“: chtělť zrádce „nad temenem země vysoko vztýčit na kříži láskou ukřižovanou lásku.“ Jidáš jako láska — to je skutečně originalní nápad! I prodav lacino Syna Člověka, chtěl Jidáš vypálit znamení všemu kupujícímu lidstvu, vmetnout mu do obličeje nesmazatelnou urážku, ukřižovat je na kříži vlastní hanby. Až do posledního okamžiku, kdy

Kristus vypustil ducha svého, Jidáš myslil, že lidé přiženou se zachránit Boha svého, že všichni pochopí Jeho nevinnost — ale lidé byli klidni, ba posmívali se Bohu svému. A tu Jidáš proklel veškero člověčenstvo až do skonání světa. Jidáš i černým činem svým i slovy svými řekl lidstvu tomuto, nejen vysoké radě, nýbrž i učeníkům Kristovým, kteří po umučení Kristově dovedli spát i jíst — jim všem řekl, že všichni jsou — Jidáši. Vedle Krista pak Jidáš kladl sebe, pouze sebe jako jediného bratra, jako předurčeného ke společnému zmrtvýchvstání.

Jidáš mohl sice opovrhovat lidmi, ale ony psychologické arabesky, jimiž Andrejev přioděl thema evangelia, jsou pouze hrou chorobného rozumu, vzdušným zámkem spisovatelské fantasie. Proti každému tahu Andrejevovu lze postavit jiný, právě tak přípustný; Andrejev není nikdy nevývratný, jako bývají praví znatelé srdcí.

Nakresliv tak podivně Jidáše, ještě nezdařileji nakreslil Andrejev ostatní učenníky Páně. Tak nevěru Tomášovu po zmrtvýchvstání Páně autor dětskými tahy nakreslil jako společný skepticismus učenníkův, i povstalo odtud cosi naivního, směšného. Obraz smrti Páně na kříži neodvážil se Andrejev poskvrnit svými cynicko-naturalistickými tahy; za to však dlouho, mučivě vypravuje, jak vojáci bili, trýznili Krista Pána ve strážnici.

Obyčejný slavnostní tón a sloh Andrejevův je sice zde, ve vypravování světového sujetu, na místě, přece však čtenář cítí nepříjemně na každém kroku místo velebné prostoty slohu evangelia příliš pečlivé propracování, slohové hračky („Ježíš pak přiblížil ho, ba posadil vedle sebe — vedle sebe posadil Jidáše“; „všichni blahosklonně žvatlali s ním, ale Ježíš — ale Ježíš ani tentokrát nechtěl pochválit Jidáše“). Vůbec pro sloh Andrejevův charakteristickým jest nedostatek prostoty, graciosnosti a lehkosti; autor příliš hledí propracovat každou vnější maličkost, odtud nedostatek jakési nenucenosti, upřímnosti. Takovým strojeným slohem nepsal dosud žádný z velkých spisovatelů ruských, kteří hleděli pozornost čtenářův upoutat duší člověka, jejími záchvěvy, důležitým středem u všech věcí, ne vybroušeným slohem svým.

(P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Příčina zla nevězí, jak praveno, v nerovnosti majetkové, nýbrž v lidské přirozenosti samé, a to v nezřízené sebelásce čili v sobectví, které svádí člověka k porušování osobních nebo majetkových práv bližního. Sobectví projevuje se trojí žádostivostí; žádostivostí oči, těla a pýchou ducha. Na venek projevuje se tato trojí žádostivost hříchy, které nazývá mravouka hlavními, poněvadž z nich jako z pramenů prýští četné jiné. Hospodářské a majetkové poměry dodávají pouze sobectví a zlům z něho pochodícím zvláštní tvářnosti a podoby, nejsou však jeho vlastní příčinou. Byť i tedy soukromé vlastnictví bylo odstraněno, nepomine sobectví, nýbrž bude se jenom projevovati jiným a snad horším způsobem. Vidíme to dosti často na lidech zámožných. Neznají bídy, ani časných starostí, a přece k jak nesmyslným výstřednostem mnohý z nich dospívá!

Proti sobectví a všemu, co s ním souvisí, jest jen jediný prostředek úspěšný a to jest mravní zdokonalení dosažené sebezapíráním a rozumným ovládáním žádostí. Toho však socialisté nechtějí naprosto znáti, a slyší-li o něm, budí to u nich jen pohrdlivý a jízlivý úsměšek. Domnívajíť se, že právě rozpoutáním a upokojováním žádostivosti lidské bude dosaženo blaha všech. Až si lidé nebudou musiti nic odpírati, pak prý se stanou hodní a dobří. Je to úmyslný a vědomý sebeklam nejhoršího druhu.

33. Aby mohl býti uskutečněn společenský život a poměry, jak je pro budoucnost líčí socialisté, bylo by především potřebí úplné změny lidské přirozenosti. Záměry socialistů co do uspořádání společenského života uskuteční se teprve tehdy, až všichni občané budou prosti nezřízeného sobectví, až budou všichni pracoviti, poslušni, trpělivi, plni snahy, obětovati se pro obecné dobro, povždy ochotni dávati přednost jiným a voliti pro sebe raději obtížnější anebo nebezpečnější práce. Zatím je takových lidí pořídku v moři těch, kteří mají vlastnosti právě opačné. Leč toho se optimismus socialistů neleká, ježto zná znamenitý prostředek, kterým budou všichni lidé přeměněni v takové, jaké si socialisté přejí a potřebují. Tímto kouzelným prostředkem jest výchov. Výchovem v duchu socialistickém chtějí dosíci toho, čeho svět dosud neviděl.

Jako všichni popírači osobní a nesmrtelné duše v člověku, jsou i marxisté přesvědčeni, že člověk je přirozeností dobrý a jen k dobrému nakloněn. Zlým se stává teprv působením zevnějších vlivů. Jakým jest okolí, v němž člověk žije, takým se posléze stává i sám; neboť čerpá všechny dojmy z okolí. Proč by tedy nemohli budoucí vychovatelé vštípiti mládeži jen dobré vlastnosti a vytvořiti znenáhla lidstvo jedné mysli a jednoho srdce? K tomu by jim napomáhalo nemalou měrou celé ovzduší socialistické společnosti, z něhož by čerpala mládež od nejútlejšího mládí své dojmy a názory. Socialisté

v takovou možnost pevně věří, ale při tom zapomínají, že třebas výchov a okolí mají velký vliv na utváření povahy, přece nedovedou všeho. Tomu přisvědčí každý otec rodiny, každý vychovatel mládeže. V rodině dostává se na př. všem dítkám stejné péče a stejného výchovu, a přece jak rozdílných povah jsou dítky, když dospěly! Anebo chovanci ústavu. Žijí pospolu po řadu let, pospolu se učí a baví, společné jsou vychováváni. Plyne snad z toho, že jsou všichni stejni co do povahy, když ústav opouštějí? Prostá zkušenost praví, že nejsou. Jsou lidé, kteří se uchovají dobrými, i když žijí ve špatném okolí a mají špatné příklady před očima; a jsou opět jiní, kteří vyrostli mezi hodnými lidmi, byli k dobrému naváděni slovem i příkladem, a přece se zvrhnou. Z toho lze poznati, že výchov a společenské okolí všeho nezmohou. Příčina je na snadě. Dítko není kus hroudy nebo těsta, které by mohl umělec utvářiti po libosti. Je to individualita samostatná, mající své vlastní nadání, schopnosti, náklonnosti a potřeby Vychovatel pouze rozvíjí dřímající síly, ale nevštěpuje jich dítku.

Naděje tedy, které skládají socialisté ve výchov, jsou neoprávněny a příčí se zkušenosti, jakou o lidech máme. Ani příští výchov nepřetvoří lidské přirozenosti, jako jí dosud nepřetvořil moderní výchov. Chyby a náklonnost k nim zůstanou i v budoucích občanech a budou ohrožovati blaho a pokoj socialistické společnosti.

Socialisté si slibují od výchovu nejen mravní zdokonalení lidstva, ale také zdokonalení v jiném směru. Výchovem prý budou mládeži vštípeny nejen vlastnosti zabezpečující zdárný rozkvět a štěstí společnosti, nýbrž budou i vytvořena individua co do schopnosti a způsobilosti ke konání nejrozmanitějších prací zrovna zázračná. Dnešní člověk je podle socialistů vlastně mrzákem na těle i na duchu, protože prý dovede konati jenom práce jistého druhu. Příčinou tohoto mrzačení je dle Engelsa dělba práce. Z ní pocházejí především třídní rozdíly. Dělba práce uvalila na jedné straně břemeno práce jako životní povolání na velkou většinu členů společnosti, na druhé straně však osvobodila jistý počet lidí od výrobní práce a umožnila jim, že se mohou věnovati společenským záležitostem jako: řízení práce, záležitostem státním, vědám, umění atd. Toť první zhoubný následek dělby práce. Druhý jest neméně zhoubný, protože prý dělba práce mrzačí člověka. „Osvojí-li si rolník půdu, měšťák řemeslo, osvojí si i půda rolníka a řemeslo řemeslníka. Dělí-li se práce, dělí se i člověk. Zdokonalení se v jediné činnosti obětují se veškeré tělesné a duševní schopnosti. Toto mrzačení člověka rozmáhá se v téže míře jako dělba práce, jež dosáhla nejvyššího rozvoje v manufaktuře. Manufaktura rozčleňuje řemeslo v jednotlivé úkony dílčí, činí každý z nich životním povoláním dělníkovým a upoutává ho takto doživotně k určitému dílčímu výkonu a k určitému nástroji.“ „A netoliko dělníci, nýbrž i třídy dělníka přímo nebo nepřímo vykořisťující stávají se dělbou práce otroky nástrojů své působnosti, duchaprázdný bourgeois otrokem svého vlastního kapitálu a své vlastní zištné zběsilosti, právník svých zkostnatělých představ právních, jež jím vládnou jako samostatná moc; vzdělané třídy vůbec

stávají se otroky svých různorodých lokálních obmezenosti a jednostrannosti, své vlastní tělesné a duševní krátkozrakosti, svého zmrzačení, jež má kořen ve výchově přistřiženém na určitou specialitu a v doživotním upoutání se na tuto specialitu — i tehdy, když tato specialita je holým lenošením."[1] Proto socialistická společnost nadobro vymýtí dělbu práce, na jejíž místo vstoupí výrobní organisace, která osvobodí člověka z dosavadního otroctví a mrzačení. Ve výrobní organisaci „bude každému poskytnuta příležitost, aby se zdokonalil ve všech směrech a uplatnil všechny své schopnosti, jak duševní tak i tělesné, tak že produktivní práce nebude břemenem, nýbrž rozkoší."

Engelsova slova naznačují, že příští člověk bude tak vychován a uzpůsoben, že ho bude moci společnost použíti při nejrozmanitějších pracích a výkonech, a to tam, kam ho postaví, s nástrojem, který mu dá do rukou, při stroji, k němuž bude přidělen. Taková všestrannost jest ovšem dosažitelna jen výchovem a vzděláním. Proto bude nejvyšším cílem, k němuž bude směřovati vzdělání v socialistické společnosti, aby rozvinuty byly všechny vlohy a schopnosti mládeže plnou měrou, aby mohla spolupůsobiti při všech výkonech zorganisované výroby.

Marxisté by potřebovali ovšem nezbytně takové všestranné individuum, neboť jinak by se jejich společnost rozpadla brzy v niveč. Životní otázkou socialistické společnosti bude nahraditi „ohromné, zbědované obyvatelstvo dělnické tvořící dispositivní zálohu pro střídavou exploitační potřebu kapitálovou absolutní disponibilitou člověka v měnivých požadavcích pracovních: nahraditi individuum, které dovede konati jenom funkci detailní, individuem úplně vyvinutým, jež se dovede v různých společenských střídavých funkcích uplatniti."[2])

Výchov a vzdělání mládeže v budoucnosti, směřující k tomuto cíli, provede tedy, čeho svět dosud neviděl; neboť budou ze vzdělávacích ústavů vycházeti individua „s absolutní disponibilitou", schopná každé práce, ať duševní nebo tělesné. Pak ovšem pomine dle Engelsa rozdíl mezi nádenníkem vozícím cihly a architektem z povolání, a bude obojí zaměstnání spojeno v jedné osobě a táž osoba bude moci vykonávati první nebo druhou práci, jak toho bude právě potřebí. „Zázračné dítky" našich dob nebudou pak vzácnými výjimkami, nýbrž pravidlem.

Výtky činěné Marxem a po něm Engelsem dělbě práce jsou částečně pravdivy, ale jen částečně a Marx i Engels je přeháním obvyklým u marxistů způsobem a přespřílis zpovšechňuje. Dělba práce marxisty kaceřovaná plyne z přirozené potřeby a ze společenského spolužití lidí. Proto by se uplatňovala zcela jistě také v socialistické společnosti.[3]) Dělba práce umožňuje jednotlivci, co by mu bylo nemožno, kdyby byl na sebe odkázán a měl si sám konati všechny potřebné práce. Čeho nezmůže jednotlivec, zmohou spojené síly. Lidstvo by již dávno bylo zahynulo v bídě a v nouzi, kdyby byl býval každý nucen vše si vy-

[1]) *Engels*, Dühring, 315.

[2]) *Engels* l. c. 318.

[3]) To připouští Kautsky, který ve výkladě programu erfurtského praví, že dělba práce nejen nepřestane, nýbrž že práce v budoucnosti bude ještě více rozdělena (str. 159).

konati, čeho jest potřebí k lidské existenci. Dělbou práce teprv umožněn jest pokrok, jí podmíněna byla a jest hmotná a duševní kultura. Teprve tehdy bylo zajisté možno člověku rozvinouti a zdokonaliti vrozené schopnosti tělesné a duševní měrou zrovna velkolepou, když mohl soustřediti celou sílu na určitou, vytčenou činnost a v ní se náležité zdokonaliti. Této jednoduché pravdy neuznávají marxisté. Co je snad správno v některých odvětvích řemeslných a hlavně při práci tovární, rozšiřují beze všeho na všechny obory lidské činnosti. Krejčovský pomocník stává se příliš jednostranným, šije-li po dlouhou dobu jenom kabáty, kterých nepřistřihl, nebo přistřihuje-li jen kabáty, ale nešije. S ním však nesmí býti srovnáván na př. rolník konající všechny práce hospodářské, řemeslník zhotovující celé dílo, právník nebo lékař ovládající celý obor. Že rolník není spolu dobrým řemeslníkem anebo soudce spolu dobrým lékařem, nemůže býti přece nazváno zmrzačením člověka. Ani z toho neplyne, že by práce jistého druhu byla nemilým břemenem proto, poněvadž se člověk nevyzná spolu i v jiných pracích. Pozorujme řemeslníky, rolníky, umělce, vědce, kteří jsou jimi duší tělem. Práce, kterou konají, jest jim v pravdě pramenem radosti a spokojenosti, při ní rozvíjejí všechny schopnosti a dodělávají se dobrých nebo znamenitých výsledků.

Pro továrního dělníka připoutaného ke stroji anebo k nástroji stává se bezduchá, úmorná a mechanická práce, zvláště je-li špatně placena, břemenem, jehož se milerád zbavuje, když dáno bylo znamení k odpočinku. Avšak to nejsou přirozené a zdravé poměry. Proto nesmí ani vše ostatní posuzováno býti podle nich. Veškerá činnost lidská nesoustřeďuje se dosud jen v práci tovární, mimo továrny je také ještě hodný kus světa, a není ani tovární práce vesměs taková!

Marxem a Engelsem vylíčené zhoubné účinky dělby práce jsou, jak praveno, jenom nemírným přeháněním. Byť i mohl člověk všestranně rozvinouti, zdokonaliti a uplatniti své duševní a tělesné schopnosti, bude se přece věnovati nejraději a s největším zdarem tomu povolání, k němuž má vrozenou náklonnost a jemuž od mládí navykl. To je přirozeno, poněvadž lidé mají různé vlohy a nadání a proto i náklonnosti k různým pracím a povolání. Povolání zvolenému z náklonnosti věnuje se člověk s láskou, s chutí a s radostí a dodělává se řádných výsledků, které prospívají jak jemu, tak i celku.

Mohlo by se snad namítnouti, že v budoucnosti bude za člověka pracovati vlastně stroj, a tudíž že nebude nesnadno dáti každému takové vzdělání všeobecné, aby mohl podle potřeby při rozmanitých strojích pracovati. Při práci strojové je to myslitelno. Marxisté však nebudou přece tvrditi, že bude každá práce vůbec stroji konána. Zbude jistotně i v budoucnosti hojně výkonů, při kterých nebude možno strojů buď vůbec použíti anebo kde stroj bude míti jen podřízený význam a rozhodující zůstane dovednost a zručnost pracujícího. Mysleme jen na různé práce v domácnosti, v hospodářství, přípravu pokrmův, ošetřování nemocných a j.

A což teprve říci o práci duševní! Všestrannost v pracích duševních je prostě nedosažitelna. Řádným vychovatelem, učitelem, lékařem,

inženýrem, stavitelem, malířem, hudebníkem, správcem veřejných záležitostí může přece býti jen ten, kdo má náležité vzdělání, odborné vědomosti a dostatečný výcvik ve svém oboru. Toho však nabude jen ehdy, když se věnuje svému oboru jako životnímu povolání. Nelze mysliti, že by každému mohlo býti poskytnuto tolik vědomostí, aby mohl střídavě každý z těchto oborů zastávati s úspěchem.

Mluví-li tedy Engels o „absolutní disponibilitě“ idividua v budoucnosti, je to plané slovo! Věru jen marxista jsa materialistou může věřiti v podivuhodné individuum, které by vše dovedlo. Věří v ně, poněvadž ho nezbytně potřebuje. Bez něho by se socialistická společnost brzy rozpadla, poněvadž by se opět vytvořily osobní a stavovské rozdíly a s nimi ovšem také rozdílné zájmy, a pak by bylo veta po rovnosti všech, po jednomyslné snaze o obecné blaho.

Od výchovu a společenského prostředí slibují si konečně marxisté ještě jeden veledůležitý účinek. Mluví-li se o příští společnosti, bývá přetřásána závažná otázka, jak se bude díti rozdělování statků. Při naprosté rovnosti všech bude přece nutno, aby se všem dostalo stejně a spolu každému tolik, aby bylo vyhověno všem jeho „rozumným“ potřebám. To napovídá Engels a slibuje gothajský program. Nad to čelní marxisté zcela opravdově přislibují, že žádný si nebude musiti ničeho odpírati. Každému tedy stejně mnoho a každému podle rozumné potřeby; tuto zásadu stanoví pro rozdělování statků zmíněný již program. Jen mimochodem podotýkáme, že je tu z opatrnosti zamlčeno, komu bude příslušeti právo stanoviti „rozumnou potřebu“ jednotlivcovu, zdali jemu nebo společnosti. Podle toho, kdo o ní bude rozhodovati, mohla by „rozumná potřeba“ býti velmi různě posuzována a vyměřena.

Soudíce dle nynějších poměrův a lidí, pokládali bychom za nemožno srovnati protivy: dáti každému stejně mnoho a přece každému dle potřeby. Různí lidé mají různé potřeby. Řídí se to společenským postavením, majetkovými a výdělkovými poměry a pak též povahou a návykem jednotlivců. Této obtíže se marxisté pranic nelekají, dle jejich materialistického stanoviska bude tato záhada v socialistické společnosti zcela prostě rozluštěna. „Člověk je tvorem společenským a vědomí lidské dáno je společenským bytím.“ V tomto článku marxovského vyznání obsažen jen podklad naděje marxistů, že věci dnes nemožné stanou se možnými v budoucnosti. V socialistické společnosti, jak praveno, pomine dělba práce a s ní třídní a stavovské rozdíly. Postupem času za přispění výchovu u všech stejného pominou i rozdíly osobní, lidé stanou se stejnorodějšími, stejnější povahy, stejnějších schopností a hlavně stejných potřeb. Posléze budou míti jen ty potřeby, které bude možno uhraditi dle všeobecného výrobního a kulturního stavu společenského. Výstřednosti a nevázanosti, roztodivné choutky, na jakéž si potrpí mnozí lidé z kapitalistické společnosti, vymizejí úplně a každý bude spokojen tím, co mu bude společnost moci dáti za daných poměrů. Že by toho mohlo býti někdy také málo a že by tudíž občané mohli býti i nespokojeni, na to dle ubezpečování marxistů není ani pomyšlení.

Snad napadne někomu, slyší-li o stejnorodosti a stejných potřebách budoucích občanů, srovnati tuto společnost s dobře uspořádaným chlévem. Všechny kusy mají celkem stejné potřeby, každému se dostává stejného podílu na krmivu a nápoji a každému se stejně ustele. Toť přece zrovna ideál stejnorodosti a stejných potřeb! Socialistická společnost by přidala těmto rozumným kusům občas ještě trochu zábavy, slavnosti a pod. Kdož by si pak žádal ještě více?

Abychom pochopili velkou důvěřivost socialistů, nutno jest míti na paměti uvedené předpoklady, jež ještě jedenkráte tuto shrneme. Až bude odstraněn soukromý majetek, vymizí mezi lidmi všeliká neřest a nepravost. Socialistická společnost si vychová lidi, kterých bude moci užiti ve všech odvětvích společenské výroby. Lidé budou posléze nejen stejných vloh a schopností, ale i stejných potřeb. (P. d.)

Posudky.

Morale et Société. Par *George Fonsegrive.* Paris. Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Člověk žije dvojí život: život vniterný a zevnější. Žijeme v sobě a žijeme zevně, a často jsou konflikty mezi námi a jinými, mezi jinými a námi. Zdá se, že, abychom dobře žili, musíme se přizpůsobovati společnosti, lidskému prostředí, v němž jsme se zrodili a vyrostli, na druhé straně však zase cítíme, že žádné životní dobro nemělo by ceny, že život sám by pozbyl všeho svého smyslu, kdybychom, abychom se přizpůsobili prostředí, musili žíti v rozporu se vším, co tvoří nejintimnější základ naší bytosti a čehož naše myšlenky jsou odrazem. Smrt Sokratova spočívá v tom, že raději vypil číši jedu, než aby projevil pro soudce respekt, jehož neměl. Tak jednali i mučenici křesťanští, když odepírali klaněti se pohanským modlám.

Tato dualita lidského života, jíž každý v sobě muže konstatovati, jest buď illusí, anomalií, dukazem, že nedovedeme žíti, anebo spíše jest hluboká, v pravdě nevylučitelná, a pak jest otázka: jak třeba žíti? Sebe samých nemůžeme popříti, uniknouti prostředí nemůžeme též; nejsme, nemužeme býti osamoceni; bez společnosti ztratili bychom vše, i samy sebe.

Žíti čistě, upřímně, říditi se svým zákonem, toť nepopěrně býti mravným, jako přizpůsobiti se pravidlum socialním, jest býti socialním. Většina moralistů tvrdí, že je taková solidarita mezi zákony morálky a požadavky společnosti, mezi mravným a socialním, že jedno jest jaksi jen druhého a jako jeho prodloužením. A jedni, a sice jsou to filosofové 18. stoleti, vyznávají, že socialní podmiňuje a vytváří mravné, že jsou to instituce a socialní zákony, jež vytvořují lidskou mravnost, že býti mravným jest přizpůsobiti se zákonům, a dusledně že kolik platí zákony,

tolik platí mravy: dle nich člověk má se utvářeti dle svého prostředí, a dostačí dobrými zákony modifikovati prostředí, aby si celý člověk byl modifikován. Toť co Brunetière nazývá „velikým. základním bludem 18. století.“ Jiní zase, jako professor Ziegler, míní, že celá socialní otázka jest otázkou mravní, a že stačí modifikovati vniternou mravnost každého, aby všichni si rozuměli, aby spravedlivost, mír a soulad vládly světem.

Tato dvě pojetí setkávají se v něčem, a sice v tom, že obě považují mravné a socialní jako dvě stránky téže reality: pro jedny hlubokou skutečností toť společnost, a socialno tudíž produkuje mravnost; pro druhé touto skutečností jest jednotlivec, a pro ně mravné produkuje socialní. První mají socialní zákon za prvního a nejnutnějšího činitele vší mravnosti; druzí mají zase dobrou vůli jednotlivce za jediného a nevyhnutelného činitele každé dobré společnosti, a jsou tudíž individualisty. Než jedni i druzí nejen míní, že není nejmenšího bytného antagonismu mezi mravným a socialním, jedni i druzí vyznávají, že mezi socialním životem a mravním životem člověka jest hluboký soulad, že nejsou to dva životy, nýbrž dvě stránky téhož života, že konflikty jsou náhodny a vyrůstají brzo z uchvacování a nešetření zákonů, brzo z egoismu, a že moudrost je v tom, uspokojiti duši a potlačiti tyto konflikty.

Fonsegrive přejímá tento problem a chce jej znova zkoumati.[1]) Místo aby však se snažil najíti, jak mravné a socialní se prodlužuje a konečně stotožňuje, míní, že třeba dříve si položiti otázku: Je tato identifikace možna? Nepřidává se k těm, kteří připouštějí totožnost mravního a socialního v člověku, ježto postavíme-li se na jiné stanovisko, můžeme zcela oprávněně za to míti, že socialní život a mravní život člověka, ač konečně souhlasiti musí, mohly by míti zákony velmi rozdílné, zákony, mezi nimiž konflikty nijak nejsou vyloučeny. Mravní život a fysický život člověka na př. musí býti též v dobrém souladu, a existují též zákony tohoto souladu; a přece zákony fysického života jsou zcela rozdílny od zákonů života mravního, a konflikt mezi nimi není nikterak nemožný. Tak může tomu býti i u zákonů života mravního a socialního.

Co zaráží pozorovatele především, toť fakt, že od okamžiku, kdy lidstvo dospělo k vědomí svého vniterného života, svého mravního života, konflikt nikdy nepřestal. Ba mohli bychom říci, že dnes jest ostřejší než kdy jindy. Abychom lépe pochopili povahu tohoto konfliktu, podává Fonsegrive kratičkou jeho historii. Tato historie, dí, jest „chmurná, je tragická, bere na se někdy formy odporné, někdy nízké, někdy ošklivé, nicméně však jest historií, která jest lidstvu nejvíce ke cti.“

Opravdový vniterný život, mravní život je sourozencem života reflexního; není tudíž prvým, který se v nás probouzí. V počátcích svědomí jsou jen spory tužeb, a tyto tužby obracejí se více méně

[1]) Této prvé kapitole věnujeme větší část referátu, a sice pro její historické a časové momenty.

k zevnějšku: dítě touží po ovoci na př., ale bojí se výčitek své matky. Tu není, přesně mluveno, ani vniterného života, ani konfliktu svědomí, a rovněž ne přemítání: tužby se utkávají a nejsilnější vítězí — vše děje se **mechanicky**.

Vyšší stupeň objevuje se, když rozkaz matky, nebo zvyk, nebo předpis berou svou neodbytnou a velitelskou sílu ne z bázně nebo naděje, nýbrž již z jakéhosi, ovšem dosud neurčitého oceňování, že rozkaz, zvyk a p. mají vyšší hodnotu než jest hodnota hrubé tužby. Ať se zrodí jakkoliv v duši tato idea kvality, vyšší hodnoty, jakmile se zjeví, svědomí existuje a se svědomím mravnost. Než na tomto stupni mravnost se směšuje se sociabilitou, mravné jest jen vniterně se stavší socialní. I na dalším stupni je tomu ještě tak; neboť přihází se, že socialní autority dostanou se do rozporu, na př. zákonitý předpis jest v rozporu s předpisem náboženským. To bylo na př. u Antigony, která neposlouchá rozkazu tyranova, ale jedná, jak jí svědomí káže. V konfliktu autorit a zákonů svědomí nalezá svůj zákon; probouzí se, nespí. A v tomto okamžiku morálka jest vytvořena, vniterný život existuje; je zřejmo, že rodí se ze života zevnějšího, že bez socialního mravné by neexistovalo; jakmile však vniterný život se zrodí, uvědomuje si svůj vlastní zákon; mravné, jednou v život uvedeno, nejen nemůže se již splétati se socialním, mravné socialní přerůstá, je oceňuje, soudí a jemu autoritu přiznává nebo odpírá.

Že tento postup odpovídá skutečnosti, doličuje Fonsegrive na Židech a Řecích. Celý židovský zákon, všechny socialní instituce židovského národa se presentovaly jako přímé příkazy Boha; než Bůh sám vložil v zákonné předpisy mravní věci, a toto učení rozvinuté proroky mělo probouzeti svědomí a učiti je rozlišovati spravedlivost vniternou od spravedlivosti zevnější a důsledně vytvářeti mravné, a to vytvářeti je v rozlišování od socialního. A v témže čase, co proroci židovští usilovali o probuzení vniterného života u svých rodáků, proklamuje Sokrates veliký zákon nepsaného zákona v lidském srdci, jehož každý, kdo ctnostný chce býti, poslouchati musí. Ale mravné soudí nyní socialní, mravnost osvobozena jest od zákonnosti, a nejen osvobozena, nýbrž i za vyšší prohlášena. (P. d.)

L'Avenir de l'Eglise russe, essai sur la crise sociale et religieuse en Russie, par *S. Wilbois*. Paris. Bloud. Cena 3 fr. 50 c.

Professor Zdziechowski ve své výborné knize o Rusku táže se na jednom místě, jakou bude budoucnost této slovanské veleříše. Tolik jest jisto, že budoucnost Ruska jest velmi trudna, a že jen tehdy bude moci zlo, jež mu hrozí, zažehnati, obrodí-li se politicky a nábožensky. Ruská intelligence propadla však atheismu, a ruská církev? — pro svůj duchovní marasmus a pro své otročení státu stojí tu bez důvěry vyšších tříd, nevykonává nižádného vlivu na intellektuelní a mravní život národa. Odkud obrod? Odkud obnova? Snad disciplinovaná moc

katolicismu mohla by vnésti jednotu, soustředění, semknutí se, krátce život do tohoto rozbouřeného chaosu.

Budoucností ruské církve, a tudíž i Ruska zabývá se i Wilbois v sedmi kapitolách své zajímavé knihy: 1. Socialní konstituce Ruska. 2. Ruská duše jako výtvor ruského života. 3. Krátká historie ruské církve. 4. Kult. 5. Církevní organisace. 6. Rozkolnictví a sekty. 7. Budoucnost orthodoxie. Krátce možno stanoviti vše takto: Jedna část knihy vysvětluje ruský lid na základě jeho dřívější historie a na základě geografického prostředí; druhá část pak ukazuje vliv jeho života na jeho náboženský život. Z minulosti jest nám vždy možno uzavírati na budoucnost dle toho, jak jsme našli v minulosti opravdové „socialní zákony“; o to pokouší se autor v kapitole poslední, kde též se zkoumá, v jaké formě nutno doufati budoucí sjednocené ruské církve a římské církve. Celá kniha jest „aplikací methody v život uvedené sociologem La Playem, precisované H. de Tourvillem a rozvinuté Ed. Demolinem a jeho školou; je to však prvý pokus rozšířiti tuto methedu na celkové studium nějaké církve a zároveň i prvý pokus bádati a hledati systematicky, jak se křesťanství adaptovalo jistému prostředí.“ Spokojujíce se dnes jen stručným upozorněním na tuto knihu, doufáme, že nám některý odborník ruské otázky knihu tu rozebere a poví, v jaké míře možno na ni spolehati.

La crise morale des temps nouveaux, par *Paul Bureau.* (O.)

Zhrdání „dětí tradice“, toť zase opak; tu chápe se bytně ctnost jako původní dispesice duše přijmouti plně a loyalně stav věci, jejž každý nalézá při svém zrození. Respektovati to, co bylo „zřízeno“, „ustanoveno“, přispívati k „uchování“ toho, upevňovati to, bylo-li to otřeseno, „obnoviti“ to, bylo-li to zničeno pyšnýma rukama, toť pro ně nejvyšší formule ctnosti (185). Ovocem tohoto ducha, toť často prudká a vždy tajná a činná oposice proti všem přeměnám, proti všem vymoženostem na poli vědeckém, ekonomickém, politickém a průmyslovém. Bureau ovšem dobře ví, že i to jsou výjimky a loyalně to též doznává. Ale to jsou jen výjimky, které na celku ničeho nemění. Své tvrzení dokládá Bureau četnými fakty a četnými citáty, vypůjčenými u autorů, jež „děti tradice“ zvolily za své vůdce, jako na př. jest J. de Maistre a j.

Bureau právem míní, že zlo, které bylo takto natropeno, jest nedohledno a nesčítatelno. A nic též, neutvrdilo „dětí nového ducha“ více v jich zhrdání a nic nepudilo jich tolik k boji, jako vědomí obromnosti zla natropeného tímto duchem. Stejně možno však tvrditi opak. A věru, kdyby „děti nového věku“ nebyly tolik prohlašovaly a projevovaly, a to jak svými činy tak svými slovy, že chtějí potlačiti vše, čímž lidstvo až dosud mravně žilo, „děti tradice“ nebyly se tolik obávaly těchto objevův a těchto vymožeností a nebyly se odhodlaly k tak úpornému protiboji. Těžko tu viniti jedny nebo druhé, a ostatně též neběží o to, jedněm nebo druhým přičítati vinu a zodpovědnost.

Než, ať jest již zodpovědnost „dětí tradice“ jakákoliv, Bureau uznává, a to rád a otevřeně „velmi vzácné a velmi důležité služby“,

jež prokázali „věci ctnosti a mravního dobra“ (216). Oni přese všechno uchovali si víru v ideál vyššího života, bez něhož pokrok řádu vnějšího jest jen klam a mam. Čeho nepochopili, a co by si Bureau přál, aby pochopili, toť, že „ať jsme to neb ono, náš mravní život má a musí býti v chodu ekonomického, socialního a intellektuelního života doby a prostředí, v nichž žijeme; a že žádnému z nás není dáno zajistiti ve své duši mocnou vegetaci malého stromu, který má přinášeti chutné ovoce činorodé ctnosti, nevnoří-li tento strom prve své mocné kořeny do hluboké půdy prostředí, jež nás obkličuje“ (238). Stálost mravního předpisu nevylučuje nekonečného pokroku aplikací.

Toť to, co i „děti nového ducha“ musí pochopiti. Bureau konstatuje rostoucí obtíž a nesnáz, v níž ocitly se počínaje dnem, kdy v jich ruce přešla správa země. Domnívali se, že dostačí vyučovati; mluvili o vědě, jakoby zcela přirozeně ona měla zastupovati morálku a náboženství. Tu bylo třeba sleviti v nadějích, a že došlo se již k tomu, vidíme dnes v anketě, v hledání nějaké morálky. Jen že morálku hledají tam, kde jí není, domnívajíce se, že ji obdrží od vědy, přírody a společnosti, jež budou uvažovány a zkoumány samy o sobě beze všeho vztahu k nějakému vyššímu principu. Vězí ještě příliš hluboko ve svém starém předsudku, který jim oči zavírá, aby neviděli, že takto zase musí se dožíti fiaska, že ani takto svého cíle dojíti nemohou.

Bureau zkoumá a kritisuje bystře a ostře tyto dva pokusy dopracovati se morálky na základě vědy přírodní a socialní — morálku evoluce a morálku solidarity. Morálka evoluční konec konců jest jen věda mravů: dí nám, co jsme dělali, a ne, co dělati máme. Morálka solidarity nevidí, že solidarita jest jen látka mravnosti a ne její princip: já mohu vskutku užíti solidarity buď abych sloužil jiným nebo abych jich užil pro sebe. Marno všechno mluvení a marny všechny námahy, pozemský život může se jen organisovati, uzná a přijme-li vyšší určení, jež v sobě nosí. Tak ozřejmuje, jak „veliký jest blud svobodných myslitelů, kteří, aby lépe založili lidskou konstituci společnosti, odpírají považovati náboženský cit jako socialního činitele. Jich taktika, dle všeho, povede k výsledku diametrálně opačnému tomu, jehož snaží se dosíci; čím více budeme chtíti býti plně lidskými, tím více budeme uznávati svrchovanou důležitost náboženského citu v ekonomii našeho dvojího života vniterného a socialního“ (str. 432).

Toť závěr, který všude, na každé stránce se ozývá v knize Bureauově. Důležitý jest, již pro způsob, jak se k němu přišlo, ježto je to sám pokrok vnější civilisace, jímž jedni věřili a druzí se báli, že mohou se odpoutati od náboženství, který nám zjevil jeho nutnost. Aby kniha byla doplněna — dí dobře Laberthonnière — bylo by dobře bývalo ukázati, jak moderní život, život obchodu, vědy, vnější činnosti, zmnožených vztahův atd., může souladiti s životem vniterným, se životem mystickým, s péčí o věčnost, bytné a vlastní náboženství, a jež přečasto považujeme za možný jen na poušti nebo v klášteře. Od Bureaua toho ovšem ne-

možno žádati, jeť on sociologem a ne theologem. Na stanovisko socialní se postavil a s tohoto stanoviska se jen na mravní otázky díval a studoval různé odrazy mravních nauk na společnost a dospěl ke konklusím: 1. Morálka jest důležitý činitel socialního blaha; 2. tato morálka musí býti, má-li podporovati blaho socialní, závazna; 3. musí býti ve své látce vývojna; 4. největší socialní výtěžek a prospěch je skytán morálkou náboženskou. *V. Lankaš.*

Luther et le Luthéranisme, par *L. Cristiani*, docteur en théologie, professeur au Grand Séminaire de Moulins. Préface par *A. Baudrillart*, recteur de l'Institut catholique de Paris. Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Jest ještě v živé paměti, jaký rozruch vyvolalo dílo P. Denifla: Luther und Lutherthum v Německu, vzbudivši mocný zájem se strany jedné, avšak také prudké polemiky se strany druhé.

Autor přítomného spisu Cristiani chce podati čtenářům francouzským podstatné výsledky práce učeného historika německého a poučiti je tak způsobem přesným a objektivním o pravém původu lutheranismu.

Při tom, a to třeba s chválou vytknouti, vystříhá se strohého tónu polemiky, jenž neuráží jen odpůrce, a má zřetel náležitý na námitky, jež byly oprávněně činěny proti některým tvrzením Deniflovým. Kniha však není pouhým excerptem, neboť autor postupuje samostatně, dovolává se, kde třeba, i pramenův a podává tak knihu novou, a můžeme předem říci, také velmi zdařilou.

Po úvodní studii o příčinách reformace, kde vytknut je sice případně neblahý vliv německého humanismu mladšího, opomenuto však poukázati na neblahé poměry socialní, jež dle doznání Pastora, Lindnera a jiných měly veliký vliv na vznik reformace, autor, chtěje podati předmět tak složitý v hlavních jeho rysech, studuje a probírá deset důležitých otázek, v nichž je shrnuto v krátkosti vše, co nazýváme problemem Lutherovým. Jsou to studie: La génèse et la doctrine de Luther, les variations de Luther sur l'utilité des bonnes oeuvres, la grossièreté du langage de Luther, la question de sincérité chez Luther, létat d'âme de Luther après 1517, Luther et le démon, le mariage et la virginité, l'eglise et l'etat dans la doctrine de Luther, Luther et le miracle, a konečně l'expérience religieuse au sein du luthéranisme. Není možno zde i jen načrtnouti obsah zajímavých těchto studií; poukážeme jen na některé věci, odkazujíce v ostatním na spis sám.

Spisovatel především ukazuje, jak se utvořila a jak Luther sám přispěl k utvoření legendy, tak ochotně za pravou přijímané, o náboženském vývoji, o obrácení proroka reformace, a jak Harnack praví, o jeho poslání k lidu křesťanskému. Ano, Luther trpěl v klášteře vnitrně, avšak netrpěl, nebojoval, nevítězil nad svým utrpením a svými pokušeními zpusobem, jak později po své apostasii tvrdil. Nikoli, Luther nenalezl, ani znova nenalezl milosrdenství božího, neobjevil, ani znova neobjevil zapomenuté síly zásluh Ježíše Krista. Jeho známá

upřilišování, jeho fantastické zprávy nesmí nás svésti na nepravé cesty. A jako se mu nikdy nepodařilo utišiti svůj vnitřní nepokoj, tak tento trapný nepokoj až do konce vysvětluje nám změny a kolísání v základním bodě jeho systému, v nauce o ospravedlnění pouze skrze víru a neužitečnosti dobrých skutků.

V dalším postupu probírá autor s největší umírněností a nepopíratelným jemnocitem psychologickým otázku upřímnosti Lutherovy, když Luther mluví o sobě a o svých činech. Spisovatel vyhýbá se hrubému slovu lži a používá po příkladu Weissové na označenou slova impuls: l'impulsif. Nicméně slova lži třeba použíti, máme-li na zřeteli polemiku Lutherovu, ať již proti papeži, proti němuž jest všecko dovoleno; ať již proti slibům řeholním, které chce zničit, ať již proti mravům a chování kleru řeholního nebo světského. Jeho známé kontradikce dostačují usvědčit jej z úmyslné neupřímnosti. A co říci o neomalenosti, s kterou porušuje texty písma svatého, sv. Pavla zvláště, když toho potřebuje k vybudování své nauky? A co o systematickém používání lži v záležitosti apos asie velmistra řádu německého, na sněmu augšpurském roku 1530, nebo v příčině bigamie lantkraběte hessenského Co mysleti o pokrytectví Lutherovu v příčině mše svaté?

Snad aspoň reformátor věřil ve své poslání, důvěřoval ve vlastní svou nauku, snad měl v sobě tu víru, kterou žádal na jiných? Otázka nanejvýše delikatní, kterou však, zdá se, jest nemožno rozřešiti způsobem absolutně platným. Neboť, je-li jisto, že s počátku Luther byl stržen, uchvácen jakýmsi enthusiasmem, zpit nadějí v úspěch a souhlasem tak velké části národa německého, byl-li udržován v illusi o oprávněnosti své úlohy existencí jistých zlořádů, na něž útočil, jestli nepopíratelná hloubka a vzlet jeho mysticismu mohly přispět k jeho zcestí, jest neméně jisto, naopak, že zklamání proň přišlo velmi brzo, že jeho tajná doznání liší se velmi od jeho veřejných prohlášení, že ustavičně nucen výčitky svědomí přičítati ďáblu, že jej výsledky jeho kázaní děsí a že končí svůj život stále nešťastný ve stavu blízkém zoufalství. Jak lze věřit jeho slovu, tvrdí-li, že porozumění slova Iustitia Dei otevřelo mu přístup až k otevřeným branám ráje?

Jedna z nejlepších studií knihy autorovy zdá se nám býti studie sedmá, kterou věnuje manželství a virginitě v nauce Lutherově. Zde odhaluje autor v celé nahotě jednu z nejohyzdnějších pomluv, kterou protestanté pronesli proti církvi katolické, totiž že církev všemožně snižovala ideál manželství, kdežto reformace že jej povznesla, rovněž tak jako ideál rodiny. Po pracích Deniflových měl by konečně přestati tento blud, který nepřátelé církve tak často za pravdu prohlašují.

Na konci díla promlouvá autor v krátkosti o trudných mravních následcích reformace Lutherovy, a s důrazem poukazuje na velkou cenu tohoto důkazu pro ty z našich vrstevníků, kteří snaží se „intellektualismus“ nahradit „pragmatismem“ a posuzovati nauky méně harmonií jejich logické spojitosti nebo krásou jejich spekulativních konstrukcí, než jejich „cenou životní“, či jasněji řečeno, jejich plodností a vlivem, který mají na duše.

Ferdinand Brunetière, par *George Fonsegrive*, agrégé de l'université. Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 1 fr.

Dílko, vyšlé z péra jednoho z předních zástupcův a obhájců současné myšlenky katolické ve Francii, obsahuje systematický výklad idejí a theorií † Ferdinanda Brunetièra, předčasně zemřelého (nar. 1849 v Toulonu, † 1906) řečníka, spisovatele, myslitele, vůbec člověka vzácných vlastností duševních.

Autor seznamuje nás především s životem Brunetièrovým. Brunetière stal se, ukončiv studia, nejdříve soukromým professorem a roku 1873 spolupracovníkem „Revue politique et littéraire", věnoval se však při tom zároveň horlivě studiu literatury francouzské a novějších předních filosofův. Od roku 1875 byl spolupracovníkem „Revue des Deux-Mondes". Jako kritik vystupoval tu zejména proti naturalismu Zolovu, proti symbolistům a dekadentistům, kteří se mu zdáli pracovat o rozvratu poesie francouzské, jako naturalisté zdáli se mu ničit prosu francouzskou. Roku 1886 obdržel Brunetière stolici literatury francouzské na vyšší škole normalní, kde si získal svou erudicí a výmluvností veliké slávy. Po sedmi letech (1893) stal se členem francouzské akademie a zároveň ředitelam „Revue des Deux-Mondes". V této době již také urazil více než polovici cesty zpět ke katolicismu. Co jej k tomu přivedlo?

Brunetière byl z řídkého počtu učenců, kteří se zabývali otázkami socialními. Od dlouhé doby poznával pevnost pout socialních. Rozeným jsa nepřítelem individualismu, byl zvláště schopen pochopit pravdy socialní. Rozkošnictví boháčů, kteří snaží se jen užívati svého bohatství, jevilo se mu neméně zločinným než dilettantismus učencův a umělců, kteří chtějí míti z vědy nebo umění jen požitek. Znal existenci otázky socialní a byl příliš přítelem pořádku, než aby se domníval, že může býti rozřešena revolucí a příliš přesvědčen o superioritě ducha, než aby mohl mysliti, že otázka tato jest pouze otázkou ekonomickou, „otázkou žaludku." Spíše byl přesvědčen, že princip k rozluštění spočívá v obnově mravní. Než odkud může přijíti tato obnova mravní? Kdo má dosti věhlasu, aby obnovu tu mohl navrhnouti, kdo dosti autority, aby ji mohl uložit? Myšlenky Brunetièra obracely se k tomuto problemu v okamžiku, kdy vyšla roku 1891 encyklika Rerum novarum. Ač volným myslitelem, Brunetière znal katolicismus a studium Bossueta odhalilo mu v něm mravní bohatství a skrytou energii. Nyní nalezl autoritu — a jakou autoritu! Jak ctihodnou a traditionelní, která odhodlaně ukazovala věřícím cestu k reformám socialním. Toť genese jeho návratu ke katolicismu.

Zajímavým způsobem líčí v dalším postupu pojednání svého živoucí a hlubokou jednotu duše tohoto myslitele, který „po celý život svůj dal se vésti pravdou". V rozličných oborech, v nichž rozvíjel svou činnost, Brunetière zůstal věren podstatným zásadám, jež mu skýtala jeho neúnavná práce. Jako kritik, sociolog, filosof, apologeta, nehledá Brunetière nikdy pouhé jen spekulace; co chce, jest rozvoj a vzrůst života mravního a náboženského ve svých čtenářích.

Dr. J. Samsour.

K. H. Grützmacher, Ist das liberale Jesusbild modern? Gr. Lichterfelde-Berlin 1907. E. Runge. Str. 50.

V žádné době nevěnoval lidský duch tajemné osobě Kristově tolik pozornosti jako v 19. a 20. století Od té doby, co Reimarus vystoupil s nepodařenou hypothesou o životě Ježíšově (jeho práci uveřejnil Lessing mezi 1774—1778 „Wolfenbüttler Fragmente"), rozčeřila kritika života Ježíšova hladinu theologických názorův a pokusila se různými směry uspokojivě zodpovědět otázku: „Co soudíte o Kristu?" Prodélala všechna stadia, od popření božství Kristova až k negaci jeho existence vůbec. Ale všechny ty pokusy neuspokojily, poněvadž nesnesly nepředpojaté kritiky. Dnes svítá na výšinách. Církevní pojem Krista jako Bohačlověka jest více než jindy upevněn. A byli to právě učenci liberálního směru, kteří musili doznati, že třeba se navrátiti k tradici. Výsledky bádání o životě Ježíšově se stanoviska liberálně-moderního podává uvedená brošura. Pro zajímavost hlediska podáváme její jádro.

Liberální theologie 18. a 19. století nechtěla uznati církevní představu Krista, jeho božství a zázraky byly jí kamenem úrazu. Proto se snažila dokázat, že církevní obraz osobnosti Ježíšovy nekryje se, ba přímo odporuje historické postavě Kristově. Dvojím směrem pokusila se určit skutečnou podstatu Kristovu: historicko-kritickým a od historických bádání neodvislým. Širší veřejnosti je znám více prvý směr, jenž si položil cíl, určiti hodnověrné prameny života Ježíšova. Dle předpokladu liberální theologie totiž celý Nový Zákon, nejstaršího snad evangelia Markova nevyjímaje, nepodává nám věrný, historický obraz Krista, nýbrž jest už zahalen, přetvořen theologií prvotní církve; proto nemůžeme stanouti u evangelií, nýbrž musíme jíti dále a hledati jich prameny. Jsou to „Řeči Ježíšovy" a „Pra-marek", jichž obsah a rozsah však není nám znám. Avšak ani tyto původní prameny evangelické tradice nekreslí nám čistý, skutečný zjev Kristův, nýbrž jsou už výrazem víry prvotního křesťanství. Proto jest úlohou historicko-kritické exegese, rozlišiti jich jádro od skořápky. Jaké zásady tu platí? „Svěží oko pro živé" u Harnacka, „zdravé oči" dle Pfleiderera, Boussetovo „psychologicky pochopitelné", toť některá hlediska, jež nám mají vrátiti původního, historického Krista. Které jsou jeho hlavní rysy? Ježíš jest dle historicko-kritické exegese brzo kolísavá a rozervaná, jindy zase silná a harmonická povaha, jež sdílí nedokonalé představy své doby a mýlí se i v hlavních bodech své nauky a posouzení svých protivníků. Jeho přirozenost není zcela prosta všech poklesků, nicméně Kristus se zdokonalil a bez těžkého pochybení dosáhl vynikající mravní čistoty a velikosti. Jako učitel změnil, očistil a zjednodušil Ježíš náboženské představy své doby; tak vybavil ideu království božího od tužeb národních, produševnil eschatologické představy; ale jeho vlastní význam záleží v tom, že výrazně, ba svérázně stělesnil ve své osobě všeobecné mravní náboženství lidské, víru v Boha, nesmrtelnost duše a ctnostný život. Proto může býti ještě dnes naším vůdcem k Bohu, naším prostředníkem. Co myslil o sobě, jest nejisto; zdá se, že ve zvláštních situacích svého života přišel na myšlenku, že

je Synem člověka, Vykupitelem; ve skutečnosti však jest jen pouhý člověk.

Toť stručný nástin liberálního obrazu Krista. Frenssenův román „Hilligenlei“ (1905) podává totéž v půvabné, širším kruhům přístupné formě.

Co soudit o výsledku tohoto bádání? Odpovídá opravdu skutečnosti? Autor brošury neodvolává se na konservativní, církevní theology; jich úsudek mohl by býti považován za jednostranný; naopak, dává přednost učencům liberalním a jich stoupencům; o těch přec nelze říci, že chtěli zachovat dogma, víru církve. Co soudí tito o historicko-kritické exegesi a jejím obrazu Krista?

Třídění věrohodných a nevěrohodných pramenů jest dnes modou v exegesi Starého i Nového Zákona. Ale neuspokojilo, nevedlo k cenným, trvalým resultátům. Wrede, nedávno zesnulý universitní professor theologie ve Vratislavi, kritik v pravdě radikální, praví: Mám-li pracovat s historickým jádrem, pak musím na takové skutečně přijít... „Kde jest však příznak různorodých vrstev? My máme před sebou pouhý výraz názorů prvotní obce a nic více.“ (Das Messiasevangelium in den Evangelien, 1901, 91). Kalthoff, zesnulý pastor v Bremách a předseda klubů monistů, prošel liberální školou, ale neuspokojen se jí zřekl. Ten se vyslovuje podobně: „Četná místa v evangeliích, jež od těchto theologů musí býti odstraněna, pro jich historického Krista škrtnuta, jsou literárně stejně zaručena jako ona místa, z nichž theologie vyvozuje svého historického Ježíše, mají tedy stejnou historickou věrohodnost jako tato.“ (Das Christusproblem, 1903, 21.)

Jak slabě jest odůvodněno, co kritikové myslí v původních pramenech nalézti, konstatuje historik kritické exegese A. Schweitzer: „Aby moderní theologie našla svůj život Kristův v evangeliu podle Marka, musí u tohoto evangelisty čísti mezi řádky celou spoustu věcí a vždy hlavní věci, a je do textu psychologickými domněnkami vkládati. Chce u Marka konstatovati vývoj Ježíšův, vývoj učenníků, vývoj vnějších okolností a tvrdí, že tím odhaluje jen skryté narážky a názory evangelisty. Ve skutečnosti však nenalezneme u něho ani slova o pragmatismu, kterýž se mu připisuje, a ptáme-li se interpretův, o jaké výroky se opírají, jsou to vůbec argumenta e silentio.“ (Von Reimarus zu Wrede. Eine Geschichte der Leben-Jesu-Forschung, 1906, 329.) Za souhlasu s Wredem ukazuje Schweitzer na veliké řadě tvrzení, že hlavní rysy liberálního obrazu Ježíše nemají v našich pramenech ani tolik podkladu, abychom je směli považovat za možné. Naopak vlastním podnětem k liberálnímu obrazu Krista nejsou naše historické prameny, nýbrž skrytý, ale neobyčejně bohatý a plodný obsah použitých hledisk při třídění pramenů. „Každý badatel si počíná tak, že si podrží ze slov, jež se na nás zachovala, co se dá zařaditi do jeho konstrukce skutkův a jeho pochopení dějinné možnosti, vše ostatní zamítá.“ (Wrede.) Základní princip liberální methody jest, že dle osobní záliby ten neb onen úryvek evangelií považuje za dějinně oprávněný. (Kalthoff, 16.) „Z nedostatku vší historické určitosti jest pak jméno Ježíš pro pro-

testantskou theologii prázdnou nádobou, do níž vlévá každý theolog svůj vlastní obsah myšlenkový.“ (23.) Jeden činí z něho moderního spinozistu, druhý socialistu; marburský assyriolog Jensen věří, že vypravování o Ježíšovi jest jen proměnou babylonského epu Gilgameš; jiní jako Smith a Kalthoff popírají vůbec jeho existenci, pokládajíce jej za personifikaci časových ideí. Otevřeně doznává liberální theolog Niebergall: „Bezděčně vkreslili jsme své ideály v historického Ježíše... Snad musíme brzo říci: Ježíš jest mrtev, ale Kristus žije.“ (Hilligenlei und moderne Theologie, 1906, 34.) Kristus liberální theologie jest pravým opakem Krista evangelií, to doznává dnes moderní, ba i mladší liberální theologie a proto jej považuje za osobu mythickou nebo personifikaci různých ideí. „Ježíš, o němž Nový Zákon vypravuje“, praví Schnehen, „není vůbec člověk, je to nejméně nadčlověk. Ba musíme říci více: je to zcela zvláštní Syn boží, Kristus, nastávající Bůh-Člověk orthodoxní církve... To se uznává při čtvrtém evangeliu všeobecně. Ale ani ostatní evangelisté nechtějí nám vypravovat o pouhém „člověku“ Ježíši, aby pro takového žádali věřící úctu.“ (Der moderne Jesuskultus, 1906, 11.) Totéž dokazují svými spisy Smith a Jensen, uznávajíce, že Evangelia podávají nám už hotového Krista orthodoxní církve a proto hledají jeho počátky všude ve světové literatuře. Tak konstatuje Smith: „Konečně nejstarší hlásání evangelia, jak nám je sdělují Skutky Apoštolské, neklamně dokazují, že kult Ježíšův měl dlouhou minulost. Neboť Ježíš tam vystupuje nejen jako zcela nadpřirozená bytost, nýbrž celé hlásání a činění zázraků se tvoří kolem tohoto jména“; a dále: „Vždy skončí nezdarem pokus odvodit křesťanství od člověka. Neboť Ježíš Kristus prvotního křesťanství nebyl lidského, nýbrž božského druhu, Král všech králů, Pán všech pánů, Spasitel a Vykupitel, Ochránce všech.“ (Der vorchristliche Jesus, 1906, 33 a 41.) Bousset musí doznati: „Již u Marka není Ježíš snad jen Vykupitel židovského národa, nýbrž zázračný věčný Syn boží, jehož sláva ozářila tento svět.“ (Was wissen wir von Jesus, 1905, 54 a 57.) Hlavní toho vinu nese ovšem prvotní církev, která právě v tomto bodě skutečnou podobu Krista úplně přebarvila. Liberální theologie holduje totiž „dogmatu“, že dogmatika první církve pronikla všecky spisy novozákonní, že byla už za Pavla skoro úplně hotova. Ale právě tu tvrdí daleko větší zázrak, v nějž věří a musí věřiti. Jak je totiž možno, že z onoho prostého lidského dítěte, jak nám je líčí liberální theologové, za několik málo let po jeho smrti byla učiněna ona mythická postava, onen nebeský Kristus a Gilgameš? Jak si můžeme jen pomysliti, že s tím souhlasil a dále na tom pracoval nejen Pavel, nýbrž i ti mužové, kteří s ním jedli a pili, že i oni, kteří přece dobře věděli, jak ubohý a nepokojný člověk byl Kristus, učinili z něho nadlidského světce, že i oni sami se k němu modlili, ač jej viděli vždy modlit se k Otci? Jak jest možno, že „protestantsko-liberální“ Kristus byl pohřben, ale katolický vstal z mrtvých? Této nábožensko-dějinné záhady v celém jejím dosahu si liberální theologie ani neuvědomila, neřku-li aby se snažila ji rozluštit. Je to nechutná frase, že by „dojem jeho osobnosti“ nebo jeho „duch“ měl během

jednoho desítiletí — a později po smrti Kristově už k vůli Pavlovi nemohla dogmatika církve povstati — učinit z člověka, o němž byla tehdejší generace ještě zcela dobře zpravena, onu tajemnou bytost nadzemskou první církve a obetkat ji vším možným pozlátkem orientální mythologie. Sám Harnack doznává: „Evangelium bylo v podstatě napsáno ve vlasti Ježíšově dříve ještě, než jeho generace vymřela, a věřící židé je tehdy napsali ve své řeči — tato věta platí více nežli sto otazníků vedle veršův evangelia.“ (Lukas der Arzt, 1907, 73.) Proto myšlenka, že liberální Kristus byl přetvořen v církevního, naráží na nepřekonatelné překážky nábožensko-dějinné, a právě co se týká krátkosti času — i dle liberální chronologie — nemá ani jedné analogie v dějinách. „Ovšem zažili jsme již častěji, že akademické theorie byly zaneseny v lidové vrstvy právě v době, kdy jich bankrot nahoře byl uznán“, praví Bousset. (Was wissen wir von Jesus, 18.)

Co platí o darwinismu, materialismu, vyplňuje se i v tomto oboru. Naši popularisatoři vědeckých výzkumů budou zrovna tak u nás jako v Německu sytiti davy překonanými theoriemi, aby je připravili o víru. Ale pravda je přece na naší straně. *J. V.*

J. Bisset Pratt, Psychology of Religious Belief. The Macmillan Cie. 1907.

Kniha rozdělena jest ve tři části, z nichž prvá, úvodní, pojednává o základních prvcích duševního života a o obecných zákonech náboženské víry.

Současná psychologie snaží se odstraniti tradicionelní rozdělení duše na tři mohutnosti: poznání, vůli a cit, ježto nepokládá druhou mohutnost za zvláštní duševní prvek, nýbrž za pouhý názor o celé její činnosti. Při poznání rozlišují moderní psychologové na jedné straně výsledky myšlení artikulovaného (duševní stavy představitelné, definovatelné, vědecky popsatelné), na druhé straně prvky emocionální (zkušenosti vnitřní, nedefinovatelné, neschopné vnějšího projevu). Výchov jest vědomí člověka jako bytosti rozumové, ostatek jest produkt vědomí jako celku, jako jednotky živoucí. Tento druhý prvek má obzvláštní význam, ježto se v něm během dlouhých století nahromadily tajné síly instinktivního života; mívá často spontanní rozumnost převyšující i rozumnost vědomou, jež se projevuje v citové víře, prvém to i podstatném faktoru náboženského vědomí.

Při bližším studiu různých forem víry možno rozlišovati tři základní typy: věřivost primitivní, víru rozumovou a víru citovou. Věřivost jest vždy první, která ovládne ducha, ježto člověk věří ihned, jak počne dýchati, a pocit skutečnosti se mísí na počátku s pouhým faktem cítění, pochybnost pak jest již produkt druhotný, jehož vlivem se tvoří víra rozumová, ježto všecky ideje vlivem positivní vědy stávají se souvislými, tedy rozumnými a vědeckými. Víra citová má předmětem vše, co uspokojuje naše potřeby a snahy. Sám organismus dosvědčuje, že jeho potřeby ukazují na jistou skutečnost; vyžaduje, aby žádaný předmět nějak existoval a stal se skutečností. Žádný důkaz nevyvrátí nám této instinktivní víry, ukazatele to potřeb našeho orga-

nismu, ježto její kořeny tkví hluboko, ba hlouběji v duši než většina zjevů psychických.

V druhé části knihy studuje autor nejcharakterističtější formy náboženské: animismus, náboženství Indův a Israelitův a některé periody dějin křesťanství. Pratt sestavil tu a rozebral s obzvláštní jemností řadu zjevů, v nichž vždy nalezá ony základní tři faktory víry. Věřivost prvotní ponenáhlu vždy ustupuje pokrokům myšlení, čímž vzniká bohověda a s ní již pochybnost, která ovšem nevládne, nýbrž hledá záchranu a nalezne ji v náboženském citu. Emoce náboženská má dvě formy: divokou, jako byly slavnosti Dionysovské v Řecku nebo šamanismus Mongolův, a tichou, jež vyvíjí se v samotách a na pouštích, jako u mystikův indických a některých proroků židovských.

Nejzajímavější a nejoriginálnější částí knihy je část třetí, kde Pratt studuje vývoj víry nikoliv snad v dějinách lidsta, nýbrž v individuu. Všimněme si jeho myšlenek. Dítě má plnou a spontanní věřivost národů primitivních. Věří v Boha, poněvadž ho tomu naučili rodiče neb učitelé. Než jeho rozum ponenáhlu se rozvíjí, vznikají prvé pochybnosti. To bývá mezi 12.—15. rokem a následuje pak několikaletá perioda krise. Mladík mění znenáhla své ideje z dětství, více méně je prohlubuje a vždy uchová si víru v něco božského. Náš autor uveřejnil roku 1906 v „Journal of Religious Psychology and Education“ dotazník o podkladě náboženské víry a rozdělil si odpovědi na tři základní kategorie. Do prvé počítá ty, kteří věří v Boha vlivem suggesce nebo zvyku neb lenosti. Věří proto, ježto je tomu naučili v mládí: bylo by jim to jakousi námahou a nepříjemností, kdyby měli opustiti zvyk tak zakořeněný v duši. Nemají kdy ani dosti síly, aby si utvořili svoje individuelní mínění. V druhé řadě jsou ti, jejichž víra jest opřena o jisté důvody, jistou libovolnou autoritu. Třetí jsou konečně ti, kdož věří citově. Věří ze snahy, touhy, chtění víry nebo pro zkušenosti affektivní, intuitivní, jež vždy nějak souvisejí s mysticismem. Hlavní základnou náboženské víry jest víra mystická, provázená city souvislosti, přítomnosti, radosti a síly z božství. Tato třetí skupina dle dotazníku jest nejčetnější.

Zkrátka, končí autor, možno tvrditi, že Bůh má hodnotu, nikoliv pro vysvětlení věcí a podporu rozumu, nýbrž pro bezprostřední pomoc v životě citovém a praktickém. Není ovšem tím řečeno, že by lidé nábožní se nezabývali otázkou, co jest Bůh, existuje-li a pod., ale otázky, jaké má attributy a pod. jsou jim zcela podružné. Je-li účelem náboženství život bohatší a hlubší, zdá se, že se stotožňuje tento život s pojmem Boha.

Spis Prattův končí dvěma dodatky: 1. o zmíněném dotazníku, 2. bohatou bibliografií náboženské psychologie.

Již tento stručný obsah knihy Prattovy dokazuje, jak mnoho nebezpečí a nedostatků mají v sobě podobné experimentální psychologické výzkumy o náboženství. Již sám onen dotazník, na nějž odpovědělo jen 83 osob, nezdá se býti dostatečným k úplnému generalisování, jak to činí Pratt neb ještě častěji jeho učitel, známý

William James. Co se pak methody týče, je tu vlastně obrat kriteria methodického v princip metafysický. Studuji-li psychogenesi náboženství, značí to, že ji chci studovati se vztahem k celé činnosti duševní. Pratt však praví, že stanovením základu víry v Boha není dána potřeba studia obsahu jejího Myslím však, že zkoumání obsahu této víry je totéž jako zkoumání hodnoty víry a poznání vůbec. Zkrátka, je tu mnoho nadsazování. Experimentální zkoumání náboženského faktu přinese nám ovšem mnoho cenného, než samo v sobě nestačí ke konklusím. Něco metafysiky, více či méně skryté, je tu vždy, zvláště při jevech duševních, kde jedná se přece o hodnoty duchové, nikoliv pouhé údaje empirické. Proto jest lépe nemluviti o vyloučení metafysiky, když se jí zřejmě využívá. *Dr. J. Kratochvil.*

S. A. Vengerov, Očerki po istoriji russkoj literatury. (Č. d.)

V druhé části stati, v „posledních letech před reformou", popisuje autor pochmurné sedmiletí reakce let 1848—1855, kde zvláště bije do očí terror censury a velmi ukrutné pronásledování spisovatelů. Dobře poukázáno na „domnělé spiknutí" t. zv. revolučního spolku Petraševců, které mělo tak neblahé následky pro celou řadu předních spisovatelů ruských, z nichž mnozí na dlouho se odmlčeli. Správně sice poukázal Vengerov na smutný zjev, jak „mravně nestálý" Někrasov v době té podlehl modě a psal romány ze života vznešeného světa, ale opomenul uvésti charakteristického dodavatele takových románů velkosvětských Vonljarljarského. Dosti správně posouzena činnost kritiků Družinina i Annenkova, s uznáním mluví se o „organické" kritice Ap Grigorjeva, ale k podivu ani v prvém období, ani tu autor nezmiňuje se o činnosti slovutného professora všeobecných dějin Granovského († 1855), spadající právě v dobu tu.

Případně vylíčena v „líbancích ruského pokroku" optimistická nálada doby růžových nadějí v lepší budoucnost v letech 1855 až 1861. Správně poukázáno na velký význam Hercenova „Zvonu" v ruské publicistice. Literárním střediskem všeobecného oživení i usvědčovací literatury stal se „Ruský Věstnik" M. N. Katkova. V literatuře doby té pozorovat snahu podrobit umění požadavkům života, by neposkytovalo esthetický požitek, jako spíše užitek, prospěch. „Občanské motivy" opanovaly v poesii i na jevišti. Mluvě o divadle doby reforem, neprávem Vengerov pomíjí mlčením znamenitého autora proslulé komedie „Svaďba Krečinskago" Suchovo-Kobylina, ač bezvýznamného dramaturga usvědčovací doby N. Lvova i s dávno zapomenutými komediemi jeho uvádí.

Středem radikální nálady koncem padesátých let stal se „Sovremennik", kdež hlavní slovo měli zakladatelé ruského „zapírání" Černyševský a Dobroljubov, zakladatel publicistické kritiky, pro niž umělecké dílo jest pouze záminkou, aby kritik vyjasnil své společenské ideály, nedbaje esthetické stránky uměleckého díla. Že však tehdy čistá poesie nebyla pronásledována, jest vidět odtud, že básníci t. zv. čistého umění napsali tehdy nejlepší básně: Majkov „Tři smrti",

Polonský „Kuzněčik-Muzykant“ a pod. Lépe však než poesii čistého umění dařilo se satirické poesii (Kuročkin, Žemčužnikov...).

Sesílení radikálních snah u mládeže a polské povstání s petrohradskými požáry roku 1862 poděsilo vládnoucí kruhy i obecenstvo, tak že nastala „reakce a doba nihilismu“ (1861—1866). Katkov, o jehož činnosti Vengerov střízlivěji soudí, nežli zapřisáhlí liberáli, zřekl se liberalismu, u mládeže pak místo vážnějšího radikalismu „Sovremenniku“ nabyl vrchu křiklavý radikalismus „Rusského Slova“, theorie úzkého utilitarismu a hrubé sobeckosti. Vůdcem mladého pokolení stal se rozrušitel esthetiky Pisarev (1841—1868), hlasatel neobmezené svobody smyslnosti. Umělecky slabý román Černyševského „Co dělat?“ byv obecenstvem špatně pochopen, vedl k povýšení nejhrubších požitků, praktického materialismu za základní zásadu života. Na té půdě vznikl pak smutně známý ruský „nihilismus“, jenž v literatuře nalezl výraz ve spolupracovnících „Rusského Slova“, G. Blagosvětlovu, Pisarevu, Zajcevu a j.

Zvláštním zjevem proudů doby reform bylo vystoupení „raznočince“ na jeviště literární, i předvádí autor celou řadu takových „neurozených“ belletristů, jako byli Pomjalovskij, N. Uspenskij, Levitov, Rěšetnikov a j.

Záhy poznaly vnímavější prvky ruské společnosti, že Pisarevův „rozumný egoismus“ vede k hrubé sobeckosti a materialismu, a to vědomí připravilo půdu náladě sedmdesátých let, „rozvoji nejvyššího altruismu“. Zbarvení době přidává „kající se statkář“, hledící zahladit vinu svou před lidem. Vedle ideálu sebezdokonalení osobnosti vystupuje zásada společenského blahobytu a úcta k lidu. Jako zvláštní frakce altruisticko-demokratické nálady vzniká pokrokové „národnictvo“, snažící se docela oddat se službě lidu, obětovat osobní prospěch. Myšlenky současníků doby té byly málo obráceny na literaturu, okolnosti doby té nebyly příznivy vytvoření nových talentů, za to však rozvily se tři velké talenty: Ščedrina, Dostojevského a Tolstého, jejichž společenské úloze nevěnuje ovšem daleko tolik pozornosti, co činnosti publicistů Petra Lavrova i N. Michajlovského.

Středem dum lepší části ruské společnosti stává se blahobyt mužíka, uraženého lidu. Rovnoběžně s tímto proudem objevuje se řada belletristův, idealisujících lid, jako jsou Zlatovratskij, jehož význam autor nedoceňuje, Naumov, Zasodinskij a pod. Vrcholem idealisující doby náklonnosti k lidu byl 1875 článek Červinského, jenž hlásal, že intelligence ruská má se zbožně poklonit mravnosti vesnice. K nejjasnějším zjevům „národnictva“ třeba připojit „oprostění“ Tolstého i jeho bezmeznou úctu k moudrosti lidu a pravdě lidu; v největším proudě bylo „tolstojství“ v době osmdesátých let, a teprve marxismus devadesátých let učinil přítrž bezmezné úctě intelligence k lidu. Nejsilnější talent „mužické belletrie“ byl Glěb Uspenskij, jehož činnost Vengerov po zásluze oceňuje. Mimo ovzduší belletrie mužické altruistickou náladu sedmdesátých let odrazili neobyčejně lidumilní spisovatelé Garšin a Korolenko. Příliš mnoho místa v knize oné věnuje Vengerov záhy

zesnulému Novodvorskému a Selleru-Michajlovu, více, než na př. Gončarovu a Pisemskému, což jest hrubou nesrovnalostí. Podobně křiklavě působí, věnuje-li se Jakuboviči-Melšinovi více pozornosti, než Dostojevskému nebo Turgeněvovi. V obzoru historického románu neprávem pomlčuje se románu Al. Tolstého „Kníže Stříbrný", a vůbec až podivno, že se nezmínil ani o Al. Tolstém jako básníkovi a dramatickém spisovatelovi, ač dramatické jeho hry náležejí k nejlepšímu, co má ruské divadlo. Správněji než liberální kritika ruská posuzuje Vengerov činnost t. zv. konservativních belletristů ruských, zvláště o Lěskovu zmiňuje se pochvalně. (O. p.)

Ze života náboženského.

Patnáctisetleté jubileum smrti sv. Jana Chrysostoma připravováno letos i v Římě v nějakou význačnější slavnost, ale sešlo s veřejné oslavy a pouhá domácí bohoslužba slavnostní konána ne v den světcův 27. ledna po našem, nebo 9. února po řeckém kalendáři, nýbrž až 12. února — tedy post festum. Ale přes to slavnost konána důstojně, tak že jak katolické, tak pravoslavné listy ji s povděkem zaznamenávají. Bohoslužba konána v jazyku řeckém, se vší tou slavností, jaká v obřadu tom spočívá, a jenž u přítomnosti papeže, jako hlavy církve a prvního biskupa i v řecké východní církvi, teprv u vší velikolepostí své se rozvinul. Liturgii sloužili dva patriarchové, dva metropolité, jeden biskup, jeden opat a několik vyšších duchovních řeckých, syrských, rusínských, bulharských a armenských. Ze Srbů a Rusů kněží nebylo. Bohoslužba konána v sále beatifikačním na oltáři po pravoslavném způsobu ad hoc postaveném. Listy praví, že je to druhá teprv řecko-východní liturgie ve Vatikaně před papežem odsloužená. První konána při pokusech smiřovacích ve 14. století, druhá teprve v 20. století!

Druhého dne papež děkuje slavnostnímu výboru za uspořádání jubilea Chrysostomova měl ku shromážděným vřelou a dojemnou řeč, v níž vzpomínal snah a pokusů po spojení obou církví a zval východ v lůno jednotné církve zpět. Řím toužil vždy po spojení, vždy cestu k němu urovnával. Mnoho v tom ohledu učinili oba předchůdci Pius IX. a Lev XIII. Pius IX. na sněm vatikanský zval i nesjednocené řecké biskupy, snahy Lva XIII. pak jsou ještě v živé paměti. Řím a celý západ s ním vždy se obracel pln úcty a lásky a obdivu k východu, z něhož se světlo spásy lilo na západ tolika prameny, tak velikými, tak ušlechtilými muži přenášeno a rozplameňováno. Řím dodnes uchovává v drahé památce všecky odkazy východu, církev homilie východních Otcův užívá ve své liturgii, všecky obřady východní mají v Římě své chrámy a svůj stálý stánek; propaganda ročně vysílá bojné chovance všem národům východu; Řím žárlivě bdí nad ryzostí a neporušeností

všech tradicí východních a rozhodně odmítá všecky pokusy unifikační, jež by chtěly všecko v celé církvi uniformovat Východní církev nemá jiných nepřátel, kromě své rozháranosti, svých chyb a vášní, které ji učinily napřed hříčkou carů a států a pak i hříčkou úhlavních nepřátel jejích.

*

U příležitosti jubilea Zlatoústova postavil prof. N. N. Morozov domněnku, že spisovatelem Apokalypse (Zjevení sv. Jana) není svatý Jan Evangelista, ale sv. Jan Zlatoústý. Knihu svou vydal už počátkem roku minulého, teď pak koná přednášky a lekce o věci té v Moskvě i Petrohradě. Hypothesa jeho není bez zajímavosti, ale nemá kromě vtipného nápadu nic jiného pro sebe Historie jí naprosto odporuje. Sv. Jan Zlatoústý ve svém horlení proti dvoru cařihradskému a spustlým jeho mravům, ve své obraně chudých a ponížených často pronášel řeči, jež připomínají dnešní agitatory socialně-reformní. Morozov mu také přičítá názory zcela po našemu socialisticko-anarchistické a „apokalypse" má býti nejlépe vyjádřeným „Kredem" toho jeho anarchismu. Z líčení hvězd, jaké v apokalypsi přichází, praví Morozov, že hvězdy ty mohly tak viděny býti z ostrova Pathmos pouze 30. září 395. V tu dobu však Zlatoúst byl knězem při chrámě antiochijském a pobyt jeho na ostrově Pathmos v době té je zcela nepravděpodobný. Známé zprávy o jeho životě v Antiochii jsou všecky proti tomu, že by v té době byl kdy déle — co pro napsání knihy třeba jest — na ostrově tom se zdržoval. Hlavním důvodem ovšem jest, že Apokalypse známa byla už před 30. zářím 395, tedy nemohla teprve v té době sepsána býti; dá se celá sestavit z citátů, jež z ní vzali spisovatelé 2. a 3. století, zlomek Muratoriův pochozí z polovice 2. století čítá ji mezi kanonické spisy a Eusebius počátkem 4. století mluví o sporech a dohadech kritických, jichž předmětem byla apokalypse v 2. a 3 století. Ani historické a hvězdářské předpoklady, jez Morozov klade do roku 395 neshodují se se skutečností tehdejší — i historie i skupení hvězd bylo jinaké, než jak Apokalypse o nich mluví a než jak Morozov je předpokládá. Celá zajímavost spisu a theorie Morozovy, a tím i zajímavost přednášek jeho, jež přivábily mnoho posluchačů, jsou vlastně ve výkladě jeho o socialismu a anarchismu Zlatoústově, o němž rozepisovaly se různé listy celého světa u příležitosti památky 1500letého úmrtí. Zvláště pak v Rusku, kde společnost stále ještě jest celá zaujata theoriemi a sny revolučními a socialistickými, takové výklady mimoděk vábí a jsou vždy — objevem! Socialismus Zlatoústův nespočívá však v ničem jiném, než v horlení proti zneužívání moci a bohatství, což ostatně jest všem křesťanským kazatelům častým thematem. Sv. Janu Zlatoústému pro sběh historických okolností bylo to ovšem úkolem celého jeho biskupského působení v Cařihradě.

*

V dějinách papežů došel známý historik J. Pastor v posledním díle k dvěma papežům reformačním: Hadrianu VI a Klementovi VII z počátku 16. století, z dob Lutherova vystoupení a odpadu germanských

zemí od církve. Zajímavou je tu zvláště postava Hadriana VI. jehož Pastor proti útokům tehdejších humanistů brání. Papež byl ducha vážného, pln péče a starostí o církevní reformu a obnovu křesťanství. Ale tehdejší svět byl právě v nadšení pro antiku a pohanství řecko-římské. Humanisté, s nimiž šel úplně papež Lev X., předchůdce Hadrianův, byli tedy uraženi a pobouřeni nevšímavostí papežovou a mstili se mu útoky v dílech svých. Humanismus byl asi v témž poměru k papeži a církevnímu jeho duchu, jako dnešní racionalismus, liberalismus, „modernismus“ vůči „klerikálům“. Proud humanistický už byl příliš silný, než aby papež Hadrian VI. byl jej mohl zmoci, a nastoliti místo něho ducha církevního a přísně náboženského. Také ani nástupce jeho nepokusil se touto cestou klásti odpor reformačnímu hnutí, nýbrž pouze politikou si pomáhal, ta však většinou byla nešťastna.

*

Angličtí modernisté (Tyrrell, Williams) dovolávali se po vydání encykliky „Pascendi“ Newmanových spisů, tvrdíce, že papež Pius X. zavrhuje a odsuzuje, co papež Lev XIII povýšením a uznáním Newmanovým schválil. Vznikl tedy nový literarní spor o názory Newmanovy. Anglický konvertita a pozdější kardinál, tím, že odmítal zbytečný dogmatismus v theologii a důraz kladl na positivní vědy, že nebyl ctitelem scholastiky a aristotelismu, naopak přístupen moderním proudům filosofickým, byl jaksi předchůdcem dnešních modernistů Loisyho, Houtina, Tyrrella, praví „Quarterly Review“, ale přece dalek byl jejich ducha svým konservatismem a svým vysokým míněním o duchu a disciplině církevní. Odvolávati se na Newmana i modernismu přející listy nazvaly pochybeným a nesprávným.

Mnoho hluku nadělalo vystoupení prof. Ehrharda proti encyklice „Pascendi“ v jisté liberální revui; za Ehrhardem následovalo několik méně významných theologů s podobnými ba ostřejšími posudky encykliky proti modernistům. Vystoupení Ehrhardovo, jenž mnoho vytýkal formě encykliky a pokynům censurním na konci jejím stalo se ještě tím vážnějším, že „Germania“ kritiku Ehrhardovu otiskla. Věc urovnána prohlášením Ehrhardovým a denníku „Germanie“, jímž se v Římě spokojili. Druhý kritik, prof. Schnitzer z Mnichova, pak odstraněn z theologické fakulty (zakázáno bohoslovcům chodit na jeho přednášky, a on pak sám se poděkoval) a z Říma zaveden proti němu proces, když biskup sám se věci té vyhnouti chtěl. Prof. Schnitzer odhodlal se jako Tyrrell setrvati v odporu.

*

Loisy po dlouhém odmlčení objevil se zase na literárním poli svým dílem o synoptických evangeliích a svou kritikou Piovy encykliky. Stavě v nich svou neomylnost učence nad neomylnost Církve, postavil se eo ipso i mimo Církev. Vinno tím není historické studium, vinna tím jest „jeho“ filosofie náboženství. Loisy má svou filosofii náboženství, která však dle úsudku nejpovolanějších jeho odpůrců postrádá leckde kritické hloubky; o ni se s přílišnou důvěrou ve svém bádání opíraje, došel bezděčně i k výsledkům, jež ho musily uvésti v rozpor

s výsledky filosofie náboženství katolicismu. Učenost a osoba jeho musí býti kdekým respektovány, výsledky jeho studia mohou a musí býti leckde zavrženy. Většina odborníků kritiků, kteří pečlivě studovali jeho díla, ať již katolíků, nebo protestantů, nebo racionalistů — dí frýburský professor Allo — ochotně by podepsali úsudek prof. Sandaye, který srovnávaje Loisyho s Jeanem Révillem napsal, že oba mají „an easy grace of style, to which we might in both cases also give the epithet ‚airy‘, because both are fond of speaking in generalities which are not always in the closest contact with facts“, že Loisy jako Réville má pěkný, ale povrchní sloh, a sice proto, že jak on libuje si v povšechnostech, jež nejsou vždy v nejužším spojení s fakty. „Jeho argumenty literární kritiky, vzaty o sobě, nezdají se býti odborníkům vždy dosti vědeckými, aby se neměli býti povinováni zkoumati synthesy na nich jím budované. Tak loisysmus, povšechně vzato, přese všechen svůj úspěch v jistých smíšených kruzích nezískal mnoho úspěchu mezi informovanými kritiky. Proto, co se nás týče, máme jej již za virtuálně odsouzena v zapomenutí...“ (Prof. Allo.) Církev ztrácí v Loisym výborného muže, ale není jinak možno; nemůžeť své učení přistřihovati dnes dle vkusu toho, zítra dle vkusu onoho modního filosofa a učence, jichž názory snad doba několika roků, ano měsíců vyvrátí a odsoudí. *L.*

*

Katolická universita ve francouzském městě Lille počala vydávati měsíčník „Les Questions Ecclésiastiques“ (Církevní otázky), jak přiznává v programu svém, aby šířila v lidu zdravou nauku a pomáhala v boji proti modernismu. V prvních číslech už také uveřejněny stati potírající zásady modernismu v morálce: o vývoji mravnosti, o změně mravnostních pojmů dneška proti minulosti a o zpozdilosti morálky církve za morálkou dnešní doby. Doklady k morálce modernistické vzaty ze spisovatelů: Mauxion, Lévy-Bruhl, Sabatier — vesměs to světských a ani ne katolických autorů (Sabatier).

*

Pařížský ústřední orgán františkánský (Études Franciscaines) přináší v únorovém svazku z péra polského kapucína bratra Jakuba přehled a vylíčení hnutí mariavitského, hlavně z poslední doby. Mariavitismus dosud nezanikl, jak se mnozí z Poláků těšili, ale naopak chystá se k dalšímu rozvoji. V Lodi založil Kowalski illustrovaný týdenník „Maryawita“ na šíření známosti a uvědomění mariavitského. Co jest pravděpodobné, toť to, že sotva z kněží polských kdy ještě chytnou se jednotlivci na takovou nauku a sektu. Autor doufá, že zreformování studií theologických učiní to nemožným. Příčiny, jež mariavitismus vyvolaly, jsou dvě: mámení Kozlowské a nálada kněžstva i lidu. Kozlowská pod záminkou reformovati klerus přilákala k sobě horlivce a horlení její i stoupenců jejich zmátlo kněze i lid. Kněžstvo katolické, ač vysoko stojí nad pravoslavným, a také mnohem výše dnes než před lety, přece jen jest daleko za kněžstvem katolickým západních zemí. Lid pak drže se zevnějšku a formalií, o duchu a podstatě víry snadno se dal svésti na nepravou cestu. Tak potkalo prý Polsku

katolickou poprvé neštěstí haerese. Počet mariavitů nedá se určiti. Podle jednoho pramene ruského čítali 500.000, podle „Moskevských Vědomostí“ jest jich přes 300.000, „Novoje Vremja“ mluví o 200.000, jiné listy uvádějí přibližný počet 150.000. Polský katolický odhad pak udává konečný počet mariavitů Poláků (jsou též Němci, Rusi a Litevci i židé mezi nimi) na 10.000. Tento počet dnešnímu stavu stoupenců připsaných a skutečně též náklad nesoucích na novou církev nejblíže asi odpovídá.

„Pendant“ k mariavitské sektě v Polsku jsou Joannité, či lépe Joannitky v Rusku, v Kronštadtě, městě proboštа otce Joanna Kronštadtského. Původ jich a život i chování je sice zcela jiné — ale hloupost obou sekt je stejně veliká, jen že ruské Joannitky mají aspoň omluvu v božišči svém, otci Janu, který stojí přece jen výše než hysterická švindléřka M. Kozlowská. Svatý život, horlivost ve službě boží a dobročinnost získaly otci Janovi Kronštadtskému pověst svatosti. Ke svatosti jeho pak přibyl i dar uzdravování. Slovo, dotek, rada otce Jana působila na nemocné podivnou silou; tak vyrostl v pravého divotvorce. Ale jak už prostý snivý lid jest, nezůstal při pouhém obdivu a vděčnosti pro otce Jana, ale počal jej vyvyšovati, napřed za anděla božího a teď konečně ctí jej jako Boha, jako Krista samého. Všecky protesty otce Jana samého nepomáhají. Jeho zbožňovatelé jen se usmívají, snášejí všecky křivdy a výčitky, ale nepřestávají opakovat: „Vo istinu Gospoď!“ „On zajisté jest Pán Bůh!“ Celou tu akci započala jedna z uzdravených žen, která však praví, že na myšlenku zbožnění otce Jana přivedena byla jistým starcem, a teprv po živém vidění a vnuknutí s nebes uvěřila. Ta pak přesvědčila některé jiné ženy, a nyní na dvacet jich žije společně životem chudých a strádajících a vysmívaných, ale přece odhodlaných, dobře činících, stále se modlících a zbožňujících podobizny otce Jana.

*

Pastorální příloha „Korrespondenzblattu“ přináší úvahu o sebevraždě assistenta nádražního Fr. Grasslera, bývalého to benediktina Altenburgského P. Columbana. Dotyčný přestoupil ku protestantismu a první v Rakousku vymohl si státní dovolení ku sňatku (protestantskému). V manželství a nové církvi štěstí jeho kaleno bylo záchvaty trudnomyslnosti, jež mu vtiskla na konec sebevražednou zbraň do ruky. Dr. Breitschopf za té příležitosti uvádí více takových případů rozervaného života u odpadlíků: neklidem byli mučeni a dohnáni často k sebevraždě. Poukazuje zcela správně, že je tu psychologický proces, který přerůstá síly člověka a drtí jej. Ale dotyční odpadlíci často si stěžují na pronásledování v okolí svém. Pronásledování to spočívá ve slovech, narážkách, stranění — nejčastěji však jest domnělé a odpadlý promítá je do všech těch nesplněných plánův a nadějí. I to okolí prožívá svůj pochod duševní vedle odpadlíka — konečně dnes většinou ještě v neprospěch jeho. — Kraji našimi právě zdvihá se nová vlna unášející mysli k odpadání, k vystupování z církve. Mnoho je těch, kdo si myslí dnes, že už vniterně s církví spojeni nejsou, a přece z ní nevycházejí. Co tu třeba odvahy, podněcování a výsledek nestojí zatím za řeč.

Předstírá se nejistota existenční, pronásledování. A je takové nebezpečí — jenže větší díl toho pronásledování každý si odnáši sám v duši své. A čím boj bude mezi oběma stranama, náboženskou a protináboženskou, napjatější, tím toto odlučování bude bolestnější. Bez bolesti projde snad leda pro toho, kdo stojí ve světě sám a k nikomu ho nic nepoutá a v novém prostředí najde si novou oddanou společnost. Možno tušit toto pouto u našich židovských polokonvertitů: kdy totiž polovic rodiny se obrací (obyčejně silnější polovička — muž) a polovice zůstává z ohledů rodinných při starém. Obyčejně podkládáme jim tu motivy zištné. Ale co jest i tu asi bolestí duševních, rozporův a ran! Vůbec otázkou konverse hází se u nás na všech stranách lehkomyslně. Nejsme tím my vinni. Ti, kdož se mají za liberální, ten lehký názor zavinili. A mnoho duši jim pak trestáno bývá, když se mu přizpůsobí a podvolí.

*

Přednášky, jež prof. Dr. Masaryk pozván byv konal českým krajanům v Americe, vyšly tiskem v Chicagu nákladem Svazu svobodomyslných. Dr. M. praví, že „z veřejných diskussí i ze soukromých rozmluv je patrno, že svobodomyslní krajané v Americe (o katolících nemluvím) zajímají se především otázkou náboženskou.“ Vydavatelé však v předmluvě nesouhlasí prý s M., „poněvadž nevystupujeme pouze proti církvím a všemu církevnictví, nýbrž proti náboženství vůbec.“ Tohle je šlakovitě divný zájem o náboženské otázky, avšak u veliké části amerických Čechů vlastně ani ne divný, neboť u těch se už nelze divit — ničemu.

*

Ve vilenské diecesi nové pronásledování nekorných katolických duchovních. Dva kněží: Mokrzycki a Fordon vypovězeni ze svých farností, že psali do Říma svaté Stolici o případě Roppově, žádajíce znova za dosazení biskupa Roppa.

Politické boje ve stranách na Istrii vedly na slovanské i italské straně k podivným zjevům. Liberální obce slovinské a charvatské demonstrují proti terstskému biskupu Naglovi, za to že zakázal denník „Edinost“. Křesťansko-socialní strana vlašská zase žalovala v Římě biskupa porečského Flappa, že všude jde s liberály a zednáři a činí překážky straně katolické a křesťansko socialní! I liberální i protiliberální biskup stejně dostávají!

K Jurigovi a Hlinkovi přichází teď jako nový odsouzený kněz slovenský P. Eduard Šándorffy. Odsouzen porotou prešpurskou za vychvalování Jurigy.

Srbští radikálové vymohli si na koaliční vládě schválení všech těch usnesení, které komolý srbský sněm církevní byl vloni vynesl a jež směřovaly hlavně proti patriarchátu karloveckému. Podle těchto usnesení budoucně příjmy patriarchátu budou se dělit mezi národ a patriarchu, který dostane z nich jen svou určenou kompetenci.

Exkomunikovaný ruskou církví otec Petrov (pro své socialisticko-revoluční články) uchýlil se do Bulharska a měl tam v klubu „nové víry“ několik přednášek.

Na ostrově Cypru už po šest let nemohou si zvolit metropolitu, jak se místní klerus a hierarchie o to místo bijí! Tři dosud řecké patriarcháty (cařihradský, jerusalemský, alexandrijský) se tedy konečně usnesly vyslat tam každý svého zástupce a spory urovnat. Rovnali je celý loňský podzim a před vánocemi rozjeli se domů sami rozradění a rozmrzelí místního sporu neusmířivše. Teď z Cařihradu zvou oba patriarchy k novému pokusu. — Hrabivost, hašteřivost a vládychtivost řeckého kleru má v tom případě podařenou illustraci, ač už sty a sty podobných z minulosti i přítomnosti doložena.

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ uspořádal dne 23. února 1908 prvý řádný koncert letošní.

Solistou byl virtuos na violoncello prof. Artur Krása. Slovutný host přednesl z paměti v čele pořadu Brahmsovu sonatu violoncellovou (F-dur) op. 99 z roku 1887, kteráž v prvé větě upomíná na Beethovenovu Appassionatu, pak málo hraný technicky přeobtížný Dvořákův koncert violoncellový (H-mol) op. 104 a na konec více bravurně-virtuosní, než umělecké skladby Bruchovy a Popperovy.

Prof. Krása, umělec tak prvořadný, uchvátil ovšem nejen vzácně vyrovnaným, produševněným tónem a krásnou kantilénou, ale i vysokou technickou zdatností.

Pořad koncertu byl doplněn ženskými sbory genialního lyrika našeho Vítězslava Nováka: „Primula veris“ a „Velebná noc“ (ten text!?), vynikajícími originelní zvukomalbou a mužským sborem moravským „Rozloučení“ od mistra Janáčka, v němž lidový živel zachycen s mistrnou rázovitostí a překvapující věrností.

Všechna vokální čísla zapěna byla krásně a přes intonační obtížnost skladeb čistě. Temperamentní taktovkou ředitele p. Reissiga dostalo se výkonům plného procítění.

Ke zdaru koncertu přispěl jako výborný accompagneur virtuos na klavír p. Faměra.

V každé příčině zdařilým tímto koncertem rozmnoženo album vážných uměleckých podniků Filharmonické besedy o nový, památný list.

*

Národní divadlo v Brně. Dne 30. ledna 1908 provedena Pucciniho opera „Madame Butterfly“ (Paní Motýlek).

Librettisté Illica a Giacosa, tíž, kteří Puccinimu skytli již texty k „Bohémě“ a „Tosce“, napsali též slova k poslední jeho opeře.

Poněvadž jest Japonsko právě v modě, zvolili dějištěm po Paříži a Římu Nagasaki.

Linkerton, mladý námořní důstojník americký, zamiluje se za pobytu v Japonsku do gejše Čo-čo-san (kteréž jméno značí „motýlka", proto jí říkají francouzsko-anglicky „Madame Butterfly"). Vezme si ji po japonsku za manželku: na 999 let, ale s měsíční výpovědí. Milující mladá choť bere ovšem sňatek vážně. Linkerton odjede se svou lodí a zapomenuv na japonskou družku, ožení se ve vlasti s Američankou. Butterfly věrně a oddaně čeká se synáčkem manželova návratu. Ten vrací se po třech letech, ale nikoli sám, nýbrž s americkou chotí. Jedou si pro dítě. Když oklamaná Butterfly pozná zradu, rozloučí se s děckem a zavraždí se, obětujíc život své uražené cti.

Napínavý to zajisté děj a divadelně účinný. Ale žádná „tragedie", jak hlásá libretto. Pouhý výsek románu bez dramatického vzruchu a vzepjetí, bez konfliktův a zápasů. Jednotlivé sceny jsou sice obratně vystupňovány, ale dojem není vždy čistý, estetický.

Nerovná dvojice Butterfly a Linkertona v operní literatuře není nová. Oba mají již hezkou řadu předků; namátkou vzpomínám jen Normy a Severa, Jessondy a Nadoriho, Seliky a Vaska, Lakmé a Bedřicha.

Sama „tragedie Japonky" vykazuje půl tuctu autorů. Housenka „Motýlka" vylíhla se z vajíčka knihy Johna L. Linga. Živila se románovými listy Lefkadia Hearna a Pierra Lotiho. Zakuklila se pupou do dvouaktového dramoletu Davida Belasca, a teprve z této kukly vylétla pomocí firmy Illica a Giacosa „motýlkem" — Butterfly.

Exotický půvab říší tisíce ostrovů, copův a draků přivábil již před Puccinim řadu skladatelů. Weber v ouvertuře k „Turandot" (z roku 1809) spracoval obratně groteskní čínský motiv, jejž nalezl v Rousseauově Dictionnaire de musique. Wuerst napsal zpěvohru „A-ing-fo-hi", Sullivan a Jones složili i u nás známé operetty „Mikado" a „Gejšu", Curti jest autorem japonské buffy „Lili-tsee", Mascagni japonské „Iris" atd.

Puccini, jenž vedle Giordana jest rozhodně nejzajímavějším talentem mladé Italie, nalezl v „Butterfly" sujet, jenž vhodně přiléhá umělecké jeho povaze. Hudba jeho je tu nejen originelním zabarvením k exotické fabuli vzácně přiléhavou, ale i účinnými effekty instrumentačními zajímavou. Virtuosita Pucciniho v orchestrální vyjádřivosti skví se i v „Butterfly" v plném lesku. Někde ovšem skladatel, chtěje úmyslně býti jednoduchým, stává se primitivním. Bylo tvrzeno a dokládáno příklady, že Puccini v „Butterfly" direktně importoval pravou japonskou hudbu. Ale ani o nápodobení nelze mluviti. Dle souhlasných zpráv evropských znalcův a cestovatelů jest hudba u Japonců, třeba že v literatuře a malířství tolik vynikli a pokročili, v plenkách. E. Jaloux svědčí, že Japonci nemají o taktu, intervallech, melodii atd. dosud ani potuchy.

Svéráznost hudby Pucciniovy v „Butterfly" není jiná, než v „Bohèmě" a „Tosce". Jsouc v základě suggestivní, náladově plastická a poeticky ušlechtilá s jedné strany, rytmickými a harmonickými bizarrnostmi zahalená se strany druhé, dovedně zachycuje japonské ovzduší. Ale ty exotismy a kuriosity lze v tonomalbách mladé Italie

všude stopovati. Japanisující kolorit Pucciniův i přes zvonkovou hru, údery v timpány, tam-tam, xylofon, přes staré orientálské tonality a groteskní drobnokresbu jest jen zdánlivý. Všechny ty hříčky zvukové, zvláštnosti i výstřednosti rythmické a harmonické najdete již v každé dřívější Pucciniově partituře.

Provedení opery bylo v každé příčině výborné. Že byl úspěch díla tak dokonalý a pronikavý, o to má vedle kapelníka p. Holečka hlavní zásluhu slečna Kasparova, která krásným hlasem a vervou přednesu obtížnou úlohu titulní k plné účinnosti vyzvedla. Vedle ní vynikli pánové Doubravský (Linkerton) a Král (Sharples).

Režie p. Komarova byla výkonem uznání hodným. *Jan Kakš.*

Činohra. Na den 4. února připadla letos památka stoletých narozenin Josefa Kajetána Tyla, kterou zajisté oslavilo každé české divadlo, ať stálé ať kočovné. Také brněnské národní divadlo uctilo tuto památku slavnostním představením, které zahájeno bylo vzletným proslovem Bohdana Kaminského; potom následovala nejpopulárnější snad hra Tylova „Paličova dcera". Je s podivem, že primitivní hry Tylovy udržují se na repertoiru čelných divadel našich i v nynější raffinované době vedle literatury dneška, a nacházejí obliby stále neutuchající. Je to zajisté kus krásné tradice, ukazující, že vděčně a dodnes oceňuje se nejen Tylova činnost herecká, ale i buditelská a spisovatelská, kterou konal v hladu a nedostatku s heroismem, živeným zápalem pro obrození národa a umění. Tímto vědomím byla proniknuta i nálada večera v hledišti i v jevišti. Hrálo se s vervou a láskou. Neboť je-li nám všem památka Tylova drahá, je tím dražší všem českým hercům; vždyť od něho pochází základy českého divadla i herectva.

Z francouzské literatury uvedena k nám pětiaktová hra „Milenci" od Donuye. Je to podivné a nám zcela cizí dílo. Prostředí jeho je svět vznešených kurtisán pařížských, jež si vydržují velmožové rodem neb jměním, a jimž ani statisícové roční příjmy nestačí na jich rozmařilý život. Osoby tyto mají dítky, které něžně milují, pro něž žijí a nechtí opustiti svých milenců, jich otcův, ale mají vedle těchto „legitimních" milenců ještě jiné, s nimiž tyto „legitimní a platící" milence klamou. Jest možno řečem a filosofování o lásce z úst takovýchto lidí přikládati nějaké váhy, věřiti jim? Z celé takové podivné společnosti, která se navzájem zná a skutečně tvoří jakési uzavřené kroužky, předvádí nám autor duševní boje a žárlivé trýznění dvou lidí. Klaudina Rozayová, maitressa hraběte, třebas si namlouvala, že nemůže bez svého nového milence Vétheuile žíti, přece neodhodlá se opustiti hraběte, který ji bohatě vydržuje a jest otcem její zbožňované dcerušky. Vétheuile nesnese zase pomyšlení, že se má o Klaudinu dělit s někým jiným, a po scenách žárlivosti a hysterického pláče a omdlévání odchází kamsi s výpravou na poušť. Po letech, když se zase sejdou, jsou oba vyvřelé sopky; porozpráví si rozvláčně a rozcházejí se oba do zákonitého manželství, on s dívkou, kterou poznal na výpravě poušti, ona se svým hrabětem, který zatím ovdověl.

Hra jest myšlena jako konversační a náladová. Jeví se s esthetického hlediska velmi slabé dramatickou, beze všech prudkých dramatických vzrušení, které pokud tu jsou vůbec, vznikají jen příležitostně bez hlubší souvislosti s celým dějem. Snad působila by svou elegickou náladovostí, melancholií a rozcitlivěním, ale u nás při skromných prostředcích režie i tyto vlastnosti minou se účinkem, jehož ani ironisující, hravý a bystře poznámkující dialog vyvolati nemůže. O hlavní dvě rolle dělili se pan Jičínský s paní Vojtovou a poctivě se vynasnažili, aby hru učinili co nejsympatičtější.

Dne 18. února přineslo nám divadlo nejčerstvější novinku pražskou, obraz z venkovského života českého od Abigail Horákové: „Páni." Thema jeho bylo v naší literatuře probráno již jako cosi specielně českého z různých hledisek. Autorka nepřinesla do něho nic nového. Zpracovala svou všední historku obratně, s divadelní routinou, ale nic více. Zámožný rolník dá ze čtyř synů tři na studie. Jeden jest knězem, druhý komisařem, třetí sběhl a stal se hercem. Čtvrtému předá usedlost, nákladnými studiemi prodluženou, doufaje, že páni pomohou spláceti dluhy, které byly učiněny na jejich vychování. Ale mýlí se oba rodiče, i bratr hospodář; z pánů se nikdo nehlásí. Učiní se tudíž na ně u příležitosti zlaté svatby rodičů vyzvání přímé; ale oba první odmítnou, nemajíce lásky k rodnému hnízdu, herec jediný rád by pomohl, ale není čím. Nezbývá než aby starší rodiče sami chopili se zase práce, by pomohli sami grunt zachraňovat.

Aby autorka vnikla hlouběji na kořen těchto běd selského hospodářského úpadku, aby vystihla smysl tohoto socialního zjevu, jeho význam a tragiku, toho zůstala daleka. Zbylo tudíž jen drama, které mělo býti realistické, ale vlastně jest přecítlivělým kritisováním typického a běžného případu odcizení se měšťáků venkovské hroudě.

Sehráno bylo drama živě a zdařile. Postavy neskytají zkušeným hercům valných obtíží. Jsou to samé známé rázovité postavy, pro které se našli mezi herci našimi interpreti velmi způsobilí a vhodní. Proto mělo drama zevně velmi slušný úspěch. *S. F.*

*

Debatu o slovanofilství má poslední „Slov. Přehled" a jeho dopisovatel Novikov s orgánem české demokracie „Českým Slovem". Slovanofilství od džbánku napadá se tu se slovanofilstvím „pokrokovým", každé hájíc svou jedinou oprávněnost a ryzost. Pokrokovému vyčteno, že rozbíjí Rus, rozbíjí Slovanstvo, podporuje chaos a separatismus ve Slovanstvu a umlčuje velké slovanofily minulosti. To zase vytýká politickému slovanofilství, že hájí absolutismus ruský, že jest mlhavé, neuznává realních podkladů života a tím jest neúčinné, a že rovněž uznává jen své lidi. Tedy totéž, co dosud bylo viděti i u všech našich politických stran — jedna zrádcovala druhou. Ač obojí „protiřímští", nechtějí se držet hesla velkého Frice: „Ať se každý spasí podle svojí fasony!"

*

Obnovené Pelclovy „Rozhledy" mluvíce o Pamětech Hany Kvapilové a o pražském nadšení pro E. Destinnovu, vytýkají jako význačný tah

našeho českého života: davové nadšení. Není kritické, ušlechtilé elity duševní v národě, která by pravé naše velikány podržovala, sílila a pomáhala jim vyrůstati. Český národ nekriticky zbožňuje anebo nekriticky trhá, v obyčejném stavu pak tupě pomíjí. Malichernost malých lidí. V tom ohledu asi všecky národy mají svůj dav, ale mají prý též svou elitu. Mají-li, jest opravdu otázkou. Neboť podobné stesky možno slyšeti od umělců všech národů.

*

Adolf Chybiński vyličuje ve „Swiatě Slowiańském (sešit 2.) postavení polské hudby uprostřed hudby slovanské. Prvenství v dějinách hudby vůbec mají Čechové, kteří už v 16. věku skládali čistě mužské sbory, kdy ostatní Evropa znala ještě jen sbor smíšený; kteří jsou prvními skladateli symfonií (kapelníci Stamitz, Fils, Richter) před Haydnem a Lisztem. Čechové jako kapelníci a virtuosové zvláště na housle koncem 18. věku jsou po celé Evropě známí a ctění. Poláci v hudbě v 17. věku dali Evropě leda tanec „polonaisu“, jinak o nich Evropa hudební nevěděla. Prvními skladateli oper polských byli Čechové (Kamenský, Stefani) a popolštění Němci (Weinert, Elsner). Češi vůbec jsou daleko před Poláky po celé 18. i počátkem 19. století, tvoříce konservatoř celé Evropy. Pěstují už pilně čistý instrumentalismus, mezi tím co v Polsce vedle tance znají jen leda hudbu kostelní a operu. V tom směru i Rusko předhonilo Polsku 18. věku. Příčinou zjevu jest nepochopení hudby u dvora polského. Podporou carův a dvorských kruhův i šlechty Rusko koncem 18. věku předběhlo nejen Polsku, ale i Čechy, stvořivši si operu svou, na niž Češi v poměrech svých se nezmohli, třebas že Praha koncem 18. věku jest evropským tribunálem hudebním, kam Mozart se uchyluje s premierami oper svých, jimž dosud nikde jinde nerozuměli. Gluck, Haydn, Mozart vyšli z pražské hudební školy. A tak třebas už vlašský sbor operní roku 1705 dává operu „Libuši“ a o téže látce vzniká nedlouho potom nová opera v Praze, přece první národní operu má Rusko v Glinkově „Život za cara“ (1836), za Ruskem přichází Polska, Moniuszkova „Halka“ (1853) a za Polskou teprv Čechy, Smetanova „Prodaná nevěsta“ až roku 1866. První symfonickou moderní báseň dostává Rusko od Rimského Korsakova roku 1866, Češi od Smetany roku 1874, Polska od Meč. Karlowicza roku 1904. Češi hned prvními operami a Smetanou navázali na moderní hudbu. Také Rusi záhy začali chápat nové proudy hudební. Glinka, ač skládal dávno před polským Moniuszkem, jest přece Moniuszky modernější. V modernosti Rusi daleko spíše vyspěli nežli Čechové, jsouce vnímavější k proudům západu. Už Serov († 1871) a Dargonyžský († 1869) zavedli novoromantismus a byli Wagneriany, a generace hudební po nich už roznáší hudbu ruskou po celé Evropě: Borodin, Kjuj, Mussorgskij, Balakirev, Čajkovskij, Rimskij-Korsakov. Současně s těmito ruskými skladateli Češi vynikli a proslavili se svými Smetanou, Dvořákem, Fibichem. Ale v Polsku stále hudby nechápali. Ulpěli na staroklassicismu Mendelssohnově. Žádný svěží vánek do polské hudby nepronikal. Ani Chopina svého Poláci nedovedli následovat, ba ani ne pochopit. A tak i skla-

datelé, kteří po Moniuszkovi přišli, Żeleński a Noskowski, stále ještě zůstávali ve starých kolejích za celou Evropou. Teprve nejnovější Paderewski, Melcer a Stojowski uvádějí hudbu polskou na nové dráhy, navazujíce přímo na Chopina. A tak Polska ve snahách těchto svých reformatorů hudebních byla kolem roku 1900 teprve tam, kde Češi byli za počátků Smetanovy tvorby a Rusi v počátcích Čajkovského, Borodina a Rimského-Korsakova. A ještě i to bylo neštěstím Polsky, že opozdivši se v komposici hudební, měla i výkonnou hudbu velmi slabou a opozdilou. Autor těší se však z nejmladších polských skladatelů (Karlowicz, Różycki, Fitelberg, Szymanowski), kteří vzděláni na dobrých vzorech slovanských i cizích a jdouce za nejmodernějšími (Humperdinck, R. Strauß) vynesli polskou hudbu poslední leta velmi vysoko, z Varšavy udělali mohutné hudební ohnisko a koncertem slovanským v Berlíně přede dvěma lety uspořádaným i uznání samých Němců si vynutili. A tak prý dnes hudba Polsky ve svých nejmladších i samy Čechy předběhla, ač tak se byla opozdila za veškerou hudbou slovanskou v minulých stoletích.

*

Zajímavou uměleckou studii počíná v únorovém svazku z péra Marc. Dobrowolského „Przeglad Polski“: „Umění a znázorňování smrti“. Z obrazu smrti lze zajisté u každého znázorňovatele vyčísti celý filosofický system a názor jeho životní. Autor počíná starým uměním vykopaným a vaha proto mění se též ve stať srovnávací filosofie náboženské.

*

Pátý svazek sbírky „The Oxyrhynchus Papyri“, jejž vydali známí učenci Bernard P. Grenfell a Arthur S. Hunt v Londýně 1908, přinesl filologickému světu nevelíké sice, ale přece milé překvapení. V popředí objevů stojí nejprve zlomky dosud neznámých básní Pindarových. Jsou to bohužel jen chatrné zbytky z rozsáhlejší sbírky jeho paeanů — žádná báseň není zachována celá — ale přece lze u několika postup myšlenkový rekonstruovati. Těch nalezených 300 veršů podává nové doklady umělecké tvorby Pindarovy. Ještě výše nežli tyto zlomky stojí č. 842. Je to delší úryvek z dosud neznámého řeckého dějepisce. Papyrus pochází asi z konce 2. nebo začátku 3. století po Kristu. Psán jest uncialním písmem, průměrně asi 39—40 řádkův o 40 písmenách v jednom sloupci. Z 21 dochovaných kolumen je 7 téměř úplně nečitelných; ostatní celkem neporušený text by zaujímal asi 18 stránek menšího oktávu. Spis a jeho neznámý autor budou nyní předmětem horlivého bádání. V nejbližší době vyjde pojednání o něm z péra znamenitého dějepisce Ed. Meyera. Na mnohé otázky podává zlomek sám zřejmou odpověď. Události, jež spisovatel líčí, spadají do roku 396/5, tedy je to především Agesilaovo tažení v Malé Asii a Kononova námořní válka. Poněvadž se autor odvolává i na události z roku 410, o nichž byl prý již vypravoval, zdá se, že měl spisovatel v úmyslu, podobně jako Xenofon svým spisem Hellenica, pokračovati tam, kde dílo Thukydidovo přestalo. Spis svůj psal autor, jak z obsahu vysvítá, po roce 387 a jistě před Alexandrem Velikým. Smýšlením je spisovatel

aristokrat a přítel Lacedaemoňanů. Jest velmi dobře informován o událostech, počíná si při vypravování pragmaticky a celkem nestranně. Tento zlomek je skutečně cenným obohacením dosavadní řecké literatury dějepisné. — I pro theology přinesl tento svazek maličký dárek, totiž č. 840. Je to list z jakéhosi apokryfního evangelia, vypravující událost, jež svou situací poněkud upomíná na Mat. 15 a Mark. 7, ale jinak s kanonickými evangeliemi nic společného nemá. Vydavatelé kladou tento zlomek do 2. století. *H.*

*

O sebevraždě píše anglicko-americký sociolog Sydney Reeve, že Amerika (Spojené Státy) ukazuje zvláštní souvislost sebevražd s blahobytem země. Čím lepší konjunktury pracovní a obchodní, čím větší rozmach a rozvoj výdělků, tím hojnější jsou vždy sebevraždy ve Spojených Státech. A naopak v čas bouří a úpadků jsou i sebevraždy řidčí. Za příčinu sebevraždy dlužno tedy míti ne nouzi a bídu, spíše ale nervové vysílení a předráždění, jaké v intensivní práci a v blahobytu nastupuje. — Danský professor Westermark v lond. „Sociological Review“ o sebevraždě píše, že bude stále obyčejnějším zjevem, a mravní odpor, jaký dnes proti ní máme, že pomine. Dnes její pohnutky jsou nahodilé. a zoufalství, malomyslnost nejbližší příčinou. Ale budou se množiti „mravní“ příčiny sebevraždy, když člověk sám sebe bude obětovati ve prospěch obecného dobra, nejen ve válce, v práci, v nebezpečí, tedy neúmyslně, ale i úmyslně a s rozvahou, aby uhnul těm, jimž zavazí a jimž jest na škodu. Takové případy množí se i dnes, a kulturní vyspělostí budou se stávat častější. — Pravá kultura by však měla takovémuto vývoji právě zabránit!

*

Vývoj kostry a postavy lidské není dosud hotový. Člověk vyvíjí se dále. Budoucí typ tohoto vývoje naznačuje F. Regnault v revue „International“. Toulonský prof. Ad. Charpey dovozuje totiž, že člověk spěje ku zkrácení svého hrudního koše, tím že ztratí první a poslední pár žeber, která se stále krátí. Zůstane mu pak jen 9 párů žeber. Následek toho bude: v pasu se stane pohyblivějším, tenčím a volnějším; šíje se protáhne, krk se zdlouží a tak i vrch dříku, hlava, ruce nabudou více volnosti a pohyblivosti a tato pohyblivost jsouc sama následkem úsilné technické práce a zručnosti, jakou vyžaduje moderní pokrok techniky, povede zase ještě ku zdokonalení technickému. Dlouhokrký, tenkoboký člověk bude tedy budoucí kulturní člověk.

*

Hvězdář kalifornský na hoře Wilsonově Ch. M. Olmsted došel náhodou ku poznání, nového spektra čárkového při atmosféře vodíku neb vodní páry. Tím vysvětleno celé pásmo čárkového světla slunečního, dosud neznámé. Olmsted připisuje je sloučenině vápníku s vodíkem (calciumhydridu) Sloučenina ta přichází na skvrnách slunečních. Objeveny už na nich dříve některé sloučeniny: kysličník titanu, hydrid magnésiový — tedy sloučeniny, jež předpokládají značně nízkou temperaturu. Skvrny sluneční považovány také za chladnoucí místa sluneční, za

tuhnoucí kůru slunce a hojný objev jejich spojen vždy s úbytkem tepelného záření slunečního. Chemicko-spektrální analysa doménku tu tedy plnou měrou potvrzuje.

*

Pozorování tak zvaných „měnivých hvězd“ vede nás k nejzajímavějším zjevům nebes. Domněnky, jimiž musíme si měnivost hvězd, jasnosti jejich, vysvětlovati, otvírají nám přepodivné výhledy do té hvězdné stavby nebes. Tak nově pozorováním změnlivé skupiny ζ Cephei S. Albrecht z Lickovy hvězdárny došel k tomu konci, že jasnost hvězdy roste, a to náhle, když se blíží k nám, menší se, a to pomalu, když se pohybuje směrem od nás. Střed pak, kolem něhož obíhá, je temný. Na vysvětlení toho praví F. H. Loud v anglickém „Hvězd. Journalu“ musíme přijati, že oběžnice letí prostředím plynným. Toto prostředí hmotné tedy hvězdu v letu rozpaluje. Rozžhaví se ta část, která jest obrácena směrem letu, zadní strana pak je chladná a temná. Prostředí to rozžhavuje hvězdu letí-li k nám, stranu rozžhavenou vidíme; letí-li od nás, vidíme stranu zadní, chladnoucí. To by byl zas jeden podivný zjev ze života hvězd, známý nám ostatně z denní zkušenosti: je to totéž, co při našich meteorech, „padajících hvězdách“, které proletují ovzduším země a rozžhaví se, a vyletěvše z něho, zase hned chládnou. Zasvítí a hned zase shasnou!

*

Machar dle zpráv novinových na výzkumnou cestu do „Říma“ a katakomb vypraven byl prý z peněz několika židů (Wedeles, Herrmann, Kaun, Löwit). Tak by tedy vlastně teprve v tomhle „Římě“ byl opravdovský „Jed z Judéy“! Snad i jeho Sofie Petrovna (či jak se zove?) byla nějaká velecudná židovka, neboť židovky, jak známo, jsou takové.

*

Monumentální dílo Ottovy „Čechy“ po více než 25letech ukončeny sešitem 253. — „Zeměpisný Atlas“ téže firmy asi zastaven. Po tři léta už nic nevydáno. Škoda té práce, jíž přípravy stály. Jest však divno, že česká veřejnost nedovedla zaručit vydání tak potřebného díla!

V Praze na Národním divadle dávány divadelní novinky Abigail Horákové „Páni“ a K. Horkého „Vodopád Giessbach“ s úspěchem. Přes to kritika vytýká oběma dílům mnoho naivností. — Na vedlejších divadlech sehrány též některé novinky, jež však neměly valné literární ceny.

Od roku 1904 vypsán byl konkurs na cenu za veselohru z nadace Heroldovy. Z podaných 42 kusů nemohla však porota žádného doporučiti. Dárce v tom případě vyhradil si samostatné rozhodnutí a cenu z 1000 na 1500 vzrostlou rozdělil mezi Vikovou-Kunětickou za „Cop“ a Želenského za „Tažné ptáky“.

S velmi dobrým úspěchem dávalo krakovské divadlo tříaktovou komedii Tad. Konczyńského „Bílí Páví“, šlehající nadutý literární svět. Autor už dříve měl úspěch svými veselohrami „Propast“ a „Kajetán Oruga“. — Nového velkého úspěchu dobyl svou pohádkově-satyrickou

komedií Kawecki („Pan Adam“), autor úspěšných dramat „Školy“ a „Dramatu Kalinova“.

Na sofijském divadle v polovici února měla bouřlivý úspěch novinka P. Todorova „Zidari“ (Stavitelé chrámu), symbolická hra (jako jeho prvotina „První“), ale položená do dob jařma tureckého.

*

Zemřeli. 18. ledna Dr. Štěpán Španić, charvatský básník a překladatel (Shakespeara, „Písně písní“ a j.). — 20. ledna V. R. Rozen, professor university petrohradské, učený orientalista. — 31. ledna Władysław Przybysławski, polský folklorista a sběratel umělecký. — 2. února Milovan D. Glišić, z předních básníků srbských. — 8. února Dr. František Kahlik, český literární kritik a spisovatel. — 14. února Jan Lukáš Bodaszewski, technický spisovatel polský velikého jména. — 16. února Andrej Kmeť, farář, předseda slovenského Musea, folklorista a botanik slovenský. — 23. února Svatopluk Čech, přední český básník. — 24. února Dr. Jan Palacký, zeměpisný učenec evropského jména. V polovici minulého století počal spisovatelskou dráhu hospodářsko-vědeckými spisy.

Zprávy národohospodářské.

Rok co rok podnikaný boj s české strany o místo ve správní radě banky rakousko-uherské skončil i tentokrát porážkou českého přání. Před valnou hromadou letoší vyjednáváno pod vedením vlády o smír, ale neústupnost německých ústavův a Němců z Čech zase smír zmařila. Ke smíru klonily se zvláště vídeňské ústavy a vídeňští akcionáři. Nezdar české věci však Němci z Čech svádějí na stanovisko alpských Němců. Neboť Němci z Čech vloni se zavázali ustoupiti v letoší schůzi českému požadavku, za to dostali ředitele v zemské bance království českého a do delegací volili Češi po jejich přání. Tak tedy Němci zrušili i vlastní příslib i slib vládě daný a postavili se zase na své zavilé nepřátelské stanovisko. Jejich kandidát bývalý ministr Prade dostal 465, český kandidát Wohanka 252 hlasů. Němci zase měli jen ten jediný důvod, že u nich národnostní stanovisko nerozhoduje v ústavě hospodářském a že své většiny právoplatně využijí, dokud ji mají. Poslanec Kramář háje českého požadavku pravil, že čeští poslanci se přičiní, aby při schvalování nového statutu pro banku rakousko-uherskou znemožnili na příště podobné jednání.

Banka jakožto regulatorka hospodářského života má za sebou rok plný ruchu a velkých rozmachů. Koncem října minulého roku stála banka na vrcholu své dosavadní činnosti. Oběh bankovek tou dobou činil 2070 mil. korun, směnečná zásoba obnášela 865 mil. K, žírový obchod celoroční dosáhl ohromného obratu 63½ miliard korun. Teď koncem února veškeren ruch bankovních funkcí značně upadl.

Oběh bankovek sklesl až na 1754 mil. korun, zásoba směnečná na 455 mil. korun, stav to stojící pod loňským stavem obchodu bankovních touto celkem mrtvou dobou. Neklamný to důkaz zarazivšího se ruchu podnikatelského a seslabené výroby.

*

Při loňské peněžní krisi v Uhrách poukázal bývalý ministr orby hr. Auersperg na veliké tržební schodky Uher ve vzájemné výměně zbožové s naší polovicí říšskou, jako na možnou příčinu tísně. Roku 1904 majíce ještě přebytek, Uhry roku 1905, 1906 i 1907 více dovážely, než vyvážely. Roku 1905 jejich schodek činil 15 mil. K ve zboží a 58 mil. K ve zlatě; roku 1906 byl schodek 108 mil korun ve zboží, zásilky zlaté jen o 10 mil. korun převažovaly na naší straně. Vloni však už uherský schodek se zmenšil: ve zboží klesl na 36 mil. K, za to schodek ve zlatě zase vzrostl na 59 mil. korun! Vloni Uhrám mnoho přispělo zdražení masa a obilí. Vyvezli k nám obojího méně než roku 1906, a přece více za zboží to utržili. Předloni vyvezly Uhry 51 mil. *q*, vloni jen 50 mil. *q*, předloni metrák jejich vývozu ceněn jim na 21 korun, vloni však na 23 korun, mezitím co naše zboží v ceně poněkud pokleslo (po 41 K metrák). Takto Uhry počínají opět přibližovati se aktivu v tržební politice a v obchodu s cizinou doháněji, co s námi prodělávají. Pro mnohé zboží, jež od nás berou Uhři, jsou jen komisionářem, prodávajíce je ihned dále s výdělkem. Tím se passivum jejich značně pozměňuje v jejich prospěch.

*

Mnoho politiky rozvířeno úmyslem rakouské vlády oznámeným od zahraničního ministra bar. Lexy Aehrentala v delegacích, že Rakousko dostaví spojení kusých drah bosenských přes sandžak novopazarský do kusé dráhy turecké v Mitrovici. Plánu tomu, už dříve ostatně známému a rozumějícímu se samo sebou, dodáno sic ministrem zahraničním rázu ryze hospodářsko-kulturního, přes to však vykřičen za veliký krok okupační se strany Rakouska. Objevilo se, že kromě Německa a jeho tisku, jenž však se vyslovoval velmi zdrželivě, všecek ostatní tisk evropský, a jmenovitě súčastněných států (Ruska, Srbska, Bulharska, Rumunska, Italie, Francie, Anglie) jest proti nám! Prohlašováno krok takový za porušení mürzstegské dohody s Ruskem, za zmaření reformací součinnosti velmocí v Macedonii. Veškeru záludnost tohoto spojení drah bosenských s tureckými hleděla pak vláda zahraniční popříti tím, že vyslovila ochotu neprotiviti se přání Srbska vystavěti dráhu z Niše přes Staré Srbsko a Albanii k Adrii. A neprotiví-li se tomu, nebude se ani protivit bulharskému přání připojit své dráhy k tureckým v Kumanovu z Kystendilu, kam už dráha postavena, a dále až k Egri-Palance trasována, po řece Křivé pak až ke Kumanovu nové dráze vede sama příroda linii výhodnou. A také Řecko se přihlásilo se svou žádostí, aby jeho dráhy připojeny byly k tureckým v Soluni, tedy dráha z Larissy kol Olympu dále do Verrie a Soluně dovedena. Také Albanci hlásí se o dráhu dávno už žádanou z Verizoviče napříč do Prizrenu a Skadru po Drině. Všecky tyto plány jsou

plány politickými v přední řadě, státy okolní chtějí lepším spojením domoci se vlivu v Macedonii, ale kromě politiky jsou dráhy ty také nezbytným doplňkem hospodářským, jak zmíněných zemí tak Macedonie samé. Bez politiky by k nim muselo dříve později dojíti. Šikovný politik byl by řešil celý tento komplex najednou, a tak všecky uspokojil, náš zahraniční ministr vybral jen část pro Rakousko platnou. Malé státečky balkanské, beztoho stále se bojící o svou samostatnost z té a oné strany ohroženou, musily se závistí přijati rakouský projekt a prohlásiti, že má-li Rakousko dočkati se splnění svého plánu, aby i jejich přání současně byla řešena. A tu zvláště Rusko ukázalo se náchylným tyto plány Srbska a Bulharska podpírati. Zahrálo si tak na přítele a ochránce jejich, což mohlo při troše předvídavosti učiniti také už Rakousko samo. Ale možná že ve Vídni, ve známé své lásce ke Slovanům opravdu ani té síti drah macedonských nepřejí, která by zemi tu spojila na čtyry strany se všemi sousedy! A teď jen z donucení dělají přívětivý obličej. S takovou politikou není divu, že Vídeň pak naráží na nedůvěru a nepřízeň právě u těch, pro něž, jak praví, politiku tu vede — u samých Slovanů balkanských.

*

Ale ne sama Vídeň je tu vinna. Jakousi zvláštní hospodářsko-politickou nechutí naplněny jsou vůči slovanským státům balkanským všecky strany všech národův — ani české fantasty nevyjímajíc. Proto může Rakousko tak nesousedsky nakládat s Černou Horou, zavírajíc se před ní a pokutujíc stále celé pohraničí pro hospodářské styky s ní. Proto může po dvě leta táhnouti se nečestná bezesmluvnost se Srbskem a novou smlouvu agrárníci ještě vyhrožují zmařiti — a to němečtí stejně i čeští — kteří přese všecko radikální nadouvání v politice vnitřní i zahraniční jdou za svými sousedy, které už zcela instinktivně vede německá sobeckost a slovanofobie. Konečně i „Neue Freie Presse", která od let pomáhala rozdmychávat nepřízeň proti slovanskému Balkanu, vždy raději nepřátel Slovanů (Turkův, Albanců, Řeků) se ujímajíc, nyní naříká, že v nové smlouvě zcela poražen průmysl rakouský a zvítězil agrarismus. V nové smlouvě Srbsko nedostavši žádných výhod pro svůj obilní přívoz ani pro přívoz dobytčí, nemnoho povolilo průmyslu rakouskému. Z půl sedma sta celních položek srbských zůstala jich veliká polovice nesnížena, a které sníženy, jsou i teď mnohem vyšší než jaké byly v minulé smluvní eře. Srbsko vstupuje tím do kruhu států s vysokou celní ochranou průmyslovou. Přechod jest však příliš náhlý a Srbsko příliš malé a chudé, aby mu takováto politika mohla jíti k duhu.

*

O bankovních ústavech ve Spojených Státech severní Ameriky přináší náš novoyorský konsul ve své zprávě krátké názorné vylíčení. Banky americké jsou zcela jinak zřízeny než naše ústavy peněžní. Bank jest patero druhů: národní, státní, spořitelny, trustovní a soukromé. Národní banky, jichž je spolu přes šest tisíc, mají právo vydávat papírové peníze, jsou tedy všecky pospolu tím, čím u nás a

jinde jest jediná banka říšská. Národní banky podléhají přísnému ústřednímu dozoru, státní banky pak dozoru jednotlivých států, podobné i spořitelní banky. Způsob činnosti a ukládání peněz v těchto bankách je přesně vymezen a přichází velmi zřídka, že by se v nich přišlo na nějakou nesprávnost a podvodnost. Trustovní a soukromé banky mají sice zákonem vyměřenou činnost, ale pracují většinou bez přísného státního dozoru. Trustovní a privatní banky mohli bychom porovnati se společnostmi s ručením obmezeným a s ručením neobmezeným. Toto ručení trustovních bank jen vlastním bankovním jměním, kdežto u soukromých bank veškerým i privatním jměním bankéřův a jich společníků jest hlavní rozdíl jejich. V těchto bankách nejspíše docházívá ku zneužitím a zvláště trustovní banky, které mají snadnější ručení, odvažují se nejnejistějších obchodův a proto často padají. Podzimní krach vyšel také od těchto trustovních či akciových bank a zasáhl i privatní, ač většinou dosud trustovní padají.

*

Srovnávací přehled zahraniční tržby jednotlivých velmocí přináší poslední „Review of Reviews" v letech 1897 a 1906. Nejobchodnějšími státy světa jeví se Anglie, Německo, Spojené Státy a Francie. Ostatní říše jdou daleko za nimi, a všecky pospolu by nesložily tržební obrat jediné Anglie. Před deseti lety poměr států byl: Anglie 10 (1 = 2400 mil. korun), Německo 4·6, Francie 4·3, Spojené Státy 4·2, Rusko 1·7, Rakousko 1·4, Italie 1·0, Japonsko 0·5. Roku 1906 pak poměr byl: Anglie 19, Německo 7·3, Spojené Státy 6·8, Francie 5·4, Rusko 2·0, Rakousko 1·9, Italie 1·5, Japonsko 0·9. Rakouský dovoz vývoz rovná se tedy právě desetině anglického, třetině francouzského a čtvrtině německého.

*

Rozpočet velkého osobního parníku cestou z Evropy do Ameriky a nazpět obnáší: úrok z kapitálu a amortisace 79.250 franků, služné zřízencům 50.000, nádobí a nářadí 25.000, topivo 125.000, zásoby potravin 100.000, voda, olej a pod. 15.000, poplatky přístavní 25.000, pojistné 30.500, celkem 449.750 franků. Na to se vybere, když všecka místa obsazena, od cestujících 700.000, za zboží 12.500, z prodeje 12.500, subvence státní (ve Francii) 58.750, tedy celkem 783.750 franků. Čistý důchod velkého parníku poštovního za cestu do Ameriky a zpět byl by tedy 334.000 franků. Bývá ovšem o to menší, oč méně má cestujících. Ale už větší polovička obsazených míst přináší zisk!

Rozhled socialní.

Přehled socialního zákonodárství v roce minulém, podává v orgáně ruského ministerstva financí „Torg. Prom. Gazetě“ V. Groman. Státy súčastnivší se na bernské konvenci a přijavší zákaz noční práce žen, přistoupily v roce minulém k formulování tohoto zákazu. Příslušný zákon vydán v Anglii (9. srpna 1907), v Italii (7. července). V Německu příslušné ustanovení vložili do reformy řádu živnostenského přidavše i zkrácení normalního dne pracovního u žen z 11 na 10 hodin. Francie majíc už podobný zákon dříve, jen připuštěné výjimky znovu upravuje. V Rakousku nařízením ministerstva orby (8. června) v hornictví zakázána noční práce žen i mladistvých dělníků do 16 let (od 8 večer do 5 ráno).

Pracovní den doznal úpravy ve Spojených Státech zákonem o železničních zřízencích, jimž doba pracovní zkrácena, aby hojnost neštěstí železničních se zmenšila. — Zákon o nedělním klidu vydán v Portugalsku (3. srpna); v Bosně ustanoven jeden den odpočinku buď neděle, buď sobota, buď pátek podle různého vyznání (zákonem z 20. dubna); ve Švýcarech vydána řada kantonalních (okresních) předpisů, jimiž se práce a obchod v neděli zakazuje.

Na ochranu zdraví dělnického v nebezpečných a škodlivých průmyslech vydány zákony: v Německu spolková rada upravila práci v továrnách tabákových a v průmyslu alkalických barviv; zákon 7. ledna ustanovuje, že stavební podnik může býti zakázán osobám, které nedávají jistoty a záruky pro technické vzdělání a zkušenost svou; ve Francii zákon 23. července nařizuje čistotu v dolech a nařízením z 11. července upravuje se ochrana na elektrických stanicích. Italie rozšířila 7. července zákon z roku 1902 o ochraně žen a dítek. Ve Španělsku zákon 8. ledna zakazuje připouštět ženy k tovární práci 4 neděle po porodě; zákon 13. července ve Francii dává ženě vdané právo naložit se mzdou podle svého uznání, muž nemá na ni práva. V Dánsku zákon z 9. dubna zavedl pokladny pomocné v čase nezaměstnanosti, přispívá stát každému, kdo sám se u pokladny pojistí (gentský system). Jiné pojišťování dělnické zavedeno vloni: 1. července v Uhrách, pojištění nemocenské a úrazové v obchodních a průmyslových závodech; oboje pojišťování sloučeno v jednu pokladnu, čehož dosud marně se v Německu i Rakousku domahají; 1. července v Anglii vešel v platnost zákon o náhradě úrazu dělníkovi; zákon obnovuje a rozšiřuje ručení zaměstnavatele za zdraví dělníkovo už zákony r. 1897 a 1900 zavedené, a teď nejen na úraz, ale i za nemoc přivozenou při práci a prací. Takových professionalních nemocí zákon vypočetl šest a ministr nařízením připočetl ještě 18. Ministr má právo i další nemoci z povolání stanoviti. Ve Francii zákon z 18. července umožňuje závodům, jež nepodléhají povinnému pojištění úrazovému, aby se k němu dobrovolně přidaly. Mezinárodní smlouvy o úrazovém pojištění cizích dělníků domluveny mezi Belgií a Luxemburskem, mezi Francií a

Luxemburskem a mezi Francií a Italií. (Také mezi Německem a Rakouskem podobné smlouvy předloha podána). V Nizozemí 13. července vydán zákon upravující nájem dělníků, ve Francii pak zákonem ze 27. března opraveny soudy odborné, našim živnostenským podobné; Kanada vydala zákon řídící stávky a výluky v hornictví a v průmyslech všeobecné potřeby.

*

Překvapující většina, jaká se na sjezdu dělnické parlamentární strany anglické v Hullu prohlásila pro socialismus (514.000 proti 469.000) dává za těch okolností v jakých ze objevila, leda špatné vysvědčení politické zralosti anglického dělnictva. Jeden den zavrhli resoluci o socialisaci prostředků výroby, druhý den ji přijali. Ale známkou rostoucí náklonnosti pro socialismus je to přece Také ve Spojených Státech očekávají při letoších presidentských volbách veliký počet hlasů socialistických. Dosud socialisté v Americe byli přes veliké organisace dělnické bezvýznamní. Roku 1888 poprve sebrali při volbě presidenta 2000 hlasů; roku 1892 vyrostli na 21.000. roku 1896 na 76.000, roku 1900 na 98.000 a roku 1904 už na 440.000 hlasů. Kdyby měli letos vyrůsti v témže stupni, to by už dostali na 2 miliony hlasů. A oni čekají též, že přes milion vyrostou. Jejich akce proti trustům zahájená (Sinclairův román „Bahno“!) učinila je populární a pronásledování dělnických organisací. vloni v západních státech pod ochranou presidenta Roosevelta vedené. srazilo dělnictvo v těsnější šik, a že socialisté svým tiskem vystupovali všude jako nejhouževnatější obhájci organisací, nadchli dělnictvo i pro zásady a a politiku socialistickou. Boj o vůdce organisace hornické ve státech kol „Skalistých Vrchů“ Haywooda kapitalismus i s Rooseveltem prohráli. Všeobecná nevole, jakou socialistické listy dovedly rozdmýchat. donutila odpůrce organisace k ústupu. Útoky továrníků na organisace dělnické podnikají se sice stále znova, ale tím líp pro socialismus. Má aspoň zámluvnou příležitost k agitaci a propagandě. Jen že americký dělník jest v jádru svém ještě konservativnější než dělník anglický. I když vyznává socialismns, není to ani doktrinář německý či český, tím méně revolucionář francouzský, či vlašský, nejméně už potřeštěnec a bandita polský a ruský.

*

Zajímavý zákon socialní působí už po 10 let v jihoaustralském státě Viktorii: zákon o mzdových komisích (mzdové úřady — wages boards). Uveden na zkoušku roku 1896, a když obstál dobře po 10 let, byl zapsán do základných státních zákonů roku 1905. Zákonem zřizují se pro jednotlivé odbory práce — nejdřív začali krejčí, obuvníci, stolaři a pekaři — 10členné komise (5 dělníků, 5 zaměstnavatelů), jež volí si nestranného předsedu (neshodnou-li se, jmenuje předsedu vláda). Komise většinou usnáší se o nejmenší mzdě, jaká se v tom kterém odboru a místě má platit, stanoví přesně podmínky a úmluvu podává vládě ke schválení. Když vláda ji schválí, má mezdní domluva platnost zákona, a dělník nebo prácedárce úmluvu přestupující je trestán. Teď zřízeno už takových komisí 49 pro 49 různých odboru

práce. Během vývoje ustálilo se zákonem pravidlo, že za mzdu smluvní určuje se mzda, jakou platí „spravedliví a slušní prácedárci,“ nesmí se určovat minimalní mzda ani výše ani níže. V mnohých odborech obě hranice její určeny a vymezeny. Komise mzdové zabraňují vykořisťování dělníka, zlepšují nejnižší mzdy, zabraňují stávkám a předcházejí tak všechno porušení a zastavení ve výrobě. Mzdové komise působí lépe než závazné smírčí soudy. Možno je ostatně porovnati s našimi tarifními smlouvami, které ovšem jsou jen jednotlivým případem, kdežto mzdové komise jsou zrovna tarifním úřadem, a to závazným!

Spolková správa australská (ústředí států) podala návrh zákona, jimž míní sprovoditi rázem ze světa podomácké vykořisťování dělnictva. Který továrník nevykáže se, že za zboží platí slušnou mzdu, bude stižen zvláštní daní, která převýší jeho vykořisťovací výhody. Bude to sice dosti obtížno konstatovati, ale zákon bude působit už jako pohrůžka dobře, a snad ho nebude ani nutno příliš často používat.

Socialisace státu, která v australských státech snad nejdále pokročila, zabrala se i na pole agrární pomoci. Jižní australské státy postátnily všecky chladiče masa a převoz masa australského do Anglie vzaly do svých rukou (najatými loďmi). A rolníci vycházejí takto lépe jako za dřívější doby, kdy i zamražení masa, převoz a prodej jeho obstarávaly soukromé obchodní společnosti.

Školství.

V pražském „Novém Věku“ vyzývá člen katolické slovinské „Zory“ Ph. C. Jos. Puntar ku sloučení všech akademických katolických spolků slovanských v jeden svaz slovanský. Vyzývá zvláště Čechy a Poláky, neboť Slovinci a Charvaté už jednotu navázali loňským společným sjezdem prázdninovým. Takový svaz měl by veliký význam organisační!

*

V „Tělesné Výchově“ prof. Jar. Karáska, jež důsledně upozorňuje na cviky tělesné pro obojí mládež všech stupňů tak důležité, žádá se zdůraznění tělocviku na učitelských ústavech. Učitelé prý vycházejí odtud bez vážnosti a lásky k tomu předmětu a nemohou pak ovšem ani dobře ho používati ve prospěch žáků sobě svěřených. — Je to ještě ve všech vrstvách obyvatelstva našeho, že tělesného výcviku, ať v jakékoliv formě, si neváží, nezřídka přímo jej zavrhuje.

Jest už na příklad zajímavým srovnati případy, v nichž tělocvik jest povinným předmětem na českých a na německých gymnasiích. Uvádí statistiku školskou v tom ohledu Josefa Klenka ve „Věstníku českých professorů“. Ze 49 německých gymnasií v Čechách, na Moravě a ve Slezsku má jí 14 ústavů, z 52 českých ústavů však jen 4

(3 v Čechách a jeden na Moravě — I. gymnasium v Brně)! Jest v tom celá ta povaha naše! Naši venkovští lidé, kteří toho lámání údů v práci mají tak dost, příliš rozhodují v celé národní náladě naší. Němci více měšťáci jsou už jiných názorů.

*

Frumarovy „Učitelské Noviny“ dovolávají se výnosu správního soudu, který prý rozhodl, že úřad varhanický a učitelský jsou dvě různé funkce, a tudíž prý neslučitelny. Proto prý úřady školské měly by tento výnos respektovat a zjednávat mu platnosti. Tuto nenávist proti varhanictví těžko chápati, kdy jinak právě pokrokoví páni se vyzývají, aby se lidu co nejvíc věnovali. Ochotně vypomáhati v záložně. v hasičském spolku, mlékárně — to jsou přece také dvě funkce! A přece ochotu onu, ať už honorovanou či nikoliv, nebude nikdo učitelstvu zazlívat. Proč má právě ochotné posloužení lidu ve spolku — církevním, jehož si lid náš přece dosud více váží než hasičského i záloženského spolku — býti tak odiosním. Lid odmítnutí a neochotu právě v této věci nejtíže nese, ježto také nejhůře jest mu hledati náhradníka. Z lásky k lidu i ta notná porce liberalismu dá se přece přemoci.

*

Ankety žákův o vyučovacích předmětech! Komise starých pedagogů nemohou se zmoci, když jsou svolány, na jednotný náhled o opravě či záměně toho onoho předmětu — viděti to z celé ankety o reformě střední školy! A žáci, ktaří do podstaty předmětu, do významu jeho ani zdaleka nevnikli, naučených věcí s životem dosud srovnati nemohli, ti mají ve středoškolských anketách vypovídat, co a jak? Protesty katechetův, aby otázka o závaznosti náboženského vyučování odpadla, neměly zůstati samy. Protestovati proti celému tomu plánu jako zbytečnému a mladé mysli matoucímu, měly i ostatní vážné síly pedagogické.

*

Stejně nevhodny jsou ankety a hlasování rodičů. Nedávno sice italští socialisté při všeobecném hlasování rodičů v Milaně a v jiných obcích propadli s návrhem na odstranění vyučování náboženského. Ale proč mají rodiče zrovna o náboženství rozhodovat — proč ne o řečtině. o chemii, o mathematice, nebo o některých partiích jejich, o vypuštění binomické poučky a pod.? Že konečně občanstvo souhrnně vzato, rozhoduje o svých školách, rozumí se samo sebou — ale proč by se tu měly hlasy čítat a hloupé s rozumnými stejně čítat za jeden a jeden! Když anketa, tož anketa znalců, nejpovolanějších — ale ne anketa massy! Z takové ankety beztoho nic nevykvete. Massa rozhodne podle nálady obyčejně, a když i po rozumném instinktu — pak se jí bylo zbytečno ptát. Neboť ten i takto musí státníci, politikové a vedoucí osoby znát.

*

Zvláštní s těmi anketami! Katolíci ve státě jihoaustralském Viktorii vyslovili se proti vyučování Písma svatého ve škole! Tak tedy! Ovšem za jakých okolností. Viktoria má už p

25 let „volnou světskou a závaznou školu“. To světskou nevykládali si zprvu tak, že tam nesmí o náboženství býti ani zmínky. Naopak, náboženské učivo proplétalo se ostatním učivem, ale později za protináboženské liberální vlády bylo všecko náboženské, ba každá zmínka o Bohu a o Kristu ze všech čítanek vymýtěna, a ba i básně velkých národních básníků proto zkomoleny, aby jen ta „nepatřičná“, „nesvětská“ slova nikde nepronikla. Tento způsob výchovu však obyvatelstvo neuspokojil. Proto stále mluveno o reformě školského zákona. Až vloni na podzim vnesl poslanec Beut návrh, aby se uspořádalo referendum lidové, jímž by odpověděl lid na otázku, „zda přeje si vyučování (čtení) nesektářské bible ve škole státní v čas vyučování, nenamítají-li nic rodiče ani učitel?“ A proti takovémuto referendu postavili se první katolíci a pak i socialisté. A přirozeně, že katolíci byli proti. Neboť nač by mělo sloužit čtení bible státem upravené a výklad její od učitele státního? To přece není žádné náboženství! Proto otázka pro referendum postavena jinak: jsou li voliči pro zákon školní tak jak dnes jest, či pro nějakou změnu jeho? A katolíci budou asi raději pro dnešní zákon, než pro změnu, o níž neví, jaká bude. Jeť škola volná — a oni mají vedle státních své školy soukromé!

*

V ruské dumě projednáván zákon zavádějící vyučování polštině na učitelských seminářích v Polsku. Zákon přijat přes odpor pravice. A polština stává se nejen vyučovacím předmětem, ale i vyučovacím jazykem arithmetice. Seminářů učitelských, jichž se to týká, je sedm, a jeden litevský, kdež totéž právo dáno litevštině.

*

Školství srbské v Turecku jest jediným znamením národnosti srbské, neboť církevně Srbi jsou přidruženi k cařihradské patriarchii řecké, a tedy namnoze nemají své bohoslužby vlastní, ale sdílí se o ni s Řeky. Škola je tedy jediným národním výrazem pro ně. Mají pak střední ústavy: Bohosloví v Prizrenu; mužské a ženské pedagogium ve Skopji; sedmitřídní gymnasium s maturou v Soluni, čtyrtřídní (nižší) gymnasia ve Skopji, Bitoli, a v Plevlích; čtyřtřídní (nižší) školu obchodní v Prizrenu, hospodářsko-dělnické trojtřídní školy v Soluni, Bitoli, Skopji a v Plevlích. Všecky školy mají internáty, vyjma plevelské. — Professoři na školách těch vyjma několik starších, mají vesměs vysokoškolské vzdělání. Platy jejich jsou stejny s platem středoškolských professorů v Srbsku. Školy obecné jsou při každém chrámu v každé farnosti. Kulturní poměry srbského lidu by tedy byly dosti i pod tureckou správou uspokojivé, kdyby celá ta správa v ohledu práva a hospodářského ústroje byla slušnější a jistější.

*

Bulharská universita novou vládou restaurována. Professoři staří povoláni zpět, nově najatí v cizině propuštěni, mezi nimi dva polští a jeden charvatský. Mezi starými a nově povolenými domácími silami bude však nutno učiniti kompromis. Na některé ze starých se vůbec naléhá, aby se dali rehabilitovat, ale pak se sami poděkovali.

Roztroušeni studenti bulharští už v druhém běhu, ale hlavně po prázdninách asi znova se budou vracet.

Svépomoc školáků v názoru hlásá učitelka Kornelia Leighova v jednom anglickém listě rodinném. Žáci venkovští a žáci městští nechať navzájem výměnou si posílají věci z okolí svého: zásilky od listopadu do března mohly by se vyměňovat každé tři neděle, od dubna do října každých 14 dní. Venkovští žáci by posílali věci z přírody, jak se kol nich rozvíjí, žáci městští pak věci z okolí svého a z městského života: pohledy, výstřižky z novin a časopisů, části školních prací, věci z dílen a továren a pod. Žáci venkovští a městští navázali by takto písemný styk spolu a snad i osobní přátelství by pak spojilo a sblížilo město s venkovem. Vše by jistě šlo dobře upravit a zavésti, jen o to poštovné se jedná, praví spisovatelka.

Směs.

Matice lidu. V denníku Dra Eduarda Grégra, vydaném letos ve sbírce „Český Čtenář“ (sv. 5.), ke dni 30. června 1867 je stať o založení pověstné kdysi „Matice lidu“, stať zajímavá, již proto slovně otiskujeme.

„Velice si na tom zakládám, že jsem založil spolek pro vydávání laciných kněh. Není to sice myšlenka ani nová, ani původní, ale provedení její u nás nebylo věru snadné. Nešlo mně pouze o to, aby se utvořil spolek, který by vůbec vydával laciné knihy české, takových spolků máme již v Čechách a na Moravě, bohužel, dost; máme jednotu st. Prokopa, dědictví st. Jana, dědictví maličkých, jednotu st. Cyrilla a Methoděje atd., a spolky tyto posílají co rok na mnoho tisíc mezi náš lid. Všechny tyto spolky jsou ale rázu náboženského a rozšiřují idey ultramontanismu výsledkem strašným. Hlavní pohnutkou mou bylo zaraziti spolek, který by alespoň z části paralysoval vliv spolků katolických, neboť mám nezvratné přesvědčení, že katolicismus, t. j. ultramontanní, by uvalil největší neštěstí na náš lid. Nebera ohled na to, že učení ultramontánů vůbec se nesrovnává s rozumem lidským, že nečiní lid ani mravnějším, ani vzdělanějším, příčí se tak velice náhledům moderní osvěty, že národ tonoucí ve tmách katolicismu, jen opovržení a zášť všech vzdělaných národů na sebe uvaliti musí. A toto opovržení, tato zášť národů kulturních mohlo by nám býti nanejvýš záhubné. Národ tak malý a slabý, jako je národ český, který se nemůže opírati na hmotnou sílu svou, potřebuje velice sympatie národů mocnějších. Čím však můžeme sobě zjednati sympatií těchto více, než tím, že vynikajíce osvětou, prací duševní, občanskými ctnostmi, vědou a uměním, obrátíme na sebe pozornost národů velikých. Avšak ve tmách katolického ultramontanismu neplápolá světlo kultury a za mrazivého dechu pošmourného katolicismu usychá kvítko vědy a svobody. Matice lidu má se státi lidu českému pravou pochodní,

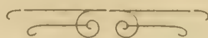
směr její má býti svobodomyslný v každém ohledu, ona má rozsívat myšlenky a idey moderní kultury mezi nejširší vrstvy národa. To, co byla encyklopedie Francouzům, to má býti v jisté míře Matice lidu našemu národu, tím však rozdílem, že encyklopedie působila hlavně na třídy vzdělané, Matice lidu má působiti na třídy nevzdělané. Aby se to státi mohlo, musel jsem se o to postarati, aby se do ředitelstva Matice lidu nikdy dostati nemohly živlové konservativní, ultramontánní, feudální atd. Neboť kdyby se poštěstilo živlům těmto dostati ve spolku vrch, obrátily by zajisté nynější účel Matice na rub a spolek tento, jejž jsem založil v pravém nadšení pro svobodu ducha a pro osvětlení rozumu lidu českého, mohl by se pak státi zatemňovatelem ducha lidského. Z této obavy sestavil jsem stanovy spolku tak, že výbor sám sebe doplňuje, že ani možná není jej sesaditi aneb takové elementy do něho dostati, které by se příčily zásadám původním. Nynější výbor sestavil jsem sám z mužů, o jejichž svobodomyslnosti úplně přesvědčen jsem, a tak myslím, že nebude možná straně zatemnělců dostati se kdy do důležitého ústavu tohoto. Podniknutí mé začíná již prospívati; dnešního dne čítá spolek 2500 členů, a jsem přesvědčen, že do konce roku na 4000 a snad i více dostoupí. Prvním rokem nebudeme ve spisech svých vystupovati příliš příkře proti kněžstvu, ultramontanismu, zpátečnictvu, abychom nevyvolali křižácké tažení proti mladému spolku, avšak, až se sesílí tak mohutně, že hluboké kořeny jeho zaraženy budou v každé dědině, pak začneme boj rozhodný za pravdu, pokrok a osvětu lidskou proti temným mocnostem bludu, pověry, modlářství a faryzejství."

Tak psáno před 40 lety. Dnes jest MUDr. Eduard Grégr mrtev, činnost, a ještě více nečinnost jeho známa, ač ještě ne po „zásluze" oceněna. Slyšíme tu stejné bouchačky, kterými naše žurnalistika a veřejná protináboženská agitace stále se ozývá. Člověk se nad tím mimoděk zamyslí: Tedy tihle a takovíhle lidé si osobují monopol osvěty a umravňování?!

Pan F. Slabý píše nám: „V 2. čísle Hlídky na str. 127 vytýká mi p. L., že nazývám pověrčivým to, co jím není. Přičítá mi totiž názor, že ztotožňuji náboženství a pověrčivost. P. L. se mýlí a mně křivdí. Nemohl jsem rozváděti všeho a dokládati každé tvrzení citáty. To nebylo mým úkolem. Mohu však posloužiti p. L. těmito kratšími úryvky, jež svědčí o Sporckově pověrčivosti." (Následují 2 ukázky z korrespondence Sporckovy.) Myslíme, že je tu nedorozumění. Na uv. m. „Hlídky" nikterak se nepochybuje, že Sporck byl pověrčivý, aniž se panu spisovateli vytýká, proti čemu se tu hájí; stojí tam: „nazývaje pověrčivým *i* to, co jím není", čímž nepřímo přece připuštěna (ovšem jen) částečná správnost úsudku p. spisovatelova. Netřeba tedy dalších dokladův uváděti. Křivditi naprosto nikomu nechceme!

Ročník XXV. Číslo 4.

HLÍDKA.

O zkoušení a klassifikování na středních školách.

Napsal Dr. Jan Korec. (O.)

4. „Každý zkoušenec má prý trému.“

To jest pravda, ale toho nelze změniti. Tak tomu bývá před každým důležitějším výkonem; i když je člověk sebe lépe připraven, přece má jakýsi pocit nejistoty, jak to dopadne — má trému. Ale to se musí člověk učit překonávat, a hned z mládí musí zvykat zachovávati duchapřítomnost a při každé maličkosti hned se nelekat a hlavy neztrácet. Třeba to žákům říci a jim vyložit, že je v životě čekají těžší zkoušky než jest překlad té neb oné věty z latiny nebo to neb ono perfectum! Ostatně učitel humánní bude k té okolnosti, že zkoušenec má trému, přihlížeti a bude ji humánním chováním, tu vlídným slovem a úsměvem, žertem neb otázkou pomocnou hledět zmírniti — řekne mu z Homera „τρεῖν μ' οὐκ ἐᾷ Παλλὰς Ἀθήνη“, žák se zasměje a bude po trémě. Ostatně největší strach — pravím „strach“, ne „bázeň“; jakousi „bázeň“ mají při zkoušení snad všichni — mívají při zkoušení jen žáci nepřipravení, líní a neschopní. A takoví nezasluhují shovívavosti (líní) nebo nepatří na střední školu (neschopní).

5. Ku zmírnění trémy velice přispívá, zkouší-li se tak, aby si žáci ani nebyli vědomi, že jsou zkoušeni, to jest zkouší-li se (= opakuje-li se probraná látka) bez katalogu v ruce neboli bez klassifikování. Tak to sám častěji dělávám, a stalo se mi, že mladší p. kollega, jenž u mne hospitoval, s podivem se mne po hodině tázal: „A vy, pane professore, nepíšete známek?“ Odvětil jsem, že činím tak až po hodině, ve svém kabinetě, kde si, čeho třeba, poznamenám, abych na to nezapomněl — neboť činiti si

poznámky professor musí. Takové zkoušení doporučuje také professor Tominschek a nazývá je zkoušením nepovědomým, a totéž navrhuje také poslední sjezd professorů ve Vídni, jenž se usnesl, aby se častěji zkoušelo bez klassifikace.

6. Běží dále o to, má-li se při zkoušení klassifikovati pouze výkon sám, bez ohledu na to, jak vznikl, bez ohledu na soukromé poměry žákovy, na prostředí a okolí, v němž žije, či má-li se k těmto okolnostem přihlížeti.

Prvé stanovisko je stanovisko naprosté objektivnosti, druhé přihlíží též k individuálním poměrům žákovým.

Dle mého mínění bylo by, přesně logicky vzato, správné jen stanovisko objektivní, které při posuzování výkonu neuznává ničeho jiného než qualitu výkonu samého.

Co předcházelo, jak dílo vznikalo, to má snad veliký mravní a psychologický význam pro pracujícího, ale při oceňování díla samého to nerozhoduje.

Proti přílišnému akcentování klassifikace individualisující byl bych také proto, že by taková klassifikace mohla snadno sváděti ke strannictví a míti následky neblahé též pro žáky — žáci by toho nadužívali, vzmohlo by se simulantství a různé výmluvy.

Kdo má podstatnou příčinu, že nemohl svým povinnostem učiniti zadost, ať se omluví, a je-li omluva skutečně podstatná, humánní učitel ji přijme a žáka zkoušeti nebude.

Jsem-li však pro klassifikaci objektivní, nemíním tím ovšem ledovou bezohlednost. Dle mého mínění ani klassifikace objektivní nevylučuje toho, aby se na spravedlivé požadavky plynoucí z individuálních poměrů žákových jistý ohled bral. Jest přec jen rozdíl, učil-li se žák u elegantního psacího stolu se šesti přihradami, při osvětlení elektrickém, či píše-li chudák na malém rožku rozviklaného stolku, na němž matka pradlena pere prádlo, a jestli stůl ten osvětlen jen mihavým světlem z krbu, nebo učí-li se při lampě na ulici!

Spravedlivý, ale při tom šlechetný učitel najde už tu pravou střední cestu, aby jednak neporušil objektivity, jednak zase nebyl ukrutný a na duševní stav zkoušeného, na takové poměry žákovy, jež ohled zasluhují, ohled bral.

7. Vždy však a v každém případě má každý učitel zkoušeti humánně, má míti ke zkoušenci jistou blahovůli. Při tom nemusí býti strannickým. Blahovůle není totéž co strannictví. Člověk nemusí a nemá býti strannický, ale může a má míti ke každému lásku.

Učitel má práci tím snadnější, čím více jest ovládán blahovůlí k žákům a čím je šlechetnější. Dobře pravil zesnulý ministr vyučování Hartl: „Umění zkoušeti vyžaduje nevyčerpatelné blahovůle zkoušejícího a obratnosti, aby zkoušeného nezalekl, nýbrž mu pomahal[1]) a konal mu služby Sokratovské maieutiky. Tomuto umění každý nerozumí a úředními výnosy nelze se mu naučiti.“

Cituji ještě slavného pedagogického spisovatele prof. W. Müncha, jenž dí: „Většina zkoušenců bývá více méně zmatena a ohromena. Kdo jedná dobrosrdečně a lidsky, bude dbáti především o to, aby zkoušence nezalekl, nýbrž naopak dodal mu odvahy, snadnějšími otázkami uvedl ho v látku, všecky. i jen poněkud správné odpovědi uznale přijímal, časem sám odpověď několika větami doplnil. Nebude se nikdy posmívati a nikdy nebude chtíti, aby zkoušence zalekl.“

Tak si počíná učitel humánní. Ovšem nejsou všichni učitelé takoví. Jsou prý také — tak o nás píše professor Vlček ve Věstníku českých professorů, r. 1905 str. 353 — učitelé tvrdí a necitelní, kteří vidí těžiště svého působení ve zkoušení, při němž šíří strach a hrůzu, kteří vstupují do třídy s obočím staženým, nikoliv jak žádají předpisy „lehrfreudig a lehreifrig“, nýbrž jako lev „rugiens quaerens, quem devoret.“

Jsou prý učitelé, kteří věci napřed jak se patří nevyloží a nenacvičí a pak ji od žáků přísně žádají; jsou prý učitelé, kteří zkoušejí nevlídně, nevrle a popudlivě, jsou prý — tak možno dočísti se o nás v Šetelíkových Normaliích na str. 292—293 — učitelé hrubí, kteří stále na žáky se utrhují a křičí a hartusí, kteří nevlídnou přísností a odpuzující pánovitostí žáky zastrašují; učitelé bezohlední a krutí, kteří neptají se a nezkoumají, zdali žáci porozuměli jich výkladu, nýbrž jen dvojky sázejí, ba starý Horác a náš Komenský mluví dokonce i o učitelích „flákavých“.

8. Jest viděti, kolik záleží na tom, jaký jest učitel, čili na **individualitě** učitelově. To jest na učiteli to nejcennější, cennější než učenost a obratnost methodická. Ne že bych snad učenost a obratnost methodickou znevažoval — znalost odborná a dovednost methodická jsou condicio sine qua non — ale chci jen říci,

[1]) Pomahati žákovi, tomu ovšem nerozumím tak, aby mu učitel napověděl první slovo nebo začátek slova, a ostatní aby žák dopověděl, jako v té anekdotě o tom piaristovi, jenž prý se tázával: Was hatte Maria Theresia kaum? Načež žák odpověděl: Kaum hatte Maria Theresia den Thron bestiegen atd.

že učitel šlechetný i při menší učenosti a menší methodické obratnosti lépe působí než učitel sebe učenější a obratnější, ale zlý.

9. Nechci však říci, že by učitel neměl někdy také zkoušeti přísněji. Někdy jest větší **přísnost** docela na místě, ba svatou povinností. Vždyť examinator — dí professor Münch — nezkouší jen nesmělých a bojácných, rovněž ne jen skromných a poctivých, ale i povrchní a **drzé** zkoušence, kteří se hledí protlouci spoustou nejasných slov a vět, obratnými dohady a jiným chytráctvím; a mimo to mnohé, jejichž příprava jest jen mechanická a kteří myslí, že obstojí s naučenými úsudky a pouhým memorováním látky; nebo i takové, kteří toho, čemu se naučili, neovládají, a toho, co vědí, vhodně vyjádřiti nedovedou. Tu záleží umění zkoušeti přece jen zase v tom, aby zkoušející přesně rozlišoval, **neúprosně odhaloval** a morálně správně posuzoval.

Není právě špatně zařízeno, že také rozmazleným, bezuzdným, více méně ničemným zkoušencům jest se jednou za čas prodrati trnitým plůtkem zkoušky!!

Přísnější zkoušení je též naproti rozpustilé a po případě zlomyslné třídě nejpůsobivějším prostředkem, sluší však takového prostředku užívati rozumně a s mírou.

Konečně jest přísná klassifikace na místě, ba povinností, běží-li o to, aby se ústav zbavil žáků neschopných. Je v zájmu školy, aby nevlekla sebou po léta žáků neschopných. Tím se jednak škodí žákům schopným — poněvadž učitel, chce-li, aby i ti neschopní jeho výkladům porozuměli, musí právě více se zabývati jimi na úkor žáků schopných a k vůli nim snižovati po případě i míru požadavkův a úroveň vzdělání — jednak tím trpí i pověst ústavu, poněvadž pak propadá mnoho žákův u maturity a potom se to professorům vytýká a říká: „Ale, proč jste je nechali postoupit až do osmé! Měli jste jim dřív dáti dvojku, ne až u maturity!“ A proto myslím, že odmítnutí žáků nezralých a neschopných jest i pro žáky samé dobrodiním, a nikoli nevčasné shovívání a pouštění do tříd vyšších.

10. Co souditi o výtce, že zkoušení žáky demoralisuje? Přicházím k výtce, že zkoušení žáky demoralisuje, živíc v nich nedůvěru a svádějíc k napovídání a k podvodům. Že by se stálým zkoušením živila v žácích nedůvěra, nemyslím; soudím spíše, že stálým zkoušením, to jest stálou kontrolou, zdali žáci uložené látce se naučili, budí se v nich smysl pro přesné konání povinností

Že svádí k napovídání, jest pravda; též pravda, že si žáci rádi napovídat dají, poněvadž se chtějí objeviti lepšími než jsou. Ale to není jen při zkoušení ve škole u malých, tak tomu bývá i v životě u velkých. Není však jiné pomoci, zkoušeti se musí. Žák přistižený při napovídání a podvodu[1] budiž však přísně trestán; budiž mu vyloženo, že napovídáním ruší úmysl zkoušejícího, jenž se chce přesvědčiti o pravém vědění žákově, a budiž od napovídání odstrašen tím, že se hned vyvolá a neumí-li, nic se mu neodpustí, poněvadž toho nezasluhuje, nýbrž naopak se mu ukáže, že nemá vědomostí nazbyt.

To není msta se strany učitele, nýbrž dobrý prostředek k odstranění napovídání.

11. O úlohách písemných. Nejvíce se podvádí při úlohách písemných. Tu jest možnost podvodu mnohem větší než při zkoušce ústní, možnost kontroly i při největší svědomitosti učitelově a očích třeba Argusových mnohem menší, důkaz pak, že stejné chyby vzešly ze společného pramene, provésti s jistotou mnohdy nelze. Z té příčiny a z mnohých jiných byl bych pro to, aby úlohy písemné byly značně obmezeny a některé — domácí úlohy latinské a řecké — úplně odstraněny.

Poněvadž úlohy písemné jsou jednou z nejbolavějších stránek našeho středoškolského vyučování, promluvím o této věci poněkud obšírněji.

Pro obmezení, po případě úplné odstranění některých úloh písemných jsem z těchto příčin:

a) Úlohy zabírají učiteli i žákům mnoho času, který by se mohl ve prospěch školy mnohem lépe zužitkovati.

b) Čas na úlohy vynaložený není v žádném poměru k užitku z toho plynoucímu. Abych mohl říci žákům, že se neříká „iussum est mihi, ut", nýbrž „iussus sum s inf.", že konjunktiv imperfecti slovesa „aggredi" zní „aggrederer" a pod., k tomu potřebuji 4—5 hodin času, co strávím korrekturou, a 2 hodiny času, jež se stráví psaním úlohy ve škole (1 hodina) a opravováním (druhá hodina). Tedy, prosím! Šest až sedm hodin potřebuji při úloze písemné na věc, kterou bych jinak, při cvičení ústním, odbyl za několik minut! Dle toho si může každý

---

[1]) Snaha oklamati a tedy jakýsi podvod, třeba nejmírnější (poněvadž při něm není úmyslu druhému uškodit, nýbrž jen druhu pomoci — ovšem způsobem nepoctivým) tu jest. Pokládati takové napovídání za altruismus neboli lásku k bližnímu, jak docela vážně tvrdí universitní professor v Chicagu, paedopsycholog John Dewey, jenž takové napovídání a opisování schvaluje a trest za takové jednání zavrhuje — to pokládám za převrácenost.

vypočítat, o kolik nepoměrně víc bych naučil, kdybych ten čas, který nyní musím věnovati úlohám, mohl věnovati cvikům ústním! A proto pravím: Škoda času! Škoda té hodiny, kterou se úloha ve škole pracuje, škoda hodiny druhé, kdy se ve škole opravuje, škoda těch půldnů, které učitel musí zmařit jich korrigováním! Škoda té jeho úmorné práce, která mohla býti věnována věcem užitečnějším! Znamenitý pedagog a reformátor Arnold Ohlert praví: „Cviky ústní jsou mnohem důležitější než překlady písemné“, a Keller (Wünsche zur bevorstehenden Reform der Gymnasien) tvrdí, že my klassičtí filologové dosáhli bychom svého cíle za polovičku času nyní tomu předmětu věnovaného, kdyby se odstranilo překládání písemné a místo toho více se pěstovaly cviky ústní.

c) Ani to se nemůže říci, že by úlohy byly spolehlivou kontrolou vědění žákova, neboť je známo, že úlohy se opisují, domácí skoro všecky, školní z velké části. Že domácí se opisují, je známo: pracují je dva, tři, ostatní je bezmyšlenkovitě opíší. Kdybychom tak někdy v gymnasiu vstoupili v respiriu do některé třídy, mohli bychom spatřiti tento obrázek: v třídě 3—4 nápadné skupiny, vždy 15—20 žáků shrnuvších se a nahnutých okolo jednoho, jenž jim diktuje, a ostatní píší — to píší domácí úlohu. Ale v třídě vedle to dělají ještě praktičtěji: jeden žák jde k tabuli a napíše v respiriu celou domácí úlohu na tabuli, ostatní pak ji opisují, honem, aby než vstoupí professor do třídy, byli se vším hotovi a tabule zas čista!! Žáci slabí, aby se nezdálo, že úlohu opsali, schválně udělají 2—3 chyby, a stává se, že žák výborný sám jim poradí: tady má býti konjunktiv imperfecti, ale dej praesens, abys měl chybu!

A ty opsané práce musí potom učitel celé odpoledne prohlížet, musí mařiti čas korrigováním prací opsaných a tvářiti se, jakoby o tom nevěděl, že jsou opsány; musí dávati žákům za úlohy ty známky, jakoby to byly práce jejich, a zapisovati je co nejsvědomitěji do katalogu! Učitel ví, že je to podvod, ale nesmí to konstatovati, nýbrž naopak, musí každému žáku dáti známku, jakoby byl úlohu pracoval sám — to jest neupřímnost, to jest nepaedagogické a školy nedůstojné, a já se divím, že na tento moment již dávno nebylo upozorněno![1])

Myslím, že ta doba, kdy domácí úlohy latinské a řecké budou odstraněny, není daleka. Nedávná konference ředitelů z celého Rakouska v Praze se usnesla mezi jiným také stran „Entlastung der Schüler von

[1]) S radostí se dočítám, že v tomto smyslu mluvil v anketě universitní professor Dr. Strouhal.

häuslichen Arbeiten", a v jednom z posledních čísel Věstníku českých professorů se dočítám, že též komise pro reformu vyučování jazykům klassickým v Praze se usnesla, aby domácí úlohy z latiny byly odstraněny.

Kojím se nadějí, že na tyto návrhy ministerstvo přistoupí, a ti z kollegů, kteří přijdou po nás, domácích úloh latinských a řeckých už opravovat nebudou.

Ale ani školní úlohy nejsou pravým obrazem skutečných vědomostí žákových — neboť i při těch se podvádí. Podvádí se opisováním ze sešitu vedle, napřed, napovídáním, podstrkováním papírkův a pijavého papíru, na němž jest něco napsáno, opisováním z otevřené knihy a vytržených listů pod lavicí, z listův a papírků vložených do sešitu, do náprsní kapsy, do manšet, z poznámek na manšetách i na nehtech, podvádí se obracením se, nahybáním, vstáváním, odcházením na záchod, a co já všecky ty praktiky znám! Nejvíce chtějí žáci opisovat na konci hodiny, jak zazvoní. To jakoby byl povel, aby všichni začali mluvit. A je to také pochopitelno: nadešel poslední okamžik, kdy lze si ještě pomoci — tedy honem ještě na něco se zeptat, někam nakouknout, něco si podstrčit! — učitel má co dělat, aby je udržel.

A neopisují jen žáci slabí a špatní, dělají to i žáci lepší a nejlepší, a nepokládají takový švindl při školní úloze za nic nečestného. I žáci jinak mravní a hodní pokládají švindl při školní úloze za něco, co se rozumí samo sebou, a za věc úplně nevinnou. Konstatovalo se to i v anketě. Universitní professor Dr. Strouhal pravil: Musí se uvážiti, že ti mladí lidé jsou při zkoušení v jakémsi stavu válečném, a že tedy pochopitelným způsobem mají za to, že všecky prostředky jsou dovoleny.

Že se zejména při písemné maturitě podvádí, jest jisto. Třeba by to ten neb onen ředitel snad z obavy o dobrou pověst svého ústavu popíral, faktum jest, že se při písemné matuře podvádělo a podvádí. Dokazují to i přiznání samých žáků, bývalých abiturientův, obsažená v odpovědech na rozeslaný jim dotazník, jak se o tom možno dočísti ve Věstníku českých professorů XIV. 216. Z odpovědí těch vychází na jevo, že není snad třídy, ve které by se nebylo podvádělo, a žáci, kteří poctivě pracovali, jsou výjimkou.

A co platí o maturitě, platí o školních úlohách vůbec.

Sluší ještě uvážiti, že žáci sedí tak těsně vedle sebe, že mimoděk vidí do sešitu sousedova, a opisování ani při nejpřísnějším dozoru úplné

zabrániti nelze. Je to také vidět v úlohách: obyčejně mají sousedé nebo i celé skupiny žáků nejblíže sedících tytéž chyby.

Pravil jsem, že opisování ani při nejpřísnějším dozoru[1]) úplně zameziti nelze. A to jest právě, proč jest mně taková školní úloha, řeknu to přímo, zrovna protivnou — raději bych deset hodin učil než jednu takovou školní úlohu.

Protiví se mi, když vidím, jak žáci, i lepší, činí stálé pokusy učitele oklamat; když žáci, jak se učitel pohne, trochu jináč obrátí, každého takového okamžiku hned využitkují, aby něco šeptali, nakoukli do sešitu sousedova, zkrátka podváděli, a učitel musí po celou hodinu dávati nejnapjatější pozor a pořád něco zamezovat a žáky pořád při něčem přistihovat!

Dojem, jaký taková věc na učitele svědomitého činí, je zrovna ošklivý, a já úplně dávám za pravdu Dr. Stercingrovi (Věstník českých professorů, XIV. 433), že tento stálý zápas bdělosti učitelovy se žáky, kteří ho chtějí stůj co stůj oklamat, není školy a poměru mezi učitelem a žákem důstojný!

Z toho, co posud řečeno, vysvítá tuším jasně, že úlohy školní nejsou pravým obrazem skutečných vědomostí žákových. K tomu přistupuje, že při zkoušení ústním může se učitel lépe přesvědčiti o vědění žákově než při zkoušce písemné, poněvadž zdar práce písemné závisí mnohdy na náladě žákově. A mimo to — cituji opět Dr. Stercingra — při zkoušení ústním zmýlí se žák třeba několikráte; stačí sebe nepatrnější upozornění učitelovo, žák omyl napraví a učitel přese všecky ty okamžité omyly nabývá přesvědčení, že žák věci rozumí, a zkouška dopadne dobře.

---

[1]) Ovšem dozor na žáky při školní úloze nekonají všichni učitelé stejně — jedni jej provádějí laxněji, říkajíce, že nebudou dělat policajta vůči žákům, a čtou u stolku z knih, nebo se dívají z okna ven a pod. To jest nebezpečno vzhledem ke kázni v třídě. Dovolíme-li jednou někomu opisovat, budou za chvíli opisovat všichni a nastane úplná demoralisace. Je to však též nebezpečno vzhledem k professoru samému. Neboť žáci se tím chlubí, jak opisovali, a vykládají po hospodách, jak ten a ten professor je nechal opisovat a schválně si stoupl k oknu a díval se ven, aby nic neviděl, a to i u maturitní práce! Netřeba vykládat, kdyby se to dověděly školní úřady, jaké by to mohlo míti následky pro professora i pro žáky a celý ústav! Opisovat se tedy dovoliti nesmí. Chtít bojovat proti školním úlohám tím, že dovolíme opisovat, to by nebyla správná cesta, neboť tím bychom schvalovali podvod, což jest nemorální. Jedině správná cesta jest, pracovati k tomu, aby žákům odňata byla možnost podvádět, čili aby školní úlohy byly zrušeny. Podobně se vyjádřil též universitní prof. Dr. Strouhal v anketě.

Při zkoušce písemní dopustí se žák tím spíše podobných omylů, že se připravuje k ní vždy s jakýmsi vzrušením. Nikdo ho neupozorní, že se přepsal, že pochybil. Výsledek je vždy horší nežli při zkoušení ústním při stejných vědomostech.

d) Byla by ještě zajímavá kapitola, ukázati, jak korrektury **ničí ducha professorova.** Slavný universitní professor a spisovatel Paulsen nazývá korrektury nejduchamornějším zaměstnáním, jaké si vůbec možno mysleti, a praví, že kdyby staří Řekové byli znali korrektury, byli by je zařadili mezi nejhroznější muka v Tartaru. Přál bych si, kdybych mohl toto thema probrati obšírněji se stanoviska psychologického a pathologického a ukázati, jak korrektury ducha olupují, zbavují vší pružnosti a činí neschopným práce jiné; ukázati, jak nesmírně blahodárně působí na ducha, má-li člověk touž věc po sobě číst padesátkrát, na př. jak ten osel šel s houbami přes řeku a upadl, totéž zas také celé podruhé, potřetí, až padesátkrát, či vlastně, čte-li se každá úloha dvakrát — stokrát, a při tom hledat hnidy, kde je tam vynechána čárka, kde jest místo čárky puntík atd. atd., a to co nejpozorněji, poněvadž za ním stojí kontrola, a to mnohdy dosti tíživá, která posuzujíc úlohy nepřiblíží k tomu, co jest na úloze to nejdůležitější, totiž jak učitel úlohu ve škole připravil a sestavil, nýbrž slídí jen po přehlednutých chybách nebo nějakém ν efelkystikon!

e) Mohl bych ještě obšírněji rozvést, co jsem naznačil již nahoře, totiž jak korrektury jsou na škodu i škole samé, poněvadž připravují učitele o velké quantum času, který by mohl jinak věnovati škole, ať již intensivnější přípravě, ať studiu, spisování učebných knih nebo vůbec vědě, a kdyby ničemu jinému, aspoň svému zotavení a osvěžení, kterého učitel také má potřebí. Ale abych nezabíhal daleko, shrnuji již výv ody své o úlohách v tato slova:

Poněvadž písemné úlohy zabírají jak učitelům tak i žákům mnoho času, který by se ve prospěch školy jiným způsobem mnohem lépe mohl zužitkovati, poněvadž ducha učitelova zrovna umořují, jsou v ohledu klassifikace mnohdy bezcenné a v ohledu ethickém zrovna na pováženou, poněvadž žáky přímo svádějí k podvodu a učitele nutí dávati sankci švindlu: z těch důvodů bych byl pro to, aby písemné úlohy byly jednak úplně odstraněny,[1]) jednak aspoň značně obmezeny.

12. Jiná výtka činěná zkoušení jest, že žáci učí se jen pro zkoušku, jen pro známku, a ne pro předmět. Nutno prý

[1]) Latinské a řecké domácí; české domácí ne, ty mohou zůstati.

odváděti zájem žákův a rodičův od známek a připoutávati jej k věci samé, k duševní práci. Tak zní 12. these z resoluce posledního professorského sjezdu ve Vídni, a v tom smyslu psal též u nás ve Věstníku českých professorů vloni professor Dr. Oldřich Kramář ml.

Na vývodech těch jest mnoho pravdy, a není o tom žádné pochybnosti, že by se žáci neměli učit jen pro známku, nýbrž pro věc samu, ze záliby v práci samé; ale požadavek ten jest příliš ideální, ve skutečnosti bývá jináče. Možná, že se někteří žáci učí jen pro zkoušku a pro známku, ale bez zkoušení a bez známky by se snad vůbec neučili a neuměli by nic!

Aby se žáci učili stále jen z přesvědčení, že toho vyžaduje jejich dobro a že je to jejich povinnost, to předpokládá veliký idealismus, velikou mravní sílu a již ustálený pevný charakter.

Žáci však nejsou samí idealisté, a pevného, ustáleného charakteru také ještě nemají, poněvadž mladý člověk si charakter teprve tvoří a k utvoření musí býti veden. Ostatně, jak dobře dí Václav Čermák, „kdo bude míti za zlé žáku, jenž se učí skutečně jen pro známku! Není-li jiné vzpruhy k učení, aspoň je ta! Vždyť i kdo z nás dospělých jest prost aspoň stínu malicherné ctižádosti? Tu bychom musili čekati, až lidská povaha změní se od základů. A což teprv duše vyvíjejícího se lidského tvora! Volání po důvěře, kterou máme mládeži věnovati v přesvědčení, že i bez zkoušecí kontroly se bude snažiti osvojovati si školní vědomosti, jest paedagogickou sentimentalitou.“

K tomu dodávám, že kde není kontroly, tam dostavuje se laxnost, kdežto vědomí kontroly zvyšuje i u dospělých přesnost v konání povinností. Žáky musíme k učení trochu nutit — a takovým donucovacím prostředkem je zkoušení a klassifikování. Namítne se, že při výchovu nemá býti žádného nucení, že dobrý čin, jenž byl vykonán z přinucení a ne z dobré vůle, nemá žádné ethické ceny. Připouštím, že v theorii je to úplně správné, ale jen v theorii — v praxi bývá aliter. Praxe ukazuje, že nechce-li kdo konati dobro po dobrém, jest dobře — již vzhledem k celku, když ne vzhledem k němu samému — ho k tomu přinutit. Ostatně on sám později snad uzná, že to „nucení k dobrému“ nebylo tak špatné. Snad později tomu i zvykne a dobro, jež dříve konal jen nerad a z přinucení, bude konat dobrovolně a rád a bude i povděčen, že byl tak veden a vychováván.

13. Zjednodušit stupnici známek. Co se týče stupnice známek, myslím, že by se měla i co do počtu známek i co do jejich

označení slovy poněkud lépe upravit. Mohlo by býti stupňů méně, a pro jednotlivé stupně měla by se zvoliti jiná, přiměřenější slova; nebo by se mohly jednotlivé stupně označovati pouze čísly, jak se to na některých ústavech skutečně praktikuje.

O této věci, totiž o zjednodušení stupnice známek a vůbec o zjednodušení klassifikace napsal vloni Dr. Oldřich Kramář ml. velmi pozoruhodný článek ve Věstníku českých professorů, v němž navrhuje tuto stupnici:

1. Prospěl výborně: pro žáky, kteří předepsané učivo ovládají v celku bezvadně, jemu dokonale rozumějí a nad to vynikají samostatností úsudku.

2. Prospěl: pro žáky, kteří předepsané učivo úplně ovládají, naučenému alespoň uspokojivě rozumějí a nad to vynikají samostatností úsudku.

3. Prospěl slabě: pro žáky, kteří předepsané učivo osvojili si neúplně anebo naučenému úplně nerozumějí a vubec jeví slabší soudnost.

4. Nevyhověl: pro žáky, kteří buďto z nedostatku nadání nebo z nepilnosti mají vědomosti neúplné a naučenému úplně nerozumějí, jevíce slabší soudnost.

Jestliže žák ve všech předmětech „prospěl" a ve třech předmětech jest „výborný", možno mu přisouditi všeobecnou známku „první třídy s vyznamenáním." Prokáže-li však žák, který jest ve třech i více předmětech výborný, v jediném předmětě slabý prospěch, nemuže obdržeti vyznamenání.

Naproti tomu, jestliže žák ve třech předmětech „prospěl slabě", propadá, jelikož žák, který ve třech ze 6 až 8 předmětu se jeví slabým, jest v celku neschopným pro další postup a jeví menší celkovou zralost a schopnost než jiný žák, který ve všech předmětech „prospěl" a v jediném je výslovně nedostatečným.

Tento návrh i jeho odůvodnění se mi úplně zamlouvá.

Také v anketě bylo navrhováno, aby stupnice známek se zjednodušila.

14. Zkoušením ubírá prý se mnoho času vyučování. Jiná námitka zní, že zkoušením ubírá se mnoho vzácného času vyučování. Na to odpovídám: zkoušení, míním ovšem zkoušení, jak má být, a ne pouhou honbu za známkou, jest jen jiná forma vyučování.

Nebylo by přece dobře stále jen vykládati věci nové — učitel se musí přece stále přesvědčovati, zdali a jakou měrou žáci probrané učivo si osvojili, a shledá-li nedostatky, musí vysvětlovat znova; přesvědčil-li se, že se žák neučil, naléhá na něho, aby se naučil; zkrátka při zkoušení se stále učivo opakuje, doplňuje, prohlubuje, znova intensivněji projednává a tím stálým a několikerým opakováním hlouběji v mysl žáků vštěpuje, neboli, jak dí Návod, zkoušení jest jen zpracování učiva v jiné formě a má celé třídě prospěti.

K tomu jest ovšem potřebí, aby se při zkoušení dbalo co nejvíce součinnosti celé třídy.

15. O methodě zkoušení. Jsou methody dvě:

a) methoda, při níž jest delší dobu zkoušen jen žák jeden, při čemž ostatní jsou z práce vyloučeni;

b) methoda dialogická, totiž methoda krátkých otázek a okamžitých odpovědí, při nichž celá třída jest nucena spolupracovati.

Obě methody mají své přednosti a vady. Přednost methody první jest, že při ní poznají se vědomosti žákovy důkladněji. Přednost methody dialogické jest, že celá třída je součinna a za kratší dobu se vyzkouší více žáků. Při této methodě musejí všichni žáci býti připraveni na to, že budou vyvoláni třeba několikrát za hodinu a nemohou si vypočítat, kdy na ně dojde.

Vady obou method jsou: Methoda první má tu vadu, že žáci nezkoušení nedávají pozor — myslí, že věc se jich netýká — a za druhé, že se vyzkouší méně žáků. Při methodě druhé jsou zase žáci u velikém duševním napjetí, jsou stále jako v ohni, což žáky unavuje. Jinou vadou této methody jest, že se při ní učitel nepřesvědčí tak důkladně o vědomostech žákových.

Aby se této vadě odpomohlo, jest radno zaříditi zkoušku tak, aby se při zkoušení k několika určitým žákům přiblížělo zvláště. (Návod, 43.)

Nejlépe asi bude, když se dle potřeby užije method obou a obě methody se střídají. Nechť se tedy zařídí methoda zkoušení od případu k případu. Všeobecných pravidel tu stanoviti nelze; záleží tu mnoho na povaze předmětu a na povaze třídy.

16. Jak často zkoušeti. Běží ještě o otázku, jak často zkoušeti. Má-li se zkoušeti 1. denně, či 2. v delších lhůtách z větších partií, či 3 až ke konci roku z celé látky.

V anketě se denní zkoušení zavrhovalo a navrhovalo se jen zkoušení z celých partií.

Já mám za to, že všechny tři způsoby jsou možny; záleží tu mnoho na povaze předmětu. Každodenní zkoušky z hodiny na hodinu jsou na místě na př. ve filologii, vůbec v nižším gymnasiu.

„Opakováno a zkoušeno budiž ustavičně!“ praví Komenský, a doporučuje zkoušky i v určité doby, i z nenadání, zvláště při těch, jimž se věří nejméně, aby se učitel přesvědčil, že se učí. (Komenský, Didaktika analytická, str. 19 a 56.)

Návod doporučuje zkoušeti v nižších třídách každý den, ve vyšších v některých předmětech někdy také z větších partií. Dle téhož

Návodu jest každého žáka zkoušeti aspoň jednou za měsíc, tedy 4—5krát za semestr. Doporučuje se též zkouška častější, někdy denní. To ovšem nevylučuje způsobu druhého, totiž zkoušeti občas z celých partií. To je též velmi důležito a nutno ve všech třídách a předmětech, vždy po ukončení jistého menšího celku. Takové rekapitulační zkoušky celých partií přináší povaha předmětu sama sebou, po přečtení jistého spisu, některého zpěvu z básníka atd.

Odstraniti však ve všech předmětech zkoušení každodenní a nahraditi je zkouškami z celých partií konanými po delších lhůtách, to by nebylo dobré, nehledě ani k tomu, že ve filologii to vůbec ani není možno, poněvadž tam nelze vůbec dále pokročiti bez znalosti látky z hodiny předešlé; nebylo by to dobré již i z té příčiny, že by to bylo nové obtížení žáků. Kratší zkoušky jsou pro žáky snadnější nežli zkoušky obsáhlejší. Ty by sneslo jen malé procento žákův a propadlých by bylo mnohem víc.

Kdyby žáci věděli, že se 3—4 neděle nebude zkoušeti, nýbrž jen přednášeti, neučili by se, nechávali by učení až na konec, na poslední chvíli, a pak by všeho najednou nezmohli. Mimo to takové překotné učení nahonem také by za mnoho nestálo. Práce kvapná málo platná! Dokonce pak by nebylo radno nechávati vše až na konec semestru. Tu by žáci látky teprv nezmohli. Takové závěrečné zkoušky až na konci roku se též proto nedoporučují, protože bývají rychlé a povrchní, bývají spojeny s velkým vzrušením zkoušených a míjejí se proto se zamýšleným výsledkem (Kádner v Pražské Lidové Revue, 1907, 16.)

Nejlépe tedy kombinovati způsoby všecky, jak se beztoho posud děje, totiž:

1. zkoušeti denně,
2. občas z větších partií,
3. a na konec z látky celé, ne však náhle a bez přípravy, nýbrž po náležitém, nenáhlém opakování po částech.

Tak-li se bude postupovati, pak nemůže proti takovému zkoušení nikdo rozumný nic namítati, a takovým zkoušením bude zároveň postaráno, aby žáci ponenáhlu, ale jistě a trvale celé učivo si osvojili.

17. Jak často klassifikovati. Příruční katalog. Z potřeby častěji zkoušeti nevyplývá ještě nutnost, aby se také právě tak často klassifikovalo. Naopak, doporučovalo by se, aby učitel častěji zkoušel bez klassifikování, totiž aby se přesvědčoval, jak žáci učivo si osvojili, ale nedával známek, aspoň ne hned,

při zkoušení před žáky, nýbrž činil to tak, jak jsem vyložil v kapitole o zkoušení nepovědomém.

Učiteli by mělo býti dále ponecháno dosti potřebného času, aby si o výkonech žáků mohl utvořiti jasný a spolehlivý úsudek. Proto by se s psaním známek do třídního katalogu nemusilo tak spěchati,[1]) a nemusily by se tam psáti známky všecky. Stačilo by snad, kdyby učitel ze známek, které si ovšem do svého příručního katalogu, pro svou vlastní informaci poznamenával, zapsal až ke konci konferenčního období **jen jednu známku výslednou.**

Ale do svého příručního katalogu poznámky si učitel činiti musí, a to časté a podrobné, neboť jak by pak mohl žáka klassifikovati, nemaje pro svůj úsudek spolehlivého materialu? Nelze přece předpokládati, že si bude stále všecky výkony všech žáků pamatovati. To jest možno v tom případě, má-li učitel tytéž žáky po několik let a žáci ti se pořád stejně učí; pak ovšem činiti si stále podrobné zápisky netřeba, leda zas jen v tom případě, jestli se žák nápadně horší nebo lepší. Ale má-li učitel tříd několik, a stále žáky nové a mnoho, není možno, aby se obešel bez podrobnějších zápiskův, aby si pamatoval, jak každý z těch, dejme tomu, 200 žáků pokaždé odpovídal.

Spoléhati pak až na výslední dojem na konci semestru, bylo by nebezpečno, poněvadž ten dojem mohl by býti velmi subjektivní, ne-li dokonce libovolný, a mohlo by se tedy žákům snadno ukřivdit. Spravedlivá a objektivní klassifikace bez častějšího zkoušení a častějších podrobných záznamů do příručního katalogu byla by nesnadna, ne-li nemožna. A proto s heslem „Pryč s příručním katalogem!“, které se nyní od několika let v učitelských kruzích ozývá, nesouhlasím.

Já jsem pro záznamy, a to záznamy časté a podrobné, arci jen do katalogu příručního, který je soukromým zápisníkem učitelovým, a nikoli do katalogu třídního, který jest knihou úřední. Dobře praví o rozdílu mezi katalogem příručním a katalogem třídním professor Martinak: „Napíšu-li známku do katalogu třídního, je tam nezměnitelně zapsána — littera scripta manet — a já jako učitel sám jsem si ruce svázal. Jinak se má věc při katalogu příručním. Zde jsem suverenním pánem. Co tam zaznamenám, jest jen pro mne, a to jen pomůckou informativní, a mohu své první, ještě nedosti spolehlivé záznamy dle pozdějších lepších zkušeností rektifikovat, mohu

[1]) Když jsem míval primu, vždy jsem s klassifikací otálel a prvních 14 dní zapisoval jsem známky jen nerad a jen proto, že to bylo nařízeno.

připojiti vysvětlující dodatky a pod. Ovšem předpokládá se, že katalog příruční jest úplně soukromá věc učitelova.“ Tolik prof Martinak.

Já bych si dovolil upozorniti ještě na toto: Dobré jest, když si učitel poznamenává nejenom známky, nýbrž též, z čeho byl žák zkoušen a co neuměl, a co bylo toho příčinou, že neuměl, zda nedbalost či nepilnost, či neporozumění a pod.; dobré je též poznamenati si, kdy se žák omlouval a proč, a příští hodinu se přesvědčit, zdali to už umí, a neumí-li, žádat to po něm hodinu třetí, po případě čtvrtou a tak dále a neustat, až to umí. Taková methoda má na žáky výborný účinek i co se týče prospěchu, i co se týče stránky vychovatelské, když totiž žáci vidí, že všecko jejich konání se kontroluje a žádná laxnost a lehkomyslnost se netrpí, a zároveň vidí, že učitel to s nimi myslí dobře, a jestliže je častěji vyvolává, že nečiní tak proto, aby na nich „jezdil“, nýbrž aby uměli.

Takový příruční katalog jest někdy i výborným a neklamným prostředkem k udržení kázně. Každý učitel zajisté ze zkušenosti ví, že třeba jen sáhnouti na katalog a snad obrátit v něm dva, tři listy a při tom pohlednout na třídu, aby hned v celé třídě nastal zvláštní klid a pozornost. Nemíním, aby snad tím způsobem šířil učitel hrůzu a postrach a dával snad žákům cítit, že jakmile tento „liber scriptus proferetur“, nastává „dies irae, cum vix iustus sit securus“ — míním to jen jako docela nevinný prostředek k udržení kázně, při jehož užití může býti učitel v nejlepší míře a nemusí býti nijak rozčilen ani snad zkoušeti přísněji.

18. Katalog třídní. Na posledním sjezdě professorů ve Vídni bylo řečeno, že katalog třídní jest instituce ryze byrokratická, která slouží snad pohodlí ředitelovu a pohodlí zemských inspektorův, ale učitelům, žákům i věci samé (vyučování) jest jen na škodu, a při vyslovení slova „třídní katalog“ voláno „Polizeiinstitution!“ Katalog třídní jest prý svědectvím nedůvěry k učitelům; i navrhují ředitel Thumser a universitní professor Dr. Martinak, aby byl odstraněn, a v tom smyslu mluveno též v nedávné anketě (vládní rada Thumser a vládní rada Schwiedland).

Podám napřed historii tohoto katalogu a pak povím o něm své mínění.

Až do roku 1887 jsme učili bez třídního katalogu — učitel zapisoval si známky jen do svého katalogu příručního, a nějakého úředního katalogu ústavu, do něhož by byli všichni učitelé povinni zapisovati známky, nebylo. Ten zaveden teprve roku 1887, a professorům nařízeno, aby do něho „sofort, Tag für Tag“ zapisovali.

Toto zařízení nebylo však nikdy populární; naopak, učitelstvo je těžce neslo, a málo bylo takových horlivců, kteří by nařízení to byli doslovně vykonávali a skutečně „sofort, Tag für Tag" zapisovali, jednak proto, že z věcných důvodů nikdy vhodnost tohoto zařízení neuznávali, jednak též z té příčiny, že zařízení to znamenalo značné plus práce a nutilo professory, aby po únavné práci ve škole pracovali ještě ve sborovně: kdežto dříve chodilo se po zvonění domů, chodili nyní po zvonění s veselou tváří domů jen studenti, professoři musili ještě půl hodiny zůstat v ústavě a zapisovat známky. Zapisovali však jen neradi a někteří „hned" vůbec ne, a tak musili ředitelé liknavé zapisovatele nutit a v konferencích opět a opět důrazně na výnos upozorňovat a po případě i hrozit, že proti liknavcům bude zakročeno úředně. Ale professoři přece „sofort" nezapisovali A tu přihodily se věci, které mimoděk stanovisko professorů v této věci sesílily a přispěly k tomu, že nepopulární vynesení bylo třeba ne úplně odstraněno, ale aspoň poněkud zmírněno. Rodiče a obecenstvo užili totiž práva, které jim toto vynesení dávalo, a chodili se dívat do gymnasií do katalogů, vypisovali si známky, sčítávali je a dle toho pak předpisovali professorům, jak mají žáky klassifikovati, a jestliže učitel dal známku jinou než jakou si rodiče mathematicky vypočetli, professorům to vytýkali — ovšem neprávem, poněvadž všecky známky nemají stejné váhy, a ustanovovati konečnou známku prostou operací mathematickou jest nesprávno.[1]) Rozhodujeť tu také celý vývoj žáků, zdali se totiž žák zlepšil či pohoršil, a jiné a jiné okolnosti.

To vedlo k vynesení (roku 1899), že jednotlivě a bez odkladu mají se do třídních katalogů zapisovati pouze známky ze zkoušek objemnějších nebo významnějších, z ostatních pak zkoušek příležitostných

[1]) Že při stanovení konečné známky neměla by rozhodovati mechanická mathematická operace (sčítání a dělení), viděti ze srovnání těchto dvou žáků: Žák A má na počátku semestru výborně, pak chvalitebně, pak dobře, pak dostatečně a na konec nedostatečně. Žák B naopak na počátku semestru nedostatečně, pak dostatečně, pak dobře, chvalitebně a na konec výborně. Mathematicky jsou si oba žáci rovni — oba mají týž součet

$$(A = 1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15,$$
$$B = 5 + 4 + 3 + 2 + 1 = 15)$$

a též známku průměrnou mají oba touž

$$(A = 15 : 5 = 3,$$
$$B = 15 : 5 = 3),$$

a přece jak veliký mezi nimi rozdíl! Žák A jest na konci roku nedostatečný, kdežto žák druhý jest výborný!

nebo menší váhy že si má učitel v každém období utvořiti jedinou známku soubornou, a tuto soubornou známku před každou obdobní poradou zapsati do třídního katalogu.

Toto vynesení značí sice jakýsi pokrok, ale i proti němu ozývá se nyní odpor a poukazuje se na to, že přece jenom těmito známkami učitel jest příliš vázán, těmi závažnějšími z partií obsáhlejších ještě víc než těmi méně závažnými z lekcí jednotlivých; poukazuje se na to, že první známky, dokud učitel žáka ještě dobře nezná, neměly by rozhodovati pro úsudek konečný, poněvadž později nabyl učitel o žáku zkušeností lepších a dle těch by měl své dřívější záznamy rektifikovat. Ve svém příručním katalogu takovou rektifikaci učiniti může, ale v třídním katalogu ne — tam littera scripta manet, a proto by se tam tolik známek nemělo zapisovati.

Ale katalog třídní přináší sebou ještě zlo jiné, o němžto jsem se už několikráte zmínil v kapitolách předešlých.

Poněvadž bylo nařízeno, aby do každé konference měl žák v třídním katalogu 2—3 známky, muselo se zkoušet, aby se tomu nařízení vyhovělo. V třídě, kde bylo mnoho žáků, musilo se zkoušet honem, a tak nastávala skutečně někdy pravá, jak se nyní obecně říká, honba za známkami.[1]) To nebylo dobré, poněvadž se zkoušelo ne aby se látka opakovala a znova intensivněji procvičila, nýbrž jenom aby se mohla vyplniti úřední akta, aby byly známky pro třídní katalog.

Učitelstvo bylo si toho dobře vědomo, že věc není v pořádku, a dlouhá léta tísnivý tlak toho zařízení pociťovalo; hlasy se proti tomu ozývaly, napřed ojediněle, pak víc a více, až vzrostly v jednosvorný, mohutný projev všeho professorstva na posledním sjezdě ve Vídni, a podobné hlasy ozvaly se též v nedávné anketě, kdež katalog třídní byl zavrhován a žádáno jeho odstranění.

Zdá se, že hlasů těch nenechá ministerstvo bez povšimnutí. Aspoň ministr vyučování slíbil, že způsob zkoušení bude důkladně opraven v duchu moderním. Katalog třídní bude asi ne-li úplně odstraněn, tedy aspoň značně obmezen.

Já bych byl pro jeho obmezení také z té příčiny, že stálé přepisování známek z katalogu příručního do katalogu úředního stojí mnoho práce a času. Učitel si beztoho činí podrobné zápisky v katalogu svém; má-li pak tyto své zápisy zase zapisovati do katalogu třídního, je to, jak

[1]) Ostatně souvisí věc ta též s počtem konferencí. Bude-li, jak professorstvo navrhuje, konferencí méně, pak takové »honby za známkami« nebude, aspoň ne tou měrou, jako dřív.

jsem vždycky říkal, dvojité knihvedení. Jsem tedy pro obmezení zápisů do třídního katalogu — k úplnému odstranění asi sotva dojde, a to proto, že třídní katalog poskytuje dobrý přehled prospěchu žáků řediteli, třídnímu i všem učitelům v třídě zaměstnaným a všem professorům vůbec, a konečně také proto, že jakási kontrola klassifikace také jest dobrá!

19. Přeplnění tříd. Na konec ještě několik slov o velikém zlu, na něž učitelstvo nepřestává opět a opět poukazovati, kterým samo nejvíce trpí, které však změniti nemůže, poněvadž to není v jeho moci. Je to přeplnění tříd, které působí největší obtíž při zkoušení a má v zápětí ono rozčilující a překotné zkoušení. Kdyby nebylo v třídě víc než 20—30 žáků, jak vládní rada Petelenz v anketě navrhoval, odpadly by mnohé žaloby na zkoušení a klassifikování samy sebou. Při velkém počtu žáků není možno učiteli zabývati se déle s jednotlivcem, nemůže se tedy přihlížeti tou měrou k individualitě žákově a nemůže se tak vychovávati, jako při počtu menším. Nepřestane-li přeplnění tříd nepomůže ani zlepšený modus zkoušení.

20. Příčinou nervosity nynější mládeže není zkoušení ve škole, nýbrž četné vlivy mimoškolské, které nyní na mládež se všech stran se hrnou a proti kterým je škola úplně bezmocnou; je to nezdravá nynější literatura, kterou do sebe mládež hltá, sensualistické, na dráždění smyslů vypočtené umění, špatný tisk, úpadek náboženského cítění, převrácený výchov rodinný, přílišná poživačnost, jež se nyní mezi mládeží vzmahá měrou povážlivou, požívání lihových nápojů, kouření a předčasné užívání jiných požitků, které ještě pro mladé lidi nejsou a rozrušují jen jejich organismus, olupují o ideály, vážně ohrožují zdraví tělesné a duševní a přivádějí tak předčasnou tělesní a duševní vysílenost, blaseovanost a předčasný marasmus.

Zkrátka, příčinou nervosity je špatná životospráva, a ta-li se nezmění, pak ani to, co se nyní bohudíky pro zdraví mládeže se strany školy činí, neprospěje tou měrou, jak by bylo žádoucno.

IV. Závěr.

Nynější zkoušení na středních školách některé vady má, ale proto ještě nesmí se zkoušení vůbec odstranit, nýbrž jen lépe upravit, asi tak, jak v pojednání naznačeno: zkoušeti objektivně, přísně, ale při tom humanně, klassifikovati jen tehdy a tak, jak v pojednání vyloženo, písemné úlohy obmezit, stupnici známek jinak upravit, odstranit přeplnění tříd a vésti mládež k rozumné životosprávě.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Poněvadž však biskup Václav Urban Stuffler přípisem ze dne 1. února 1822 si stěžoval, že zkoušky za první semestr příliš pozdě počínají, uložilo moravské gubernium přípisem[1]) ze dne 6. dubna téhož roku olomouckému theologickému direktorátu učinit opatření, aby budoucně zkoušky za první běh na theologickém ústavě vždy před svátky velikonočními byly konány. Nemohl-li by studijní ředitel před velikonocemi ke zkouškám se dostaviti, vyhrazuje si gubernium učinit na nejvyšším místě potřebné návrhy na jiné rozdělení zkoušek v Olomouci a upozorňuje zároveň, že zkouška jednoho alumna nemá zpravidla trvati přes čtvrt hodiny.

Ostatně za nedlouho bylo dekretem studijní dvorní komise ze dne 20. května 1824 nařízeno,[2]) že každoroční přikázaná návštěva theologických ústavů diecesních nemá býti již konána v době zkoušek, nýbrž v kterékoliv jiné theologickému direktoru příhodné době. Tím docílí se ještě toho, že vlastního účelu této návštěvy, evidence o přednáškách všech professorů, jimž direktor může býti přítomen, jakož i evidence o pokroku žáků, jenž zkouškou jednotlivých žáků se ukáže, snáze a jistěji bude dosaženo.

Vedle toho žádala zemská vláda přípisem ze dne 29. dubna, dovolávajíc se dekretu studijní komise dvorní ze dne 7. října 1814, aby i v těch letech, ve kterých zemský theologický ředitel ústav navštívil, podával biskup každým rokem zemské vládě zprávu o stavu theologického ústavu diecesního. Skutečně také v archivě alumnátním uloženy jsou koncepty těchto zpráv z celé řady let. Kromě tabelárního

---

[1]) Uložen v archivě alumnátním.

[2]) Uložen v archivě alumnátním: Infolge Studien-Hofkommissionsdekret vom 20. May l. J. haben Se. k. k. Majestät mit A. H. Entschließung zu genehmigen geruht, daß die alljährlich anbefohlene Bereisung der theologischen Diöcesanlehranstalten nicht mehr zur Zeit der Prüfung, wo es durch die Einführung der jährlichen Prüfung unmöglich ist, sondern zu was immer fur einer dem theologischen Direktor beliebigen Zeit, wie es bei Gymnasialstudien geschieht, vorgenommen werde, wodurch sich noch der Vortheil ergebe, daß der eigentliche Zweck dieser Bereisung, die Evidenzhaltung über den Lehrvortrag der sämmtlichen Professoren, deren Vorlesungen der Direktor beiwohnen kann, und über den Fortgang der Schüler, welcher durch die Prüfung einzelner Schüler hervorgeht, leichter und sicherer erreicht werde.

přehledu theologického studia za uplynulý školní rok, v němž uvádějí se jednotlivé předměty v každém ročníku přednášené, knihy, dle nichž přednášky byly konány, a výsledek klassifikace, obsahují zprávy tyto údaje o personalním stavu sboru professorského, o tom, jak jednotliví členové jeho vykonávají úřad svůj, zda vydali v uplynulém školním roce tiskem nějaké spisy nebo pojednání nebo jinak se vyznamenali, zda se jim dostalo odměny nebo snad také pokárání, dále údaje o počtu alumnů v uplynulém školním roce a o jejich prospěchu ve vědách theologických, na konci zpráv uveden je seznam vládních nařízení ve školním roce vydaných, při čemž je spolu podán krátký jejich obsah.

Dozor nad brněnským ústavem theologickým, vykonávaný zemským ředitelem olomouckým, přestal však již roku 1830, neboť nejvyšším rozhodnutím[1]) ze dne 24. ledna téhož roku, prohlášeným dekretem dvorní komise studijní ze dne 6. února, nařídil císař František I, že theologické ústavy diecesní, jež podřízeny jsou bezprostřednímu dozoru a řízení ordináriů, nemají odtud dále býti visitovány theologickými řediteli, nýbrž že mají podobně jako veřejné ústavy všecka periodická podání v roce předkládati zemským úřadům a dvorní studijní komisi. U ostatních všech domácích ústavů theologických ponechána však byla dosavadní visitace nadále a měla býti konána aspoň jednou za tři leta.

Téhož roku zavedena byla také změna v příčině prázdnin. Kdežto až dotud bývaly velké prázdniny v měsíci září a říjnu, přeloženy byly, zajisté z důvodů zdravotních, nejvyšším rozhodnutím ze dne 7. ledna 1830 na měsíc srpen a září, jak vysvítá z cirkuláře moravsko-slezského gubernia ze dne 22. ledna 1830. Český překlad cirkuláře[2]) onoho zní: „Geho Milost Císař Pán Přenejvyšším uzavřením od 7. ledna t. r. neymilostivěji poručiti ráčil, aby na zdegšich učitelských ústavech veliké prázdniny (vakacé) na měsíce srpen a září se přeložily, však ale aby gegich trvání zákonem vyměřené se neprodloužilo; pročež má se pro každý učitelský ústav začátek těchto prázdnin tak ustanoviti,

---

[1]) Uloženo jest v archivě alumnátním a zní takto: Seine k. k. Majestät haben mit allerhöchster Entschließung vom 24. Jänner d. J. anzuordnen geruht, daß die theologischen Diözesan-Lehranstalten, welche unter der unmittelbaren Leitung ihrer Ordinarien stehen, von nun an nicht weiter zu untersuchen seien; wohl aber haben diese Lehranstalten, wie öffentliche Unterrichtsanstalten, alle periodischen Eingaben jährlich den betreffenden Landesbehörden und der Studienhofkommission zu unterlegen. Bei den übrigen theologischen Hauslehranstalten hat die bis nun bestandene Untersuchung wenigstens alle drey Jahre einmahl nach der in der Beilage mitfolgenden allerhöchst genehmigten Instrukzion Statt zu finden . . .

[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

aby se posledním dnem září skončily, a školní rok všudy stegným časem se začal. Toto Přenejvyšší uzavření podlé vysokého c. k. dekrétu dvorské komissi nad studiemi od 10. ledna běž. r. čísla 243 s tím doložením k všeobecné známosti se uvádí, že ono již v běžícím roce se uvede, a tímž příští školní rok všeobecně prvním dnem října začne."

System poručníkování vládního, jak se nám v těchto dekretech jeví, udržoval se nad ústavy theologickými, jako nad církví vůbec, až do konce vlády císaře Františka I. Také za jeho nástupce Ferdinanda I trval a byl zajisté tím tížeji pociťován, poněvadž zatím volání po větší svobodě církve vždy hlasitěji mimo země státu císařského se ozývalo. Též stolice apoštolská ujímala se svobody a autonomie církevní a obracela se opětovaně na vídeňský kabinet o zrušení necírkevních nařízení, jejichž škodlivé účinky vždy citelnějšími se stávaly. Panovníci oba, spravedlnosti milovní a církvi přející, popřávali papežským žádostem sluchu. Také dvorní a státní kancléř kníže Metternich byl dle svého vlastního ujištění ochoten uvolniti pouta státního absolutismu, svírající církev a její instituce; než ve vyšších vládních kruzích trvala láska k státní církvi dále, tak že státní kancléř byl v této příčině osamocen. A poněvadž, bohužel, ani biskupové, namnoze svým dřívějším postavením jako referenti vlády zemské nebo jako členové státem úplně ovládaných konsistoří, státnímu poručníkování zvyklí, nedovedli se vždy povznésti k vytrvalému a energickému potírání josefinismu, nepoznávajíce jednak velikosti nebezpečenství, jednak nemajíce dosti odvahy a zmužilosti, byla vydána pouze jednotlivá církvi příznivější rozhodnutí, která však více připsati dlužno na vrub osobní blahovůle obou panovníkův a smyslu pro spravedlivost jejich státníků.[1])

Při ústavech theologických jevilo se toto příznivější smýšlení k církvi katolické alespoň tím, že dvorní studijní komise nevydávala od roku 1830 již tolik nařízení do vnitřního jejich organismu hluboce zasahujících a zaváděla na nich postupem doby knihy učebné, které byly napsány již více neb úplně v duchu církevním.

Tak tomu bylo i při bohosloveckém ústavě brněnském. Jak z tabelárního přehledu theologického studia pro školní rok 1834/5 vysvítá, přednášeny byly v prvním ročníku církevní dějiny dle Kleinovy Historia ecclesiae christianae (Graecii 1828), biblické starožitnosti a introdukce do Starého Zákona dle Ackermannových Archeologia biblica a Introductio in libros Veteris Foederis, hebrejština

[1]) *Brück*, Geschichte der katholischen Kirche in Deutschland. II. Band. Zweite Auflage. Münster 1903, str. 139 n.

a exegese Starého Zákona dle vlastních skript tehdejšího professora Ambrože Klimka. V druhém ročníku přednášeno církevní právo[1]) dle Schenklových Institutiones iuris ecclesiastici, hermeneutika, exegese a introdukce Nového Zákona dle vlastních skript professora Jiřího Vrby, v třetím ročníku dogmatika a polemika dle Klüpfelových Institutiones theologiae dogmaticae (Vindobonae 1789 a častěji; s přídavky od professora Zieglera 1821), morálka dle dobré Stapfovy Epitome theologiae moralis 2 vol. Oeniponte 1832, ve čtvrtém ročníku theologie pastorální dle Reichenbergerovy Pastoralanweisung zum akademischen Gebrauch (Wien 1812) Knihy tyto zůstaly i v následujících letech předepsány s tou pouze pozměnou, že později místo dějin Kleinových zavedeny byly Ruttenstockovy Institutiones historiae ecclesiasticae (Viennae 1832 sq.), pro hermeneutiku a introdukci Nového Zákona Unterkirchner. Také exegese starozákonní a novozákonní přednášena byla dle spisů duchem církevním proniknutých. Dle tabelárního přehledu používal na př. ve školním roce 1848/9 professor Starého Zákona Ambrož Klimek pro exegesi Calmeta, Sanctia a Ackermanna a professor Nového Zákona Fr. Sušil přednášel exegesi novozákonní dle Allioliho, Cornelia a Lapide, Calmeta, Kleea a Macka.

Jinak však i v těchto dobách vláda přísně žádala, aby se professoři ve svých přednáškách přesně přidržovali předepsaných učebnic, jak vysvítá z dekretu dvorní komise nad studiemi ze dne 4. dubna 1837,[2]) jenž obsahuje tyto předpisy:

§ 1. Všecky jak obligátní, tak i svobodné předměty vyššího studijního oddělení musí býti ve všech veřejných ústavech přednášeny dle tisknutých učebnic, které jsou buď obecně předepsány, nebo není-li pro některý předmět ještě předepsané učebnice, od dvorní komise nad studiemi schváleny.

§ 2. Psaných přednášek smí se používati jen v řídkých případech, kde není pro předmět předepsané nebo schválené učebnice. Tyto psané přednášky musí býti předloženy k prozkoumání studijnímu

[1]) O církevním právu nařizuje dekret dvorní komise nad studiemi ze dne 10. dubna 1825: »Das Kirchenrecht muß an allen Lehranstalten, wo kein juridisches Collegium bestehet, von dem Professor der Kirchengeschichte in einer täglichen Vorlesestunde gelehrt werden, weil es ein Zwangstudium ist. Für diese dritte Vorlesestunde haben Se Majestät mit Allerhöchster Entschließung vom 3. April 1815 dem Professor eine Remuneration von 300 fl. bewilligt, welche daher umsomehr die Stelle eines systemisirten Gehaltes vertritt, als es nicht in der Willkühr des Professors steht, diese Vorlesungen zu halten oder nicht.« Cit. u *Zschokke*, u. d. str. 470.

[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

řediteli a od něho spolu s poznámkami prostřednictvím zemského úřadu podány k prohlednutí a schválení c. k. dvorní komisi nad studiemi. V exegesi, kde nelze předepsati učebnici, musí býti studijnímu řediteli oznámen autor, dle jehož zásad se vyučuje, a ředitel pak učiní oznámení c. k. studijní komisi dvorní opět zemskou vládou.

§ 3. Diktování předmětů v kollejích, což přednášku professorovu ochromuje a žáku různým způsobem překáží v prospěšném pochopení předmětu, je přísně zakázáno a očekává se od horlivosti professorů, že v příslušné době dají žákům do rukou chyb prosté přednášky.

§ 4. Je-li pro některý předmět všeobecně předepsaná učebnice, smí se na veřejných ústavech jen dle ní učit, a výjimka od tohoto předpisu jest pouze pro ony professory dovolena, kteří o svém předmětě sami napsali učebnici a dosáhli od dvorní komise nad studiemi dovolení, aby jí směli používat při svých přednáškách.

§ 5. Professoři jsou povinni přidržovat se v přednáškách všeobecně předepsané nebo schválené učebnice a mají přednášky svoje tak zařídit, aby žáci měli z přednášek co možná největší užitek. Proto mají míti při svých přednáškách na zřeteli zásady vůdčí, tvořící ducha předepsaného kursu, mají se přidržovat předepsaného tu pořádku a přednášky svoje tak uspořádat, aby předmět v určené době zcela a pokud možná úplně byl probrán.

§ 6. Libovolné odchylky od zásad a od pořádku předepsané učebnice nejsou dovoleny; jevila-li by se však žádoucí změna v jedné nebo v druhé příčině, nebo byly-li by dle doby a poměrů místních podstatné přídavky k učebnici nutnými, jest professorovi dovoleno po dorozumění se s ředitelem studijním a s jeho schválením přednášet takovéto změny a přídavky. Ředitel jest však povinen oznámiti to ve své roční zprávě nebo, byl-li by předmět důležitější, podati o tom ihned zvláštní zprávu.

Zatím však nové ideje svobody, jež nalézaly tak obratné obhájce a zastance slovem i písmem, nezůstaly bez vlivu i na císařský stát, jehož přece nebylo lze čínskou zdí od ostatního světa oddělit. Přes Argusovy oči censury dostávaly se spisy zastanců politické a náboženské svobody do Rakouska a nalézaly značný počet čtenářů, kteří jimi povzbuzeni, je opět do širších vrstev šířili. V říši samé vystupovali mužové, kteří zmužile dohospodařivší systém josefinský přímo a nepřímo potírali. Byly to ovšem pouze jednotlivé jiskry, ale jiskry ty zaněcovaly. Ponenáhlu utvořila se opposice proti státnímu poručníkování nad církví, k níž i vysoce postavení a u dvora vlivu se těšící mužové

náleželi. Konečně zmužili se i jednotliví biskupové a žádali zejména, aby samostatně mohli říditi a spravovati diecesní ústavy theologické.[1] A jejich žádost nezůstala úplně bezvýslednou. Byltě nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. března 1843[2]) přiznán biskupům větší vliv na řízení theologie v těchto ústavech, pokud je jako lokální ředitelé spravují a professory sami volí Dle tohoto nejvyššího rozhodnutí:

1. Jest personál učitelský na veřejných theologických ústavech jak ve svém kněžském chování, tak i v příčině ryzosti a úplnosti katolické nauky v přednáškách podřízen ordinariátu, jemuž tu bezprostřední dozor v nejpřísnějším smyslu přináleží.

2. Biskupovi jest volno čas od času navštěvovat přednášky theologické, aby se přesvědčil o stavu vyučování a o pokroku žáků nebo může za sebe poslat komisaře.

3. Představení theologických ústavů mají ordinariům náležitě oznámit dny veřejných zkoušek, aby se jich ordinariové mohli způsobem v § 2. vytčeným účastnit.

4. Biskupským komisařům a tím více biskupovi jest ponecháno na vůli tu a tam určiti a jmenovati předměty, z nichž žáci mají býti zkoušeni, a professoři mají se této žádosti bez zdráhání podrobit.

5. Zemský úřad má ordinariátům oznamovat zprávy ředitelů theologických studií o výsledku zkoušek, aby ordinariáty mohly do nich nahlédnouti a je s poznámkami za vhodné uznanými zemské vládě navrátit; při zaslání těchto zpráv dvorní komisi nad studiemi mají býti také předloženy tyto ordinariátní poznámky.

6. Při obsazování theologických stolic mají býti zasílány od zemské vlády vedle žádostí kompetentů ordinariátu také konkursní elaboráty k ocenění a podání návrhu.

7. Jmenování professora theologie má zemská vláda oznámit ordinariátu.

Než tyto a podobné tak zvané ústupky byly jen prostředky palliativními. Duch vládního poručníkování nad ústavy theologickými a nad církví vůbec žil dále, a čím příznivější smýšlení vládlo k církvi katolické v kruzích dvorních, tím více horlili stoupenci josefinismu mezi úředníky, duchovní a laikové, proti strašidlu „ultramontanismu“.[3]

(P. d.)

[1]) *Brück*, u. d. str. 141 n.

[2]) Uloženo jest v archivě alumnátním.

[3]) *Brück*, u. d. str. 143.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

Roku 1660 v únoru zase se vrátil do Bystřice za faráře Jan Slovatius, který pak faru opravil. Již však počátkem června 1662 nastoupil po něm Daniel Norbert Kolejka rodem z Habrovan. Za něho hned koncem června byla v Bystřici generalní visitace, která podává zprávu o církevních poměrech v Bystřici. Patronem jmenuje se pán statku;[1]) kostel sv. Vavřince byl výstavný a v docela dobrém stavu, tabernakl byl ve zdi (měl býti odstraněn); oltáře byly tři (poboční Panny Marie a sv. Václava). Kostel měl málo nadací a příjmu, měl však 1 stříbrnou pěknou monstranci 8 9 liber těžkou, 12 kalichů, které uschovávala městská rada ve věži, stříbrný pacifikal darovaný měšťanem Šimonem Šmídkem, mosaznou monstranci, 8 kasulí atd., na věži bylo 5 zvonů. K faře náležel lán polí, 1 louka a 2 loučky, druhdy dávalo se 20—30 sáhů dříví a z každé várky od města vědro piva, ale roku 1662 již ne, k faře byl zpuštěný rybníček, farářovi dával se desátek. V Bystřici byli již samí katolíci, ale vesnice Hluboké, Písečné, Veselí a Chudobín byly ještě nekatolické, přece však pomalu stávaly se katolickými. Ve farnosti bylo Marianské bratrstvo. Kostel sv. Trojice byl rekoncilován,[2]) služby boží bývaly v něm na sv. Trojici, k nimž mnoho lidí také odjinud se scházelo; měl jeden oltář, věžku se zvonkem, jmění však neměl. Na druhé straně města byl „sbor" opuštěný a beze střechy, schránka na velebnou svátost byla ve zdi. Z Bystřice obstarávána byla duchovní správa do Vítochova, Rozsoch a Lhoty a do Rožné s Bukovem.[3]) Město Bystřice přispívalo na kostelní potřeby; roku 1662 přidalo na nový missál 2 zl.[4])

Roku 1665 v srpnu byl farář Kolejka z Bystřice odvolán a po něm byl za faráře ustanoven od 25. září Jiří Bernard Vlásek, který pobyl v Bystřici 20 let. Za něho město znuzené, které nuceno bylo proti vrchnosti své hraběti Ferdinandu Leopoldovi z Náchoda k obraně se vzchopiti, stiženo bylo velikým požárem. V pondělí po sv Janu Křtiteli 1666 vypukl za městem v jedné chalupě oheň, chalupa ještě s jinými 4 chalupami shořela a vítr zanesl pak oheň do města, kde

[1]) Pán statku nebyl však kollatorem fary; jím byl před tím i potom biskup olomoucký.

[2]) K záduší sv. Trojice položil již roku 1654 Jan Syrovátka 20 zl.

[3]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 292.

[4]) Sbírka Bočkova č. 7639.

náměstí všecko, totiž 31 domův a v ulicích 16 chalup v nic zúplna obráceno jest. Při tom také fara i špitál úplně vyhořely.[1])

Dosti podrobnou zprávu o farnosti bystřické dává matrika veškerého děkanství velkomeziřického z roku 1672. Kollatorem byl biskup. V kostele sv. Vavřince byly 3 oltáře; kostel měl stříbrných kalichů 11, z nich 2 uvnitř i zevnitř pozlacené, ostatní jen nahoře; všecky byly s paténami, bylo ciborium vnitř a svrchu do polovice pozlacené s paténou, byla monstrance stříbrná uměleckého díla 8 neb 9 liber těžká pozlacená, pacifikal stříbrný pozlacený, 4 kasule hedvábné, jedna bílá červeno protkávaná, jedna fialová a ještě 4 polohedvábné pestré, černé byly 2, ale dosti obnošené, za to však byla jedna černá kasule nově darovaná. Místo varhan byl positiv se šesti rejstříky. Missály římské byly 2, prádla kostelního byl dostatek; nádobky k zaopatřování byly dvojnásobné cínové, pro sv. oleje jednoduché cínové. Relikviář byl jeden, v něm byly zavřeny dvě celé hlavy ze společnic sv. Voršily. Zvony byly 3 veliké a 3 prostřední; od zvonění velkým zvonem dávalo se kostelu 18 kr. Proti mračnům se zvonilo. O nadaci Plesově věděl farář, ale kde by byla nadační jistina, nevěděl. Dluhů ze zbožných odkazů bylo na 200 zl., z nich jen na samém mlýně Martina Slovatia bylo 700 zl.; lidé se vymlouvali, že platiti nemohou, protože vymáhají se na nich přílišné daně. K faře patřil lán polí v jednom kuse, ale rozjížděli jej po cestách na dýl i na příč, tak že sotva polovice byla dobrá. Louky byly dvě, větší a menší, v úrodném roce byly odtud 4 vozy sena. Dříví nedostával farář žádného, jen se ještě povídalo, že dříve dostával 20 nebo 30 sáhův, a starý bývalý rektor školní a primator města vyprávěl, že má farář volno pro svou potřebu v lesích městskych na svůj náklad dříví si obstarati. Druhdy dostával farář z várky městské vědro piva, teď se však úporně odpíralo. Na opravu fary a školy potřebné dříví dovážeti nebo podle potřeby kostelní pracovati byli povinni poddaní špitální z Dvořiště.

Zvoníci měli ročně platu 5 zl. 50 kr. a zámečník, který na hodiny dohlížel a je spravoval (horologii inspector et regens), měl tolikéž od městské rady.[2]) Louky jedné „Kostelnice“ řečené užívali kostelníci a platili z ní roční úrok radě. Kostel sv. Trojice byl již rekoncilován a katolíkům oddán. Měl portatile neporušené; co tam bylo potřeba k službám božím, půjčovalo se z farního kostela. Jmění neměl; byly-li opravy, obstarávaly se z darův a sbírkami.

[1]) Tamže č. 7552.

[2]) Roku 1690 platili kostelníkům 7 zl. a od natahování hodin také 7 zl.

K farnosti náležely obce: město Bystřice a vesnice Albrechtice, Blažejovice, Bohuňov, Bratrušín, Chudobín, Divišov, Domanín, Domanínek, Dvořiště, Hluboké, Hrdá Ves, Janovičky, Karasín, Kundratice, Leseňovice, Lhota, Pivonice, Písečné, Rovné, Rotkov, Rozsochy, Věchnov, Vítochov, Vojtěchov, Veselí, Vojetín, Zlatkov, Ždánice.[1])

Z města dostával farář ročně v penězích 61 zl. a z dědin 62 zl. 47 kr., celkem tedy 123 zl. 47 kr., poněvadž však ve vesnicích bylo velmi mnoho pustých rolí, platilo se vlastně ročně o 44 zl. 12 kr. méně, o kterýž obnos příjem farářův umenšen byl. Kromě toho ujala se vrchnost v Rozsochách 4 gruntů, ve Lhotě 4 gruntův a ve Vítochově jednoho a nic z nich faráři neodvozovala. Desátku obilního v zrní se slamou dávaly Ždánice žita malé vazby 5 kop a ovsa tolikéž, opuštěno bylo tam 9 gruntů, z nichž dávalo se prve ročně po sedmi kopách žita a ovsa, Karasín dával ročně 1 kopu a 10 snopů žita malé vazby a tolikéž ovsa, pustých gruntů bylo 7, z Domanínka, kde byli jen 4 usedlí, bylo ročně desátku vazby velmi malé po 4 kopách žita i ovsa, z Dvořiště, kde byli také 4 usedlí, dávali ročně dvanáctý snop z ozimin i jařin (z pšenice, žita, ovsa, ječmene, hrachu), 2 grunty byly pusty, z Vojetína dávali 4 svobodní sedláci desátý snop z ozimin i jařin; z panského pustého gruntu mělo se dávati po 1½ kopě žita a ovsa, ale nedávalo se nic, jakož také od pátého svobodného sedláka, který měl dávati dvanáctý snop, nic farář nedostával. Z Bratrušína dva dávali po půl kopě žita a ovsa malé vazby, ostatních 6 usedlých dávalo desátek peněžitý městskému učitelovi. Z Veselí, Hlubokého, Chudobína, Hrdé Vsi a Janoviček, z dědin velmi vzdálených, dávali jen máslo (nevědělo se ani, má-li ho býti půl mázu, nebo půlka nebo třetinka) a kytu čili třetinu kloubu lnu; ze všech pak ostatních dědin dávali usedlí čtvrt mázu másla a půl kyty lnu (ale farář nemohl se ani dověděti, zdali každý sedlák má dávati po půl mázu másla, nebo z každé krávy čtvrt mázu). Místo sýru nebo másla platili měšťané bystřičtí každý po 3, nebo 6, nebo 9 krejc.; dá-li kdo víc, dává dobrovolně [2])

Roku 1679 konal hrabě Jan Josef Brainer v děkanství velko-

---

[1]) Oddělen byl již Jimramov, k němuž připadly okolní vesnice, v Rožné byl pak také již vlastní administrator, jenž vedl duchovní správu i ve Štěpánově s okolními vesnicemi. Některé vesnice přivtěleny byly také již do Olešnice a Nového Města. — Janovice náležely do Jimramova, ale pochovávalo se odtud až do roku 1785 do Vítochova, tak že pohřby byly faráře bystřického.

[2]) Matrica totius decanatus Magno Mezricensis seu consignatio tam sacrae supellectilis ecclesiarum quam proventuum parochialium z roku 1672 v archivě biskupské konsistoře brněnské.

meziřickém generalní visitaci. Při té příležitosti nařízena byla pro faráře bystřického tato štola: Od křtu 4, 5, 6, nanejvýš 10 groší; od úvodu šestinedělky se svíčkou 1 groš; od posluhování velebné svátosti a posledního pomazání dokonce nic; od trojnásobní ohlášky manželstva 6 groší; od zdavek nanejvýš 1 zl. 10 gr.; od pohřbu dospělého 10, 12, 15 groší, nanejvýš 1 zl.; od pohřbu dítěte 6, nanejvýš 8 groší. Od chudobných pak, kteří nic nebo něco sice málo, na čemž celá jejich majetnost záleží, má se nic nebrati.[1])

Farář Vlásek, jenž byl s Bystřickými dobré vůle,[2]) zemřel náhle zpovídaje v sakristii 2. února 1685, a jeho nástupcem stal se od 26. února Jakub Ignát Kvapil, dotud v Těšňovicích u Kroměříže. V Bystřici byl do konce června 1703. Za něho roztrhl se na věži velký zvon roku 1686, byl však 7. září zase v Brně ulit. Slul „Vavřinec", vážil 60 centův a měl nápis: „In nomine Iesu omne genu flectatur coelestium terrestrium. I. D. D. C. C. de R. L. B. I. M. H. D. R. B. R. S. C. M. C. C. D. B. (začáteční písmena majitele Bystřice Kristiana hraběte Rogendorfa s titulem jeho; pak byl znak a pod ním písmena:) I. D. D. A. C. D. E. R. N. C. I. DE. K. Haec campana refusa est in honorem omnipotentis Dei et P. M. V. J. S. Pat. Laurentii sumptibus ecclesiae et patrocinante Georgio Kamensky in Bistrzitz. A. 1686. (Pak byl znak města Bystřice a:) R. D. Jacobus Ignatius Kvapil parochus in Bistrzitz, Paul Streksfus vom Brünn hat mich gegossen an. 1686. Zároveň byl lit pro kostel bystřický druhý zvon jménem „Petr" o 16 centech, jenž měl nápis: Campana fusa est in honorem S. S. Apos. Petri et Pauli sumptibus ecclesiae Bistrzicensis Dno Georgio Kamensky patrocinante Brunae 1686. Intercedite pro nobis Sancti Apostoli.[3])

Z roku 1688 poznamenáno, že byl kostel vybílen, a že byl v Bystřici missionář biskupský; byl vlídně pozván i s farářem do domu radního při obnově úřadu. Jak souditi možno, vzmáhal se v Bystřici život katolický a jevila se obětavost ke kostelu. Dle starého obyčeje konalo se slavně v oktávě Božího Těla procesí na Starém městě (roku 1687). Roku 1689 bylo odvedeno k záduší 30 zl. mor. jako kupní cena za zpuštěný dům, který od p. pulmistra koupil Joachim Sachovský. Kostel zase měl jmění; nákladem kostelním byly ony dva zvony ulity, a v kostele roku 1699 vystavěny kruchty. Když roku 1703

[1]) Sbírka Bočkova č. 7568.

[2]) Roku 1679 dalo mu město Zeleného čtvrtku, k svátkům svatodušním a roku 1680 Štědrého večera po »hlávce« soli.

[3]) Domácí protokol fary bystřické.

udeřil hrom na velikou věž, nestalo se větší neštěstí; hrom nezapálil.[1])

Roku 1703 stal se od konce června farářem v Bystřici kaplan z Velikého Meziříčí Karel Čoklič. Za něho téhož roku postavil Ignác Sourek nákladem záduším varhany, náklad na ně obnášel počítajíc i se starým positivem 250 zl. Roku 1704 zřízena byla nadace Jiřího Antonína Kamenského, majitele svobodného dvora v Domanínku a bývalého měšťana brněnského; byla to nadace mešní a špitální pojištěná na mlýně jindřichovském, jenž byl o dvou složeních se stupou, olejnou a 24 měrami polí a luk.[2])

Roku 1707 stal se farář Čoklič děkanem na Kunštátě a do Bystřice se dostal 7. února Benedikt Pražák. Proto že se po smrti faráře Vláska ztratil soupis příjmů farářových, sepsal Pražák zase z matriky dekanátní a konsistorní, jaké jsou příjmy. Z města dávali farářovi 3 vědra piva a o slavnosti sv. Vavřince 6 zl. a 2 vědra piva. Ze všech vesnic dávali u křtu a oddavek kromě štoly slepici, nevěsta ještě pentli a věneček. Vesnice, kde nedávali žádného desátku, platily větší štolu. Od zvonění velkým zvonem platilo se z dědin kostelu 12 kr. Ždánice, Bratrušín, Karasín a Domanínek dávaly desátek malé vazby; umluveno s nimi, aby místo kopy malé vazby dávali půl kopy velké vazby, dávali tedy půl kopy, ale zase malé vazby odvolávajíce se na starobylý obyčej. Ze svobodného gruntu v Domanínku měl se dávati dvanáctý snop ze žita a ovsa, dávali však místo toho 6 zl. a nic jiného než jen koledu. Svobodník v Blažejovicích dával desátek ve slámě ze všech polí a ze všeho semene kromě lnu a vařiva, desátek pomáhali do Bystřice odvážeti sedláci z Dvořiště. Rovněž ve Vojetíně ode dvou svobodníkův a ze dvora panského dával se desátek ze všeho kromě lnu a vařiva, z polí však za potokem u dvora Křížova bral desátek roženský administrator. Ve Veselí nedávali desátku podle úmluvy po roce 1620 učiněné, aby tím snáze se obrátili a ve víře setrvali, dávali však to, co dávali druhdy evangelickému kazateli, totiž každý sedlák půl mázu másla a pololáník jednu „poluvku" (= žejdlík), lnu každý sedlák 10 kyt čili žemlí a pololáník 5, každý sedlák 5 vajec v postě a pololáník 3, za koledu dávali koláče, len a peníze. V Divišově dávali máslo, len a vejce na polovic farářovi bystřickému a na polovic novoměstskému, proto že mrtvoly pochovávaly se v Olešné. Za koledu dávali v Domanínku po 3 kr. a len, rovněž tak a ještě trojího druhu vařivo dávali ve Věchnově.

[1]) Sbírka Bočkova č. 7639.

[2]) Tamže.

v Leseňovicích, Pivonicích, Zlatkově a v Rotkově, kde se scházívali u rychtáře nebo konšela a farář jim přával na vánoce nebo na nový rok. V Domanínku chodíval farář pro koledu k svobodníkovi, hospodskému a barvířovi. Celkem dávalo se na penězích 175 zl. 04 kr., desátku bylo žita 26 kop a tolikéž ovsa, másla 84½ mázu, lnu 79 snopků, vajec 19 kop 28, koláčů 325. Koledy peněžité bylo 35 zl. 48 kr., lnu 298 snopků, vařiva jako hrachu atd. 8 měr 25 mírek, koláčů 271.

Do Bystřice náležely tytéž osady jako roku 1672. Hřbitovy byly v Bystřici, Rozsochách, ve Lhotě a Vítochově. V Rozsochách v domě farním přebýval učitel a podruh; farář měl tam lán a lesík a nějaké louky. Ve Lhotě bývaly služby boží aspoň pětkrát do roka, farář jezdíval vlastními koňmi, místo oběda dávali 18 kr. Ve Vítochově bývaly služby boží každou čtvrtou nebo pátou neděli, místo oběda dávali 28 kr.[1])

Tehdy byla Bystřice dobře a horlivě katolická. Roku 1710 žádali si Bystřičtí odpustky z Říma pro farní chrám, pro filialní sv. Michala ve Vítochově a pro kostel sv. Trojice na hřbitově, kteréž pak byly roku 1711 na sedm let prohlášeny.[2]) Také tohoto roku učinilo 10 luteránů ve chrámě sv. Vavřince vyznání víry katolické. V Bystřici byl literátský sbor, jenž působil při církevních slavnostech. Farní kostel byl ozdobován; roku 1714 postaven nový hlavní oltář, od práce se zaplatilo řezbářovi 80 zl. a malířovi od pozlacení a ozdobení 300 zl. Roku 1727 na vděčnou památku podivuhodného odvrácení ohně, kterýž roku 1723 vypukl a veškerému městu záhubou hrozil, postavili Bystřičtí sochy Panny Marie a čtyř patronů města: sv. Vavřince, Šebestiana, Floriana a Jana Nep. Roku 1732 „od štafírování statue“ zaplaceno 20 zl. z městských peněz. K záduší sv. Vavřince odkázal Václav Kamenský 50 zl.[3]) Nákladem města (přes 500 zl.) byl také roku 1730 zvon o 35 centech přelit. Byl to asi zvon „Median“, jenž měl podle domácího farního protokolu 30 centův a byl s tímto nápisem: „Tento zwon dělan napřed ke cti Panu Bohu a s. Vavřinci v Bistřitii leta Panė (ale leta byla prý nečitelna) všem věřícím křesťanům, kteří v pravdě v paměti mají: budiž Pán Bůh pochwalen.“ (P. d.)

[1]) Domácí protokol fary bystřické.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7608.

[3]) Tamže č. 7639.

Ruská belletrie roku 1907.

Podává A. Vrzal. (0.)

Jestliže ze spisů L. Andrejeva zeje beznadějná tesknota, ba zoufalství člověka duševně chorobného, jestliže povídky a dramata jeho jsou plna příšerných výjevův a obrazů, pak duch čtenářův, znaven plody takové chorobné fantasie, tím více pookřeje plody jasné, zdravé duševní nálady, jaká se jeví v povídečkách mladého spisovatele Borisa Zajceva. V naše zamračené dni Zajcev umí být mladým, veselým, v pochmurné dni pěje i pije slunce, a paprskům slunečním podobají se jeho povídky. Mladou radostí bytí, nadšením štěstí naplňuje Zajcev číši svého nadání. Sám jsa spit sluncem, vlévá slunce také v duše naše znavené. Cosi májového a mladého chvěje se v povídkách jeho, bezměrná radost života, mladost a jaro vane z nich. Zvláštní jest jeho poměr k přírodě: autor umí rozštěpovat život na jemné nitky, téměř nepostižitelné, ale jisté. Zdá se, že zahleděl se do kosmického celku, i vypozoroval v něm takové podrobnosti, uslyšel v něm takové tony, které pro oko méně bystré, pro sluch méně citlivý splývaly dříve v celek. To, co pro ostatní je spojeno, pro Zajceva jest rozděleno, a svět, který byl, jak se zdálo, vyčerpán, před ním rozvinul nové nedotknuté obory. To, co nám připadá veliké a důležité, není snad takové ve společném bytí, a naopak to, co nám připadá malicherné, jest významno. Svět jest pln událostí, ne oněch rušných, rachotivých, které nás přivádějí z klidu a z ospalé lhostejnosti, citelně se nás dotýkajíce, ne, důležito jest všecko, co se děje. Vesmír mluví, a básník, nakloniv se k jeho srdci, které všude bije, poslouchá jeho neumlkající řeč. V životě obrovského světa jest každý pohyb pln smyslu. A dolétají-li k nám odlesky a ohlasy bílých polí, nebo vyjí-li vlci, není to lhostejno ani přírodě ani duši: je to faktum, mimo které nepůjdete lhostejně, zvolíte-li si za průvodce Zajceva, básníka podrobností. Nekonečně malé zjevy v bytí světa zachyceny v jeho povídkách krátkými, ale výraznými a svěžími obraty; ale ve spojení nejjemnějších poznámek jednotlivé články životních fakt přimykají k sobě a opět vracejí se k celku jednomu. Zajceva neuspokojuje enumeratio simplex, jeho to táhne k synthesi, která nezáleží pouze v tomto povýšení ojedinělého na stupeň kategorie, nýbrž i, a to hlavně v lyričnosti, která dýše v jeho řádkách i v jeho slovech. A spojení světových událostí přivádí k tomu, že sbližuje se daleké, stýká se různé, a to tím spíše, že všecky niti tvoří uzel v mnohostrunném srdci autorově, ideálně sjednocujícím vesmír.

Zajcev zná i miluje noc Tutčevovu, ale milejší a dražší jest mu — slunce. Nelze vypsat, jak autor cítí, sleduje jeho paprsky, vzbuzující život v zemi i na zemi. My zvykli slunci, Zajcev nemůže mu zvyknout, ustavičně s neobyčejným nadšením kochá se pohledem na tento denní kosmický zázrak. Slunce jest jemu — „zlatý přítel“, který napájí lípy a laská „teplé tělo mladé ženy“; zlaté víno slunce jest blahodárným

nápojem všeho živého, opíjí spisovatele, a jeho povídka „Mythus“ jest plna slunce, oslepujícího světla.

Zajcev miluje slunce, i smrt kreslí v tiché aureole („Tiché zory“). Nehybný obličej Věčné Noci, její černá záhada, a slunce — mezi tímto úžasem a touto radostí prochází tvorba Bor. Zajceva. S jedné strany průhledný idealismus, s druhé bystrá pozornost ke všemu temnému, tragickému... Hluboko umělecká jest povídka „Máj“; neobyčejně těsné přiblížení k přírodě i člověku prostému a maličkému jest rozkošná povídka „Plukovník Rozov“. Jeho knížečka „Povídek“ jest nejcennější věcí loňského literárního trhu na Rusi.

Kromě Andrejeva i Zajceva v almanaších „Šipovnika“ nalézáme pěkný obrázek Serafimovičův ze současné krvavé skutečnosti „U obryva“, silný, dramatický a estheticky objektivní. Pečet talentu nese na sobě také delší povídka Sergějeva-Cenského „Top“, předvádějící jakousi bažinu, do které padají živé, polekané duše. Slušná jest povídka V. Mujžela „Poka“; týž spisovatel vydal sbírku svých „Povídek“, v nichž projevil znalost života selského lidu. V některých povídkách („Soldaty“, „Arenda“) podařilo se mu úryvky těžké současnosti reprodukovat v uměleckých obrazech a dodat jim uměleckou zakončenost.

Dekadentsky je zbarvena krátká kresba Al. Kojranského „Cholod“. Bezbarvy jsou slabé příspěvky A. Kuprina „Bred“ a Ivana Bunina „U istoka dněj“.

V dekadentském sborníku „Korabli“ kromě umělecky silných a zajímavých kreseb Borise Zajceva i Al. Kojranského máme zajímavé příspěvky mladého spisovatele S. Auslendera i Fedora Sologuba, jehož poslední román „Melkij běs“ kritiky některými srovnáván s „Mrtvými dušemi“ a kniha povídek „Istlěvajuščija ličiny“ s petrohradskými povídkami Gogolovými. V „Tlejících maškarách“ nacházíme tutéž fantastičnost všednosti, týž kýmsi zakletý, začarovaný život, o němž kdysi vypravoval Gogol. Sologub ovšem nebojí se života tak, jak se ho obával Gogol. Věří v možnost v přemožení hrůz života, jelikož v člověku jsou nevysvětlitelné, nevyzpytatelné síly, brzy v podobě duchovního dědictví po předcích, brzy v podobě budoucí možnosti. Pohádkově fantastický prvek v povídkách ještě jasněji odstiňuje hnusnost všednosti. Svět skřítků, strašidel, bubákův a lesních duchů jest mu dobře znám, i hraje u něho velmi blízkou úlohu v lidských osudech. Povídky „Sjednocující duše“ a „Těla i duše“ připomínají fantastičností Gogolovu „Podobiznu“, kdežto „Maličký člověk“ jest prosycen týmž tesklivým humorem, který se jeví v „Nose“ téhož spisovatele V románu „Drobný běs“ ukazuje Sologub, jak nepatrným běsem posedlý učitel Peredonov pomaloučku přichází o rozum, tak že již ne síly realní, nýbrž fantastičtí duchové vedou ho k vraždě a zhoubě. Škoda, že autor ukázal malichernost na takové malicherné osobě, jako jest Peredonov; zajímavější byl by drobný běs na půdě něčeho většího, než je tento učitel. Čtenáři jest na nic v tomto blátě malichernosti, do níž ho uvádí autor. Jen

lyrické, idealistické výlevy mírní těžký obraz hnusné všednosti, výjevy odporných románů Peredonova. Zdá se, že autor zamýšlel románem svým potlačit v sobě, svrhnout se sebe Peredonova, ono prokletí, tížící nás od vypuzení prarodičů z ráje — a v tomto vnitřním dramatě spisovatele samého tkví význam románu.

Také druhý dekadentský básník Valerij Brjusov vydal sbírku prosou psaných prací, „Zemňaja os", připomínajících Edgara Poea: převládát v nich vnější zajímavost jemných situací. Síle dojmu vadí místy přílišná strojenost.

Zvláštním zjevem v ruské belletrii je M. P. Arcybašev, který snaží se ve všem usvědčovat lživost lidského života. V povídkách svých dává se vypovídat hrdinům, sám však stojí stranou a co chvíli s jakousi zlomyslností volá: lež! lež! Ne, že by lidé nemluvili to, co myslí, ale že nemyslí podle pravdy. Samy myšlenky lidí jsou lživy, neboť nemyslí jejich rozum, nýbrž tělo myslí, nemoc, mládí, chtíč myslí, lidé myšlenky své přizpůsobují žádostem těla. Čteme-li Arcybaševa, zdá se, že kdosi chytrý, cizí, jakýsi cynik sedí v člověku a svádí ho k těm a nejiným myšlenkám, člověk pak myšlenky ty pronáší proti své vůli, proti svému rozumu. Tak v povídce „Užas" doktor i vyšetřující soudce dopustili se přestupku, ale aby unikli strachu, chápají se lživé myšlenky: „Já ne, já ne... to on, on, on!" Tuto lživou myšlenku přivodilo tělo jejich... Se zvláštní vytrvalostí ukazuje autor tyto myšlenky v povídce „Smrt Landeho". Tak dívka, puzena mládím, jarem, vášní těla — čeká milého, ale lživé myšlenky jí našeptávají, že „jí není po něm nic", ač cítila, že sobě lže. Všude a vždy u člověka myslí jeho tělo, jeho lenost, nemoc. A tu Arcybašev ukazuje neustále, jak se člověk klame, i vybízí ho, by se neoddával životu, nedbaje rozumu, fanaticky hájí osobní ctnost, osobní vůli, osobní svědomí.

Je tu snad cítit vliv Lva Tolstého, jemuž ještě více podléhá druhý mladý spisovatel Iv. Feod. Naživin. Tolstoj vida, že rozum lidský každou chvíli, jak dí ve „Vojně i míru", jest ochoten sloužit vůli těla, usoudil, že rozum jest — nic, zavrhl civilisaci, poukazuje na hnusnost života vzdělaného západu. A tyto myšlenky Tolstého rozvíjí Naživin ve svých povídkách i v těžkopádném románě svém „Mene, tekel, fares..."

O prostředním talentu uměleckém svědčí sbírky „povídek" N. Oligera Ven. Korčemného a „Miraži" Vlad. Bondiho, píšícího pod pseud. Valdi feuilletonické kresby

---

O lotyšském písemnictví.

Podává Alois Koudelka.

Písemnictví lotyšské není starobylé, o „lotyšském“ možno mluviti teprv od 50 let minulého století. Co před tím literatura Lotyšů vykazuje, je kromě pokusů — nemluvím tu o národní poesii — více méně podařeným i nepodařeným nápodobením ciziny, ohlasem literatur sousedních, najmě německé. Ducha národního marně byste v pracích z dob oněch hledali. Ducha lotyšského, cítění, snažení a dychtění krajanů svých vnesl do písemnictví lotyšského teprve Juris Neikens; a kterak se potom lotyšská literatura vyvíjela až na naše doby, toť účelem těchto řádků. Použil jsem k pojednání o tom nejnovějších lotyšských sem příslušných prací, hlavně výtečného díla K. Klaustiña „Latweeschu rakstneezibas wehsture“ z roku 1907, potom článkův uveřejněných v ročenkách „Jauna rascha“ a v „Rakstneezibas almanachs“ na rok 1908. Ježto Lotyši jsou větví slovanskou, bude snad některé čtenáře „Hlídky“ zajímati, dovědí-li se něco víc o jejich kulturních snahách.

Juris Neikens narodil se v Umurgách (Livonsko) 15. března 1826. Až do třináctého roku věku svého pobyl v domě otcovském, veda život všech lotyšských selských synků. Teprve později dopřáno mu bylo školního vzdělání. Pod vedením Zimseho vzdělal se v jeho semináři na učitele, jako učitel pilně cestoval po své vlasti obeznamuje se s obyvateli a jeho životními poměry. Než brzo učitelství nestačilo jeho tužbám, i vstoupil na universitu a jal se studovati bohosloví (protestantské; Lotyši jsou z valné většiny protestanty). Po ukončení studií těch stal se pastorem v Diklech. Jako pastor jal se vydávati časopis „Zeła beedri“ a pracoval o lotyšském slovníku, který potom dokončili pastoři Ullmanis a Brasche. Kromě duchovních písní, básní napsal Neikens také řadu povídek. Náměty k povídkám těm čerpal ze svého okolí, Neikens nevymýšlel si svých povídek, nýbrž podával, co viděl a co sám zažil. Při svých pracích sledoval hlavně povznesení morální, duševní úrovně svých krajanů; proto osoby v jeho povídkách vystupující jsou druhdy osobnosti zidealisované a ideální. Řeč jeho nese na sobě patrné známky pilného čtení v Bibli. Zemřel roku 1868 ve svém rodišti. Z povídek jeho zasluhují pozornosti: „Olini“, v kteréžto povídce snaží se ukázati, že děti jsou bohatstvím; „Pamahte“ (Macecha), v nížto zase líčí, kam vede — až k úplnému rodiny rozvratu — nerozvážný sňatek, když starý vdovec vezme si za ženu mladou dívku; „Bahris“ je studie psychologická, jejíž hlavní zájem se točí kolem výchovu a osudu Pehzita. Základní myšlenku této povídky vyjadřují tato slova autorova: „Sám-li nebudeš chtít, ani ďábel tě nevezme ani Bůh nezachrání.“ V povídce „Kalninsch un Purinsch“ staví proti sobě, kam může to přivésti člověk snaživý a šetrný, třebas z chudé rodiny pocházel, a naopak jak hluboce může klesnouti člověk, i z bohatství pošlý, svou nedbalostí a nepořádností. Všecky povídky ty vynikají původností a krásnou mluvou, jakož i vy-

pravovatelským talentem, hlavně „Bahris“, a což nejvíce na váhu padá, porozuměním potřeb lidu, z něhož autor vyšel.

Oč se přičiňoval Neikens jako kazatel ve své farnosti a jako povídkář u svých krajanův, o to usiloval zase Andrejs Pumpurs svými básněmi. On první vyslovil ony lidové ideje, jež nadále žily a dosud v lidu žijí. On kladl hlavní na to důraz, že třeba čerpati z pokladů lidového ducha, má-li se potomstvo naučiti smýšleti, cítit a zpívati lotyšsky. Ctnosti, moudrost a volnost předků že musí býti zářným vzorem mladým. Po stránce formální zaráží v básních jeho tu a tam kostrbatost výrazu a rýmu, ale prostota a srdečnost z nich vanoucí jímá, uchvacuje, proto také mnohé z jeho písní staly se obecným majetkem, jako na př. „Stahsti manim, Daugawina“ a „Lihgo laiwa us uhdena“. A. Pumpurs narodil se dne 10. září roku 1841 a zemřel v Rize 28. července roku 1902. Sebrané práce jeho vydány roku 1904. Za epos lidový prohlašuje se jeho epická báseň „Lahtschplesis“. Hrdina této básně provede mnoho hrdinských činův, osvobodí zemi od různých potvor a pojme za ženu královskou princeznu. Za sedmerým mořem žijící čarodějnice se svým synem o třech hlavách zví však, že síla „Lahtschplesisova“ vězí v jeho medvědích uších, i pustí se s ním v boj, utrhne mu uši a oba se propadnou. Této lidové zkazky použil Pumpurs, aby ji uvedl ve spojení s událostmi z oné doby, kdy němečtí rytíři Pobaltí se zmocnili. Celá báseň skládá se ze šesti zpěvů, z nichž první tři vynikají poetičností a výrazností nad ostatní tři.

Pumpurs po bok druží se Auseklis (Krogsemju Mikus), jenž se narodil 6. září 1850 v Ungurpils Sihpolech, kdež otec jeho byl sedlákem. Povoláním byl učitelem. Zemřel roku 1879 v Petrohradě. Jako Pumpurs tak i on bral náměty ke svým básním jednak ze zkazek lidových, jednak z historie a života jeho. Jsa vzdělanějším onoho, došel víc ohlasu u tříd vzdělanějších než u prostého lidu. Oba však zastupují lidový romantismus, onen více po stránce obsahové, tento formální.

Bylo-li možno už Neikensa nazvati do jisté míry spisovatelem realistickým, tož přece čest prvního pravého spisovatele realistického lotyšského náleží Matissovi Kaudsitemu. Jsoutě toho jména dva bratři, jednomu křestním jménem Reinis, druhému Matiss. Onen narodil se roku 1836 a vynikl více svou činností na poli socialního života; tento narodil se roku 1848. Matiss Kaudsitees byl také prvním z lotyšských spisovatelů, jenž své krajany seznámil s ruskou literaturou, podav jim ukázky z poesie Puškina a Lermontovova, kromě toho přeložil též četné básně z Heineho a Lenaua. Jeho původní práce, básně nesou na sobě patrné sledy vlivu Heinova; hlavní notou jejich jsou city a myšlení člověka vůbec. Ale nesmrtelnou památku po sobě zůstavil svým obrázkem (povídkou) „Mehrneeku laiki“. Práci tu možná nazvati eposem starobylého rázu, jenž líčí onu dobu, kdy lotyšští hospodáři začali spekulovati s hospodářstvím peněžním, kdy ideálem všech bylo ze svých gruntů vytlouci pořádnou rentu. U nás mohli bychom k tomu přirovnati onu dobu, kdy o překot zakládány akciové sladovny, cukrovary atd. Že myšlenka ta na venkov zanesena z měst.

samozřejmo; proto také shledáváme se u Kaudsiteho poprvé s měšťanstvem, že ne právě z jeho nejkrásnější a nejsvětlejší stránky, samo sebou zřejmo. Tendenci celého rozsáhlého obrázku lze shrnouti krátce v tato slova: Společnost, která vychází jenom na podvod a spekulaci, musí brzo bídně za své vzíti.

O smír mezi venkovem a městem po novém hnutí pracovali Kronwalda Atis (* 1837), Bernhards Dihrikis (* 1848) a Juris Maters (* 1845). Do té doby spadá také činnost Jekaba Lautenbacha a jeho družiny. J. Lautenbach narodil se roku 1847 a vynikl hlavně jako žurnalista, popularisuje ideje, myšlenky Auseklovy, Pumpurovy a Kronwaldovy. Z jeho družiny buďtež uvedeni: Fridrichs Mahlbergis, Esenbergu Jahnis. Na sklonku let osmdesátých minulého věku stojí Apsischu Jekabs.

Apsischu Jekabs narodil se roku 1858, pravým jménem jmenuje se Jahnis Jaunsemis. Svou literární činnost zahájil drobnými básněmi, obrázky, povídkami a překlady. K nejlepším pracím jeho počítají se obrázky vydané (a dosud v několikerém už vydání) pod názvem „Is tautas bilschu galerijas“, mnohé z nich pokládají se dosud za skvosty lotyšské literatury jak pro svou prostnost, tak i svým pravým pojetím jednajících osob. Já bych ho přirovnal k našemu zesnulému Kosmákovi. Neikensa předčí svým uměleckým názorem na život.

Rokem devadesátým minulého století počíná u Lotyšů doba mladých, nedím nejmladších, nýbrž jenom mladých, doba individualistických otázek a zájmů. V čele doby té stojí Edwarts Weidenbaums a Aspasija (pravým jménem Elsa Rosenberg). Weidenbaums jest moderní lotyšský Faust, jenž hledá a nemůže nalézti klidu, rovněž tak Aspasija; hlavní rozdíl mezi oběma spočívá v tom, že Weidenbaums nehledí tak na formu jako na obsah, kdežto u Aspasijové tomu právě naopak, u ní forma — vše a vždy skvostna. Weidenbaums narodil se roku 1867 a zemřel roku 1892. Prvně upozornil na sebe Weidenbaums svými překlady Horacových básní, jakož i překlady ze Schillera. Aspasija spatřila světlo světa roku 1868, pocházela ze zámožné rodiny, proto dostalo se jí také nejlepšího výchovu, vzdělání pak své dovršila cestováním po cizině. Na veřejnost vystoupila v letech devadesátých. V prvních pracích svých vypravuje o bytostech fantastických, líčí vidiny krásné i pitvorné z nadsvětí. Potom však zachvácena duchem realismu a naturalismu upadá z nadsvětí téměř v podsvětí. Potom už nevystupují v jejích výtvorech ani princezny ani kralevicové, nýbrž ode všech odstrčení, zapomenutí. První sbírka jejích básní nese název „Sarkanas pukes“, z dalších básní jejích, jež ona sama nazývá „Fantasiemi“, uvádím: „Pateesiba“, „Laime“, „Taisnais sogis“ atd. Fantastického rázu jsou i její dramatické práce. Ostatně ještě se k ní vrátím. (P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Část druhá.

Socialistická společnost státem budoucnosti.

34. Socialistická společnost, jak vysvítá z předpovědí marxistů, vysvobodí lidstvo z područí každé a jakékoliv nadvlády. Lidstvo, které dosud podléhalo neúprosné nutnosti, ovládne všechny síly přírodní a společenské a stane se takto poprvé v dějinách v pravdě svobodným a pánem svého osudu. Uznávati bude jen zákon, který si samo dalo.

Podle řečí marxistů by se zdálo, že skutečně „místo vlády nad osobami zaujme správa věcí a řízení procesů výrobních" (Engels). Ovšem, nebude-li zlodějů, podvodníků, lenochů, pobudů, nebude zapotřebí ani soudců, žalářů, vojska a podobných zařízení, která nyní udržují bezpečnost ve společnosti Budou-li všichni lidé jen dobří a moudří, pamětlivi jen prospěchu obecného a plni horlivosti, přispívati k němu podle sil, nač by byla ještě „vláda nad osobami"?

Ukázali jsme již na jiném místě, že vychvalovaná „ctnostnost" budoucích občanů jest utopistickou představou. Lidé zůstanou lidmi a ani „společnost" z nich nenadělá andělů. Mezi lidmi pak musí býti nějaká vláda, aby udržen byl pořádek a bylo zabezpečeno klidné spolužití. Jenom klamné představy marxistův o vládě ztělesněné ve státě svádějí je k závěrku, že stát přirozeně odumře a s ním také vláda nad osobami.

Úsudek Marxův o státě zní velmi nepříznivě. Stát prý je sám o sobě zlo, a společnost zastoupená tímto státem je společností v úpadku, společností degenerovanou. K takovému úsudku dospěl, pojímaje stát podle Feuerbacha. Stát podle mínění Marxova jest poměrně velmi krátkého trvání a ani dlouho nepotrvá. Nebylo ho za prvotního komunismu, nebude ho ani za budoucího komunismu. Stát se plně vyvinul teprve v době, kdy pozbylo náboženství svého vlivu na jednotlivce a společnost. Ve středověku spočíval celý život na náboženství a církvi tou měrou, že nebylo místa pro stát. Proto středověký feudalismus, míní Marx, státem nebyl. Teprve tím, že křesťanství ztratilo svou moc, vznikl stát moderní, stát buržoasní, a vznikl hlavně francouzskou revolucí. Tehdy nastoupil stát na místo dřívějšího náboženství.

Svoboda, kterou proklamoval moderní stát buržoasní, jest jen negativní, jest negací starých privilegií stavovských; její obsah positivní jest egoismus „osvobozených" individuí, zkažených posavadním vývojem; nové právo, práva lidská jsou kodifikací egoismu individuí odpoutaných, shluklých právě tím svým vzájemným egoismem v to spolčení, jež se zove buržoasie, a moderní stát, stát politický, jest nástroj té egoistické buržoasie. Je to stát třídní, stát třídy kapitalistické.

Když tedy stát je sám o sobě zlem a společnost jim zastoupená je společností v úpadku, společností degenerovanou, musí podle zákona

negace nastati obrat. Dostaví se nezbytně degenerace, kterou z člověka zkaženého se stane budoucí člověk zase nezkažený, člověk „společenský“, komunista. Stát přestane, a bude jen „spolek lidí svobodných.“ „Třída pracující“, praví Marx ve spise proti Proudhonovi, „v běhu vývoje postaví na místo staré společnosti buržoasní takovou associaci, která vylučuje třídy a jejich protivu, a žádné politické moci již nebude, proto že právě politická moc jest officielním výrazem třídních protiv uprostřed společnosti buržoasní.“ [1])

Engels souhlasí s Marxovými názory o státě. Pouze co do počátku státu rozchází se od názoru Marxova. Podle něho započíná stát již ve starověku státem athenským, který prý se vyvinul bezprostředně z původního zřízení rodového. Ale také podle něho je stát episodou hodně nepatrnou v dějinách lidstva. Engels počítá, že období prvotního komunismu trvalo po statisíce let, kdežto stát a civilisace netrvá ještě celých tři tisíce let. Víme pak, že Engels byl přesvědčen o brzkém nastolení socialistické společnosti, proto nesliboval ani do budoucnosti státu dlouhého trvání.

Své názory o původě státu vykládá Engels ve spise „Původ rodiny, soukromého majetku a státu“ (1884) Tam líčí vznik trojího státu, řeckého (athenského), římského a německého. Typický vývoj státu vidí u Atheňanův a obšírně uvádí příčiny, pro které nastal úpadek původního zřízení rodového a počal se vyvíjeti stát. Hlavní příčinou byla dělba práce mezi městem a venkovem a dalším dělením různých zaměstnání městských. Dělbou práce roztržena společnost ve třídy mající různé a mnohdy si odporující zájmy hospodářské. Poněvadž pak každá třída usilovala uhájiti své zájmy, a to i na úkor jiných tříd, povstaly třídní protivy. Vedle hospodářských tříd a spolu s nimi vyvíjela se zvláštní moc ochranná a válčící. Z počátku bylo jejím úkolem hájiti společnost proti zevnějšímu nepříteli, ale později zasahovala do sporů zápasících tříd hospodářských uvnitř společnosti a uplatňovala se jako veřejná moc ovládající celou společnost. Tato veřejná moc jest dvojí, loďstvo a vojsko proti nepříteli, policie proti občanům.

Na základě vylíčeného vývoje státu athenského, římského a německého uzavírá Engels: „Stát jest výtvorem společnosti, dovinuvší se na jistý stupeň. Stát jest přiznáním, že se tato společnost zamotala do nerozlučné protivy sama s sebou, že se rozštěpila v nesmířitelné protivy, jež urovnati nedovedla. Aby tyto protivy, in concreto třídy, s různými nesouhlasnými zájmy hospodářskými, sebe a společnost nepohltily bojem neplodným, stala se nutnou moc stojící zdánlivě nad společností, aby konflikt tlumila a udržovala v mezích ‚pořádku‘. Tato moc, vzniknuvší ze společnosti, ale stavějící se nad ni a pořád víc a více se jí odcizující — toť stát. Proto že stát vznikl z potřeby, udržeti na uzdě protivy třídní, a proto že vznikl zároveň v samém boji těchto protiv, je stát pravidelně státem nejmocnější, ekonomicky panující třídy, která jím stává se také třídou panující politiky. Antický stát byl především státem otrokářů, feudální stát byl orgánem šlechty k udržení nevolníkův

[1]) *Marx*, Das Elend der Philosophie, str. 163.

a poddaných sedláků, moderní stát konstituční je prostředkem k vykořisťování práce kapitálem.“

O budoucnosti státu praví Engels: „Stát není od věčnosti. Byly společnosti, a společnosti zdatné beze státu. Stal se však na jistém stupni hospodářského vývoje nutným, když totiž společnost rozpolcena v třídy. Ale ty třídy již nejsou nutny, naopak, jsou positivní překážkou produkce, a proto padnou, tak jako dříve vznikly, a s nimi padne stát neodvratně. Společnost, organisující výrobu na základě svobodné a rovné associace výrobců, postaví státní stroj tam, kam potom bude patřiti: do musea starožitností vedle kolovrátku a bronzového mlatu. ‚Stát‘, jak zní druhé, známější slovo Engelsovo, nebude ‚odstraněn‘, on odumře.“ [1])

Když stát podle Engelsova názoru jest vlastně „organisace vykořisťovatelův a utlačovatelů za účelem udržení své moci“, pak nedivno, že prohlašuje právo za „ssedlinu moci a násilí“, kterým jsou udržováni v područí vykořisťovaní a utlačovaní. Proto všechny dosavadní státy měly ráz třídní. Třída mající ve svých rukou politickou a hospodářskou moc je zorganisována a ovládá ostatní třídy.

Nepříznivé smýšlení Marxovo a Engelsovo o státě jest pochopitelno při jejich revoluční náladě. Stát jest oběma z té duše protivný, tak že jej odstraňují v minulosti a budoucnosti a vedeni hegelovskou dialektikou doufají, že socialistická společnost zaujme jeho místo a osvobodí lidstvo.

35. Slabá stránka Marxových a Engelsových výkladův o státě jest na jevě. Hledají jeho původ jenom v zevnějších příčinách a nikoliv také v přirozenosti lidské samé. Nad to zaměňují určité státy, a to zvláště moderní státy konstituční, se státem vůbec a proto dospívají k nesprávným závěrkům. Stát jako stát, nehledíme-li na určitou formu státní, má původ v právním citu vrozeném člověku a v přirozeném pudu nutícím člověka uspořádati věci a poměry časové tak, aby mohl žíti v bezpečí a jistotě, aby se mohl věnovati svým pracím a dojíti tak pozemského blaha. Stát je příkazem přirozeného zákona člověku vrozeného. Poněvadž pak přirozenost lidská má Boha původcem, jeví se stát zároveň jako podstatná součástka světového řádu Bohem stanoveného. Pravdivost toho, co bylo řečeno, vysvítá z této prosté úvahy. Člověk pociťuje k člověku vrozenou náklonnost, jsa bytostí družebnou. Touto přirozenou náklonností jsouce puzeni, sdružují se lidé, pobádáni jsouce ke sdružování nad to i potřebou; neboť jen spojí-li se s jinými, mohou dojíti potřebné ochrany a bezpečnosti a žádoucího rozvoje duševního i tělesného. Jednotlivec sám na sebe odkázaný nemohl by všech potřeb ani ukojiti ani života uhájiti. Tím méně by byl možný pokrok ve vzdělanosti. Nabádán jsa tedy jednak touhou, jednak potřebou, druží se k jiným a zakládá rodinnou společnost. Rodinné společnosti sdružují se časem v širší společnosti. Vrcholem sdružovacího pochodu u vyspělejších národů jest právě stát. Tato rozšířená společnost by se však neutvořila aneb utvořivši se dlouho by se neudržela, jak zkušenost s dostatek dosvědčuje, kdyby nebylo viditelné moci, která všechny spojuje, v jednotě

[1]) Srv. *Masaryk*, Otázka sociální, str. 457—469.

udržuje a ke společnému cíli vede. Touto viditelnou mocí je státní autorita, jíž přísluší zákonodárná a výkonná moc.

Je-li tedy člověk přirozeností poukázán na společnost a jestliže společnost bez autority nějaké na dlouho obstáti nemůže, je zřejmo, že autorita a z ní plynoucí poměr nadřízenosti a podřízenosti jest v dobře spořádané společnosti nutným požadavkem. Vidíme to na socialnědemokratické straně samé. Má své vůdce a vedené. Vůdcové vymáhají si naprostou poslušnost a vedení se rádi podřizují. Čím by byla socialistická strana, kdyby v ní nebylo poslušnosti a discipliny? Není tedy stát umělým, libovolným útvarem, nýbrž jest útvarem přirozeným. Proto každý národ, jakmile dosáhne jistého stupně kulturního, přijímá nějaké zřízení státní, čili utvoří stát, v němž jsou rozdrobené částky konečně spojeny v jeden celek. Dějiny jasně dosvědčují, že „státní myšlenka je trvalá a nepomíjející jako lidské pokolení, jehož jednotlivá individua naplněna jsou právním pudem; pomíjející, právě tak jako člověk jedinec, jsou krystaly, v nichž státní myšlenka výrazu dochází, t. j. různé formy státu.“ [1])

Marxisté poukazují vždy jen na formu, v níž se uskutečnila státní myšlenka v jisté době. Všímají si tedy na státech jen měnivého, pomíjejícího, ale přehlédají zúmyslně nepomíjející. Zanikají státy, ale nezanikne stát. Kolik nejrozmanitějších zřízení státních se již vystřídalo v dějinném období! Nově povstalý stát se vzmáhá, roste a mohutní až do jisté míry. Na to dostavuje se nenáhlý úpadek, rozklad a konečný zánik. Tím však státotvorný proces není vyčerpán, nýbrž postupuje. Na zříceninách zaniklého buduje se nový stát a tak dále. Jak praveno, mění se forma, ale zůstává věc, poněvadž jest požadavkem rozumné přirozenosti lidské.

Dokladem jsou ostatně marxisté sami. Chtějí odstraniti moderní stát — ovšem praví, že „odumře“ sám sebou — a na jeho místo dosaditi socialistickou společnost; ale což jiného je tato „společnost“ nežli opět stát, a to demokraticko-republikánský stát! Změnilo by se jméno, ale věc by opět zůstala.

Že je tomu tak, snadno poznáme. Osvobozená společnost, odhodivši pouta dosud ji tížící, ustaví se a přikročí ke společensky organisované výrobě. Jak marxisté ubezpečují, budou míti nyní všichni jeden společný zájem a každému bude dopřáno, aby se plně uplatňoval při dosažení společného cíle prací při společenské výrobě. Avšak i marxisté připustí, že bude potřebí někoho ustanoviti, kdo by spravoval souhrn výrobních prostředků, přikazoval a řídil práci a rozděloval vyrobené statky. Nelze přece mysliti, že by všichni zároveň mohli vyráběti a říditi, shromažďovati a rozdělovati, rozkazovati a poslouchati. Především bude tedy nutno nějaké správní ústředí. Pomyslíme-li na ohromný počet záležitostí a prací spojených se správou a řízením společenské výroby a s rozdělováním, při němž není pranic ponecháno jednotlivcům a soukromým podnikatelům, nýbrž všechna práce spočívá na správním ústředí a jeho výkonných orgánech, snadno si domyslíme, že toto ústředí

[1]) *Lorenz* l. c. 84.

nedostačí ke všemu, aniž bude moci dávati všude a ke všemu podnět, všude dohlížeti, míti vše v evidenci. Proto bude potřebí vedle ústřední správy ještě nějakého parlamentu, z něhož by vycházela iniciativa, v němž by se uvažovalo o společných záležitostech a odpomáhalo vyskytnuvším se nedostatkům. Zárodky takového zřízení vidíme ve straně socialně-demokratické již dnes; máť ústřední vedení a výroční sjezdy, na nichž se pojednává o závažných a důležitých zjevech a záležitostech strany se týkajících. Toho bude v budoucnosti tím více zapotřebí, poněvadž se bude jednati o řádnou a náležitou správu ohromného komplexu záležitostí spojených se společenskou výrobou.

Ústřední správa bude potřebovati legie zřízenců a úředníků, má-li vše jíti pravidelným a řádným chodem. Celý správní a rozdělovací aparát musí býti náležitě sečleněn, jak se samo sebou rozumí ve spořádané společnosti. Tato organisace budoucí společnosti což jest jiného nežli stát? Stát demokraticko-republikánský. Proto právem dí Weisengrün, mluvě o zřízení socialistické společnosti: „Zkrátka, stát bude pravděpodobně vždy, a jisto jest každým způsobem, že v kollektivistickém věku by byl teprv. Co Engels nazývá „společností“, jest ve skutečnosti pouze státem budoucnosti.“ [1]) Na tom pranic nemění, že správcové budou voleni na čas ode všech občanův, ani že každý bude volitelný, tak že by mohl býti brzy spravujícím, brzy spravovaným. Toť jest aspoň theoreticky v každé republice. Nemění na tom ani, že snad nebude utlačovaných menšin; pravím snad, poněvadž to není pravděpodobno. Ani nerozhoduje hospodářský moment, který bude vyhrazen a vykázán společné správě. Z počátku asi by byl všechen zřetel obrácen k hospodářským a výrobním záležitostem, postupně by se však správa rozšířila sama sebou i na osoby, leda že by snad někdo tvrdil, že všichni občané zůstanou na vždy jedné mysli, jednoho srdce, jedné snahy, tak že by přestalo platiti osvědčené přísloví: kolik hlav, tolik smyslů. Co do povahy byl by tento stát „státem absolutním, nezávislým na vyšší moci, ze sebe a skrze sebe působící. Co by se zalíbilo většině suverenního lidu, bylo by zákonem, proti němuž by ničeho nezmohlo svědomí jednotlivcovo, dějinné právo, zákaz zákonů božských a církevních. To jest nutným důsledkem čistě lidského, naturalistického a materialistického názoru světového, jehož nejdůslednějším provedením jest právě socialně-demokratický stát lidový.“ [2]) (P. d.)

[1]) *Weisengrün* l. c. str. 388.
[2]) *Michael Pachtler*, Die Ziele der Socialdemokratie. 1892, str. 14.

Posudky.

Dr. Otakar Chlup, **Mravní nemoci dětské.** Náchod 1908.

Thema, které dnes stalo se nejen otázkou socialní a psychopathologickou, nýbrž právem postaveno i v čelo školských úvah, jest předmětem četných pojednání v časopisech jako „Zeitung für Kinderforschung", o který se autor většinou opírá.

Ve spise pojednáno všeobecně o povaze a hlavních a nejčastějších příčinách morální slabomyslnosti dětské, zvláště pak o alkoholismu. Mezi nejčastější zjevy této slabomyslnosti náležejí dětské lži, které tvoří zvláštní komplex známek mravních náklonností dětských. Kempies rozeznává 10 druhů lží dětských, Sully dokonce 12. Jakousi disposicí mravních úchylek a pařeništěm zločinných povah jest pověrčivost dětí, která pro svůj ráz nastrojené neskutečnosti přímo k nemravnému svádí. Mezi počátky zločinné povahy uvésti třeba na prvním místě tuláctví. „Jakmile dítě octne se v tuláctví, jest již na prahu života zločinného." (Jolly.) A přece zvláště v poslední době úřady jeví se shovívavější k těmto přestupkům mládeže. Při surových deliktech súčastněna jest více mládež venkovská, při krádeži zase a p. více mládež městská.

Zvláštní pozornost věnována ve spise sebevraždám dětským a otázce pohlavní. Jedná se pak předně o to, zda, kdy a jak třeba mládež poučovati o věcech těchto. Hygienický sjezd v Norimberce roku 1904 žádá, aby poučení o tom v první řadě poskytovali rodičové. Spolupůsobiti má i škola v jistých případech, kdy toho třeba (u dětí od 12—15 roku). V obou případech jest však účast lékařů nezbytnou. O vzdělání rodičův a učitelů v tomto směru má pečovati stát a společnost. Všeobecně přijímal se na sjezdě návrh, aby mládež nad tuto mez věku byla poučována jak o celém těle lidském a jeho funkcích, tak o celé otázce pohlavní.

Spis obeznamující se základy a problemy nejmladší vědecké práce paedopathologické sloužiti má k tomu, aby naváděl k pozorováním dalším a k práci v tomto sboru zvláště ty, kteří denně poukázani jsou k tomu s dětmi toho druhu zacházeti Paedopathologie pokračujíc v prozkoumání a pochopení tak mnohých úkazů dětské rozmarnosti, jistě zdárně pomáhá zastavovati, prolamovati a rozrážeti ledy a kry řinoucí se záplavy socialní, které zpustošiti a zhroutiti hrozí všechny statky vezdejší morální společnosti lidské. *K. Černocký.*

Miloslava Procházková, **Manželství a jeho reforma.** Díl I. Str. 169. Cena K 2·20.

V záplavě projevův o choulostivém předmětě pohlavním a manželském zajisté zajímavo jest poslechnouti projev spisovatelky tak vážné a vážené jako jest paní M. Procházková. První díl spisu jejího jedná o těchto thematech: Pokrok jest přirozený zákon vývoje. Rodina v povšechném svém významu. Manželství co do vlastní své podstaty Proč neosvědčuje se dnes manželství? Jsou všeliké navržené a také již pro-

vedené reformy v manželství skutečně s to, aby zlu odpomohly? Co z toho vyplývá.

Vlastní návrhy pí spisovatelky vrcholí v požadavku nerozlučného jednoženství, předmanželské zdrželivosti, svědomité volby snoubenců navzájem po stránce duševné i tělesné, zdravějšího výchovu zvláště děvčat a rovnoprávnosti ženy s mužem atd. Nerozlučné jednoženství pokládá pí spis. za požadavek přírodního vývoje, tedy pokroku, pohlavní sebevládu, po případě tedy zdrželivost za nutnou a tělesně nejen neškodnou, nýbrž i velmi prospěšnou.

Směr spisu a hlavní poučky jeho jsou tedy na výsost idealní a mravné. Zřetelně vyniká snaha vyličiti mravnou monogamickou rodinu jakožto požadavek již pouhé přírody bez ohledu na kladné zákonodárství ať náboženské ať jakékoliv jiné; předpokládá zajisté pí spis., že toto dle jejího přesvědčení čistě vědecké zdůvodnění bude na čtenářstvo jistěji působiti než napomínky a předpisy mravouky atd. Mělo by tak býti u nynějšího čtenářstva, které prý věří jen vědě, a přál bych spisu jejímu toho výsledku, ale bojím se, že ho tak málo dosáhne, jako jiné spisy toho druhu. Ale konečně, kdyby vývody její — z velké části opravdu pozoruhodné — jen někoho od nepravé cesty odvrátily neb na pravou uvedly, nebyl by nadarmo napsán. Neváhám tedy uznati, že soudný čtenář leccos veleprospěšného ze spisu uchytí, zvláště z četných výroků autoritativních, jež uvádí.

Pochybnosti však vznikají již při těchto autoritách. Pí spis. mnoho, velmi mnoho jich četla i studovala, ač ne bez citelných mezer, však málo kriticky je odhaduje. Jména jako Hellwald, Bulova a j. nejsou nyní už autoritami; domnívá-li se přece, že budou imponovati i takto aspoň těm, kteří sami jsou materialisty, nesnadno jejích nadějí sdíleti. Hlavní these její, že mravný, čistý život jest výsledkem a proto požadavkem přírodního vývoje — a vývoj ten líčí pí spis. zcela po darwinsku od amfioxa, ascidií a podobného vědou dávno odhozeného harampátí! — činí veškero spisování a poučování o těch věcech vlastně zbytečným; zvířatům, na která se pí spis. co do monogamie odvolává, nikdo o tom nepsal a přece jsou taková, lidé však přese vše smutné zkušenosti a výstrahy nejsou takoví. „Až pozná člověk dobře zákony, kterým podléhá, toho dne odbije poslední hodinka i svobodné vůli... Je-li se tedy podrobiti ostatním živočichům všem podmínkám vývojových zákonů, nemůže jim uniknouti ani člověk,“ praví pí spis. citujíc o svobodné, vlastně nesvobodné prý vůli brošuru Renardovu, přel. V. Černým. Nuže, mnozí lidé to již „znají“, a proto žijí, s odpuštěním, jako ta hovádka, jen že ne jako ta monogamická. Jinými slovy: pí spis. svůj hlavní příkaz vědeckým prý odůvodněním podvrací.

Takových nesrovnalostí jest v knize mnoho. Na př. francouzské dvojdětství. Pí spis. jest velmi jednostranně informována, myslí-li, že tento zlořád jde Francii k duhu, protože prý zachovává zámožnost(!), myslí-li totiž, že autority francouzské se z něho těší. Na str. 103 píše se správně: „Ani v manželství nemají se překročiti (spr. překračovati) meze jistých etických ohledů, které dělí obě pohlaví,“ ale dodáno:

„Tomu znamenitě rozumějí Francouzi. kdež žena uniknutím v pravý čas uchovává si símě, jímž vždy opět rozsévá nové a nové radosti manželské.“ No ve skutečnosti u takových Francouzů těch nových a nových radostí manželských po šlacich málo znamenati; pí spis. by se zhrozila, kdyby četla francouzské noviny o těchto věcech, jaké rady se tam dávají. Nemohu si s tímto úsporným systemem, jaký pí spis. zastává, porovnati, že zavrhuje tak ostře celibát; vždyť čím méně dětí, tím — podle ní — větší bohatství národu! O ius primae noctis na jednom místě napsáno, že se pokládá za pověru (str. 17.), a na str. 105. vytýká se církvi, že je shovívavě trpěla.

Nevytýkám, jen konstatuji, že pí spis káže děti poučovati záhy o věcech pohlavních. Říká to nyní kde kdo, ale sotva kdo poradí, kdy a jak se to má díti; svědomití učitelé (a katecheti), tedy takoví, kteří dítky znají a s nimi zacházeti umějí, jsou na rozpacích. I to jen uvádím, že pí spis. jest pro koedukaci, ale vypadá jaksi ze své úlohy, žádá-li, aby dorostlí je při práci, hrách atd. rozumně vedli a nenápadně k nim dozírali (100.), klade-li důraz na sebekázeň a dovolává-li se do konce s Ottou de Joux kontrolly státu proti pohlavní anarchii; je to všecko snad správné, ale s jinými výroky nesrovnalé.

Důrazně obrací se pí spis. proti rozluce manželství.

Josef Scheicher, Erlebnisse und Errinnerungen. II. Str. 548. Nakl Karl Fromme. Vídeň 1908. Cena váz. výt. 6 K.

V tomto nad první ještě zajímavějším svazku líčí S svá studia gymnasijní ve St. Hradci, v noviciátě u jesuitů (v St. Andrä), bohoslovná v St. Pölten a ve Frintaneu ve Vídni. Líčí zajímavě a zajisté věrně zařízení a osoby, šetře sice bliženské cti osobní, posuzuje však přísně a nestranně, co posouditi a odsouditi třeba. Úsudky jeho jsou ovšem osobní, netřeba s nimi vždy souhlasiti, ale jelikož jsou upřímné a to od muže na výsost vzdělaného, zkušeného a bystrozrakého, vždycky zaslouží pozornosti a úvahy. Nejostřeji snad odsouzena správa ve Frintaneu za prof. Dra Laurina. O seminárním zřízení a kasárním životě v ústavech takových nesoudí příznivě; z velké části má pravdu. Stálý styk chovanců mezi sebou sice brousí povahy, avšak také — kazí. Společenské formy, jichž intelligentu tolik potřebí, by se v takovém stálém spolužiti sice měly snáze užívati a uplatňovati, ale zkušenost učí, že bývá naopak, zvláště není-li, kdo by na ně upozornil; najde-li se pak na př. v ročníku jedna nebo několik t. ř. kraftnatur, strhnou ostatní za sebou k surovosti. Starší pak student, o bohoslovcích ani nemluvě, nezbytně také touží, aby chvílemi mohl býti sám se svými myšlenkami.

Scheicher je demokrat v nejlepším slova smyslu. Zažil mnoho mezi malými i velkými pány, a odtud jeho nesmiřitelná nenávist k vládnímu církevnictví, jehož dosti měl příležitost pozorovati u pramene — ve Vídni. Co nejvíce vytýká, jest nedostatek předních ctností křesťanských — lásky a spravedlivosti; privileje a hodnosti ve stavě duchovním ovšem mu málo imponují, ale stav sám pojímá a líčí ideálně, a z této hlavně příčiny vzpomínky jeho co nejlépe doporučujeme.

První svazek v kratičké době rozebrán, druhému se asi povede ještě lépe, a zaslouží toho. *d.*

Dr. Max Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche Dritter (Schlußband). Zweite, großenteils neubearbeitete Auflage. Paderborn 1908. Druck u. Verlag Ferd. Schöningh. Cena 6 M.

V minulém ročníku „Hlidky" poukázali jsme na první a druhý svazek záslužného díla Heimbucherova o řádech a kongregacích církve katolické. Svazek třetí právě vyšlý zakončuje vylíčení řádův a kongregací církve katolické v minulosti a přítomnosti. Obsah jeho tvoří řády řeholních kleriků, jak se nazývají členové několika řádů, jež byly pod tímto jménem ve století 16. založeny, aby provedena byla potřebná reforma v církvi. Jejich úkolem jest vykonávání duchovní správy a konání duchovních a tělesných skutků milosrdenství, avšak tak, že se jedni tomu, druzí onomu odvětví praktické duchovní správy atd. zvláště věnovali. Svým významem jsou jesuité prvními mezi řeholními kleriky; dle doby svého založení následují po sobě takto: 1. Theatini (založeni roku 1524); 2. klerikové dobrého Ježíše (kolem roku 1526); 3. Barnabité (1530); 4. Somaskové (1532); 5. Tovaryšstvo Ježíšovo (1534); 6. řeholní klerikové Matky boží (1583); 7. Otcové dobré smrti, Agonizanti (1584); 8. Clerici regulares minores (1588); 9. Piaristé (1597).

V druhé části promluveno jest o kongregacích, pokud o nich autor nepojednal ještě v prvních dvou svazcích. Veliký počet jejich byl příčinou, že autor promluvil obšírněji jen o těch, které se usadily buď v Německu nebo v Rakousku, nebo které pro svoje veliké rozšíření a vynikající činnost vzbuzují obecnější zájem.

Nemůže tu býti ovšem naším úkolem i jen přibližně načrtnouti bohatý obsah díla, spokojíme se pouze některými všeobecnými poznámkami.

Řády a řádům podobné společnosti, jež od 16. století povstaly, mají v mnohé příčině ráz nové doby. Přiměřeně k rozmanitým novým potřebám a úkolům církve vznikly z ideje stavu řeholního především mnohem četnější řády a kongregace, než tomu bylo dosaváde. Vedle toho vstoupil v nově založených společnostech v popředí život aktivní proti kontemplativnímu. Účelům života aktivního odpovídaly organisace, pravidla a statuty nových řeholních společností, jež jsou z části dalším vytvořením zřízení již od řádů žebravých učiněných, z části úplně od starých monastických zvyků života se odchýlily. Také princip dělení práce uplatňuje se nyní nesporně. Věnovalo-li se Tovaryšstvo Ježíšovo vedle bohaté vědecké a literární činnosti, které se také Oratoriani mezi jinými zasvětili, hlavně vzdělávání mládeže na středních a vysokých školách, činí si Piaristé, bratří křesťanských škol a mnohé nové kongregace mužův i žen vyučování na školách elementárních úkolem. Jiné společnosti zasvětily se vychování slepých nebo hluchoněmých dítek; některé, jako Salesiani Don Boscovi, péči o učedníky a mladistvé dělníky. Výchov a vzdělání dorůstajících dívek v pensionátech a

vyšších dívčích školách zvolily si především anglické panny svým životním úkolem; ochranu ohrožených a polepšení zvrhlých dívek zvláště paní dobrého pastýře. Další společnosti věnovaly svou péči dělníkům a dělnicím; četné jiné věnovaly se dle vzoru milosrdných sester sv. Vincence z Paula ošetřování nemocných nebo zmírnění socialní bídy v různých jejích formách. Lazaristé rovněž sv. Vincencem založení přičiňovali se podobně jako spolek Saint Sulpice atd. o vychování zdatného kleru v seminářích a věnovali se konání missií mezi lidem. Jiní opět učinili si úkolem náboženské vyučování mládeže a věnovali se missii mezi pohany, v níž vedle jesuitů četné nové společnosti pro zevnější missie mnoho vykonaly.

Horlivá a úspěšná činnost, kterou nové řády a kongregace ve všech těchto oborech v horlivém závodění se starými řády až na dobu přítomnou rozvíjely, ukazuje nám řeholní život církve katolické na jisté výši. Setkáváme se v těchto listech se skvělým zástupem mužův a žen, na něž lze použíti slov písma svatého v knize Judith (15, 10): Tys slávou Jerusalema, tys radostí Israele, tys ctí lidu našeho. Ano, slávou církve, radostí lidstva, ctí lidu našeho jsou ti tisícové hrdin víry, pochodní vědy, poslů míru, mučenníků lásky, kteří v prostém rouchu řeholním veliké vykonali věci a konají posud, kteří všecky své síly, své zdraví a svůj život věnovali a zasvěcují cti boží a duchovnímu a tělesnému blahu bližního. Který člověk spravedlivě a šlechetně smýšlející odepře svou úctu a obdiv svůj nezištné, všecko a všecky objímající, obětavé činnosti osob řeholních?

Histoire comparée de religions païennes et de la religion juive, jusqu'au temps d'Alexandre le Grand, par *Albert Dufourcq,* docteur des lettres, professeur à la Faculté des Lettres de l'université de Bordeaux Paris 1908. Libraire Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Dílo, jež nedávno Albert Dufourcq uveřejnil pod názvem L'Avenir du christianisme, setkalo se s neobyčejným úspěchem, tak že bylo třeba uspořádat v krátké době nové vydání. První svazek tohoto nového vydání, jež jest rozděleno na čtyry svazky, studuje východní epochu doby předkřesťanské. Šest hlav jest věnováno: 1. náboženstvím egyptským, 2. náboženstvím semitským (Babylon, Arram, Palestina), 3. náboženstvím arijským, 4. náboženství židovskému v době patriarchův a Mojžíše, 5. náboženství židovskému v době proroků, 6. náboženství židovskému v době církve israelské, o níž snil Ezechiel a jíž vzbudoval Nehemiáš.

V těchto šesti studiích dospívá autor na základě objektivního pozorování fakt k následujícím konklusím: Čtyři identické rysy se vyskytají v náboženstvích pohanských a v náboženství židovském. Božstvo jest pojímáno jako síla velmi veliká: Egypťané a Semité, Řekové a Římané a židé uctívají v Horovi, v Râ a Amonovi, v Anuovi a Mardukovi, v Zevovi, Marsovi a Jahve bytosti mocnější než jest člověk.

Tato síla jest pojímána jako původce zjevů přírodních: Egypťané a Semité, Řekové a Římané a židé přijímají to, co lze na-

zvati věrou v činnosti boží (dieu-fonction). Jahve jest činným v přírodě rovněž tak jako Rá nebo Gabu, Samas nebo Siu, Gaia nebo Tellus.

Tato síla jest pojímána jako ochránce skupiny socialní: Egypťané a Semité. Řekové a Římané věří to, co možno nazvat věrou v Boha ochránce. Jahve jest lokálním ochráncem Israele, jako jest Amon ochráncem Theb, Marduk Babylona, Athene Athen, Jupiter Capitolinus Říma.

Tato síla chce býti ctěna: odtud organisace bohoslužby, kněžstva, theologův. Egypťané a Semité, Řekové a Římané a židé vynalézají liturgie, jejichž srdcem jest oběť, a kněží jsou jejími vykonavateli; postupem dějin jeví se všude vždy jasněji fysiognomie společností kněžských, kteří jsou vykladateli božích zjevení.

Transcendentalismus, historicismus: toť dva rysy, jež charakterisují náboženství židovské; náboženství židovské pojímá Jahve jako velmi povzneseného nad člověka, spolu však také velmi blízkého člověku; dle víry židovské bytost absolutní jedná v dějinách: Jahve jest jediný. Ať již židé monotheismus nalezli nebo jej jediní zachovali, zatím co jej jiní Semité ztratili, židé klanějí se v El, pak v Jahve, bohu nejvyššímu, bohu vládci a pánu všech bohů, Bohu. Jahve jest Bůh spravedlnosti, čistoty, svatosti, od svých ctitelů žádá konání všech ctností, poslušnost zákona. Jahve jest různý od světa a nad světem; i když mluví v bouři a v mraku, jest různý od mraku a bouře; bydlí v nebesích. Jedno faktum vyjadřuje tyto vlastnosti monotheismu hebrejského a ukazuje, jak u židův idea božstva je spojena s ideou mravní a proniknuta ideou bytosti absolutní: neexistuje židovská magie, jako existuje magie egyptská a magie chaldejská, jako není dogmatu chaldejského a dogmatu egyptského, zatím co existuje dogma židovské; židé nevěří, že by existoval pro ně prostředek donutit Jahve, aby činil co chtějí; věří, že jsou mu povinni sloužit ctností. Zdá se, a to u všech pohanů, že lidé a bohové stejně se zrodili z lůna přírody a že lidé jen s trochu obratností mohou zničit vrozenou superioritu bohů. Proti autonomistické illusi pohanů staví židé vědomí závislosti lidské. Panství Boha nad člověkem, usurpaci člověka na Bohu možno čísti hlubokými rysy vryté na dvou deskách starozákonních.

Jahve jedná v dějinách. Židé věří, že národ jejich byl utvořen od něho na úpatí Sinaje a že jím byl usmrcen v zříceninách Jerusalema; u Sinaje použil Mojžíše, u Jerusalema Nabuchodonosora; rovněž tak byl činným při přechodu Moře rudého, jako při deportaci do Babylonie. A židé věří ještě, že budoucnost národa bude odpovídati jeho minulosti. Bůh Abrahamův a Mojžíšův vzbudí dům Davidův a zdi svatého města; čest jeho jména toho vyžaduje. A židé domnívají se konečně, že dějiny lidstva tvoří parallelismus k dějinám Israele; povoláno k Bohu, lidstvo se vzbouřilo proti němu, národové budou jím potrestáni, a konečně se obrátí k němu. Ano, perspektiva národní se zaměňuje s perspektivou světa: týž Služebník Jahvův smiřuje hříchy Israele a přináší světlo národům. Jedno faktum vyjadřuje důrazné

tento historický ráz náboženství židovského: žádný Bůh pohanský neroznítil v duších víru tak hlubokou, tak vroucí, tak něžnou jako byla víra probuzena Jahvem v duši židovské; kde jinde lze nalézti než jen v Israeli tuto řadu proroků, kteří tepají lid, ostře kárají přítomnou dobu, připomínají minulost, čtou v budoucnosti dobytí světa? Jak mnoho pohrom v jeho dějinách dokazuje nekonečnou vznešenost jeho nadějí; který národ byl kdy tolik šlapán, rozmetán jako národ židovský? Dnes jsou pohané pány; Jahve jest pánem zítřka.

Zajisté náboženství pohanská v jistých zvláštních bodech blíží se náboženství židovskému. Ideje, jež charakterisují monotheismus hebrejský, vyskytají se rozptýleny v náboženstvích egyptských nebo semitských a v naukách orfismu: jednota, svatost, transcendence Boha, eschatologie, theorie moudrosti, theorie hříchu dědičného. To jest jisto. Rovněž jest však jisto, že tyto vznešené ideje tu a tam stýkají se v nich s obscenitami a pošetilostmi, a že se náboženství pohanská nikdy nezhostila tohoto kalu a že naopak dějiny židovské dosvědčují zřejmý pokrok doktrinální. I když vypůjčuje, duše židovská přetvořuje hluboce své výpůjčky. Poměr náboženství pohanských a židovského až do doby Alexandra lze vyjadřit slovem: různost, divergence.

Ježto dějiny náboženství jsou bez odporu terrainem, na němž, zdá se, že budou nejprudší a nejbližší svedeny bitvy mezi věřícími a nevěrci, zasluhuje dílo Dufourcquovo pozornosti. *Dr. J. Samsour.*

Morale et Société. Par *George Fonsegrive.* (Č. d.)

V Evangeliu učení Ježíšovo má jediný cíl, a to mravnost. Ježíš měl na zřeteli jen a jen vniterné zdokonalení duše. „Království boží jest ve vás“, toť hlavní idea celého evangelia! Mravné tu poroučí a absorbuje socialní. A všichni spisovatelé a myslitelé, kteří čerpali své inspirace v evangeliu, byli proti pohanským společnostem a filosofům 18. století náhledu, že všechny socialní otázky se svádějí v poslední analyse na pouhé otázky mravní. Přece však sociologové tohoto rázu nemohli se zdržeti poznámky, že kdyby vůdcové lidu a lid sám doslovně brali a zachovávali rady evangelia, že celá společnost brzo by byla rozlomena; neboť neodporujeme-li na př. zlu, dostačí, aby se vyskytlo několik padouchův, a organismus socialní bude ohrožen, zvrácen a nespravedlivost bude panovati. Tolstému se nepodařilo přesvědčiti svět, že nejlepší praktika zastaviti zlo jest ponechati mu volný běh; a theologové též brali útočiště ku všemožným více méně vtipným theoriím, aby přizpůsobili socialní požadavky evangeliu, anebo evangelium socialním požadavkům. Zdrželivost, chudoba, neodpíráuí zlu atd. tvoří rozhodně evangelický ideál, ale kdybychom chtěli tento ideál převésti v zákonodárství, bylo by těžko zachovati socialní stav, v němž by nikdo nesoudil, netvořil, neodsuzoval, nikdo se zlu na odpor nestavěl a p.

Možno říci, že katolicismus, ve všech svých institucích, měl za cíl uskutečniti socialní prostředí dosti poddajné pro praktiku příkazův a i rad evangelických, jež bylo by zároveň schopno odporovati

zárodkům desorganisace, jiż „člověk zlý" by mohl v něj zanésti, kdyby bylo vytvořeno jen dle evangelického ideálu.

Z této protivy mezi socialním a mravným vyrostly všechny historické konflikty, jež stály tolik krve a tolik slz. Morálka jsouc utlačována a potlačována společností, dovolávala se svých práv nebo odepřela podrobiti se socialním zákonům, a společnost zase mocí, odsuzováním, mučením chtěla morálce vnutiti zákonné předpisy. Křesťanští mučeníci vzpírají se obětovati bohům pohanským, a pohanská společnost je za to mučí a zabíjí. Křesťanství po svém vítězství stává se též socialním kultem; ale císařové nejsou vždy oddáni orthodoxii, a rovněž orthodoxie není to vždy, jež representuje socialní ideu a má ke své službě moc. Když císař jest orthodoxní, ariané nebo nestoriané jsou proskribováni; když císař jest arianem, jsou to Chrysostomus nebo Athanasius, kteří ubírají se do vyhnanství. Albigenští svými dogmaty, svou morálkou jsou vyloučeni ze socialního křesťanského společenstva. Bojují proti křesťanům a křesťané proti nim. Dvě socialní pojetí nemohou vskutku spolu existovati. Problem svobody svědomí se tu neobjevuje vůbec nebo jen pramálo; na obou stranách se souhlasí v tom, že rozkolníků nemožno tolerovat.

Zřízení inkvisice v lůně katolicismu bylo v principu jen nevyhnutelné opatření socialního sebezáchovu, jež nijak nepřicházelo v konflikt s mravním svědomím. Spirituelní společnost, tak jako je katolická církev, žije jen svým duchem, a tento duch zase jest vytvořován společným přilnutím všech socialních individuí, všech členů Církve jistému počtu dogmatických proposicí, účastenstvím na jejich aktech zevnějšího kultu. Chápeme tudíž, že Církev, starostlivá o svou vniternou životnost, zřizuje v sobě jakousi spirituelní policii, mající za úlohu rozlišiti mezi těmi, jež chtějí býti jejími věřícími, ty, již zasluhují tohoto jména a kteří tohoto jména nezasluhují. Společnost, která by neměla takového orgánu „socialního rozlišení", byla by společností nedokonalou, stojící stále v nebezpečenství, že bude anarchií zničena. Právo vyloučiti, propustiti, vyobcovati, do klatby dáti a pod. každého jednotlivce, který předstírá, že je socialní a není, jest právo inherentní každé společnosti, již pouze tím, že je společností. Společnost bez tohoto práva jest nemyslitelna. Než v tom všem jest jen prvek socialní: společnost tu hájí svou existenci. Mravnost je tu súčastněna jen tehdy, když inkvisitor zastrašováním nebo nucením snaží se působiti na svědomí toho, jehož zkoumá, censuruje nebo exkommunikuje. V tomto okamžiku nastává konflikt, a disponuje-li inkvisitor mocí, může se konflikt státi tragickým.

Když, z důvodů historických, na kult, náboženské pojmenování, se pohlíží jako na prvek, ba na nejdůležitější prvek národnosti, chápeme, že inkvisitorská funkce, ve svém principu ryze církevní, stává se funkcí socialní, občanskou. To stalo se ve Španělsku. Aby musulmanský element byl vyloučen a španělská národnost proti dobyvačným Maurům znova zřízena, bylo velmi důležito míti průbný

kámen na rozlišení španělského od maurského. Církevní inkvisice mohla tu vypomoci, a proto španělští králové tolik se o ni ucházeli; a toť i příčina, proč ve Španělsku inkvisice, funkce ryze církevní, stává se institucí státu. A to byl prvý krok zvrácenosti a pobloužení, jež se nevědecky přičítají jen a jen na vrub Církvi.

Než to, co odehrálo se ve Španělsku, odehrálo se v jiné formě a v jiném jméně skoro všude. Důležitost náboženské idey byla u všech našich otců tak veliká, že nechápali, že národní jednota mohla by existovati bez tmelu náboženského konformismu. Jakmile nějaká herese se objevila a stala se duší nějaké socialní skupiny, vidíme též, že hned se ustavila v ní jakási inkvisice s exkommunikací, ano i s tresty. Kalvin v Ženevě píše svou knihu „De damnandis haereticis" a spaluje M. Serveta; Jindřich VIII pronásleduje katolíky a věší mnichy, konfiskuje statky papeženců. Ve všech protestantských zemích katolíci jsou vylučováni z veřejných funkcí; zákon Test byl v Anglii zrušen až r. 1829, a ještě r. 1864 byl v Norsku katolický kněz silně odsouzen, že odvážil se tam hlásati svou víru. Ať říká kdo chce co chce, nesnášelivost není vlastní jen zemím katolickým, nesnášelivost nalezá se všude, kde se věří, ať již jasně nebo nejasně, že náboženský konformismus jest nutnou podmínkou národní jednoty.

Od 18. století vystupuje pak i požadavek konformismu socialního. Byla vyžadována nejen svoboda svědomí, svoboda náboženská, nýbrž i svoboda myšlení a jednání, ovšem pokud neodporuje zákonům. Zákony z se, aby nebyly tyranské a utlačující, měly zapovídati každému občanu jen to, co mohlo by positivně škoditi druhému. Tak filosofický liberalismus staví proti socialnímu práva morálky a chce obmeziti přesně sféru socialní autority. Než setkáváme se tu s jistou neurčitostí a nutností. Je přece nutno, aby každé socialní seskupení mělo jakousi společnou duši, jistou mravní jednotu; a důsledně, tato jednota bude musiti obsahovati jistý počet názorův a praktických stanovisek. Ve jménu této jednoty bude pak však možno proskribovati všechny názory a všechna stanoviska, jež budou zdánlivě v rozporu s názory a stanovisky, jimiž jest mravní jednota vytvořována. Nuže ve Francii se děje něco podobného, neboť ve jménu této mravní jednoty proskribují se kongregace, potlačuje se svoboda vyučování a směřuje se k potlačení katolicismu a náboženství vůbec. Hranice daná socialní autoritě v „Declaration des Droits de l'homme" jest neurčitá a dvojsmyslná; neboť co je to, co neškodí druhému? Kdo bude soudcem škodnosti nebo neškodnosti? Jestli, jak se zdá, škoditi je tolik jako bolest působiti, není vše, co se nelíbí, škodlivo? Nuže každý projev nějaké myšlenky, nějaké víry může se nelibiti někomu, a bude proto třeba nutno nebo možno jej zapověděti! Tento sofismus jest motivem ke všem zákazům: procesí, náboženské odznaky, zpěvy atd. jsou zapovídány jen pod tou záminkou, že mohly by překážeti svobodě svědomí nevěřících. Takovýto sofismus bude moci za nedlouho dovoliti jen mlčení a spánek; neboť každé pronesené slovo a každý pohyb může se někomu nelibiti. (P. d.)

S. A. Vengerov, Očerki po istoriji russkoj literatury. (O.)

Po hrdinské době sedmdesátých let s její altruistickou náladou a náklonností k mužíku přišla doba reakce „rozptýlenosti a unylosti“ osmdesátých let. Hlavním theoretikem reakce v letech 1881—1904 byl známý Pobědonoscev, společensko-literární život doby té pak charakterisuje činnost Ant. Čechova, na jehož tvorbě leží pečet zoufalství a beznadějné tesknoty. V době té vystřídala se sice celá řada proudův, absolutní unylosti, hrubého egoismu dekadentství, jasného záblesku demokratické bodrosti ve formě marxismu, novoidealismu, modernismu, přece však základní nálada celé této doby jest jedna a táž. Uměleckým historikem této doby neurasthenické ochromenosti ruské společnosti byl Čechov († 1904), jehož tvorba proniknuta hlubokou tesknotou po něčem lepším, silnějším, do téže doby osmdesátých let spadá učení Tolstého o „neprotivení se zlému“ a „sebezdokonalování“, charakteristická theorie Jak. Abramova „malých děl“ (t. zv. „abramovština“). Jako v době reform Hercenův „Kolokol“, v letech sedmdesátých „Moskovskija Vědomosti“, tak nyní velký vliv na společnost ruskou měly noviny Suvorinovy „Novoje Vremja“, o nichž Vengerov soudí velmi nepříznivě.

Úpadek zájmu k společenské činnosti utvořil v letech osmdesátých půdu, na níž začala vzkvétat theorie „čistého“ umění, jež později přijala formu útočného, hrubě sobeckého dekadentství. Zmíniv se krátce o básnících čistého umění, o ruských dekadentech (Balmontovi, Sologubovi a j.) vůbec Vengerov nemluví, a jen mimochodem při jménu Merežkovského se zmiňuje, že o něm a jiných modernistech napíše zvláštní stať, čímž ovšem nová mezera v „nástinu dějin“ vznikla. Zběžně a povrchně oceněna činnost belletristů poslední doby.

Obraz bídy lidu v hladovém roce 1891 opět probudil svědomí ruské společnosti, lhostejné k lidu a toužící jen po zvířecích požitcích, i zaševelila se odhodlanost osvobodit vlast od onoho pořádku věcí, který vedl ji k záhubě. Tolstoj podrobuje ostré kritice byrokratické zřízení státu i církve ruské, ruský marxismus nabývá půdy mezi intelligencí (Počátek obrození). Podle názorů marxismu ruského bude lidu lépe, až ze samostatných rolníků stanou se proletáři, až budou zbaveni země, až samostatný drobný průmysl zahyne a v Rusku rozšíří se tovární průmysl. Hlavními theoretiky ruského marxismu jsou: Plechanov, G. Struve a Tugan-Baranovský, kteří vlastně jen rozvili theorii ekonomického materialismu. V poslední době Struve, hledaje pravdu, přešel od ekonomického materialismu k idealismu, od revoluční nálady k smírné liberální opposici a k opportunistické theorii „realní politiky“. Hlavními vůdci novoidealismu jsou bývalí socialní demokraté Bulgakov i Berďajev.

Z belletristů marxistických Vengerov chválí zvláště Čirikova, Veresajeva a především Gorkého, jemuž na pěti stranách (tolik nevěnoval žádnému spisovateli) pěje chvalozpěv, snaže se odrazit všecky útoky, které zvláště v poslední době proti tomuto přechválenému spisovateli se podnikají.

Celkem „nástin dějin nejnovější ruské literatury“ kromě jistých předností má četné nedostatky. Vengerov si více všímá společenského života než literatury, více publicistů než belletristů, více kritiky než uměleckého slova. O žádném z předních spisovatelů ruských, Tolstém, Turgeněvovi, Gončarovu atd., neučiní si čtenář z knihy jeho jasné, jednotné představy. Vengerov poměrně málo mluví o uméleckém významu jejich. O mnohých vynikajících spisovatelích, na př. o hraběti Al. Tolstém, jeho básních, historických dramatech a historických románech ani se nezmínil, ač s druhé strany dosti ze široka popisuje spisovatelskou činnost dosti bezvýznamných spisovatelů, jako byl na př. Novodvorský. Nejhůře odbyl Vengerov ruské drama; Ostrovského odbyl zkrátka, ale ne dobře, o četných spisovatelích dramatických, Suchovo-Kobylinovi, N. Solovjevovi, Al. Palmovi, Špažinském, V. Krylovu, o dramatické činnosti Turgeněva, Lva Tolstého ani se nezmínil. O dekadentství a modernismu teprve slibuje se zvláštní článek. To jsou zajisté citelné nedostatky, jakých jsme se nenadáli u znalce ruské literatury, za jakého se uznává všeobecně Vengerov. Píše dle našeho mínění příliš mnoho, a říkává se: Práce kvapná, málo platná. Od Vengerova čekali jsme více.

V stati „Peredovoj bojec slavjanofilstva“ Vengerov mluví velmi správně o šlechetné postavě předního harcovníka slavjanofilství, Konst. Aksakova, ale článek ten jest vlastně jen nepatrným rozšířením článku autorova v „Kritiko-biografičeském slovarě“.

Stať „Pisatěl-Graždanin“ jedná o Gogolovi, pokud tvorba Gogolova v první době činnosti jeho byla neuvědomělá, a je li správně míněno, že sebeurčení spadá u něho s konservativním zbarvením jeho názorů.

Ve všech článcích knihy S. Vengerova pozorovat spěch, neurovnanost a nepropracovanost, čímž jinak pěkné články velice trpí.

A. Vrzal.

*

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. R. 28. č. 5. dílo 156. **Doktor Smrčka.** Povídka ze života společenského. Napsala *Františka Berková.* V Praze 1907. Nakl. V. Kotrba.

Jest málo povídek, které by způsobem tak obratným a nevtíravým, přece však vhodným a účinným dovedly říci tolik krásné, třebas mnohdy trpké pravdy V titulní postavě jest vylíčen charakter muže ušlechtilého, jenž své vzorné povahy došel na cestách víry a náboženství, jejichž zásady dovede velmi účinně uplatňovati ve veřejném životě. Doporučujeme.

Jaroslav Naumann, **Písně malostranské.** S knižní výzdobou od autora. Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1907. Cena 2 K.

V jedné věci měl autor šťastnou ruku: v knižní výzdobě, která je graciesní a vkusná, pohybujíc se v idyllických zákoutích malostranských a v drobnostech z doby probuzenské.

Škoda, že nelze totéž říci o způsobných básničkách jeho. Po úspěchu „Hradčanských písniček“ Procházkových vybízely romantické,

malebné skupiny klikatých uliček a intimní zákoutí plná zeleně, která již Neruda zvěčnil ve svých povídkách, k opěvání. Nestačila však k tomu pouhá obratnost v rýmech a metru, když nebylo síly, aby se dojmy, kterými působí grandiosní budova svatomikulášského chrámu, Valdštýnská zahrada a j., vtělily ve velkolepé, mohutné hymny, aneb aby sladké idylly zasvětily nás v intimitu rozkošných silhuett malostranských. —*f*—

Ze života náboženského.

Ve „Věstníku katolického duchovenstva“ kdosi protestuje proti hře Abigail Horákové „Páni“, kde farář líčen jako člověk tvrdý, lakotný, hospodyně poslušný a na ni střádající, jenž i rodiče a bratra prosicího, by pomohl zachrániti otcovský statek, odmítá. Též jiný bratr, komisař, je odmítá, třetí bratr, herec, sám nic nemá. Protežování hry na „Národním divadle“ je prý nevděkem k českému kněžstvu, jež tolik pro ně vykonalo, kněží prý ve skutečnosti takoví nejsou atd.

Otázka, pokud osobnosti pro veřejnost úředně působící (nedím privilegované!), jako učitelé, úřady, a tedy i kněží, smějí býti v písemnictví a v divadle persiflovány, je prastará a vážnými vychovateli záporně, praxí však a průkopníky „pokroku“ kladně zodpovídaná: všechno prý podléhá kritice veřejné. Zde lze sotva co dělati, massa všude vítězí; kněžstva jest málo, a na to, co pro národní podniky vykonalo, „vděčný národ“ náš tuze snadno zapomíná, tak že nyní lépe se na to neodvolávati, nechceme-li ke škodě míti i posměch: dobře vám tak! „Nic jim nevěřte, nic jim nedávejte“ a — nic od nich nechtějte. (Vojsko, nemýlím-li se, jest u nás policejně z části chráněno, židé bezpochyby též.) Veřejné mravnosti zajisté neprospívá takové ostouzení osob, jimž ku zdárnému působení potřebí jakési autority, ovšem autority jen úřední, avšak „úřední“ a „osobní“ je tu příliš blízko, než aby jedno s druhým netrpělo; nynější společnosti však na autoritě, ani na pořádku nezáleží, naopak, a proto ovšem odpadá i požadavek, že by se v zájmu veřejného řádu jí mělo šetřiti. Společnost nynější proto, že privilegovaní lidé na svoje výsady zhusta hřešili a si dovolovali, nač ani takto práva neměli, brojí proti věci samé a čím více něco zákonem chráněno, tím více se o to otírá; na př. náboženství. Cit pro zákon, samými vladaři tak často urážený, mizí a zůstává pouze strach trestu.

Stížnost ona podotýká, že kněží takoví nejsou, jak je Horáková líčí. Ba naopak nutno spisovatelce přímo vytknouti, že když chtěla již nějakou vadu kněžím přišít, zvolila si právě stránku nejméně pravdivou, že typicky právě opak toho jest pravda, co ona smyslila, totiž to, že kněžstvo zvláště u nás jest vlastně — sit venia verbo — dojnou kravou příbuzenstva; zná-li spisovatelka trochu

život, skutečný, ne bálový, měla by to věděti, a nezná-li, nemá psáti „realistických“ dramat. Právě tím příbuzenským vyděračstvím, kterým žádný stav tolik netrpí a kterému žádný stav také tolik nepovoluje, jako bohužel stav kněžský — od nejvyšších hodnostářův a jejich příbuzných šlechtických officírů, karbaníkův atd., až po kaplany — právě tím trpí značně naše věc, že kněžstvo nemůže více podporovati svých podniků, ba že se tolik zadlužuje. Němci mají tu případné a velevýznamné pořekadlo: „Der für uns Geistlicher geworden ist!“ (für uns = pro příbuzné). A tu ještě nějaká spisovatelka obrazu „ze života“ napíše o knězi jako typu takovou hloupost a nepravdu, aby kněžstvo i k tomu bylo ještě štváno, proti čemu by mělo býti vlastně bráněno.

*

Případ nadučitele Konečného, který disciplinárním senátem zemské školní rady moravské pro hrubé porušování povinnosti vyučovací a protináboženské štvanice byl degradován na učitele, vynesl na veřejnost také jednu podrobnost, na niž třeba duchovenstvo naše důtklivě upozorniti. Konečného přes odpor inspektora a jiných činitelů dostal na ono místo „pucováním klik“ jeho krajan farář. Je to to naše nešťastné, praostudné protekcionářství, že ze známosti a všelijakých podobných příčin protežují se do úřadů lidé nehodní, nám tajně neb i veřejně nepřátelští, kteří vyšplhavše se po našich hřbetech nás a naši věc kde mohou kopají. Tohle není milosrdenství, totě hloupost, ba zločin! Zvláště když pak naši lidé nevtírajíce se o protekci zůstávají odstrkováni. Mnozí kněží u nás trpí zrovna jakousi protekční manií, nepřesvědčivše se o hodnotě žadatelů, ba horší se na ty, kdo jim slepě nehoví, a pak naříkají na — nevděk!

*

Tři papežské projevy roku minulého proti modernismu (3. čce syllabus s dekr. Lamentabili, 8. září okružník Pascendi, 18. listopadu motu proprio) zaměstnávají čelné německé učence katolické (Ehrhard, moralista Mausbach, kanonista Meurer, Schnitzer) i protestantské (Eucken, A. Harnack, A. Hauck, W Herrmann, Walter Köhler, Paulsen, Troeltsch) v letoší „Internationale Wochenschrift“, příloze „Münchener Allg. Ztg.“ Hlavně jedná se ovšem o encyklice Pascendi. Kromě Mausbacha, který se ji snaží vysvětliti a obhájiti, jsou všichni proti ní, nejostřeji ze všech Schnitzer, který začíná zprávou známého benediktinského učence Morina (v Revue bénédictine 1907, 24, 60), jak prý v jakémsi elitním shromáždění jakýsi římský prelát stěžoval si na Bollandisty, jesuitu Grisara, U. Chevaliera a Morina samého, že chtějí měniti a vylepšovati části liturgie, a prohlásil, že oni sami jsou oprávněni o tom psáti, tito a ostatní že jsou jen ecclesia discens. Jmenovaní učenci protestantští píší ovšem rozhodně proti okružníku, spatřujíce v něm útok na pokrok a rozvoj vědy i náboženství, ale tón jejich jest celkem slušný, ba nápadně mírný. Disciplinárních nařízení o vigilanci a censorech nehájí však výslovně ani Mausbach, spoléhaje pouze na to, že se provádění jejich zařídí dle místních potřeb a že zvláště v Německu biskupové budou

při tom opatrní a mírní. — Proti kritikům těm zas obrací se známý Dr. Ph. Kneib zvláštním spiskem (v Mohuči u Kirchheima), jenž ač nejde do hloubky — obyčejná to vada Kneibových jinak časových a zajímavých rozprav — hledí přece pochybnosti rozplašiti a zvláště výklad disciplinárních příkazů zmírniti. — Ve Francii biskup Douais též píše o „La liberté intellectuelle après l'Enc. Pascendi"; smutný úsměv budí poznámka, že prý Pius X přece ještě pořád Francouze pokládá za katolickou avantgardu proti nevěře, an zvláštní pozorností a přísností k Francouzům se tam obrací (!).

Aby Rakousko nezůstalo bez ohlasu, vydal professor innsbrucké university Wahrmund svou řeč proti Církvi a papežství směřující. Projev tento svou hrubostí a všeobecnými útoky na katolicismus vyvolal veliké hnutí mezi politiky i mezi lidem, jmenovitě tyrolským. Professor od většiny žáků svých opuštěn, poslanci žádali přímo jeho sesazení se stolice kanonického práva, upozornil i papežský nuncius na nemožnost, aby setrval jako učitel předmětu církevního tak zapřisáhlý Církve nepřítel. Prof. Wahrmund už před několika lety, když počato ve Francii s proticírkevní politikou, vystoupil s ostrým odsouzením církevních politických zásad, připojiv úvahu svou k politice a politickým listům papeže Bonifáce VIII. Tehdy však celý ten projev vypadal leda jako projev „modernisty", tedy člověka, jenž jinak stojí ještě na půdě katolicismu. Nyní professor Wahrmund postavil se mimo katolicismus. Politikové a listy proticírkevní hájí zase v případě Wahrmundově „svobodnou vědu", a ba dokonce i státní nezávislost a suverenitu naší říše. Proslýchalo se, že vláda na půl vyhoví přáním křesťansko-politických politiků, že totiž zřídí v Innsbrucku pro kanonické právo druhou stolici. W. prý je ze židů a jen proto asi za velikého učence vykřičen. — Encyklika „Pascendi" mezi disciplinárními předpisy obsahuje též přísné příkazy, aby dohled na professory bohoslovných ústavů byl zostřen; sbory ústavů těchto v Rakousku podpisovaly za encykliku adressu díků Piu X.

Velkou exkommunikací stižen z Říma francouzský modernista abbé Loisy za své dílo proti encyklice a dřívější díla exegetická. Trest ten prohlašují z římské kurie za nevyhnutelný, ježto zmíněný bohoslovný učenec postavil se svými theoriemi zcela na půdu protikřesťanskou a žádná církev křesťanská by nauky jeho nemohla trpěti.

*

Bavorští Schellovci odplácejí vídeňskému prof. Commerovi odhalováním a protřepáváním života a díla jeho; u vědecké činnosti Commerovy není nesnadno najíti hodně nedostatků. Professor Commer chystá za to tím „důkladnější" potření Schella.

*

Zahájená papežským motu proprio, hned na počátku panování Pia X. reforma zpěvu církevního v Italii a jmenovitě reforma chorálu, vedla k tuhým bojům uvnitř směrův a znalců starého chorálu církevního. Viděti to ze dvou listů ve štuttgarské „Deutsche Revue" uveřejněných. V prvním obviňován kritik a choralista Laurent Janssens, že přispěl v komisi opravné ke zplanění celé akce a vy-

tiskl z komise vliv učené chorální školy solesmenské (benediktinský klášter ve Francii), tak že reforma je teď kompromissem mezi kritikou a starými omyly. Druhý list samého obviněného dává však vinu pletich škole řezenské (medicejský chorál), která přes neudržitelnost svých prací přece jen chtěla se uplatniti proti škole solesmenské a neustále brojí proti nové úpravě chorálu. Nové římské vydání třebas ne ve všem dokonalé bude vysoko státi nad školou řezenskou, a bude míti proti ní ještě přednost úředního ověření. Toto výhradné úřední ověření by pro vydání římské řezenští rádi zamezili. Proto chválí solesmenské vydání nad římské. V tom však mají pravdu: když není žádné bez vady (a nové římské vydání reformní komise není takové dle doznání samého D. L. Janssensa), tedy ať se též žádnému nedává výhradná authenticita. Ať stojí zatím vedle sebe všecky tři.

*

Dlouhé debaty veřejné způsobila svatba knížete bulharského s protestantskou kněžnou. Kníže napřed sezdán po katolicku s dispensí svého biskupa, mons. Menini v S fii (plovdivské arcibiskupství). Kníže však musil slíbit, že vyplní podmínky kladené při sňatku smíšeném. Slíbil též, že protestantsky se oddat nedá. Přes to slaveny pak i oddavky v protestantském chrámu. Kníže dal prohlásiti, že byl přítomen sic i v protestantském chrámu, ale choval se zcela passivně, na otázky pastorovy nic neodpovídaje. Protestantské listy proto se zlobily, že pastor v Osteršteině dovolil takovou komedii, jakou byl pak obřad svatební za passivní resistence ženichovy. Ale za oklamány konečně se považují obě strany, protestantská i katolická.

*

„Co je náboženství?“ Otázku tuto zodpovídal v „North American Review“ protestantský professor bohosloví F. S. Hoffman. Jeho odpověď jest jedním z příkladů té filosofie náboženství, která výkladem popírá. Náboženství třeba rozuměti ve smyslu nábožnosti spíše, proto prý náboženství nespočívá ani ve víře v Boha osobního, ani ve víře v nadzemské zjevy, v duchy, v nesmrtelnost, ani nesplývá se skutečnými a historickými formami náboženskými, není ani citem a prvotně není ani aktem. Je to za to souhrn přirozeného celkového utváření člověka jako myslící, cítící a volící bytosti. Proto nevlastní jest prý otázka, má-li člověk náboženství, nýbrž dlužno se ptáti spíše, jak to vyznání, k němuž se hlásí, odpovídá jeho náboženské povaze, jak přispívá k pokroku a vývoji jeho já. Základní podmínkou tohoto přirozeného náboženství člověkova jest uznávati sílu vesmír pronikající, a snažiti se s touto silou harmonicky spolužíti. Zdravě náboženský smysl nutí každého považovati se za částici celku a s tímto celkem jako spolučinitel jíti. Proto třeba míti „boha“ nějakého: třeba něco klásti nad sebe a něco pod sebe, a tomu, co jest nad člověkem, třeba úctu vzdávati. Žalmistovo: „Řekl blázen v srdci svém: není boha“, platí v plné šíři. Ba možno jíti dále a říci s Eliotem, presidentem harvardské university: že nejvěrnější známka člověkova pokroku a vzdělanosti jest jeho idea boha.

Tedy evolucionismus přirozené vlohy člověkovy: vloha ta však má naprostou volnost vývoje, nevázána jsouc žádným směrem a žádnou formou náboženskou. Tedy popření všeliké pravdy náboženské! Pak nemůže býti žádné náboženství pravým, ale pravým je vždy to, jež právě vývoji a potřebě člověka odpovídá!

*

Professor americký Charles E. Briggs, odpovídaje na článek biskupa Irelanda („The reasonable freedom“ „Rozumná svoboda“, North American Review, leden, únor), dává vinu neomezené moci papežství, že církve křesťanské se nemohou spojiti. Professor Briggs byl velikým ctitelem nynějšího papeže po jeho nastoupení. Před dvěma lety v Římě vymohl si u svatého Otce audienci, a tu prý, když mluveno o spojení církví křesťanských, pravil Briggs, že mají-li překážky snah po spojení býti odstraněny, nutno dáti úplnou svobodu, hledati a ohlásiti všecky ty těžkosti toho spojení. Papež prý pravil, že rozumná svoboda jisté v tom ohledu bude katolickým učencům popřána. Kdyby prý papež chtěl splniti toto slovo a dáti tu svobodu, prof. Briggs jest jist, že by povstala celá řada učenců katolických a spolu s protestantskými pracovali by o vyjasnění příčin rozluky a o možnosti sblížení, a že by v brzku těžký problem unie církevní byl rozřešen. Dnešní neobmezená jurisdikce papežova je tím tíživější a tím větší překážkou, že celá ta kurie papežská jest špatně sorganisována. Papež neprovádí celou tu jurisdikci sám, ta spočívá na kongregacích, papež dává pouze schválení k tomu, co kongregace vypracují, dodává tedy moc exekutivní jejich usnesením. A kongregace zase jsou složeny skoro výhradně ze samých Italův, a to ještě z Italů jižních provincií, tedy kulturně nejníže stojících. Není potom divu, že tito dívají se na všecky věci ze svého provinciálního a italského stanoviska. A tak rozhodování vypadá i podle toho. A není divu, že neobmezená papežská jurisdikce tíží na církvi a všech poměrech tím více. — Podotýkáme, že prof. Briggs už jednou právě asi po té své audienci u sv. Otce Pia X navrhoval, aby církevní organisace se proměnila z monarchicko-absolutní v monarchicko-konstituční; místo jmenovaných hodnostářů církevních aby v kurii rozhodovali volení, všemi národnostmi vysílaní zástupci. To jsou však všecko věci daleké budoucnosti asi. Nevlašské národy už dávno těžce nesou vlašskou výlučnost římské kurie. Ale třeba čekat, až i Italové přijdou k tomu přesvědčení, že vlašská správa církve, a to ještě nejméně kulturního elementu vlašského, rozhodně jí neprospívá.

*

„Lidovým falešným názorem“ nazývá pastor anglicko-americký D. O. S. Lowell v Munseyově revui všeobecné tvrzení, že děti duchovenstva jsou obyčejně nepodařené a špatné. Že duchovenstvo má horší rodiny a horší výchov v domácnosti než obyčejní občané. Často jsme tentýž úsudek přinesli i o dětech ruského a jiného pravoslavného duchovenstva. Týž úsudek šíří často i o dětech katol. duchovenstva rusínského. U nás katolíků západních často zase podobný úsudek slyšíme o dětech učitelů. Lowell vyvrací tento názor uvedením celé řady

mužů slavných a velikých, kteří vyšli z rodin duchovenských. Kdyby v Americe dítky duchovenské jen tou měrou vynikaly, jakou dítky ostatního občanstva, tu by poměrný počet 1 : 221 musil býti zachován i v řadě a stupnici velikánův. Ale duchovenské dítky v této řadě jsou mnohem četněji zastoupeny, totiž v poměru jako 1 : 12! Tedy už každý dvanáctý z lepších a vynikajících lidí jest dítkem duchovenské rodiny, ač teprve každé 221. dítko mezi všemi dítkami jest duchovenské. V Anglii pak každý devátý už z vynikajících lidí je synem duchovenským. Švycarský učenec de Candolle před 20 lety studoval týž předmět a uvedl, že za poslední dvě století ze žádného stavu nepošlo tolik učených a vynikajících lidí jako z rodin duchovenských. Mnozí udávají dokonce právě duchovenské rodiny protestantské jako příčinu, proč protestantské národy vůbec vynikají nad katolické v novém i ve starém světě. Je to veliký fond mravně-intelligenční, o nějž mají protestanté více než katolíci Jak tedy povstává mylné mínění o nezdárnosti dětí duchovenských (u nás učitelských)? Tím prý jednoduše, že na dítky ty, stejně jako na otce (duchovní a učitele) klade lid vysoké měřítko, pokládaje je právě za vzory mravního vychovatelství. Nejmenší chybička vyvolává pak v něm ihned přísný a odmítavý úsudek, jenž se snadno zevšeobecňuje. My pak už jednou poukázali na psychologický moment: děti učitelovy a duchovního vidí každý den v županu a s domácími slabostmi tu autoritu vychovatelskou, jež jest pro ostatní děti vysoko postavena a na tom postavení se snadno též udržuje.

*

Před sedmi lety založil „Lidový ústav“ v Novém Yorku „lidovou církev“. Je to něco zcela amerického: církev bez vyznání, bez dogmatu, bez organisace, bez kněží, bez kostelů, bez příspěvků. Každou neděli večer schází se 1000 až 2000 lidí mužů i žen na náboženskou přednášku. Za řečníky volí si kazatele různých protestantských sekt, židovské rabíny, katolické kněze, professory universitní a jiné veřejné muže, dobré řečníky. Řečníkům zapovídá se všecka polemika, útočení a proselytismus, ostatně smějí mluvit o čemkoliv. Pravidla či zákony, jimiž se třeba říditi jsou jen dva: bratrství mezi lidmi — úcta a služba síle nad námi.

Spojení církví (sekt) protestantských v Americe je stále nesplněným cílem a snem mnohých. V Kanadě r. 1899 presbyterianský sněm církevní podal návrh na podobné spojení. Methodisté a kongregationalisté, jako hlavní skupiny církevní počaly vyjednávat, ale do dneška spojení to neuskutečněno.

*

Petrohradský protopresviter (probošt) I. L. Janyšev 3. února a 3. března měl ve „spolku náboženské mravní osvěty“ v Petrohradě řeč, která na obou schůzích i v tisku a veřejném životě vyzvala živý ohlas. Mluveno o „nové formuli spásy“. Tato nová formule zaváněla něčím heretickým, modernistickým, proto pozdvihla se proti ní ihned řada úzkostlivých hlasů. Janyšev vytkl však pouze mravní význam práce a povinnosti životní. Poukazoval na to, že v církvi se

stále jen důraz klade na modlitbu, bohoslužbu a chrámové náboženské úkony — kněz a chrám se staví stále do popředí a na světský život se zapomíná. Všecky náboženské povinnosti upínají se ke chrámu a jimi se zavírá kritika náboženského člověka. A to jest jednostranné a proto nesprávné. Světský život dnešního člověka, jeho práce a povinnosti musí býti též pojaty do obsahu náboženské mravnosti a to na první místo. Světská práce musí býti pokřesťaněna. — Názory tyto směřují proti přílišnému formalismu ruské církve a ruského náboženského života. Proto z nedorozumění dokazováno, že nesmí modlitbou a bohoslužbou býti povrhováno, že ony jsou výš než světská práce. A že tedy v nich musí spočívati první kriterium nábožnosti. Debatami osvětlena konečně „nová formule spásy“ tak, že křesťanská mravnost a nábožnost má pronikati člověka celého, a že tedy má jej pak při modlitbě a bohoslužbě, tak při práci a povinnostech světských oduševňovati. V milosti jak známo všecky skutky jsou záslužny a mohou i nelišné skutky býti povýšeny na dobré: jíte-li či pijete-li a cokoliv jiného činíte, vše ku slávě boží čiňte! „Nová nauka“ Janyševa byla tedy jen ostrým vytčením tohoto stanoviska U nás už zajisté jest všeobecným a nenápadným volání po křesťanech praktického života, ale přes to i u nás plnění kostelních povinností klade se příliš vysoko v posuzování náboženského života lidí. Ale je to přirozený lapsus — soudí-li se podle nejjednodušší a nejnápadnější známky.

*

„Cerkovnyj Věstnik“ petrohradský stěžuje si, že ruské duchovenstvo zcela opomíjí missionářské povolání. Stanice rusko pravoslavné v Japonsku a v Číně nemohou dostat lidí. Japonská už dlouho jest osiřela a není apoštola, jenž by se na ni hlásil a snažil se pro ni uschopnit. Podobně je se stanicí čínskou, jež jest poloopuštěna.

Ruské kláštery podle statistiky z roku 1902 mají 52·138 členů, z nich 15.146 mužův a 42.992 žen. Klášterů jest 500 mužských a 362 ženských Vlastní půdy mají 740.000 desetin (808 000 *ha*), tak že na jeden připadá průměrem po neceléra tisíci hektarů pozemkového vlastnictví Jsou ovšem kláštery, jež mají až 26 000 desetin (28.000 *ha*), jiné zase ani sta hektarů nevlastní. Klášterům vytýká se často, že jsou bezužitečny v díle hlásání slova božího, v učitelském úřadě církevním. Nepovažujíť to za svou povinnost, ani jim to není svěřováno, také proto nejsou vychováváni. Za to si obírají různé stránky pratického, mystického života náboženského. — V tom směru zase naše kláštery svými kazateli, časopisy, studiemi jsou opakem ruských.

*

Dne 4. března před petrohradským metropolitou Antoniem představila se církevní komise dumy říšské. Předseda komise kníže V. N. Lvov prosil požehnání pro práce komise, jež koná ve prospěch pravoslavné církve, a vyjádřil svoje i členů komise přání, aby církev pravoslavná v brzku navrátila se k sobornému ústrojí (k synodám) a aby první všeruský církevní sobor už brzy byl svolán. Tento průzračný appell komise odbyl metropolita tím poukazem, že

sobor, jenž už v zásadě jest usnesen, má car na vůli svolati a od jeho slova že vše závisí. Od liberalní skupiny komise vedené předsedou zvláště se odloučila skupina konservativní vedená biskupem Mitrofanem, který nátlak druhé skupiny na sezvání soboru vytkl jako neloyální, když lhůta svolání dána úplně na vůli carovi. — Toto schovávání se za cara od konservativní strany, která soboru nepřeje, jest jistě neloyálnější. Sobor podle přání konservativcův odročen až na dobu klidnější. Až totiž se mysli a snahy „obnovlenců“ unaví a staří zase všude nabudou vrchu. Zatím zase poukazují na to (prof. moskevský Zaozerský), že církevní sněm právě by přispěl k uklidnění mysli a k mravnímu posílení říše. Proto nazývají odročování a odkládání sněmu chybou.

*

Řekové vystavují latiníkům za příklad jednání jerusalemského anglikánského (protest.) biskupa Blytha, který odmítl bišmizzinské nespokojence s církevní radou libanského gubernatorstva, když v počtu 5600 duší mu ohlásili, že vystupují z pravoslavné církve a přihlašují se k anglikánské. Nepřijav jejich přihlášky, napomenul je, aby se smířili s církví svou. Bišmizzinští tedy přihlásili se k latiníkům, kteří je přijali, ale dřív než mohli je připojit, antiochijský patriarcha nevoli usmířil a bišmizzinští zůstali pravoslavnými. Šlechetnost anglikánského biskupa a lačný proselytismus latinský Řekové tedy vystavují jako dvě protivy. Církev anglikánská ovšem může jednati tak „velkodušně“, kdyžtě uznává pravost všech protestantských i pravoslavné církve. Ale katolická, jež má svou pravdu za jedinou, nemůže nikdy odmítati hledajících. Byla-li by Syrijce přijala, jest jiná otázka, ale ze zásady jich odmítnout nesměla, když věří, že není jedno, v které církvi kdo žije.

*

První doktor bohosloví knězem v Bulharsku! Tak oznámily listy bulharské počátkem února. Jednalo se o Th. Dra G. St. Cankova, jenž vystudoval v Rakousku a koncem ledna dal se vysvětit ve Varně. — Východní církve majíce soukromou od universit odlišnou organisaci učební, nemají podobných titulův a stupňů jako západ. Západní studium však jest nejen o ty tituly výše! Dr. Cankov přichází tedy do Bulharska jako první západně vzdělaný duchovní.

*

Patriarchát cařihradský nestačí interpellovat a protestovat: nejen obtíže na východě v Syrii a na Cypru, hnutí kucovalašské a bulharské v Macedonii, konfiskace v Bulharsku a stálý spor s exarchátem bulharským v Cařihradě znepokojují. Počínají se z moci jeho vyvazovat i Srbové. Církevně ještě spojeni s Cařihradem, rádi by se aspoň školsky od fanaru odloučili. Škola a církev jsou sic na východě (v Turecku) jednou organisací, ale i tu už se rozeznává. A tak na žádost Srbů turecká vláda prohlásila, že vyjímá školství srbské z vrchní moci patriarchovy a podřizuje je přímo sobě. Tím by Srbsko a jeho zástupci v Cařihradě nabyli přímější vliv a Srbové místní v otázkách školských stali se zcela na Řecích nezávislými.

*

Rakouští pravoslavní Srbové do Cařihradu po práci a obchodě jezdící nemající svého chrámu v Cařihradě najali si aspoň oltář v kostele řeckém v Galatě a na něm konají bohoslužbu. Toto opatření jejich je zatím jediným útočištěm všech Srbů při větších církevních slavnostech.

Záležitost Ricmanských nedávno prohlašována za skončenou zakročením samé sv. Stolice. Podle toho že nic nenabízeno Ricmanským z jejich požadavků leda zřízení farnosti, což od vlády i biskupa jim už dávno bylo slíbeno; upustí-li tedy Ricmanští od svého proticírkevního vzdoru, učiní to už z omrzení a z nahlédnutí, že chybili, že není možná žíti životem opravdu náboženským bez církve a beze spojení s ní.

Počátkem března souzeni Černovští a Kovačičtí v Uhrách pro své kostelní vzpoury. Tam katolíci, tu evangelíci. Maďaři jsou k oběma vyznáním stejně spravedliví, pokud je vyznávají Slováci. Pronásledují oboje. Týž den, co soudce vyřkl svůj drakonský rozsudek nad Černovany, jejich biskupu Parvymu nastal špinavý proces se ženštinami v Pešti. Extra Hungariam...!

*

Euckenův aktivismus rozbírá italská revue „Coenobium" (červenec 1907). Eucken kritisuje ve svých dílech nynější pojetí života; dle něho základní blud naturalismu je ten, že nechce připustiti původnosti a vlastního významu duchovního života, že snižuje krásno, pravdu a dobro na prostředky k zachování našeho života čiře animálního. Eucken odmítá též kulturu pouze a čiře socialní naší doby, kulturu, která předpisuje jednotlivci, aby žil jen pro druhého a chce z něho učiniti ne osobu, nýbrž věc. Moderní subjektivismus se mu rovněž nezamlouvá, a sice proto, že směřuje dispensovati člověka ode vší transcendentní povinnosti, tak že život nebyl by již činností svobodnou a mravní, ale rafinovaným požíváním a egoismem. Stejně kritisuje Eucken i křesťanství, a sice jeho bytně trpný (?) charakter; křesťanství nemá prý člověka dosti k tomu, aby činně se účastnil na uskutečnění království božího.

Po činnosti volá tudíž tento filosof, a jeho aktivismus jest povahy metafysicko-mravní a mystické. Člověk neprodukuje prý života ducha, člověk bere jen na něm účast jako svobodný a činný spolupracovník Tento život se rozvíjí v historii a s historií, která je zápasem pro autonomii ducha. Historií v pravdě smíme nazývati jen to, co uschopňuje člověka, aby nalezl své opravdové já, na př. vše to, co přispívá k obrození a mravnímu zušlechtění života. Rovněž civilisace, pro niž mravní povinnost není hlavní věcí, jest kulturou falešnou; opravdová kultura není v tom, zabývati se věcmi, jež jí jsou cizy, nýbrž v tom, zachovávati a rozvíjeti naši skutečnou individualitu. A i v hledání pravdy neběží již o trpné získání daného, nýbrž o stvoření opravdové skutečnosti, o vyzvednutí k osobnímu a svobodnému životu.

Kritika, již Eucken obrací na křesťanství, nebrání mu však nikterak, aby neviděl v něm nejvyššího náboženství lidstva. Co tvoří velikost křesťanství, toť to, že nemá zla za nějaký pouhý jev (jako buddhismus), nýbrž za mravní chybu, chybu, jež pustoší svět.

Křesťanství zavrhuje jen jistou zvrhlou organisaci života a připouští možnost positivní transformace tohoto života. Křesťanská metafysika má mravní charakter, a křesťanská morálka charakter metafysický, morálka, která není pouze principem regulujícím, nýbrž produkujícím a tvořivým, nás pudícím, abychom dobyli svého vlastního života.

Věda a umění.

Varhanická škola v Brně provedla pod záštitou Jednoty na zvelebení církevní hudby na Moravě dne 12. března 1908 Haydnovo „Stvoření".

Uvítali jsme nejpopulárnější dílo genialního klassika vídeňského na našem koncertním podiu s nelíčeným povděkem.

Již proto, že varhanická škola, pochopivši správně svůj úkol vůči církevní a oratorní hudbě, po Dvořákovi, Astorgovi a Cherubinim zvolila Haydna, jehož vztah k českému hudebnímu ruchu má význam historický. Bylť vliv Haydnův na celou skladatelskou školu českou koncem 18. a počátkem 19. století veliký a význačný, jakož zase živly slovanské mnoho působily na Haydnovu tvorbu a dodaly jí svěží lehkosti a jasné radostnosti.

Ale i z toho důvodu vděčíme varhanické škole za provedení „Stvoření", že forma oratorní jest u nás nyní drahně zanedbávána.

Souvisí s celým materialistickým duchem přítomné doby, že všeobecná snaha po sesvětštění též v hudbě — jak v produkci tak i v reprodukci — se uplatňuje. Hudba církevní a oratorní pokládají se dnes za formy přežilé. Vysloví-li se slovo „hudba", myslí se v první řadě na hudbu světskou, která všechen život hudební vítězně ovládá.

A přece v nynější době pomíjejícího světského shonu, v době formální finessy, secesse a raffinovanosti vyjadřovacích prostředkův u veškerém umění přinesla by živá míza prostého, pravdivého, jasného procítění do uměleckého ruchu zdravé žilobití a osvěžení a vzpružila by i zájem blahodárnou obměnou. Nikoliv jen v začarovaném jednom kruhu obzorů nových říší moderního umění, ale i rozhledem po bohatých, zděděných nivách klassických děl starých mistrů třeba uměleckou kulturu uplatňovati.

V době Haydnově potřeba duchovního povznesení nebyla i v hudbě méně pociťována než dnes. Obecenstvo tehdejší povrchní, rozkošnické, skeptické a rokokové Vídně bylo zkaženo přesládlými ariemi vlašských oper a skočnými rythmy gavot z tehda modních balletův. A přece toto obecenstvo nemohlo ubrániti se mocnému dojmu starozákonně prostého a vznešeného zpěvu Haydnova o stvoření světa, jenž je rozehřál nikoliv líčením největšího kosmogonického zázraku, nýbrž kouzlem střízlivé prostoty a spokojeného žití a povznesl hloubkou vroucího náboženského procítění.

Po dnes, kdy „Stvoření“ Haydnovo čítá úctyhodné stáří více jak sto let, kdy tedy uplynulo času dosť, aby svadlo, co svadnout mělo, času dosť, aby se ukázalo, co věky přetrvá, po dnes působí arcidílo Haydnovo mocným dojmem mladistvé kypící síly, jasnosti ducha, radostného vzletu a opravdově hluboké zbožnosti. Pravda, že umělec žije ve svém díle, osvědčila se i u Haydna. Po dnes jeví se nám ve „Stvoření“ všecka osobnost skladatelova s plnou životní pravdivostí, jeho genialně prostá individualita dochází tu vystižného vyjádření. Obraz tou velikostí prostého, nereflektivního, s plnou pokorou zbožně Bohu oddaného „tatíčka“ Haydna září posud v barvách nejskvělejších a není pochybnosti, že jas jeho nikdy neuhasne. Čisté, zdravé a zbožné umění Haydnovo bude — jak dí Zelter — zahřívati nebeským ohněm srdce lidská po věky.

Provedení oratoria bylo pod vrchním dozorem ředitele mistra Janáčka v každém směru vystižné a dokonalé. Professor F. Vach dílo vzorně nastudoval a dirigoval.

Jako solisté vyznamenali se bezvadným podáním svých partů slečny Bergrova (Gabriel) a Dolejšova (Eva) a pánové Tauber (Uriel), Pivoňka (Rafael) a Balcárek (Adam). Sborová část, na níž leží tíha a síla celého oratoria, byla provedena více jak 80 pěvci v dynamickém i rythmickém přednesu přesně a jistě. Orchestrální podklad, jejž obstarala hudba 8. pluku, měl sice místy příliš pastosní zvuk a málo průhlednosti, ale našim vojenským orchestrům bude klassická hudba vždy cizí, a tak i on zaslouží plného uznání.

Provedením Haydnova „Stvoření“, jež následovalo po Dvořákově mši z D dur, Astorgově „Stabat mater“ a Cherubiniho „Requiem“, učiněn na slavné cestě, po které vede varhanickou školu ředitel mistr Janáček, nový, veliký krok, jenž znamená mnoho pro naše brněnské hudební poměry. *Jan Kakš.*

*

Národní divadlo v Brně. Dne 21. března 1908 byla provedena s plným uměleckým zdarem Smetanova „Libuše“.

Tento čestný úspěch vrcholného díla zakladatele české hudby jest dobrou předzvěstí pro „Týden české opery“, jejž hodlá ředitelství jako bilanční cyklus za sesonu 1907—1908 v době 1. do 15. dubna t. r. vypraviti.

Cyklickým provedením oper „Prodané nevěsty“, „Dalibora“, „Psohlavců“, „Rusalky“, „Hedy“, „Šárky“ a „Libuše“ má tedy naše zpěvohra souborně předvésti výsledky své dosavadní umělecké práce, dokumentovati výkonnost, zdatnost a pokrok.

Jsem povděčen, že dojde k takové přehlídce nynějšího stavu naší reprodukce operní. Již proto, že jsem přesvědčen, že cyklem proti názorům jedné části kritiky se dokáže, že úroveň naší opery se povznesla, že všeobecné kvality výkonnosti stouply.

Nemohu ovšem nevyznati, že by připravovaný cyklus byl v celku správně volen. Nehledě ani k stránce historické, již z okolnosti, že vybrány nikoli vesměs nejlepší naše opery, soudím, že „týden“ úkolu mu správou divadelní vytčeného: „aby podal povšechný obraz stavu

české opery a poměru našeho divadla k ní," splniti nemůže a nesplní. Velice nerád postrádám slíbené Janáčkovy, pro moravskou tvorbu tak význačné „Pastorkyně", jež by byla dojista účelnější eklektických Kovařovicových „Psohlavcův". I když ředitelstvím snad přihlíženo bylo především k tomu, aby v cyklu byla vypravena díla domácí, jichž provedení bylo na poměry naše relativně nejlepší, všech v cyklu zařaděných her tak stejně vysoko kvalifikovati nelze.

Nesouhlasím také s pozváním hostů. Třeba, že je správa divadelní odůvodňuje tím, že jde o vynikající pražské pěvce, kteří byli kdysi na divadle našem činní, a že tím má býti i ve výkonném směru význam naší operní sceny dokumentován. Nechci rozsuzovati, zda v té příčině nerozhodovaly více vyhlídky na větší finanční úspěch, než vlastní zájem umělecký. Ale nesouhlasím s povoláním hostů hlavně z toho důvodu, že vystoupení cizích, byť prvořádných umělců v úlohách, s nimiž naši zasloužilí, vynikající domácí představitelé, obětavě nesoucí tíhu celého repertoiru, srostli, podavše v nich své nejlepší výkony, vzhledem k účelu cyklu třeba nebylo.

Přes to doufám pevně, že „Týdnem české opery" uzavřeno bude roční konto naší zpěvohry položkou aktivní.

Kéž cyklus stane se uměleckým, záslužným činem, jenž řediteli a celému souboru opernímu sloužiti bude ke chvále i cti trvalé.

Jan Kakš.

Činohra. Konečně přišla letos v repertoiru také řada na Shakespeara, jehož všichni milovníci divadla jistě již pohřešovali. Seznámila nás pak letos naše scena s rozkošnou veselohrou „Mnoho povyku pro nic" (4. března), která zaujímá svojí dramatickou stavbou i dějem význačné místo v jeho tvorbě. Stavba i děj vyznačují se totiž ideální symmetričností. Každý bod má v ní svůj protibod, každý charakter svůj opačný proticharakter, a vinou se jejím živým dějem dva milostné příběhy, které jsou od kořene protiklady svými; jedna láska je sentimentální k pláči a pohybuje se na ostří tragiky, druhá jest láska dvou ironických mladých lidiček, kteří by se bez cizí pomoci pro samou ironii snad nikdy nebyli shledali a shodli. Rovněž tak podle sebe jdou celý večer dvě intriky, jedna smutná, druhá skotačivá. Jsou to příběhy Héry s Claudiem a Beneše s Blaženou. Jest velikou úlohou hereckého podání, udržeti v obou příbězích rovnováhu, aby jeden nezanikal vedle druhého, aby smutný nedělal z veselohry smutnohru neb veselý frašku. Jest však už evropskou tradicí, že ironický párek vyniká nad sentimentálním, který bývá tomuto jen pozadím. Bylo tomu tak i u nás, již následkem obsazení obou rollí manžely Pechovými, které bylo velmi šťastné.

Oba využili plně brilantního stilu Shakespearova a podali jeho vybroušené dialogy s jiskřivou vervou. Že k tomu nyní přispívá lvím podílem oslnivý, křišťálově jasný a půvabný překlad Sládkův, nesmí se zapomenouti. Ostatní obsazení úloh nebylo právě šťastné, tak že místy rušilo veselý neb smutný proud hry.

Na slavné kdysi situační veselohry Scribeovy pohlížíme nyní již jen jako na naivní hry, kde se intrikuje za každou cenu, od sceny ke sceně, vždy nově a vždy na opačný efekt nežli byl ve sceně předchozí. O pravdě toho přesvědčili jsme se opětně 14. března, kdy sehrány byly jeho „Povídky královny navarrské“. Je to pro hořejší tvrzení doklad typický; hra jest pracně stavěna ze samých momentních intrik, a snaží se těžkopádnost, s jakou se pohybuje od zápletky k zápletce, maskovati vtipnými a vybroušenými hovory; ale přece celek působí dojmem vleklosti. V titulní úloze snažila se paní Vojtová pečlivým a promyšleným uměním konversačním dodati hře života a rychlejšího spádu. — Ostatek byl činoherní repertoir neobyčejně chudý. Zaznamenáváme jedinou reprisu vloni nastudované Wildovy „Salome“, která jistě neprávem tak upadla v zapomenutí, a v nedělní odpoledne Jiráskovu „Vojnarku“.

Bylo proto věru nutno zpestřiti repertoir aspoň pohostinskými hrami.

Slečna Eva Vrchlická (9. března) po svém úspěšném prvém vystoupení v „Princezně Pampelišce“ zvolila si postavu Míny v Hilbertově dramatě „Vina“. Je to úloha svou psychologickou komplikovaností a křehkou bolestí, jitřenou zlým svědomím, tím nesnadnější, čím jest vzdálenější skutečnému reelnímu životu a skutečné možnosti a pravděpodobnosti. Její interpretka musí vlíti v ni náladu korrigováním nedostatků, které v postavě zanechal básník, a s to sl. Vrchlická ještě nebyla, ač byl v jednotlivostech výkon její nad míru pečlivý.

Paní Laudová-Hořicová ve dvou večerech (23. a 24. března) zahrála nám svoje imposantní rolle dvou královen, královny Kunhuty v Hilbertově tragedii „Falkenštejn“ a princezny, později královny Markéty v „Povídkách královny navarské“. Její proslulé konversační umění zaskvělo se v obou rollích plným leskem. *S. F.*

*

K řízení slovanské encyklopedie vyzván byl petrohradskou akademií věd a slovesnosti vídeňský slavista V. Jagić. Akademie by vydala encyklopedii svým nákladem.

Zajímavo by bylo paběrkovat v úmrtních vzpomínkách poslední doby (Sv. Čecha, J. Hlávky, V Zengra). Zřejmo, jak jedna část tisku našeho, v domnění, že třeba dáti pravdě průchod a svého přesvědčení nikdy nezapírat, stává se úzkoprsou a hrubou. Místo pestrého, slunečního vidma celé pravdy několik temných čárek stranictví. U všech tří právě silně byla vyznačena ušlechtilost, jemnost a láska křesťanská, jakou může jen v srdce vložiti prolnutí celé bytosti náboženskou kulturou. Byl-li velký básník jakýmsi druhem liberalisujícího mystika, byli oba dva druzí velký mecenáš a velký učenec upřímně a opravdově věřícími. — Mrtvole Sv. Čecha zazlívá „Naše Doba“, že měla křížek v rukou a kol rukou ovinutý růženec. Volá k zodpovědnosti, kdo to učinil. Rodina prý ne, tedy ten, kdo strojil pohřeb — město Praha? V tom prý je celý ten český nedůsledný liberalismus! Tu byl však spíše důsledný, než nedůsledný. Když církevní forma pohřební, tedy už celá a ne poloviční.

Poukázáno při tom na nevyhovující stavbu tak zv. „Slavínu“ na Vyšehradě. Stísněností místa zaviněno, že „Slavín“ jako hrobka slavných mužů vypadá velmi uboze. Proto Sv. Čech v něm ani nepochován, ale ve zvláštním hrobě! Žádají o novou význačnější a větší stavbu, apelují na spolek Svatobor, jako správce „Slavína“.

V pravdě českou podrobnost ze života učence sdělily listy po smrti Zengrově. Jako mladý muž činil Zenger pokusy na Kladně v hutích s přiváděním vzduchu do roztaveného železa, aby mu odvedl pohlcený uhlík. Pokusům jeho přítomen byl Angličan H. Bessemer. Vrátiv se do Anglie, Bessemer opakoval Zengrovy pokusy a r. 1855 navrhl profukování roztaveného železa, jako nový způsob zocelování. Jeho návrhy přijaty ještě po některém zdokonalení. A nový tento proces nese od té doby jeho jméno: Bessemerovy hrušky, bessemerování železa. Bessemer jako velký vynálezce slaven a vyznamenáván a také odměněn hojně. V Americe jméno města hlásá slávu a velikost vynálezu — jenž nebyl jeho, ale skromného a chudého učence, jehož myšlence ve stísněných poměrech hutní průmysl český nedal průchodu.

Dějiny české literatury pro Němce vydány v Lipsku ve sbírce obrazů z východních evropských literatur, v sepsání dvou českých literárních historiků Jana Jakubce a pověstného již Arne Nováka. V literární obci české způsobily tyto dějiny vzrušení. Kritická ukrutnost a bezohlednost jest zvláště v druhém díle (Novákově) toliká, jaké jsme jen zvykli na našem kolbišti literárním doma mezi sebou. Ale tu i před cizinou!

Český život přese všecku náboženskou rozvrácenost intelligence naší přinesl přece potěšitelný zjev — aspoň v literatuře: Macharův „Řím“ našel odpůrce i mezi „neklerikály“ pro své fanatické protikřesťanské stanovisko. Jen nejbližší kroužek Macharův („Čas“ a „Novina“) stojí při protikřesťanském pojetí dějin římských. A i ti vlastně jen s výhradou: jsou pro právo svobody i tomuto názoru: že pohanství stálo výše než křesťanství, a že křesťanství bylo kulturním jedem! Názoru samého ani oni nepřijímají — jak se zdá — ba jako na omluvu Macharovu praví v „Novině“ Em. Peroutka, že názor ten vůbec není původně Macharův, ale že už jiní před ním jej vyslovili. V „Novině“ hájí už jen velikou sečtělost Macharovu, jeho hluboké studium klassicismu a antiky řecko-římské (v němž mezery vidí p. Karásek), a tudíž oprávněnost k tomu názoru! Názor sám třebas podivný, ale dal by se jistě snésti v dnešní době, v níž bloudí tolik různých protikřesťanských chutí a náklonností, kdyby nebyl s takovou prudkou přemrštěností a jednostranností hájen. Proto různá stanoviska se ozvala: jemný esthetik (Karásek) proti brutálnosti, citlivý sociolog (Chalupný) proti caesarismu a aristokratismu antiky, historik (Šusta) proti falešnému stanovisku a strannickosti dějinné. Dá-li se kniha s tolika stanovisek napadati, není už ani potřeba jí po stránce nábožensko-obranné věnovati bližší pozornost. Ještě nějaký humanista z „Časova“ tábora „humanity“ by měl její nelidskost rozebrati. Pak už by nezbylo nic, leč ta sprostota.

*

Novou organisaci literární, totiž „svaz českých překladatelů“ vítá v posledním svém čísle „Máj“. Doufá, že svaz znemožní překlady nedouků (v obou řečích!) a překlady prostřednictvím němčiny pořizované. Zastává se také plného jména na překladech, jak autora tak překladatele. Žádá od redaktorů listů větší ohled k zasilatelům překladův. Ať se nepřijatý překlad nepohazuje, ale autoru vrátí. Pohazování prací a často velkých a namahavých prací do redakčních košů přese všecky poznámky, že se rukopisy nevracejí, jest přece jen neslušností a bezohledností ku práci a majetku cizímu.

*

Ze zemského archivu moravského vyšlo nádherné popisné dílo o nově zařízených místnostech archivních a o historii celého zařízení, jakož i o pokladech zemského archivu moravského. Dílo vydáno německy a česky. Na českém vydání viděti místy nezručný překlad z němčiny. Dílo samo jest potěšitelnou zvěstí. Zemský archiv doznal konečně vhodných a odpovídajících síní, a soupis dává nám nahlédnouti v bohatost a hojnost sbírek listinných i rukopisných. Kdysi co se organisace týče, býval moravský archiv prvním v zemích říše, předběhly-li Moravu na to země jiné, bude moci snad nyní opět a v budoucnosti zemský archiv moravský postaviti se po bok nejlepším ústavům toho druhu.

*

Příspěvek ku srovnávací folkloristice přináší v „Národohospodářském Věstníku“ Jiří Novák, stopuje dvě písně ballady-pohádky, jak různě se vyskytují ve slovanských variantech svých a v podání jiných národů západních. Podobné práce mají osvětliti cesty literární lidové kultury, jak šla od národa k národu. Pouhé obsahové, vnitřní srovnávání, zdá se však, že nepovede k nijakým výsledkům, ana stejná themata dějová v prosté lidové poesii mohou vznikati stejně nezávisle, jako jiné formy tělesně duševní práce a invence (ve výtvarném umění, oděvnictví, stavitelství, kuchařství a pod.).

*

„Zemské museum moravské“, vlastně pracovníci v „Musejní společnosti“ shromáždění zastupují Moravě její vědeckou akademii, na niž pro slabé prostředky své nemohla se vyšinouti — aspoň pro českou část Moravy — „Matice Moravská“. Učená tato společnost bude míti dosti práce, i kdyby musejní společnost a museum moravské vyzbrojeny byly hojnějším fondem pomocným a zemí bohatě nadány a k všestranné práci vědecké uschopněny. Poslední leta podjímá se společnost cíle všech těch vědeckých a výzkumných úkolův, o jakých jinde celé akademie pracují. Výsledků nemožno žádati nad hmotnou a osobní sílu sahajících. Vědečtí pracovníci z obou technik, z brněnských i mimobrněnských škol středních i jiní porůzní vydávají pomocí musea práce, jež by 99·9% moravského obyvatelstva odložilo jako nezajímavé. Práce ty jsou totiž zcela odborně-vědecké a spíše ovšem pro všechen ostatní svět než pro obyčejné moravské čtenářstvo významné. Třebas to byly zatím drobty odbornické práce učené, naléhati bude na to, aby počínající vědecká organisace naše sílila a rozkvétala.

Český odbor zemědělské rady sbírá zemědělské museum, pro něž už došly ho první dary a sbírky. Předměty zatím umístěny v najatých místnostech. Tedy nový musejní požadavek se hlásí u země o splnění. Tak má země tři své musejní povinnosti nesplněné před sebou: dobudování průmyslového musea oddílem živnostensko-technickým, vybudování zemského archeologicko-národopisného musea a vybudování zemědělského musea. Toto možno by bylo spojit s průmyslovým a živnostensko-technickým pod jednou budovou. Za dnešní finanční mizerie zemské úkoly to, jež země bude asi stále odkládat!

*

Ve „Slovenských Pohľadech" přináší Fr. Sasinek zase ukázku ze svých historických bádání, která se kříží s názory všech maďarských i německých historiků, totiž o slovanskosti celých Uher a celého pomoří jaderského až po Ravennu v prvním tisíciletí po Kristu. I Maďaři jsou mu zprvu poslovanění Mongoli, kteří teprve novým přílivem Kumánův a Pečenců se pomaďařili. Z této slovanské dávnověkosti Uher upravuje i legendu o sv. Gerardovi, mučeníku a biskupu čanádském, proti uherskému historikovi Karácsonyimu. Sv. Gerard, rodem Slovan (Zagreda) z Venetů, ctitel sv. Jeronyma a tedy hlaholáš, náhodou zanesen do Uher bere na sebe úkol přiváděti východní obřadníky k západním, cyrilliky převrací na hlaholské latiníky. Káže v řeči všem srozumitelné (maďarsky neuměl, italsky by mu nerozuměli), tedy jihoslovansky. Ve zmatcích vyvolaných bojem o obřad padá pod mstou východních obřadníků. Theorie jistě jednoduchá, průsvitná, ale tak příliš slovanská!

*

Za příležitosti boje německo-polského o půdu v Poznaňsku vytaženy na scénu práce o námětech příbuzných jednající, některé už i zapomenuté jiné pro scénu docela nevhodné: tak k oněm náleží Rydlovi „Jeńcy" (Zajatci) v Krakově hraní, k těmto Plažkova „Eirene".

Nejbohatší a nejúplnější revui všeslovanskou mají dnes Poláci. Jejich „Swiat Słowiański" Dr. Félixem Konecznym, professorem krakovské university vydávaný, jest časopisem, jakého není v jiném národě slovanském. Náš „Sborník" a nynější „Přehled" jej sice časem předběhly, „Sborník" i cenou vědeckou nad něj vynikal, dnes však náladě doby, požadavkům čtenáře, a idei slovanské vzájemnosti nejlépe skutečně hoví „Svět Slovanský". Třeba ovšem míti na zřeteli, že je psán pro Poláky a to stanovisko v počet vzíti.

Mladý básník polský J Pietrzycki, přebásnitel Sapfony, řecké známé lesbické básnířky, nedávno měl veřejnou přednášku o ní v universitě lvovské. Sál největší nestačil, aby pojal všecky posluchačky, neboť ženy se na přednášku zrovna draly. Básník snažil se Sapfonu a její milenky podle nových výzkumů rehabilitovat.

Varšavské ženy ohlásily v listech společný protest proti neslušnostem a oplzlostem literárním na scéně i v knihách a listech, jakými poslední dobu literáti polští častěji a častěji společnost

obmyšlují. O protestu tom praví litevský kritik Jeske-Choiński v petrohradském „Kraji“: „Odkud najednou ten protest? Ženy polské dosud vedly první rej ve všech našich převratných proudech a směrech. Nazývajíce „černou setninou zpátečníků“ všecky ty, kdož volali po rozumnosti a mírnosti, hrnuly se k „náplni života“. A ani ne ženy: žabky, dívky teprv poodrostlé to byly, které šly v čele převratných i politiků i filosofů. A najednou! Ovšem protest nevyšel z toho středu. Protestují ženy polské, ty pravé, rozumné, věrné domu a krbu svému, kteréž od staletí kulturu národní a tradici mravní štípí v srdcích pokolení. A vzbouřily je Žeromského „Děje hříchu“, kdež autor z Evy učinil takové monstrum nemravnosti a hříchu, tak od hlavy do paty ji špínou a blátem polil, že citlivá duše ženy polské se nad tím musila otřásti. A třebas neprotestovaly snad ony filosofky z „náplně života“ — přece snad se též teď vzpamatují, aneb aspoň zastydí.

*

V Záhřebě dávána nová realistická trojaktovka „Okovy“ od Kolarić-Kišury a operetka Djury Prejce „Joca Udmanić“ s úspěchem pomíjivým. V Bělehradě na pozdní zimní sezonu usadila se italská opera! Vlachové si troufají upoutat na Balkaně i v Rusku svou hudbou a svou operou. A pokusy jejich se jim daří. Ba obecenstvo jest jim vděčno. Vliv italské kultury je také na celém Balkaně zřetelný.

„Hrvatska Matice“ letos odbyla klidně svou výroční valnou hromadu. Mladí se nedostavili, ignorují ji. — Se Slovinskou Maticí pokračuje Hrvatska dále i letos v pěstování vzájemné výměny knih; jeden svazek ročně věnován sousední literatuře v originále — charvatština a slovinština nejsou od sebe ovšem ani tak daleko jako čeština a slováčtina. Z finančních pohnutek však obě Matice zdražují letos svůj vzájemný podíl.

Bulhaři se radují, že mají první operu bulharskou. Mladý skladatel bulharský St. Stefanov, dlící v Praze, dal si složiti německé libretto (od Frd. Hellmutza) „Der Zinnhusar“ a složil na ně komickou operu, jež dávána na německém divadle pražském. Tedy ne Bulhaři, ale Němci mají první bulharskou operu!

Z historie osvobození bulharského složena nová hra dramatická, podle jednoho z hlavních bojovníků, básníka-hrdiny „Vasil Levski“ nazvaná; autor jest mladý dovedný dramatik Milarov.

*

Pařížské acheologické akademii předložil Heuzey sošku starochaldejskou s nápisy kolkolem na sobě; sošku nalezl Sarzec při kopání v Asii. Assyriolog Thureau Dangin text vyložil a stáří i povahu sošky ocenil. Soška z tvrdého dioritu, malá sploštělé postavy, má to zvláštního, že jest vlastně dokumentem, listinou kupní. Pochází z doby Ur-Nina. Zajímavý to příklad užitého umění v šerém dávnověku. „Užitého umění“!? V práci podané téže akademii E. Pottier uvádí svou theorii, že umění nepovstalo jako věc okrasy, jako hračka, jako emoce citová, ale že mělo odjakživa praktický účel. Že sloužilo vždy nějakému praktickému cíli: cíl ten býval rodový, náboženský i životní. Autor

vyvádí tedy vlastně myšlenku šířeji hájenou a folklorem dokládanou, že všecky prvky umění povstaly při práci a ukájení životních potřeb (S. Reinach, Grosse, Bücher). Dnes se umění namnoze odtrhlo od těch prvotních svých praktických cílů, ale proto přece jen není ani dnes „čistého umění“, není „l'art pour l'art“. V našich životních zvyklostech přicházejí věci které jsou obměnou, analogií různých zvyků divošských, od nichž se odvracíme, nad nimiž se bouříme. A přece co tam je prosté a hrubé, to u nás jest dnes jen raffinovanější a abstraktnější. Snahu okrašlovati se, zdobiti se, i dnes sice zcela praktickou, možno vyvoditi z dávné potřeby životní praktické potřeby, nebo aspoň za praktickou pokládané. Ani ty kresby zvířat na skalách a na kostech z doby jeskynního člověka nejsou pouhou zábavou z pudu napodobovacího vzniklou — i to mohou býti talismany, akty náboženské — obětiny, jak dosud se s nimi mezi divochy setkáváme.

*

O kvantitativní psychologii pojednává J. van Biervliet v Revue de Philosophie (v čísle lednovém), a to poněkud upřílišeně, jako u nás někteří filosofové. Uzavírá svou studii takto: „Experimentální psychologie, unavená marnými snahami opětovanými po 25 století, zřekla se transcendentních problemův, a nemá ani chuti pokusiti se o užití method exaktních věd ve prospěch metafysických řešení; ona analysuje, třídí, váží, měří všechny formy intelektuelní síly, aby mohla ji jednoho dne říditi (!) jako fysikové řídí teplo a elektřinu... Lidská bytost nyní nejeví se již jako entita tajemně vytvářená za vlivu nepřístupných příčin.“ Výsledky experimentální psychologie jsou ovšem nepatrny a málo důležity, ale jenom prý pro ty, „kteří se dívají zvenčí.“ Ti, kteří stojí uvnitř, vidí prý nejen, co bylo až dosud vykonáno, nýbrž i to, co potichu se právě vykonává a co nutně se ještě vykoná budoucně; pro ně výsledky ty jsou značny a pozoruhodny. „Kvalitativní a kvantitativní analysa intelektuelních schopností dovolí psychologu a paedagogu říditi dle libosti kulturu těchto schopností, a to u každého; tato analysa je vlastní předmět experimentální psychologie. Aby toho dosáhla, dospěla až k bodu, kde nic bytného jí neschází; máť methodu a všeobecnou techniku; její rozvití jest jen otázkou času.“

Jistý autor dodává k tomu: Skoro má člověk chuť říci — neprodávejte vrabce na střeše, dokud ho nemáte v hrsti. Spíše však třeba se tázati těchto fysiků-psychologů, co zůstane ještě z lidstva v této nauce, jíž budou podle libosti manipulovati, a dále, v jakém smyslu a k jakému cíli budou říditi intelektuální síly, jichž mistry se stanou? Co učiní z lidstva?

*

Zemřeli. Dne 11. února Anatol Vachňanyn, politik rusínský, žurnalista, spisovatel a skladatel (opera „Hupalo“). — 20. února Alex Ivan. Ertel, ruský belletrista (Zapiski Stepňaka). — 22. února Stjepan Trifkovič, pop srbsko-bosenský, žurnalista a politický spisovatel i bojovník (Bosanske jiskrice, Memoiry protopopa Nedeljka). — 29. února Antun Petrić, vlašsko-charvatský estheta spisovatel. —

3. března Georgi Dančev, kostelní malíř bulharský, připravoval povstání bulharské chodě po chrámech za prací svou. — 5. března Simo Matavulj, spisovatel srbský. — 6. března Stojan Bošković, právník, politik a spisovatel srbský. — 7. března D. D. Pokotilov, ruský orientalista a spisovatel. — 9. března A. J. Čuprov, ruský národohospodářský spisovatel. — 11. března Josef Hlávka, český mecenáš, zakladatel akademie české. Petr Kheil, český obchodní spisovatel. — 12. března Jan L. Popławski, mladý nadaný žurnalista všepolský.

Zprávy národohospodářské.

Už před půl rokem utvořené ministerstvo veřejných prací konečně dostalo svou kompetenci a stanoveny úkoly jeho. V kompetenci jeho spadají čtyry odbory: stavební, hornický, průmyslový a maloživnostenský. Všecky tyto nově shrnuté odbory svědčí, že máme o jedno neodborné ministerstvo více. Už i dnes byly v mnohých ministerstvech přerůzné věci pospolu sneseny. Teď snad některým ministerstvům ubylo té neodborné pestrosti, ale přenesena na nové ministerstvo. Tak hornické věci vyňaty z ministerstva orby, ale v novém ministerstvu také nemají více oprávněnosti, než tam jí měly. Už hned první odbor — stavební — od něhož celé ministerstvo svůj titul (prací veřejných) svědčí, jak celé to ministerstvo jest odbyto drobinkami různých jiných ressortů, které pustily, jen co musily. V obor tento spadá v častých případech jen „součinnost“ s jiným ministerstvem (železničním při stavbě drah, s ministerstvem vyučování při správě škol technických a průmyslových), ta také se vytýká i v přemnohých záležitostech průmyslově živnostenských. Vůbec ministerstvo železnic a obchodu, z části i financí a vnitra budou i nadále míti tytéž věci ve své kompetenci jako nové ministerstvo, jen že snad v menším rozsahu. Přece však dají se vytknouti tři veliká pole, na nichž nové ministerstvo bude činno buď výlučně: hornictví, buď jako převážný a hlavní faktor: stavby a dozor s nimi spojený a „síly průmyslové“, tu zvláště: strojní, vodní, patentní, vzdělávací, pokusné, vystavní a kooperativní záležitosti. První dva obory přebírá skoro hotové s ustálenou organisací a praxí: bude moci jen zdokonalovati, povznášeti, v třetím odboru však může si vytvořiti zcela nové dráhy. Tu může činnost jeho v budoucnu býti nejpronikavější a nejblahodárnější. Tu může buditi pracovní síly občanstva a přírody k účinnosti nebývalé. Není pochyby, že nové ministerstvo bude také největší chloubu svou hledávati vždy v tomto posledním odboru (průmyslově živnostenském) a na něm také dobývati si největší popularity. — Při jmenování prvních odborných přednostů v novém ministerstvě vybráni sami Němci! To jest osudné opomenutí pro náš národ; zvláště když jeden odbor (hornictví) týká se skoro jen zemí našich a při druhém (průmyslově

živnostenském) musí nám tolik na tom záležeti, aby stát pamatoval především těch, kteří své síly teprve k účinnější práci sbírají.

*

Dr. T. Živanský pokračuje v „Obzoru národohospodářském" ve svých statisticko-hospodářských pracích (některé práce z téhož oboru uveřejňuje i v „Národních Listech" a j.) a buduje tak pozvolna obraz našich zemí, pokud dnešní statistika jej v ohledu národnostním a hospodářském zbudovati dává. Číslo 3. zmín. „Obzoru" přináší počátek systematické práce o měně obyvatelské v závislosti na hospodářských poměrech a bere k tomu nejpalčivější půdu v národnostním ohledu: Slezsko a Dolní Rakousy. Poukazuje na to, že důkladnými statistickými pracemi předešli nás Němci, ač snad jim méně mohlo záležeti na osvětlení měny obyvatelské, jež jest pro ně příznivou, kdežto pro ostatní národy říše a především slovanské jest rozhodně nepříznivou. Slezsko vedle malého Vorarlberska vykazuje největší poměr průmyslového obyvatelstva, vedle Dolních Rakous a Terstu největší přístěh, a skoro žádný odliv obyvatelstva za hranice (jen 0.09%). Roste stále procento průmyslového, obchodního, úředního zaměstnání a klesá procento zemědělské. Roku 1869 ještě náleželo z veškerého obyvatelstva k zemědělství 49.78%, r. 1900 už jen 38·08%. Za to vzrostly tou dobou ostatní: průmyslová populace z 37·67 na 46·04%, obchodně dopravní ze 4.65 na 7·59%, veřejná služba a pod. ze 7·90 na 11·29%. Hlavní úlohu hrá v této měně hornictví. K tomu náleželo roku 1880 ještě jen 44.011 obyvatelstva, roku 1900 už 95 810 obyvatelstva. Národnostně s touto měnou souvisí přibývání Poláků, jimž v procentuálním poměru ustupují Němci: roku 1880 bylo 22·95% Čechů, 28·13% Polákův a 48·91% Němců, roku 1900 však 22·04% Čechů, 33·21% Polákův a 44·68% Němcův. Úbytek obyvatelstva měnou přirozenou vykazuje jen Opava město, vystěhováním pak okresy krňovský, bruntálský, bílský, frývaldovský, bílovský a těšínský. Za to přírůstek přirozenou měnou i dostěhováním vykazují města Bílsko a Frýdek a okres fryštátský (hornický), přírůstek jen dostěhováním Opava město, přírůstek jen přirozenou měnou ostatní okresy venkovské. Tento přirozený přírůstek však nenahrazuje odlivu v německých okresech Frývaldově, Krňově a Bruntále.

*

Hospodářský nástin slovinských zemí s ohledem na zdroje a podmínky hospodářské činnosti v témž listě podává Dr. Vikt. Dvorský, o jehož hospodářsko-geografickém popisu Černé Hory nedávno na jiném místě zmíněno. Článek tento jest podobným novým pokusem, ovšem v jiném přístupnějším rouše. Autor hospodářské postavení slovinských zemí líčí ve spojení s hospodářským rozvojem našich zemí a jiných oblastí říše.

Hospodářský ráz kraje slovinského jest rolnicko-lesnický, z části vinařsko-sadařský. Výroba jest ještě dosti nepokročilá a kapitálově slabá. Větší podniky obsazeny cizím kapitálem. Veliké vlohy mají Slovinci pro obchod. Sdruženi a za pomoci české mohli by i v průmyslu zdárně pokročiti. Čechové ve svém hospodářském prospěchu spjati jsou

s vývojem Slovinců. Jejich vzájemnost hospodářská jest oběma stejně nutna. Čechy pomocí Slovinců mohou se uchytiti na moři a státi samostatným vývozcem a dovozcem bez cizího prostředkovatelství (Vídně, Hamburku, Štětína). Nedávno dohotovené dráhy alpské je dobře k slovinským zemím připojily. S pomocí českou jedině může se státi Terst slovansko-německým, jinak jest nebezpečí, že se stane německým městem s nevlivnou menšinou slovanskou.

*

V Čechách přetřásal se živěji poslední dobu známý už z dřívějška požadavek, aby liberecká obchodní komora byla rozdělena na dvě a utvořena nová pro východní Čechy většinou české. Šly už dokonce zprávy, že vláda povolila. Ale nepovolili zatím Němci, kteří chtějí také novou obchodní komoru, a to vydělení okresů německých z budějovské a plzeňské a utvoření nové pošumavské obchodní komory německé. Ale zatím nejsou rozhodnuti, kde ji mají žádat. Jeden z jejich požadavků v tom ohledu býval, aby česká přeložila se z Budějovic do Tábora a německá zůstala v Budějovicích, ale teď, kdy ztráta Budějovic pro německou nadvládu už jest neodvratná, Němci s takovouto žádostí couvají. Dr. Gruber v „České Revue“ rozebírá otázku nových komor, uváděje vzpomínkou stanovisko bývalého ministra financí J. Kaizla, který za dob punktací byl pro sloučení Čech v jednu obchodní komoru, a ne pro tříštění ještě více obchodních komor. Dnes však prý důvody jeho nemají platnosti. A ať si Němci zaujmou jakékoliv stanosko, ať chtějí též novou komoru či nechtějí, český požadavek, aby ve východních Čechách zřídila se komora česká, jest prý z ohledu hospodářských i národních nezbytný. O zřízení komory podala obsáhlá memoranda tři východočeská města: Králové Hradec, Pardubice a Chrudim. Vadou návrhu královéhradeckého označuje autor, že seslabuje beztoho slabou obchodní komoru budějovickou, vadou pardubického, že nechává příliš silnou komoru libereckou, seslabuje příliš pražskou a při liberecké ponechává české okresy Turnov, Semily a Jilemnici.

*

Na jubilejní výstavě obchodní komory pražské, která od jubilejní české výstavy z r. 1891 bude zase novou podobnou velikou prohlídkou české práce a přičinlivosti, mezi jinými sjezdy má se konati i sjezd obchodních komor evropských. Jednou z otázek tohoto sjezdu má býti též návrh reformy kalendářové. Má-li kalendář pro koho význam hospodářský, tedy jistě pro obchodníka, peněžníka, dodavatele a pod. lidi. Hlavní otázkou pro obchodníky zdá se býti příliš nejistý a mnoho změn dovolující termín velikonoční. Ale kalendář dnešní jest i jinak nepohodlný a divné je dost, že lidstvo se s takovým nepravidelným počítatelem už tolik století vláči, nereptajíc. Jednu z velikých opravných prací pro tento obor předkládá Sim. Katzenstein. Nerovnost kalendářová zaviněna nepravidelností oběhu země kol slunce. Ale jistá pravidelnost dá se v něm přece zavésti, aniž by se časové čítání tak radikalně měnilo (dekadicky na př.) jako za dob francouzské revoluce. Rok má právě 52 neděl, čili čtyři kvartály po 13 týdnech. Přebývá nad 52 neděl

jeden den (365tý) ten by se vsunul jako nadbytečný mezi konec roku a počátek jeho. V roce přestupném vsunuly by se dva dny. Byl by to jakýsi „silvestr“, po případě dva „silvestry“. Kvartál 13nedělní dělil by se na tři měsíce první 31, druhý a třetí vždy po 30 dnech. Tím by se docílilo: že by čítání časové lišilo se co nejméně od dnešního; že by však v něm byla naprostá pravidelnost. Data a dny týhodní by se v každém kvartále opakovaly. Byla by tedy vždy 1. ledna, 1. dubna, 1. července a 1. října neděle. Stačilo by jednou zapamatovat si pořad data a dní pro tři měsíce a na celý život už by to pak každý znal. Kdyby se pak velkonoc položila pevně na 1. dubna, byl by celý postup roční občanský i církevní stálý a pevný. Pro hospodářské rozpočty v rodině i veřejném životě výhoda to veliká a nedocenitelná. Zarovnati kalendář se solstitiem navrhovatel nemíní. Pro počítání a hospodářský život to také nemá významu. Ale vědečtější a rozumné by to bylo: když už podle slunce a měsíce se řídíme, říditi se podle nich dokonale.

*

Spolek na podporu ruchu cizineckého ve Vídni vydal brošurku, v níž dovozuje užitečnost návštěvy cizinecké v ohledu hospodářském. Návštěva tato vynáší Francii ročně 2800 milionů franků̊v. Italii na 500 milionů lir a Švycarsku na 400 milionů franků ročně. Pro všecky ty říše tvoří tento příjem z cizinců nejvyšší položku příjmovou, jaké která živnost dociluje. — Spolek švycarských hotelierů ve své zprávě na oslavu 25letého trvání svého přináší pak teprv zajímavé podrobnosti z ruchu cizineckého ve Švycařích Od roku 1880 vzrostl počet hotelů švycarských z 1002 na 1924 a počet postelí v nich z 58.137 na 124.068, počet zaměstnané obsluhy ze 16.022 na 33.480 osob. Kapitál uložený v hotelích vzrostl ze 319½ mil. franků na 777½ mil. franků, zisk čistý obnáší 36½ mil. frankův a hrubý příjem hotelů 188¾ mil. franků, tedy nejvýnosnější to švycarská živnost! Žádná zemi tolik peněz nedonáší jako hotele. Podle příslušnosti cestujících dělili se roku 1906 mezi tyto národy a státy: z Německa bylo 31%, ze Švycar samých 22%, z Angle 13½%, z Francie 12%, z Ameriky 6%, z Ruska 4½%, z Italie 2½%, z Belgie a Nizozemí 2½%, z Rakouska 1½%.

*

V americkém státě „Indiana“ přijat vloni zákon, jímž se určuje jako trest na nepolepšitelné zločince, blbé, slabomyslné a násilné smilníky — kastrace. Každý žalář od loňska opatřen jest i dvěma chirurgy, kteří tento prostředek ochrany společenské budou v život uváděť. Kastrován smí býti zločinec jen tehdy, když ředitel žaláře, lékař, zmínění chirurgové a rada správní po společném snesení uzná prostředek takový za nevyhnutelný, a plození takovým člověkem za škodlivé pro společnost. Týž stát se usnesl, že zločin po třetí spáchaný vtiskuje zločinci znamení nenapravitelnosti a takoví po třetí dopadení budou doživotně zavíráni, beze všeliké milosti a naděje. Dr. Lederer v „Časovém věstníku právních věd“ vítá takové usnesení amerického zákonodárství jako rozumný pokrok od falešné sentimentality ku zdravé sebeochraně společnosti.

Rozhled socialní.

S ohledem prý na slabé své sirkárny odmítlo ministerstvu obchodu (tehdy Dr. Fořt) přistoupiti k mezinárodní bernské konvenci proti bílému fosforu Za to vydala vláda nyní samostatné nařízení, jímž se má dozor v sirkárnách zvýšiti a nebezpečí nekrosy co nejvíc obmeziti. Socialně-demokratická „Arbeiter-Zeitung" není s nařízením spokojena, že v něm vlastně nic nového se nezavádí. To, co nařízení obsahuje, to všechno už měli a mohli činit živnostenští inspektoři. Práce s bílým fosforem prý ostatně v četných sirkárnách odstraněna a zaveden fosfor červený. S bílým fosforem pracují ještě malé života neschopné závody, jež v žádném ohledu nezasluhují takového šetření, jakého se jim od ministerstva obchodu dostalo.

*

Od loňského podzimu nepřestává býti aktuelní u nás v tisku i správě státní a národních kruzích otázka vystěhovalecká, otázka vlastně vycházky za prací za hranice říšské. Naše říše v tom ohledu překonána jest pouze Italií, která vysílá ročně 700 až 800 tisíc duší ze země, čili 2.2 až 2·4% veškerého obyvatelstva. Z naší říše pak poslední rok do samé severní Ameriky vyšlo přes 338.000 duší a ostatní odliv byl aspoň na 200.000 duší silný, tedy přes pul milionu lidí vyšlo za prací do ciziny, to jest přece 1% všeho obyvatelstva. Náš národ bohudíky mezi těmito vystěhovalci jest jen slabo zastoupen, aspoň mezi vystěhovalci zámořskými. Četnější už jsou východci do Němec na saisonní i stálou práci. Celkem asi 40 až 50 tisíc. Tedy v poměru k obyvatelstvu říše hodně pod říšským procentem! Ježto však všeobecná vlna stále více i z národa našeho zabírá, jest i pro nás aktuelní, co pro druhé už je snad zlobou dne.

Naše saisonní dělnictvo jdoucí do Saska, Bavor a j. na práce stavební, hornictvo jdoucí z Moravy a Slezska do prusko-slezských dolův a z Čech i od nás do Vestfálska a jiné drobnější proudy, jsou jen dočasným východem. Lidé ti se brzy zase vracejí, připoutáni jsouce k domovu větší část roku. Ale cesta z Moravy a Čech do Německa nezřídka bývá prvým krokem k moři a přes moře. Východ do Ameriky u českých vystěhovalcův už znamená skoro vždy naprosté odloučení od vlasti A tu poslední leta ztrácíme rok co rok na deset tisíc lidí: sice jen 0·15% veškeré české populace, ale přece i to jest celá osmina ročního přírůstku našeho, a to osmina lidí platných, kdežto přírůstek zatím jest jen obtíží a nákladným břemenem. Amerika severní (Spojené Státy) dosáhla snad vloni (30. června 1906 7) vrcholu své přitažlivosti. Jest pravděpodobno, že potřeba evropské síly bude klesati. Od r 1901 (30. června 1900 1) počet vystěhovalců vstoupal těmito skoky: 447.000, 648.000, 887.000, 812.000, 1.026.000, 1,100 000 a 1,285.000. Z tohoto přílivu vracelo se dříve dvě třetiny, později (1905, 1906) však sotva polovice do Evropy zpět. Ve Spojených Státech zůstalo v jednotlivých letech od 1901 141.000, 322.000, 512.000, 304.000, 490.000, 604 000

a 735 000 duší. Tedy za těch sedm let nového dvacátého století zůstalo v Americe z těch 6,205.000 vystěhovalců, větší polovice totiž 3,108.000 duší. Tento pohyb obyvatelstva jest něco ohromného! Během sedmi let populace rovná populaci země české, přenesla se za moře, polovice její přišla zpět, druhá polovice zůstala ve Spojených Státech. Co se vystěhovalectví stopovati dá, od r. 1820 přešlo do Ameriky-Spojených Států 25,320 000 obyvatel, čili populace celého Rakouska. V tom bylo 30% z Anglie, 21% z Německa, 10% z Italie, 10% z Rakouska a Uherska, 8% z Ruska, 7% ze Skandinavie.

Z naší říšské polovice vracejí se zpět nejvíce vystěhovalci polští, rusínští, charvatští (srbští), slovinští a vlašští. Méně se vracejí Češi, a ještě méně Němci. Tito obojí jsou také nejlépe opatřeni prostředky, z čehož zřejmo, že mají v úmyslu se usaditi, a mají také možnost k tomu. Ostatní musí počíti nádennickou prací. Z uherských vystěhovalců, kteří vloni tvořili menší povolici, ač jindy v letech předešlých převažovali, vracívala se jen malá částečka kol 10%. Tak roku 1905 ze 150 000 vrátilo se 16 000, r. 1906 ze 146.000 však už 125.000 a vloni ze 165.000 už 46.000. Hojnější návrat byl asi následkem změněných poměrů hospodářských, z části však asi i následkem politické agitace maďarské vlády. Neboť mezi vracejícími se převažovali Maďaři, tvoříce polovici vrácených, kdežto Slováků vystěhovalých vrátila se necelá šestina. Také Rumuni už se hojněji vraceli (celá třetina). Větev československá má tedy z vystěhovalectví poměrně největší ztráty. Její lidé — ve Spojených Státech aspoň — většinou stěhují se navždy. U Slováků činí to celý přirozený přírůstek obyvatelský za poslední dvě leta.

*

Délnický kapitál v anglických společenstevních pokladnách a podnicích obnáší 3½ miliardy šilinků, 4¼ miliardy K. Tedy dvakrát tolik, co u nás veškerý akciový kapitál (vyjma dráhy železné), a polovici toho, co akciový kapitál podniků všech i se železnicemi! Angličtí dělníci jak vidět mají i v tom směru velikou sílu ke své disposici. Při tom dělnictvo účastní se ještě 3½ miliardami šilinků na různých podnicích nedělnických, a ve spořitelnách mají úspor na 5 miliard šil. (6 miliard K). Úhrnem tedy kapitál produkující činí ohromný obnos 12 miliard šilinků, čili skoro 15 miliard korun! Anglické dělnictvo vlastní tedy o třetinu víc volného kapitálu než naši rakouští kapitalisté, kteří podle přiznané daně důchodové mohou míti nějakých 11 až 12 miliard korun kapitálu.

*

Od lonského roku vycházející mezinárodní v Berlíně revue pro dokumenty všeho lidského pokroku, přináší v únorovém sešitě výsledek ankety, jíž u věhlasných sociologů evropských uspořádala o budoucnosti sociologie a jejích příštích úkolech pro vývoj společnosti. Podány odpovědi 12 universitních professorů, z nich 4 německé, 3 francouzské, 3 anglicko-americké, 1 Finn a 1 Maďar. Všichni jsou toho mínění, že sociologie bude s to, aby objevila přesné zákony vývoje v lidské společnosti a podle zákonů těchto pokusila se pak

říditi i další vývoj přítomnosti a budoucnosti. Různě ovšem pojímají přesnost a pevnost těchto zákonů, jež svobodně-volnou činností člověka často jsou praeterovány a modifikovány. Pět z příspěvků jest spolu stručným pojednáním o methodě sociologické a předpokladech sociologie jako vědy.

*

Debata rozvinuvši se v Anglii a anglickém tisku o socialismu, když sjezd hullský byl mimo očekávání přijal socialistickou resoluci (napřed zamítl, pak přijal), ukázala, že v anglické intelligenci a dělnictvu jest sice více protisocialistů, že však i socialismus má i v Anglii nad obyčej mnoho intelligentních stoupenců. Utopie socialistické budoucnosti zamlouvají se mnohým a mnohým. Dívají se na vývoj společnosti a usuzují, že vede k sociatistickému státu. Dosavadní reformy socialní, všecko to sespolečenstvění a sestátnění různých služeb veřejných vede tím směrem: a nikomu ani dnes nenapadá, aby hlásal pochod opačný. Jdeme dále a dále. „Step-by-step Socialist", jak praví poslanec Ramsay Macdonald v „Ninet. Century", „socialista krok za krokem" (tedy ne převratný, ale pozvolný, vývojový) jest dnes nejpraktičtější osobou světa a nejrealnějším politikem! Socialisté prohlašujíce, že všecky prostředky výroby, distribuce a výměna zboží mají se státi majetkem a úkolem celé společnosti, netvrdí, že musí se tak státi ihned na celé čáře. Vědí, že všecky prostředky výroby nejsou na stejném stupni vývoje a nejsou stejně zraly pro socialisaci. Podobně je to s rozdílením a výměnou zboží. Socialisace už počala, a nezavedli jí socialisté, ale „měšťácké" strany samy.

*

Inženýři Clar. Hall a Walter Snelling podávají v únorové „Engineering Magazine" výčet o vysvětlení častých neštěstí v amerických dolech. Amerika v té věci jde v čele všech států. Nedávnými čtyřmi katastrofami přišlo na 1000 lidí o život. V roce 1906 zabito v dolech amerických na 7000 lidí. V 17 posledních letech (od 1890), zabito v uhelných dolech amerických 22.840 osob. V Evropě neštěstí důlní se umenšují, v Americe však se spíše rozmnožují. Na 1000 zaměstnaných horníků v uhelných dolech připadlo průměrem (posledního pětiletí) ročně: ve Francii (1901—1905) 0·91 zabitých, v Belgii (1902—1906) 1·00, v Anglii (1902—1906) 1·28, v Prusku (1900—1904) 2·06 a ve Spojených Státech (1902—1906) 3.39 zabitých. Spojené Státy tedy za každého zabitého horníka francouzského mají 4 zabité! Na milion tun dobytého uhlí připadlo zabitých horníků ve Spojených Státech: v průměru let 1890 až 1906 — 5·93 osob. Ale vývoj po pětiletích je takovýto r. 1890—1895: 5·97 zabitých, 1896—1900: 5·77 zabitých a 1901—1906: 6·04 zabitých. V Anglii v letech 1874—1883 připadlo na milion tun dobytého uhlí průměrem 7·42 zabitých, ale průměr ten snížil se v r. 1906 na 4·31. Ve Francii týž poměr byl v r. 1900 jen 5·55 a 1905 jen 4·17; V Belgii pak roku 1895 byl 7·70 a r. 1906 jen 4·96. Takto Amerika stojí skutečně v obou relacích v předu: i poměrně nejvíc horníků z celého počtu, i na každý milion tun uhlí nejvíce zabitých

připadá. A to přes to, že poměry přírodní dobývací v Americe jsou příznivější než všude jinde. Navrhují proto opatření, která by postavila Spojené Státy aspoň na týž stupeň civilisace, na jakém stojí ve světě starém.

Školství.

„Der katholische Schulverein"[1]) pro německé Rakousko měl koncem března schůzi výroční ve Vídni. Zpráva i řeči řečníků byly tentokrát plny nadšení a dobrých nadějí. Za loňský rok spolek doznal přírůstku 14 920 členů, tak že koncem roku 1907 bylo všech členů 81.798 v 709 farních skupinách. K 36 dosavadním školám a ústavům přibyla vloni po prázdninách chlapecká cvičná škola v Linci při učitelském tamním ústavě katolickém. Už budoucí léto vyjde z tohoto ústavu 40 katolicky smýšlejících a lidu katolickému věrných učitelů pro Horní Rakousy. A rok za rokem bude růsti tento zástup proti dnešní svobodomyslné záplavě učitelské. Lid katolický prý už s toužebností čeká na nové tyto lidi. V Hradci Štyrském zřídí se ještě letos učitelský konvikt pro 60—80 kandidátův učitelství. U Sv. Valentina v Erle zřízena dívčí škola pro vaření, domácí správu a hospodářství; dívky za 30 K měsíčně se přijímají do konviktu, jejž vedou klášterní sestry. Ve Vídni (na Vídeňce) otevřena nová „jubilejní škola" s tak vzorným zařízením a organisací, že jest chloubou Vídně, a také je stále větší nával dítek do ní. Vedou ji „Školní bratří".

A jiné ještě potěšitelné zprávy podány. Následující řečník proto asi s pýchou pohlížeje na toto dílo zvolal: Kdyby katolická Francie záhy si byla postavila takovouto hrázi, jakou my máme v katolickém školském spolku, v Piově a Bonifaciově spolku a v našich četných politických a hospodářských organisacích [to je to!], nikdy by francouzský kulturní boj nebyl na francouzské církvi tolik spousty způsobil!

To jest omyl. Pravda, politicky a hospodářsky byla Francie katolická slabo zorganisována, ale škol katolických měla dosti! Vždyť od ní přijímá ostatní svět právě tu katolickou školní instituci „Školních bratří". A přece to Francii nepomohlo! Vláda, tedy repraesentace národu, v těch školách z velké části vychovaného, řekla: ven! a bylo po všem. A tak může státi se i u nás, budeme-li jen na to spoléhati.

Příčiny těch zjevů jsou velice složité, a proto nelze léku spatřovati v prostředcích tak jednoduchých. Nemůžeme na př. po odpovědi olomouckého „Našince", který naše pochybnosti stran katolického paedagogia

[1]) Upozorňujeme čtenáře, by, kde o spolku tom řeč, poučili obecenstvo, že to není spolek na poněmčování školstva, jak naši liberálníci často lidu lhou, vytýkajíce jen zdiskreditovaný název »Schulverein«, nýbrž že je to spolek na obranu náboženského rázu německých škol.

snažil se vyvrátiti, odvolati z nich ani slovíčka. (Aby nebylo nedorozumění, nechceme nikterak podniku „Matice Cyrillo-Methodějské“ škoditi, právě naopak!) Poukázáno tam na pěknou působnost gymnasií benediktinských. (Broumov, Kremsmünster, Seitenstetten, Melk, u Skotův atd.) Zůstaňme při tom Odchovanci ústavů těch jsou nábožensky právě tak roztříštěni jako jinde; jest zajisté velikou zásluhou oněch klášterů, že si gymnasia za nedostatku státních na své útraty zřídily — nemůžeť býti snad ušlechtilejšího úkolu nad tento, jenž dle známého výroku i je navzájem povznáší a na výši udržuje — avšak jsou to nyní ústavy vlastně veřejné a na politických poměrech stejně závislé jako jiné. Ba můžeme poukázati i na jiné ústavy, na př. jesuitské; kolik šlechticů rakouských odchováno již u jesuitů v Kalksburgu, a kde jsou ti katoličtí šlechtici? Vezměme diecesní semináře. Není asi neznámo, že kněžstvo, hluboce roztrpčeno protináboženskými neurvalostmi bývalých chovanců seminárních namnoze lituje obětí na ústavy ty vynaložených a zajisté ne špatně vedených. Právem-li či neprávem? Právem i neprávem. Vždyť neupíráme podnikům, jako má býti nové paedagogium, dobrých stránek, toť bylo by smutné, aby jich neměly, a kdyby na př. v tomto případě páni kanovníci olomoučtí, jako tam ty kláštery, přebytky svých příjmů věnovali na tento účel, než jim je vláda sebere, hlasovali bychom pro to oběma rukama; ale takto jest nám znova opakovati, co jsme prve řekli o dobrovolném a poměrně nevýnosném sebeochuzování, které nás neúprosnou logikou společenských zákonů nemůže než v podřízenost uváděti a tím naše nejušlechtilejší nápory co do výsledků mařiti. Při sbírkách na divadlo prohodil dobrý znalec našich poměrů: kdyby se za ty peníze zřídila česká fabrika, znamenalo by to pro náš český pokrok mnohem více než divadlo Mutatis mutandis platí to i zde: jakožto poplatníci domáhejme se především toho, aby veřejné ústavy za naše peníze byly takové, jaké mají býti, a hleďme, aby i ostatní výchovní činitelé (literatura, domácnost studujících atd.) byli v tom směru reformováni. Nezapomínáme nikterak, že i tyto předpoklady právě školou mají býti utvořeny, ale upozorňujeme znova, že za nynějších našich poměrů škola jako politicum těsně spjata jest s veřejnou mocí, jíž soukromými prostředky čeliti nelze. Jedno dobré budou snad soukromé ústavy míti, že totiž snad pomohou rozbít dnešní systém jednosměrné státní školy (po vzoru německém), která se stává pomalu nejen hospodářským, ale i kulturním břemenem.

Při nedávné anketě o sanaci zemských financí byly to právě náklady školské, na něž nejvíc poukazováno, a jichž by se země nejvýhodněji zbaviti mohly a chtěly. Ale stát o převzetí nákladů na obecné školství nechce zatím ani slyšet. A hodit školní břímě na krk činitelům nižším než země (obcím, rodičům) bylo by pro školu i pro ně povážlivé. Dobře by však se mohl osvědčovat náklad dělený mezi všecky činitele, jak namnoze je to jinde (v Belgii, Anglii, z části v Americe).

*

Náboženského vychování a vyučování ve Spojených Státech severní Ameriky, jak praví Ed. J. Goodwin ze školního úřadu novo-

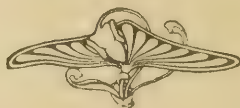
yorského, dostává se pouze polovici všech dětí amerických. Ze 23,410.800 lidí od 5 do 18 let (1905), kdy vyučování se uděluje, navštěvovalo nedělní cvičení náboženská (kdy se totiž náboženské hodiny konají) pouze 11,329.252 dítek. Tedy ani ne polovina. Druhá polovina zůstávala bez náboženského vyučování.

*

Nařízení o úlevách při matuře velmi příznivě přijato v celé veřejnosti. Ale někteří přece namítají, že poskytnutou úlevou bude žákům prý spíše přitíženo (?). Tak zkušební material řečí omezen na pouhou řečovou stránku, realie, kultura s učivem tohokterého jazyka spojená, teď odpadá — slabí linguisté budou hůře postaveni než dosud. Ježto matura má se konati ve způsobě volného rozhovoru se žákem, aby posouditi se dal všeobecný stav jeho duševní dospělosti, klade se vlastně měřítko vyšší než dříve. Nařízení přeje si právě, aby se ani nedbalo tolik, jak a pokud žák umí, ale jak rozumí. Při projevení zdravého úsudku a širokého rozhledu mohou se podrobnosti zcela pominouti. Komise zkušební o každém kandidátu hlasuje a nad kandidátem většina hlasů rozhoduje o dospělosti či nedospělosti jeho. Bude záležet mnoho na duchu, v jakém se nařízení toto pojme a prováděti bude. Tak matura budoucí může značit opravdové ulevení, ale i ztížení celé zkoušky.

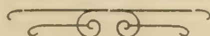
*

Naše říšská správa v Bosně a Hercegovině zase jednou doznává chvály v anglickém listě „Nineteenth Century“, kdež lady Thompsonová popisuje rozvoj obou zemí. Ale chvála její není výhradná a všestranná. Srovnávajíc školství bosenské dnes (1905) se školstvím v době okkupace, praví, že učiněn sice veliký pokrok, ale Bosna přece u porovnání s Bulharskem má méně škol. Bulharsko nezcela třikrát lidnatější má 12krát více škol, ba i sama Macedonie slovanská pod tureckým panstvím, ač má o půl milionu obyvatel méně než Bosna, má přec dvakrát tolik škol co Bosna.

Ročník XXV. Číslo 5.

HLÍDKA.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Při pravidelném rozvoji ústavu theologického, uvedenými vládními předpisy přivoděném, nemůže býti s podivem, že v dějinách jeho vyskytá se nemnoho pozoruhodnějších událostí. Z listin v archivě alumnátním uložených nevysvítá ani, že by byli professoři ústavu nějak podnět dali k tomu, že nejvyšší vlastnoruční list ze dne 17. prosince 1812, kterým se obnovoval přísný zákaz, státním úředníkům již dříve daný, nevstupovati ve spojení a styk s tajnými společnostmi doma nebo v cizině, ať již existujícími nebo teprve vznikajícími, byl také brněnskému theologickému sboru professorskému oznámen a jeho intimace vlastnoručním přípisem každého z nich potvrzena býti musela. Oběžník s podpisy professorů musel býti od ordinariátu zemskému presidiu co nejdříve zaslán.[1])

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním a zní takto: Seine Majestät fanden sich vormög herabgelassenen Handbillets vom 17. Dzbr. v. J. bewogen aus Anlaß einiger Staatsdiener, welche uneingedenk des ausgestellten Reverses ihrer eidlich angelobten Pflicht mit einer geheimen Gesellschaft in Verbindung getretten sind, das bereits bestehende Verboth jeder Verbündung mit derley im Inn- oder Auslande schon wirklich existierenden oder erst entstehenden geheimen Gesellschaften mit dem strengsten Ernste in Erinnerung zu bringen und die unnachsichtliche Entlassung eines jeden Staatsbeamten, der dieses Verboth eidbrüchig überschreitet, als eine unvermeidliche Folge der gewagten Reversverletzung zu erklären. Euer Hochwürden haben daher diese feste Entschließung und landesväterliche Warnigung Sr. Majestät unverweilt nicht nur dem Herrn Alumnats-Vizerektor und jedem Herrn Professor der theologischen Lehranstalt bekannt zu machen, sondern auch neberuhenden Umlaufsbogen sowohl selbst, als vom jeden derselben eigenhändig unterschreiben zu lassen... Die unterfertigten Umlaufsbögen aber sind sodann

Větší pozornost vyvolalo však složení professora Filipa Nediele, kněze řádu sv. Augustina, s úřadu učitelského.[1]) Byv hned při zřízení ústavu ustanoven rozhodnutím z 8. září 1807 professorem hermeneutiky, t. j. biblického studia obojího Zákona, optoval, jak již zmíněno, když byla zřízena druhá stolice pro biblické studium, stolici Nového Zákona.

Jest věcí s dostatek známou, že liché osvícenství z lůna protestantismu vyšlé a vědeckými celebritami pěstované vniklo i do zemí katolických a tam četné přátele a obdivovatele nalezlo. Místo aby studovali veliké theology katolické, čerpali i mnozí professoři theologie svoji moudrost z mělkých spisů koryfeů protestantismu a rationalismu a zužitkovali ji pak ve svých literárních pracích a v přednáškách.[2]) Tak tomu bylo i u professora Nediele. V přednáškách svých zastával se nezřídka názorů protestantských, tak že již roku 1810 ordinariát, jak jsme viděli, uložil řediteli theologického ústavu, aby nedovoloval na brněnském ústavu učiti větě: Kniha Jobova jest pouze historicko-poetickým popisem, a jim podobným. Nicméně professor Nediele přidržoval se těchto názorů dále. Proto biskup Václav Urban Stuffler, jemuž při semestrální zkoušce nápadným byl zcela zvláštní způsob, kterým vykládal professor Nediele písmo sv., viděl se pohnuta nahlédnouti zevrubněji do jeho spisů. Z nich nabyl přesvědčení, že professor Nediele od nauky církevní se uchyluje, písmo sv. v duchu církve nevysvětluje, nýbrž se téměř výlučně dle novějších protestantských vykladatelů řídí, jejich domněnky, často na pouhých hloubáních slovních se zakládající, slepě přijímá, tím však, jakož i lichým a převráceným výkladem důležitých míst, z nichž učitel dogmatiky důkazy pro pravdy víry čerpá, přímo proti tomuto učiteli pracuje, místo aby mu, jak jest povinností exegetovou, půdu připravoval. Proto jej přípisem ze dne 20. dubna 1817 vážně napomenul, aby se budoucně všech paradoxií zdržoval, své přednášky přesně nauce katolické přizpůsobil, písmo sv. jen v jejím duchu a smyslu vykládal, a co v prvním semestru nesprávného, odvážného, od nauky katolické církve odchylného a ničím než autoritou některých protestantských vykladatelův odůvodněného pronesl, příležitostně odvolal. Jinak, tak končí biskup, byl by nucen proti němu zakročit a následky byly by proň zajisté nanejvýše škodlivy.

---

schleunigst einherzusenden, um solche ehebaldigst an das hohe Landes-Praesidium abgeben zu können. Gegeben im Konsistorium zu Brünn am 12. Jänner 1813. Vincenz Jos., Bischof von Brünn.

[1]) Akta uložena jsou v archivě alumnátním.

[2]) *Brück*, u. d. sv. I. str. 382.

Nicméně vážné upozornění a napomenutí toto nemělo úspěchu. Professor Nediele přes to přednášel dále a vštěpoval posluchačům zásady, které s naukou katolické církve jsou v odporu, zejména hledél všecko zázračné přirozeně vykládat. Proto bylo roku 1820 z rozkazu biskupova zavedeno vyšetřování, kterým bylo především konstatováno, že professor Nediele posledních dvanácte veršův evangelia sv. Marka za nepravé prohlásil, a že v prvním listě k Timotheovi c. 3, 15 slova „columna et firmamentum veritatis“ nepovažuje za apposici k předcházejícím slovům ecclesia Dei vivi, nýbrž že je vztahuje k následujícímu verši 16. a tak místo toto zbaviti chce jeho důkaznosti. O výsledku tohoto vyšetřování podal po té biskup Václav Urban Stuffler zprávu presidiu moravského gubernia a žádal za odpomoc. Gubernator tehdejší hrabě Mittrowsky předložil záležitost císaři Františkovi I, jenž nejvyšším rozhodnutím dne 4. února 1821 v Lublani učiněným biskupovi vyslovil zvláštní nelibost, že ponechal professora svého alumnátu, o němž se již roku 1817 přesvědčil, že vysvětluje písmo sv. dle novějších protestantských theologů, na dále v úřadě a uložil mu, aby v příčině úřadu učitelského a osoby obviněného to zařídil, co mu svatá povinnost jeho úřadu ukládá. Konečně připomenul biskupovi, že je přísně za to odpovědným, aby professoři jeho alumnátu ničemu neučili, co odporuje nauce katolické církve nebo blahu státnímu. O tom, co biskup zařídil, měla býti svou dobou císaři podána zpráva.

Professor Nediele byl po té výnosem ordinariátu ze dne 18. února 1821 formálně zbaven professury a substituce uprázdněné stolice až do konce druhého běhu roku 1821 svěřena knězi řádu sv. Augustina Cyrillovi Nappovi, professoru studia Starého Zákona, pozdějšímu prelátovi kláštera augustinianského na Starém Brně. Professorskému pak sboru ústavu theologického byla za této příležitosti od biskupa přípisem ze dne 12. března 1821[1]) připomenuta instrukce z roku 1811

[1]) Zní takto: Aus Gelegenheit dieser Verfügung (t. j. složení professora Nediele) sehen wir uns veranlaßt den sämmtlichen Professoren an unserer theologischen Lehranstalt, die ihnen mitgetheilte Instrukzion vom Jahre 1811 in Erinnerung zu bringen und ihnen zu empfehlen, sich stets gegenwärtig zu halten, daß sie an einer katholischen Lehranstalt angestellt und vom Staate besoldet werden, um würdige Lehrer der katholischen Religion und nützliche, ihrem hohen Berufe entsprechende Seelsorger zu bilden; daß sie also, um diesen Zweck zu erreichen, ihren Lehrvortrag dem Lehrbegriffe der katholischen Kirche genau anpassen und so einrichten müssen, daß durch den Vortrag der theologischen Wissenschaften jenem der Dogmatik und Sittenlehre vorgearbeitet und diese letzteren nach der Anleitung der vorgeschriebenen Lehrbücher und in dem vollständigsten Einklange mit der Lehre der Kirche gründlich und deutlich gelehrt werden.

a doporučeno professorům, aby byli vždy pamětlivi, že jsou ustanoveni při ústavě katolickém a od státu placeni, aby vzdělávali hodné učitele katolického náboženství a užitečné, své vznešené povolání věrně plnící správce duchovní; že tudíž mají, aby tohoto účelu dosáhli, své přednášky přesně přizpůsobit nauce katolické církve a je tak zařídit, aby přednáškou pomocných věd theologických byla připravena půda přednášce dogmatiky a mravouky a oba poslední tyto předměty aby byly přednášeny důkladně a jasně dle návodu předepsaných učebnic a v nejúplnějším souhlasu s naukou církevní. V dalším vyjadřuje biskup naději, že professoři ústavu theologického této povinnosti nezanedbají a ve svých přednáškách pečlivě všeho se vystříhají, co nesouhlasí s naukou katolickou nebo jest blahu státnímu na odpor, poněvadž by pak biskupský ordinariát proti tomu, kdo by bludné zásady do svých přednášek vplétal a je hájil, s veškerou přísností zakročil a jej ihned a bez milosti úřadu učitelského zbavil.

Professor Nediele podal sice proti složení svému námitky u dvorní komise nad studiemi a žádal opětovaně o zevrubnější vyšetření své záležitosti; žádost jeho byla však bezúspěšnou. Rozhodnutím studijní komise ze dne 18. ledna 1822 byla žádost jeho zamítnuta a jemu oznámeno, že se učiněnému rozhodnutí musí podrobiti.

Případ professora Nediele zůstal na štěstí v dějinách theologického ústavu brněnského ojedinělým. Vlivem hlavně Německa vybavovala se i v Rakousku studia theologická ze zhoubného vlivu plytké filosofie rationalisticko-pantheistické, která dosud na nich jako tíživý balvan spočívala a je ovládala. Důkladnější spisy theologické, jejichž spisovatelé z pravých čerpali pramenů, nastoupily místo bezduchých a necírkevních výplodů. Proces tento postupoval ovšem, zvláště u nás v Rakousku, při nátlaku, jaký vlády na theologická studia vykonávaly, dosti pomalu a vybočení z temného labyrintu bludů na světlé cesty pravdy vyžadovalo velikých námah. Zástupci katolické vědy konali namnoze studia za vedení rationalisticko-osvícených učitelův a vssáli nezřídka do sebe jejich liché ideje. Byli také dítkami své doby a byli strženi více méně všeobecným proudem své doby, jehož nikdo zcela uchránit se nedovede.

Wir versehen Uns, daß die Professoren an unserer Lehranstalt diese Pflicht nicht außer Acht lassen und in ihrem Lehrvortrage Alles, was mit dem katholischen Lehrbegriffe nicht übereinstimmt, oder sonst dem Besten des Staates zuwider ist, um so sorgfältiger vermeiden werden, als Wir gegen denjenigen, der in seinen Vortrag irrige Grundsätze aufnehmen und vertheidigen sollte, mit aller Strenge vorgehen und unnachsichtlich entfernen würden. Brünn 12. März 1821. Wenzel Urban, Bischof.

Najednou všecky bludné názory a liché zásady setřásti bylo těžkou úlohou. Jen ponenáhlu podařilo se zahloubáním se do vznešených tajemství víry křesťanské a zvláště horlivým studiem Otců církevních a velikých učitelův a mistrů křesťanské vědy theologické získati správnější názor o církvi samé, o jejích dogmatech, o její bohoslužbě a o její universální činnosti.[1]) Na ústavech theologických počali působiti zdatní a vědecky vzdělaní professoři, kteří dovedli i ve svých posluchačích buditi smysl a porozumění pro pravou, ryzí vědu katolickou a smýšlení církevně-duchovní ve smyslu přesné víry a čistých křesťanských mravů.

Tak tomu bylo i na bohosloveckém ústavě brněnském. I zde odtud ustanovováni byli za professory mužové proniknutí duchem a smýšlením ryze církevním, kteří pak i theology v tomto duchu a smýšlení vyučovali, vedli a vychovávali. Všecky zprávy podávané guberniu a od gubernia c. k. studijní komisi dvorní shodují se v tom, že professoři ústavu bohosloveckého úřad sobě svěřený vykonávali s neúnavnou pílí a horlivostí a své povinnosti dokonale plnili, jakož i že se vyznamenávali zásadami orthodoxními, církevním smýšlením a mravním svým bezúhonným chováním posluchačům chvalitebný příklad dávali, tak že účinně přispívali netoliko k vědeckému vzdělání, nýbrž i k nábožensko-mravnímu výchovu mladého diecesního kleru.

§ 5. Ústav theologický od roku 1848 až na naše dny.

Rok 1848 byl rokem památným v dějinách národův evropských. Již od delší doby ukazovaly se na politickém obzoru známky prudké bouře, která se nejdříve v únorové revoluci 1848 nad Francií rozpoutala a vyvrátivši trůn občanského krále Ludvíka Filipa, na zříceninách monarchie republiku zřídila. Rozpoutané živly řádily dále. Bouře revoluční zachvátila velkou část Evropy, zejména též Německo a Rakousko, a způsobila všude veliké zpousty. Absolutisticko-byrokratické vlády, jež nedbajíce slibů knížat a nestarajíce se o blaho národův opětovanou touhu a žádost po větší svobodě a samostatnosti odmítaly, byly násilně vyburcovány ze své bezstarostnosti a z části dravým proudem smeteny, dříve než hrozící nebezpečenství poznaly. Revoluce slavila triumfy. Panovníci byli bez rady a dovedli s těží kolísající svoje trůny dalekosáhlými sliby podepříti. Volání po svobodě zaznělo a šířilo se rychlostí blesku. Byrokratická vševláda blížila se ke svému konci.[2])

[1]) *Brück*, u. d. II. Bd. str. 463 n.

[2]) *Brück*, u. d. III. Bd. str. 1 n.

V Rakousku, kde hlavním ohniskem hnutí revolučního bylo samo residenční město Vídeň, rozhodl se císař Ferdinand 15. března 1848 dáti národům svým konstituci, domnívaje se, že tímto ústupkem nespokojence odzbrojí a upokojí. Než konstituce tato živlům revolučním nedostačovala, a když vláda ihned dalších přání jejich nesplnila, odvážily se dne 16. května útoku i na hrad císařský. Ministerstvo povolilo; císař však opustil následujícího dne v tichosti Vídeň a hledal v Tyrolsku bezpečného útočiště. Vlny vzpoury pozvédaly se vždy výše. V království lombardsko-benátském vzplanul oheň revoluční v prudkých plamenech; nespokojení Maďaři snažili se za vedení Košutova vyvrátiti trůn sv. Štěpána a zřídit republiku na jeho zříceninách. Také v Čechách jako ve většině ostatních zemí korunních byla korouhev revoluční vztýčena. Císař Ferdinand, jenž zatím 12. srpna vrátil se do Vídně, byl nucen znova opustit residenční město a uchýlit se do Olomouce. Zde dne 2. prosince 1848 zřekl se koruny ve prospěch svého synovce arcivévody Františka Josefa. Mladistvý císař rozpustiv sněm kroměřížský, dal 4. března 1849 novou oktroyovanou ústavu, jež však nebyla nikdy provedena, byvši císařským patentem z 31. prosince 1851 zase odvolána.

Politické změny tyto nezůstaly bez vlivu na církev. Josefinský systém poručníkování vládního nedal se s novými poměry spojiti. Náboženský rozmach, jaký se všude jevil, nemohl býti ani v Rakousku zadržen. Čerstvý jarní vánek náboženský vál také po zemích císařského státu. Dosavadní, zevně chráněný, uvnitř však co možná nejvíce spoutaný, vlažně teplý policejně státní katolicismus, jak se hrabě Lev Thun vyjadřuje,[1]) nemohl býti nadále udržen. Rakouský episkopát pozvédl konečně hlasu svého proti státnímu poručníkování a vláda, v jejímž čele byl kníže Felix Schwarzenberg, vyšla mu přátelsky vstříc. Již brzo po svolání říšského sněmu roku 1848 obrátili se biskupové rakouští do Vídně a žádali pro církev katolickou svobodu a samostatnost dosud jí odpíranou. Žádosti jejich nebylo vyhověno, neboť politické zmatky znemožňovaly všeliké klidné jednání.

Proto také změnami, jež zavedeny byly roku 1848 pro veřejné ústavy, nebyly diecesní ústavy theologické dotknuty. Vysvítá tak z rozhodnutí ministerstva vyučování, jež dne 23. března 1848 místo c. k. studijní komise dvorní v život vstoupilo, ze dne 27. listopadu téhož roku, č. 7552:[2]) „Na dotaz v příčině biskupských theologických ústavů, zda mají se rovněž přidržovat ministerského nařízení pro vysoké

---

[1]) Katholische Stimmen aus Österreich. Reden in Schulgesetzdebatte, 43.

[2]) Uvedeno u *Zschokka,* u. d. str. 472.

školy vydaného, nebo zda má býti ponecháno ordinariům učinit na ústavech jim podřízených potřebná opatření dle vlastního dobrého zdání, oznamuje se, že na biskupských theologických ústavech, poněvadž nejsou na roveň postaveny veřejným ústavům, má zůstati při dosavadním postupu studijním potud, až o postavení těchto ústavů novým studijním plánem bude rozhodnuto."

Lepší naděje na dosažení potřebné svobody skýtal církvi rok následující. Císařský patent ze 4. března 1849 zajišťoval zákonně uznaným církvím a náboženským společnostem právo společného veřejného vykonávání náboženství, samostatnou správu vlastních záležitostí, jakož i majetek a používání ústavů, nadací a fondů pro jejich účely bohoslužebné, vyučovací a dobročinné. Tím byl starý, zpuchřelý byrokratický systém vládního poručníkování nad církví katolickou v zásadě zrušen. Nyní bylo na rakouských biskupech použíti těchto vymožeností. Vláda nabízela pomocnou svoji ruku. Na pozvání hraběte Stadiona, ministra vnitra, shromáždili se biskupové císařského státu ve Vídni, aby svá přání a svoje požadavky přesně formulovali. Shromáždění biskupů rokovalo za předsednictví kardinála Bedřicha Schwarzenberga, arcibiskupa solnohradského, od 30. dubna až do 17. června 1849.[1])

(P. d.)

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Když roku 1730 byl dekanát kunštátský přeložen do Bystřice, stal se Benedikt Pražák prvním děkanem; brzy však potom zemřel 18. listopadu 1732 maje 54 let; pochován byl ve farním kostele před hlavním oltářem.

Nástupcem jeho, a to farářem i děkanem bystřickým stal se František Ignát Dinter, jenž v prosinci 1732 byl volán ze Štěbrovic u Opavy, kde potud byl farářem, k investituře do Olomouce. V Bystřici byl již v únoru 1733. Na děkana Dintra dolehla v Bystřici starost o opravy kostela a fary, jichž bylo nezbytně potřeba. Již roku 1733 bylo rozhodnuto konsistoří, aby farní kostel polovici nákladu sám platil, ale k opravě kostela se nepřikročilo hned, proto že Bystřičtí obávali se příliš velikého nákladu. Ježto prý by zamýšlená oprava až 1000 zl.

---

[1]) *Brück*, u. d. str. 22 n.

státi mohla, prosili biskupa olomouckého kardinála Volfganga Hanibala hr. Schrattenbacha roku 1734 o podporu.[1]) Spravovalo se tedy po něčem; napřed byla roku 1735 fara skoro zcela nová vystavěna. S opravou kostela začalo se však teprve 13. června 1750, vlastně až roku 1751. A ze zamýšlené opravy povstala nová stavba, která trvala tři leta. Starý kostel farní malý a chatrný znova stavěn byl Vavřincem Hauptem, stavitelem z Olešnice. Dřívější jedna věž byla zbořena a nové dvě věže ze základu vystavěny, kostel sám pak budován pevně a dobře, silně byl sklenut; v kostele zřízeno bylo osm oratoří. Tesařským mistrem při stavbě kostela byl Josef Korábek z Prosetína. Z kostelních peněz dalo se na stavbu 1500 zl., pán na Rožínce Arnošt svob. pán Mitrovský daroval nějaký material a město Bystřice poskytlo některou práci; bližších údajů však není. Prodána byla také roku 1752 v Olomouci prastará, již prý pro velebnou svátost nevhodná monstrance, 249 lotů $^3/_4$ kventlíku vážící za 249 zl. 22$^1/_2$ kr. a obnos tento také byl upotřeben na stavbu kostelní. Dne 5. srpna 1753 děkan Dinter nový kostel benedikoval a na sv. Vavřince slavila se v něm poprvé slavnost kostelního patrona.[2])

Tehdy rostla v Bystřici horlivost náboženská. Roku 1749 vystavěl měšťan Josef Peksa za městem u cesty do Domanína kapli sv. Anny s oltářem a učinil u ní nadaci; rovněž odkázal 197 zl., aby byla postavena kaple sv. Josefa. Dbalo se na svěcení svátků: roku 1746 byli někteří obyvatelé trestáni, že nesvětili zasvěcených svátků, roku 1751 bylo oznamováno, že na jarmarcích v Bystřici nebyly nalezeny žádné kacířské a zapovězené knihy. Nadace ke kostelu učinil roku 1740 Matěj Tišnovský (300 zl.), roku 1749 Josef Peksa (700 zl.); roku 1736 založil Arnošt Matyáš svob. pán Mitrovský nadaci u sv. Trojice na dvě mše sv. týdně 1000 zl.[3])

Děkan Dinter zemřel 28. května 1755. Památkou po sobě zanechal nově zbudovaný kostel i faru, a u kostela nadaci 450 zl. Kostel však nebyl uvnitř ještě zařízen, úprava jeho vnitřní ponechána jeho nástupci, jímž se stal od 1. prosince 1755 František Dominik Pomesian. Byl potud děkanem v Biskupicích (před tím ve Střílkách[4]) a do Bystřice nešel ze své vůle, nýbrž na výslovný rozkaz biskupa kardinála Ferdinanda hr. Troyera. Byl v Bystřici také děkanem, ale

[1]) Listiny v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.
[2]) Sbírka Bočkova č. 7636, a domácí protokol.
[3]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 286, 287. Sbírka Bočkova č. 7639.
[4]) Nikoli ve Střelicích, jak udáno v domácím protokolu.

jen do konce roku 1756 [1]) Tehdy byla farnost bystřická opět zmenšena. Dne 29. dubna 1756 bylo rozhodnuto na generalní visitaci v Boskovicích, aby Vojetín, Rotkov a Zlatkov byly od farnosti bystřické odděleny a do Rožné přifařeny, což skutkem se stalo 23. srpna téhož roku. Nadarmo snažil se Pomesian, aby tyto vesnice byly při Bystřici ponechány.[2])

Farář Pomesian neměl v Bystřici dobrého živobytí. Začaly mrzutosti a nepřízeň vrchnostenská. Snad zavinil to sám farář příliš strohým jednáním proti vrchnosti. Ovšem nezávisel v Bystřici od vrchnosti, neboť kollatorem fary byl biskup, ale vrchnost osobovala si přece právo na revisi kostelních účtů z toho důvodu, že Rozsochy se Lhotou byly filialkou bystřickou, a že patronem Rozsoch byla vrchnost. Dne 25. února 1762 stěžoval si u konsistoře olomoucké Maximilian Josef svob. pán Mitrovský, že bystřický farář ho nechce připustiti k visitaci, totiž k revisi kostelních účtů. Zprvu konsistoř dosti ochránila faráře. Podle resoluce z Kroměříže z 21. června 1762 měl svob. pán Mitrovský zván býti k visitaci vzhledem na kommendátní kostel v Rozsochách, ale jen pro svou osobu. A také tento důvod odpadl již roku 1763, kdy Rozsochy staly se samostatnou farou. Farnost bystřická pozbyla tím Rozsoch, Blažejovic, Albrechtic, Kundratic, Rovného, Lhoty, Bohuňova a Vojtěchova, z nichž utvořena farnost rozsošská. Zase farář Pomesian bránil se odstupu těchto vesnic, ale zase nadarmo a jen si škodil.

Nevedl si zajisté ve všem správně a dával tím nepřátelům svým zbraň proti sobě do ruky. Ve špitálním lese kácel si o své vůli dříví, ale byl výnosem konsistorním z 9. června 1762 odsouzen, aby škodu nahradil. Sočení vrchnostenské také nepřestávalo. Ředitel vrchnostenský Jindřich Horný opět žaloval roku 1775 faráře u konsistoře, že nezve

---

[1]) Podle domácího protokolu náležely prý roku 1754 do dekanátu bystřického tyto fary: Bystřice (s kommendátním kostelem v Rozsochách), Kunštát (s filialkou v Sulikově), Letovice (s fil. ve Vanovicích, Kochově, Roubanině a komm. kostelem v Dešné), Knihnice (s fil. v Cetkovicích a Štěpánově), Boskovice (s fil. ve Vískách a Žďárné), Doubravice (s fil. v Rajci, Němčicích, komm. kostelem v Petrovicích a novým kostelem ve Sloupě), Bořitov (s fil. v Černé Hoře a Dlouhé Lhotě), Sebranice a Svitávka. Ale *Wolný*, Kirchl. Topogr. Ol. II. 352 uvádí boskovské děkanství již od roku 1671, k němuž zajisté i roku 1754 náležely fary v Boskovicích, Svitávce, Knihnicích, Doubravici, Bořitově, Kunštátě, Letovicích. Byl tedy Dinter, děkan bystřický, také správcem dekanátu boskovského. — Roku 1756 náležely do dekanátu bystřického fary: Bystřice (filialka v Rozsochách, ve Vítochově a Lhotě), Olešnice (fil. v Rovečíně, Prosetíně a Sulkovci), Křetín (fil. v Bohuňově), Nové Město (fil. v Olešné, Německém a Heralci), Jimramov (fil. Dalečín a Krásná).

[2]) Domácí protokol fary bystřické.

na visitaci, že nemá v pořádku kostelních peněz, že prohlašoval snoubence bez dovolení panského, že neslouží nadačních mší sv. od panství. Proti farářovi byl i jeho nový kaplan Antonín Kolenz. Bystřičtí nadarmo bránili svého faráře. Přemnozí podali roku 1776 konsistoři pamětní spis, na němž se podepsali, prosíce, aby jejich farář, jenž u nich 20 let jest, a jímž se chlubí a honosí, nebyl fary zbavován, a aby kaplan Kolenz byl přeložen.

Prosba jejich neprospěla; faráři Pomesianovi bylo určeno, aby odešel a majetek jeho byl sekvestrován; roční pense mu dáno 200 zl.[1]) Odešel do Olomouce, kde byl živ několik měsícův, až 7. května 1778 odslouživ mši sv. byl v sakristii raněn mrtvicí a zemřel.

O kostel bystřický má farář Pomesian nepopíratelné zásluhy. Upravoval a zařizoval vnitřek. Poboční oltáře byly zřízeny, kazatelna a varhany roku 1771 zbudovány. Varhany s třemi měchy stavěl brněnský varhanář Josef Siebert; farář Pomesian dal za ně 800 zl. svých peněz. Štafírování varhan, řezba a pozlacení stálo 2400 zl., což také ze svého farář řezbáři z Telče Václavu Hammovi zaplatil. Pomesian odkázal také kostelu 1000 zl., ale, jak se zdá, nebyl potom za změněných poměrův odkaz tento vyplacen.[2])

V ten čas postavil na starém hřbitově u farního kostela roku 1759 měšťan bystřický František Ruda kapli sv. Vavřince, v níž se sloužiti mohlo. Značnějších nadací se kostelu dostalo roku 1759 od Karla Proseckého (300 zl.), od faráře Pomesiana (800 zl.), roku 1760 od Františka Rudy (500 zl.), roku 1771 od Aug. Tišnovského (500 zl.[3])

Po Pomesianovi stal se farářem v Bystřici Antonín Kolenz, jenž byl již od 2. září 1776 ustanoven administratorem in temporalibus et spiritualibus. Byl 10. srpna 1778 investován v Brně, neboť zatím byla připadla Bystřice k nově roku 1777 zřízenému biskupství brněnskému. Kollatorem fary trval však arcibiskup olomoucký, až stalo se mezi arcibiskupem a brněnským biskupem dohodnutí stvrzené dne 19. června 1779, jímž přešlo podací far v Bystřici a ve Velkém Meziříčí na biskupa brněnského hraběte Matyáše Chorynského, který je však hned postoupil fondu náboženskému. Náboženský fond přenechal pak roku 1796 podací v Bystřici vrchnosti, u níž — hrabat Mitrovských — od té doby trvá.[4])

[1]) Listiny v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7639.

[3]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Br. II. 286.

[4]) Tamže č. 293.

Farář Kolenz stal se roku 1783 bystřickým děkanem.[1]) Ale již vlastně od roku 1781 zastával churavého děkana, jímž byl farář v Rozsochách Jiří Kresta. Byla to doba pronikavých změn církevních za císaře Josefa II. Roku 1781 byl vydán toleranční patent, jenž způsobil veliký rozruch v děkanství bystřickém. Vesnice na sever v horách ležící přihlašovaly se valem k vyznání helvetskému, jehož úsilným šiřitelem byl Tomáš Juren, bývalý učitel v Sulkovci. Konával shromáždění zprvu v Ubušínku, potom od roku 1784 ve Veselí, kde byl vyhlášen a ustanoven „za helvetského kantora", a zůstal tam do roku 1793; potom odstěhoval se do Vítochova (zemřel roku 1827). Za toho značného odpadu od církve katolické zřizovány byly „komise na náboženství". V děkanství bystřickém byl od brněnského biskupa jmenován a od správy zemské na Moravě potvrzen za komisaře Antonín Kolenz. Po devět měsíců jednal roku 1782 s odpadajícími v Novém Městě, Žďáře, Jimramově, Kunštátě, Tišnově, na Pernštýně, až konečně v lednu 1783 bylo císařem prohlášeno, do které doby smí se učiniti oznámení o odstupu. Na památku poznamenal při tom děkan Kolenz, že pro veřejnost dovoleno bylo přihlásiti se k vyznání augšburskému nebo helvetskému, ale soukromně a tajně bylo komisařům nařízeno, aby ani husitů neodmítali.

Za tohoto rozruchu obstálo město Bystřice čestně, zůstalo katolickým zúplna.

Zároveň zakládány nové fary a lokalie. V děkanství bystřickém zřízena byla roku 1784 fara v Dalečíně, kam přiděleny byly vesnice Chudobín, Unčín, Janovice, Strachojov, roku 1785 lokalie v Prosetíně, ve Lhotě, v Olešné a ve Vršavě. Děkanu Kolenzovi bylo vyšetřovati, které vesnice mají se tam připojiti, bylo pečovati o stavbu nových farních budov, bylo vykonávati nařízení císařská, jimiž církevní bratrstva se rušila a kostely a kaple měly býti zavírány. Dekrety císařské dílem

[1]) Do dekanátu bystřického náležely od roku 1780 také Rožná (před tím do Lomnice) a Zvola (před tím do Vel. Meziříčí). Ale Křetín již roku 1779 nepatřil do Bystřice. Roku 1785 náležely děkanství bystřickému fary: Bystřice, Rozsochy, Jimramov, Nové Město, Zvola, Rožná, Olešnice, Dalečín (nově zřízená) a lokalie: Krásná (zřízená roku 1755), Německé (od roku 1750), Heralec (od roku 1765), Rovečín (od roku 1767), Sulkovec (od roku 1766), Vršava, Olešná, Prosetín, Lhota (nově zřízené). Ale již v říjnu 1786 zřízen nový dekanát v Novém Městě a odděleny od bystřického dekanátu: Nové Město, Vršava, Heralec, Krásná, Německé a Olešná. Fara v Olešnici přidělena tehdy do letovského dekanátu. Zůstaly tedy při bystřickém: fara Bystřice, Jimramov, Rozsochy, Rožná, Zvola, Dalečín a lokalie: Lhota, Prosetín, Rovečín, Sulkovec, které během 19. století povýšeny byly na fary. Je tedy v dekanátu 10 far.

konsistoří, dílem krajským úřadem se posílaly ve dne, v noci, zprávy na ně podávati se musily ve 24 i 12 hodinách.[1])

Také za Bystřicí u cesty k Domanínu kaple sv. Anny musila býti roku 1788 zavřena; jmění její 73 zl. vzal náboženský fond. Když byla prodávána, koupilo ji město.[2])

Nařízením císařským zrušena byla koleda a štola za křest, čímž příjmy faráře v Bystřici byly značně zmenšeny. K tomu musil farář ze svého platiti kooperatory, jimiž se stávali řeholníci ze zrušených klášterů, kteří tak hledali na farách výživy, a nemohl docíliti, aby byli kooperatoři placeni z náboženského fondu. Byla také ještě jiná břemena, která tížila. Jen smlouvou s Vítochovskými z roku 1787 polehčeno bylo poněkud farářovi. Tam bývaly služby boží každou čtvrtou nebo pátou neděli, farář jezdíval se svými koňmi a osadníci dávali místo oběda 28 kr. Smluveno bylo však s nimi, aby tam byly bohoslužby každou čtvrtou neděli, farníci aby nic neplatili, ale za to posílali koně pro kněze,[3]) a to z Vítochova, Písečného, Ždánic a Karasína, odkud se ve Vítochově pochovává.

Děkan Kolenz, jak sám vyznává, těžce nesl úřad děkanský, a toužil, když po osm let v mnohých pracích jej zastával, zhostiti se ho. Ale v pravdě nebylo také v děkanství všecko v pořádku. Po generalní visitaci v děkanství bystřickém roku 1789 byl Kolenz biskupským výnosem ze 27. října 1789 zproštěn další správy děkanského úřadu, ponechán byl mu titul čestného děkana a skutečným děkanem stal se farář zvolský Michal Valenta.

Antonín Kolenz zemřel v Bystřici 29. června 1799. Na uprázdněnou faru byl tenkráte již vrchností světskou patronkou hraběnkou Antonií Žerotínovou, vdovou po hraběti Janu Nep. Mitrovském, praesentován 27. srpna Jan Kučera, narozen v Luži v Čechách, jenž však již roku 1802 dne 26. ledna zemřel. Po něm byl touž patronkou praesentován 19. března (investován 1. dubna 1802) Jan Nedopil, rodem ze Žďáru, jenž byl potud lokalním v Krásné. Téhož roku 1802 vystavěna byla na starém hřbitově u kostela kaple sv. Anny, v níž se mše sv. sloužiti mohly. Brzy potom prodalo město svou kapli sv. Anny za Bystřicí u cesty k Domanínu sládkovi Janu Müllerovi, aby ji zase za kapli upravil; stalo se tak roku 1804, kdy byla posvěcena a dovoleno v ní ve všední dni mši sv. sloužiti.[4]) V městě však strašný vichor

---

[1]) Domácí protokol fary bystřické. — [2]) *Wolný,* Kirchl. Topogr. Brn. II. 287. — [3]) Domácí protokol farní. — [4]) *Wolný* l. c. Kapli této dostalo se roku 1846 odkazem 40 zl. k. m. na vnitřní zařízení a 200 zl. k. m. na stálé její udržování.

roku 1803 skácel krásnou sochu Panny Marie a sloup, na němž stála, i ostatní sochy patronů městských poškodil.

Za ubytování francouzského v Bystřici od 29. prosince 1805 do 4. ledna 1806 zastával se farář Nedopil platně farníků svých a ochránil je od přílišných požadavků.

Roku 1808 podával farář Nedopil zprávu o svém obročí v Bystřici. Polí bylo u fary 22 jiter 1210□°, luk 2 j. 46□°, pastvin 1 j. 1303□°. Od vrchnosti dostával farář z dvou panských domů desátku 12 zl. 26 kr. a za zpívanou mši sv. na sv. Trojici 1 zl. Od města Bystřice bylo desátku 60 zl. 18 kr., na Zelený čtvrtek 5 zl., na letník 15 zl. 21 kr., desátku z obecních domů 3 zl. 47 kr., o slavnostech čtyř patronů bystřických za mše sv. 4 zl. a na sv. Vavřince 6 zl. Prekárně dostával farář od města 5 věder piva. Z Dvořiště dávali 2 kopy 15 snopů žita a tolikéž ovsa, 1 kloub 15 žemlí lnu, 40 vajec, 4 mázy 1 žejdlík másla (ale zdráhali se dávati máslo); kromě toho musila obec dva dni s potahem faře pracovati, při čemž dostával pacholek stravu a koně obrok. Z Věchnova platili 6 zl. a dávali 6 kl. 25 ž. lnu, 6 mázů másla, 1 kopu 22 vajec; z Bratrušína 30 snopů žita, tolikéž ovsa, 2 kl. 10 ž. lnu, 1 máz 3 ž. másla, 29 vajec; z Domanína 6 zl. 35¼ kr., 7 kl. 25 ž. lnu, 5 m. 3 ž. másla, 1 kopu 39 vajec; z Domanínka platil svobodník 6 zl. a na mše sv. 4 zl., ostatních 5 sedláků dávalo 2 kopy 30 sn. žita, tolikéž ovsa, 1 m. 1 ž. másla; ze Ždánic 14 sedláků 6 kop 15 sn. žita, tolikéž ovsa, a celá ves 4 kl. 5 ž. lnu, 3 m. ½ ž. másla a 52 vajec; z Karasína 11 sedláků 1 kopu 50½ sn. žita, tolikéž ovsa, a veškerá obec 3 kl. 10 ž. lnu, 2 m. 2 ž. másla, 40 vajec; z Písečného bylo od obce 7 zl. 12 kr., 4 kl. 10 ž. lnu, 3 m. 20 ž. másla, 50 vajec; z Vítochova 2 zl. 41 kr., 3 kl. 10 ž. lnu, 2 m. 2 ž. másla, 40 vajec; z Pivonic 2 zl. 20 kr., 2 kl. 10 ž. lnu, 3 m. 2 ž. másla, 32 vajec; z Leseňovic 2 zl., 3 kl. 10 ž. lnu, 4 m. 3 ž. másla, 39 vajec. Mimo to dostávalo se farářovi bystřickému z vesnic již jinam přifařených platu a desátku, a to z Chudobína 9 kr., 1 m. 2 ž. másla, 15 vajec; z Janoviček 3 ž. másla, 16 vajec; z Veselí 3 kl. 25 ž. lnu, 4 m. ½ ž. másla, 57 vajec; z Hlubokého 4 kl. lnu, 4 m. ½ ž. másla a 50 vajec. O posvícení dávali z obcí sedláci po koláči, ale skoro odevšud říkali, že jej dávají dobrovolně. Nadací bylo 11 requií s konduktem a 365 tichých mší sv., u sv. Trojice 104 tiché mše sv., v Pivonicích 2 zpívané. Farář musil sám vydržovati kaplana a kostelní kočár.

Dne 25. února 1808 stal se farář Nedopil místoděkanem a 23. září téhož roku skutečným děkanem okresu bystřického, děkanství se vzdal roku 1827.

(P. d.)

Rozšířené osvobození přestaveb domů

z důvodův asanačních a komunikačních v Brně od daně činžovní na 18 let.

Vykládá JAKUB POŠVÁŘ, c. k. finanční komisař.

Tato úvaha jest věnována všem příštím a nynějším majitelům domů v městě Brně, jichž přestavby požívají rozšířeného osvobození od daně činžovní na dobu 18 let.

Daňová úleva tato značí proti obyčejnému osvobození novostaveb na dobu 12 let veliký materielní prospěch.

Každé dočasné osvobození od daně činžovní má za následek, že se po dobu osvobození neplatí státní daň činžovní, jež činí v Brně $22^2/_3$% ze 100 K činže, nýbrž jen tak zvaná daň pětiprocentní, která obnáší $4^1/_4$% ze 100 K nájemného.

Úleva při 18letém osvobození ještě v tom směru se rozšiřuje, že přirážky nevyměřují se tu ze státní daně činžovní, jak je tomu při dvanáctiletém osvobození, nýbrž vypočítávají se z daně pětiprocentní. Jak patrný jest rozdíl mezi výší přirážek za obojího osvobození, dokáže jednoduchý případ. Přirážky (zemská a obecní) dosáhly (bez činžovních haléřů, které se vždy z činže počítají) v Brně obnosu $82^1/_2$% ze 100 K státní daně činžovní. Násobme tedy, berouce za základ 100 K daně: $82^1/_2 \times 22^2/_3 = 18$ K 20 h a $82^1/_2 \times 4^1/_4 = 3$ K 87 h! Činí tedy položka přirážková při 12letém osvobození 18 K 70 h a při 18letém osvobození jen 3 K 87 h. Připomeneme-li si však ještě, že při rozšířeném osvobození 18letém platí se státní daň proti 12letému osvobození teprve o 6 let později a sčítáme-li si i tuto výhodu, obdržíme, že při základě 1000 K činže zaplatíme při 18letém osvobození za celou jeho dobu, t. j. za 18 let na celkové dani s přirážkami o 3778 K méně než v téže době z 1000 K nájemného při 12letém osvobození.

Tento rozdíl mluví sám za sebe.

Přirozeně bude tedy každý majetník domu 18letého osvobození požívajícího se snažiti, aby tato úleva z daně nehledě k tomu, že přestavbou nabude objektu nepoměrně více vynášejícího, mu neunikla.

Ovšem musí tu dostáti podmínkám zákona, neboť tak značnou úlevu na dani dává zákon jen za jistých okolností. Stavebníku se předpisuje, aby se držel podmínek zákonem stanovených v zájmu veřejném. Přestavby takové mají vyhovovat předpisům asanačním a požadavkům veřejné komunikace, předpisuje se tu stavební čára i povaha přestavby vůbec.

Má-li stavebník takovým podmínkám vyhověti, musí býti za oběti materielní odškodněn, a to se děje znázorněnou již úlevou daňovou.

Toto rozšířené osvobození přestaveb jistých v Brně poskytují dva zákony. Jeden datován je ze dne 13. dubna 1896 ř. z. č. 61 a druhý, novější, ze dne 29. června 1906 ř. z. č. 131.

Starší zákon z roku 1896 má jen pět paragrafů, z nichž jen jediný, a to první paragraf slučuje a určuje podmínky, za kterých je rozšířené osvobození přístupno. Zní pak § 1. takto: Pro ony budovy, které v prvním okrese (vnitřním městě) obce Brna z veřejných důvodův asanačních nebo komunikačních na místě domů v připojeném seznamu uvedených, pakli tyto byly až k povrchu zemskému zbourány, v mezích určené stavební čáry (regulační) na ploše bývalého objektu — byť tato stavební čárou nebo přestavbou samou změněna (zmenšena nebo rozšířena) byla — znova vystavěny budou, povoluje se osvobození od daně činžovní na 18 let. V seznamu k zákonu tomuto uvedeném obsaženo 429 domů, vesměs ve vnitřním městě ležících.

Jak patrno, byl tento zákon velice liberální a mimo předpis o dodržení čáry stavební určené stavebním městským úřadem brněnským nebylo tu téměř nijakého omezení dalšího se stanoviska zákona citovaného vzato. Dle něho stačilo, byl-li starý dům zbořen a na jeho místě vystavěn dle předpisů stavebního řádu dům nový. Nebylo tu nijakého omezení ani co do počtu pater ani co se hloubky stavby týče.

Z uvedeného obsahu paragrafu prvního se dovídáme, že **přestavba mohla i větší plochu obsáhnouti**, než byla plocha starým domem zastavěná. Mohlo se tedy vedle hlavní budovy do ulice ve shodě se stavebním řádem i na dvoře stavěti. Nežádal zákon tento ani, aby se zbořilo vše, co stojí na jednotné stavební ploše. Budova přestavěná dostala nezkrácené 18leté osvobození, byť vzadu na dvoře zůstala státi samostatná vedlejší budova některá.

Ovšem této volnosti se využitkovalo jen jednostranně a jen ve prospěch kapitálu. Tak povstaly známé kolosy s nejvýše přípustným počtem pater, nastavělo se vedle hlavních budov ještě celých komplexů ve dvoře, jen aby se místo co nejlépe využitkovalo. Ovšem nehledělo se tu pranic na to, že nové domy mají méně vzduchu a světla, než měl starý dům. Aby pak dům hodně nesl, zřizovaly se jen krámy a veliké drahé byty, a malý člověk zbouráním starého domu, kde dlouhá leta v laciném, ale přece slušném bytě žil, vyháněn na periferii města a do sousedních obcí k veliké škodě obchodníkův a živnostníkův odkázaných právě jen na malého člověka.

Tu jsme přišli k zajímavému úkazu, že tak obsáhlá úleva na dani neměla nijakého blahodárného účinku na sestup nájemného, nýbrž způsobila opak. Ziskuchtivost vyšroubovala nájemné za obchodní místnosti a byty do takové výše, že najímání krámův a bytů v asanační čtvrti stalo se monopolem jisté zámožné třídy obyvatelstva, která ostatní spoluobčany vytlačuje ze středu města do vzdálenějších čtvrtí.

Tento zákon přinesl jen jedno dobrodiní, totiž vzhled města Brna získal velice, ale tento vnější výsledek stojí daleko za nepříznivým vlivem spekulace na drahotu bytů, krámův a vylíčené právě přesunování jádra konsumentův ode středu města.

Snad právě toto zneužití liberalismu zákona z roku 1896 způsobilo, že druhý asanační berní zákon z roku 1906 volnost stavebníka značně přistřihl. Omezil nejen výšku, ale i hloubku přestavby, rozsah úlevy učinil závislým na povaze a počtu pater domu starého, uvolněná plocha (Rückrückungsfläche) musí býti obci do jisté míry zdarma postoupena atd.

Dnem 21. dubna 1908 pozbývá starý liberální zákon platnosti a přestavby dříve dle něho osvobozené od 22. dubna t. r. posuzovati se budou dle ustanovení nového zákona, pokud do této doby nebyly provedeny.

Majitelé takovýchto domů jsou ovšem nyní ve veliké nevýhodě proti oněm, kteří své domy včas přestavěli. Značné výhody starého zákona dostalo se zase jen finančně silnějšímu, jenž mohl včas této výhody využitkovati.

Dnem 21. dubna 1908 padá pro přestavby asanační prvním zákonem osvobozené, ale do tohoto dne neprovedené liberální zákon z roku 1896! Nesmí se již překročiti rozměr stavební plochy přestavbou přes rozměr plochy starým objektem zastavené, počet pater tu obmezen dle toho, kolik jich starý dům vykazoval atd. Všecka obmezení zavedená zákonem z roku 1906, jenž přináší rozšířené osvobození 18leté dalším 394 domům ve všech čtyřech okresech brněnských roztroušeným (dle starého zákona dosud neosvobozeným), platí počátkem 22. dubna 1908 též na domy již dříve osvobozené, ale nepřestavěné.

Dosavadní praxe dosvědčila, že mnozí přestavují své domy nebo kupují, aniž se přesvědčili, mohou-li dostáti všem podmínkám zákona, a tím vlastní vinou přicházejí k veliké škodě materielní. Pro poučení všech interessentů promluvíme zkrátka o zákoně z roku 1906. Týž obsahuje jen 13 paragrafův, ale je tak složitý, že nutno, aby jednotlivá ustanovení jeho byla zevrubně objasněna.

I. Náhradní stavby. Plocha výhody požívající.

Za přestavby starých objektu. kterými jedině vzniká nárok na rozšířené osvobození, pokládají se dle § 4. zákona z roku 1906 ona stavení, která zcela neb aspoň částečně budou zřízena na oné stavební parcele nebo na oněch stavebních parcelách, na kterých stály staré domy v seznamech uvedené. Při tom se čítají stavební parcely starých budov v jedné položce seznamů spojené za jediný celek, za jednotku — jakoby stály jen na jediné nerozdělené stavební parcele — nazvanou stavební parcelou požívající výhody. Na příklad: některý dům starý stojí na více stavebních parcelách. Všecky tyto dohromady tvoří celek, jenž se zove stavební parcelou požívající výhody (18letého osvobození). Takovou parcelou jest jen však plocha starým domem skutečně zastavěná, tak že volná nezastavěná plocha stavební (na př. dvur, světlíky atd.) do parcely výhody požívající se nezapočítává.

Ohledně domů starým zákonem osvobozených nestává tu pak žádné další obmezení plochy výhody požívající. Parcela výhody požívající rovná se tu vždy celé starým objektem zastavěné ploše. Za to však při přestavbách osvobozených teprve dle druhého zákona nacházíme přečasto i obmezení nebo zkrácení plochy výhody požívající proti staré zastavěné ploše, jak viděti z příkladů uvedených na stránce 338, dle nichž přestavbou nesmí se při mnohých přestavbách stará zastavěná plocha ani vyčerpati, jsouc pro přestavbu přerůzně obmezována a přistřihována.

Stará stavení musí tu býti (§ 1.) úplně neb aspoň až k povrchu zemskému zbourána, a to musí býti vždy všecky u jednoho každého domu stávající vedlejší budovy současně zbourány, jinak přestavba dostane jen 12leté osvobození. Výjimka platí tu jen o domech teprve zákonem z roku 1906 osvobozených, dle kteréž tam, kde to seznam výslovně dovoluje, není nutno všecko zbourati, nýbrž jen onu ostatně zevrubně popsanou část, kdežto ostatní vedlejší budovy mohou zůstati nepřestavěny. Ovšem plocha výhody požívající obmezena jest jen na plochu, již zaujímala jen část zbořená. (Viz položku 89. ve výtahu ze seznamu.)

II. Jakou důležitost má „plocha výhody požívající“? (§ 7.)

Rozšířené osvobození obdrží nezkráceně jen ona přestavba — nehledě k ostatním podmínkám zákona — při jejímž provedení nebyla „plocha výhody požívající“ překročena. K vůli jasnému přehledu opakujeme, že tímto názvem rozumíme rozměr plochy starým objektem

Výtah ze seznamu k zákonu z roku 1906.

Číslo položky	Popisné číslo	Katastrální obec	Ulice Náměstí	Orientační číslo		Popis	Zvláštní podmínky a obmezení pro dosažení rozšířeného osvobození od daně
				hlavního průčelí	vedlejšího průčelí		
5	518	Město	Orelská ulice	24	—	Dvoupatrový obytný dům, dvoupatrové nádvorní křídlo s přízemním přístavkem	Toliko dvoupatrový dům, t. j. plocha výhody požívající, určí se jen dle zastavené plochy dvoupatrového domu obytného a jen tento musí býti zbourán.
67	100	Velká Nová ulice	Giskrova třída	10	—	Třípatrový obytný dům s dvěma třípatrovými nádvorními křídly, přízemní nádvorní stavení s chlévem a kolnou	Ke »kolně« ve sloupci »Popis« uvedené nebudiž při vyšetřování plochy požívající výhody přihlédáno.
89	59	Dolní Cejl	Josefov	38	—	Přízemní obytný dům s přízemním nádvorním křídlem s přilehlou přízemní budovou nádvorní, komory	Plocha výhody požívající obmezuje se na nynější délku průčelí obytného domu a na hloubku 20 metrův od stavební čáry ulice.

zastavěné a zákonem z roku 1906 pro domy teprve jím osvobozené přerůzně ještě vymezené.

Je-li nově zastavěná plocha větší než plocha výhody požívající (bylo-li více zastavěno než co obnášela stará plocha zastavěná, nebo nedbalo se zvláštních omezení v seznamu k zákonu z roku 1906), vyloučí se z 18letého osvobození ona část činžovního výnosu celkového, která jest k úhrnému činžovnímu výnosu v témže poměru, v jakém jest plocha požívající výhody k nově zastavěné ploše stavbou náhradní. Na příklad: Plocha požívající výhody obnášela 1000 m^2. Nově zastavěno bylo 1500 m^2 a celková činže činí 6000 K. Z tohoto obnosu bude míti 4000 K 18leté a 2000 K jen 12leté osvobození!

III. Obmezení počtu pater. (§ 5.)

Počet pater přestavby, která má nárok na 18leté osvobození, je závislý na počtu těchto, jaký vykazovalo stavení staré.

Platí pak tu obmezení: Výhoda 18letého osvobození nevztahuje se na celou přestavbu, zřídí-li se na místě přízemní neb jednopatrové budovy staré budova o více patrech. Tu přísluší 18leté osvobození jen přízemí, prvnímu a druhému poschodí. Případné třetí nebo čtvrté poschodí osvobodí se jen na 12 let. Měla-li stará budova nestejný počet pater, rozhoduje se tu o rozsahu úlevy dle toho, které patro vykázalo největší počet. Měla-li tedy stará budova tři části o jednom patru a pět částí o dvou patrech, obdrží celá přestavba 18leté osvobození.

Při tom se podotýká, že sklep nebo půda, zřízeny-li v nich místnosti obyvatelné, považují se za patra. Vykazoval-li starý dům dvě neb více pater, je celá přestavba (všecka patra s přízemím) na 18 let osvobozena.

IV. Obmezení výšky přestaveb a určení minimálního rozměru dvora. (§ 6.)

Zákon ustanovuje, že přestavby, pro které na žádost stavebníka byla povolena větší výška, než jak předpisuje § 52. stavebního řádu pro Brno z roku 1894, anebo menší prostora nádvorní nežli jaká jest určena § 76. odst. 2. a 3. tohoto stavebního řádu, jsou z 18letého osvobození vyloučeny. Obytné domy nesmí totiž mimo přízemí míti více jak čtyry poschodí včetně mezaninu.

Při přestavbě musí zůstati nejméně 15% celé zastavěné plochy volno, nezastavěno, a z toho největší část má připadnouti na hlavní dvůr. Dále jest předepsána velikost světlíků, jež jest různa dle toho,

jak vysoká jest budova sama a zdali osvětlují a ventilují obytné místnosti či jen vedlejší prostory.

To jsou jenom ukázky omezení v § 6. Bude pak na stavebnících samých, aby se ohledně výše budovy a vůbec ohledně provedení přestavby informovali, aby z neznalosti podmínek nebyla provedena stavba, jež by se z úlevy sama vylučovala.

Strany mají žádati, aby jim bylo potvrzeno při vyhotovení vysvědčení o dokončení přestavby městskou radou v Brně, že vyhověli podmínkám tohoto paragrafu.

Pod odst. I.—IV. pojednali jsme o ustanoveních týkajících se povahy přestaveb samých.

Další paragrafy (2., 3., 8. až 13.) obsahují požadavky či podmínky rázu spíše obecnějšího a pojednáme o nich zvláště.

V. Nárok obce brněnské na t. zv. uvolněnou půdu (Rückrückungsfläche. § 2.)

Tato se získává tam, kde náhradní stavby musí ustoupiti zpět do mezí určené stavební, regulační čáry. Dle starého zákona z roku 1896 odstupována byla tato plocha obci (za účelem zřízení ulice atd.) jen dle volného dohodnutí mezi oběma stranami.

Dle zákona z roku 1906 však jsou pro všecky asanační přestavby předepsány jisté podmínky k prospěchu obce. Dle něho musí býti půda přestavbou uvolněná urovnána a břemen prosta postoupena obci, a to: zdarma, pokud nepřesahuje desetinu nově zastavěné plochy; ostatní část její tuto desetinu přesahující zaplatí obec:

a) zřídí-li se vícepatrová budova na místě přízemní, 20%;

b) zřídí-li se vícepatrová budova na místě jednopatrové, 40%;

c) v ostatních případech (zřídí-li se na místě dvoupatrové nebo třípatrové zase dvoupatrová nebo třípatrová budova) 60%

ceny, kterou má tato část $^1/_{10}$ zastavěné plochy převyšující dle své polohy v místě obvyklé.

Zřizuje-li se na místě zbořené jednotné budovy více přestaveb samostatných postupem času, tedy ne současně, čítá se velikost plochy, která se má obci postoupiti, jakož i cena její, pokaždé dle úhrnné plochy jednotlivými náhradními stavbami zastavěné.

Pakli by někdy změnou stavebního řádu bylo získáno obcí brněnskou pro nákup takovýchto ploch příznivější ustanovení, budou tato příznivější ustanovení pro zákup ploch směrodatnými.

VI. Doba platnosti zákona z roku 1906. (§ 2.)

Výhoda pro přestavby asanační včetně nepřestavěných domů již dle prvého zákona osvobozených platí do 28. června 1916. Do té doby mají býti úplně k užívání zařízeny, tedy dokončeny.

VII. Upozornění pro případ, zřizuje-li se na místě jediné staré budovy více samostatných přestaveb. (§ 8.)

Při provedení několika samostatných přestaveb na parcele nebo parcelách tvořících spolu jedinou velikou parcelu jednotnou, platí toto ustanovení: Při současných žádostech o osvobození rozvrhne se celková plocha výhody požívající dle poměru ploch jednotlivými samostatnými přestavbami nově zastavěných a utvořených. Žádá-li se pro přestavby tyto jen postupně, vyřizuje se každá žádost dle toho, jak došla. O přestavbě, o jejíž osvobození zažádalo se nejdříve, rozhoduje bez ohledu na ostatní stavby celková nově zastavěná plocha její, tak že pokud tato plochu výhody požívající vyčerpává nebo nepřekročuje, obdrží při dodržení ostatních podmínek tato přestavba úplné osvobození, kdežto o pozdějších žádostech jedná se potud, pokud plocha výhody požívající nebyla již dřívější přestavbou vyčerpána. To znamená, že, obnáší-li nově zastavěná plocha plochu osvobozenou, ostatní přestavby obdrží jen 12leté osvobození, ztrácejíce takto úplně nárok na 18leté osvobození.

VIII. Jak se stavebník předem zabezpečí před možným zamítnutím své žádosti za 18leté osvobození? Zjištění starého stavu. Předběžný nález. (§ 9.)

Nežli se začne stará budova bořiti, jest majitel domu povinen za příčinou zjištění „starého stavu“, t. j. plochy dříve zastavěné, předložiti ku schválení městskému stavebnímu úřadu plán, na němž znázorněn je stav parcely i staveb, jaký byl v době vydání zákona se všemi později nastalými změnami. V pláně tomto buďte uvedeny rozměry dosud zastavěných ploch číselně, aby se mohla posouditi celková výměra plochy výhody požívající.

Kdo tak neučiní, nemá nároku na 18leté osvobození. Vzhledem na složitost podmínek zákona doporučuje se, aby v případě nejistoty bylo zažádáno u c. k. berní správy v Brně za vydání praejudiciálního nálezu o tom, zdali projektované přestavby dostanou 18leté osvobození a jakým způsobem plocha výhody požívající bude rozvržena mezi více náhradních staveb na jednotné dříve parcele projektovaných.

Tato žádost podati se má po obdržení povolení ku stavbě a přiložiti se má schválený plán, znázorňující starý stav, a plán, dle něhož se bude stavěti.

IX. Žádost o 18leté osvobození a přílohy její.

Žádost pak o rozšířené osvobození na 18 let musí se podati u c. k. berní správy v Brně v 45 dnech po dokončení celé přestavby nebo jejích částí, hodících se k samostatnému užívání a před vzetím v užívání. Přiložiti se musí tyto doklady: Plán dle § 9. přepsaný, případný nález praejudiciální, průkaz, že zvláštním podmínkám v seznamu uvedeným bylo vyhověno (tento průkaz vystaví na žádost městská rada v Brně) a vyjádření obecního úřrdu, zdali obec činí nároky na uvolněnou plochu (§ 3.), a že těmto nárokům bylo vyhověno.

Vedle těchto příloh nutno ještě předložiti: povolení ku stavbě, povolení k užívání a vysvědčení o dokončení stavby, jakož i plány přestavby, na nichž má býti udána plocha nově zastavěná, aby se mohlo posouditi, zdali a pokud tato plocha výhody požívající nepřekročila, a popis celého stavení (tak zvané topografické popsání), a plán situační znázorňující starou a nově zastavěnou plochu.

Žádost se může též podati ústně, protokolárně, na což se všichni upozorňují. Jest bez kolku, jakož i ostatní všecky přílohy.

Topografické popsání má obsahovati každou samostatnou místnost, každé oddělení na půdě a ve sklepě, a každá místnost neb oddělení má míti vlastní běžné číslo. Číslovati se začíná ve sklepě (a to se strany levé ku pravé) a tak označí se každá místnost postupně až k oddělením na půdě. Dvůr se má rovněž číslovati.

Ke konci podotýkám, že k zákonu z roku 1906 nebylo vydáno dosud nijaké nařízení prováděcí. Dnes však již zřejmo, že toto bude musiti některá ustanovení zákona zmírniti, neboť již dnes nastaly případy, které dosvědčují, že všem podmínkám nelze vyhověti, a že mnohé nedodržení jich mělo by nezaviněnou materielní škodu pro mnohého v zápětí. Máme tu hlavně na mysli určenou často hloubku 20 *m* a ustanovení § 8., jenž bude asi jistě modifikován vzhledem na různé soukromoprávní smlouvy, dle nichž majitelé přestaveb postupně prováděných rozsach plochy výhody požívající mezi sebou si smluví a na jednotlivé přestavby rozdělí, žádajíce u c. k. berní správy v Brně, aby pro jejich přestavby, třebas jen postupně dokončované, bylo povolováno osvobození tak, jakoby všecky přestavby současně byly dokončeny a žádosti za osvobození současně podány. Dále úlevy týkající se § 6.,

neboť bez nich ve vnitřním městě by se těžko mohlo stavěti tak, aby se při využitkování místa nepřekročila výška budovy zevrubně určená v § 52. stavebního řádu brněnského neb aby se minimální prostora nezastavěné plochy dodržela.

Tyto úlevy pro vnitřní město jsou tím spíše na místě, poněvadž z přestaveb dle starého liberálního zákona dosud teprv asi 145 bylo provedeno — tedy ani ne polovice všech.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal DR. METHODĚJ KUBÍČEK. (Č. d.)

36. Jak z předešlého patrno, nepřestane stát ani v budoucnosti a socialistická společnost, odmyslíme-li si různé tretky vypočtené na oklamání nezkušených, zjevuje se jako demokraticko-republikánský stát. Jaká bude jeho vláda? Připadá nám na mysl druhý žalm, počínající slovy: „Proč se vzbouřili národové a lidé proč smyslili marné věci? Postavili se králové země a knížata sešla se v jedno proti Hospodinu a proti Pomazanému jeho. ‚Roztrhejme svazky jejich a vrzme od sebe jho jejich!' Jenž přebývá v nebesích směje se jim a Hospodin posmívá se jim.“ Potom mluví Hospodin k Pomazanému svému: „Spravovati je budeš prutem železným.“ [1]) Na socialistické společnosti by se doslova splnila slova žalmistova; jeť ona pokusem ve velkém svrhnouti jho Páně a dosaditi na trůn boží — člověka!

Marx na místě již častěji zmíněném praví: „Společenská forma nezanikne nikdy dříve, než se rozvinuly všechny síly, pro něž jest dosti širokou, a nové poměry výrobní nevstupují na její místo nikdy dříve, dokud se nezrodily materielní podmínky existenční v lůně staré společnosti samé.“ Ze slov Marxových plyne, že příští stav společenský nebude něčím naprosto novým, nýbrž že bude výsledkem přirozeného vývoje, který nyní v kapitalistickém období proděláváme. Podle toho můžeme tedy z hospodářského vývoje naší doby aspoň poněkud souditi na hospodářské poměry budoucí. Týmž právem však můžeme zajisté souditi ze spůsobu, jak si počíná vedení socialně demokratické strany proti vlastním soudruhům, na řízení socialistické společnosti, v níž by kruhy vedoucí měly v rukou všechnu politickou a hospodářskou moc. Chování se pohlavárů strany však věru velmi málo oprávňuje k optimismu, v němž si libují neprozíraví socialisté!

Socialističtí pohlaváři s Beblem v čele ukázali již při různých příležitostech (připomínáme jen drážďanský sjezd roku 1903), jak do-

[1]) Žalm 2, 1—4. 9.

vedou zatočiti nejen jednotlivými nespokojenci, nýbrž také oppoziční minoritou. Poukazuje na jejich jednání proti vlastním soudruhům, pravil kancléř Bülow ve zmíněné již řeči na říšském sněmu německém k socialistům: „Mluvíte vždy o temném středověku, ale na žádném koncilu nebylo tolik úzkoprsosti, tolik nesnášelivosti, tolik odsuzování kacířů, jako na př. na drážďanském sjezdě socialně demokratické strany. Žádná bulla papežská nebyla tak nesnášelivá, jako tehdejší prohlášení Beblovo. V Drážďanech byli ti, kteří nesouhlasili s Beblem, dáni přímo do klatby. To není svoboda! Vaše svoboda jest libovůle pro vás a terrorismus pro jiné. Vaší zásadou jest: „Nechceš-li býti mým bratrem, rozbiji ti lebku!" Jak pravdiva jsou tato slova, vědí nejlépe, kdo mají příležitost pozorovati z blízka jednání socialních demokratů. Větší nesnášelivosti, fanatické nenávisti, brutálnosti a bezohledné násilnosti proti protivníku z jiné strany sotva jinde najdeme, leda snad ještě u liberálních továrníků, kteří jsou vhodným protějškem socialních demokratův. A kdyby jen proti protivníkům z jiných tříd společenských! Fanatická jejich nenávist obrací se bezohledně i proti spoludělníku v téže dílně nebo továrně, jestli se jim nepodrobuje, neodbírá-li časopisů strany, neplatí-li příspěvků, nenavštěvuje-li jejich schůzí nebo je-li docela jiného smýšlení, na př. křesťanského. V době voleb stupňuje se pak jejich fanatismus až v šílenství, podobně jako u mohamedánských sekt v době výročních svátků.

Takto tedy jednají dnes, kdy jsou menšinou a kdy je na uzdě drží státní moc. K jakým vyhlídkám do budoucnosti oprávňuje nynější jednání socialních demokratů? Již Proudhon, tuším, pronesl pravdivá slova: „Raději strpím nad sebou vládu svých starých králů, kteří representují blahobyt celých století, než bych se nechal ovládati demagogy, kteří ve svém nitru opovrhují státem i národem, ale lichotí davu, aby se mohli zmocniti státu." Takovými demagogy jsou socialističtí vůdcové, svedený a navnaděný lid má jim dopomoci k dosažení jejich cíle, dostat státní moc do svých rukou a jí provádět své plány.

Nastolení socialistické společnosti znamenalo by nastolení hrůzovlády, jež by se obrátila proti všem, kdož by nebyli proletáři duší tělem. Naznačuje to Engels, pravě, že po vítězství proletariatu nastane krátké přechodní období proletářského panství třídního „diktatura proletariatu". V tomto proletářském panství třídním objeví se třídní vláda nejčistěji, nejzřejměji, nepokrytě. (l. c.) Naznačili jsme již, co tím Engels míní a domyslíme se toho snadno, vzpomeneme-li na první doby velké revoluce francouzské. Diktatura proletariatu vyčistila by důkladně společnost od nepohodlných živlů. Nastala by všeobecná persekuce, až by byli vyhlazeni všichni, kdož by se nehodili do rámce socialistické společnosti.

To by byl počátek nové společnosti! Ale snad potom, až by diktatura proletariatu provedla své krvavé dílo a očistila „společnost" od nepohodlných anebo nevhodných živlů, snad potom by vzešlo slunce pravé svobody pro všechny občany? Nikoliv! Uvažme jen moc, jakou by potom ústřední vedení mělo v rukou! Moc společnosti-státu, vlastně

úředníků, byla by nepoměrně větší než v kterékoliv zemi s moderní civilisací. Za nových poměrů by si společnost zabrala a přímo podřídila obor zrovna nesmírný, který není v žádném poměru s oborem, který dnes státu podléhá. Společnost, totiž její představitelé, úředníci, řídila by veškerou složitou výrobu společenskou a rozdělování vyrobených statků mezi jednotlivce. Poněvadž by všichni občané bez výjimky byli povinni účastniti se při společenské výrobě, podléhali by aspoň co do denní činnosti přímo státní moci. Ale nejen co do denní činnosti byli by závislí na ústředním vedení, nýbrž i co do výživy, příbytku, šatstva atd. Je při takové úplné závislosti jednotlivcové myslitelna pravá svoboda? Nemůže této závislosti býti snadno zneužito těmi, kdož právě stojí v čele společnosti? Mysleme si, že by někdo při takové závislosti se odvážil býti jiného mínění než vedoucí kruhy a že by se stal proto „nahoře“ nepohodlným anebo neoblíbeným. Zajisté brzy by pocítil tíhu „všemohoucí“ společnosti vtělené v legie úředníků. Na zdolání takového člena bylo by dosti vydatných prostředků, na př. přidělování práce, vykázání místa a kraje ku práci a jiné. Byly by to zákonité prostředky; neboť společnost majíc právo požadovati od každého práci, měla by i právo určovati, jakou práci má kdo konati a kde ji má konati. Třebas by to byly tedy zákonité prostředky, přece jak vydatnou zbraní by se mohly státi proti nepohodlným anebo neoblíbeným osobám!

Namítne se snad, že úřednictvo bude voleno lidem a volební lístek bude jakýmsi regulatorem proti jeho libovůli. Tento prostředek jest ovšem vydatný, ale jen používá-li ho dosti silná strana, a ani tu není vždy dosti spolehlivý. Ale co si počne jednotlivec nebo malá skupina proti libovůli svrchu? Té by věru nezbylo než buď se poddati na milost a nemilost anebo se nechati uštvati a zahubiti.

Ohromná moc, kterou by měli úředníci „společnosti“ v rukou, působila by neblaze ještě v jiném směru. Předně by nastala o společenské čili státní úřady pravá honba a rvačka a s ní ruku v ruce by bujela ve společnosti podlízavost, lichocení a servilnost. Jaká pustá agitace by se rozvířila v dobách voleb, můžeme aspoň tušiti z toho, čeho schopni jsou socialisté dnes, jedná-li se o volby. Byl by to pravý ráj pro povahy podlé, panovačné a násilné.

Nad to by se brzy vytvořila úřednická kasta, která by se zajisté ze všech sil dovolenými i nedovolenými prostředky — a měla by jich dosti po ruce — přičinila, aby se udržela v moci a při vesle. Vždyť již dnes dovedou si vůdcové vedení trvale zabezpečiti.

Naznačili jsme jenom některé věci, které jednak plynou z povahy socialistické organisace, jednak odvozeny jsou z přítomných poměrův a zjevů ve straně socialně demokratické. Z nich jest patrno, že optimismus socialistů jest neoprávněn. Brzy by vystřízlivěli ti, kteří s toužebností očekávají nastolení socialistické společnosti, vidouce v ní vykoupení a vysvobození lidstva. Vláda nových pánů by je brzy poučila o jiném.

Kruhy, věřící slibům marxistů, nejsou zatím schopny prohlédnouti jejich plány a poznati pravdu. To zaviňují nemalou měrou nynější

hospodářské poměry dělnictva. Kdo úpí pod trudnými poměry, ochotně naslouchá svůdným slovům o svobodě, blahobytu a požitku. Čím více kdo slibuje, tím jest vítanější. Dostoupí-li ochuzení, ponížení a otupělost davů jistého stupně, pak ochotně následují demagoga křičícího nejhlučněji a podporují ochotně každou tyrannii ať v té neb oné podobě, když jen slibuje hodně „panem et circenses“ chleba a zábavy, jak tam ve starém Římě volíváno. Této slabé stránky dovedou socialističtí agitátoři využitkovati mistrně ke svým zámyslům. Stavějí do popředí jen krásné a vábné stránky budoucí společnosti a zamlčují opatrně vlastní své cíle.

Hlava šestá.

Život v socialistickém státě.

Část první.

Výroba a rozdělování statků.

37. Připusťme, že se nezklamou marxisté ve svých výpočtech a předpovědích, že dříve nebo později nastolena bude socialistická společnost, vlastně socialistický stát. Sen marxistův o říši svobody a rajské blaženosti stal se skutkem. Jest obnoveno „individuelní vlastnictví, avšak na základě vymoženostì kapitalistického období, na základě kooperace svobodných dělníkův a jejich společného vlastnictví k zemi a výrobním prostředkům získaných prací“, jak Marx ve velkých rysech nastiňuje budoucí stav společenský. Jak se utváří život občanů za nových poměrů? Promluvíme nejdřív o výrobním a pak o rodinném životě.

Nejvyšším cílem ustavší se společnosti bude výroba statků pro vlastní spotřebu. Tomuto cíli bude zasvěcen celý život, veškerá činnost občanův a jemu podřízeny budou všechny zájmy. Na trůně Boha, jemuž věští marxisté smrt s posledním kapitalistou, zasedne nyní „společnost“ sama. Vševědoucnost této modly obsáhne vše, její prozřetelnost a moudrost bude řiditi všechnu činnost občanů ke společnému cíli, její dobrota bude všechny živiti, šatiti, baviti atd. Za to bude také občan povinen duší tělem sloužiti bohu-společnosti. Den ze dne bude se mu dostaviti do chrámu modly, do dílny nebo továrny, a účastniti se osobně bohoslužby, totiž konati přidělenou práci. Účast při společenské výrobě bude výrazem úcty, vděčnosti a poslušnosti modle povinné. Práce se stane tedy bohoslužbou a společenské závody chrámem budoucího kultu. Dobrem bude to, co prospívá celku, zlem pak, co celek poškozuje. Nejen tedy hospodářské a společenské poměry budou zcela nové, ale také věrouka a mravouka změní se úplně. A bůh-společnost bude věru bdělým okem všude dohlížeti, aby jeho služba nebyla zanedbávána a přikázání nebyla přestupována!

Výroba bude směřovati k tomu, aby společnost a její členové byli opatřeni vším, čeho jest potřebí k živobytí a ke zpříjemnění života. Tento nejvyšší cíl jest dosažitelný, bude-li především veškera výroba

řádně a promyšleně uspořádána a vedena. Za tím účelem budou zabrány a společenské správě podřízeny všechny výrobní prostředky bez rozdílu, tedy půda, stroje a nástroje, závody a jiné, čeho možno použíti k výrobě. Neboť kdyby některé věci takové zůstaly soukromým majetkem jednotlivců, byla by porušena zásada naprosté rovnosti všech aspoň co do majetku, nad to by hrozilo nebezpečí, že jednotlivci by se snažili vymknouti se ze společenského řádu, nejsouce již co do živobytí zcela závislými na společnosti. Nežli se přikročí k výrobě samé, bude potřebí stanoviti již napřed aspoň zhruba spotřebu pro jistou dobu, a to jak v celku tak i v podrobnostech, aby se vědělo, co a kolik se má vyráběti. Mohloť by se jinak přihoditi, že by se vyrobilo jedněch věcí mnoho, jiných málo. Konečně bude musit ústřední vedení přesně věděti, kolik a jakých pracovních sil má k disposici v jednotlivých místech, aby mohlo práci rozvrhnouti a jednotlivým skupinám pracovním přiděliti. Tyto skupiny by pak přidělily práci jednotlivým členům svým.

Všimněme si nyní těchto tří požadavků řádné výroby společenské. Na prvním místě je sespolečnění všech výrobních prostředků. Jak jsme již na jiném místě pravili, společnost by zabrala pouze výrobní prostředky, ponechávajíc jednotlivcům požitkové věci jako odplatu za vykonanou práci. Které věci mají býti pokládány za výrobní prostředky a které jsou čistě jen požitkové? Většina věcí má obojí povahu, čili možno jich užíti pro osobní potřebu, ale také k výrobě, na př. ovocná zahrada, záhon na zeleninu, kráva nebo kůň, hospodářská a domácí náčiní atd. Záleží na tom, k jakému účelu používá dočasný majitel těchto věcí. Proto není přesné rozlišení mezi produktivními a požitkovými statky tak snadné, jak by se na první pohled zdálo.

Bude tedy dvojí případ možný. Společnost zabere všechno všudy i nejnepatrnější, co by jakkoliv mohlo sloužiti soukromé výrobě. Pak budou jednotlivci jen dočasnými uživateli těchto věcí a společnost bude míti právo kdykoliv jim odníti svěřenou věc. Bude-li tedy na př zájem výroby anebo nepředvídaná potřeba toho vyžadovati, aby byl někdo jinam přesazen, opustí svůj dosavadní byt se vším zařízením a na novém působišti vykáže se mu nový byt vším potřebným opatřený. Ale takový stav nedá se na dlouho udržeti, ježto odporuje povaze lidské a nesrovnává se s pravou svobodou. Člověk touží, aby aspoň něco směl zváti svým a směl tím také dle své vůle nakládati. V tom právě projevuje se svoboda a samostatnost lidská. Anebo by společnost ponechala jisté věci: dům, zahradu, domácí zvířata a j. jednotlivcům jako skutečně soukromý majetek, spolu by však přikázala, aby výtěžek přesahující soukromou potřebu byl odváděn do společenských pokladen. Než při takovém zařízení musila by také býti přísná kontrola, vztahující se i na soukromý život jednotlivcův, aby si snad něco tajně neponechával a společnost nepodváděl. Řekne se, že takového nebezpečí nebude, poněvadž každý dostane vše potřebné ze skladišť a jiným toho prodávati nebo za jiné statky vyměňovati také nebude moci. Snad z počátku by nemělo ponechání některých věcí v soukromém majetku vážnějších následků, postupem času však by se mohlo státi zárodkem ke tvoření

soukromého kapitálu a ohrožovati takto v dalších důsledcích trvání socialistické společnosti.

Vidíme z toho, že by zabrání výrobních prostředků setkalo se s nemalými obtížemi a zavdalo by příčinu k mnohé nespokojenosti s novými řády pro vrozenou člověku touhu po vlastním majetku.

Leč připusťme, že by rozlišení mezi produktivními a požitkovými statky dopadlo nad očekávání dobře. Nyní by nastala druhá, neméně obtížná práce. Bylo by potřebí stanoviti celkovou spotřebu, aby se vědělo, co a kolik se má vyráběti. Při tom mějme na mysli, že by neběželo o stanovení potřeb několika set nebo tisíců lidí, nýbrž milionů. Jak tedy bude stanovena spotřeba tohoto obromného množství? Rozumí se, že nynější spotřeba jednotlivců nemůže býti brána za měřítko. Řídiť se dle majetkových a výdělkových poměrův a proto jest i velmi různá. V budoucnosti by odpadl zřetel na majetek a výdělek; obromné množství lidu, které musí dnes své potřeby značně omeziti, zvýšilo by potom zajisté značnou měrou své požadavky na společnost. Nynější celkovou spotřebu nelze ani z daleka srovnati se spotřebou v budoucnosti. Nelze pak předpokládati, že budou lidé hned z počátku co do potřeb jednostejnější. Mnoho času by uplynulo, než by si společnost vychovala takové lidi, o jakých mluví Engels.

Bude tedy nutno stanoviti celkovou spotřebu buď dle požadavků jednotlivců, kteří by svá přání oznámili úředníkům k tomu zvláště ustanoveným, anebo by ji stanovila ústřední správa sama, stanovíc, kolik se má každému dostati na potravě, šatstvu atd.

Přiřkne-li se toto právo ústřední správě, pak by tím byl značně porušen ráz demokratické organisace, jak si jí žádají socialisté. Omezena by byla svoboda. Byla by to zajisté podivná svoboda, kdyby si nesměl jednotlivec svobodně určovati ani ty věci, které se týkají bezprostředně jeho osoby. Socialisté rádi poukazují na vydržování armád v moderních státech na doklad, že jest možno provésti zaopatřování velkých davů ze společenského ústředí. Statisíce mužů dostává denně celé zaopatření a vše k živobytí potřebné, proč by se to nedalo provésti podobně v budoucí společnosti? Avšak je tu značný rozdíl, který neprozíraví posluchači takových socialistických řečníkův obyčejně přehlížejí. Voják musí vzíti, co se mu dostane, ale občan v příští společnosti, jsa naprosto svoboden a ostatním roven, měl by právo klásti své požadavky a společnost by měla povinnost splniti je, pokud ovšem nepřekročuje hranice možného.

Kdyby tedy ústřednímu vedení mělo býti přiznáno právo stanoviti celkovou spotřebu a takto nepřímo i spotřebu jednotlivcovu, bylo by nebezpečí, že svoboda občanů by byla omezena právě v těch věcech, které se týkají bezprostředně osoby.

Bude-li jednotlivcům ponecháno na vůli stanoviti si spotřebu, dozná toto právo značného omezení. Jeť samozřejmo, že ani socialistická společnost nebude moci dáti více než má. Marxisté ovšem předpovídají, že výnos ze společenské práce bude zrovna báječný, tak že vyhoví nejrozmanitějším potřebám občanstva. Jaké věci se osmělují socialisté

namlouvati lehkověrným lidem, vidno již z toho, co vykládá Stern o rozkošném životě v socialistické společnosti. Jiný doklad uvádíme z knihy „V říši svobody",[1] která do roku 1899 byla jen v Anglii rozšířena v jednom milionu výtisků. Spisovatel, dovolávaje se knížete Krapotkina a j., dokazuje, že by půda mohla snadno vyživiti obyvatelstvo desateronásobné. „Vhodným výběrem semen, píše Krapotkin, vypěstoval pan Hallet po několika letech pšenici, která měla na každém stéble přes 10.000 zrnek (Cotton dosáhl jen 8000 zrnek). Z toho následuje, že by 700 až 800 takových stebel dostačilo, aby uhrazena byla roční spotřeba chleba pro dospělého člověka, a takový počet by bylo možno vypěstovati na ploše dvaceti čtverečních metrů... Podle toho", praví opět spisovatel, „postačil by jeden hektar k úhradě spotřeby chleba asi pro 600 osob a výnos ze 100 000 hektarů by opatřil obyvatelstvo celého Německa chlebem... To nejsou žádné theorie", dodává pak, „nýbrž to je skutečnost!" Kdo věci rozumí, ovšem se takovým výkladům usměje, podobně i báječně plodnému ostrovu Guernesey, odkudž Krapotkin hlavně své hospodářské zkušenosti čerpal. Na jiném ostrově, Jersey, opět nalezl vinici v rozloze 16 jiter, kde všechny vinné révy byly pod sklem. Výnos z této vinice byl prý větší než výnos z obyčejné, normální farmy o 1600 jiter!

Při takových představách o výnosnosti půdy snadno pochopíme důvěřivost socialistů co do výnosnosti výroby v socialistické společnosti. Polní práci si představují jako práci tovární. V továrně se pracuje, ať jest venku zima nebo léto, ať prší nebo svítí slunce. Zdokonalené stroje usnadňují práci a nahrazují mnohé síly pracovní, vyrábějíce spolu v ohromném množství v době poměrně krátké. Nad to stroje pracují všude stejně, ať je továrna na rovině nebo v horách, v kraji úrodném nebo neúrodném, na jihu nebo na severu. I myslí tedy socialisté, že také v hospodářství polním bude možno tak se zaříditi, aby výtěžek nezávisel od půdy, podnebí, polohy a počasí, nýbrž jen od vynaložené práce. Pak se nedivme, že socialisté sní o velkém bohatství ve společnosti, z něhož se dostane každému, kolik si jen bude přáti. Je to ovšem klam, o němž nepřesvědčí slova, nýbrž zkušenost.

Podle nynějších zkušeností můžeme říci, že ani socialistická společnost nedovede konati divy co do výnosnosti práce. Třebas by si tedy každý sám směl stanoviti spotřebu, přece by tato svoboda ve skutečnosti neměla valné ceny; neboť by se mu bylo spokojiti tím, čeho mu společnost může skutečně poskytnouti. Společnost by byla přirozeně nucena vyráběti především věci k živobytí potřebné. Věci přepychové a požitkářské by byly na posledním místě, jestli by vůbec byly vyráběny. Tak by palác blahobytu a dobrého bydla, jaký Stern svůdně maluje, zůstal pro budoucí občany právě tak vidinou jako jest dnes pro dělníka.

Ještě z jiného důvodu byla by svoboda v určování osobních potřeb omezena. Jsou požadavky, jichž splnění by vyžadovalo nových zařízení. Aby mohla býti tato zařízení povolena a tím nová práce a nové náklady uvaleny, bylo by potřebí souhlasu celku. Ale jest otázka, zdali by celek

[1] *Rob. Blatchford*, Im Reiche der Freiheit, str. 21.

vždy souhlasil a svolil ochotně k takovému zařízení v jednom místě nebo kraji, když ho jinde není, a přece by měl celek přispívati na náklad.

Jak by se dálo ohlašování soukromých potřeb? Bezpochyby oznámil by každý své potřeby pro jistou dobu zvláštním zřízencům v místě. Všechny seznamy by pak byly odeslány ústřední správě, která by podle nich odhadla celkovou spotřebu. Kolik zřízenců, kolik psaní by vyžadovala tato práce ve společnosti čítající členy do milionů! Kolik práce bylo by třeba v ústředním úřadě, aby vše bylo náležitě rozvrženo, přiděleno a zavčas obstaráno! Při vší péči a svědomitosti nejsou vyloučena nemilá přehlédnutí, nedopatření, mrzutosti, stížnosti a jiné.

Ohlašování potřeb samo nebylo by také právě milé, zvláště když by každý směl nahlédnouti do veřejných seznamův a zvěděti, co a kolik potřebuje soused. Dnes je člověk aspoň doma a v domácnosti chráněn od nemístné a dotěrné zvědavosti druhých, potom by však i soukromý život podléhal veřejné kontrole a kritice.

Má tedy také stanovení spotřeby v celku a v jednotlivostech mnohé háčky a není tak snadné, jak socialisté myslí. Tyto obtíže by se naskytly ovšem jen tehdy, kdyby socialistická společnost vážně pojímala svobodu občanskou a chtěla opravdu každému po možnosti vyhověti. Myslíme však, že ústřední vedení málo by toho dbalo. Jakmile by se cítilo dosti silným, aby potlačil odpor, zařídilo by vše jednoduše a prostě, po vojensku. V obcích zřízena by byla jedna nebo více veřejných stravoven po způsobu nynějších hostinců. V každé by se stravoval určitý počet osob, kterým by se bylo spokojiti jídelním lístkem toho dne předloženým. Co do šatstva nesměl by si také každý vybírati látky a voliti střih podle chuti. Společnost by obojí předepsala — po návrhu umělců, jak socialisté praví — a každý by dostal šatstvo, prádlo, obuv a jím by mu bylo vystačiti jistou dobu. Pro zvláštní příležitosti by dostal každý nad to ještě zvláštní oblek. Konečně by každému byl vykázán byt opatřený potřebným nábytkem.

Takové zařízení by nejlépe odpovídalo socialistické společnosti! Pak by si byli všichni opravdu rovni, zabránilo by se různým choutkám a výstřednostem. Nejvýhodnějším by arci bylo, že by při takovém zařízení mohlo ústřední vedení občany disponovati podle potřeby a poslati je každé doby tam, kam by chtělo. Vlastního domova by nikdo neměl a nezáleželo by mu proto ani na tom, zdali pracuje zde neb onde. O jídlo, šatstvo a byt by bylo všude postaráno, kam by ho společnost poslala.

Není pochyby, že by střízlivá skutečnost, kasárnický život nejdříve vyléčily budoucí občany z touhy po pozemském ráji socialisty slibovaném. Za trochu zábavy a jídla by pozbyli poslední špetky svobody a zůstala by rovnost otroků závislých ve všem na společnosti!

38. Dobře zorganisovaná výroba vyžaduje konečně, aby ústřední vedení znalo zevrubně počet pracovníků v jednotlivých místech, jejich schopnosti a zdatnost. Po stanovení celkové spotřeby, na př. roční, přidělilo by ústřední vedení práci jednotlivým skupinám pracovním v obci nebo v okresu, majíc při tom na zřeteli počet jejich pracovních sil.

Pro dělníky-občany by odtud plynul závazek aspoň po jistou dobu na jednom místě zůstati, až by byla vykonána uložená práce. Při naprosté volnosti stěhování za každé doby mohlo by se státi, že by práce uložená nějaké skupině nemohla býti zavčas dohotovena. Proto by bylo nutno volnost stěhování obmeziti, tak že by po jistou dobu nikdo nesměl opustiti svého místa leda se zvláštním dovolením, aby zabráněno bylo nepořádkům a váznutí práce.

Po uplynutí této doby by opět bylo občanům ponecháno na vůli přestěhovati se jinam anebo voliti si jinou práci. Co by nastalo? Všeobecné stěhování, přelidnění jedněch a odlidnění druhých míst, pro lehčí a pohodlnější obory práce byla by spousta přihlášek, za to méně by se jich hlásilo k namahavým, nezdravým nebo nebezpečným pracím.

Za dnešních poměrů jest velká většina obyvatelstva vázána různými pouty na svůj domov příbuzenstvím, zvykem, majetkem, výdělkem a jiným. To by však v budoucnosti odpadlo. Soukromého majetku ve vlastním smyslu by nebylo. Věci sloužící osobní potřebě dostal by občan všude, kam by přišel. Lásky k rodnému místu nebo k vlasti, k rodičům, k příbuzným by také nebylo. Jak smýšlejí praví socialisté o lásce k vlasti, víme již nyní z jejich výroků. Kde jest dobré bydlo, tam jest jejich vlast.

Nad to, jak později ukážeme, zabrala by společnost ve vlastním zájmu všechen výchov dítek od útlého mládí, aby si vychovala občany, jakých potřebuje. Nepřeháníme pravíce, že v socialistické společnosti by většina lidí snad neznala ani rodičův ani příbuzných ani rodiště. Ale jistě by svazky příbuzenské nebyly příliš silné. Občané by vyrůstali od nejútlejšího mládí ve společenských ústavech, stýkali by se jen se soudruhy stejného věku. Takoví lidé jsou v pravdě mezinárodní, jich nepoutají k nějakému místu ani příbuzenské svazky ani láska k rodnému kraji, a proto by jim bylo také lhostejno, kde se na nějakou dobu usadí. Čím větší změna, tím lépe.

Nač by se měl také někdo trvale vázati na př. na horskou krajinu a proč by neměl raději přesídliti do roviny, do místa vynikajícího přírodními krásami nebo mírným podnebím? Podobně i mezi městy a venkovem by nastala čilá výměna. Soustřeďovalať by města přece jen ve větší míře příjemnosti života, zábavy, pohodlí a jiné. Také jest na podzim a v zimě život příjemnější v městě než někde v zapadlé vesnici. Ovšem důvěřivost socialistů jest veliká a domnívají se asi, že i tomu se snadno odpomůže na př. větším soustředěním obyvatelstva na příhodných místech, kdež by pak měli všechno pohodlí, tak že by nebylo valného rozdílu mezi městem a venkovem. To by byl ovšem nejjednodušší prostředek, jímž by se vyrovnaly nerovnosti míst a krajin. Jenom to ovšem všude provést!

Naprostá volnost stěhování ohrožovala by vážně spořádanou výrobu v socialisticky organisované společnosti. Tato předpokládá ustálené a nikoli stěhovavé obyvatelstvo. Proto myslíme, že by společnost i v tomto směru svobodu značně přistřihla, aby nebyly ohrožovány nejdůležitější zájmy choutkami a zálibou jednotlivců. Soukromé dobro by musilo nezbytně ustoupiti obecnému dobru.

Ale ani naprostá svoboda při volbě práce a povolání by se nesnášela s požadavky společenské výroby. Bebel a jiní mluví ovšem tak, jakoby v budoucnosti bylo každému ponecháno na vůli, kterému povolání se chce věnovati, po případě jakou práci chce konati. Nejrozmanitější obory práce by prý vyhovovaly nejrozmanitějším přáním a tužbám. To je sice pravda, že by bylo hojně rozmanité práce, ale také jest pravda, že každý raději volí práci příjemnou než nepříjemnou, pohodlnou než obtížnou a namahavou, práci v suchu a v teple než práci v dešti a v zimě, práci nehrozící úrazem než práci spojenou s nebezpečím. Ať si mluví socialisté cokoliv o úžasných pokrocích techniky a chemie v budoucnosti, jisto jest, že zůstanou rozdíly co do pohodlnosti, příjemnosti a bezpečnosti mezi různými druhy práce. A také vždy budou lidé náchylni vyhýbati se pracím těžkým, obtížným a nebezpečným. Vykonávati pak všecky práce strojem nepodaří se ani socialistické společnosti. I nejdokonalejší stroj musí býti člověkem v pohyb uváděn, v pohybu udržován a obsluhován. Nad to kolik jest prací, které vůbec nemohou býti strojem vykonávány nebo při nichž stroj má jen podřízený význam! Na př. ošetřování malých dítek, nemocných, posluhování a jiné. Anebo práce v dolech. Či snad bude vynalezen stroj, který by sám otevřel přístup k ložisku uhlí a kovův a jiný, který by uhlí kopal a na povrch dovážel bez přispění lidského? Třebas tedy budou stroje a nástroje zdokonaleny a všude, kde jen možno, zavedeny, zůstane přece i v budoucnosti dosti obtížných, nepříjemných a nebezpečných prací. Kdo se k nim bude hlásiti při úplné svobodné volbě povolání? Snad někteří mající k tomu neb onomu povolání zvláštní náklonnost, jiní asi sotva. Leč i tu si vědí socialisté poraditi. Sníží prý se pracovní doba pro takové druhy práce nebo budou dávány zvláštní odměny, a dobrovolníků bude hned dosti. Nehledíme-li ani k tomu, že by takto byla značně ohrožena zásada naprosté rovnosti co do práce a požitků, jest i z jiných důvodů velmi pochybno, zdali by se osvědčily naznačené prostředky. Nezapomeňme, že by příští občané chtěli života užíti, a to hodně dlouho. Bylo by tedy rozumno vydávati zdraví nebo docela i život v nebezpečí proto, že snad bude práce o hodinu nebo dvě dříve skončena nebo že bude vyznamenán a chválen od jiných za svou obětavost? Ideálních lidí by socialistická společnost mnoho neměla; její občané by byli lidé střízlivého uvažování, pojímající vše s praktické stránky. A právem! Utrpí-li někdo úraz, onemocní-li a ukracuje-li si takto život, co má z laciného uznání a obdivu zdravých, když sám trpí a nemůže užívati? Zkrácení doby pracovní by teprv nelákalo! Tolik chápe přece již dnes každý, že jest příjemnější psáti na př. šest hodin pohodlně v kanceláři než státi tři hodiny u rozžhavené peci ve slévárně, nebo kopati v dolech, pracovati na stavbě a pod. Občané socialistické společnosti by to teprv jak náleží pochopili a podle toho se řídili.

Beblovo utěšování, že bude vždy dosti dobrovolníků ku každé práci, jest věru podivno. Ovšem, kdyby všichni občané byli nadšeni čistou a nezištnou snahou sloužiti za každých okolností prospěchu celku,

a to i na úkor vlastního prospěchu a zdraví, pak ano. Ale odkud by se takové obětavosti v budoucích občanech nabralo, jest věru těžko uhodnouti. Jejich nejvyšší zásadou bude užívati života příjemně a plně. Nač tedy obětavost, nepřináší-li osobního prospěchu, ano ohrožuje-li docela zdraví a život, jež jsou nezbytny k užívání radostí ze života?

Jak by to asi v budoucnosti dopadalo, kdyby každému bylo ponecháno na vůli voliti si povolání, můžeme souditi z toho, co uvedl Eugen Richter v německém sněmu říšském: „Ve vládních novinách ‚Vorwärts' podala vláda přehled přihlášek k provolání a přidělování práce. Za myslivce se přihlásilo v Berlíně více osob, než může býti zajíců na deset mil kolkolem. Dle přihlášek mohla by vláda postaviti ke každým dveřím vrátného, ke každému stromu lesníka, ke každému koni štolbu a ještě by jim zbylo. Chův jest více přihlášeno než děvčat do kuchyně, kočí více než podomků. Za sklepnice a zpěvačky přihlásily se ohromné houfy, za to tím méně bylo přihlášek za ošetřovatelky nemocných. Prodávačův a prodávaček přihlásilo se též velmi mnoho. Dozorců, kontrolorův, inspektorů, zkrátka správních úředníků bylo by jako much, ano i akrobatů bylo by více než s dostatek. Ale pro tuhou, těžkou práci dlaždičů, topičů, dělníků při ohni došlo přihlášek velmi poskrovnu. Ještě méně osob se přihlásilo pro čištění stok.“ [1]) Takový byl výsledek přihlášek za nynějších poměrů společenských. Ale budoucí občané by měli zajisté ještě vytříbenější vkus co do volby povolání. A k jakému zaměstnání by se potom hlásili asi nejvíce židé?

Bebel patrně sám příliš nedůvěřuje obětavosti budoucích občanů, proto má po ruce jiný prostředek pro případ, že by se k některé práci nehlásilo dosti dobrovolníků. Prostředek dosti jednoduchý. Jak jsme již na jiném místě pravili, bude směřovati výchov mládeže v budoucnosti k tomu, aby vychovávána byla mládež způsobilá konati práci všeho druhu. Času a prostředků bude prý k tomu dosti. Dílny, co nejdokonaleji vypravené, poskytnou mládeži příležitost, aby se „hravě“ obeznámila s různými odvětvími výrobní práce. Chemických a fysikálních laboratoří bude hojnost a při nich výteční učitelé, kteří budou uváděti mládež do tajů vědy. Mládež, vycházející z takových ústavů, bude způsobilou ke každé práci při výrobě statků. Nebude-li se tedy dostávati dosti dobrovolníků, přikáže se prostě shora a každý, na koho připadne řada, bude povinen poslechnouti a práci konati. Myslíme, že zde řekl Bebel to pravé. Co vykládá o svobodě při volbě práce, o obětavosti občanův atd., jest jen vypočteno na nezkušenost a neprozíravce myslící, že by pak směli dělati, co by chtěli. (P. d.)

---

[1]) *Rudolf Vrba,* Socialně-demokratická společnost, str. 44.

O lotyšském písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Pludonis, pravým jménem Wilis Lejneeks, narodil se 24. února 1874 v obci Bauskách. Za svých studijních let obíral se hlavně Goethem a Heinem jakož i trochu Lenauem, Uhlandem a jinými romantiky. Už v semináři vydal (1895) svou první sbírku básní pod názvem „Pirmee akordi“. Po té stav se učitelem věnoval se ještě horlivěji literatuře. Ač napsal také několik zdařilých povídek, přece jeho hlavním živlem jest poesie. Z jeho dalších sbírek stůjtež tu „Diwas pasaules“ (Dva světy). V básni té staví proti sobě dva světy: požívavý svět velkoměstský na mořském pobřeží a strastiplný život rybářů. Líčí podivnůstky a choutky života kulturou zrafinovaného, srovnávaje je se životem a bojem o kus chleba prostých rybářův. Aby protivu mezi oběma těmi životy ještě více vytýčil, staví Pludonis vedle miláčka Štěstěny, dívky, jež si hoví snivě na loži z mořské chaluchy, zoufalou ženu rybářovu, jejíhož muže obrovská vlna byla právě pozřela. Tragický skon jeho hlubokým dojmem dorývá na čtenáře. V básni té osvědčil Pludonis neobyčejné nadání básnické spojené s vybroušenou formální dokonalostí, jaké tak brzo nenajdeme u jiného mladého básníka lotyšského.

Ještě výše vyšinul se Pludonis svou básní „Rekvijems“. Hrdinou této básně jest bývalý selský syn, jenž předčasně — z touhy po statku, jehož ve světě doufá dojíti — propadá chladnému hrobu. Originelně skvostnou jest forma jeho „Rekvijems“. Sloky v daktylech jsou pravými skvosty, plné libozvuku a harmonie, hudby, že se vám zdá, jako byste slyšeli truchlé jímavé zvuky hran. Slyšte jen:

Klusi, klusi dseesma skan —
Tahli, tahli pulkstens svan' —
Pamasam — palehnam,
pamasam — palehnam . . .

Však také jeho „Rekvijems“ staly se populárními!

„Atraiknes dehls“ (Vdovin syn) obsahově podobá se předešlé básni. Je to vlastně několik zpěvů, z nichž prvé vynikají nad poslední, jež jsou trochu přeplněny záhadným symbolismem.

Ve své lyrické básni „Fantasija par pukem“ (Fantasie o květinách) snaží se autor v symbolických obrazech vylíčiti své vlastní zkušenosti životní. V poslední době pěstuje Pludonis výhradně lyrickou poesii s podbarvením mysticismu.

Jahnis Poruks narodil se v Druweeně (okres Walka). Po vybytí realky chtěl se věnovati hudbě, ale ukázalo se, že mu schází nejhlavnější, totiž duch hudební, a tož se oddal literatuře, na kterémžto poli získal si nehynoucí památky v písemnictví lotyšském. Jeho sebrané práce vycházejí od roku 1905 nákladem družstva uměleckého „Salkits“. V první své práci „Romas atjaunotaji“ líčí Poruks svá dětská a školní leta, ale nesleduje při tom ani J. Apsitsa ani Doka ani Pehrseetisa

realistické objektivnosti a jednotvárnosti, nýbrž hledá v životě a vzpomínkách svých utajené obrazy a symboly. Poruks nespokojuje se poubým líčením prostých příběhů, nýbrž sleduje hlubší cíle, tak rád by věděl, proč z jeho druhů někteří jsou plni života, praví to bouřliváčci, kdežto druzí — povážnými a unylými snílky a hloubateli. Slovem podávaje obrázky ze života starobylého Říma snaží se na nich dovoditi, že netoliko vnější okolnosti, nýbrž také — ba hlavně — niterná, tajná organisace lidská pudí nás na kolbiště a bojiště. Tytéž cíle sleduje v povídce „Kauja pee Knipskas", i tu utkává se duch s tělesností.

Poruks vynikl také poměrně nad všecky lotyšské spisovatele svými spisy (najmě povídkami) určenými výhradně mládeži jak teprve dospívající tak už dospěvší. Jak rozmanitost themat tak i uhlazenost formální dovolávají se pro Poruksa práce v tom ohledu prvenství. Vzpomenu tu jenom některých z nich. Tak v „Sirdsschkihdee laudis" předvádí nám dva náramně zajímavé typy „starosvětských" lidí, jejichžto život není ničím, leč jedinou velikou obětí ve službách lásky bliženské. Podobně zajímavým typem „starosvětského" člověka je starý „Kukaschin", hrdina stejnojmenné povídky, jenž všem jenom dobrého přeje a želá, a to jak lidem tak i té němé tváři, ano i bezduchým bytostem. V povídce „Wakars" (Večer) vypravuje autor o „stařečkovi", jenž sám už jednou nohou v hrobě stoje, pojednou smrtí synovou nucen jest omladnouti, by vychoval svá vnoučata. „Ubagi gada tirgû" a „Nahwes engelis" jsou obrázky nakreslené v duchu realistickém z doby hladu. V jiných opět povídkách, jako „Perlu svejneeks", „Perpetuum nobile", „Asaras" předvádí nám Poruks své snílky idealisty. Poruks je zkrátka i ve svých prosaických pracích tím, čím jeví se nám ve svých básních: člověkem citovým, romantikem, jenž nehledá látky ke svým básním ve světě vnějším, skutečném, nýbrž v duši své. Z nejkrásnějších perel jeho lyriky jmenuju básně: „Kapsehtas puke" (Hřbitovní květ), „Rudens vakars" (Jesenní večer), „Behrna lubgschana" (Modlitba dítěte)

Zbývá mi zmíniti se tu ještě o nejmladších z mladých, kteří — abych tak řekl — ještě hledají samy sebe, nebo už zcela dali se do vleku různých proudů jinoliterárních. Nejplodnějším z nich jest K. Skalbe. Jako básník kloní se k mysticismu, i v prosaických pracích libuje si v alegoriích. Vydal samostatně dosud toliko jednu sbírku básní.

Wiktor Eglits vyniká ze všech lotyšských spisovatelů nejširšími rozhledy na svět. Je to hluboký myslitel — filosof. Svou poslední sbírku básní „Elegijas" uvádí těmito slovy: „Kas dabai miris, tas meklé jaunas wehrtibas" (t. j. Kdo přírodě umřel, ten hledá nových cest).

Karlis Kruhsa jest ven a ven lyrik měkké, sentimentálně chabé, každého silnějšího dojmu a otřesu bojící se povahy. Jemu podobá se i Julijs Deewkozinsch.

J. Akuraters hledá pokoje, ale při tom rád by se odtrhl od tužeb, dychtění a snažení tohoto vesmíru, a toť jeho neštěstí.

Ant. Austrinsch a Fr. Bahrda noří se také příliš do mysticismu, kdežto K. Jakobsons zdá se koketovati se vším, jak

s filosofií, tak logikou, tak i formou. J. Mikelsons ještě tápá v nejistotě. Pawils Grusna jest v pravém slova impressionistou. Jest ještě mnoho jmen, jež by zasloužila tu být uvedena, než snad časem bude možno více o nich říci.

Rád bych se tu ještě zmínil o dramatické činnosti lotyšských spisovatelův, a to proto, že v poslední době spisovatelé lotyšští na to pole zrovna o překot se vrhají. Až do nedávna byli předními dramatickými spisovateli lotyšskými Blaumanis a Aspasija, teď však přistoupilo k nim celé hejno jiných, arci se všelijakým — úspěchem. Poslední dramatická práce Blaumanisova nese název „Ugunî“ (V ohni). Jako v ostatních svých dramatických pracích tak i v této osvědčil se Blaumanis výborným psychologem a postřehovatelem vniterného života; než Achillovou jeho patou tu (jakož i dříve) jest, že přikládá příliš velikou váhu vnějším okolnostem, větší než jak sujet toho žádá. Počítá příliš mnoho na effekt, ideje buď se úplně ztrácejí nebo bývají tak do pozadí zastrčeny, že trudno jich postřehnouti.

Anna Brigaderová jest pravou buržoa-spisovatelkou, tím míním, že ona nelíčí ve svých dramatech skutečného života, nýbrž jak se jeví nám s hlediska buržoastického. Z posledních jejích prací budiž uvedeno „Zela juhtîs“ starodávního, lidového vkusu. Ideou kusu jest: Darebáctví samo na sebe metlu strojí; ale jednající osoby nejsou živými bytostmi, nýbrž loutkami, jež tančí, jak autorka za motouzek cuká. V druhém svém kuse „Ausmâ“ (Na úsvitě) pojednává spisovatelka o revolucionářském hnutí, ale zase pozoruje je brýlemi buržoy. Hlavní představitel revolucionářské myšlenky jest kus Don Juana bez otčiny a vlasti. Pouze registruji ještě třetí její kus „Tschaukstenes“.

Daleko pozoruhodnější jest Fallijs, pravým jménem Bulans. Všecky práce jeho nesou na sobě ráz visionářský, snářský. To projevil hned v prvé sbírce svých básní, jež způsobila veliký rozruch a přivodila mu mnoho — nepřátel, jižto nedovedli pochopiti jeho. Než Fallijs zůstal důsledným a širším vrstvám — nesrozumitelným. Je to — možno říci — lotyšský do jisté míry Maeterlinck. Z dramatických prací jeho první nese název „Arnolds Nolle“. Je to snílek, jenž nalezá štěstí v platonické lásce a jenž by tytéž city rád vzbudil i ve své milé (ženě druhého) Else. Že tu děje pramálo, vysvítá už z řečeného. Je to vlastně lyrický výjev. V druhé dramatické práci jeho „Selgâ“ je hlavní rek podobný snílek, i tu se líčí rozpor mezi duchem a tělem. „Herakless“ jest název třetí jeho dramatické práce, v níž Fallijs zpracoval báj o Heraklovi na tragedii ducha v člověkovi Nejposlednější prací jeho jest dramatický dialog „Dseltenais wanags“.

Wiktor Eglits jest i ve své rom.-filosofické práci „Galmâ“ — dekadentem, neboť tu připisuje dokonce i jednotlivým kusům šatstva atd. symbolický význam; totě už výstřednost!

Har. Eldgasts napsal — abych užil jeho označení — obraz psychologicko filosofského osudu v pěti výjevech „Demona Paradisê“. Úmysl měl snad nejlepší, ale dramatu nevytvořil. I tu je stoupencem dekadentismu, ač jemu toho dokonce není třeba.

I Poruks pokusil se na dramatickém poli; litovati jest pouze, že vytvořil toliko tak zvané dramatické fragmenty. To platí o jeho „Hernhutech" jakož i „Talants un dsimta".

Lyrickým symbolistou zůstává J. Jaunsudrabinsch i ve svém dramatě „Tragedii". Jeho drobná črta „Pirmais sneegs", pojednávající o tragice mladíka, jenž pociťuje odpor proti pohlavnímu životu, hodí se snad k četbě, ale na divadelní prkna rozhodně ne.

Ed. Wulfs umí výtečně zachytiti ten či onen moment z duševního života a plasticky jej — druhdy — podati, ale nedovede dosud vystihnouti okolností, jež momenty ty přivodily k zauzlení dramatickému. K lepším jeho pracím počítají se kusy: „Roschainais deenas" a „Thea Moreni".

J. Akuraterův kus „Dsihwibas grehes" (Hřích života) je spíše filosofickou studií nežli dramatem, ač ethický problem jeho práce jest na výsost zajímavý. Pravý opak s hlediska ethického sleduje hrdinka kusu K. Strohlova „Sahpju teikâ", jež spatřuje cíl života svého v milování bezohledném.

Rainis ve svém kuse „Girts Wilks" je příliš tendenční, snaží se v něm dokázati, že lépe nemíti dětí (otec tu zastřelí svou dceru, proto že proti vůli jeho drží s člověkem-lumpem) než míti děti, jež se zpronevěřují starým, patriarchálním zásadám.

Z jiných ještě budtež tu vzpomenuti: Fr. Meerkalns, Laudons, J. Klawinsch, Emilijá Krischjahn, Marijá Willen, Teodors, K. Dischleris.

Pro úplnost několik jenom slov o časopisectvu lotyšském. V dobách ruské revoluce zaniklo mnoho časopisův, a to jak politických tak i poučnozábavných, mezi těmito hlavně „Austrums", jehož redaktorem v poslední době byl Needra. Místo tohoto měsíčníku vznikl jiný, „Sahri", a pak čtvrtletník „Salkits". Jedna i druhá revue přináší kromě beletristických a básnických příspěvkův i studie kriticko-literární, „Sahri" i překlady z cizích literatur (i vědeckého obsahu). Z politických denníků, kteří v podlístku nebo ve zvláštní příloze pěstují původní beletrii lotyšskou, zasluhují zmínky především „Peterburgas Awises" (přispívají tam najmě Needra, W. Eglits, Skalbe a jiní), potom v Mitavě vycházejí „Latw. Awises", jež věnují hlavně pozornost nové literární produkci ruské, podávajíce z ní více méně zdařilé překlady, ač i původní produkci dosti místa popřávají. Dosť se v tom ohledu také činí „Mahjas Weesî" jakož i „M. W. Mehneschraksts", jehož hlavními přispívateli jsou: Aspasija, Akurater, Eglits, Fallijs, Poruks a jiní.

I kritika má dosť četné pěstitele. Kromě zmíněného již Teodora dlužno jmenovati Jankawa, ač ve svých pracích vystupuje spíše jako společenský ideolog než literární kritik. Jako Jankaws tak i Lihgotnu Jehkabs a Antons horují pro to, aby se literatura dala cele do služeb lidu, kdežto H. Elgasts a W. Eglits lámou zase kopí pro své umělecké ideály. Vážným kritikem lze nazvati K. Klaustina, stoupence to Taineova. E. Dahrsinsch pěstuje se zdarem hudební kritiku, K.

Seltmanis klade ve svých kritikách hlavní důraz na individualitu spisovatelovu.

Jako namnoze jinde tak i u Lotyšů literatura pro mládež nucena živiti se překlady. Původních prací poskrovnu.

Posudky.

Saint François de Sales. Par *F. Strowski*, professeur à la faculté des lettres de l'Université de Bordeaux. Collection La Pensée chrétienne. Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 f. 50 c.

Nevyrovnatelný autor Návodu k životu zbožnému (Introduction à la Vie dévote) měl na život křesťanský vliv, jenž ode tří sta let zdá se býti vždy hlubším a širším. Jestiť sv. František Saleský netoliko jen učitelem, nýbrž, možno právem říci, největším učitelem života zbožného, Bohu oddaného. Tajemství tohoto vlivu nelze hledati ve vzletu obrazotvornosti a ve slohu jeho, nýbrž spíše v jeho myšlence, v jeho ideách, v jeho methodě. Proto má také sv. František Saleský zajisté právo na čestné místo v dějinách života křesťanského a na místo v dějinách myšlenky křesťanské.

V přítomném spise učinil si professor F. Strowski, známý svými pracemi o sv. Františku Saleském a o dějinách náboženských názorů ve století 17., úkolem podati v dobře volených výtazích názory sv. Františka Saleského o životě zbožném. Výtahům, opatřeným stručnými poznámkami k lepšímu jejich porozumění, autor předesílá úvod, v němž zajímavě jedná o významu sv. Františka, o jeho vzdělání, jeho poslání, některých rysech jeho fysiognomie a o posledních okamžicích jeho života. V příčině významu sv. Františka spisovatel poukazuje správně k tomu, že sv. František Saleský vtiskl křesťanské mystice tvářnost usměvavou, láskyplnou a lidskou, připojil k nadpřirozenému cosi nenuceného, vznešeného, přirozeného a poetického, František vyzdobil Tabor květinami; nesnížil ho, učinil však přístup naň méně strmým a vystupování méně namáhavým, tak že lze tam vystupovat vesele a snadno. A netoliko zbožnost, i celá církev se řídila směrem, jak jej sv. František Saleský označil. Ideje, jichž byl obhajcem přesvědčivým, zvítězily a dogmata nově definovaná církví ve století 19. byla jím vyslovena s pravými důvody a v pravém smyslu svém. Jest jisto, že sv. František s obdivuhodnou bystrostí se vždy udržel v plném proudu orthodoxie; jestiť učitelem církevním.

Odkud tato jistota náboženského úsudku?

Bossuet praví, že lze církev slyšeti než mluví, poněvadž vždy chce, aby předcházela tradice. Nuže sv. František znal zajisté dobře

tradici; zajisté také učitelé, kterým děkuje za svoje vzdělání theologické, náleželi k nejpřednějším školám katolickým. Než toto vysvětlení je snad nedostatečné a hlavní je to, že sv. František Saleský, dobře seznámený se systemy a ideami, neomezil se na studium památek minulých, nýbrž že spolu také ihned studoval život křesťanský, život sám. Studoval jej ne pouze rozumem, nýbrž přímo a se srdcem. Představte si člena zdravotního komitétu v Paříži: učenec takovýto zná na základě statistických zpráv veřejný stav zdravotní. Představte si však lékaře, který s veškerou péčí ošetřuje po delší dobu milovanou rodinu; zná ji zajisté, zná ji však jinak než úd hygienického komitétu zná ten neb onen kraj; předvídá její rozvoj a dohaduje se jejího postupu. Svatý František Saleský byl takovýmto lékařem. A rodina, kterou ošetřoval, toť celý svět katolický! Což divu, že křesťanství rozvíjejíc se a žijíc dle svého vnitřního principu, kráčelo směrem, který myšlenka sv. Františka předvídala. Zkrátka, úloha sv. Františka byla velmi významna, a to proto, že jeho myšlenka, jsouc souhrnem myšlenky předchozí, kořenila hluboko ve skutečnosti, jako všecko, co je vzato ze živého vědomí lidského a z pravdy.

Vyloživ význam seznamuje nás autor s postupem jeho vzdělání. Sv. František byl Savojanem, t. j. Vlachem a Francouzem; z tohoto dvojího původu pocházela jemnost, dobrý smysl a jasnost, láska ke krásnu, duch přirozeně umělecký. Jeho otec určil jej k povolání advokáta a po té senátora v parlamentě savojském, poslal jej na studie na různé školy vysoké: do kolleje de la Roche, pak roku 1580 de Paříže, později do Padovy, kde od roku 1586—1591 studoval práva. Po ukončeném vzdělání vrátil se domů ne však, aby se stal advokátem, nýbrž aby byl proboštem kapitoly biskupa ženevského, sídlícího v Annecy. K tomuto úřadu přináší si František vzácné vlastnosti: zcela řídkou ušlechtilost, uhlazenost, upřímnost, znalost všech problemů, které ovládají jeho dobu, vědomosti přesné a obsáhlé a nade vše zbožnost nelíčenou, duši bělostnější nad sníh, čistější nad slunce. V úřadě svém káže téměř denně a za všech okolností, zpovídá každého, žebráka, nemocného atd. a snaží se protestanty v území Chablais přivésti k víře katolické, což se mu také za nesmírných námah a nebezpečenství nepřekonatelnou mírností a trpělivostí posléze podařilo. Po této missii byl jmenován koadjutorem biskupa ženevského (1599) a roku 1602 jeho nástupcem. Zatím však již také, zvláště za své návštěvy v Paříži poznal pravý svůj úkol, řiditi duše. Odtud věnuje všecku svou péči vedení vnitřního života duší. Odtud klade stále na to důraz, že zbožnost nezáleží v úkonech mimořádných, nýbrž v hlubokých citech srdce. Odtud je psychologem a moralistou, má pravidla pro řízení duší a cíl, k němuž je řídí: methodu a theorii.

Jeho duch nedal se absorbovat každodenní prací. František Saleský povznesl se nad empirismus pravidel a nad meze systemů; ve zjevech, které pozoroval a jejichž běh řídil, nalezl dvě zásady životní; skutečné kořeny jedné nalezl v přirozenosti lidské a ideální kořeny druhé v božském; František nerozumoval o těchto dvou principech, studoval

je, pozoroval je v jejich rozvoji; analysoval je s obdivuhodnou věrností a jemností; byl jedním slovem: psychologem milosti. Toť myšlenka sv. Františka Saleského a jeho poslání.

Výňatky ze spisů sv. Františka rozvrhl autor na sedm hlav, z nichž první jest nadepsána: František Saleský jako vůdce duší, druhá Zbožnost, třetí Život náboženský, čtvrtá Z duše k Bohu, pátá Od Boha k duši, šestá Přirozenost a plodnost lásky, sedmá Život lásky.

Pozornému čtenáři těchto výňatkův objeví se postava biskupa ženevského v celé své velikosti.

Saint- d'Autrefois, par le cardinal *Newman*. Ouvrage traduit de l'anglais. Introduction de Henri Bremond. Paris 1908. Bloud et Cie., éditeurs. Cena 4 fr.

Kardinál Newman, slavný konvertita a spisovatel anglický, byl netoliko velikým filosofem, theologem, kazatelem, nýbrž i obratným hagiografem. Zanechal sice na poli hagiografickém jen menší práce, avšak i tyto ukazují, že také v tomto oboru bylo veliké jeho nadání a kynuly mu vzácné úspěchy.

V přítomném díle podány jsou v překladě francouzském některé z jeho prací hagiografických. Po úvodě, napsaném od Henri Bremonda, nejlepšího současného znatele Newmanova mezi Francouzy — uveřejnil již celou řadu spisů slavného kardinála na jazyk francouzský — následují překlady Života sv. Basila Velikého a sv. Řehoře Nazianského, sv. Antonína, Obrácení sv. Augustina, dále překlad Newmanova pojednání o sv. Janu Zlatoústém, O poslání sv. Benedikta a o školách benediktinských.

Životopisy uvedené, a to je právě při nich význačno, napsány jsou s hlediska psychologického. K tomu byl Newman zvláště povolán. Snažil se proniknouti do nitra duše světců, k čemuž jej jeho osobní zbožnost zvláště uschopňovala. Jsou-li data životopisná u světců, je-li kritika listin jich se týkajících věcí každého učence, duše jejich zůstává v jistých svých stránkách světem uzavřeným tomu, kdo neměl nikdy touhy jim se podobat. Při rovném bystrozraku psychologickém sympathie vidí jasněji a dále než lhostejnost. Kdo nemiluje svatosti, nemiluje ani svatých

Newman historik a hagiograf hledí se ovšem životy světců vzdělat a povzbudit, než je si při tom dobře vědom, že povzbuzení to spočívati má výlučně na dějinách, a to na dějinách v přísném slova smyslu. Chce, aby předměty jeho úcty měly solidní konsistenci, aby byly bytostmi z masa a kostí, a o kterých možno míti zprávy konkretní a přesné. Proto se mu nelíbí biografie moderních světců, to co se nazývá obyčejně životem světcovým, poněvadž nepodávají obrazu osobnosti, individua, nýbrž jen obraz neurčitý a jakoby mythický.

Co mně záleží na vašich výkladech, píše sám Newman, co záleží mi na anekdotách, této snadné kořisti, po níž moderní hagiografové tolik touží a kterou přece, sotva poněkud změněnou, bylo by lze přenésti ze života jednoho světce na život světce jiného? Co chci znáti,

jest nitro světcovo, či jak se říká, jeho život realní, tajemství jeho života lidského. Vypravujete krásné činy, než pamatujte, že svatost spočívá více v pohnutkách než v činech. Těchto pohnutek neznáte, pokud vám jich světec neodhalil. A znáte-li je, nebudete nikdy zkráceni, neboť znáte nejvnitřnější duvod toho, co váš světec činil.

A prostředek poznati lidi a tudíž i světce, je slyšet je mluvit. Nuže moderní svatí jsou na slovo skoupí. Ctím je, svou lásku však chovám k těm, jejichž jsem slyšel hlas. Jistí lidé živé obrazotvornosti představují si bez námahy osoby, s kterými se nikdy nesetkali. Svatý Jiří nebo seraf Isaiášův jsou před nimi rovněž tak přítomni jako sv. Chrysostom. Já smýšlím jinak; mě zajímá jen to, co se dotýká mých smyslů, co moje oči vidí a co slyší mé uši. A proto s plesáním otvírám folianty Otců. Tu jsou konečně světci, kteří ke mně mluví. Ty vidím, jsem v jejich blízkosti, rozeznávám zvuk jejich hlasu. Jejich spisy vypravují mně o nich, jak to nikdy neučiní žádný biograf. Čísti korrespondenci člověka jest jistým způsobem s ním konversovat. Nuže, Otcové byli neunavni v psaní listů. Pamatujte, že máme 400 listův od sv. Basilia, kolem 200 od sv. Augustina, 140 od sv. Nila. A to není vše. Možno říci, že tito velcí lidé nechápou se péra, než aby nám podali důvěrná sdělení. Místo aby psali formální pojednání doktrinální, oddávají se nejčastěji kontroversi, a kontroverse, jak jí rozumějí, je často korrespondencí. Celou svou osobnost, věci božské a lidské, přiměšují k dílu polemickému nebo didaktickému, kterým se zabývají. Zkrátka, Otcové jistým způsobem podávají nám svoji autobiografii, a proto miluji je láskou.

Sotva kdy byl pěn podobný hymnus na biografii psychologickou. A dle pravidel v něm obsažených jsou napsány také životopisy svatých v knize přítomné; proto se zájmem a užitkem je každý přečte, zvláště kdo naučil se okoušeti kouzlo života svatých. *Dr. J. Samsour.*

Morale et Société. Par *George Fonsegrive.* (Č. d.)

Také praktické konflikty mezi socialním a mravným jsou dnes tak jako kdy jindy živy. Řeholník vyhnaný ze svého kláštera má právo odporovati zákonu, zlámati pečetě vložené na jeho domov a tajně proti zákonu znova zříditi mravní prostředí, bez něhož jeho duše dle jeho názoru musí trpěti a odumírati? Katolický vojín má právo propůjčiti svou ruku k provedení protikatolického zákona? Socialistický vojín má právo pomáhati autoritám kapitalistického režimu potlačovati stávku? Anarchistický branec má právo zhrbiti svou vůli před rozkazy kaprála? Mírumilovný branec má právo učiti nemravnému umění války?

V theorii protivy zůstávají též velmi živy. Dnes jsou to tradicionelní autoritáři, katolíci, kteří ve prospěch morálného ozývají se proti socialnímu, poněvadž se dožadují svobody ve jménu potlačených práv svého svědomí; a liberálové jsou to zase, honosící se titulem svobodných myslitelů, kteří prohlašují vládu socialního nad mravným, poněvadž se opírají o potřebu mravní jednoty ve společnosti, aby potlačovali vše, co této překází, aby zapovídali, co se jim nelíbí, a aby uváděli všechny duchy k prázdnému konformismu všeobecné negace.

I ve společnostech ryze spirituelních vytvořují se podobné konflikty. Jakmile jsme ve společnosti, je třeba jistého konformismu, tudíž jistých společných myšlenek, jistých názorů, společných dogmat, a i kdyby to bylo jen to, že není žádného dogmatu, že jsou jen methody, směry podobných myšlenek, pouto to spiritualné společností svobodných myslitelův a liberálních protestantů, těchto v tom, že spojuje je v úctě k Bibli. Tak socialní a mravné na všech stranách ukazuje svou protivu: jakmile ponecháme morálce svobodu, socialní pouto zdá se býti kompromitováno, a jakmile chceme zachrániti socialní život, zdá se, že musíme potlačiti svobodnou mravnost.

Tento konflikt nejeví se nikde lépe a více než v katolicismu. Tato vznešená Církev vždy se honosila tím, že zůstala ryze křesťanskou a věrnou strážkyní všeho učení Mistrova, i že udržuje mezi svými věřícími socialní pouto, bez něhož sám duch náboženství Kristova nemohl by býti uchován. Církev též je socialní vládou v téže chvíli, v níž udržuje vniterný princip všeho mravního života. Odtud její vládní orgány, její bdící péče, s níž pozoruje nauky a praktiky svých věřících, aby je udržovala na pravých cestách. Trestá, kárá, vylučuje, hrozí. V neustálé obnově ideí v lůně současného světa, v tomto neustále stoupajícím a klesajícím prachu mínění, filosofických a mravních ideí, vědeckých objevů, jimiž takořka material lidského ducha cele byl obnoven, bylo nevyhnutelno, aby i v lůně katolicismu se vyskytli filosofové, moralisté, exegeté, učenci, kteří upřímní u víře a spolu plni touhy ospravedlniti si svou víru u sebe samých a ospravedlnit si ji u svých současníků, zpozorovali nevyhnutelnou vratkost spojení vykonaného kdysi mezi náboženstvím a jistými vědeckými nebo filosofickými ideami. Poněvadž viděli nebo věřili viděti možnost nového spojení, domnívali se, že mají právo, ano povinnost se o ně pokusiti. Bez rozrušení a zmatků se to nestalo. Na všech stranách, v apologetice, v exegesi, ve všech náboženských nebo smíšených vědách byly hlásány systemy i lákavé i odvážné. Z různých stran bylo apelováno na autoritu Církve, aby je soudila. Socialní bylo vzýváno, aby vnutilo své zákony morálnému. A tu vidí se nebo míní se viděti vznik konfliktu mezi Evangeliem a Církví. Než ať dělá Církev cokoliv, ať již mlčí, nebo chce mluviti, nebo schvaluje nebo mlčením přechází, nebo zřejmě odsuzuje, opravdový katolík bez obtíží upevní, uklidní a oživí svou víru, ačli pronikl až k samé idei Církve a pochopil dobře její funkci naproti Evangeliu.

Veškero úsilí katolicismu spočívalo v tom, poskytnouti evangeliu socialní látku, bez níž evangelium, v nedostatku podmětů, by bylo nemohlo býti aplikováno, a organisovati tuto látku tak, aby zůstala plastickou a mohla se utvářeti dle pokroku, jež by socialní individua činila v realisaci evangelia. Když duch evangelia inspiruje a informuje každého z údů socialního těla, má legální instituce katolicismu své minimum pravidel, předpisů, zákazů; když duch evangelia poklesl, instituce legální nabývají váhy a života, jsou však vždy ochotny se zjednodušiti, jakmile růst ducha evangelia učiní jich mnohonásobnost

méně nutnou. V Církvi jest vláda a musí v ní býti, než zdá se, že možno říci, že činnost vládní se množí, když evangelium jest v úpadku, kdežto zase že se umenšuje, když ve věřících se množí realisace evangelia. Toť tento druh protivy mezi pokrokem evangelia a pokrokem vnější církevní autority, který, zarážeje veliký počet pozorovatelů stojících mimo katolicismus, nechává je věřiti, že jest mezi evangeliem a Církví jakási protiřečnost, ba i nepřátelství. Poněvadž provádění církevní moci se zvyšuje, když evangelium se méně praktikuje, a když evangelium více sluchu nalézá, zase církevní moc se umenšuje, zdálo se jim, že je to církevní moc, která potlačuje ducha evangelia a protiví se jeho rozvoji. Oni brali a vzali účinek za příčinu; neboť naopak je tomu; poněvadž duch evangelia poklesl, církev se vidí nucena utužiti autoritou socialní pouto, kdežto zase nemá potřeby prováděti svou autoritu, když panstvím evangelia pouto socialní je zajištěno z nitra všeobecným bratrstvím duší. Vláda Církve neodporuje evangeliu, naopak je prostředek, a to nepostrádatelný a nevyhnutelný prostředek ve službě evangelia.

Neméně jest jisto, že ač realisace evangelia v lidstvu vyžaduje společnosti a důsledně socialní vlády, tato socialní vláda tak jak je, tak jak jest nutna, aby byla v lidské společnosti složené z bytostí nedokonalých, obmezených a někdy zlých, nemůže odvozovati svou konstituci z nauk evangelia. Pokusme se odvoditi z horského kázání občanský zákonník a obzvláště trestný zákonník, a uvidíme, že to nemožno. S tohoto stanoviska evangelium nejen rozlišuje mravné od socialního, nýbrž staví si morálku tak stranou, osvobozuje ji tak od socialního, že zdá se činiti nemožnou každou společnost mezi lidmi, tak jak jsou, tak jak se chovají a ukazují. Je tu jakési pohoršení, jež filosofové od Baylea a Spencera zveličili, obviňujíce evangelium, že je zřejmě protisocialní. Jiní viděli zase v Ježíši učitele anarchie, brzo jako Tolstoj, aby ho zdravili jako osvoboditele, brzo jako Hobbes, aby jím zhrdali jako rozsévačem všeho socialního rozkladu. Theologové byli dosti často nerozhodni: protestanté akcentovali individualismus; katolíci, vedeni vůdčí ideou, o níž svrchu byla řeč, projevili též nejednou rozpaky, zvláště před texty, jež tak zřetelně zakazovaly odepírati zlu. Zdá se, že evangelium zabývá se tolik s morálným, že staví je v rozpor se socialním.

Přece však každý rád dozná, že stačilo by, aby evangelium bylo plně následováno, aby mír a pokoj zavládl světem; mravné tak zplodilo by socialní. Než socialní problem se takto neklade; neběží o to, nalézti instituce, jež by dovolovaly žíti v míru všem lidem dobré vůle, ježto pak byly by instituce ty neužitečny, mír dostavil by se sám a problem socialní nebyl by rozřešen, nýbrž potlačen. Pravý socialní problem jest odkrýti, které instituce, které zákony i přese zlobu jistých lidí by dovolily společnosti žíti, trvati a lidem dobré vůle zajistiti možnost žíti a se rozvíjeti. Tak pojat, socialní problem liší se zřejmě od problemu morálního, ano je s ním v jistém způsobu v rozporu. Jak je smířit, jak je rozřešit? (O. p.)

Max Verworn, Die Mechanik des Geisteslebens. Leipzig 1907. B. G. Teubner.

Ačkoli zdá se název prozrazovati materialistický monismus, nechce spisovatel slovem „Mechanik" říci ničeho jiného než vyjádřiti snahu podati jistá hlediska, ze kterých na zákonitou souvislost psychických elementů s fysickým jejich pravidelným se projevováním a naopak třeba pohlížeti. Dualismus psychologický není mu sice ještě konečnou formulí pro vyjádření základního problemu psychologického, nemůže ho však se stanoviska psychologického vyvrátit. Zná jen nekonečnou různost součástek, ze kterých svět vůbec se skládá a které dle jistých zákonů se navzájem podmiňují.

Cennější než tato filosofie je stručné podání základních vět moderní fysiologické psychologie, slohem i obrazci velmi případné a srozumitelné. Verworn jest přívržencem theorie neuronové. Zvláště pak jasně podává výklad spánku a snů, které jsou mu skutečnými pochody vědomé činnosti. Název „hypnosa" jest nepřípadný, an stav hypnotický je zcela různý od stavu pravidelného spánku. Jestliže je spánek něčím, co fysiologickým zemdlením a sklesnutím reaktivní schopnosti jest přivoděno, avšak také zároveň podmínkou k další činnosti (Refraktärstadium), jest hypnosa uměle vyvolaným stavem zvláštní stupňované vnímavosti a psychofysiologické popudlivosti (Suggestibilität).

V době, kdy fysiologická psychologie, kromě zneuznání některých, stává se nejupotřebitelnější ze všech směrů, mají tyto přednášky býti úvodem do jejího studia. Pro všeobecně se uplatňující způsob pojímání fysiologického nabývá i tato psychologie jisté oprávněnosti ve všeobecném názoru světovém. Nemůže býti sice posledním stadiem ve vývoji psychologického bádání a není jím ani, jest však stadiem nutným a skutečným, kterého třeba si povšimnouti a upotřebiti, chceme-li další chod a postup psychologie pochopiti a umožniti. *K. Černocký.*

*

Jindřich Š Baar, **Jan Cimbura**. Jihočeská idylla. Knih Dědictví Svatojanského č. 100. Podíl údů na rok 1908 č. 2. Cena 3 K.

Bylo, tuším, již častěji vysloveno, že přítomná a nedávno minulá doba přes všechen mohutný pokrok věd, školství a vzdělání nevychovává charakterů, povah harmonicky ucelených, jednotného názoru na svět a život, povah citu hlubokého, ale citu vždy na pravém místě. Jinak stoletī 18. a ještě první polovice 19. Jest pro to v literatuře dokladů celá řada; nejznámější a také nejkrásnější jest postava babičky Boženy Němcové. P. Jindřich Baar vylíčil nám v Janu Cimburovi muže, který rázovitostí a krásným souladem všech duševních i tělesných vlastností za „Babičkou" nezůstává v ničem zpět. V mladém selském synku dobrý příklad rodičův i hospodáře, u něhož sloužil, a zajisté i škola života ve světě u vojska vykovaly charakter, jehož řada výborných vlastností jest nevyčerpatelná a nespočitatelná. Jako čeledín, později povozník, pak vlastní hospodář, jako syn, manžel i jako otec vlastních i nevlastních dětí byl svérázný, osobitý, moudrý, veždy svůj. Jako miloval svého

hospodáře a rodinu, tak miloval i němou tvář, která lidem slouží, i celou přírodu, pole, luka, lesy. Žil prostě v pravdě, hotov přispěti sedláku i knížeti radou i skutkem. Neznal rozmařilosti, vychloubavosti a pýchy, ač byl zámožný. Byl zbožný, tak rozumně zbožný, ale i dětinně, jak dovede býti jen, komu tryská zbožnost z hloubi přesvědčení a z podstaty duše. Jak krásný byl život, tak krásná byla jeho smrt. Loučení starce 80letého s celým rodným krajem, s lesy a vrchy, poli i vodami, lidmi i zvířaty jest nejdojemnějším místem celé knihy.

Tato obsažná a vděčná postava byla hodna péra tak obratného, jako spisovatel osvědčil dosud vždy. Byla již vloni příležitost zmíniti se v „Hlídce“ o jeho vypravěčím talentu a nutno na tuto práci opětně s uznáním upozorniti. Vylíčil krásnou duši dokonalého muže slohem prostým a plynným, místy se zajímavým použitím rýmované lidové mluvy obřadné. Sáhněte po této knize a přesvědčíte se, že dávno jste nečetli něco tak svěžího a poutavého. *—f—*

Ze života náboženského.

Naši volní myslitelé chlubí se, jak rostou. Rozšířili během tří let svůj orgán „Volnou Myš.“ ze dvou na sedm tisíc, kromě velikého počtu příležitostných brošur, a doufají vyrůsti na deset tisíc rokem příštím. Proti „Kříži“, „Marii“ a „Sv. Vojtěchu“ počali vydávati letákový krejcarový týdenník „Havlíček“, jejž v statisících chtějí rozhazovat mezi lid. Co do obsahu agitace své napomínají se, aby se nebojovalo pořád jen kuchařkovými aférami, které nijak trvale nepusobí proti náboženství samému. Těmi prý možno jen dokládat, ale hlavní duvody třeba bráti z ideí. Kolportáž „Havlíčka“ začíná zcela soustavně a promyšleně a v Čechách skutečně mnoho se ho rozhází.

Novou agitaci pak začínají proti kněžím „denunciantům“, těm totiž, kteří učitele udávají. Třeba prý i na takové každou chybu jejich udati a volati proti nim úřady, hlavně pak neustále je dávat stíhati pro přestupování patentu štolového. „Pokojným a slušným“ kněžím dáti pokoj, štvavé pak stále stíhati — vydáno heslem pro volnomyslitele. Ovšem „pokojným a slušným knězem“ bude těm lidem pouze kněz bezvýznamný, jenž naproti nim bude hráti úlohu „němého psa“. Je to stará praxe: jakmile kněz hledí si své povinnosti proti nevěře a nemravnosti, přestává býti „slušným“, přestává býti „vzdělaným“, přestává býti „osvíceným“. Tak to máte ve společenském styku, tak to máte v tisku. Není snad už lepšího vysvědčení pro kněze, než takovéto útoky v novinách; do zákrsků přece hrom nebije! A divíme se, že mnozí kněží ještě tolik se toho špinavého tisku bojí. Neméně ovšem divno jest, že mnozí „pp. spolubratři“ tak dychtivě pasou po těch plátcích, když „tam něco je“, a při tom strouhání mrkvičky napadeným spolubratřím náramně láteří na zkažený tisk, zapomínajíce, že nebýti kupců, nebude prodavačů!

„Český učitel“ v Praze má stálou rubriku „černá kronika“, kde vypočítávají učitelé všecky poklesky a nedbalosti příslušných katechetů, duchovních správcův atd. Veřejný úřad podroben ovšem veřejné kritice: ale kdyby tak kněží chtěli násadku obrátiti a tu učitelskou horlivost pro školu v každém případě zaznamenávati, to by teprve byla tlustá kronika! Ovšem zas „červená“.

*

Cenu 1000 K vypsala česká bohoslovná fakulta v Praze z nadání Karlachova na nejlepší lidový spis o modernismu. O modernismu spis pro lid? a pro český lid? Což pak jiných, daleko větších bolestí není?

*

V inšpruckém čtvrtletníku bohovědném přináší L. Szczepański příspěvek k výkladu přechodu Rudým mořem. Příběh vypravovaný v II. knize Mojžíšově náleží k těm, o nichž nejdříve spory se vedly. A přece v celé Bibli tak často přichází, odvolávají se naň žalmy, proroctví, evangelisté, apoštolské listy! I pro svaté Otce církevní je to typus a symbol. Autor vychází od loňské obšírnější práce professora berlínského Dagob. Schoenfelda, kdež celý příběh vrácen zase v konservativním smyslu na stanovisko zcela zastaralé, k nemožným dávným hypothesám, jež teď po objevech professorů Lagrange a Petrie už nedají se hájiti. Autor přičiňuje k výkladu o přechodu něco ze své autopsie, z vlastního obhlédnutí místa a kraje, kde se přechod udál Přidává se k názoru katolické školy, že vítr jihovýchodní byl tu skutečně onou příčinou, která umožnila přechod. Rčení písma, že voda stála po obou stranách jako stěny, bere za obraz, a běžnou představu z našich biblických obrázků za omyl do Písma vložený lidovým názorem interpretů. Tak si to nesmíme představovat. Myslí se tu, což se i dokládá stejnými obrazy a rčeními odjinud, že z mělkého místa vítr sfoukl vody, pozůstaviv po obou stranách hlubiny vodou zalité. Brod, jenž se takto osušil podle jeho soudu, nebyl v samém moři Rudém, ale ve slaných jezerech nad ním. Silné žhoucí větry od arabské pouště mají tu přirozenou sílu, aby provedly, o čem Písmo vypravuje. Vítr zdvihl se před večerem. Mojžíš se zástupy israelskými počkal až do půlnoci a o půlnoci pustil se vyfouknutým a usušeným hřebenem jezerním, jenž se před ním objevil, na druhou stranu. Za ním pustili se k ránu i Egypťané. Stačilo, aby vítr k ránu ustal a pošinuté k severozápadu massy vod vrátily se zase na staré místo a překvapily a zalily část vojska egyptského. Všude jinde, kde nebylo vod a byla hranice otevřená, měli Egypťané vystavěny silné tvrze s posádkami, tudy tedy Israelité vůbec nebyli by se opovážili táhnouti. Jen cesta jezerem najednou před nimi se rozevřevší mohla jim poskytnouti bezpečný a volný průchod. Pahrbek Šaluf, jenž dělí dnes hořká (slaná) jezera od Rudého moře, praví autor, není nikterak na odpor domněnce, že jezera ta souvisela kdysi s Rudým mořem samým. Spojovací chobot táhl se pravděpodobně kol hřbetu Šalufa na západ, dolinou, kudy farao Seti I také dal vystavěti kanál od jezer k moři. Význam „jam-súf“, jež berou za vlastní

„moře rudé“, jest neurčitý a často též i o jezerech se ho užívá. Nikterak tedy není proti hypothesi jezerní.

*

Z církevní historie známý sporný případ o pádu papeže Liberia I osvětlen znova vloni důkladnou prací historika italského P. Fedele Savio. Už od počátku 18. století po práci kanovníka soissonského Petra Crogne znovu a znovu snažili se s papeže Liberia smýti nařknutí, že podepsal císaři Konstantinovi listinu se symbolem poloarianským, čímž zapřel vyznání víry nicejského sněmu církevního. Obvinění to zakládalo se na zprávách tradice a na listech samého papeže Liberia. Avšak listy tyto ukázaly se podvrženými. Zbyly by tedy leda výtky samých sv. Athanasia a sv. Hieronyma. Savio snaží se dokázati, že i tyto výtky jsou do spisů vpašovány, nebo valně změněny. Pro nevinu Liberiovu však jako hlavní důvody uvádí náhrobní nápis Rossim 1883 v katakombách nalezený a o Liberiovi pochvalně se vyslovující; dále pak poměr papeže Liberia ku sněmu biskupů v Rimini, na němž schváleno bylo totéž poloarianství, jež se mu za vinu klade. Liberius však sněm odsoudil a biskupy vyobcoval a žádný z nich ani z obhájců jejich neotočil se proti Liberiovi výmluvou, že on sám je vinen, že on sám nicejské vyznání víry zapřel. H. Hurter považuje tento důvod za hlavní, neklada veliké váhy ani na důvodění Saviovo, že výroky sv. Athanasia a Hieronyma proti Liberiovi jsou padělky, ani na výklad Rossiho o náhrobním nápisu. To jsou sporné věci. Ale poměr papeže Liberia ku sněmu v Rimini, k biskupům bloudícím a všeobecné uznání současnosti pro Liberia, jež za živa mu neměla co vytknouti a hned po smrti ho jako svatého a jako mučenníka pro víru uctívala, jsou nejpádnějším svědectvím, že podpis Liberiův na na zmírněném nicejském vyznání je bajkou historickou. Z knih dějepisu církevního praví Hurter musí ode dneška tato bájka vymizeti, jež po tolik století se vlekla a až do počátku 18. století všeobecné byla uznávána, odtud o ní pochybováno, a Liberius omlouván slabostí. Hlubším vniknutím v ducha a poměry doby tehdejší i tato bajka rozplývá se v nic.

*

Roku 1856 nalezena byla v paláci císařů římských na Palatině zvláštní soška představující člověka, jak klečí u paty kříže, na němž visí tělo lidské s oslí hlavou. Pod tím byl nápis řecký: „Alexamenos uctívá boha“. Archeologové předmět ten vyložili jako běžný výsměch pohanský, jímž pronásledováno náboženství křesťanské. Výtky římských spisovatelů pohanských, že křesťané uctívají člověka s oslí hlavou, byly už i dříve známy, než figurka vykopána. V pařížské „Akademii slovesnosti a nápisův“ archeolog F. de Mély podával nedávno obšírnější práci, v níž stopuje vznik legendy o oslí hlavě a uctívání jejím. Figurka je z konce 3. století, tehdy už výsměch ten byl rozšířen proti křesťanům a objevoval se ještě i později dlouho. Mély uvádí však podobné výtky i ze spisův Otců církevních. Tak sv. Epifanes vytýká gnostikům, že vzývají boha v obraze vepře. Původně byla bájka o oslí hlavě vy-

kládána o židech Tertullian bráně křesťany proti takovému nařknutí, svádí výmysl na Tacita, jenž jej první podal. Také Plutarch vytýkaje (počátkem 2. století) židům uctívání osla odvolává se na Tacita, jenž vypráví, jak stádo divokých oslů na poušti žíznícím židům ukázalo u skály chvojím zarostlé na pramen vodní. Mojžíš sleduje osly pramen objevil, a od té doby že ctí židé osla jakožto svého národního dobrodince a ve svatostánku že prý oslí hlavu chovají (narážka snad na podoby cherubínů nad archou!). Také Josef Flavius brání židy proti výtce takové, již proti židům pronesl Apion. Autor sleduje zprávy o oslu v chrámě jerusalemském až k Posidoniovi z Apamaey, jenž v 2. století před Kristem sděluje, že „Antiochus Epifanes zmocniv se Jerusalema a chrámu vešel do svatostánku, kam jen velekněz směl vkročiti, a našel tam kamennou sochu muže s dlouhými vousy sedícího na oslu a držícího knihu v ruce. Domníval se, že je to socha Mojžíše, zakladatele Jerusalema(!) a organisátora národa židovského.“ Podle toho byla někde v chrámě nějaká socha ať už Mojžíše či Baláma. Autor odvolává se na to, že v pozdní době židovské před Kristem židé po zvyku řeckém začali zhotovovat sochy a ozdobovat jimi příbytky své (zahrada „Terpólé“ Alex. Iannea). Pověst tato o oslu v chrámě v lidu se šířila a nabývala pak čím dál výsměšnějšího rázu. Podporovaly ji známé zvyky egyptské, různá mysteria, při nichž zvířecí podoby, nádobky a sošky se zvířecími tvary byly obyčejným doplňkem. Autor upozorňuje na obřad a podobu eg. Šet-Tyfona, jehož obraz asi v prvních dobách křesťanských mnohé sekty stotožňovaly s obrazem Spasitele, jak sv. Epifanes gnostikům vyčítá.

Tedy křesťané jak i mnoho jiného, tak i ten výsměch s oslí hlavou zdědili po židech. A pravděpodobně v 2. a ve 3. století počato starou bájku židovskou na ně přenášeti, až pak vymizením židů jako národa na nich ulpěla.

*

V „Etudes“ pařížských St. Harent osvětluje v řadě článkův encykliku „Pascendi“ praví úvodem: „Mnozí mezi námi nemohou pochopiti, že by byli katoličtí učenci, kteří hlásali nauky encyklikou zavržené, a mnozí proto odvážili se k výroku, že celý ten modernismus je bájkou. Vždyť každá nauka má své předchůdce, svůj základ, odkud vyrůstá; tu však modernismus přichází prý jako by byl s nebe spadl —. A vskutku prý kdo by hledal kořeny modernismu v dějinách katolické bohovědy, nedopátral by se jich. Zjev modernismu možno vysvětliti pouze vlivem a vsáknutím ze zevnějška. Liberální protestantismus 19. věku, toť zřídlo katolického modernismu. Třeba onen znáti, abychom i tento mohli vystopovati.“

*

Dr. P. Riessler v tubinském měsíčníku hovoří o otázce sotva rozřešitelné: kde ležel ráj biblický? Popisuje tradici semitských národů o zahradě se stromem života a s hadem, jež od vrchoviska řek mesopotamských až do středního Egypta se všude udržela. Národy semitské od hor armenských a severní Mesopotamie postupovaly k jihu a k jihozápadu, jak se snadno dá dokázati ze společných názvů pří-

rodních všem řečem semitským (tak na př. název medvěda dôb všem společný, název pštrosa v každé řeči jiný — onen všem znám ze severních sídel společných, na tohoto přišly jen nejjižnější zatoulané kmeny.) Představa o krásných zahradách šla s kmeny semitskými jako vzpomínka na šťastnou, úrodnou Mesopotamii, jež celá jediné zahradě se podobala. I Xenofon mluví o ráji Belesysa u města Balisu. Tento „ráj“, až do řecké doby se uchovavší, má také všecky ony značky, jež Bible ráji připisuje (pramen ve čtyry řeky se rozvětvující). Na jihu Babylonie u města Eridu rovněž už z pradávna nalézal se svatý háj se „stromem života“ a „stromem pravdy“. Čtyry řeky přicházejí ve staré babylonské tradici často zmíněny jako „řeky svaté“. Všecky ty zprávy nasvědčují tomu, že vypravování Bible o ráji není mladého původu. Veškerá semitská tradice mluví o ráji a zná jej a všemi narážkami a dokumenty o něm naznačuje, že semitský kmen dosud nerozdělený společně sídlící na vrchovištích Eufratu „zahradu Boží“ se stromy života a poznání a s hadem znal a kladl někam na horní tok Eufratu. Tam, kam staří Semité, klade ráj i biblický zpravodaj, tedy někam k ohbí Eufratu u města Balis, kde stálo staré město předsemitské Uruazagga, „město svaté“.

*

Na protest protestantských professorů pařížských Staafera a Monoda zmírnil senát francouzský nový vyvlastňovací zákon, jímž měly mešní fundace býti obráceny na všeobecně užitečné účely! Tak aspoň tedy část fundací bude vydávána svépomocným spolkům kněží, aby odsloužili fundační povinnosti.

Bývalý předseda ministerský Emile Combes pokračuje ve své bývalé politice teď aspoň žurnalisticky, když vlastní dílo provádějí druzi. Píše dlouhé články do francouzských, německých, anglických a italských listů liberálních. Osvětluje v nich poměry státu a církve ve Francii a zasypává církev výtkami. Vším vinna jest ovšem církev. Ale výtky jeho, třebas z nepřátelského stanoviska pronášené, přece jen mají do sebe mnoho poučného, a líčení chyb a slabostí katolíků francouzských není nepřípadné. Tak v listech ve vídeňské „Neue Freie Presse“ uveřejněných tento měsíc líčí to širé odcizení, jaké mezi církví a lidem provedla státní laická škola a socialistický a liberální tisk. Tyto dvě moci úplně odvrátily lid od církve a učinily jej lhostejným k osudům jejím.

Nová škola, která dětskou mysl obrátila ku praktickým věcem, ku vědám života, úplně odcizila dítě učivu a cítění náboženskému. I když se dítě k vůli prvnímu svatému přijímání podrobilo co nejhorlivěji cvičbě katechetické — po skončení této cvičby brzy zase zlhostejnělo a naučené věci vytlačily mu praktické nauky životní z mysli i srdce.

Kněžstvo se domnívalo, že má národ za sebou, hrozilo, že volby svrhnou vládu a poslance odluky zničí — ale zklamalo se. Lid šel za poslanci odluky. Kněžstvo sehnalo leda sem tam malý hlouček věrných,

který v tom velikém moři lhostejných a nepřátel samy iniciatory zákonů proticírkevních překvapil svou slabostí. I tito v duchu se obávali, že snad se přece jen přepočítali, a že se katolický duch lidu probudí, ale nebylo už co probouzet. Duch ten vymizel a vymřel na vždycky.

Vedoucím kruhům církevním dává Combes hlavně dvojí vinu: že přes všecky snahy vlády (dokud ještě šlo jí o dobro církve) a přátel církve v Římě pomíjeli všecky lepší kandidáty s vědeckou a pokrokovou kvalifikací, a ustanovovali na stolce biskupské bezvýznamné lidi, nesnášelivé a jednostranné (třebas zbožné a zachovalé). Katolíci pak sami vždy znova a znova vraceli se ke snům aristokratické monarchie, a tak znechucovali církev v očích lidu.

V domnění síly své odmítli katolíci tvoření náboženských spolkův a zase se přepočetli. Ve spolcích mohli býti silou, mohli svou organisací pomalu vyrůstati a aspoň na začátek míti obranu a útulek v nich. Bez nich však stojí tu úplně rozbiti a bezmocni. Nábožensky cítící lid obývá dnes právě nejchudší obce a kraje — ale pro nedostatek prostředkův odtud prchá kněžstvo nejdřív. Bohatší, ale méně zbožné obce těší se ještě a i nadále těšiti se budou službě kněžské. Semináře mají asi čtvrtinu bývalého počtu chovanců. Z lidu chudého a selského rekrutovala se většina kněží, pro venkovský lid i ten slabě nadaný úřad kněžský býval něčím, co stálo za studium. Dnes odpadnou i tito adepti a zůstanou jen lidé pravého povolání, kteří s plným přesvědčením a ochotou vezmou na sebe službu plnou běd, odříkání a nejistoty.

*

Věhlasný polský publicista Stanislav Kożmian podává z Říma v krakovském „Čase“ takovouto charakteristiku nynějšího papeže a jeho snah: Znamením vlády Pia X jest prostota, ona prostota, jež jest krásou, ale i silou evangelií. Pius X jest s velikou prostotou spolu rozhodným, vytrvalým a pevným ve všem, co se týče víry a církve. Jeho prostota vyjádřila se nejdříve ve zjednodušení a reformě úřadů vatikanských: bylo to zároveň i velikou úsporou. Spořivost stala se nezbytnou po roztržce s Francií, která dávala nejvydatněji na petrský haléř, nyní pak nejen že nedá, ale i sama ještě pomoci potřebuje. Velmi příjemně dotkly se Vatikanu list a postup německých biskupů v otázce modernismu. Nauky v encyklice odsouzené nebyly sic hlásány žádným katolickým učencem německým, ale přece bylo pro Němce právě veliké nebezpečí, neboť odsouzené nauky modernismu rozpanošily se v protestantismu německém následkem novokantismu, jemuž německá filosofie znova se oddala. V Schellovi pak už byl první výraz náklonnosti dáti se týmiž cestami novokantianství a protestantismu a také u některých jiných německých professorů ohlas a ozvuk theorií těch nalézti možno. Bolestně dotklo se papeže vystoupení Ehrhardovo, neboť vytýkáno encyklice „Pascendi“ něco, co v ní zhola není, totiž zamezení všeho vědeckého bádání pro katolické učence. Papež encyklikou odsoudil ne bádání, ale mylné výsledky jeho. Že z těchto výsledků padá nepříznivé světlo i na samu methodu, rozumí se samo sebou. Vždyť byli to právě největší nepřátelé scholastické

methody a učenci vůbec jí neznající, kteří nejdále zašli a novou methodou vedeni nejvíce pochybili. Proto papež znovu volá k používání methody scholastické. Ne bádání samo a vědecké snahy odsouzeny, ba ani přímo methoda jeho nikoliv, ač ovšem methoda moderní aspoň podezřelou a svůdnou označena.

*

Mnoho zlé krve nadělal případ se židovskou návštěvou v Sixtinské kapli v Římě. Professor Feilbogen z vídeňské exportní akademie vpuštěn na doporučení vyslance Szecséna se ženou a švakrovou. Všichni tři přistoupili pak k přijímání! Feilbogen i vyslanec vymlouvají se, že učinili tak z nevědomosti a ve zmatku. Ale jiní svědkové praví (a to v samé „Polit. Korresp.“, orgánu zahraničního úřadu!), že židovská návštěva po celou dobu chovala se neslušně, ke stolu Páně se násilím cpala, drzou tváří přijala a nejmladší z nich hostii pak vyplila. Že tu nebylo pouhé nedorozumění, vidět z omluvné návštěvy vyslance Szecséna u sv. Otce, ze smiřovacího přípisu ministra Aehrenthala, z protestu velkorabinátu vídeňského, veřejně v synagoze s kazatelny čin Feilbogenův odsuzujícího a hledícího usmířiti roztrpčení mezi vysokými officielními kruhy vzniklé. — „Pius Ver. Korresp.“ pak přináší stížnost na vyslanectví vatikanské vůbec. Katolík upřímný se velmi těžko pomocí vyslanectví dostane do Vatikanu, ale za to různí dobrodruzi a židé a nekatolíci mají zvláštní výsadu u rakouského vyslance! Těm se přístup beze všeho zjednává. Nepodivíme se, uvážíme-li, že vyslancem jest katolický Maďar! My už při maďarském katolicismu jsme na všechno zvyklí!

*

Polský emigrant Bialostocký z Argentiny stěžuje si v krakovské „Nové Reformě“ na německé missionáře v Argentině, že majíce svěřeny polské a rusínské osady, nedbali o ně a nechali Rusíny vychvátiti od pravoslavné propagandy. Všecko toužení Polákův a Rusínů po svých sounárodních kněžích bylo jimi umlčováno, Rusíni žádající sjednocených svých kněží, neslyšeni, naopak žádosti jejich odmítány. Když se potom nespokojených a rozdrážděných Rusínuv ujali pravoslavní z Buenos Ayres, a postavili jim kapli a jednu celou širokou kolonii k sobě připoutali, němečtí missionáři ani prstem nehnuli; musili sami polští laici brániti sjednocené církve a zdržovati nespokojené Rusíny od přestupu. Přece však asi 75 rodin rusínských zůstalo už při farnosti pravoslavné!

*

Katolická kapitola ve Vilně rozpuštěna ruskou vládou za to, že nechtěla volit administrátora na osiřelé biskupství vilenské po vyhnání biskupa Edv. Roppa. Kapitola odepřela volbu vikáře, ježto sesazení biskupa v Římě neuznáno a tudíž volba nemohla se státi kanonickým způsobem. Tak z bývalých sedmi diecesí, jež dříve na Litvě byly, zůstala teď jedna vilkoměřská. Vilenská sice definitivně nezrušena, ale správa její zatím přidělena diecesi sousední. Kapitola a členové její zbaveni platů (od 250 do 600 rublů ročně), vyhnáni z kanovnických domův a poklad kathedrální zapečetěn.

Mariavité polští přeložili si všecky obřady a mši latinskou do polštiny a o Velkonoci všecko konáno poprvé v jejich církvi polsky. Před tím užívali ještě latiny. První samovolný odstup zpřízněné církve té. Jiné reformy už půjdou samy sebou, ač-li celá „církev“ přečká své iniciatory.

V konservativním tisku ruském rozpředla se zajímavá polemika o organisaci farnosti pravoslavné. Zavedli ji laikové: professor A. J. Antonovič a žurnalista slavjanofil Serg. Šarapov. Oba představují dosti četné skupiny v církvi ruské, žádný však není představitelem proudův úředních. Antonovič pojímá sbor církevní mysticky. Církev jest mu sbor věřících, jež se sešli k bohoslužbě. Rozešli se a církve není. Všecka organisace mimo kostel a bohoslužbu jest pro něho světačení a hříšné spolkaření, je židovským kahalem. Farní organisace nemožno stotožňovat s církví. Možno říci, že podobnými důvody vedeni katolíci francouzští odmítli zakládání farních společností. — Šarapov však pojímá úkol církve šíře. Lidé rozešedší se od bohoslužby nepřestávají býti křesťany a členy církve, vázanými jejími zákony. Naopak oni vracejíce se z kostela mají v životě mimo kostel náboženství a církev uplatňovat. Není to snižování kostela a bohoslužby, žádá-li se něco vedle nich ještě, není to kažením křesťanství, ba popřením jeho, praví-li se, že modlitba sama ke projevu života církevního nestačí: celý život musí býti křesťanský a proto na lepší utváření života podle tohoto křesťanství třeba nových organisací pomocných. Spor má podobný podklad, jako minule zmíněný o činorodém životě a jeho uplatnění se vedle kostela a bohoslužby.

V komisi říšské dumy, jež jednala o záležitostech pravoslavné církve, střetly se též nedávno proudy a směry, jež zmítají myslemi kněží a laiků. Komise přijala proti návrhům vlády a proti nalehání pravice to ustanovení, že přechod od pravoslavné církve ku kterékoliv jiné má býti tak volný, jako jest volný přechod mezi ostatními církvemi a od nich ku pravoslaví. „Praví“ sice hájí osvobození církve od úředního vlivu a od poručníkování státu, ale žádají v té věci přece jen zvláštní ochranu pro církev pravoslavnou, ježto ona prý se ze všech církví pro stát ruský nejvíc obětuje! Ale střed a leví, a mezi nimi i kněží pravoslavní byli toho náhledu, že umělá ochrana více škodí církvi než prospívá. Každá organisace nejlépe obrání se svými vlastními silami a zbraněmi. Ale konečně na zakročení vlády hotové už usnesení komise ještě jednou změněno ve smyslu pravých! Tedy odpad od pravoslaví ani na příště se nedopouští. Při tom navrženo z téže levé strany, aby církevní tresty neměly za sebou následku právních pro státní život a zároveň aby politická provinění neměla vlivu na církevní postup a jednání Církev dnes kněze suspenduje s úřadu pro nedobrovolné zabití, pro sezdání příbuzných pod čtvrtým stupněm příbuzenství, pro sezdání ženatého a vdané a jiné podobné formální přestupky. A stát suspendovaného zbavuje občanských práv. Suspense církevní se tu zbytečně zostřuje státem (u nás toho není!). Proto příslušné zákony navrženo opravit Podobně stát nutí sesadit kněze, provinil-li se politicky, jako bylo ve případě známého socialisty kněze

G. Petrova. Petrov v církevním a náboženském ohledu choval se zcela bezvadně, nebylo „poroku“ na něm, pouze v listě svém šířil a hájil náhledy a plány socialistické a organisoval a nabádal kněze ku práci ve prospěch socialismu. A úřady donutily církev, aby Petrova suspendovala! Ani stát podle svých zákonů Petrova soudit nemohl, neprovinil se hrubě, ani církev neměla příčiny ho soudit, a přece sesazen s úřadu.

Proto poslanec (pravoslavný kněz) J. V. Titov žádal rozdělení obojí moci úplně od sebe.

*

Nedávno přinesl „Berliner Tagblatt“ referát o přednášce „Boj světových názorů“, jíž měl prof. Dr. Johannes Reinke v berlínské Singakademii. Podal tu résumé svých myšlenek namířených proti monistické falanze. Nazývá to „neblahým tažením“ naší doby, chtít mravní kulturu odvodit zcela po mathematicku z podmínek přirozených. Přírodní vědy nepostačují k utvoření světového názoru; neboť ony svou úlohou splňují probádáním zákonnosti, jak nám ji podává zkušenost. Není jim však dáno vyzpytovat příčinu zákonnosti, jež se zkušenosti docela vymyká. Klade-li tu kdo otázky přes meze zkušenosti, nečiní to už jako přírodozpytec, nýbrž jako filosof, jenž ze všech svých sil duševních i mravních snaží se zadost učinit své touze po pravdě a harmonii. Není důkazu pro [?] ani proti světovému názoru, jenž klade Boha za princip vysvětlení všech věcí. Avšak i Kant řekl, že závěr z analogie vede k božství jako pojmu nejvyšší intelligence, a to z uměleckého díla vesmíru, zrovna tak jak možno činit závěr z nějaké pozemské stavby na lidského mistra. Takové řešení otázky, i když jest rozumem diktováno, nemá co činit s exaktní vědou. Náboženství jest ve své nejhlubší podstatě věcí mravního citu. Možno se vesměs vyhnouti sporům mezi náboženstvím a vědami přírodními a proces církve proti Galileimu pro jeho vědecké bádání byl zrovna tak protismyslný jako dnes tažení jednoho směru přírodovědeckého proti náboženství. Jsou to problemy z různých oblastí. Mravním požadavkům Kristovým nelze napomáhati zbraněmi přírodovědeckého materialismu. Nemáme se Spinozou světu se smát ani nad ním plakat, nýbrž snažit se jej pochopit. Proti názoru noční temnoty, názoru materialistického monismu, buďiž postaven názor denního jasu, názor Kanta, jehož kritická břitkost ani dost málo nebyla otupena světovým názorem idealistickým, od něho potíraným. Vedle říše přírodních sil existuje říše duchovní a mravní svobody, povznesená vysoko nad všechen útisk a náraz, mimo dosah účinků hmoty. A z této říše nám možno očekávati rozhodující a nejlepší prvky pro náš světový názor. Skončil vybídnutím k větší umírněnosti ne principův, ale lidí, kteří přes různost svých názorů se mohou cítit mravními osobnostmi zcela příbuznými. *Šp.*

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ uspořádal dne 5. dubna 1908 druhý řádný koncert. Pořad vykazoval nové opus mladého skladatele domácího Jana Kunce „Sedmdesát tisíc“, komponované pro osmihlasý smíšený sbor a veliký orchestr na slova Petra Bezruče, a úplný prvý díl Dvořákova oratoria „Svatá Ludmila“.

Kunce znali jsme dosud jen jako sympathického, nadaného skladatele zdařilých písní a sborův a slibného komponistu komorního. Nyní představil se s větším dílem, kteréž na jeho dráze skladatelské značí veliký pokrok. Nejen dovedností, jíž ovládá moderní hudební techniku, ale především bystrou schopností, co nejvíce těžiti z textu a básnické situace pro samostatný výraz hudební. Jestliže Kunc již v prvých pracích jevil se talentovaným adeptem umění, jenž zápolil ještě v uměleckém vývoji se stránkou formální, v „Sedmdesáti tisících“ prokázal se již jako cílův uvědomělý, dobře vyzbrojený a pokrokový umělec, od něhož lze mnoho očekávati.

V novém díle jde Kuncovi především o vystižné zhudebnění duševního reflexu dějů, nálad a dojmů. V té příčině má skladba sílu v pravdě dramatickou. Na účet vysloveně dramatického talentu Kuncova třeba počítati mnohou výstřednost a raffinovanost až do krajnosti vypjatou. Umělecké ekonomie nelze však docíliti rázem, nýbrž ponenáhlým vývojem. Kéž mladý skladatel co nejdříve přihlásí se novým dílem, zvěstujícím další pokrok na vzestupné jeho dráze umělecké!

Technicky nikoli snadná skladba provedena byla pod temperamentní taktovkou Reissigovou zdařile a docílila i u obecenstva rozhodného, pronikavého úspěchu.

Vyzvání k napsání veliké zbožné kantáty došlo Dvořáka z nehudební Anglie, kteráž přijala již jeho „Stabat mater“ s nadšením. Mistr vyhověl a napsal „Svatou Ludmilu“, jedno z největších a v oboru vokálním z nejznamenitějších svých děl. V Dvořákově tvorbě rázu náboženského zaujímá „Svatá Ludmila“ význačné místo. Ač nedosahuje ucelenosti a hloubky zbožnosti „Stabat mater“ a „Requiem“, vyniká nad genialní skladby tyto velikostí úkolu a především dokonalou původností slohovou, českou rázovitostí. V. J. Novotný podávaje roku 1886 v „Zlaté Praze“ kritický rozbor rukopisného prvého dílu „Svaté Ludmily“, uvádí oratorium těmito slovy, jež platí za authentický výklad cílů skladatelových: „Dvořák především toho si byl jist, že oratorium jeho musí míti zcela nový, samostatný a jednotný sloh, jenž by se ode všeho jiného lišil duchem, rázem, celkem zevnějšku i každou podrobností charakteristickou. Ale jak se chopiti slohu takového v nynější době tak nasycené formami samovládné kněžny opery? Jak se vyhnouti nejmenší reminiscenci na obvyklý operní tón, jak vytesati ze zvučících těch balvanů moderní hudby onu pravou krásu oratorní, jež by důstojně se mohla po bok postaviti monumentálním formám starých mistrů? Dvořák byl na pravé stopě. Chopil se vzorů oratorního skládání,

obrovské dvojice Bacha a Haendla. Ale jak sloh ten přizpůsobiti duchu moderní hudby a duchu českému, když se jedná o vytvoření oratoria českého?“ Dvořák tedy hledal nové dráhy moderního stylu oratorního a jako Čech nalezl styl českého oratoria. A tímto cele českým rázem znamená „Svatá Ludmila“, nehledě ani k bohatství invence a technickému mistrovství, v celé hudební literatuře oboru toho jeden z nejskvělejších činů českého umění ceny nepomíjející.

Po 22 letech od prvého provedení v severoanglickém Leedsu setkali jsme se s monumentálním dílem na našem podiu koncertním podruhé. Poprvé provedena byla „Svatá Ludmila“ na oslavu 30letého trvání Filharmonické Besedy roku 1891 celá, ale se značnými škrty. Tentokráte pouze díl prvý, ale nezkrácený. Co to značí, zjevno z okolnosti, že čísla prvního dílu, v němž zpívají sbory, obsahují 1170 taktů, z nichž při pražském provedení u příležitosti hudebního festivalu o velikonocích 1904 provedeno pouze 507 a 663 vynecháno a že při scenickém představení „Svaté Ludmily“ jako duchovní opery v Národním divadle pražském roku 1901 odpadly nejkrásnější sbory (z prvého dílu na př. č. 5 „Tříhlav, který patří trojí tváři“, č. 13 „Kdo onen muž“ a j.) a ve sborech zbylých že mnoho seškrtáno.

Provedení velikolepého díla Dvořákova bylo v každém směru pečlivé a důstojné Imposantní sbor, úplný orchestr Národního divadla doplněný členy „Svazu hudebníkův“ a ochotníky, vynikající solisté: sl. Magda Dvořákova, p. M. Lazar a člen dvorní opery vídeňské p. A. Stejskal a zejména ředitel p. R. Reissig, který znova prokázal opravdově umělecké porozumění a vítěznou vytrvalost v nastudování, všichni zhostili se obtížných úkolů se zdarem úplným.

Celkový dojem koncertu byl hluboký a umělecký. Filharmonická Beseda může čítati druhý řádný koncert letošní k nejslavnějším svým dnům. *Jan Kakš.*

*

Národní divadlo v Brně. „Týden české opery,“ v prvé polovici dubna t. r. vypravený, uzavřel letošní sesonu.

O významu cyklu toho řekl jsem minule meritorně svůj úsudek. Všeobecná přehlídka celkové úrovně reprodukce zpěvoherní, byť znázorněna na směsici oper bez historického a logického vztahu, není pro ocenění vývoje výkonnosti bez užitku. Již proto, že všechny silné i slabé stránky veškerých uměleckých složek opery objeviti se musí v plném světle, že ukáže se nejlépe niveau, na niž výkonnost celého souboru v přítomné době stojí.

Právě absolvovaným „Týdnem české opery“ prokázáno znova, že síla naší zpěvohry leží výhradně v solovém personálu, jenž jest její součástka nejlepší. Dámy Svobodová, Pivoňková, Kasparova, Kalivodova a pánové Doubravský, Komarov, Pivoňka a Král jsou pevné a umělecky významné sloupy operní naší sceny. V orchestru a sboru jest ovšem mnoho, co vyžaduje brzké a dokonalé nápravy, má-li úroveň reprodukční žádoucí měrou býti zvýšena. V celku však lze kvalifikovati všeobecné poměry výkonnosti těchto těles jako dobré.

Ač mnohé mohlo býti lepší, než bylo, jest úhrnná bilance opery za uplynulou sesonu potěšující. „Týdnem české opery“ podán byl důkaz, že zpěvohra naše ponenáhlu, ale přece vzestupně se vyvíjí. Vesměs čestný průběh cyklu byl nejlepší odměnou poctivých snah ředitele Frýdy i všech súčastněných umělců, především kapelníka Holečka a režisera Komarova, kteří provedení pečlivě připravili. Hojná účast obecenstva nejen při jednotlivých populárních zpěvohrách, ale i při celém cyklu byla dobrým znamením, že opera naše těší se opravdové přízni i živému zájmu vrstev nejširších. — Dne 15. dubna t. r. rozloučila se naše zpěvohra v Smetanově „Libuši“ s Brnem.

K rozhlédnutí po minulém období sloužiž několik číslic.

Oper úhrnem dáváno 20 v 91 představeních. Původních děl bylo provedeno 10 v 50 představeních. Zastoupeni byli Smetana 5, Dvořák 2, Fibich 2 a Kovařovic 1 zpěvohrou. Nejčastěji hrány „Prodaná nevěsta“ (9krát), „Dalibor“ (8krát) a „Čert a Káča“ (7krát). Cizích oper provozováno celkem 10 v 41 představeních. Zastoupeni byli: Beethoven, Gounod, Bizet, Humperdinck, Mascagni, Leoncavallo, Puccini a Offenbach po jedné a Verdi dvěma operama. Nejčastěji dávána Pucciniho „Madame Butterfly“ (10krát).

Operett bylo úhrnem 11 ve 74 představeních. Původní provedeny dvě (Weißův „Revisor“ a Moorův „Professor v pekle“).

V procentech vyjádřen jeví se obraz minulé sesony takto: opera 35% (proti loňským 34%), operetta 28% (25%), činohra tudíž 37% (41%). Povážlivé klesnutí činoherních představení a vzrůst operettních není úkazem potěšitelným. Vinu nese ovšem obecenstvo. Patrně jest ještě drahně vzdálena doba, kdy nejširší vrstvy odvyknou v divadle spatřovati pouhý podnik zábavní. A přece byl by již čas, aby zásluhou samého obecenstva Musy, namalované na průčelí divadelní budovy, se také dovnitř nastěhovaly. Či stanou se symboly ty podstatou teprve tehdy, až ideál nového divadla jako vážného ústavu kulturně-národního vtělí se v skutek? Dočkáme se? *Jan Kakš.*

V činohře byl konec saisony smutný. Odvádí-li i jindy opera a operetta pozornost širších kruhův od činohry, tedy cyklus českých oper vytlačil zájem o činohru úplně. Repertoir byl také dle toho chudý a návštěva žalostně slabá.

Z domácí literatury nového nic; z francouzské sehrána nová hra Henri Bernsteina „Zloděj“. Bernstein jest na nejlepší cestě klesnouti na úroveň svého krajana Sardoua. Routina ve skládání divadelních effektův a plynných dialogů, snaha po raffinovanosti zatlačuje znenáhla vnitřní obsah a psychologické propracování. Potlesk obecenstva stává se mu poslední metou, což je začátek konce. Kus detektivního románu, nyní tak oblíbeného, vzrušená scena v manželské ložnici, žárlivost i naivní láska, která na sebe bere i krádež spáchanou od milenky (!), smírné rozuzlení, kterým všichni vyjdou z kriminální afféry bez pohromy, toť jsou prvky Bernsteinovy hry. Viděti na nich nejlépe, kterak počítá na časové choutky nejširšího publika. Vše to bylo sehráno nejtuctovějším způsobem, neboť nebylo valně hráti pro koho.

Po odchodu opery (15. dubna) počítáno již bylo hlavně jen s nedělním obecenstvem. Hodil se pro ně svou maskou již „Zloděj“, k němuž přidána fraška Kraatzova „Automobilista“, věc již dle jména hodně časová, nehodící se k ničemu než k vyvolávání salv smíchu a veselosti svými obhroublými žerty.

Rozloučila se pak činohra dne 22. dubna v milé veselohře Schönthanově „Svatba naší Maryšky“ Pobavila příjemně nevtíravým humorem a svěžími postavami zamilovaných lidiček, poskytnuvši předním našim hercům, zejména však paní Pechové a p. Jičínskému příležitost rozloučiti se v sympathických úlohách, výborně jim přiléhajících a dobrou vzpomínku zůstavujících.

Několik číslic osvětlí na konec letoší zimní divadelní období po stránce činoherní. Hráno bylo celkem 262krát, z čehož připadá na činohru 97 představení a dvě hry polovečerní. Poměr číselný proti opeře nebyl by tedy tak zlý, kdyby vnitřní cena a rozvrh na domácí a cizí tvorbu jemu odpovídal. Avšak z počtu toho připadá na literaturu naši jen 38, na cizí 59 představení. Celkem sehráno bylo 37 různých her, tak že jest jasno, že celá řada se neudržela na repertoiru ani po dva večery. Z české tvorby sehráno 16 různých prací, z cizí 22 her. Z toho jsou pro naše divadlo skutečně nové jen asi 4 hry z českých a 14 z cizích. Nepoměr ten nevrhá jistě na výběr a řízení činohry světla příznivého. *S. F.*

*

V „Českém Lidu“ (7.) uvádí Jan Soukup starodávný zvyk český, sdělený už Tom. ze Štítného v 14. stolelí v jeho „Knihách naučení křesťanského“, že totiž v očekávání a na počest hosta světnice se potrousila kvítím. Týž zvyk uvádí později Rokycana ve své Postille a Adam Huber z Risenbachu ve svém „Regimentu zdraví“ (1587). Dosud v severovýchodních Čechách stelou pod stůl svatojanskou postýlku posýpajíce ji kvítím, aby v noci svatojanské sv. Jan přišel se na ni vyspat. Týž zvyk zpod Ještěda vypravuje i Karolina Světlá. — Autor dále nerozsuzuje, byl-li to zvyk domácí, ze stara, snad z pohanství ještě jako zbytek obřadů zachovaný, či snad odjinud přejatý (z církevního života: stláti cestu větvemi a kvítím Spasiteli). Známy podobné zvyky po celé Evropě — ovšem s obměnou příležitosti, předmětu i významu.

*

Stoletá památka úmrtí Krameriova 22. března 1808 byla též stoletou památkou znovuzrození české knihy. „Kdo by byl tušil, že z těch malých počátků před sto lety, kdy 84 vydaných knížek Krameriových nezvykle opojovalo české vlastence, vyrostou naše dnešní sklady tisícové a tisícové. Význam knihy se vžil a zasáhl vítězně v kulturní pokrok národa.“ Praví ve své vzpomínce prof. Fr Sekanina.

Gebauerův „Staročeský Slovník“ dále povedou professoři Dr. Em. Smetánka a Dr. J. J. Zubatý, osvědčeni jazykozpytcové čeští.

Historicko-slovesná třída akademie vypisuje letos jubilejní premie obnosem 3000 K. Z větších prací chystá se za její podpory

překlad Buzeskulova úvodu do „Dějin řeckých". Dr. Zd. Tobolkovi umožněno vydati Bibliografii českou za rok 1905 (čtvrtý díl jeho bibliografických prací.)

Poslední týden února, jak oznamuje „Věstník akademie české", žádalo 17 mladých autorů českých o podporu z fondu Zeyerova na vydání prací svých, většinou básní a dramat.

*

Zmínili jsme se v minulých letech o knize a theorii proslulého historika Jana Peiskera, o pokusu totiž vysvětliti socialní poměry starých Slovanů ze srovnání jazykozpytného. Pokus jeho vyšlý roku 1905 narazil ihned na nedůvěru a odpor našich historikův a slavistů (Dr. Niederle), ale vývody Peiskrovy uznány za pravděpodobné a zajímavé. Filologové vyzváni ku kritice. Přichází teď Dr. Jos. Janko a přináší ve Věstníku Akademie vědecký rozbor theorie Peiskrovy. Už předpoklad jeho má za upřílišený: hláskoslovné zákony dle názoru všech moderních badatelů nejsou absolutní. Změny jazykové spočívají též na společenských zákonech, které už nejsou tak průhledny jako zákony na vůli nezávislé. Jazykozpytné studium nesmí se tedy jedině opírati o zákony hláskoslovné musí přibírati na pomoc historii, kulturu a sociologii. Poměry těmito vědami určené doplňují pak jazykozpytcovi řadu příčin, když mu hláskoslovný zákon nestačí. Je tedy mylno z těchto zákonů chtít zkonstruovat socialní poměry, když právě známé poměry tyto jsou leda doplňkem a osvětlením oněch zákonů. — Je to podpírání sochoru měchem, ať tak díme, co tu professor Janko Peiskrovi vytýká. O vypůjčování slov z germánského jazyka, praví autor, má-li se jím co dokázati, musí býti dovozeno, od kterého kmene slovo bylo vypůjčeno, zda od skandinavských Germánů, či od baltických Gothů, nebo od západních Němcův. A tu původ jest velmi těžko sledovat, ježto nářečí germánská od 6. věku před Kr. do 6. věku po Kristu prodělala veliké změny Jen když by se určilo přesně, od kterého kmene slovo bylo vzato, mohlo by se soudit i na socialní a politické vztahy Slovanů k tomuto kmeni. To pak nedokázáno v Peiskrově theorii. Professor Janko dokonce pak odporuje tomu, že by slova „mléko", „tvaroh", „skot", „nuta", „pluh" musila býti převzata a vypůjčena. O slově tvaroh (z tatarského turak) dokazuje velmi přesvědčivě, že jest původní a z praarijských forem vytvořené (tvořiti, tvar), a původně slovanské proto, jakož i slovo sýr. Na Peiskrově theorii už jiní historikové němečtí (Schrader) budují hned další důsledky, rozvádějíce područi slovanské pod Germány a Tatary ještě šíře a dodávajíce hypothesi té hned mnohovýznamnou platnost a vliv na všecek kulturní vývoj.

Co se vypůjčených slov ve slovanských řečech týče, tu konstatují sami němečtí jazykozpytci, že z germánštiny přejala slovanština celkem 120 až 130 (Peisker), nebo i s němčinou 160 až 170 (Uhlenbeck), slovanský Miklosich čítá všech slov cizích ve slovanských jazycích na 1700. Za to Kluge čítá všech slov z latiny do germánštiny přejatých na 600, finsko-laponská řeč má z germánštiny podle Thomsena přes 500 slov, laponština ze staré severštiny (germ.) dle Quigstada na

2000 slov i více a v maďarštině načítal Miklosič jen slovanských slov na 1000. A Maďaři byli vítězný, nikoliv porobený národ. Tedy přejímání slov cizích neznačí nutně porobu.

*

Jihoslovanská výstavka „Lady“ bude v květnu (třetí po řadě) v Záhřebě. Účast je velmi hojná ze všech zemí. Zvláště výtvarní umělci charvatští a bulharští velmi hojně zastoupeni. Pro omezené výstavní místnosti Bulhaři jen třetinu přihlášených prací vybrali (od 29 umělců). Myšlenka slovanské vzájemnosti mezi jižními kmeny tu v uměleckých kruzích dobře se osvědčuje.

Výstava pražské obchodní komory má se najednou státi všeslovanským dostaveníčkem. Ze zemí jihoslovanských aranžují se hojné a hromadné návštěvy. Po nezdařeném jubilejním výletě slovanských divadel do Vídně, uskuteční se výlet slovanských divadel do Prahy. Vinohradské divadlo zadáno v červnu na týden krakovské společnosti, v červenci lublaňské společnosti. Za to byvši odmítnuto ve Vídni, dostalo české národní divadlo pozvání do Berlína. Vídeň, jež v letech devadesátých vynesla na svět českou operu, jest jak vidět chvilkovým městem. Jednou v ní rozhoduje salon, jednou ulice či spíše nacionalní putyka.

*

Ruští slovanofilové všech stran spojili se v jeden klub slovanský. Dosud slovanofilským nazýván proud konservativní („Mosk. Věd.“, „Svět“) nebo polokonservativní („Nov. Vremja“, „Petrohr. Věd.“). Listy a proudy liberální, pokrokové, revoluční méně se slovanskými svými city a snahami projevovaly a váhu na ně kladly. Ale protislovanskými nebyly, naopak zkušební kámen slovanské otázky, poměr k Polákům řešen liberálními listy lépe než konservativními, než vlastními slovanofily! Konservativním listům brání příliš jejich náboženská jednostrannost a nesnášelivost. A zdá se to, že skutečně nám Slovanům všem hlavně náboženská stránka vadila. Kdo se první od náboženství odtrhují a uvolňují, nabývají ihned větší svobody v navazování vzájemnosti slovanské. Tak to vidíme u našich liberálů, u liberálů charvatských, srbských, polských i ruských. Ti nejdřív přemáhají odpor a nechuť věky pod názvem a záminkou vyznání nakupené. Ale rozhled a dostatečné vzdělání i tyto překážky přemáhá a tak vidíme, že čeští konservativci a posledně i polští konservativci (o Slovincích a Slovácích ani nemluvě!) slovanofilstvím nezadají stranám jiným, přenesše se přes všecky staré předsudky. Snad i na Rusi dospívají už k témuž stupni. Aspoň nedávno při rozpočtu ministerstva zahraničí v ruské dumě (o reformách v Macedonii) rozvinula se celá slovanská debata, v níž i pravé strany naladily rozumnou „polskou notu“; a S. Šarapov za té příležitosti vzpomíná ve „Světě“ přátelského projevu zemřelého Komarova v Praze (o slavnostech Palackého), kdy všecky Slovany vyzýval k součinnosti proti společnému nepříteli. Tehdy tak horoucně mluvil k přítomným Polákům, že tito se s ním smířili, ač do té doby jej za úhlavního nepřítele považovali. — Slovanský klub petrohradský

chce pěstovati vzájemnost pouze na kulturním poli. V čelo jeho postavili se nejen střední lidé (Miljutin předsedou), ale i praví a leví (Kovalevský, Miljukov), uvnitř v klubu pak členy jsou i nejpravější (Budilovič, Kapustin) i nejlevější (Struve). Podobný slovanský klub na kulturním základě (bez politiky) utvořil se i v Moskvě.

*

Slovácké „Ludové Noviny“ uveřejňují několik tajných úředních přípisů, jimiž se poroučí špehování domácích a cizích lidí v Uhrách — ovšem Slováků a Slovanů. Tak mezi jiným náš skladatel hudební pan ředitel L. Janáček zažádav vloni v létě o povolení sbírat písně slovenské v prešpurské stolici, měl býti na pokyn ministra Andrássyho stopován po celé cestě své! — V roku 1906 měl býti špehován sjezd slovanských žurnalistů v Uherském Hradišti! Vloni v červenci výlet pražské Jednoty do Turčanského Sv. Martina! — Je to samozřejmé, že dobře zřízená státní policie o všem má vědět, všeho si všimnout a vše stopovat. Ale uherské úřady už konstatují zločin a pobuřování a agitaci a vybízejí své podřízené k přímému pronásledování domácích a cizích lidí, dřív než se co stalo, dřív než se promluvilo. U sjezdů, o jichž rázu se ví už napřed, se nervosnosti vlády maďarské nedivíme, ale jednotlivé cestující a to za uměním pouze cestující dát stíhat, a špehovat, to je přece jen — maďarské!

*

V druhém svazku „Časopisu českého Musea“ jsou dva literárně-vzpomínkové články. Dopisy ze 70tých let Julia Zeyera a zprávy o literární činnosti Václava Č. Bendla Stranického, prvního překladatele „Eugena Oněgina“ do češtiny. Zajímavy jsou vzpomínky a listy Zeyerovy, zajímavy jako příspěvek ku charakteristice a k poznání rodinného okolí Zeyerova. Karel Pleskač provází listy krátkým úvodem vzpomínkovým. Zajímavou je tu podrobnost, již uvádí z pobytu Zeyerova u přítele Vitouška na Hořičkách: „Julius Zeyer rád si poseděl ve společnosti dámské na sedátku před domem. Kdysi odpoledne přistoupil k nim tehdejší hořičský kaplan, Jan Otčenášek. Dobře naladěn pozdravil společnost, obrátil se náhle k Zeyerovi se slovy: ‚Aha, vy se tady dobře bavíte, jak vidím, ale v kostele jsem vás ještě, co tu jste, neviděl.‘ Zeyer rozmrzen nemístnou výtkou, odvětil: ‚Víte co, velebnosti, možná že já svým jedním otčenášem pořídím u Boha více, nežli vy, když se v kostele třebas i celý den točíte.‘ Kaplan odešel, slova nepromluviv. Zeyer vstal rozhněván, odešel do kuchyně, kdež si odlevil před Amálkou a Františkou (sestry kollegy jeho Vitouška).“ — A autor dodává: „Zajímá tu, jak dne 14. května 1897 psal Zeyer svému příteli: ‚Říkáš, že jsi pohan, ale nejsi jím zajisté tak rozhodně, jak se Ti zdá. To Tvoje křesťanství v Tobě jen dříme, tak bylo i u mne někdy, i já se pokládal za ‚pohana‘, až to zaklepalo na moje srdce, a tu se probudilo ve mně, co se mrtvé zdálo.‘ — A k posledu,“ praví autor, „stává se Zeyer horlivým upřímným katolíkem, největším katolickým pěvcem českým, básníkem ‚Marianské zahrady‘.“

V listech Zeyerových zajímavo jest vedle jeho humoru i to, jak on sám rozený a vychovaný Němec, zápasí s českým slovem a pravopisem a jak třebas samými německými lidmi byl obklíčen a v jejich zájmy celým životem svým zapleten, přece jen vroucně cítí česky a nenávidí Němce, totiž Prusy vedoucí válku s Francií.

*

V „Časopise Matice Moravské“ píše Miloslav Hýsek vzpomínku a obraz života Václava Pešiny (1782—1859), bývalého faráře v Blučině, pak kanovníka na Vyšehradě, jednoho z nejzasloužilejších buditeluv a vlastenců moravských. Jeho hlavní zásluha spočívá v tom, že šířil českou knihu všude, že zaváděl český jazyk kam jen mohl a všude k jeho pěstování pobízel. Milým a váženým byl nahoru i dolů. I po odchodu do Prahy Morava na Pešinu vzpomínala. Ku kněžským druhotinám roku 1857 poslala mu stříbrný kalich. V Dědictví svatojanském, jež Pešina v Praze řídil, hojně se členové z Moravy přihlašovali. V Čechách, praví autor, ke konci života Pešinova mnoho se změnilo. Život už šel jinou a starý vlastenec též jinou. Na Moravě však ještě vládly tehdy stejné názory a stejný duch. Ale i na Moravě pak na Pešinu brzy zapomněli. Už prý při smrti jeho, praví autor, tehdejší týdenník „Hlas“ zval jej Janem — i křestní jméno jeho už zmateno se starším českým spisovatelem téhož jména. Autor shrnuje: „Pešina byl nejvýznamnější vlasteneckou osobou na Moravě za let dvacátých.“

*

V českých listech na podnět pražského „Našeho Věku“ zahájen rozhovor o české literatuře katolické. Zanikly krásné listy Podlahovy, zanikl belletristický list Paulyho, zanikl teď „Nový Život“. Vše to listy, jež měly vyšší umělecké aspirace. Zůstaly ještě z dávna Šťastného „Obzor“ a Vévodův „Náš Domov“. Tento jako list pro lid náleží do jiné řady. „Obzor“ pak prý mohl se státi něčím vyšším, ale zatím prý i on ztrácí stále víc na významu. Jak tedy tu „katolickou belletrii“ oživit? Na tuto otázku dány různé odpovědi. Hledá se podnikavý vydavatel, ten prý ji vytvoří sám. „Pozor“ se připojil se svým názorem, že není a nebude žádné katolické literatury, a co dosud bylo, stojí pod literární úrovní, jest bezcenno!

Je to zase ten starý omyl na té i oné straně. Hledá se katolická literatura a myslí se na literaturu — kněžskou! Mluví se o listech kněžími vedených, mluví se jen o kněžích spisovatelích! V tom tedy spočívá ten katolicismus literární!? To by to s ním bledě dopadalo, kdyby vedle kněží a jejich děl už nebylo nic katolického; a má-li býti co katolické, aby to musilo míti vždy punc kněžský, buď kněžského původu, nebo aspoň kněžského schválení a vydání! Nebo jest katolickou jen ta literatura, která se obírá jen a jen problemy náboženskými, nebo tvoří jen náboženské hrdiny podle katechismu přesně jednající!?

Toto vzdychání po nějaké extra katolické literatuře jest vlastně urážkou většiny našich belletristů, kteří přece jsou také katolíky, proti

náboženství se vědomě nestaví, mravův ani víry ve svých dílech nepodvracejí, ba naopak líčíce život, jak jej vidí kolem sebe, citu náboženskému dávají to místo, jaké mu odvěká kultura v životě vykazuje. Vynecháme-li notorická jména autorův otevřeně protináboženských, musíme hodně dlouho probírati se našimi zábavnými listy pražskými s literární známkou (Máj, Zvon, Zlatá Praha, Osvěta, Květy), abychom narazili na zřejmou „nekatoličnost". Je to většinou všecko nelišné, nezávadné v tom směru, místy snad „liberálně-katolicky" zbarvené. Sem tam nějaká spíše nešikovnost a neznalost náboženských a církevních věcí. Zpříma aggressivního, propagatorského ve směru nekatolickém jest přece jen málo!

Nač kroužit nové zdroje, stačí-li čerpat z dnešních! A jedná-li se už o kněžskou a snad přímo náboženskou literaturu, nuže dobrá, pak jen nazvat ji pravým jménem! Bude-li potřebná, i ta si jistě najde své vzdělavatele a pěstovatele. Ale pak se jistě obmezí jen na své úzké kroužky, pro něž bude určena. Němci v tom ohledu už pracují déle a jsou četnější a také nemají o mnoho více než my. „Hochland" se sice dále drží, ale osud jeho je také vratký. „Gottesminne" zanikla velmi brzy, a místo ní vycházející „Über den Wassern", zdá se, že nebude mít také valného života. Takováto literatura výlučností svých náboženských themat se ubíjí sama. Na široké vrstvy čtenářstva nebude moci nikdy počítat. Opravdu zbožné duše na ukojení své zbožnosti sáhnou po jiném než po literatuře, a ti méně zbožní a chladnější tam pro sebe nic nenajdou. A většina katolických čtenářův a čtenářek žádá také po své katolické literatuře zcela právem něco jiného než samou mystiku!

*

Zdzislaw Jachimecki podává v „Przeglądě Polském" (duben) charakteristiku Beethovena dle listů jeho. O celé listovní pozůstalosti Beethovenově praví autor: Korrespondence Wagnerova je tak silně sloučena s jeho všemi výtvory, že jest jejich nejlepším komentářem, rozvoj ducha jeho rýsuje se v ní tak dokonale, jako v jeho dramatech a listech theoretických, a kdo se zajímá o Wagnera myslitele, skladatele, básníka nebo člověka, nemůže pominouti jeho dopisův. Ale u Beethovena listy jeho ničeho nepřičiňují k poznání jeho skladatelské činnosti, jen člověk se v nich zrací. Už z toho samého je zřejmo, jak Beethoven byl absolutně hudebníkem. Celá síla jeho genia jeví se pouze a cele v jeho hudbě, ne už v jeho ostatním životě; z jeho ostrých, bezohledných, nevybíraných slov a úsudků nikdo by se nedohadoval rajské jeho hudby a nebeské právě invence hudební.

*

Ve slovinském „Času" Dr. Josef Debevec podává ve článku „Kulturne slike z Balkana", obrázek té nechuti, jakou mají pravoslavní Slované, Srbi a Bulhaři od jakživa proti Latincům. Není to pouze nechuť theologicky vzdělaných (či lépe nevzdělaných) duchovních, která z úmyslu šíří nevůli mezi obojím vyznáním, i lid ode dávna jest naplněn předsudky a podezřením proti všemu latinskému. V písních

lidových je to vždy Latin, který zastává podlého, úskočného, zrádce, chlípníka, hrabivce, ohavu tělem i duší. Tak to mají písně srbské i bulharské. Předsudek proti Latinům zdědili Slované po Řecích, kteří nepojali jej snad z boje patriarchů cařihradských s papeži či až od Fotia. Naopak roztržka církevní byla jen dovršením staré národní nevraživosti řecko-římské. Řeci byli vždy šovinisté, úzkoprsí, neuznávající kromě svého nic jiného. Římané uznali a přijali řecké filosofy a básníky za své, Řekové nikdy neuznali žádných římských básníků. Vergil, Horác pro Řeky neexistoval. S křesťanstvím a řeckou kulturou vssáli Slované pravoslavní onu nechuť k latinismu, které v nich původně nebylo ani býti nemohlo. A dosud tímto přijatým jedem laborují, a teď bohužel nejen proti vlastním Latinům, ale i proti svým se obracejí — katolickým Charvátům a Slovincům (na severu proti Polákům). Bude to státi mnoho práce, než se tento jed řecký z myslí a srdcí slovanských vypudí, aspoň na tolik, aby Slovany samy nerozdvojoval a od sebe neodrážel. K této úloze kulturní vyzývá autor Slovince!

*

Ve čtvrtém svazku loňských Izvěstii (Zpráv) petrohradské Akademie slovesné nalézáme několik zajímavých literárních zpráv: Jančuk přináší (Literat. Zamětki) řadu pohledů do života doby Puškinovy a jeho přátel snah jejich a plánů; Černyšev píše o posledních letech Nekrasova a posmrtném jeho významu; Kozmin rozebírá Naděždina jako kritika a politika (v Sěv. Věstníku); Koni uvádí neznámé básně Mjatleva, jednu žertovnou na zpěvačku Viardotovou, jež na celý život upoutala Turgeneva; Speranský podává první ruské písně lidové sebrané srbským Karadžičem na cestě z Petrohradu do Srbska; vůbec první to ruské písně lidové, foneticky zapsané!

*

V krakovské akademii věd podána práce polského učence anthropologa Stołyhwy o lebce z Novosiolky na Malé Rusi. Je to lebka „scythická“ a autor srovnávaje ji s lebkami tvaru neanderthalského (Neanderthal, Spy, Krapina) podle methody G. Schwalbe dochází k tomu závěru, že tak zvaný „homo primigenius“ (předchůdce dnešního člověka) nežil jen ve starší době diluviální, ale i v pozdějších dobách historicky nedalekých. Podle něho nebyl to tedy nijaký prvotvar člověka, ale podružný typ. Nálezem a vývody Stołyhwy by celá ta theorie o dávném poločlověku byla značně otřesena.

*

Ruský biolog Cachotin v německém „Archivu fysiologickém“ pojednává o životních elektrických proudech u zvířat. Proudy měřil hlavně na povrchu, kde jejich generatorem jsou žlázy. Živočichové žláz pod kůží nemající (ptáci, plazi) nedávají známek proudu eletrického na povrchu svém. Na kůži žlázovité jevily se proudy, jež byly tím silnější obyčejně, čím kůže (žlázy v ní) více slizu vylučovaly. Proud dosáhl až 15 millivoltů (mv. = tisícina voltu). Podobnou sílu proudu změřil též na ulomeném ocase ještěrky (16 millivoltů), kde ovšem byl to proud celého podrážděného odtrženého údu. Původce proudů v nervech.

svalech, podle Čachotina může býti elektromotorická schopnost plasmatické pokožky. Tedy jest vnitřní silou buněčnou ba ještě spíše molekullovou a atomovou.

Anglický učenec S. S. Maxwell v „Časopise biologické chemie" sdělil nedávno své pokusy s nervy tělesnými konané. Zkoumal jaké povahy je vedení dojmu v nervu, zda fysikalní (snad elektrický proud) či chemické. Pokusy svými myslí že na jisto stvrdil, že podráždění nervu vede se dále v nervu processem chemickým, a při tom process ten není okysličování, nýbrž něco jiného. — Populární názor dosavadní o vedení dojmu v nervu byl ten, že je to pochod elektrický. Vždyť se nerv tak podobá drátu elektrickému! A funkce jeho práci proudu elektrického! A přece tedy ne!

Známou hospodářům únavu půdy po lucerce, po jeteli a podobných plodinách, osvětlují francouzští badatelé Pouget a Chouchak. Není to vyplaněním půdy, není to odnětím látek živných, že půda stále jetelem osévaná, konečně přestane jetel plodit. Příčinou jest sebeotrava rostliny samé. Jetelové rostliny vylučují do půdy nějakou látku, jež působí v půdě na způsob toxinu v živé tkáni. Jetel si tedy půdu svými výpotky otravuje. Půdu jetelem takto otrávenou třeba jen sterilisovati, a jetel daří se v ní zase znovu.

Vloni měřili teplo slunečních paprsků na vrcholku Montblanku francouzští fysikové C Féry a G. Millochau. Měření dálo se koncem srpna. Měření konáno zdokonaleným způsobem. Titéž učenci pokus ten opětují už více let po sobě a výsledky srovnávají. Předloni dopočítali se teploty v centru slunečním 5620°, vloni pak jen 5555°. Tu však ještě třeba počítati s pohlcením tepla atmosferou sluneční, jež jest v různých letech různě silné. Připočítavše toto pohlcené teplo, dostali zmínění učenci teplotu jádra slunečního vloni 6042° a předloni 6132°.

O Marsových obyvatelích přeli se teď ve vědeckých listech anglických hvězdáři Lowell a A. R. Wallace. Onen hájí obydlenost Marsu, zvláště po lonském novém pozorování, Wallace ji popírá. Spor jde o tak zvané kanály Marsovy. Lowell je má za struhy zavodňovací, jimiž stéká voda k rovníku ze zasněžených pólů. Wallace praví, že je to nemožno, aby voda od pólů tekla v kanálech 4 až 5 tisíc *km* dlouhých. Tu třeba by ji bylo poháněti, a k tomu by třeba bylo takové síly, že ji Marsovi obyvatelé nemají. Je to spor, jenž sotva kdy rozřešení dojde!

*

Nedávno vypískali ve Varšavě z divadla Przybyszewského nové drama „Sluby". Před několika lety ještě byli jím a jeho výtvory uneseni. Dnes se jeho strašidelnému symbolismu vysmáli.

Stejně na pornografii a neřestná lehtavá dramata si stěžují polské i ruské listy. V románě a povídce a také na scéně rozvinula se jako dominující vkus. Bylo jí i dříve, ale jen v ústraní anebo výjimkou. Dnes však, praví divadelní kritik petrohradský, ruská scena jen výminkou vidí své klassiky, a za to denní stravou jest lehkonohá musa bez šatů.

Dne 31. března oslaveno v Rusku 200letí „graždanky“, nynějšího písma ruského, jež zavedl car Petr místo starších cyrillských tvarů, které zůstaly teď jen písmem církevním.

Redaktor srbsko-lužického „Katholského Posla“ Jakub Ševčík poslán za faráře do Saské Kamenice, ježto je tam třeba kněze znajícího vedle němčiny též srbsky, česky a polsky. Pro „Katholského Posla“ zdá se nenahraditelný. Navrhuje sám sbírati fond, aby redaktor jediného časopisu katolíků lužických mohl býti samostatným člověkem.

Zemřeli. 20. března Vladimír Antonovič, rodem Polák, srdcem Rusín, prací svou však historický badatel a spisovatel ruský; Zdzislav Suchodołski, malíř polský staré školy (* 1833). — 31. března Kristian Petrlík, professor techniky, spisovatel mnoha inženýrsko-technických prací. — 11. dubna Ludvík Górski, nestor šlechty polské a hospodářské literatury polské (* 1818). — 13. dubna F. J. Bulgakov, spoluredaktor „Nového Vremene“, žurnalista, historicko-literární spisovatel ruský. — 24. dubna Dr. Baltazar Bogišić, bývalý ministr bulharský a černohorský, právnický spisovatel jihoslovanský. Ivo Hreljanović, slavný charvatský interpret Wagnera, vydavatel slovníka charvatsko-anglického.

Zprávy národohospodářské.

Loňský rok prohlášen byl po celé zeměkouli jako zvláště podnikavý. A třebas už v zemích západních (Amerika, Německo, Anglie) vloni objevily se známky ochabnutí, u nás přece stejná pevná a podnikavá nálada vytrvala až do konce. Ba uzavřením rakousko-uherského vyrovnání mohlo přispěti ještě ku zvýšení, rovněž i naděje na konečnou dohodu se Srbskem.

Podnikání se dá u nás stopovat třemi směry: v akciových společnostech, ve společnostech obmezeného ručení a v podnicích osobních. Nejpřirozenější je toto poslední podnikání. Ono dává také výraz duchu a náladě obyvatelstva. Je totiž bezprostřední Většinou všímají si tu jen velikých podniků, které spadají pod pojem „továrny“. Ale nejen tovární podnikání, také vyrůstání nových závodů menších — řemeslných a obchodních — jest výrazem téže nálady a téhož směru. A u nás, kde velkoprůmysl není ještě tak vyvinut, a obyvatelstvo z velké části ještě zemědělské, je tato cesta a tento stupeň také nutností. Vznikají napřed malé závody živnostenské a z nich pak vyrůstají větší velkoprůmyslové a obchodní. Děje se to většinou i tehdy, když postup v tomže druhu není možný, jako na př. u hornictví a hutnictví, u drah, u bank, kdež nemůže malá živnost předcházeti velké. I tu se totiž podnikatelé většinou vyvinují z průmyslných kruhův ostatních vrstev. Nemajíce zatím ještě statistiku drobné živnosti po ruce, spokojíme se aspoň přehledem velkého podnikání v roce minulém.

Soukromých (osobních) podniků bylo vloni založeno 544, zvětšeno a rozšířeno 43. Kapitál vložený do podniků těchto možno sice odhadovat, ale ani přibližnost odhadu nedá se zaručiti. Není také zvykem při soukromých podnicích všecek kapitál najednou v podnik ukládati, nýbrž pracuje se tu postupně a podnik zařizuje se obyčejně po částech, stále doplňuje a zdokonaluje. Zda kapitál vložený jest vlastní, či vypůjčený, na tom nesejde. Porovnávajíce nově vzniklé soukromé podniky s podniky veřejnými, účtování podrobenými, můžeme říci, že uložen v soukromých nových a rozšířených podnicích kapitál asi 150 až 160 milionů korun. Nejvíce soukromých podniků povstalo v odboru textilním, totiž 107, potom ve výrobě poživatin, totiž 69, potom v odboru chemickém (barvírny, mydlárny, olejny, výroba chemikalií a pod.), totiž 42, pak v dřevodělnictví 39, v papírnictví a stavebnictví po 33, v kovodělnickém průmyslu 29, v konfekci a skelném průmyslu po 27, ve strojnickém průmyslu 25, v hornictví a hutnictví 23, v kožedělné výrobě 15, ve výrobě přístrojů 14, v tiskařství a obrábění porcellánu, hlíny, kamene po 11, ve výrobě elektřiny a plynu 8 závodů.

Také rozšíření starých závodů stalo se nejčetněji v textilnictví (23) a pak ve strojnictví (8). Možno za to míti, že v samých textilních podnicích jednotlivcův uloženo bylo vloni nově 40 až 50 mil. korun.

Druhou četnou kategorií podniků vloni nově založených jsou společnosti s obmezeným ručením, jež roku 1902 podle nového zákona poprvé počaly v život vstupovati. Těchto založeno bylo 198. Kapitál základní těchto společnosti jest 52 mil. K, splaceno však hotově jen $18^1/_2$ mil. K. Četné závody nové povstaly tu v obchodním odboru (35), ve stavebnictví (23), ve výrobě strojův a přístrojů (20), ve výrobě potravinné (16), v papírnictví a tiskařství (15), v hornictví a hutnictví (13), v jiných odborech jen v menším počtem (od 2 do 7 závodů).

Třetí způsob podnikání jsou společnosti akciové, podnikání kapitálově obyčejně nejsilnější. Těch povstalo vloni 67, dvakrát tolik co roku 1906 (34) a třikrát tolik co roku 1904 (19). Kapitál akciový činil 137 mil. K. Roku 1905 bylo založeno sic jen 27 společností akciových, ale základní kapitál tehdy obnášel 132 mil. K. U porovnání s roky jinými však loňské akciové podniky byly v přiměřené síle kapitálové (r. 1906 66 mil. K, r. 1904 26 mil. K).

Z akciových společností bylo nově založeno: bank a pojišťoven 6, lokálních drah 14, plavebních společností 3, loděnice 1, obchodních společností 6, hornických 2, strojnických 10, dřevodělné 3, textilních 5, chemické 4, papírny 4. Z těchto společností mnohé nejsou zcela novými podniky, nýbrž staré soukromé podniky byly jen přetvořeny ve společnosti akciové. Podobně i při společnostech s ručením obmezeným nepovstalo zcela novych podniků 198, nýbrž i mezi nimi jsou staré podniky, přetvořené z akciových nebo soukromých s novou výhodnou formou. Je tedy namnoze mezi podniky společenstevními jen firmu novou. Závod sám však už trval před tím. Ale i takovéto přetvořování jest jakýsi výraz podnikavosti, jest jistě aspoň tolik co rozšíření závodu, a bývá také skoro vždy s rozšířením závodu spojeno.

Celkem tedy možno čítati vloni nových a rozšířených velkozávodů 852 se základním kapitálem asi 350 mil. korun. Podle odborů nejvíce textilních (116), strojnických (74), hornicko-hutnických (38), papíren a tiskáren (52).

Podnikavost rakouská nezůstala však omezena jen na hranice cislajtánské. Naši lidé a náš kapitál súčastnil se v podnikání i v Uhrách a jiných zemích zahraničních. Zřetelna jest účast ovšem jen při společenstevních podnicích. Těch (akciových společností) povstalo vloni v Uhrách na 400 s kapitálem základním 214 mil. K. V některých z nich účast rakouského kapitálu a podnikatelstva jest přímo zřejma. Tak z největších 17 podniků s kapitálem 60 mil. K jest jich rakouských vlastně 9 s kapitálem 31 mil. K. Odhadnout účast v ostatních podnicích je zatím nemožno. Ale podle předešlých let soudíc, kdy účast rakouská na velkopodnicích v Uhrách bývala 20 až 30% všeho podnikání, možno i na loňský rok vzíti onu spodní číslici a říci, že uložili jsme v Uhrách přes 40 mil. K. Účast na podnicích v jiných zemích jest neznačná pouze.

*

Rusko chystá se k novému velkému podniku. Otevřevši minulý rok středoasijskou dráhu z Orenburku do Taškentu a počavši letos spojku svých středoasijských drah s drahami anglo-indskými, doplniti hodlá i svou hlavní trať sibiřskou poamurskou větví, jež byla z původního plánu sibiřské dráhy vynechána a zaměněna drahami mandžurskými na neštěstí ruské! Poamurský díl sibiřské dráhy od Nerčinska do Blagověščenska jde krajem liduprázdným bez osad ruských, plným bažin a lesů v údolí řeky a s kopci a skalami po obou stranách údolí, z nichž jižní strana je vyšší a příkřejší, severní více otevřena, čím drsnost a nehostinnost kraje jenom je zvýšena. Dráha je teď však přece nutností pro Rusko, kdy mandžurské dráhy jsou jen v dočasném držení ruské společnosti provozovací, která má koncessi od Číny na 80 let. Po vypršení této lhůty Čína jistě dráhu převezme. Rusko už i dnes jest odtrženo od své nejlepší provincie na východním asijském pobřeží, od bohatého na mořská i zemní bohatství Sachalinu, Kamčatky a pobřeží tichooceanského, jakož i od úrodné doliny ussurijské a velkého přístavu svého Vladivostoku. Přístup po vlastním území možným je jenom s přesedáním s dráhy na lodi a tedy obtížný a jen po 5 měsíců v roce přístupný. Náklad na dráhu rozpočten na 215 mil. rublů, ale dráha bude dlouhá léta passivní a bude třeba tudíž každý rok nejen úrok z kapitálu toho celý splácet ze státní pokladny, ale i provozovací náklad nésti Kromě toho, jak bývalý ministr Witte v senátě uváděl, bude potřeba na kolonisaci a opevnění dráhy nových velikých obnosů, na umístění a vydržování posádek nových stálých nákladů. A konečně na kolonisaci celého Poamuří, jež může býti hlavně průmyslovou pouze, také bude třeba nových subvencí. Náklad s tím vším spojený bude možno páčit na půl druhé miliardy rublův. A celý nákad tento bude jen z malé části produktivní. Nebude-li však produktivní ihned, bude se vyplácet později. A pro udržení a povznesení své moci na východě jiné cesty Rusku nezbývá.

Od počátku července obnoví se opět přímé spojení západní Evropy s východní Asií, po sibiřsko-mandžurských drahách. Přímé tarify stanoveny z Berlína, Antverp, Brusselu, Paříže a Londýna až do Vladivostoku a přístavů japonských. Tou cestou z Londýna do hlavního města Japonska bude možno dostati se za tři neděle, dnes cesta mořem trvá 6 neděl a déle.

Kolonisace sibiřská letos jde ještě živěji než vloni. Už za první tři měsíce dostoupilo stěhování 145.133 duší a první polovice dubna vyvedla na sto tisíc duší, tak že už za tu dobu do 15. dubna vyšlo z Ruska do Sibiře tolik lidí, co před rokem 1907 nebývalo za celý rok. Letoší proud vystěhovalecký jest zase silnější loňského. V době do dubna vyšlo vloni necelých 120.000 duší, tedy letoší východ je už o 45.000 duší silnější loňského.

Hospodářská a společenská obrana proti židům najednou se zrodila a i v těch zemích, kde o ní nikdy dřív ani vzpomínat nechtěli. A přivedl k ní silný příliv židů ruských. Tito židé naučí západoevropské filosemitské národy pravému názoru na židovskou otázku v Rusku! Pešťská policie usnesla se na přísné kontrole ruských židů do města se navalivších. Německé úřady expedují je ihned dále a netrpí jim vysedati v Německu. Anglie už déle se před nimi brání, ale nemohou-li do Anglie přímo z Ruska, činí to oklikou na Ameriku. Antisemitismus anglický není dnes už o nic menší než německý. A antisemitskou stává se i severní Amerika. Vloni přibyvší ruští židé přinesli s sebou do Spojených Států i anarchismus a loupeživost, jakou v Rusku poslední tři léta ve velkém stále organisují. Ale ne tak tato zločinnost přivedla Amerikány teprve v náladu antisemitskou. Jiné zjevy hospodářského a společenského života k tomu první přičinily. Jak měsíčník „Christian Statesman“ sděluje v březnovém sešitě, stoupl počet židů ve Spojených Státech poslední léta až na 2 miliony. Na populaci víc než 80milionovou by to nebylo mnoho, aspoň ne více než v Rakousku, nýbrž jen poloviční poměr Rakousko-Uherska. Ale ježto židé seskupili se v Americe jen v několika místech, jsou tím nápadnější. Tak v Novém Yorku jest jich dokonce na milion duší, tedy asi týž poměr co v Krakově! A stačili se tam už dostati do všech povolání a úřadů. Mnohá odvětví jsou jimi skoro výlučně obsazena. Už došli i k místům universitních professorů, každá z východních universit má už professory židy (od jednoho do šesti!). Není to sic poměr jako v Evropě, ale nutno považiti, že americká židovská populace jest vlastně teprv několik let v Americe! Vedle Nov. Yorku jsou veliké židovské menšiny: v Chicagu (180.000), ve Philadelphii 100.000), v Bostoně (80.000), v St. Louis (50.000), v Pittsburgu (45.000), v Baltimore (35.000), v Clevelandě (35.000), v San Francisco (33·000), Cincinnati (30.000), v Minneapolis a v St. Paul (po 28.000). Celá židovská populace soustředěna tedy asi v 20 městech největších a nejživějších. Jako všude i v Americe vtlačili se už do většiny vlivných listů a novin. Mají sic své výlučně židovské noviny, ale i křesťanské některé denníky zcela obsadili a sobě podrobili. Zvláště v Nov. Yorku

a Chicagu tisk je z valné části už v jejich rukou. — Není divu, že Amerikány pojímá nevole, když tito výluční solidární mezi sebou cizinci za krátkou dobu 20 až 30 let takto se zmohli a ovládli!

Rozhled socialní.

Obáváno se veliké nezaměstnanosti v zemích našich tuto zimu, když vloni v listopadě počaly se hrnouti zástupy dělníků ze Spojených Států do evropských vlastí svých. Ale zatím obavy ty byly zcela zbytečny, a příležitosti k práci, zdá se, všude ještě tuto zimu přibylo. Aspoň výkazy sprostředkujících ústavů za letoší leden a únor jsou mnohem příznivější než vloni a nejeví vůbec, že by kde v říši byl nával na uprázdněná místa pracovní. Bylť v letoších zimních měsících (prosinec, leden, únor) práci hledajících osob: 54.397 v prosinci, 69.952 v lednu a 73.200 v únoru. Vloni v těchže měsících hledalo si práci: 54.327 v prosinci, 71.483 v lednu a 74.018 v únoru. Celkem tedy loňskou zimu hledalo práci 199.828 osob, letoší zimu jen 197.549 osob. A dělníků hledáno na uprázdněná nebo nová místa letos v prosinci 38.428, v lednu 63.383, v únoru 66.590; vloni však v prosinci 36.103, v lednu 58.981, v únoru 60.274. Tedy letoší zimu nabízeno práci 168.401 dělníkům, loňskou zimu jen 155.358 dělníkům. Vloni na 100 nabídek připadalo 127 poptávek po práce, letoší zimu však na 100 nabídek práce jen 118 poptávek.

Údaje týkají se většinou kvalifikované práce, tedy učených dělníkův, ale ne všecky. Pocházejíť od 824 ústavů sprostředkujících a z nich 587 jest naturálních stravovacích stanic, jež, jak známo, sprostředkují práci obyčejně pro nekvalifikované, pro nádenníky a zemědělské dělnictvo.

*

Nedávno zasedal v Pešti kongres odborových organisací dělnických (socialně-demokratických), na němž podána zpráva o nadobyčejném postupu organisace. Podle zprávy té socialisté uherští dospěli mnohem dále než naši u nás, ba dále než němečtí v říši. Vždyť počátkem roku 1907 bylo prý sorganisováno 31% všeho dělnictva uherského (totiž 153.332). Od roku 1901 organisace počala se zdvíhati z pranepatrných počátků. Toho roku čítaly odborové spolky leda necelé 4800 členů. Roku 1902 už se počet ten zdvojnásobil. Roku 1903 počet členů z 10 tisíc vzrostl na 35 tisíc, r. 1904 na 47 tisíc, r. 1905 na 65 tisíc, r. 1906 na 123.000 a r. 1907 na 153.000! V tom jest zemědělského dělnictva jen 24.000, ostatní je tovární a živnostenské. Pro nastávající boj za všeobecné volební právo, k němuž se socialisté chystají, je to zvláště výhodné pro ně. Massami dělnictva průmyslového dá se snadněji pohnout než massami zemědělskými. Mají-li pak celou třetinu průmyslového dělnictva sorganisovánu, tu teprv jsou pány situace.

Slabá jest však organisace ta finančně. Máť na hotovosti počátkem loňského roku $1^1/_2$ mil. kor. Na podpory (v nezaměstnanosti, cestovné, v nemoci, vdovám a sirotkám) a na tisk vydáno r. 1904 z 846.820 K celou polovičku, totiž 419.000 korun. Roku 1906 však ze 1,680.059 K vydáno jen 619 000 K na tytéž účely. Ježto správa vyžádala si r. 1906 710.000 K, tedy sbírá se v kassách válečná pohotovost dosti pomalu a obnáší dnes sotva 2 miliony, čili asi 12 K na jednoho člena. Pro všeobecnou stávku, jíž socialisté hrozí, přece jen slabý fond. Sotva na týden stačící!

*

Rakouští průmyslníci kromě svých úředních sborů v komorách obchodních mají své specialní organisace podle odvětví, a tu buď pro všecky země nebo jen pro jednotlivé země a kraje, ale mají kromě toho i všeobecné ústřední svazy, které hájí všeobecné zájmy jejich. Pro celou říši jsou tři takové svazy, a největšího vlivu z nich nabyl vídeňský „Bund der österreichischen Industriellen“. Kromě toho agituje se už dlouho, aby se seskupil obranný svaz protistávkový, sdružení prácedárců na vývoj a odboj. Sdružování toto počato podle všeho z antisemitských a živnostenských kruhů vídeňských a dolnorakouských. A sdružení má se čile k světu! Vypracovalo už a podalo zvláštní zákon protistávkový. Toto rázné vystoupení zalíbilo se podle všeho mnohým členům starých skupin a hartuseno na ústředí, proč akci tu nepodporuje nebo podobně nevystupuje. „Bund“ tedy musil vystoupiti s oběžníkem, jejž důvěrně poslal všem členům svým. V oběžníku tomto zavrhuje celou akci protistávkovou, zákon navržený prohlašuje za zbytečné dráždidlo dělnictva a neodborně sestavenou slátaninu, jež nezná ani dnešního práva ani cílů svých právnicky sestavit neumí. Oběžník prohlašuje každý takový výminečný zákon za nemožný za dnešních poměrů, zvláště, když by zákon ten směřoval jedině proti dělnictvu a tytéž přehmaty na straně zaměstnavatelů nechával nepovšimnuty. Taková nerovnost stanoviska za dnešní socialní citlivosti není možnou. Proti stávkám, praví „Bund“, lze vystačiti úplně s dnešními zákony. Jedná se jen o to, aby soudy a úřady přesně se dnešních ustanovení držely a dobře je vykládaly. A k tomu cíli především musí průmyslníci pracovati a úřady takto vychovávati. Lepší než výjimečný zákon byla by všeobecná trestná ustanovení proti násilnostem. A tu svaz průmyslový obrátil se na ministra spravedlnosti, aby při sestavování trestního zákonníka, jehož moderní oprava už na dvacet let se chystá, přibral také při dotyčné partii zástupce průmyslu, aby mohla v trestní zákonník býti pojata též ustanovení, jež by objímala i poměry ze styku dělníka a zaměstnavatele vyplývající. A to jim bylo slíbeno. Toto pak „Bund“ považuje za lepší záruku obrany protistávkové, než nešikovně navržený zákon z kruhů maloprůmyslových. Dodává, že na takové stanovisko agitační se velkoprůmysl snížiti nesmí.

*

Redaktor výtečné mezinárodní anthropolické a ethnologické revue „Anthropos“ prof. Dr. W. Schmidt měl nedávno ve Vídni přednášku

o poměru národopisu (ethnologie) k sociologii. Obě vědy jsou mladé a obě ještě mají své methody neustálené. Národopis už často skýtal oporu socialním oprávcům. Vmýšleli se ve stav člověka přírodně žijícího, ale stav ten si libovolně koncipovali. Tak celý system Rousseauův, jenž ovládal sociology velké revoluce francouzské, založen na mylném pojetí prostého života v přírodě. A také později a ještě dodnes panují ruzné mylné náhledy o životě prostých, přírodních národů. Jako dřívě nakloněni byli k idealisaci života jejich, tak dnes většinou národům těm křivdí. Prohlašují divoce žijící národy buď za nemravné, otrocky spoutané zděděnými zvyky, jež samy o sobě jsou často protisocialní. Ale tomu tak není. Prvotné národy mají své socialní pevné zřízení, jež má tak dobré i špatné stránky jako naše, a tak je v přerodu a vývoji jako naše. Jednotlivec není víc poután nežli u nás. Vůle a snaha individuelní přichází v řídkých pravidlech sama sebou více k platnosti, nežli v hojných řádech a zákonech našich. Dosud ethnologie všímala si více všeobecných zjevů. Jako pomocná věda sociologie musí však sestoupiti ke studiu jednotlivce. K tomu nejlépe uschopněni jsou missionáři, kteří, znajíce řeč lidu a svým úřadem už s jednotlivcem a duší jeho spojeni, dovedou nejlépe a s láskou vniknouti v život jednotlivce. Toto stopování života a vývoje jednotlivcova za primitivních socialních řádů divošských národů, může nejednou přinésti platný dokument pro stavbu zákonů vědy sociologické.

*

Francie konstatuje za loňský rok 773.000 narozených a 793.000 zemřelých. Tedy roční úbytek 20.000 duší. To je krok kseslabení a vymření národa. Tento stav Francie, nad nímž politikové i sociologové francouzští hořekují, jest jistě jenom přechodný. Francie, možno říci, už skoro po půl století si odpočívá. Všeobecně má se za to, že mravní poměry, ne hospodářské, se musí změniti. Západní národové vůbec i ti, co nemají ještě strachu před vymřením jako Angličané, Belgové, Němci, vyvinuli si podivuhodnou péči o dítě. A to v každém ohledu, nejen co do hojnosti potomstva, ale i co do jakosti potomstva. V posledním svazku „Deutsche Revue“ probírá amsterodámský lékař Dr. Hector Treub názory, návrhy i opatření, jež západoevropští státníci a lékaři vymyslili na podporu zdravého pokolení lidského. Souvisí to s obavou Francie, že právě francouzských lékařů nejvíc se v tom oboru vyznamenalo. U nás na východě nikdo si takové péče nepřipouští. Poměr 30 až 40 i 50 promille narozených je tak příznivý, že netřeba si lámat hlavy. I při úmrtnosti kolem 30 a přes 40 promille zůstává ještě hojný přírůstek. Poukazuje se sic na povalnou zrovna úmrtnost kojenců. Ale zdá se to vše nezměnitelno. Ty plány a návrhy západoevropské jsou u nás na slovanském východě nemožny. A přece kdyby bylo lze osvojiti si něco z těch rozumných zdravotních a socialních rad, byl by z toho užitek nesmírný pro povznesení všeho postavení našich vrstev lidových.

Školství.

Ministerstvo kultu a vyučování vydalo 29. února 1908 nový předpis o zkouškách maturitních na gymnasiích a realkách z něhož vyjímáme:

§ 6. Písemní zkoušky maturitní konají se ve hlavním období (letním) zpravidla tři neděle před zkouškou ústní.

Dni, stanovené pro písemní práce, mají bezprostředně následovati za sebou; v těch dnech v VIII. třídě gym., resp. v VII. třídě real. se nevyučuje. Není dovoleno, aby téhož dne konaly se dvě zkoušky písemné

Ústní zkoušky maturitní ve hlavním období konají se bezprostředně před neb po skončeném druhém pololetí a mají se počíti zpravidla ne více než 14 dní před neb 8 dní po pravidelném ukončení školního roku.

Šest dní všedních, které ústní zkoušce bezprostředně předcházejí, případně, spadá-li ústní zkouška do hlavních prázdnin, posledních šest dní všedních ve škol. roce abiturienti vyučováni nejsou.

Dále konají se zkoušky maturitní také v období vedlejším po hlavních prázdninách (v období podzimním), kromě toho v dalším období vedlejším v měsíci únoru (v období únorovém).

Období letní jest pravidelné období zkoušky pro veřejné žáky, kteří v témže škol. roce absolvují, dále pro privatisty nejvyšší třídy, pokud smějí býti připuštěni, a konečně pro ty kandidáty, kteří v dřívějších obdobích byli schopnými neuznáni.

Období podzimní je stanoveno ke zkoušce pro abiturienty, kteří dle dokladů pro nemoc nebo z jiného nutného důvodu nemohli ke zkoušce se dostaviti; dále pro ty, jimž skutečně bylo na překážku, že v letním období započatou zkoušku ukončiti nemohli; a konečně pro abiturienty, kteří aby ke zkoušce přijíti směli, musí se podrobiti před tím ještě zkoušce opravné. Zkoušce v období zimním jest se podrobiti zpravidla na témže ústavu.

Ti, kdož studují soukromě, připuštěni bývají v období letním i podzimním.

Zemská školní rada oznámí v čas gymnasia, na nichž koná se zkouška maturitní pro externisty; těmto gymnasiím přidělují se, žádají-li toho, zemskou školní radou také ti abiturienti, kteří snad ve zkoušce před dřívější komisí pokračovati nemohou.

Dobré známky, jichž nabyli kandidáti při písemní zkoušce v období letním, nabývají platnosti také při zkoušce konané v období podzimním.

Ústním zkouškám v letním i podzimním období předsedá příslušný zemský školní inspektor neb jeho zástupce.

Období únorové je stanoveno pro kandidáty, kteří v letním nebo podzimním období roku minulého byli na půl roku reprobováni.

Tyto zkoušky maturitní konají se zpravidla před touže zkušební komisí a možno-li, také za téhož předsednictví, jinak však za řízení ředitele ústavu.

Případné příznivé posudky o písemních pracích první zkoušky maturitní platí i pro zkoušku opětovanou.

§ 7. Písemní zkouška na gymnasiích pozůstává z následujících písemních prací klausurních:

a) z volného pojednání z jazyka vyučovacího ze tří různorodých themat;

b) z překladu z latiny na jazyk vyučovací;

c) z překladu z řečtiny na jazyk vyučovací.

Pro pojednání v jazyku vyučovacím určeno pět hodin a pro oba překlady po třech hodinách. Čas, jehož třeba k oznámení textu, nesmí se čítati do doby pracovní.

Na školách realných pozůstává písemní zkouška s německou řečí vyučovací z následujících prací klausurních:

a) z volného pojednání z jazyka vyučovacího ze tří různorodých themat;

b) dle průpravy žáků ze snadného volného pojednání v řeči francouzské nebo z překladu z němčiny do frančiny (v Tyrolsku a Vorarlbersku místo frančiny jest vlaština);

c) z překladu z jazyka anglického (v Korutanech z jazyka italského, v Tyrolsku a Vorarlbersku z jazyka francouzského) do němčiny;

d) z deskriptivné geometrie.

Na Moravě požaduje se mimo pojednání z německého jazyka vyučovacího s volným výběrem ze tří rozličných themat také volné pojednání v jazyku českém. V Bukovině vztahuje se práce klausurní sub *c*) na pojednání v rumunské nebo rusínské řeči; na státní realce v Terstu na překlad z angličiny do němčiny nebo na pojednání z vlaštiny; na realné škole státní v Gorici na pojednání z vlaštiny nebo slovinštiny, konečně v Krajině na překlad z vlaštiny do němčiny nebo na pojednání ze slovinštiny, a to dle toho, který jazyk jest pro toho kterého zkoušence jako (relativně) obligátní.

Na školách realných s neněmeckou řečí vyučovací:

Na realné škole v Roveredu, na vyšší škole realné v Mitterburku a na městské škole realné v Terstu (věsměs vlaština řečí vyuč.) vztahuje se klausurní práce sub *a*) na pojednání z vlaštiny, sub *b*) na překlad z vlaštiny do němčiny, při čemž přípustné je také volné pojednání z němčiny a konečně sub *c*) na překlad z frančiny do vlaštiny.

Na realných školách s českou řečí vyučovací vztahuje se práce klausurní sub *a*) na pojednání v řeči vyučovací, sub *b*) — vyučuje-li se němčině na té které škole realné obligatně — na pojednání v řeči německé, a konečně sub *c*) na překlad z frančiny do řeči vyučovací.

Na realné škole ve Splitu vztahuje se klausurní práce sub *a*) na pojednání v jazyku srbskochorvatském, sub *b*) na pojednání v jazyku italském, *c*) na překlad z němčiny na jazyk srbskochorvatský nebo naopak.

Pro práce sub *a)* a *b)* určeno pět hodin, pro volná pojednání v řeči, jež není řečí vyučovací, po čtyřech hodinách; pro všechny ostatní práce po třech hodinách. Čas, jehož třeba k oznámení textu, nesmí se čítati do doby pracovní.

§ 8. K pojednání o jazyku vyučovacím jest voliti taková themata, která leží v okruhu nazírání a v myšlenkovém kruhů zkoušenců a která jsou výši obecného jejich vzdělání, jež mají na jevo dáti, přiměřena; avšak nesmí to býti táž themata nebo byť i jen poněkud přibližná těm, která byla ve škole již zpracovaná.

Odstavce k překladu buďtež voleny zpravidla ze spisovatelů (autorů), kteří vykládají se ve škole, avšak tyto zvolené odstavce nesmějí býti čteny ve škole; mohou býti vyňaty i z takových starých autorů klassických, kteří na gymnasiích povinně se nečtou, ač-li tato místa obsahem i dikcí vhodna jsou.

Rovněž odstavce vybrané k překladu z cizí řeči nesmějí býti čteny ve škole; i ony ať nepůsobí žádných zvláštních obtíží mluvnických nebo věcných a tvoří — pokud možno — myšlenkově zaokrouhlený celek — Úlohy z deskriptivné geometrie jest tak voliti, aby nevymáhaly osvojení na paměť nebo užívání vedlejších partií neb konstrukcí, nýbrž dávaly na jevo jistý procvik v hlavních poučkách v jejich spojitosti a kterak dá se jich upotřebiti ve všeobecných praktických případnostech.

Text ať nepůsobí žádných zvláštních nesnází mluvnických nebo věcných a jest — pokud možno — myšlenkově zaokrouhlený celek; pokud rozsahu se týče, obsahuj 30—40 řádek nebo veršů.

§ 9. Themata jednotlivých prací volí zemský školní inspektor z themat, jež navrhují učitelé těch kterých předmětů v nejvyšší třídě (a to pro jazyk vyučovací ve dvou skupinách po třech různorodých thematech). Odborní učitelé odevzdají navržená themata řediteli, který prohlédna je a případně rozhovoře se o nich s odborným učitelem, předá je zapečetěné zemskému školnímu inspektorovi Při úlohách k překladu jest zároveň poznamenati, které údaje nebo pokyny jest třeba k navrženému textu připojiti, aby porozumění usnadnily; jeví-li se toho potřeba, může k textu přičiniti se kratičký nápis, jenž by orientoval. — Podobně jest dovoleno i při pojednáních z jazyka vyučovacího připojiti některé poznámky na vysvětlenou neb na ulehčenou.

Při písemních pracích z latiny a z řečtiny jakož i z jazyků cizích jest dovoleno užívati slovníku.

Text jazyka cizího diktuje se, aniž se udává autor nebo dílo, a píše se na tabuli; avšak ponechává se uznání ředitelovu na vůli, aby text zkoušencům předložil.

§ 10. Jest postarati se o to, aby úlohy, jež jsou určeny k písemním pracím, nedostaly se žákům dříve na vědomí než v čas, kdy začnou pracovati. Narážek při vyučování, z nichž dalo by se souditi na navržená themata, jest pokud lze nejsvědomitěji se vyvarovati. Aby se předešlo účinně podvodu při práci, jest třeba, aby učitel kterému svěřen dozor, věnoval ustavičně pozornost zkoušencům.

V téže místnosti nesmí pracovati více než 20—25 zkoušenců; je-li jich více, musí býti tak rozděleni, aby oddělení, která tato čísla nepřekročují, pracovala současně v oddělených místnostech, a to za zvláštního dozoru. Opustiti pracovní místnost mezi prací jest dovoleno zkoušenci jen v nejnutnějších případnostech. Jest věcí ředitelovou a sboru učitelského, učiniti ještě snad rozsáhlejší opatření za daných poměrů místních. Jakmile zkoušenec práci ukončil, má odevzdati vše: přepis na čisto (čistopis), pořídil-li jej, i osnovu (koncept) jakož i jakékoli stenografické náčrtky i jiné poznámky a případně i daný text — a místnost opustiti. Každý učitel zaznamenává v protokole dobu svého dozoru, čas, kdy která práce byla odvedena, jakož i všechno ostatní, co za svého dozoru pozoroval a co se přihodilo.

Kandidáta, který by vyzván dozírajícím učitelem, práce neodvedl, jest považovati, jakoby od zkoušky odstoupil.

§ 11. Zkoušence, dopustí-li se podvodu při pracích klausurních, snad že užil cizí práce nebo nějaké nedovolené pomůcky, jest ihned z pracovní místnosti odstraniti. Má pak tuto práci, třeba-li, i veškeré práce klausurní o nových thematech (dle § 9.) v době mimo školu a za zvláštního dozoru opakovati. Provinil-li se kandidát více nebo pokusil se po druhé o podvod, odmítá se v tomto období zkušebním; pakli by ještě jednou se pokusil o podvod, jest odmítnut od zkoušky maturitní docela.

Přispívá-li zkoušenec při klausurních pracích nepoctivému jednání druhého zkoušence, může býti za přitěžujících poměrů v tomto období zkušebním odmítnut. Tyto následky svrchu uvedených provinění je třeba zkoušencům oznámiti před prací klausurní a dáti jim co nejdůraznější výstrahu.

§ 12. Každou práci klausurní zkoumá učitel toho kterého předmětu v nejvyšší třídě a opatří ji určitým posudkem, který vyjadřuje se známkami, předepsanými pro vysvědčení semestrální — beze vší pozměny neb všeho omezení; tím ovšem není vyloučeno, odůvodní-li se odděleně od známky krátce tento posudek, při čemž charakterisují se zvlášť rozlišitelné stránky úspěchu žákova.

Opravené práce písemní, zvláště ty, které odborný učitel uznal za nedostatečné, prohlédne nejprve ředitel, pak i ostatní členové zkušební komise. Po té předkládají se i s přehlednou tabulkou o posudcích spolu s protokolem o písemních pracích pokud možno nejdříve předsedovi zkušební komise.

§ 13. Vypadly-li písemní zkoušky nepříznivě, nejsou překážkou, aby se pokračovalo ve zkoušce maturitní.

§ 14. Ústní zkouška maturitní koná se po čtyři hodiny dopoledne a po čtyři hodiny odpoledne — bližší stanovení doby přísluší předsedovi po dorozumění se členy zkušební komise — a to tak, že dopoledne i odpoledne vyzkouší se vždy skupina kandidátův a výsledek zkoušky oznámí se kandidátům ihned dopoledne i odpoledne po usnesení zkušební komise (§ 21) Ústní zkouška externistova může se rozděliti na dopoledne i odpoledne.

Zkušební komise sestává kromě předsedy (zemského školního inspektora neb jeho zástupce, z ředitele a ze všech učitelů povinných předmětů (vyjímaje tělocvik) v VIII. třídě.

Na školách realných sestává komise, pokud ten který zákon zemský jinak nestanoví, zpravidla z předsedy (zem. školního inspektora neb jeho zástupce), z ředitele a ze všech učitelů povinných předmětů (vyjímaje tělocvik) v VII. třídě.

Předsedou jest zemský škol. inspektor nebo jiný člen zemské školní rady, zemskou školní radou navržený a ministrem kultu a vyučování delegovaný professor vysoké školy, ředitel střední školy neb kterýkoli odborník ve školství. V nepředvídaných překážkách může předseda býti zastupován ředitelem ústavu.

§ 15. Zkoušeti má z každého předmětu profesor, který o něm přednášel v nejvyšší třídě; avšak i předseda jest oprávněn, účastniti se zkoušky jednotlivými otázkami způsobem, k vážnosti toho kterého učitele náležitě prohlédajícím. Veškeří členové zkušební komise jsou povinni, býti po celou dobu zkoušky přítomni a sledovati její průběh.

§ 16. Ústní zkoušce mohou býti přítomni zástupci městských aneb jiných úřadův a korporací, které ústav vydržujíce jsou s ním ve spojení a jimž ředitel čas této zkoušky má oznámiti; dále k svému zvláštnímu přání i rodiče neb poručníci zkoušených a konečně i abiturienti ústavu. Naléhavě jest si přáti, aby byli přítomni veškeří učitelé gymnasia, pokud se týče školy realné. Jen dá-li se tak na jisto očekávati, nemusí po dobu ústních zkoušek maturitních — avšak jen v hlavním období — ve všech třídách gymnasia nebo realky býti vyučováno.

§ 17. Ústní zkoušku konají veřejní žáci a privatisté gymnasia z následujících předmětů: z jazyka vyučovacího, latiny nebo řečtiny, dějepisu a zeměpisu, mathematiky [1])

Z jazyků klassických zkouší se ústně pouze z jednoho, a to z onoho, v němž abiturient provedl lépe práci písemní. Vykonal-li obě písemní práce stejně, přísluší jemu, zvoliti si k ústní zkoušce ten či onen jazyk, pak-li jedna neb obě písemné práce z těchto jazyků byly uznány nedostatečnými, nemůže zkoušenec si voliti, ale musí podrobiti zkoušce z každého jazyka klassického, z něhož písemní práce nedostatečnou byla uznána.

Na školách realných: z oboru řeči, z dějepisu a zeměpisu, z matematiky a fysiky.

Ze tří řečí, které tvořily pro toho kterého zkoušence předmět vyučování dle učebné osnovy, koná se zkouška pouze z jediné, a to z oné, ve které abiturient provedl nejlepší práci písemní. Vykonal-li práce ve dvou nebo ve třech řečích stejně, přísluší jemu, zvoliti si k ústní zkoušce jednu z těchto řečí; pak-li jedna nebo více prací písemních uznány byly nedostatečnými, nemůže zkoušenec řeč si voliti, ale musí podrobiti se zkoušce z té řeči, ze které písemní práce nedostatečnou byla uznána.

[1]) Z fysiky vlastní zkouška se nekoná; náhradou o úhrnné opakování tohoto předmětu jest zvláště postaráno v VIII. třídě.

Externisté musí vždy podstoupiti ústní zkoušku z obou jazyků klassických, jakož i z ostatních svrchu uvedených předmětů, jež určeny jsou pro žáky veřejné a privatisty.

Na školách realných externisté musí vždy podstoupiti ústní zkoušku ze všech tří řečí, jakož i z ostatních svrchu uvedených předmětů, které jsou určeny pro žáky veřejné a privatisty.

Z deskriptivné geometrie zkoušeni jsou ústně jen ti, jichž výsledek písemní práce byl nedostatečný neb má-li komise u veřejných žáků a privatistů pochybnost o prospěchu v nejvyšší třídě vzhledem k výsledkům práce písemní.

Na ústavech, kde kreslení od ruky na vyšším gymnasiu jest předmět povinný a na školách realných jest práce abiturientů (výkresy), provedené v obou semestrech nejvyšší třídy, předložiti zkušební komisi; externisté musí rovněž předložiti již provedené výkresy, mezi nimi také jednu neb více prací (výkresů), jejichž předmět určil ředitel, dorozuměv se s odborným učitelem, a které byly za dozoru tohoto před tím provedeny. Z tělocviku externisté zkoušeni nejsou.

Externistům, kteří vykázati se nemohou příznivou známkou z latiny a mathematiky nejvyšších tříd gymnasia a z mathematiky nejvyšších tříd škol realných, jest vypracovati z těchto předmětů před písemnou zkouškou maturitní písemní překlad z jazyka vyučovacího do latiny a práci mathematickou, obě v rozsahu a pokud těžkosti se týče, obyčejné školní práce v VIII. třídě, pokud se týče v VII. třídě za dozoru odborného učitele. (P. d.)

*

Německé noviny doporučují místo samostatné katolické university, jež má se zříditi v Solnohradě, podporovati raději dorost nadaných docentů, by se mohli habilitovati na universitách nynějších, jež nám vychvátilo židovstvo s liberálnictvím. Myšlenka zajisté rozumná!

*

Všelijaké ty extense (universitní nebo středoškolské) pomáhají některým pánům lacino ku slávě i k příjmům. Školní povinnosti se všelijak odbudou, ale před „vybraným obecenstvem“ zablýskne se takový pán „odbornou“ přednáškou naučenou třebas z nějaké čítanky, aby ukázal lepší kvalifikaci než ti obyčejní školometi, ač jinak o ten „odbor“ ani nezavadí. Člověk někdy žasne čta themata, o kterých ten neb onen dobře známý pán přednáší, žasne, odkud najednou těch odborných vědomostí nabyl.

*

V „Pražské Lidové Revue“ Dr. J. Pešek mluví o dnešních bojích o náboženství ve škole. Boje dnešní vedou se tak, že oddalují obě strany od potřebné reformy. Uvádí reformní plány v tom směru už ze starší doby. A byli to i samí kněží, kteří byli proti „náboženství“, to jest proti tomu, co se dnes náboženstvím ve škole jmenuje. Tak prý Vincenc Zahradník už r. 1836 napsal článek doporučující reformu náboženského vyučování. Vedle jiných mnohých hlavně Václav Frost, ředitel a katecheta ústavu hluchoněmých

v Praze, podával nejradikálnější návrhy opravné: nic ať se neučí nazpaměť, náboženství ať jest hodinou vyražení a zušlechtění srdce. Katecheta ať jest vždy všude jen provisorním, když si žáci přejí, budiž odstraněn. Povinně ať vyučuje katecheta tělovědě a duševědě. Zkoušku z náboženství ať skládá jen kdo chce, známka z náboženství nemějž vlivu na postup. Za to katecheta ať jest prvním rozhodčím o známce z mravů. Nikdo ať není nucen ke zpovědi a do kostela, každý ať jedná podle svého přesvědčení. Katecheta ať má vyšší plat, aby mohl chudé studenty podporovat. — Před Frostem navrhoval Dr. Zeithammer opravu pro gymnasia v tom smyslu, aby vyučování nepočínalo modlitbou, ale písní, do kostela ať se chodí jen v neděle a svátky, zpovědi a bohoslužby ať nejsou časty, poněvadž to činí žáky lhostejnými.

Tak prý bylo v letech před 1848 a dnes...? — praví autor.

Věru dnešní boj má opravdu smutné následky! V době ještě nedávné právě s kněžské strany tolik se mluvilo o reformách náboženského vyučování. Také v „Hlídce“ co chvíle jsme o různých těch plánech mluvili a je rozbírali. Dnes v listech příslušných nenajdete ani zmínky o tom. Reforma methody úplně vymizela z plánův a snah a zbyla leda bohopustá vřava: za a proti. Nejde o reformu už, ale o náboženství vůbec. Reforma methody a učiva tak potřebná ustupuje do pozadí. Není zatím kdy na ni myslit. Zaplašivše tuto potřebnou reformu, škodí volnomyslitelé a volnoškolci vyučování náboženskému více, než celým tím bojem za jeho naprosté odstranění.

*

Krcký biskup Mahnič ve své při s úřady školními o vyučování náboženské dítek charvatských na italských školách konečně přece prosadil, že katecheti a kněží smějí dítky vyučovati v mateřské řeči a ne ve vyučovacím jazyku, jemuž dítky nedobře rozumějí. Z tohoto případu bylo by i u nás možno a záhodno vyvoditi důsledky!

*

Slovinský studentský časopis katolický „Zora“ přináší zprávu o vzmáhajícím se radikálně pokrokovém ruchu mezi slovenskými studentkami. Organisují se kolem liberálně-pokrokové „Omladiny“. Vyzývá „Zora“ tedy, aby se ženskému ruchu věnovala větší pozornost.

*

Dr. Korošec, člen katolického slovinského klubu, na říšské radě zastal se v debatě školské v rozpočtovém výboru za vzájemnost s universitou záhřebskou, aby zkoušky její platily i u nás. Stále více studentů z Dalmacie a Istrie chodí do Záhřebu studovat. Vzájemnost žádal také pro budoucí slovinskou universitu v Lublani. Slovinci že by nebyli vůbec proti tomu, kdyby se na ní vyučovalo charvatsky, buď zcela nebo parallelně se slovinštinou. Navrženo také, aby slovinští žáci středoškolští skládali zkoušku z charvatštiny, že ji dobře ovládají. — Ku sesílení vzájemnosti jihoslovanské je to jistě vzácná cesta sebeobětování, jakou tu Slovinci navrhují. Ale neuškodila by jim, naopak posílila je!

*

Staroruští učitelé a učitelky z Haliče měli tyto dny sjezd svůj ve Lvově. Přítomno bylo na 80 delegátů a delegátek. Žádali ve smyslu kulturního programu staroruského, aby dnešní fonetika (rusínská abeceda) byla ze škol odstraněna, a aby zavedena byla opět adeceda a pravopis ruský. Sjezd ustanovil vyslati petici na říšskou radu, aby literární jazyk ruský přiznán byl v Haliči za domácí. Ve sněmovně ovšem staroruští poslanci nesměli ho užívat, předsedové je odkazovali, že to není rakouská řeč. Tedy dovoluje se mluvit pouze dialektem! Ukrajinská (mladoruská) strana hájí ovšem samostatnost a kulturní svéprávnost tohoto dialektu. Mezi učitelstvem a kněžstvem má tento směr většinu. Starorusi jsou v menšině. Ale poslední dobu se nad obyčej množí a sesilují.

*

Na ruských školách zavládl jaký taký pořádek. Nový ministr vyučování Schwarz obnovil prý tento pořádek velmi jednoduše: jen dvěma věcmi; zavedl zkoušky postupné pro žáky a zavedl kvalifikační výkazy pro professory. Tím donutil jedny i druhé k práci a k učení — nemohou se zabývat politikou a tak je tedy aspoň obstojný pokoj a klid. Reformy v Rusku jdou tedy proti proudu reforem západních: u nás zkoušky se ruší. Postupné už dávno zrušeny, a teď i jediná postupná, matura, se seslabuje. V Rusku však s maturou ještě mají znovu zavedeny i zkoušky postupné, na konci každé třídy. V druhém ohledu nejsme však za Ruskem. Zkoušky professorské se u nás také přísně žádají a nad pohodlnými nezkoušenci visí jako Damoklův meč! Doktorát ovšem žádá se pouze po učitelích universitních, ale kdož ví, jak dlouho budou i středoškolští professoři bez něho. Domahají-li se učitelé obecných škol kursů a vzdělání vysokoškolského, budou musit středoškolští též o stupínek výš a nezbude tedy než doktorát.

*

Mluvíc o ruském plánu všeobecné povinnosti školní srovnává anglická „Contemporary Review“ některé náklady vyučovací: tak připadá nákladů školních v Rusku na hlavu obyvatele: 1·04 kor., v Japonsku 1·32 K, v Švedsku s Norskem 3·30 K, ve Francii 4·10 K, ve Velké Britanii 5·90 K, ve Švycarech 6·06 K, v Německu 6·12 K, ve Spoj. Státech 12·10 K a na Novém Zélandě 14·10 K. Na provedení plánu o všeobecné školní povinnosti bylo by třeba ročně nákladu aspoň 300 milionů rublů, a ministerstvo poukazuje zatím na to obnos 9,114.000 rublů. Tedy ani třicátý díl potřebného obnosu ne!

V téže „Contemp. Review“ píše velmi nadšeně J. E. G. Montmorency o vyučování pod širým nebem, na volném vzduchu. Dokud jiných potřebných reforem hygienických nebude možno provésti, tato jediná zastoupí všecky ostatní a nejlépe všem těžkostem odpomůže. Každý přítel mládeže musí prý myšlenkou volného vzduchu býti nadšen. To jest pak ovšem i jiná osnova vyučovací nutna a zcela jiné methody.

Směs.

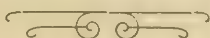
Vídeň se svým křesťansko-socialním a vůbec osvětovým ruchem, snažícím se vymaniti z područí židovského, jak domácího tak maďarkého, může nám býti vzorem přičinlivosti a statečnosti. Není však s druhé strany radno, bychom jdouce podobným směrem vedení jejímu se podřizovali a i v těchto věcech centralismu sloužili. Naopak, spolu sice, ale hezky vedle sebe, zcela rovnocenně a rovnoprávně, abychom jí také když toho potřeba mohli směle říci: ne! Víme, že nynější vládnoucí strana tam je v křížovém ohni všemožných útokův a jakmile by oprávněným českým požadavkům povolila, bude jí boj o existenci snad znemožněn, neboť ostatní německé strany, zvláště židovská, na to jen číhají, aby přes tento balvan „čechofilství" klopýtla, a sami Čechové vídeňští z veliké části by se raději k židoliberalismu připojili. Avšak s druhé strany urputný odpor jak hierarchických tak laických kruhů proti elementárním požadavkům křesťanské mravnosti (bohoslužby, školství a j.) musí nás odkazovati stále do posice bojovné i proti této straně, která jest nám jinak nejbližší a zajisté ještě nejspíše snad schopná vyhověti národnostní spravedlivosti. Vídeňské publikace jsou mezi námi zajisté hojně rozšířeny, i měli bychom dbáti, aby se s námi aspoň dle toho také zacházelo; škoda, že nevšímáme si takových maličkostí, jako na př. hyzdění českých jmen ve vídeňskych novinách a pod. Není třeba, abychom na každé zavolání z Vídně hned poslušně se hlásili; odvádíme tam nedobrovolně beztoho dosti, nevrací se nám skoro nic, ať si pomohou také trochu sami, kdyžtě my nikterak nazbyt nemáme. Ať jsou to podniky a spolky sebe lepší, pamatují tam vždycky především na sebe; čiňme i my tolikéž!

K dějinám střelného prachu. Neznámý posud spis velikého anglického badatele přírodního a filosofa františkána Rogera Bacona (1214—1294) byl nalezen od francouzského fysika P. Duhema, dopisujícího člena pařížské akademie, v Bibliothéque Nationale. Rukopis pochází z knihovny Ludvíka XIV a obsahuje řadu pojednání o rozličných vědách. Krásný opis byl zhotoven v druhé polovici 15. století od Arnolda z Brusselu v Neapoli. Dílo je zlomkem Rogerova Baconova „Opus tertium" a řadí se na onu část tohoto díla, kterou Bulwer roku 1859 v Londýně uveřejnil. Z obsahu Duhem zvláště poukazuje na ono místo, které je všeobecně zajímavé, poněvadž ukazuje, že Baco znal složení střelného prachu. O tom byla totiž až dosud pochybnost, neboť ve spolehlivých textech mluví o explosivním prachu, neudává však jeho součástek. Ve spise nyní objeveném opakuje, co ve svém „Opus maius" řekl o vlastnostech tohoto prachu, ale vedle toho praví, že je znám v rozličných částech světa a sestává z ledku, síry a uhlí lípového. O témže prachu mluví Baco také ve svém listě „De secretis operibus naturae". Tento list byl dle všeho psán k Vilémovi z Auvergne, biskupu pařížskému, jenž zemřel r. 1248 nebo 1249. Zdá se tedy, že explosivní vlastnosti prachu známy byly ve Francii a v Anglii před polovicí 13. století; jeho složení však učilo, jak nyní určitě víme, Baconovo „Opus tertium" roku 1267.

Ročník XXV. Číslo 6.

HLÍDKA.

O řeckých papyrusech, zvláště křesťanských.

Dr. K. Kyselý.

Komu není lhostejnost, ba přímý odpor dnešní veřejnosti k humanistickému gymnasiu po chuti, může potěšiti se nepřebernými poklady, které století uplynulé buď vykořistilo, buď aspoň otevřelo na bohatých nivách antiky. Veliká hnutí duševní posledního a z části předposledního století vytvořila nové, dnes běžné otázky, a ty hledají si také vzhledem ke starověku přiměřených odpovědí, jež jsou stejně zajímavy, jako kdyby se týkaly doby nejnovější nebo národa vlastního. Ano ti, kteří to znají, praví nám, že nikdy nebyla klassická filologie zajímavější než dnes, nikdy nebyli jsme více připraveni antiku pochopit než nyní, nikdy také necítěno a neřešeno lákavějších problemů.

Nehledíme-li k jiným příčinám, které toto nové sblížení s antikou přivodily: je to hlavně nesmírné rozmnožení nejprvotnějšího materialu pramenného. Nebyla jenom vzkříšena minulost Egypta, zemí eufratsko-tigridských, nejnověji maloasijských — zde že v pravdě objeveny nové světy, jest každému zřejmé. I na poli řeckého a římského světa ode dávna překopávaném, které povrchnímu pozorovateli zdá se tvůrčí práci vylučovati, nalezeno ve století 19. tolik nových věcí. Ještě cítíme v dějinách umění antického, jaké nastaly převraty v oceňování, když dostaly se před evropské zraky originály generací válek perských a před nimi i po nich; cítíme, v jakou rozmanitost rozvinul se názor o řeckém umění, jehož tisícleté dějiny zavírány tak dlouho v pohodlný pojem „antiky“. Jak teprve výkopy Schliemannovy pošinuly znalost řeckých dějin a řeckého umění do druhého tisíciletí, že svět básní Homerovských už skoro ozářen jest jasným světlem dějin. Nové výkopy

následovaly, nejvýznačnější na Kretě, které zase mohutnou kulturu snad předřeckou vzkřísily. V Italii, na Sicilii objeveny zbytky starších kulturních period, řada praehistoriků hledí z těchto výkopů kořistiti.[1])

A jako stojí začátky před námi jasněji, tak přiblížily se nám i vrchol a zvláště pozdní mužný věk a stáří antických dějin šťastnými nálezy papyrusů v Egyptě. Roku 1908 možno slaviti 130leté, roku 1907 bylo lze slaviti 30leté jubileum dalekosáhlých objevův. I pro křesťanský starověk přinesly věci ty leccos zajímavého. Drobné kusy a výtěžky jsou nyní pěkně pohromadě ve 2. fascikulu IV. sv. Patrologia orientalis — sbírky vydávané jako doplněk Patrologií řecké a latinské Migneovy od professorů katolického institutu v Paříži R. Graffina a F. Naua — ped názvem Les plus anciens monuments du christianisme écrits sur papyrus od Karla Wesselyho, papyrologa vídeňského. Jakkoliv jest obor papyrologie polem nejintensivnější činnosti, že každý měsíc poskytuje nové výtěžky a probouzí přání velmi smělá — poněvadž hodně smělá překvapení již přinesl: lze přece sestaviti obrázek o tom, co dosud papyrusy přinesly pro poznání starokřesťanské doby. Pokoušeje se o to, předesílám na základě pramenů známých a přístupných něco o papyrologii vůbec.

* * *

K čeledi Cyperaceí (šáchorovitých[2]), u nás zastoupených na příklad ostřicí, patří rod Cyperus v tropech a pásmu subtropickém na 400 druhů mající, mezi nimi velmi důležitou a památnou rostlinu Cyperus Papyrus. V jižní Italii, na Sicilii, v Palestině, na Eufrátě, v Indii i v Americe, zejména pak v Egyptě jest místo této rostliny. Trvala kdysi v celém Ponilí, zvláště v bažinách delta nilského jsouc charakteristickou rostlinou krajinnou. Tam byla i hospodářsky pěstována, kdežto dnes pokračující kultura regulující, kanalisující přetvořila delta v úrodná pole obilní a zatlačila papírovník do krajin ráz přírodní více zachovávajících. V nehlubokých vodách zátočin, v močálech, na krajích jezer z kořene plazivého, křivícího se, někde nad bahno se zdvíhajícího vyrůstají vysoká (3—5 *m*) stébla trojhranná, objemu dole 12—14 *cm*, nahoře 5 *cm*, korunována jsou listenatým, přebohatým okolíkem tenkých větví, nesoucích na konci klásky květní a dlouhé nitovité listeny. Nepotřebné bejlí dnes — sní o veliké své minulosti, kdy byla zároveň s posvátným lotosem vzorem pro sloupořadí chrámův egyptských, kdy péče o vědění jí byla svěřena. Neboť nejenom pojídán kořen její, z kůry pleteny rohože,

[1]) U nás hlavně Dr. Ant. Polák.

[2]) *Velenovský*, Systematická botanika (litogr.), 46 sq. — *Wenig*, Am Nil. II. 3 sq.

plachty, koberce, provazy (nejeden žalm pronesl egyptský mnich rozřezávaje a splétaje v koše vlákna papyrovníku ve své samotě), stébla svazována v pevné a lehké vory — až dosud žije odstín (ka) její v reliefech hrobů: rostlina tato byla od pradávných dob starým Egypťanům, Řekům a Římanům surovinou k výrobě látky, na níž se psalo. Když sloupnuta svrchní zelená kůra, rozřezána za ní následující pevná vlákna v proužky asi prst široké. Takový proužek-rozštěpek byla σχίζα (schida, scheda). Proužky nařezané (z nichž pocházející z částí vnitřnějších byly jemnější) roztříděny dle jakosti, svisle vedle sebe položeny (známé ‖ verso edicí papyrusových), pšeničným mazem natřeny a novou osnovou proužku recto přeloženy a přiměřenými úhozy apretovány. Velikost takového lístku (plagula) řídila se ovšem počtem proužků; jednotlivé lístky slepovány, až povstal pruh libovolné délky (χάρτης) s oddíly (τομάριον, columna). Byl jemný a drahý papyrus hieratica, velmi bílé druhy charta Augustana, Claudia, Liviana atd., oblíbený papír listovní charta salutatrix, hrubý ze zevnějších pruhů zhotovovaný kornoutový papír charta emporeutica. Ve sbírce Papyrus Rainer je tisíce exemplářů nejrozmanitějších druhů, na kterých lze studovati pokrok i úpadek průmyslového odvětví tohoto pro egyptské finance nemálo důležitého.

Papír takto vyrobený byl látkou, na níž se psalo ve většině kulturních zemí starověku po celá tisíciletí — nejstarší listina papyrusová je z roku 3580 — skoro výlučně (v kámen, kov, hlínu musela býti písmena vyrývána), zvláště v Egyptě, kde skoro jedině papyrusy se zachovaly. Jako nejprůmyslovější země starověká dodával Egypt material papyrusový pro potřebu jiných zemí, ano Hartel praví,[1]) že export a příprava egyptského papyru měly něco z epochálního významu tisku, uvolňujíce a rozpoutávajíce podobným způsobem síly literární. Duševní hnutí, jež uchvátilo řecký národ po době epické, živým zájmem vypěstěný rozkvět všech odvětví poesie a j. částečně prý vysvětluje se importem egyptského výrobku, který lacinější a pohodlnější jsa nežli kámen, kov, kůže, hlína, lépe sloužil přijetí a rozšíření myšlenek. A toto odvětví průmyslové stále rostlo (Firmus, proticísař Aureliův, boháč egyptský, praví, že z výtěžku továren na papyrus lze armádu živiti), technika stále se zdokonalovala, vedla k novým objevům a používajíc cizích popudův až k vynalezení papíru hadrového.

Z doby římské udržuje se papyrus přes dobu byzantskou až do osazení Egypta Araby. Od dobytí Egypta Araby nastává nový rozmach fabrikace papyrusové; egyptsko-arabský papyrus vyvážen do světa,

[1]) Über die griech. Papyri Erzherzog Rainer.

psáno na něm v Bagdadě, Kordově, v Cařihradě i v Římě. Nejdéle udržel se v kanceláři papežské, poslední známá listina na papyrusu vystavena od Viktora I. roku 1057.[1]) Od století 9. pozorovati rychlé klesání, technika upadá, brzy vytlačena jest novým, daleko dokonalejším materialem — papírem. To všecko praví nám návštěva sbírky Papyrus Rainer ve Vídni, zvláště pak Führer durch die Ausstellung od J. Karabacka.

* *
*

Rozšíření papyru bylo tedy veliké, uchování omezeno téměř jedině na Egypt, nehledíme-li ke zcela ojedinělému případu svitků Herkulánských, kde láva 12—30 *m* vysoká pokryla villu, v níž nalezeno množství zuhelnatělých svitkův, obsahujících, pokud byly rozbaleny, spisy Filodemovy, latinské epos s popisem bitvy u Actic. Pak něco málo papyrusů, jež zachovaly se v bibliothekách, archivech. Ostatní je z Egypta, kde klimatické a kulturní poměry země této to umožnily. Egyptská povaha střízlivá, realistická, ve všem skutečnost, již hmatati možno, milující, jen slovu napsanému[2]) důvěřující vedla k největší psavosti ve všech směrech veřejného i soukromého života. Tam znalost písma do nejhlubších vrstev rozšířena, stav písařův velmi vážen. Psané listiny pečlivě uchovávány, napěchovány do dřevěných beden nebo hliněných amfor[3]) a ukládány v soukromých domech i ve chrámech a budovách veřejné bezpečnosti požívajících. Tak bylo i v době ptolomejské, císařské a jestě pozdějších. Máme sešity úloh se cvičeními v konjugaci a deklinaci, známe listiny, v nichž uvedeny děti do 13 let s poznámkami γράμματα μανθάνουσι (chodí do školy). Tato psavost egyptská poskytla bohatý material listinový, v katastrofách pozdějších spousty písku zasuly města a zachránily také mnoho z těch nesčetných listin ve chrámech, archivech, kancelářích, v domech soukromých. Sice mnoho bylo zničeno vlhkem a spodní vodou do výše stoupající — proto tak málo nálezů z Dolního Egypta, kde podnebí i půda vlhčí, osudná okolnost již proto, že v deltě nejdříve křesťanství se rozšířilo a tam tedy nejstarší památky mohly býti očekávány; nicméně přemnohý skvělý nález učiněn prostým otevřením zasypaných domů. Když Grenfell a Hunt (o nichž níže) v Kasr el Banâtu dům od domu prohledávali, nalezli ve dvou světnicích z doby Domitianovy a Trajanovy celou (hospodářskou hlavně) korrespondenci

[1]) *Michael*, Geschichte des deutschen Volkes, III.

[2]) *Hartel* l. c.

[3]) Jerem. 32, 14: Sume libros istos et pone illos in vase fictili, ut permanere possint diebus multis.

zámožného statkáře a veterána Lucia Belliena Gemella.[1]) Jiný prostředek, jak zachovaly se papyrusy, jsou rumiště starých měst: na místa, kde skládány odpadky, střepy, popel, uhlí, hadry, hnůj, sypána také makulatura a vznikly celé pahorky, jež též písek pokryl a částečně uchoval.

Nejpodivnějším způsobem zachovaly se tisíce archů papyrusových v kartonážích mumiových: někdy v posledním století předkřesťanském začal kdosi ze spoust makulatury slepovati něco jako škatule pro mumie; Flinders Petrie začal vrstvy cárů papyrusových rozebírati a získal nejvzácnější dokumenty ze století 3., po něm jiní. Podobné radosti dožili se slavní papyrologové angličtí Bernard Grenfell a Arthur Hunt, když shledali, že mumie posvátných krokodilů baleny v obrovské archy papyrusové, pro nás závitky se sty řádky zřetelného písma.

* * *

V takových formách tedy čekaly ztroskotaní svědkové jiných dob zvědavých očí a pilných rukou, kterým by své paměti vypravovali. Studování papyrusů proběhlo dosud tři stadia.[2]) První jest od prvních nálezů v Egyptě až do roku 1865. Letos možno slaviti 130leté jubileum nálezu prvého, učiněného roku 1778. Neznámému evropskému obchodníku nabídnuto od arabských sedláků 50 svitků papyrusových, z nichž koupil jediný, ostatní prý před očima jeho spálili, s rozkoší ssajíce aromatickou vůni kouře. Onen svitek je t. zv. Charta Borgiana (dle pozdějšího majitele svého kardinála Stefano Borgia[3]), obsahuje seznam obyvatelů faijûmské vesnice Ptolemais Hormos, kteří roku 191/2 konali pětidenní robotu při vodních stavbách. Veliký byl význam edice tohoto papyrusu, učiněné roku 1788 od Mik. Schowa, pro studium řeckého písma. Papyrus tento otevřel řadu dalších nálezů: ještě z roku 1783 čteme zprávu, že několik set svitků spáleno. Ve dvacátých a třicátých letech a později ještě značný počet přichází do Evropy ze Středního Egypta (z měst Memfidy, Letopolis), z Horního Egypta (města This, Panopolis, Theby, Hermonthis, Elephantine, Syene). Papyrusy jsou v dobrém stavu, neporušené celkem souvislosti, pokud nebyly od Arabův úmyslně roztrhány, že pravdivou zdá se zpráva Arabů, že pocházejí nálezy z hliněných amfor ve hrobech,[4]) v podzemních komorách uložených. Tyto nálezy do-

[1]) *Ziebarth*, Kulturbilder aus griechischen Städten.

[2]) *Wilken*, Griechische Papyri.

[3]) Stefano Borgia (1731—1804), proslulý svými dějepisnými a starožitnickými studiemi, průvodčí vypuzeného Pia VI a VII, shromáždil bohaté římsko-egyptské museum, jež odkázal kolleji Propagandy.

[4]) Zemřelému dával Egypťan do hrobu také oblíbené knihy a listiny důležité.

staly se do různých musei evropských: jsou ve Vatikaně (publikovány od Angela Maie), v Turině, Miláně, Paříži, Londýně, Leydenu, Berlíně, Lipsku, ve Vídni, v Petrohradě. Jsou většinou vydány, poslední veliká edice jest pařížských od Bruneta de Presle roku 1865, tak že tento rok považuje se za ukončení první periody bádání o řeckých papyrusech. Dobou náležejí staletím vlády ptolomejské, něco patří době byzantské, maličko je z doby císařské od Augusta po Diokleciana. Pro vědu byly dlouho mrtvým kapitálem, zaměstnávalať se většinou dějinami t. zv. klassické doby, jediný Jan Gustav Droysen, jenž otevřel sobě pohled do nového světa od Alexandra vytvořeného, těžil z nich pro své práce. Systematicky kořistil z nich ještě Giacomo Lumbroso v Recherches sur l'économie politique de l'Egypte sons les Lagides v letech sedmdesátých.

Druhá perioda studií papyrologických nastala roku 1877. Tehdy první nálezy ve Faijûmu.[1]) Východně od řeky, poušti jsouc oddělena, prostírá se kotlina obklíčená vrcholky libycké pouště, roku 2500 vedeným kanálem z písčiny v úrodné nivy proměněná. Tam byla obrovská nádržka od klassických spisovatelů jezerem Moeris zvaná (eg. meri = jezero, proto dnes Faijûm od kopt. jom, moře, jezero), odkud rozváděna voda. Dnes jsouc nejúrodnější provincií egyptskou, jest posledním článkem řetězu dlouhé minulosti arabské, byzantské, římské, ptolomejské, perské a faraonské. Obrazem této dávnověkosti jsou obsáhlé trosky zahynulých osad, dnes pahorků — kômů, rumišť o svých jménech. Fellahové, kteří vždy na takových místech hledávali poklady, v nové době prohrabávali pahrbky, aby tam našli hotové už cihly nebo sebachovou zemi — přirozené hnojivo, bahna nilského také už nestačí k pěstění bavlny a cukrovky i v Egyptě výnosné. Takovou cestou nalezeny byly spousty papyrusův a první veliká sbírka nalezená severně od dnešního hlavního města provincie, Medinet-el-Faijûm, ve střepinách a troskách staré Krokodeilonpolis zakoupena od arcivévody Rainera a tvoří velikou sbírku Papyrus Rainer. Po těchto nálezích následovaly další na rozličných místech faijûmských, zvláště na severním okraji oasy, pak i z jiných míst egyptských i z veliké thebské Oasis Major. Dostaly se v nejlibovolnější nesouvislosti — často jeden kus roztržen po třech sbírkách — do Berlína, Vídně, Londýna, Oxfordu, Paříže, Ženevy, Heidelberku a do sbírek soukromých. Dobou náležejí z největší části periodě byzantinské, ale mnoho je z doby od Augusta po Diokleciana. Kartonáže mumiových rakví otevřené v této době od Flinders Petrieho obsahují však listiny z 3. století před Kristem.

[1]) *Brugsch*, Aus dem Morgenlande.

Třetí perioda jest perioda systematické práce. Ne nahodilé nabídky fellahů, nýbrž účelná práce evropských a amerických učenců chce nyní co nejsvědomitěji a nejpozorněji získávati, co se dá. První byli papyrologové angličtí Bernard Grenfell a Arthur Hunt, které pověřil Egypt Exploration Fund výkopnými pracemi pro svůj Graeco-Roman Branch. Roku 1896 v zimě začali kopati v Behnese na kanálu Josefově (Bahr Yûsuf vedoucí do oasy faijûmské) na místě starého Oxyrhynchu. Místo toto odlehlé, dosud neprohledávané, přineslo bohatou kořist, z níž sotva co se ztratilo, pozornost badatelův a hojné bakšiše o to se postaraly. 250 staniolem vyložených beden dopraveno do Oxfordu, 150 zachovalých svitků muselo zůstati jako „clo vývozní" v museu gizehském. Výsledky nyní vydávají se v ročních svazcích o několika stech stran kvartových, jichž dosud vyšlo pět. Texty týkají se téměř vesměs doby od Augusta až do 8. století. Ale Grenfell a Hunt nejsou jediní. Flinders Petrie, Jouguet, Gayet, Wilcken, H. Schäfer, Arabové už také k vůli zisku kopou a nové materialie vynášejí na světlo.

Staré sbírky evropské se obohacují,[1]) nové zakládají, zvláště některé university honosí se sbírkami a ponenáhlu je uveřejňují (Heidelberk, Štrasburk, Mnichov atd.), pak sbírky soukromé (lorda Amhersta), sbírky americké, že kromě Australie texty papyrusové všude se nacházejí a počet jejich stále ještě poroste. Práci tomu chtějí věnovat pilnou, už vyskytují se hlasy, že za nějakou dobu domorodci hledající zemi sebachovou rozkopou veliké hromady zbytků starých měst a nezůstanou nežli střepiny.

* * *

Publikace těchto kořistí ovšem není uskutečněna. Daleko jest ještě doba, kdy vedle Corpus inscriptionum postaveno bude Corpus papyrorum Graecarum. Zatím ponenáhlu různé sbírky ojediněle své poklady vydávají. Vídeňské Corpus papyrorum archiducis Rainer od roku 1905 nevelmi pokročilo. Několik svazků vydala královská musea berlínská: Ägyptische Urkunden aus den königl. Museen zu Berlin. Griechische Urkunden. Seit 1894. Jiná sbírka Fred. Kenyon, Greek papyri in the British Museum. Dále Edgar Goodspeed, Greek papyri from the Cairo Museum. John Mahaffy, The Flinders Petrie papyri (král. irská akademie). Papyrus grecs publiés sons la direction de Jouguet ze sbírky v Lille. Nejnověji universita štrasburská začala vydávati své texty a chystá Deißmann theologické texty sbírky heidel-

[1]) *Ulr. Wilcken*, Der heutige Stand der Papyrusforschung v »Neue Jahrbücher« Teubnerových r. 1901.

berské. Ale v popředí práce vydavatelské jsou Grenfell a Hunt se svými Greek papyri, 1896, 1897, Pap. redituum; The Amherst Papyri (ze soukromé sbírky lorda Ambersta), The Tebtunis papyri, The Oxyrhynchus Papyri.

Orgánem soustřeďujícím práce papyrologické jest Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete, založený a vydávaný od N. Wilckena. (P. d.)

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Patent, jímž bylo kostelům odvésti stříbro na úhradu válek Napoleonských, připravil roku 1810 kostely bystřické skoro o všecko. Dne 15. února odvedeno bylo komisi v Jihlavě 33 stříbrných nádob těžkých 31 hřiven 14 lotů v ceně 544 zl. 50 kr.. Odvedeny byly stříbrné konvičky s táckem, stříbrný a pozlacený pacifikal kameny posázený, stříbrná trojdílná nádobka na sv. oleje, stříbrná kaditelnice s loďkou, z kostela od sv. Trojice jediný stříbrný pozlacený kalich s patenou (z Vítochova taktéž) a j., a zůstalo jen u farního kostela ze stříbra: z části stříbrná, z části měděná monstrance, stříbrný pozlacený kalich s patenou, měděné ciborium se stříbrnou kupou, stříbrná pozlacená schránka k nošení velebné svátosti do filialek.[1])

Děkan Nedopil zemřel 14. ledna 1832 a nástupcem jeho se stal od 5. dubna Matouš Jahn rodem z Krumlova, dotud duchovní správce ve Lhotě. Zemřel 22. června 1840 a na faru bystřickou investován byl 21. srpna Matěj Svoboda, dotud duchovní správce ve Štěpánově (narozen v Sazavě v Čechách 1802, vysvěcen 1827). Za něho hrozným neštěstím stižen byl kostel i všecka Bystřice. V noci z 19. na 20. září 1841 požárem vypuklým ve stodole Jakuba Svobody, řezníka č. 262, shořelo 116 domů s hospodářskými budovami, radnice, městský pivovar, dva panské domy, jatky na náměstí, přádelna, věznice, špitál, 60 plných stodol, kostelní střecha a nová krytba obou věží, dvě kaple na starém hřbitově u kostela a kostnice. Dřevěný kříž u kostela byl však ohněm neporušen. Při tomto neštěstí všech šest zvonů na věžích dílem se rozlilo, dílem puklo, a tak Bystřice pozbyla svých starých zvonů, z nichž „Vavřinec“

[1]) Domácí protokol fary bystřické, z něhož jsou také následující údaje.

a „Petr“ byly z roku 1686, „Median“ o 30 centech, „Zborníček“ o 8 centech (s nápisem: Wesseliz se srdce me, abys se balo Boha 1547), „Povětrník“ o 2 centech a „Umíráček“ taktéž o 2 centech. Požár ublížil velice také obnovenému sousoší Panny Marie a městských patronů. Od té až do roku 1845 byly služby boží u sv. Trojice a farní kostel opravován; byl pokryt křidlicí a věže o 8 stop zvýšené plechem; na ně bylo roku 1842 opět šest zvonů zjednáno ulitých od Josefa Hilzra v Jihlavě (3105, 1510, 721 $^{1}/_{2}$, 122 $^{1}/_{2}$, 57 $^{1}/_{2}$ a 38 liber těžkých). Věže byly však teprve roku 1844 úplně dostavěny. Tehdy také byly trosky dvou kaplí u kostela se zdí starého hřbitova a kostnicí odstraněny. Náklad na opravy u kostela nesl patron hrabě Vilém Mitrovský, z kostelních peněz dalo se 2044 zl. v. m., farníci poskytli ruční práci a povozy.

Stále pak bylo potřeba staveb a oprav u kostela a fary. Roku 1846 postaveny farní chlévy a kryty křidlicí, a když roku 1849 (7. října) založen byl oheň ve farské stodole a shořela všecka sklízeň, dvě kolny, hospodářské nářadí a tři domy za stodolou, byla vystavěna roku 1851 nová stodola. Roku 1850 postavena byla hřbitovní zeď u sv. Trojice nákladem 300 zl. konv. m., roku 1851 kostel uvnitř vybílen a opraven za 200 zl. konv. m. Roku 1852 byla generalní visitace, po ní vyhořely chlévy na faře, které zase pak zbudovány. V kostele byly opraveny a sesíleny varhany (za 120 zl. 30 kr. k. m.), oltáře úplně opraveny, svatostánek pozlacen (za 329 zl. 30 kr. k. m.) a upraven (za 100 zl.), v Marianské kapli oltář z umělého mramoru zbudován; z venku kostel olíčen, před kostel postaven kamenný kříž za 168 zl. Rovněž kostel sv. Trojice roku 1855 obílen.[1])

Roku 1851 také desátek a naturální dávky (dle fasse z roku 1831 bylo: 41 $^{2}/_{8}$ měr žita, 57 $^{4}/_{8}$ měr ovsa, $^{6}/_{8}$ pšenice, tolikéž hrachu, 1 míra ječmene, 6 kop režné slámy, 6 kop 15 snopů slámy na krmení, 11 kop 33 vajec, 174 liber másla, 45 kloubů 20 kyt lnu, 5 věder piva od města) vybaveny obnosem 280 zl. kon. m.

Farář Svoboda, jenž se stal 21. února 1851 děkanem bystřickým, postaral se roku 1852 pro farnost o missii Redemptoristů, při níž přes 5000 věřících přijalo sv. svátosti. Zemřel 8. května 1857 a za nástupce měl od 21. července Matěje Kopeckého, potud faráře v Rozsochách

[1]) Roku 1846 byl hlavní oltář ve Vítochově nově natřen a nový obraz zhotoven: roku 1847 (a opět 1866) byla posvěcena křížová cesta u sv. Trojice darovaná od paní Dědkové z Tišnova; roku 1848 posvěcen oltářní obraz v obnovené kapli sv. Anny u Bystřice; roku 1855 památný obraz ve Vítochově obnoven za 123 zl. 45 kr. v. m.

(narozen ve Strakově v Čechách 1793, vysvěcen 1815). Roku 1860 rodina Dědkova z Bystřice bydlící ve Vídni dala za 1100 zl. zbudovati litý kříž před kostelem. Farář Kopecký zemřel v Bystřici 4. listopadu 1861 a na faru byl pak 8. ledna 1862 investován Jan Essenther, dotud farář v Rožné a zároveň děkan bystřický (narozen v Drahotuších 1809, vysvěcen 1834). Opravil faru: kuchyně a světnice vedle ní přestavěny a hospodářská stavení opravena, nepobyl však v Bystřici ani rok. Zemřel 16. listopadu 1862; na faru bystřickou nastoupil pak 26. ledna 1863 Michal Kobza, dotud duchovní správce v Sokolnicích (nar. v Domanínku 1820, vysv. 1847.[1]) Po dvou letech odešel 14. července 1865 za faráře do Střelic, a potom do Bystřice za faráře investován byl 25. září František Klinkáč (nar. v Tišnově 1831, vysv. 1857), výborný kněz a spisovatel. Roku 1867 zomítán a olíčen farní kostel zevnitř, střechy a věže poopraveny, v průčelí plechové postavy Krista, sv. Vavřince a sv. Luitgardy natřeny atd. nákladem 485 zl. 56 kr. Roku 1868 usnesli se měšťané časem docela sešlou sochu Panny Marie na náměstí znova postaviti. Stalo se tak nákladem 1011 zl. 30 kr. a prací kameníka a akademického řezbáře z Litomyšle Josefa Nováka; v kruhu čtyř sv. patronů zase vévodí městu Panna Maria. Nápisy u sousoší toho zní: Panno Maria, útočiště naše, pros za nás! Svatí Vavříne a Floriane, ochraňte nás! Svatí Jene a Šebestiane, orodujte za nás! 1727 obec a zbožní Bystřičané postavili a 1868 obnovili. — Roku 1873 dokonána oprava kostela obnovením dvou věží podle plánu rodáka bystřického Františka Sáblíka a zřízen nový boží hrob. Všecka oprava kostela, nová kaple božího hrobu, boží hrob a věže vyžadovaly náklad 6889 zl. 80 kr. Jako roku 1868 tak i nyní podal o tom farář Klinkáč tiskem zprávu ve zvláštní knížce.[2])

Z Bystřice odešel farář Klinkáč 1877 v červnu za faráře do Telnice a nástupcem jeho se stal bývalý oblíbený zdejší kaplan Jan Říha, dotud farář ve Štěpánově. Pobyl v Bystřici 10 let; tehdy postaveny sochy sv. Cyrilla a Methoda na náměstí. Zemřel 22. ledna 1888[3]) a na faru investován pak 11. dubna 1888 Josef Dubský, dotud farář v Rozsochách (narozen v Míroticích v Čechách 1845, vysvěcen 1872).

[1]) Roku 1863 postavil Pavel Till u cesty do Rotkova litý kříž, Jakub Janeček z Bystřice kamenný pomník sv. Cyrilla a Methoda, Josef Lazar u cesty do Dvořiště litý kříž a taktéž tam Antonín Konvalinka; roku 1865 staroměstští měšťané postavili kamenný kříž na Starém Městě; roku 1864 darovala Antonina Hamerská 100 zl. na lampu a roku 1865 Vincenc Nahodil 100 zl. na lustr do kostela.

[2]) »Hlas« r. 1868, str. 214, 234; domácí protokol fary bystřické.

[3]) Na jeho památku sebráno 100 zl. jako Říhova nadace pro školní mládež.

Roku 1889 pukl prostřední zvon „Marie“ 845 kil těžký; přelil ho E. Weber v Brně a přidal zvonoviny 83 kil, tak že váží 928 kil; zaplaceno bylo zvonaři 557 zl. 95 kr. Farář Dubský jmenován byl roku 1890 okresním děkanem, odešel však roku 1892 do Střelic. V říjnu t. r. investován byl na faru bystřickou Karel Burk (narozen v Sokolnicích 1863, vysvěcen 1888), jenž však v dubnu 1894 investován byl na faru v Rožné, a nástupcem jeho stal se 2. července 1894 nynější farář bystřický Rainhold Vágner (narozen v Krásensku 1864, vysvěcen 1889). Roku 1894 začato se sbírkou na malbu chrámu Páně a pořízena socha Panny Marie; roku 1896 farní chrám vymalován od Fr. Přečka z Kroměříže; zatím služby boží konány u sv Trojice. Téhož roku posvěcena velká socha Panny Marie Lurdské, pro niž upraven postranní oltář sv. Barbory; v kapli zbudován nový oltář a varhany natřeny. Na všecko to složili přes 3000 zl. obětaví farníci. Také polní kaple sv. Anny vymalována. V adventě missie Redemptoristů; 3400 věřících přistoupilo ke stolu Páně. Roku 1897 kostelní výbor započal opravou kostela sv. Trojice, která roku příštího dokončena; zjednána nová šamotová dlažba, lavice, okna, hlavní vchod zazděn, postranní rozšířeny a novými dveřmi opatřeny, nový vchod na kůr z venku upraven. Hřbitov urovnán. Roku 1899 obnova sv. missie. Roku 1901 dávána nová střecha na kostel, plech na věžích natřen a varhany v obou kostelích za 2400 zl. obnoveny varhanářem Čapkem z Poličky. Roku 1903 ze splaceného odkazu veliké dobroditelky zdejších kostelů sl. Marie Bohůňovské postaveny Antonínem Čubou, řezbářem v Přerově, nové tři oltáře u sv. Trojice, a Antonínem Suchardou, řezbářem z Nové Paky, křížová cesta. Kostelní výbor za přispění hraběte Vladimíra Mitrovského dal kostel sv. Trojice vymalovati a, co bylo třeba, upraviti. Roku 1904 u fary upravena ze sousední zahrady náležející zádušnímu domku zahrada zelinářská a spojena s dosavadní farskou zahrádkou, čímž zahrada o dvě třetiny rozšířena; výměra její 3 a 34 m^2. Na dvoře farním vystavěna prádelna a roku 1905 kolna.

Roku 1892 zakoupena a opravena roucha kostelní, roku 1896 darovaly sestry paní Klapačové a sl. Bohůňovská červené mešní roucho s dalmatikami a pluvialem (za 250 zl.) a kostelní prádlo paní a slečny Bystřické (za 80 zl.), roku 1901 pořízena nová roucha a nářadí, kalich a ciborium pozlaceno, roku 1902 zjednána nová paramenta (za 800 K) a roku 1906 černá (za 900 K).

Roku 1900 posvěcen obraz sv. Filomeny a sv. Anny v kapli v polích malovaný Františkem Přečkem, roku 1903 opraven kostel ve

Vítochově, kde položeny nové dlaždice a kostel vybílen, roku 1904 kaple v Pivonicích nově vydlážděna. Kamenný kříž na Starém Městě opraven již roku 1899 paní Klapačovou, a tehdy také opravena boží muka „na Skřipci“ a „pod Horou“ u Bratrušína.

V duchovní správě systemisován v Bystřici farář a dva kooperatoři. Na měšťanské škole ustanoven samostatný katecheta.

Katolické spolky a bratrstva jsou: Jednota katolických tovaryšů, třetí řád sv. Františka, bratrstvo živého růžence, ustavičného klanění se svátosti oltářní a Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda.

Farní kostel má vlastního jmění jen 1494 K 72 h.

Roku 1900 bylo v Bystřici 2582 katolíků, 20 nekatolíků, 34 židů. Ve veškeré farnosti bystřické, kam přináležejí ještě Dvořiště, Bratrušín, Domanínek, Leseňovice, Domanín, Hrdá Ves, Písečné, Pivonice, Věchnov, Vítochov, Karasín, Ždánice, jest katolíků 5388, nekatolíků (evangelíků reform. vyzn.) 191, židů 34.

2. Chudobinec čili špitál.

Utěšenými pomníky lidumilnoti našich předků bývaly chudobince ve městech zakládané, jimž se obecně říkalo špitály, a jimž odkazovali dobrosrdeční lidé část svého majetku. V městečku Bystřici byl špitál již v 15. století. Roku 1465 poručil Matějek pekař ke špitálu louky pod Aušperkem, roku 1480 Jan Kedruta z Bystřice dal ke špitálu 20 kop gr. za duši manželky své Doroty,[1]) roku 1492 Václav Sklenář z Habří vložil purkmistru a radě městečka Bystřice ke špitálu v Bystřici lán a louky v Habří. Tento majetek v Habří byl na tak zvaném dvoře špitálním; roku 1493 koupil Martin od bratra svého Mikuláše „dvůr špitálský“ v Habří za 6 kop.[2]) Roku 1495 chtěli Bystřičtí 9 kop ročního platu určených kaplanovi na to, aby mši rannou sloužil, ve třech letech složiti, a za ten obnos aby něco koupeno a ke špitálu na chudé obráceno bylo.[3]) Bratří Vilém a Vratislav z Pernštýna svolili k tomu a Bystřičtí zakoupili roku 1498 od Ondřeje Fiňáska z Olešničky ke špitálu co měl v Olešničce a v Horním Cepí. Ale zboží a dědictví to bylo vloženo v desky nikoli Bystřickým, nýbrž p. Vilémovi z Pernštýna, jenž však osvědčoval tehdy a sliboval za sebe i za své dědice, že platu ani žádných užitků platných z tohoto dědictví v Olešničce a v Horním Cepí bráti nebudou; kdyby brali, že by je brali nespravedlivě a křivě na ujmu

[1]) Nejstarší registra v archivě bystřickém.

[2]) D. z. B. XII. 20; archiv bystřický.

[3]) Archiv Český, XVI. 477.

toho záduší.[1]) Podstatná změna majetku špitálního stala se pak roku 1547, kdy Jan z Pernštýna na prosbu Bystřických učinil jim milost, že jim pustil ke špitálu louky u zámku pustého Zubštýna, z nichž mu Bystřičti vydávali platu ročního 5½ kopy 1½ gr., za lidi a platy ke špitálu náležející, kteří byli: v Habří člověk jeden, jenž platil ročně 45 gr., v Olešničce člověci tři a v Horním Čepí dva, z nichž bylo platu 2½ kopy 26 gr. 1½ peníze a 1 halíř, louka v Olešničce s platem půl kopy, druhá louka tamže s platem 1 kopy 18 gr., celkem tedy ze šesti člověkův a z těch luk vycházelo ročního platu 5 kop 29 gr. 1½ pen. 1 hal. Vyjímal jen půl louky, která byla pod plat k domu „Johanesovu" do Bystřice puštěna. Dal jim pak ještě pán ke špitálu své dvě loučky pod Domanínem, kteréž ležely pod Výpustkem, z nichž bylo platu ročního 1 kopa gr. Za tyto loučky zase pak Bystřičtí prodali a oddali k budoucímu užívání panu Janovi rybníček špitálský nade vsí Olešničkou a mlýn u potoka Hodonky.[2]) Tento nový majetek špitální Bystřičtí pak rozhojňovali. Již roku 1548 koupili purkmistr a rada ke špitálu od Havla z Bohuňova 13 kop míš. na gruntě, kde byl Jiřík Bílek, za 4½ kopy míš., a od Matouše Neklepsy 6 kop míš. na zahradě, kterou prodal Vaškovi Pavlíčkovi, za 4½ kopy 10 gr. míš., roku 1552 pozemky od Jindry Staňka se vším příslušenstvím s lukami a rybníkem, roku 1557 pozemky po Kateřině Pickové od Jiříka Kavalce a Matouše Zámečníka, roku 1568 louku „pod Lasovcem" u Ždánic od Jiříka Frata a kus lesa „Aušperk" řečeného a louku při něm od Matěje Šabarta. Ke špitálu náležely také chrastiny, louky, lesy, rybníky mezi leseňovskými a bratrušínskými grunty ležící a obyčejně „podsedky" jmenované a louka nad valchou. Jan Vosrálek poručil ke špitálu louku nad Domanínkem a roku 1583 koupili Bystřičtí ke špitálu ještě od Jana Kosa grunt se vším příslušenstvím, s lukami a chrastinami „Aušperky", které byly odkoupeny od Jana Aušperského z Bystřice.[3])

Tento všecek majetek špitální připojen byl pak k hlavnímu zboží špitálnímu, jímž se stala roku 1579 ves Dvořiště, kterou s robotami a platy daroval špitálu bystřickému Vratislav z Pernštýna. Tím byl majetek špitální ucelen a příjem z něho zajištěn.

Za zmínku stojí, že také bratří sborní v Bystřici dostali odkaz na vlastní svůj špitál. Roku 1580 poručila jim Dorota Cyprianka gruntek

[1]) Pamětní kniha v archivě bystřickém 200; v opise tomto je nesprávně Šimáček místo Fiňásek.

[2]) Tamže 210.

[3]) Sbírka Bočkova 7633, 7639, opis nadace špitální v archivě bystřickém.

svůj při sboře ležící, a jim jej na časy budoucí oddala, aby se v něm chudí opatrovali, ale na ten způsob, aby Prokopu Danielovi, bratru jejímu, 20 kop vydáno bylo. Bratří všude a ve všem chtěli býti pro sebe a samostatni.[1])

Správu špitálu a jeho jmění vedl úřad bystřický, který volil úředníky špitálské; byli zodpovědni a skládali ročně počet. Nejstarši počet špitálský je z roku 1492, kdy poznamenáno, že přijali špitálských peněz 6 kop 4 gr. Z Habří bylo úroku sv.václavského a sv.jirského po 20 gr.; po několika groších přijali také za žito, oves a pšenici. Špitálníkům dali 18 gr. Všeho vydání na špitál bylo tehdy půl hřivny. Téhož roku byl špitál stavěn, Kalouskovi dali za místo 4 kopy. Roku 1493 byli úředníky špitálními Pacek a Hanzle. Téže doby (1492) poručil Petr Vyskočil k špitálu na chudé 12 kop. Menší odkazy stávaly se během 16. století často, tak že u jmění špitálního bývaly hotové peníze, jichž si v čas potřeby Bystřičtí do obce nebo také na kostel vypůjčívali, a pak podle možnosti zase spláceli. — Roku 1500 za desátek žitný přijato z Habří 12 gr., za pšeničný 11 gr.[2])

Jak majetek špitální vzrůstal, o tom poučuje počet špitálský z roku 1564, v němž si hospodář města Jiřík Cibulka i s úřadem sobě přidaným zaznamenali, že přijali od staré rady peněz hotových 92½ kopy 27 gr. 2 d. a platu z pronajatých špitálských luk 36 kop 20 gr., celkem 129 kop 17 gr. 2 d. Vydání bylo: chudým na stravu vydáno 14½ kop 9 gr. 3 d., úroku na Pernštýn z luk špitálských dáno 17 gr. 1 d., od 30 sáhů dřev odvezení do špitálu Martinovi Němcovu 2 kopy 28 gr., od pohřebu „baby“ ze špitálu dáno 10 gr., berně královské z luk špitálských do Brna dáno 16 gr. 1 d., celkem vydání špitálského 17½ kopy 20 gr. 5 d., tak že špitálských peněz zůstalo 111 kop 26 gr. 4 d. O rok později zapsáno, že pro šest chudých vydáno bylo 12½ kopy 24 gr., a od sekání a přivážení dříví ke špitálu vyplaceny 4 kopy 16 gr. 2 d.[3]) Též roku 1564 poroučel Jiřík Pilát ke špitálu bystřickému 8 kop, které řekl dáti, když byl do špitálu přijímán; byly na domě Jana Holandova pojištěny. Mile dojímají zápisy podobné jako Barbory Havlenky z roku 1573: „Martinkovům do Lesonic půjčila jsem měřici žita, to žito poroučím chudým do špitále, a chleba aby se napeklo, a jim dán byl. Doma mám měřici ovsa, ten aby prodán byl a peníze ty za něj aby chudým do špitále dány byly. Hotových peněz mám 2 kopy 13 gr., ty

[1]) Sbírka Bočkova 7639.

[2]) Registra v archivě bystřickém.

[3]) Počty městské v archivě bystřickém.

peníze Jan Šabartův k sobě přijal, pakli mne Pán Bůh z tohoto světa povolati a pojíti ráčí, ty peníze poroučím na opravy špitále.“ [1])

Začátkem 17. století roku 1605 odkázáno bylo Zikmundem Janem Plesem, pánem na Bystřici, také špitálu bystřickému pro hojnější chování chudých 100 zl. Odkaz tento pojištěn byl později na Rotkové, až byl odveden Bystřickým, kteří jej roku 1655 zapsali na statcích a užitcích obecních tak, aby do špitálu ročně odvozováno bylo 5 zl., z čehož špitálníci počet pořádný vykonati měli.

Roku 1624 byly ve špitále jen tři osoby a platili jim měsíčně na osobu 24 kr. na starou minci; roku 1634 dávali rovněž chudým do špitálu týdně po 6 kr. Když mohli, přilepšovali jim. Hraběnka z Náchoda darovala roku 1634 pro lepší obživení chudých 30 zl., proto dávali týdně do špitálu po 3 kr., a ke štědrému večeru poslali do špitálu masa za 12 kr. Tehdy také spravovali špitál; udělali žlíbky, vtáhli je tam a vybili 1000 šindela (za 1 zl. 6 kr.). Roku 1640 bylo vydáno chudým do špitálu 10 zl. (P. d.)

Dějiny alumnátu brněnského.

Kstoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Není zde úkolem naším vyličovati postup porad; nás zajímá zde pouze prohlášení biskupů ze dne 15. června v příčině seminářů c. k. ministerstvu vnitra předložené. Prohlášení obsahuje tato ustanovení: „Poněvadž horlivost a věrnost v povolání pro duchovního správce jsou neméně nutny, než náležité vědomosti, je svatou povinností biskupů pečovat netoliko o vyučování kandidátů stavu duchovního, nýbrž je také vzdělávat k pravé zbožnosti a k živé horlivosti pro spásu duší. To děje se v seminářích, jejichžto zřízení koncil tridentský nařídil a jež biskupové dle předpisu zákonů církevních spravovati mají. Má-li býti účelu dosaženo, jest nezbytno, aby kandidáti theologie zpravidla po celou dobu studií v semináři dleli... Každá diecese má míti, pokud dovolují to poměry, vlastní seminář. Kde není možno zřízení úplného studia theologického předpisům vyhovujícího, tam buďtež aspoň theologové

[1]) Registra kšaftovní tamže.

čtvrtého ročníku vyučováni v diecesním semináři a biskupovi budiž tím příležitost poskytnuta poznat kandidáty theologie, než je vysvětí.“ [1])

V příčině vlastního zřízení theologických ústavů diecesních a klášterních obsahují nálezy biskupského shromáždění v podstatě tyto předpisy:

Do theologických studií mají býti přijímáni jen takoví kandidáti, kteří vychodili nižší a vyšší gymnasium s dostatečným prospěchem.

Theologie dělí se na čtyři ročníky a bude přednášena aspoň od šesti professorů.

Všeobecně závaznými předměty jsou: jazyk hebrejský, biblická věda Starého a Nového Zákona, církevní dějiny, patrologie, církevní právo, dogmatika, morálka, pastorálka, katechetika a methodika. Biskupové mohou však jednotlivé kandidáty osvobodit od studia jazyka hebrejskéko.

Studium semitských řečí a vyšší exegese vyžaduje se ode všech, kdož si přejí dosáhnouti theologické hodnosti doktora.

Vedle toho mají býti přednášeny mimořádné předměty, jako křesťanská archeologie, apologetika, dějiny zjevení, synodologie, dějiny dogmat, symbolika dle počtu sil učitelských.

Posluchačům theologie, kteří neslyšeli před započetím studia theologického metafysiky a morální filosofie, bude poskytnuta příležitost, aby byli v těchto vědách vyučováni professorem theologie.

Biskupové vyhražují si určit pořadí řádných přednášek, zamýšlejí však zavésti jednotnost dle církevních provincií.

Za professory theologie mají býti zpravidla ustanovováni jen ti, kdož schopnost svoji dokázali písemní a ústní zkouškou; při těch však, kdož dokázali již svoje vědomosti vynikajícími pracemi vědeckými, může býti učiněna výjimka.

Při uprázdnění učitelských stolic musí býti rozepsána ordinariátem konkursní zkouška alespoň v celé diecesi. Při ústavech, jež jsou společny několika diecesím, má býti vyhláška učiněna ve všech diecesích.

Ordinariáty oznámí uprázdnění a vypsání stolice nejvyššímu zemskému úřadu.

Otázky pro zkoušku určuje biskup, v jehož diecesi stolice jest uprázdněna. Zkouška konkursní koná se vždy při ústavě, při němž stolice jest uprázdněna.

Biskup vyžádá si dobrozdání o písemní zkoušce od professorů svého a také některého jiného theologického ústavu. Posouditi ústní

[1]) *Zschokke,* u. d. str. 482 n.

zkoušku přináleží professorům ústavu, při němž byla konána, a komisaři ordinariátnímu.

Po řádném posouzení výkonů zkušebních volí biskup z ucházečů toho, jenž skýtá nejvíce záruk blahodárné působnosti, a oznámí ho státní moci s udáním důvodů, na nichž spočívá popřední jeho hodnost. Neučiní-li vláda se svého stanoviska proti označenému námitek, udělí mu biskup úřad učitelský. Toho třeba i šetřit, označí-li biskup bez předchozí zkoušky konkursní za professora muže, který vyniká vědeckými pracemi.

Theologické ústavy klášterní podřízeny jsou stejně jako ostatní řízení a dozoru biskupů. Platí pro ně také všecka ustanovení o předmětech a počtu ročníkův a o professorech.

Biskup má žádat ode všech professorův a učitelů theologie záruku církevního smýšlení, má míti ustavičně dozor nad jejich chováním, nad jejich naukou a celou úřední činností, a jestliže by se v některé z těchto věcí ukázali nehodnými svého povolání, má jim odňat zmocnění přednášeti theologii.

Jistotu o pokroku žáků ve všech předmětech opatří si biskupové zkouškami, k nimž přesně budou dozírati. O výsledku ročních nebo pololetních zkoušek mají býti vydávána dosavadním způsobem vysvědčení.

Řádnou řečí theologických přednášek jest latina. Pokud jest nutno použíti řečí zemských, aby byl duchovní správce uschopněn k svému svatému povolání, jest ponecháno dohodě biskupů téže církevní provincie.

Při všech ústavech, kde dosud byla udílena theologická důstojnost doktorská, vyhražují si biskupové právo jmenovati aspoň polovici examinatorů při přísných zkouškách z professorů nebo doktorů theologie a při promoci žádati od promovenda tridentské vyznání víry.

Se schválením císařským ze dne 23. dubna 1850 vyšlo nařízení ministerstva kultu a vyučování, kterým bylo prohlášeno, že není překážek, aby úplně provedeny byly nálezy biskupského shromáždění s výhradou, že nebude učiněna žádná změna bez dohody s vládou, že však tam, kde a pokud ústavy diecesní a klášterní nebudou se řídit těmito nálezy, bude postupováno dle dosavadních nařízení.[1])

V příčině dozoru vládního uvedené nařízení ministerské stanoví:

Vláda Jeho Veličenstva vychází z předpokladu, že biskupové zařídí a spravovati budou theologické ústavy dle nálezů biskupského shromáždění.

[1]) Výnos ministerstva uložen jest v archivě alumnátním.

Dle tohoto předpokladu bude třeba při jmenovaných ústavech jen míti dozor nad zachováváním tohoto zařízení a takový vrchní dozor, který jest vládě § 4. nejvyššího patentu ze 4. března 1849 nade všemi ústavy vyhražen a za povinnost uložen. Proto bude biskup, a kde má klášter theologický ústav, představený řeholní skrze ordinariát počátkem studijního roku, a to nejdéle do konce prvního měsíce po zahájených studiích, prostřednictvím místodržitele zasílat tabellu o personálním stavu způsobem dosud obvyklým, pak ve zvláštním podání seznam přednášených předmětů s udáním počtu hodin, jakož i seznam žáků dle ročníků spořádaný.

Jde-li o obsazení uprázdněné stolice na takovýchto ústavech, má býti zasláno oznámení biskupovo, komu ji zamýšlí udělit, spolu se zkušebními elaboráty, nebo jde-li o povolání zvláště osvědčeného muže, s jinými doklady o jeho schopnosti místodržiteli korunní země, v níž ústav jest. Byly-li by místodržiteli známy námitky, které, odezíraje od vědecké schopnosti, nečinily by kandidáta hodným úřadu učitelského, musel by je místodržitel především oznámit biskupovi; neuznal-li by však biskup námitek učiněných za rozhodující, bylo by na místodržiteli podati o tom oznámení ministerstvu kultu a vyučování. Není-li příčiny k námitkám označeného způsobu, má místodržitel oznámení biskupovo ihned zaslati ministerstvu.

Tímto nařízením učiněn konečně průlom do systemu josefinského a ústavy theologické vybaveny byvše z podřízenosti vládní, začaly žíti volnějším poněkud životem. Dalekosáhlejších změn v organisaci ústavův a studia v nich nebylo ovšem možno hned provésti a proto také vidíme, že i při brněnském ústavě theologickém zůstává s počátku v celku při dřívějším rozdělení přednášek.

Jak ukazuje tabellární přehled[1]) theologického studia brněnského theologického ústavu ze školního roku 1850/51, byly přednášeny předměty tyto:

V prvním ročníku: církevní dějiny dle Ruttenstocka a Kleea (9 hodin), biblické starožitnosti dle Ackermanna v prvním běhu (4 hodiny), hebrejština dle Jahna a exegese Starého Zákona dle Calmeta, sv. Otců, Sanctia a Ackermanna (5 hodin) a introdukce do Starého Zákona dle Ackermanna v druhém běhu (4 hodiny).

V druhém ročníku přednášeno bylo církevní právo dle Schenkela (5 hodin), řečtina dle Trendelenburga a exegese Nového Zákona dle Allioliho, Cornelia a Lapide, Calmeta, Kleea a Macka (4 hodiny), intro-

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním.

dukce do Nového Zákona dle Unterkirchera (4 hodiny) a vychovatelství dle Mildea (2 hodiny).

V třetím ročníku vykládána dogmatika a polemika dle Klüpfela (9 hodin), morální theologie dle Stapfa (9 hodin).

Ve čtvrtém ročníku přednášena byla pastorálka dle Reichenbergera (9 hodin), liturgika (2 hodiny), katechetika dle Leonharda a methodika dle Peitela (5 hodin).

Jako předměty mimořádné přednášeny byly chaldejština, syrština a arabština dle Oberleitnera (3 hodiny).

Teprve ve školním roce 1851/52 přikročeno bylo k provedení nálezů biskupského shromáždění z roku 1849. Rozhodnutím biskupa Antonína Arnošta hraběte ze Schaffgotschů ze dne 18. září 1851 č. 447[1]) zaveden byl na ústavě brněnském nový rozvrh přednášek, přizpůsobený ustanovením biskupského shromáždění. Dle tohoto nového rozvrhu, jenž souhlasil s rozvrhem přednášek na theologické fakultě olomoucké, byly přednášeny:

V prvním ročníku v prvním běhu: theologická encyklopedie a generální dogmatika, tato s ohledem na metafysické odůvodnění dle vlastních spisů professora Dra. Františka Janitschka (4 hodiny), církevní dějiny dle Ruttenstocka a Kleea (7 hodin), biblická archeologie dle Ackermanna (4 hodiny), hebrejština dle Jahna (2 hodiny); v druhém běhu theologická encyklopedie a generální dogmatika (4 hodiny), církevní dějiny (7 hodin), biblická hermeneutika dle Unterkirchera (4 hodiny), hebrejština (2 hodiny).

V druhém ročníku v prvním běhu: církevní právo dle Schenkela (5 hodin), patrologie dle Feßlera (3 hodiny), úvod do Nového Zákona dle Unterkirchera (5 hodin), exegese Nového Zákona dle Allioliho, Cornelia a Lapide, Calmeta, Kleea a Macka (4 hodiny); v druhém běhu: církevní právo (5 hodin), patrologie (3 hodiny), exegese Nového Zákona (4 hodiny), biblická hermeneutika dle Unterkirchera (3 hodiny), dějiny zjevení dle Haneberga (2 hodiny).

V třetím ročníku pro oba běhy: theologická encyklopedie a generální dogmatika (4 hodiny), specialní dogmatika dle Klüpfela (5 hodin), katolická ethika ve spojení s filosofií morální dle Stapfa (9 hodin).

Ve čtvrtém ročníku pro oba běhy: pastorální theologie dle Reichenbergera (9 hodin), katechetika dle Leonharda a methodika dle Peitela (5 hodin), vyučování hluchoněmých (2 hodiny) a patrologie (3 hodiny).

[1]) Uloženo jest v archivě alumnátním.

Ve školním roce 1852/53 zůstal tento nový pořad přednášek s tím toliko rozdílem, že v druhém ročníku v letním semestru byla místo hermeneutiky přednášena exegese Starého Zákona.

Po těchto dvou přechodních letech zavedeno bylo jako normální rozvrh toto rozdělení přednášek:

V prvním ročníku v prvním běhu: theologická encyklopedie a generální dogmatika (3 hodiny), církevní dějiny (6 hodin), biblická archeologie (4 hodiny), hebrejština (2 hodiny); v druhém běhu: theologická encyklopedie a generální dogmatika (3 hodiny), církevní dějiny (6 hodin), úvod do Starého Zákona (4 hodiny), hebrejština (2 hodiny).

V druhém ročníku v prvním běhu: církevní právo (5 hodin), biblická hermeneutika (5 hodin), exegese Starého Zákona (4 hodiny), patrologie (3 hodiny), vyučování hluchoněmých (2 hodiny); v druhém běhu: církevní právo (5 hodin), úvod do Nového Zákona (5 hodin), exegese Starého Zákona (4 hodiny), patrologie (4 hodiny), vyučování hluchoněmých (2 hodiny).

V třetím ročníku v obou bězích: specialní dogmatika (6 hodin), katolická ethika a morální filosofie (9 hodin), exegese Nového Zákona (3 hodiny).

Ve čtvrtém ročníku v obou bězích: pastorální theologie (9 hodin), katechetika a methodika (5 hodin), liturgika (3 hodiny).

Jako předměty mimořádné přednášeny byly dialekty semitské v druhém ročníku, a to v kursu zimním dialekty aramejské (2 hodiny) a v kursu letním arabština (2 hodiny).

V příčině hebrejštiny prohlásil biskup Ant. hrabě Schaffgotsche ve svrchu uvedeném rozhodnutí ze dne 18. září 1851, že plnomoci biskupům vyhražené, dispensovati totiž jednotlivé theology od studia řeči hebrejské, bude jen v řídkých a nutných případech používati, ježto theologové prvního ročníku beztak nejsou přetíženi; studium pak dialektů semitských doporučil všem oněm kandidátům, kteří vynikají větším nadáním a opravňují k naději, že se svou dobou budou hoditi pro dráhu vědeckou.

Ježto v nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 30. června 1850 vyhražen byl státu také nad ústavy theologickými onen vrchní dohled, jaký si vůbec vyhradil nad vyučováním, musely býti proto, jako před tím c. k. dvorní komisi nad studiemi, ročně c. k. ministerstvu kultu a vyučování podávány zevrubné zprávy o stavu učeliště theologického, totiž o personálním stavu sboru professorského, o počtu theologův, o obratnosti, s kterou professoři zastávají svůj úřad, a o pro-

spěchu theologův, o spisech professory vydaných a jiných vynikajících jejich výkonech, o jejich odměně, povýšení, pochvalách nebo pokárání. Na konci zprávy musel býti uveden také nyní jako dříve seznam v uplynulém roce vydaných nařízení.

Z nařízení těchto po roce 1848 uvedeme zde jen některá důležitější. Je to především výnos ministerský ze dne 7. dubna 1850 č. 2704,[1]) týkající se externistův a stanovící takto: „Na theologických ústavech diecesních mohou býti jako řádní posluchači theologie jen ti externisté připuštěni, kteří byli buď skutečně přijati mezi klerus diecesní nebo kterým se aspoň dostalo určité připovědi přijetí a kteří jsou pro diecesi nutni, avšak pro nedostatek místa do biskupského semináře přijati býti nemohou.“ Takovýto externista, jenž byl ve školním roce jako alumnus do biskupského semináře přijat, jest dle výnosu ministerského ze dne 2. dubna 1856 č. 4443 osvobozen od kollejného, je-li chudobným a vykáže-li se o tom vysvědčením ordinariátu. Naproti tomu má býti bývalý seminarista, jenž dále studuje theologii jako externista, jen tehdy považován za osvobozeného od kollejného, obdržel-li od biskupa určité ujištění, že bude do jeho diecese přijat nebo že se stal kandidátem nemajetné řeholní společnosti.[2])

Dalším výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 26. května 1851 č. 5123[3]) bylo stanoveno, že jen výjimkou může býti povoleno přijetí do studií theologických, kde to ordinariát z praktických potřeb za dobré uzná, absolvovaným gymnasistům s prominutím maturitní zkoušky pouze na základě semestrálního vysvědčení o osmé třídě.

Dle ministerského výnosu ze 17. června téhož roku č. 6013 předpokládá však ministerstvo, že ordinariáty v dobře pochopeném zájmu církve samé budou žádati maturitní zkoušky a jen, bude-li nutno, přijmou i takové kandidáty kněžství, kteří místo maturitní zkoušky podstoupili jen semestrální zkoušku s dostatečným prospěchem.

Poněvadž ministerstvu záleželo na tom věděti, zda a v kterém rozsahu v rozličných korunních zemích používá se zmíněné výjimky, měl býti počátkem každého školního roku ministerstvu předložen seznam kandidátů přijatých do theologického studia s údajem, zda vykonali zkoušku maturitní. Aby však se vyhnulo zbytečnému psaní, dovolilo místodržitelství, by při zaslání seznamu studujících theologie na ústavech

---

[1]) Uveden u *Zschokka* u. d. str. 484.

[2]) *Zschokke*, u. m.

[3]) Uložen jest v archivě alumnátním.

diecesních a klášterních na počátku studijního roku při nově vstoupivších klericích připojena byla poznámka o vykonané maturitní zkoušce.

Téhož roku 1851 bylo vzhledem na drahotní poměry professorům na biskupských diecesních ústavech, kteří dosud měli jen 600 zl. platu s personálními přídavky nejvýše 200 zl., přiřčeno zvýšení platu a připojena zároveň některá jiná ustanovení. Výnos ministerstva kultu a vyučování z 15. září 1851 č. 9037 R.-G.-Bl. 215 nařizoval totiž, že dle nejvyššího rozhodnutí ze dne 12. září 1851[1])

1. Professorům na theologické fakultě v Solnohradě a theologických ústavech od 1. října 1851 povoluje se stálý plat 800 zl.

2. S professory těchto ústavů, jsou-li povoláni za řádné professory theologie na universitu, na níž nejnižší stupeň platu theologických professorů není větší než 800 zl., má býti při postupu do vyšších tříd platebních a při nároku na pensi tak jednáno, jakoby byli po celou dobu svého úřadu učitelského na této universitě ustanoveni.

3. Professorům biskupských ústavů theologických, kteří po vyhovujícím působení ve svém úřadě učitelském stanou se k službě neschopnými, zvýší se obyčejný plat deficientský po každém decenniu na diecesním ústavě theologickém přídavkem 100 zl.

Druhý bod uvedeného výnosu ministerského v příčině návrhů pensijních professorů theologických z ústavu diecesního na c. k. universitu povýšených byl výnosem ministerským ze dne 30. června 1852 R.-G.-Bl. 141 vysvětlen v tom smyslu, že dle nejvyššího rozhodnutí ze dne 26. června 1852 professorům na ústavech diecesních při jejich povýšení na universitu vpočítá se doba služební na ústavě diecesním vždy bez ohledu na různost platu na theologických fakultách při nárocích pensijních.

Tyto výhody professorům theologických ústavů diecesních poskytnuté vztahují se však jen na právo postupu a na jejich nárok pensijní, netýkají se však jejich pořadí v professorském kollegiu, jehož údy se stanou, jak výslovně praví výnos ministerský ze dne 12. listopadu 1858 č. 18.269 k c. k. místodržitelství moravskému.[2])

(P. d.)

[1]) Uveden u *Zschokka* u. d. str. 485.

[2]) *Zschokke*, u. d. str. 485 n.

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (Č. d.)

Socialisté mluvíce o práci, mají na mysli hlavně tovární a polní práci. Leč ve společenském životě je řada prací, které s výrobou souvisí jen nepřímo a které nemožno zorganisovati. Tak především práce týkající se bezprostředně osoby. Kdo by tyto práce konal, když by každý poměr služebnosti byl zrušen? Veřejná správa by mohla ovšem k takovým výkonům ustanoviti jisté osoby, které by po pořádku posluhovaly v domácnosti. Jak by taková obsluha dopadala, snadno si domyslíme. Mnoho by si občan nebo občanka věru nesměli poroučeti, ani by nesměli příliš hlasitě projevovati svou nespokojenost s vykonanou prací. A jak příjemno by teprve bylo, kdyby se v domácnosti při obsluze vystřídaly za den tři nebo čtyři osoby, když by podle Bebla trvala denní práce pro jednotlivce tři nebo čtyři hodiny! Nikdo by přece nesměl žádati od obsluhující občanky, aby po celý den byla v domácnosti zaměstnávána jako dnes služka.

Vedle velké obětavosti musili by se budoucí občané stkvíti ještě jinými ctnostmi, a to zvláště pílí, hospodárností a šetrností. Socialisté nepochybují, že se budou všichni těmito ctnostmi vyznamenávati, ačkoliv je těžko pochopiti, odkud by se mělo těchto ctností nabrati. Vykonal-li občan práci ve vyměřené době, vykonal vše, čeho od něho žádá společnost. S jakou pílí má pracovati, nemůže mu nikdo předpisovati. Byl-li velmi pilný, má z toho právě tolik jako soused, který nebyl pilný. Nad to popoháněčů, jak míní Bebel, v dílnách nebude, dohlížeti budou soudruzi, vykonávající správní funkci místo výrobní.

Snadno si domyslíme, jaká šetrnost a hospodárnost by byla v socialistické společnosti. Víme, jak lidé hospodařívají obecním majetkem. V budoucí společnosti by zajisté nebylo lépe.

Společenskou organisaci výroby při úplné svobodě a rovnosti všech, jak si ji marxisté představují, bylo by lze trvale uskutečniti jen tehdy, kdyby všichni občané byli vzory ctnosti a dokonalosti. Bohužel není společnosti tak ideálních lidí na zemi, abychom si mohli učiniti o ní aspoň nějakou představu. U socialistů samých bychom marně ovšem hledali takové vzory dokonalosti. Proto nezbývá než věřiti, že aspoň v budoucnosti se budou roditi lidé v každém směru dokonalí!

39. Podle řečí marxistův odstraní socialistická společnost mimo jiné také křivdu páchanou na pracovním lidu v kapitalistické společnosti, a to ve dvojím směru. Předně uvalena jest nyní na dělníka všecka těžká práce výrobní a při tom za druhé jiní žijí a tyjí z jeho mozolů První křivda bude prý odstraněna tím, že všichni členové socialistické společnosti budou povinni pracovati a účastniti se při společenské výrobě. Druhému zlu bude odpomoženo tím, že pracujícímu dostane se plného výnosu z vykonané práce, tak že se nebude již nikdo obohacovati na úkor druhého. „V tomto novém stavu bude se tedy shodovati společenská výroba se společenským nabýváním, společen-

skými poměry vlastnickými.“ (Marx.) Dělnictvu se zvláště zamlouvá druhé a socialisté mu také stále namlouvají, že v socialistické společnosti se dostane každému pracovníku plného výnosu z práce. Nebude tedy dělník již okrádán, jak se děje v kapitalistické společnosti, v níž dostává dělník jen malou částku z výnosu jako mzdu a ostatní shrábne kapitalista, hromadě takto kapitály na úkor dělnictva. Výrobku dodává hodnotu jedině vynaložená práce, praví socialisté, a práci koná dělník, nikoliv majitel závodu. Proto přináleží celý výtěžek vlastně dělnictvu při výrobě zaměstnanému. A toho prý se mu v socialistické společnosti také dostane. Zkoumejme tedy, pokud je toto tvrzení správné.

V jistém smyslu dostalo by se dělníku plného výnosu z práce, pokud by totiž veškeren výnos ze společenské výroby připadl celé společnosti, která by ho použila ku prospěchu všech, tedy i každého člena. Leč nelze mysliti, že by mohl jednotlivec dostati celý výtěžek ze své práce pro svou osobní potřebu, jak velmi mnozí myslí. Z výnosu společenské výroby musil by zajisté býti především kryt náklad spojený s výrobou, tedy udržování a oprava závodů, strojů, nástrojů, budování nových dílen a opatření pracovních prostředkův, opatření surovin atd. Opatření všech těchto nezbytností pohltilo by každoročně značnou část z celkového výnosu. Víme též, jaký blahobyt, jaké pohodlí a všestranný požitek slibují si socialisté do budoucnosti. Zřizování a vydržování veřejných ústavů sloužících pohodlí, zábavě a požitku bude zajisté také vyžadovati nemalého nákladu, zvláště když takové ústavy nebudou zřizovány jen ve městech, nýbrž i na venkově. Každý zajisté bude míti právo požadovati všechno pohodlí, kamkoliv za prací přijde, tak aby si nemusil ničeho odpírati.

Jak jsme řekli, vše to by vyžadovalo značného nákladu, na nějž by musil každý stejně přispívati ze svého podílu, který by se takto značně zmenšil. Je sice pravda, že by veřejné ústavy byly všem přístupny a tudíž všem prospívaly, tak že co by se jednotlivci strhlo z podílu, vracelo by se mu zase v jiné podobě. Leč to platí jen v nejširším smyslu slova. Jednotlivec by z takových veřejných zařízení měl asi takový užitek, jako má dnes na př. ze silnice, parku, divadla a pod. Někteří z těch věcí mají velký prospěch, druzí malý anebo žádný, poněvadž jich málo nebo vůbec nepoužívají.

Z výnosu společenské práce připadla by tedy část na udržování výrobních prostředkův a na další výrobu, část na společenská zařízení sloužící pohodlí a zpříjemnění života. Náklad na obojí byl by bez odporu velmi značný. Zbytek teprve rozdělila by společnost mezi občany, vlastně dávala by jim výživu, jídlo, šatstvo, příbytek a jiné potřeby. Jest ovšem velmi pochybno, zdali by zbývající část stačila, aby občanům bylo poskytnuto, co Bebel, Stern a jiní slibují. Vidíme dnes, s jakým úsilím se na všech stranách pracuje a přece, kdyby byl na př. výtěžek veškeré práce za jeden rok z Rakouska rozdělen stejným dílem mezi příslušníky státní, nemnoho by se každému dostalo.

Podle jakého měřítka byl by rozdělován zbytek výnosu mezi občany? Gothajský program, jak jsme již pravili, mluví o rozdě-

lování jen všeobecně a dí, že každému se dostane podle vykonané práce a připojuje, že každému se spolu dostane dle „rozumných potřeb“. Byla by tedy měřítkem rozumná potřeba. Poukázali jsme již také na to, že „rozumná potřeba“ může býti různě posuzována a jinak by ji posuzovala společnost a jinak opět občan sám. Bude-li společnost rozhodovati, nezbude jednotlivci než chtě nechtě podrobiti se rozhodnutí a odříci se všeho, co nebylo uznáno za rozumnou potřebu. Než bude-li to ponecháno na vůli jednotlivcům, pak nebude společnost prostě s to, aby všem požadavkům vyhověla.

Engels dosti zřetelně naznačuje, že právo rozhodovati o rozumné potřebě občanů bude míti společnost sama a dá proto každému tolik, kolik za dobré uzná. „Ve společnosti soukromých výrobců (tedy i dnes) hradí soukromníci anebo jejich rodiny náklady na vyučení cvičeného dělníka; soukromníku prospěje tudíž také v prvé řadě vyšší cena cvičené síly pracovní: dovedný otrok prodá se dráže, dovedný dělník námezdní platí se výše. Ve společnosti socialisticky zorganisované hradí společnost tyto náklady, proto také jí patří i plody a vyrobené hodnoty vyšší práce složité. Dělník sám nemá většího nároku. Z toho plyne i nutná námitka, že oblíbený výrok dělníkův o plném výnosu pracovním má svůj háček.“ [1]) Když tedy dělník „nemá většího nároku“, poněvadž za vše, co jest a dovede, díky zavázán je společnosti, proto společnost sama určí, kolik se mu má dostati. Společnost pak dá každému stejně mnoho a každému dle potřeby, jak Engels na jiném místě praví. Ukázali jsme již, jak si věc marxisté představují Oni totiž předpokládají, že společnost si znenáhla vychová lidi stejných potřeb a požadavků. Pak by to ovšem bylo možno. Máme-li však na mysli skutečnou povahu lidskou s nejrozmanitějšími požadavky a potřebami, pak je to prostě nesmyslno. Dobrovolným rozhodnutím a sebezapíráním, prýštícím z vyšších pohnutek, na př. z víry, mohou lidé v menší společnosti dospěti k jakési stejnoměrnosti co do potřeb časných, jak máme příklady na řeholních společnostech. Než nezapomínejme, že jejich základem je kázeň a odpírání z náboženských pohnutek. Uvolní-li se tento základ, dostavuje se brzy rozklad a úpadek. Dokladem jsou dějiny řeholí v církvi katolické. Socialistická společnost by však byla zbudována na základě zcela opačném. Nejvyšší zásadou občanů by bylo užívati mnoho, plně a dlouho. Ve společnosti takových lidí dosíci aspoň jakési stejnoměrnosti co do potřeb jest nemožno.

Jiní marxisté navrhují za měřítko při rozdělování pracovní dobu. Bebel míní, „že pracovní doba nutná ke zhotovení předmětu jest jedině měřítkem, podle něhož bude výrobek měřen jako společenská hodnota spotřební. Deset minut společenské doby pracovní ztělesněných v nějakém předmětě rovná se desíti minutám společenské doby pracovní v druhém předmětě, ani více ani méně.“ [2]) Leč měřítka pracovní doby společensky nutné nelze v praktickém životě užíti.

Dle Marxovy theorie dodává hodnotu výrobku jedině práce spo-

[1]) *Engels*, Dühring, str. 214.
[2]) *Bebel*, Die Frau, str. 162.

lečensky potřebná k jeho zhotovení. Hodnota vůbec je platnost nebo dobrota, kterou člověk věci nějaké přisuzuje. Lišíme hodnotu užitnou čili častější potřeby, t. j. platnost té oné věci, kterou jí přisuzuji, hledě k užitku z ní pocházejícímu, hodnotu spotřebnou, t. j. jediné užití věci, které je zároveň její spotřebou, a hodnotou směnnou, která záleží v tom, že nějaká věc pro větší nebo menší způsobilost k výměně za věc jinou více nebo méně v hodnosti stoupá.[1]) Hodnota jest Marxovi základním pojmem národohospodářství a liší hodnotu užitnou, užitek, jehož věc sama a o sobě člověku poskytuje, a hodnotu směnnou, kterou má věc srovnaná s jinou věcí, za niž se vyměňuje. Výměnou stávají se věci zbožím, nabývajíce užitné hodnoty pro jiné.

Pokud nebylo směny, hlavně tedy v dobách původního komunismu, měly věci jen užitnou hodnotu. Co si kdo vyrobil, také sám spotřeboval. V kapitalistické společnosti nabyly však věci hodnoty směnné, poněvadž se kupují a prodávají, třebas samy o sobě jsou dnes tím, čím byly dříve. Obilí zůstává obilím, užitek jeho je stejný dnes, včera, v době původního komunismu; ale změna jest v tom, že se to obilí dnes vyměňuje za jiný statek, statek se vyměňuje za statek, vzájemně jeden za druhý, až konečně všecky se dají vyměnit za peníze, za statek všeobecný a měřítko všeho.

Jak vznikla směna? Jinými slovy, jak se mohlo státi, že vyměňujeme, řekněme, pšenici za železo? Proč se rovná na př. jedna míra pšenice centu železa? Užitek obojího je přece zcela rozdílný a zdálo by se proto, že nelze obojího srovnati, ani jedno druhým měřiti. Na to odpovídá Marx, že v pšenici a železe tkví něco, co jest obojímu společné a podle čeho lze srovnati pšenici se železem. Tímto společným jest práce. Pšenici a železo lze redukovati na práci a tím vyměniti. Redukováním statků na stejnou lidskou práci, na práci abstraktně lidskou nastala směna. Zboží jest nosičem, akkumulatorem lidské práce; statek užitečný, jakožto zboží, má hodnotu jen proto, že v něm lidská práce je ztělesněna; práce je substancí hodnototvornou. Hodnota pak sama není ničím jiným než výrazem společensky nutné práce, realisované v určitém předmětě.[2])

Práce společensky nutná dodávající zboží hodnoty jest ona pracovní doba, které potřebuje normální dělník za těch kterých poměrů kulturních ke zhotovení výrobku. Proto jinou cenu měla na př. kniha před vynalezením tisku a jinou cenu má kniha dnes. Tehdy byla vzácná a měla velkou cenu, poněvadž opis vyžadoval mnoho dlouhé práce, dnes však jest nepoměrně lacinější, poněvadž vyžaduje mnohem méně práce.

Odvozování hodnoty výhradně jenom z práce jest ovšem nesprávno a vynalezeno Marxem za tím účelem, aby ospravedlnil domnělé nároky dělnictva na veškerý výnos z výroby. Neuschl o tom praví: „Důkaz, který celou theorii hodnotní Marxovu podepírá a jímž Marx dovoditi chce, že měřítkem věcí směnných a substancí hodnoty budující jest lidská práce, dlužno nazvati závěrem lživým. Připouštíme, že různy

[1]) Srv. *Dr. Robert Neuschl*, Křesťanská sociologie, I. díl str. 40.
[2]) Srv. *Masaryk* l. c. str. 261 n.

jsou věci směnné a též různy jejich přirozené vlastnosti. Jiné vlastnosti má *(x)* pšenice, jiné než *(y)* hedvábí a *(z)* zlato. Avšak pšenice, hedvábí, zlato mají také mimo společnou vlastnost, že výrobkem jsou lidské práce, ještě tu společnou vlastnost, že ukojiti mohou lidskou potřebu zcela určitého rázu. Lidé pak kladou na ukojení různých potřeb velmi často úplně stejnou váhu, totéž měřítko. Z té právě příčiny jsou nám lidem ty věci, které stejnou měrou našim potřebám vyhovují, jež sice povahou svojí různy jsou, na jejichž však ukojení stejnou klademe váhu, rovnocenny čili téže hodnoty. Podobně mohou nám takové věci býti rovnocennými, které potřebám různého stupně (intensity) vyhověti dovedou, z nichž však dovede to jedna na dobu delší a větší, vyšší měrou než druhá. S toho tedy hlediska, že věci způsobily jsou vyhověti našim potřebám, srovnáváme je vespolek, ceníme jednu výše než druhou nebo ceníme je stejně. Toho Marx úplně si nevšímá; poněvadž vnější vlastnosti pšenice, hedvábí, zlata různy jsou, zavírá a dovozuje z toho: proto mohou věci různé býti srovnávány pouze zřetelem ku práci, kterou zbudovány byly. Avšak způsobilost sloužiti našim potřebám mají věci netoliko proto, že na ně vynaložena byla lidská práce, nýbrž také svojí přirozenou jakostí čili přirozeností. Substancí tudíž hodnoty budující není nikterak pouze lidská práce, nýbrž také příroda čili přírodní síla. Proto také bludna jest věta, že hodnota směnná nemá v sobě ani atomu hodnoty užitné; právě naopak hodnota směnná jest vniterně na hodnotě užitné závislá, hodnoty směnné není bez hodnoty užitné. Proto nejsou to též pouze dělníci, kteří hodnotu směnnou budují, též síly přírodní, nyní též stroje svým dílem k jejímu zbudování přispívají. Tím též rázu pravdivosti pozbývá, co mluví Marx o společensky nutné čili abstraktně lidské práci jakožto jediném měřiči směnné hodnoty a společensky nutné době pracovní.“ [1])

Ostatně již klassičtí národohospodáři, z nichž Marx čerpal, poukazují na to, že cena věcí není určována pouze pracovní dobou, nýbrž také vzácností, starožitností, uměleckostí provedení a jiným. Avšak toho Marx z uvedené příčiny neuznává. Vidí v hodnotě věcí jen ztělesněnou práci, ač se při tom ocítá v rozporu se zdravým rozumem. Vysvětluje na př. vysoké ceny diamantů tím, že jest potřebí průměrně velmi mnoho času k jejich nalezení!

Toto předeslavše, vraťme se k otázce, zdali společensky nutná práce může býti měřítkem pro rozdělování výnosu z výroby mezi jednotlivce v socialistické společnosti. Mohla by zajisté býti, kdyby všichni pracující měli stejné schopnosti, kdyby pracovali se stejnou pílí, horlivostí a svědomitostí. Marxisté opírajíce se o své materialistické stanovisko věří, že v budoucnosti budou všichni občané míti tyto vlastnosti. Tomu však nemusíme věřiti, dokud nepodají věcného aneb aspoň pravděpodobného důkazu. Pokud lidé budou různého nadání, různých schopností, potud se budou různiti i dovedností, pílí, pracovitostí a svědomitostí. Bereme-li člověka, jakým skutečně jest, a ne, jak si jej obrazivost marxistů maluje, nemůžeme bráti společensky nutnou práci

[1]) *Dr. Robert Neuschl*, Křesťanská sociologie. II. 647.

za měřítko, poněvadž by pak pilný a svědomitý dělník byl postaven na roveň nedbalému a povrchnímu dělníku. To by bylo nejen nespravedlivo, ale spolu též příčinou nespokojenosti a ochromením pracovitosti.

Měřítka „společensky nutné práce“ nemůže však býti užito ani vzhledem na výkony. Ve společenském životě jsou nejrozmanitější výkony nutny a poměrně jen malá část může býti oceňována podle vynaložené práce. Podle práce možno oceňovati na př. výrobky tovární nebo řemeslnické. Při dodaném stroji můžeme vypočísti, kolik pracovní doby bylo potřebí k jeho zhotovení. Avšak mimo tovární nebo řemeslnické výrobky jest ještě celá řada výkonů, které nemohou býti ceněny podle pracovní síly. A tak tomu bude i v budoucnosti. Na prvním místě je zemědělství a práce s ním spojené. Jak budou zemědělské výrobky oceňovány dle společensky nutné práce? Mysleme si dvě skupiny pracovníků zemědělských v socialistické společnosti. Každé bude přikázána výměra 500 měřic pole, aby je obdělávali a odvedli po roce úrodu. Jedno pole jest v rovině, v kraji úrodném, druhé v hornaté a méně úrodné krajině. Po žních odvádějí obě skupiny výnos ze svěřeného pozemku do společenské sýpky. První odvedou snad dvakrát až třikrát tolik jako druzí. Jest možno podle odvedeného množství obilí odhadnouti vynaloženou práci? Vždyť ti, kteří obdělávali pole v hornaté krajině, napracovali se mnohem více než jejich soudruzi v rovině a přece odvádějí méně. Bylo by tedy nespravedlivo, kdyby vyměřen byl každé skupině podíl podle odvedeného množství obilí, poněvadž by ti, kteří obdělávali úrodné pole v příhodné poloze, dostali více než druzí, kteří při stejné anebo i větší a úsilovnější práci mohou se přece vykázati menším výsledkem.

V uvedeném příkladě by proto nemohla býti měřítkem podílu společensky nutná práce, ztělesněná v odvedeném množství obilí. Bylo by nutno míti i jiné okolnosti na zřeteli, aby se stalo po právu každé z obou skupin.

Podle čeho by se však měřilo, kdyby pole toho roku vůbec nepřineslo žádného užitku buď pro sucho, mokro, krupobití nebo z jiných příčin? V poli krupobitím zpustošeném nemožno odhadnouti vynaloženou práci. Anebo budou prostě spočítány hodiny, po kolik bylo pracováno? Ale pak by bylo možno, že by společnost byla značně zkrácena; neboť práce na poli nedá se tak snadno kontrolovati jako tovární nebo řemeslnická práce.

Snad si konečně socialisté poradí i s půdou a počasím. Dovedou-li nadělati z občanů lidi jednoho srdce a jedné mysli, stejných vědomostí, schopností a potřeb, proč by se jim nepodařilo půdu a živly úplně ovládnouti? A tak snad řeknou, že pokrokem vědy a umění dospěje se potud, že výnos z polí nebude záviseti na jakosti půdy nebo pohody. V hospodářství by šlo pak všechno tak pěkně jako v továrně, kde se vyrábí, ať prší nebo slunce praží, ať je zima nebo léto, ať je krupobití nebo povodeň. Socialisté jsou schopni něčeho takového se naditi. Připadá nám, co kdysi napsaly „Červánky“ (č. 24 r. 1893) o dílnách na umělé vyrábění deště: „Zajímavo bude, až odstraněny budou posud se na-

skytující nesnáze při vyráběcích produkcích. Pak se nebude musit ubohý rolník celé dni a noci modliti (!) a na poutích prositi o déšť, nýbrž zcela jednoduše, poněvadž předpokládáno, že každá obec nebo kraj si takovou dílnu na vyrábění deště pořídila, vyžádá si déšť a bude pršeti. V tomto případě pak se bude moci nápis, jenž stojí na pomníku Benj. Franklina: ‚Vyrval blesk nebesům' atd. použiti i na toto a vynálezci, vlastně zdokonaliteli vyrábění deště, napsati na pomník: Vyrval déšť z rukou tvůrce světa.“ Jak viděti, socialisté se nelekají ničeho a jsou přesvědčeni, že společnost vyrve konečně všechnu moc z rukou Tvůrcových! Ještě zajímavějším však bude rozhodně prostředek na vyrábění sucha, jehož se opět bude užívati za trvale deštivého počasí!

Na příkladě vzatém z hospodářského života chtěli jsme ukázati, že jsou rozsáhlé obory práce, při nichž nelze užíti měřítka „pracovní doby“ k vyměřování podílů. Nejinak je tomu s výkony lékařskými, ošetřováním nemocných, s výkony umělců, vůdcův a pod.

Marx a Engels nemají ostatně duševní práce ani ve velké lásce asi proto, že nepřinášejí velmi často okamžitého a viditelného užitku. Různá bádání vědecká vyžadují na př. mnoho času a píle celé řady mužův a přece mnohdy nevedou k cíli aneb je výsledek jen nepatrný. Za to fysická práce jest jim „skutečnou, přímo produktivní“ prací. „Marx a Engels mají příliš hrubou psychologii, aby náležitě dovedli pochopiti pravou podstatu práce duševní. ‚Jsem ochoten, pracovní den sochaře počítati za dvacet dní nádenníka' — stačí takové odhadnutí, a o jakého sochaře tu jde? Umělec nebo myslitel (třeba sám Marx!) nemá od své idee celé dny a noci, celý život pokoje, a za to mu máme, na př. za Kapital, odměřiti dvacet a několik dní? To jest očividně tak nemožné a nesprávné, že se o věci ani nedá mluviti.“ [1])

Jiná měřítka, jako píle, potřeba nepadají na váhu, poněvadž by sporům, stížnostem a nespokojenosti nebylo konce.

Myslím ostatně, že by pohlaváři socialistické společnosti nelámali si příliš hlavy starostí o vhodné a spravedlivé měřítko pro rozdělování. Jakmile by jen měli ve svých rukou všechnu politickou a hospodářskou moc, upravili by rozdělování po svém, ať by se to komu líbilo či nelíbilo. Nespokojené by mohli zkrotiti, jak jsme již pravili, mnohými a vydatnými prostředky. (O. p.)

[1]) *Masaryk* l. c. str. 308.

O lotyšském písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Jako všude na světě, tak i ve společnosti lotyšské od počátku stály proti sobě dvě strany, strana bych tak řekl lidová a strana intelligence. V letech devadesátých tato rozhodně má převahu, což vidno i v literatuře. Tu proti lidovému nacionalismu a šovinismu vystupuje se zdarem hnutí internacionalnějšího rázu se všemi svými odrudami na poli literatury a umění. Proti národnímu realismu hlásí se ke slovu realismus umělecký, všenárodní. A průkopníkem tohoto směru a hnutí jest F. Seiferts, narozený roku 1865 a teď učitel v Riga-Olaï. Za svých studií pilně si všímal německých klassiků, jež si obral za vůdce své budoucí činnosti. Nejprve vystoupil na kolbiště jako literární essayista, napsav dosti zdařilé posudky o pracích J. Alunana, Ausekla, Juhsmiňa-Lautenbacha a Siliňa. Roku 1888 utkal se polemicky s Lautenbachem ve příčině zásadních otázek umění se týkajících. Oba soupeři přeli se o platnost romantismu a realismu. Roku 1890 převzal Seiferts na sebe úkol přednášet o večerech pořádaných učenou společností lotyšskou o jednotlivých produktech literárních. Příležitosti té použil k propagandě realismu. Ve svých kritických pojednáních kladl Seiferts především důraz na individualitu, originalitu a realnost jak u vyjadřování citův a myšlenek, tak i jejich zpracování a podání. Kromě kritických pojednání vydal Seiferts tři sbírky básní, a to „Kahrklu swilpe“ (Hvizd vrb), „Stari“ (Paprsky) a „Pumpuri“ (Poupata). Hlavní notou jeho poesie jest prostota, neumělkovanost výrazu spojená s formální dokonalostí lidových písní nebo Goetheových (Heineových). Opěvá pak nejraději přírodu v jejím květu a plesu jarním, tedy k novému životu po zimním spánku se probouzející. A co zejména potěšitelným u Seifertsa jest, že pozorovat u něho od sbírky ke sbírce pokrok veliký.

K stoupencům jeho dlužno počítati předně Doku Atisa (* 1861, † 1903). Mládí své kromě návštěvy školní strávil v poli, prací polní se zabývaje, neboť rodiče jeho bez pomocné jeho ruky nemohli se obejíti. Ducha spisovatelského v něm probudila práce M. Kaudsita „Mehrneeku laiki“. Roku 1882 převzal na dobu zimní úřad učitele ve svém rodišti, odkudž po desíti letech dostal se za tak zv. výpomocného učitele ke svému příteli, básníku A. Kaschokovi. U něho pobyl dvě leta a tam u něho napsal obrázek, plný dojemných i rozmarných vzpomínek ze svého dětství, „Mans dsihwes rihts“ (Jitro mého života) a kromě toho povídku „Us behrnu behrneem“ (Vnukům) a několik popěvků ze života dělného lidu. Později stal se písařem na statku Intschukalna, ale souchotiny předčasně vykopaly mu hrob. Sebrané spisy jeho — dosť objemná kniha — vyšly péčí Sauleetisovou. V prvních povídkách Doku Atisových patrna do očí bijící sháňka po fabule, veškerou pozornost obrací autor vnějším okolnostem, poutavým událostem a spletitým případům, než poslednější práce jeho prosaistické jsou zdařilé obrázky. K nejlepším pracím jeho patří: „Stahsts par putneen, zilweka behrneem

un weenu kaki" (Povídka o ptácích, o dětech a kočce), po té „Weztehws" (Děd), „Schulzs un Puplaps". Co je zajímavými činí, je zdravý humor; humor směje se na vás také z jeho „pěsniček".

Anss Lerchis-Puschkaitis narodil se roku 1859 v okrese Talsu. Vybyv si měšťanku stal se písařem u okresního soudu tamtéž. Ale zaměstnání to se mu nezamlouvalo, a opustiv je, odebral se do učitelského semináře, pro příliš pokročilý věk nebyl však tam přijat. I dal se tedy za učitelského mládence a varhaníka, roku 1883 jmenován samostatným učitelem v Dschuhkstes Lanzeneeku, ač ani správně lotyšsky neuměl psáti, než na to se tehda nehledělo, tehda u Lotyšů byla také, jak u nás, samospasitelnou němčina. Než přes to vykonal Lerchis-Puschkaitis pro národ svůj a pro jeho literaturu více, nežli snad celé jinde akademie. Jemu děkuje národ lotyšský za nejúplnější dosud sbírku, vychází od roku 1904 a dosud není úplně vydána, národních pohádek, zkazek a přísloví (obsahuje sbírka jeho na 6002 čísel!). Propracovav se k správné lotyštině jal se na základě národních zkazek, najmě v měsíčníku „Austrums" uveřejňovati drobné povídky a bajky. Větší v tom oboru prací jeho jest „Kurbads", pravý to lidový epos v prose.

Sudraba Edschus, pravým jménem Silbers, narodil se v Mengele roku 1860. Edschus vynikl jako básník lyrický a snad ještě více jako autor těchto epických zpěvů: „Keistuta loms", „Nikolaja saldats", „Kà Peteris islihga ar Mosu" atd. K eposu asi pohnuly ho básně Mickiewiczovy, jež velmi pěkně přeložil, přeložil též mnoho věcí ze Słowackého. Po stránce umělecké, třebas lid jeho epických produkcí nemohl se dočkati, stojí tyto přece za jeho lyrickými básněmi, a to z té příčiny, že Sudraba nedovede vždy zachovati pravou epickou délku neboli správněji řečeno stručnost; ve svých epických pracích upadá autor často do romantismu. Pravým opakem toho jeví se ve svých povídkách, jež jsou úsečné, druhdy příliš naturalistické, ale vždy originální a poutavě psané. U Sudraby v té příčině nejenom pozoruhodna jeho vnímavá postřehavost, ale i životnost, s jakou hrdiny čtenářům svým předvádí.

Janschewskis narodil se v Nivgrande roku 1865. Svým vlastním přičiněním domohl se stupně učitelského, potom však věnoval se cele literatuře. Nejprve upozornil na sebe svými básnickými překlady z ruštiny, a to některých prací Puškinových a hlavně lyrických perel Lermontových. Samostatné jeho básnické práce vynikají ne tak oslňující formou, jako spíše silou citu. Jeho krajinové básně jsou opravdu úchvatné, ještě úchvatnějšími jsou ony (na př. Ubags = Chuďas, Saglo = Zloděj, Jekabs), v nichž výrazu propůjčuje svému soucitu s bídou a trampotou bližních. Povídky jeho jsou ceny nestejné, jedny jsou pouhými črtami feuilletonními, druhé zase až upřílišeně naturalistické. Nejzdařilejší jsou jeho výkrojky ze skutečného života, obrázky to jakoby živé, k nimž přičítám „Bahrenite" (Sirota), „Wezais (starý) Pileneeks", „Kaut es nebuhtu godigs" (Kýž bych nebyl poctivcem!). Janschewskis jest realista venkoncem.

Pehrseetis, pravým jménem Karlits Semits, narodil se roku 1862. Život jeho jest přepestrý a neméně také zvláštní jeho konec. Vraceje

se totiž z úřední cesty z Rigy zastavil se v hospodě, kdež vedle v pokoji ležel nemocný neštovicemi. Vrátiv se domů onemocněl Pehrseetis také neštovicemi a zemřel na ně v březnu 1901. Pehrseetisovy básně nesly se od prvopočátku satirickým směrem, a to satirou dosti kousavou, později arci blahovolně pošklebnou. A ježto k tomu směru nejlépe hodí se forma bajky, proto také jeho básně psány jsou tou formou. Mistrem a vzorem v té příčině byl mu Lessing. K nejlepším z nich patří „Soleem pahr tiltu“ (Krokem přes most), „Milscha nelaime“, „Naids neweetâ“, „Aklas puhles“. A v povídce patří Pahrseetisovi mezi lotyšskými spisovateli realistickými jedno z nejčelnějších míst, a to i po stránce umělecké. K nejlepším povídkám jeho patří: „Pehz gadu desmiteem“ (Po desítiletí), „Azîs krihtoschi burti“ (Do očí bijící písmena), „Gala aprehkinums“, v nižto milionář, továrník spiritusu, ve snu — těžce onemocněv — zří všecky ty, jejichž život svým výrobkem byl otrávil; jest jich na miliony, a tyhle miliony jeho obětí jeví se mu příšerným zúčtováním jeho života. Po stránce umělecké dalo by se jim snad vytknouti to, že autor nemůže se zdržeti, aby nevplétal v děj svých naučení a úsudků. Než za to tím více hodí se pro lid, arci již poněkud sečtelý a vzdělaný.

Ludis Behrsinsch narodil se v Dschuhkste roku 1870, škoda jen, že se brzo odmlčel, neboť jeho básně „Zeli un teki“ (Cesty a cestičky) slibovaly, že v Behrsinschovi vzešel lotyšskému Parnasu pravý poeta, který ukazoval, jakkoli lze čerpati ze starého, a povždy mladého a nevyčerpatelného zdroje života a pravdy.

Z ostatních realistů z let devadesátých dlužno ještě aspoň jmény uvésti Aug. Deglawu, J. Seibolta, Purapuka, Mart. Leepu a částečně též Andr. Upita. První tři napsali nepřehlednou téměř řadu povídek, novel, ano i románů, než většina z nich zapadla už teď do moře zapomenutí.

Než vedle realistů z druhé strany hlásili se opět mocně o slovo representanti novoromantismu. V čele jich Rudolfs Blaumanis. Narodil se v Ehrglích roku 1862. Vynikl jako povídkář a jako dramatický spisovatel. Všem povídkám jeho (i dramatickým pracím) společnou předností je zajímavý obsah; autorovi běží především o to, aby čtenář měl co čísti, nejde mu při tom však ani o vytvoření nových typův ani o proražení s nějakou byť ne právě novou, ale aspoň hlubší ideou. A co chce vypravovati, umí povídati — jen co je pravda — tak hladce, že povrchní čtenář neodloží knihy jeho, dokud jí celé nepohltil. Z kratších povídek nejlepší obsaženy jsou ve sbírce „Pee skala uguns“ (Při louči), vydané roku 1893. Z delších povídek jeho nejlepší jsou „Andriksons“ a „Nahwes ehnâ“. Kromě toho ještě napsal „Smiltainê“, „Salna pawasarî a „Purwa bridejs“.

Obsah „Andriksona“ je tento: Andriksons, jeden z nejzdatnějších hospodářů, pojme hněv proti mladému, v nových názorech odchovanému baronu, jenž opustí výnosný úřad a vrátí se na svůj statek s úmyslem, aby prohloubil dobré styky mezi velkostatkem a podřízenými mu (nájemníky) rolníky. Andriksons skácí několik dubů, jež byl otec jeho před lety zasadil. Než podle znění zákona neměl k tomu práva. Umíněnost sedlákova srazí se tu s mrazivými paragrafy občanského zákoníku.

Baron, aby Andriksona co nejvíce ušetřil, žádá co nejmenší odškodněné, ale Andriksons není s tím spokojen, odvolá se. Jest odsouzen. Od soudu vrací se domů s hněvem v srdci. Došed panského lesa vidí, jak staroch houby sbírající utrousí sirku do troudu. Andriksons si v duchu přeje, aby se les chytl. Ale když se les opravdu chytne, tu se ho zmocní žal. Jme se hasit a honem vzkáže do statku o pomoc. Jeho děti byly si vyšly do lesa na jahody a snad v hořícím lese uhynou! Děti šťastně zachrání sám baron a Andriksonu bez úrazu odevzdá, jenž po té — uznává svou vinu. Lepší jest „Nahwes ehnâ“ (Ve stínu smrti), v níž autor líčí úzkost trosečníkův.

Andreews Needra, teď farář v Leepa, narodil se 27. ledna 1871, byl až do předloňska, kdy měsíčník ten zanikl, redaktorem „Austrumu“, a to od roku 1903. Needra snad ze všech lotyšských spisovatelů vládne nejkrásnější řečí a patří také k nejlepším lotyšským stylistům. Z jeho prosaistických prací samostatně dosud vydaných uvádím „Bads un miblestiba un zitas humoreskas“ (Hlad a láska a jiné humoresky), v nichž vedle prací opravdu feuilletonich jest dojemný obrázek „Duhmu Peteris“ (Petr Čmudil), v níž autor líčí zedníka, který jen a jen myslí na slávu vynálezce kamnařství, zanedbávaje při tom svou domácnost, až mu starý hajný, křestní otec jeho ženy, oči otevře. Delší prací jest jeho povídka „Škaidra sirds“ (Čisté srdce = svědomí). Je to povídka rázu kriminálního, nepostrádající ani dráždivé zápletky ani tajemnosti. Tu její stručný obsah: V obci Egleenech spáchána veliká krádež; ukradena byla obecní pokladna. Pokladna se šťastně najde i s uloženými v ní cennými papíry, ale ne hotovost 4000 rublů. Zloději pokladny sami jsou překvapeni, že hotovosti, o kterou právě jim běželo, v ní není. Tu autor v nejlepším pouští z ruky nitku kriminální zápletky a jme se čtenářům vyprávět o tom, co se v obci děje po 10 letech po oné krádeži. Z toho vypravování dovídáme se, že nejváženějším mužem v celé obci je starý Osols (Dub), obecní představený. Jeho syn právě dokončil právnická studia, i vrací se k otci na prázdniny jako kandidát soudcovství. Na popud své sestry, zamilované do Rogasa, syna to kovářova, u něhož zloději byli pokladnu obecní svého času uschovali, jme se znova pátrati, kdo že vlastně tehda z pokladny oněch 4000 rublů odklidil. A tu vychází na jevo, že to učinil starý Osols, aby mohl dáti syna vystudovati. Starý Osols bere si život, syn pak jeho z přecitlivělého svědomí opouští svou nevěstu. — Nepřátelé Needrovi vytýkají mu, že vše to jest umělé, hledané a že to neodpovídá skutečnému životu, ale po mém soudu může to jediné platiti o mladém Osolovi, sic nevidím nic nepřirozeného v typu starého Osola; za to však plně souhlasím, že Sahrens, bývalý to soudce, jenž celou krádež vyšetřoval, proti mladému Osolovi poněkud zvláštní morálky hájí.

Ještě delší prací Needrovou jest jeho historická povídka „Kad mehnesis dilst“ (Když měsíc schází). V první kapitole vypravuje autor o těch dobách, kdy Poláci panovali v Livonsku a kdy na hradě Krahzeese pánem byl kulhavý Kašpar, jenž se svými poddanými přísně, ale spravedlivě zacházel, a proto také nespravedlivosti nechtěl trpět od polského

„starosty“. V druhé kapitole, nejkrásnější z celé knihy, seznamujeme se se synem Kašparovým, tak zv. Livonským Jidřichem (Indrikis), hájícím svého nového učení o hvězdách. Ježto sbor professorský nechce Jindřicha Livonského připusiti do sboru doktorův a nad to matka domů jej volá, vrací se Jindřich do Livonska, aby tam bojoval ve prospěch svých krajanů, najmě těch poddaných. Tu však jest mu podstoupiti všemožná dobrodružství rázu až příšerného, než se mu poštěstí dostati se ke králi a od něho vymoci si potvrzení za pána na Krahzeese. Potvrzení ono si vymuže, ale než se domů vrátí, „starosta“ spálí jeho otcovský hrad a rodiče mu ubije. Jindřich, aby se pomstil, přepadne hrad „starostův“, ale jest poraněn a stíhán, až konečně, aby vysvobodil svého věrného sluhu Ježka, sám se dostavuje a hyne na popravišti.

Roku 1901 vydal Needra svůj román „Lihduma duhmôs“ (V dýmu žďároviska). Při nejlepší vůli musím se jenom obmeziti na zachycení hlavního děje, jenž je tento: V Raudupech patřících z části pod panství barona Westfala a Sandena žije nájemník tohoto Strautmalis. Ten má tři syny, jeden z nich vrátí se právě jako mladý kazatel domů, aby tam starému pastorovi vypomáhal. A hned zahájí boj proti Sandenovi, jemuž čest dívek raudupeských jest ničím. Bratr jeho, vystudovaný inženýr, zahájí také boj proti Sandenovi, ale ne snad pro jeho nemravný život, nýbrž jako proti zástupci šlechty a velkoprůmyslu, kdežto sám tu vystupuje jako zástupce malého rolníka a zároveň malého průmyslníka. Proto strhuje ve svou nenávist i šlechetného barona Westfalena. A úmysl jeho, zničiti ty šlechtice, se mu zdaří, a to na základě smlouvy, kterou s oběma statkáři uzavřel ve příčině dodávky dřeva z jejich lesů. Že Sandens se brání proti oběma bratřím zuby nehty, netřeba snad dokládat, ale posléze přece jenom musí uznati, že jest poražen. Jakýmsi vyrovnávacím činitelem mezi krajními extremy obou stran je tu třetí bratr, dcera barona Westfalenova, jeho schovanka, aspoň dle jména, a posléze zpěvačka Salviová. V románě jsou opravdu přeskvostná místa, děj napínavý, poutavě podaný, charaktery, aspoň obou bratří Strautmalových, zdařilé. Toho všeho mu odpůrci jeho neupírají, ano připouštějí, že román „Lihduma dumôs“ patří po stránce slohové a umělecké kombinace k perlám písemnictví lotyšského, nicméně přece s ním zcela nejsou spokojeni tvrdíce, že látka románu není vzata ze skutečného života, že není věrným obrazem soudobých snah a tužeb lotyšské společnosti, nýbrž že hrdinové románu jsou prosté výtvory fantasie spisovatelovy a podáni tak, aby hlásali a hájili názorův a tužeb autorových, on sám prý neví, na čí stranu by se příklonil, na stranu-li velkostatkářův a velkoprůmyslníků či drobného zemědělstva a maloprůmyslnictva, a to že prý je také příčinou všestranné obliby jeho. Co na tom pravdy, nemohu rozsouditi; pouze registruji, jaký na mne dojem práce ta učinila, jakož i s jakými sympathiemi se u čtenářstva lotyšského setkala a jak konečně o ní soudí protivníci jeho směru. Kromě toho vydal Needra ještě „Semneeka dehls“, kteroužto práci sám přezval současnou pohádkou. Ve formě pohádky přednáší tu autor svoje mínění o soudobých poměrech společenského života Lotyšů. Mně se ze

všech prací Needrových „Sedlákuv syn“ nejméně zamlouvá. ponévadž jsem se nemohl a nemohl domysliti, co vlastně chce.

Ernst Birsneeks, podepisující se pod své práce „Upits“, narodil se v Kuronsku v osadě Dsirzeemé roku 1871. První literární práce jeho byly překlady, až teprve po návratu z Kavkazu (Baku), kde zastával učitelský úřad, jal se uveřejňovati své puvodní práce. Povídky jeho vyznačují se jakousi jímavou citlivostí s osudem slabých, odstrčených; odtud také jednotvárnost.

A. Sauleetis, pravým jménem Plikausis, narodil se v Graschu Sauleesích roku 1869. I on pobyl nějaký čas jako učitel na Kavkazu, po návratu do své vlasti usadil se a dosud žije v Mitavě. Jeho sebrané spisy, jež od roku 1904 vycházeji ve volných svazečcích, obsahují: první svazek básně, druhý povídky, třetí dosud nevyšel, ale má rovněž v sobě zavírati povídky. Z básní jeho vane soucit s trpícími a opuštěnými. Naivně dojemnou jest písnička siroty teskníci po matce, jež jí odešla. Rovněž tak jímavou jest „Mescha drama“ (Lesní drama), v kteréžto básni líčí dvě srnky u mrtvoly jejich matky-srny. Tytéž truchle soucitné zvuky vyloudil básníkovi z lyry raněný zajíc a zastřelený tetřívek:

Tur pahrschauta irbe us sarina dus.	Tam zastřelený tetřev na sněti spí.
Un smagi pa brihtineem pileeni	A bohaté — chvílemi — krůpěje
Kriht sneegâ purpura sarkani.	do sněhu padají nachovými perlami.

Sauleetisova láska ke všemu tvorstvu jest věru rázu zemědělcova, rázu lotyšského lidu. I není tedy divu, že na druhé straně z jeho básní ozývá se hněvivé rozhorčení proti utiskovatelům, tyranům a poživatelům. A pravým idealistou jeví se nám autor také ve svých povídkách. Z povídek dosud vyšlých jmenuji: „Nelaime jeb stahsts par zilweku un sirgu“ (Neštěstí neboli povídka o človékovi a koni), v níž autor líčí bídu chudé podruhovy rodiny a na Kraukhsovi, hlavě rodiny, dokazuje pravdivost rčení, že chudoba matka hříchu, především necitelnosti a surovosti. V povídce „Ais sneega un tumsas“ (Ve sněhu a tmě) vypravuje zase o děvčátku, jež za sněhové vánice a noční tmy jde v předvečer božího hodu vánočního navštívit svou na smrt nemocnou kamarádku. V povídce „Purwâ“ (Na blatech) chtěl autor ukázati, jak druhdy těžkým bývá boj o ctnost, a dovozuje to na zcela všedním příběhu ze života. „Noslehpums“ (Tajemství) je zase dokladem, čeho všeho schopen je člověk, aby ukojil svou vášeň. Nejdelší ze všech dosud jeho vyšlých povídek jest „Kalejs Indriks“ (Kovář Jindřich). Hrdina povídky té jest idealista nejčistějšího zrna, idealista lidový. Aby svému lidu opatřil o jednoho více učitele a vůdce k výšinám idealním, obětuje vše, aby dopomohl svému sestřenci k vyššímu vzdělání. Ale sestřenec osvědčí se zcela hmotařským člověkem, člověkem, jemuž ani na cti nevinného děvčete nezáleží. To pobouří našeho kováře tak, že se na něho vrhne, aby ho skolil. Než nezabije ho, nýbrž toliko pohmoždí, a když potom sestřenec začne chrliti krev, ovšem ne následkem onoho pohmoždění, nýbrž svého nepořádného života, aby utlumil výčitky své-

domí svého, chytne se pití. Usmiřuje však pochybení své záchranou tonoucího dítěte, neboť uhnav si zápal plic, umírá. Povídky „Soda deena“ (Den odplaty) a „Pehrkons“ (Bouřka) jsou si poněkud podobny, ježto v jedné stíhá provinilce, lajdáka, jenž ukradne malému sirotkovi z jeho úspor větši část na chlast, trest nebeský, kdežto v druhé bratr msti sám zneuctitele své sestry a původce rozvratu své rodiny.

Jak z těchto stručných náčrtků vidno, je Sauleetis moralistou, jemuž není lhostejno, jaké hrdiny čtenářstvu svému zpodobňuje. Než to zase na druhé straně odvádí ho od čistého realistického pojímání a uvádí ho citově v romantismus. Srovnáme-li ho s Pehrseetisem, třeba tomuto přisouditi více rozumu, onomu pak více citu, a tím snad také dáno, na které vrstvy lotyšského obecenstva větši vliv měly a mají obou práce; onen víc účinkoval na vyspělé, tento na dospívající.

Posudky.

Les deux aspects de l'immanence et le problème religieux. Par *E. Thamiry,* professeur à la faculté de théologie de Lille. Préface de Msgr. Bonard, recteur des facultés catholiques de Lille. (Collection Études de philosophie et de critique religieuse. Librairie Bloud et Cie. Cena 4 fr.

Kniha přítomná jest výkladem a zároveň kritikou monismu. Úspěch tohoto systemu jest obecně znám: svými rozličnými haluzemi vnikl do všech odvětví myšlenky současné; do metafysiky, psychologie, mravovědy, apologetiky, ano i do samé theologie. Monismus stal se takořka stromem vědění dobrého a zlého, zaštípeným v naši zemi a do naší doby. Kořenem jeho jest immanence, ovocem, jež ve své koruně přináší. atheismus; jeho větve pokrývají svět. S jakousi tvářností velikosti posadil se tento král školy na trůn, ačkoliv jest vlastně usurpatorem. Jednoduchost tohoto jednotného pojetí světa a světů, redukující soubor všech věcí na jediný princip a na jednu a touže příčinu prvotní, čínící z něho veliký celek, vytvořený a řízený touže silou, jejíž manifestacemi jsou různé zjevy fysické a psychické a jejíž zákonem jest determinismus. poutající každou bytost, i naši vlastní osobnost, takovýto system snadno oslní a oklame rozum rozsáhlými svými generalisacemi. Říše „vědy“ náleží mu dnes. V Německu Arnošt Haeckel, Eduard Hartmann, Schopenhauer, ve Francii Taine, Vacherot, Guyau, Fouillée, ve Spojených Státech Dr. Pavel Carus atd. přísahají naň. Monismus. toť nové zjevení, jehož se dostalo lidstvu 19. století, aby mohlo žíti bez zjevení starého; a tohoto nového zjevení jedni se prohlašují proroky nebo messiáši, druzí proselyty nebo apoštoly. Než jakkoliv skvělé jsou úspěchy monismu a lesk jeho vlády, přece jest

neméně pravdou, že věčná immanence, na níž jeho trun spočívá, jest hypothesou, nanejvýše cizí a podivnou rozumu lidskému, ježto kladouc příčinu vesmíru ve vesmír sám vede k nemožnému pojmu světa, jenž se učinil sám a jenž by byl vlastně účinkem bez příčiny.

Thamiry přiznává theorii této vše, co jí lze oprávněně připustit. Nepopírá fakt, jež jsou konstatována a jistá. Uznává vrozené a vitální energie přírodní, neodpírá jim ani jména příčin účinných, uznává je však pouze za příčiny sekundární, jež volají po příčině první. Tvrdí, že je li immanence známkou života intellektuelního a morálního, jakož i fysiologického, zůstává přece faktem, jež neobsahuje v sobě vlastního vysvětlení.

Neboť odkud a od koho pochází na konci mohutný rozvoj těles, odkud principy činnosti, jež za jistých vlivů přecházejí v činnost a propukují v život? Kdo je sem původně vložil a je uzpůsobil pro jejich činnost a pro dobu jejich explose, jejich rozvoje? Tu třeba odpověděti: agnosticismus nemůže věčně zakrývati svoje systematické mlčení tajemstvím příčin. Monismus ještě méně uspokojuje ducha, když proti všeliké logice stotožňováním příčiny a účinku, principu a terminu činnosti, uchyluje se k hypothesi immanentního dynamismu; aby vysvětlil takto svět, musí v něm samém hledati vlastní jeho účinnou, neosobní, nevědomou příčinu. Zda není to petitio principii: Svět je tu, poněvadž je tu? Je to však odpověď?

Pravé odpovědi nelze dáti, nepoložíme-li nad řadu příčin sekundárních příčinu první, příčinu transcendentní, svrchovanou, intelligentní a svobodnou, příčinu, jež nazvala se alfa a omega, počátkem a koncem: Deus est ultima ratio rerum. Bůh! takový jest konec řetězu, o němž Bossuet praví, „že jej třeba držeti pevně, abychom pak druhý konec natáhli, jak daleko můžeme.“ Nuže, rozšiřme na přírodu tuto primordiální konstantní sílu immanence, immanence však přijaté, kterou nazvati možno relativní, vyhražujíce jméno immanence absolutní jedinému a věčnému zdroji života universálního, kterým jest lůno Boží. Toť fundamentální distinkce, na níž spočívá rozřešení hlavní otázky, od níž závisí naděje, jako i osud náš. Takto rozuzliv uzel, mohl autor právem nadepsati spis: Les deux aspects de l'immanence et le problème religieux.

Než řeknete, co v tom všem nového? Co nového v otázce, co nového v odpovědi? O čem poučuje nás kniha tato? Nového čemu nás učí, jest přesně to, že nic není méně nového než theorie kosmogonická, kterou předkládá.

Stará dvacet století, vzniklá v meditaci duchů nejvyšších, podporována pozorováním přešla nauka tato pode jménem theorie rationum seminalium, zárodkův, určených k rozvoji v příznivých okolnostech, z platonismu nebo filonismu alexandrijského na Otce církevní a do středověké scholastiky nepřetržitým téměř postupem myslitelův a exegetů, jako Filona, Klementa Alex., Origena, sv. Athanáše, sv. Basila, sv. Hilaria, sv. Augustina, sv. Tomáše Aqu. Znajíce a uznávajíce tyto síly vlité a immanentní v tělesích, učinili z nich tito velicí mužové

základ své kosmogonie, aby se odtud povznesli k první pravdě theologické. Dva poslední zvláště. Augustin a Tomáš Aqu., formulovali theorii o rationes seminales takovými terminy, že bychom mohli říci, že moderní filosofie je jen převzala a přeložila. „Síly původně a primordiálně utajené, síly latentní, skryté kapacity tepla, vždy subsistující, čekající však, aby přešly z potence do konu, aby šířily, aby rozvíjely vlivy příznivé a opportuní.“ Svět jest pln příčin plodících: mundus gravidus causis nascentium, praví sv. Augustin. Než ještě jednou, příčin druhotných, uložených tu původně a zároveň prvním původcem. Také dobře, praví sv. Augustin. Bůh stvořil vše najednou: Deus omnia simul creavit. Tak, končí, třeba pojímati svět: ita mundus cogitandus. Toto pojetí jest vědecké a náboženské zároveň.

Při téže pochodni „rationes seminales“ studuje autor člověka a humanitu, problem duše, problem dogmatu, problem morálky, problem apologetiky. Je to zkrátka immanence a celý problem náboženský, jež rozvinuje dílo přítomné. Problem tento jest jedním z těch, jež budou věčně probírany, poněvadž vyžaduje od každého rozřešení effektivního, osobního a praktického: je to problem našeho poměru k světu a k Bohu. A připojme, je to problem dnes aktualnější než kdykoli jindy. Neboť přenesením nauk monistických do oboru otázek náboženských vznikl **modernismus**.

Regards en Arrière. Par *George Fonsegrive.* Paris 1908. Librairie Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Fonsegrive tu spojil v celek předmluvy, které každý rok napsal do revue „Quinzaine“, od té doby, kdy byla mu svěřena redakce této revue až do jejího zániku (od roku 1897—1907). Těm, kdo dle postupu událostí minulých doufají souditi na jejich postup v budoucnosti, nebude neužitečno projíti za pomoci těchto předmluv, jimž ponechána byla celá jejich forma spontanní a ještě jakoby zachvívající se pohnutím dne, děje, snah a námah některých spisovatelů, kteří se domnívali, že pracují na prospěch své vlasti, budujíce dílo bohaté ovocem křesťanským. „Quinzaine“ nebyla orgánem ani jedné školy ani jedné strany, chtěla spíše býti, jak se vyslovoval jeden z jejích prvních programů, dostaveníčkem všech těch, kdož v církvi, v universitě, ve světě mají za to, že všecka upřímná námaha rozumu, všecka dobrá vůle, všecka methodická práce vnuknuta věrou nebo dobře uspořádaná vědou má k tomu směřovati a vésti, aby vždy více pravda přicházela na jevo, a vždy větší oblibě a vážnosti těšila se spravedlivost.

Neproveden-li cíl jimi sledovaný, soudě jen dle zdání a dle brutality nedávných teprve událostí, bylo by nespravedlivostí podceňovati jejich ušlechtilou iniciativu. Zejména tomu, kdo bude chtít poznati rozhodná leta, která předcházela a bezprostředně následovala po zrušení konkordátu, „Quinzaine“ poskytne dobrého poučení. Také přítomnou knihu, která shrnuje jaksi její dějiny, přečtou zajisté se zájmem netoliko ti, kdož revue tuto znali, nýbrž i ti, kdož se zajímají o budoucí osudy katolicismu ve Francii.

Dr. J. Samsour.

Discours de Combat. Par *Ferd. Brunetière.* Paris. Perrin. 3 sv.

Brunetière chtěl napsati svého času psychologii konverse; a věru byl-li kdo schopen tuto psychologii napsati, byl to on. Jako mnohé jiné zarážel i jej fakt, že všichni konvertité hledají v katolicismu uskutečnění svého ideálu a v něm je též nalézají. Jeden konvertuje z té příčiny, druhý z oné, třetí zase z jiné atd., a každý shledává, že katolicismus odpovídá plně jeho tužbám a ideálům. Odkud to? Jak to možno? Katolíkům své náboženství znajícím není přetěžko na tyto otázky odpověděti.

Co přivedlo Brunetièrea do Církve? Jako Lacordaira, Le Playe byla to především konstatace socialních energií katolicismu, která učinila z obdivovatele Comteova obdivovatele Církve. „Jest mnoho cest“, píše Brunetière na jednom místě, „které vedou k víře, a já prozkoumal jsem více než jednu z nich. Než mezi všemi oněmi důvody věření — důvody morální či spíše socialní byly nejrozhodnější.“

Zde v krátké recensi není možno šíře se obírati katolicismem tohoto konvertity. Tolik možno říci, že neznám hned tak zajímavé a prospěšné četby, jako četbu těchto tří svazků; jeť v nich tolik výborných odpovědí na palčivé otázky katolicismu, tolik bystré kritiky nepřátel, tolik zbraní k obraně našeho náboženství, jako málo kde. Statě jednající o víře, jako „Obtíže věřiti“, „Potřeba věřiti“, „Nynější důvody víry“ atd. zaslouží co nejvíce býti čteny. *L.*

Morale et Société. Par *George Fonsegrive.* (O.)

I zákon mravní a i zákon socialní má své zvláštní známky. Mravní zákon žádá svobody, jest vniterný, má činnost nepřetržitou. Z toho plyne tento důsledek: Mravný člověk poslouchá sebe, poslouchá toho, čím jest nejvíce: svého spořádaného rozumu; proto každá intence individua jest dobrá, která jest dle zákona tohoto individua. Morálka náleží řádu spirituelnímu, kvalitativnímu; existuje vskutku jen „v duši a svobodou, v duchu a duchem“; mravné, toť duchovní, a toť též ryze individuelní, a to tak individuelní, že celá morálka, není-li egoismem, jest aspoň svoditelna na vyšší egoismus. A přece proti tomuto individualismu, v nějž nás zdánlivě uzavírá ryzí pojem morálky, jest nepopíratelno, že socialní existuje, ba že mravné bez socialního by bylo nemožno. Socialní existuje, aby doplnilo mravné. Člověk není samotář; všichni jsme na sebe odkázáni a ve všem solidární. Z analysy solidarity byla vyvozována před jistým časem celá morálka. Fonsegrive v ní vidí naopak zřetelnější rozlišení socialního a mravného. Každý socialní vztah jest nejprve řádu tělesného a mechanického, čímž chce říci, že naše činy jsou proto socialní, poněvadž jsou zevnější, ježto každý socialní vztah může se uskutečniti jen prostřednictvím těl, jen prostřednictvím smyslu. Socialní dojem je činností i vnitra i zevnějšku, ale to, co je přesně socialní, přichází ze zevnějšku a jest ne li řádu výlučně mechanického, tedy aspoň řádu psychologického velice jednoduchého a skoro mechanicky určovaného. Život socialní je cele ovládaný

zákony mechanického determinismu; než i tento život má své hloubky; neboť socialní činy člověka nejsou výlučně tělesny a mechanicky; jistá část našeho vniterného života se odráží a vyjadřuje v socialním životě. Svoboda bytná aktu morálnímu není bytnou aktu socialnímu. „V hlubokém základě našich činů jest mravní svoboda, která jim dává jich věčný smysl; než byvše jednou svobodně produkovány, produkují pak neomylně důsledky vniterné a zevnější, vniterné v našem vlastním životě, zevnější v životě ostatních. Tyto poslední neomylné důsledky jsou to, jež jsou v pravém slova smyslu socialní.“ (68.) Mravné, cele intencionelní jest ryzí dílo svobody; socialní, toť celek determinací, jimiž náš ovlivňován životem jiných ovlivňuje zase život jejich, a jestliže mravné, ve svém základě neviditelné a neporušené, zůstává rozlišeno od socialního, má nicméně vliv socialní. „Vždy však bude třeba rozlišovati mezi mravným a socialním, neboť socialní užitečnost a škodlivost jsou dva fakty řádu positivního vždy rozdílné od dobrých nebo zlých intencí socialních činitelů, tak rozdílné, že mohou býti si diametrálně protivny. Hodnota mravného se určuje hodnotou intence, t. j. pravé idey, kterou činitel chtěl uskutečniti; hodnota socialní se měří dle dobra nebo zla, jež byly vskutku provedeny.“ (70.)

V následující kapitole obírá se autor ještě dále specifickými rysy mravného a socialního, je přesněji ještě rozebírá a určuje. Mravní zákon si často představujeme „jako kodex vyhotovený jednou pro všechny“; a přece každý z nás má jen povinnosti zvláštní. Je v tom kontradikce? Fonsegrive dokazuje, že mravní zákon nám dává pouze orientaci, že není všeobecného mravního zákona ve smyslu přesné, určité, stálé sbírky zákonů. Říci s Kantem, že každý člověk by měl konati to, co činím já, kdyby byl na mém místě, toť není prohlašovati všeobecnost zákona, toť označovati jeho charakter zvláštní (85), toť tvrditi individualisaci mravního zákona. (87, 88.) Problem jest individuelní, já musím jej řešiti na své útraty, dle svých sil, jak mohu a dovedu. Tím není však řečeno, že není nižádného druhu zákona, že každý si rozřeší problem, jak chce, dle vrtochů své fantasie, tím chce se říci, že každý rozřeší mravní problem po svém způsobu, pro sebe, a že zákon povinnosti jest jiné povahy nežli zákon fysický nebo socialní.

Mravní zákon pohybuje se v konkretnu; neboť mravní řád tvoří část světa; je tudíž jako tento konkretní a určitý v prostoru a čase. A pozorujemeli mravní zákonodárství s tohoto stanoviska, nedivíme se pohoršení, jež kasuistika ve světě vyvolala; neboť v pravdě není již než případů svědomí, všeobecná pravidla tvoří jen zvyky myšlení, vystačující pro všední a obyčejný běh životní, ale v životě pokušení, tužeb, pochyb svědomí stojí proti ojedinělému, přesnému případu. Kasuistika trpěla a trpí tu za kasuisty. „Kasuistika jest nezbytná část morálky, jest morálka sama; než vítězí-li kasuistika, není toto vítězství na straně kasuistů. Kasuisté zničili kasuistiku, ježto zneuznali její povahu a její důvod bytí; místo aby viděli, že případy svědomí byly případy jednotlivé, jichž rozřešení nemohlo býti odvozeno

ze všeobecných formulí, snažili se přivésti celou kasuistiku na všeobecná jednoduchá pravidla, z nichž bylo by možno k upevnění nebo poučení svědomí vyvozovati dokonale jasné dedukce. Kasuistika není věda, jako jí není praxe morálního rozhodnutí. Kasuistika a rozhodnutí jsou umění, a ctnostný člověk jest umělec." (108 – 109.) Socialní zákon jest rázu jiného: jest všeobecný, heteronomní, zevnější, zlomkovitý. Někdy (zřídka) staví se proti předpisům individuelního svědomí; konflikty se pak rodí.

Jak je rozřešiti? Toť otázka, kterou si autor klade, když byl označil ve dvou pěkných kapitolách známky mravní spravedlivosti, socialní spravedlivosti a dobroty. „Principy, jež musí vésti povšechné řešení konfliktu, mohou býti vyvozovány jen z úvahy vzájemné hodnoty společnosti a individua a zákonu, jež spravují jich vztahy." Na jedné straně je zřejmo, že individuum bez společnosti by nemohlo ani žíti ani se vyvíjeti, a na druhé straně zdá se, že jest neméně zřejmo, že bez individua společnost by neexistovala a že celé socialní dobro jest jen sumou dober individuelních. (237.)

Nuže individuelní dobra závisí na čtyřech stanoviskách neboli na čtyřech mravních příkazech: Vyhýbej se bolesti; buď energický a činný; buď krásný; buď dobrý. Tyto příkazy regulují však spíše náš způsob jednání než naši činnost; chceme-li věděti, co třeba činiti a které stanovisko zaujmouti, musíme se obrátiti na rozum. A rozum nám ukáže jasně, že „to, co platí, nejsou ani části, ani podmínky života, nýbrž že to život sám, život ve své celé moci, ve svém celém rozkvětu." Nuže, život jest individuelní; pravidlo, které nám od něho přichází, je tudíž zvláštní, jednotlivo pro každého z nás a nám přikazuje jednati tak, abychom neničili v sobě zdrojů života a nad to rozvíjeli energii a vzestup života. Rozum zjevuje nám povinnost naši poslouchati zákonů **způsobem osobním**. Mravní zákon je zákon, který určuje řád, ale řád individuelní; a to, „co nazýváme v člověku mravním svědomím, jest jen hluboký smysl zásad, jež člověk vyvozuje více méně výslovně z tohoto životního pravidla", neničiti v sobě zdrojů života a rozvíjeti dle možnosti život svůj. Každý člověk cítí, že klesne-li pod jistý stupeň, „pod jistý nejnižší ideální stav, že nezbývá mu než umříti. Výška tohoto stupně mění se jako mění se sestrojení ideálu..." (259.)

Když stanovil Fonsegrive tyto principy, předvádí nám různé konflikty zákona socialního a mravního a řeší je na základě těchto principů. Kapitola zajímavá. Ve formě konkluse předkládá nám řešení dosti všeobecné, aby každý ho mohl použíti, a dosti poddajné, aby nebylo splétáno s nějakou rituelní formulí: „Můžeme tudíž uzavírati ze všech uvedených příkladů, že vniterná hodnota socialního předpisu jest v úplné odvislosti na svědomí; je to naše svědomí, jež uznává hodnotu nebo nehodnotu předpisu, poněvadž tato vniterná hodnota není nic jiného nežli shoda mezi zákonodárstvím socialním a naším vlastním zákonodárstvím vniterným." (303.) Co se týče zevnější hodnoty socialního zákona, třeba hledají jeho sudidlo v jeho dobročinnosti. Pokaždé však,

když socialní zákon hrozí jen tísniti zákon mravní, musí tento býti připraven ustoupiti (325); než „jestli svědomí tak jasno jako zákon, a poslouchati vnějšího socialního řádu bylo by popírati a rozlučovati své vniterné bytí, pak nastává konflikt...“ a pak jest lépe „exponovati svůj život než pozbýti svých důvodů žíti“ Tuto svou thesi opírá autor o četné příklady, vybrané z doby nejnovější.

Celkový úsudek: Kniha zajímavá, plna hlubokých úvah, kniha zcela časová, již doporučujeme všem, kdož se zajímají o důležitou otázku vztahů jednotlivce a společnosti. *V. Lankaš.*

Dr. Franz Leitner, Der gottesdienstliche Volksgesang im jüdischen und christlichen Altertum. Freiburg 1906. Herdersche Verlagshandlung. Str. XI a 283.

V předmluvě vymezuje autor — subregens kr. Georgiana v Mnichově — svůj úkol a praví, že mu šlo především o vylíčení dějinného vývoje lidového zpěvu při bohoslužbě v židovském a křesťanském starověku v jeho těsné souvislosti s liturgickými formami.

Kapitoly úvodní pojednávají přehledně o lidovém zpěvu bohoslužebném kulturních národův antických, vyličují vývoj tohoto zpěvu v postupu positivního zjevení a rozebírají povšechně jeho archeologicko-hudební stránku.

První díl kniby věnován lidovému zpěvu při bohoslužbě v židovském starověku. Spisovatel dovozuje rozhodně náboženský ráz veškeré židovské hudby. Sleduje stopy starožidovských zpěvů náboženských, vytýkaje jejich responsorní formu a doličuje vlivy egyptské a kananejské. Dalekosáhlý význam žalmů v náboženském i světském životě Israele oceňuje podrobně v zajímavé stati. Po stránce čistě hudební dochází k úsudku, že vzhledem k nedostatku authentických památek lze říci o starožidovských zpěvech pouze tolik, že asi rythmu byla dodělena větší úloha než melodii, která ostatně byla nepatrného rozsahu.

Hlavní část spisu pojednává v druhém díle o starokřesťanském lidovém zpěvu při bohoslužbě. Spisovatel líčí obšírně na základě bohaté literatury, již pečlivě registruje, vývoj tohoto zpěvu od apoštolského období až do polovice 4. století, kdy objevuje se vlastní zpěv liturgický. První obec křesťanská pějíc po příkladě božského zakladatele (při poslední večeři) jako jedna veliká rodina při svých shromážděních chválu a dík Vykupiteli, přejímala nejvíce formu písní a žalmů synagogálních (nikoli chrámových) i responsorní jich charakter; ovšem stály prvokřesťanské zpěvy lidové bezprostředně i pod vlivy profanní hudby pohanské, především antické. Autor zabývá se zevrubně rozborem skoro souhlasných napomenutí sv. Pavla věřícím, aby se scházeli „mluvíce sobě vespolek v žalmích, chváliách a písničkách duchovních, zpívajíce a plesajíce v srdcích svých Pánu“ (Efes. 5, 19. Kol. 1. 18), pojednává zajímavě o dokladech starokřesťanského zpěvu lidového ve zjevení sv. Jana, doličuje zvýšený význam náboženského zpěvu lidového s rozšířením liturgie a vypisuje obšírně bohaté dějiny hymnu

Další stati věnovány klassické době rozkvětu duchovní písně lidové, kdy křesťané svobodně a veřejně mohli pěstovati zpěv náboženský nejen při vlastní bohoslužbě a při jiných veřejných příležitostech, ale i v životě soukromém. O technické stránce náboženského zpěvu pojednává zvláštní oddíl. Responsorní zpěv lidový vyvíjel se především ze židovských zpěvů náboženských. Nejlidovější a nejobyčejnější responsoria (na př. Amen a Alleluja) vzata přímo ze židovského ritu. Vznik a rozvoj hymnických refrénův a zpěvův antifonálních doličeny na základě bohatého materialu přehledně a zevrubně. Škoda, že autor v tomto oddíle nepokusil se o řešení některých problemů hudebně archeologických, jak bylo nasnadě; jmenuji jen otázky synagogální kantilace a syllabických zpěvů staré církve, jimž se úmyslně vyhnul. Ke konci podány patristické úsudky o ceně lidového zpěvu při bohoslužbě po stránce ethicko-esthetické.

Takový jest asi stručný obsah tohoto zajímavého a na nové detaily přebohatého díla, jež podává o předmětu jakousi revisi dosavadního bádání. Spisovatel na každé stránce uvádí pod čarou přehojnou literaturu, tak že kniha jest vítanou pomůckou k odbornému studiu. *J. [illegible] K[illegible].*

Ze života náboženského.

Otázka slovanské liturgie po útoku Brücknerově začala se probírati zase znova od začátku. Znova oceňovány dokumenty a prameny pro ni a proti ní svědčící. Z nejlepších jejích obhájců vystoupili archivář Snopek a polský historik Potkański. Významno jest, že oba jsou kněží. Zdá se však, že z laiků-historiků vyrůstá moc obrněná a nepřátelská proti dosavadní cyrillomethodějské tradici. Zběžně nadhozené útoky Brücknerovy se prohlubují ve studium. Dávné pochybnosti a neurčitosti, jež v otázce té byly od počátku, vybraňují se a čistí: buď tak neb onak, ano nebo ne. Moderní historik chce býti na pevné půdě. Zajímavou jest v té příčině studie Fr. Hýbla v „Českém Časop. histor.“, jež v budoucím červencovém svazku má býti ukončena. V dubnovém podán rozbor otázek o listech a stanovisku papeže Jana VIII a o listě Štěpána V. Autor popírá jakékoliv povolení slovanské liturgie od Jana VIII. Liturgie ta Janem i Štěpánem stejně zakazována. Historie „proti-slovanská“ (sit venia verbo) staví se tu jedenkrát zase v obranu Říma — proti národnímu citu! V pozdější historii jsme tomu zvyklí naopak, ovšem jen v té politicko-agitační historii, které však dosud jest u nás stále víc než té opravdu vědecké. V otázce cyrillomethodějské a vůbec v historii 9., 10. a 11. věku, kdy spory slovansko-latinské se po celé západní hranici slovanského a germánsko-románského světa odehrávaly, možno a nutno ještě mnoho probádati a znova promysliti. Naše dosavadní tradiční

stanovisko: tu sama svatost a láska k Slovanstvu, tam sama zloba a nenávist — musí konečně se své naivní legendárnosti něco spustiti.

*

Právě ohlášeno (v „Novém Věku“ pražském z 8. května), že našel se velkomyslný mecenáš, jenž hodlá složiti fond na cyrillomethodějskou akademii; myšlenka jejího zřízení tedy nyní nabyla tělesnějších tvarů. Akademie cyrillomethodějská na Velehradě (ten už pro ni předurčen!) má býti všeslovanskou theologickou fakultou, která by právě sporné otázky slovanské církevní historie obrala si asi za první a nejbližší svuj cíl. „Nový Věk“ vyzývá k soukromému studiu kněží našich, aby se habilitovali pro různé předměty a vzdělávali důkladně, aby budoucí akademie mohla hned z počátku zachytiti se do šířky i do hloubky. Ze stolic budoucí akademie dobrověst N. V. uvádí: sociologii, poesii (?), literaturu, dějiny dogmat, dějiny schismatu, jazyky slovanské a dějiny liturgií. Pravděpodobně že stolice budou i jinaké a jinak roztříděné, za to některé ze jmenovaných mohou odpadnout. Ale na sdělávání plánu pro celou tu akademii jest asi zatím ještě času dosti.

*

Hnutí tří „o“ (los von Rom) slaví malé jubileum, vstupuje do desátého roku! Liberální a agressivní protestantismus německý stále ještě myslí nebo aspoň předstírá tak, že hnutím tím rozruší se katolictví v Rakousku a protestantismus zasedne na troskách římanství v zemích rakousko-německých. Ale zatím, co již i z počátku musilo každému nepředpojatému býti zřetelno, vysvítá, že hnutí toto převrací se čím dál více v politický a beznáboženský paškvil. Bez náboženské idey není možná massy uchvátit, tím méně jim prospět. Tak se neobracejí národy a země! Poslední léta vůbec celé hnutí už vykazuje i oslabený počet odpadů. Za minulých devět let (1899—1907) odpadlo od katolictví celkem 41.429 duší, průměrně tedy 4600 ročně. Rok 1907 se 3714 odpadlými zůstává o celý tisíc za průměrem. Toť odpadlí k evangelíkům. Ke starokatolíkům prý odpadlo asi 14.000 duší. Ztráta katolíkův obnáší tedy na 56.000 a připočte-li prý se k tomu už i letoší rok, tedy za 10 let bude prý to jubilejní protiřímské číslo, praví „Tägliche Rundschau“, na 60.000. Nejsilnější odpady jsou v obcích národnostně rozvášněných: severní Čechy a Štyrsko, a tu jmenovitě Maribor (s 1239 odpadlými!). Potvrzuje to jen, že hnutí není náboženským, ale politickým. Je to rassová psychosa, proti níž by marně bylo bojovat náboženskými prostředky. Posud použité takovéto náboženské prostředky byly však aspoň na to dobré, že probouzely náboženské vědomí mass proti nacionálnímu třeštění.

*

Zajímavý případ stranickosti liberální sděluje kolínský list katolického středu. Tamní liberální list polouřední „Köln. Zeitung“ přinesla posudek, pochvalu a výtah z díla amerického historika H. Ch. Lea „History of the Inquisition of Spain“, jež, samo příliš plytké a jednostranné (srv. na př. rozbor P. M. Baumgartena, Münster, 4 m.) dosti chatrně a libovolně do němčiny přeložil archivář města Kolína, Josef Hansen,

Slabo kritické a zřejmé stranické dílo Leaovo odhaluje a líčí to, co už i dříve známo bylo, ale podává zhuštěný obraz prvních počátkův inkvisičních. Dílo Leaovo uvedeno bylo s celou onou známou fraseologií o inkvisici katolického Říma. Na to zasláno bylo témuž listu pojednání o počátcích reformace v Anglii podle nového popsání anglického protestantského historika Brook Adama, jemuž doporučení díla jeho napsal sám americký president Roosevelt. Překlad jeho vyšel v němčině současně skoro s překladem Leaovým. A jak se samo sebou rozumí, liberální list druhého úryvku neuveřejnil!

List katolického středu usvědčuje kromě toho historické učence liberální, že neznají historiku katolických, když tvrdí, že církev střásá se sebe viny inkvisiční a svaluje vše na stát. Funk, Blötzer S. J., Hergenröther a j. zřetelně přiznávají i vinu církve, která inkvisici španělské dávala svou sankci. Inkvisice podle nich byla smíšenou institucí a všecky opačné výmluvy a omluvy katolíků prohlašují za marné a mylné zastírání věci. I články lexikální (Görresův „Staatslexikon" a Herderův „Konvers.-Lexikon") se přidržují tohoto mínění. Proto nemožno katolické historii vytýkat zakrývání a uhýbání!

*

Z protiindekční žádosti známí katoličtí němečtí laikové a učenci vydali nyní v Bonně (K. Georgi) nestranný a klidný popis celého toho kroku svého i jeho následků pod názvem „Indexbewegung und Kulturgesellschaft". Při autorství spisu súčastněni jsou: assessor Dr. Hompel, justiční rada Hellraeth a professor münsterský Plaßmann. Celý tón spisku 200stránkového svědčí, že poplašné tažení podniknuté proti nim bylo nespravedlivé, a že v zájmu církve samé bylo vyříditi s nimi věc potichu a soukromě poučiti je o neoprávněnosti kroku jejich a bezpředmětnosti návrhův a požadavků jejich. Vina, že věc zatažena na veřejnost, stíhá stejně obě strany. Poučení z ní také asi vybraly si obě strany. Vylíčivše případ svůj, navrhují zmínění laikové založiti mezi katolíky německými širokou „kulturní společnost", jež by byla obrankyní a podporovatelkou pravé křesťanské kultury, semkla katolíky stejně smýšlející v jeden šik, bez rozdílu stavů. Společnost má býti volnou. Činnost její rozvíjela by se velmi mnohotvárně: vydáváním děl a časopisů, sbíráním odběratel pro stávající katolické listy, pořádáním přednášek, sjednocováním charitativních ústavů, podporováním studentů, zakládáním knihoven, sbíráním fondů pro užitečné a potřebné účely kulturní.

*

Život bohaté měšťanky římské Sv. Melanie našel už několikátého zpracovatele. Přede dvěma lety podal obšírný spis o životě jejím kardinál Rampolla, nyní tutéž látku zpracoval ještě s větší kritičností vědeckou francouzský učenec Georges Goyau. Kniha jeho je spolu obrazem socialním římského světa z doby Augustinovy. Řečníci a pracovníci v socialním ruchu v knize té naleznou mnoho použitelného.

*

Více necírkevní nežli církevně smýšlející listy francouzské stále s rozhodností vytýkají Vatikanu jeho strohé, nedůvěřivé, samovládné stanovisko, jaké zaujímá v pronásledované církvi francouzské. Hromadí kněžím francouzským obtíže a listy proto hrozí brzkým odbojem všeho kleru, že se konečně vzepře a vypoví poslušnost. Tytéž listy větřily už také veliké dissonance mezi oddanými a mezi samostatnějšími biskupy jak na sjezdě v Bordeaux, tak na posledním sjezdě v Paříži. Ale církevní francouzské listy zatím mlčí, popírají zprávy o stranách a náladě odbojné. Ale zřejmo, že zařízeními z Říma nadiktovanými nadšeny nejsou. Opatření Říma jsou důsledná a opatrná a nemožno proti nim lepších s důvodem hájiti. Tak vytýkáno jmenovitě způsobu jmenování biskupů přílišnou autokracii. Zprvu episkopátu v celku dáno spolurozhodování, pak jen povoleno mu postavení terna nejvhodnějších kandidátů, nyní pak vůbec kázáno vésti a do Říma oznamovati celý seznam vhodných kandidátů, z nichž papež v dané chvíli vybere, koho uzná za nejlepšího. Praví, že na osočování řádů francouzských vyplynula tato nedůvěra proti francouzskému episkopátu, zřejmá prý z tohoto opatření. Také zákaz zamýšlených podpůrných spolků kněžských prý tvrdě dolehl na světský klerus francouzský. Bolesti, v jakých se rodí nová církevní organisace francouzské církve, budou k užitku a poučení i jiným národům.

*

V pařížských „Études“ podává Lucien Roure přehlídku posledních publikací francouzských o morálce. Je to pestrá směsice těch i oněch názorů. Obrací se nejdříve na nový svazek Alfreda Fouillée „La Morale des Idées — Forces“ (Morálka idei — sil), jež během 15 let rozrostla se na víc než 20 svazků se stálým opakováním a řečnickou rozvláčností. Je to encyklopedie všech názorův a systemů laické morálky, jež bere za východiště svědomí a jeho snahy, dnes snad nejlépe a nejpodrobněji rozvinutý system evolucionismu, příbuzného Wundtovu voluntarismu. Jiným projevem systemu laické morálky jest Alberta Bayeta „l'Idée de Bien“ (Idea dobra), B. Jacoba „Devoirs“ (Povinnost) a André Lalandea „Précis raisonné de morale pratique“, z nichž dvě poslední jsou zrovna míněny jako učebnice morálky laické. Tato morálka laická obrací se čím dál více k socialismu a autoři přicházejí do velikých nesnází a rozpaků, mají-li vykládat a vštěpovat i odůvodňovat některé ctnosti staré společnosti, tak zvláště lásku k vlasti a čistotu. Na kritice systemů stávajících hledajíc nových cest, založeno André Cressonovo dílo „Les Bases de la Philosophie naturaliste“ (Základy filosofie naturalistické) a Albert Leclèreovo „La Morale rationelle dans ses relations avec la philosophie générale“. Vedle těchto více méně nepřátelských systemů pojednává o dílech katolických posledně vydaných: Leon Jouvin, „La Morale sans Bien“ (Mravnost bez dobra), de Gibergues, „La Chasteté“ (Čistota), knize věnované na povzbuzení mužům a mladíkům, Leon Désers, „Les Morales d'aujourdhui et la Morale chrétienne“, E. Janvier, „Exposition de la Morale catholique“ a George Fonsegrive, Morale et Société a j.

Toto poslední dílo jest pozoruhodný pokus se stanoviska katolického stanoviti zákony mravnosti socialní. Kritik jen kárá na díle neurovnanost a neupravenost, místy i nepromyšlenost a nevypracovanost, čímž i odpory a slabosti se do díla vloudily.

*

K. Zisché v Gutberletové „Philosophisches Jahrbuch" přináší v letošních prvních dvou čtvrtročnicích rozpravu o přírodovědě v dílech sv. Bonaventury. Zdržuje se nejdéle u jeho „rationes seminales" (plodivé příčiny) a vylučuje vliv jejich ve vývoji světa podle názoru „doktora serafického". Přírodní názor tohoto velikého učitele 13. věku jest pro třinácté století bez vyvinutého pozorování přírodního velmi střízlivý a vědecký. Dnešním naukám není nepodobný! Svatý Bonaventura nějakou nauku descendenční ovšem neformuloval ve smyslu dnešním. Ale základní idea její v něm jest obsažena. Boha Stvořitele představuje jen jako řídiče všeho toho zákonného přírodního dění, všeho toho neústrojného i ústrojného vývoje, jaký se dál v mezích vytčených jemu od příčin plodivých. Názorům Bonaventurovým dnes by odpovídala ještě nejlépe mutační theorie de Vriesova. Ačkoliv, jak přirozeno, Bonaventura myslil si asi vznikání druhů stále obnovovaným praplozením. Tvorstvo se tedy nevyvíjí jako jeden jediný strom z jednoho seménka, ale vyráží jako jednotlivé větve jednoho stromu, přírody.

*

V apologetických měsíčních svazcích německé centrály katolické přináší professor Ant. Seitz sbírku vět a úsudků ze spisů nedávno zesnulého německého filosofa Ed. Hartmanna, jimiž odsuzuje Kristovu ethiku a zásady jeho, jaké vysloveny v evangeliích vzhledem k ceně práce, kultury, trpělivosti a indolentnosti. Hartmann tyto zásady naprosto odsuzuje jako nekulturní, jakožto zhoubné pokroku lidskému, podle nichž lidstvo nesmělo a nemohlo se říditi a jež také apoštolové jeho hned sami nezachovávali a novými příkazy nahradili. Zvláště horlivý apoštol národů sv. Pavel ve svém vynášení práce osobní a přičinlivosti povinné. Professor Seitz všecky tyto úsudky Hartmannovy prohlašuje za laické jednostrannosti, jež si filosof neexegeta do evangelií vložil sám.

*

V pasovském měsíčníku pokouší se benediktinský prof. Godehard Geiger z textu Genese o stvoření odvoditi možnost descendence pro rostliny a zvířata, ale nemožnost její pro člověka. Bible prý tak zřetelně rozeznává způsob povstání člověka od povstání ostatní živé přírody, že nemožno si toho neuvědomiti a nepřiznati svatopiscovi, že tím něco přímo naznačiti chtěl! Neboť jestli prý ani tento rozdíl v popisu biblickém nemá opravdu nic znamenati, pak už prý celá Bible nic neznamená a vůbec jí nepotřebujeme! Trochu upřílišený úsudek. Kdyby každý exegeta svůj výklad takovýmito anathematy podepíral, už bychom dávno ani Bible ani jakékoliv evoluce bohoslovné vědy míti nesměli.

*

Neuvěřitelné zprávy vyšly o poměrech společenských v katolickém táboře vídeňském. Opuncovaný Dr. Commer ve svých soukromých listech týdenníku katolických konservativců hollandských („De Tyd") nařkl mons. Scheichera, „Reichspost" a stranu křesťansko-socialní z několika věcí najednou: z neposlušnosti, z odbojnosti proti Římu, z potouchlého modernismu, ze snah proticelibátních, ze slabého katolického cítění vůbec. Proto Dr. Scheicher prý jest na téže cestě jako Schell a Ehrhard (!), „Reichspost" musila býti v seminářích zakázána. Rozhořčení a hněvy z toho v táboře křesťansko-socialním proti professoru Commerovi přirozeně se vzmáhají. Dr. Commer líčí hodně černo a staví celou obromnou stranu katolického lidu do světla takového, že kdyby měl pravdu, sám by se toho musil polekati. Když tábor křesťansko-socialní není katolickým, kde potom jsou ti katolíci vídeňští a němečtí?! S našeho stanoviska má katolicismus jedněch i druhých stejné asi skvrny: jedni vládnou na radnici, druzí v konsistoři, ale v pastoraci a péči o vídeňskou velikou čtvrtmilionovou menšinu českou jsou obojí stejni! Přepjatý a nesnášelivý nacionalismus je také jednou ze známek modernismu, a tu obojí nejsou k rozeznání. Když v jednom, tak i v ostatním stejni, byl by jednoduchý krátký úsudek!

*

Spojený výbor křesťanských církví Anglie pozval si křesťanské církve Německa k návštěvě a projevu sbratření. V tomto výboru zasedali představitelé církve katolické, anglikánské, evangelické a spojených sekt (unitáři). Návštěvu ohlásilo na 100 luteránských pastorů, 30 katolických kněží a 20 sektařských protestantů. Před návštěvou však hned ukázala se nesnášelivost evangelických pastorů, z nichž někteří prohlásili, že oni s katolickými kněžími nikam společně nepojedou. Návštěva měla býti symbolem sbratření a přátelství mezi „křesťanstvím" obou národův a spolu počátkem veliké „ligy pokoje a dobré vůle" mezi všemi národy.

*

Dodatkem k uplynulému třístoletí (1607—1907) založení anglikánské církve v Americe přináší Ch. Johnston v poslední „American Review of Reviews" přehled vývoje americké církve anglikánské. Zorganisovavši se hned na jiných svobodnějších, lidovějších základech, také jinak se ve vývoji svém odchýlila od mateřské církve v Anglii zavrhnutím tak zv. symbolu Athanasiova, zamítnutím, vlastně jiným výkladem článku ze snešení apoštolského „vstoupil do pekel", odstraněním popelečních obřadů na popeleční středu a celého postu. Nejnověji pak zorganisována vedle církve anglikánské bílé též církev anglikánská černá, tvoříc takto zvláštní těleso církevnípro obrácené americké černochy.

*

Dosud vysílaly evropské národy missionáře svých vyznání a své kultury k národům necivilisovaným. Tyto pak odvažovaly se na propagandu podobnou jen mezi sebou. Polokulturní Asie jak mohamedánská tak buddhistická neodvážila se dosud na dílo missijní mezi Evropany. Ale to bývávalo. Teď už i to se přihází. Propaganda moslimská

v Paříži, z Alžíru přenesená Francouzy samými, byla jen více hříčkou mody. Podobně zájem o buddhismus a zakládání kroužků buddhistických v Anglii a ve Francii vyrostlo ze samé vyžilé kultury západní. Ale konečně samo toto trvání kroužků buddhistických dává Indům na um, že mohou se odvážiti pokusu, zaštěpovat své idey náboženské v té stárnoucí Evropě. Anglie zasadila v Indii organisací školskou mnoho sebevědomí a nových schopností. Počtem škol a vzděláním v městech a mezi zámožnými Indie dospěla na stupeň mnohých zemí evropských. Tak vznikla také v Indii myšlenka pokusiti se o missie mezi Evropany. Nějaká bohatá matrona indická v Rangooně vypravila takového prvního missionáře buddhismu do Evropy. Je to mnich indický, jazyka anglického zběžně znalý a i jinak vzdělaný a přichází hlásat Evropě (Londýn a Berlín jsou hlavně cílem jeho) askesi indického buddhismu. Londýnská obec buddhistická přijala vyslance Indie velmi okázale. V Londýně ovšem jen ze zvědavosti naň obraceli pozornost.

*

Poměry na Slovensku ve své dosavadní rozervanosti se jen dále prohlubují. Ze špišské přechází pronásledování a přehazování slovenských duchovních i do ostřihomské a nitranské diecese. „Ludové Noviny" stěžují si na sočení kněžstva proti sobě pro národnost. Ani jeden z dosavadních případů se nezahojil a nezacelil, maďaronští biskupi a kněží ze zásady nechtějí mírnit a tišit, ale zdeptat, rozdrtit. Biskup Parvy po nedávné visitaci z Říma musí přece ocítat se v úzkých, že dává si po své diecesi pořádat od stranníků kněží svých schůze vyslovující mu důvěru. Kovačický proces skončil jako černovský: odsoudili na zastrašenou a ze msty, kdo se nejvíc protivil církevním novým pořádkům. Na Slovensku poměry zrají asi nejlépe pro socialismus. Lúčtí ve své rozepři s biskupem o faráře, nemohouce se dovolati svého a stále více se svářice s vnuceným farářem, ohlásili prý už svůj výstup z církve katolické. K Lúčským přibyli teď zase Ludrovští u Ružomberka, jimž také vnucen nemilý duchovní.

Katolíci z Podolí ruského žádají o zřízení nové katolické diecese na Podolí a dosazení na ni biskupa vilenského Roppa. Na Litvě uprázdnila se teď tři katolická biskupství v poslední době: dvě úmrtím, vilenské násilím. — Odloučení chlumské sjednocené diecese od Polsky už usneseno v ministerské radě a na podzim podáno bude dumě. Nejisto jest však jeho schválení. Politický náraz rusínsko-polský v Haliči odrazil se i v církvi sjednocené: napomenutím a pastýřským listem tří ruských sjednocených biskupů k mírnosti a lásce vzájemné. Polské listy při té příležitosti uváděly podobné napomínky biskupů katolických k lidu polskému. Obě církve tedy se přičiňují o mírnění protiv, náleží také právě kněžské a konservativní listy k nejsmířlivějším na obou stranách. Vášnivě šovinistický jest liberální radikalismus jak polský tak rusínský. Na obou stranách lidé od náboženství odvrácení. Že sem tam jed zastříkne i do církevních kruhů, není divu. — Poznaňské biskupství dosud není možná obsaditi, při poslední návštěvě kancléře Bülowa

v Římě a ve Vatikaně úřední listy německé se zvláštním důrazem vytýkaly, že nebylo řeči mezi papežem a Bülowem o biskupství poznaňském. Tedy dosud netýkavkou!

*

Nové rozvířené úvahy o svobodě vyznání a o svobodné změně jeho v Rusku přivádějí všeliká srovnání a návrhy na povrch. Hojné jest právě srovnávání poměrů kněžstva katolického a pravoslavného. Ke katolickému kněžstvu lid lne, intelligence si ho váží, k pravoslavnému lid úcty necítí, intelligence jím pohrdá. Katolické kněžstvo stará se o lid, živě splétá se se zájmy a snahami intelligence, pravoslavné obojímu jest cizo. A také hmotné postavení obojího kněžstva jest nerovné. Katolické má státní fundaci (z bývalých církevních statků vyplácenou), k tomu pak má přínos obcí a štolu. A štola katolická jest mnohem vyšší a dávají ji věřící s ochotou. Pravoslavné duchovenstvo nesmí ani polovici těch poplatků požadovati co katolické, a i ty nízké dávají mu věřící neradi a jen s reptáním. Tak má katolický kněz i na venkovské faře $1^1/_2$, 2 i 3 tisíce rublů ročního důchodu, v městech 3 i 4 i více tisíc (?). Pravoslavný má rodinu a nedochází podobného důchodu ani v městě ani na vesnici. A pevného důchodu (dotačního) nemá ruské duchovenstvo, leda na západě na státních farách, a pak v městech při nadačních kostelích a na venkovských farách s rurální nadací. Jest ovšem většina far pravoslavných jedním z těchto způsobů nadána, ale jsou i takové, jež jsou buď zcela nevybaveny, nebo jen velmi nedostatečně. Taková srovnání jsou ovšem velmi užitečna pro duchovenstvo pravoslavné!

Církev pravoslavná odstrčila ženu ze služby v církvi proti veškeré tradici, proti zvykům staré církve i proti zvykům okolních církví, praví „Cerkovnyj Věstnik“ (č. 17). Ale výtka tato není správná. V charitativní službě žena na Rusi je právě tak činna jako u nás a jinde; podobně v záležitostech vzdělání a vychování. Jen že služba tato není buď vůbec organisována, nebo laicky, ne v řádech církevních. Ale početné ženské kláštery ruské činí vesměs totéž, co naše kongregace. Nedosahují týchž úspěchů pro nezkušenost a nevyvinutost svou i celého okolí.

Letos svolán missijní sjezd pravoslavné církve do Kyjeva. Na missionáře ruské si dosud stěžovali, že nedovedou nikoho obrátiti a nikde církvi pravoslavné stoupenců nedobývají. Přicházejí nadáni úřední mocí, často i s podporou úřadův a policie, a tak už maří napřed účinek nejlepší řeči své. Polemika jejich je zastaralá, neživotní, slovíčkářská. Dokazují často důkazy, proti nimž posluchači už napřed jsou předpojati. Dokazují tak, jakoby sebe samy nebo věřící pravoslavné přesvědčovali o něčem a nikoli sektaře. Pravoslavná církev dílo obrany a propagandy tedy nejen že netroufá si svěřiti obyčejným duchovním, a to všem aspoň kollektivně, jako to činí církve západní, ona si stěžuje i do lidí, jež zvláště jen k tomu si vychovává! Missionáři zase naopak žalovávají na místní duchovenstvo, že co oni jednou řečí napraví, duchovenstvo pak dalšími kroky svými pokazí.

V karlovické pravoslavné patriarchii a v království srbském zdvižena před dvěma lety otázka druhého sňatku u kněží, který dosud nedovolován V obou církvích náchylni jsou k tomu, odstoupiti od dosavadní ničím neodůvodněné prakse, že sňatek už je po svěcení nedovolený, a jen před svěcením možno a přípustno se oženitti. Nechtějí však sami otázku tuto rozhodovati a čekají na ruský sobor, jak ten ji rozhodne, neboť bude mu asi též jako domácí záležitost předložena. Obě srbské církve zažádají ostatně přímo o vyjádření. Tím by pak umožněno bylo, aby i biskupi byli ženatí, u nichž dosud přísně žádáno bezženství. Ale prostým povolením druhého sňatku otázka ta řešena nebude, neboť věc je přece zase jen jiná. Povolením druhého sňatku a snad i všech dalších sňatků kněži pravoslavných odchýlí se pravoslaví ještě více od prakse i od ducha církve katolické a přiblíží se v názoru na kněžství církvím protestantským. Kněžství bude tím ještě více laicisováno než dosud. Proti všem nadějím sjednocovacím propast rozkolu a odcizení rozevírá se víc a více.

Věda a umění.

Událostí jest výstava prací Frant. Bílka v kostelíku sv. Martina ve zdi v Praze. Není snad umělce, o němž by se názory tak značně rozcházely, o němž by bylo napsáno tolik nekritických slov, jako jest Fr. Bílek. Ale myslím, že v tom právě spočívá hloubka a velikost umění Bílkova, který nepracuje jako řemeslník pouhýma rukama, nýbrž více planoucím srdcem a žhavým citem. Není tedy divu, že dnešní střízlivá, neklidná a pochybovačná doba mystické jeho umění nechápe. Nad to Bílek vůbec cítí a přemýšlí, až příliš nezvykle u dnešních umělců, silně, jest mužem velikého chtění, mužem, který prací svou chce zodpověděti nejtěžší otázky a záhady životní, který chce přesvědčiti skeptickou dnešní generaci a nepřemožitelné své síle náboženské víry, o velikosti své lásky k Bohu, o oddané své pokoře před Věčnem. Ze shroucených a jako by podťatých jeho postav, z množství symbolických znakův a slov, jimiž dílo své doprovází, vyzírá jasně bolestný nepokoj duše umělcovy, která příliš mnoho chce, ale leká se, že na to nestačí, že lidstvo plně nepřesvědčí.

Jasným důkazem takového nepokoje jest obrovská socha „Úžas“, v jejímžto zraku myšlenky děl na stěnách se promítají v úžasu. Bílek vystavuje tu celkem 62 prací, vesměs děl mistrovských, které v kostelíčku sv. Martina jsou jedině na svém místě. Jsoutě to samé náměty náboženské. Na př. řezba Krista ukřižovaného jeví se tu v ideálním osvětlení, pověšena jsouc nad originelní oltář Bílkův. Stejně nádherně se vyjímají sádrové odlitky Panna Maria a sv. Anna. Úchvatný jest Národní pomník pro Bílou Horu, obrovská to

ukázka pomníku, který jako by ze země samé vyrůstal. Jsou tu celé naše dějiny v pojetí zcela originelním. Příchod Čechů, sv. Cyrill a Methoděj, sv. Václav, doba Karlova, bouře husitské, rozvrat duchovní. „My před dějinami jako starci stojíme a žehnáme době svatého zápalu, jako ženy a dívky uctíváme smutkem dobu zničení a jako jinoši máme úmysl rozžehnouti jiskru nového zápalu, nových dějin. Mohyla tají v sobě tichý chrám s krucifixem", píše sám Bílek v katalogu. Nemůžeme než co nejvřeleji doporučiti návštěvníkům Prahy tuto výstavu náboženského umění. *K.*

*

E. Krásnohorská ve třech posledních svazcích „Osvěty" promlouvá o „české literatuře" v Lipsku vydané po německu, sestavené Dr. Jakubcem a A. Novákem. Rozebírá p. Novákovu nadkritiku velmi nemilosrdně. Podle jejího je takové podání české literární práce před cizinou pravým skandálem pro českou věc. Samou kritikou p. Novákovou a jeho nejbližšího druha Šaldy poráží nedůsledné jednostranné úsudky Novákovy. Páni mají své předpojaté, úzké a těsné stanovisko, přesycený vkus, nervosnost a nechutenství lidí přecpaných a zlobivost a nadutost velkých pánů nad malými lidmi. Dr. Novák nemůže vystát vlasteneckého básnění, nemůže vystát prostých citů, kdo se tedy tím z literátů našich „prohřešil", jest už odsouzen. — „Trhavá kritika" kdysi vytýkána z Prahy Moravě, za to v Praze si jen podkuřovali. Teď Praha už „moravskou kritiku" daleko předstihla v tom trhání. Vývoj jest přirozený: rozdělil se celý tábor kritickoliterární na různé hloučky a každý z nich má své stanovisko.

*

U příležitosti stých narozenin nebožtíka M. Fr. Klácela (7. dubna 1808, † 17. března 1882) proběhlo českým tiskem několik vzpomínek na jeho činnost literárně-filosofickou. V „České Mysli" Fr. Čáda probírá vývoj Klácelovy idey o „vesměrnosti", kosmopolitismu. Idea tato nezrodila se v něm až v Americe, nýbrž už v Evropě, a to velmi záhy ji hlásal. Už v básních z let třicátých a ve spisech z let čtyřicátých a padesátých se s ní shledáváme. Tu už vystupuje jako pevný ethický program Klácelův (v Dobrovědě, v článcích „Týdenníka"). Vesměrnost jest mu jedině křesťanským názorem, jediným možným nábožným vlastenectvím. V Americe rozšířena idea vesměrnosti socialními plány a ideami „Svojanova", jenž však už i v evropských pracích se nalezá (v básních 1836 nalezá se „Píseň Svojanova"). Vesměrnost má dva znaky: každý člověk se musí cítiti členem „organické jednoty" všeho lidstva, a musí mimo to býti cele svůj, míti své přesvědčení, na sebe spoléhati, býti „Svojanovec" v obci „Svojanově". Jednotlivec, obec, národ, lidstvo jest přirozený celek, z něhož nikdo se nemůže vyvinovati.

*

Otázka zachování „staré Prahy" stále ještě jest palčivou. Ale brzy jí asi přestane býti. Už po leta, když o assanaci se počalo mluvit, zajímala mysli, ale nepodniknuto ani obcí ani zemí nic, co by zajišťovalo uchování památných a lepších budov. Soukromí majetníci budov pak

často přes nejlepší ochotu nemohli vyhověti snahám konservačním, protože ty spojeny jsou pro ně s takovými hospodářskými obětmi, že to znamená často úplné zničení majitele. Architekt pražský Balšánek v „České Revui“ dokončil v posledním čísle své návrhy na rozřešení této otázky po stránce umělecké i hospodářské. Praví, že domů zachování hodných jest ještě na Starém Městě 68 a na Malé Straně 62, na Hradčanech a Novém Městě pak kolem 50 domů. Celkem tedy soukromých budov (veřejné budovy, jakož i paláce nejsou v tom zahrnuty), jež by se měly uchovati, jest dnes v celé Praze na 180. Architekt Balšánek nenavrhuje vykoupení jich, neboť přišlo by to na 27 mil. K, nýbrž aby zemský výbor vydal zvláštní stavební řád se souhlasem obce a s povolením ústřední vlády, jímž by se domy zachování hodné, nebo za zvláštních podmínek pouze k přestavění dopuštěné, odměňovaly za ztráty odtud vznikající zvláštními výhodami daňovými, které by podle potřebného rekonstrukčního nákladu a podle ušlých výhod různě se stanovily.

*

Čím dále užší spojení Slováků na Dolné Zemi (jižní Uhry) s Charvaty a Srby a také hmotné i kulturní vyspívání dolnozemských Slováků získávající jim vliv na život slovenský, vede ku mnohým pozoruhodným změnám. Vede k oddálení Slovákův od češtiny. Z toho též asi vlivu vyplynul nedávno článek Dra. Zocha ve „Slovenském Obzoru“, pojednávající o přízvuku a slovosledě, vůbec o povaze řeči slovenské. Podle Dra. Zocha by měla slováčtina ráz charvatštiny co se přízvuku týče, nejenom že by rozeznávala čtverý přízvuk srbsko-charvatský, ale i kladla jej pravidlem až na kmenovou slabiku, po případě na dlouhou ve víceslabičném slově, je-li aspoň druhou nebo třetí od konce. Snad skutečně už ten ráz a tu povahu má slováčtina dolnozemská. Jos. Škultéty nazývá pokus Zochův nemožným a nepřípadným a popírá, že by slováčtina podle lidové řeči a osvědčených starých spisovatelů tak vypadala. Ale což nevypadá-li tak aspoň nová změněná řeč v sousedství srbsko-charvatském?

*

Rusínské „Naukové Tovarystvo im. Ševčenka“ vydalo dva svazky rusko-haličských písní národních fonografem sebraných. Ale ráz a povaha lidového zpěváka, jež přece ve fonografu se zračila, ve sbírce z části setřeny. Tento přednes jednotlivcův není prý všenárodní, ale něco místního, ba dokonce osobního. To jistě. Ale má-li býti lidová píseň podána lidově, a nejen její umělé schema, pak by věrně fonografické podání několika rázovitých přednesů téže písně z různých krajů nejlépe její povahu vystihlo. Ale sběratelům se zatím nejednalo o toto rázovité vystižení zpěvu samého, jako o početné sebrání a správné zapsání národních melodií. Při sbírkách fonografických jest ovšem to dobré, že možno z téhož materialu vybírati stále nová a nová vydání podle různých hledisek upravená a zpracovaná. „Sbírka rusko-haličských melodií“ svou povahou melodickou je zcela téhož druhu jako naše východomoravské a slovácké nápěvy.

Na pražskou výstavu přiřkla dodnes všecka slovanská větší divadla spoluúčastenství. Na jubilejních slavnostech vídeňských za to odřeknuto se súčastniti, jako v odvetu za nepřipuštění českých her do Vídně. Za té příležitosti srovnával J. Arbes význam Vídně a její umělecké minulosti s uměleckou minulostí Prahy. Německá Vídeň do roku 1805, kdy zemřel Friedrich Schiller, neměla ještě o jeho dramatické tvorbě ani ponětí. V Praze pak kusy Schillerovy byly už od roku 1780 stále na repertoiru divadelním. Pražské divadlo vybralo pro vídeňská představení „Hamleta“ z důvodů historických. Praha uvedla totiž toto Shakespeareovo drama na jevistě německé první. Roku 1776 ředitel hamburského divadla chtěje „Hamleta“ též vypraviti, přišel se naň podívat do Prahy. A vida jeho úspěch a unesen provedením pražským, uvedl jej ihned v Hamburku na scenu. Pražský interpret „Hamletův“ pozván na to do Berlína a od té doby začal „Hamlet“ svou vítěznou pouť po Německu. V Praze pěstováno už vysoké umění, kdy Vídeň — tento „německý Orient“ — se ještě bavila nejsprostší komedií. Mozart sám říkával, kdyby nebylo Prahy, že by nemohl psáti svých oper! Z vídeňského umění je zajímavou historka z roku 1772. Herec Stephani klidil od Vídeňáků největší pochvalu vždycky za to, když v Lessingově „Emilia Galotti“ po zavraždění Emilie roztáhl hubu, vyplazil jazyk a oblízal krev s dýky. Ve vážném kuse zajisté divné extempore!

Takové historické vzpomínky jsou sice zajímavy, ale pro dnešek slabou útěchou! Vídeň dnes není, čím bývala. Jest velkoměstem, jež má vysoký umělecký kurs a udává tón celé východní Evropě, vynikajíc v tom ohledu nad Berlín a kterékoliv jiné veleměsto německé, vyjma snad jediný Mnichov. Talenty a peníze celé říše slévají se do Vídně a není divu, že Vídeň není tím, čím byla před sto lety. A ty těsné obzory a to šosáctví Vídně patří snad dokonce i na vrub našemu odnárodňovanému přílivu! Přílivu všech těch jinorodců, Slovanův a židů, jež musí Vídeň amalgamovat a zpracovávat?!

*

Henryk Sienkiewicz s důvěrou ve vídeňský soud přijal žalobu rusínských studentů, kteří jej žalovali pro urážku na cti, když jim v obraně proti Björnsonovi vytkl bezcharakternost, že ve vězení pořádají sice „hladovku“ (hladovou stávku), ale při beefsteakách a pivě, jež jim jejich lidé podstrčili. Studenti rusínští touto jen tak mimochodem hozenou poznámkou cítili se uraženi, žalovali a vyhráli. Sienkiewicz odsouzen k pokutě a náhradě soudních útrat. Jako občan ruský nemusil se stavět před soud, neboť delikt jeho nedal se u nás stíhati, nebyl také na rakouské půdě spáchán, třeba že článek byl uveřejněn v krakovském „Času“. Za místo zločinu platí tu místo napsání a podání na poštu. Celý proces není nijakým světlým bodem ani slovanské vzájemnosti ani rusínské obrany, ale ani rakouského soudnictví.

*

Od nového roku počal vycházeti „tlustý žurnál“, jak říkají objemným ruským měsíčníkům belletristicko-revualním, vydávaný od

kněží „obnovlenců“ (modernistů). Dali mu název „Krasnyj Zvon“ (Červené Zvonění). Je to list zcela a vše „obličitelný“, usvědčující, odhalující, tepající, nespokojený. Konservativci také hned vytáhli proti němu do pole.

*

Překvapuje nás poklona, jakou učinil Čechům při debatě o amurské dráze v ruské dumě kadetský (konstituční demokrat) poslanec Rodičev: Marná je všecka kolonisace a všecky podniky na dalném východě, dokud tam trvají dnešní hospodářské poměry. Dokud nenastanou takové změny, že by se kulturní Čech nebál usaditi se tam na našem asijském východě, nemožno naditi se realního úspěchu kolonisace... — Vezme-li si vláda ruská českého kolonistu za zkušební kámen své kolonisační politiky, to jest ovšem pochybno. Ale zmýlená by to nebyla!

*

Jihoslovanská výstavka umělecká v Záhřebě posuzuje se ode všech letos velmi chladně. Už samo okolí není příhodno k uměleckým slavnostem. Město tísněné politickým hnětem a politicky rozvířené, město bez studentstva je samo o sobě špatným prostředím. Kromě toho vytýkají samému pořadatelstvu, totiž spolku „Ladě“, že pořádajíc pouze spolkové výstavky má vlastně výstavky kusé, a nejlepší lidé jí tam scházejí. Takovou kusou že byla i první i druha její výstavka. Mnohem úplnější a zdařilejší že byla jihoslovanská všeobecná výstavka bělehradská, u příležitosti korunovace pořádaná, na níž sešli se všichni umělci jihoslovanští. Spor o to, mají-li býti jen členové „Lady“ připuštěni, či i jiní, byl by ostatně letos výstavku bezmála znemožnil. Hmotný úspěch výstavky zdá se však, že bude dobrý, neboť zakupují na ní vlády několika států, náš císař pán pak z příčin jubilea svého kázal zakoupiti více obrazův, aby si zříditi mohl ve své domácí galerii jihoslovanské oddělení.

*

Historické museum východní Evropy sbírá kníže Frant. Lichtenstein, bývalý rakousko-uherský vyslanec v Petrohradě, jenž koupil velikou historickou knihovnu Dubanovu v Petrohradě. Balkanské a ruské nakladatele požádal zároveň o bezplatné zasílání spisů historických pro museum. Museum by bylo ve Vídni.

Petrohradská akademie umění měla 10. května slavnostní schůzi na památku svého zesnulého člena básníka Žemčužnikova.

Krakovská akademie umění měla 16. května výroční slavnostní schůzi. Za člena zvolen mezi jinými arcibiskup lvovský Dr. J. Bilczewski. Premie vědecká dána hraběti Tarnowskému za jeho „Historii literatury polské“, on však jako předseda akademie premii odmítl a proto vyznamenáno jí historické dílo professora Stan. Smolky „Politika Lubeckého“. Umělecká premie dána Olze Boznańské, jedné z nejlepších portretistek evropských a nejlepší polské. Publikace akademie jsou: 1. „Encyklopedie polská“, jež v desíti svazcích bude dohotovena asi roku 1911. 2. „Monumenta Poloniae palaeographica“, jichž první sešit obsahuje fototypické reprodukce několiknácti set listin od 12. do

14. století. 3. „Slovník staropolský“ počne letos prvním sešitem; první archy už professor Łoś pro tisk upravil 4. „Żródła porozobiorowa“ (Prameny po rozdělení Polsky), jež velmi rychle pokračují, letos má býti vydáno nových 9 svazků. 5. „Řečtí Otcové církevní“, jichž vydávání akademie teprve chystá.

Lužicko-srbská Matice v Budyšíně na své schůzi o svátcích velkonočních oznámila, že finanční stav její (po prvních starostech s Domem srbským v Budyšíně) se tak dalece zlepšil, že bude moci opět pomýšleti na vydávání spisův a zvláště vyzývá ke tvorbě lidové.

Populární povídka bulharského spisovatele Aleka Konstantinova „Baj Ganju“ (Strýc Ivan) přeložena do němčiny a opatřena literárním úvodem Překladatelem jest professor lipské university, ředitel slovanského semináře tamního Dr. Weigandt.

*

Na sjezdě Goethebundu v Berlíně (3. května) měl vratislavský professor Richard Muther, i u nás vysoko ceněný, řeč o útocích na umění. Schůze byla liberalními vůdci spolku zřejmě k tomu cíli svolána, aby protestovala proti domnělému pronásledování professorů od církve (Ehrhard, Schnitzer), když projeví nějaký volnější názor. Proto také většina řečníků narážela na tyto zmíněné případy, ostatní pak poukazovali na různé přehmaty vlád a policie proti vědě a umění a na nedostatečnou podporu státu. Professor Muther měl mluviti jako referent o konfiskaci dvou uměleckých obrazů: Venus od Giorgiona a Nymphe s Faunem od Begasa. Ale názory Mutherovy o nahotě v umění tu pronešené lišily se velmi od běžného liberálního křiku, jakým jsou pronásledováni všichni „pokrytci“. Ony umělecké kopie, zcela jarmarečně provedené, zdobily totiž publikace zcela dryáčnicky oplzlého obsahu (Berlín v noci) a byly právem skonfiskovány. Nebylo skonfiskováno umění, ale zneužití jeho. Ostatně o nahotě v umění samém třeba mluviti reservovaně. Čím další od nás dobou a místem, tím jsou díla ta méně smyslně drážďiva. Ne že by v nich té draždivosti nebylo, ale že je způsob projádření a výraz smyslný nám příliš cizí a daleký. Za to čím bližší časem a místem, tím obyčejně dílo má více smyslného na sobě. Na antiku a antikvisující malíře a sochaře pohlížíme chladně, že nám celý ten výraz tohoto způsobu vyjádření už pro nás zastaral, stejně jako nás nedráždí nahota na umění egyptském a assyrském. Proto však o umění našem nemožno mluviti, že jen nečisté dráždí, čisté že vše v něm povznáší. To jest neudržitelná fráse. Voják, jehož zavede důstojník do musea, nebude viděti v Ledě Correggiově nebo Danai Tizianově nic než nahou ženu. A s ním tisíce jiných lidí. Pro ně není abstraktního umění, pro ně jest konkretní obraz a jím vzbuzená fantasie. A s touto neuměleckostí zástupů počítá špinavý obchod a kupčí s uměním, nevzdělává, ale dráždí. Lid potřeba je vzdělávat pro umění, ale vzdělání toto musí jíti zcela jinými cestami. Není na místě protestovat proti konfiskující policii, ale spíše protestovat proti tomu, aby nám bylo vnucováno jako umění to, co vůbec uměním není.

Ve francouzské „Revue de l'art chrétien“ uvádí L. Cloquet ve článku „Nazpět k tradici liturgické“ snahy u umělců samých restaurovati formu oltářů na starý předepsaný způsob umělecký, jaký od 17. století jakoby v zapomenutí byl přišel, a dnes umělci klerem samým jsou nuceni staré předpisy a starou tradici přestupovati. K těmto novotám počítá: odstranění rozdílu mezi chorem (presbytářem) a lodí, kazatelny v lodi, oltáře se sanctissimem bez záclony úplně nerozdílné od oltářův obyčejných a j. A v rozhodování těchto otázek samých nepanuje žádná jednostejnost, jedni tvrdí tak, druzí jinak, jedni jdou s umělci archaisujícími, druzí jim odporují. Autor však vidí, že přece jen tradice vítězí. Motu proprio o zpěvu církevním, vydané papežem před pěti lety, jest mu toho dokladem. Ve Francii založen spolek pro zpěv církevní, „farní“, zavádějí zvyk zpěvu lidového místo umělého. Také v Belgii v diecesi mechlínské zavedeno všeobecně užívání záclonky ciboriové, jaká bývala za stara před oltáři či před ciboriem visícím nad oltářem a ciborií skleněných! Míněno tím asi totéž, co u nás též všeobecně zavedeno — oponky v tabernakulích. Autor nezřetelně ostatně naznačuje, k jaké tradici se míní vrátit. Neboť ta byla od počátku církve až po novověk velmi různá. Nejstarší je sotva myslitelna, neboť ta by znamenala úplné zvrácení dnešních poměrů!

*

Zemřeli: 9. dubna Jan Tad. kníže Lubomirski, spisovatel polský (historie finančně-hospodářská dávné Polsky). — 20. dubna A. M. Žemčužnikov, satirický básník ruský, slavený v letech čtyřicátých až osmdesátých (* 1821). — 29. dubna professor A. Sandić, srbský spisovatel belletristický (feuillet.) a překladatel. — 5. května Dr. A. Bělohoubek, český chemický učenec a spisovatel (znám z rozboru rukopisů). — 8. května Dr. W. Ochenkowski, učený spisovatel polský. 10. května N. N. Rědin, ruský učený starožitník (starož. křestanství). Rista Proroković, srbský povídkář lidový z bosenského povstání. — 16. května Vlad. P. Mordvinov, církevní právní historik ruský. — 21. května Mstislav Godlewski, polský žurnalista a spisovatel (Bibliot. umiejętności prawn., Niwa, Słowo), náležel k táboru realistů (kons.) a mezi konservativními politiky byl první autoritou. Dr. Spiro Brusina, charvatský zoologický spisovatel, badatel přírodovědný evropského jména. — 25. května Ludvík hrabě Dębicki, žurnalista (krakovský „Czas“) a historický i kulturní spisovatel polský.

Zprávy národohospodářské.

Před loňskými vánocemi dala sněmovna poslanecká rakouským národům něco pěkného k Ježíšku. Přijat zákon o snížení daně cukerní z 38 na 30 halířů z jednoho kila. Toto ustanovení vybojováno na vládě dlouho a dlouho vzdorující, která měla připraven jinaký návrh; totiž snížení o 6 K od září 1908 a o 3 K v září 1914 a 1917. Celkem o 12 K postupně, aby pokladna státní nebyla jedním rázem o velkou sumu zkrácena. Zákon, jak vyšel z usnesení poslanecké sněmovny, nelíbil se však vládě nejen proto, že najednou snižoval daň o 8 K, ale i proto, že jí ukládal povinnost zameziti přísným opatřením, aby kartel cukrovarský nebo obchodní organisace nenechaly snížení pro sebe buď zcela nebo z části. Tento druhý trestný paragraf budil pak zvláště nevoli v cukrovarských interessentech, neboť obsahovalo už samo postavení a schválení jeho nejen nedůvěru, ale přímé nařknutí z nesolidní obludné akce cukrovarských organisací vůči obecenstvu. Zákon tedy ležel přes celou zimu a celé jaro v komisi panské sněmovny. Veřejnost i členové poslanecké sněmovny jej několikrát urgovali, až teď komise panské sněmovny podala referát o předloze zákona. A referát je zamítavý a schválen 13 proti 4 hlasům. Důvody zamítnutí jsou velmi sláby, tak že hned viděti, že nejsou vlastními a že příčina zamítnutí jest jiná. Zpráva uvádí, že snížení daně cukerní přinese v budžetu zkrácení důchodův o 28 mil. K. A rozpočet letoší sdělán byl beztoho tak, že výdaje zvýšeny přes možnou míru zvýšených důchodův. A nastávají mnohé nové nepředvídané povinnosti: zvýšení platů důstojnických, zvýšení žoldu mužstva, příspěvek k socialnímu pojišťování, dvouletá služba vojenská a zvýšení počtu brancův, investice železniční, postátňovací program, stavba průplavův atd. Nemožno tedy budžetu ukracovat v té chvíli. A nespravedlivo bylo by jednu konsumní daň v téže chvíli zvyšovat (lihovou) a druhou v téže chvíli snižovat.

Důvody tyto zřejmou mají na sobě známku, že nejsou opravdovy. Pravá příčina je ten § 2., paragraf trestný pro cukrovarníky, a pak z části asi i sama vláda, jež skryla se za panskou sněmovnu, nechtějíc opravdu pozbýti v rozpočtu najednou sumy na 30 mil. K vysoké.

Dokazovati, že cukr jest velepotřebnou poživinou, a že zdražováním jeho ztěžuje se živobytí nejchudších právě, není už dnes potřeba nikomu. A přece přiznávaná pravda a praxe veřejného života tak jsou rozdílny!

Ale nálady lidové i theorie životní bývají upřilišeny a utvařují život jednostranně. Platí to stejně o theorii cukerní jako o theorii lihové. Kdykoliv se mluví o dani cukerní, zaujato je veřejné mínění silno proti ní, jako naopak lehce bere zvýšení daně lihové, ba často jí i žádá jako ochranný prostředek proti zneužívání lihu. A přece hospodářský výsledek obou daní v lidu je stejný. Zatěžují obě stejně chudé vrstvy a lihová ještě více právě nejchudší. Fysiologicky pak přílišná spotřeba cukru dosud neprozkoumána tak, aby mohla býti prohlášena za neškodnou. Potřeba cukru před sto lety nebyla s dnešní

potřebou ani zdaleka porovnání schopna. A přece po té stránce tehdejší lidstvo netrpělo nějakým nedoživováním! Cukr možno ve všech jeho tvarech (příslad, čokoláda, ovoce zavařené, cukrovinky atd.) zcela dobře prohlásiti za zbytný, luxusní předmět spotřeby právě tak jako líh. Ba fysiologicky jsou prý snad oba stejny: cukr slouží v těle k výrobě líhu, jenž se spaluje! Líh požitý pak spaluje se přímo a zahřívá tedy dřív a bez vlastního přepracování.

Nechceme hlásati spotřebu líhu proti spotřebě cukru. S mravního stanoviska spotřeba líhu nezasluhuje pardonu. Ale třeba upozorniti na to, že obojí potřeba musí se pokládati za luxusní, za zbytnou. Daň konsumní na oba předměty je tedy za našeho daňového systemu oprávněna. Výši daně třeba ovšem posuzovati různě. Ale platno by mělo býti právě proto jen stanovisko hospodářské a finanční při posuzování tom. Ostatní ohledy možno zcela dobře nechati stranou, že nic nepřispívají k ujasnění stanoviska.

A z hospodářského ohledu cukr stejně jako líh jsou výrobky široké zemědělské produkce. Na jedné výrobě súčastněny doliny řepné, na druhé pahorkatiny, kraje žitné a bramborové. Řepná produkce representuje ovšem vyšší důchod národní než produkce surovin lihovarských, a to víc než čtyřikrát tak vysoký. Cukerní produkce slouží nám nejen k ukojení vlastní spotřeby, ale i k značnému výdělku a obchodu s cizinou. V tom ohledu líh jen málo značí. Veliká většina se ho spotřebuje doma, jen zlomek výroby se vyváží, u cukru je tomu naopak. Podle dnešní spotřeby, zhruba čítáno, bylo zatížení oběma daněma skoro stejné, to jest asi 19 korun na rodinu ročně při cukru i při líhu. Stanovisko sněmovny, jež žádá si snížení daně cukerní a připustí snad zvýšení daně lihové, nebylo by tedy nesprávné: jak se stanoviska mravního, tak se stanoviska hospodářského: cukr méně škodlivý a méně zbytný, za to hospodářsky důležitější oblehčiti, líh zbytnější a menší výdělek výrobní přinášející stížiti. Kdyby se stalo po přání poslanecké sněmovny a daň cukerní se o 8 K na *q* snížila, za to návrh vlády prošel zvýšit daň lihovou na 140 K na *hl*, pak by zatížení daňové na konsum jedné rodiny tvořilo u cukru 15 a u líhu 29 korun, tedy povaze obou předmětů by lépe odpovídalo než dnešní stejné zatížení!

Ohled, že by se slabší průmysl (lihovarský) měl podporovati více než silný (cukrovarský), tu neplatí, neboť i tak už jest lihová nadprodukce, nutící stát k obětem (bonifikacím), tak že zvyšovati tuto nadprodukci ještě nemá hospodářského smyslu ani pro společnost, a tím méně pro státní pokladnu.

*

Praha se marně domáhala dosud výhodnějšího mezinárodního spojení. Proudy cizinců jedoucí Evropou z jednoho konce na druhý, jakoby zúmysla řízeny tak, aby musily Prahu objížděti a vynechávati. Ani do světoznámých českých lázní nejezdí se z východní Evropy nejlépe na Prahu, nýbrž buď na Vídeň nebo Drážďany! O proudech cizineckých jedoucích do Alp ze severu, nebo na rivieru ze severu a

východu a do severních lázní zase z jihu — to už ani nemluvit! V tom ohledu žádosti Prahy už i o pouhé lepší spojení na Olomouc—Třebovou byly dosud bezvýsledny. Teď zažádala mnichovská obchodní komora, aby Praha pojata byla do mezinárodního spojení mezi rivierou a Ruskem. Z Varšavy a z Ruska jezdí se mnoho na pobřeží středomořské a cizinci ubírali se obyčejně na Vídeň nebo na Berlín. Obojí cesta je zájížďkou aspoň pro mnohé. Když jedou na Varšavu, měli by nejkratší cestu na Vratislav—Mnichov. Ono už i mnoho Rusů tudy jezdilo, ale spojení šlo kolem Čech na Drážďany a Hof—Norimberk (Fürth). Cesta tato z Varšavy měří na 1340 *km,* tedy není delší než na Berlín. Ale zkrátiti by se mohla velmi, kdyby z Vratislavi bylo zřízeno mezinárodní spojení přes Prahu do Mnichova. Bylo by třeba zavésti přímé vozy, rychlé spojení, komfort mezinárodních vlaků a ulehčení na hranicích. Mnichovská obchodní komora slibuje si od tohoto zařízení velikou výhodu pro Bavory. Pro Prahu a Čechy by vyplynula výhoda sama sebou. Snad čeho Praha nedosáhla sama, dosáhne nyní ve spojení s Mnichovem i přes zdráhání Berlína a Vídně, které by ostatně ze svého mnoho neztratily, neboť jejich spojení by i tak zůstalo.

*

Tyto dni konána v Paříži porada o obnově mezinárodní smlouvy madridské z roku 1841. Tehdy totiž mezi 5 evropskými a 3 mimoevropskými státy učiněna dohoda o převozu a mezinárodním obchodě s nápoji lihovými: vínem, moštem, pivem a likéry. Ve smluvných státech mohlo býti stíháno falešné udání původu a marky a nápoj takto označený mohl býti konfiskován. Původně záleželo na tomto opatření vinařským státům (Španělsku, Portugalsku, Francii, Tunisu, Švycarsku) a přiměly k přístupu i hlavního odběratele svého — Anglii. Dnes však jedná se v mezinárodním obchodě nejen o pravou marku vína a likérův, ale i pivo vstoupilo do mezinárodního převozu v takové hojnosti, jak se o tom roku 1841 nikomu nesnilo. Proto žádala obchodní komora plzeňská, aby i Rakousko k oné smlouvě přistoupilo, tak by se dostalo ochrany i pivu plzeňskému, jež dnes v nesčetných padělcích rozváží a prodává se po světě. V Německu vůbec každé pivo na český způsob vařené tím jménem označeno. Rakousko a Německo zůstanou i na dále mimo tuto konvenci, ježto se jim zdá, že by se neshodovala s dosavadními jejich jak domácími zvyklostmi, tak mezinárodními obchodními smlouvami.

*

Po válce rusko-japonské nastala v Japonsku horečná činnost podnikatelská a trvala sotva dvě leta a teď po ní přichází takový krach průmyslový a bankovní, jakého nezažila žádná země v poslední době. Krach nastal z vnitřních příčin sice, ale zevnější ho ještě sesílily. Bojkot japonských dělníků všude v Americe a bojkot japonského zboží, japonských lidí a služeb jejich všude v Číně vnitřní neutěšenou situaci jen ještě sesílil. Polovice závodů nově přibylých v posledních dvou letech padla a s nimi ovšem i mnohé starší strženy.

Zachváceno tak i mnoho kapitálu francouzského a anglického, jenž uložen v závodech japonských. — Zprávy z Číny, jichž zvláště ruské noviny teď jsou plny, mluví o živelním zrovna procitnutí ohromných 400milionových mass. Hnutí má však cosi revolučního do sebe, a nazývají je socialně-revolučním, ne nepodobným onomu, jaké přede dvěma lety v Rusku řádilo a dosud pod povrchem doutná. Tak je aspoň označuje v „Mercure de France" sám Dr. Ji-šen, hlava revoluční strany čínské. Dr. Ji-šen je zároveň stoupencem socialismu! Revoluce doufá, že Čína se stane první socialistickou lidovou republikou na zeměkouli. A k tomu také směřuje! Probuzení a hnutí samo však ještě není nějakou organisací a prací, a proto zatím z něho pro sousedy nic zlého nevyplývá. Leda obrana proti Japoncům jest těmto nepohodlná. Ale z probuzení a rozruchu může vyrůsti a také už vyrůstá nová organisace správní i pracovní a pak se nehybné dosud ty massy čínské mohou státi bombou, jež dnešní asijské poměry rozerve a převrátí.

*

V Rusku mnoho se mluví v dumě i v tisku o železném trustu, jaký zakládají jihoruské závody železářské, obsahující skoro dvě třetiny veškeré produkce železné v Rusku. Vedle nich zbývá už jen železářství polské a uralské. Ono příliš slabé, velkého rozvoje neschopné a toto zase nehybné, strádající nedostatkem uhlí. Závody jihoruské jsou skoro vesměs v rukou Francouzův a Belgičanů. Proto se strachují, že cizí kapitál se tu spojuje k vykořistění domácích lidí. Mohou míti příklad na železném kartelu našem, který dosahuje až 45procentních zisků, tak že podán proti němu návrh na zvláštní zdanění nad 10% dividendy. Finanční ministerstvo zdá se však kartelu ruskému nakloněno, neboť doufá, že přinese ozdravění desolatních poměrů dnešních. Desorganisace dnešní nepřináší ani kapitálu ani dělnictvu ani konsumentům nijakých výhod, naopak tyto i ony poškozuje.

Rozhled socialní.

O smutném zjevu socialního života jednoho českého kraje referuje v „České Revue" Dr. Bohuslav Gebauer, totiž o tak zv. „východočeském otrokářství", o tak zv. nechanických harfenicích a muzikantech. Autor přede dvěma lety vydal brošurku o tomto zjevu, nyní podává nové další zajímavé pozorování. V několika okresích východočeských, hlavně však nechanickém a novobydžovském vyskytují se zvláštní podnikatelé, kteří najímají mladší hochy a děvčata a cestují s nimi jako s hudebníky a zpěváky po celém východě Evropy, po Asii až do Číny pronikajíce. Hlavní země, jež navštěvují, jsou však Balkan s Tureckem, Malá Asie, Egypt a Rusko. Harfenistář dá rodičům za děti závdavek a také mzdu rodičům vyplácí. Děti na toulce světem

propadají však mravní zkáze. Takovýchto harfenistů jest v Čechách podle Dra. Gebauera 209, z nechanického okresu samého 137 a z města Nechanic samého 92! Hochů s nimi chodících načítáno 311, děvčat 262. Ale Dr. Gebauer čítá, že v tlupách muzikantských z východních Čech chodí po světě nejméně 1200 lidí.

„Harfenistář musí rekrutovati svoje pomocníky z dětí odrostlých škole; je to proň nejvděčnější materiál. Způsob, jakým se to děje, připomíná prodej do otroctví. Typický případ jest, že harfenistář rodičům hned při uzavření smlouvy odevzdá jako závdavek jistou část roční mzdy dítěte, někdy i celoroční mzdu a ostatní mzdu jim pak zasílá. Zdá se, že poptávka převyšuje nabídku a lze pozorovati zvláštní transakce v určitých živnostních formách.“ Tyto zvláštní formy autor uvádí: dcera (harfenice) provdávajíc se za harfenistáře dostala věnem 800 korun a svého 17letého bratra na rok zdarma, mladšího 13letého za roční mzdu 200 korun. — Za dluh 360 K švakrovi harfenistovi přenechán 14letý synek. Otec měl se státi listonošem, potřeboval na kauci 400 K, švakr harfenistář mu je dal a dostal za to 13letého jeho synka. Chalupník měl prodluženou usedlost, ale maje pět dětí, poslal je všecky „na harfu“ do ciziny. Dostal od nich celkem 4000 korun a dluhy poplatil a usedlost tuto očistil. Často i poručníci prodávají svěřené sirotky se svolením i bez svolení úřadu! Rodiče i harfenistáři často se navzájem šidí a podvodů se dopouštějí. Stává se to obyčejně tím, že harfenistáři sami jeden druhého přeplácejí, zvláště u šikovných hochův a pěkných děvčat.

Velmi snadno dávají městští rodiče své dítky, zvláště dcerky, a městské harfenice také skoro všecky propadají prostituci na cestách svých. Venkovští lidé už řídčeji a tížeji se k prodeji dítek odhodlávají a dbají na jakost harfenistáře. Celkem autor oceňuje prostituci u harfenistek z 60 až 88% (venkov — město!). — Nejvíce harfenistáři jezdí do asijského Ruska, do Mandžurie a východoasijského přímoří. Ve Vladivostoku jednou jeden harfenistář ani noclehu v městě nedostal, v každém hostinci už byla jedna tlupa! Za války japonsko-ruské hemžila se Mandžurie harfenistáři. Nyní kraje ty už jsou méně lákavy, za to se harfenistáři obracejí více do střední ruské Asie. Plno jich také bývá Rumunsko a Turecko.

Tento odporný zjev socialního života jedné naší krajiny už býval často předmětem veřejných debat. Appellováno na úřady, aby se věci ujaly a zakázaly najímání dětí. Stačil by snad zatím zákaz najímání cizích děvčat, ale ani k tomu dosud nedošlo, ač před lety i na českém sněmě, kdy nechanický starosta nebožtík Rašín byl zároveň i poslancem zemským, o tom jednáno. Ale všecko marně. Kraj nechanický s okolními okresy hájí si této své živnosti jako výnosné, jíž přijdou statisíce korun ročně do kraje. Non olet! jako v tisíci jiných případech!

Podobné zjevy však jsou hojné i v jiných krajích a jiných národech. Nedávno z Berlína zvěstováno o zneužívání malých dráteníčků slováckých, také najatých a vykořisťovaných od vůdců, kteří je doma kupují. Z Tyrol a Solnohrad prodávají dítky do selských statků

jižního Německa za pasáky k dobytku. Našemu harfenistářství podobná jest živnost italských pěvcův a hudebníků z Furlanska a střední Italie. A povaha této živnosti není o nic lepší harfeníků českých. Češi mají okkupován východ, Italové západ a střed Evropy! Vedle hudebních tlup máme ještě cirkusáky a komedianty všeho druhu, a zase nejvíce z českého, vlašského a německého lidu se rekrutující. Celkovou povahou zase o nic lepší harfeníků!

Dnes, kdy tolik se mluví o socialní ochraně dítěte, kdy u nás stalo se letos jubilejním heslem: ochrana a dobro dítěte, bylo by záhodno i na tyto zjevy pozornost obrátit. Tu není potřeba žádných milionů na nákladná zařízení, jen trochu dohledu a policie. Upravení této otázky by bylo pro sněmovny a obecní zastupitelstva také docela vhodným holdem!

*

Anglicko-ruský žurnalista a spisovatel J. Novikov v nejnovějším spise svém stopuje příčiny bídy lidské. Příčiny jsou podle něho tři: živelní neštěstí, zločiny a socialní neurovnanost. Proti první příčině možno se leda z části zajistit, proti druhé nutno bojovat výchovem a povznášením duševní a mravní úrovně jednotlivce i celé společnosti, proti třetí pak třeba organisace a práce všech činitelů: duševních vůdců lidstva i materielních výkonných sil. Touto poslední příčinou zabývá se nejobšírněji. Socialní neurovnanost jeví se nejvíce v nedostatečné práci a v nedostatečném využití sil přírodních. Tak ať jen tři příklady uvedem: ročně rodí se průměrem 87 miliard kilogramů chlebového zrna. K dostatečnému obživení třeba počítati ročně 200 *kg* na osobu. Tu jest patrno, že pro lidstvo živící se chlebem bylo by potřeba 300 miliard *kg*, a my nedosahujeme ani třetiny té hojnosti. Jen evropské lidstvo samo by potřebovalo na 120 miliard *kg*! Podobně s cukrem; čítá na osobu 50 *kg* ročně. Výroba jest na 12 miliard *kg* a potřeba by bylo 75 miliard, pro samu Evropu aspoň 30 miliard *kg*. Stejně je s bavlnou. Na 250 milionů lidí oděvu nepotřebuje, 750 mil. jen napolo, ale 500 mil. lidí obléká se teple a mnohonásobně. Kromě oděvu potřeba jest bavlny na domácí a hospodářské potřeby. Celkem se jí rodí na čtyry miliardy kilogramův a potřeba by jí bylo ročně $9^1/_2$ miliardy *kg* jen na sám oděv!

Nutný následek takových nedostatků přírodních, mravních, socialně-pracovních, jest bída lidská — žádným, sebe důmyslnějším upravením spravedlivosti podílné neodstranitelná! Tak nevyhnutelná v „měšťácké společnosti“, jak v nejideálněji zařízeném státě socialistickem.

*

Křesťansko-socialní orgán říšského německého katolického „Volksvereinu“ (Soziale Kultur) dotýká se v květnovém čísle otázky úmrtnosti různých tříd společenských. Statistiky různých krajů, pokud dělí úmrtí podle tříd zámožnosti, hlásají všecky totéž. Tak mezi 1000 zámožných lidí (vyšších úředníkův, obchodníků, lékařův atd.) umírá v Kodani od 35—45 let 9·2 osoby, mezi nižšími vrstvami polozámožných pak 10·2 osoby a mezi dělníky a chudinou 19·1 osoby!

Tedy úmrtnost dvakrát tak hojná. Názorný příklad udává též úmrtnost kojenců. Berlínský lékař statistik Böckh v průměru více let konstatoval u kojenců chudých čtvrtí berlínských úmrtnost 34—36 ze sta novorozených, v bohatých čtvrtích však jenom 22 až 24 ze sta! Příčiny: špatné bytové poměry, nedostatečná, častěji však nepřiměřená výživa, alkoholismus, příležitost pracovních úrazů, nedostatečná péče v nemoci. To vše provází nižší vrstvy společenské jako nezbytný doplněk jejich postavení, a tudíž úmrtnost zvyšuje.

*

Nepovšimnutou zůstala jedna okolnost často na lékařských sjezdech sdělovaná: neobezřetné manželství, či spíše neobezřetné plození dítek. Poslední sjezdy lékařů francouzských, německých, také lvovských (polských) zabývaly se otázkou, jak se přičiniti o plození pouze zdravých dětí. V severní Americe v jednom ze Spojenych Států zakázáno manželství nezdravých a slabých lidí. Ke sňatku musí oba snoubenci přinésti zdravotní vysvědčení. Následek opatření jest menší úmrtnost manželských dětí, za to nebývalý počet nemanželských dítek a velká jich úmrtnost. Tou cestou zákonodárství chyby té nespravilo. Na zmíněných sjezdech proto jakékoliv zákonodárné a policejní prostředky odmítány. Zdravější pokolení může vyrůsti jen, bude-li každý ve společnosti svědomitější a uvědomělejší. A takových už i dnes, opatrnějších co do potomstva, nalezneme více ve vyšších vrstvách společnosti, v nižších pak stále ještě řádí nerozumná živelnost. Tato mravní stránka otázky jest důležitější a závažnější, než ony tak zhusta uváděné materielní rozdíly.

*

V římské křesťansko-demokratické „Rivista Internazionale“ přináší Pietro Pisani delší úvahu o italské emigraci. Italie má východ dělníků ze země po práci do ciziny nejsilnější ze všech evropských států. Poslední dvě leta dostoupil ročního počtu až 800.000 duší, poslední desítiletí obnášel úhrnně přes 5 mil. duší a za celé uplynulé 30letí (1878—1907) úhrnem 9½ mil. duší. Z těchto milionů většina vrací se ročně či po delší době nazpět. Jen malá část odešla jich na trvalo do Ameriky jižní, do Afriky nebo jinam. O takové massy lidu, představující poslední leta už 2½procentní směnu všeho obyvatelstva, jistě náleží už nějak pečovat. Autor rozebrav povahu i příčiny a cíle vystěhovalectví, vypočítává i prostředky ku zlepšení a úpravě jeho. Dělí je na tři díly: péče při východu z domu, péče při pobytu v cizině, a péče při návratu domů a po něm. Vláda italská i společnost, hlavně nábožensky živé vrstvy, vedou živou péči v prvním i v druhém případě. Ale péče o vystěhovalce před odjezdem ztrácí se před tou massou lidí, kteří valí se bez dohledu a vědomí ústavů pomocných. Platnější už je péče ústavů, starajících se na místě o vystěhovalce. Již ze samého nákladu této péče, dosahující jen v jediné „Asistenzi“ (degli emigranti all' Estero) přes 700.000 lir ročně patrna účinnost služby této. Přece však i tato péče a pomoc se ztrácí se vším svým blahodarným vlivem mravním, národním a hospodářským před vlivem socialisticko-anarchi-

stických organisací dělnických, jimž každý vystěhovalec italský propadá. Nechce-li býti bojkotován a tím zničen jako „krumir“ (posměšný název pro neorganisované), musí vzíti na sebe jho organisace se všemi hospodářskými a často i mravními obětmi. Vystěhovalci italští dodávají nejvíc analfabetů v mezinárodním proudu, víc než každý jiný národ evropský. Analfabety jsou hlavně vystěhovalci jihoitalští, z nichž analfabetů jest až 60% (56 30 v r. 1906) Lidé z této krajiny také ještě vynikají špinavostí a pak náklonností k zločinným organisacím, známým jako „camorra“ a „mafia“ v otčině. Vystěhovalci po návratě domů jsou pak teprv horlivými organisatory socialně-demokratickými a anarchistickými. Vliv těchto agitatorů, bývalých emigrantů, jest teprv mocný, neboť majíce známosti doma i v cizině, vliv svůj a sítě rozprostírají tak pevně, že vystěhovalec se z nich vymotati nemůže. Autor proti vidí jedině možnou protiváhu ve vlivu a péči nábožensko-církevní.

*

V mezinárodní revui ethnografické „Anthropos“ přináší Dr. F. Crasselt článek o postavení japonské ženy. Vlivem tiskových bájek a snů všelikých dobrodruhů obdána u nás Japonka a celý japonský život jakousi poesií blaženosti a věčného usmívání. Ale vše to jest mylné. Přes všechen vnější nátěr kulturní, základ japonského života jest orientalní: totiž žena je nesvobodnou služebnicí mužovou. Jediná křesťanská kultura povýšila ženu na roveň s mužem. Odtud síla křesťanských národů a slabost všech ostatních vedle nich. Autor praví, že dotud nebude žádného nebezpečí pro evropské národy v povznesení a vyspění Japonska a ostatního žlutého východu, dokud žena bude služebnicí a nevolnou. V letech devadesátých pomocí francouzského právníka Boissonade předěláván starý zákoník japonský. Boissonade odstranil z něho ustanovení, že nevěrnost jest oboustranným trestným skutkem a příčinou k rozvodu. Ale toto ustanovení vzbudilo velikou nevoli u japonských zákonodárců. Čistě japonská sněmovní komise paragraf přepracovala; pouze nevěrnost ženy je v zákoně trestnou, ne už ovšem smrtí ale příčinou k rozvodu, k zapuzení manželky, anebo dvouletým žalářem se trestá na žádost manželovu. Muž je však zcela svobodný, o něm zákonník nikde nemluví. Žena nemá práva za rozvod žádati pro nevěrnost, žena se musí jen obětovati, poslouchati a sloužiti. Nemá-li syna, má muž právo do domu přivésti konkubinu. Syn a dcera dlužni poslušnost k rodičům naprostou, a rodiče vybírají ženicha i nevěstu. Sňatků z lásky není, jsou jen sama konvenční manželství. Proto přirozeno, že většinou ani šťastné býti nemohou. Že nevěrnosti u žen v Japonsku je málo případů, přichází z otrockého vychování jejich a pak ze smutného osudu, jaký ji po nevěře čeká, rodiče jí nepřijmou nazpět, muž ji zapudí, a znova se vdát nemůže, neboť svého milence vzít si ani nesmí, to zakazuje zákon, a je-li k tomu ještě svobodný a pod vůlí rodičů, tedy nemá práva výběru. Život praktický zachovává tyto staré zvyky a zákonná ustanovení se vší přísností. A Japonci, kdyby i více let v Evropě ztrávili a jevili kulturní přizpůsobení, jakmile se vrátí domů, zase tytéž názory vyznávají. Podle

mínění Japonců v tomto područí ženy spočívá síla Japonska. Jako dcera není Japonka ničím, může býti prodána jakkoliv a komukoliv, není v tom ani pro ni ani pro rodiče nijaké úhany. Jako žena je pokornou služebnicí mužovou, jíž přikázán je věčný úsměv ku všem přáním a všem skutkům mužovým. Žena hašteřivá a neposlušná beze všeho může býti zapuzena. Ale ani jako matka nemá Japonka privilegovaného postavení. Dokud je muž, vládne on a ona poslouchá, zůstávajíc stejně bezprávnou. Jen vůči synovi a dceři má právo rodičky a tedy smí vymáhati od nich absolutní poslušnost, než právo manželovo přejde na ženatého syna! Japonka většinou tohoto svého postavení si není vědoma. Přijímá je jako zvyk, jako něco, co musí býti Ale pod nevážností mužovou trpí. Není bezcitna a lhostejna, žárlí na svobodu mužovu, ale musí mlčet a nesmí se mu ani mstít ani stejnou odplácet!

Autor varuje před ukvapeným úsudkem několikadenních cestovatelů. Japonci jsou na vrchol nedůvěřiví, ale přece co nejvýš uctiví a přívětiví. Výslednicí obou stránek je šálení a klamání cizince, který se pravdy nedoví a do vnitra nepronikne. Výsledkem takových cest jsou pak básně o japonských zábavních místnostech a o životě v nich, kdež japonská žena zase hrá úlohu usměvavé otrokyně.

Školství.

O **zkouškách maturitních.** (O.)

Z ostatních předmětů povinných, nedostává-li se jim pravoplatných vysvědčení nebo průkazů, že obstáli s prospěchem při přijímacích zkouškách středních škol stejného druhu, externisté musí býti zkoušeni z látky vyššího gymnasia. Tyto zkoušky konají se před zkouškou maturitní na onom gymnasiu, případně na oné škole realné, kde zkouška maturitní konána býti má, tím kterým učitelem odborným u přítomnosti ředitelově; o těchto zkouškách sepisuje se protokol. Na příznivém výsledku těchto zkoušek závisí, zda-li mohou býti externisté připuštěni k další zkoušce v témž období. Ty, kteří byli neschopnými uznáni, není však lze počítati mezi reprobované.

Dobré známky, jež při takových zkouškách z jednotlivých předmětů obdrželi, podržují platnost při nové zkoušce maturitní.

§ 18. Předseda určuje pořad, dle něhož má se zkoušeti.

Pokud se týče doby, po kterou jednotliví kandidáti mají býti zkoušeni, budiž zásadou, aby se nevěnovalo každému z nich více času, nežli je třeba, aby mohl o dospělosti kandidátově a o její výši utvořen býti svědomitý a pevný úsudek. Zpravidla jest držeti se zásady, aby každému kandidátu věnována byla průměrně nejvýše jedna hodina.

Jest dovoleno, aby byly kandidátům předkládány při ústní zkoušce otázky písemné a aby jim poskytnuto bylo něco málo času k rozvaze o těchto otázkách. Otázky, jež dávají se při zkoušce ústní, buďtež zapisovány do protokolu, zdělávaného učitelem, který nezkouší, ale známky nebuďtež připojovány.

§ 19. Měřítkem k posouzení písemních i ústních úspěchů zkoušenců budiž všeobecně učebná látka vyššího gymnasia, při čemž však jest zvláště prohlédati k vzdělání z celého vyučování vyplývajícímu.

Čeho se žádá z jednotlivých předmětů na gymnasiích:

1. Jazyk vyučovací. Je-li jazykem vyučovacím němčina, žádá se, aby zkoušenec znal z vlastní četby nejznamenitější zjevy v literatuře německé (zahrnuje v to nejvýznačnější básníky rakousko-německé) dobou Klopstockovou počínaje, u koryfejů literatury novější aby znal postup jejich rozvoje, a nebuď při tom kladena vůbec zvláštní váha na časový postup, jak jednotlivá díla za sebou následovala, aniž na letopočet (číslice). — Zkouška ze středovysoké němčiny (Mittelhochdeutsch) se neděje.

Na ústavy s jinou vyučovací řečí nežli němčinou vztahují se tyto požadavky ve smyslu té které řeči vyučovací.

Podkladem zkoušky v řeči vyučovací jest obyčejně úryvek (oddíl) básně neb nějakého díla prosaického, který předloží se kandidátovi k přípravě! Při zkoušce přečte z něho část věrně dle smyslu i dle správného přízvuku a vyloží postup myšlenek — k tomu připojí se (ve formě kolloquia) rozhovor o obsahu, o vnitřní i vnější formě čteného, o druhu básně, o vědeckém významu toho kterého díla a pod., při čemž možno dotazovati se i na jiná díla básnická.

Pečlivě jest vyvarovati se jakékoli pohnutky k reprodukci kritisujících poznámek, kterým kandidát se naučil bez dostatečné vlastní znalosti literatury, tudíž i bez vlastního úsudku.

Čeho se žádá z jednotlivých předmětů na školách realných:

1. Z řeči vyučovací: Totéž jako na gymnasiích, pokud jest řečí vyučovací němčina.

2. Z moderních řečí kulturních: *A*) na školách realných s vyučovací řečí německou:

a) Z frančiny (v Tyrolsku a Vorarlbersku vlaština). Zkoušenec musí býti s to, aby odstavec, který ve školní četbě projednáván nebyl aniž poskytuje zvláštních obtíží, po krátké přípravě bez značné pomoci přeložil, udají-li se mu zřídka se vyskytující a jemu snad neznámá slova a vazby, a aby francouzské (italské) otázky, jež týkají se formy a obsahu čteného, v téže řeči s jakousi zběhlostí zodpovídal. Zvláštní zkouška z literarní historie (biografie) a z tak zvaných „realií“ se nekoná.

b) Z češtiny (na Moravě). Zkoušenec musí přečísti ze spisovatele novější doby odstavec, který ve škole čten nebyl, obsah přečteného musí v české řeči správně podati a česky danou a ke čtenému směřující otázku musí jazykově správně odpověděti. Mimo to má prokázati, že zná nejdůležitější zjevy na poli české literatury novější doby.

c) Z angličiny (v Korutanech z vlaštiny, v Tyrolsku z frančiny). Zkoušenec musí býti s to, aby některý odstavec, který ve škole čten nebyl, avšak s propracovanými články úzce souvisí a nepůsobí obtíží, po krátké přípravě bez značné pomoci, udají-li se mu zřídka přicházející slova i vazby, přeložil.

Na ústavech, na nichž angličina není předmětem povinným, zkouší se na místě jejím z toho kterého předmětu, který ji nahrazuje, dle obdobných požadavků.

B) Na školách realných s neněmeckou řečí vyučovací.

a) Z němčiny. Požadavky řídí se všeobecně učebnou osnovou na ústavě zavedenou. — Nejméně musí zkoušenec prokázati mluvnickou správnost písemního i ústního vyjádření a znalost nejdůležitějších zjevů německé literatury jmenovitě z druhé doby písemnictví, prohlédaje k nejdůležitějším básníkům rakouským XIX. století. Mimo to musí prokázati, že je schopen podati obsah čteného německého textu v jazyku německém a že se vyzná v překladu z němčiny do jazyka vyučovacího, jakož i naopak.

c) Z frančiny. Zkoušenec musí býti s to, aby některý odstavec, který ve škole čten nebyl, avšak s propracovanými články úzce souvisí a nepůsobí obtíží, z francouzského spisovatele, udají-li se mu zřídka se vyskytující slova a vazby, po krátké přípravě bez značné pomoci přeložil a spadající sem francouzské otázky v téže řeči zodpovídal.

Na realné škole ve Splitu zkouší se místo z frančiny z vlaštiny za podobných požadavků.

2. Latina a řečtina. Zkoušenec přečte z latinského nebo řeckého autora, který na gymnasiu se čte, pokud možno obsahem zaokrouhlený celek tvořící oddíl, který ve škole čten nebyl, aniž poskytuje zvláštních obtíží mluvnických nebo věcných, po předcházející přípravě dle smyslu, a je-li to místo z nějaké básně vzaté, metricky správně a přeloží jej bez značné pomoci a vyloží.

Kandidátovi jest pověděti zřídka se vyskytující a jemu snad neznámá slova i vazby, a třeba-li i dáti pokyn, aby s místem se obeznámil. Zvláštní zkouška z literární historie (životopisů) a z tak zvaných „realií“ se nekoná.

Způsobilo-li předložené místo kandidátovi při překladu veliké obtíže, může se mu předložiti ještě jiné místo.

Externisté konají ústní zkoušku z latiny i z řečtiny.

3. Dějepis a zeměpis. Zkouška z dějepisu a zeměpisu na gymnasiích i realkách obmezena na rakouské dějiny, pokud jsou látkou VIII. třídy. Dle toho má zkoušenec znáti důležitější příběhy z dějin rakousko-uherské říše, pokud se týče vzniku, vývoje a vnitřního rozvoje, jakož i vzájemného poměru a vztahu k dějinám ostatních zemí a států, prohlédaje při tom zvláště k dějinám vzdělanosti a ke stránce hospodářské; dále má znáti ústavu a správu říše, prohlédaje zvláště k oběma polovinám říše.

V zeměpisu má kandidát znáti z geologie, horopisu a vodopisu, z klimatologie, z politického a hospodářského zeměpisu, čeho třeba,

aby utvořil sobě obraz o zbudování, o krajinách a osazení říše rakousko-uherské. — Specielní otázky ze statistiky nebuďtež dávány, místopis jest omeziti a i jiných otázek podrobných, které předpokládají učení se nazpamět, jest se vyvarovati.

4. Mathematika. Abiturient gymnasia i realky má prokázati přehled na nejvyšším stupni probraného učiva mathematického, že zná methody jednotlivých oborů řešení úlohy, a to abstraktních i upotřebovaných z jiných věd (i z fysiky) i z praktického života.

Vyjímati jest úlohy, které možno řešiti jen neobyčejným cvikem nabytou zručností v algebraických převodech a v geometrických konstrukcích nebo znalostí mnohých, jen těžko v paměti udržovaných, zvláště prakticky nedůležitých jednotlivostí a formulek (vzorců)

Dále žádá se zběhlost v počítání se zvláštními čísly a při upotřebení logarithmických tabulek, zvláště také v té případnosti, může-li jich užíti s prospěchem, aby zamezilo se podrobné počítání s čísly.

Na školách realných zkouší se také z fysiky a žádá se znalost základních zjevů, jakož i základních zákonů a v rámci učiva názor o jejich nejdůležitějších vzájemných vztazích; dále porozumění v obor fysiky spadajících zjevů přírodních a zejména těch, které denně se přiházejí, porozumění nejdůležitějších technických zařízení (pojímaje v to konstruktivné jednotlivosti), konečně cvik v řešení fysikalních úloh, jež neposkytují žádných zvláštních obtíží mathematických

6. Deskriptivná geometrie. Zkoušenec musí míti dostatečnou jistotu v řešení úloh z oboru orthogonalního promítání (pravoúhlého), zahrnuje v to nauku o stínu; zvláště z písemní práce má býti patrna dostatečná přesnost kreslení a přiměřená znalost pro technika nezbytně potřebných konstrukcí.

U externistů jest ústní zkoušku ze shora uvedených předmětů rozšířiti v rozsahu učiva, předepsaného osnovou pro vyšší třídy gymnasia.

§ 20 Při zkoušce jest hlavně prohlédati, nikoli k jednotlivým vědomostem žáků, nýbrž jediné a toliko k nabytému všeobecnému vzdělání, ke zjednanému zornému duševnímu poli a k oné formalní vyškolenosti ducha, kterého je třeba ke studiu vědeckému, jakým se obírá vysoká škola.

Těmto zásadám přímo by odporovalo, kdyby zkouška dospělosti řešila se řadou nesouvislých zkoušek jednotlivých a při tom kladly se požadavky, které podmíněny jsou zvláštní přípravou, které sotva lze jest poskytnouti v posledním ročníku. — Samo vědění do nejmenších podrobností v jednotlivostech bez průkazu dospělosti nesmí býti tu rozhodného významu, a naopak prokáže-li se ona dospělost, není lze prohlédati k jednotlivým nepodstatným mezerám v positivní zevrubnosti předmětu. Proto jest zvláště důležito, nejdříve již při otázce vyvarovati se všeho, co by při zkoušce mohlo se zdáti býti věcí náhody; dále aby zkouška z oněch předmětů, jež nejspíše zavdávají příčinu, aby abiturient připravoval se cvičením paměti, nabyla formy volné rozmluvy (kolloquia), aby rozsah zkoušky mohl dle

odpovědi přiměřeně býti omezen neb rozšířen, avšak ve všech případnostech aby vztahoval se toliko na podstatné

§ 21. Když ústní zkouška se skončí a přítomní rodiče nebo zástupci jejich i ostatní hosté se vzdálí, uvažuje zkušební komise po celkovém dojmu zkoušky, prohlédajíc k výsledkům písemních prací a oceňujíc též semestrální úspěch z posledního školního roku, pokud se týče předběžných zkoušek, o otázce a usnáší se, má-li kandidát býti prohlášen dospělým čili nic. Při posuzování zkoušenců může zkušební komise prohlásiti kandidáta, o jehož dospělosti všeobecně dle výsledku porady jest rozhodnuto, dospělým, i kdyby v některém předmětu plně nevyhověl. Usnášení, je-li kandidát dospělým, děje se buď jednohlasně nebo většinou hlasů.

Byl-li kandidát prohlášen jednohlasně dospělým, může se odhlasovati, může-li mu býti při vynikajícím úspěchu přičiněn dodatek s „vyznamenáním". Aby přisouzen byl kandidátovi tento dodatek — „dospělý s vyznamenáním" — stačí jednoduchá většina hlasů.

Při hlasování má každý člen komise tolik hlasů, kolik předmětů v VIII. třídě gymn. nebo VII. třídě realky zastupuje, ředitel jako člen komise hlasuje také. Předseda může se účastniti též hlasování; ale hlasuje v této případnosti až naposledy. Při rovnosti hlasů nabývá názor kandidátovi příznivější platnosti.

Odstoupí-li kandidát mezi ústní zkouškou maturitní, aniž mu bylo skutečně zabráněno ve zkoušce pokračovati, zkušební komise má, není-li pochybnosti o tom, že dle dosavadního výsledku zkoušky jest nedospělý, pronésti svůj konečný úsudek a poznamenati jej v protokole o zkoušce maturitní.

Opakovati zkoušku z jednotlivého předmětu po dvou měsících není lze.

Po skončené poradě přečte se protokol (hlavní protokol), v který zapisují se posudky o písemních pracích, známky semestrálné a známky ze zkoušek předběžných neb jinak nabyté, jako i celkový posudek o dospělosti a jejího stupně (pokud se týče o nedospělosti), a ověří se, načež předseda zkoušenci výsledek oznámí.

§ 22. Dle konečného výsledku zkoušky, zapsaného do tohoto hlavního protokolu, vyhotoví třídní učitel nejvyšší třídy kandidátům, kteří byli dospělými uznáni, vysvědčení.

Každé vysvědčení obsahujž mimo úplné nationale (jméno a přijmení, rodiště a zemi, den a rok narození, náboženství) zkoušencovo a název ústavu, na kterém studoval, pouze výrok zkušební komise, jakým mu byla přiznána dospělost ke studiu na universitě (dospělý většinou hlasů, dospělý jednohlasně, dospělý s vyznamenáním).

Vysvědčení buďtež podepsána předsedou, ředitelem a třídním učitelem: protokoly zkušební buďtež podepsány všemi členy komise.

§ 23. Abiturienti, kteří absolvovali VIII. třídu gymn., pokud se týče realek VII. třídy jako žáci veřejní nebo složili zkoušku za druhé pololetí jako privatisté, obdrží také vysvědčení pololetní (semestrální). Na toto vysvědčení jest poznamenati dole výsledek zkoušky dospělosti.

§ 24. Byl-li kandidát prohlášen za nedospělého, stanoví se jednoduchou většinou hlasů, má-li býti připuštěn k opětné zkoušce dospělosti za půl roku či za rok. Externista může býti reprobován i na dobu neurčitou. V těchto případnostech vydává se po přání stvrzenka, v níž napíše se všeobecně (dle § 22.), že kandidát není ještě dospělý ke studiu na universitě, a kdy smí zkoušku opakovati. V této stvrzence musí dále býti uvedeny známky, které platí pro zkoušku opětovanou (dle §§ 6 a 17 posledního odstavce).

Opětná zkouška dospělosti koná se zpravidla na onom gymnasiu, na němž kandidát první zkoušce se podrobil, a kdyby na jiném veřejném gymnasiu nejvyšší třídu opakoval, pak arci má se podrobiti zkoušce na tomto ústavu.

Známky, které platí i pro zkoušku opětovanou, zapisují se do zkušebního protokolu s doložením „z hlavního protokolu o zkoušce dospělosti ze dne...“ předpokládaje, že není té či oné známky třeba měniti, dle výsledku opakování VIII. třídy gymnasijní, nebo VII. třídy realní.

Reprobovaný kandidát, který VIII. třídu gymnasijní, nebo VII. třídu realní, jako veřejný žák neopakoval, má se vykázati — přihlašuje-li se k nové zkoušce dospělosti, kromě stvrzenky o první zkoušce vysvědčením zachovalosti, vydaným příslušným úřadem.

§ 25. Zkoušku dospělosti lze jen dvakráte opětovati.

§ 26. Kandidát, který absolvoval jako veřejný žák nejvyšší třídu gymnasia, jemuž uděleno právo konati zkoušky dospělosti, platí za tuto zkoušku před početím zkoušky písemní taxu 20 K, privatista neb externista 50 K.

Ti veřejní žáci, kteří jsou od celého platu školného neb od polovice osvobozeni, nabývají tím také osvobození od celé taxy zkušební neb od polovice. Opakují-li zkoušku dospělosti, musí ve všech případnostech taxu 20 K zapraviti.

Zapravená taxa zkušební vrací se jen tehdy, odstoupí-li zkoušenec ještě dříve od zkoušky, nežli počal písemní zkoušky.

Úhrnný obnos tax zkušebných rozdělí se učitelům, kteří účastní se zkušební komise, i řediteli dle toho, jakou práci vykonávají. Podrobnější způsob dělení určí zemská školní rada.

§ 27. Ku konci každého období zkoušky dospělosti oznámí zemská školní rada veškerým ostatním zemským školním radám království a zemí na říšské radě zastoupených kandidáty, kteří byli reprobováni.

§ 28. Pokud jest možno, propouštějí se abiturienti slavnostně ředitelem u přítomnosti zkušební komise.

§ 29. Předseda komise zkušební podává o průběhu a výsledku zkoušky dospělosti zemské školní radě krátkou zprávu, která předkládá se pak ministerstvu kultu a vyučování.

Nechceme rozhodovati o tom, v jaké míře dostalo se nynějším abiturientům úlevy při zkoušce maturitní, ano přejeme jim ze srdce, že nedožijí se onoho strachu z maturitní zkoušky, který za našich dob, kdy zkouška maturitní byla vskutku souborem celé látky,

které jsme se učili po celých osm let, značně mírnilo bratrství studentské, spojujíc všechny abiturienty před společným nebezpečenstvím maturitním. Zvláště při písemní zkoušce z mathematiky osvědčovala se solidárnost naše nejvíce. A mnohem hůře bylo ještě před námi, kdy zkouška maturitní konala se ze všech předmětů — tož i z náboženství; ač doznati se musí, že professoři bývali milosrdní; avšak přes to přese všecko byla maturitní zkouška vždy velice těžká, nejistého výsledku, zkouška v pravém slova smyslu, při níž trpěli stejně studenti i rodiče a příbuzní. Nyní odpadly předměty nejtěžší a zkouška dospělosti změní se v rozhovor. Gratulujeme nynějším abiturientům ještě jedenkráte, ale na svou starou maturitu budeme vždycky hrdi!

Jest jisto, že úlevné předpisy školské celkem na zřeteli mají slabošské, vyhejčkané děti „lepších“ tříd; praví se dokonce na př., že fysika, předmět tak časový, z předmětů maturitních vypuštěna proto, že synek jistého t. č. velikého pána, panu ministru Marchetovi velice blízkého, má před maturou a je ve fysice, jak se říká, připosláblý. Celková úroveň vzdělání se tím nezvyšuje, jistě ne; vysokoškolští professoři by mohli leccos o tom vypravovati. A co ještě méně se zvyšuje, jest — pracovitost! Nynější student se plete do všeho, rozumí všemu, jenom ne opravdové práci a sebevzdělávání, neboť maje od školy mnoho volného času a neuměje ovšem zaměstnání svého rozumně neb účelně regulovati, hltá proto pornografii atd. atd. Dobří vychovatelé věděli, že mládež třeba zaměstnávati, by neměla kdy na daremnosti.

*

Vření na vysokých školách se jakž takž utišilo, ač chystalo se už k nejhoršímu: ke stávce pro Wahrmunda! Už div i čeští akademici nesedli na lep německým liberálním studentům. Snad jen odpor medikův a pak samo zmoudření německých studentů zachránilo české před takovou nevčasnou solidaritou. Myslíme, že německým studentům by ani nenapadlo dáti na výzvu českých jakou odpověď, kdyby byl který český professor nejen na dovolenou poslán, ale přímo potrestán a sesazen, a kdyby to byl sám professor Kraus, takový pěstitel styků německo-českých, nebo sám professor Masaryk a Drtina! Nanejvýš by jim pomohli nějakým protestem, ale stávkovat!? Nacionální povýšenost by jim nedala považovat českou liberální záležitost za svou. Naše mládež jest jak vidět méně egoistická, čili jinak řečeno, nemá té praktické a národní chytrosti, co mají Němci.

A porada o stávce stala se právě, když česká universita přijala několik set záhřebských studentů, z podobného politického vzdoru odešedších z domova. Ti stáli tu celí rozpačití. Z domova odešli a najednou v Rakousku university se chystají ke stávce!

A pak vůbec ten pomysl o stávce!? Kdo by jí byl poškozen? Professoři? Těm jde služba dále. Stát? Ten neví co s lidmi studovanými, hrnoucími se na těch několik vakancí pokaždé v nesčetných zástupech. Postiženi by byli tatínkové a studenti sami, pokud by stávkou zmařili jeden či více semestrů. Nač bíti sebe a otce své za

cizí vinu? Ale studenti se nadáli, že bázeň před škodou vyžene i rodiče k protestům a donutí vládu k tomu, aby učinila po přání liberální mládeže.

University evropské a zvláště naše rakouské tvoří ještě dědictví dávných věků zvláštní organisace kastovní. Jak církev ve středověku vedouc university, zidealisovala a povyšovala vědy a štěpnice jejich, tak to zůstalo dosud. Ač dnes už toho docela není potřeba a je to proti duchu doby. Škola odborná (a každá konečně) je dílna, je prodejna jako každá jiná. Pracuj nepracuj, činíš pro sebe. Není tu prosté jiného interessu. Bylo-li třeba dříve vzdělání krášlit a pentlit zvláštními výsadami, aby to lákalo, není toho dnes třeba a je to nespravedlivost k jiným stavům a jiným pracím.

*

Počet universitních posluchačů v zimním semestru byl 24.790, z toho celá třetina připadá na Vídeň, čtvrtina na Prahu. Pět německých universit má 14.000, tři slovanské 10.000 posluchačů. Podle fakult bylo právníků 10.836, filosofů 7997, lékařů 4076, bohoslovců 1483. Žen bylo celkem 1579, nejméně právnic (54), více lékařek (169), nejvíce filosofek 1356. Nejvíce posluchaček žen má Vídeň (497), pak Krakov (284), Praha (239 českých, 74 německých), Lvov (205) a a Hradec (193), Černovice mají 48, Inšpruk 30 posluchaček.

Záhřebská universita měla v zimním semestru 1465 posluchačů: právníků 877, filosofů 365, bohoslovců 117, farmacentů 73, lesníků 33. Podle otčiny bylo jich z Charvatska se Slavonií 852, z Dalmacie 199, z Bulharska 173, z Bosny 121, z Istrie a Přímoří 33, ze Srbska 11. Při exodu odešlo 1149 studentů ze Záhřeba, doma zůstali bohoslovci a 132 jiných.

Bělehradská universita má v letním semestru 828 posluchačů: právníků 432, techniků 207, filosofů 189.

*

První reformní gymnasium na zkoušku zřízeno bude po prázdninách v Gmundenu.

Moravská dívčí akademie (lidovecká) měla z Valašského Meziříčí přeložena býti do Brna, kdež prý byl pro ni vyhlédnut i přiměřený pokrokářský ředitel. Zatím věc pousnula.

*

V listech bohužel povolaných i nepovolaných se ještě dále dobojovává boj proti klassicismu. A sotva se ještě na této etapě dobojuje. Rusko v tomto směru už se povzneslo výše, zavedši předloni na zkoušku několik neklassických gymnasií. Až boj protiklassický bude dobojován vítězně pro moderní jazyky, dá se pak snad mluvit i pro koutek klassicismu, který by zůstal snad v nejvyšších třídách jako doplněk a vysvětlivka moderní kultury, jíž jest základem.

*

V orgánu katechetů vídeňských „Christl.-paedag. Blätter“ přináší A. Leutmötzer upozornění na důležitost středoškolských zpovědí. Katecheta by měl konati dlouhý a pečlivý výběr při zvaní pomocných zpovědníků. Neboť neobezřetná a nepečlivá zpověď se strany zpovědníka

pokazí prý často rázem, co katecheta po léta těžce budoval. Mládež jest po této stránce až příliš kritická a citlivá. — Dokud prý také katecheta nedovede toho, aby aspoň část žáků jeho chodila k měsíčním zpovědím, nemá býti se svým působením spokojen. K tomu cíli nechť jim sám vybere několik nebo některého rozumného řeholníka, jenž by se u vedení těchto mladíků uvolil.

*

U příležitosti šedesátých narozenin Heleny Lange, vůdkyně a matky německého feminismu, pokud se jeví v ušlechtilé formě své jako snaha o duševní povznesení, vzdělání a zmravnění ženy, namanula se v katolických německých kruzích myšlenka, že německé ženy jsou proti protestantským skutečně inferiorní v tom ohledu Také konvertitka a socialní pracovnice německo-katolická v otázkách těch Alžb. Gnauck-Kühneová přiznává se k témuž názoru, ač jen s výhradou. Mohouť katolíci také poukázati na záslužnou práci na osvětě a organisaci ženské právě v osobnostech učitelky Pauliny Herbrové a spisovatelky Alžběty Gnauck-Kühneové. Ale přece faktum samo, že v ženském katolickém světě jest mrtvo, že nedostává se tu sil s vyšším vzděláním, nedá se popříti. Je to ovšem týž zjev, jaký viděti v katolickém lidu vůbec, že má méně studovaných, méně intelligence než protestanté. Katolická veřejnost také se stavěla a staví dosud cize a nedůvěřivě k ženským snahám osvětovým a nemá té ochotné a pomocné i štědré ruky připravené, co veřejnost protestantská. Proto i nejušlechtilejší podniky a myšlenky katolických žen zůstávají bez úspěchu, nedokončeny, zápasí o bytí a nebytí. Tak na příklad ústav samé Pauliny Herbrové, a to přes to, že nedostatek tak zvaných „naučitelek" (professorek pro střední školy) jest mezi katolíky tak citelný!

Všecky tyto zjevy jsou opravdu s katolickým názorem sloučeny. Ale má tato nepřízeň k ženskému hnutí jednu krásnou a vzácnou omluvu: Bázeň a strach o čistotu ženy, kdyby žena příliš vzdálila se od domácnosti a rodiny, třebas to bylo i za tak ušlechtilým cílem jako jest vzdělání. Katolicismus nepřeje samostatnému zaměstnání žen a jedno z hesel křesťanského socialismu jest: žena nazpět do rodiny z veřejného životního boje! Dnes, kdy snahy ženské už pozbyly namnoze onen příznak výstřednosti, jaký dříve mívaly, smíří se s nimi všude i katolicismus. Inferiorita ona není tedy tak tuze vadou!!

*

Nejvíce dítek do školy nechodících mají v Uhrách — Maďaři s Rumuny! U Němců jest návštěva školní 89%, u Charvatů 85%, u Slováků 84%, u Maďarů jen 80%. A to při tom, praví „Slovenský Týždenník", že nám Maďaři každé, jen trochu po maďarsku znající dítě seberou!

Zvláštní oblibě těší se v Rusku obchodní školy, nejčetnější to specialní učiliště vůbec. Máť Rusko takových škol: 12 vyšších, 160 středních a 288 nižších, celkem se 70.000 žáky. Státní náklad jest pouze 7·8 mil. rublů. Na rok 8/9 otevřena bude ještě celá řada

nových škol středních i nižších nového i starého typu. Přízeň k obchodním školám viděti i odtud, že na Kélecku, kde všecky polské soukromé školy pro terroristickou agitaci (zabití školního náčelníka Afanasjeva) pozavírány, školy obchodní mužská i ženská zůstaly přece ušetřeny.

Dotace na farní školy obecné v Rusku (vede je církev pravoslavná ve své správě) zvýšena o 4 mil. rublů. Škol „církevních" jest 26.454.

Při minulých zkouškách na oděsské universitě na zubní lékařství a lékárnictví dělalo zkoušky 92 židů, 3 Gruzíni a 2 Rusi!

Návrhem 90 poslanců v dumě vyzvána vláda ruská, aby pro zavedení všeobecného vyučování dala do rozpočtu na rok 1908 ještě 10½ mil. rublů na stavbu budov školních. Ve vypracované osnově všeobecné školy lidové jsou tyto hlavní zásady: veřejné státní školy mají vyučovací jazyk ruský; děti obyvatelstva neruského vyučují se však mateřskému jazyku jako učebnímu předmětu. Školy jsou pro všechny stavy, národnosti i vyznání simultanní (společné). Vedle základních nauk (čtení, psaní, počítání a kreslení) vyučuje se i přírodním, hospodářským a státovědným naukám, pokud na tom stupni jsou přístupny, a rýsování (měřictví). Tedy asi podobně jako u nás; pro venkovské a farní školy (ač-li se budou touže osnovou musit řídit) značí to rozšíření. Podobný program jako naše vícetřídní obecné, měly v Rusku jen školy městské už na stupeň našich měšťanek povyšované.

Směs.

Z vykopávek palestinských. Kopání, které na různých místech Palestiny zvláště poslední dobu se konají, vedla již k mnohým zajímavým a neočekávaným výsledkům. Se stanoviska křesťanské archeologie zasluhuje pozornosti objev učiněný v Gezeru. Stewart Macalister, jenž o prozkoumání tohoto místa velkých zásluh si dobyl, přišel kopaje na různé hroby. V jednom z nich, který dle stavby náleží do prvních století křesťanství, našla se kromě různých váz, křížů, lamp, malá miska, jejíž průměr obnáší asi 10 *cm*. Spodek jest úplně hladký, bez ozdob, vrch však jest ozdoben jednoduchými reliefy: palmová větvička vinoucí se na způsob věnce kolem několik koncentrických kruhů. Nejmenší, a tedy nejvnitřnější z nich, vroubí nepatrnou prohlubeninu. Tato dutina je zakryta sklem lehce vypouklým, které jest k mísce připevněno zvláštním druhem tmelu. Průběhem století potáhlo se sklo, jsouc vydáno vlivu hrobové vlhkosti, našedivělou vrstvou a stalo se téměř neprůhledným, tak že jest nesnadno rozpoznati, co se pod ním nachází. Ředitel vykopávání zmíněný Macalister pronesl mínění, že pod sklem byl nějaký posvátný předmět a miska že sloužila za relikviář. Naproti tomu prohlásil professor archeologie biblické v Jerusalemě dominikán P. H.

Vincent (Ecclesiast. Review z 1. dubna 1908) po důkladné zkoušce předmětu, že nalezená miska sloužila za schránku velebné Svátosti. „Při vší neprůsvitnosti skla,“ praví, „lze s dostatek pozorovati malý bělavý předmět, který zajímá téměř celý rozsah dutiny... Tento předmět má úplně podobu naší hostie, která jest ovšem vlhkem poněkud porušena.“

Výkladu P. Vincenta se dostává potvrzení nálezem již dříve učiněným v maličké obci nedaleko Betlema, jménem Umm Tuhâ. Odtamtud, a sice také z jedné hrobky získal před lety ředitel řeckého semináře v Jerusalemě P. Cré malou desku z pálené hlíny, která měla formu páva, symbol nadpřirozeného obrodu lidského. Uprostřed byla hlubinka zakrytá sklem, na vrchu malá dírka na zavěšení. Sklo, přikrývající střed, bylo z části ulomeno, dvě třetiny však držely se ještě a chránily jakýsi bělavý předmět, jenž byl několik málo milimetrů tlustý. Jakmile sklo oddělali, poznalo se, že je to chléb eucharistický, ovšem vlhkostí a dobou porušený.

Tedy první křesťané dávali tu i onde Tělo Páně s mrtvým do hrobu, jak tyto archeologické objevy dokazují. V dochované literatuře křesťanské dovídáme se jen o jednom podobném případu. Když jedenkráte, vypravuje svatý Řehoř Dial. II. 24, v klášteře sv. Benedikta pochovali mladičkého mnicha, byla druhého dne mrtvola vyvržena. Pochovali jej znova, ale na třetí den byla mrtvola opět venku. Tu utekli se v rozpacích a tísni k svatému Benediktovi, a ten prý vzav velebnou Svátost, kázal jim položiti ji — patrně v nějaké schránce — na prsa zesnulého a mrtvolu takto pochovati. Potom prý již mrtvola zůstala v hrobě. — Toto vypravování, byť snad v celém rozsahu nebylo historické, v hlavní věci vždy jest dokladem důležitým. Naproti tomu zůstává zpráva Amalaria z Met (začátkem 9. století, de off. eccl. IV. 41, Migne 105, 1236) o biskupovi Gutbertovi i se svými důsledky nejasnou a podezřelou, proto se jí zde dále nezabýváme. Jiného nám dějiny nepraví o tomto zvyku ničeho. Za to však setkáváme se častěji s jiným zjevem úplně analogickým, z něhož i zmíněné jednání dá se vysvětliti, totiž se zvykem některých krajin, i mrtvému svaté přijímání podávati. V jednom starém životopise sv. Basilia, který se neprávem přičítá biskupovi Amfilochiovi z Ikonia (koncem 4. století), se vypravuje, že sv. Basil při prvé svojí mši svaté odložil část svaté hostie, aby ji měl s sebou do hrobu (viz Migne Patr. gr. XXIX sl 302 a 315). Není pochyby, že se tu sv. Basil řídil nějakou, třebas ojedinělou tradicí. Ale i v západní církvi jest existence tohoto zvyku dokázána. Vysvítá ze zákazů několika církevních synod. Nejstarší z nich synoda Hipponská v Africe z roku 393 ustanovuje v kanonu čtvrtém: Placuit ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur; dictum est enim a Domino: „Accipite et edite,“ cadavera autem nec accipere possunt nec edere. Zákaz opakován ještě i později na synodě v Auxerre 578 a na koncilu Trullanském 692. (Srv. Hefele, Konziliengeschichte III² 585.) Zvyk nebylo lze asi tak snadno vykořeniti. Není příčiny domnívati se, že by tento převrácený obyčej byl měl původ v pověrčivosti; spíše, zdá se, dal k němu podnět nesprávný výklad slov evangelia o Tělu Páně a jeho vztahu ku vzkříšení a neporušenosti těla lidského. Už v nejstarších spisech křesťanských se přivádí Eucharistie a vzkříšení v úzké spojení. Srv. na př. sv. Irenaeus IV 18, 5: „I naše těla přijímajíce eucharistii, nejsou již zahynutí podrobena,

majíce naději vzkříšenu býti.“ Z této nejasně pochopené nauky vyvinul se obyčej, umírajícímu buď ještě v posledním okamžiku života anebo hned po zesnutí velebnou Svátost podati.

Vznik a udržování toho zvyku vymykalo se potud dozoru církve, že v nejstarších dobách brávali věřící také k sobě Tělo Páně domů, aby častěji přes týden — bohoslužba slavila se jen v neděli — mohli je přijímati. Srv. na př. Tert. Ad uxor. 2, 5. Nevědělo se dosud, ani jak nosívali velebnou Svátost z chrámu domů, ani v čem ji uchovávali. Svatý Cyprian jmenuje pouze onu uzavřenou nádobu „arca“ (de lapsis c. 26). Objevy, o nichž zde jednáme, onu otázku rozřešují; není pochyby, že ony mísky byly domácím jakýmsi ciboriem, které bývaly na zvláštním místě položeny (zavěšeny, jak druhá miska svědčí) a zrakům cizím ukryty. Když tedy některý křesťan nesprávně si vykládaje učení církve, zemřelému Tělo Páně podati chtěl, nesetkávalo se uskutečnění toho úmyslu s obtížemi: měliť Tělo Páně ve schránce doma. Z příčin neznámých dávali někde velebnou Svátost v oněch schránkách do hrobu. Byl to, jak vidět, zjev vůbec neobyčejně řídký; žádná synoda při zmíněných zákazech se ho zvláště nedotýká.

Obojí způsob však dávati mrtvým Tělo Páně do hrobu jest výmluvným svědkem víry, že v eucharistii Kristus sám jest přítomen, neboť jinak by vůbec něco podobného nebylo vzniklo. Kromě toho jsou ony nálezy i s liturgického stanoviska významny. Analyse zachovaných způsob eucharistických ukázala, že pocházejí z nekvašeného chleba. Poněvadž oba byly nalezeny na východě v oblastech liturgie řecké — ostatní nálezy dokazují, že zde běží jen o řeckou liturgii — tedy z toho vysvítá, že praxe, používati chleba nekvašeného ke mši svaté ve starých dobách i v řecké církvi byla rozšířena. Tím je tedy potvrzeno to, co theologové katoličtí na základě výroků sv. Justina (Dialog c. 41) a Origena (In Matth. tom. XII. 6) učili, že i na východě k eucharistii za starých dob brávali chléb nekvašený, dále je tím dokázáno, že nynější stanovisko řecké církve schismatické v této otázce jest nesprávno.

Dr. K. H.

Oheň, který nepálí. Jeden z přírodních či náboženských (!) „zázraků“ vypravuje německý úředník a cestovatel Ludvík Deinhard v „Geografische Rundschau“ (April) ze svého pobytu v Japonsku. Byl přítomen zvláštnímu náboženskému obřadu šintoistů. Chrám šintoistů nachází se v jedné z ulic Tokia a autor přítomen byl tam spolu s japonským publikem a několika Evropany (konsuly a cestovateli a úředníky v Japonsku usedlými) „křtu šintoistickému“, jenž dne 15. a 16. září udílí se vřelou vodou a žhavým uhlím. Pod kotlem zapálí se hranice dříví a topí se tak dlouho, až voda jest v plném varu, syčí, vzdýmá se a kouří. Na to začne zaříkávání vody a ohně a když voda posvěcena tímto obřadem, vystoupí kněží ke kotlu a namáčejíce v něm větve, kropí vodou okolostojící a k údivu Deinhardovi voda byla chladná! A kropí tak dlouho a hojně, až všecko puklikum jest mokré a voda z kotla zmizí. Druhého dne konán pak obřad ordaliím středověkým podobný. Za zvláštních obřadů zaříkává se a všelijak obkládá znaménky jáma plná žhoucího uhlí. Když zaříkávání skončeno, přejde ji nejdřív velekněz, asi 8 kroků čině, pod každou jeho šlépějí žhavé uhlí černá, ale ihned se zase rozžhaví. Za ním šlo 6 kněží šintoistův a za nimi hrnula se

mládež japonská, s velikou radostí kráčejíc přes uhlí, za mládeží konečně starší muži a ženy, celé zástupy přecházejí bez úrazu. Před vkročením na uhlí otřou nohu o hromádku soli, jež rozsypána kol jámy žhavé, a podobně kladou nohu na hromádku soli po přechodu. Za Japonci odvažují se i Evropané, pán a dáma. Dáma v jemném muselínu, s krajkami na sukních, bílou bosou nohou kráčí, kráčí pomalu, zřejmě v údivu a jako s rozkoší, a jemné třásně šatu jejího nad tímto žárem nechytají. Při přechodu Evropanů, jenž přijat shromážděným zástupem i kněžími s velikým jásotem, kněží schválně do ohně dýmali, uhlí rozprskávali, aby jiskry jen vysoko až nad hlavy Evropanů litaly. Když všichni přes jámu žhavou přešli, velekněz sám ještě jednou skáče do prostřed ní a dává si ze všech stran uhlí pod nohami rozdmychávati. Zůstává tu chvíli státi, jeho bílé šaty dotýkají se prskajícího uhlí a nechytnou, on sám neprozrazuje nijaké bolesti. Tím obřad končí. Oheň přichází zase na to k platnosti své, pálí a zalévají ho tedy několika putnami vody a doutnající uhlí za sykotu uhasíná.

Autor se táže: byli jsme hypnotisovaní, byli jsme podvedení? Ani jedno ani druhé nezdá se mu možným; nezdá se mu možno hypnotisovat celé massy lidu a nebylo ničeho, co by bylo vypadalo jako pokus hypnotisující. Podvodu rovněž nemožno připustit. Je to vše až příliš jednoduché, veřejné a bezprostřední.

O podobných zkouškách se žhavým uhlím sdělují také cestovatelé z Indie. Také tam mezi kněžími a kejklíři indickými podobný obřad jest znám a často opakován s týmže překvapujícím účinkem.

Pravděpodobně nějaká přirozená možnost tu využitkována, jež dosud bádavému duchu Evropanův unikla.

Původ měsíce. Stará theorie původ měsíce brala z prvotní mlhoviny zemské, jež na rovníku otáčejícího se chumle mlhového utvořila prsténec, stále více se od vlastního klubka vzdalující, až prsténec ten se přetrhl a spojil v jeden chumáč, který pak kroužil jako nové zakulacené těleso kolem mateřské země. Ale tato theorie zdá se neudržitelná novým učencům. Proto professor George H. Darwin (syn přírodozpytce Darwina) vyslovil před několika lety domněnku, že měsíc povstal asi až v pozdějším stadiu vývoje zemského. Povstal ne oddělením mlhoviny a smrštěním prsténce mlhového, ale odtržením jedné části povrchu zemského, v té době totiž, kdy povrch tento už ztuhnul a obepínal tekuté ještě žhoucí těleso, přece však ještě byl tak slabým, že odstředivá síla zemská naň působila rušivě. Touto silou, jakož i vnitřní erupcí žhavé tekuté hmoty hnán, odtrhl se značný díl kůry zemské a uletěl od země. Zprvu zůstal blíže a pomalu se vzdaloval víc a více. A vzdaluje se dosud.

Podpěrou této theorie jest G. Darwinovi pozorování přílivu a odlivu. Příliv a odliv způsobován jest měsícem. Vlna, již působnost měsíce žene kolem země, jde od východu k západu, je tedy protivná otáčivému směru země. Přirozeně, že vlna tato otáčení země zpozďuje. Na otáčení tom spočívá náš den. Den země tedy byl vlivem měsíce kratší a kratší. Trvá-li otáčení země dnes 24 hodin, trvalo kdysi mnohem méně, a byly snad doby, kdy země za polovic a za čtvrtinu toho času se otočila. Otáčivý její pohyb byl tedy dříve mnohem rychlejší, a tím i síla odstředivá větší. Není tudíž nic

nemožného a protimyslného, že za šíleného víření země v prvotních dobách, za 5- či 6hodinného otočení, poloztuhlý povrch zemský vnitřním nárazem tekutého a žhavého jádra praskl a odletěl. Jakmile kus ten odletěl, nastalo vzájemné působení a zemi se tak říkajíc ulevilo. Kolotání její stávalo se vlivem nového souputníka pomalejší, síla odstředivá byla menší, povrch se ustaloval, více zpevňoval, byl jistější proti vnitřním nárazovým vlnám a méně odtahován i zevnější odstředivostí. Dnes tedy už zpozdění dostoupilo až 24 hodin a stále stoupá, den se dlouží, třebas tak neznatelně, že toho nepozorujeme, snad už jen o minutu za tisíc let, ale přece. Dříve však den prodlužován rychleji. Měsíc po svém odtržení byl blíže, vliv jeho byl tedy mocnější. Vlna již hnala kolem země proti směru otáčivému, byla větší a mohutnější. Ale také země působila na měsíc. Zrychlovala jeho otáčení vlastní a tím jej oddalovala od sebe Oddalováním měsíce a zrychlením jeho otočivého pohybu slábl i vzájemný vliv těles a slábne stále.

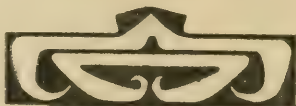
Jiný anglický učenec, hvězdář Harvardovy hvězdárny v Cambridgi William H. Pickering snuje dále theorii Darwinovi, došel zkoumáním měsíce a země k těmto zajímavým úsudkům. Měsíc má průměrnou hustotu 3·4, tedy asi takovou jako kůra zemská (2·7). Skládá se tedy převážně z látek kůru zemskou skládajících. Jest proto asi chud kovy a bohat zeminami. Průměrná hustota země jest 5·6. K této mnohem větší hustotě zemské přispívá jádro země, kdež hutnější součástky se soustředily. Tedy důvod nový pro onu Darwinovu theorii o původu měsíce. W. Pickering pak myslí, že možno též nalézti místo, odkud se ona část kůry zemské odtrhla a jako měsíc odletěla. Je to veliká zníženina, jakou představuje Tichý ocean. Ohromná tato pláň vodní s velikými a nepřetržitými hlubinami, skoro do kulata zabraná, jest pravděpodobně onou části, z níž kus kůry zemské se utrhlo a uletělo. Pobřeží asijské, australasie a pobřeží americké rozhodně také tomu nasvědčují, že tam sběhla se veliká katastrofa. Vysunuté vysoko, a sopek plné dosud označují ohromnou puklinu zemskou. Následkem vytrhnutí plochy Tichého oceanu povstala i na protějším konci trhlina v kůře zemské a trhlinu tu představuje Atlantický ocean. Pevniny, americká a africko-evropská, zřejmě označují svými obrysy, že náležely kdysi k sobě a že od sebe odtrženy byly; zvláště přibereme-li v počet pohrouženou atlantis mezi Španělskem a Střední Amerikou asi se nalezavší. Za té příležitosti povstaly asi i jiné menší větší trhliny, jež dnes představují se nám jako moře.

Odletem měsíce od země nabyl povrch zemský teprv té tvárnosti, jakou se nám ukazuje. Bez něho byl by zůstal skoro rovnou plochou, pokrytou vesměs vodami, z nichž by sem tam leda při svraskání kůry zemské byly užší širší hřbety skalní vyčnívaly, a sopky svými chrlícími kužely čněly na chvíli nad hladinu.

Země naše by byla měla tvářnost planety Venuše věčně zahalené parami a pokryté asi splynulým ohromným oceanem vod. Život pozemský byl by se musil obmeziti na živočichy vodní, a jen nejmenší zvířectvo pozemské souše bylo by na chvíli se objevovalo na útesech, aby co nevidět zase bylo spláchnuto. Temperatura zemská by následkem hustého oparu byla sice rovnoměrnější, ale i nižší.

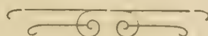
Měsíc odletěvší jako část kůry zemské, má pravděpodobně její součástky, tedy i vodu. A W. Pickering dokazuje, že nutno z některých zjevů na měsíci souditi na vodu povrchu měsíčného. Temnější skvrny a obruby na měsíci, na tak zvaných mořích (rovinách) měsíčních, pokládá Pickering za vegetaci měsíční, jež za rychlého a vysokého oteplení měsíčního povrchu, kdy po 15 dní jest k slunci obrácen, vyniká vždy a znova zaniká podél rýh na povrchu naplněných vodou z roztálého ledu a sněhu, jímž jinak lesklý povrch měsíční pokryt je. Ta voda, jíž odletěvší měsíc sebou vzal, ubrána z ohromných mass vod pozemských, tak že i z té příčiny bylo pak možno, aby na zemi široké plásty kůry zemské zůstaly vody prosty, a aby trhliny odletem měsíce způsobené stačily na pojetí pozůstalých vod pozemských. (Stein der Weisen.)

Jak povstaly Alpy? Dosavadní theorie byly: Alpy jsou vyvýšeninou vnitra zemského. Žhavá žula vyhrnula se z nitra zemského a hory jsou tedy hrbolky oné vyvřeliny, a vztýčené tříštky toho pláště zemského, jenž vyvřením protržen. Jiná theorie: Alpy jsou vyhnutou vlnou, která opět a opět se zdvíhala na povrchu kůry zemské, jež se chladnutím stahovala. Tedy jsou vráskou stárnoucí země. Plášť se zkrátil a utvořil takovýto ohyb, zdvižené vrstvy povrchové jsou střechovitě proti sobě vztýčeny a zlomeny. Třetí theorie pak (Bertrand, Penck) jest, že Alpy povstaly přesunutím jedné kry přes druhou. Praskla kůra zemská nad stahujícím se vnitrem země, jedna půle prasklé kůry klesla dolů, druhá proto vedle ní se do výše vydula a přesunula přes druhou pokleslou. Toto klesání a vzdouvání a přesouvání šlo se dvou stran. A že přesouvající se kra daleko postoupila, viděti z toho, jak spodní vrstvy pod touto krou spolu jí zachyceny a ohnuty nazpět. Při vrtání tunelu horou Simplonem tato theorie potvrzena. Nalezeny tam vrstvy zemské přehozeny. Vrchní vrstvy nalezeny tam ve spodu a na nich teprve prahorské přesunuté massy. Penck tuto svou theorii také jak formací tak vrstvením alpských pásem potvrzuje. Na vysunuté kře, jež trčela jako kosá plocha do výše, sem tam ovšem osutá a roztržená, způsobila pak voda a zvláště ledovce své další dílo, vyhlubujíc údolí, rovinky a nížinky alpské. Zdvižení stalo se před dobou pliocenu, ale dokonáno i v něm a po něm. Rovina severoitalská povstala současně poklesnutím druhého konce kry, která k severu se zdvíhala a odsouvala. (Naturwissenschaftliche Rundschau.)

Ročník XXV. Číslo 7.

HLÍDKA.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Roku 1666 při velikém požáru vyhořel také špitál úplně. Ale brzy byl postaven a zase chudobní v něm ošetřováni. V jakém řádu byl roku 1672, o tom podává zprávu matrika děkanství velkomeziřického. Od nepaměti měla jej v moci městská rada; týdně platilo se každému chudému v něm po 4 kr. Špitální mlýn se již tehdy připomíná; byl jakož i pole a lesy pronajat od městské rady, která skládala z nich počty vrchnosti u přítomnosti farářově. Rada měla pod svou právomocí také špitální ves Dvořiště, v níž byli 4 obyvatelé a 2 grunty opuštěné; obyvatelé platili radě roční úrok a konali roboty. Tito poddaní také povinni byli na opravu fary a školy potřebné dříví dovážeti nebo podle potřeby kostela robotovati.[1])

Téhož roku 1672 vpadli Pernštýnští z panství Krištofa Filipa hraběte Liechtenštejna-Kastelkorna na grunty bystřické a pobrali tam okolo 50 klad ze špitálního lesa.[2])

Začátkem 18. století stal se dobrodincem špitálu Jiří Antonín Kamenský, majetník svobodného dvora v Domanínku a bývalý měšťan brněnský. Založil roku 1704 nadaci mešní a špitální pro dva měšťanské nebo městské chudé obojího pohlaví. K nadaci této oddal mlýn jindřichovský s 24 měrami polí a luk; roku 1711 bylo z nadace této dáno dvěma chudým špitálníkům 20 zl. 48 kr.,[3]) kteří měli povinnost modliti

[1]) Matrica totius decanatus Magno-Mezricensis z r. 1672 v archivě konsistoře brněnské.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7587 a 7639; »Český Lid« 1907, str. 231.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7639. Mlýn jindřichovský prodal roku 1688 Krištof Hamerský s povolením vrchnosti paní Dorotě Kamenské, která složila ku špitálu 100 zl., jež na tom mlýně zapsány byly.

se za duši zakladatelovu denně tři růžence. Ale i špitálníci sami, což mile dojímá, stávali se dobrodinci špitálu. Tak když byla roku 1693 do špitálu přijata vdova Kateřina Cihlářka, odporučila za to dobrodiní ke špitálu svůj nápad 15 kop na gruntě Duchkově, a zrovna tehdy, když byl přijat Jiřík Hájek, poručil ke špitálu na gruntě Frydrycha Kunického 10 kop.

Ale již roku 1699 zdálo se vrchnosti, že není u správy špitální všecko v pořádku, a že Bystřičtí přivlastňuji si do majetku obecního majetek špitální. Byla tedy nařízena od vrchnosti komise, která 4. srpna 1699 vypravila se z Bystřice na prohlídku majetku špitálního a městského. Bystřičtí proukázali se starými obecními rejstry z roku 1553, 1555 a 1563 a byly jim zase přisouzeny obecní louky, jež drželi ještě před darováním ke špitálu Dvořiště a před koupí gruntu Aušperského. Rovněž louky blíže šlejferny, nad obecním mlýnem a u pusté valchy byly obci na jejich svědomí zanechány, ale louky pod Domanínem, poněvadž dle vlastního jejich přiznání ke špitálu náležely, jim uloženo zase ke špitálu přivlastniti.[1]) Majetek špitální skutečně upadal, tak jako v 17. století všecko hospodářství hynulo. Také na zboží špitálním grunty pustly; nepřinášely užitku, a proto se odprodávaly. Tak roku 1704 odprodáno bylo od úřadu bystřického místo pusté na Dvořišti s některými rolemi a loukou pod Šišmakovským rybníkem Jírovi Pičínovi za 10 kop mor. tak, aby ročně po 1 kopě ke špitálu platiti povinen byl. Jiné místo pusté prodáno rovněž tehdy Ondřeji Kosovi za týž obnos a za těchž podmínek.[2])

Nepořádek u správy majetku špitálního vzrůstal, když městská rada roku 1700 zavrhla dosavadní špitální hospodáře, kteří činili městu počet, a když rada sama přímou správu špitálu na sebe uvedla. Následek toho byl, že příjmy městské byly s příjmy špitálními pomíchány a důchod špitální pro potřeby městské se používal, tak že majetek špitální se rozptyloval. Proto pán panství Arnošt Matěj svobodný pán Mitrovský obnovil roku 1738 zřízení špitální a nařizoval, aby městská rada sice nadání špitální spravovala, avšak skrze jednoho nebo dva hospodáře pod přísahou, kteří budou počet klásti; přebytky měly se ukládati do kostelní pokladny a kapitál měl se shromažďovati tak dobře pro špitál jako pro obecní dobro. Ve špitále mělo býti šest špitálníků chováno, z nichž každému mělo se platiti týdně po 15 kr. a dávati o vánocích, velkonoci a sv. Duše po libře masa a mázu piva; ve dvou nebo nejdéle ve třech

[1]) Sbírka Bočkova č. 7595.

[2]) Registra purkrechtní v archivě bystřickém 408.

letech měli dostávati nové šaty (až pod kotníky dlouhý soukenný kabát jak muži tak i ženy borkové barvy s červenými výložky, obojky a pásky, pak muži pár kožených spodků, ženy sukni a šněrovačku ze sukna nebo mezulánu, k tomu futrovanou novou čepici a štuc, každoročně pár střevícův a vlněných punčoch a dvě košile z bílého plátna tlustého). Ti chudí měli své obyčejné modlení předepsaným způsobem vykonávati, bez vadění a zlosti v pokoji pobožný život vésti, pěkné při domě seděti a bez důležité potřeby po městě se netoulati; ven z města do dědin nesměli bez povolení špitálského hospodáře nebo městské rady vycházeti, jinak by takový vyvržen byl. Když by některý zemřel, má jiný jen z Bystřice, a kdyby ho nebylo, před jinými ze vsi Dvořiště přijat býti od městské rady s vědomostí faráře, jako dozorce na špitál, a s potvrzením vrchnostenským. Sedláci špitálu náležející, jichž bylo osm, měli místo roboty platiti roční úrok ve čtyřech lhůtách (nejméně platili 4 zl., nejvíce 14 zl. 30 kr.), avšak staré obyčejné úroky gruntovní zůstaly ve své míře. Vedle toho platu musili z nich 4 chalupníci 50 sáhů dříví na 1 loket dlouhých štěpin, jeden sedlák 20 sáhův a 3 po 10 sáhách udělati a postaviti, sedláci pak musili všecko to dříví odvézti. Potom oni 4 sedláci bystřické městské radě měli vypraviti tři čtyrspřežní povozy do Brna k odvezení daní; kdyby do Brna jich nepotřebovali, mohli jich užiti při městě. Pak měli farářovi bystřickému dva čtyrspřežní povozy nejdále na 5 mil poskytnouti; městská rada i farář měli však koně obrokem a dva pacholky potravou opatřiti. Kromě toho měli jeden povoz vypraviti ke cti a chvále boží Panně Marii při procesí, které se každoročně vykonávalo na Vranov nebo do Brna, a při tom koně i pacholky sami „vystravovati“ a též náležitý vůz dáti. Kdyby špitál však „k stavení sebe“ roboty potřeboval, musili ji osedlí ze Dvořiště konati dle obyčeje v kraji, tehdy však osvobozovali se „pro rata temporis“ z robotního platu. Ostatní špitálské role, louky, rybníček, les, pastviska, chrastiny měly se pronajati tak, aby Bystřičtí měli před cizími přední právo, chudí však aby od bohatých nebyli utlačováni. Lesy špitálské byly velice vysekány, ale přece mohlo se ročně něco prodati; jeden hajný měl lesa hájiti, jemuž se za to polovice platu nebo činže měla odpustiti. Na všecko měl pak špitálský hospodář bedlivě dohlížeti a počty vésti, začež mělo se mu ročně 10 zl. platiti.[1])

V polovici 18. století stihlo špitál zase neštěstí. Roku 1751 vyhořel mlýn druhdy Kamenským věnovaný; výnos nadace nestačil pak na dvě

[1]) Sbírka Bočkova č. 7633.

osoby, proto jen jedné osobě dávalo se na měsíc 48 kr. a za dvě leta šaty. Roku 1754 byl pak mlýn ten pronajat za 85 zl. Jiřímu Hanáčkovi, ale již roku 1761 byl mlýn s příslušenstvím prodán za 500 zl., ale ještě platilo se z něho ročního úroku 100 zl. a obilí špitální mlelo se zadarmo.[1])

Rovněž již roku 1760 děkan František Pomesian, jako dozorce špitální, spolu s úřadem bystřickým prodali v Dvořišti špitálské pole mezi černým rybníčkem a hranicemi bystřickými na 22 měr výsevku, kterého díl někdy Bystřičtí užívali, avšak pro daně a jiná břemena z něho plynoucí již ho držeti nechtěli. Koupil je za 50 rýnských Tomáš Kos; při kupu byla pak učiněna výminka, že, kdyby Kos nebo potomci jeho pole budoucně držeti nemínili, špitál bystřický má moc těch 50 zl. složiti a pole to zase k sobě „přitáhnouti".[2])

Roku 1762 děkan František Pomesian dovolávaje se toho, že Bystřičtí v 15. století byli povinni ročním platem devíti kop kaplanovi bystřickému, dal si v lese špitálském dříví nasekati. Byl však výnosem konsistoře olomoucké odsouzen škodu nahraditi.[3])

Po roce 1777 byl špitál ustanoven za školu a špitálníci dáni do bývalé vojenské nemocnice

Začátkem 19. století měl chudobinec jmění 5004 zl. Při velikém požáru roku 1841 vyhořel však také. Byl znova postaven. V letech šedesátých stalo se usnesení výboru města Bystřice, aby nová čtyry místa v bystřickém špitále byla zřízena a aby byla zlepšena služba špitálského hajného. Ale u c. k. okresního úřadu ztratilo se toto usnesení. Znova tedy bylo o tom jednáno ve výboru obecním 1. ledna 1865, kde také předneseny byly příjmy a výdaje špitálské. Příjmu bylo na stálých platech z polí, luk a pastvisk 308 zl. 12 kr., z uložených jistin 360 zl. 45 kr., z lesn ho hospodářství 363 zl. 95 kr., nájem z honby 13 zl. 65 kr., náhrada pozemkové daně z přidělených špitálských pozemků 98 zl. 54 kr. a ostatních příjmů 6 zl., celkem 1150 zl. 71 kr.; vydání: denní plat šesti špitálníků po 10 kr. obnáší 219 zl., za maso, pivo a úrok 3 zl. 8 kr., na šatstvo 105 zl. 43 kr., odměna za účtování městskému důchodnímu se špitálským hospodářem a kontrolory 25 zl. 20 kr., mzda hajného 15 zl. 75 kr., za dovoz dříví 24 zl. 70 kr., za dělání dříví 16 zl., daně a poplatky a různý výdaj 233 zl. 49 kr., celkem 642 zl. 66 kr., tak že přebytek byl 508 zl. 5 kr. Usnesen byl pak podle zatím nastalých změn dodatek ke zřízení špitálskému, kterého správa znova

[1]) Tamže č. 7639. *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 288.

[2]) Registra purkrechtní v archivě bystřickém 518.

[3]) Domácí protokol fary bystřické.

byla upravena a obecnímu zastupitelstvu vyhrazena. Za účty špitálské a za příjem a vydání zodpovědným byl městský důchodní; rozpočet špitálský měl vyhotovovati městský důchodní se dvěma kontrolory. Dříví v lese mělo se jen na stojatě a dražbou prodávati, a obecní zastupitelstvo mělo prospěchu špitálu co nejvíce šetřiti, kdyby se však při dobrém hospodářství něco při špitálu nedostávalo, dodá se to budoucně vždy z obecního. Ujednáno, aby špitálníků bylo 10 a aby se jim dávalo denně po 15 kr., bajnému plat zvýšen na 50 zl., podomku, jenž měl ve špitále čistotu a pořádek udržeti a nemocné ošetřovati, dán za to bezplatný byt s otopem. Ucházeči do špitálu měli se hlásiti u faráře, jako dozorce, jenž seznam jich předkládá zastupitelstvu, které volí nejpotřebnějšího a nejzasloužilejšího a protektor potvrzuje nebo zamítá. V případě nevyhnutelné potřeby může se denní plat špitálníků zmírniti a počet jejich zmenšiti. Toto všecko usnesení schváleno bylo obecním výborem města Bysťřice 16. října 1868 a rovněž protektorem hrabětem Vladimírem Mitrovským 15. března 1887.[1])

3. Škola.

Nejstarší zmínkou o škole je tento zápis v městských registrech: „Léta Božího 1472 ten den pátek po sv. Františku umřel jest mistr školní Augustin, písař městečka našeho Bystřice, a byl jest rodem z Plzně.“ Pak shledávají se jen skrovné zprávy o škole a učitelích. Zaznamenávali si jen, kolik mistrovi dávali; roku 1477 dva gr., roku 1485 osm kop a j. Před rokem 1491 uvádí se mistr Mates (roku 1491 přijal Bobek na místě sirotků mistra Matesa od Beneše z chalup 1 kopu), roku 1493 v pondělí po veliké noci koupil Jiřík školní mistr dům u Černohorské za 50 kop. Snad mezi osoby učitelské zařaditi také jest Matyáše písaře, jemuž dávali 1496 po 6 penězích. Potom jsou jen pouhé poznámky, že roku 1497 dali rektorovi 2 gr., roku 1502 dvakrát po 3 gr. a že od skel školních dali 9 gr. bez 2 d. a za kamna do školy kopu a 6 gr.. roku 1504 že „mistru anebolito rektorovi školnímu“ dali 7 d. malých. Roku 1505 si zapsali: „když páni starší rozkázali zvoniti panu Kostkovi dobré paměti, dali sme od zvonění rektorovi školnímu mistru 4 gr. míš.“, a pak zase: „rektorovi když šel pryč 20 gr.“ Přišel potom nový mistr, o němž si zase poznamenali k roku 1506: „mistrovi, že pobyl u nás mimo čas zjednaný 12 gr.“ Téhož roku dali ještě rektorovi 7 gr. a podruhé 10 gr. Také opravovali školu, zedníkovi

[1]) Protokol v archivě bystřickém.

u školy dali 4 gr. Roku 1514 dostal rektor jednou 6 gr. a podruhé 2 gr. a od hodin napravování dali jemu 50 gr. Roku 1515 zaplatili od fůry rektorovi 4 gr. m.[1])

Potom jest paměť o škole v Bystřici až z roku 1547. Tehdy správce školy Jan Backh oznamoval purkmistru a pánům veliké nedostatky školního stavení: „Komor není, pakli jsou, jsou to komory otevřené, spustlé, střecha nad nimi děravá i také nad školou, se školy shnila břevna, na mnohých místech prstem by ji prostrčil, tak jest spráchnivělá, tož pak má na nás aneb na některé jiné potom upadnouti; a můžete tomu porozuměti, neb jest písmo, že dvě věci jsou, ježto hospodáře z domu jíti nutí: zlá žena a střecha děravá.“ Na obecních šatech ve škole líhal kantor, ale nebylo na nich cíšek, a proto žádal, aby nemrhalo se to peří, kteréž v nich jest, aby dali udělati cíšky na ně, a to ne snad pro něho, než pro budoucí potomky, ježto sám své šaty má.[2])

V ten čas, nebo brzy potom, pochvalovali si Bystřičtí v listě k pánu z Pernštýna: „nynčko máme dobryho rektora“, a libovali si, že dítek chodí do školy více nežli 60, ale stěžovali si do faráře, že se nechce s rektorem srovnati, ani mu stravu dávati, kdežto předešlí fářařové dávali některým stravu plnou. Pročež prosili pána, aby uvážil a určil, co by peněžitého platu farář dávati měl rektorovi na týden.[3])

Poměr tedy faráře k rektorovi byl, že farář dával rektorům stravu, a když by stravy dávati nechtěl, měl dávati peněžitý plat.

V chatrné škole za malého platu nelíbilo se rektorům; odcházeli brzy jinam a hleděli si jiného živobytí. Tak znelíbila se škola v Bystřici rektoru Jakubovi, že roku 1552 raději „toho úmyslu byl v práci a v úřad kněžský vstoupiti.“ Oznamoval o tom Bystřickým kněz Jan Sviechinus, farář hermašlacký, u něhož rektor Jakub si umínil „do některého času pobyti, aby toho všeho, což k tomu úřadu a povolání náleží, lepší a gruntovnější zprávu a naučení mohl přijíti“, žádaje jich „křesťansky, že jemu v tom za zlé míti nebudete, ale jeho laskavě od sebe propustíte, poněvadž věc slušnou a pobožnou před se béře, a za času raději jiného rektora a správce školy vaší objednáte.“[4])

---

[1]) Registra městská v archivě bystřickém. Podle tohoto doplniti jest Vlastivědy Moravské »Okres bystřický n. P.« str. 49.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7074.

[3]) Tamže č. 7638, list nedatován, ale p. Bohuslav (Sadovský), o němž jest v listě řeč, uvádí se úředníkem na Pernštýně 1546—1550.

[4]) Tamže č. 7086.

Na nedostatek u šátků ložních ve škole naříkal roku 1573 Jan Pelhřimovský, správce školy, v psaní svém již druhém, které psal „z domu literního“ v pátek po památce Korduly panny (23. října) úřadu bystřickému žádaje, aby byl spraven, aby i on jako předešlí správcové školní jich při času zimy užiti mohl. Šátky ty hned zprvu jak se mezi ně dostal že svázal a přichránil, jen toho v čem chodí k pohodlí svému užívaje. K tomu ještě měl Pelhřimovský mrzutost s trubačem, s nímž mu byl rok složen; ačkoli prý mu neubližoval, že mu trubač nenáležitě utrhal, zrádců, potvorníkův a k tomu podobných věcí i těm, kteří se proti tomu, aby pokoj zachoval, ozývali, nadati jest směl pravě, že ani ti, kteří se v tom ozývají, dobři nejsou.[1])

Roku 1575 byl Jan Pelhřimovský již správcem školy ve Slavkově.[2]) Nástupce jeho Jan Adam Krapický také obrátil se 1. listopadu 1576 s prosbou na Bystřické připomínaje jim, že se zádušní lázeň topívala, ale jak to v zapomenutí přišlo, toho že neví, bezpochyby že zlým užíváním nejspíše to zahynulo; prosil pak, aby se o to bedlivě přičinili, poněvadž v tom neobmýšlí svého užitku, ale šetří víc v povolání svém vzdělání náboženství, pobožnosti cvičení, bázně a kázně při mládeži bystřické, aby se zádušní lázeň topívala přes dvě neděle, „do kteréžto rektor školy s žáky svými, s pacholaty učení poddanými, jdouce, počet učení modlitebných jeden každý vydává a něco pobožného se tu sezpívá.“ A také prosil za opravení komor, neb není bezpečně šatu tam nechávati, a o dříví, nebo žáci nemohou zimou ve škole léhati.[3]) Krapický nezůstal dlouho při škole; stal se pak knězem a byl roku 1581 „správcem církve rovecké.“

Roku 1582 byl rektorem v Bystřici pan Adam.[4]) Tehdy, za faráře Severina Sablovského nebylo však ve škole i se školou pokoje. Farář si stěžoval úřadu bystřickému na rektora, že se vyňal z jeho moci a zpurným mu je svévolníkem sobě mnoho počínaje i mluvě, a kantor, který měl úmysl v řád kněžství vstoupiti, žaloval před farářem také na rektora o některé věci a ublížení. Farář Sablovský oznamoval to radě městské k posouzení i k trestání rektora, zasloužil-li je, jakž jistá věc, a hlásil jim, že kantor ani mládenci školní nechtějí v Bystřici zůstati, bude-li ten rektor zase dále od sv. Havla. Při tom žádal o jejich dobré zdání o budoucího rektora, který by se ke knězi a ke všem řád a poslušenství náležité zachovávaje dobře choval.[5])

---

[1]) Tamže č. 7171. — [2]) Tamže č. 7188. — [3]) Tamže č. 7214. — [4]) Tamže č. 7279. — — [5]) Tamže č. 7638, list nedatován.

Roku 1593 byl rektorem Tomáš Šiška, jenž byl pak roku 1610 sousedem v městě Boskovicích.[1])

Někdy v 16. století byl také správcem školy bystřické Melichar Pražský, který pak oznamoval purkmistru a pánům starším podle obyčeje oficiálů školních, když čas jeho připověděný a smluvený uplynul, že od sv. Jiří nejprv příštího při správě školní „v tomto slavném městě" trvati nemíní. Dále při škole působil Benedikt Žďárský, který předkládal úřadu bystřickému stížnost svou stran toho zvonění, kteréž poručili, aby se každého dne od rána až k poledni i večer zvonilo. Vykonával to hned od sv. Vavřince, a jistotně jest nebylo to lehko, neb k tomu bývati musili vždy dva. Jinde se za to platívá buďto na čtvrt léta nebo na půl, protož že je také té naděje, že mu v tom nápravu a záplatu učiní prohlédnouce „na bídu i psotu a veliký nedostatek, kterýž trpím i trpěl sem prve i s svými mládenci, neb malí užitkové jsou k této škole a hned žádného opatření odjinud není, a zvláště i mně z práce, se kterouž sem vedl s pacholaty a ještě vedu, od mnohých nemohu nic dostati: některý se vymlúvá, že až bude míti, že dá, a některý, že nechodilo pachole jen čtyry neděle anebo tři, a bude choditi čtvrt léta úplně (a) ještě mnohem více; ráčíte dobře rozuměti, žeť žádné rozkoše zde není". Protož prosil, ježto se platilo na půl léta po 1 zl., aby mu jej za čtvrt léta od sv. Havla až do sv. tří králů vydali; z toho se může „vyraziti", co jest povinovatý za víno. Kantorem bystřickým byl pak někdy toho času Jiří Vimberský, jenž opětně prosil Bystřické, aby mu v jeho potřebě plat jeho svatojirský před časem vydati ráčili a předpovídal jim jako na dobrého mládence sluší, službami povinnými se povolně odměniti.[2])

V jedné příčině stala se u školy skutečná náprava v 16. století. Vystavěli totiž po roku 1582 městskou školu z gruntu novou.

Ale kromě městské školy zřídili si bratří v Bystřici svou zvláštní školu. Evangelíkům vládnoucím v Bystřici bylo to velice proti mysli, a když jednali s p. Vratislavem z Pernštýna o své potřeby obecní ještě před rokem 1579 zapsali si při artykulích, jichž pamět pánu připomenouti chtěli, také toto: „O školu, nebo bratří ve sboru jinou školu sobě začali, a tak škola u nás již jest opovržena. A školní mistrové nemohou se živiti a pobudouc půl létha neb rok jinam se uchylují, aby ráčil Jeho Milost pán to zastaviti." [3])

[1]) Tamže č. 7405.

[2]) Tamže č. 7638, listiny nedatované.

[3]) Tamže č. 7639.

Když stal se pánem na Bystřici přísný katolík Václav Ples Heřmanský ze Sloupna, učinil konec bratřím v Bystřici a dům jejich sborní oddán byl roku 1595 řeholi františkánské, která, jak se zdá, převzala po bratřích také školu. Aspoň farář Bénčík žaloval purkmistrovi, že někteří zlostní a všeteční lidé outok a kvalt na školu učinili, dvéře rozštípali a některého z řehole, kdyby byl vyšel, z ručnice „zamordovati“ chtěli. Za pana Čejky z Olbramovic vrátili se sice zase bratří na čas do svého sboru, ale o škole bratrské není již zmínky. Za to z položky v účtech městských z roku 1634: „expensi do školy na řeholu (ve 24 týhodnech na každý týden po 18 kr. dáno do školy na řeholu 7 zl. 12 kr.)“ dalo by se usuzovati, že františkáni po bitvé bělohorské zase se vrátili a po nějaký čas školy se ujali.

Za p. Václava Plesa, jenž přiváděl své poddané k náboženství katolickému, stala se škola v Bystřici také katolickou. Na ni odkázal páně Václavův dědic Zikmund Jan Ples roku 1605 „pro lepší vyživení a mládeže cvičení rektora mládence učeného, pobožného, tolikéž mládenců v tím víceji a aby muzika v kostele tím lépeji zpívána býti mohla, 300 zl.“ Odkaz tento pak na Rotkové pojištěný odveden později Bystřickým, kteří jej roku 1655 zapsali na statcích a užitcích obecních tak, aby do školy v Bystřici ročně 15 zl. odvozováno bylo.[1])

Škola v Bystřici zůstala pak již pod dozorem katolického faráře, i když stal se pánem na Bystřici horlivý evangelík p. Čejka. Ve smlouvě, kterou učinil roku 1613 s kardinálem Dietrichštejnem o podací kostelní, bylo také výslovně vyminěno, aby katolický farář žákovstvem vládl, ale z radnice aby na ně platili. Bystřičtí se proto bouřili proti p. Čejkovi, jenž pak zrovna omlouval se jim a postaviv evangelický kostel, také evangelické řády trpěl i zaváděl. Než všecka naděje, že Bystřičti po svém si budoucně povedou, zničena byla bitvou bělohorskou. Město stávalo se pak katolickým a dozor nad školou a její hájení měl farář. Bystřičtí na školu musili platiti „expensi“, ale školou poroučeti nesměli, jakkoli by snad chtěli; aspoň farář Vavřinec Augustin Viktorini Uničovský vytýkal jim, že by chtěli v kostele, na faře, ve škole knězi poroučeti.[2])

V 17. století podle Bočkovy „Kurtze Chronik“, která však není ve všem spolehliva, byl přijat roku 1609 za školního učitele v Bystřici Jiří Kohout, „kterýžto komponist kostelních věcí jest byl a s tamním

[1]) Tamže č. 7532.

[2]) Tamže č. 7638, list nedatován. – Roku 1640 jest ve vydání městském: »expensi na školu 15 zl.«

panem děkanem ceremonie podle předpisu olomuckého biskupství agendu a ritual založil a jednu velmi pěknou knihu ceremonií skrze celý rok vypsal a jakož i přeložil.“ Za velikého požáru roku 1666 shořely prý se školou všeliké pamětihodné věci, jakož i partesy a instrumenty. Škola byla toho času v č. 155, kde potom Pavel Svoboda zůstával. Roku 1667 učitel Kohout maje věku 80 let zemřel. Na odpor však této zprávě doloženo jest, že roku 1640 byl rektorem v Bystřici Jiří Petrini,[1] či byl by snad jednou osobou s Kohoutem?

Z doby té jest v kusých účtech městských poznamenáno, že dali roku 1624 Bystřičtí od opravy skel do školy Sklinkovi 1 zl. 31 kr., a roku 1634 že dáno do školy ke štědrému večeru za maso 9 kr.

Podle starodávné úmluvy platívali v Bystřici správcové církevní správci školskému do roka platu 10 kop mor. za stravu. Za strastných dob války třicetileté nechtěl však farář Jan Skalický (1640—1650) platu tohoto rektorovi dávati dokládaje, že tím povinen není a poručení od konsistoře nemá. Byštřičtí utekli se tedy k regentu panství žádajíce, aby s farářem promluvil a jeho z toho vyvedl, neboť že by neradi upustili od toho, co od starodávna bylo.[2]) Zajisté Bystřičtí nebyli oslyšeni, neboť již v letech padesátých farář Werner dával správci školnímu 11 zl. 30 kr. a při generální visitaci z roku 1662 zapsáno, že učitel dostával o nedělích a svátcích na faře oběd nebo místo toho 10 zl. ročně. Od města dostával kromě toho týdně 6 gr. českých. Budova školní byla však uvnitř chatrna a do školy chodilo jen asi 15 pacholat.[3])

Od roku 1669, když byla škola zase vystavěna, byl správcem školy Tomáš Kopřiva, jenž zemřel roku 1704. Za jeho času hudba kostelní prý poklesla. Ustanoven byl tehdy také (již roku 1652) zvláštní varhaník, jímž byl pozdější dlouholetý primator Jan Ignát Zourek, jenž s pomocí městské rady trompety, bubny a jiné instrumenty zjednal. Po Tomáši Kopřivovi uvádí se učitelem Antonín Hrůza, jenž roku 1730 zemřel.

Neznámo, týkala-li se ho žaloba, kterou roku 1708 přednesli všichni tři kostelníci před farářem Benediktem Pražákem na rektora, že je pokoušel strany prosby, která do pytlíčka přichází. Farář, poněvadž ta věc týkala se také p. primatora, „věrného a rozšafného kostelního hospodáře“, oznamoval to magistrátu, aby s dovolením jeho byl rektorovi arest obecní propůjčen až do vyvedení jedné i druhé strany.[4])

[1]) Tamže č. 7477. — [2]) Tamže č. 7638, list nedatován. — [3]) *Wolný*, Kirchl. Topogr. Brn. II. 292. — [4]) Sbírka Bočkova č. 7600.

Začátkem 18. století roku 1708 byla postavena v Bystřici nová škola. Tehdy také byla služba školní a varhanická rozdělena a zvláštní varhaník byl ustanoven. Prosili totiž Vít Hrůza, rektor, a František Stuchlík, varhaník v městě Bystřici, vrchnost svou říšského hraběte Lamberka německy, aby dostali deputát piva a dříví k topení, protože neprovozují jako jejich předchůdcové jenom obyčejné muziky, nýbrž v obou kostelích jak u sv. Vavřince tak u sv. Trojice hudbu na bubny, trompety a lesní rohy konají.[1])

Příjem pak rektorův a varhaníkův osvětluje poznamenání z této doby: „Rektor bystřický služby měsíční má 24 groší, varhaník bystřický 32 groší. Rektor z matriky o křtu nejisty 2 groše, jistý 1 gros. Item z matriky od vzdavků jisty 2 groše. Z fundací nebožtíka pana Kamenskýho 2 fl. Od dvou pašijí od záduší na trunk, také z toho dá použit varhaníkovi a pomocníkům, 1 fl. Koledy má rektor: na svaty tři krále jednu, třetí díl z ní dá varhaníkovi, druhou na sv. Dorotu sám, třetí po sv. Řehoři sám, čtvrtou na Zelený čtvrtek taky sám, pátou o posvícení taky sám, šestou o Všech svatých, z ní třetí díl dává varhaníkovi, sedmou na sv. Mikuláše také sám. Ve vesnicích koledu tříkrálovskou po vaření sám, v pustě v vesnicích koledu na vejce taky sám, při tom zapisuje velikonoční zpověď, posvícensky v dědinách koláče taky sám. Item rektor sám na Bratrušíně dostává desátku od sedláků jarního 1 fl. 3 kr. to o sv. Jiří. Na podzim svatováclavskyho taky 1 fl. 3 kr., učiní toho summa obojího desátku 2 fl. 6 kr. Item rektor kalkansky služby o sv. Jiří od pana primatora dostává půl kopy, od záduší sv. Vavřince kostelní hospodář taky dává rektorovi půl kopy; o sv Václavě zase od obou dostává po půl kopě, učiní za rok summa 2 kopy. Od zpívaných requiem za nebožtíky špitále pány fundatory pan primator dává 30 kr.“ [2])

(P. d.)

[1]) Tamže č. 7638. list nedatován. — Ze žádosti této rektora a varhaníka poznati také možno nespolehlivost zpráv o škole v »Kurtze Chronik«. Na žádosti podepsán Vít Hrůza, kdežto v kronice jest Antonín (leda že by rektor užíval obojího jména. jak bývalo také zvykem). V kronice je, že varhaníkem stal se teprve po roce 1740 Jakub Stehlík, Stuhlík, kdežto František Stuchlík byl varhaníkem již před rokem 1730.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7639. — Z Bratrušína již roku 1672 dávalo šest obyvatelů peněžitý desátek městskému učitelovi.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Další etapu v rozvoji diecesních ústavů theologických tvoří rakouský konkordát z roku 1855. Jak známo, bylo již přáním a snahou císaře Františka I uzavříti po příkladě mnohých jiných katolických, ano i protestantských vlád konkordát se stolicí apoštolskou, jímž by uspokojivým způsobem uspořádány byly církevní poměry rakouské. Než vyjednávání zahájená roku 1833 nevedla k cíli, hlavně vinou byrokracie zásadami josefinskými proniknuté. Císař však přesvědčen, že o jeho státy není dobře v církevním ohledu postaráno, kladl věc tu listem, který na smrtelném lůžku napsal kancléři knížeti Metternichovi znova na srdce, slovy pohnutlivými žádaje, aby všechny sem spadající otázky ve smyslu církevních zásad co nejdříve s apoštolskou stolicí byly projednány a výsledek jednání proveden. „Svůj pokoj v hrobě skládám do vašich rukou", pravil císař v onom listě. Za vlády Ferdinanda Dobrotivého myšlenka konkordátu úplně ustoupila do pozadí. Vážení, vysocí státníci a sám kníže Metternich považovali uzavření konkordátu za věc neopportuní a domnívali se, že lze odumřelý josefinismus vládními nařízeními odstranit.[1])

Ježto však po roce 1848 se ukázalo, že stávající státně církevní poměry nedají se trvale udržeti a konečné uspořádání poměru mezi církví a státem vzájemnou dohodou jest nezbytně potřebno, zahájil se souhlasem mladistvého císaře Františka Josefa I kníže Felix Schwarzenberg potřebné kroky k jednání o konkordát. Neuprosná smrt, bohužel, učinila 5. dubna 1852 jeho činnosti konec. Než započaté dílo nevzalo tím odkladu, neboť i jeho nástupce hrabě Buol-Schauenstein byl úplně proniknut názory svého předchůdce. I ostatní členové nejvyššího vládního úřadu chovali se sympathicky k projektu konkordátu, tak že v září 1852 započíti mohlo vlastní jednání. Ač obtíže, jež se postupem jednání často naskytaly, byly nemalé, přece byly všecky šťastně překonány a o narozeninách císařových, 18. srpna 1855, konkordát od obou stran podepsán.[2])

Konkordátem byla konečně církvi katolické v Rakousku přiznána práva tak dlouho jí zadržovaná a zaručena v něm mimo jiné biskupům

[1]) *Brück*, u. d. III. Bd. str. 143 n.

[2]) *Brück*, u. d. III. Bd. str. 35 n.

také plná svoboda v řízení seminářů článkem XVII. Článek tento stanoví: „Biskupské semináře budou zachovány a kde nedostačují úplně důchody pro účel, jemuž dle svatého koncilu tridentského mají sloužit, bude přiměřeně o jejich rozmnožení postaráno. Biskupové budou je dle svatých zákonů církevních říditi a spravovati. Proto budou jmenovati představené a professory nebo učitele zmíněných seminářův, a kdykoli to za nutno nebo užitečno považují, opět je odstraňovati, také jinochy a chlapce ke vzdělání do nich přijímati, jak to na prospěch svých diecesí v Pánu za potřebné uznají. Ti, kdo v těchto seminářích byli vyučováni, budou moci do jiného ústavu vstoupiti a při zachování platných předpisův o každou stolici mimo seminář se ucházeti.“

Vedle toho stanoví článek VI. o theologických studiích: „Nikdo nebude přednášeti theologii, katechetiku a náboženství na kterémkoli veřejném nebo neveřejném ústavě, nedostalo-li se mu od biskupa diecesního poslání a zmocnění, které biskup, pokládá-li tak účelným, opět má právo odvolati.“

Aby církevní poměry rakouské byly uspořádány a ustanovení konkordátu v celé monarchii stejnoměrně provedena, byla nezbytně potřebna dohoda rakouských biskupů mezi sebou a s ministerstvem. Proto sešli se biskupové na pozvání ministra kultu a vyučování hraběte Lva Thuna ze dne 25. ledna 1856 do Vídně a rokovali zde od 7. dubna až do 16. června. Na shromáždění, na kterém celá říše v církevním ohledu byla zastoupena, stanoveny byly především zásady, dle nichž by mohl episkopát jednotně postupovati mezi sebou a s vládou při provedení konkordátu.[1]) V příčině studií, zejména v seminářích, sestavili biskupové v podání k c. k. ministerstvu kultu a vyučování ze dne 16. června určité normy, které také nabyly zákonitého výrazu v nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 29. března 1858 č. 264[2]) platném pro celý rozsah říše. Nařízení toto stanoví:

O uspořádání vyučování ve vědách theologických oznamuje se vzhledem na ustanovení konkordátu a dle nejvyššího rozhodnutí z 8. března 1858 toto:

Dle sedmnáctého článku konkordátu mohou biskupové vyučování chovanců svých seminářů říditi s plnou svobodou podle církevního zákona. Biskupové roku 1856 ve Vídni shromáždění uznali však za důležito a prospěšno postupovat při zařízení theologických ústavů

---

[1]) *Brück*, u. d. III. Bd. str. 49 n.

[2]) Uvedeno jest u *Zschokka*, u. d. str. 91 n.

diecesních společně a zamýšlejí je míti na zřeteli při rozhodnutích sněmů provincialních.

§ 1. Do theologických útavů mají býti přijímáni pouze ti, kdo vystudovali nižší a vyšší gymnasium s prospěchem dostatečným.

§ 2. Theologie dělí se na čtyři ročníky a bude přednášena od šesti nebo aspoň čtyř professorů.

§ 3. Na všech theologických ústavech musí býti přednášeny dogmatika, morálka a pastorálka, církevní dějiny, církevní právo, písmo sv. Starého a Nového Zákona a hebrejština; biskup však může, pokud se mu jeví účelným, chovance od učení se jazyku hebrejskému osvobodit.

§ 4. Pokud je to dle poměrů možno, mají býti mimořádně přednášky konány hlavně o patrologii, také však o jiných, služebníku církve užitečných předmětech.

§ 5. Biskupové zamýšlejí při vyučování chovanců seminárních určiti pořadí řádných předmětů dle tohoto návrhu:

První ročník: všeobecná část dogmatiky, úvod do písma sv., výklad písma sv. Starého Zákona z Vulgaty a jazyk hebrejský.

Druhý ročník: zvláštní část dogmatiky, výklad písma sv. Nového Zákona z Vulgaty, se stálým zřetelem na odůvodnění věrouky, výklad textu původního.

Třetí ročník: církevní dějiny se zvláštním zřetelem na dějiny dogmat a na dějiny ústavy církevní, theologie morální se zvláštním zřetelem na potřeby zpovědníka.

Čtvrtý ročník: pastorálka v užším smyslu, liturgika, duchovní řečnictví, katechetika, methodika, církevní právo.

§ 6. Latina je řádnou řečí theologických přednášek. Výjimka může býti učiněna jen pro jednotlivé předměty a z důležitých důvodů.

§ 7. Jako professoři theologie mají býti ustanovováni jen ti, kdož svou schopnost dokázali písemní zkouškou a ústní přednáškou na zkoušku; s těmi, kdo schopnost svoji dostatečně již osvědčili jako učitelé nebo spisovatelé, může však býti učiněna výjimka.

§ 8. Při uprázdnění stolice na ústavech diecesních musí býti rozepsán konkurs od biskupa aspoň v celé diecesi. Při ústavech několika diecesím společných má vypsání býti učiněno ve všech těchto diecesích.

§ 9. Kde náboženský fond pečuje o plat professora, oznámí biskup nastalé uprázdnění stolice nejvyššímu úřadu zemskému.

§ 10. Biskup určuje otázky a pečuje, aby písemní zkouška ucházečů byla konána pod dohledem každé zneužití vylučujícím. O jejím vý-

sledku vyžádá si vedle dobrozdání professorův ústavu diecesního také dobrozdání některého jiného theologického ústavu.

§ 11. Posouzení přednášky na zkoušku vykonati má ordinariátní komisař a professoři theologie.

§ 12. Nebylo-li by naděje získat vypsáním stolice schopné uchazeče, postará se biskup o přednášení uprázdněného předmětu. Vyhověl li supplující učitel ve školním roce nadějím v něj kladeným, může jej biskup připustit k písemní a ústní zkoušce, při jejíž posouzení postupovat jest dle §§ 10. a 11.

§ 13. Když byly zkušební výkony posouzeny, volí biskup z uchazečův onoho, jenž skýtá nejvíce záruk pro blahodárnou působnost a ujistí se dotazem na místodržitele, že není proti němu politické námitky, načež mu úřad udělí. Téhož třeba šetřit, označí-li biskup bez předchozí zkoušky konkursní za professora muže, jenž svými výkony jako spisovatel nebo učitel se vyznamenává.

§ 14. Kde theologický ústav jest pro dvě nebo několik diecesí, dohodnou se biskupové o obsazování theologických stolic.

Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo ráčilo tato ustanovení jako úplně se shodující se zásadami v konkordátě vyslovenými schválit a očekává, že ustanovení tato při důležitosti, kterou má vzdělání kleru zaměstnaného v duchovní správě a ve vyučování také pro stát, bez vědomí císařské vlády nebudou změněna.

Zároveň Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo ráčilo nařídit, aby ministerialní nařízení ze dne 30. června 1850 (R.-G.-Bl. Nr. 319), poněvadž neruší samostatného řízení ústavů, bylo rozšířeno na celou říši; proto mají biskupové na počátku každého studijního roku, a to nejdéle do konce prvního měsíce po zahájených přednáškách, zasílati ministerstvu politickým úřadem zemským z ústavů diecesních a klášterních, jejich správě podřízených, tabelli o personálním stavu sboru professorského, pak ve zvláštním poslání seznam předmětů s údajem počtu hodin, jakož i dle ročníků spořádaný seznam theologů s udáním jejich věku a při alumnech prvního ročníku s dokladem o jejich předběžných studiích.

Studijní plán biskupským shromážděním z roku 1856 navržený byl postupně také zaveden při brněnském ústavu bohosloveckém. Počátek učiněn byl již ve školním roce 1857/8. Výnosem biskupského ordinariátu ze dne 1. září 1857 č. 489[1]) bylo nařízeno, že ve školním roce 1857/8 mají býti přechodně přednášeny:

V prvním ročníku: obecná část dogmatiky (5 hodin týdně).

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním.

úvod do písma sv. Starého Zákona, a to archeologie v prvním běhu, introdukce do písma sv. Starého Zákona v druhém běhu (4 hodiny), hebrejština a výklad písma sv. Starého Zákona (5 hodin).

V druhém ročníku: specielní část dogmatiky (9 hodin), úvod do písma sv. Nového Zákona, a to hermeneutika v prvním semestru, introdukce do písma sv. Nového Zákona v druhém semestru (4 hodiny). Specielní část dogmatiky měli ve školním roce 1857/8 vedle theologů druhého ročníku poslouchati též theologové třetího ročníku.

V třetím ročníku: specielní část dogmatiky (9 hodin), theologie morální (9 hodin).

Ve čtvrtém ročníku: pastorální theologie v užším smyslu, liturgika a duchovní řečnictví (9 hodin), katechetika a methodika (5 hodin). Mimo to měl professor dějin církevních a církevního práva vyložiti theologům tohoto ročníku instrukci pro duchovní soudy ve 3 hodinách týdenních.

V studijním roce 1858/9 měla nastati dle uvedeného nařízení ordinariátního pouze změna ta, že theologům třetího ročníku přednášela se jen theologie morální (9 hodin). Při tom však bylo zároveň uloženo professorovi církevních dějin a církevního práva, aby přiměřeným počtem hodin theology třetího ročníku užitečně zaměstnával tím způsobem, že jim vysvětlí důkladně a obšírně instrukci pro duchovní soudy s použitím praktických spisů v příčině zákonodárstvi manželského vydaných.

Po těchto dvou letech přechodných mělo býti ve školním roce 1859/60 definitivně zavedeno nové rozdělení předmětů biskupským shromážděním předepsané. Odtud církevní dějiny přednášeny býti měly v třetím ročníku (9 hodin) a církevní právo ve čtvrtém ročníku (5 hodin).

Na konci zmíněného výnosu opětoval biskupský ordinariát ještě přání, vyslovené již výnosem ze dne 1. října 1853 č. 387, že jednotlivé theologické předměty, jež náleží do určité theologické discipliny, byly-li již tu důkladně probrány, nemají býti znova obšírně vykládány od professora, do jehož oboru rovněž zasahují, a že vůbec nemá býti bez potřeby zabíháno do jiných předmětův.

O zavedení tohoto nového pořádku přednášek měl se theologický sbor professorský dohodnouti na zvláštní poradě za předsednictví vrchního představeného ústavu Dra. Ferdinanda Panschaba konané.

Jak tabellární přehledy theologického studia při brněnském biskupském ústavě diecesním pro školní rok 1857/8 a 1858/9[1]) ukazují, byly skutečně přednášky konány v pořadí výnosem ordinariátním přede-

[1]) Uloženy jsou v archivě alumnátním.

psaném. Rozvrh přednášek ve školním roce 1859/60 definitivně zavedený zůstal platným i v letech následujících. Dle něho přednášeny byly:

V prvním ročníku v prvním běhu: obecná část dogmatiky (5 hodin), biblická archeologie (4 hodiny), hebrejština a výklad písma sv. Starého Zákona (5 hodin); v druhém běhu obecná část dogmatiky (5 hodin), úvod do písma sv. Starého Zákona (4 hodiny), hebrejština a výklad písma sv. Starého Zákona (5 hodin).

V druhém ročníku v prvním běhu: specielní část dogmatiky (9 hodin), biblická hermeneutika (4 hodiny), výklad písma sv. Nového Zákona (5 hodin); v druhém běhu: specielní část dogmatiky (9 hodin), úvod do písma sv. Nového Zákona (4 hodiny), výklad písma sv. Nového Zákona (5 hodin).

V třetím ročníku po oba běhy: morální theologie (9 hodin), dějiny církevní (9 hodin).

Ve čtvrtém ročníku po oba běhy: pastorální theologie v užším smyslu, liturgika a duchovní řečnictví (9 hodin), církevní právo (5 hodin), katechetika a methodika (5 hodin).

Jako předměty nepovinné přednášeny byly od professora biblického studia Starého Zákona orientální dialekty: chaldejština, syrština a arabština.[1]) Vedle toho konány byly zvláštní přednášky o vyučování hluchoněmých a o ritu. Přednášky o ritu konal spiritual, a to 2—3 hodiny v týdnu.

Poněvadž se postupem doby ukázalo, že je záhodno, aby vzhledem na veliký význam školy vyučování v methodických disciplinách při ústavech theologických bylo rozšířeno, nařídil, vyžádav si předem dobrozdání sboru professorského a vrchního ředitele ústavu, biskup brněnský

---

[1]) Přednášky tyto konány byly bezplatně. Žádosti o remuneraci podané professorem Dr. Antonínem Starou (roku 1855) a Othmarem Mussilem (roku 1872) byly vyřízeny odmítavě. Uvedeme tu aspoň vyřízení dané prof. Oth. Mussilovi: Das hohe Cultus-Ministerium hat laut Erlaß vom 16. l. Mts. Z. 2338 eröffnet, auf meinen Antrag wegen Bewilligung einer jährlichen Remuneration aus dem Religionsfonde für die Abhaltung von Vorträgen über orientalische Sprachen an der Brünner theologischen Lehranstalt aus dem Grunde nicht eingehen zu können, weil dieser Gegenstand unter jenen Materien nicht verzeichnet erscheint, welche zufolge der von der bischöflichen Versammlung des Jahres 1856 gestellten Anträge an bischöflichen Lehranstalten gelehrt werden sollen, weil sich ferner gegenwärtig gehalten werden muß, daß bischöfliche Lehranstalten nicht die Bestimmung haben ihre Schüler zur Erlangung akademischer Grade zu qualificiren und weil endlich bei einer Verallgemeinung solcher Ansprüche seitens der übrigen bischöflichen Lehranstalten dem Religionsfonde eine nicht unbeträchtliche Last aufgebürdet würde... Gegeben in der bisch. Residenz zu Brünn den 3. April 1872. Karl, Bischof.

Karel Nöttig (1871—1882) výnosem ze dne 24. září 1871 č. 657,[1]) aby počínaje příštím školním rokem katechetické a methodické vyučování měrou rozšířenou se konalo, případně aby se rozšířilo na všecky čtyři ročníky theologického ústavu.

Předměty tohoto vyučování byly tak rozděleny, že v prvním ročníku přednášena byla pedagogika (2 hodiny v týdnu), v druhém ročníku methodika (2 hodiny), v třetím ročníku theorie katechetiky ve spojení s praktickými cvičeními v katechisování (2 hodiny), ve čtvrtém ročníku taktéž katechetika (2 hodiny). Zařízení toto trvá doposud, s tím toliko rozdílem, že nyní věnují se ve čtvrtém ročníku katechetice 3 hodiny v týdnu. Větší náklad tím vzniklý hradí se ze soukromé pokladny biskupské.

O čtyři léta později, totiž roku 1875 zavedeny byly pro posluchače prvního ročníku přednášky o křesťanské filosofii. Stalo se tak zásluhou tehdejšího professora dogmatiky a fundamentální theologie a nynějšího kanovníka a vrchního ředitele ústavu Msgra. Dr. Josefa Pospíšila. Poznav z vlastní zkušenosti, kterak theologům při studiu theologie fundamentální, zvláště však dogmatiky, jest na velkou závadu nedostatek důkladnějšího předběžného vzdělání filosofického, rozhodl se hned po nastoupení úřadu professorského ve školním roce 1874/5 konati pro theology prvního ročníku přednášky o křesťanské filosofii a přednášel ji odtud bez přerušení dvě hodiny týdně dle učebnice Stöcklovy, později dle Eggerovy Propaedeutiky a konečně dle vlastní knihy, nemaje a nežádaje za vyučování žádné remunerace. V přednáškách filosofie pokračoval ještě po nějakou dobu, když již se stal kanovníkem královské kapitoly brněnské, ač zahrnut byl četnými jinými pracemi povolání svého.

Uznávaje důležitost přednášek těchto pro theology, rozhodl se nejdůst. biskup Dr. František Saleský Bauer přednášky tyto nadále zachovat a podal proto c. k. ministerstvu kultu a vyučování odůvodněnou žádost o zřízení nové samostatné stolice pro křesťanskou filosofii a fundamentální theologii při bohosloveckém ústavě brněnském. Žádost byla vyřízena příznivě. Z nejvyššího zmocnění Jeho c. k. apoštolského Veličenstva schválil ministr kultu a vyučování výnosem ze dne 28. srpna 1898 č. 15.997[2]) systemisování této nové stolice, počínaje školním rokem 1899/1900, tak že se přednáší nyní v prvním ročníku křesťanská filosofie jako předmět závazný 4 hodiny týdně a fundamentální theologie 5 hodin týdně.

[1]) Uložen jest v archivě alumnátním. — [2]) Uložen jest v archivě ordinariátním.

Poněvadž i znalost církevního umění je zvláště za našich dob kněžím nanejvýš žádoucí a prospěšná, byly zavedeny na theologickém ústavě brněnském také přednášky o církevním umění. Nejdříve konal je asi od roku 1880 tehdejší professor německé vysoké školy technické v Brně Augustin Prokop. Jeho přesídlením do Vídně byly však přerušeny a ani po jeho návratu pro nedostatek příslušné remunerace nemohly býti obnoveny. Nezbývalo tudíž než při přednáškách z církevních dějin seznámit posluchače theologie aspoň s nejnutnějšími základy umění církevního. Než na výslovné přání nejd. biskupa Dra Františka Sal. Bauera počal od roku 1889 tehdejší professor dějin církevních a práva kanonického a nynější kanovník kathedrální kapitoly Msgr. Dr. Jakub Hodr konati zvláštní systematické přednášky církevního umění pro theology třetího ročníku jednu hodinu v týdnu. Aby vyučování učinil úspěšnějším, zajímavějším a názornějším, opatřil si svým, a to velmi značným nákladem, ač nedostalo se mu za vyučování žádné remunerace, vzácné pomůcky k vyučování tomu, jež rozloučiv se s ústavem theologickým velkomyslně ústavu věnoval. V přednáškách těchto pokračuje i nynější professor dějin církevních. (P. d.)

Marxův vědecký socialismus a budoucí společnost.

Napsal Dr. Methoděj Kubíček. (O.)

Část druhá.

Rodina.

40. Zbývá ještě promluviti o soukromém životě občanů v socialistické společnosti. Soukromý život soustřeďuje se především v rodinném životě. Poměr mezi mužem a ženou v manželství bude dle marxistů v budoucnosti podstatně změněn.

Marxisté navykli při všem viděti jen stránku hospodářskou a proto posuzují také manželství výlučně jen po stránce hospodářské. Myslí, že hlavně majetkové poměry rozhodují uzavírání sňatkův, a manželství prý jest jen poměrem závislosti ženy na muži, ana žena podřízena jest muži a na něm hospodářsky závislá. Kapitalistická výroba velmi pozměnila dřívější poměry rodinné. Za starších dob staral se muž o výživu rodiny, žena pak konala domácí práce a vychovávala dítky. Nyní je tomu jinak. Věci, které dříve žena zhotovovala v domácnosti, vyrábějí nyní hromadně, lacino, rychle a lépe továrny. Takto ubráno mnoho ženě z hospodářské působnosti v domácnosti. Nízká mzda mužova donutila ženu, aby vstoupila do továrny a přispívala svým výdělkem vydržovat do-

mácnost. Ženě pracující po celý den v továrně nezbývá ovšem mnoho času na domácí práce a výchov dítek. Poznamenáváme, že takové poměry jsou nepřirozeny a co do výchovu dítek škodlivy. Hájiti jich dovede jen člověk, jemuž hromaditi peníze jde nade všecko. Proto v novější době jeví se snaha, aby vybavena byla žena z lopotného víru života výrobního a byla opět navrácena rodinnému krbu. Právem! Hmotný prospěch plynoucí z práce matčiny v továrně nevyváží nesmírné škody, jíž trpí rodinný život, blaho dítek a tím i blaho celé společnosti. Vyrvati ženu z rodinného kruhu, z kruhu dítek a vehnati ji do továren mohl jen po penězích lačnící kapitalismus liberální, který si nenasytně žádá: jen více, a to hodně lacino. Jemu byla a jest vítána práce ženy, ano i slabého dítka, poněvadž jest lacinější než práce mužova. Avšak socialismus nechce zla napraviti, nýbrž chce dovršiti zhoubné dílo liberálního kapitalismu.

Marxismus myslí, že uvolnění ženy z rodinného kruhu, které jest výsledkem hospodářského vývoje, nelze již napraviti, nýbrž že vývoj bude pokračovati a dospěje až tam, že bude žena úplně zbavena povinností, jež ji váží na rodinu a domácnost.

Osvobozující vývoj promění prý jednu práci domácí za druhou v práci zvláštních podniků průmyslových, promění ženu z pracovnice v jedné domácnosti v dělnici ve velké výrobě a postaví ji takto hospodářsky na roveň s mužem. Nejsouc již hospodářsky závislou na muži, stane se svobodnou i osobně, t. j. nebude se cítiti poddanou muži již ani jako osoba. Hospodářské a společenské osvobození osvobodí ženu i po stránce duševní a osobní. Bude státi vedle muže jako rovnocenný člen společnosti, „soudružka“ vedle „soudruha“. Dalším důsledkem nového postavení ženy bude, že láska bude svobodná, osvobozená jak od hospodářských překážek tak i od nízké spekulace. „Jsouc úplně svobodnou“, dí Kautsky v erfurtském programě, „rovnou muži, zašlápne prostituci každého druhu, zákonnou i nezákonnou a dá pevné kořeny — poprvé ve světové historii — jednoženství pro muže a ženu stejně závaznému, učiní je skutečným a ne pouze slovným zřízením.“ (Str. 147.)

Zřejma jest jednostrannost marxistů při nazírání na manželství. Nevšímají si, že vedle hospodářských zájmů poutají muže a ženu daleko vyšší a vznešenější vztahy. Jsouce materialisty nemají pro ně ovšem ani smyslu ani pochopení. Žena jest na muži hospodářsky závislá a proto jest mu také poddána. Z hospodářských důvodů stalo se prý jednoženství u vzdělaných národů pravidlem, poněvadž hmotné poměry nedovolují muži, aby si vydržoval více než jednu ženu, a to zvláště za našich dob, kdy působí jen výlohy, nezvětšujíc prací v domácnosti blahobytu jako dříve. Tehdy byla žena produktivním statkem, dnes je spíše přepychem. Odtud také zjev povážlivou měrou se množící, že muži se nežení, nejsouce s to, aby vyživili ženu a rodinu.

Na základě řečeného poznáme, jaké změny očekávají marxisté v budoucnosti, co se týče manželství.

Hospodářským osvobozením lidstva bude osvobozena také žena dosavadního jha, které jí ukládá manželství. Žena bude na muži ho-

spodářsky nezávislá, bude míti stejná práva s mužem, jsouc mu společensky v každém směru rovna. Společenská zařízení sprostí ženu prací, spojených s vedením domácnosti a výchovem dítek. Společensky a hospodářsky osvobozená žena zvolí si muže podle náklonnosti srdce a položí podle slov Kautského poprvé v dějinách pevný základ „k jednoženství pro muže a ženu stejně závaznému a učiní je skutečným a ne pouze slovným zřízením.“ Klamal by se však velmi, kdo by z těchto slov soudil. že v socialistické společnosti bude jednoženství, jak je přikazuje křesťanství. Slovu „jednoženství“ rozumějí socialisté zcela jinak. V socialistické společnosti bude míti žena arci vždy jen jednoho muže, ale jen pokud se jí bude líbiti, pak si vyvolí jiného podle náklonnosti srdce. Podobně také muž. Pak ovšem bude „zašlápnuta prostituce každého druhu“, poněvadž bude muži a ženě dovoleno přerušiti kdykoliv společné bývání a voliti si nového druha. Zmizí tedy jméno „prostituce“, ale věc bude horší jako všeobecné zařízení společenské.

Snadno můžeme dokázati, že si marxisté „jednoženství“ v budoucí společnosti představují tak, jak jsme naznačili. Jak známo, vyličují jednotlivé epochy společenské jako opakování dřívějších epoch „na vyšším stupni“. Budoucí komunismus, socialistická společnost, bude podle zákona negace opakováním prapůvodního komunismu, ovšem že „na vyšším stupni“. V primitivním komunismu, jak Engels ubezpečuje, bylo manželství skupinné Proto vyskytne se i v novém komunismu, ale ve formě rozšířenější, nejsouc již omezeno na skupinu nebo hordu. „Lze tudíž podle zákona negace a podle toho, co jsme o prvotní rodině slyšeli, budoucí stav rodinný snadno dedukovati resp. předpovídati. Bude to opět komunismus, ale komunismus šetřící vymoženosti monogamní, t. j. muž a žena budou žíti spolu jen tak dlouho, pokud se jim bude líbiti — vymoženost monogamní; rozejdou se a spojí se se ženami a muži jinými, jak se jim zalíbí — komunismus. Původní komunismus byl promiskuitou současnou (pokud to vůbec jest možné), komunismus budoucí bude promiskuitou posloupnou — jakýsi pohlavní historismus, jak se na filosofii po výtce historickou také sluší a patří.“ [1])

Co jsme zde pravili o budoucím manželství, přiznává Bebel bez obalu. Bebel jako všichni socialisté hoví názoru, že pohlavní pud je centrem životním, a že se mu musí hověti co nejdříve a co nejvíce. O budoucích sňatcích praví Bebel: „Takový sňatek bude jako v pravěkých dobách soukromou smlouvou bez zasahování nějakého funkcionáře... Člověku má býti umožněno, aby mohl svobodně rozhodovati o nejmocnějším pudu jako rozhoduje o každém jiném pudu přirozeném. Ukájení pohlavního pudu jest právě tak osobní záležitostí každého jako uspokojování jiných pudů, na př. hladu nebo žízně. Nikdo za to není zodpověden a nepovolaný nemá práva do toho se míchati. Soudnost, vzdělání a nezávislost usnadní a říditi budou správnou volbu. Dostaví-li se nesnášelivost, zklamání, nechuť, pak přikazuje mravouka, aby zrušen byl poměr, který se takto stal nepřirozeným a proto i nemravným.“ [2])

[1]) *Masaryk* l. c. str. 435.
[2]) *Bebel,* Die Frau, str. 192.

To je zajisté upřímná a otevřená řeč, jejíž krátký smysl jest, že socialistická společnost se prohlásí pro „volnou lásku“ v plném slova smyslu. Touto vějičkou získává si socialismus srdce soudruhův a soudružek nemalou měrou. Jako buržoasie tak i socialisté již dnes holdují této zásadě, pokud mohou. Ovšem zatím jest „volná láska“ pro „chudé“ proletáře ještě spojena s různými nepříjemnými opletačkami. Především je tu manželka s dítkami a stát nedovoluje, aby se jich prostě zřekl a volil si jinou družku, anebo svedená, po případě úřad donucuje soudruha, aby se také staral o dítky. Všem těmto nepříjemnostem bude odpomoženo v socialistické společnosti; kdož by tedy po ní nezatoužil!

41. „Volnou lásku“ vyžaduje nezbytně celá povaha socialistické společnosti. Vyžaduje ji především naprostá svoboda občanů, která by byla omezena, kdyby byl někdo vázán manželstvím pro celý život na jednu, a to snad nemilou a protivnou osobu. Vyžaduje ji právo směti „nejmocnější pud“ po libosti uspokojovati, čemuž by překážel nerozvížitelný svazek manželský. Nad to, jak jsme již pravili, socialistická společnost bude vyšším stupněm prvotní společnosti kommunistické, v níž byl společným majetek i ženy. Po obnovení prapůvodního stavu lidstva v socialistické společnosti bude obnoven i původní prý poměr muže a ženy. Dosti možno jest, že společnost ještě v jiném směru navrátí se k přírodě napodobíc ji. V přírodě zapuzují silnější zvířata slabší a méně schopné soupeře a opanovávají pole. Tak stará se příroda sama o zdravý a silný dorost. Společnosti by také zajisté mnoho na tom záleželo, aby dorost byl zdravý a silný, proto by se asi nějakým způsobem postarala, aby se nerodilo na těle i na duchu umrzačené potomstvo z neschopných rodičů, stižených nemocemi anebo různými nedostatky.

Konečně v socialistické společnosti by byly všechny podmínky, aby mohla volná láska býti všeobecně zavedena. Socialisté podobně jako všichni, kterým jsou křesťanské řády trnem v oku, poukazují proti nerozvížitelnosti manželství hlavně na to, že v jistých případech může se státi život pro manžely obtížným, ano nesnesitelným, a proto prý jest „nemravno“ nutiti je ke společnému životu. Předstírají tedy zájmy a prospěch manželů, zapomínajíce a vlastně úmyslně zamlčujíce, že při manželství neběží pouze o soukromý zájem manželů. Běží tu také o zájmy dítek a v poslední řadě o zájmy celé společnosti. Prospěch soukromý však musí ustoupiti prospěchu obecnému. Z té příčiny státy, byť se také nestaraly o církevní předpisy co do manželství, přece omezují rozvody a v případě rozvodu stanoví přesně, kdo a jak se má o dítky starati.

Starost o dítky odpadla by úplně u socialistické společnosti, poněvadž by ona sama pečovala o dítky, živíc a vychovávajíc je ve společenských ústavech. Odpadla by tady největší překážka volné lásky. Muž by se nepotřeboval starat ani o ženu ani o děti. Nač se potom ještě na někoho trvale vázati?

Socialistická společnost ve vlastním zájmu zabere všechen výchov dítek. Ve společenských ústavech budou dítky vyrůstati od nejútlejšího

mládí, učíce se a vzdělávajíce až do dne, kdy vstoupí do řad pracovníků. Pravíme „od nejútlejšího mládí“, poněvadž společnost by rodičům dítko na dlouho neponechala, ba ani by nesměla ponechati. Trvání a zdar společnosti bude záviseti především od toho, dovede-li si vychovávati pokolení proniknutá socialistickým smýšlením a nazíráním, podle něhož bude pravdivo a rozumno jen to, čemu učiti bude socialistická věda, vše ostatní odporující tomu bude nepravdivo a nerozumno. Ale toho dosáhne společnost, uzavře-li dítky hned od nejútlejšího mládí, kdy prosty jsou ještě jiných dojmů, do svých ústavův a dá jim učitele a vychovatele duší tělem oddané socialismu. Kdyby smělo dítko na př. do šesti neb osmi roků zůstávati doma anebo aspoň s rodiči častěji se stýkati, jak snadno by mu mohli rodiče vštípiti základní pravdy náboženské, naváděti ke zbožnosti, anebo by mu nespokojený otec mohl vštípiti zárodky nenávisti proti společenskému řádu aneb docela povolovati v náklonnostech příčících se socialistickým zásadám a nazírání. Ohrožovala by se tedy společnost ve svém trvání, kdyby dopustila, aby vedle vychovatelův a učitelů společností ustanovených, a tedy osvědčených směly ještě jiné osoby míti vliv na dítko. Také smysl rodičů pro obecné blaho by trpěl, kdyby dítky byly ponechány jejich výchovu.

Pravděpodobně by ponechala společnost dítko rodičům resp. matce nanejvýš jen potud, pokud dítko matky nezbytně potřebuje, pak by je převzala sama a odloučila od rodičův. A kdyby matka ani v prvních měsících se nechtěla o dítko starati, postarala by se o ně společnost sama.

Dítky ve společenských ústavech vyrostlé a vychované nebudou pak snad znáti ani svých rodičů nebo bratří, sester nebo příbuzných. I to bude k nemalému prospěchu společnosti, vymizí-li ze srdcí znenáhla vědomí příbuzenské souvislosti, a budou-li všichni ve „společnosti“ ctíti svou společnou matku a sebe navzájem pokládati za bratry a sestry. Pak teprv celá společnost bude jedinou velkou rodinou a nikdo nebude míti zvláštních zájmův a ohledů, plynoucích hlavně z příbuzenských svazků.

Jak praveno, společnost vedená zřetelem na vlastní prospěch, a aby zabezpečila své trvání, musila by se nutně zmocniti dítek co nejdříve a vyhraditi si samojediná všechen vliv na jejich výchov a vzdělání. Posvátnost manželství nebo rodiny, posvátnost práv otcovských jsou pro pravého socialistu věci, jimž se směje a jsou mu nenáviděny jako náboženství, jež je posvěcuje. Dle jeho mínění kladou váhu na tyto věci, jako základ spořádaného života společenského jen ti, kdož dosud vězí v zastaralých předsudcích. Nová doba prý důkladně vyčistí zastaralé názory a předsudky a odstraní všechna zřízení z nich vzešlá. Snad v druhém a třetím pokolení budou tyto předsudky z dřívějších dob působiti ješ'ě některé nesnáze, ale pak to pomine znenáhla samo sebou. Nejvíce k tomu přispěje socialistický výchov mládeže, socialistická škola.

Tak soudí socialisté! A můžeme říci, že jejich naděje skládané do příštího výchovu jsou v jisté míře oprávněny. Vidíme již dnes, že

škola a výchov slouží mnohdy strannickým účelům, národnostním snahám, státním zájmům a nalézá se dosti lidí, kteří se ochotně stavějí ve službu strannickosti, zapomínajíce na vznešený úkol, který plniti mají jako vychovatelé svěřené mládeže.

Naznačili jsme již, k čemu by socialistický výchov především směřoval. Nejpřednější jeho snahou by bylo, utlumiti v dospívající mládeži náboženské, národní, příbuzenské a stavovské vědomí a vštípiti jí vědomí a smýšlení socialisticko-atheistické. Na druhém místě by výchov směřoval k tomu, aby vychovával zdatné pracovníky. Víme již, že podle předpovědí marxistů budou vycházeti ze společenských ústavův individua všestranně vzdělaná, přímo zázračná, která dovedou konati každou práci, jak a kde toho bude společnost a potřeba vyžadovati. My ovšem v existenci takových individuí v budoucnosti nevěříme. Jen podotýkáme, že co Bebel a jiní marxisté vypravují o výchovu dítek, o hojnosti prostředků k rozvoji duševních a tělesných schopností, o pohodlí, jímž budou všichni chovanci v ústavech obklopeni, o velkolepých výsledcích vychovatelské methody socialistické a pod., má jen za účel zastříti drsnou pravdu, že socialistická společnost hodlá dopustiti se dosud v dějinách neslýchaného násilnictví a bezpráví. Nedbajíc práv božských a lidských, chce se zmocniti mládeže, aby si ji vychovala po své chuti a zneužila ku svým záměrům.

O způsobu pak, jakým chtějí socialisté upraviti poměr mezi mužem a ženou, rodiči a dítkami, pravíme, že jest přistřižen úplně podle vkusu lidí mravně pokleslých, kteří v manželství hledají jen rozkoš, ale štítí se plniti povinnosti z manželství plynoucí a přinášeti oběti rodinným životem ukládané.

Kdyby socialistická společnost se měla uskutečniti a byla zbudována na takových základech, zahynula by brzy mravní hnilobou, zkažeností a zpustlostí.

Závěrek.

42. O moderním socialismu, jehož vynikajícím představitelem jest v naší době Marxův „vědecký socialismus“, poznamenává Jindřich Pesch, že „je závěrkem čtyřstaleté periody revoluční, poněvadž odvozuje z revolučních idei liberalismu nejkrajnější důsledky vůbec myslitelné. S ním končí ono ideové poblouzení, které nahromadilo v Evropě více ssutin a vyvolalo ohromnější převraty nežli stěhování národův.“ [1]) Odboj započatý protestantismem proti Církvi obrátil se ponenáhlu proti státu zbudovanému na křesťanských zásadách. Když se vyzuřil v nesčetných revolucích proti státnímu zřízení, obrací se nyní proti společenským řádům, ustáleným a posvěceným staletími, aby z nich vymýtil poslední zbytky upomínající na křesťanství. Zevnějšího výrazu dochází duch odboje v naší době v moderním socialismu. Socialismus bojuje proti všemu, co jest, a přísahá všemu dosavadnímu zkázu. Chce ze

[1]) *Heinr. Pesch S. J.*, Liberalismus, Socialismus etc., str. 21.

základů vyvrátiti společenské řády nynější a vytvořiti novou společnost, která prý přinese lidstvu kýženou svobodu, štěstí a blaženost v takové míře, že již nezatouží ani po blaženosti v nebi. Osvobozené lidstvo, stanouc se pánem svého osudu a zařídíc jej vědomě k cílům přírodou vytčeným, nastoupí prý trvale cestu pokroku a vzdělanosti. Tak schlubně mluví socialismus a chystá se opravdově k poslednímu, rozhodnému boji, v němž má vzíti za své kapitalistická společnost.

Z toho patrno, že „otázka, o níž se jedná v přítomnosti, je prostě tato: Bude dosaženo pokroku ve svobodě a blahobytu, po němž touží davy lidu, absolutním panstvím člověka osvobozeného od zákona božího? anebo bude také potom tato otázka rozluštěna, jak tomu bylo v minulosti, v souhlase s naukou, jež činí službu boží první podmínkou každého pořádku, každé svobody, každého práva?“ [1]) Jaké bude konečné rozhodnutí? Jistotně ne takové, jaké předpovídá marxismus. Jako jest nesprávný a falešný materialismus, tak nelze trvale udržeti, co jest na něm zbudováno. Společnost, nechtějící nad sebou uznávati ani Boha ani pána a směřující celou činností jen k požitku jako nejvyššímu cíli lidstva, zahynula by v krátké době vnitřní rozervaností a mravní hnilobou. O tom není pochyby! Dějiny lidstva mluví jasnou řečí a vypravují o smutném osudu společností, států a národů, které se pokoušely o to, po čem touží socialismus.

O socialní demokracii, která halíc se v roucho vědeckosti tak sebevědomě vystupuje, opakujeme slova Lorenzova: „Její hlasatelé přísahají, že si podmaní brzy celý svět a přinesou mu nové a největší blaho. V pravdě však jsou pouze sektou a marxismus jest episodou. Pro marxisty v jejich čisté, nefalšované podobě nemá živná, bujná půda přítomnosti žádné výživy. Propadnou nutně víc a více samotě a stařeckosti a ‚odumrou‘ v suchých pouštích vyprahlých formulí.“ K takovému závěrku dochází Lorenz pozorováním událostí v lůně socialně-demokratické strany v zemi, kdež nejmohutněji se rozvinula. Strana, která dovedla kdysi v mocném rozmachu statisíce nadchnouti, shromážditi kol rudého praporu, organisovati k útoku na buržoasii, již není jednotným, pevným celkem. Je rozdělena ve dvě strany, stranu praktických politiků střízlivého pojetí a stranu marxovských dogmatiků, fanatických to ideologů, reakcionářův a revolucionářů zároveň. (Lorenz.) Výroční sjezdy jsou toho výmluvným dokladem. S velkým úsilím, po případě terrorismem, dovedou předáci jakž takž udržeti na venek zdání jednotnosti ve straně. Ve skutečnosti však pojí obě strany již jen — jméno!

Pod vlivem nových hnutí časových odtrhují se menší větší částky od strany, která kdysi chtěla veškero dělnictvo spojiti ve svém táboře.

Ani marxismus neubrání se osudu všeho pozemského, stárnutí a konečného zániku. Vědecký socialismus zanikne jako přečetné jiné soustavy filosofické a národohospodářské před ním. Co dnes socialně-demokratickou stranu především udržuje pohromadě, není vědeckost a

---

[1]) *Charles Périn*, Die Lehren der Nationalökonomie, str. 3.

správnost marxismu, nýbrž něco zcela jiného. Je to na prvním místě dobře vybudovaná organisace, v jejíchž službách stojí řada agitátorů vyzbrojených marxovskými formulemi. „Tyto formule jsou i pro průměrného agitátora pokladem, kterým vyniká nad průměr — a ne vždy jen nad průměr — jiných stran. Není snad skutečně otázky veřejného života, na kterou by neměl kterýkoli socialně-demokratický Novák nebo Dvořák odpověď připravenou Takto nabývají významu lidé, kteří by jinak žili jako dělníci doutníkoví anebo hostinští život obstojný nebo i dobrý, avšak naprosto soukromý, a jsou ovšem vědomím takovéhoto významu nadobyčejně proniknuti. Tento význam vděčí jen z nejmenší části své osobě, z hlavní ale formulím, jimiž jsou opředeni. Lpí proto na nich také houževnatě a vytrvale. A kdyby sám Marx z mrtvých vstal a prohlásil, že jeho celé dílo spočívá na omylu, marxisté věřili a učili by na dále tomu, čemu dosud věřili a učili, byli by marxovštější než Marx. Tito průměrní agitátoři žijí ve stálém a úzkém styku s massou svých soudruhů strannických, cítí jako oni, mluví jako oni, kontrolují je však také a drží je na uzdě. Jsou poddůstojníky socialně-demokratické armády, leč bez povinné subordinace. A vzeprou se, uzdá-li se jim za dobré... Bylo kdysi se strany socialně-demokratické řečeno, že nikdo, a to ani Bebel ani Liebknecht nemůže stranu rozvrátiti. Zajisté že nikoli; neboť Müller a Schulze, Dvořák a Novák drží stranu pohromadě, stlačují ji v síť marxovských formulí.“ [1])

Pravíme-li, že budoucnost nenáleží marxismu a jeho stoupencům, nechceme tím říci, že zanikne socialistické hnutí vůbec. Podstatou svou, nepřihlížíme-li k různým uměle vneseným přídavkům, směřuje k hospodářskému a politickému osvobození dělnického lidu a k zavedení spravedlivějších řádů společenských. Žijeme v době společenských převratů, v nichž pozvolna berou za své různé pozůstatky z dřívějších dob, a rodí se nová doba Odstrkovaní a utlačovaní volají vždy hlasitěji po svých právech. Mnoho již bylo vykonáno ve prospěch dělnictva, mnohé křiklavé bezpráví odstraněno. Ale podotýkáme výslovně, že socialní demokracie o to přímé zásluhy nemá; neboť jí vůbec neběží o zlepšení poměrů dělnictva v nynější společnosti Žádá si naopak, aby se vzmáhala bída a utrpení proletariátu tak, aby konečně zoufalstvím dohnán byl k socialní revoluci, od níž si marxisté slibují uskutečnění své vidiny — socialistické společnosti. Uspokojení dělnictva v přítomných poměrech společenských znamenalo by ohrožení, ano úplné zmaření plánů marxistů.

Jen nepřímo má socialní demokracie zásluhu o zlepšení poměrů dělnictva, a to tím, že dělnictvo sorganisovala a naučila sorganisované domáhati se a hájiti si svých práv Tím přinucena byla ostatní společnost zabývati se odstrkovanými a býti proti nim spravedlivější.

Socialistické hnutí má vedle zmíněného cíle, myslíme, ještě jiný a vyšší význam. Zdá se, že jest v rukou Prozřetelnosti pro naši společnost trestem a spolu i lékem. Nespokojené a bouřící se dělnictvo,

---

[1]) *Lorenz*, Moravská socialní demokracie, str. 128.

vychovávané svými vůdci pro revoluci, bude asi jedenkráte v rukou Prozřetelnosti mstitelem hříchův a nepravostí páchaných společností proti božským a přirozeným zákonům po dlouhou dobu. Svět pozná zase, že hřích zůstává hříchem, byť i národové se ho dopouštěli; pozná, že ruka Páně není ukrácena. Dojde-li kdy k socialní revoluci, bude krvavým křtem lidstva, z něhož vyjde obrozeno. Nové pokolení budouc poučeno hroznou a bolestnou zkušeností, naučí se opět báti Boha a sloužiti jemu.

Rusínské písemnictví.

Podává Alois Koudelka.

Květnové číslo (5.) „Literaturno-nauk. Vistnika" přináší zprávu, že choroba Dr. Ivana Franka, jednoho z nejplodnějších a nejvšestrannějších pracovníků na poli literním, vědeckém a socialním, jest rázu velmi vážného, ohrožujícího další činnost jeho. Zpráva ta zavdává mi příležitost, abych čtenáře „Hlídky" seznámil poněkud s předními spisovateli rusínskými. Podkladem tohoto referátu jest obšírně a hluboce založená studie Alexandra Hruševského: „Současná literatura ukrajinská a její typoví představitelé", uveřejňovaná dosud ve „Věstníku" shora zmíněném.

Hanna Barvinok zůstala věrna po celou svou čtvrtstoletou působnost týmže názorům a tendencím, jež hned v prvních svých povídkách projevila. Ač pocházela ze vzdělané, šlechtické rodiny, jala se záhy pozorovati vnímavým zrakem život selský a naslouchati rodné mluvě. Hned v prvních jejích povídkách ostře vystupují i co do výběru i co do zpracování náměty charakterisující její literární způsoby. Názvy prvních jejích povídek jsou: „Licho ne bez dobra" a „V oseni lito". V oné vystupuje selská dívka, jež žila u svého ženatého bratra, potom však se provdala za neznámého jí člověka, plna pochybností a obav do budoucna, potom však mu zvykla a byla spokojena se svým osudem. V povídce „V jeseni léto" líčí spisovatelka starého už venkovana, jak mu bylo smutno po smrti první ženy, jak mínil už do smrti vdovcem zůstati, ale jak se v manželství s vdovou Olgou, s níž se náhodou poznal, ještě na stará léta na něho štěstí usmálo. Oblíbenou formou Hanny Barvinokové jest autobiografický monolog, co autorka ze svého přičiňuje, slouží jedině k objasnění nebo doplnění postav a psychologie jejích hrdin a hrdinek. Autorka používala té formy proto, aby co nejvěrněji podala řeč lidu, a to se jí daří tak, že se vám zdá, jako byste četli stenografované zápisky folkloristické. Malebnosti pak dodává jim vplétáním do vypravování úryvků z národních zpěvanek, jakož i zkazek. Co do postav, vybírá autorka se zálibou osoby povah měkkých, passivně trpných, povahy ráznější méně se jí daří, když k nim tu a tam sáhne. To spolu s charakteristickou mluvou dodává povídkám jejím sladce

měkkého zabarvení a vyneslo jí tu a tam porok, že idealisuje jak život tak lidi. Oblíbeným pak thematem jejím jest líčení rodinného života, jakož i jednotlivě vzatého; poměr mladých (dětí) k starým, muže k ženě — toť nejčastější její náměty. V spracování pak daří se jí nejlépe prosté, primitivní situace: jak se mladík do dívky zamiloval, jak se jim v té lásce vedlo u rodičů, jak se konečně život jejich ulahodil atd., nebo jak trudno žíti s nemilým, s ochlastou mužem anebo s celou rodinou se nuzovati. Poněvadž tyto smutné autobiografie pochodí zpravidla z úst žen, možno H. Barvinokovou nazvati spisovatelkou a malířkou osudu žen, nebo-li ještě přesněji ženského hoře.

Alexandr Koniskij vynikl jako žurnalista i jako povídkář a satyrik. Když Koniskij započal svou literární činnost, bylo nevolnictví už zrušeno, proto také dává jen starším osobám svých povídek vzpomínat oněch neblahých dob a časů. Tak v povídce „Starci“ vypravuje žebrák, jak pán vzav peníze za výkup se zbláznil a ježto o tom nikde zápisu neučinil, jeho nástupce zničil celou rodinu „svobodníkovu“. V povídce „Chorá duše“ zmiňuje se zase stará babka o mravně škodlivém vlivu panského dvora na vesnici. V povídce „Protestant“ vylíčil autor sedláka, jenž pro svou povahu nemohl se spřáteliti s podmínkami nevolnického života. Dávno očekávaná svoboda dostavila se jaksi nepozorovaně, se svobodou pak dostavily se různé pochybnosti a nedorozumění, jež líčí v povídce nesoucí název „Pivniv praznik“. Celkem možná říci, že pamětníci nevolnictva nejsou valně spokojeni s novým pořádkem, neboť spíše dřel je sice pán, ale teď ti svobodní otočeni jsou celým rojem lidí lačných cizího sousta, starajících se jedině o to, jak by „chłopa“ obalamutili. To líčí autor v těchto povídkách: „Spokusliva niva“ a „Navviperedki“. V povídkách těch ukazuje však autor také, cože příčinou úpadku selského stavu, nedostatek totiž vzdělání, vědomí pospolitosti a porozumění pro daná práva, a z té příčiny vyzývá intelligenci, by vycházela vstříc tužbám prostého lidu (povídka: Hříšníci). Odtud si také vysvětlíme, že sympathie autorovy platí poctivým pracovníkům ve prospěch blaha ukrajinského lidu (povídka: Neprimirena, Jurij Gorovenko).

Ivan Levickij-Nečuj, ač rovesník Koniského, vystoupil na na pole literární mnohem později, za to však byl plodnějším a všestrannějším ve své literární činnosti. U Koniského vystupuje všude patrně publicista, u Levického toho není, on vychází všude ze skutečnosti; Koniský jaksi se stotožňoval se svými osobami, Levickij patří na vše s hlediska spisovatele, klidného pozorovatele, u onoho, možná říci, převládá více živel lyrický, u toho epický. Levickij vtiskuje ráz všeobecnosti všem jednotlivostem ve svých povídkách; na první pohled zdá se vám, jako by vám Levickij vypravoval individualní historii jednotlivce nebo té které rodiny, ale Levickij podává vám ji tak, že nabývá rázu typického Levického lze nazvati prvním výtečným vystižitelem ukrajinského života z různých jeho stran. Jeho povídky podávají vám celý vývoj jeho po stránce kulturní, socialní a národohospodářské.

Vzpomínky z dávných let nevolnických naleznete u něho v povídce „Mikola Džera“, jenž je typickým výrazem vtěleného protestu, člověk více než kdo jiný vnímavý k nespravedlivosti, s níž se stále „pere“. Touhu po vlastní zemi, po samostatnosti vylíčil v povídce „Dvi moskovki“, v „Propašti“ ulevuje zase bolu nad neuskutečnitelností této touhy u mnohých. V povídce „Burlačka“ líčí opět zhoubný vliv panské práce na morálnost. V povídce „Pričepa“ stěžuje si do požírání ukrajinských lesů panskými cukrovary. „Ribalka Paras Krut“ a „Prijateli“ obírají se zase vykořisťováním a ochuzováním selského lidu vydřiduchy à la: židé, krčmáři, lichváři a jak se ta žoužel jmenuje. Intelligenci, měšťanstvu, od nichž lze nadíti se spásy pro venkov, věnovány jsou povídky: „Chmari“, „Starosvicki baťuški“ a „Nad Čornim morem“.

Spisovatel, jemuž až dosud podařilo se zachovati své incognito, Panao Mirnij (pseudonym literární), může pokládán býti za dovršitele díla Levického. Za nejlepší jeho práci, až dosud oblibě se těšící, prohlásiti dlužno jeho povídku „Chiba (zdaž) voli revut jak jasla pouni?“ Na první pohled zdá se vám to býti biografie sedláka Čipky, vybudovaná na základě nastavších poměrů životních na venkově — u lidu selského — po reformě. Autor však nespokojil se s osudem samého Čipky, nýbrž učiniv daleký exkurs do minulosti, do historie jeho předků, podává nám vlastně historii stoletou celé jedné osady. Následkem toho povstala z jeho prosté povídky celá kronika, jakými jsou mnohé povídky Levického, s tím toliko rozdílem, že Panao Mirnij vylíčil nám podrobněji a přesněji tehdejší poměry socialní než tomu u Levického, a ježto také hlouběji prohloubeny jsou psychologicky jeho postavy, proto zmíněnou povídku lze nazvati plným obrazem tehdejšího socialního vývoje. Tutéž látku pojednává Panao Mirnij ve své povídce, doplnění oné, „Licho (zlo) davne i sogočasne.“ I tu máte historii ukrajinské celé osady, jenom že ne historii stoletou, nýbrž kratší dobu v sobě pojímající. Že z povídek P. Mirnijových vane smutek, netřeba snad ani podotýkat, smutek zmíněný přitlumen bezstarostnou radostí věku dětského v povídkách „Morozenko“ (Mráz) a „Deň na pastivniku“, jež jsou pravými skvosty dětské psychologie. „Lichi ljudi“ (což ironicky míněno jako o přezdisku lidem od lhostejných a nevšímavých, kteří se opravdově starají o zlepšení životních poměrů lidu selského) obírají se kruhy intelligentními.

Ivan Franko, novinář, povídkář, poeta a učenec, tím napověděno, jak všestranná byla činnost až do nynějška tohoto neobyčejného muže. Krušný a trnitý byl život Frankův (byl synem prostého vesnického kováře), o tom hojnost dat podávají nám jeho autobiografické zápisy a vzpomínky tu v jeho povídky vpletené, tu zase samostatně v jednotlivých ucelených črtách vylíčené. Jako odchovanec Dragomanova byl Franko jedním z tvůrcův a předních borců radikalismu v lidu haličském, což mu vyneslo také několikeré uvěznění. Na kolbiště literární vystoupil Franko prvně jako básník, potom přešel k prose, a to jak krásné tak i rázu čistě a přesně vědeckého, zkusil také svých sil na poli dramatiky. Básně jeho nesou se tonem něžné lyriky a zase plynou tokem čiré

epiky, ač tu i tam zasviští v nich důtky zžíravé satiry. Aby čtenář jasně a dobře porozuměl tendenci literní činnosti Frankovy, musí si uvědomiti, že v letech sedmdesátých minulého století nastal jak v literatuře ruské tak v polské silný otřes a převrat v názorech o úkolech písemnictví. O té době vystupuje v popředí tam i zde záliba a obliba pro otázky socialní a realnější nazírání na život. V Haliči však ještě tyto ideje neprorazily, teprve Franko razí jim tu dráhu, a to svými povídkami vzatými ze života boryslavských naftařů (viz moje překlady uveřejněné v „Hlase"). Vemte si kteroukoliv povídku Frankovu, z každé ovane vás jeho vroucí soucit s malými, přihnětenými, utlačovanými a mocný hlas protestní proti násilníkům a utlačovatelům. Přečtěte si jeho obrázky z dětských let „Můj hřích", „Olůvko" (v „Čechu") a „Schönschreiben" a neubráníte se slze. Pravda, že už před Frankem sympathisováno s lidem selským, on však dal těmto sympathiím projevení a vyjádření přímo krví psané. A ze sympathií těch nevylučuje autor nikoho, ni žida ni Poláka, ač na druhé straně nemilosrdně je jako representanty vyssavatelů prostého lidu a jako nepřátele hnutí rusínského mrská a šlehá. Není jedné stinné stránky v životě jeho rodáků, které by si Franko nevšímal a na zjasnění jejich prostředků neudával. Panská pýcha a zlovůle, lichvářstvo, pijanstvo, vystěhovalectví, proletariat lidu dělnického — se všemi těmi zloduchy shledáte se v povídkách Frankových. Počet prací jeho nesmírně veliký, proto omezil jsem se tu na charakteristiku Frankovu na základě některých jenom jeho prací Vemte si na příklad jeho poměrně nejdelší povídku „Perechresni stežki", v níž si vytkl vylíčiti snahy intelligenta, mladého advokáta Rafaloviče, ve prospěch obecného dobra. Autor popisuje nám tu nejprve nedůvěru lidu k pánům (třebas někteří z nich z lidu vyšli), držícího se staré zásady „nikoli jakos paňska laska chlopovi na zdorovlja ne vichodit." Dále odůvodňuje tuto nedůvěru líčením nespravedlivého soudce a jiných přiživníků na těle obecného lidu, líčí svoje zoufalé okamžiky v zápase tom, proplétaje vše to svou osobní touhou po štěstí, ale i v tom doznává jeho idealismus zklamání. Povídka ta snad po boryslavských obrázcích patří k nejpochmurnějším, jež vyšly z péra Frankova, a nebýti jiných jeho prací, z nichž mluví k vám naděje v lepší dni a v lepší osud, musili byste si zoufati nad osudem těch nešťastníků zapomenutých na „dně pospolitého života." V povídce „Perechresni stežki" shrnul Franko všecky žaloby na všecky nepřátele rusínského lidu všech stavův a všech věků, kdežto v jiných — jako na př. „Z boryslavského života" — vzal si na mušku zvláště židy, v povídkách „Panské žerty", „Gryc a dědic" a pod. (poslední povídka v tom směru byla „Veliký šum") pýchu a nadutost pánů statkářů, „Na dně" život v haličských žalářích atd.

Stepana Kovaliva možná nazvati Bret-Hartem „haličské Kalifornie", totiž naftových dolů v Boryslavi. Pravda, že se Franko také tamním životem ve svých povídkách obírá, maluje, líčí však jej ve spojení s jinými událostmi a příběhy, jako jednotlivý stupeň v soudobé ekonomické krisi selského života. Zkrátka řečeno: Franko podává

ve svých povídkách z boryslavského života líčení ekonomického života celé krajiny: chudoba selského lidu, nové formy exploace, zhoubu selského hospodářství, vytvoření se selského proletariátu a posléze — jako výraz hmotného i mravního úpadku — boryslavské otroctví (porobu). Kovaliv nevytkl si tak širokého úkolu, on líči pouze způsob života v Boryslavi a činí to s výbornou znalostí místních poměrův a oslňujícím realismem. Tím způsobem jsou Kovalovy obrázky doplňkem povídek Frankových z tamějšího kraje. Psychologii dětské věnovány jsou jeho povídky „Zavišťane“ (Závěť) a „Silski zvizdari“.

Timotej Borduljak jest pravým kontrastem Kovalova pessimistického líčení selského života Tím však nechci říci, že by Borduljak byl ven a ven optimistou, nezapomíná i on, že v životě ukrajinských sedláků mnoho smutného a žalostného, líči skvěle ty temné a těžké stránky selského života, ale líčí je zároveň pronikavěji a lépe druhých, protože dovede vycítit a podati také vzácné okamžiky bezstarostného pokoje a smavé radosti. Jako charakteristickou povídku v té příčině uvádím Borduljaka „Dopřej Bože zdraví krávě“. Co se týče ostatních, známy jsou našemu čtenářstvu z feuilletonů „Hlasových“.

Natalja Kobrinska. V povídkách Frankových a Kovalových viděli jsme ojedinělé momenty přechodu do nových ekonomických poměrů životních. Takový přechod nemůže býti náhlým, nemůže se státi také klidně. Nové boří a hroutí staré, lidé vytrženi z dávných zvykův a návyků nemohou si tak hned navyknouti novým poměrům, a proto jest jim strádat a trpěti. Nová tovární práce nastupuje na místo bývalého selského hospodářství a v řady fabrických dělníků vstupují na mizinu přivedení rolníci, kdysi zámožní hospodáři. Změna ta má kromě ekonomického vlivu i psychologický. Nové pracovní poměry nemohou jen tak bez účinku zůstati na sedláka, jenž po věky na vsi hospodařil. Než v posledních desítiletích kromě ekonomických vlivů působily na psychologii selského lidu i politické, jež jdou více do šířky, uchvacujíce širší massy, a nová myšlenka, třebas tu a tam nejasná, přece chápe jasně vážnost těch otázek a věrného jich rozřešení. Běží-li o odevzdání hlasů tomu neb onomu kandidátovi, třeba vyznati se v té směsici stran a jejich slibů, dalekých cílův a praktických návrhův. O tom pochyb není, jaký je ten daleký cíl, za to však plno pochyb a nejistoty co do směru, kterým třeba se k němu bráti, pro kterého kandidáta v té hlasovati jako nejvhodnějšího O charakteristiku selského voliče, a to ukrajinského — na to třeba důraz položiti — pokusila se Kobrinská svou povídkou „Wiborec“, a ježto dobře zná život selský, podařilo se jí to znamenitě a reliefně. Jako živý stojí před vámi typický sedlák Jakim na jevišti předvýborových agitací, křižujících se zájmův a osobních pochybností. Byv zvolen za volitele (ještě se třemi jinými sousedy) Jakim jest na rozpacích, kam se dáti, zdali má voliti „ruského“ pána ze Lvova či má hlasovati pro „polského“ kandidáta, pro nějž pracuje starosta. V rozhodné chvíli odevzdá hlas „ruskému“ (totiž Rusínovi) pánovi, než v hloubi srdce jeho přece pochybnosti se ozývají, „zdali ten Jakimovým hlasem zvolený pán ze

Lvova setře krvavý pot s čela mužického, sníží-li různé ty daně a dávky, zjedná-li jim právo na zabrané (pány) pozemky, lesy a pastviska."

V povídce „Zidivska ditina" líčí spisovatelka maloměstský život židovský. Zamilovaným snem malé Gindy (židovky) jest koupiti si klobouček dámský, ale třeba se jí koupený klobouček strašně líbil, přece praktický rozum v ní nabývá vrchu a — Ginda prodává klobouček s čistým výdělkem 5 krejcarů!

V povídkách jejích, vzatých ze života intelligence, převládají — toť samozřejmo — nad událostmi reflexe, vzpomínky a analyse. Tak na příklad v povídce „Pan sudija" rozpomíná se starý soudce na svůj celý minulý život. Vzpomínky ty jsou neveselé. Jak dalece uchýlil se starostí o svou rodinu od svých mladických ideálů, on „kdysi hrdý protivník každé křivdy (nespravedlnosti), teď nízko před ní skláněl hlavu; hrdě kdysi stojící pod praporem ideálů, teď se jich zřekl, poněvadž ho přiměly v rozpor s poměry doby; ochránce bídných — živ byl jejich křivdou" — také teď stojí před takovou křivdou, aby mohl svou choť poslati do lázní a syna na studie, bude muset duši svou novou nesprávností poskvrnit. Jinou povídkou téhož rázu jest „Duch času".

Andrija Čajkovského povídka „Z lásky k rodině" jest jaksi doplněním povídky Kobrinské „Pan soudce". Tam jsme měli cosi jako epilog soudcovské kariéry, smutný konec nadějí a nadšení mladistvých, tu zase vidíme počátky soudcovské kariéry. Povídkou tou vinou se dvě paralelné biografie, celkem hodně mechanicky sloučené vespolek. Obsah její zkrátka tento. Maruška, dcera nezámožného vesnického faráře, touží po vyšším vzdělání; jedině přístupným jí v té příčině pramenem jest učitelský seminář (ženské pedagogium). Po smrti otcově dostává se Maruška do domu svého bratra professora, jehož žena Pavlína donutí Marušku vzíti si nesympathického Ptáčka, ač milovala Kopáče, jenž svou surovostí hledí v ní dobíti všeliký cit osobní svobody. Toť jedna biografická paralela. Druhá pojednává o Kopáčovi, selském synkovi, jenž pílí a vytrvalostí domůže se až místa soudního napřed adjunkta a posléze samostatného soudce. V této části jest mnoho zajímavých podrobností ze života a činnosti soudců v Haliči z nedávných dob. Kopáč zůstává věrným svým ideálům. Škoda, jak už napověděno, že se autorovi nepovedlo skvostné opravdu podrobnosti sestaviti v jeden jediný obraz.

V povídkách „Oljuňka" a „V čužim gnizdi" líčí nám autor kobylkářskou šlechtu na vsi. Ač tato schudlá šlechta žije celkem jako druzí sedláci — notabene! osoby v povídkách Čajkovského jsou ze skutečného života vzaty — přece jenom je si vědoma stavovského rozdílu mezi sedláky a šlechtici a proto se všemu sblížení s „chlapy" vyhýbá, činíc se svými prefekty a assessory (místo obyčejných „fojtů" neboli starostů) zcela zvláštní skupinu. Na druhé však straně schudlí tito šlechtici vyhýbají se i panstvu, vědomi jsouce si svého postavení středního mezi — abych tak řekl — nebesy a zemí!

Dmitra Markoviče obrázky a povídky ze selského života vyznačují se jako vůbec všech ukrajinských spisovatelův o téže věci po-

jednávajících koloritem šedým, ponurým, ze všech jeho obrázků vane na vás bol a žal až zoufalý. Hospodářská nouze s duševní temnotou těžkým balvanem leží na lidu selském. Lopotná práce a bída hrozná, bída bez naděje na polepšení: „není chleba — není ani štěstí na vsi“ a proto stálá starost o to, „aby bylo aspoň na krajíček chleba výdělku“, spolu s hrozným slovem „hlad na vsi,“ toť v jednom kuse ozývá se vám z prací Markovičových.

Olena Pčilka líčí nám zase na základě svých vlastních dojmů a vzpomínek názory a život vzdělaných vrstev z let šedesátých a sedmdesátých minulého století. Zmíněná desítiletí vyznačují se přede vším vytvářením se tak zvaného „národního“ ruchu mezi rusínskou intelligencí a spolu s ním šíření, třebas chabé, ukrajinského národního sebevědomí. Jak tehdejší intelligence pod vlivem „realismu“ pohlížela na selský stav, to vyličuje autorka překrásně na osobě lékaře Rajsa Bragova, jenž se takto vyjadřuje: „Každé individuum z národa (lidu) není s to, aby v něm vzbudilo vyšší zájem než ta neb ona bylina, ježto žije čistě vegetabilním životem.“ Jak však jasnějšího porozumění pro smutný stav lidu ten či onen intelligent nabyl, to zase líčí nám v povídkách „Zábavní večer“, „Světlo pravdy a lásky“ a „Tovariški“ (Družky).

(P. d.)

Posudky.

Ferd. Cavallera, Saint Athanase. Paris 1908. Str. XIV a 352.

Spis Cavallerův, který je svazkem sbírky „La pensée chrétienne“, podává vysvětlení a rozbor theologických a filosofických názorů sv. Athanasia. Rozdělen jest ve tři části, které rozbírají 1. dogma o nejsvětější Trojici, 2. učení o spáse lidské zásluhou Ježíše Krista, 3. exegesi, theologii pastýřskou a askesi. Dle vzoru ostatních svazků ve zmíněné sbírce doprovází text celá řada výňatků z děl velkého biskupa alexandrijského. Ve výboru těchto výňatků měl autor šťastnou ruku, ježto vybíral opravdu jen řeči charakteristické a ze spisů vážných, nikoli polemických. Proto jest přítomná kniha opravdu dobrý úvod do nauky sv. Athanasia, která rozvinuta je zcela přesně na podkladě filosofickém a vrhá mnoho světla do náboženských polemik 4. století po Kristu. Ježto pak theologie sv. Athanasia všímá si po většině problemu christologického, problemu, který ještě dnes je stejně palčivý jako tehdy, má kniha důležitost i pro dnešní myšlenkové snahy, které v lecčem se shodují se snahami odpůrců sv. Athanasia. Zajímavo jest ovšem, že tito dospěli ke svým názorům methodou čistě spekulativní a doktrinářskou, kdežto dnešní myslitelé dospívají ke svým názorům methodou kriticko-historickou. Má proto kniha Cavallerova netoliko význam pro dějiny filosofie a theologie sv. Otců, nýbrž i pro porozumění náboženským proudům dnešní doby. *Dr. J. Kratochvil.*

Die Stellung der Kirche zur Theologie von Hermann Schell auf Grund der kirchlichen Akten und der literarischen Quellen. Ein theologischer Kommentar zum päpstlichen Schreiben an Prof. Ernst Commer in Wien vom 14. Juni 1907. Von *Dr. Fr. X. Kiefl.* Paderborn 1908. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. Cena 3 M. 60 f.

Je známo, jak veliký rozruch vyvolala v širokých kruzích v Německu a z části v Rakousku kniha vídeňského professora dogmatiky Commera „Hermann Schell und der fortschrittliche Katholizismus“. Wien 1907. Professor Commer vyslovuje se v ní o nauce Schellově a pronáší o Schellovi úsudek, jenž svou strohostí zarážel. Napsaltě, že u Schella nebylo mnoho katolického a že rozžehnal se se světem vnitřně zralý k apostasii.

Dr. J. X. Kiefl, professor dogmatiky a křesťanské symboliky na universitě ve Würzburku, zkoumá v přítomném spise výtky Commerem Schellovi činěné bez osobní polemiky a na základě přesných dokladů. A k jakému dochází závěru? Ukazuje, že výtky Commerovy zabíhají daleko za bludy kongregací indexu zavržené. Kromě toho ukazuje, že spis Commrův, jenž obsahuje pouze stín beze všeho světelného paprsku, nespočívá na samostatném propracování spisů Schellových. Veliká díla Schellova, vyjímaje některá místa z druhé ruky vzatá, nebyla ani použita. Přicházejí ke slovu téměř jen menší brošury a zvláště Schellův „Christus“. A přece kdo chce podati nauku Schellovu, nesmí se jen omeziti na díla indexovaná, nýbrž musí dle nejprimitivnějších pravidel spravedlivosti vzíti také v potaz díla církevně schválená a především tato. Tomuto literárnímu požadavku professor Commer nevyhověl. Základ a podklad jeho kritiky lze posouditi z následujícího schematu: V díle Commerově nejsou vůbec citována tato díla Schellova:

1. Das Wirken des dreieinigen Gottes (640 stran, zkoumáno kongregací indexu roku 1898 a nezávadným uznáno).
2. Religion und Offenbarung (520 stran, schváleno církevně r. 1902).
3. Jahve und Christus (588 stran, církevně schváleno roku 1905).

Celý citátový material z ostatních velkých spisů Schellových omezuje se celkem na 63 řádkův, ač spisy Schellovy čítají v celku 4686 stran. S materialem 63 řádků dokazuje Commer Schellovi neméně než 46 haeresí, jež v dekretech indexu a ve würzburských protokolech se nenalézají a také od dosavadní theologie nalezeny nebyly. A k tomu citáty jsou vzaty z druhé ruky, jako z Janssensa, ze Stufflera, a některé jsou uvedeny i nesprávně. Ano Kiefl vytýká Commerovi, že ani svůj Jahrbuch necituje správně. Literární základ a podklad knihy Commerovy je tudíž dle Kiefla úplně nedostatečný, aby nesl spekulativní závěry, jaké se z něho činí. Ale i dogmatickému měřítku, jež Commer přikládá, činí Kiefl výtky. Tak ukazuje, že nelze souhlasiti, čte-li se na straně 57 tvrzení Commerovo, že katolické dogma učí třem realně od sebe různým východům z Boha, anoť je základním dogmatem Trojice, že jsou jen východy dva. Jinak třeba bylo by přijati 4 osoby.

V dalším postupu Kiefl objasňuje stanovisko Schellovo k tradicionelním důkazům existence boží, k nadpřirozenému poznání Boha,

k pojmu osobnosti, pojmu stvoření, k Trojici, k božství Kristovu, ke christologii, k milosti, k mariologii, k církvi a k theocentrické mravnosti a ukazuje, že proton pseudos Commerovo je, jakoby Schellův pojem Boha pocházel od Luthera. Důkaz činí si Commer krátkým. Cituje větu ze Seebergovy „Theologie des Johannes Duns Scotus“: „Der Gott Luthers ist Gewalt, Macht, Wille, Tat“ (684). Návěst dolní, že i Schellův pojem Boha to obsahuje, daruje si Commer a přece závěr zní: „Schell spočívá na Lutherovi.“

Po té Kiefl přechází k Schellovu stanovisku k Platonovi a ukazuje, kterak Schell veden snahou hájit Aristotelův názor o problemu duševním a potírat Hartmannovu „Philosophie des Unbewußten“, vytvořil apologii Aristotela. Nicméně probíraje sem spadající problémy, nabyl Schell dojmu, že idealismus Platonův je vhodnější k pojetí nesmírně rozšířeného obrazu světového, nežli střízlivá metafysika Aristotelova. Všecky podiv budící posice Schellovy, kterými chtěl spekulativní základy theologie podepříti, lze uvésti na platonský pojem Boha. Odtud jeho nesprávné názory o Bohu jako causa sui, o svátosti smrti, o hříchu proti Duchu svatému, o věčnosti pekla, jež kongregace indexu závadnými shledala. Na obhájenou Schella uvádí Kiefl dále, že Schell po indexování žádného z názorů za závadné uznaných v kolleji nepřednášel a že také žádná z četných prací, od žáků jeho vydaných, neobsahuje thesí za závadné uznaných.

V přídavku spisu obírá se Kiefl druhým vydáním Commerova „Hermann Schell“ (Wien 1908) a v přílohách připojuje některé listy Commerovy k Schellovi.

Spis Kieflův provanut jest duchem klidné objektivnosti a přispěje zajisté k uklidnění myslí rozbouřených. Vůbec bylo by si přáti, aby uskutečnilo se slovo jeho: „Nechť odvane vítr, co bylo v nauce nebožtíkově bludno; co velkého bylo a šlechetného v jeho snažení, nechť žije k požehnání Církve, které chtěl sloužiti.“

Das feierliche Gelübde als Ehehindernis. In seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt von *Dr. Anton Scharnagl.* Freiburg 1908.

Autor přítomného spisu vytkl si úkolem podati dějinný vývoj překážky manželské slavného slibu, a to netoliko jen na základě literatury tisknuté, nýbrž zvláště na základě kanonistické literatury netisknuté, jež právě pro dějiny této překážky má velký význam.

Podav v úvodní části pojem a dějiny slibu čistoty, pojednává v oddíle prvním o slibu čistoty jako pouhém zákazu manželství, v druhém o vytvoření veřejného slibu v překážku rozlučující, v třetím o vytvoření distinkce slibu církevní vědou a papežským zákonodárstvím, v oddíle čtvrtém o dovršení rozvoje.

Výsledek jeho studie je tento: V prvních stoletích bylo manželství po slibu čistoty uzavřené považováno za cosi pokárání hodného, bylo však platno, ano bylo i za jistých okolností jako menší zlo přímo raděno. S druhou polovicí století 4. počíná nová perioda ve dvojí příčině. Nejdříve byl činěn rozdíl mezi sliby privatními a takovými, jež byly vy-

konány za spolupůsobení církve; jako takové vyskytají se především jen sliby panen Bohu zasvěcených, pak také i sliby mnichův a Bohu zasvěcených vdov, posléze je změna roucha podstatným znamením „veřejného slibu“ čistoty. Parallelně 's tímto rozvojem postupuje druhý, jenž oběma druhům slibů skýtá rozličné právní účinky. Manželství po „veřejném“ slibu čistoty uzavřené netoliko se přísněji trestá, nýbrž i rozlučuje; při tom postupem doby vždy určitějšího výrazu nabývá neplatnost takovýchto manželství, až konečně na druhém sněmu lateranském (1139) jest vyslovena způsobem všechnu pochybnost vylučujícím. Na tento rozdíl slibův od století činěný navazuje nyní věda kanonická a tvoří distinkci slibů. Jejím účelem není učiniti nejdříve slib rušící překážkou manželskou, nýbrž docíliti souhlasu mezi rozličnými rozhodnutími a tehdejší praxí. Ve sporu názorů vítězí za spolupůsobnosti školy a zákonodárství proti jiným distinkcím více rázu theologického rozdíl mezi jednoduchými a slavnými sliby Gratianem a Alexandrem III zastávaný. Výsledek jest po konečném rozhodnutí Bonifácem VIII značné omezení rozlučující překážky manželské: jako slavný slib s účinkem manželství rozlučujícím jest jen profes výslovně nebo mlčky učiněná v řádě schváleném jakož i výslovný slib se svěcením snad spojený; než i ordo beze slibu tvoří překážku manželství rušící. Další rozvoj zúžil ještě více okruh slavného slibu tím, že vedle vlastní profese řeholní (slavné) uznána byla také jednoduchá profese; slib ve spojení s ordo odpadl úplně.

Dle platného práva jest pouze slavný slib čistoty, totiž slib, jenž jest obsažen ve slavné profesi řeholní. Slib manželky ve světě zůstávající, jejíž manžel přijímá vyšší svěcení nebo do řádu vstupuje, jest pouze slibem jednoduchým; překážku vyššího svěcení dle přítomné praxe třeba odvozovati výlučně a bezprostředně ze zákona církevního. Slavný slib čistoty tvoří vždy překážku manželství rozlučující. Poněvadž tento účinek spočívá pouze na právu lidsko-církevním, jest od překážky možna dispense, a uděluje se v nejnovější době dispense netoliko ex causa publica, nýbrž i ex causa privata. Jednoduché sliby čistoty tvoří jen odkládající překážku manželství; výjimku činí jedině a pouze sliby jednoduché v Tovaryšstvu Ježíšově složené, jimž papežskou výsadou přiřknut jest účinek překážky manželství rozlučující. Než nemají tohoto účinku trvale, nýbrž ztrácejí jej propuštěním osoby z tovaryšstva.

Dr. J. Samsour.

Ze života náboženského.

Světoznámý Wundt, professor filosofie a psychologie na universitě lipské, čestný občan města Lipska, uveřejnil v díle „Systematische Philosophie“ (Berlin-Leipzig. Teubner, 1907) str. 123 v pojednání o metafysice tento úsudek o filosofii Häcklové:

Häcklovy „Welträtsel“, dílo co do počtu a rozsahu quantitativně nejúspěšnější ze všech děl moderní populární literatury vědecké, bylo prudce napadáno pro nespolehlivé údaje v oněch částech, kde spisovatel se pohybuje mimo svůj specialní obor. O tom pomlčíme. Nás zajímá metafysika tohoto díla, kterou, chceme-li její cenu správně odhadnouti, musíme vyprostiti z obalu zvláštních podmínek individuelního vzdělání a specialisování vědecké práce, v nichž vznikla a jejichž symptomem částečně jest. Učiníme-li tak, máme pravý zorný úhel ku správnému ocenění Häcklova řešení světových záhad. Odezíráme-li ode všech výrazů, které jako skaliska moderní vědy do jeho systemu vyčnívají, od atomistiky a energetiky, mechanismu a vitalismu, biogenese a fylogenese a mnohých jiných, zůstane nám následující trvalé, od těchto uvedených měnlivých představ a jmen neodvislé jádro jeho světového názoru. Všechny věci jsou ze hmoty a síly. Hmota skládá se z těžké látky a lehkého etheru. Ale i látka a ether nejsou bez života, nýbrž vnitřní životní sílu projevují city a vůlí, aneb, a to je totéž, cítěním a chtěním. Toto cítění a chtění závisí od pohybu a hmoty; atomy mají pocity příjemné, zhušťují-li se, nepříjemné, jsou-li hmoty v rozpjetí a rozředěny. Proto všechny projevy chemického příbuzenství prvků jsou spojeny s příjemnými pocity právě tak jako spojení pohlavní. Tato příjemnost vzniká tím, že cítění a chtění atomů v organické přírodě stupňuje se napřed k pocitům, jež doprovázejí životní projevy buněk; konečně toto stupňované cítění dosáhne svého vrcholu ve specifických buňkách duše, jež se opět dělí v buňky citové a v buňky vůle. V těchto nejvyšších hmotných útvarech zrcadlí se ono cítění a chtění a v tomto zrcadlení záleží vědomí a myšlení. To jest v podstatě náčrt Häcklovy metafysiky, odezíráme-li od koloritu doby. Hledal-li by někdo v dějinách filosofie nejbližší příbuzenstvo Häcklova systemu, našel by je asi v řadách mladších jonských fysikův. Analogie spojování a rozlučování hmot s analogií pohlavní shoduje se úplně s touto starou, ještě polomythickou filosofií přírodní. Häckel mohl by pojmenovati cítění a chtění. přitažlivost a odpudivost právě tak jako Empedokles láskou a nenávistí. Již svobodomyslný Demokrit byl by asi zavrhl tento světový názor ne snad proto, že jest libovolný — vždyť v tom ohledu pohybovala se i atomistika v mezích poetické metafysiky — nýbrž proto, poněvadž v něm není jednotné myšlenky; a mrzout Heraklit byl by sotva soudil o této filosofii příznivěji než o filosofii současné. Opravdu Häcklova metafysika patří úplně do poetického stadia metafysiky. Ona pohybuje se v řadě libovolných nápadů, neurčitých analogií, které přes všechen moderní nátěr unášejí člověka do dob, kdy umění přesně logicky

mysliti nebylo ještě známé a kdy positivní věda byla na dětském stupni. Ale právě pro tyto vlastnosti mají „Světové záhady“ Häcklovy typickou cenu. Ony jsou vzorným dokladem, že nestará-li se člověk o to, co dějiny myšlení dosud vytvořily, a dá se s chutí do práce, aby si slátal světový názor, jak ho právě potřebuje, že vždy opět začne tím, čím započala i filosofie, básněním a mythem. Tuto formu primitivní metafysiky dává velké většině náboženství. A kde to ne, kde jednotlivec jde samostatně za svými spekulativními tužbami, i tu povstane vždy takový více méně mlhavý, ze samostatného básnického snění a polozapomenutých mythů sestavený celek, primitivní filosofie v novém, ornamentem moderní vědy vyšňořeném šatě. Tvůrcové ponechávají si opatrně tyto fantastické výlety do říše metafysické spekulace pro sebe. Häckel předložil svůj samostatný vybásněný system otevřeně. Že tak mnozí svobodomyslni jako Häckel, jejichž duch není právě zatížen dokumenty dějin filosofie, v tomto jeho líčení spatřují zobrazeny své vlastní fantastické výtvory, tomu se nedivte. Ano souhlas, s jakým „Světové záhady“ byly přijaty, dokazuje opět, že ona primitivní poeticko-mythologická metafysika není zjev ojedinělý, nýbrž že ona aneb i něco jiného, jí na vlas podobného, jest hojně rozšířena v kruzích, které si myslí, že vyrostly z metafysiky svých dětských let, a kteří hledají za ni nějakou náhradu.

Opravdu tato jemná a klidná slova obsahují úsudek zdrcující.

Přel. *V. Souček.*

*

V říši zdvihá se zřetelně boj o křesťanský názor a křesťanskou kulturu. Strany se čím dál více uvědomují o dosahu hesel svých a stávají se pak tím neústupnějšími. Spor o professora Wahrmunda jest jen příležitostí. Také zasáhnutí mladých lidí do sporu jest jenom vedlejším zjevem. Boj o princip vystoupil výše a boje se podjímají konečně nejvlivnější vrstvy vrchního konservatismu. A jest jistě divno, že vůlí vlád jmenovaní členové panské sněmovny berou radikálněji to celé hnutí nežli z agitace lidové vyšlí poslanci dolní sněmovny. Tam v zákulisí i veřejně se velmi úporně pracuje proti vládě a proti jejím liberálním členům. Za příležitosti jubilejního průvodu zahraniční ministerstvo zvouc všecky cizí zástupce, nepozvalo nuncia papežského. Měl to býti trest za jeho vmísení se do affairy Wahrmundovy? Ale opomenutí to zase dělá zlou krev! Směr bojující za křesťanský princip cítí, že má rozhodující činitele na své straně. Vliv následníka trůnu jest ve vysokých konservativních kruzích už zřejmý. Krise horní sněmovnou na obranu konservatismu a náboženského názoru přivozená byla by jistě v Rakousku věcí novou. Chystaná bouře však zadržena právě některými z biskupů, kteří nechtěli věcí hnáti do krajnosti. Jeden z konservativních pairů prý pravil: Nemožno se na hlavu stavět. Rakousko bylo kdysi katolickým, ale už jím není.

*

Pražský týdenník „Nový Věk“ stále si stěžuje na pronásledování a nechuť vrchních církevních kruhů proti sobě a proti všem akcím

katolicko-lidovým, jež od jeho lidí vycházejí. Tak družstvo tiskové, zakládané pro vydávání „Nov. Věku“ a dalších publikací téhož kroužku nedošlo schválení, o něž na arcibiskupství zažádalo. A také nově vydaný umělecko-filosofický časopis „Meditace“ našel prý už očerňovatele. Je to zjev už psychopathický, pravil prý „Novému Věku“ jeden z vynikajících katolických pracovníků.

Na praktickou cestu náboženskou odkazuje moderní snahy v témž listě („N. V.“) Dr. Hr. Kdyby si prý theologie méně všímala moderní filosofie, nemusilo býti syllabův a encyklik proti modernismu. Církev nestojí theology a jejich spekulací, ale svou ethicko-praktickou stránkou působnosti. Na cestách spekulativních také theologie nenalezne nic nového a touto spekulací nikoho nezízká, za to však na cestách praxe mohl by náš positivistický a realistický duch dodělati se velkých výsledkův. Apologií nejúčinnější není ani scholastika, ani mystika, ani jakýkoliv jiný směr spekulativní, nýbrž život dle pravdy Kristovy. Podle autora theologie ať osvětluje cesty milosti boží, a z moderních věd ať všímá si leda odborných věd a upravuje svůj poměr k nim. Víc není třeba.

Jen že právě spojení těchto dvou snah vedlo bezděky k různým — „ismům“. Osvětlovati cesty milosti boží, toť mystika a urovnávati poměr theologie ku principům odborných věd, toť už spekulace!

*

Za doby otevřené letní přírody a výletů do všech koutů země, kdy i zastrčené dolinky horské oživují, a člověk všude setkává se s člověkem — snad všichni obyčejní cestující a výletníci z oživenosti této mají radost, jen kněz aby se jí bál. Docházejí také hojné stížnosti o insultech anebo aspoň projevech nechuti a nevole, s jakou se kněz potkává na cestách svých. Jistě ne všude! Jsou to výjimky a výjimky krajů rozeštvaných socialní demokracií a „Volnou Myšlenkou“. A nutno tu dělati rozdíl mezi pronásledováním, jak je zná historie církve, a těmito zjevy. Nedá se to odbýti výzvou k trpělivosti. Trpěti člověk se velmi rád uvolí pro dobrou věc třeba od všech stran, od shora i od zdola. Ale pro nic za nic býti vydán všeobecné nechuti a kosým pohledům a snad i tvrdým slovům, to se nedá jen tak odbýti mravní sentencí a historickou vzpomínkou. Kněží, kteří takové stížnosti podávají, myslí, že odstraněním uniformy tváře a šatů kněz by těchto zcela zbytečných nepříjemností byl zbaven. Mezi neznámými jistě. Ale dnes už toto nahodilé střetnutí někde s nekulturními elementy pusté rozagitovanosti jest daleko převýšeno těmi nepříjemnostmi, jež knězi přináší společenský, úřední i pastorační styk v jeho farnosti a v okolí. A ty se nedají ani změnou šatu odstranit! A jednou z příčin toho všeho jest: přepjatě vyspělé a vypěstované sebevědomí dnešní intelligence, na čemž súčastněn i kněz; nervosní podrážděnost dnešní přepracované a celým způsobem života seslabené populace, na čemž ovšem zase participuje, i kněz a konečně celé to rozdvojené postavení kněze: na jedné straně úředníka, na druhé straně apoštola. O ostatních osobních, místních a politických příčinách ani nemluvíc!

Za příležitosti procesu milánského s Don Rivou a kuplířkami z domnělého sirotčince kongregačního, vydalo kněžstvo severoitalské, neb aspoň jeho jménem a jeho hlasem vydána brošurka o bezženství kněžském (Il processo Don Riva e il Celibato), a obyvatelstvo vyzýváno, aby proti tomuto nepřirozenému zvyku církevnímu protestovalo, neboť on prý nejvíc ponižuje kněze i církev a znesnadňuje působení kněžstva. „Dolů s bezženstvím, jež pokrok znevažuje; nechceme býti už dále ponižováni!“ Bezženství žádají si odstranit, ježto prý i pastorační ohled (zkušenost!) toho vyžaduje. — Třeba jen poukázat na postavení a vážnost ženatých pravoslavných kněží a ženatých pastorův — a většina důvodů se rozsype. Ruské listy právě pobuřuje brošurka nějakého polského kněze katolického, v níž pravoslavným vysvětluje povýšenost náboženství katolického právě pro bezženství kněží a popy se ženami a rodinami jim vystavuje jako nehodné sluhy církve i lidu. A listy přiznávají, že chopil ruský lid na nejlákavější důvod!

*

V „Časopise katolického duchovenstva“ píše Viktor Pinkava o blahoslavené Zdislavě z Lemberku (Lví Hrádek, Löwenberk u Jablonného), podobně jako referoval dříve už v „Novém Věku“, uváděje na pravou míru falešná data starších podání a legend. Chystá do tisku celou knihu o této moravské krajance a světici české, jejíž potomní působiště a dnes i ostatky zapadly nám do kraje německého. Němci z Jablonného by snad nic proti tomu neměli, kdyby rodná obec Zdislavina její ostatky si vyžádala a sama u sebe je důstojně uložila. Snad majitelé obou panství, jako nepřímí dědici a nástupci obou rodů, otce Přibyslava Žďárského a manžela Havla z Jabloně. Rodiště moravské dá prý se podle autora jen těžko vypátrati a může jím býti: Křižanov, Brno, Veveří, Žďár, nejspíš dvě první obce.

*

Z Prahy ohlášeno vydávání bohovědneho slovníku českého, redakcí kanovníka Tumpacha a Dra. Podlahy. Bohovědné encyklopedie mají ze Slovanů jen Rusi a Poláci. Rusům ji vydával jednotlivec, professor žurnalista, ač mají několik bohoslovných akademií. Poláci se teprve vloni k vydávání jejímu chystali. To my bychom nepřišli příliš dlouho za nimi. — Vloni také počali katolíci američtí vydávati svou katolickou encyklopedii, nazvavše ji mezinárodním dílem pouky, jakož i také nejlepší síly západních katolických národů jsou na něm súčastněny. Celé dílo rozčítáno na patnáct svazků po 800 stránek. Vloni vydány dva a došly až po heslo „Bro“. Vydání je trojí: nádherné, pěkné a lidové. Američtí katolíci svým slovníkem bohovědným staví se pojednou v čelo bohovědy katolické, neboť encyklopedie jejich zařízena více jako systematika bohovědy než jako její slovník. Spolu zabírá ve svůj rámec veškerou kulturu minulosti i přítomnosti. Anglo-americká národní výlučnost jest však na díle už po dvou svazcích patrna. Mimo anglo-americké poměry si encyklopedie ostatního světa mnoho nevšímá, leda co jest všeobecné platnosti a významu.

*

Bavorští katolíci založili si letos společnost katolicko-vědeckou pod názvem „Walhalla“, již vloni už předešel časopis téhož jména: umělecko-apologetický čtvrtletník, vážnějšího a těžšího zrna než měsíčník mnichovský „Hochland“. Podle tohoto čtvrtletníku vědecko-uměleckého vydávány i zprávy a občasné celé práce různého obsahu. Walhalla má i ve Vídni odbočku, také v některých bavorských městech. Účel spolku jest pěstovati umění, uměleckou kritiku a historii uměleckou i společenský život budovati na základě positivně křesťanském.

*

Od několika let vydává abbé Boutard život a mysli i snahy Lamennaisovy. V „Revue des deux mondes“ vycházejí ukázky a samostatně vydány dva svazky, přijaté s velikou pochvalou. Lamennais byl nepřítelem jesuitův a měl s nimi časté potyčky. Osvětlení těchto potyček s jesuity přináší proti Boutardovi Paul Dudon v pařížských „Études“. Jesuité stáli tu na straně církve. Církev odsuzujíc Lamennaisa zřejmě schválila ostražitost a směr studia i ducha řádového, pokud ve sporu s Lamennaisem se jevil. Je to zlatý střed mezi pouhým rozumem a pouhou vírou, z kterýžto principů Lamennais vybral druhý jako exklusivní. Po dvě stě let táhla se Francií tato snaha jako reakce proti materialismu a racionalismu, že sensitivismus, symbolismus, mysticismus vyvyšován na újmu zdravé nauky církevní. Od abbé Hueta (jehož „Faiblesse de l'esprit humain“ zavržena roku 1679) až po modernisty dnešní stále týž proud s různými vedlejšími pouze obměnami.

*

Ve „Stimmen aus Maria-Laach“ vysvětluje exegeta Jos. Knabenbauer výroky Kristovy o „dni a hodině“, která přijíti má, jíž nikdo nezná, jež blízko jest, v níž přijde syn člověka, a jak ještě narážky podobné v evangeliích přicházejí. Loisy, Schnitzer a protestantští vykladatelé praví o Kristu z těchto míst, že sám věřil v blízký konec světa, a tak jej také zvěstoval a svým tajemným proroctvím svedl apoštoly k víře, že den odplaty jest blízký a království boží na zemi nastane co nevidět, a svedeno tím i pozdější křesťanstvo k nauce chiliastické. Professor Knabenbauer poukazuje na zřejmý dvojí smysl a na význačný jinotaj míst, o nichž se jedná. Všecka tato místa dlužno vykládati buď duchovně (mysticky) nebo jsou tak všeobecna, že nemožno z nich nic bližšího usuzovati. Svůj druhý příchod zvěstoval, napomínal k opatrnosti, ku bdění, ale nikde nijak nenaznačil, že příchod ten jest blízký.

Víra v konec světa na konci prvního tisíciletí, jak konečně chiliasmus (tisíciletí království božího na zemi) překroucen, nebyla na rozhraní obou tisícovek (999–1000) nijak všeobecnou a v životě lidí zřetelnou. Byla sic domněnka ona známa, ale nepřichází ani ve spisech ani v kázaních a řečech nebo zápisech a listinách té doby nijak hojně k uplatnění. Viděti z toho, že lidstvo a národy jako celek nedají nic na strašidelné domněnky a proroctvími se nedají vyrušiti z obvyklé rovnováhy životní, jen jednotlivce zvláště citlivé a snivé to zasahuje.

*

Velmi čile o své veliké historii a záležitostech řádu svého pracující řád františkánský, jehož zakladatel stal se najednou nejmodernějším světcem, vedle dosavadních svých historických a archiválních periodických publikací (Acta ordinis Fratrum Minorum od roku 1880 v Římě; Analecta Ordinis Minorum Capuccinorum od 1884 v Římě; Miscellanea Francescana od 1896 v Římě; Études Franciscaines od 1899 v Paříži) počal vydávati (ve Florencii) letos čtvrtletník historický pod názvem „Archivum Franciscanum Historicum", v němž všecky západoevropské jazyky připuštěny Ze Slovanů zastoupena polská a jihoslovanská provincie Články o nich psány latinsky. O provincii té krátký nárys dějinný podává P. Golubovich a P. Josef Milošević. „Provincie slovanská" (Dalmacie a Istrie) svůj původ odvozuje od samého svatého Františka. Chtěje se plaviti z Ascoli do Syrie, byl prý větrem nepříznivým zanesen na břeh dalmatský, a tak tu nějaký čas strávil, káže a divy působě. Tři města prou se o pobyt sv. Františka: Zader, Split a Dubrovník. Roku 1239 provincie „sclavonská" už mezi ostatními devíti se od papeže Řehoře IX čítá; sídlo se však neudává. Ale r. 1260 světí sv. Bonaventura chrám v Dubrovníku a určuje tam hlavní sídlo provincie, ale důvod tohoto prvenství vzat z velkého počtu bratří. Tradice a starší i novější domněnky ne bez důvodu a pravděpodobnosti kladou Split za místo pobytu sv. Františka, jenž tam roku 1212 první klášter dalmatský založil. Provincie sama tedy už sorganisována byla jistě před rokem 1239. A autor podle dohadu z různých zpráv o ministrech provincie v letech třicátých soudí, že byla jistě zřízena už před rokem 1231. Tedy před uherskou, a nevzala od uherské původ, jak se mylně často dosud domníváno. Roku 1398 nazvána „provincií svatého Jeronýma". Měla čtyry custodie. Roku 1402 přibyla pátá (Drač). Nejstarší kláštery, o nichž zprávy na určito svědčí, jsou: ve Splitu, Trogiru, Zadru, Dubrovníku, Terstu, Muglii, Šibeniku a Pulji (1227), kdež prý založen klášter od sv. Antonína Paduanského.

*

V mnichovském čtrnáctideníku „Wahrheit" nějaký Verus kárá žurnalistické trhání osob pro církevní spory: při čemž noviny bez důkladné informace jedny ihned odsuzují a zatracují, druhé pak pravý opak tvrdí; jedny pohrůžkami a nadávkami tahají k Římu, druhé k odporu podněcují. Má na mysli zvláště poslední boje o prof. Schnitzera. Kaceřování předčasné jest jistě odsouzení hodno. Tisk tu podkopává svou vlastní přední zásadu: svobodou debatty ku pravdě. Ale katolické časopisectvo a noviny, co se zpráv vůbec týče, nemohou tu zůstati za liberálními. Ty v takovém „zajímavém" případě tropí sensaci. Čtenářstvo jest pak přirozeně zvědavo, a dotírá na katolické listy, že ony mají informovat jako lépe zpravené. Tu jest pak těžko mlčet. Katolický tisk i německý ukládá si v tom ohledu až příliš velikou zdrželivost, a je toho přece také už jednou potřeba, aby zastával úkol veřejného mínění nahoru i dolů. Katolické listy obyčejně tu vynikají touže zamlklostí a reservovaností jako tak zvané „vládní

listy" civilní, které také o proudech a názorech ve vládě mlčí, a jen hotové věci a akta vládní publikují.

*

Professor dogmatiky L. Christiani v Paříži vydal letos dílko „Luther et le Luthéranisme", jež opírajíc se o slavné dílo Denifleovo, upravuje celou záležitost po francouzsku. Nemá té německé hrubé přímosti a bezohlednosti co Denifleův Luther, ale také nemá ani stín německé důkladnosti. Jest hladčí, pěkné srovnané, myšlenkami bohaté, přesvědčivé, ale historickou novou akvisicí není. Spočívá vesměs na druhé ruce, málokde jde k pramenům a často v nich se ani nevyzná. Hojně jest proto nesprávností nových i starých.

*

V „Archiv für systematische Philosophie" (vyd. W. Dilthey, B. Erdmann, P. Natorp, Chr. Sigwart, L. Stein, E. Zeller) r. 1807, 4, str. 511 dd. A. E. Haas vyšetřuje Die Physik und das kosmologische Problem a dovozuje asi toto: I kdyby vesmír byl nekonečný, musí fysika bezpočátečné dění prohlásiti za nemožné. Veličiny dle našich vědomostí omezené nemohou ve vesmíru (byť i nekonečném) vůbec býti bez mezí. Tak hutnost všech hmot jest mezi 0 a 25, teplota nejde nad billion ° C, potentiála nad trillion volt. Za základ přírodního dění můžeme považovati vyrovnávání intensity, a tím také zmenšování vývojných zásob soustavy světové. Námitky z asymptotního vyrovnávání zde nerozhodují. Periodicita, na niž Reuschle a Loschmidt poukazují, vedla by pouze po srážce k periodě stlumené s ubývající amplitudou. Námitce O. Kaspariho, že interference vln tepelných vedla by k rozdílům tepelným, odporuje nestlačitelnost etheru. Domněnka tedy, že by dění soustavy zevním vlivům uzavřené mohlo býti věčné, odporuje zákonům fysiky. Proto řada příčinných událostí, kterou třeba mysliti neomezenou, nemůže obsahovati jen události, které podléhají zákonům fysiky, a proto třeba bytosti, která zákonům přírodním nepodléhá, nýbrž nad přírodou nezávisle bytuje a jedná.

*

Známý agitátor pro spalování mrtvol pražský Dr. Záhoř ve „Volné Myšlence" podal nedávno takovouto statistiku spalování: Roku 1901 vyslovily se pro spalování mrtvol v Rakousku čtyry města a roku 1903 už 70 měst s počtem 1½ mil. obyvatel. Krematoria jsou nejčetnější v Italii a Spojených Státech (tam 30, tu 32). Stávají vůbec v osmi státech a jest jich celkem 99! Společností pro spalování mrtvol jest 126. V Rakousku máme jen společnosti, krematoria nepovolena. Společnosti jsou dvě: pražská se 630 členy, vídeňská s 1602 členy. Od nás mohou tedy se nechat spalovat pouze v sousedních státech: Německu (12 krematoria a tři se staví), Švycarech (4) a Italii (30). Dosud spáleno v krematoriích celé země 99.880 mrtvých (od 1876 do 1903). — Dr. Záhoř opětně dovozuje, jak spalování mrtvol jest v ohledu ethickém, zdravotním a národohospodářském způsob nejideálnější. A těší se: „Každý pokrok musí překonati odpor mocných a odpor neuvědomělých; pamatujme na odpor proti očkování, na odpor proti zdravotnictví

ve škole, proti assanování měst, a ejhle, vše to jest překonáno a věda i rozum slaví triumfy; totéž nastane i při spalování mrtvol.“ — Snad! Ale zvyky takového významu, jako jest pohřbívání, se nemění přes noc a den. A vinou, že Dr. Záhoř a jeho stoupenci u nás i jinde nemohou se dodělat úspěchů, není „klerikalismus“, ale moudře zařízená povaha lidská, jež ve velkých massách jeví železný konservatismus, od něhož se tisíce novot špatných i dobrých odrážejí a na něm rozbíjejí.

*

V „Ruském Čechu“ nějaký dopisovatel z Volyňského Bořetína (Borjatin) činí zmínku o pronásledování konfessionelním, jaké čeští kolonisté trpěli, a tu v Bořetíně Volyňském byli to evangelíci. Praví: „Roku 1889 nastal v historii ruských Čechů na Volyni náhlý a osudný převrat. Jestli pro naši českou národnost k dobrému, ukáže budoucnost, ukáže opět historie. Periodu tu těžkou jsme arciť přečkali, ale co jsme vytrpěli, Bohu povědomo. Všechna práva jsme ztratili. Čeští duchovní složeni z úřadu Tu připadají nám na mysl slova Pána Ježíše: ‚Bíti budu pastýře a rozprchnou se ovce.‘ — My borjatínští nesměli jsme se ani shromažďovat k nedělním pobožnostem. V tu dobu několik rodin v Borjatíně přestoupilo ku pravoslaví. Jsouce hrdi na to, počali pořádati různé zábavy, ale svár nasetý do osady dvojí vírou dovedl to tak daleko, že nůž při zábavách těch hrál hlavní roli a krev při tom tekla.“ — Z dopisů a článkův „Ruského Čecha“ jest ostatně patrno, jak starý konservatismus českých kolonistů katolíkův i evangelíků pomalu mizí a nové proudy liberálně-pokrokové vrchu nabývají.

*

Redaktor polské „Volné Myšlenky“ Andrzej Niemojewski před nedávnem vydal brošurku protináboženskou: „Objaśnienia katechizmu“, jež se rozešla v ohromném počtu mezi lid. Biskup kališsko-kujavský Zdzitowiecki požádal vládu, aby nenechala nepovšimnutu takovouto protináboženskou propagandu, neboť v kraji nasáklém takovým banditismem a nemorálností i vzpurností jako Polsko, může to míti zlé následky. A úřady Niemojewského skutečně zatkly a bude souzen na základě § 73. řízení trestního zákona o podvracení právního a náboženského pořádku říše. Liberální listy polské jsou ovšem plny rozhorlení nad zakročením biskupovým.

*

Biskup stanislavovský (sjednocený) Chomyšyn upozornil své kněžstvo na neblahou činnost národ. rusín. spolků „Prośvita“, jež šíří v lidu radikalismus a beznáboženskost. A žádal, aby nepřivolovali zakládat nových spolků, nebude-li jim vyhrazen v nich rozhodující vliv, jakož i kázal se jim ujati stávajících už spolků. Za to mu mládež radikálně ukrajinská nedávno v Černovicích uspořádala kočičinu. Jest ovšem otázkou, zdaž rusínští kněži mají ještě tolik moci v lidu. Vždyť stále si naříkají na to, jak lid se už od nich odvrátil!

*

Ruské duchovenstvo počátkem června mělo v říšské dumě horké dni. Vláda navrhla 400.000 rublů na přilepšenou těm ruským

duchovním, kteří nejhůře postaveni. V minulém rozpočtu na týž účel věnováno jen 100.000 rublů. Proti této položce vystoupili poslanci z levice velmi neomaleně a částečně i naivně. A byli to většinou poslanci tak zvaní „selští". Jeden z nich pravil, že popi nic nezasluhují, že beztoho celý den nic nedělají. Druhý pravil, že sedláci jim ničeho nepovolí, proto že ruští pravoslavní duchovní nejdou se sedláky, jiný konečně navrhl, aby se raději ty 400.000 rublů věnovaly na zakoupení krav ruským sedlákům, jiný pak nejen aby se duchovním nepřidávalo, ale aby se jim ještě i půda, co mají, odebrala a rozdělila mezi sedláky.

Tito selsko-socialističtí poslanci nejsou však hlavními a pravými representanty lidu selského. Tak daleko selský lid ruský přece ještě není, aby byl „protiklerikálnější" než městská intelligence. Vždyť poslanec biskup Mitrofan navrhl o několik schůzí později na sesílení obranců pravoslaví v náboženské komisi dumy, aby do ní povoláni byli zvláště ještě členové ze selských poslanců. Že prý církvi nejvěrnější vrstvy nejsou v komisi zastoupeny. Většina komise náboženské je totiž svobodářského ducha, a ta měla býti paralysována selskými zástupci. Duma však tento návrh odmítla.

O materialním postavení ruského duchovenstva rozhovořil se za té příležitosti všechen ruský tisk. Všeobecně přiznávají, že ruské duchovenstvo je špatně postaveno. Ovšem jsou rozdíly. V jedné gubernii (na př. v orelské) duchovenstvo jest bohato, dobře hospodaří, je vzorem okolnímu rolnictvu, rolníci sami k němu chodí o výpomoc; v druhé, a to třeba hned v sousední gubernii (kalužské) duchovenstvo jest bídné, pole církevní nechává buď zcela zpuštěno nebo je dává do laciného kořistného nájmu, a chodí žebrotou po svých farnících, kteří většinou též sami jsou ubozí.

Důchod duchovenský plyne ze tří pramenů: ze služného (státního), jež jest malé, od 100 do 300 rublů; z výnosu farní země od 30 do 35 desetin (od 165 do 190 měr!) a konečně ze štoly, která jest u ruského pravoslavného duchovenstva podle úsudku duchovenských kruhů nepatrná (za křestní zápis 30 kopějek, za chození po domech na Tři krále a na Narození Páně po 5 k., na Velikonoce po 20 až 30 k.), ale podle častých nářkův a výtek z protivného tábora mnohdy přece nemírná a velmi tíživá pro chudý lid venkovský. Co pak na ní je zvláště tíživé, jest její žebrácký způsob vybírání (říká se v lidu o popech, že „berou ze živého i z mrtvého"). Platí se za vše možné a popi ještě posílají nebo chodí sami několikrát do roka sbírkou po farnosti. To týká se především venkovského duchovenstva, neboť městské má hojně fundované služné plynoucí obyčejně z kupeckých, měšťanských, šlechtických nebo i státních fundací.

Církevní země při farách bývá buď v jednoduché, půldruhé nebo dvojité výměře (33, $49^1/_2$ a 66 des.) a tím už fary jsou v příjmech značně rozlišeny. V prostředně dobrých poměrech čítají důchodu z 33 desetin po 10 až 15 rublech z desetiny (kdy jedna třetina z trojpolí se úhoří) 200—300 rublů, jež nutno děliti na více dílů: pro kněze, psalomščika (zpěváka) a ďačka (kostelníka) a ještě z toho vydržovati

i hlídače kostelního, jenž spolu bývá též farním hospodářem a hlavním pomocníkem, když pole jest ve vlastní režii.

Při debatě o duchov. přídavcích a také v listech konservativních (Mosk. Věd., Věči, R. Znameni, Světu atd.) vytýkáno vládě, že katolické duchovenstvo a pastory docela jinak postavila než pravoslavné. Odvolávají-li se katolíci na veliké kapitály, které stát církvi katolické odebral a z nich fond náboženský složil, kterýž i tak hojnější důchod by dával, než jaký stát na katolickou církev platí, tu poslanec Tyčinin namítl, že část jmění církevního skonfiskována byla katolické církvi už před Kateřinou, tedy před přivtělením Polsky, jiná část konfiskována za účast na „polském hnutí" a tedy propadla jakož i soukromé jmění, a pak stát v tomto případě má zachovávat rovnost: zabral prý také pravoslavné církvi klášterní a jiné církevní jmění v minulých věcích, a to nenávratně, tedy jako že by se neměl ostýchat, také katolíkům a protestantům ničeho nedávat! Ale to prý je ta nepřirozená láska a nadlézání západu: domácí se odstrkují a cizí se podporují.

S tím postavením katolických duchovních to není tak hrozné. Co mají víc a mají-li víc než pravoslavní, to jest odtud, že farníci jejich jsou zámožnější a k duchovnímu přítulnější. Tam, kde jest odkázán katolický duchovní na stát, má velmi slabé příjmy: tak sami kanovníci na př. po 300 rublů!

„Cerkovnyj Věstnik" přináší za té příležitosti vypsání důchodů pravoslavného duchovenstva u sousedních slovanských národů (v Rakousku, v Uhrách, Charvatsku a v Bosně, v Srbsku a v Bulharsku) a v Rumunsku. Zvláště v rakousko-uherské říši shledává postavení pravoslavného duchovenstva skvělým vůči ruským poměrům. V Bosně však vytýká vládě, že na katolickou církev dává dvakrát tolik co na pravoslavnou, ač katolíků je polovička co pravoslavných. Přes to však postavení kněží pravoslavných (391 duchovních a 22 mnichů) jest příznivé, farností každou zajištěné. V Rakousku podle autora (F. Troický) vůbec pravoslavné duchovenstvo dosáhlo velmi mnoho, co se postavení materielního dotýče. Kromě štolových platův a výnosu z farní půdy má všude ještě značné služné buď od státu (v Dalmacii a v Bosně s Hercegovinou) nebo z bohatého církevního fondu (v Bukovině) nebo od farností (v Charvatsku a v Uhrách).

V Srbsku po dlouhém domáhání se duchovních konečně vloni podána skupštině předloha o platu duchovních ze státní pokladny. Předloha komisí v březnu projednána a navrženo skupštině její přijetí a upravení duchovenských poměrův od roku 1910. Ustanoveno též, že farnost městská a rovinná nesmí míti pod 500 domův a farnost horská pod 300 domů. Farnosti, které by byly menší, mají se sloučiti se sousedními. Služné určeno po pěti letech stoupající od 1200 dinarů vždy o 500 dinarů (korun) a pro úředníky bez farnosti (děkany) a konsistorní pracovníky od 4000 do 6000 dinarů. Na duchovenské platy má se určiti 20procentní přirážka.

V Bulharsku upraveny platy ze státní pokladny roku 1905 a pense roku 1907. Plat státní jest dvojí, pro kněze beze vzdělání a pro

kněze se vzděláním aspoň středoškolským. Pro ony od 480 do 720 lvů, pro tyto od 720 do 1080 lvů (korun). Kromě toho určena pevná taxa štolová: za křest 1 lev, za zdavky 12 lvů, za mši 3 lvy atd. Ze 1992 kněží v Bulharsku roku 1905 bylo jich 1370 s nižším vzděláním, 2 s vyšším, ostatní se středním. — V turecké části bulharské exarchie kněží mají jen to, co dostanou od farnosti své. V chudých obcích dostávají podporu od exarchátu.

Věda a umění.

Vyšly v Praze „Meditace“ jako čtvrtletník illustrovaný. Ohlašovány už vloni v „Novém Životě“ jako případný jeho nástupce. Nový orgán se však nikterak nehlásí jako následník dědictví literárního po „Novém Životě“. Směr nového časopisu jest hlubší — sám nazývá se filosoficko-uměleckým a jest jím též v prvém svém objevu. Úprava jest velmi vkusná a umělecké přílohy (od Rosettiho dvě a od Strettiho jedna) jsou po vzoru mnichovského Hochlandu, k němuž nový orgán jak obsahem tak úpravou co nejúže přimyká. Máť dokonce i překlad (Zajčíkovu legendu „Pokušení“) ze zmíněného mnichovského měsíčníku. Také rozhled podle něho upraven. Musíme přiznati, že vzor nevybrán špatný. „Hochland“ jest měsíčníkem vysoké ceny umělecké a veliké dokonalostí vědecké i revualní. Kromě toho svižný, vždy aktuelní. V redakci „Meditací“ účastní se katoličtí laici chvalně známí ve světě umělecko-vědeckém: Vilém Bitnar, Dr. Jos. Kratochvil a Emil Pacovský. Kolem časopisu hned na poprvé seskupila se hojná řada mladých lidí, plných čistého ideálu a horoucí snahy. Můžeme v „Meditacích“ konečně pozdraviti první list katolický nekněžský! Pro naše poměry to znamená skutečně mnoho! Bylo by neodpustitelným hříchem, kdyby lidé tito nějakou úzkoprsostí a škarohlídstvím, poštvaným pražskými konkurrenčními poměry, hned v počátcích byli znechuceni a odrazeni.

Na čelo listu napsán novoidealismus, a to novoidealismus křesťanský. Jako filosofický směr má novoidealismus mnoho stoupenců, a to velmi vážných v obci učencův a filosofů. Na rozdíl od materialismu (jenž přichází v monismu a mechanismu hlavně ku platnosti) možno říci, že to, co má opravdu vědecký zvuk, stojí na jeho straně. Protivníky jeho jsou leda nevědečtí agitatoři vědy a jimi stažení v proud někteří přírodovědci — ostatní stojí mezi nimi upírajíce těm i oněm právo fabulovati v zámezí vědy exaktní. U nás po dlouhém tříbení, či lépe zahnívání různých proudů, probíjí se konečně novoidealismus k jakési populárnosti. Možno tak aspoň souditi z řeči prof. Mareše, hlavního představitele idealismu u nás, jakou měl na svatodušním sjezdě lékařův a přírodozpytců českých v Praze. Řeč tato ničím nezapírající směr řečníkův přijata s velikým nadšením a p. prof. Mareš zřejmě se tu

objevil jako vůdce hojného a nadšeného zástupu stoupenců. Ale novoidealismus sám o sobě není nikterak směrem, jenž by se stotožňoval s křesťanským názorem. Jest mu také cizí, ale přece bližší než moderní směry ostatní. — Dr. Kratochvil v „Meditacích“ podává přehled snažení novoidealistického ve smyslu křesťanském. Je to směr dnes u západních národů velmi rozšířený, směr, k němuž čítají se nejlepší učenci bohovědní a jiní na křesťanském stanovisku stojící v Anglii, Francii i v Německu. „Chceme smělou synthesou spojiti exaktní vědy duševní s učením Kristovým... Veškeru činnost lidskou dob dávných i doby dnešní chceme zladiti v mohutnou harmonii.. Zduchovněme všechny obory činnosti. Tichými meditacemi, ladnou synthesou spějme za ideálem dokonalosti a krásy.“

*

Ve svých „Pohledech do života církevního a vlasteneckého na Moravě“ přináší J. Halouzka posledně popis filosofie brněnské před rokem 1848 a professorů na ní. Přecházejí tu před námi v krátkých zmínkách benediktini Rückert a Volný, augustinián Gabriel a laik professor Diebl. Podobizna tohoto dobráckého zbožného laika v gallerii té září nejtepleji. Následovati budou ze zmíněnými známější jména Dudíka a Klácela. Z té doby ovšem důležitější pro budoucí probuzení Moravy jsou žáci než professoři a jim také věnuje se patřičná pozornost.

„Rozhledy“ u příležitosti návrhu na pomník bělohorský v „Díle“ podotýkají, jaký my jsme bolestný a plačtivý národ. Slavíme všude jen své porážky a své mučenníky. Vítězství a hrdinové za to zůstávají nepovšimnuti. A i ty rány a porážky zase oslavujeme prý „ufňukaným modernismem“, jak návrh pomníku označují. Místo abychom ukázali, že přes porážku německé šlechty na Bílé Hoře stále tu ještě jsme a silnější a neúmornější, navrhuje se za pomník bělohorský plačtivé skupení nad pohřbenou ženskou!

Na jedné straně ufňukaní, na druhé podle téhož listu stále jen slavící a hodující. Narážka na sjezdy pražské, hlavně na sjezd slovanského obchodnictva, na němž místo práce a místo živého semknutí sil prý ukázali jsme slovanským hostům jen, jak umíme hodovat a řečnit. A němečtí hakatisté už se báli, že pozňanští Poláci přijdou z Čech a z Prahy zcela změněni, s novými obchodními závazky, jež odtrhnou hospodářsky od Pruska tři silné konsumní provincie! Po sjezdě ovšem viděli, že se nic tak hrozného nestalo.

Středomoravská města (Olomouc, Prostějov, Kroměříž s Mor. Ostravou) zřizují si stálé druhé české divadlo.

Moravský hudební skladatel C. Hrazdira složil novou operu na cizonárodní motiv „Greta“. — Zakázáno drama Ed. Kučery „Manželství“ (pro rozvod mluvící). Dovoleno jen na jedno představení v dramatické škole.

Nedbalova výpravná hra hudební „Z pohádky do pohádky“ přijata na dvorní operu ve Vídni.

V Praze ustaven spolek „Krásná kniha“, jenž míní vydávati umělecky cenné práce ve skvostných vydáních. Za první číslo určeny Bezručovy „Slezské písně“ v úpravě Preissigově. Exemplář za 20 K v předplacení.

Mladší umělci pražští zřídili si na výstavě pavillon uměleckého drobného průmyslu, jímž chtějí šířit vkus i do nejnepatrnějších koutků domácnosti.

Varšava podle sčítání z 1. ledna letošího čítá 751.696 osob. Z nich bylo 465.672 katolíků, 2056 mariavitů, 12.801 evangelíků, 29.979 pravoslavných a 277.787 židů (37%!).

Na rusínské divadlo ve Lvově složeno doposud 205.185 korun. Slabá jest obětovnost právě mezi zámožnějšími vrstvami. Ač dary 100korunové jsou vlastně na situaci intelligence rusínské i tak dosti veliké. Na divadlo už sbírá se tři leta.

Ruská hudba a zpěv i činohra vydala se na cesty do ciziny na toto leto. Činoherní jedna společnost odešla na Balkan, opera moskevská a petrohradská pak do Berlína a německých měst a do Paříže. Výlety operní končí však materiálním fiaskem. Paříž aspoň politicky vítala Rusy a připravila jim přijetí. Vinou neúspěchu jest špatné arrangement výletu. Tedy jako u našeho „Pěveckého sdružení“!

„Matice Polská“ dokončuje veliké lidové dílo „Polska, obrazy i opisy“, jež v osmi svazcích (po koruně) podává všestranný popis celé Polsky ve starých královských hranicích. Něco podobného nemáme.

Jistý časopis polský vypsal konkurs na zdařilé zpolštění jména villa; došlo mnoho návrhů, z nichž za nejlepší uznány: dvorek, vesna, letně, letňák, letňanka. Naše jméno letohrádek není od toho daleko.

Lvevský „Nasz Kraj“ přes úsilí postaviti jej na moderní umělecké niveau přece zanikl.

Z revolučního hnutí minulých let čerpala Marie Konopnická náladu k nejnovější své básni („Przez głębinę“), v níž líčí průběh tajné schůzky v Horodle roku 1863 a pohnutého jejího jednání. Báseň má všecky přednosti epického talentu veliké polské básnířky.

Jinak polský literární svět také prozrazuje vyjalovění, podobně jako ruský. Na zemský konkurs dramatický sešlo se sic na 50 dramat, ale žádnému z nich možno nebylo ceny uděliti tak jako minule. Proto konkurs vypisuje se potřetí. Vyznamenána zmínkou pochvalnou aspoň komedie Maurice Kis elnického „Teraz“. Z konkursu „selského divadla“ uznány dvě hry za hodny cen; Domnikova tříaktovka „Ojcowizna“ a Rzepecké jednoaktovka „Na muzyce“.

Celou povodeň řečnicko-literární v Rusku vyvolal Arcybaševa román „Sanin“. Vznikl dokonce nový literární i společenský směr „Saninci“ — hrubý to naturalismus a parnografie. Za úspěchem jeho táhnou se touže cestou noví literáti i staří, kteří poctivě se slávy dodělati nemohli. Mladá literatura pohlavní perversity a excessivnosti uzavírá se do almanachů, jež nastoupily teď v Rusku místo starých literárních „žurnalův“, a pak některé žurnály vysloveně moderní a revoluční „Sevremennyj Mir“, „Puť“, „Zolotoje Runo“ (nádherný umělecký měsíčník) a j. Literatura tato se také sama prohlašuje za socialistickou! Pěkný socialismus! Docela neznámý dosud docent moskevský Omeljčenko brošurkou o Saninu a přednáškami o něm stal se tak populárním a slavným jako Arcybašev sám. Přednášky jeho byly tak

přeplněny, a zvláště ženským obecenstvem, že policie musila často zakročovat před nimi i po čas jejich.

„Matica Hrvatska“ zanechavši vydávání týdenníku a pak měsíčníku illustrov. liter. „Vienac“, a chtějíc míti proti sborníku mladých „Savremennik“ nějaký orgán pro práce svojich lidí, založila sborník „Hrvatsko Kolo“, jehož třetí svazek právě vydán. Obsah sborníku jest velmi bohatý a zvláště cenné jsou jeho literárně-historické a kulturně-socialní články, jež činí jej zároveň aktuelním a potřebám doby odpovídajícím.

Nejčetnější a spolu nejlepší družstvo vydavatelsko spisovatelské mezi Srby „Srbská Kniževná Zádruha“ ve své poslední schůzi za šestnáctý rok trvání podala zprávu o stavu svém. V roce minulém měla členů 6450 proti 5612 v předloňském roce. Opět bude vydávati knihovnu „Zabavnik“, který před lety špatnou administrací pochován. V „zábavník“ vejdou hlavně překlady z evropských literatur. Na rok letoší zádruha přichystala pro šest ročních svazků: Básně Dučićovy, Hadži-Dišu od Ilijće, dvě povídky od Komarčiće, Džido od Veselinoviće a překlad z Turgeněva (Lovcovy zápisky) a třetí díl Seignobosových „Dějin současné kultury“.

Hudební oddíl lužické „Matice Srbské“ usnesl se o svátcích svatodušních vydávati vícehlasé skladby srbské, hlavně skladatelů Kocora, Krawce, Pilka a j. Redaktorem celého výdavnictva toho jmenován B. Krawc. Skladby jsou hlavně vícehlasé písně dolno- a hornolužické a zpěvy umělé, většinou příležitostní. — Pro školní mládež počato vydávati v Rachlowci u Kamenice časopis „Raj“, pod redakcí faráře Ondřeje Dučmana. Tedy nové dva, a to velmi smělé podniky srbsko-lužické literatury!

*

Zemřeli: 1. června Strašimir Dimov, mladý nadaný bulharský malíř. — 6. června JUDr. Fr. Hofmokl, právnický spisovatel polský. — 10. června Dr. prof. Jan Kvíčala, český filologický spisovatel. — 16. června Dr. prof. Karel Pelc, český učenec a spisovatel (mathematický). — 17. června Vojtěch Hřímalý, český hudební skladatel (opery „Švanda dudák“ a „Zakletý princ“). — 20. června Michal Pociecha, polský malíř krajinek. — 21. června Josef Lacina (Kolda Malínský, * 2. srpna 1850), český spisovatel belletristický a dějepisný („Česká kronika“ a „Obecná kronika“). N. A. Rimskij-Korsakov (* 1844), ruský hudební skladatel, z nejpřednějších slovanských skladatelů. Složil 9 oper, z nichž první („Pskoviťanka“) dávána roku 1873 a poslední („Zolotoj Pětušok“, Zlatý kohoutek) teprve se chystá k provedení. Opera jeho „Sněhuročka“ jest nejpopulárnější ruskou operou.

Zprávy národohospodářské.

Sjezdy a schůze jsou nejvýznačnějším »děním« v životě hospodářském národa našeho i říše. Sjezdy soustřeďují se pokud možno do Prahy a za výstavního ruchu práce jejich namnoze zanikají, jen zběžně se probírá určený materiál, anebo aspoň veřejnost zběžně se o všem zpravuje. Ale aspoň jméno širšímu obecenstvu utkví, jež jindy by si takové specialní schůze vůbec nepovšimlo. Ze sjezdů hospodářské povahy dlužno aspoň zaznamenati říšský sjezd tarifní — pravidelný sjezd správních činitelů železničních — sjezd místních drah, sjezd vývozních spolků, sjezdy a schůze domácích společností a slovanské sjezdy. — Konány spolu už i dva sjezdy komunalní: českých měst z Moravy v Brně, už druhý, a německých měst z Čech v Liberci. Pravé úkoly komunalní na obou sjezdech vyšly z posucha: česká města moravská jsou příliš drobná a venkovského rázu, než aby na velké moderní úkoly pomýšleti mohla, a mají ještě práci jinou, prvobytného povznesení svého; německá města z Čech, ač mnohá a mnohá už by mohla chápati se politiky socialní, nečiní tak z nechuti k lidu, jenž není vždy sounárodní, a z předrážděnosti národnostní, jež nedá ani té ani oné straně mysliti na lepší věci. Úprava financí městských byla také na obou sjezdech jednou z palčivých otázek. Do Prahy chystá se ještě letos sjezd českých měst a sjezd okresních výborů českých. Tento první dosud ve svém druhu.

Na úpravu financí městských s pomocí státu sotva tak brzy dojde! Stát navrhl zatím první krok k úpravě financí zemských, spolu s předlohou a také ovšem nezbytnou podmínkou zvýšení daně lihové o 50 (vlastně 30) korun na hektol. Zvýšení toto šlo by celé na potřebu zemí. Výnos zvýšení toho počítá se pro budoucí rok na 46·364 mil. K. Ježto země dostávají kromě toho podíl na dani z osobního důchodu (průměrem 7·345 mil. korun), byla by celá suma pomocná, jež zemím připadne, 53·7 mil. korun. Pro rozdělení sumy této zemím navržen jest klíč docela sice spravedlivý, ale přece nevyhovující. Podíl důchodové daně dělí se podle výnosu jejího v té které zemi, tu ovšem připadá pak nepoměrný podíl z ní na Dolní Rakousy (s Vídní), kamž se scházejí nejlépe situovaní a nejlépe placení lidé. Na Dolní Rakousy připadá celá třetina podílu toho! Na Moravu až dvanáctá část, na Čechy malá čtvrtina! Ale ježto při rozdělování nějakých 7 až 8 mil. korun mezi 17 samosprávných zemí a krajů podíly jsou tak jako tak nepatrné, nezáleží na tom tolik. Ani kdyby to šlo podle obyvatelstva, nebo snad i podle míry nákladů, žádná z našich zemí podílem tím by z nouze vytržena nebyla! Klíč druhý je klíč konsumní. Tu náhodou na naše českopolské země vypadá větší procento, než jaké by na ně připadlo na př. podle populace nebo míry nákladů. Ale za to zase podíl pro země jižní vypadl malý a musil býti proto klíč v jejich prospěch změněn. Podle obou klíčů rozdělené oba příspěvky vynesou Haliči 14·3 mil., Čechám 10·7 mil., Moravě 8·2 mil., Dol. Rakousům

7·5 mil., Slezsku 2·6 mil. korun, ostatním zemím připadnou menší podíly.

Přes to tedy, že celkem na naše země vypadá značná část celého státního přínosu daňového, přece takovéto rozdělení nikterak neodpovídá dnešní situaci zemských financí. Některé zemi zatím postačí tento příspěvek (tak šťastná bude na př. Morava!), jiná země bude příspěvkem tím až překvapena (Halič n. př.!), ale Čechám ani takto nebude spomoženo! Čechy potřebují příspěvek při nejmenším dvojnásobný a pak rychleji rostoucí, než jak poroste tento zemský podíl na obou státních daních. Vláda u podílu z důchodové daně slibuje $2^1/_2$procentní přírůstek, a výnos daně alkoholové poroste sám sebou. Od roku 1898 do 1907 vzrostl výnos té daně z 68 mil. na 95 mil. K čili o 40%. Roční vzrůst kolísá tedy kolem 4%. Tak by tedy větší díl příspěvku státního vzrůstal asi o 4%, menší díl o $2^1/_2$%. Dostanou-li tedy naše země na rok státního příspěvku 10·7, 8·2 a 2·6 mil. korun, dostaly by po deset letech, do kdy (1917) rozvržení toto platiti má (zvláště co se daně důchodové týče), přibližně asi: 14·6, 10·3 a 3·9 mil. korun. Čechy tedy ani po deseti letech z tohoto příspěvku nenabudou tolik, kolik obnášel deficit jejich vloni a letos zas. Také Morava už bude s nákladem svým tak vysoko, že přirážky a daně zemské pospolu s tímto příspěvkem nepostačí.

Rozdělovací klíč jakkoliv spravedlivý přece jeví zřejmou nesrovnalost. Morava dostává z daně lihové 7·5 mil., Čechy dva a půlkrát větší a lidnatější jen 8·9 mil. korun. V Čechách pijí pivo, na Moravě ještě mnoho kořalky. Nebylo by tudíž nic nesprávného, kdyby podle téhož principu, podle něhož vláda dnes dává zemím podíl na dani konsumní z líhu, dala jim i podíl na jiných daních konsumních. Tu by se zajisté pro každou zemi hodila lépe jiná daň. Tak Čechám by vynesl více podíl na dani cukerní (daň zemskou pivní už i takto mají).

Vláda chtěla snižovat daň cukerní aspoň o něco. Panská sněmovna však zákon sněmovnou poslaneckou přijatý odmítá. Bylo by tudíž spravedlivo, aby podíl snížení, který by byl na konsum cukru té které země připadl, byl jí, má-li toho potřebu, přikázán jako zvláštní příspěvek. Všecky země tohoto příspěvku potřebovat zatím nebudou, mnohé vystačí a na dlouho dobře s tím, co jim teď přikázáno. Avšak Čechám už ani to nepostačí a nacházeti se budou i na dále v tísnivém finančním postavení. Proto přikázané jim snížení daně cukerní, jež by jim vyneslo na 8 mil. korun, bylo by zcela spravedlivé a na ten čas i dostatečné, činíc s podílem obou druhých daní na 19 mil. korun.

*

Před uzavřením minulých obchodních smluv ve střední Evropě namítáno stále proti zvýšení cel obilních, že zdraží se tím obilí o celé to celní zvýšení. Přátelé zvýšené ochrany však odpovídali, že nikoliv. Že část cla nese dodavatel a pouze část jeho že nese spotřebitel. Nyní, kdy nové clo už dvě leta je v platnosti, často se k té otázce vracejí. Už vloni vid. obchodník obilím Julius Flamm dovozoval ve »Wiener Börsenkurier«, srovnávaje pohyb cen na trzích

našich a německých, že v Německu přichází celé clo ku platnosti, u nás však nikoliv. A příčinu toho spatřoval v německých listech dovozných a současném zrušení průkazu identity. Před smlouvou 1906 vývozce německý, chtěl-li clo za vyvážené obilí dostati zpět, musil dokázati, že vyváží totéž obilí, co dovezl. Tento důkaz zrušen r. 1906. Dnes dovozce obilí dostane stvrzenku, že tolik a tolik obilí dovezl a tolik a tolik cla zaplatil. Tato stvrzenka je jakoby směnkou na zaplacené clo, tedy na obnos ve clu půjčený státu a může se postoupiti kdykoliv a komukoliv. Kdokoliv pak chce vyvážeti obilí, ať odkudkoliv pochází, proukáže onen vývozní list a stát mu clo splacené opět vrátí. Tím se Německo stalo jakoby průvozní nádržkou obilí. Obilní obchod už i dříve živý, stal se ještě živějším a pro Německo tím zcela pominul vliv domácích zásob a domácí úrody.

Podobně vyjádřil se též nedávno ruský finanční ministr Kokovcov. Cenami obilí, jaké jsou v ruském přístavu nejvývoznějším — v Oděsse — a na německém obilním trhu nejživějším — v Mannheimu — a v Londýně, dokazoval, že obilí v Německu skutečně jest o celé clo a ještě o dovozné a zisk obchodní dražší. Stál pud (16·38 kg) žita v kopejkách (2·55 hal.) v období nových smluv od března do konce roku 1906: v Oděsse 95, v Londýně 106, v Mannheimu 149. A kolísání cen po měsíčních průměrech roku 1907 bylo v oněch městech takovéto: v Oděsse 94 až 104, v Londýně 107 až 119 a v Mannheimě 149 až 167, jevíc oproti Londýnu a Oděsse pravidelnost ve stoupání ceny. Rozdíl mezi cenou oděsskou a londýnskou byl tedy 7 až 17 kopejek, čímž se značí dopravné a obchodní zisk. Mezi cenou londýnskou a mannheimskou byl rozdíl 42 až 48 kopejek, mezi cenou oděsskou a mannheimskou pak 49 až 65 kopejek. A rozdíl tento rostl počínaje rokem 1907, jak se staré zásoby ještě do března 1906 svežené vyčerpávaly a vliv jejich přestával. Na konec rozdíl cen dosáhl plné výše cla: 41·7 kop., s provisí a dopravným: 23 kop. Tato provise a dopravné v Londýně činí jen 17 kopejek (rozdíl ceny oděsské a londýnské). V Německu tedy i té naskočilo a německý konsument sám nese všecku tíhu zdražení: clem, cestou i obchodní provisí a to vše nepoměrně vysoko!

Otázkou touto zabývali se i v Německu. Agrárníci takovéto porovnávání nazvali nepřípadným, neboť se jedná o obilí různého původu a různé jakosti. Přiznává nevhodnost srovnání a vývodů Kokovcových i soc. dem. poslanec Rich. Calwer, na slovo vzatý statistik cen a mzdy, vydavatel »Arbeitsmarkt-Korrespondenz« v Berlíně. Calwer uvádí průměrné ceny několika roků a to pro žito v Oděsse, v Bremách jakožto volném přístavu a v Mannheimu. Ježto se jedná u Calwera aspoň v Oděsse a Bremách o obilí téhož druhu a původu, a v Mannheimě o obilí téhož druhu a z většiny také téhož původu, jest srovnání případnější. Udává ceny po německém způsobu v markách za tunu (10 metr. c.). Roku 1898 platilo se v Mannheimu 160·38 M. za tunu, v Bremách 116·88 M. a v Oděsse 96·46 M. V roce nejnižších cen 1903 a 1904 platilo se v Mannheimě 146·78 a 145·06 M., v Bremách

106·73 a 106·58 M., v Oděsse 87·19 a 90·43 M. za tunu. Roku 1907, jenž vykazuje nejvyšší ceny z celého desítiletí (rok 1906 byl na rovni s rokem 1899), platilo se v Mannheimě 199·04, v Bremách 151·10, v Oděsse 132·31 M. za tunu žita. Rozdíl mezi Oděssou a Bremami značí dopravné a provisi a kolísal mezi 14·15 M. (1904) a 20·42 M. (1898), v roce minulém byl 18·79 M. V trojletí 1900, 1901 a 1902 byly však ceny v Bremách nižší než v Oděsse. Rozdíl cen Oděsských a Mannheimských kolísal od 31·89 M. (1901) do 76·84 M. (1899), ale ježto oba roky 1898 a 1899 byly výjimečné, není rozdíl jejich směrodatný. V roce 1906 a 1907 rozdíl cen ze 54·38 — a byl v téže skoro výši po tři leta 1903, 1904 a 1905 — skočil najednou na 71·15 (1906) a 66·73 (1907). Clo 50 marek za tunu žita není v tomto rozdílu u porovnání s Bremami celé započítáno roku 1907. Sic přirazíme-li k rozdílu bremsko-oděsskému 18·70 clo 50 marek, dostaneme 68·70 a rozdíl lonský činil jen 66·73. A třeba ještě počítat náklad z Brem do Mannheimu a domácí provisi obchodní. Podle toho by vloni v Německu clo při žitě bylo padlo na účet konsumentů německých ne v celé výši 50 marek, ale jen asi 45 marek.

Otázka, kdo nese clo, zůstává i po tomto rozkladě dále nerozhodnou. Většinu cla nese jistě konsument. Ale často přece nenese cla celého. Na ceny má totiž vliv mnoho činitelů, nejen clo, to jest pevnou součástkou ceny, kolem níž a následkem níž často musí ostatní součástky se kupiti v nestejných podílech, aby jen obchod se uskutečniti mohl. To jest sleviti musí obchodník a producent ze svého zisku, neboť clo a dopravní náklad jsou pevné, nehybné veličiny. Tímto kolísáním obojího zisku stává se pak, že v konečné ceně obilí zdá se clo započítáno jednou celé, jednou necelé.

*

Nedávno objeveny veliké podvody na západních a středních ruských drahách, zboží se tratilo, zásylky padělány a podobné všemožné věci prováděny. Účast ve všem měli židé, ale přece nebyli sami. Současně však vyšly na jevo podvody z jihozápadních drah ruských, a ty už celé padají na účet židů. Vypravovali z Bessarabie a od Černého moře ovoce jako rychlozboží do polských a litevských měst. Naložili zboží už zkažené, podplatili úředníky dráhy, aby ovoce nechali schválně zapozdit a pak za zapozděné ovoce, jež se opozděním prý zkazilo, žádali náhradu. Za smetí zkoupené po 1 rublu pud brali pak náhrady po 9 až 12 rublech. Dráhy tím ošizeny o statisíce rublů. — Co vše železniční židé umějí, sděloval nedávno sněmovně z minulosti severní dráhy posl. Kadlčák — ovšem že tu šlo všecko v mezích zákona!

*

Vystěhovalectví ruské na Sibiř přijímá čím dál úžasnější rozměry. Za půlrok letoší bude vystěhovalců snad více než vloni za celý rok, ač už i lonský rok byl kromobyčejný se svým více než půlmilionem vystěhovalců a chodců. Ovšem jarní a letní měsíce jsou vždy nejsilnější, protože na zimu se nikdo nestěhuje. zářím i nejsilnější dříve proud

vždy končí. Od ledna do počátku června přešlo do Sibiře 388.804 duší kolonistů a 47.615 chodců, jdoucích obhlédnout místo pro příští vystěhovalce. Celkem tedy za pět měsíců prošlo přes Čeljabinsk, kde se záznamy vedou, 436.419 duší. Z toho v květnu samém 191.703! Ježto červen bývá stejně silný, přinese první půlrok letoší na 650.000 duší vystěhovalců a chodců. Zpět vrátilo se 35.346 duší, kterým se nová místa nezalíbila, a 23.981 chodců. Ač letos je východ do Sibiře větší než vloni, jest obratný pohyb přece menší. Vloni odešlo do Sibiře za prvních pět měsíců na 240.000 a vrátilo se jich 42.485, letos tedy obratný pohyb jest o polovici slabší!

*

Každý rok pořádá se v Gentu v Belgii v květnu výstava květinová. Toť něco v celé Evropě nevídaného, a kromě Evropy snad teprv ne. Neboť slyne-li Indie bujností květeny a Japonsko hojností a zálibou květů, přece trh a výstavka dovede vše oku učiniti nápadnější a bližší. Belgie od starodávna slyne spolu s Nizozemím jako země obchodního květinářství, a to květinářství těžko zaštípeného, jež v Italii a Francii vyrostlo a vyvinulo se na půdě a v poměrech přirozených samo sebou. V Gentu utvořeno už 1622 první květinářské družstvo, ale jako střediště květinového obchodu stal se Gent věhlasným, až po založení své botanické zahrady 1808. Letos družstvo botanické zahrady v Gentu na oslavu stoletého trvání zvláště pyšně vystrojilo letoší květnové »Floralie«, jak svým výstavkám říká, pod kterýmžto jménem »les Floralies Gantoises« slavny jsou široko daleko. Belgie vyváží dnes květin za 50 milionů franků, společností květinářských jest 130 se 75.000 členů. Květinářstvím a prací s ním spojeno přímo či nepřímo žije v Belgii na 300.000 lidí, čili dvacetina všeho obyvatelstva. Cena půdy na 10 kilometrů od Gentu následkem květinářství vstoupla posledních 25 let ze 2000 na 25.000 franků za hektar! U Brusselu 170 hektarů pokryto je květinovými skleníky. Někteří květináři Gentští v zimě spotřebují denně až do 3000 franků za samo uhlí na vytápění skleníků svých. Vyšší školy květinářské jsou dvě, obě státní. Stát podporuje také střední školy, jež jsou čtyry. Nižší školy květinářské a kursy jsou v každém okresu v obvodu družstev květinářských a jimi vydržovány. Letos zřízena v ministerstvu orby zvláštní stálá rada pro pěstování květin.

Rozhled socialní.

Do brněnské zemské nemocnice mají býti za ošetřovatelky z části zavedeny jeptišky. Strhl se z toho velký rámus v tisku lidovecko-pokrokářsko-socialistickém a kterýsi prý sekundář socialistický protest svůj podepřel dokonce citátem z románu kterési české spisovatelky, která ležíc v nemocnici náramně si pochvaluje mladou, fešnou ošetřovatelku svou, jak prý vrátivši se z nedělního „aus" se svým galánem přináší do nemocničního ovzduší tolik přírodní bujaré svěžesti — naproti pošmournému vzezření klášternímu atd. — tak jaksi bylo to povídání, které však zase lepšího znalce poměrů mezi mladými a fešnými ošetřovatelkami, mladými a fešnými i nefešnými pány doktory a nemocnými, než je třebas paní Viková-Kunětická, náramně k smíchu a satiře lehtalo.

Avšak zatím nechme tento smutný žert i brněnskou nemocnici stranou; chceme promluviti o věci té vůbec. Pokud ji z vlastní zkušenosti známe, nevyřídí se k úplné spokojenosti, úplné totiž, jak tu asi možná, ani prostě kladným ani prostě odmítavým rozhodnutím dle praxe dosavadní, čili určitěji řečeno: ačkoli volba mezi světskými či řeholními ošetřovatelkami nemůže naprosto býti pochybnou, dána-li výlučná alternativa, nejsou jinak výhody a nevýhody na obou stranách tak rozhodné a zřejmé, aby každá důvodná námitka byla znemožněna. Rozumiť se samo sebou, že osobní zdatnost ošetřovatelky není vázána stavem: jsou mezi světskými ošetřovatelky venkoncem výtečné, schopné i svědomité, jako mezi řeholními špatné, neschopné a nedbalé; ovšem ale již procento obojích beze sporu daleko příznivější jest řeholnicím, a bylo by velice smutné, kdyby tomu tak nebylo. Jestiť tu přece jen s jedné strany pouhá živnost, s větší či menší chutí provozovaná, s druhé strany povolání životní beze všech jiných i jen možných účelů, posvěcené věčným názorem náboženským, který svými ctnostmi dodává náhrady za přirozenou snad menší schopnost a pod. a který vlastně, jak ani neznabožští lékaři v nemocnicích neupřou, i ony světské ošetřovatelky tak zdatnými a obětavými činí, tak že jsou to vlastně jen jeptišky ve světských šatech. Toto je skoro pravidlem; každý, kdo nemocniční poměry zná a pravdě poctivé svědectví dáti chce, musí přisvědčiti. Avšak s druhé strany nesmí tu zase do úsudku plésti se samá romantika, která ošetřující jeptišky zná jen s obrázků jako samé vtělené anděly dobroty, trpělivosti a obětavosti; nikoli, jsou to také jen lidé, a to lidé ženského pohlaví, s křehkostmi a chybami, kterých snad se nikdy nezbaví, které však potírati povoláním jsou zavázány a představenými napomínány. Když tedy někdo v určitém případě na ošetřovatelku řeholní v něčem závažném si stěžuje, i on může míti pravdu, neboť i taková může povinnosti své nedobře plniti. I takovýto případ jest prý jedním z důvodů, pro něž někteří lékaři se proti řádům vyslovují, ačkoli za pravidelných poměrů správa kláštera sotva bude stavěti se proti stížnostem lékařským, aby jeptišku neschopnou nebo nedbalou proti nim na místě ponechávala, tím méně, anať ji docela

dobře může zaměstnati jinak, kdežto u světských ošetřovatelek pokaždé skoro běží o existenci, již ohroziti ne každý se tak hned odhodlá, aneb o zatížení rozpočtu předčasnými pensistkami.

Tato námitka však nemá — snad ani u protivníků! — tolikéváhy; v novinách ovšem se dělají z komárů hned velbloudi, když některá jeptiška někomu neudělá něco po chuti, avšak této zbraně právě nemocniční lékaři neměli by ani do rukou bráti, vědouce sami předobře, s jakou sběří, zvláště ze socialistů, v nemocnicích jest jim zacházeti a jak často by sami pro „nehumanní“ ačkoli čistě „lidské“ zacházení s takovými otrapy, kteří zpovykáni socialistickými plátky vidí v nemocničním lékaři a ošetřovateli své otroky, byli stíháni.

Závažnější jsou snad námitky zásadní. Tak proti „milosrdným sestrám“ postavil se ředitel nemocnice lvovské Dr. Starzewski už před lety na zemské haličské anketě nemocniční. Na to týž návrh podal v zemské sekci zdravotní, když se jednalo o ústav pro nevyléčitelné. A totéž přednesl i na posledním sjezdě zdravotnickém a lidoznalském v Berlíně. Důvody jeho přináší konservativní „Przeglad“ a praví, jsou-li to jen ty, že jsou oprávněny

Dr. Starzewski totiž vytýká řádům sester milosrdných, že jsou zastaralé, a ošetřovatelkám vlastně bránící v dobré službě místo aby jim pomáhaly v jich úřadě a je naň připravovaly. Klášterní stanovy jsou tu napořád protivny tomu, co lékař a správa nemocniční po ošetřovatelkách žádati musí. Předně je tu bezdůvodná upejpavost. Sestry nejsou připuštěny svými zákony k pracím a operacím, při nichž koná se něco na obnaženém těle (ani prý k ženám a dětem ne!). Není-li jí tam ani potřeba nutně při operacích těch, ale je třeba, aby to vše viděla a znala pro předběžné vzdělání své, kdy má pak takového nemocného ošetřovat. Sestry mohou se věnovat pouze několik hodin denně službě nemocných, protože ostatní čas jim zaberou řádové modlitby a cvičení duchovní a v noci vůbec po deset hodin jsou za klausurou a nesmějí ven A v noci, kdy nemocní nejvíce a nejbdělejší as pečlivosti potřebují, jsou svěřeni obyčejným služebníkům nemocničním. Správa nemocnice nemá nijaké moci nad sestrami. Nemůže jednotlivými ošetřovatelkami podle uznání disponovat, přidělovat je tomu či onomu oddělení, zadržet je podle potřeby, to vše si vyhrazuje představená. A představená často přehazuje sestry z jedné práce do druhé: z kuchyně do prádelny, z prádelny k ošetřování. A sestry mimo to jsou i zcela samovládnými nad služebnictvem nemocničním. Vedouce dozor nad ním, samy rozhodují o přijetí a propuštění. A způsobilost služebné osoby necení podle její svědomitosti a dovednosti v ošetřování, ale podle její zbožnosti. Jako vůbec sestry milosrdné za svůj vlastní úkol považují v nemocnici více obraceti nemocné k novému životu, místo tělesné obsluhy a ošetření jejich. To pak stále plodí srážky mezi sestrami a lékařem. A kromě toho praví Dr. Starzewski, svou vrchní správu mají sestry ve Francii a ne v zemi naší.

Z výtek těch jest prvá nejzávažnější a jest-li v jádře správná — doslovně správná dle našich vědomostí není — byl by ovšem nejvyšší

čas, aby správa řadová své stanovy přizpůsobila novým požadavkům zdravotnictví, o kterých 16. století nemělo a nemohlo míti potuchy. Mimochodem řečeno, jsou však některé nemoci a nemocní, jichž jeptišky arcif nikdy ošetřovati nebudou, ku kterým však vůbec ženské osoby přidělovány býti nemají. Jistým „nemocným“ nejlépe dáti za ošetřovatele stejné surovce, jakými jsou sami. A je také jen až příliš lidské, že větší vzdělání v léčebním umění znechucuje jaksi tu obyčejnou tělesnou práci služebnou, které při ošetřování nemocných se tolik hromadí a kteráž ovšem i v zájmu léčení samého vykonána býti musí neméně přesně než léčení samo.

Že ústředí těch kongregací jest našim poměrům příliš vzdáleno a cizí, jest pravda, na kterou i s naší strany často a bohužel bez výsledku žebráno. Jest opravdu litovati, že nemáme tu společností domácích, jež by naše děvčata četně do řádů se hlásící přijímaly a v našem duchu vedly. Bylo by tu také snadněji se dorozuměti a vzdělání jejich v zájmu věci dle nových velenaléhavých požadavkův upraviti

Sama o sobě a vzhledem k vlastnímu úkolu, totiž ošetřování nemocných, ovšem tato výtka jinak velké váhy nemá.

Výtka o disponování ošetřovatelkami má dvojí stránku. Jak poměry v nemocnicích známe, je v poměru ošetřovatelek k lékařům dosud mnoho nesprávného a nebudou-li příslušná pravidla přesněji vytčena, povede to zajisté spíše či později k jakési svépomocné organisaci ošetřovacího personálu — proti lékařům, kterým ošetřovatelka nechce již každá býti vydána na milost i nemilost. Rozumí se samo sebou, že jejich rozkazy léčební v celém obsahu a rozsahu musejí ošetřovatelce býti naprosto závazny, ať je to ošetřovatelka světská či řeholní. Ale kromě toho je tu mnoho jiných styků, které nutno upraviti tak, aby ošetřovatelka na — řekněme — rozmarech lékařových byla nezávislá. Mějmež pořád na paměti, že služba ošetřovatelky je službou životní, existenční; ošetřovatelka z pravidla nemůže bez ohrožení své existence službu opustiti, jako na př. služka neb dělnice, která snadno dostane jiné místo, a jak snadno by k tomu mohlo docházeti, kdyby nebylo jakési nezávislosti, lze si bez obtíže vypočísti. Vždyť nejen služební jsou chybující, páni též, a páni doktoři v nemocnicích neméně! My tedy v oné částečné nezávislosti jeptišek na moci lékařově nevidíme tolikého zla, spíše naopak. Přehazuje-li některá představená své podřízené z práce do práce bez důležitých příčin, jedná ovšem hloupě, ba v této naší věci snad i nesvědomitě a nebezpečně; ale je to zase jen jednotlivá chyba jednotlivé osoby, kterou v jiných případech může býti také pan primář nebo ředitel nemocnice, neboť i oni v osobních takovýchto disposicích také zhusta chybují, aniž jim proto kdo práva disposičního šmahem upírá. A chybu tuto lze zase v onom případě napraviti, upozorní-li správa nemocnice správu kláštera na ni úředně, kdežto neomezeného a samovládného pana ředitele nebo primáře upozorniti nemá kdo.

Onen Dr. Starzewski, jehožto smýšlení dále neznám, podotýká též cosi, že milosrdné sestry za svůj vlastní úkol v nemocnici považují

více obraceti nemocné k novému životu než tělesně je ošetřovati. V takovéto stylisaci: více — než... byla by výtka rozhodně neoprávněna. Je pravda, a každý opravdový lidumil, jenž nevidí vrchol a celek lékařství ve — zvěrolékařství, měl by ze srdce schvalovati, že ošetřovatelky duši nemocného léčiti se snaží. Žádná věda lékařská pak nedokáže, že by to tělesnému léčení bylo na škodu, spíše naopak. Ale ovšem zde srážejí se již dvě zásady, dva světové názory, a spor tento vlastně bývá z pravidla příčinou protestů proti ošetřovatelkám řádovým, jakkoli se to obyčejně zakrývá a všelijak jinak zamlouvá. Není nemožno, že ta neb ona ošetřovatelka v náboženské horlivosti zajde dále než má a pro ni snad tělesné ošetření zanedbá. ačkoliv není tak samozřejmo, jak by se to státi mohlo. Nevím však, kdo je trestuhodnější, zda tato jeptiška, která člověku připomene a usnadní náboženskou povinnost k jeho posile a útěše duševní, či nevěrecký lékař, který z ďábelské nesnášelivosti a bezohlednosti to znemožní, a často i přes přání a touhu samého nemocného znemožní. O případech „násilí náboženského" tu a tam proskočí socialistickými plátky zpráva; že tak zřídka — a i tu obyčejně neprávem — dokazuje, jak málo tu příčin k neznabožským obavám. O neznabožském násilí se nepíše, to jest ospravedlněno vědou, pokrokem a — humanitou. Skutečnost, že řeholním ošetřovatelkám svěřují se lidé bez rozdílu náboženství a že právě jinověrci nejméně na „náboženské násilí" naříkají, poukazuje na to, že pramenem nářků těch je spustlost jistých individuí, která jedem svým otravují povolání nejen ošetřovatelkám, nýbrž i svědomitým lékařům, a která za dobrodiní jim v nemocnici prokazovaná odměňují se špiněním. Divím se opravdu mladším pánům doktorům v nemocnicích, že se nad tímto zjevem trochu nezamyslí a že tak tuze se svými protináboženskými protesty na veřejnost spěchají. Vždyť právě nemocniční praxe více než kterákoliv jiná pudí člověka k vážnějšímu přemýšlení o životě — a dejme tomu, i smrti — o poměrech společenských, jimiž konečně i oni trpěti musejí, nehledí-li se odnikud na zlepšení jejich. Otázka tato tak vážná neměla by se tak lehkomyslně odbývati v socialistických plátcích a dokonce již ne po tolikerých zkušenostech z různých nemocnic světa a trochu třeba také z brněnské!

Nic dokonalého pod sluncem, co lidského, a tak jest i zde. Ale na kterou stranu konečně rozumné rozhodnutí se nakloní, o tom už není pochybnosti. Dobře by ovšem bylo, kdyby povolaní činitelé naléhali na to, by ústavy řeholních ošetřovatelek všímaly si oprávněných výtek a co napraviti třeba, napravily, pamětlivy jsouce, že tím nejlépe poslouží úkolu svému a své zásluze, i náboženské!

*

Nedávno podána poslanecké sněmovně předloha zatímní opravy pojišťování nemocenského a úrazového Tedy zatímní, když už po anketě roku 1906 chystána deset let definitivní oprava! Mimo to předlohu starobního pojišťování vláda chce předložiti na podzim a sněmovna asi nebude dlouho otáleti s vyřízením jejím. Při té příležitosti by ostatně oprava celého pojišťování byla nejlépe na místě. Pravděpodobně však

za dnešního stavu pojišťování dělnického v Evropě ve vládních kruzích nejsou si jisti, jakým směrem mají se dáti. Německo také teprve se chystá k opravě svého systemu, a náš je z části po německém uzpůsoben. Nedávno prohlásil sekční chef Košutův J. Szterényi v uherské poslanecké sněmovně, že uherská navržená osnova úrazově nemocenského pojišťování je ze všech evropských nejdokonalejší. Bylo by tedy možno snad zaříditi se podle oné výtečné předlohy. Navržená zatímní oprava má hlavně vyrovnati nepoměr v úrazech v živnosti stavební. Vina zaměstnavatelů má se tu přísněji posuzovati než dosud. Rovněž průtahy s placením příspěvků se upravují a povinnost mezdních záznamů zostřuje. Celá oprava má 4 paragrafy.

*

Statistika z odborových organisací dělnických v Evropě za rok 1906 (vydávaná generální komisí odborů německých) vykazuje ve vydáních německé a rakouské odborové organisace (socialně-demokratické) takovéto položky: v Německu při 37 mil. marek výdajů padlo na správu 6 mil., na agitaci též 6 mil., na stávkovou podporu 14½ mil., na ostatní podpory 8½, na tisk 2 mil. marek. Poměr jednotlivých položek jest: agitace s tiskem 22%, správa 16%, podpory stávkové 39%, mimostávkové 23%. V Rakousku z vydání 6·2 mil. korun vydáno na agitaci 1·2, na správu 0·8, na časopisy 0·7, na stávkové podpory 1·7. na ostatní podpory 1·8 mil. korun čili v poměru: agitace s tiskem 31%, správa 13%, stávkové podpory 27%, jiné 29%. Přichází-li v Německu nazpět dělnictvu aspoň 62% čili veliká polovice, skoro dvě třetiny vydaného obnosu, padá v Rakousku nazpět do dělnictva jen malá polovička.

*

Statistiku německých křesťanských odborových organisací za rok 1907 přináší „Zentralblatt“ č. 12. Členů bylo v Německu 365.243 (víc o 27.207). Výdaje činily 3·2 mil. marek. Z toho na agitaci a tisk 720.000, na stávkující 743.000, na ostatní podpory 700.000 marek. Poměr jest 23% tisk a agitace, 23% stávky, 22% ostatní podpory, správní výlohy pak 32%! Z toho zřejmo, že čím menší skupinky, tím dražší.

*

V jedné nepatrné rubrice obšírného statistického popisu o průmyslovém vývoji v letech 1900—1905 ve Spojených Státech — praví Dr. E. Schultze v „Soc. Pr.“ 39 — skryta je zajímavá řada číslic mnoho vysvětlujících. Udává totiž počet zaměstnaných dělníků. Porovnáme-li počet dělníků s rubrikou vyrobeného zboží, shledáme, že množství zboží nepoměrně stoupá, kdežto počet dělníků jen nepatrně, často docela klesá. To jeví se zvláště u vysokých pecí. Vysokých pecí železných bylo roku 1900 343 a roku 1905 jen o jednu víc, 344; výroba surového železa byla 55.000 a 78.000 tun. Dělníků však 39.000 a roku 1905 jen 35.000. Roku 1900 připadla na dělníka výkonnost 1·4 tuny, roku 1905 už 2·2 tuny. Docíleno toho zavedením nejširší práce strojové. Vše, co jen možná, dělá stroj, dělník pomocí páky a stisknutí elektrického knoflíku jen chod řídí. Ubylí dělníci nepropuštěni, neboť v železářském

průmyslu tou dobou dělníků přibylo: ze 183.000 vzrostl na 207.000. Zaméstnáni tedy jinak, výkonnost jejich použita ku tvoření nových hodnot jinde.

*

Pokusy zaměstnavatelů přivésti délnika blíže k účasti na práci konané opětují se v ciziné v nových a nových způsobech. U nás průmysl teprve vyrůstající nečiní socialních pokusův, a vyspělý namnoze pro socialní a národnostní nesbody necítí s dělnictvem, a tak nemáme té chvály, že u nás vznikají nové formy socialní v oboru průmyslovém. Nebylo by ostatně hanou nejíti v předu a nových cest nehledati, kdyby jen bylo dosti ochoty po těch nalezených co nejlépe kráčeti. Tak ze západu přišly systémy podílu na mzdě, premii všeho druhu, mzdových záspor a j. Vloni ohlásil frankfurtský továrník S. Epstein svůj pokus, odděliti obchodní část továrny od výrobní části, výrobní svěřiti zcela dělnictvu a nadbývající zisk její též dělnictvu ponechati. Nyní ohlašuje pařížský elektrický podnikatel Charles Mildé svůj pokus převáděti pomalu podnik ve společnost, jejímiž účastníky jsou dělníci. Část mzdy se jim totiž strhuje a vkládá do podniku a tak narůstá jejich podíl. Třeba k tomu zvláštní formy společnosti akciové: společnosti se splatným kapitálem akciovým. Akcionáři, kteří podnik založí, pomalu jsou od dělníků vypláceni, jejich akcie se umoří a podnik přechází na dělnictvo. Charles Mildé libuje si, jaké ochotné a obétavé dělnictvo získal tímto pokusem pro své podniky!

*

Turinský liberální professor Achille Loria uvažuje v červnovém svazku „Deutsche Revue“ o sporné otázce: přinesla-li moderní kultura lidstvu více štěstí či ne? Často zajisté slýchati lze tvrzení, že moderní kultura lidi jen rozjitřuje, kazí a činí nespokojenými, ze šťastných činí nešťastné. A Loria to připouští, že takto působí moderní kultura. V blažené nevědomosti žijící venkovan na zastrčené vesnici stojí na stupnici štěstí lidského výš než městský člověk ve všem zběhlý a prošlý, intelligentní, ale nezajištěný jinak leda mzdou či služným svým. Příčinou onoho štěstí a tu tohoto nedostatku štěstí jsou tam skromnost, bezpotřebnost, tu pak hojné a četné známosti o požitcích, jichž nemožno s vlastními prostředky dosáhnouti a ukojiti. Naše kultura vyrostla v prostředí dobře zajištěných lidí, v prostředí aristokratickém. Tam blažila a byla radostí života. Přišli ideální lidé a toto své kulturní štěstí počali přímo přenášet do lidu. Dávali mu kulturu bohatých, ale zapomněli, že hlavní podmínka pro použití této kultury bude novým adeptům scházeti: totiž zámožnost, hojnost prostředků, zajištěnost života. A tak se stává, že dělník, že nebohatý člověk (studovaný proletář) napojen všemi poklady vědění a znalostí kulturních jest na výsost nešťastný a rozervaný. — Autor proto vyzývá k novému způsobu šíření kultury. Nešířit starou aristokratickou kulturu, ale přepracovat ji v novou, v kulturu lidovou, kulturu nemajetných, a hlavně dodávati ku vědění a znalostem všeho druhu mravní sílu, mravní uvědomění, smírný názor lásky, přejnosti a odříkání, život ne v jednom, ale život ve spolku

s jinými. — Pan professor to mohl říci kratčeji, kdyby byl řekl, že tu moderní kulturu třeba temperovat názorem křesťanským, aby nevnášela do srdcí rozervanost a nespokojenost.

Školství.

6.—8. června t. r. založena v Praze Slovanská liga katolických akademiků se sídlem ve Vídni, jež má slučiti všechny místní akademické spolky katolické, dosavadní i budoucí a vydávati svůj časopis ve všech slovanských řečech. Při společných poradách v místnostech České ligy akademické zastupoval slovinskou »Danici« Mirko Božić, »Zarji« Josef Puntar, charvatský »Domagoj« Vac, »Hrvatsku« Eckert, Poláky Tadeáš ryt. Sabatowski.

*

Stávky vysokoškolské úsilím rektorů zažehnány. Rektoři totiž většinou na své společné konferenci prohlásili se pro potrestání stávkujících studentů ztrátou semestru. Stačila-li tato pohrůžka, či jiné postranní vlivy ustaly a umlkly, těžko rozhodnouti. Ale jest až příliš věrojatno, že nějaká postranní agitace v tom byla, neli horší, tedy »volné myšlenky«. Temná individua se najednou vynořovala a zase zapadala. Jest ostatně i z ciziny známo, že bouře studentské bývají vedeny neb aspoň podněcovány z venčí, bylo tomu tak v ruské revoluci, proč by ne ve wahrmundovské revoluci? Jedna věc z celé té komedie stávkové zůstala jako hrozba pro budoucnost. Mluvilo se stále o liberalních a klerikalních studentech. Ale třeba jinak tříditi; v celém tom ruchu zjevily se dva jiné tábory: socialistický a nesocialistický. Socialisté se mohou těšit na ten hojný budoucí přírost intelligence!

Zvláštní nový zjev postřehli mezi vysokoškolskou mládeží při té příležitosti Poláci. Jejich vysoké školy sice většinou byly proti stávce, ale i ta většina ve Lvově přijala obrněnou protiklerikální resoluci. Poláci, kteří přese všecky nové proudy přece zůstávali uvnitř nábožensky naladěni, nebo aspoň formalně si správně vedli, už v srdci i veřejně tak jako druhé národy — vypovídají boj »klerikalismu«. — Polská mládež vysokoškolská z Haliče vyzvala své kollegy z království vytrvati v bojkotu university a polytechniky varšavské. Varšavská universita od podzimu rozhodnutím vlády má býti obnovena. Ale dokud nebude polskou, Poláci jsou vyzýváni nechodit na ni. Ba polští poslanci opatřili i absolventkám ruskopolských gymnasií, aby směly býti přijaty jako posluchačky na našich universitách. — Soukromých škol středních, jaké si Poláci sami vydržují, bylo v uplynulém právě roce 32, z nich 14 gymnasií, 14 obchodních škol a 4 realky. Žáků 12.031 (5615 + 4915 + 1461), professorů 711. Náklad na tyto školy obnášel něco přes milion rublů. Professorů bylo 40% bez universitního vzdělání. — Němci v Lodi dosáhli, že opět jednu školu polskou směli změniti v německou. Tak průmyslová Lodź v král. polském má teď 12 obecných

škol německých. Čistě německých — mezitím co ze škol v Německu všeliký jiný jazyk kromě německého vylučují. Češi v Lodi usedlí vidouce tuto povolnost k Němcům, požádali o povolení zřídit si soukromou českou školu.

*

Pokračovací školy na venkově, jež před několiknácti lety začali po vzoru německém úsilně i u nás zaváděti, v obou zemích našich jak v Čechách tak na Moravě, málo se ujaly. A to přese všecky subvence a všelikou pomoc a stálé návrhy opravné. Za to školy ty v Prusku zcela dobře prospívají. Roku 1906 bylo jich 2998 se 42.691 žáky. Na školách těch činno bylo 4254 učitelů, z nich 230 duchovních. Většinou se učilo jen v zimě. V létě i v zimě učili jen na 47 školách. Návštěva škol nebyla přílišná. Přes 20 žáků mělo 511 škol, přes 10 žáků 1230 škol, ostatní tedy 1257 měly pod deset žáků! A přece trvaly. U nás by se to prohlásilo za neúspěch a přestalo s prací.

Na letoší rok, kdy matura na polo odstraněna, připadlo právě dvoustoletí jejího zavedení. Byla zavedena 1708 v Prusku, aby se ztenčil nával žáků na školy. V Rakousku ji zavedli roku 1850, ovšem už z jiného důvodu, jako důkaz zralosti pro studium vysokoškolské. Prvního účelu tedy bude čím dál méně dosahovati: a druhého?!

Maďarské vedoucí kruhy chápou se jiného způsobu v politice a upevňování maďarské jednoty národně-státní: chtějí přicházet k národnostem a působit na ně v jejich řečí! Proto Apponyi nařídil, aby se příštím rokem na všech pedagogiích, jež leží v okresích národnostních vyučovalo krajinským řečem a tedy na severu slovensky, německy a rusínsky, na východě německy a rumunsky a na jihu německy, srbsky a rumunsky. Slováčtině se budou kandidáti učit, a to závazně na průpravnách v Modře, Lučenci, Zňově, Iglově, Prešově a Levicích. — A jiná zpráva (ale už opětovaná z loňska!) dochází, že na ostřihomském bohosloví budou se theologové rovněž musit učit slovenštině. Mezitím stěžují si ještě »Ludové Noviny« na pronásledování slovenštiny v jiných hornouherských seminářích. Konečně snad dojdou k rozumu i nejzarytější.

*

V debattě školské v ruské dumě přiznali tentokrát všichni poslanci, že škola ruská žáky kazí. Každý ovšem myslil to v jiném způsobu. Z levice, že kazí ji vláda, nedovolujíc svobodného pohybu a projevu, z pravice, že kazí ji revoluce a židé, Poláci pak prohlásili, že kazí žáky duch russifikace, která nevede leda k nenávisti obou národův a k pokrytství a vrtkavosti povahy.

*

Za příležitosti ukrutné vraždy loupežné v Paříži uspořádal denník »Journal« anketu mezi nejznamenitějšími právníky, filosofy a sociology, nebylo-li by záhodno zavésti opět tělesné tresty místo vězení na otrlé zločince. A většina a právě nejznamenitějších lidí prohlásila se pro tělesný trest u surových otrlých lidí, ježto jinak nemožno je trestat než bolestí tělesnou. Duševní bolesti, jakou má býti vězení, lidé ti sobě nepřipustí.

Pod vedením známé feministky německé založena u Berlína socialní škola pro dívky, dvouletý dvoudílný to kurs, v němž první rok bude se učit socialním zkušenostem ve vlastním prospěchu, druhý rok socialním zkušenostem ve prospěchu bližního. Do oné řady spadají: domácí práce, všeobecné vzdělání, hospodářství, kuchařství a pod.; do této řady pak zavedeny nauky: národohospodářství, občanské vědy, socialní ethika a pod. Škola ovšem nepovede k nijakým úřadům, leda snad náhodou k místu v nějakém odborovém spolku, v živnostenské inspekci a pod.

V Oldhamu a některých jiných městech kraje lancashirského v Anglii utvořili učitelé mezi žáky zvláštní sdružení pod názvem »Krása našeho města«. Žákovské skupiny jsou jakoby odbočkou »spolkův okrašlovacích« v městech oněch zřízených. Každé škole, po případě každé skupince dětí přikáže se jedna čtvrť, jedna část, jedna ulice města, nad níž má bdíti a krásu její chrániti a rozmnožovati. U dětí, které mnoho se oddávají ničivému a trhavému pudu, je toto vedení ku bdělosti a šetrnosti velmi důležito. Vedou se k tomu, aby netrhaly květin, nelámaly stromků, neničily zvěře, všecko zachovávaly jak to shledávají, a naopak snažily se o rozmnožení všech těch věcí. Kromě toho, aby dbaly všude čistoty. Heslem dětských těchto »City Beautiful Association« jest věta: »Já sám mohu učiniti dům svůj, naši školu, naše město krásnými.« Dítky dostanou pověřovací lístky, jimiž mohou se vykázati vůči občanstvu a policii, když něco v dosahu svého úkolu vykonávají. Skupinky jsou organisovány pod svým předsedou a předsedkyní z dítek volenými, dívky a hoši zvláště. V samém Oldhamu přihlásilo se 10.000 dítek. Z vychodilých školu tvoří se pak skupiny odrostlé mládeže s týmž úkolem.

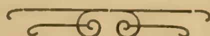
V anglické »Educational Review« přináší prof. Julius Sachs z učitelské kolleje na Columbijské universitě výtah z referátu svého, jejž měl v květnu v Bostoně na »Socialní vychovní konferenci«. Podává v něm zkušenosti své a svých kollegův o tak zvaném systemu koedukačním; t. j. o společném výchově hochův a děvčat na všech i nejvyšších školách. Praví, že koedukace jest pochybenou soustavou. Hochům nepřispívá k ničemu dobrému a dívkám rozhodně škodí. Pro domnělý vliv ženskosti na mužskou mládež obětována v koedukaci ženskost sama a celá budoucnost dívek ku koedukaci odsouzených. Dívky a hoši už proto se nehodí do jedné a téže učírny, poněvadž nemohou držeti spolu týž krok v práci a postupu. Dívky ze studu a ctižádosti namáhají se za hochy a obyčejně si škodí tím na zdraví, ničí se tělesně. Tedy z psychologické, mravní, didaktické i fysické stránky koedukaci třeba zavrhnouti — čím vyšší stupeň studia, tím horší následky pro obě strany!

V též revue prof. Hertel dotýkaje téže otázky praví, že jsou-li už dívky a hoši spojeni v jedné třídě (na středních a vyšších ústavech), pak dívky že mají každou třídu bez výjimky opakovat a kromě toho po skončení ústavu pro dívky má býti zřízen doplňovací kurs. Jinak dívky nedosáhnou potřebného vzdělání a nedopnou se téže výše co muž.

Ročník XXV. Číslo 8.

HLÍDKA.

Poměr církve a státu v Americe.

Jan Staněk.

Když v jedné ze svých řečí na říšské radě mluvil professor Masaryk o nutnosti oddělení církve od státu, dával nám za příklad Ameriku (Spojené Státy) a Francii. Avšak kdo jen poněkud americké poměry zná, musí se diviti povrchnosti professora Masaryka, jenž tak nevědecky klade vedle sebe Ameriku a Francii! Je přece ohromný rozdíl mezi odlukou americkou a francouzskou, jak pokud se týče důvodů tak i provedení odluky. Jestliže se někomu líbí francouzské násilnictví a zlodějství vůči církvi, pak je to jeho věcí, ale klásti hned vedle tyranské Francie ryzí svobodomyslnost Spojených Států, které každému vyznání dopřávají naprosté svobody a které ještě žádnou církev neokradly, je přímo urážkou Spojených Států.

Je sice pravda, že ve Spojených Státech je církev od státu oddělena, při tom však se nesmějí přehlížeti skutečné poměry, které jsou v Americe zcela jiné než u nás. Je přece samozřejmo, že v zemi, kde žije vedle sebe asi 200 různých sekt a náboženských vyznání a kde žádné náboženství nemá číselné převahy, jest odluka právě nejlepším poměrem mezi církví a státem. Aby stát byl ve spojení se všemi sektami, toho v praxi nelze provésti, kdežto kdyby pouze s jednou církví byl spojen, pak by tím byla dána přednost nepatrné menšině proti převážné většině obyvatelstva, a to dnes ve svobodné Americe teprve jest nemyslitelno. Ovšem bývalo tak kdysi. Byly doby — a v některých státech Unie není tomu ještě ani 100 let — kdy také v Americe byla církev resp. církve v těsném spojení se státem. Různé ty kolonie, ze kterých roku 1776 povstaly Spojené Státy, byly založeny

hlavně protestantskými sektáři z Anglie, kteří z mateřské země s sebou přinesli nesmiřitelnou nenávist proti katolíkům. Katolíci se sice také stěhovali — hlavně z Irska — ale byli všude v menšině. A tak se stalo, že v jednotlivých koloniích — a později státech — vládli sektáři, někde puritáni, jinde kalvíni, baptisté, kvakeři atd., kteří buď bohoslužbu katolickou pod trestem zapovídali nebo alespoň stanovili zákony, dle nichž žádný katolík nesměl zastávati veřejný úřad. Za takových poměrů byla ovšem církev katolická v Americe popelkou.

Teprve od roku 1776, kdy prohlášena byla neodvislost Spojených Států, počalo si raziti cestu příznivější smýšení ke katolíkům, a to hlavně z toho důvodu, že jednak američtí katolíci, jednak i katolické státy Francie a Španělsko podporovaly kolonisty v boji proti Anglii. Byly to nejprve státy Virginia, Maryland, Pensylvania a Delaware, které provedly ve svých ústavách úplné oddělení církve od státu, a to tak, že každému náboženství — tedy i katolickému — přiznaly rovnoprávnost a úplnou svobodu, aniž pak byly sáhly na majetek společností náboženských. Příkladu těchto států následovaly pak i státy ostatní. Panující sekty pozbyly sice svého privilegovaného postavení, avšak tím se jim nijaká křivda nestala. Za to církev katolická, která dříve byla utlačována, oddělením církve od státu a prohlášením náboženské svobody nesmírně získala, tak že právě jen této okolnosti děkuje za svůj nynější rozkvět ve Spojených Státech. Kdežto před 100 lety byl ve Spojených Státech pouze 1 biskup, 20 kněží a asi 25.000 věřících, mají dnes Spojené Státy 1 apoštolského delegáta, 14 arcibiskupů, z nichž 1 kardinál, 71 biskupů (a 9 světících biskupů) a asi 15 milionů katolíků. Do tohoto počtu nejsou ovšem zahrnuti katolíci na Filipinách a Portoriku, jichž jest asi 8 milionů. K tomu nutno podotknouti, že v onom počtu 15 milionů katolíkův amerických nejsou zahrnuti t. zv. „také-katolíci“, jakých jest mnoho u nás, nýbrž pouze katolíci praktičtí, t. j. ti, kteří jsou katolíky nejen podle matriky, nýbrž i smýšlením a jednáním. Katolíci pouze „matrikoví“ se v amerických církevních statistikách vůbec nevedou.

Církev katolická má ve Spojených Státech daleko větší svobodu než na př. v „katolickém“ Rakousku. Stát církvi sice nic nedává (ale v Rakousku vlastně také ne), za to však do oboru její pravomoci ani v nejmenším nezasahuje. Poskytuje však stát církvi a jejím orgánům stejné ochrany jako všem ostatním veřejným institucím. Církev může zcela svobodně zřizovati biskupství a fary, stavěti kostely, školy, kláštery, dobročinné ústavy a pod. a nemusí ani žádati stát o svolení jako u nás.

Papež jmenuje biskupy a biskupové ustanovují duchovní správce zcela neodvisle od úřadů státních. Církevní průvody a slavnosti mohou se konati zcela svobodně nejen v kostele, ale i mimo kostel (ve Francii to zakazují!). Sbírky k účelům církevním mohou se veřejně konati bez vládního dovolení (v Rakousku ne!). Z majetku církevního neplatí se v Americe — alespoň v převážné většině státův — ani haléře daně, neboť v tom ohledu jsou církevní instituce postaveny na roveň školám a ústavům humanitním, které také daní neplatí. U nás však z církevního majetku platí se daň větší nežli z jiného majetku! Podobně objednají-li se z ciziny předměty bohoslužebné (kalichy, roucha a pod.), neplatí se žádné clo, prohlásí-li duchovní správce pod přísahou, že jich bude použito jen k účelům bohoslužebným (u nás se ze všeho platí clo). A činí tato výhoda mnohdy velké obnosy, poněvadž ve Spojených Státech na výrobky průmyslové — zvláště na zboží zlaté a stříbrné jest uvaleno vysoké clo.

A jako jest v Americe církev od státu odloučena, podobně i škola. Ale i zde jsou poměry zcela jiné než u nás. Zavésti výchov náboženský na americké státní škole není vůbec ani možno, poněvadž zpravidla chodí do jedné školy děti několika vyznání, mnohdy i 30 až 50 vyznání! Jak by tedy bylo zde možno prakticky zavésti vyučování náboženství a výchov náboženský, když na př. na některé škole jest 10 katolíků, 8 methodistů, 5 baptistů, 6 puritánů, 4 irvingiani, 3 presbyteriani, 7 anglikánů, 2 kvakeři atd.? Američtí katolíci ostatně ani se toho nedomáhají, ale žádají pouze, aby ti rodičové, kteří si vydržují soukromou školu farní a do ní své dítky posílají, nemusili spolu platiti také na školu státní, jak se až posud děje. Tento názor jest jistě ryze svobodomyslný a v novější době má dosti stoupencův i mezi politiky zvláště ve straně demokratické. Americká škola státní sama sice mládež nábožensky nevychovává, ale za to americké školní úřady alespoň nepřímo tento výchov podporují. Na požádání totiž ochotně dovolují ve školách nejen náboženství vyučovati v době mimoškolní, nýbrž tam, kde není kostela dotyčné národnosti, dovolují ve školním sále (School Hall) i mši sv. sloužiti, kázati, zpovídati, ano i křtíti a oddávati. Sám jsem tohoto dovolení na svých missijních cestách častěji použil.

Americké úřady a státní orgány mají sice ráz bezkonfessijní, ale proto nesmíme si je představovati po vzoru francouzském jako nepřátely všeho náboženství. Americká vláda žádné konfessi nenadržuje (a to ostatně ani v Rakousku nám se neděje), ale také žádného vyznání nepronásleduje a nechikanuje, jako činí na př. úřady ve Francii.

V úřadech vládne skutečná svobodomyslnost, která však úředníku nikdy nebrání projeviti své přesvědčení. Je-li na př. úředník katolíkem z přesvědčení, může se účastniti nejen bohoslužby, ale i veřejných manifestací katolických, a ani stát ani společnost mu v tom nebrání. Uvedu jen některé příklady z novější doby.

V minulých dnech přinesly naše svobodomyslné listy zprávu, že velká konvence republikánské strany v Chicagu, na které byla prohlášena kandidatura Taftova na presidentský stolec, „dle amerického obyčeje" zahájena byla modlitbou. Nenapsaly však tyto listy, co by se stalo u nás, kdyby někdo chtěl politický sjezd svobodomyslné strany zahajovati modlitbou! A jest ostatně také více než pochybno, snesly-li by naše „svobodomyslné" živly na rakouských penězích podobné heslo jako mají Američané na svých zlatých dollarech: „In God we trust" (V Boha důvěřujeme).

Dne 11. května t. r. byla pořádána v Chicagu slavnost posvěcení nové školy sv. Stanislava. Je to polská katolická škola a spolu asi největší škola ve Spojených Státech. Chodí do ní asi 4000 dětí. A na tuto církevní slavnost, se kterou byla spojena velká katolicko-polská manifestace (ve slavnostním průvodě bylo přes 20.000 osob a 12 kapel!), pozván byl také místopresident Spojených Států Fairbanks, který nejen pozvání vyhověl a až z Washingtonu do Chicaga přijel, ale také dvakrát k lidu promluvil (odpoledne při slavnosti a večer na banketu). Jest otázka, učinil-li by něco podobného na př. náš ministerský předseda, a pak co by následovalo u nás, kdyby to učinil?

Koncem dubna a počátkem května t. r. byla uspořádána v New-Yorku velkolepá slavnost na oslavu stoletého jubilea založení arcidiecese newyorské. Slavnost, která trvala celý týden, byla pořádána v rozměrech tak imposantních, že i největší newyorské denníky jako „World" a „New-York Herald" napsaly, že tak velkolepé církevní slavnosti New-York posud neviděl. Slavnostního průvodu, kterým jubilejní slavnosti byly zakončeny, súčastnilo se na 60.000 lidu (hlavně spolky) a nesčetné množství praporův. A jak zachovaly se americké úřady k této velkolepé manifestaci katolické? Tak, jak by se rakouské úřady sotva zachovaly. President Roosevelt nejen že poslal ku slavnostem blahopřejný telegram, ale uspořádal i banket na počest přítomných církevních hodnostářů. Dne 2. května odpoledne, kdy byl konán slavnostní průvod, dáno bylo prázdno všem katolickým zřízencům městským a poštovním, aby se mohli súčastniti průvodu. A co je zvláště pozoruhodno, hlavním maršálem slavnostního průvodu byl brigádní generál Thomas M. Barry. A nikdo

proto v kongressu vlády neinterpelloval a nikdo jí nevyčítal, že trpí ve vojsku „klerikální propagandu“, což by se jistě stalo u nás nebo ve Francii, kdyby se některý aktivní generál odvážil takto projeviti své náboženské přesvědčení. Co to bylo křiku před třemi roky, když v Orleansu o slavnosti Panny Orleanské chtělo se dle starého zvyku súčastniti této církevně-národní slavnosti také vojsko! Když generál Barry byl otázán zpravodajem jistého listu, proč právě on byl vyhlédnut za vůdce průvodu, odpověděl: „Snad proto, že jsem vojínem, ale jistě proto, že hrdě se hlásím vždy ku své víře katolické.“

Také newyorští Čechové súčastnili se jubilejního průvodu, ale účast jejich proti jiným národům byla slabá, ač jich v New-Yorku žije na 70.000. V průvodě šlo jen několik českých spolků pouze s pěti prapory. Je také charakteristické, že, kdežto velké listy jinonárodní najmě anglické o slavnosti přinášely dlouhé články, české listy „svobodomyslné“ slavnost téměř ignorovaly. Podobně i v české čtvrti newyorské jen tu a tam byl některý dům chudě ozdoben prapory, kdežto v jiných čtvrtích města katolické domy tonuly v záplavě praporův a jiných ozdob. I mnozí rozhodní katolíci čeští domů svých neozdobili, a to jen — jak sami pravili — ze strachu před terrorismem svých „svobodomyslných“ krajanů, kteří prý by jim za to nadali „klerikálů“ — zcela dle „starokrajovské“ šablony. Jest viděti, že česká „svobodomyslnost“ přinesená ze staré vlasti jest i za oceanem ve svých prostředcích a cílech stejně malicherná a násilnická jako její evropský vzor, „svobodomyslnost“ francouzsko-německá. Dlouho asi ještě potrvá, nežli svobodomyslnost česká v Americe se povznese na výši ryzí svobodomyslnosti národa anglo-amerického.

Přes to, že Spojené Státy jsou úředně bezkonfessijní, povoluje vláda vojsku i námořnictvu na projevená přání vojenské i lodní kaplany. Vláda americká považovala by za znásilnění svobody svědomí, kdyby v této příčině vojsku nevyhověla. Podobně i ve veřejných nemocnicích všude jsou rekvisity k zaopatřování katolických nemocných, k nimž na projevená přání ihned kněz telefonicky se povolá. Též i do žalářů může kněz kdykoli přijíti a vězňům v náboženských potřebách posloužiti, zvláště pak i mši sv. pro ně sloužiti a jim v kterémkoliv jazyku kázati.

Jak úzkostlivě Američané se snaží zabrániti všemu, co by mohlo znásilniti svobodu náboženského přesvědčení lidu, toho důkazem je také rozhodnutí nejvyššího spolkového soudu Spojených Států v záležitosti t. zv. indianských fondů. Jsou to dva fondy utvořené jednak z dotací

kongressem k podpoře Indianů každoročně povolovaných a jednak odkupem t. zv. indianských reservací.

Účelem těchto fondů jest podporovati a částečně i vydržovati Indiany (ty, kteří své reservace vládě postoupili) a pečovati o jejich kulturní potřeby. V posledních letech však ustálila se praxe, že z těchto fondů byly vydržovány nejen indianské školy státní, nýbrž i katolické školy missijní, které téměř všude vykazují mnohem lepší výsledky než indianské školy státní. Roku 1906 však podána byla se strany protestantské žaloba na vládu, že prý tím porušuje ústavu. Již u první soudní instance rozhodnut byl spor ve prospěch missijních škol, avšak žalobcové odvolávali se stále výš, až konečně dne 18. května t. r. nejvyšší soud rozhodl, že z obou indianských fondů smějí býti podporovány katolické missijní školy. Rozhodnutí své odůvodňuje nejvyšší soud mezi jiným takto: „Praví se, když peníze kongressem povolené věnují se k podpoře náboženských škol, že je to proti duchu naší ústavy nařizující, že vláda nesmí náboženských účelů podporovati. Z toho žalující vyvozují, že vláda nemůže dovoliti, aby indianského fondu se užilo k placení za vyučování, stravu a byt na náboženských (katolických) školách, i když by si toho rodiče těch dětí přáli. Avšak my nemůžeme připustiti, že ústava naše se opravdu může tak vykládati, aby Indiani za ty peníze, kteréž jim patří, nemohli dáti dětem vzdělání náboženského, když jim je dáti chtějí. Ovšem vláda naše není náboženská, ale to jen potud, že nemůže vydávati žádných zákonů, kteréž by zapovídaly svobodné vyznání kteréhokoliv náboženství.“

Tak tedy vypadá ve skutečnosti ta stále vystavovaná odluka církve od státu v Americe. Kdyby si chtělo Rakousko z Ameriky vzíti příklad, myslím, že by i bez odluky musilo ještě mnoho doháněti, chtělo-li by církvi popřáti tolik svobody a benevolence, jako jí popřává „odloučená“ Amerika.

K jubileu zrušení roboty.

Sestavil A. O. Plešovský.

Na letošek připadá 60. výročí zrušení roboty, jímž sedlák stal se neodvislým majetníkem své půdy a zbaven tvrdého často poručnictví vrchnosti. Důležitou tuto pro rolnictvo změnu přivodily časové poměry, a přikládati někomu zvlášť výhradnou zásluhu o tuto reformu jest prostým humbugem. Oslavují-li tedy Němci slezského Němce Jana Kudlicha jako osvoboditele sedláků, přejme jim této radosti. Neučinil Kudlich nic, nežli že dovedl vykořistit časových proudův a návrhem svým v říšském sněmě vídeňském na zrušení roboty užil vhodné příležitosti, aby se učinil populárním. Návrh svůj podal 25. července 1848 tak kuse a neurčitě, že říšský sněm s návrhem skoro 6 neděl zápasil, než dospěl k určitému výsledku. Z asi 70 opravných a dodatečných návrhů vyšel zákon císařem potvrzený 7. září 1848, kterým poddanství a robota zásadně se sice zrušují, ale důležitá otázka náhrady za robotu se nerozhoduje. To ponecháno bylo vládním opatřením a zemským komisím, které teprve zřízeny byly císařským nařízením ze 4. března 1849. Kudlichovo dílo bylo tedy velmi polovičaté a zásluha jeho tkví právě jenom ve vhodném využitkování běžných proudů.

Palmu prvenství Kudlichovi v otázce zrušení roboty nikterak tedy přiznati nelze. Přísluší-li komu, jsou to země koruny české a na prvním místě Morava, která první a ze všech rakouských zemí jediná otázku robotní vyřídila cestou zákonnou a úplně. V Čechách a ve Slezsku příslušní činitelé otázkou zrušení roboty zabývali se neméně pilně, ale vyřízení její nebylo tu provedeno z příčin různých.

V Čechách požadavek zrušení roboty tlumočen byl poprvé veřejně v první pražské petici, která vyšla z památné schůze ve Svatováclavských lázních 11. března 1848. Ve článku 6. původního znění petice se praví: „Všeobecné vykoupení z roboty a jiných urbárních povinností, vyzdvižení poddanosti, stejné postavení gruntovní majetnosti z ohledu práv i břemen (se žádá).“ Ve výkladě k tomuto požadavku se poznamenává, že veškerého selského stavu zmocnila se myšlenka, že placenou výměnu roboty co zřízení vlády aneb uzavření stavů v brzce očekávati lze. Jak patrno tedy, nezůstala již tehdy nepovšimnuta otázka o vyvazení roboty. Brzo potom také čeští velkostatkáři vystoupili se zvláštní peticí věnovanou otázce zrušení roboty a jejího vyvazení. Je to petice k císaři ze 20. března. Poukazuje se v ní, že stavové čeští si přejí, aby se sedlákům ulevilo a že proto navrhli zřízení obecního

hypotečního banku, který však bohužel nevešel v život. Vykoupení z roboty — praví se dále v petici — bylo vždy pilnou potřebou; neboť běží o to, aby se učinila přítrž mrhání velkého množství dělných sil, aby se napomáhalo zvýšenému vzdělávání půdy se vším požehnáním z toho vycházejícím. Potřeba ta stala se tím pilnější, čím větší čilosti nabyl nový politický život. Petice shrnuje požadavky v tyto body:

1. Aby zákon nařídil vykoupení roboty.

2. Aby cena výkupní ustanovena byla soudem rozhodčím, který by se skládal z polovice členů volených od poddaných a z polovice od vrchností a s rozhodčím jmenovaným od vlády, při čemž se má hleděti co nejvíce k ulehčení poddaným.

3. Tato cena aby uvedena byla na jistinu podle úroků v zemi obyčejných a aby země ji vrchnostem zaručila.

4. Aby poddaní dříve robotou povinní tento dluh svůj spláceli ročními lhůtami, jež by s daněmi přímo odváděny byly zemi.

Odpověď na tyto petice císař Ferdinand dal jednak přímo deputaci pražské, která mu 22. března pražskou petici osobně odevzdávala, jednak patentem z 28. března. V odpovědi na pražskou petici oznámil: „Ustanovili jsme se na tom, aby za slušnou náhradu pominula povinnost ke konání skutečné roboty koncem března roku 1849, o čemž své úmysly v krátkém čase patentem vyjevím.“ Tento patent vydán byl 28. března a nařizuje se v něm:

1. Povinnost robotování ať do roka, a to nejdéle dnem 31. března 1849 přestane pod tou podmínkou, aby se za ni tomu, kdo právo má, dostalo přiměřené náhrady ode dne, kde naturální robota přestala.

2. Sprostředkování této náhrady a ustanovení způsobu, kterak ji jednotliví robotníci vykonati a oprávněným dáti mají, vyjde zákonní cestou jak možno nejrychleji.

3. Vykoupení již docílená (dle císařského patentu z 15. prosince 1846) ustanoveními těmito se neruší a rovněž je také součastencům svobodno učiniti v dobrotě porovnání, jakýmž naturální robotování ještě před vyjitím ustanoveného času přestane.

Již 1. dubna nejvyšší purkrabí království českého hrabě Stadion svolal mimořádnou komisi 30 členů z rozličných stavův obyvatelstva pražského, aby se radila a návrhy učinila na časové opravy a hlavně i přípravy vykonala pro příští sněm. Na denním pořádku schůze této komise byly také jako číslo 4. návrhy k co nejrychlejšímu provedení výkupu z roboty, a to na základech slušné spravedlivosti a s obzvláštním ohledem na okolnosti a potřeby povinnovaných k robotě.

Tato prozatímní komise spojila se brzo na to s výborem, jenž vyšel ze schůze ve Svatováclavských lázních (Svatováclavský výbor), v nový sbor tak zvaný Národní výbor, který měl první poradu 13. dubna. Rozdělil se na 12 sekcí, z nichž sedmá byla pro uspořádání selských poměrův a robotních záležitostí. Tato sekce jako z nejdůležitějších vstoupila ihned do života a zahájila pilnou činnost. Ve schůzi Národního výboru 8. května Dr. Brauner předložil čtyři pilné návrhy, z nichž třetí žádá, aby návrh zákona na vykoupení z roboty vyhotovila příslušná (sedmá) sekce Národního výboru již pro sněm nejprve příští. V odůvodnění návrhu praví: „Stran selských záležitostí může se konečné rozhodnutí o vykoupení roboty se vším, co k tomu přísluší, s dobrým svědomím prvnímu sněmu přenechati.“ Když Národní výbor ve schůzi 29. května se usnesl navrhnouti císaři, aby zřízena byla pro Čechy prozatímní vládní rada, v přednášce gubernialního presidenta k císaři o té věci mezi úkoly, které této radě připadnou, označuje se také způsob vyvazení roboty.

Otázky této dotýká se také Dr. Rieger ve „Slově k Moravanům“, vydaném 21. května. Poukazuje tam na stejné poměry v Čechách jako na Moravě a praví: „U vás jako u nás musí se stavu selskému a lidu venkovskému rychlými a mocnými prostředky z utištěného a svobodného občana nehodného stavu pomoci. Náš stav jest ve všem stejný a tudy i prospěch z těch samých zákonův a oprav oběma zemím stejnou měrou poplyne.“

Český sněm, pro který otázka robotní se připravovala, neměl příležitosti se jí zabývati, proto že se nesešel. Svolání jeho bylo sice dvakrát oznámeno, ale svatodušní bouře a stav obležení nad Prahou zmařily jeho svolání.

Morava v otázce robotní a jejím skutečném vyřízení má prvenství. Ona je spolu jedinou rakouskou zemí, kde cestou přísně ústavní provedena změna starých zemských řádů v nové. Otázkou robotní zabýval se již starý stavovský sněm, který zasedal od 30. března do 13. května. Ve schůzi 3. dubna přečten byl ve sněmě císařský patent z 28. března 1848, kterým se naturální robota za přiměřenou náhradu od 31. března 1849 zrušuje. Podle návrhu zemského výboru věc tato postoupena byla velkému 24člennému sněmovnímu výboru, jemuž připadalo raditi se o všech časových věcech, které přinášela doba a které souvisí s ústavním životem státním i zemským. Výbor tento rozdělen byl na sekce, z nichž třetí pověřena úkolem, aby vykonala přípravné práce k zemskému zákonu o zrušení robot. Tato sekce zařídila sbírání

statistických úředních dat o trvajících druzích, způsobech a velikosti roboty, o ceně práce za různých dob a o dočasném a trvalém vyvazení roboty na Moravě, aby na základě sebraného materialu mohla se spolehlivě stanoviti náhrada. Také jednáno o zrušení desátku. Návrhy třetí sekce o tom určeny byly však až pro nový sněm, na němž zastoupeny budou venkovské obce.

Brzo potom uveřejňována a šířena byla žádost Moravanů k císaři pod názvem „Ozvání moravského lidu“ s datem 6. dubna. Toto ozvání obsahuje ve 13 článcích hlavní požadavky českého lidu na Moravě. Bylo po všech krajích moravských hojně podpisováno a deputace s ním do Vídně vypravovány. Článek šestý praví: „Žádáme dokonalé zrušení toho, čím byl lid zavázán majitelům panství. Ať pominou úřady panské čili patrimonialní a veškerá poddanost jiná nežli pod zákon obecní a Majestátnost. Ať tedy i se zruší všecka práva panská a feudální jako na desátky, robotu, laudemie, mortuarie, honby, práva nad řekami a pod.“

Na zprávy o sněmovním jednání a hlavně výboru o zrušení roboty vydána byla a tiskem šířena „Sedlská dobromyslná prosba Moravským Pánům Stavům všem společně shromážděným v Brně.“ Prosba sněmu podána byla 19. dubna. Je sepsána trefně prostonárodně a obsahuje důtklivou žádost, aby naturální robota byla zrušena. Originelní prosba přimlouvá pánům:

„Vyzdvihněte slušně s poddanýma tu mnohého zlého plodící matku — tu zkázu lidskou — tu zkázu chleba — tu zkázu dobytka — tu podporu krádeže a rozličné falše, tu pravdivou příčinu lenosti, to pokažení mnohých dobrých čeledínů, tu milostivé vrchnosti málo užitečnou — a stavu rolnickému nanejvýš škodnou tak nazvanou naturální robotu, ku kterému vyzdvihnutí již hned v r. 1846 náš nejmilostivější Císař a země Pán svým patentem napomáhal, a začež tak všechny hlavní města žádaly skrze své deputirované, aby ten rolnictví škodící zárodek vyhlazen byl, a začež také i my předně s dobrým úmyslem žádáme. My prosíme, nenechte Vaše vysoce urozené Milosti, nenechte prosíme Vás, doutnat tu nebezpečnou jiskru v koudeli, nebo se rozfukuje rozličnými zlými — i dobrými příklady, kteréž ta robota za sebou táhne, nebo patrně přesvědčená věc, že které vrchnosti odprodali robotu, dobře stojejí a žádné statky se nemusely prodat, že nemají roboty. Též naproti tomu taky ti sedláci mnohem lepší stojejí, než když v tom otroctví zavázáni byli, proč by se tedy nemohlo to stát; je oboum stranám — ba a i při tom všeobecenstvu užitečné; nebo se prstem na ty osady veřejně ukazuje a praví, tady za času roboty nebylo ničeho,

jen samá bída a včilek! je tady lid vzdělanější — dobytek hodnější a chleba hojnost. Ja můj Bože! zvolal plačtivě jeden z nás; dyž sme robotovali, nebylo při svatém Duše ani chleba ani slámy a včile chvála Bohu neschází nám nic, ještě obilí odprodáme, kdežto sme ho za roboty přede žněma kupovali a vrchnost měla málo víc."

Na tuto prosbu odpověděl sněm ihned veřejným projevem, ve kterém o naturální robotě poznamenává: „Nebude Vás snad tajno, že se snažně tím zanášíme, aby se to s ní k šťastnému, všem stranám zadost činícímu konci přivedlo. Že i vy nemyslíte, aby se beze vší náhrady vyzdvihla, o tom svědčí zdravý rozum a poctivá mysl, jenž z vaší žádosti vysvítá. . Takové vaše smýšlení naplňuje nás jedině důvěrou, že pracné své dílo radostně provedeme."

Úkol definitivně vyříditi otázku robotní provedl nový zemský sněm, který nazýván také selským, proto že venkov byl zastoupen téměř polovicí poslanců. Předchozí stavovský sněm již ke svým poradám povolal nové zástupce měst a již 31. března uznal v zásadě, aby zastoupen byl i stav selský usedlými gruntovníky. Do počátku května vedle jiných záležitostí vyřídil otázku nového zemského zřízení, dle něhož moravský sněm sestávati měl ze zástupců velkostatků (virilistů), měst a venkovských obcí. Toto nové zřízení s prozatímnou platností ministerstvo vnitra schválilo 10. května. Velký volební výbor vypracoval spolu řád o volení nových poslanců a také jednací řád pro příští sněm. Stavovský sněm se rozešel 13. května, načež ihned vykonány volby do nového sněmu, který se sešel 31. května. Čítal 261 poslanců, z nich 76 za panství a velkostatky a virilistů, za olomouckou universitu 5, za města 77 a 103 za obce venkovské. Na sněmu při tom nebývalo přes 200 členův, ostatní scházeli hlavně také proto, že nebylo pevných diét, které dle první volební instrukce měli platiti voliči sami.

Zrušení roboty a její vyvazení přišlo na denní pořádek ve druhé schůzi 5. června. Vojtěch svob. pán Widmann učinil návrh, aby lhůta pro zrušení naturální roboty císařským patentem z 28. března ke dni 31. března položená tak byla zkrácena, aby naturální břemena a desátky na pozemcích váznoucí nejdéle čtyři neděle po tom, když se byl sněm na tom usnesl, tedy dnem 1. července 1848 přestala za náhradu, která se ustanoví. Spolu navrhoval svob. pán Widmann, aby sněmovní oddělení, ve kterém by venkovské obce zastoupeny byly stejným počtem členů jako města a velkostatky dohromady, bezprodleně radilo se o výši a způsobu náhrady a sněmu přiměřené návrhy učinilo. Usnesení sněmovní budiž předloženo říšskému sněmu, aby je schválil. Náhrada

ustanovená sněmovním usnesením budiž od těch, kdož roboty byli sproštěni, odváděna prozatím až do schválení říšského sněmu oprávněným ode dne zrušení roboty počínajíc. Podobně budiž placena náhrada za desátky. Po tříhodinné debatě, v níž řečníci vesměs vyslovili se pro zrušení roboty od 1. července za náhradu, bylo usneseno, aby návrh barona Widmanna přidělen byl zvláštní komisi o 30 členech (po třech z 10 oddělení sněmovních). Komisi dána lhůta dvou dní, aby podala sněmu návrhy, která břemena na pozemnostech mají přestati a kdy. Zpravodajem komise byl poslanec Dr. Kajetán Mayer, který již ve schůzi 7. a 8. června podával o poradách a návrzích komise zprávu. Zpráva nedošla žádoucího souhlasu a věc přikázána nové 40členné komisi, jejímž jménem nový zpravodaj Dr. Alois Pražák již ve schůzi 9. června podával zprávu i s návrhy. Po velmi živé debatě usnesl se sněm:

1. Aby všecky návrhy komise sněmovní i poslancův o zrušení roboty a desátků se vytiskly a rozeslaly všem poslancům a obcím.

2. Patentální robota naturální (skutečná) přestává na Moravě dnem 1. července 1848 za levnou náhradu, která se dodatečně vyšetří.

3. Desátky naturální všeho druhu přestávají na Moravě dnem 1. července 1848 také za náhradu, jež se dodatečně vyšetří.

4. Náhradu za patentální robotu naturální vezmiž komise sněmovní již ustanovená ihned v poradu a podejž co nejrychleji sněmu své návrhy. Tatáž komise sněmovní učiniž také sněmu přiměřené návrhy na plné vyvazení pozemností ze všech ostatních břemen.

5. Zvláštní komise radiž se o náhradě za desátky a učiniž o tom své návrhy.

Druhé a třetí usnesení sněmu budiž předloženo císaři a králi, aby je schválil.

Již ve schůzi 17. června přečten byl ministerialní přípis daný ve Vídni dne 14. června, že tato usnesení sněmovní jsou prozatím schválena a že bez meškání předložena budou císaři, aby je schválil. Císař je pak skutečně potvrdil nejvyšším rozhodnutím ze dne 26. června.

O náhradě za robotu a desátky rokoval sněm ve schůzi 19. června a schválil návrhy sněmovní komise, dle nichž výkupné ceny z potažní roboty rozděleny dle výnosti půdy do čtyř tříd, z ruční do tří tříd. Bez náhrady odpuštěna robota od 1. července všem podruhům a domkařů, kteří nemají přes tři měřice polí. Tyto návrhy schválil sněm 160 proti 25 hlasům, i usneseno předložiti je ihned k nejvyššímu schválení.

Ve schůzi 30. června 1848 učinil sněm tato další usnesení:

Dnem 1. července 1848 přestávají na Moravě

1. všecky vzájemné dávky naturální jakéhokoliv jména, zakládající se *a)* na svazku poddanském, *b)* na poměru vrchnostenské ochrany.

2. Naturální práce a naturální dávky ze smluv robotních, desátkových, výkupních a vyměňovacích, ať se jmenují roboty, dny mzdy aneb jinak.

3. Má-li vůbec a za které z těchto naturálních dávek a prací býti dána náhrada a jaká náhrada, o tom ať komise učiní sněmu návrhy.

Nároky oprávněných měly býti podány sněmu do 14 dní.

Usnesení tato císař potvrdil nejvyšším rozhodnutím ze dne 8. července 1848.

Tím dokonáno velké dílo, kterým se žádný jiný zemský sněm pochlubiti nemůže.

Ve schůzi 20. července sněm vyřídil také otázku náhrady za desátky, ve schůzi pak 28. července přijat byl návrh na zřízení moravského ústavu hypotečního, který by zjednával prostředky k vyvazení pozemností z břemen; schválil ve schůzi 3. a 4. srpna jeho zásady a stanovy a konečně 11. listopadu 1848 přijal osnovu zákona o zrušení desátku horního, čímž celý soubor této otázky byl vyřízen.

Sněm tento zasedal až do 24. ledna 1849 a vyřídil kromě otázky robotní ještě řadu jiných důležitých věcí, jako o právu honebním, o zřízení obecním, o úpravě učitelských platův atd. Konal celkem 130 schůzí.

I ve Slezsku otázka robotní záhy dostala se do proudu. Útisk z roboty nebyl zde menší než v jiných zemích, a proto když pověsti o zrušení roboty nabývaly určitějších tvarův a zejména po císařském patentě z 28. ledna sedláci přestávali robotovat na vlastní vrub a docházelo z toho mezi vrchnostmi a poddanými k ostrým srážkám a nepříjemnostem. Na některých panstvích sedláci užili dobrodiní patentu z 15. prosince 1846, kterým se umožňoval výkup z roboty ještě před zákonitým zrušením jejím. Když otázkou pak zabýval se i slezský sněm a jednáno o výkupné ceně, sedlákům, kteří do té doby se vykoupili, zdálo se, že se přeplatili. I vyjednávali s vrchnostmi, aby pro případ, že by výkupné nyní zákonem ustanoveno bylo menší, přeplatky jim vrátily. Některé vrchnosti skutečně vyšly sedlákům s velkou ochotou vstříc, zejména majetník panství Velkých Heraltic Antonín hrabě Mitrovský slíbil 58 vykoupeným sedlákům na svých statcích, že jim přeplacenou část odškodného za robotu ochotně vrátí. Za to svob. pán Friedenthal, pán ve Stěbořicích u Opavy, podobnou žádost pěti od 1. července 1847 z roboty vykoupených sedlákův odbyl planým utěšo-

váním, že se k nim snad bude přihlížeti, ale jakýkoliv určitý slib a žádané písemné vyjádření jim rozhodně odepřel.

Z lidu vyšel veřejný projev dne 25. května. Toho dne sešli se v Úvalně u Krnova zástupcové 104 venkovských obcí ze západního Slezska, aby porokovali a usnesli se na petici k ministerstvu vnitra, by působilo k tomu, aby robota již od 28. června 1848 byla zrušena. Účel petice a podmínky, za jakých se podává, vyložil hlavní řečník absolvovaný právník Antonín Herold. Někteří selští řečníci po něm důrazně vyslovovali se pro to, aby robota přestala ihned. I bylo potřebí důtklivého vysvětlování, že to tak náhle nejde a že třeba vyčkati příslušného císařského rozhodnutí o petici a dalšího ústavního řízení v této otázce. Petice potom byla schválena a podpisována. Schůze vyzněla klidně a důstojně.

Stavovský sněm otázkou zrušení roboty zabýval se velmi obšírně. Když počátkem dubna c. k. moravsko-slezské presidium sdělovalo zemskému hejtmanu v Opavě císařský patent z 28. března o zrušení a výkupu roboty, vyzvalo stavy, aby v sesíleném shromáždění se radili o tom, jaké by bylo nejpříhodnější a pro obě strany nejspravedlivější odškodnění za každý druh denní roboty tažné i pěší podle běžné dělnické mzdy a podle ostatních poměrův. Aby se neporušil podklad dosavadních zřízení násilně, ponecháno dosavadním pánům stavům, aby svolali za tím účelem rozmnožené zastupitelstvo a rozhodli před tím, z kterých tříd a z jakého počtu má sestávati a zda k němu mají býti povoláni také takoví majetníci statků, kteří nemají způsobilosti býti uvedenu do sněmu, a pak osoby z třídy městských a poddaných majetníků pozemků. Toto opatření by bylo jen prozatímné a pouze pro tento mimořádný úkol. Konečná ustanovení o příštím jednání zemských sněmů musila by býti vyhrazena usnesením říšské rady. Schůze stavů konaná za předsednictví zemského hejtmana Viléma svob. pána Badenfelda 6. dubna téměř jednohlasně se usnesla, aby k poradě o zrušení roboty zavoláni byli také neusedlí majetníci panství a statků, zástupci měst a několik vyslanců poddaných sedlákův, a aby při této poradě zvolen byl společný výbor, který by se uradil a podal návrhy v této otázce.

Tato sesílená schůze konala se v zemském domě v Opavě 1. května a pozváni k ní byli všichni páni stavové, jakož i všickni neuvedení majetníci panských statkův a realit zapsaných v zemských deskách z obou knížectví, opavského i krnovského. V této schůzi po delší debatě usneseno zvoliti pro porady o robotě sedmičlenný výbor, a to 4 členy ze stavu k robotě oprávněných a 3 ze stavu robotného. Za předsedu

určen člen ze stavu k robotě oprávněných, který při rovnosti hlasů rozhodoval. Volba výboru byla ihned vykonána. Zvoleni 4 velkostatkáři a 3 sedláci (jeden z nich z české obce Otic u Opavy) a ustanoveno, aby tento výbor co nejdříve se sešel a připravil návrhy ke schůzi rozšířeného konventu (stavovského sněmu). Výboru přiznáno, aby u zemského hejtmanství si opatřil potřebné poučení a aby si přibral k poradám i jiné věci znalé odborníky. Tento výbor byl s přípravnými pracemi do konce května hotov a v připravených návrzích doporučoval zrušení roboty již od 25. června 1848. O návrzích výboru rokovalo se v sesílené stavovské schůzi, kterou zemské hejtmanství opavské svolalo 5. června do Opavy. Bylo v ní přítomno 24 zástupců stavů (15), měst (5) a venkovských obcí (4), z knížectví opavského a krnovského. Schůze se usnesla jednohlasně, aby za den, od kdy v knížectví opavském a krnovském robota má přestati, ustanoven byl 1. července 1848. Odškodné za zrušenou robotu budiž ustanoveno zákonem. Robotní, kteří by před 1. červencem robotu na vlastní vrub zastavili, buďtež povinni dáti za tuto robotu do 1. července náhradu podle měřítka, jaké se zákonem o zrušení roboty ustanoví. K tomu přijat i dodatek, aby robotní, kteří robotu již předem vykonali, i za tuto robotu dostali dle téhož měřítka náhradu. Tato usnesení sestavena byla ve formě petice o 4 bodech k císaři a v úvodě poukazovalo se na netrpělivost a podrážděnost lidu, který se vzpečuje dále robotovati. Aby v celém Slezsku souměrně v této otázce se postupovalo, byla v petici vyrozuměna také ostatní knížectví slezská a doporučeno slezskému veřejnému konventu, aby se postaral, by návrhy ze Slezska řádně byly předloženy říšskému sněmu. Konečně vyzváno zemské hejtmanství v Těšíně a zemské právo v Johannesberku, aby rovněž o otázce zrušení roboty se poradili a své návrhy pro veřejný konvent připravili.

Slezský veřejný konvent (starý knížecí sněm) otázkou robotní zabýval se ve schůzi 19. června. Do schůze této svolané nejvyšším reskriptem kromě zástupců stavů pozváno bylo i 9 zástupců velkostatkářů v konventě do té doby nezastoupených, 9 zástupců z měst a 9 z venkovských obcí. Pro schůzi určen denní pořádek o 5 předmětech, z nichž druhý zněl: „Vyvazení zrušené tažné i ruční roboty ve Slezsku, pak zrušení a vyvazení ostatních poddanských dávek vrchnostem a společného práva pastvin.“ Z knížectví těšínského, které mělo za obce venkovské 3 deputované, nepřišel než 1, ostatní volbu odepřeli proto, že počet 3 deputovaných knížectví těšínskému přidělených pokládali pro důležitou urbariální otázku za příliš malý. Když ani města nebyla

s počtem svých zástupců spokojena, konvent se usnesl zvýšiti z každé třídy počet poslanců na 16 a volby ihned vypsati. Ve schůzi pak byly zvoleny poradní výbory pro obecní zákony, pro příští zemské zřízení a pro vyvazení urbariálních povinností.

Rozšířený takto na 48 členů slezský veřejný konvent zasedal až do 19. července a v několika schůzích zabýval se otázkou robotní. Sestavil osnovu o výkupu, kterou dal vytisknout a rozeslat po obcích. Osnova tato, která obsahovala více méně pouze přání slezského zemského zastupitelstva k říšskému sněmu, jemuž ponecháváno ve věci plné rozhodnutí, nebyla na venkově přijímána s velkým nadšením. Poukazovalo se k tomu, že na Moravě jsou návrhy v této věci mnohem lidovější, že se tam více přihlíží k chudým poddaným, že podruhům a domkařům se robota vůbec odpouští. Žádalo se proto, aby konvent přistoupil aspoň na stejné ústupky, jako jsou na Moravě. Výši odškodného konvent stanovil na 20násobný obnos vyšetřené roční ceny urbariálních práv.

Staronový slezský sněm odročen byl 19. července a již se nesešel. Otázky novodobých oprav, hlavně změna zemského zřízení zůstala nevyřízena. V otázce robotní převzal zatím slovo říšský sněm ve Vídni, kde poslanec Hans Kudlich z Úvalna podal návrh na zrušení roboty, z něhož po dlouhých svízelích vyšel konečně zákon, jejž císař 7. září 1848 potvrdil. Tím dnem robota v Rakousku přestala. Sedláci z Dolních Rakous poslanci Kudlichovi uspořádali za to ve Vídni 24. září pochodňový průvod a ještě dnes ho němečtí sedláci velebí jako svého osvoboditele. Jaké jsou jeho zásluhy, poznati nejlépe z našeho přehledu o jednáních a snahách o zrušení roboty v českých zemích.

Pozn. Hlavní prameny byly: *Černý*, »Boj za právo«, *Dvořák*, »Moravské sněmování 1848—1849«, »Slezské zápisy sněmovní« a »Troppauer Zeitung« z roku 1848.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

Po Hrůzovi byl přijat za školního učitele Jan Plocek, „kterýž ke kostelním věcem nedbanlivě se měl, a roku 1739 zemřel.“ Po něm roku 1740 přijat Josef Christvald rodem z Čech, jenž v muzice málo zběhlý byl. Škola toho času byla v rožním domě v čísle 165, kdež potom Václav Exel bydlil. Po dvou pak letech koupil městský úřad dům po zemřelém Františkovi Houdkovi; byly v něm udělány dvě světnice, v nichž jak učitel tak varhaník bydlil a děti se učily. Po čtyřech pak letech, poněvadž v té škole tuze vlhko bylo, najal městský úřad dům, kde Ferdinand Kožíšek bydlil v čísle 108 a tam se škola zřídila. Ta nově vystavěná škola z domu Houdkova byla potom prodána a byly z ní udělány dva domy; v jednom (č. $\frac{139}{295}$) bydlil potom František Domanský, a v druhém (č. $\frac{138}{294}$) František Dobiáš. Po třech pak letech, když nájem docházel, byl koupen od města pro školu dům č. 42 od Jakuba Zmrzlého.

Varhaník Stuchlík odešel roku 1747 do Žarošic za varhaníka a v Bystřici stal se roku 1748 syn kuřimského učitele Martin Schwarzer varhaníkem. Když pak učitel Christvald „skrze starost a netrpělivost při učení školních dítek ze služby propuštěn byl“, zůstal Martin Schwarzer jak učitelem tak i varhaníkem, jenž povolal z Kuříma otce svého Františka a oba službou se dělíce spolu zůstávali. Od městské rady byl jim zaprodán dřevěný a starý dům, kde potom Karel Dědek zůstával, s tou výminkou, aby v něm vždycky škola zůstala. Roku 1765 zemřel František Schwarzer a syn jeho Martin sám službu zastával. Za školního pomocníka měl pak Ignáta Všejanského, který se roku 1774 do Kunštátu za školního učitele dostal, a po něm Václava Vojtíška.

Roku 1777 byly nařízeny normální školy. Poněvadž Martin Schwarzer svůj dům synu svému zadal, zůstalo město beze školy, až za školu byl ustanoven od školního komisaře Heřmana z Willensdorfa špitál, a špitálníci byli dáni do bývalé vojenské nemocnice. Martin Schwarzer dán byl na odpočinek roku 1788.

Nástupcem jeho byl František Pohl, dotud školní učitel v Rozsochách. „Byl na foukací muziku dobře učený“, ale v Bystřici „přidržoval se rozpustilosti.“ Proto byl z Bystřice propuštěn a po smrti učitele Strniště v Rozsochách zase do Rozsoch za školního učitele dosazen. V Bystřici měl roku 1790 ročně platu od města 50 zl. 18 kr. rýn.

Potom stal se učitelem v Bystřici roku 1792 Vavřin Souček. jehož pomocníkem školním byl pak Václav Turek. Souček byl učitelem až do roku 1827, a nastoupil po něm Josef Bříza (1827—1858). Roku 1841 měl podle své fasse školního platu 140 zl., ze štoly 12 zl., za varhanickou službu od města 20 zl., z nadací 5 zl., výnos z pole 4 zl. a jiných příjmů 9 zl., celkem 190 zl. Na spálenisku Františka Dostála, které bylo roku 1845 zakoupeno za 800 zl. stříbra, byla vystavěna roku 1852 nová velká budova školní, která byla roku 1858 posvěcena a v ní umístěna škola hlavní, která byla pohnutkou Františka Čípy, c. k. okresního představeného, zřízena.

Správcem hlavní školy byl od roku 1858—1862 Václav Novotný se služným 400 zl. stříbra; kromě něho byli ustanoveni tři učitelé se služným 300 a 200 zl. Od roku 1862—1876 byl správcem školy August Korejzl; roku 1870 byla škola rozšířena na pětitřídní, roku 1874 na šestitřídní. Od roku 1876—1888 spravoval školu Vincenc Navrátil. Roku 1888 vystavěna byla nová budova (zadní) na školním dvoře a roku 1889 opravena stará budova. Taktéž roku 1889 zřízena byla v Bystřici měšťanská chlapecká škola, a roku 1895 měšťanská škola dívčí. Správce školy (od roku 1889) Josef Herzog jmenován byl roku 1891 ředitelem a zůstal pak ředitelem obou škol do roku 1903. Od toho roku je ředitelem Karel Kubíček.

Roku 1890 byla zřízena pokračovací průmyslová škola pro učně. Zimní hospodářská škola povolena byla roku 1902, pro niž budova vystavěna roku 1906.

V polovici 16. století chodilo do školy víc než 60 dětí, roku 1662 jen 15 chlapců; roku 1870 bylo žáků 501, roku 1874 pak 540. Nyní jest na čtyřtřídní obecné škole chlapecké v pěti odděleních 173 žáků, na čtyřtřídní obecné škole dívčí 197 žákyň, na měšťanské škole chlapecké ve třech třídách 94 žákův a na měšťanské dívčí 92 žákyň. Ve prospěch školní mládeže založeny četné nadace obnosem 4125 K 32 h.

Kromě dětí z města chodí do Bystřice do školy děti z Dvořiště (2·5 *km*), Bratrušína (1·5), Domanínka (2) a z Leseňovic (3·7).

II. Ze života společenského.

Jak již zmíněno, nazývá se Bystřice roku 1220 městečkem. Náležela rodu potomních pánů z Pernštýna, a to ku hradu jejich Kameni (= Zubštýnu). Z rodu tohoto Vojtěch, jenž se roku 1214 píše po Kameni, jmenuje se roku 1247 Vojtěchem z Bystřice. Ale ve 14. století roku 1348 prodal Jimram z Kamene se svými syny Filipem,

Vojtěchem, Atlušem a Unšem zboží své náležející ke Kameni druhdy hradu Ješkovi z Boskovic a jeho bratru Benešovi; tím koupili bratři z Boskovic také všecko zboží, které měl Jimram a synové jeho v městečku Bystřici. Než měli tam tehdy také jiní páni zboží; tak Tas z Tasova postoupil roku 1349 zboží své v Bystřici manželce Kláře do její smrti. Ješek z Boskovic, brněnský komorník, hleděl zprvu majetek svůj bystřický rozmnožiti; roku 1353 koupil od Vznaty z Tasova a z Dalečína za 70 hřiven čtvrtý díl zboží bystřického. Brzy však potom směnil Ješek zboží své v Bystřici (jako jeho uvádí se třetina městečka Bystřice) a v okolních dědinách, které tehdy všecko se počítalo k příslušenství hradu Pyšolce, s markrabím Janem za ves Pivín a zboží pivínské. Tak stala se Bystřice aspoň z části zbožím markraběcím. Potom však roku 1384 dal markrabě Jošt Heraltovi z Kunštátu za jeho služby na čas jeho života hrad Pyšolec, díl svůj městečka Bystřice a vsi: Albrechtice, Bratrušín, Vír, Švarec, Rožnou, Jablonov, Pičulín, Bohuňov, Rovečné, Chudobín, Polom, Studnice, Rokytno, Heraltice, Lhotu, Pohledec, Zubří, Tresné, Koroužnou a Olešničku. Heralt z Kunštátu zemřel roku 1406 a zboží jeho pyšoleckého ujal se za souhlasu krále Václava IV v neklidných těch dobách syn a dědic jeho Heralt z Kunštátu seděním na Bechyni, jemuž král potvrdil listy markraběte Jošta, jimiž mu byl zapsal ve 4000 kopách gr. hrad Pyšolec, městečko Bystřici, město Kostel zvané Podivín s jich příslušenstvím, a to na tak dlouho, dokud by jich buď Václav IV za 4000 kop nebo jiní nástupci jeho králové za 5000 kop nevyplatili.[1]) Tento Heralt zastavil však hrad Pyšolec s příslušenstvím Bludovi z Králic v 600 kopách gr. Dědicem Heraltovým, jenž již roku 1416 uvádí se nebožcem, stal se Boček z Kunštátu a Poděbrad, jenž sice hned to zboží vyplatil, ale zůstal dlužen těch 600 kop Janu mladšímu z Bítova. Když pak Boček dluhu svého neplnil, poháněl jej Jan z Bítova roku 1417 a obdržel na něm panským nálezem těch 600 kop, v kterýchžto penězích zvedl se také téhož roku na městečko Bystřici a všecko jiné zboží, které příslušelo k hradu Pyšolci. Ale tomu zvodu odpíral Vilém z Pernštýna pravě, že jest mu to prvé dáno, neboť byl dostal na to list od krále. Kdy list královský dal Vilémovi z Pernštýna Bystřici, není známo, ale jisto jest, že již roku 1403 vládli Vilém a syn jeho Štěpán části Bystřice. Potom držel skutkem to zboží druhý syn páně Vilémův Jan i když roku 1432 markrabě Albrecht postoupil a dal Janu z Lomnice všecku svou spra-

[1]) Archiv Český XIV. 556.

vedlnost k Pyšolci, Zubštýnu, městečku Bystřici a ostatním vesnicím se vším příslušenstvím. Jan z Lomnice poháněl sice roku 1437 Jana z Pernštýna ze 3000 hř., ale konečně roku 1446 srovnali se oba tak, že Jan z Lomnice dal a postoupil své právo k Pyšolci, Zubštýnu, Bystřici atd. Janovi z Pernštýna, jemuž potom zboží toto, posud vlastně markraběcí, udělil král Jiří z Kunštátu a Poděbrad v dědictví.[1])

Pánové z Pernštýna hned počátkem 15. století osvědčovali se laskavými na poddané své městečko. Dne 11. listopadu 1403 Vilém z Pernštýna a syn jeho Štěpán uzřevše znamenitou pilnost a snažnou víru věrných měštěnínů — „což jich měli" — v Bystřici, dali jim moc a svobodnost, aby mohli své zboží movité i nemovité dáti, odkázati, poručiti, komuž by chtěli, a propustili jim, co by na pány z Pernštýna takových odmrtí spadlo.[2]) Obdarování jejich odúmrtní rozšířil pak roku 1437 Jan z Pernštýna uděliv až do své smrti všem lidem, i podruhům, svobodu své zboží movité i nemovité odkazovati.[3]) Když pak Bystřičtí postoupili Vilémovi z Pernštýna list na 9 kop gr. platu ročního na kazatele ranného, za to roku 1476 (ve čtvrtek před slavným hodem Ducha sv.) právo jejich odúmrtní dal všem jiným lidem, i podruhům, mlýnům a véskám Bratrušínu a Dvořišti, které k Bystřici příslušely, na všecky časy budoucí; list tento potvrdil roku 1483 také bratr Vilémův Vratislav.[4])

Zatím nabyli Bystřičtí roku 1456 od krále Ladislava také práva výročního trhu o sv. Ludmile s třemi frejunky.[5]) Ale brzy potom (1477) vždy se připomínají jarmarky dva: o sv. Jiří a sv. Václavě.[6])

Za pánů Viléma a Vratislava z Pernštýna Bystřičtí domohli se pak ještě dosti četných výsad a výhod a často s nimi jednali o potřeby své, jako na př. roku 1491 o překupování vajec a jiné věci. Oba bratři dali potom roku 1495 Bystřickým, „aby z toho potěšení měli a svých živností tím lépe hledati mohli, a jiní cizí do téhož městečka se táhli",

[1]) *Jan Tenora*, Okres bystřický (ve »Vlastivědě Moravské«) 30—33.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7040; Archiv Český XVI. 91.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7042. — Dokladem, že Jan z Pernštýna byl na Bystřické laskav, je také, že roku 1443 poslal rychtáře svého z Bystřice, kterémuž bylo v Rakousích pobráno, s listy svými k radě císaře Friedricha do Vídně, i také k měšťanům vídeňským, ale nedali mu ani odpovědi ani spravedlnosti. Archiv Český I. 282.

[4]) Archiv Český XVI. 195, 266.

[5]) Seznam privilegií bystřických z roku 1856 v moravském zemském archivě; list datován z Budína 8. dubna.

[6]) Nejstarší registra, jichž jsou v archivě bystřickém dvě knížky s nejstaršími zápisy z roku 1441; odtud jsou i následující doklady.

svůj dům u města ležící za roční plat 137 grošů k dědičnému užívání a ve prospěch Bystřických vyměnili dvůr farářský v městečku, kde Bystřičtí domky stavěti chtěli, za koupený od pánů domek, na kterémž někdy panoše Jan Děvečka seděl.[1]) Tížící povinnost Bystřických čepovati panské víno (roku 1488 šest drejlinků), z čehož měli někdy škodu, zrušil jim na prosbu jejich roku 1500 Vilém z Pernštýna, osvobodiv městečko a 62 vsí, které k zámku svému Pernštýnu držel, od této povinnosti a k tomu ještě roku 1515 přičinil milost, že nemusili pak již bezplatně voziti ryby panské, nýbrž od míle měli dostávati 4 groše české.[2])

Bystřičtí však zase hleděli s pány svými býti za dobře. Při každém jednání s nimi dávali jim pocty po několika groších, uctívali je jídlem a vínem, starali se o jejich koně, kdykoli do města přijížděli.[3]) Podobně dávali pocty i synům páně (roku 1477), maršálkovi páně (1486, 1487), hofmistrovi a zejména úředníku páně pernštýnskému, který jménem páně Bystřické řídíval a často do Bystřice jezdíval na soud a posudek, na sazení rychtáře a konšelův a kdykoli se nějaká jiná příležitost naskytovala. Uctívali úředníka obědem i svačinou, vínem a pivem a útrata obecní na úředníka a jiné služebníky páně bývala do roku znamenitá. V té věci však Bystřičtí nešetřili a šetřiti ani nemohli; pro dobrou vůli dávali pocty, když chodívali za obecními záležitostmi na Pernštýn, také kuchařům, klíčníkům a vrátným a platili jim pivo.

Jaký byl poměr poddanský městečka k pánům z Pernštýna, viděti z nejstarších počtův obecních z 15. století. Pokud sledovati možno, platili roku 1477 úroku z „dvorské" role pánu o sv. Jiří 2 kopy 17 gr. a o sv. Václavě tolikéž; kromě toho dávali roku 1485 úroku z domu 4 gr. a z pastýřských chalup 2 gr. Roku 1486 platili také z kněžského domu úroku 3 gr. Koncem 15. století odváděl se vrchnosti také plat

[1]) Archiv Český XVI. 477; datum listu 21. června. V »Okrese bystřickém« ve Vlastivědě chybou tisku jest rok 1459 místo 1495 (str. 35).

[2]) Archiv Český XVI. 554, list datován na Pernštýně v sobotu před sv. Matúšem 1500, a XVII. 225 s datem: v neděli po sv. Prokopu 1515; tehdy si v účtech poznamenali: »Od listu, kterýž jsme jednali od pána JMti, utratili jsme 5 kop miš.«

[3]) Na př. roku 1477 »když jest páně Mt u nás byl, utratili jsme a vydali na voves, na seno, za víno a jiné potřeby 5 kop a 12 gr.; pánu pocty po čtyrykrát po 8 gr.; pánóm mladým pocty 4 gr. bílé; pánu pocty 4 gr.« Tehda také vozil Mašek do Brna mazance. Z pozdějších dokladů: Roku 1490 panu Vilímovi JMti pocty, když se stavil v Bystřici, na vozi když seděl, 1 kopu; roku 1498 útrata na večeři panskou, když JMt byl u nich noclehem, byla 5½ kopy 4 gr. 4 d., a tu večeři učinili na svůj groš atd.

povozný, hnojný, plat z pekařů, hrnčířů, ze šlajferny.[1]) Dávali také lesní čili leský oves, ale tato dávka dosti brzo, již aspoň roku 1514 změněna byla v plat peněžitý tak, že platili za každou měřici po pěti groších míšenských. Kdykoli vrchnost potřebovala, poskytovali povozů; na př. roku 1477 vezl Kotas do Litomyšle páně milosti kuchynné věci (vydání bylo 20 gr.), roku 1491 vozili kamení na Plumlov (9 kop 20 gr.), roku 1477 sudlice na Helfštýn, vozili panské víno a obilí, dávali povozy úředníkům (roku 1477 vezli úředníka do Hranic) atd. Také bývalo jejich povinností chovati voly panské; roku 1514 platili od toho 44 gr. Robota nebyla velká, ale byla přece. Roku 1489 byla jim vykázána robota na bohdalovském rybníce dvakráte a vyplnili ji formani a pacholci, kterým za to zaplatili přes 6 kop gr. Roku 1490 platili za robotu na rybník do Bohdalova 5 vozům a 18 pacholkům 14 kop 18 gr. Tato robota časem pominula (roku 1515), ale robota kladní k pile na Pernštýn, kterou odvážeti měli jednu kladu ze čtvrtě rolí, celkem 76 klad, trvala dále do století 16. Někdy býval také pokládán na obec od pána mimořádný plat. Tak roku 1486 položil Vratislav z Pernštýna na obec 200 zl. a Bystřičtí je beze všeho zaplatili. Roku 1488 položeno bylo na ně 100 kop a roku 1489 byl na obec položen šos z kopy po 5 gr, celkem bylo toho 34 kop 19 gr. Jiný pak ještě příjem měli páni z pokut a ze základů, které bývaly stanoveny pokaždé, kdykoli se stalo nějaké narovnání a smlouva mezi spornými stranami; kdyby smlouva se nedodržela, měl základ propadnouti pánu.

A obec platila, pokud mohla, ale čím dále tím obtížněji vydání uhrazovala, ježto obecní příjem nebyl veliký. Měli příjem z jarmarku svatojirského a svatováclavského (pokaždé 2—4 kopy), měli šos z podruhů (roku 1477 dvě kopy 6 gr., roku 1488 čtyry kopy 2 gr., roku 1490 tři kopy 18 gr.), příjem z luk obecních, z rámu obecního, který byl na Starém městě a jehož užíval cech soukenický za plat (roku 1544 za 16 gr. míš. „a páni starší i obec neměli jim hájiti, aby sobě mohli stíti dříví v Končinách, což by k tomu potřebí jim bylo"), měli příjem od váh obecních, ze soli, z piva domácího, které vařívali a čepovali ve výsadních domech v Bystřici. Ale časem nespokojili se jen pivem svým, nýbrž dováželi také odjinud a zase odtud šel obci příjem; tak roku 1521 z piva litomyšlského (40 gr. 5 d.) a roku 1524 z hradeckého (1 kopa 23 gr.). Později však nemívali jiného piva nežli své. Koncem 15. století

[1]) Sbírka Bočkova č. 10.132; ale je to jen krátký výtah Bočkem pořízený z urbáře panství pernštýnského, teď asi již ztraceného, který koncem 15. století Vilém z Pernštýna zhotoviti dal.

stavěli vápenici, odtud také měli potom příjem. Po roce 1500 když osvobozeni byli od povinnosti čepovati panské víno, byl příjem také z vína, které čepováno bylo v městečku. Něco později připomíná se příjem z lesa obecního, z rybníka obecního, ze šlajferny a valchy, kterou si zřídili; roku 1521 započítán také příjem z barevnice 10 gr. Plat měli také z chalup obecních: roku 1477 koupili konšelé chalupy u Prokopa za 7 kop bez 20 gr. k obci (bylo z nich 7 peněz), a roku 1485 koupili purkmistr s pány konšely a k tomu všecka obec dům od Jana masaře za 41 kop a spláceli jej po 6 kopách ročně.

Koncem 15. století nestačoval již příjem obecní. Roku 1492 přijala nová rada od staré 7 kop 7 gr. Bylo to málo a proto chtěli si Bystřičtí zajistiti do budoucna nový příjem, aby potom neměli nedostatku. Na sv. Bartoloměje roku 1492 byla svolána všecka obec do domu Pisákova a tam zůstala na tom, aby ze všeho, což kdo koupí, ať z domu, role, dobytka nebo z čehožkoli jiného, šos se dával, když by nač pokládali pro jaké nedostatky obecní nebo jiné potřeby, a to buď z kopy po půl groši nebo po groši, až pokudž by potřeba ukazovala. Když by pak rada něco lepšího obecného v tom uznala, mohli toto svolení zrušiti a jiné sobě učiniti. V čas potřeby byl již tento šos dříve stanoven a vybírán, tak již roku 1490 přijali jednoho šosu po dvou penězích z kopy a dvojího po penízi z kopy 39 kop 10 gr. a roku 1491 přijali šosu z obce z kopy po půl groši 33 kop 8 gr., ale byla o to různice mezi lidmi a proto stalo se toto jednosvorné usnesení.

Právě v posledních letech bylo obecní vydání větší a potřebovali peněz na rozličné opravy v obci. Roku 1486 opravovali „krchov“ nákladem 16 kop 19 gr. 3 h. a vydali obecních peněz na dům kněžský 16 kop; roku 1487 opravovali kostelní zeď, roku 1488 obmítali věž a zeď krchovní, roku 1489 dali tesařovi od pobití veliké věže a od makovice 2 kopy a na monstranci za 4 hřivny stříbra 24 kop a doložili od díla zlatníkovi 16 kop, roku 1490 dali zase za hřivnu stříbra k monstranci 6 kop a opravovali kostel a pobíjeli věž. Tak se stalo, že se roku 1492 nedostávalo obci 33 kop, proto také zase tehdy položili šos na obec a vypůjčovali si peníze špitální. Obec totiž spravovala jak obecní, tak také kostelní peníze na rannou mši i špitálské.

(P. d.)

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Ježto otázka socialní v novější době stala se zvláště palčivou, jevila se také potřeba seznámiti theology s hlavními zásadami křesťanské sociologie. Z té příčiny odhodlal se nynější professor morálky a práva kanonického Msgr. Dr. Robert Neuschl od roku 1891 vykládati jednou v týdnu theologům třetího ročníku theoretické zásady křesťanské sociologie. Aby pak theologové byli uvedeni i do praktických úkolův otázky socialní a do praktické práce socialní, zřízena byla ministerstvem kultu a vyučování na žádost biskupa Dra Pavla hraběte Huyna roku 1906 zvláštní docentura praktické sociologie a svěřena vynikajícímu odborníku v praktické práci socialní Janu Šrámkovi, zemskému a říšskému poslanci. Přednášek účastní se theologové čtvrtého ročníku po dvě hodiny v týdnu.

Konečně zmíniti se ještě dlužno také o tom, že pro theology třetího roku konají se přednášky o vyučování hluchoněmých učitelem náboženství z ústavu hluchoněmých v Brně a pro theology čtvrtého roku dvakrát v týdnu přednášky z ritu spiritualem ústavu. V zimním semestru a na počátku semestru jarního, totiž od začátku školního roku až do května, konají představení ústavu jednou v týdnu pro všecky čtyři ročníky tak zvané konference, v nichž probírají různé důležité otázky. Velká péče věnuje se též výcviku theologů ve zpěvu církevním.

Ze všeho toho, co bylo uvedeno, jest patrno, že při ústavě theologickém vždy pilně dbáno toho, aby theologům dostalo se všestranného, potřebám doby přiměřeného vzdělání theologického.

Pro úplnost třeba zde ještě také uvésti, kterak v posledních dobách materielní postavení professorů bylo zlepšeno. Poněvadž za změněných poměrův úprava platů z roku 1851 jevila se nedostatečnou, obrátili se počátkem let osmdesátých minulého století professoři biskupských theologických ústavů diecesních na c. k. ministerstvo kultu a vyučování, na obě sněmovny jakož i na Jeho Veličenstvo se žádostí, aby platy professorů byly zlepšeny. Po dlouhých jednáních bylo tomuto přání konečně vyhověno zákonem[1]) ze dne 1. ledna 1889 (R.-G.-Bl. Nr. 28). Zákon tento nařizoval:

[1]) Uveden u *Zschokka*, u. d. str. 513.

§ 1. Roční plat professorů, kteří mají na římsko-katolických theologických ústavech diecesních a theologických ústředních ústavech v Gorici a v Zadru místo se souhlasem státním systemisované, stanoví se 1000 zl. r. m.

Kromě toho přísluší každému professoru těchto ústavů aktivitní přídavek 200 zl., který však, má-li professor naturální byt, se snižuje na 100 zl.

§ 2. Plat professora v § 1. stanovený zvyšuje se vždy po pěti letech, která tento, ať již před působností nebo po působnosti tohoto zákona, jako professor na zmíněných ústavech theologických odbyl až včetně do 25. roku služby o 200 zl. r. m.

§ 3. Professoři v § 1. zmínění, kteří rozhodnutím biskupa za souhlasu státního úřadu kultu, ne však zřeknutím se služby nebo odnětím poslání k úřadu učitelskému, z úřadu tohoto odejdou a neschopnými se jeví k použití v duchovní správě nebo k jinému úřadu církevnímu, obdrží dle započítatelné doby služební pensi.

Pense se vyměří dle započítatelné doby služební od dokonaného 10. až 15. roku $^{1}/_{3}$, od dokonaného 15. až 20. roku $^{3}/_{8}$, od dokonaného 20. až 25. roku $^{4}/_{8}$, od dokonaného 25. až 30. roku $^{5}/_{8}$, od dokonaného 30. až 35. roku $^{6}/_{8}$, od dokonaného 35. až do 40. roku $^{7}/_{8}$ požitků k vyměření pense vpočítatelných, totiž ročního platu a kvinkvenálních přídavků, po 40leté službě však v plné výši těchto platů.

Ti professoři, kteří ještě neodbyli vpočítatelnou dobu služební 10 let a ke každému jinému církevnímu úřadu neschopnými se jeví, budou ve příčině pense na roveň postaveni samostatným správcům duchovním ve smyslu § 6. zákona z 19. dubna 1885 (R.-G.-Bl. Nr. 47) a schematu II. k tomuto zákonu.

Služební leta před nastoupením systemisovaného místa učitelského v duchovní správě nebo v jiném církevním úřadě odbytá započítají se při výměře pense tím způsobem, že čtyři leta služební v duchovní správě se počítají za tři leta v úřadě učitelském.

Vstoupí-li professor těchto ústavů do duchovní správy, ztrácí sice každý nárok na pensi ve smyslu přechozích ustanovení, započítají se mu však při výměře pense dle § 6. zákona z 19. dubna 1885, případně dle schematu II. k tomuto zákonu, vždy tři služební leta v úřadě učitelském jako čtyři leta ve správě duchovní.

Dosáhne-li professor pensiovaný dotovaného církevního úřadu, pozbývá nároku na pensi.

§ 4. Vyměření platu za supplování na těchto theologických ústavech stane se cestou nařízení.

§ 5. Náklad z přítomného zákona vzniklý mají hraditi především fondy pro jednotlivé z těchto ústavův určené a jiné k tomu věnované církevní prostředky.

Zbytek nákladu tímto způsobem nehrazený bude hraditi fond náboženský.

§ 7. Zákon tento nabude působnosti 1. říjnem 1889.

Když roku 1898 upraveny byly platy státních úředníkův a professorů, domáhali se také professoři bohosloveckých ústavů nové úpravy služebného, které se jim dostalo teprve zákonem ze dne 26. ledna 1902.[1]) Zákonem tímto změněna byla ustanovení §§ 1., 2. a 3. zákona ze dne 1. května 1889 z. ř. č. 68.

Dle tohoto nového zákona ustanovuje se roční služné professorů, kteří při římsko-katolických a řecko-katolických theologických ústavech diecesních a při theologických ústředních ústavech v Gorici a v Zadru zastávají místo se státním svolením systemisované, na 2800 K.

Kromě toho přísluší každému professoru těchto učilišť aktivitní přídavek, jehož výměra jest ustanovena způsobem nařizovacím.

§ 2. Každý z professorů v § 1. řečených po každých pěti letech, která před počátkem působnosti tohoto zákona nebo po něm strávil jako professor při theologických učilištích nebo při některé státní střední škole až včetně do 25. roku této služby, má nárok na zvýšení tohoto služného.

Toto zvýšení činí po uplynutí prvního a druhého pětiletí pokaždé 400 K, po uplynutí každého z následujících tří pětiletí 600 K ročně.

§ 3. S professory v § 1. řečenými, kteří by biskupovým nařízením, učiněným ve shodě se státním úřadem duchovním, avšak nikoli následkem vzdání se služby nebo následkem odňatého poslání k úřadu učitelskému, z něho vystoupili a neschopni byli k potřebě ve správě duchovní nebo k jinému církevnímu úřadu, budiž, co se týče jejich zaopatření, naloženo podle pravidel, která platí pro professory při státních školách středních.

Ti professoři, kteří by, ještě nedokonavše čítatelného služebního času desíti let, ku každé další církevní potřebě stali se nezpůsobilými, buďte co do svého výslužného pokládáni na roveň samostatným správcům duchovním podle zákonných ustanovení svou dobou platných.

---

[1]) Ř. z. č. 24 a 25.

Služební leta, která před nastoupením systemisovaného místa učitelského při některém z těchto theologických ústavů strávena byla v duchovní správě nebo v některém jiném církevním úřadě při vyměřování výslužného systemisovanému professoru při těchto učilištích čítána budou tím způsobem, že čtyři služební leta v dřívějším postavení strávená počítána budou za tři služební leta učitelská.

Konečně zákonem ze dne 24. února 1907 (z. ř. č. 55) byly změněny zákony ze dne 1. května 1889 a 26. ledna 1902 v tom smyslu, že professorům na římsko-katolických theologických ústavech dle doby jejich učitelské působnosti příslušící zvýšení platu po uplynutí prvého a druhého pětiletí ustanoveno bylo na 500 K, po uplynutí každého z následujících tří pětiletí na 800 K.

Na konci tohoto odstavce uvedeme ještě professory, kteří posud na ústavě působili a podáme hlavní jejich data životopisná.

I. Starý Zákon přednášeli:

1. Filip Nediele, narozen v Poličce v Cechách roku 1778, studoval gymnasijní třídy v Litomyšli, filosofii v Praze, roku 1799 vstoupil do řádu sv. Augustina na Starém Brně, na kněze vysvěcen byl roku 1805, v klášteře vyučoval theologii. Professorem na ústavě bohosloveckém jmenován byl roku 1807. Následujícího roku dosáhl také v Olomouci hodnosti doktora theologie. Zemřel roku 1825. Professor Nediele byl též literárně činným, přeloživ do češtiny katechismus a napsav některé theologicko-homiletické spisy.

2. Cyrill František Napp narodil se v Jevíčku na Moravě roku 1792. Po studiích gymnasijních vstoupil do kláštera augustinianského na Starém Brně. Na kněze vysvěcen byl roku 1815, professorem stal se roku 1816. Dne 11. března 1824 zvolen byl prelátem. Od roku 1832 až do roku 1848 zastával místo ředitele gymnasií na Moravě a ve Slezsku, vedle toho byl přísedícím zemského výboru, vicepresidentem moravsko-slezské společnosti hospodářské, pomologického spolku. Pro své zásluhy byl vyznamenán řádem Františka Josefa, řádem Leopoldovým a řádem železné koruny druhé třídy. Napsal též některá důkladná pojednání do různých časopisů. Zemřel 21. července 1867.

3. Ambrož Klimek narodil se roku 1796 v Hranicích. Vstoupiv do řádu kapucínského, byl na kněze vysvěcen roku 1820; později byl supplentem na lyceu v Olomouci, za professora na theologický ústav brněnský povolán byl roku 1826. Zemřel 28. května 1855.

4. Dr. František Stára narodil se v Brně roku 1826. Ukončiv studia theologická, vysvěcen byl na kněze roku 1850. Professorem stal

se roku 1855. Roku 1869 jmenován byl farářem v Malých Dyjakovicích. Vstoupiv do výslužby, žil v Nieder-Kreuzstettenu v Dolních Rakousích († 25. března 1907 v Brně). Dr. Stára pracoval horlivě též na poli literárním jako publicista a napsal též různá pojednání vědecká do časopisů. Jako samostatné spisy vyšly: „Ausgewählte Schriften". Brünn 1874. „Die Mängel des jetzigen österr. Volksschulgesetzes". Znaim 1881. „Die Dramaturgie". 1893.

5. Othmar Mussil narodil se ve Znojmě 1845, na kněze vysvěcen byl roku 1868. Studovav krátkou dobu na Frintaneu, povolán byl za professora roku 1869, v kterémžto úřadě setrval do roku 1907. Professor Mussil vynikaje skvělým nadáním a nezlomnou pílí, byl pravým polyhistorem, zejména však na slovo vzatým odborníkem ve svém oboru, jak svědčí různé kritiky a pojednání v „Tübinger Quartalschrift" a v „Allgemeines Literaturblatt" uveřejněné. Pro své zásluhy jmenován byl čestným kanovníkem kapitoly kathedrální a papežským komořím.

6. Dr. Jan Sedlák narodil se v Třebíči roku 1871, po ukončených studiích theologických byl jmenován kaplanem ve Velkých Dyjakovicích. Odtud poslán byl do Frintanea, kdež dosáhl doktorátu theologie sub auspiciis imperatoris. Po té působil jako professor na německé zemské realce a na 1. českém gymnasiu v Brně. Professorem bohosloví stal se v druhém běhu roku 1907. Dr. Sedlák je též literárně činným, napsal různá pojednání do „Hlídky" a do „Časopisu katol. duchovenstva". Pojednání „Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma" vyšlo také samostatně (Brno 1906). Vedle toho věnuje se Dr. Sedlák horlivě činnosti spolkové.

II. Nový Zákon přednášeli:

1. Dr. Filip Nediele od roku 1807—1820.

2. František Geissler narodil se ve Slavkově roku 1791, na kněze vysvěcen byl roku 1815, definitivním professorem stal se roku 1822, po té pak roku 1826 farářem v Nových Hvězdlicích. Zemřel 15. září 1836 cholerou.

3. Jiří Vrba narozen v Mutěnicích na Moravě roku 1797, ordinován r. 1820; professorem stal se začátkem druhého běhu r. 1827. Roku 1835 stal se farářem, později též děkanem v Kloboucích, roku 1867 jmenován byl čestným kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské († r. 1869).

4. Antonín Horský, narozený v Dubu roku 1792, na kněze vysvěcen byl roku 1831. Supplentem jmenován byl roku 1836. Později stal se farářem v Dukovanech, roku 1851 v Letovicích. Vynikal znalostí několika řečí, jakož i vzácným nadáním malířským a hudebním.

5. František Sušil[1]) narodil se 14. června 1804 v Novém Rousinově, ordinován byl roku 1827. Po té byl kaplanem v Olbramovicích. Zde připravil se na konkurs pro stolici Nového Zákona a vykonav jej se skvělým úspěchem, jmenován byl roku 1837 skutečným professorem, v kterémžto úřadě setrval až do své smrti 31. května 1868. Jak činností učitelskou tak i spisovatelskou stal se Sušil přední ozdobou bohosloveckého ústavu. V obsáhlé jeho činnosti literární první místo přísluší jeho výkladu k celému písmu sv. Nového Zákona. Dílo vycházelo od roku 1864—1872 nákladem Dědictví sv. Prokopa v Praze. Vedle toho Sušil přeložil na jazyk český spisy Otcův apoštolských; překlad tento roku 1849 vyšel ve vydání druhém a roku 1874 po jeho smrti ve vydání třetím. V Dědictví sv. Cyrilla a Methoda, jehož byl zakladatelem a předsedou, vydal Sušil překlad spisu Josefa Flavia o Válce židovské. Jsa nadšeným pěstitelem církevního a světského básnictví, vydal roku 1846 mistrovský překlad církevních hymnův, jenž roku 1859 vyšel ve vydání druhém, roku 1861 anthologii z Ovida, Catulla, Propertia a Musaea a několik sbírek vlastních básní. Nehynoucích zásluh získal si též sbírkou moravských písní národních, jež obsahuje přes 1800 čísel a ovocem jest neunavné třicetileté činnosti sběratelské. Roku 1864 jmenován byl čestným kanovníkem kapitoly brněnské. Vedle toho vyznamenán byl roku 1863 ruským řádem sv. Anny druhé třídy a roku 1865 jmenovala jej vídeňská universita při pětisetleté památce svého trvání pro jeho hlubokou učenost doktorem honoris causa s odůvodněním: „Qui rebus sacris idiomate slavo tractatis, propagatis eruditorum suffragia et auram popularem in se collegit.“

6. Arnošt Gřivnacký narodil se 8. října 1836 v Kolloredově na Moravě; vstoupiv roku 1854 do řádu sv. Benedikta v Rajhradě, přijal roku 1859 svěcení kněžské; professorem jmenován byl roku 1869 a v úřadě tom setrval až do konce školního roku 1907/8. Vedle činnosti učitelské věnoval se professor Gřivnacký též práci literární a napsal rozličné kritiky a pojednání do „Mitteilungen aus dem Benediktiner- und dem Cistercienser-Orden“.

III. Dogmatiku přednášeli:

1. Karel Weppy, narozený v Holiči v Uhrách roku 1778, ordinován byl roku 1805, professorem stal se roku 1808. Roku 1825 jmenován byl farářem v Komořanech, kde zemřel 30. ledna 1829.

2. Ignac Beck narodil se roku 1794 v Buči na Moravě, na

[1]) Obsáhlý životopis Sušilův napsal *Dr. Pavel Vychodil*, František Sušil. Životopisný nástin. Brno 1898.

kněze vysvěcen byl roku 1818, supplentem stal se 1. června 1820, professorem jmenován byl dvorním dekretem ze dne 6. prosince 1823. Roku 1829 stal se správcem fary u sv. Petra v Brně, roku 1833 farářem ve Štitarech, roku 1835 ve Velkých Alexovicích, roku 1840 doktorem theologie, roku 1845 c. k. gubernialním radou v Terstu a referentem pro duchovní a školské záležitosti. Zemřel roku 1878 jako čestný kanovník gorický, probošt v Eisgarnu v Dolních Rakousích, dolnorakouský zemský prelát, rytíř řádu železné koruny třetí třídy.

3. Tomáš Jedernilich povolán byl roku 1833 biskupem Gindlem z Gorice za professora, než již 17. března 1834 stal se professorem práva kanonického na universitě v Padově a roku 1842 biskupem v Dubrovníku. († 1855.)

4. Bedřich Kemmel z řádu minoritského zastával úřad supplenta roku 1835.

5. Ferdinand Panschab narodil se roku 1809 v Brně, na kněze vysvěcen byl roku 1832, professorem jmenován byl roku 1836. Roku 1853 stal se sídelním kanovníkem kapitoly kathedrální, v níž postoupil na důstojnost prvního preláta a děkana kapitolního. Vedle toho byl jmenován apoštolským protonotářem a vyznamenán komturním řádem Františka Josefa († 12. února 1890). Svoji vzácnou knihovnu, čítající 4240 svazkův, odkázal biskupskému alumnátu. Zanechal též v rukopise obsáhlé přednášky z dogmatiky a liturgiky.

6. Dr. František Janiczek narodil se v Mikulově 13. ledna 1811, ordinován byl roku 1834. Dosáhnuv ve Frintaneu doktorátu theologického, stal se roku 1848 professorem dogmatiky, roku 1858 kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské. Dr. Janiczek byl též literárně činným, napsav některá pojednání do „Weckstimmen zum gottseligen Leben in der katholischen Kirche". († 1876.)

7. Dr. Martin Langer narodil se roku 1831 v Třešti, na kněze vysvěcen byl roku 1856, professorem stal se roku 1858, roku 1874 farářem v Židlochovicích. († 1877.)

8. Dr. Josef Pospíšil[1]) narodil se roku 1845 ve Velkém Meziříčí. Ukončiv studia gymnasijní, vstoupil do bohosloví v Brně a byl roku 1870 na kněze vysvěcen. Po krátké činnosti v duchovní správě poslán byl k dalším studiím do Frintanea do Vídně (roku 1871). Ještě před dokončením studií těchto povolán byl roku 1874 na theologický ústav za professora dogmatiky a fundamentálky, kterýžto úřad zastával až do roku 1895. Roku 1894 jmenován byl kanovníkem kapitoly brněnské.

[1]) Krátký životopis v Museu bohoslovců českomoravských, r. 28. Brno 1894.

Kanovník Dr. Josef Pospíšil byl též na poli literárním neunavně činným a obohatil literaturu českou netoliko rozličnými důkladnými pojednáními z oboru filosofie a dogmatiky, uloženými v „Časopise katol. duchovenstva“, v „Obzoru“ a ve „Hlídce“, nýbrž i samostatnými obsáhlými spisy. Jsou to: „Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského“, I. část (Brno 1883) a dále „Kosmologie“, I. a II. díl (Brno 1897 n.). V uznání této vědecké práce jmenován byl kanovník Msgr. Dr. Josef Pospíšil roku 1891 dopisujícím členem královské české společnosti nauk a zvolen téhož roku dopisujícím členem České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. Kromě toho byl jmenován údem Akademie sv. Tomáše v Římě.

9. Dr. Frant. Kyzlink narodil se v Olomoučanech u Blanska roku 1862. Ukončiv studia gymnasijní, vstoupil roku 1884 do theologie. Ordinován byl roku 1888, načež poslán byl do Frintanea. Dosáhnuv doktorátu bohosloví, ustanoven byl r. 1892 vicerektorem v rakouském hospici v Jerusalemě. Vrátiv se po dvou letech z Palestiny, stal se supplujícím a po té skutečným professorem dogmatiky. Roku 1898 povolán byl do Vídně za dvorního kaplana a studijního ředitele vyššího ústavu vzdělavacího u sv. Augustina. Zemřel předčasně 16. srpna 1903 na velikou škodu vědy theologické, kterou by byl obohatil vzácnými pracemi. Napsal různé články do „Vlasti“, do „Časopisu katolického duchovenstva“ a do „Hlídky“. Samostatně vyšel spis „Z cest po Svaté zemi“ (Brno 1898).

10. Dr. Josef Dvořák narodil se v Třebíči roku 1864. Dokončiv studia gymnasijní v Třebíči, vstoupil do bohosloví v Brně, poslán byl však záhy do Germanika v Římě, kde dosáhl roku 1882 doktorátu filosofie a theologie. Na kněze vysvěcen byl roku 1887. Vrátiv se z Říma, stal se roku 1889 prefektem v pacholeckém semináři v Brně, později spiritualem v alumnátě a roku 1898 professorem dogmatiky. (P. d.)

Rusínské písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (Č. d.)

Voris Hrinčenko. Každé pokolení intelligence musí zřetel bráti při své práci na národa poli časových okolností a vlivův. Intelligenci ukrajinské na začátku 19. věku musilo běžet předně o uplatnění rusínštiny ve školách obecných, potom o zjednání jí přístupu nejen na školy střední, nýbrž i vysoké. Ale intelligence z let čtyřicátých a šedesátých propásla vhodný okamžik možného úspěchu. Následky toho brzičko se objevily, v sedmdesátých a osmdesátých totiž letech. Hrozné případy denacionalismu bolestně dotýkaly se starých a mladých. Vlastenci usilovali zachránit, co se dalo, ale mládež propadnuvši radikálním myšlenkám západoevropským ztratila jaksi smysl pro vlastenectví. A tomuto neporozumění mezi starším pokolením a mladším věnovány jsou povídky Hrinčenkovy. Čtvrt století uplynulo od dob studenta národovce Raduka z povídky Levického „Chmari“ do doby Marka Kravčenka a Demida Hajdenka v povídkách Hrinčenkových „Soňašnij promiň“ a „Na rosputti“, a přece pokroku v názorech národu nevalného. Autorovy sympathie jsou arci na straně národních, ale nepomíjí též projevů druhé strany, hlavně odchovanců ruské revoluční organisace, kteří hlásají: „Nacionalismus, toť stará idea, teď třeba jinými věcmi se obírati. Nacionalismus, toť toliko forma, a národní řeč, toť jak oděv, toť věci důležitosti až třetího řádu. Socialní otázky, o ty teď jedině běží.“ Odpovědi Hajdenka na to vrhají jasné světlo na rozpor mezi starými ideály a hledáním nových cest a nových úkolů.

Michailo Hruševskij. Ukrajinské písemnictví není bohaté na povídky o válkách. Vzpomínky Sofrona Kruťa o slovanském povstání před rusko-tureckou vojnou, Sadovského vzpomínky z téže války a Čajkivského z rakouské okupace Bosny — toť bude asi vše z toho oboru. Všichni ti spisovatelé, líčíce ve svých vzpomínkách různé příběhy toho velikého neštěstí, jež se vojnou zove, vdechují čtenářům svým svůj hluboký zármutek a bolestný žal nad tím, co viděli. Schází však tomu jedna nota, totiž povšechné ocenění války co do její jestoty a odůvodněnosti. V té příčině lze povídečku Hruševského „Bech-al-Džughur“ nazvati doplněním těch vzpomínek, třebas autor očitým svědkem žádné vojny nebyl

Proč lidé války vedou, t. j. navzájem se mrzačí a ubíjejí, práce a díla svoje ničí a pustoší beze všech rozpakův a roztazů; proč se nehrozí to dělat, ba pokládají to za uskutečnění vyšších cílů, za provedení velikých úloh a poslání? Tak tomu v povídce Hruševského, v níž Angličané nejenom Araby ubíjejí, majetek ničí, ale ještě to považují za veliké kulturní poslání, za něž jim vděčno bude budoucí pokolení arabského národu. Možno vyložiti a vytknouti v jednotlivých případech příčinu vojny, ony totiž diplomatické zápletky a otázky socialní, jež ji přivodily, ale dlouho as trvati nebude, než objasněny budou odvěké základní kontrasty lidské duše měkké i hrubé, soucitné

i ničivé. A právě s těmito kontrasty obírá se povídečka Hruševského. Symbolem toho společného neštěstí a sporu lidských citů jest Bech-al-Džughur, malá, nepatrná víska arabská.

Kromě toho obrázku analysujícího bych tak řekl psychu podal autor náš krásný obrázek individuelní psychologie v povídce „Bidna divčina". Tak zvali venkovskou učitelku Marušku, a věru že byla ubohou. Předně byla nesličná, kromě toho vyrostla uprostřed rodiny malého úředníčka, jenž se nemohl smířiti se svým osudem a se svými zklamanými nadějemi, a nespokojenost svou z toho plynoucí vyléval si na ženě a dceři. Jak to působilo na útlé srdce dívči, snadno si domyslíme. Maruška také bídně končí svůj bídný život — otráví se. — Kromě těchto povídek napsal autor ještě dvé historické povídky, a to ze 12. století „Jasnovelmožnij svat" a z 18. století „Nerobočij Hricko Krivij".

Volodimir Levenko unáší čtenáře svou povídkou „Abdul-Hasis" ve sféru zcela jinou. Název povídky jest jménem ministra jakéhosi asijského chána Dejlamy. Ale kromě líčení osobních osudů toho ministra zabývá se povídka thematem obsažnějším, srážkou totiž dvou kultur, primitivní, asijské, s evropskou, raffinovanější. Obsah povídky té je krátce tento: Abdul-Hasis byv poslán s chánským poselstvem do Ruska přesvědčí se delším tam pobytem o povýšenosti evropské kultury i stane se jejím ohnivým stoupencem. Přeje si státi se jejím průkopníkem jednou ve své vlasti. Přání jeho se splní, stane se ministrem a milcem chánovým, jehož však nenávidí jako representanta despotického systemu panovnického. Abdul-Hasisovi podaří se zjednati ruskému vlivu větší prostory činnosti v zemi chánově a slibuje si od toho pro svůj národ mnoho dobrého. Ale přesvědčí se záhy o pravém toho opaku. Poznává, že následek té ruské silnější kultury bude záhuba jeho národa nejen mravní, ale i časná. A Abdul-Hasis morálně hyne dříve, než ještě tělesně padá za obět rozkaceným davům lidu.

Originálně pojata jiná jeho povídka „Páni a lidé". V povídce té vystupují dva bratři, kteří vystudovali vysoké školy, ale v nestejných dobách a za různých okolností, což nezůstalo bez vlivu na jejich názory. Starší bratr Alexandr (Sudïenkij) chladnější, zdrženlivý egoista a skeptik vytkne si za cíl životní zlepšení svého postavení; zbohatnout, toť jeho zamilovaný záměr. A Alexandr dosahuje ho, ale nespouští ho s očí ani při svých stycích s venkovany a pracujícím lidem, šetří jich jako potřebného nástroje k zbohatnutí, ale nestará se pranic o jejich duševní život, ač pro časné blaho jejich mnoho činí. Idealistou je bratr Hryc, on — zřeknuv se svého otcovského podílu — usazuje se mezi sedláky a pracuje o jejich duševním vzdělání, žije s nimi jako „osvícený" bratr jejich.

Osip Makovej. Jak jsem se již tu několikrát zmínil, charakteristickou známkou ukrajinského písemnictví byly vždy živé sympathie s venkovem. Méně pozornosti věnováno měšťanstvu. Mezi nemnohými pěstiteli povídky ze života měšťanského vzaté pozoruhodné místo zaujímá O. Makovej svými najmě povídkami „Klopoty Savčichy" a „Nové časy".

V povídce „Nové časy“ rozvíjí se před námi denní život malého městyse, slavného jedině tím, že tam umí neobyčejně dobře „udit chutné šunky, že tam řezníků síla, a ti že dovedou svoje šunky až do Vídně dodávat.“ Ale staré otcovské obyčeje a zvyky i v tom zapadlém hnízdě doznávají podstatných změn vlivem čím dál tím více se šířící kultury; inu nastávají nové časy! Jak při tom starým, domyslíme si. Tu takovým laudatorem temporis je starý Mahera, jemuž se z těch novotin nic nezamlouvá a nepodobá. Jen na př. slyšte tento jeho stesk: „A vším tím vinny jsou ty večírky, ty procházky! Spíše nesmělo děvče ani za vrata vyjíti, ale dnes — choď si kam chceš, špacíruj si s kým ti libo, třebas celé hodiny beseduj s hloupým mazalem, však on tě potom odkopne!.. Dříve chtěl-li jsi někoho něčím uctíti, musil jsi k němu a donésti dárek, hezky s ním posedět a pobesedovat. Tak se to patří! Ale dnes co? Napíše ti ledajaký usmrkanec na kartičku „gratuluju“, a už je vší parádě amen! Dnes vše po pansku. Sejdou se holky v besedě, a tu máš hned: ‚Buďte tak laskava, slečno Dominiko.‘ Tak se teď titulují naše děvčata! Tomu je naučili ti studenti. Zpívají vám tam, ba i v jakési vrhcáby hrají a Bůh ví co ještě! Kdo to dříve viděl?“

V povídce „Klopoty Savčichy“ máme zase matku, která, třebas sama, co se její osoby a způsobů životních týká, prostou ženou zůstává, přece na jiné straně podléhá novým proudům a vlivům, ráda by totiž měla ze svého synáčka Michálka — pána. Otec jeho však jest jiného mínění. „Jeho děd a otec byli řezníky a řezníkem musí se i on stát. My všichni neuměli jsme ani číst ani psát, a obživili jsme se, on pak už i jakési školy má! Řezničina ho zajímá, dovede už i selátka kupovat. Ne, ženo, já nedovolím!“ A přese všecky trampoty matčiny z Michálka stává se řezník.

V povídce „Hoře“ líčí nám autor starého sedláka, jenž vypraviv syna se ženou do daleké Ameriky, teď sám jediný smutný život vede jako nájemce mlýna. Trudno bylo starému rozestáti se se synem bez naděje, že by ho ještě ve svém životě spatřil, ale nerad by mu také přitěžoval, aby se tam za mořem na něho, do těžké práce už se nehodícího, musil dříti, a tož ostal sám v rodné vsi. „Víte, bylo mi tak, div že mi srdce nepuklo. Tak rád bych byl s dětmi odejel, ale tu podíval jsem se na svou chalupu, na rodnou ves, na pole svaté, tam vedle ženy odpočívá můj tatíček, moje mamička... Mladí tomu nerozumí, ale kdež bych se já mohl s tím rozloučit?!“ Stesk starce za odešlými dětmi hluboce čtenáře jímá.

Povídka „Zálesí“ jest na první pohled historií chudé rodiny popské, a to historií obyčejnou, všední. Autor líčí v ní klopoty nejprve otce o zaopatření své četné rodiny, po smrti pak jeho obětování se nejstaršího syna ve prospěch osiřelé rodiny. Než kromě toho v povídce máte také kus historie celé dědiny, jež — arci pomocí známého „deus ex machina“ — povznáší se na první stupínek osvěty a společenského rozvoje.

Olga Kobiljanska. V prvních svých psychologických kresbách stojí autorka ještě na půdě realistického zpracování themat. Osoby jejích

prvních povídek, Olena z „Ljudiny“ a Natalia z „Carivny“ jsou obyčejná děvčata ze středních sfer intelligence bez vyššího vzdělání, bez zvláštního nadání, jenom s vyvinutějším citem samostatnosti. Tomuto citu po samostatnosti děkovati mají, že před námi vystupují jako živé protesty proti soudobému postavení ženy. Autorka snaží se dokázati, hlavně v povídce „Carevna“, že duch ženy nese na sobě ráz povznešenosti nad mužským, že žena jest jaksi duševní aristokratkou. V povídce „Příroda“ pokouší se o vývoj tohoto aristokratického charakteru, který — jak by ne — projevuje se i zevně. Obrat u Kobiljanské pozorovati za posledních pět let. Sem spadá především její delší povídka v „Lit. Věstníku“ původně uveřejněná „Země“. Je to, krátce řečeno, historie bukovinské rodiny selské. Sedlák Ivonika má dva syny: Michala, jenž jest miláčkem otcovým i matčiným, dobrý hospodář, a Savu, lenocha, jenž se raději s puškou po lese potlouká, než by při hospodářství dělal. Kromě toho Sava miluje Rachiru, jež se nezamlouvá starému Ivonikovi, poněvadž v ní netuší dobré hospodyně. Ke všemu nová klopota nastává Ivonikovi, miláček jeho má být odveden. Na vojně nemůže si Michal zvyknout, pořád jenom domů touží. Doma zatím dochází k zjevnému rozkolu mezi otcem a Savou pro Rachiru. Povídka končí záhadnou smrtí Michala, jenž v lese nalezen zastřelen. Podezření padá na Savu, ale není důkazů. Starý nemůže přeboleti ztráty Michalovy a se Savou se smířiti. Jedinou útěchou starému je synek Hanny, milenky to Michalovy kdysi, po té, po jeho smrti, ženy Petrovy. Toť krátce obsah povídky. Z předností, z náčrtku obsahového nikterak zjevných, třeba vytknouti především těsný a úzký svazek zemědělce se zemí, kteréžto lásky k zemi životodárné hlavním zástupcem tu Michal. Ale autorka cítí také něžně s lesem, jehož vlivu a kouzlu člověk odolati nedovede, jejž ona líčí jako bytost živou.

Denis Lukijanovič. Až doposud užívala ukrajinská literatura při svých obrázcích ze života selského po většině ponurých, temných barev. A při realistickém líčení toho života samy sebou jaksi vylučovaly se jasnější, smavější barvy; s molovými akkordy nedaly se sloučiti jásavé tony. U novějších, mladších spisovatelů nezměněno nic ni v zabarvení ni v tonině, naopak ze specialních případů postoupeno k pojímání všeobecnějšímu. Tak aspoň pohlíží na život rusínského lidu selského výše uvedený autor ve svých povídkách. Charakteristickou v té příčině jest jeho povídka „Za Kadilnu“. Kadilnou rozumí se kus lesa selského na kopečku se širým výhledem na ruské Podolí. Ale když haličská šlechta jala se mstíti sedlákům a „po svojemu“ vykládati zákon z roku 1853 o úpravě „servitutů“, tu i místní pán za přispění zvláštní komise zabral lesík Kadilnu, lesík obecní, a sedláci nic proti tomu nemohli pořiditi. Zabraný lesík umínil si pán hned také vyrubati. Provedení toho plánu vyvolalo ve vsi hotovou bouři, jež však se špatně vesničanům vyplatila. Pán nelenil, povolal novou komisi, a co následovalo, snadno se dá domysliti. Hlavním zastancem lidu vystupuje tu Dmitro Haljuta, starosvětský sedlák, umíněný a nepoddajný, při tom však idealista pevně přesvědčený, že právo sedláků vrchu nabude, fanatik své ideje. Však

také jako fanatik končí, zblázní se posléze, vida neúspěch všech svých kroků. Vedle tohoto Dmitra lze postavit Ivana z povídky „Vid krivdi“, jenom že Ivan jest passivním typem.

Les Martovič. Nejednou upoutalo pozornost všímavých spisovatelů neobyčejné klidné a spokojené chování se prostých lidí, sedláků, k nejhroznějšímu sice okamžiku v životě lidském, smrti totiž. Rozdíl v nazírání na smrt zdál se býti tentýž, jako mezi nervosně napjatým životem intelligenta a mezi klidně tekoucím (aspoň zdánlivě) životem sedlákovým. Těžká denní práce, ale známá, obvyklá, jaké se naučil jako malý chlapec, vypomáhaje otci, beze změn a nepředvídaností; obyčejné pak, známé poměry životní, tradicionalní, bez hrubšího rozladu mezi smavým ideálem a ponurou skutečností, nevalná summa názorův a přesvědčení, bez malicherných pochyb a roztazů, bez obtížného břemene proklatých otázek a nedokázaných hypothes; zdravé, rozumné pojímání života místo chorobné citlivosti ohledně temných záhad životních; vše to jaksi dávalo tušiti, že na smrt možno po takovém životě klidně čekati. A takového konce přál si i Hryc v povídce Martovičově „Mužická smrt“, ale dopadla jinak, než jak si přál. Žil jako jiný haličský sedlák. S první ženou byl šťastným, po smrti její začal se chytati „skleničky“, druhá však žena vzala ho v „komendu“. Ale na tom nebylo dosti, hlavní neštěstí Hrycovo bylo, že upadl do tenat lichvářův a nemohl se z nich vyzouti. Pro sto zlatých od Borucha vypůjčených přichází Hryc o vše a na smrt nemocného utrapuje ho myšlenka, že děti budou žebráky. V povídkách „Nečitalnik“ a „Os-posi moje“ líčí autor oposici proti čtenářům a čtenářským spolkům, jež si vytkly za účel vzdělávat lid, ale lid úmyslů jejich nechápe, a to proto, že houževnatě lpí na zděděných názorech. V povídkách „Fojt“ a „Chytrý pánek“ líčí autor, jak z té selské temnoty a nevzdělanosti jakož i ulpělosti na starých zvycích dovedou jistí lidé pro sebe kořistit.

Slovanský sjezd v Praze.

13. až 18. července 1908.

Význam sjezdu možno nejlépe oceniti z hlasů německých novin rakouských i říšských. Zprvu pohrdavě a výsměšně, na konec zlostně a s lamentem psaly! A ty, které by nerady přiznaly svou nechuť protislovanskou (konservativní a křesťansko-socialní listy), píší aspoň skepticky. Že není možno, aby co ze všeho toho vyniklo, že to byla slova, pouhá slova, že usnesení zůstanou na papíře! A podivno jest, jak dychtivě všecky německé listy lapají každé polské slovo, poněkud jen pochybovačné a zdrželivé, jak dorážejí na Poláky, jak by rády vylákaly z nich nějaké slovo nesouhlasu a protestu! Ve Varšavě po čas sjezdu uspořádána dokonce demonstrace proti vůdci hlavní strany politické v království polském, proti Romanu Dmowskému a listu jeho, kdež redakci vytlučena okna a voláno proti sjezdu a proti slovanství. Není těžko uhodnouti, jaká to byla demonstrace a kým vzbuzená.

Před sjezdem už, za něho i po něm zřetelně se vyhranila účast stran a směrů: bere-li se to podle politiky, pak možno říci, že zastoupeny byly hlavně střední strany, scházely nejpravější a nejlevější. Socialisté z těchto samo sebou, neboť jejich strannická výlučnost je od všech ostatních skupin národa odlučuje. Samy se vyloučily i radikální skupiny: rusínská, rusko-polská (totiž ona demonstrující) a ruská (trudovíci); stranou však zůstaly i konservativní vrstvy: ruská, slovinská, charvatská, tyto však ne z vlastní viny a vůle. Plně zastoupeny byly politické skupiny české a polské.[1])

Sjezd totiž prohlášen za poradu nepolitickou. Ale voleni a vysláni naň zástupci politických stran! Ba u Čechů, Poláků (z království) a Rusů toto zastoupení šlo přesně podle klíče vzatého po síle a významu strany. Delegáti z každého národa rozděleni sice na dvě skupiny: na zástupce politiky a na zástupce kulturně-vědecké. U Poláků v tom ohledu bylo něco pozoruhodného: z království vybráni sami politici, kulturní činitelé vesměs z Haliče. I jeden z nejlepších filosofův essayistů polsko-haličských, hrabě Dzieduszycki, v poslední chvíli si vzpomněl, že jest více politikem (bývalý ministr) nežli spisovatelem a nepřijel, ač ohlášen.

Sjezd přes prohlášení, že bude jen kulturním, byl od počátku do konce politickým: ale tato politika byla přece jen mimo sjezd a byla to politika jediného genru: otázka rusko-polská. Jiné politiky ani z blízka ani z daleka se nedotýkáno. A politika rusko-polská brána také vlastně jen více ze společenského stanoviska: názory, mysli a city rovnány a upravovány tak, aby se umožnila bezpodmínečná společnost Rusův a Poláků na týchže kulturních a hospodářských ústavech. Pro tento hlavní zřetel sjezdový zanikaly všecky národnosti slovanské na sjezdu a vynikaly jen dvě: ruská a polská. Češi jako hlavní ředitelé a po-

[1]) Kněží byli pouze z Moravy za katolickou národní stranu, z Čech za ni nebyl nikdo, a pak z Haliče za Starorusy.

řadatelé jen ostražitě vedli a stále překážky odstraňovali a ke sblížení působili. Možno říci plným právem, že sjezd byl vlastně konferencí polsko-ruskou pod českým vedením. Rusům a Polákům dávána přednost i v tom, že resoluce oni navrhovali (obyčejně Rusové) a v jejich znění, domluveném ovšem s Čechy, pak i činěna snesení sjezdová. Také debatu vedli hlavně Rusové a Poláci, sem tam i Jihoslované; Češi uhýbali z opatrnosti, svěřujíce pronášeti svá zdání a přání předsedovi (Dr. Karel Kramář) a referentům, kteří až na gorického knihkupce Gabrščeka byli všichni Češi (Dr. Preiss o bance, Dr. Černý o turistice, Dr. Scheiner o sokolstvu, Dr. Hlava o svazu slovanských lékařů, Dr. Čelakovský o svazu osvětovém, Dr. Viškovský o zemědělské vzájemnosti).

Zaranžování celého sjezdu stalo se na rychlo. Bylo to viděti i na referátech samých, jež byly celkem krátké, bez dalekého a dlouhého odůvodňování, jak to v připravených referátech bývá a jež, co hlavního, pro krátkost času mohly býti předloženy pouze v češtině. Jen referát o výstavě a o bance podán rusky a česky, což si referent sám pořídil.

Tato společnost prací přípravných však docela nic neznačí při přípravné konferenci. A tou tedy sjezd měl býti. Otázky hospodářské a kulturní vzájemnosti proto jen na rychlo načrtnuty a zvolen pro ně pracovní výbor, který všecky je má připraviti už v pevné promyšlené formě a předložiti budoucímu skutečnému sjezdu.

Předseda Dr. Kramář, dobře chápaje situaci Slovanstva, mluvil o nové ještě konferenci přípravné, jež by se znova konala v Rusku. Neboť čeho třeba zatím nejvíce: to je zkouška, zda největší dva slovanské národy dovedou pracovati společně. Na slovanském sjezdě roku 1848 v Praze nebylo Rusů (také Bulharů ne), na sjezdě r. 1867 v Moskvě nebylo Poláků. Vytýkáno-li sjezdu všecko možné od domácích i od cizích, jedno se mu nemůže upříti, že byl obezřetně veden a že byl dobrým politickým krokem k dalšímu cíli.

Pracovati o pouhém smíření Slovanů mezi sebou bez realního programu znamenalo by pustiti uzdu známé výmluvnosti a řečnosti slovanské, a pracovati o realním programu beze smíření Slovanů, to by bylo zcela marné. A tak oba konce spojeny: nadhozeny realní otázky, aby se nerozpoutalo prázdné řečňování a pro důležitost otázek nadhozených akcentována i nutnost a výhodnost vzájemného smíru. Bylo to na žádost Poláků právě, kdy předseda Dr. Kramář, než se přistoupilo k první debatě také rozhodně prohlásil, že všecko naše počínání bylo by daremným, kdyby se nepodařilo dva největší národy slovanské přivésti na cestu vzájemné důvěry a kdyby zásada svobody a bratrství neměla platiti pro život a vývoj stejně u všech národů slovanských.

A po tomto prohlášení předsedově vážnost chvíle byla pochopena a k vůli velikým úkolům, jež navrženy, ze tří nejvážnějších stran (Rusů, Poláků, Rusínů) projevena ochota pracovati společně a přáti si možnost nerušeného vývoje, ba překážky z cesty druh druhu odstraňovati.

A tak se poměry vyvíjely čím dále srdečněji. Při pondělním vítání bylo jen vzájemné ujišťování o upřímné snaze pracovati pro společnou

slovanskou věc. Touže cestou pokročeno v úterý, ale nedůvěra jakási zůstala, kdy z polské pokrokové strany (z království) navrženy v jednacím řádě záruky pro volnost navrhovací (odvolat se proti předsednictvu ku shromáždění). Po středeční debatě výstavní nastalo už sblížení a vzájemná důvěra a odtud pozorovati bylo u všech i chut k práci, všecky další návrhy a otázky projednávány už bez výhrad a podmínek.

Jak i ruské listy z levice dobře podotýkají, středeční sblížení má tím větší váhu, že se stalo po prohlášení ruského delegáta Krasovského, který nijak nenáleží k novým, ale ku starým stranám. Kdyby byl ruku ku smíření podával ruský delegát Maklakov (člen k. d.), nic by to neznamenalo, od toho nemožno nic jiného očekávat. Ale Krasovskij náleží ke straně činovnicko-vládní, vázal nejen sebe, ale i celou stranu prohlášením svým a zaručoval Polákům kulturní svobodu za ty střední strany, jež jsou dnes u vlády v Rusku. Byli z pravých zastoupeni i protipolští činitelé, prof. Filevič a Francev. Přítomnost jejich Poláky znepokojovala. Ale neučinili projevu ve smyslu krajní intransigentní ruské pravice. Ba zdá se, že všeobecná nálada smíření a bratrství i je uchvátila. Aspoň mladý Komarov (majitel a redaktor konservativně-lidového denníku „Svět“ v Petrohradě) prý se vracel do Ruska obrácen. Umírnění praví, hrabě V. A. Bobrinskij a L. S. Gižickij šli cele s proudem a hrabě Bobrinskij několikrát dával průchod té ochotě a tomu nadšení učiniti vše, aby jednota a vzájemnost slovanská už nikdy nebyla porušena.

Vzájemná ochota sbratřovací mezi Rusy a Poláky zvláště při sobotní rozhodné schůzi došla vrcholu po řeči téhož Krasovského. Ba na výletě na český jih, těšili se polští delegáti, že Rusi povstali, když hudba zahrála „Jeszcze Polska niezginęła“. Stalo se to v Písku, hudba však pravděpodobně hrála „Hej Slované“, pro něž nápěv od polské písně vypůjčen. Byli-li Rusi i Poláci téhož mínění, že se hraje „Jeszcze Polska“, pak ovšem projev jejich platí. Rusové ostatně na důkaz svých dobrých úmyslů jeli na Krakov, Lvov a Varšavu, všude se ještě stavujíce.

Mezi Poláky a Rusíny navázati ochotu a sblížení bylo snadněji, byliť přítomni pouze zástupci staroruští, kteří nechovají zášti protipolského. Poláci ústy lidovce posl. JUDra Greka ostatně ujišťovali Rusíny, že popřejí jim plnou možnost národního vývoje, což ostatně i teď se děje. Hnět polský není už ani tak národnostní jako společensko-hospodářský. A ten padne sám, jak pravil Dr. Grek, vývojem poměrů na základě nově zavedeného všeobecného rovného práva volebního. Mladorusíni (Ukrajinci) se nesúčastnili pro nejednotu v klubě svém a pro strach, by neztratili přátelství německého. Jsou však stranou pouze a to umělou, od níž prý později, jak tvrdí zástupci staroruští, se lid odvrátí, tak že jí unikne půda pod nohama. Poslali na sjezd projev, jenž se však nečetl a zůstal tedy nezvěstný.

Jihoslované přišli na sjezd jednotni a složili se také v jednu jedinou sekci, tak že byly sekce sjezdové jen čtyři: česká, ruská (s Rusíny), polská a jihoslovanská. Z jižního Slovanstva zaletěl pouze zlozvuk z Černé Hory v omluvě tamní vládní strany, jež ani v omluvě této nemohla propustit, aby nežalovala na bratrské Srbsko (pro pumové atentáty!).

Sjezd poslal pozdravné telegramy k 80letí hraběti Tolstému a k 70letí professoru Jagićovi. Žádný z nich není však všeobecně všemi stranami přiznáván, proto Poláci velmi moudře a diplomaticky se projevů těch zdrželi. Hned první praktický důkaz pro nejednotu i na poli kulturním!

Ježto Praha, jak si stěžováno mezi Čechy, nejevila mnoho nadšení a pozornosti k hostům slovanským (většina rodin a zvláště mládež studující byla už se rozjela ven), samu městkou radu ovšem vyjímajíc jako hlavní hostitelku, tu zavezeni slovanští hosté na český venkov do Tábora a Písku, a celá ta cesta jejich českým jihem byla skutečně jediná ovace všeho lidu od mala do stara. Ta dotvrdila chycenou na sjezdě náladu. České soustředěné vědomí slovanské má hlavní zásluhu o zdar sjezdu.

Takovéhoto slovanského vědomí nemá Moskva a proto výstava všeslovanská neměla by prý se v ní pořádati, tvrdil Dr. St. Radić (charvatský delegát). Svým upřílišeným podceňováním slovanského vědomí v Rusku vzbudil však živé protesty Rusův i jiných Slovanů. Tvrzeno, že dnes vědomí toto už všude ve všech slovanských národech jest, a že je plně má i Moskva, stejně jako Krakov, Záhřeb, Praha. My Čechové však už asi vědomí toto máme nejživější a nejvypěstěnější. Hledí už i z očí malých dítek, jak Rusové ve svém loučení případně praví. Ale tato jeho síla dobrá byla ku přípravnému sjezdu, k výstavě slovanské jí zrovna nebude třeba.

Těžkosti, jaké se prvnímu společnému dílu — všeslovanské výstavě — stavěly v cestu na sjezdu a staví i po něm v životě samém, nebyly však toho rázu, jaké uvedl charvatský delegát. Těžkosti ty pociťují Rusové a Poláci sami jako hlavní a domácí pořadatelé. Výstava má býti co nejvšeobecnější: hospodářsko-kulturní. Jedny lekala první část, druhé druhá. Rusi (i Poláci z království) poukazovali na přetrpěnou krisi průmyslovou, jež nedovolí, aby už roku 1911 Rusko se mohlo v hospodářském ohledu světu se ctí představiti. Poláci a po nich Rusíni poukazovali na svou kulturní uhnětenost. Národ s jejich minulostí dnes v přítomnosti ve dvou částech Polsky (v Poznaňsku a království) jest kulturně ubezvládněn a nemůže kulturně představiti se tak, jak by chtěl a měl. A totéž po Polácích tvrdili ihned Rusíni. Dáno proto s obou stran ujištění (od Rusů Polákům i od Poláků Rusínům), že druh druhu kulturní překážky musí z cesty odstraniti a popřeje svobodný kulturní vývoj. Shodnuto se na tom, pořádati výstavu, bude-li možno už roku 1911, ale nejpozději roku 1915. Dán tedy termin sedmiletý. Místo může býti jedině Moskva, ale její průmyslové kruhy chovaly nějakou obavu konkurenční. Dnes Moskva dobyla si výlučného postavení v celé říši, ona jest dodavatelem a sprostředkovatelem všeho zboží. Považuje tedy za nebezpečno svésti do svých zdí všecky své konkurenty, jež pomalu udolala, a ukázkou i srovnáním pomoci jim snad zase na nohy. Avšak pozdrav moskevského starosty Gučkova sjezdu zaslaný jest přece jen důkazem, že Moskva poslání na ni vložené přijme a nezadá tradici své pro malichernou celkem obavu před polskou konkurencí (vlastně německých továrníků v Polsku).

Větší a těžší podnik, slovanská banka, se sídlem v Petrohradě, měla a má mimo sjezd mnoho nedůvěřivcův, ale na sjezdě samém její myšlenka a její uskutečnění nevzbuzovalo nijakých pochybností. Kapitál počáteční 60 milionů rublů není tak ohromný, aby se nesehnal dosti snadno. České, polské a ruské ústavy peněžní, každý malým podílem když se súčastní, banka bude hojně fundována. Mimo to usneseno přibrati na pomoc kapitál národů Slovanstvu přátelských, hlavně tedy francouzský. Úkoly nové banky byly by tytéž, jaké mají jiné velké ústřední banky: tedy vedle emissí státních a jiných veřejných půjček, zvláště železničních podniků, podpora obchodu a průmyslu, povznášení slovanských lidí k hospodářské samostatnosti, převádění podniků cizím kapitálem založených do rukou slovanských. Jakožto exportní ústav měla by na zřeteli zvláště směnu zboží mezi slovanskými národy samými. V jednotlivých zemích slovanských i v cizině by měla své filiálky. Ve správě její zastoupeny by byly všecky národy slovanské poměrně ovšem ku své účasti kapitálové. Pro oba tyto úkoly zvoleno zatímní přípravné komité. Komité výstavní najde podporu ve výstavním výboru ruském, který dosud trvá od neuskutečněného počinu výstavního z let minulých. V obou výborech zdá se, že Češi hojnou praktickou zkušeností svou budou udávati tón a převezmou vedení, aspoň z počátku.

Zvolením výborů pro oba velké úkoly hospodářské, výstavu a banku zdálo se, že sjezd vyčerpal svou energii i svůj hlavní zájem. Jeden důležitý plán prováděn při tom současně. Všichni na sjezdě shromáždění žurnalisté měli totiž mezitím porady o utvoření slovanského svazu novinářského a o zřízení slovanské zpravodajské kanceláře. Zorganisovati tuto kancelář doporučeno svazu rakouských slovanských novinářů, jenž už beztoho o myšlence té pracuje. Svaz všeslovanský sestavil by se po vzoru mezinárodního svazu žurnalistů („L'association de la presse"), definitivní ustavení jeho odročeno na budoucí sjezd slovanských (rakouských) novinářů v Lublani, svolaný na 8. září t. r. Svaz všeslovanský pořádal by pak samostatně své sjezdy v městech různých zemí slovanských.

Podobných zájmově-osvětových sdružení ještě usneseno několik: všeslovanský svaz sokolský, všeslovanský svaz lékařský a přírodovědecký, všeslovanský svaz vědecký vůbec, jmenovitě pak právníkův a státníků; sem spadá i myšlenka všeslovanské organisace spolkův osvětových vůbec, které prostřednictvím knihoven, přednášek a tisku přispívaly by k povznesení a uvědomění lidu, hledíce především, aby vědomí slovanské a známost slovanských národův a jazyků se v lidu šířila. O jednotlivých svazech rokováno ihned na zvláštních schůzkách mezi přítomnými slovanskými zástupci. Další organisační přípravy svěřeny pak zvolenému osvětovému komité.

Sokolskou organisaci mají všecky národy slovanské od Čechů vštípenou, pouze Rusi jí nemají. Jejich spolky druží se k německým turnérům, podobně také bulharské zorganisovány po vzoru francouzských gymnastů. Hrabě Bobrinskij, který vždy hned překypoval citem, vyzval Čechy, aby pomohli Rusům jako dobří cvičitelé a organisatoři

sestavit sokolstvo ruské. Ruští delegáti se vyslovili, že pracovati budou doma pro to, aby sokolská myšlenka se ujala. Česká obec sokolská má tedy všecku tu práci svěřenu, jež se sokolským svazem všeslovanským souvisí.

Kulturně-hospodářské byly ještě tři velmi pěkné a jistě dalekosáhlé návrhy: vzájemnost slovanských turistů, zřízení jednotného knihkupeckého trhu a vzájemnost zemědělského vzdělání a svépomoci zemědělské. O těchto věcech už i dříve se pracovalo a sjezd mohl svá usnesení opříti už o počáteční a zdařilé pokusy, stejně jako při svazu žurnalistickém, lékařském a sokolském jedná se už jen o dobudování díla dříve začatého.

Pokusy s knihkupeckým trhem nevyšly ovšem za pokusy jednotlivců, kteří v různých zemích slovanských o šíření knihy slovanské se namahali. Sjezdu přítomen byl jeden z největších nakladatelů (lidových) a knihkupců ruských J. D. Sytin. Ruské knihkupectvo pracuje ještě zcela individuelně, každý nakladatel stará se sám o rozprodej svých publikací, vlastní kolportáží a vlastními sklady. Je tak od trhu knihkupeckého zcela neodvislým a nestará se o jeho zakázky a o jeho odběr. On vůbec není zařízen na jejich vyřizování. Proto také mnohé knihy v Rusku nemožná dostat cestou knihkupeckou! Ale také přímou zakázkou u nakladatele nikoliv! Ostatně u nás nejsou poměry mnohem lepší, je totiž jen Praha zorganisována jednotně, venkov však dále jest ještě dezorganisován. Nejinak se věci mají i na jihu slovanském. Nejdále v jednotnosti a vzájemnosti dospělo nakladatelstvo a knihkupectvo polské. Donuceno přirozeně k tomu samým rozdělením Polsky mezi tři cizí říše. Ale vlastní tržní jednoty ani mezi ním nestává.

Referent navrhl za vzor lipský trh knižný, který dnes stal se vzorem i Francie a Anglie a může tedy býti vzorem i nám Slovanům. Úkol organisační svěřen pražské jednotě knihkupcův a nakladatelů. Za sídlo slovanského knižného trhu navržena také Praha. Z Prahy objednávaly by se knihy všech cizích slovanských národů, knihy svého národa by každý byl nucen bráti doma. Porto nesl by nakladatel, z Prahy kupec. Ale cesta k tomuto jednotnému knižnému trhu jest asi ještě daleká. Neboť tu se napřed musí knihkupci jednotlivých národů sami zorganisovat. A v některých zemích a právě v Rusku není se toho co nadíti v brzkém čase.

Turistické spolkařství rozvinuto jest dosud nejvíc u Čechů, Poláků, Slovinců, Charvatů, z části i u Srbův a Bulharů, méně u Rusů. Spojiti všecky tyto spolky v jeden svaz a působiti k tomu, aby se členům všeslovanského svazu dostávalo po celé slovanské širé prostoře jistých výhod, aby všude nalezli péči a bratrství, a tím aby co nejvíce právě do slovanských zemí byli lákáni, a zároveň aby takto šířilo se vzájemné poznání a sbližování — s touto myšlenkou všichni členové sjezdu s velikou ochotou souhlasili. Ruská delegace navrhla, aby ústřední spolek českých turistů vzal na sebe tento organisační úkol. Pro Rusko, kde dosud turistických spolků není, ať se domlouvá ústřední spolek český s petrohradským „spolkem slovanské vzájemnosti“, který zatím

akci tu povede v Rusku. Na návrh charvatského delegáta Vinkoviče slovanský svaz turistický má přijímati pouze spolky, nikoliv jednotlivce. Organisace turistická má jen tam smysl, kde už domácí spolky se přičinily a pracovaly o zřízení nejnutnějších opatření: vůdců, cest, znakův, útulen, nocleháren atd. Kde není toho, tam se dnes vůbec nedá cestovat většině turistů, tam jest pro ně mrtvý kraj a zbytečná organisace. A takovéto turistické zřízení předpokládá zase už jistou vyšší kulturu a zámožnost nejen turistův, ale i celé krajiny.

Poslední projednávaná vzájemnost byla vzájemnost zemědělská, už i dnes značně rozvinutá. V českých hospodářských školách hojně totiž studují Poláci, Srbi, Bulhaři i sem tam Rusové (Tábor, Písek, Troja). Ze Slovenska, z Polsky, ze Srbska vysíláni mladí lidé na zkušenou k českým a moravským hospodářům. Na stejnou zkušenou posílají se i dívky. Tato návštěva škol, tato zkušená u vyvinutějšího souseda měla by se doplniti též vzájemností škol a vědeckých orgánů, pokusných stanic a všech těch ústavuv i zřízení, jež vzdělání zemědělskému a práci zemědělské i zemědělsko-průmyslové slouží. Ústřední organisace úřednictva hospodářského a závodů hospodářsko-prumyslových spadá rovněž v rámec této vzájemnosti. Žádoucí by byla znalost slovanských jazyků toho neb onoho, aspoň částečná u professorů škol hospodářských, kam by se žáci ze slovanských národů sjížděli. (Tato znalost jazyková — doufáme — vyvine se už samým stykem se žáky slovanskými.) Ve vzájemnost zemědělskou zahrnuty i výstavky hospodářské a musea hospodářská.

Provedení plánů těchto svěřeno „Národní radě české a zemědělským radám české a moravské". Návrh jednak, pokud se organisace vědy a vědeckých ústavů týká, zabrán už dřívějšími resolucemi a návrhy (návrh Dra Šámala o vzájemnosti universit, návrh Dra Bechtereva o organisaci vědecké práce a učenců slovanských), jednak nemá se v ostatních plánech na koho obrátit, ježto nějaká ústřední organisace korporací zemědělských nenavržena, pro naše úřední korporace (zemědělské rady a úřední hospodářské společnosti) nedá se jí také docílit. A ústřední organisace svazu svépomocných družstev, jež by byla žádoucí, možná v programu sjezdu nepoložena, poněvadž vyhrazena a ponechána byla jinému jednání. Nedá snad na sebe také dlouho čekat. Dojde-li však k ní, musí její forma zvláště a velmi obezřetně a samými súčastněnými, ne veřejným sjezdem a politiky, býti projednána a schválena. Tato organisace pak nejlépe vezme do rukou svých mnohé z těchto úkolů, v referátě o vzájemnosti zemědělstva slovanského navržených.

Ustalost a unavenost delegátů nedala už jim tento plodný a významný návrh rozebírat. Také mysli obráceny jinam, na redakci posledního prohlášení. Po společné poradě rusko-polské podal delegát Krasovskij v sobotu takovéto prohlášení: „Sjezd přiznává životnost a plodotvornost myšlenky slovanského sjednocení a má za to, že nutné k tomu cíli vyhlazení sporů mezi slovanskými národy může býti dostiženo jenom všeobecným uznáním a prováděním zásad rovnoprávnosti a svobodného rozvoje národních a osvětových zvláštností každého slovanského národa."

Jsou to sic jen slova, ale slova zástupců lidu a společnosti, a bude je potřebí v lid a společnost vštípiti. Ve své horoucí řeči na čtvrtečním banketě delegát moskevský Maklakov pravil: „To, co učiněno v Praze, už nevymažeš z historie. Zažili jsme zde pocitů, jakých se nezapomíná, pronesli slova, jaká zavazují. počali dílo, které neumírá...“ A jeden z polských pessimistů Dr. Łypacewicz pravil: „Všeslovanský sjezd prohlásil: bratrství, rovnost a svobodu. Bratrství jsme zde dosáhli; nyní se bude jednat o tu rovnost a svobodu.“ Professor Zdziechowski vzpomněl proroctví Mickiewiczova, že polsko-ruské sblížení nastane jednou na morální podstavě a Češi že budou prostředníky. Teď se proroctví to vyplnilo. Ruský professor národohospodářský Iv. Ozerov vyličuje své dojmy v dopise „Ruskému Slovu“, praví: „Krásná Praha roztopila srdce naše, něžnou rukou se jich dotkla. Ona ve své zlaté říze, ve víru dne státi bude před námi a ticho, ticho se tázat: Co počínáte, abyste shladili rozepře své?... Kdo bude moci odepříti v této prosbě krásné Praze?...“

Čítali, že slovanské pohostinství stálo Prahu denně na 10.000 K. Celkem v úhrnném ročním výdaji nepatrná maličkost. Slovanští hosté po stránce pohostinství odešli dočista uspokojeni. „Nutno uznati,“ praví ruský žurnalista N. Karavajev, „Češi jsou mistři v pohostinství: ani jednoho nesouzvuku, ani jednoho nedorozumění!“ Snad přílišná chvála. Dobře, že cizí hosté nic nikde nepozorovali! Není však divu, že Rusové byli nejnadšenější. Jací my už jsme, Rusové jsou nade všecko, pro ně už by se zapomnělo na ty ostatní slovanské hosti. Je to přirozeno, ale může se snadno převrátiti v beztaktnost. V Praze samé ani té jednostrannosti tak nebylo pozorovat, hůře jest v lidu — ten vidí jen toho největšího a na ostatní už se nedívá.

Slovanský sjezd pražský roku 1848 vyloučil židy z účasti na sjezdu. Tentokrát jich nevyloučili, ale nebylo jich přece, žádný národ slovanský jich mezi delegáty nevyslal, zdálo se jen, že Rusové přivedli nějakého israelitu mezi žurnalisty svými.

S jedné strany (liberálně ruské) byla také projevena radost, že sjezd (za nepřítomnosti katolických Slovinců) nesl přece povahu a známku pokrokovosti. Byly tam liberální vrstvy občanské ze všech národů zastoupeny obromnou většinou. A sama ta hesla sjezdová, stále opakovaná: svoboda, rovnost, bratrství — mají takovou známku praliberální z dávna už! Přes to však dlužno přiznati, nikde nebylo znáti nijaké strannické „pokrokovosti“ a na 15 členů mezi 85[1]) bylo mezi delegáty (z Moravy, Polska a Ruska) přece jen konservativních, či sit venia verbo „klerikálních“. I kdyby jich bylo víc, jakož i kdyby jich vůbec nebývalo, sjezd by stejně byl dopadal. Co jest všeslovanské, zatím zůstává v každé formě společným majetkem všech stran a směrů. *P. Šup.*

[1]) Proti slovanskému sjezdu z roku 1848 byl nynější nečetný. Tehdy jmenováno za delegáty 42 Jihoslovanů, 60 Poláků (1 Rus jako host, Bakunin totiž), 15 Slováků, 10 Moravanův a Slezanův a 177 Čechů. Tehdy šlechtici stáli v čele sjezdu, teď česká šlechta nijak nezastoupena. Účast jednotlivých národů teď byla taková: Rusů 23, Čechů 21, (3 z Moravy a 1 ze Slezska), Poláků 18, Rusínů 5, Jihoslovanů 18 (Srbů 6, Charvatů 5, Slovinci 4, Bulhaři 3) Kromě toho několik českých, ruských a polských novinářů.

Posudky.

Der alte und der neue Glaube. Ein Beitrag zur Verteidigung des katholischen Christentums gegen seine modernen Gegner. Für gebildete Katholiken geschrieben von *Dr. Georg Reinhold.* Wien 1908. Verlag von Heinrich Kirsch. Cena 6 K.

Prudčeji než kdykoliv jindy zuří v přítomné době boj proti křesťanskému názoru světovému a zvláště proti církvi katolické, v jejíž naukách a zřízeních křesťanský názor světový jeví se proveden s nejúplnější důsledností. Základy tohoto názoru světového považují odpůrci za otřeseny, jeho další trvání za překážku pokroku a rozvoje, o nějž moderní duch časový usiluje, přívrženci tohoto názoru považováni jsou za ignoranty nebo pokrytce. Neblahý vliv idealistické filosofie Kantovy, jež od jeho žáků brzo byla dále rozvinuta v přímý pantheismus, jeví svůj účinek dodnes v popírání osobního, od světa různého Boha. Z popření osobního Boha následuje pak důsledně monistické pojímání světa, v němž nemůže míti místa nic nadpřirozeného, tedy také ne božství Kristovo a zázrak. S tohoto stanoviska, které dnes ještě pro široké kruhy intelligence jest jediné směrodatným, musí se jeviti každé náboženství neudržitelným a zvláště křesťanství se svou naukou o trojosobnosti boží, o stvoření světa, o vtělení, vykoupení, o milosti a budoucím soudě jako vysněný svět fantasie dětsky nezkušené, jako „veliká fantasmagorie lidského ducha.“

Zcela jinak utváří se obraz světa za předpokladu existence osobního Boha. S osobností boží jsou samo sebou dány nadpřirozené zjevení a zázrak, tím odpadají také ihned všecky vážnější námitky, ode dávna uváděné proti pravdě a rozumnosti křesťanství. Otázka, zda důvodem světa jest bytost osobní nebo ne, jest bodem, z něhož se věřící a nevěřící názor světový rozcházejí. Křesťanství odpovídá kladně na tuto otázku a shoduje se v tom se zdravým rozumem. Z osobní povahy bytosti božské následuje sama sebou možnost zázraku a nadpřirozeného zjevení; tím jsou pak vyvráceny hlavní předsudky, jež nevěra uvádí proti božství Kristovu. Neboť všecky pokusy vylíčiti život Ježíšův jako čistě přirozený, čistě lidský jsou podmíněny předpokládanou nemožností nadpřirozena a zázraku. Z božství Kristova a z božské autority jeho nauky v jeho zřízení následuje neklamná pravda všech křesťanských dogmat, jak je církevní úřad učitelský předkládá.

Osobní Bůh a božství Kristovo jsou oba sloupy, na nichž spočívá budova křesťanská. Půdou pak, jež je nese, jest pravda našeho rozumného poznání a dějinných fakt. Po století snažila se nevěra je vyvrátit, než sloupy ty stojí pevně a neochvějně jako skála v moři, na kterou vlny ustavičně dorážejí. Nad nimi vznáší se vrchní stavba nadpřirozených pravd a zřízení v církvi Kristem založené.

Tím podán myšlenkový postup výkladů vídeňského apologety Reinholda. V témže asi pořadí svou dobou Strauß provádél ve svém

díle „Der alte und der neue Glaube“ kritiku na základních pravdách křesťanských. Jeho názory a důvody trvají dodnes v kruzích nevěřící intelligence, opakují se a popularisují především tiskem. Proti němu staví spisovatel katolický názor světový s tím hlavně úmyslem, aby v kruzích intelligence rozptýlil mnohou pochybnost a odstranil mnohý nepokoj. Obsah díla samého, byť i jen stručně, nemožno nám načrtnouti. Podáme jen hlavní rozdělení. Pojednav v úvodě o křesťanském názoru světovém, obsaženém v nejkratší formě v apoštolském vyznání víry, autor v první části nadepsané „Vernunftgrundlage des Christentums“ mluví o realitě zevnějšího světa, hájí zákon příčinnosti, jehož objektivní všeobecnou platnost odpůrci popírají, probírá důkazy existence boží. především vyvrací námitky proti nim od moderních odpůrců činěné. Po té promluviv o pantheismu, systemu Schopenhauerovu a Hartmannovu a o materialismu, dokazuje duchovost a nesmrtelnost lidské duše a svobodu vůle. V dalším jedná o rozdílu mezi duší zvířecí a lidskou, o theorii descendenční, o materialismu v jeho praktických důsledcích. Na řadu pak přicházejí náboženství, jeho původ a jeho projev, nadpřirozené zjevení, jeho možnost, nutnost a známky.

V části druhé nadepsané „Die geschichtliche Grundlage des Christentums“ mluví autor o evangeliích, jejich pravosti a věrohodnosti, o božství Ježíše Krista, zřetel maje k názorům různých kritikův o historickém Kristu, jako Renana, Straußa, Haveta, Harnacka, Pfleiderera, pojednává o věřícím ponětí historického Krista, o jeho zázracích a proroctvích a o jeho působení v dějinách.

V části třetí „Lehrinhalt des Christentums“ probírá Dr. Reinhold po řadě námitky činěné proti jednotlivým pravdám křesťanským. Tato část díla Reinholdova zdá se nám nejlepší. Zdařilé zejména jsou stati, v nichž spisovatel odpovídá na námitky, jakoby si křesťanství nevážilo manželství, jakoby bylo na odpor lásce k vlasti a národnímu smýšlení, kultuře, jakoby pohrdalo věděním, krásným požitkem, přítomným životem. Přesvědčivě obhájena jest úcta svatých, úcta ostatkův a obrazů, dogma papežské neomylnosti, vyvrácena výtka, že dogmata katolíkům ukládají tísnící pouta.

Spis končí pojednáním o podstatě křesťanství. Kdežto nevěrecká kritika podstatu křesťanství vidí v nauce Kristově o všedobrém Bohu Otci, o lásce k bližnímu a o věčném, a to jen blaženém životě lidské duše, která ke společenství života s Bohem jest určena, a vše ostatní, co jest v evangeliu a co Kristus mluvil, odhazuje jako staré haraburdí, uznává křesťanský názor světový v Kristu evangelií vtěleného Syna božího a drží se pevně historické pravdy evangelií a apoštolského symbolu. Podstatu křesťanství nalézá názor tento vyslovenu ve formě pregnantní ve slovech apoštola: kážeme Krista ukřižovaného, jenž židům jest pohoršením a pohanům bláznovstvím, vyvoleným však, jak židům tak i pohanům, kážeme Krista jako sílu boží a moudrost boží. Podstata křesťanství záleží především v projevech síly boží, t. j. v řadě božských činů; sem náleží především vtělení k vykoupení a posvěcení lidí, pak ustanovení prostředků milosti k udílení výkupné a posvěcující

milosti. Tyto boží činy předpokládají však existenci jistých theoretických jak přirozených tak nadpřirozených pravd a tím jeví se křesťanství jako projev božské moudrosti. K nadpřirozeným pravdám, jež události vtělení a vykoupení předpokládají, náleží více božských osob (trojice), spojení božské a lidské přirozenosti v božské osobě (vtělení), možnost a skutečnost určení člověka k cíli nadpřirozenému milostí a slávou, konečně jako nezbytný předpoklad možnost, skutečnost a bezpečnou poznatelnost nadpřirozeného zjevení. Tyto nadpřirozené pravdy předpokládají opět jako samozřejmý základ celý komplex přirozeně poznatelných pravd náboženských, existenci osobního Boha, jeho jednotu, duchovost, věčnost atd.

Této charakteristice podstaty křesťanství jako řady božských činů k vykoupení a oblažení lidstva odpovídá faktum, že Kristus vždy kladl hlavní důraz na praktický mravní život. Člověk, chce-li býti spasen, musí se chopit nabízené záchranné ruky Boží, a to se může státi jen projevem mravního chtění. Všecky nauky Kristovy vrcholí proto v morálce a tato opět v přikázaní lásky k Bohu a k bližnímu. Tuto lásku, jež nezáleží tak v affektu jako v osvědčení — kdo má přikázaní a je zachovává, ten mě miluje — může míti každý člověk, a proto může býti od každého žádána.

Ti, kdo mají přiměřené vzdělání duševní, vydají si počet, mají-li tyto požadavky křesťanské a s nimi spojené závazky také rozumný podklad, a zde počíná pak obor theoretické „nauky". Čím větší intelligence a bohatší duševní vzdělání, tím širší otvírá se pole rozumnému přemýšlení. Krátká a jednoduchá formule křesťanská pro život mravní: Chceš-li do života vejíti, zachovávej přikázaní: Milovati budeš Boha z celého srdce svého a bližního jako sebe sama, obsahuje v sobě nejhlubší problemy filosofické, otázku po odkad a kam světa, celou anthropologii a celou ethiku.

V celém spise ukazuje Reinhold znalost moderních námitek, uvádí je přímo ze spisů samých odpůrců křesťanství, vyvrací přesvědčivě. Spis psaný pro širší kruhy intelligentní, neskýtá čtenáři žádných obtíží a hodí se zvláště k přednáškám apologetickým.

Marie dans l'église anténicéenne. Par *E. Neubert,* docteur en théologie. Paris 1908. Librairie Victor Lecoffre, J. Gabalda et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Pokus napsati dějiny mariologie byl od katolíkův opětovaně učiněn, zvláště od roku 1854. Spisovatelé však, kteří se jimi zabývali, pojednávali jen o otázkách zvláštních nebo zaujali stanovisko více umělecké nebo apologetické než přesně historické.

Protestanté naproti tomu pokusili se napsati v posledních letech dějiny toho, co nazývají „mariolatrií". Než jejich bádání jsou především povrchní. Kromě toho snažíce se dokázati neoprávněnost úcty katolické k Matce boží, vycházeli z pojmův a priori. Dle nich pak sestavovali dějiny, nepodávajíce pravého významu svědectví, jež citují, a uvádějíce jen fakta příznivá svým tvrzením. Tak na příklad Benrath, aby dokázal, že kult mariánský jest pouze vynálezem církevním, pokoušel

se ukázati, že Marie v prvních čtyřech stoletích byla ženou obyčejnou zřídka zmiňovanou; následkem sporův arianských byl Ježíš, jenž dotud byl jen prostředníkem mezi Bohem a lidmi, prohlášen rovným Otci, Marie zaujala pak jeho místo; stavši se brzo předmětem adorace, zatlačila konečně Syna, ano i Otce nebeského. Po Benrathovi Rösch spatřoval v úctě Marie projev synkretismu, jenž se uskutečnil mezi katolicismem a starými náboženstvími: Marie prý nahradila bohyně pohanské Astartu, Venuši, Demeter atd. To prý vysvětluje mimo jiné enthusiasmus, s kterým lid efesský přijal rozhodnutí koncilu, jenž Marii potvrzoval název Matky boží: jeho ovace platily prý vlastně staré bohyni Artemidě. Lucius ujal se znova tohoto tvrzení, dal však mu podklad pravděpodobnější; dle něho Marie není přímou dědičkou starých bohyň; kult její sahá nepřímo do pohanství prostřednictvím jiných svatých, kteří jsou bezprostředními nástupci mythologických heroů. S počátku byla prý v úplné téměř temnotě; pak když byl učiněn počátek s úctou mučedníkův a asketů, v okamžiku, kdy zachovávání panictví stalo se vyšší svatostí, vznikla prý vzpomínka, že Marie byla také pannou a že tudíž má býti ctěna. V téže asi době, ježto Ježíš prohlášen byl za Boha, Maria prohlášena Matkou boží a nemeškala povznésti se nekonečně nad mučedníky a askety.

Autor přítomného spisu nevytkl si úkolem vyvraceti tyto hypothese, nýbrž jen prostě vyložiti historický rozvoj mariologie. Nicméně tento výklad dokazuje proti Benrathovi, že od prvních hned století Marie zaujímala zvláštní místo vedle Ježíše, a proti Röschovi a Luciovi, že to není ani myšlenka polytheistická ani přepjatá úcta a vážnost virginity, jež vysvětluje toto její místo.

Spis sám, obsahující první periodu mariologie od napsání evangelií až do sporův arianských, dělí se na dvě části; nadepsané Marie dans le dogme a Marie dans la pitié. V první části obsažena jsou tvrzení dogmatická, jež christologické diskusse prvních tří století na povrch vznesly o Marii, totiž její lidské mateřství, její virginita v početí Ježíše a její božská maternita, a studie o počátcích článku v symbolu: Natus ex Maria virgine; druhá část jedná o otázkách, ve kterých Marie v jisté míře obrátila na se zbožnou pozornost věřících, to jest o její ustavičné virginitě, svatosti, spolupůsobení při vykoupení, o kultu venerace a o vzývání, jehož byla předmětem.

Vývody autorovy krátce shrnuty jsou tyto: Proti gnostickému bludu, že Kristus neměl pravého těla, uváděno bylo jako hlavní důkaz tvrzení, že Kristus narodil se z Marie. V téže době, jako maternita lidská, stalo se i panenské početí jedním z velikých dogmat prvotního křesťanství. Tato víra, jež od sestavení evangelií zdá se býti přijata bez odporu různými církvemi, byla postavena v plné světlo bojem proti židům a pohanům, kteří ji popírali nebo se jí posmívali, a dvakrát bojem proti bludařům, z nichž jedni ji zavrhovali, a jíž druzí neuznávali významu nebo činili z ní důkaz proti pravdě mateřství. Proti těm, kdož viděli v Ježíši jen přirozenost lidskou (židé, pohané, bludaři), skýtala důkaz jeho božství, a proti těm, kteří zavrhovali jeho přiro-

zenost lidskou jménem přirozenosti božské (doketové), skýtala důkaz možnosti spojení.

Maternita božská Marie musela býti tvrzena v boji proti bludařům, kteří zamítali uznati spojení přirozenosti božské a lidské v jednu osobu. Nicméně způsob, jakým otázka byla činěna, nevyžadoval použití výrazu „Matka boží“; setkáváme se však s výrazy ekvivalentními u všech otců přednicejských. Možno však, že již Origenes použil výrazu θεοτόκος.

Dále byla již v době přednicejské obecně přijata tradice o zachování virginity Marie in partu, post partum, ante partum. Tato virginita přivodila oslavu Marie; Marie stala se první mezi pannami. Také svatost Marie je trvale tvrzena v době přednicejské. Principem jejím jest vlastnost Marie jako Matky boží. Marie objevuje se jako ideál ctnosti s tou zvláštní nuancí, kterou jí dává vlastnost matky a panny. Marie vládne nad ostatními svatými, ač ne ještě tak zjevně jako později. Jakmile byly pozorovány náboženské vztahy, které Marii spojovaly se synem, bylo poznáno, že musí býti také zvláštním způsobem spojena s dílem vykoupení.

Kultem liturgickým Marie nezdá se býti ctěna v prvních třech stoletích, co však nám nemůže býti s podivem, vmyslíme-li se do liturgického pojmu prvních dob; byla však jistě předmětem úcty pro věřící. Tato úcta jeví se ve zprávách o panenském početí a zrození, v umění katakomb, v homiliích Otců. Nelze sice citovati určitého svědectví modlitby k Matce boží z této epochy; mlčení listin se však snadno vysvětluje. Srovnání pak s jinými světci, kteří byli vzýváni aspoň od 2. polovice století 2., jakož i zvláštní moc přímluvy přičítaná Marii nepřipouštějí pochybnost, že i modlitby věřících k ní byly vysílány.

Na konci spisu autor ukazuje, že pravým činitelem rozvoje mariologie není činitel uváděný protestanty, nýbrž že nutno jej hledat ve zvláštních vztazích, které Marii spojovaly s Ježíšem. Pro Ježíše Marie stala se předmětem zbožné pozornosti věřících, jak ukazuje již evangelium svatého Lukáše. V protoevangelium vidíme, že virginita in partu et post partum mají jen účelem ctíti Ježíše. Rovněž tak oslavuje se Maria pro Ježíše v jiných apokryfech, v homiliích, pro Ježíše se představuje malbami a přičítá se jí zvláštní úloha v díle výkupném. Zejména Origenes, jenž nám podává idealisovanější obraz Marie než kterýkoli z jeho předchůdců, praví nám jasně, že Ježíš jest principem její velikosti. Její vlastnost Matky boží, která sloužila k zachování pravé nauky o Kristu, byla pro ni také principem její oslavy. Vůbec celé dějiny původu mariologie jeví se dějinami obhájení a extense christologie: matka zveličila Syna a sláva Syna počala zářiti zpět na matku. *Dr. J. Samsour.*

Analogies de la science et de la religion. Par *P. Courbet.* Třetí vydání. Paris. Bloud et Cie.

Písmo sv. — píše autor v úvodě — nás učí, že Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a ke své podobnosti. Samozřejmě, nemožno to rozuměti o podobnosti tělesné, ježto Bůh jest bytností nehmotný. Třeba tudíž

uzavírati, že zákony, které řídí naši přirozenost, aspoň se stanoviska intellektuelního, mají svůj prototyp v samé přirozenosti boží a že tudíž analogií mezi oběma můžeme říci, že jsme byli stvořeni k obrazu Stvořitele.

Tak písmo sv. samo nám zjevuje, že existují analogie mezi přírodou stvořenou a nestvořenou a upozorňujíc nás z nich na jednu, která se nás nejvíce dotýká, zve nás tím samým, abychom ji prohloubili a i jiných hledali.

Povšechně všechna díla boží nesou na sobě stopy nekonečných dokonalostí. Poznání přírody, jak fysické tak oživené, musí nám tudíž skýtati analogie, jež mocně musí zajímati ty, kteří milují studium Nekonečna.

Nesmíme věřiti, že tento zájem je ryze spekulativní a že z těchto studií nevyplývá žádný prospěch se stanoviska theologického a apologetického. Zjevení jest ovšem základem theologie a theologie je to, jež nám skýtá většinu pravd vztahujících se k Bohu a nadpřirozenému světu, než z těchto jisté pravdy mohou býti osvětleny analogiemi, jež skýtá studium světa přírody; stejně apologetika může čerpati nové a uchvacující argumenty k obhájení dogmatu.

Namítne se, že theorie fysické mají jen provisorní charakter, a to i v nejpokročilejších částech vědy, a že jest nebezpečno opírati se v obraně dogmat o hypothesy, jež budoucnost prokáže jakožto neplatny a nemožny. V jistém ohledu je to správno; než nesmíme zapomínati, že apologetika musí se stále obnovovati a že musí stále býti v proudu vědy; může tudíž užíti jako argumentu právě v modě jsoucích theorií, odmítajíc nebo jen s reservou přijímajíc hypothesy a vědecká fakta, jež zdají se jí nebýti absolutně dokázány.

Ostatně v oboru fysických věd nejsou jen hypothesy; jsou tu i nepopíratelná fakta a zákony, jichž znalost, a ať jest již výklad jich jakýkoliv, dostačí našemu účelu.

Konečně je celý obor věd, který nic nevypůjčuje z hypothese a jehož síla založená na nejjistějších principech rozumu musí býti považována jako absolutní. Máme na mysli vědy mathematické. Mathematická pravda jako každá pravda jest přímý obraz absolutní pravdy — Boha. Musí v ní tudíž býti vztahy mezi principy mathematických věd a principy theologie, a principy věd mathematických mohou sloužiti k osvětlení nebo posílení pravd theologických.

Tím nechceme říci, že analogie jakkoliv nápadné a uchvacující by mohly odstraniti tajemství, jež zahaluje a stále zahalovati bude hlavní dogmata zjeveného náboženství; než člověku není zakázáno, aby se snažil proniknouti co možno nejvíce v poznání těchto tajemství, zvláště když chce to činiti, aby mohl lépe obhájiti svou víru; a často není nic užitečnějšího, abychom toho účelu dosáhli, než analogie vyvozené z řádu ideí přístupnějších nebo zvyklejších našemu duchu.

Svůj úmysl vidí schválen i ve slovech nejpřednějšího theologa Církve, sv. Tomáše (Contra Gent. 1, 18), a oň se pokouší v citované knize, předkládaje čtenářům několik názorů tu a tam nasbíraných v nejpřístupnějším oboru nejvznešenější z věd theologie.

Kapitoly I. části: 1. Nekonečno. 2. Čas. Věčnost. 3. Stvoření.

Analogie, v této části vyložené, jsou vyvozeny téměř všechny z ryzích věd; mají základ ideální neboli intellektuální, jenž jim dovoluje předvésti bez přílišného porušení zákony nebo vlastnosti boží přirozenosti.

V druhé části je tomu jinak. Jistá část analogií jest vyvozena z přírody fysické neboli hmotné; nuže i tato poskytuje často obrazy nadpřirozeného světa; než tyto obrazy jsou již porušenější než prvé, a proto analogie z nich vyvozené nemohou býti výrazem absolutní pravdy, a jest rovněž nemožno přílišně je rozbírati, abychom z nich vyvodili snad důsledky přísně theologické.

Kapitoly II. části: 1. Tajemství sv. Trojice. Vtělení. Vykoupení. 2. Církev. Svátosti.

Dílo Courbetovo, ve svém provedení rozhodně zajímavé a leckde duchaplné, lze jen doporučiti všem, kteří se do takovýchto otázek rádi zahloubávají. Katecheté nasbírají tu mnohé zrnko pro své přednášky.

V. Loukaš.

Ze života náboženského.

Německý katolicismus v jeho bojích a vítězstvích počínají francouzští katolíci vždy víc a více činiti předmětem svých studií, z nichž Goyauovy práce jsou obzvláště cenny. „Počátky německého kulturního boje“ je též jedna sem spadající studie téhož autora v „Revue des deux mondes“ (15. mars). Intellektuelní krise (1850—1869) líčí nám stav ducha, který panoval v Německu vlivem Güntherovým a pak Döllingerovým. „Právě uprostřed těchto filosofických debat stalo se roku 1854 prohlášení dogmatu o Neposkvrněném Početí, proti hlasům mužů, jako byl sv. Bernard a sv. Anselm, sv. Bonaventura a sv. Tomáš sám, Pius IX prohlašuje toto dogma. Summa tak nebyla vězením; přilnutí k nauce Tomášově nevylučovalo, že nemohl by býti překročen tento církevní učitel, nebo že nemohlo by se jíti dále. Pius IX tázal se o radu všude: u učitelův i u věřících, u učencův i u duší zbožných; viděl, že zbožnost theologickou vědu předbíhá, ji podněcuje. osvětluje a ji přivádí konečně k tomu, aby schválila intuici lásky. (Viz článek Bainvelův: Histoire d'un dogme. Études 1901.) Cítil, že víra v Neposkvrněné Početí žila v Církvi životem tajemným, o němž svědčily daleko více duše než texty, a s výše svého učitelského úřadu jako svrchovaný oceňovatel schválil tento život.“

Když však před nejvyšším rozhodnutím se křesťanstva dotazoval, část Německa projevila málo nadšení: fakulty mnichovská a tubinská zamítly znova projekt definice; nepřátelství kapitoly kolínské zůstalo i po prohlášení dogmatu. Tu neběželo již o filosofii, spíše běželo tu o historii. Historická škola povstala proti Neposkvrněnému Početí a přinesla argumenty, jež později budou sloužiti proti neomylnosti; historická škola namítala „pravidlo víry“, formulované Vinc. Lerinským.

„Co věřilo se všude, vždy a všemi, toť v pravdě katolické.“ Toť bylo ono pravidlo, jehož se ve svých polemikách dvě křesťanská vyznání dovolávala a o něž se opíral Döllinger a jeho škola, aby potírali obohacení víry. Textů k dokázání starobylosti víry v Neposkvrněné Početí byl nedostatek; dosti však bylo textův, aby se ukázalo, že tato víra nebyla nikdy předmětem všeobecného souhlasu. Historická škola měla snadnou hru na takovémto poli. Než ač byla její erudice oprávněna a mocna, co zmohla proti aspiracím Církve a proti onomu životnímu výhonku, jehož výsledkem byla nová definice? Věda se dovolávala písmeny; Církev poslouchala ducha a převedla ducha.

Vinc. Lerinský měl pravdu, tvrdil-li, že každá nauka, která pro sebe se dovolávala všeobecnosti, starobylosti, všeobecného souhlasu, byla jistě katolickou; než to bylo vše, co chtěl říci, a nic více. Komise theologův a kardinálův, svolaná Piem IX před definicí, tvrdila, že ta neb ona nauka mohla býti katolickou, aniž by měla integrálně ony tři známky. Fakt starobylosti, všeobecnosti, všeobecného souhlasu dokazuje nezvratně katolicitu dogmatu; než nedostatek těchto známek není důvodem popírati a priori tuto katolicitu. Toť to, co později kardinál Franzelin vysvětlil řka, že pravidlo Vincencovo jest pravdivo „in sensu affirmativo“ a ne „in sensu exclusivo.“ A již 25 let před proklamací Neposkvrněného Početí římští censoři, kteří za Lva XII prozkoumávali würzburský katechismus, poznamenali, že toto pravidlo nebylo ani jediným sudidlem ani hlavním sudidlem dogmatu; pravé sudidlo, děli, toť „definice Církve, která jest užita při naukách kdysi v pochybnost braných a různě Otci oceňovaných.“

Dogmatická definice, tak rozuměná, jest něco více než nějaká dedukce nebo studium textů; je terminem a výrazem životního fenomenu, který dává pozvolna na poli křesťanského vědomí rozkvétati jistým pravdám náležejícím zcela objektivně původnímu pokladu evangelického zjevení, ukrytým však na dlouho jistým polostínem. Vykládati pravidlo Vincencovo tak, jak činil Döllinger a jeho škola, toť bylo by odsouditi dogma do jakési paralyse; a toto pravidlo stalo by se poutem a překážkou pro samotný život dogmatu, pro onen život dogmatu, jejž v jiné kapitole sv. Vincenc tak přesně definoval, že sněm Vat. jeho definice doslovně do svých definicí převzal. — Tak asi Goyau.

*

Bůh Spinozův je zajímavá studie Brochardova v „Revue de métaphysique et de morale“ (březen). Brochard připomíná nejdříve, jak Spinoza, v traktatě theologicko-politickém, náboženství chápe. Spinozovi jest náboženství náhražka filosofie k potřebě prostých duší, ale náhražka, která je sama původu božského a ne původu lidského. Dle Brocharda Spinoza věří skutečně v jisté zjevení, a hlavní úlohou tohoto zjevení jest předváděti „jako dekrety prohlášené nějakým zákonodárcem nebo králem, pravdy, jež nutně vyplývají z bytnosti boží“ a nahrazovati „intelligenci poslušností, lásku poddáním se a zbožností. Ne lidé bezmocností porušili nebo přehodili pravdu, Bůh sám to byl; nebo aspoň jest možno, že Bůh je to, který ji přizpůsobil slabosti a bezmocnosti

člověkově. Je-li tomu tak, pak tento Bůh, i tak jak filosofie ho chápe, není jedině myslící a rozsažitou substancí, jak ji rozum chápe; pak musí v něm býti úmysly, ochotná a jak Spinoza sám dí, stejně všem lidem nakloněná vůle. Jinak řečeno, mimo přívlastky metafysické musí míti přívlastky mravní, jichž objeviti náš rozum nemůže, jež nepřímo tušiti však nám dovoluje zkušenost. V poslední analysi Bůh Spinozův jest Bůh osobní."

Brochard pak ukazuje, jak texty Ethiky mohou souhlasiti s tímto způsobem nazírání; přece však poznamenává, že nesmíme v Ethice hledati „přímého potvrzení" tohoto názoru z toho důvodu, že Ethika „jest kniha filosofa, stavící se jedině na stanovisko vědy." Dostačí, že v ní není kontradikce. Tolik míní autor, že možno mu dokázati a stanoviti vzhledem ku charakteristice Boha Ethiky. Tento Bůh není „podstatou" povšechně vzato; „jest jakousi podstatou, a podstata jediná jest determinována nekonečností nekonečných přívlastků." Spinoza „spolu ponechává individualitu." A jakkolivěk boží myšlení dle něho jest rozdílno od našeho, ježto rozum a vůle v něm jsou jedno, přiznává mu neméně jako známku býti sebevědomým. „Bůh poznává sám sebe, se ipsum intelligit... Je si sebevědom jako svobodné příčiny všeho, co existuje." Svoboda, která jest v Bohu, spočívá ovšem jedině v tom, že nepodléhá nižádné nutnosti, a ne jak Descartes mínil, v tom, že může se rozhodovati. Bůh není tvůrcem bytností, on, toť bytnosti samy, odkudž vše vyplývá. Tak i když uvažujeme jen jeho přívlastky metafysické, Bůh jeví se v Ethice jako bytost obdařená vědomím a svobodou. Jest nutno nyní na to mysliti, že boží myšlení a rozsažitost, jež jediné jasně poznáváme, nejsou všechny atributy boží. Mezi nekonečnými atributy jeho nic neodporuje tomu, že jsou v něm i jiné než ty, jež obyčejně označujeme pode jménem atributů mravních. Spinoza je snad nejdogmatičtější z filosofů... Než on zná též meze našeho ducha... Nevěřte, dí v jednom listě psaném po dokonání Ethiky, že popírám užitečnost modlitby; neboť můj duch jest příliš obmezen, aby určil všechny prostředky, jichž Bůh používá, aby přivedl lidi k tomu, aby ho milovali, t. j. aby sebe spasili... Co především dle něho nutno a co klade nad vědu i nad morálku, toť spravedlivost, láska bližního a láska Boha. Racionelní poznání a víra jsou v poslední analyse jen prostředky vzhledem k tomuto cíli... Zdá se tudíž, že Bůh Spinozův jest mnohem méně rozdílný, než jak se za to dosud mělo, od Boha tradice židovsko-křesťanské."

*

Filosofií Wundtovou obírá se v téže revue H. Norero. „Zásluhou Wundtovou vzhledem k jeho předchůdcům jest, že dovedl učiniti dosti širokou vědeckou basi filosofie, aby pojala v sobě v pravdě veškeru skutečnost pod těmito různými hledisky. Naturalistním filosofům vytýká, že pouze psychologie, věda bezprostřední zkušenosti, nám dává klíč problemu poznání a nám otevírá cestu k rozřešení metafysických záhad; metafysickým psychologům pak ukazuje, že spirituelní život noří své kořeny v přírodu a že jest nevysvětlitelný vně svých existenčních pod-

mínek. Od svých prvých bádání ve fysiologické psychologii Wundt tíhl značně ke stanovisku naturalistnímu, a to nutnou reakcí proti tradicionelní tendenci; než později kloní se víc a více ke stanovisku opačnému. Ve výkladě vědy Wundt je skoro na poloviční cestě mezi positivismem a kriticismem.“ Dle něho je to ethika, která musí poskytnouti nejdůležitější základy ke všeobecné theorii vesmíru; a tak nesouhlasí, aby zvrácen byl vztah a morální filosofie byla zakládána na metafysice. Náboženství a mravnost rozlišuje z kořene. „Mravnost dí: Važ si bližního jako sám sebe, t. j. važ si všech lidí bez rozdílu v té míře, jak si úcty zasluhují. Náboženství dí: Miluj bližního jako sebe samého, t. j. miluj všechny lidi stejně, ježto všichni jsou stejně děti boží a povoláni k nesmrtelnosti.“ Dle Wundta bylo by těžkým bludem představovati si náboženský příkaz jako mravní zákon, tak jak to míní činiti křesťanská morálka, a pak vyvozovati závěrek: je třeba milovati a ctíti stejně všechny lidi. Láska závisí na náboženském citu, úcta však na citu morálním; a ctíti možno při každém jen to, co jest vskutku úctyhodno. Nicméně Wundt opět a opět „klade důraz na vztahy morálky a náboženství... Stejně jako positivní vědy, zůstávajíce i na dále cele neodvisly, zdají se mocí principu v dostatečném důvodu vyžadovati, aby jich částečné a více méně různé výsledky byly doplněny a sjednoceny metafysikou, tak i autonomní morálka nemohla by býti spokojena relativitou svých závěrkův, a účinkem jakési vniterné logiky, v níž převládají tužby a životní nejbytnější city, vyžaduje rozšíření své perspektivy a zdokonalení své jistoty, což vše je řádu transcendentního a přirozenosti přesně náboženské. Strhuje-li běh času vše s sebou, zaniká-li nejvyšší ideál na způsob smyslových obrazův i s duchem, který si ho byl uvědomil, pak cíl morality jest jen efemerní sen... V tomto případě indská filosofie má pravdu a pravé rozřešení problemu životního, toť pak věčné zapomenutí. Německá filosofie nemůže se spokojiti s pessimismem stejně jako ne s eudemonismem, jež se navzájem zplozují. Všude, kde individuelní existence setkává se s mezemi, dí Wundt, vysíláme zraky přes ně do dáli a těšíme se myšlenkou na budoucnost velkých společností, jimž přináležíme a s nimiž pracujeme o cílech trvalejších. A když tyto společnosti unikají našemu zraku, žijeme pak u vědomí, že mravní ideál lidstva, k němuž všechno úsilí individuelní směřuje, nikdy nezahyne. Toto vědomí, toto ujištění není poznání, toť víra; a tato víra spočívá na postupné analyse mravních cílů, která vidí v každém daném cíli cíl blízký a ne poslední, pouhý prostředek, aby byl dosažen cíl věčný... A tak morálka, poslouchajíc této životní nutnosti, se prodlužuje a dokonává v náboženství, aniž by se kdy dala tímto zabrati.“ *L.*

*

Počátkem července rozletla se z Říma zpráva o reformě kongregací a o novém rozdělení veškeré úřední a kancelářské práce v kurii římské. Uváží-li se dosavadní všecky reformy, které papež Pius X vykonal, nutno přiznati, že nadějný titul reformního papeže,

jaký mu hned po zvolení přikládán, skutečně jest oprávněn. A právě to jest potěšitelné, že jal se opravovati to, co nejvíc trkalo, a právě tam, kde se to církvi nejvíc počítá i zazlívá: v Římě a v Italii. Čekáno sice namnoze reformy theoretické — záběhy do nových směrův a proudův ideových. A tu právě z Říma postaveny pevné hráze proti nim, ne tak aby cesta jim byla uvolněna. Za to naopak zavádějí se jedna za druhou reformy praktické.

Došlo teď po menších opravách na velikou opravu samých úřadů kuriatních, tedy na opravu toho tělesa, jež celou církev řídí. Kongregace jakožto ústřední úřady církve pocházejí svým dosavadním sestavem až z roku 1588 od papeže Sixta V. Během doby k původním přidávány nové a narůstáním nových úkolův a přikazováním nových záležitostí církevních té a oné kongregaci, jakož i zasahováním jedné silnější kongregace do obvodu kongregací jiných, slabších, na konec se celé to úřadování ústřední značně zmotalo a spletlo, nebylo dělítka určitého mezi nimi, a kompetence i moc mnohých úřadů docela zmizela. Tak jmenovitě oba soudy církevní při kurii ztratily během věků svou pravomoc a zbyla jim jen příprava různých formalit. Tak soud zvaný „rota romana“ ztratil všecku svou soudní pravomoc, již mu přebrala kongregace sněmovní (congregatio concilii), a jiný soud, zvaný „signatura justitiae“, přestal vůbec úřadovati, poněvadž mu nic nezbylo.

Reforma tedy znova dělí přesně záležitosti církevní: na dogmaticko-disciplinární a na soudní, či na správní a soudní. Tyto opět přikázány dřívějším kongregacím soudním, a to tak, že „rota romana“ stanoví nižší, „signatura justitiae“ pak vyšší soud (soud kassační). Mezi kongregace, jež i počtem a složením zjednodušeny, rozděleny pak jednotlivé záležitosti takto: kongregace officia („sbor služby boží“ dalo by se přeložit) bude míti na starosti dogmatické věci, týkající se svátostí (v tom i smíšené sňatky), a hlavním úkolem jejím bude obrana víry a mravů. Vedle toho utvořena pro disciplinární věci, týkající se svátostí, nová „kongregace svátostí“. Její pravomoc vyňata z kongregací starých (Dataria, Poenitentiaria a Congreg. concilii). Kongregace konsistorní (Congr. Consistorii) má na starosti obsazování diecesí a dohled nad diecesemi a semináři. Tato kongregace získává tím starý lesk svůj a důležitost svou. Sbor sněmovní (Congr. concilii — Tridentini) má na starosti celý život kněží a věřících. Svěřen jí dohled na kollegiatní kapituly s farní službou, bratrstva, fundace, jakož i všecka usnesení synod diecesních a biskupských konferencí podlehají její revisi. Kongregace loretská, která měla na starosti kostel loretský, zrušena a Loreto podřízeno kongregaci sněmovní (nazvána sněmovní, že měla v život uvádět usnesení sněmu tridentského). Osamostatněna jest kongregace řeholní, která dříve spojena byla s biskupskou. Přikázány jí všecky záležitosti řádův a klášterů. Ze sboru „Poenitentiaria“ (kajicnický) zvaného, odloučeny spory a věci majetkové a zůstaly mu jen věci, jež svědomí a vnitřní moci zpovědní se týkají. Jiné menší kongregace buď zrušeny nebo obmezeny jen na místní záležitosti římské. Z pravomoci propagandy (congregatio de propaganda fide — sbor pro šíření víry) vyňaty ony země, které už

dávno přestaly býti zeměmi missijními a mají pravidelnou správu církevní (jako Nizozemí, Anglie, Spojené Státy, Kanada a j.) a zůstávají jí přiděleny jen země skutečně missijní, s neustálenou dosud organisací církevní. Státní sekretariát, úřad to rovný zahraničnímu a vnitřnímu ministerstvu ve státech, rozdělen na tři sekce: obyčejných záležitostí, mimořádných záležitostí a na sekci papežských nařízení a poslání („breve").

Jiné opravy týkají se vnitřního složení a jednání v úřadech římské kurie. Vše zjednodušeno, učiněno méně nákladným a pro chudé se záležitosti vyřizují bez obhájce (advokáta), bez tax, anebo s poplatky mnohem menšími. Také postup a platy služebníkův a úředníkův upraveny.

Není pochyby, že jako každé zlepšení úřadu, značí i zvýšení jeho moci, tak i touto reformou centralismus církevní utužen. Ostatně čím která společnost je spořádanější a civilisovanější, tím mocnější jest její ústřední vláda. Tak i v církvi sesílený centralismus je známkou pokroku v církvi. Tento centralismus mnohým jest nežádoucím a náleží k reformistickým požadavkům i decentralisace. Nechuť proti centralismu však není ani důvodna ani rozumna. Jen něco po tomto centralismu se musí žádati: aby v úřední složení své zabíral lidi všech krajův a nebyl domenou jednoho místa a jedné krajiny. A to v Římě už počínají činit, jen že nedošli dosud té spravedlivosti vůči všem, jakou po nich ostatní křesťanský svět žádá. Druhé, co nutno po onom centralismu žádati, jest, aby se obíral jen důležitými věcmi, jež stojí za to, maličkosti však aby ponechával k rozhodování a vyřizování na místě. A tu centralismus církevní také pozvolna i této žádosti vyhovuje, ale také tu ne tou měrou, jak by si namnoze přáli. V tomto však Řím má nejméně viny. Jsou to obyčejně diecesní úřady samy, které každou maličkost předkládají Římu k rozhodnutí a přes vůli Říma takto centralisují a zříkají se samy dané a přiznané už pravomoci své.

Jen ve dvou kongregacích (konsistorní a bohoslužebné) jest papež sám předsedou. V oné je to projev vrchního královského, v této vrchního učitelského úřadu. V obou projednávají se věci důležité, v ten i onen úřad papeže spadající. Tím rozhodnutí a výnosy kongregací těchto nabývají sic větší váhy. Ale i ony platí většinou jen jakožto opatření lidského a časného úřadu a stojí pro interno jen váhou vnitřních důvodů svých.

*

O dekretě papežském „Ne temere", jenž upravil otázku katolického sňatku, zostřiv předpisy příslušné, praví dopisovatel „Korresp.-Blattu", že v Uhrách jím zrušena byla dávná výsada, jakou Uhry dostaly na zvláštní zakročení v Římě roku 1841 v tak zvané „instrukci kard. Lambruschini". Tou totiž prohlášeno, že sňatky smíšené, i před pastorem pouze uzavřené, dlužno považovati za platné. Uhři myslili, že ani teď se jich dekret „Ne temere" netýká. Avšak poučeni z Říma o tom, že dekret platí pro všecky kraje a všechna jiná ustanovení ruší. Zatím si uherský episkopát vyžádal právo aspoň sanovat taková manželství před pastorem pouze uzavřená. O svou starou výsadu však se chce

hlásiti znova. Neboť v Uhrách jest při smíšenosti tamního obyvatelstva smíšených sňatků veliká hojnost a církev nemůže míti zájmu na tom, aby množství neplatných sňatků stále rostlo a zatěžovalo duše i rodiny věřících.

*

V orgáně německého historického institutu v Římě („Römische Quartalschrift") přináší paderbornský professor H. Müller rozbor a očištění legendy o mučenictví sv. Polykarpa. Řecký list obce Smyrny, kdež sv. Polykarp byl biskupem, jest authentickým, ale má v té formě, jak se nám zachoval, mnohé vložky, doplňky, okrasy a přídavky. Nepochází také patrně hned z toho roku po smrti sv. Polykarpa, ale z doby pozdější, až po pronásledování. Vykrášlením velmi pozdním až snad po Eusebiovi, je srovnání mučenictví Polykarpova s umučením Kristovým. Proto legendy z konce 4. a 5. století už mají tak mnoho přidělaného, že pravá historie mučenické smrti Polykarpovy úplně pod tím mizí.

A. de Waal z téhož ústavu, v témž orgáně probírá dosavadní výsledek sporu o místo, kde sv. Petr v Římě křtil, kde tedy byla jeho „kathedra". Do roku 1900 všeobecně považováno za sídlo sv. Petra pohřebiště při „cestě Nomentanské". Tam také slaven svátek „kathedry římské". Původcem theorie té byl Armellini, jenž bádáním svým roku 1876, tři leta po objevení katakomb nomentanských (od Crostarosy), velmi přesvědčivě kathedru a křtitelnici Petrovu sem položil. Když roku 1900 katakomby Salarské začato důkladně prozkoumávati, tu Marucchi přišel na domněnku, že tu nezbytně leží prvotní sídlo sv. Petra. Domněnce jeho se zprvu smáli. Ale právě proto bádáno na obou místech dále. A tu přišlo se k tomu konci nejdřív, že na ulici Nomentanské sídlo sv. Petra býti nemůže, protože všecko tam je z doby mnohem pozdější. Proto roku 1903 „collegium cultorum Martyrum" (spolek k úctě mučeníků) svou slavnost „kathedry římské" přestalo slaviti při cestě nomentanské. Jinam však se ji neodvážilo zatím přeložit. Pravděpodobné jest, že jest někde ve ville Aciliů, jež spolu odkopána a objevena. Archeolog Marucchi už by rád byl objevil baptisterium ve velké nádržce (kašně) vodní, jež odkopána, ale většina archeologů, také Waal, s ním v tom nesouhlasí. Třeba tu ještě bádati a zkoumati dále.

Autor na konci praví, že katolíci často se dopouštěli předčasných úsudků, z radosti při nových objevech nad tím, že nalezli zas důkaz pro svou tradici. Často pak pozdější kritika tyto přenáhlené úsudky musila pracně odzbrojovat a vyvracet. Z protestantské strany zase měli příliš mnoho pochybností a kritiky při všem, ale naučili tím právě katolíky přísnosti a střízlivosti, neboť pozdější ústup byl vždy trapnější než nejistota a nehotovost úsudku při novém nějakém objevu.

*

Veliký hřích vídeňského alumnátu, podle „moderního" německého listu „Das XX. Jahrhundert" jest, že je tam 93% Čechův a že se tam mluví více česky než německy! Správa alumnátu si pospíšila

s opravou, že je tam mezi 102 alumny jen 5 Čechů, mezi letošími novosvěcenci pak žádný. A že v alumnátě je zakázáno mluviti česky. Při tolika stech tisíců českého lidu ve vídeňské diecesi je toto právě smutné, co tvrdí správa semináře. Je-li tam jen 5 Čechů, pak by správa semináře měla spíše zavésti cvičení v českém jazyku i pro Němce, a ne češtinu pronásledovati. Jinak se pěstuje barbarství, a pánové ať si o své pastorační horlivosti (t. z. zelus animarum) žvaní co chtějí, v této věci neukazují ani špetky ducha křesťanského, sice by tolik tisíc lidí nenechávali bez výchovu náboženského v jich mateřštině.

*

Ve Sv. Hippolytě konána koncem července diecesní synoda za účastenství 412 kněží. Jeden z účastníků pravil, že přemnozí nemohli se smířit se starým ceremoniálem synodním. Působí to na člověka divně a odpudivě.

Na poslední dny září svolávají do Prahy československý sjezd katolíků. Sjezd myšlen pravděpodobně jen jako veliká a imposantní manifestace, a tou asi bude, na pracovní sjezd počato totiž s přípravami poněkud pozdě.

*

Církevní sněm srbský z karlovické patriarchie zahájen byl 27. července a podle všeho ne po chuti a přání radikální strany srbské, která za své služby a příchylnost ku koalici a Maďarům doznává takto špatného vděku. Srbi už i tím roztrpčeni, že nejmenován jako minule královským komisařem muž srbštiny znalý (chtěli hraběte Batthyányho), nýbrž pouhý Maďar-Němec, ministr Günther. Za patriarchu vláda maďarská vyhlédla peštského srbského biskupa Bogdanoviče, a ten měl být zvolen! Radikáli chtěli biskupa Změjanoviće, „samostatní“ zase biskupa Grniće. Zvolen biskup Smejanovič. Za tak smutných auspicií, praví i srbské listy z království, dosud sněm karlovický nezasedal.

*

V Londýně konán koncem června pananglikánský církevní sjezd, jenž měl dotvrdit jednotu a sílu anglikánské církve ve všech zemích anglosaských starého i nového světa. Po něm pak svolána ihned „lambethská konference“, podle paláce Lambethského, v němž zasedává, tak nazvaný sjezd všech anglikánských biskupů celého světa. Byla tentokrát velmi hojně obeslána, na 250 biskupův a arcibiskupů bylo přítomno. Ve slavnostní řeči Dr. Robinson, děkan westminsterský, zmiňuje se mezi jiným o sjednocovacích snahách mezi církvemi, pravil, že dosud nepřišla doba, aby sjednocení nastati mohlo mezi církví anglickou a církví římskou i pravoslavnými církvemi východu. Že Anglikáni proto musí napřed obrátiti snahy své po spojení s církvemi bližšími, s těmi, jež mluví týmže jazykem a tytéž země obývají, tutéž anglickou bibli čítají, totiž s nonkonformisty anglickými. A jako hranici sjednocovací vytýčil: Nemůžeme odříci se čtyrech věcí ve svém církevním položení: 1. písma svatého, 2. dvou velikých symbolů (snesení apošt. nic. a Athanasiovo), 3. dvou velikých tajemství (svátost křtu a oltářní) a 4. historické posloupnosti v biskupství. Kde jsou první tři

body složny s našimi a kde služba duchovní koná se služebníky slavnostně svěcenými a z dávna pochozími, tam všecky ostatní různosti nejsou různostmi tak víry jako kázně a mohou býti smířením a snášelivostí zcela dobře pominuty aneb urovnány.

Anglikánskou církev řečník pozýval státi se apoštolkou pro sjednocení církví. Ať není ještě třebas touhy po jednoté na druhé straně, druhá vyznání neměla ještě vidění (podle apokalypsy). Ale my měli vidění a vidění posláno od Boha. A prozřetelností postaveni jsme mezi starým a novým. Je to boží vůle, aby došlo k jednoté mezi církvemi Kristovými. Nebudeme-li my horlivými apoštoly této boží vůle, povolá si Bůh jiných, neboť dříve později ona se jistě uskuteční. Ne plánův a ideí, ale lidí, apoštolů té idey jest potřebí.

*

Dne 21. července slaveno v Kijevě osmisetleté založení kláštera Michajlovského „památníku pokřestění Rusi“. Dne 25. července na to začal své práce čtvrtý missionářský sjezd ruský do Kijeva svolaný. Účastní se na něm přes 600 osob vysokých i nižších duchovních i světských osob. Minulé missionářské sjezdy byly projevem „reakce“, z nich vycházely výzvy, aby stát násilnou rukou pomáhal pravoslavné církvi proti sektantům a jinověrcům. Také tentokrát sjezd měl protestovati proti náboženské komisi dumské, která ve svém liberalismu vyslovila se pro rovnost všech vyznání a jmenovitě pro volný přestup od pravoslaví ku kterémukoliv křesťanskému vyznání a křesťanské sektě. Prohlášená volnost náboženská 30. dubna 1905 zmařila totiž docela dlouholetou „missionářskou činnost“ pravoslavnou. „Obrácení“ katolíci, sektáři (rozkolníci), mohamedáni i pohané v celých tisících najednou odpadali ku staré víře. Tak slabo byli spojenými silami missionářův a činovníkův „obráceni“. — Sezení missionářského sjezdu prohlášena tajnými! Z toho možno souditi už i na úmysly sjezdu. Otázky, jež na sjezdu se mají projednávati, jsou stejny, jaké bývají na našich katolických sjezdech, jen že omezeny výlučně skoro na obor apologeticko-polemický. Sjezd pracuje v osmi sekcích, z nichž šest věnováno je jednotlivým sektám a církvím, tak jedna i akci protikatolické.

Od roku 1905 nastal veliký převrat v duchovenských projevech. Roku 1905 a 1906 duchovenské sjezdy byly plny smělých řečí a plánů, biskupi a vyšší úřady pak byly zaraženy a nesmėly. Ta síla a uvědomění v nižším kněžstvu je překvapila a zalekla. Ale teď už opět na všech sjezdech duchovenských udává se ton svrchu a tradiční duch církevní oživl. Kijevský sjezd bude toho dokladem. A četné letošní sjezdy diecesní rovněž o tom svědčily. Nebylo skoro nikde samostatnosti názorův a nikde odvahy k samočinnosti. Leda poltavský sjezd pochválili, že nepřikývl návrhu svatého synodu o organisaci farností a pronesl svůj vlastní názor. Ale stalo se to ve věci a způsobem, jež nebyly nikterak nebezpečny.

Věda a umění.

Ze zeměpisného ústavu na pražské universitě podal ředitel jeho Dr. Švambera k 25letí jeho založení přehledný popis činnosti a úkolů ústavu toho, ale i chudoby jeho! Vlády vídeňské jsou důsledny v zanedbávání vědeckých ústavů českých. A nemožno se na nich domoci nápravy. Ústav, jenž by potřeboval aspoň 4000 K roční dotace, má jen 600 K. Ovšem tolik nedává vláda žádnému ústavu zeměpisnému, i Vídeň má jen 3000 K, ale za to více než Praha má i Štyrský Hradec (800 K)! Práce v zeměpisném ústavě podnikané vycházejí ve dvou sbírkách, sbírky jsou ovšem víc osobním podnikem ředitele ústavu Dra Švambery než nějakým podnikem úředním. Je to „Zeměpisná knihovna“ od roku 1904 a francouzsko-německá sbírka „Travaux géographiques tchèques“, v níž vyšlo několik prací, jež pozornost ciziny na sebe obrátily, tak vodopisná studie „Kongo“ od Dra V. Švambery, Dra Daneše „Bevölkerungsdichtigkeit der Herzegowina“, prof. Palackého „Rozšíření hlodavců po zeměkouli“ (franc.) a Dr. Dvorského „Wirtschaftsgeographische Studien von Montenegro“ (vydána napřed česky), „Die Handelsplätze in den Gebirgsregionen der Grafschaft Görz“ a j.

*

V „Časopise Matice Moravské“ podává professor K. Vepřek přehled německých spisovatelů moravských v minulém 19. století. Je to zajímavá práce a celý její obsah nutí, aby se člověk hluboko zamyslil. Intelligentní prostředí moravské stále se ohromnou většinou svou uchylovalo k německé kultuře. A v počtu předstihla tříčtvrtinová česká většina čtvrtinu německou leda v poslední době. Míněni jsou jen spisovatelé belletristé, sic přibrali-li bychom i vědecké spisovatele, stálo by to s námi Čechy moravskými ještě hůře, jelikož tu ani bychom svých lidí od německých odděliti nedovedli, ani přemnozí psali obojazyčně. Autor tedy napočítal spisovatelů-belletristů německých za minulé století z Moravy vyšlých 120. Podle desítiletí narodilo se jich v desítiletí prvním (1800—1810) 6, v druhém 11, v třetím 12, ve čtvrtém 7, v pátém (1840—1850) 22, v šestém 20, v sedmém 26. Autoři po roce 1870 a 1880 zrození dosud jsou málo známí a knihově málo se dosud representovali. Z cizích rodáků na Moravu přišlých a tu usedlých bylo literárně činných 30.

Podle rodiště jest jich z Brna 29, z Olomouce 9, z Mikulova 6, ze Znojma 4, z Jihlavy, ze Šternberku, Šumberku a z Mor. Třebové po 3. Úhrnem z obcí německých většinou svou jest jich 66. Ostatní jsou z osad českých a smíšených. Celkem odtud jich pochází 46.

Původem jsou němečtí spisovatelé moravští z úřednické třídy. Z té pochází jich 41, ze stavu průmyslníkův a živnostníků 15, ze šlechty 3, z rolníků 4. Pravý opak jak u nás Čechů moravských. Podle náboženství autor zjistil náboženství židovské jen u 23, ale jest jich dobrá třetina asi! Ženy zabírají asi šestinu všech. Na Moravě jich z oněch 120 zůstalo trvale jen 40, celých 80 jich však odešlo do ciziny

a působilo jinde, nejvíce ovšem ve Vídni (40!). Spisovatelé němečtí odjinud na Moravu přišlí pocházeli: z Čech 11, z Dolních Rakous 5, ze Slezska 3, z Tyrol s Vorarlberkem 3, z Haliče s Bukovinou 2.

Podle jména jest jich veliký počet se jmény českými a tedy původu rozhodně českého. Autor vypočítává znamenitější z nich, výčet jeho dosud není u konce. Mezi uvedenými zatím 36 jmény jest českých 17, tedy plná polovice. A kromě toho známo, že čeští nefalšovaní lidé často se skrývají i za německým jménem rodovým!

*

Časopis „Máj“ vzpomíná půlstoleté památky, jež 16 května připadla, co totiž vyšel „Máj“, almanach mladé generace literární roku 1858. Druhý to projev nových lidí po almanachu „Lada Niola“ roku 1855. Almanachu „Máje“ vyšly čtyry ročníky (1859, 1860 a 1862 ještě), načež zanikl. Ale literáti v něm vystoupivší vtiskli na 30 let literatuře české svůj ráz a svou známku. Žije z významnějších těch druhův už jen Adolf Heyduk.

Spolek spisovatelů českých „Máj“ za 13 let, co vede právo provozovací českých dramatických autorů, sebral pro ně poplatků 100.879 K. Z toho vloni došlo 16.949 K. Dosud na pensijní pojištění svých členův odvedl 123.144 K a pojištěna tím dnes roční renta 15.404 K.

V „Národopisném Věstníku“ přináší Dr. J. Janko souhrnnou informační stať o tom, jak dnes soudíme o Indoevropanech. Je to podle kmenů slovních učiněné srovnání a vzkříšení celého dřevního života u těch národův evropsko-asijských, jež si představujeme z jednoho kmene pošlé. Podle praskrovných známek z řeči (a jiné znalosti historicko-archeologické) čerpaných soudíme dnes o hospodaření, o zemědělství, o rostlinách, o živočišstvu, o potravě, oděvu, obydlí, zbraních a nástrojích, obchodu, o počítání a měření, o rodinném a společenském zřízení, o mravu a právu a o náboženství starých společných předků našich. Smělé to jistě výhledy do šeré dávnověkosti a přece zcela pravděpodobné.

*

Bílkova výstavka v kostelíku sv. Martina ve zdi do polovice července čítala 2500 návštěvníků. Na tu zvláštnost a těžkost umění Bílkova a pak na celý ten náboženský charakter výstavky a v čase, kdy Praha má jinou výstavu a jiné attrakce, jest onen počet až překvapující. Přes polovici lístků tvoří lístky studentské.

V „České Revue“ (červenec) Spektator výstavku Bílkovu posuzuje v jejím dojmu velmi nepříznivě. „Může-li starý náboženský názor světový míti ještě své umělce, má v Bílkovi svého nejoddanějšího a nejnadšenějšího tlumočníka. Bílek je snad jediný mezi českými umělci opravdu nábožensky založený tvůrčí duch. Umění Bílkovu přes náboženský církevní jeho podklad je dnes vzdáváno uznání všeobecné... Nuže jak působí práce Bílkovy na moderního člověka?“ táže se Spektator a praví, že „návštěvníci odcházejí právě jak přišli: nedotčeni a chladni, takoví, jakými živé umění nikdy nenechá přejíti kol sebe

vnímavé duše. Úžas ztrnul právě jen v mrtvé dřevořezbě, ale nepronikl duše diváků, neuchvátil jich a nepodrobil jich práci a ideám umělcovým. Mrtvý material byl umělci poddajnou hmotou, do níž dovedl vlíti svůj život a ztělesniti v něm své myšlenky, tužby a sny. Ale na živý material, lidskou mysl a cit požehnané ruce umělcovy prostřednictvím děl nedovedou působiti.“ A proč, to povídá Spektator dále: „Umění, jež rozechvívá, jež zúrodňuje, nemůže býti uměním dnů zašlých. Ono ožilo ve výjimečném umělci-jedinci. Ale není výrazem doby. A tím umění nezbytně musí býti. V době, kdy prý zbožnost je právě výjimkou, a to vzácnou výjimkou a výsadou nemnohých duší, v době, kdy náboženský život je vyčerpáván účastí na církevních obřadech, jež jsou věcí zakořeněného zvyku a ne symbolickým výrazem vnitřního života, v době, kdy poklesnutím náboženského smyslu i církve a jejich moc upadají — v té době živým uměním nemůže býti umění náboženské. Církevní umění je mrtvo. Nevzkřísí ho nižádná katolická moderna. Není náhodnou umělecká bezmocnost převážné většiny soudobých církevních umělců. I mezi nimi je pranepatrný počet těch, kteří by žili tím, co tvoří; umění jejich jest většinou posérství. A vyskytne-li se mezi nimi výjimečně umělec opravdový, u něhož se neshledáváme s nábožensko-uměleckým posérstvím, nýbrž se skutečným životem i uměním náboženským, přece jeho práce zůstane mrtvým uměním — místnost zasvěcenců, jejíž šero snad opouštíte překvapeni, snad na chvíli i zaujati tajemnem, ale vždy chladni. Nás život dnes neuzpůsobil pro klášterní kontemplaci o nevyzpytatelném počátku a účelu věcí lidských, nýbrž ku všední práci, která k pohodlí upravuje náš život pozemský...“

V tom ovšem může býti mnoho pravdy, a přece úsudek ten jest nesprávný. Rádi bychom viděli to rozehřátí duše před jiným moderním uměním dnešním, a před jakýmkoliv uměním vůbec! Většina diváků „žasne, diví se a přechází chladna.“ Je-li obrázek lehtavý, může ovšem odejíti i polehtána — ale to jest dojem docela vedlejší, neumělecký, stejně jako i každý jiný dojem vzbuzený tendenčností obrazu (vlastenecké, proletářské sceny a pod.). Že mohutnost dojmu řídí se též i podle námětu, nikdo neupře. Obraz plačící matky nad mrtvolou dítěte, obraz divokého boje a podobné věci vrývají se ovšem jinak do duše, než filosoficko-mystický námět těžké práce lidské za hřích určené Adamovi, jak zobrazena křečovitým rytím půdy rukama! Nebo když námět jest vlastně jen silnou myšlenkou, k níž obraz sám jest jen vedlejším názorem: tak na př. Maria třískou, již blesk odrazil z jasně ozářeného dřeva kříže! Toť duchovně-pomyslný obraz, toť ideová poesie. A maluj to jak maluj, idea bude vždy působivější než zobrazení její, jež je takto prostým a přece nesrozumitelným schematem. Bílek patří k těm umělcům, kteří formově podávají málo, ideově mnoho. A takovéto umění mohlo by míti i jakékoliv jiné náměty, snad i socialní, tak nám blízké, či dokonce milostné, a přece nebude uchvacovat, proto že na to umění nestačí se podívat, při něm se nutno se zavřenými zraky zahloubat. To jest vůbec filosofie, která omylem místo tisku a liter použila

dláta a řezby, stala se takto sice z vědy uměním, ale ztratila z průhlednosti a přístupnosti. Správným ovšem jest až příliš, že většinu lidí dnes náboženské idey nezajímají. Ale zajímaly by, jen že by musily náměty náboženské býti ideově jinak pojaty a podány, než jak je podává stará tradiční škola. Na náboženské umění jsme od maličkosti své přece jen všichni až příliš zvykli, a není divu, že pak stále stejnou jednoduchostí svou se omrzí a člověk se bezděky od něho odvrací k sytějšímu a rozmanitějšímu umění moderního života.

*

Na sjezdu moravských umělců v Kroměříži usneseno žádati za zřízení české akademie umění na Moravě, pro ten případ, že by v Praze zřídili německou. Moravští umělci sbírají na svůj dům v Hodoníně. Se zemským výborem a zemskou galerií (v museu moravském) jedná se o dohodu nových podmínek nákupu.

*

Velikou sensaci vzbudil nález královské hrobky v egyptských Thebách vloni náhodou pod ssutinami hrobek Ramsesa III a Ramesisa XIII učiněný a sahající do doby 18. dynastie, asi roku 1700 př. Kr. Je to hrobka rodičů královny Tii, pro změnu náboženství od lidu velmi nenáviděné. Hrobka rodičů pro strach před lidem i pohřbení rodičů královniných vykonáno v tajnosti a snad jen na zatím, jak ředitel kairského musea Mr. Maspéro se domnívá. Hrobka zařízena byla jako nádherný pokoj s bohatým nábytkem, hojně zlatem a stříbrem vykládaným. Sloh nábytku je totožný s dnešním moderním secessním vkusem, některé kusy zase Mr. Maspéro prohlásil za vzor empiru. Zvláštnosti některé při tomto objevu pozorovány: úběl ve vnitrozemí změklá, na vzduchu znova ztvrdla, zlaté plátky však zůstaly křehkými a při pouhém doteku se drolí. Zadělávané ovoce má vzhled zcela čerstvý, rovněž med, jenž tu ve žbáně nalezen, zůstal zcela tekutý a neporušený přes těch 3600 let.

*

Nálezy zachovalých mamutů známy dosud jen ze zamrzlé půdy severní Sibiře. Nyní nalezeny podobné zachovalé exempláře (i s masem měkkým a vláčným dosud) v Haliči, potopené v zemském vosku „ozokeritě“ u Staruně. Vedle mamuta nalezeny tu i zbytky předpotopního nosorožce a jiná zvířata. Probořila se asi na tenké vrchní vrstvě a zapadla do zemského oleje a tuku, jehož ložisko se tu bylo utvořilo a tukem tímto obalena byvši po mnohá tisíciletí před zkázou uchována.

*

Podivný svou hojností, ale ještě více původem svým objev učiněn nedávno na severním pobřeží Tunisu, 7 *km* od břehu ve hloubce 40 *m*. Lovci mořských hub narazili najednou na veliké trosky na dně moře: trosky sloupů, nábytku, úlomkův z nádobí, soch a domácího přístroje. Mezi vylovenými předměty jest velmi sličná socha okřídleného mladíka a dvě hlavy ženské v haut-reliefu. Jsou to zbytky nějaké propadlé villy, snad moře tu pohltilo zemi a zařezalo se do pobřeží

tak daleko? Či je to pozůstatek ztroskotané lodi, jež vše to vezla odněkud do Afriky, či z Afriky jinam odvážela? Ředitel tuniského musea, de Merlin, přidává se k tomuto druhému náhledu.

*

Zemřeli. 5. července professor Feofan Aleksejevič Tichomirov, bohoslovný spisovatel ruský (* 13. září 1857), jenž pro neshodu s představenými opustil službu církevní a přijal světskou. — 17. července Petr Isajevič Veinberg (pseud. „Heine z Tambova"), professor literární a básník ruský, překladatel z německého a anglického. — 24. července Aleksěj Alexandr Ostroumov, lékařský spisovatel ruský, professor moskevský. — 27. července Agreněv Slavjanský, známý ředitel ruského pěveckého sboru, jenž první se odvážil s ruským zpěvem před Evropu.

Zprávy národohospodářské.

Zevrubnou historii moravského zemědělství za posledních 10 let obsahuje jubilejní zpráva moravské zemědělské rady, vydaná na paměť 10letého trvání jejího. Od roku 1770 do roku 1897 vedla péči o moravské zemědělství „c. k moravská společnost ku zvelebení hospodářství, přírodoznalství a vlastivědy". Odstrkování českých zájmů zemědělských vedlo koncem let osmdesátých a počátkem let devadesátých ku prudkým bojům ve společnosti, tak že nejen česká strana ale i moravská šlechta, která stála v čele společnosti, uznala, že tak to dále jíti nemůže. Proto chopili se návrhu českého už roku 1890 podaného, aby zřízena byla na Moravě zemědělská rada. Návrh opětoval hrabě Skéne roku 1896. Tou dobou už i v Čechách měli třetí rok zemědělskou radu, a po jejím blahodárném a mírném působení souzeno, že i Moravě přinese pokoj a mír. Ale vláda tehdy byla tou, jež se zřízení jejímu protivila aspoň na zatím. Žádala aby se čekalo, až budou zavedena rolnická společenstva, o nichž se tehdy velmi intensivně jednalo. Kdyby bylo bývalo po její, neměla by Morava zemědělské rady posud a možná ještě dlouhá léta by na ni čekala. Hospodářská společenstva navržena sice už roku 1892, předloha o nich třikráte přepracována, a když konečně ve Vídni přijat byl rámcový zákon, země aspoň některé pustily se horlivě do práce nad těmito společenstvy, ale nikde jich dosud nezavedeno. Nad těžkostmi a spletitými otázkami národnostně-socialními v obou zemích, v Čechách i na Moravě, se zastaveno a přes ně se nepřešlo dále. Konečně zřejmo, že takováto všeobecně organisovaná společenstva byla by novým byrokratickým ballastem, jenž by rolnictvu leda peníze z kapes lákal. Moravský sněm tehdy v roce 1896 a 1897 zcela rozumně naléhal, aby zemědělská rada zřízena byla i bez společenstev. Za základ pro ni že postačí

dosavadní hospodářské organisace. A tak zákon na jaře 1897 usnesený (přes odpor německých lidových poslanců) schválen 19. května. Odpor německých poslanců byl spíše jen theoretický. Nemohli dělati veselou tvář k zákonu, jenž je navždy zbavoval nadpráví, ale věděli, že nejsou s to, aby nadpráví toto i nadále udrželi. Tak zemědělská moravská rada začala na podzim roku 1898 úřadovat.

Za toto desítiletí činnosti zemědělské rady vzmohla se zvláště péče o české zemědělství na Moravě. Koncem roku 1897 bylo na příklad 18 hospodářských škol českých: totiž 1 střední, 4 rolnické (dvouleté) a 12 zimních. Koncem roku 1907 pak bylo 36 škol, a to: 1 střední, 5 rolnických (z nich dvě specialisovány: na chmelařskou a vinařskou), 1 hospodyňská škola, 1 mlékařská, 1 zahradnická, 1 lesnická, 1 lnářská a 25 zimních hospodářských škol. Žáků na školách bylo v letech 1900 až 1907 celkem 8175. stipendií žákovských za 10 let uděleno 140.675 K. Kursů hospodářských pořádáno 474, v tom 50 hospodyňských pro dívky, jichž se za 8 let, co kursy ty zavedeny, súčastnilo 884. Subvence na podporu zemědělství moravského obnášely v roce 1898: od země 96.564 K, od státu 113 743 K a v roce 1907 vzrostly už na 239.350 K zemské a 209.793 K státní subvence!

*

Po dlouhých plánech a přípravách zřízena v Čechách česká pozemková banka, ústav jakého dosud nebylo a jakého na tom úže vymezeném poli působnosti často postrádáno. Neboť banky dosavadní hleděly si více působnosti průmyslově obchodní, pozemkové zájmy jen mimochodem do své činnosti zabírajíce. Ústavy zemské (hypoteční a zemská banka v Čechách a hypoteční a zemědělská banka na Moravě), ač rovně průmyslu jako zemědělství, nebo i výhradně zemědělství sloužiti měly, přece regulativem vázány jen na jisté funkce a za jistých podmínek. Ale potřeba se jevila ústavu s volnou disposicí a svobodnou působností. A ten konečně soukromým počinem zřízen v Praze, zatím s kapitálem 5 milionů korun. Neváháme nové bance přiděliti jako hlavní úkol parcellaci velkostatků mezi drobný český lid. A kdyby to i zůstal jediný úkol její, stačilo by to. Žádost drobného lidu po kousku vlastní půdy dosud se ukájela hlavně z podílu selských. A tu střední statky drobeny a vedle latifundií rostlo tak drobné majetnictví pozemkové — dva protilehlé konce, jež dnes všeobecně se považují za socialně nezdravé. Jedná se tedy o to, aby i velkostatek pouštěl část půdy své na ukájení pozemkového hladu drobného lidu. Ústav, který bude moci na svůj účet tuto parcellaci prováděti, bude míti od velkostatků nabídek dosti. Neboť je to operace vždy velice výnosná. Ústav ten sám konečně i hledaje příležitost ku koupi slabých velkostků, získá si brzy sám dosti velký fond pozemkový, z něhož bude možno část na drobno odprodávat, nebo všecko drobit na malé parcelky. Ústav tento může konečně aspoň z části nahradit nám úbytek středních statků, jež socialní příboj minulých let už pohltil. Dokud není zákona kolonisačního, jenž by nutil za těch či oněch podmínek ku prodeji velkostatkářské půdy, pak aspoň takovýmto soukromým

ústavem bude z části spomoženo. A doufáme, že ústav ten bude hleděti si nejen výdělkové stránky, ale také národní věci dobře hájit bude a českému lidu přinese pravé hospodářské posílení a přírustek české země!

*

Pod křivým pohledem dosavadních našich peněžních ústavů, které si většinou právem činily nároky na lásku a ohled českého lidu, jakožto ústavy o uvědomění a sesílení národní zasloužilé, od polovice let devadesátých šíří se u nás nové drobné ústavy svépomocné, hlavně úvěrní, ale i jinou svépomocí se obírajíce — záložny Raiffeisenovy. Teprve když rozmohly se tak, že počtem svým převyšují už všecky ostatní ústavy a když podle působnosti shledáno, že nekryje se v ní nebezpečí ani pro členstvo, ani pro jiné národní organisace naše, počíná se pohlížeti na ústavy tyto jiným zrakem. I tak zvané liberální směry smiřují se s Raiffeisenkou A smíření toto jest v Čechách pronikavější než na Moravě. Příčinou jest lepší theoretická i praktická zkušenost hospodářská. Příčinou jest i nová národohospodářská škola česká, která opustila zásady starého liberalismu, jenž ostatně míval vždy jen povrchní ctitele u nás. Z této školy, jež pilně pracuje beze stranickosti o probádání a osvětlení všech zjevů našeho života hospodářského a z široké zkušenosti cizích národů vše nejlepší přináší, vycházejí i četné podněty ku spravedlivé oceně svépomocného ruchu Raiffeisenského. V Čechách celý tento nový ruch svépomocný zbavili ostatně té cizinecké příchuti, jaká snad se národnímu vědomí mnohého českého člověka protivila, a nazvali záložny ty Kampelíkovými či krátce Kampeliškami. A ne neprávem. Organisace dnešní sice vzata přímo z německého vzoru, ale máme aspoň ve snahách moravského buditele Dra. Kampelíka, jenž v letech sedmdesátých, kdy Raiffeisenovy myšlenky v Německu samém dosud nebyly uznány, po Čechách a Moravě podobnou svépomocnou formu šířil. Neprorazil s ní, nepovstaly nijaké ústavy podle ideí jeho. Cizí příklad a cizí idea si cestu k nám proklestila, domácí zapomenuta. Není však nespravedlivo, aspoň jméno českého neuspěvšího organisatora obnoviti.

*

Sněmovna všeobecným hlasováním volená skončila druhé své zasedání sto desátou schůzí v pátek 17. července. Z těchto schůzí náleží jich 56 loňskému podzimnímu a zimnímu zasedání a letošímu jarnímu a letnímu 54. V tomto druhém zasedání sněmovna si dala tuto práci: podala 140 pilných návrhů, 910 obyčejných návrhův a 3700 dotazů! V plných schůzích vyřízen rozpočet a na konec během posledního týdne ještě několik menších zákonů: zřízení ministerstva práce, zvýšení počtu zemských obranců, podporu rodinám reservistů, zákon meliorační, povinnost úrazová a dozor nad automobily, podpora a zvýšení platu státních nižších úředníkův a sluhů. zákon o ochraně obchodních pomocníků, zatímní zákon o dani lihové a kontingentu lihovém, sestátnění severočeské dráhy, rozmnožení místopředsedů sněmovny na pět a drobné zákony poplatkové i jiné. To vše vyřídila i panská sněmovna po poslanecké, vyjma zákon meliorační, jejž sněmovně poslanecké

vrátila. Sněmovna panská se tu postavila na obranu ústavy, proti dodatku poslanecké sněmovny, že ministři mohou v naléhavých případech povoliti podporu meliorační i před usnesením sněmovny. Tohoto dovolení prý nemožno připustiti: ministři nemohou prý vydávat peněz sněmovnou nepovolených! V zásadě nikoliv, ale v praxi se to často děje. Tu ovšem už i zásada rozvolněna.

Zřejmo z toho, že lidový parlament neklade princip ústavnosti samé nejvýš: že hotov jest i maličkosti tohoto principu obětovati, jedná-li se o velikou výhodu hospodářskou.

V poslanecké sněmovně klidně vyřízena předloha o postátnění severočeské dráhy, v panské však proti předloze podány námitky a upozorňována vláda na špatný stav dráhy. Varována, aby nedopustila totéž, co stalo se při moravské severní dráze. Ministr železnic však dokazoval, že česká severní dráha jest ve stavu dobrém, ba co se obozu týče, ve stavu lepším než samy státní dráhy. Dráha tato jest důležitým dílem drah českých, a kdo ji má v ruce, má také už v moci české dráhy obchodní, a zvláště rozvinutou síť dráhy severozápadní, která na některých místech odkázána jest na českou severní dráhu (jezdí po její trati). Česká severní dráha vede z Prahy na Vysočany, Neratovice, Boleslav, Bakov do Turnova, z Bakova na Českou Lípu do Děčína a do Rumburku a má ještě několik odboček a spojek. Celkem měří její síť kolem 430 *km*. Na dráze této připojen byl už z dřívějška koupený kousek 15kilometrový z České Lípy do Mimoně, jejž měla ve správě ústecko-teplická dráha. Teď připojením kousku tohoto ke koupenému komplexu má stát vlastně v ruce i ústecko-teplickou dráhu.

Koupí této dráhy docíleno toho, že tak lehko nyní se státu podařilo domluviti se s drahami Taussigovými, to jest drahou severozápadní a jí podřízenou německou severojižní spojovací drahou a pak se společností státní dráhy. Dohoda nejen získána snadno, ale obě společnosti smluvily se i za cenu příznivější, než se dalo očekávati. Stát získává tím od severozápadní s česko-německou spojovací na 1500 *km*, a od společnosti státní dráhy na 1200 *km* (s obchodními drahami českými na 1300 *km*). Jsou to tedy komplexy každý roven síti severní dráhy Ferdinandovy před dvěma lety postátněné. A kupní cena jest menší, ovšem i výtěžek na nich jest menší. Společnost státní dráhy vykoupena bude rentou 29½ mil. K, spojené dráhy pod titulem severozápadní budou vykoupeny roční rentou 19 mil. K. Dráha severní koupena za 96·3 mil. K, čili za roční rentu 3·9 mil. K. Celá ta síť 3150 *km* koupena tedy za roční rentu asi 52 mil. korun K tomu dodati třeba, že v této sumě obsaženo jest 42 mil. K renty, která je spolu umořovací rentou, ostatních 10 mil. korun bude třeba zvýšit o malé procento umořovací, aby dluh nezůstal věčným.

Rozhled socialní.

Socialním demokratům v parlamentě konečně se podařil jeden opravdu užitečný počin. Dlouho podávali pouhé agitační návrhy, před uzavřením tohoto zasedání přišli konečně s návrhem reelním. A sněmovna, ta „měšťácká sněmovna" návrh jejich skoro jednohlasně přijala. Obyčejně jí vytýkají socialisté, že nemá smyslu pro blaho a zájmy lidu — tam, kde oni svými nemožnými nebo nevčasnými návrhy ji zasypávají. Při návrzích možných a slušných však se sněmovna postavila na stranu jejich i proti vládě, která s návrhem socialních demokratů vyslovila nesouhlas.

Jedná se totiž o zákaz bílého a žlutého fosforu při výrobě sirek. Zákaz tento jest jedním z prvních pokusů mezinárodní ochrany dělnické v Bernu roku 1906 usnesené. Rakousko však přijalo jen polovici bernských usnesení, totiž ochranu žen a zákaz práce noční, ale zákaz bílého fosforu odmítlo. Sirkárny rakouské pracují mnoho pro vývoz a musí zvláště v orientě soutěžiti se státy, které užívají laciného bílého fosforu. Proto ta péče vlády, aby zdražením výroby nepřišly sirkárny, většinou to malé a slabé závody, o svá odbytiště.

Užívání bílého fosforu jest nebezpečno pro dělníky, pro prodavače i konsumenty. Do rukou nejméně vzdělaného publika dává se jed, a to jed nejostřejší a nejhroznější ve svých účincích. Od roku 1893 úmyslné otravy se zdvojnásobily, ale otravy fosforem ze sirek se za tu dobu ztrojnásobily. Viděti tu, že obecenstvo sahá čím dál více k jedu, jejž má všude po ruce; stačí za krejcar sirek, aby otrava byla umožněna. Tak v samé Vídni v posledních 10 letech bylo otrav sirkami přes 1100! Hroznější však jsou účinky fosforu bílého na dělnících. Jen část dělníků je sice zaměstnána při práci s bílým fosforem, ale přes to účinky jsou hrozivé. Od roku 1897 do 1907 onemocnělo z dělníků sirkařských na 400 kostižerem, ze 2500 zaměstnaných tedy celá šestina! Kostižer kostíkový zachvacuje nejčastěji dolní čelist a úplně ji zničí, tak že dělník zohyzděn jest k nepoznání, dá-li se kostižer operací ještě zastaviti.

Do roku 1898 nebyla známa zápalná massa, která by škrtnutím všude se zaněcovala, a proto do té doby státy jen zřídka zákaz bílého fosforu vydávaly. Ale přece i tehdy byl vydán ve Finsku a v Dansku a po roce 1900 ještě ve Švycarech, v Nizozemí a v Německu (vloni). Také Švedsko zakázalo aspoň prodej sirek s bílým fosforem doma (výroba a vývoz není zakázán), Rusko pak sirky s bílým fosforem obložilo dvojnásobnou daní.

K bernské konvenci protifosforové přistoupila kromě států, jež už zákaz měly, ještě Italie a Lucembursko. Nepřistoupily k ní ze západních státův Anglie, Belgie, Norsko a Švedsko z toho důvodu, že prý v nich výroba taková není nebezpečnou, ježto děje se ve velikých závodech, které jsou co nejpečlivěji zařízeny, tak že kostižer mezi dělníky jest jen řídkou výjimkou.

Socialní komise poslanecké sněmovny přijala zákon navržený (13. července) s několika dodatky. Vláda si vymínila lhůtu, aby mohla o něm poraditi se ještě s některými průmyslovými korporacemi. Zákonem od 1. ledna 1912 má býti pod trestem až 3 měsíce vězení nebo pokutou 3000 K zakázána výroba sirek s bílým a žlutým fosforem, a od 1. července 1912 i prodej takových sirek pod pokutou až 500 K, v případě opakované viny i pod trestem odnětí koncesse živnostenské. Dovoz sirek podobných z ciziny bude ovšem rovněž zakázán. V tom ohledu se musí vláda rakouská domluviti ovšem s vládou uherskou, aby i ta podobný zákaz vydala, nebo musila by se pak poříditi kontrola dovozu i proti Uhrám. Spolu přijata resoluce, aby vláda malým a slabým závodům podala pomocnou ruku, aby mohly přejíti od nenákladné k nákladnější výrobě bez velkých obětí. Mimo to navrženo, aby vláda pracovala nad zavedením monopolu sirkového v Rakousku. Tento návrh značící zavedení tíživé nepřímé daně nevyšel od socialistův, ale nijak příkře se proti nestavěli!

*

Vláda (ministerstvo obchodu) v nedávném sezení stálé dělnické rady ohlásila ještě několik podobných zákonů ochranných. Předně chystá se zákon proti otravě olovem v písmolijnách a v tiskárnách (počátkem června konána anketa za tím účelem); co se dále nebezpečí celluloidového týče, jež ve dvou případech hrozných požárů dalo o sobě znáti poslední měsíce, tu vláda pro rychlou nápravu zatím zakročí nařízením. Připravují se dále zákony: ochrana práce žen (po usnesení bernském), úprava práce podomácké podle nasbíraného materiálu (hlavně v konfekci oděvu, prádla a obuvi), a úprava práce dětí.

Při ministerstvě obchodu zřízena nedávnou socialně-politická sekce (ohlášena říšské radě 22. června), která bude na příště vésti a připravovati všecku socialní politiku. Stalo se to, aby se vyhovělo antagonismu stran sněmovních. Když totiž vloni na podzim zřízeno ministerstvo veřejných prací a obsazeno křesťanským socialem (Dr. Gessmannem), strany liberální německá a socialisté tomuto ministerstvu už napřed odnímaly každá jinou kompetenci. Socialisté nechtěli připustiti, aby ministerstvu tomu podřízeno byly věci dělnické, aby tedy bylo socialně-politickým úřadem, němečtí liberálové zase mu odnímali věci technické, a raději by je viděli jen socialním. Proto nové ministerstvo dostalo ze všeho kousek: ze živnostenské politiky, ze stavební péče a ze socialní politiky (věci hornické). Ale hlavní objem socialně-politické péče a roformy zanechán stranou a soustředěn v nově zřízené sekci obchodního ministerstva. Nemožno říci, že by tím bylo se hledělo vyhověti nechuti a požadavku socialních demokratů. Šlo se spíše za ideou účelné organisace, ježto otázky dělnické nejblíže souvisí s průmyslovými, které podřízeny jsou ministerstvu obchodu.

*

V květnu uplynulo 25letí od zavední živnostenské inspekce v Rakousku. Zařízení toto jest první z reforem socialně-politických v naší říši, a jednou z prvních v Evropě vůbec. Během oněch 25 let

poznány přednosti i vady této instituce, a ohlášena též její důkladná reforma. Dozorcové mají zbaveni býti povinností referentských a obdařeni částečně mocí rozhodovací. Rozmnožen má býti stav dozorcův ustanovováním dozorkyň a příručích ze stavu dělnického.

*

Od loňského léta počínajíc klesá stále počet hodin přes čas, k nimž závody musí bráti dovolení, překročuje-li práce denní maximalní dobu pracovní 11 hodin. Klesání této nutnosti pracovati přes čas jistě vyplývá z toho, že nával zákazek a příležitost odbytu jest menší. Tedy samo poklesnutí konjunktury, nadcházející krise průmyslová. Ale možnost jest i ta, jak praví „Soc. Rundschau", že závody snížily během lonského a předlonského roku značně dobu pracovní, a že tudíž práce přes čas teď méněkrát přesahuje až dobu maximalní. Proti prvnímu čtvrtletí roku 1907 klesla práce přes čas v letošním prvním kvartále o 46% při úhrnném počtu hodin, o 54% při počtů dělníkův, o 38% při počtů závodů.

Přes čas pracovalo totiž 168 továren (IV. kv. 1907 210 a I. kv. 1907 271 továren), dělníků z těchto továren přes čas zaměstnáno bylo 10.612 (IV. kv. 12.794, I. kv. 23.230) a počet hodin přes čas byl 570 265 (IV. kv. 446.691, I. kv. 1,107.021), tak že na jednoho dělníka připadlo práce přes čas 53·7 hodin (IV. kv. 34·9, I. kv. 47·7 hodin). Nejvíce případů přesčasové práce obnášelo dvě hodiny přes čas (přes polovičku případův), asi třetinu případů tvořila 1hodinná práce přes čas. Nejdelší zdloužení práce bylo 6 hodin, nejkratší půl hodiny. Čechy se súčastnily práce přes čas v 27%, Morava v 18%, Dolní Rakousy v 19%, Slezsko ve 4% všech hodin. Z průmyslových odvětví nejvíce zaměstnal přes čas textilní průmysl (66% veškeré práce přes čas), jenž stále ještě ze všech průmyslů nejlépe je zaměstnán.

*

Policejní komisař z bohumínského nádraží Fr. Markitan vydal nedávno výsledky své ankety, jakou podnikl ústně i písemně mezi vystěhovalci přes Bohumín z Ameriky se vracejícími. Anketa prováděna během posledních dvou měsíců loňského roku až do ledna letošího. Celkem vztahovala se na 2081 případů, jež nejsouce nijak vybírány, mohou sloužit za průměrné a typické. Vystěhovalců bylo z Rakouska roku 1906 136.358 duší a vrátilo se 27.890 osob, r. 1907 bylo vystěhovalců 194.000 osob a vrátilo se 50.380 duší. Z Uher pak r. 1906 se vystěhovalo 119.780 osob, vrátilo se 67.104, a r. 1907 vyšlo 144.452 a přišlo zpět 124.760 osob. Ve zpracování své ankety autor dotvrzuje známou pravdu, že americké vystěhovalectví přestalo býti z veliké části kolonisačním pohybem a stalo se pouze pochodem výdělkovým. Vystěhovalci jdou za prací do Ameriky, aby si tam něco uspořili a po roce či více letech vrátili se domů. Podle ankety jen sedmá část vrátilů nenesla si úspor, ostatní aspoň něco sebou přinášeli. A velikost úspor byla taková: do 100 korun 7 osob, do 200 K 26, do 500 K 148, od 500 do 1000 K 437, do 1500 K 293, do 2000 K 287, do 3000 K 229, do 4000 K 134, do 5000 K 72, od 5 do 10

tisíc K 93 a přes 10 tisíc K 9 osob. Úhrnem si neslo 1735 vracejících se vystěhovalců 3,811.850 K. Největší střádali byli podle povolání: dělník z lomu kamenného 10.000 K, obuvník 11.000 K, horník 12.000 K, nádenník 15.000 K, krejčí 16.000 K a stolář (modelář) 18.000 korun úspor nesouce. Podle stáří byli vracející se ve věku 20 až 30 let 796, 30 až 40 let 853, 40 až 50 let 274, přes 50 let 68 a pod 20 let 90 osob. V Americe pobylo jich 425 jeden rok, 603 až dvě leta, 552 až tři léta, 255 až 4 léta, 125 až 5 let, 100 od 5 do 10 let a 11 přes 10 let. Nejvíce z nich bylo nádenníků. Řemeslníci tvořili pětinu všech vystěhovalců vracejících se domů. Mzdy měli v Americe pod 1 dollar (4.94 K) 3, od 1 do 1½ dol. 101, od 1½ do 2 dol. 1066, od 2 do 2½ dol. 605, od 2½ do 3 dol. 204, od 3 do 4 dol. 79 a přes 4 dol. denně 12 osob. Horníci, jichž je značný počet mezi vystěhovalci, měli mzdu od 1½ do 2 dol. v 98 případech, od 2 do 3 dol. v 92 příp., od 3 do 4 dol. ve 21 příp. a od 4 do 5 dol. denně v 8 případech. Nejvyšší mzdu denní vykázal mechanik (5½ dol. denně = 26.68 K!) a po 5 dol. denně (24.70 K) měli řeznický, stolař, lijec, zámečník a mechanik. Za byt a stravu platili v Americe měsíčně: nejvýš 10 dol. 339 osob, 10 až 12 dol. 580 osob, 13 až 15 dol. 774 osob, 16 až 20 dol. 287 osob, 21 až 30 dol. 28 osob a přes 30 dol. 16 osob.

Tato drobná statistika nejlépe ukazuje ty poměry, v jakých žijí vystěhovalci naši v Americe aspoň ve valné většině. Tím také naznačeno nejlépe, v čem je ta přítažlivost, jež lidi z naší říše tak do Ameriky láká!

*

„Rivista Internazionale" (Roma, červen) přináší za příležitosti zemědělské stávky v hrabství parmském v Italii z péra známého italského socialního politika professora G. Toniolo přehled reforem agrárních, jaké zavedly dosud státy, jež měly palčivou situaci ve svých poměrech nájemců polních a dělníků zemědělských: zvl. vývoj agrárního zákonodárství v Anglii (pro Irsko a Skotsko), v Prusku, ve Francii. A vypočítává, co učiněno dosud v Italii samé: Crispi podal návrhy o latifundiích sicilských (1894), Luzzati o drobných statcích (1905), Pantano žádal (1906) za vnitřní kolonisaci, ale vše to zůstalo pouze v návrhu! Rozebíraje pochod agrární reformy podle forem vlastnictví pozemkového (1. veřejné pusté pozemky, ale jež možno zmeliorovat, 2. obecnosti, 3. služebnosti a kolonat), udává jak se kde formy ty pod vlivem účelné politiky agrární přetvořují a navrhuje pro Italii týž pochod pro vnitřní kolonisaci celých těch milionů bezzemků, kteří jako nájemci, či čeleď deputátní žijí na bezčetných velkostatcích italských.

Školství.

Na sjezdě katolického učitelského spolku na Velehradě sděleno, že spolku za loňský rok přibylo 250 nových členů. Někteří z mladších učitelů žádali si ve „Vychovatelských Listech“ polemickou rubriku. Příklad pokrokových listův učitelských mimoděk vábí. Ale sjezd nedovolil, aby se „Vych. Listy“ daly na scestí pusté polemiky.

„Volná Škola“ naříká, že „klerikálům“ přece se snad podaří už na rok otevříti ta „pedagogická monstra“, katolické učitelské ústavy (v Olomouci a v Praze). Věří, že zlákají tam mnoho mladíkův. Ale utěšuje se touto perspektivou. Učitelky samo sebou více nakloněné ku klerikalismu vychovávány jsou v osmi klerikálních pedagogiích klášterních a na dvou poloklerikálních ústavech státních, na jednom městském pedagogiu a na dvou volných, teprve započavších svou působnost (Val. Meziříčí a Přerov). Z těchto tedy ještě ani nevyšlo protivážných řad neklerikálních učitelek. A přece přes to všecko jen asi dvě tretiny učitelek hlásí se ku klerikalismu (opravdu ani to ne!). A učitelky jsou prý mimoděk v tu stranu puzeny nekollegiálností učitelův a celým tím smutným socialním postavením svým. Jest prý jisto, že mladí lidé vyšlí z katolických pedagogií nebudou ani z těch dvou třetin klerikálními, ale že dohánějíce rychle po vyjiti z ústavu ve vzdělání svém, oč v ústavě budou oloupeni, brzy se poznají a vstoupí do řad pokrokového učitelstva jako nejlepší jeho předborci! Útěchu „Volné Škole“ zcela připouštíme! Jisté jest, že část odchovanců změní náladu a směr školy v životě; pro mnohé je to prostý psychologický zákon.

*

Na všeslovanském sjezdě pokrokového studentstva v Praze koncem června scházela sice mládež polská a ruská, jsouc jen několika málo delegáty zastoupena (nevěřila prý pokrokovosti sjezdové!), ale přece v pokrokovém duchu mluveno mnoho. Hlavní smysl všech řečí byl: nespokojenost s dnešními poměry v ohledu národnostním i kulturním. Do rodiny slovanských národů přijati jako autonomní větve vedle Ukrajinců-Malorusův i Bělorusové a Kašubové (na Baltickém moři západně od Gdanska) S několika stran žádána koedukace (výchov děvčat i hochů) na středních školách a ovšem odstranění náboženství ze škol

*

Bohoslovecko-studentská akademie velehradská letos až na polovici srpna položená obrala si pro přednášky na schůzích pěkný a časový program: Vladimír Solovjev a křesťanství, Svatý Jan Zlatoústý a Cařihrad, Naše místní jména (prof. Prasek), Úkoly katechety (Dr. Nábělek).

Katoličtí studující insbručtí vydali provolání ke kollegům ostatních universit, aby příštím rokem přišli do Insbrucku sesílit jejich řady. Totéž provolání vydali už napřed studenti pokrokoví. Jak známe naše katolické lidi, spíše se takovým poměrům vyhnou, než aby se v ně

vydávali, samochtě do boje jdouce. To už radikální spíš někoho uloví, neboť tam bojovnost jest konstantní náladou strany!

Radu, napřed vychovat katolické docenty a professory dříve než přikročí se k založení katolické university solnohradské, odmítá nějaký katolík řezenský v tamním „Korrespondenzblattě“ duchovenském z toho důvodu, že na dnešních universitách takový katolický docent neobstojí. Že vychování řady takových mužů stálo by mnoho času i nákladu. Spíše že se dojde cíle brzkým zřízením university samé.

*

V „České Mysli“ rozebírá J. Spálený požadavek dovzdělání učitelstva středoškolského po stránce filosoficko-pedagogické. Učitelstvo středoškolské nezná ani didaktiky ani pedagogiky, neumí tudíž na mládež působit a ji vyučovat. Všeobecně se k tomu konci volá aspoň po pedagogických seminářích na fakultě filosofické, nebo po zvláštním oddělení pedagogickém při ní, jež by bylo jakési „prakticum“ nad „theoretikem“ nebo vedle něho. Při kvalifikaci učitele středoškolského mělo prý by se hledět více na učitelskou a vychovatelskou schopnost, než na vědeckou zdatnost. Zvláště pro vyšší třídy gymnasijní že je třeba dobrých vychovatelů, celých mužův a charakterů. Reforma školská vůbec má začíti od vrchu: napřed university, pak střední školy a konečně obecné školy. — Správno! Ale nedělati pak zase z učitelův obecné školy professory!

*

Slovácké listy sdělují o následcích školského zákona Appónyiovského: Do evangelické školy v Březové přišel školní dozorce a zkoušel dítky z maďarštiny, když viděl, že maďarsky neumí, oznámil to ministrovi. Tento požádal superintendenta, aby březovské učitele odstranil. Superintendent to ihned učinil. Podobně stalo se i na škole v Myjavě A to se děje na školách soukromých, jež si dosud církevní (tu evangelíci) obec udržuje sama. Jak to teprv půjde asi na státních školách samých. Ovšem kdyby maďarští dozorci hleděli takto přísně na všecky vyučovací předměty, a třeba už spolu i na tu maďarštinu, na škodu slováckých dítek by to nebylo!

*

V rusínské „Nivě“ katecheti sjednocených rusínských škol stěžují si na své postavení. Jsou podle zákona na roveň postaveni ostatnímu učitelstvu a přece mají vysoké vzdělání, učitelé jen středoškolské. Jsou často i odstrkováni velmi dlouho, než dojdou definitivního místa, jen aby se ušetřilo na nich ty 4 až 600 korun! Srovnáni jsou s ostatním učitelstvem, podřízeni jsou ovšem jako ostatní i řediteli školy, jenž má právo je kontrolovat, hospitovat v jejich hodinách — ač vzděláním stojí pod nimi. Ba na ženských a jmenovitě na klášterních ústavech podřízeni jsou mnohdy i „matečce“ (představené), jež kromě svého řeholního hábitu nemá jiné kvalifikace.

Rusínští katecheti nemají jiných řádů v tom ohledu než naši. Ale věříme, že jim tytéž poměry přicházejí těžší, jsouť ženati! A tu i postavení i plat i zevnější decorum padá více na váhu. Člověk jest mimoděk citlivější!

Archiv literární.

Dva dopisy Bedřicha Smetany.

K dějinám provozování »Prodané nevěsty«. — Podává *A. O. Plešovský.*

V pozůstalosti zesnulého vydavatele „Opavského Týdenníku“ pana Rudolfa Hilla našel jsem dva patrně jemu adresované původní dopisy Bedřicha Smetany. Týkají se provozování „Prodané nevěsty“ na městském divadle v Olomouci za divadelní sesony 1878—79. První jest opisem odpovědi, kterou dal Smetana ředitelstvu divadla v Praze na poptávku, svoluje-li k provozování „Prodané nevěsty“ v Olomouci. Kdo se u pražského divadla ptal, není z dopisu zřejmo. Snad to byla správa městského divadla v Olomouci sama Podnět však k vyjednávání o provedení „Prodané nevěsty“ v Olomouci dal beze vší pochyby p. Hill, který tehdy (1876—1882) byl redaktorem „Pozora“ v Olomouci, kdež pilně súčastňoval se spolkového ruchu a velmi horlivě obíral se zpěvem i hudbou. Měl-li ještě jinou příčinu k tomuto podnětu, nemohli jsme zjistit. Jest možná, že i v této sesoně jako v příští (1880—81) dlela u městského divadla v Olomouci chvalně známá zpěvačka Zdenka Šipková, která mimo Olomouc vystupovala také na německých divadlech v Brně, ve Vídni a v Opavě (?). Byla to uvědomělá Češka a pěstovala zejména v Olomouci styky s tehdejšími vlasteneckými kruhy. Hill měl s ní i osobní korrespondenci i je tudíž na snadě, že pokus uvésti na prkna německého divadla v Olomouci „Prodanou nevěstu“ byl jejich společnou prací.

Ale pokus tento tehdy se nezdařil. Vidíme to z druhého dopisu Smetanova, v němž naléhá na odpověď na svou nabídku a podmínky o provozování své opery. Dle všeho mistr se buď odpovědi nedočkal a, došla-li, došla pozdě, snad už po ukončení sesony. S provozování „Prodané nevěsty“ tehdy sešlo úplně a minulo ještě plných 13 let, než krásné dílo Smetanovo bylo v Olomouci provedeno. Stalo se tak teprve roku 1892, a to ovšem česky. „Prodanou nevěstu“ provedl pěveckohudební spolek „Žerotín“ poprvé 3. prosince 1892, načež opakována den na to 4. a pak ještě 18. prosince. Odtud téměř ročně uváděl ji „Žerotín“ na scenu dvakrát i třikrát a do roku 1906 provedl ji celkem 23krát, kteréhož počtu nedocílil žádný jiný spolek, který se o provedení „Prodané nevěsty“ pokusil. „Žerotín“ v dalších těchto letech „Prodanou nevěstu“ provedl: roku 1893 třikrát (8. ledna, v červenci dvakrát), roku 1904 dvakrát (27. a 28. října), roku 1895 dvakrát (5. a 6. října), roku 1896 třikrát (7., 8. a 15. prosince), roku 1897 dvakrát (4. a 5. prosince), roku 1899 dvakrát (6. a 7. května), roku 1903 dvakrát (24 a 25. října), roku 1904 dvakrát (v listopadu) a roku 1906 dvakrát (v květnu).

Německá premiéra „Prodané nevěsty“ v Olomouci byla teprve roku 1895.[1]) Uvedl ji ředitel německého divadla Berghoff 9. března 1895

[1]) Data s velkou ochotou zaopatřil nám p. R. Promberger, nakladatel v Olomouci, začež mu srdečné díky vzdáváme.

a opakoval ji do 7. dubna 10krát. Dávána byla 9, 10, 14., 17., 20, 25. a 31. března, 4., 6. 7. dubna. O dvě léta později provedl ji 3krát ředitel Lesser a to 28. a 29. září a 20. října 1898. Tento ředitel provedl také 13. listopadu 1897 jinou Smetanovu operu „Dalibora“.

Oba Smetanovy dopisy datovány jsou z Jabkenic, vesnice to za Nymburkem v Čechách, kdež tehdy mistr dlel u své dcery Žofie, provdané za knížecího lesmistra Josefa Švarce. Smetana byl tehdy již úplně hluchý (od r. 1874), ale ještě pilně pracoval (za hluchoty napsal ještě opery „Hubička“, „Tajemství“, „Čertova stěna“, „Viola“) a poměrně bedlivě sledoval hudební ruch. Než již tehdy přepadávalo ho sklíčenost, která v roce, kdy psal tyto dopisy, značně byla již stoupla a brzo na to (1880) propukla v určité příznaky nervové choroby, jež poslední dny zastřela život Smetanův závojem duševní mrákoty (zemřel 12. května 1884).

Dopisy, z nichž zejména první jest velmi zajímavý, uveřejňujeme ve věrném opise i s poklesky mluvnickými. Stopy sklíčenosti, kterou právě pro tu dobu životopisci zaznamenávají, z nich nevidět, naopak velmi jasně a rozvážně mistr projednává své záležitosti.

*

Velectěný pane!

Jakmile jsem obdržel od ředitelstva pražského divadla poptavku, jest-li svoluji ku provozování „Prodané nevěstě“ v Olomúci, dal jsem ihned odpověď do Prahy ředitelstvu divadla, že mně to bude těšit, bude-li se v Olomuci dávat, a přidal jsem též podminky, a sice:

1. Že si má buď ředitel Olomuckého divadla, aneb nějaké komité opatříti opis partitury na své útraty. Neb já mimo svůj starý, příliš roztrhaný původní manuscript, který nyní pro samé opravy není k potřebě, nemám žádného opisu svého díla. — V tom pádu se musí ředitel na ředitelstvo Pražské obrátit.

2. Že právo provozovací platí pouze pro Olomouc a pro nynější saisonu, vyjímaje, že by nynejší ředitel Olomucký chtěl moji operu si co vlastnictví zakoupit, kde by arciť zvláštní smlouvu se mnou udělati musel.

3. Z každého představení žádám tantièmy 10 percent z brutta, jak to ze všech divadel, kde se dávala dosud, užívám.

Přijmete-li tyto podmynky, tak prosím by jste se ráčili obrátit na ředitele Pražského divadla, by Vám partituru neprodléně zaslal i s klavírním výtahem, v kterém jedině německý text otištěn jest, z kterého výtahu se může lehce do opsané Vaši partitury vložit. Poněvádž recitativy v klavírním výtahu nejsou otištěny, tak bych já Vám je již s průvodem orchestralním zaslal, aneb do Prahy ředitelstvu, aby je přiložilo, v padu, že by se měla opera v Olomouci dávat. Ty by se ale museli opsat, a mně můj original zaslat nazpět, poněvádž druhého nemám.

V pádu, že by ředitelstvo Pražské nemělo klavírniho výtahu, museli by jste si ho zaopatřit u nákladatelství hudebním v závodě

p. Em. Starý-ho, v Praze Bredavská ul. č. 13. který veškeré exempláry klavírního výtahu v záloze chová. Knížka s německým textem neexistuje. Německý text se musí z klavírního výtahu opsat. Podotýkám, že německý text je dosti chatrný, sem a tam i směšný. Bohužel nebylo nikoho, kdo by byl lepší napsal.

Příjmou-li se moje podmínky, a ustanoví-li se definitívně představení, tak prosím, by se i mně to písemně dalo vědět, abych rečitativy s německým textem mohl přiložit, které by se mně po opisu zase **museli vrátit nazpět.**

Přeje šťastného a zdarného vysledku mám tu čest se znamenati ve vší uctě

Vašnostem

oddanný

Bedř. Smetana.

Jabkeníce u Loučeně dne 11. unora 1879.

Velectěný Pane!

Měl jsem tu čest na Vašnostina poptavku, pod kterými vymínkami by se moje zpěvohra: „Prodaná nevěsta" mohla dávat v Olomouci ještě o nynější saisoně, ihned moji odpověd Vašnosti zaslati, kde jsem tyto výminky tantièmy — naznačil, a zároveň poukázal, stran propujčení aneb opsání partitury aby se sl. dív. ředitelstvo Olomucké na ředítelstvo Pražské obrátilo.

Od té doby nedostal jsem od nikud žádnou zprávu, jak se ta věc vyřídila, soudím ale dle mlčení a pokročilosti času, že bezpochyby z toho sešlo.

Byl bych Vašnosti velmi zavděčen, kdyby jste si nelenoval, a mě o celé záležitosti nějakou zprávu zaslati ráčil.

Mám tu čest se znamenati s veškerou uctou

Vašnostem

oddaný

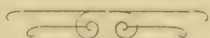
Bedř. Smetana.

Jabkeníce u Loučeně 13. března 1879.

Ročník XXV. Číslo 9.

HLÍDKA.

O psychickém kontagiu.

Napsal MUDr. Josef Vinař.

Psychickým kontagiem neboli duševní nákazou rozumí se úkaz přenášení stavu duševního s člověka na člověka. Název „kontagium“ vzat jest dle analogie nemocí tělesných; kontagiosními zovou se ony choroby, které se stykem přenášejí s tvora na tvora, na př. spála, neštovice, ozhřívka, příjice. Příčinou přenosnosti, účinnou látkou, která nákazu působí, jsou bakterie a jejich produkty.

Mluvíce o duševní nákaze musíme si býti vědomi, že vyjadřujeme se obrazně. Duševní i tělesný pochod jsou si podobny ve svém výsledku, nejsou však totožny svou podstatou. Nejedná se zajisté při pochodu duševním o přenesení nějakých mikrobů nebo molekulárných částeček, kterými by se stav duševní, ať normální nebo chorobný sděloval. Stýká-li se kdo s nemocným stiženým progressivní paralysou, nemusí se obávati, že by tělesným dotykem mohl nemoc na sebe přenésti. Způsob celého děje je zde jiný: prostřednictvím jsou projevy duševních stavův a smyslové orgány.

Pokusím se tento pochod zevrubněji rozebrati.

Nějaký člověk jest ve stavu bujné veselosti. Jeho duševní stav projevuje se na venek pohledem, posuňky, smíchem, mluvou, zpěvem. Tyto zevní jevy vnímá svými smysly člověk druhý, jehož stav jest odchylný. Stýká-li se po delší dobu s oním člověkem veselým, tu se konečně také rozveselí, rozesměje, změní svou náladu. Tak bývají veselí lidé dobrodiním pro rodinu, pro společnost, s níž se stýkají; naopak lidé naříkaví, querulanti jsou jiným lidem zdrojem nálady špatné, kazí rozmar a jsou pro své okolí postrachem.

Duševní stavy samy jsou sice nesdělitelny, avšak způsobem právě popsaným může člověk na druhého působiti tak, že vzbudí v něm stav duševní podobný stavu vlastnímu.

Ne všecky stavy duševní se přenášejí stejně snadno. Nesnadno se přenáší všecko, co náleží do sféry myšlení: představy, úsudky. Avšak to, co patří do oboru cítění a chtění: city, nálada, emoce, vášně, pudy přenášejí se rychle a snadno. Jsou tedy zvláště způsobilé k přenášení ony stavy málo jasné, málo uvědomělé, špatně vyslovitelné.

Každý takový subjektivní stav provázen je zevním reflexem: zrudnutím v tváři, pohybem, posuňkem, stažením mimických svalů. Tento zevní korrelát postřehne druhý člověk; ten tomuto primitivnímu, přirozenému reflexu snadno porozumí, nabude ponětí třebas jen nejasného o tom, jaký jest duševní stav prvého.

Zde pak třeba počítati s jednou vlastností duše lidské, která má také jistou podobnost s úkazy ve tvorstvu nižším. Míním zde napodobivost, snahu akkomodační. Člověk, když vidí, že druhý zívá, zívne si mimovolně také; rozesměje se nebo rozpláče bezděky, když vidí smáti se nebo plakati druhého; radovati se s radujícími, plakati s plačícími je zákon přírodě odpovídající, zákon v pravdě psychologický. Pohyby tělesné rovněž vábí k napodobení. Když na vesnici přijdou komedianti, provazolezci, chodí po celý týden kluci po hlavách.

I vyšší pochody duševní podléhají témuž zákonu napodobení. Při četbě románu nebo dramatu bezděky vžije se člověk do úlohy toho kterého reka, s ním trpí, raduje se z jeho vítězství; čtené frase a obraty si přisvojuje, sám jich v řeči užívá.

Arci že při vyšších, komplikovanějších pochodech duševních nestačí prostý reflex a jeho vnímání, aby ve člověku druhém se vzbudil stav podobný. Zde je zapotřebí ještě řeči s jedné a porozumění s druhé strany.

Ona napodobivost, o níž byla řeč, jest původně neuvědomělý, bezděčný pud. K němu může ještě přistoupiti akce úmyslná: se strany individua prvého, řekl bych indukujícího, přesvědčování, domlouvání, napomenutí, příkaz; se strany osoby druhé pak poslušnost, oddanost, důvěra: pak jest výsledek ještě značnější.

Tím je zároveň dotčena otázka, který druh lidí je schopen býti indukujícím, a který druh jest určen býti podroben kontagiu, čili kteří lidé při zjevu duševní nákazy jsou aktivní a kteří passivní. Lidé indukující jsou ti, kdož postavením společenským, silou, energií nebo nadáním výše stojí nad jinými. Passivními jsou lidé slabí, neuvědomělí, neodhodlaní, odvislí, děti, starci, ženy.

Dějiny světové jsou plny příkladů tohoto rozlišení v lidi aktivní a passivní. K aktivním patřili všichni, kdož vtiskli ráz své době, kdož dovedli své myšlence a svému mínění zjednati platnost; passivními zůstali oni, jichž nadání k takovému úkolu nedostačovalo.

Způsob přenášení nákazy jest dvojí: bezprostřední a prostřední; prvý děje se přímým stykem dvou osob, při druhém přenáší se nákaza prostřednictvím osoby třetí nebo četbou.

Tento právě jmenovaný způsob jest pro dobu naši symptomatický. Tisk jest dnes prostředníkem dobrého i zlého, je také přenášečem duševní nákazy. Tiskem šíří se národní nadšení, třídní štvanice, zprávy o vraždách, o popravách a obecenstvo všecko konsumuje. Účinek tisku není lhostejný, zvláště účinek na mládež, která jest, jak řečeno, přístupná kontagiu, a při své důvěřivosti podává nákaze výživnou půdu. U mládeže jest pud napodobivosti velice mocný, od myšlenky ke skutku krok nepatrný. Je známo, jak žáci utekli z domova, aby se súčastnili války v jižní Africe nebo ve východní Asii; snad jsou i v paměti truchlivé případy, jak hoši napodobovali popravu živě v novinách vylíčenou tak věrně, že nějaký mladý život při té hře padl za obět.

To, co dosud pověděno bylo všeobecně o stavech duševních, platí také specielně o stavech chorobných, pathologických.

Počněme od nemoci poměrně lehčí — od neurasthenie. Nervosa jest opravdu nemoc nakažlivá v našem smyslu. Kdo se stále stýká s nervosním člověkem, stane se za čas nervosním, popudlivým, podivínem. Zajisté mi přisvědčí každý, kdo byl někdy zaměstnán v úřadě, že hotovým neštěstím pro člověka jest míti nervosního chefa.

Horší ještě jest paranoia — choroba vyznačená stihomamem. Roku 1905 uveřejnil nynější docent psychiatrie Dr. Janský v „Klinickém Sborníku“ zajímavý případ. Ve venkovské rodině byl mladý muž stižen paranoiou, viděl všude nepřátele, vedl soudní spory o nepatrné věci, prohrával proces za procesem, nepozbýval však pevného přesvědčení, že jest v právu a čím dál tím více se utvrzoval ve vědomí, že děje se mu všude křivda. Toho přesvědčení nabyli znenáhla i ostatní členové rodiny, zvláště jeho bratr, neboť všichni se podrobovali jeho mínění, pokládajíce ho za nejchytřejšího, za výkvět rodiny. Konec konců byl ten, že oba bratři octli se v blázinci a byli od sebe odloučeni. Tu se objevil ten výsledek, že druhý bratr, jsa sproštěn vlivu prvého, od svých delirantních představ znenáhla upouštěl, až se stal normálním, rozumným, kdežto prvý zůstal choromyslný dále.

Podobně nakazí člověka styk s melancholikem, s osobou stiženou amencí, manií.

Nutno ještě zmíniti se o jedné formě nákazy, která nemá nic analogického v oboru chorob tělesných. Při tělesných nemocech je samozřejmo, má-li se stykem přenésti choroba s osoby *A* na osobu *B*, že nejprve musí osoba *A* býti skutečně a ne jenom zdánlivě nemocna. Avšak při stavech duševních je tomu jinak; zde je také možný případ, že osoba *A* jest v duševním stavu zcela normálním, a přece indukuje abnormní ideje, chorobný duševní stav osobě *B*.

Nezapomínejme, že člověk je schopen lháti, se přetvařovati. Mohu tedy druhého uvésti v duševní stav, kterého sám nemám. Mohu jiného rozveseliti tím, že tvářím se veselým, třeba že jím nejsem; mohu jiného postrašiti tím, že se stavím, jako bych se bál, a nebojím se.

Uvádím jako klassický příklad Shakespeareova Othella. Jago dožene důvěřivého, vznětlivého mouřenína k šílené žárlivosti a ku vraždě manželky ustavičným opakováním opatrně, zavinutě pronesených lží.

Lež a přetvářka staly se příčinou mnohého skutku zločinného; mnohý člověk v jádru dobrý dohnán byl ke skutku přímo šílenému od člověka jiného, který sám by byl podobného skutku neprovedl, ale jiného k tomu poštval. Příkladem jsou kejklíři, mamiči, agenti, provokatéři — falešní proroci v rouše beránčím, jejichžto vlčí povaha pozná se teprve po ovoci.

Na tomto místě dala by se připojiti kapitola o myšlenkách vnucených, o suggesci, o hypnotismu, nechci však na tyto zjevy dále zacházeti, neboť každý z nich tvořil by rozsáhlé thema pro sebe, což by nás zavádělo příliš daleko. —

Přistupuji ke druhému oddílu pojednání o duševních n á k a z á c h. Dosud měli jsme na zřeteli poměr dvou individuí, z nichž jedno jest aktivní, druhé passivní. To jest případ nejjednodušší, od něhož nutno vycházeti. Poměry ve světě jsou však spletitější, našemu zkoumajícímu zraku nejeví se jen jednotlivci, nýbrž i větší skupiny, celky, massy, davy. Chci tedy nyní vzíti v úvahu poměr: jedince naproti množství — a množství naproti jedinci.

Bylo řečeno, že význačné osoby historické vtiskují ráz své době, naopak pravíme zase, že každý člověk jest více méně synem své doby, maje od svých předchůdcův i vrstevníků soubor poznatkův a názorů, které tvoří světový názor té které doby, řídě se jejich tradicemi, konvencemi, předpisy společenskými.

Člověk stojí pod vlivem svého okolí — milieu (prostředí). Lidé přináležící určitým skupinám liší se od sebe duševně, někdy také zevnějškem; tak liší se měšťák od venkovana, Čech od Němce, Maďar od Slováka, křesťan od žida nebo mohamedána, člověk moderní od starověkého. Skupiny lidí mají svou vlastní psychologii; od individuelních zvláštností musíme abstrahovati, zbudou nám pak znaky společné, pro určitou skupinu charakteristické.

Naproti jmenovaným skupinám stálým, národům, náboženstvím, třídám, kastám stojí skupiny náhodné, t. j. množství lidí na jednom místě shromážděné. Tyto právě s našeho stanoviska při pojednání o duševní nákaze zasluhují obzvláštní pozornosti.

Tím dospěli jsme ku thematu, které častěji bylo projednáváno pod názvem „psychologie davů“, poněvadž zde vystupuje jako předmět našeho zkoumání dav, množství; Němec to nazývá „die Masse“, po francouzsku „la foule“, vlašsky „folla“. V české literatuře zasluhují o tomto předmětě povšimnutí přednáška Dra Heverocha (nyní professora) ve Spolku českých lékařů roku 1898[1]) a kniha Le Bona, Duše davů vyšlá v překladě z francouzského roku 1897.

Nechci se náhledův a dedukcí obou autorův ani přidržeti ani s nimi polemisovati, pokusím se nezávisle o výklad základních principů psychologie davů.

Slovem dav rozumíme soubor lidí na jednom místě shromážděných, jejichž duševní akce se nese jedním význačným směrem. V davu přichází k platnosti celek, naproti tomu klesá význam jednotlivce. Srovnal bych dav s koulí sněhovou; jako při kouli přestaneme viděti jednotlivé vločky majíce před očima celek, tak i v davu jest potlačena individualnost. Aby pak se skupina jednotlivců sloučila v dav, je třeba jistého impulsu, mohutného hnutí duševního, které tyto jednotlivé součástky srazí v dav, v massu. Jednou je to nadšení, radost; podruhé hněv, vztek, rozčilení, vášeň; jindy strach, zděšení, hrůza.

Vezměme do ruky dějiny válek křižáckých. Vojska táhnou ku Svaté zemi plná nadšení a horoucí touhy prolíti krev za osvobození hrobu Spasitelova. To jest příklad davu nadšeného.

Také za revoluce francouzské vidíme davy, ale davy zuřivé, naplněné vztekem, které pálí, drancují a vraždí. Z tichého občana stává se zuřivec, divoká šelma po krvi žíznící.

Panika v divadle, kde z klidného diváka při pouhém výkřiku „hoří“ se stává zběsilec bez rozmyslu, kde všecko se hrne slepě ku

[1]) O psychologii davů. Nákl. Bursíka a Kohouta v Praze.

dveřím rvouc se do krve a samo sobě dělajíc překážku, představuje dav ustrašený.

Tedy individuum v davu ztrácí svoji osobitost, ukáže se pojednou zcela jiným nežli když jest isolováno: klidný člověk stane se zuřivým, rozvážlivý bezhlavým, váhavý odhodlaným, spořivec marnotratným.

Účinek davu na člověka nemusí tedy býti zlý. V davu dosáhne člověk často nadšení, udatnosti, vytrvalosti, které isolovaný nedostihne.

Vzorem odhodlaného, na smrt hotového davu byli japonští vojáci při dobývání Port Arthuru, při útoku na známý 203metrový pahorek. Hnali se do jisté smrti, z několika set mužů sotva jeden dostal se v dešti kulí k cíli, a přece nedali se zastrašiti, neřídili se snad hlasem rozumu, postupovali slepě v před, až aspoň někteří k cíli dospěli. Takový dav jest opravdu nepřemožitelný.

Bohužel často jest účinek davů na člověka zlý. Mnohdy bývá v davu zatčen a pak odsouzen pro násilný skutek, pro zlovolné kažení cizího majetku, pro žhářství, pro týrání na těle, třebas i pro zabití člověk, který by, jsa isolován, takového skutku jakživ se nebyl dopustil. V takovém případě člověk se v davu snižuje, ztrácí světlo rozumu, stává se hluchým pro své svědomí.

Jak si tedy vysvětlíme tento úkaz, že dav člověka tak přetvořil, jemu indukoval duševní stav, který jinak by zde nebyl?

Postavme vedle sebe dva lidi a srovnávejme je po stránce duševní. Shledáme na nich jisté znaky společné a jiné příznaky differentní. Čím více lidí pozorujeme, tím méně bude znaků společných, tím více bude rozdílů. Když se množství srazí v dav, bude společným znakem, jak již řečeno, jedno význačné hnutí duševní, to najde všude ohlasu, roste, dosáhne nebývalé výše, kdežto vlastnosti individuelní, odlišné navzájem se potírají. Mizí tudíž v davu starost o vlastní zájmy, osobní i mravní ohledy, sebeovládání, autokritika.

Jest pochopitelno, že spíše se shodnou lidé na poli citu, v oboru vůle než na poli intellektuelním. City nemají tolikero odstínů, tolik různých variací jako myšlenky. Snadno najdeme větší počet lidí ovládaných stejným citem, stejnou snahou, ale stěží najdeme několik lidí se stejnou myšlenkou. Také jsem se pokusil dokázati, že zjevy citové a volní mají vyšší kontagiositu, že přenášejí se snadno a rychle, kdežto sdílení myšlenek jest pozvolné, komplikované. Proto nepřevládají v davu myšlenky, rozum, myslící stránka duše, nýbrž city, emoce, vášně, ty pak se sčítávají, stupňují a dosáhnou netušené výše. Myšlenky vyžadují klidu, sebrané pozornosti, libují si v samotě. V davu staly se sice

veliké události válečné, převraty dějinné, za to však v klidu a v ústraní objeveny byly nejdůležitější poklady myšlenkové.

I jisté druhy umění hodí se pro dav. Tak na př. zpívání nějaké národní hymny nebo válečné písně probouzí nebo zvyšuje nadšení; vojenská hudba dovede zelektrisovati unavené, na mysli pokleslé zástupy.

Mám za to, že úkazy, které pozorujeme u davů, dají se logicky a psychologicky vysvětliti na základě poznatků nabytých ze studia lidské duše, lidského individua, a dokonce nepokládám za správné mluviti o psychologii davů jako o něčem naprosto odlišném od psychologie obyčejné. Tak na př. vystupuje-li u davů vědomí moci, síly, je to jen přirozený úkaz, že více lidí má větší odvahu než jednotlivec. Však se za touto zdánlivou statečností davu často skrývá zbabělost jednotlivců. V davu demonstrujícím obyčejně si myslí každý, že nebude osobně hnán k odpovědnosti, nikdo nechce státi v první řadě, jedná-li se o to, aby se zvolil řečník nebo delegát, ukazuje jeden na druhého. Hrozí-li nebezpečí, má mnohý odvahu jen proto, poněvadž se domnívá, že rána netrefí zrovna jeho, nýbrž snad souseda.

Zajímavo jest pozorovati po té stránce jednotlivce toho „davu" po různu a ve společnosti. U t. ř. „proletářů" (i „vzdělaných" často) pěstuje se hned od malička pěkný zajisté zvyk, insultovati veřejně na potkání osoby jiné strany aneb i neznámé, mají-li na sobě náhodou lepší kabát nebo klobouk, insultovati je slovy nebo posunky (pliváním atd.). Jednotlivec jednotlivci poměrně málokdy to udělá, aspoň málokdy zcela zřejmě, na př. nadávkou, spíš ještě posunkem, tím méně dvěma nebo třem. Jdou-li však dva nebo tři takoví soudruzi pohromadě, tu se vtip jejich hned rozváže, někdy i třeba vůči celé společnosti. Tu bázeň jen z části rozhoduje jaksi nevědomky: uličník takový může zcela jistě předpokládati, že se s ním rváti nebudete a jinak ho ztrestati nemůžete. Ale přece tajný strach se hlásí, neboť obyčejně si napřed dobře prohlédnou postavu a hůl insultovaného zkoumajíce, čeho by se od něho asi nadíti mohli. Více tu as působí zmíněný pud sdílnosti vůbec, jenž i vzdělance v rozjařené společnosti někdy svede k příliš hlasitému sdělení myšlenek o mimojdoucích, a ještě více pud vyznamenati se před soudruhy nějakým úkonem stavovské kurážnosti, schválně pěstované a ovšem i stavovským terrorem udržované. Nejednou když přešli, slyšíte za sebou výkřiky: A, žes ho nerýpl, žes mu jednu nedal a pod.

Podav takto aspoň v náčrtku charakteristiku davu, přistupuji ku stanovení poměru jednotlivce k davu. Stanoviti tento poměr jest nutné, chceme-li s mravního stanoviska pohlížeti na člověka v davu

a ptáti se po jeho příčetnosti. Rozvrhuji poměr jednotlivce k davu na tři modality:

1. jednotlivec stojí pod vlivem davu;
2. jednotlivec jest prost vlivu davu;
3. jednotlivec ovládá dav.

První modalita jest nejčastější. Člověk stojí pod vlivem množství, chová se jako jeho okolí, křičí, tluče, rozbíjí, volá „hosanna“ nebo „ukřižuj ho!“ jako druzí.

Daleko řidší jest druhá možnost: člověk uprostřed davu nepodlehne vlivu okolí, zachová si rozvahu a svobodnou vůli. Tážeme se, jsou-li vskutku takoví lidé. Ano, jsou, třeba že někteří autoři tomu nechtějí. Jsou lidé při revoltách, kteří uprostřed davu nevzkypí; jsou lidé, kteří při panikách neztratí hlavy. K tomu jest arci zapotřebí silné individuality; znaky odchylné musí míti vrch nad oněmi, které se shodují s davem Ale několik těch lidí se snadno přehlédne, divák jich ani nezpozoruje.

Třetí možnost: jedinec se stává vládcem davu.

Vezměme ještě jednou za příklad paniku, o níž byla už několikráte zmínka. Často se stalo, že ve všeobecném zmatku jeden člověk vhodným voláním dav ukonejšil. Zde jedná se o vhodné slovo v pravý čas. Začasté postačí dobrý vtip, aby připravil dav o celé nadšení a o celou odvahu. Vynikající politikové, vojevůdci, demagogové, zakladatelé náboženských společností byli takovými praktickými psychology. Dovedli své myšlenky davům suggerovati a tím je pro sebe získati. Zvláštního pak podivu zasluhují ony osoby, které dovedly vzkypělému davu dáti směr přímo opačný, které obratily proud, aby tekl nazpět. Za příklad uvádím Marka Antonia dle Shakespearova Julia Caesara, který chytře vypočítanou řečí dav římský pro Bruta nadšený obratem ruky popudil proti Brutovi a proti vrahům Caesarovým.

Zbývá mi jen vyvoditi z nauky o duševním kontagiu praktické důsledky.

S mravního hlediska vzato, jest přenášení stavů duševních, ať úmyslné či neúmyslné, akt indifferentní. Dobrým nebo zlým stává se dle toho, jaký je ten stav, který se druhému indukuje, dle toho můžeme sestaviti celou stupnici od nejlepšího do svrchovaně zlého a záhubného.

Na tomto principu zakládá se výchov, t. j. úmyslné působení člověka staršího na mladšího, při čemž se přenášejí, nebo aspoň mají přenášeti zvyky a vlastnosti dobré. Záležíť zajisté při každém výchově nejen na slovech a pobídkách, nýbrž i na živém příkladě.

Naopak může duševní nákaza býti příčinou činu zlého, provinění, tak že spadá pak do oboru právníka a soudního lékaře. Ve mravouce přichází k platnosti duševní nákaza při pohoršení, při svádění, při hříších cizích. Jak těžké jest provinění státi se příčinou zlého skutku jiného člověka, o tom jasně mluví Písmo, že lépe by takovému bylo, aby kámen byl zavěšen na hrdlo jeho a on potopen byl do hlubiny mořské. Bohužel není světská justice tak dokonalá a tak přísná, pouštějíc dosti často nesvědomité svůdce a vylévajíc celou svoji energii na ubohé svedené oběti.

Nyní vynoří se nám otázka příčetnosti při indukovaných stavech duševních, tedy u osob, které se při nákaze osvědčily passivními.

Stanoviti pravidlo všeobecně platné není možno. Musíme míti na zřeteli postavení, vliv, vážnost člověka, z něhož nákaza vyšla, dále pak stav osoby indukci podrobené, neboť na obou stranách mohou býti okolnosti, které příčetnost ve značné míře pozměňují. U individua druhého bude zajisté polehčujícím momentem mládí, nedospělost rozumu, nedostatek dobrého výchovu a mravního podkladu.

V druhé řadě jest pojednati o příčetnosti davu. Pokusil jsem se ukázati, že v davu individualita je sice potlačena, ale nikoliv zrušena; že schopnost myšlení jest zmenšena, ale nemizí až do poslední stopy; že člověk může uprostřed davu zůstati prost jeho vlivu, že může se někdy i nad dav povznésti, jej ovládati. To vše opravňuje k tomu, abychom i pro skutky v davu spáchané požadovali osobní zodpovědnosti.[1]) Dovoluji si také tvrditi naproti některým jiným, že individuum v davu nikterak není úplně nepříčetné, nýbrž že příčetnost jeho v davu z pravidla bývá jen zmenšena, což může platiti jako polehčující okolnost.

Kdybychom přistoupili na úplnou nepříčetnost v davu, na úplnou beztrestnost za skutky v davu spáchané, pak by se mohl kde který vypočítavý zločinec vmísiti mezi zuřící dav, mohl by provésti své špatné záměry, které měl již dříve, a beztrestnost byla by mu zaručena.

Co se týče vůdců davu, rozeznávám dvojí druh mezi nimi:

Jsou vůdcové, kteří sami jsou z davu a aktivně nebo passivně jsou postaveni v jeho čelo. Ti jsou tak mnoho nebo tak málo příčetni jako dav sám; i pro ty měly by platiti ohledy a polehčující okolnosti.

Ale jsou ještě jiní vůdcové, kteří dav seštvou a sfanatisují, ale sami pod vlivem davu nestojí. Ti jsou až tuze dobře příčetni, dovedouce se přetvařovati a lháti, aby užili davu ku svým záměrům. Jděme do

[1]) Vytýkám to proto, že někteří autoři osobní zodpovědnosti v davu neuznávají, a chtějí trestati dav jako celek.

schůzí lidu, tam nalezneme takové stvůry dosti často. Takoví lidé mají dle trestního zákona býti stíháni se zvýšenou přísností.

Končím svoji rozpravu ponechávaje laskavému čtenáři, aby o tomto předmětě přemýšlel, a jsem přesvědčen, že mnohý z vlastní zkušenosti leccos by mohl doplniti. Žijeme v době, kdy nákaza duševní ve zlém smyslu všude řádí. Proti ní bojovati jest mravní povinností všech lidí dobře smýšlejících. Odpírati zlému vlivu svůdců, uplatňovati všude svůj vliv dobrý — jest důležitý, vznešený úkol, jest duševní hygiena.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Majetek obecní rozmnožil se roku 1499. Tehdy vložili soukeníci bystřičtí žádost na purkmistra a radu i všecku obec, aby jim valchu blíže udělali, že jim budou platiti z každého postavu po bílém groši k obci. Proto prosila obec pána svého Viléma z Pernštýna a na Helfštýně, nejvyššího hofmistra království českého, o povolení, aby mohli mlýn skoupiti a na valchu udělati, ale tak, aby na tom gruntě ani žádný člověk ani poplatek pánu nesešel. Pán dal k tomu svou povolnost „pro rozmnožení řemesla soukenického“ a k tomu ještě přidal, „aby soukeníci mohli sobě svobodně vody nadržovati a stavidla udělati na rybníku domanském a upúštěti sobě, pokudž by jim potřeba byla, aby živnost mohli jmíti a chtivěji se osazovati pod mocnou rukou pána Boha všemohúcího a pode pánem JMtí“. Koupili tedy od Píšťaly mlýn k valše a z něho prodali purkrecht Jiříkovi Míchaňovi za 38 kop tím způsobem, že soukeníci mají míti právo k tomu břehu a k vodě k valše k potřebě své na budoucí časy beze vší překážky Míchaně nebo potom jeho náměstkův. A k tomu vyminili stezku po louce po břehu až k stavu, aby pro opravování stavu svobodně chodili bez překážky. Míchaňovi zůstavili pak horní kolo pro vodu zbyteční, kdyžby jí soukeníci nepotřebovali, aby ji sobě k užitku vedl, jak nejlépe bude uměti buďto stupami nebo mlýnem, a proto mu s vůlí obce u spustku přidali obecního kus na čtyry strany, a to na každou stranu čtyry sáhy, aby sobě mohl stupy udělati „k vopíchání třísla“, kdyžby vody soukeníkům zbývalo. Míchaň má také pomáhati příkop číditi anebo břehu opravovati, kdežby se jaká škoda dála, a má z toho gruntu všecky platy a po-

platky panské platiti a odbývati a šosu dávati z 34 kop, když by se nač sadilo podle obce. Nový tento příjem z valchy obecní roku 1514 obnášel na 8 kop.[1])

Radnice neměla Bystřice ještě ani roku 1499; rada i všecka obec, bylo-li třeba, scházívala se u purkmistra. Ale roku 1501 měli již rathúz a roku 1505 odevzdávali dum rathúzský Martinu Saideřovi. Stříbrnou obecní pečeť pořídilo si městečko roku 1497 za 1 kopu.

Právo hrdelní měla Bystřice; právo bystřické brávalo naučení z Hradce nad Labem a z Poličky roku 1441. Kata však neměli u sebe, nýbrž v čas potřeby pro něho jinam posílali. Když roku 1483 byli věšeni Hynek, Šimon a Sedlák, útrata na kata byla 15 kop 22 grošů. Na výlohy přispívalo veškeré panství. Kdykoli býval u práva bystřického nějaký lotr trápen, měla k tomu podle starobylého obyčeje pozvána býti a se dostaviti práva hraničná (roku 1576 byla to novoměstské, doubravnické, nedvědické.[2])

Bystřice byla v 15. století opevněna. Nová bašta se jmenuje roku 1486, a po dvou letech zjednali Václava zedníka, aby od bašty až do druhé bašty zdi na vrch přidělal a za baštu dále kus vyvýšil a věžky aby zvýšil na tři štosy a zeď obvrhl proti Třískovi; stálo to 9 kop 15 gr. 2 d. Roku 1489 zjednali zase tesaře na věžku a nazad k baště za 9 kop.

Koncem 15. století bylo v Bystřici 6 mlýnů (spíše snad složení, neboť mlýn o dvou složeních počítán býval ještě v 18. století za dva mlýny), krámů kramářských bylo 58. Soukeníci zajisté již tvořili cech, snad rovněž tak i pekaři a hrnčíři, z nichž pánu také plat vycházel. Pán jejich byl městečku svému nakloněn a přál jim. K roku 1498 dobře si poznamenali: „Téhož letha svrchupsaného z daru pána našeho najmilostivějšího pana Viléma Jeho Milosti, najvyššího hofmistra království českého, z rozkázání pana Beneše, hythmana pernštýnského,

---

[1]) Ve Sbírce Bočkově č. 7574 poznamenáno, že obecní mlýn nebo šlejferna roku 1682 jmenoval se valcha.

[2]) Stavení nebo byt pro mistra popravního nákladem obecním vystavěno bylo teprve roku 1687; tehdy byl do něho přijat Tomáš Trucálek na ten způsob, aby se tam čistotně choval, na stavení škody nečinil a obzvláště na oheň péči měl. Kdyby pak jaká exekucí popravní při městě Bystřici následovati měla, aby ji vykonal za 6 zl. mor., pokudžby však toliko metlami, cejchem nebo vyvedením ven z města některý způsob podobný následoval, jen 3 zl. mělo mu dáno býti. Z obecního důchodu dávalo se pak Trucálkovi každé čtyry neděle jeden zlatý rýnský a ročně dvě míry ovsa. Kdyby pak co dobytka komu z města odemříti mělo, aby jej odklízel beze všeho úplatku. Sbírka Bočkova č. 7582.

propuštěno jest všem lidem, aby když by byl súd vosazen, aby mluvili své pře každý před právem podle sprostnosti své beze všech řečníkův, a v tom aby nebyli od súdcích lapáni vinami skrze svú sprostnost.“[1])

Za milost pánovu Bystřičtí se zase odvděčovali. Když pán potřeboval začátkem 16. století peněz, půjčilo mu ochotně 21 měšťanů na 100 kop míš. Měšťanům i městečku se pod panem Vilémem dobře vedlo. Roku 1514 měli v Bystřici přebytku 18 kop 20 gr., roku 1515 jednou 9½ kopy 2 gr. 5 d. a podruhé 7½ kopy 28½ gr. 2 d., roku 1521 přebývalo 10 kop 2 gr., roku 1522 zůstávalo 23 kop 15 gr. 4 d., roku 1523 bylo 29 kop 19 gr. 2 d., roku 1524 bylo 26 kop 16½ gr. 1½ d., roku 1528 však jen 5 kop 18 gr. 5 d.

Poznamenáno tuto budiž, že roku 1505 hořelo v Bystřici; roku 1506 je zmínka o kašně a vodovodu („od sekání dubí na kašnu 4 gr., od vedení vody 6½ kopy“).

Roku 1521 dne 8. dubna zemřel v Pardubicích pán Bystřických slavný pan Vilém z Pernštýna, a dědicem panství jeho pernštýnského s Bystřicí stal se syn jeho Jan. Ačkoli neměli s ním Bystřičtí tolik blízkých styků jako s otcem jeho, osvědčoval se také pan Jan k poddanému městečku milostivým. Roku 1541 učinil Bystřickým, aby se pod ním tím lépe vzdělávati mohli, milost, aby za leský oves na Pernštýn nebyli povinni nikdy více na časy budoucí než za každou měřici jen po 5 gr. míš.,[2]) čímž dosavadní zvyklost do budoucna stvrdil. Rovněž svolil Jan z Pernštýna téhož roku, aby týdenní trhy byly konány na místě v sobotu v úterý, a povolení své dal, „aby k nim jedenkaždý toliko v outerní den masa a jiné potřeby městečku k živnosti potřebné vézti a prodávati mohl“.[3])

Také tehdy byl poměr Bystřických k pánu poměrem věřitele k dlužníku; pan Jan byl jim dlužen a nemohl ani v čas zaplatiti. Roku 1543 musil je žádati, aby mu peníze ještě do některého času posečkali[4])

Hospodářsky stála si Bystřice dobře a opatrně tam hospodařili. Když roku 1523 dali Míchalovi pernikáři u Ochoze místo obecní k rybníčku, aby si plod sadil do čtyř let, vymínili sobě, aby toho

[1]) Nejstarší registra obecní v archivě bystřickém.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7063, Archiv Český, XX. 456; list datován na Pardubicích v neděli po sv. Michale.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7064, Archiv Český, XX. 456; datum listu v sobotu po památce sv. Martina.

[4]) Sbírka Bočkova č. 7065, A. Č., XX. 215, list datován v pátek po Všech svatých.

užíval i opravoval, aby se mohlo obci i jemu hoditi; kdyby se to starším potom nelíbilo, aby to zase k obci přijali, jinak měli mu toho přáti buď pod plat, nebo jak se líbiti bude. Také tehdy si poznamenali, že měl mlynář Staněk právo a spravedlivost k místu oddanému na obci, aby sobě stoupy udělal k opíchání třísla, ale že již jest jemu za to místo oddáno jiné místo obecní, na kterémž sobě stodůlku postavil, že tedy se Staněk již nesmí na ono místo navracovati. Trochu později roku 1532 dělali Bystřičtí rybník nad loukou Jiříka kováře a vyžádali si od něho, aby byla v jeho louce udělána hráz, za to pak popřáli jemu konšelé, aby svobodu měl na té hrázi trávu svobodně síci i té hráze užívati; kdyby pak byla na tom rybníce voda zbytečná, jakož jsou v hrázi udělané dvě trouby jalové, že může sobě jimi Jiřík na svou louku vody upouštěti, což by jemu ku potřebě bylo, avšak tak, aby bylo beze škody.

Roku 1539 ve čtvrtek po sv. Jakubu obrali Bystřičtí jiný dům k radnici; koupili dům od Jana Hasíka „k rathauzu" za 280 kop, a Hasík k tomu přidal tyto svršky: tři stoly, pánev v pivovaře, dvě kádě, dvě kadečky a dvě mřížky. Brzy potom však odprodávali a pronajímali obecní majetek. Tak roku 1543 v pátek po sv. Lukáši prodali starší místo, tam kde šatlava byla, Květoňovi kosaři za 51 kop míš., a roku 1544 projednal od nich Martin Faber dva rybníky k Písečnému a k Domanínu do 30 let tak, aby z nich po dvě léta dával po $1^1/_2$ kopě a potom po dvou kopách vždy při sv. Jiří. A když těch 30 let vyjde, mají býti zase k obci ujaty; líbilo-li by se však obci a pánům starším, mohli je zase potom pronajmouti. Potom roku 1554 Faber pustil Janu Štosovi rybník k Domanínu za půl kopy ročně a Štos měl jej držeti do těch let, jak Faberovi zapsáno. Rovněž roku 1544 projednal Jiřík Dusík rybník u Končin do 30 let za roční plat jedné kopy (potom nechtěl však rybníka držeti a pustil jej za týž plat Janu Outratovi), Matouš zámečník rybník a louku i roli u cihelny do 30 let za roční plat z rybníku 1 kopu 15 gr. míš. a z louky 2 kopy 15 gr., Jakub Vrzal rybníček u Ochoze do 30 let za roční plat 24 gr. míš. a Jan Vepřků rybníček ke Dvořiskám do 30 let za roční plat 1 kopy 21 gr. Zadarmo oddali pak roku 1548 kus obce při břehu Václavu Holandovi, mlynáři z Domanínka, pod cestu, ale Václav za to měl dělati most a cestu opravovati v tom vršku na všecky časy budoucí.[1])

---

[1]) Z těchto let jest v bystřickém archivě kniha kšaftů se zápisy od roku 1529 do 1595. V knize této jsou pak »Registra na všelijaké zápisy a přísahy při právě města Bystřice zacházející obnovené dne 16. Novembris Ao 1650« na sedmi listech a pak jsou

Po smrti Jana z Pernštýna roku 1548 zdědil panství pernštýnské syn jeho Vojtěch, jenž sídlel na Plumlově; zemřel roku 1561. Statky jeho dědil bratr jeho Vratislav, rada, komorník a nejvyšší štolba arciknížete Maximiliana, potom od roku 1567 nejvyšší kancléř království českého, pán ve službě diplomatické obratný a v životě soukromém nádhery milovný. Jen že za něho úpadek slavného a bohatého rodu pernštýnského, jenž začal již otcem jeho Janem, byl téměř dokonán a dovršen.

S panem Vratislavem měli Bystřičtí vždy hojnější styky. Zprvu začal s nimi dosti ostře. Dopsal Bystřickým, že u nich všecky věci v nepořádcích stály a že purkmistr a úřad věci mnohokrát na úředníky páně odkládali, což se pánu nepodobalo, neboť dokládal: „Ježto jest u mne, kdyby ti úředníci moji měli spravovati, což vám náleží, že by mně nebylo potřebí v té obci úřadů saditi.“ Proto posílal jim sepsané artykuly a vydával zřízení pro ně, poroučeje hospodářovi města s purkmistrem, aby ke všemu dohlídali, a vyhrožuje, kdyby se to nezachovávalo, že je o to ostře trestati přikáže, a že poroučí úředníku pernštýnskému, aby k nim co nejčastěji může dohlídal. Kdyby však vše nemohli „trefiti“, aby se k úředníku pernštýnskému utekli. A nejprve přísně přikazoval, aby neřádové a nešlechetnosti nebyly dopouštěny, zvláště zjevné cizoložstvo; čeho by sami nemohli přetrhnouti, aby oznámili úředníkovi; kdyby co zatajili, to že jim nikoli prominuto býti nemá. Potom upravoval zvláštními artykuly nejpřednější živnost jejich v Bystřici, totiž vaření piv, a aby každý z nich pod ním živiti se mohl, ustanovoval řád, jak by měli sobě slady dělati dáti a pivo vařiti [1])

V příčině té přikazoval nejprve, aby ve sladovnách se sladové dělali dobří a příhodní jen z pšenice a všecky nedostatky při sladovních aby se spravily; na várku aby se bralo 14 měřic sladu, do spilky aby vyšlo 9 sudův a k vystavení aby přišlo 8 sudů (na půl várky 7 měřic

tam paměti započaté roku 1705 Janem Ign. Zourkem, v nichž pokračováno do roku 1858. — Druhou knihou v archivě bystřickém jsou poněkud mladší »Registra rychtářská nová za Jiříka Dusíka ty časy rychtáře způsobená Ano 1533« až do roku 1559 s přípisky z let pozdějších. — Třetí knihou jsou »Registra gruntovní města Bystřice způsobená letha Páně 1551« v čele s těmito verši:

O bídný člověče,
pomni na tomto světě,
že máš umříti
a s sebú nic nevzíti.
Křivdy nečiň žádnému
bohatému ani chudému,
čiň věrně a právě
a tak přijdeš k věčné slávě.
By měl půl světa zapsaného,
však ty musíš ode všeho;
nespoléhej na světa marnosti,
chceš-li ujíti věčné žalosti.
Buď živ podle rady božské
a tak dojdeš vlasti věčné,
Každý duch chváliž Pána,
nebo od něho dána
bytnost na tomto světě
hojně v jeho štědrotě. Amen.

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638, listina nedatovaná a necelá, druhý list utržen.

sladu, do spilky 5 sudů, k vystavení 4), a mimo to chyba půl džberu méně nebo více aby neudělali pod pokutou. Pivo aby vařeno bylo po pořádku od neprvnějšího nákladníka, jenž měl pivo bez prodlévání vybývati, tak aby po pořádku tím častěji várky jíti mohly a piva aby vždycky dostatek byl, a soused jemu přisedící tolikéž aby se v čas zaopatřil. Neměl-li by dostatku k té várce, aby povinen byl jinému sousedu pořád sedícímu várku pustiti, a sám aby čekal, až se naň znova várka obejde. Piva aby se dělala jednostejně hodná. Hospodáři města, purkmistr a starší, kolikrátkoli toho potřebu uznají, měli při přítomnosti úředníka pernštýnského piva saditi tak, kdy jest pšenice lacinější, aby pivo laciněji prodáváno bylo, aby chudí na slušnosti mohli piva míti, a zase kdyby pšenice drahá byla, aby piva slušně posazena byla a nákladníci přece své užitky slušné míti mohli. Jak se pivo posadí, aby od žádného žádnému laciněji ani dráže prodáváno nebylo; kdo by se v tom tak nezachoval, takový aby do čtvrti léta várek prázden byl a pokutu dal. Sud aby měl čtyry vědra, sudové menší aby hned skaženi byli. Pakli by se komu přihodilo, že by zlé pivo udělal, aby hned osobám k tomu zřízeným zprávu dal, jak je ta věc přišla; bylo-li to sladem zlým, aby vyšetřili, od jakého sladovníka jest a z které příčiny to udělal a aby to hned ku právu přivedli. Bylo-li to vinou nákladníkovou, aby ho hned dostatečně potrestali a pokut na to uložených nijak nepromíjeli. Udělal-li to pivovarník nákladníkovi, ať se o to s ním smluví. Sešla-li ta věc nedohlídnutím hospodáře, ať je s něho pokuta vzata. Piva ať jsou dobře vykysána, neboť navařením zlého piva odbytu by neměli a užitek pánu i jim by ucházel. Jestliže by kdo piva falšoval a lil patoky nebo vodu mezi přední pivo, aby pokutu platil pánu i obci a do čtvrti léta aby piva nevařil. Míry na kádě v pivovařích ať jsou purkmistrem a staršími a osobami k tomu zřízenými spraveny a víc nad ně aby se nedělalo pod pokutou. Také do pivnic aby se dohlídalo, aby se v bečkách více piva nenašlo, než jest uděláno v pivovařích. Piva do vsí aby se vystavovala na slušné míře. Vařící aby žádnému více piva nebrali ze žádných darův ani ze žádné prosby pod pokutou. Kdyby který soused kterého vařícího o to žádal, aby mimo tu míru udělal více piva, nemá toho zatajiti naň, ale oznámiti pod pokutou. Co se mlynářův a sladů mlení týká, nemají se od žádné měřice žádná hrst ani žádná zrna bráti, než slad pro příhodnost piva v celosti nechati, má se však mlynáři podle slušnosti zaplatiti; kdyby kdo sladu co vzal kromě peněz, má pokutou propadnouti. K tomuto pořádku mají čtyry osoby, dvě z nákladníkův a dvě z obce, vybrány býti, aby dohlídaly

ke sladovnám, pivovarníkům, nákladníkům a mlynářům. Tito aby žádného přestupku nezatajovali.[1])

Bystřických však výtky páně nezastrašily; důvěrně utekli se k pánu hned s žádostí sedmerou, oznamujíce mu své soužení. Předně že děje se jim veliká překážka v prodeji a nákupu soli po vsech, neboť že někteří poddaní páně sůl „velkou i drobnou" přivážejí domů a prodávají ji na různo po vesnicích, a ostatek, což nemohou doprodati, teprve do Bystřice dovážejí, a ta že jim potom leží a nemohou jí odbyti dosti dlouho, a že zvláště ve vsi Štěpánově se ten prodej soli velmi působí a činí. Za druhé, že poddaní páně a jiní po vesnicích překupují obilí, máslo, sýry, vlnu i dobytek a tím že trhové jejich se ruší a kazí. Za třetí, že se piva přespolní vozí až k samé Bystřici, tak že sami na piva mají velmi málo odbytu; prosili tedy, aby pán k Bystřici některé dědiny obrátil, které by odtud pivo braly, a to: Věchnov, Zlatkov, Rožnou, Milasín, Bukové, Blažkov, Rotkov Dolní i Horní, Janovičky, Blažejovice, Rozsochy, Albrechtice, Kundratice, Rovné, Lhotu, Bohuňov, Janovice, Dalečín, Písečné, Vítochov (Dětochov), Karasín, Chudobín, Ždánice, Domanín, Domanínek, Dvořiště, Pivonice, Leseňovice, Kozlov, Vrtěříž a Bratrušín, poněvadž tyto vesnice o mnohé věci a potřeby ku právu bystřickému zření mají i ke všem řemeslům o své všelijaké náležité potřeby se utíkají. Aby jen od nich piva brána byla a odjinud nic, ne snad aby měly některé vesnice k Novému Městu obráceny býti, jak toho Bystřičtí zprávu mají, neboť že na to mají obdarování od p. Jana z Pernštýna, otce páně. Za čtvrté, co se dotýče pivovarův a sladovní, kteréž sousedé v domích svých mají a jimi živnosti sobě dobývají, aby jim to pán přál, jakož předkové jeho jim přáli, a nad ty pivovary a sladovny aby žádného pivovaru ani sladovny od žádného pána a držitele městečka Bystřice neb panství pernštýnského nebylo u nich stavěno, a do těch jmenovaných vesnic aby jen od nich pivo vystavováno býti mohlo. Za páté, že pro robotu kladní nemalá těžkost a starost přichází na sousedy, kteří koní nemajíce sedláky na to kládí jednají, neboť že sedláci někteří peníze vezmou a přece kládí neodvážejí a tak proto bývá těžkost a starost panu úředníku pernštýnskému a rychtáři bystřickému; protož prosili, aby raději za to kládí dáván byl peněžitý plat. Za šesté prosili pána, aby jich zanechal při obecním lesu „Končinách" a při potocích obecních, poněvadž páni předkové jeho jim toho přáli. A za sedmé, aby pán potvrdil jim obdarování jejich od pánů předků.[2])

[1]) Pamětní kniha města Bystřice — »Gedenkbuch« — str. 234, opis velmi špatný.
[2]) Sbírka Bočkova č. 7638, list nedatován.

Zač tuto prosili Bystřičtí, všeho znenáhla dosáhli. Osvědčili se ochotnými k panu Vratislavovi v jeho potřebách a pán pak jejich žádostí a přání neoslyšel. Upadalo již dřívější bohatství rodu pernštýnského a nastával rozvrat hospodářský, který se ještě na venek zakrýval nádherným, okázalým leskem. Ale byl vždy více provázen neodbytnými starostmi o peníze, o něž bývalo u p. Vratislava z Pernštýna zle. I nepatrný příjem býval mu vhod. Tak roku 1562 umluvil se úředník pernštýnský Jan Pergar z Perku s řezníky v Bystřici, kde pán měl 13 krámů masných, z nichž dávali běžný plat, o prodej těch krámů. Pan Vratislav potvrdil tu úmluvu a dal jim za plat 6 kop gr. při sv. Jiří krámy v dědictví tak, že je mohli dáti, prodati neb poručiti komukoli řemesla jejich víry hodnému a zachovalému, a ke krámům těm neměl žádný více nikdy přistaven býti; také tehdy potvrdil artykuly řeznické.[1] (P. d.)

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

IV. Církevní dějiny a církevní právo přednášeli:

1. Kanut Arndt narodil se v Krňově ve Slezsku roku 1759, vstoupil do řádu minoritského a ordinován byl roku 1786. Professorem stal se roku 1807, zemřel však již roku 1809.

2. Zachariáš Parma narodil se ve Strážnici roku 1757, vstoupil do řádu piaristů, na kněze vysvěcen byl roku 1781, professorem jmenován byl roku 1821.

3. Dr. Jan Vrba narozen v Mutěnicích na Moravě roku 1792, na kněze posvěcen roku 1816, professorem stal se roku 1822. Roku 1839 obdržel faru v Šatavě, roku 1852 jmenován byl též čestným kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské († roku 1858).

4. Dr. Antonín Heinisch narozen v Zábrdovicích na Moravě roku 1813, vstoupiv do bohosloví byl na kněze vysvěcen roku 1836, professorem stal se roku 1840, farářem v Šatavě roku 1858 († roku 1864).

---

[1]) Tamže č. 7095; listina datována v Prostějově v pondělí první v postě 1562; vadný opis v archivě bystřickém »Handprivilegien-Buch«.

5. Dr. František Zeibert[1]) narodil se v Třebíči roku 1830, vstoupiv roku 1850 do ústavu bohosloveckého v Brně ordinován byl roku 1854. Po krátkém působení v duchovní správě poslán byl do vyššího ústavu pro vzdělání kněží do Vídně. Dosáhnuv zde hodnosti doktora theologie, stal se roku 1858 professorem historie a církevního práva. Roku 1871 jmenován byl kanovníkem kapitoly kathedrální a stal se členem zemské školní rady, v níž působil až do roku 1894, háje vždy práva církve i svého národa. Roku 1891 stal se v kapitole prvním infulovaným prelátem a kapitolním děkanem, zastávaje spolu od r. 1885 úřad biskupského komisaře a vrchního ředitele biskupského alumnátu. Též světské úřady uznaly jeho zásluhy, bylť Dr. Zeibert vyznamenám rytířským křížem řádu Františka Josefa. Dr. Zeibert byl též literárně činným. Na základě svých historických přednášek, jež byly původně jen litografovány, vydal za pomoci Dr. Jakuba Hodra roku 1884 a r. 1889 podruhé výborné Compendium historiae ecclesiasticae, jež zavedeno jest pro svou důkladnost, bohatství látky a přehlednost na četných ústavech theologických v Rakousku, ano i mimo Rakousko. Roku 1903 vyšlo Compendium ve vydání třetím. Vedle toho napsal Dr. Zeibert články do různých časopisů. Zemřel roku 1901.

6. Dr. Karel Eichler narodil se ve Velkém Meziříčí roku 1845. Dokončiv studia bohoslovná, vysvěcen byl na kněze roku 1870, v duchovní správě působil v Hovoranech, Kurdějově a Hodoníně. Roku 1872 poslán byl na vyšší vzdělání do Říma do Animy, kde roku 1874 dosáhl hodnosti doktora práva kanonického. Vrátiv se stal se ještě téhož roku 1874 professorem dějin církevních a práva kanonického, roku 1880 pak farářem ve Veverské Bytýšce. Zřeknuv se fary, stal se katechetou měšťanských škol v Brně. Dr. Eichler je též literárně činným. Napsal četné články do „Hlasu“, jehož byl v letech sedmdesátých redaktorem, do „Obzoru“ a jiných, vydal samostatně v Dědictví sv. Cyrilla a Methoda Poutní knihu ve dvou dílech (Brno 1888), dále Paměti panství Veverského, Chudinské ústavy a připravil k tisku obsáhlý Kancionál, sbírku to modliteb a písní pro diecesi brněnskou. Sepsal též spisy zábavné, zvláště „Učitelku“, povídku ze života.

7. Dr. Jakub Hodr[2]) narodil se 1. července roku 1848 v Čejkovicích na Moravě. Do ústavu bohosloveckého v Brně vstoupil roku 1869. Po vysvěcení na kněze roku 1873 byl ustanoven kaplanem ve Šlapanicích,

[1]) Krátký životopis uveřejněn v »Museu« bohoslovců českomoravských, r. 30, str. 226 n. (Brno 1895.)

[2]) Krátký životopis v »Museu« bohoslovců českomoravských, r. 32. (Brno 1898.)

poslán však záhy do Vídně. Promován byv na doktora bohosloví, vrátil se do Brna a roku 1879 ustanoven byl prefektem v pacholeckém semináři, po té roku 1881 regentem, kterýžto úřad zastával do roku 1889. Počátkem školního roku 1880/1 svěřena mu byla professura církevních dějin a kanonického práva na ústavu bohosloveckém, kterýžto úřad zastával až do roku 1902. V uznání zásluh vyznamenán byl hodností tajného papežského komořího a jmenován roku 1901 kanovníkem kathedrální kapitoly. Dr. Hodr byl též literárně činným, napsav různé články do „Hlasu“, do „Hlídky“ a jiných. Z „Hlídky“ vydal o sobě důkladnou kritiku Bílkových „Dějin jesuitů“. Mimo to uspořádal dvoje latinské vydání Zeibertova „Compendium historiae ecclesiasticae“ a několikeré litografické vydání Zeibertových skript „O správě jmění církevního“. Též sebral a připravil material pro vydání „Života P. Martina Středy“, jejž zpracoval a vydal po té farář chvalkovický Jan Tenora.

8. Dr. Josef Samsour narodil se ve Vatíně na Moravě roku 1870. Roku 1888 vstoupil do bohosloví a vysvěcen byl na kněze roku 1892. Rok působil v duchovní správě, načež k dalšímu vzdělání poslán do Frintanea (r. 1893). Vrátiv se roku 1897, stal se supplujícím, později skutečným učitelem náboženství na českém ústavě ku vzdělání učitelek a roku 1902 jmenován byl professorem dějin církevních na ústavě bohosloveckém. Napsal různé články do „Hlídky“, z níž otisknuty zvlášť „Dějiny brněnského alumnátu“, a do „Časopisu katol. duchovenstva“ a vydává „Církevní dějiny obecné“ v „Katolické vzdělavací knihovně“. Vedle toho napsal „Základy patrologie“ (Brno 1907).

V. Morálku přednášeli:

1. Dr. Antonín Woscha od roku 1807–1816.

2. Filip Dworzaczek od roku 1816–1822.

3. Karel Gregor narodil se v Pustoměři na Moravě roku 1793, ordinován byl roku 1817, professorem stal se roku 1822. Roku 1829 ustanoven byl farářem v Komořanech († 1853).

4. František Deabis od roku 1829–1833.

5. Dr. Emanuel Sellner narodil se v Pohořelicích roku 1806, ordinován roku 1831, professorem jmenován roku 1836. Roku 1848 stal se farářem v Kuřímě († 1883).

6. Cyrill Weiss narodil se v Lechovicích roku 1813, ordinován roku 1840, professorem jmenován roku 1849. Roku 1855 obdržel faru v Lechovicích, později v Radostíně, kde zemřel roku 1882.

7. Jan Křtitel Vojtěch[1]) narodil se roku 1828 v Tuřanech. Vykonav studia gymnasijní, vstoupil roku 1849 do theologie a přijal roku 1853 svěcení kněžské. Po té působil v duchovní správě, a to nejdříve v Šaraticích, pak v Zábrdovicích. Roku 1858 stal se skutečným professorem morálky. Roku 1888 povýšen byl na sídelního kanovníka kapitoly brněnské, roku 1901 zvolen kathedrálním arcijáhnem. Od roku 1894 zastával úřad biskupského komisaře a vrchního ředitele alumnátního až do roku 1902. Jan Křtitel Vojtěch byl též literárně činným, psaltě články do „Hlasu", do „Moravské Orlice" a do jiných časopisů. Roku 1868—1873 byl redaktorem kalendáře „Moravana".

8. Dr. Robert Neuschl narodil se v Novém Jimramově roku 1856, ordinován byl roku 1879, načež ustanoven byl kaplanem v Nové Vsi u Hodonína. Odtud poslán byl do vyššího ústavu pro vzdělání kněží do Vídně. Vrátiv se jako doktor bohosloví ustanoven byl docentem theologie fundamentální a roku 1889 jmenován byl definitivním professorem morálky. Od roku 1901 přednáší také církevní právo. Vedle úřadu učitelského věnuje se professor Dr. Neuschl též činnosti spolkové a spisovatelské. Samostatně vydal obsáhlou „Křesťanskou sociologii" ve dvou svazcích (Brno 1898 násl.) a dále dvě sbírky „Postních kázání" roku 1898 a 1901. Vedle toho napsal různá pojednání do „Časopisu katolického duchovenstva" a do „Hlídky" a různé řeči do „Kazatele".

VI. Pastorálku přednášeli:

1. Dr. Antonín Woscha 1807—1818.

2. František Binko narozen ve Žďáře na Moravě roku 1787, ordinován roku 1810, po té působil v duchovní správě. Roku 1818 stal se professorem pastorálky, roku 1832 farářem v Podivíně, pak děkanem, arciknězem mikulovským roku 1839, roku 1843 čestným kanovníkem kathedrální kapitoly brněnské († 1853).

3. Jakub Suschitzký narodil se v Jemnici. Na kněze vysvěcen byl roku 1821. Pobyv některou dobu v duchovní správě a ve vyšším ústavu ve Vídni stal se roku 1833 professorem. Od roku 1854 byl farářem v Bystrci u Brna, kde stal se po té děkanem, arciknězem a roku 1873 čestným kanovníkem kapitoly brněnské († 1873).

4. Dr. František Hošek narodil se v Brně roku 1827, na kněze vysvěcen byl roku 1850, professorem jmenován 1855 a zastával úřad tento do roku 1864. Nyní žije na odpočinku v Meranu. Napsal pro Dědictví sv. Cyrilla a Methoda „Život a spisy sv. Augustina" (1864) a dále spis „Novokřtěnci" na Moravě (1867).

[1]) Životopis uveřejněn v »Museu« bohoslovců českomoravských, r. 37. (Brno 1903.)

5. Jan Křížek narodil se v Brně roku 1834, ordinován byl roku 1857, supplentem stal se roku 1864. Roku 1877 jmenován byl farářem v Králové Poli († 1877).

6. Dr. Josef Chmelíček[1]) narodil se v Náměšti roku 1823, na kněze vysvěcen byl roku 1847. Kaplanovav dvě leta ve Křtinách a nějaký čas také v Doubravici, stal se po té zámeckým kaplanem v Boskovicích a učitelem náboženství v rodině hraběte Mennsdorfa. Roku 1866 jmenován od biskupa Antonína hraběte Schaffgotsche professorem pastýřského bohosloví. Později jmenován byl skutečným biskupským radou a přísedícím konsistoře. Kromě toho byl biskupským radou v Sekavě. Professor Chmelíček vynikaje velikým nadáním hudebním, složil také četné velecenné církevní skladby. Vedle toho napsal též některé spisy. Tak popsal „Cestu do Svaté země“ ve dvou dílech a „Cestu do Francouz a Španěl“ ve 3 dílech. Oba spisy vyšly v Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje (1869—1873). Zemřel roku 1891. Bohatou svou knihovnu odporučil knihovně biskupského alumnátu v Brně.

7. Dr. Josef Kupka narodil se v Černé Hoře roku 1862. Na kněze vysvěcen byl roku 1884, po té působil v duchovní správě v Moravských Budějovicích. Odtud poslán byl do Animy v Římě, kde se stal doktorem filosofie. Doktorátu theologického dosáhl v Olomouci. Po návratu jmenován byl professorem náboženství na německé reálce v Hustopeči, odkud povolán byl roku 1890 za supplujícího professora pastorálky do Brna. Definitivním professorem jmenován byl roku 1891. Vedle četných článkův uveřejněných v „Časopise katol. duchovenstva“, ve „Vlasti“, v „Eucharistii“ a v „Kazateli“, napsal Dr. Kupka dvě obsáhlá díla theologická: „O mši svaté“ (Praha 1900) a „O církevním roce“ (Praha 1907) a menší spis „Hlavní pravidla o vedení matrik“ (Brno 1900).

VII. Katechetiku a pedagogiku přednášeli:

1. Ferdinand Schüller narodil se v Domčicích na Moravě roku 1786, ordinován byl roku 1812, professorem stal se roku 1815, při tom byl zároveň také ředitelem školy normální v Brně. Roku 1843 stal se farářem u sv. Mikuláše ve Znojmě, roku 1840 znojemským děkanem a arciknězem, roku 1843 brněnským čestným kanovníkem. Vyznamenán byl též rytířským řádem Františka Josefa. Zemřel roku 1865.

2. Antonín Hamerský narodil se ve Víru na Moravě roku 1790, ordinován byl roku 1815, professorem stal se roku 1836, jsa při tom

[1]) Krátký životopis v »Museu« bohoslovců českomoravských, r. 25, str. 166 n. (Brno 1891.)

zároveň ředitelem normální školy. Roku 1848 ustanoven byl farářem ve Fryšavě, později děkanem hostěhradickým († 1858).

3. Vincenc Pavel Ziak narodil se v Úsobí v Čechách roku 1797, ordinován byl roku 1820, professorem stal se roku 1851, při tom byl spolu ředitelem normální školy. Roku 1854 jmenován byl farářem v Podivíně, později děkanem a roku 1863 čestným kanovníkem brněnským. Napsal českou mluvnici, přeložil do češtiny „Filotheu svatého Františka Saleského", některé spisy Niericovy pro mládež a „Osvobozený Jerusalem" od T. Tassa. Zemřel 30. března 1867.

4. Jan Chmelíček narodil se v Náměšti roku 1825, ordinován byl roku 1850, později stal se ředitelem brněnského ústavu učitelského a zároveň professorem katechetiky, methodiky a pedagogiky. Roku 1869 ustanoven byl farářem v Kloboucích u Brna, později v Šatavě. Zemřel 30. listopadu 1891.

5. Jakub Procházka[1]) narodil se ve Velkých Pavlovicích r. 1818, na kněze vysvěcen byl roku 1841, po dlouhá leta byl spirituálem v klášteře Voršilek v Brně, professorem stal se roku 1869. Vedle toho věnoval se čilé činnosti literární, napsav životy sv. Alžběty, sv. Františka Borgiáše, sv. Angely z Merici a sv. Františka Saleského, „Zvony a věže kostelní", jakož i „Výklad malého a velkého katechismu" a různá pojednání. Zemřel roku 1893.

6. František Ruprecht narodil se v Hodoníně roku 1841, na kněze vysvěcen byl roku 1863, později stal se professorem náboženství na c. k. českém ústavě učitelském a od roku 1889 přednášel pedagogiku, katechetiku a methodiku na ústavě bohosloveckém. Litograficky vydal „Výklad katechismu". V uznání zásluh jmenován byl konsistorním a biskupským radou a vyznamenán zlatým křížem s korunou († 22. června 1903).

7. František Kalvoda narodil se v Šlapanicích roku 1868, ordinován byl roku 1891, po té působil jako kaplan ve Velkém Meziříčí a později jako český kazatel u sv. Michala v Brně. Roku 1899 po odchodu prof. Ruprechta ustanoven docentem pedagogiky, methodiky a katechetiky na ústavě bohosloveckém, roku 1900 ustanoven suppluj́ícím a po té skutečným professorem na ústavu učitelů. Napsal Výklad k novému malému a střednímu katechismu, vedle toho přeložil do češtiny Výklad Spiragova katechismu a napsal různé články do časopisů.

VIII. Filosofii a theologii fundamentální přednáší:

1. Dr. František Bulla narozen roku 1868 v Račicích, na kněze vysvěcen roku 1890. Ještě před vysvěcením poslán byl do

[1]) Životopis jeho napsal Ant. Adamec, regens biskupského alumnátu. (Brno 1894.)

vyššího ústavu u sv. Augustina ve Vídni, kdež roku 1893 dosáhl hodnosti doktora theologie. Vrátiv se působil po krátkou dobu v duchovní správě, načež se stal prefektem a později regentem v pacholeckém semináři v Brně. Professorem ustanoven byl roku 1899. Dr. Bulla napsal některá pojednání do „Hlídky“ a do „Časopisu katolického duchovenstva“ a vydal spis „O věrohodnosti Skutkův apoštolských“ (Praha 1897).

IX. **Praktickou sociologii** přednáší:

Jan Šrámek narodil se v Grygově u Olomouce roku 1870. Po studiích gymnasijních vstoupil do semináře olomouckého, ordinován byl roku 1892 a působil v duchovní správě. Přesídliv se do Brna, věnoval se hlavně činnosti spolkové. Roku 1906 jmenován byl docentem. Roku 1906 zvolen poslancem do sněmu zemského a roku 1907 do říšské rady. Docent Šrámek je též literárně činným a píše hlavně do „Hlídky“ a do různých časopisů politických a kromě toho jest redaktorem „Našeho Věku“. (P. d.)

Posudky.

Introduction scientifique à la foi chrétienne. Par *Pierre Courbet.* Paris. Bloud.

Žádný předsudek nebyl a není snad tak rozšířen jako domněnka, že jest rozpor mezi věrou a vědou. Zdá se však, že ubývá pozvolna tohoto předsudku, neboť jak možno tvrditi skutečnost této antinomie, pozorujeme-li, jak víc a více dochází svět k poznání, že **věda není s to, aby nahradila lidstvu náboženství.** Doznání toto přivedlo vskutku již mnohé vynikající literáty a filosofy křesťanství a Církvi zpět. Že tato reevoluce k náboženství nezasáhla dosud středních vrstev, možno vysvětliti tím, že většina současníkův jest vychována praktickou kulturou, postrádá tudíž vzdělání filosofického. Pro ně stále tvrzení, že věda jest neslučitelna s dogmaty náboženství, je též dogmatem, a toto mínění o nesrovnatelnosti vědy s věrou, propagované přehorlivě beznáboženským tiskem a předkládané jako axiom, o němž nemožno pochybovati, šíří se úžasně i v lidu, rozsévajíc všude atheismus s jeho důsledky ničícími vši mravnost a společnost.

Proto zdálo se autorovi býti nutností doby, připnouti nějak bytné **pravdy křesťanství na pravdy vědecké**, které všeobecně jsou hlásány a vyučovány, pokusil se o jakousi apologetiku vědeckou, o položení základů víry na vědu tím, že od ní bychom žádali všech

zbraní, jichž nám může poskytnouti k obraně náboženství. Dílo toto nemá býti dílem obranným, a ani není jeho úmyslem vyvraceti vědeckými úvahami hlavní námitky vědeckého řádu proti křesťanství. „Spory totiž, jež byly vyvolány mezi vědou a náboženstvím, rozřešují se lehce, když je zkoumáme nestranně ve světle několika námi dokázaných principů; většina jich pochodí buď z příliš spěšných dedukcí domnělých objevů, z nichž kuje se zbraň proti náboženství dříve než byly potvrzeny, buď z falešné interpretace nebo i dokonalé ignorance dogmat Církve. Nad to námitky, jež možno činiti proti náboženství, mění se nekonečně dle jednotlivcův a dle okolností... Chceme ukázati vědeckou nutnost — nebo místy shodnost — principů, na nichž jsou založeny naše věroučné články. Mínění naše jest, že věda odsoudila všechny systemy křesťanství odporující, a že ze všech filosofických systemů křesťanství jediné jest v dokonalé shodě s nejjistějšími principy vědy. Toto poslední tvrzení bude se ovšem zdáti neobyčejno jistým duchům. Víra v domnělou nesrovnatelnost víry a vědy vyhnala všude tak silné kořeny, že křesťané sami mohli jí býti otřeseni. Taková jest moc lidského slova, že i tvrzení, o němž víme, že jest falešno, jsouc neustále opakováno, vkrade se do ducha, a i kdyby snad nebylo věřeno, přece unavuje a znepokojuje. Odtud ona zveličená bázeň před vědou, která tak dlouho byla známkou katolíků; bázeň, která byla příčinou, že chovali se stále v jakési defensivě, která je uvrhla často v nemilé postavení. Je známo, že stálá defensiva vede nutně k pádu, a že naopak nejjistější prostředek zvítěziti jest útok. Jsme již dosti silni, abychom nezůstávali zahraženi ve svých úkrytech, mezitím co naši odpůrci kol nás budují díla, jež nám pak těžko je pobořiti. Nebojme se pozměniti taktiky a přistupme rozhodně k offensivě. Můžeme a chceme dokázati, že nejen věda neodporuje víře, nýbrž že je to právě naše víra, jíž dává věda za pravdu, a že jsou to nauky našich odpůrců, jež jsou v rozporu s vědeckými, nejlépe dokázanými principy a fakty, krátce že naše náboženské pravdy jsou ve svých principech rovněž tak nutny jako věda, že spočívají na týchže základech jako věda a vedou k důsledkům, které se nám rovněž tak vnucují jako věda. Apologetice takto chápané, jíž bychom mohli zváti vědeckou synthetickou apologetikou, činí se dvě námitky. Náboženství a věda tvoří prý dva oddělené obory, a stejně jako náboženství nemá se míchati v obor ryze vědecký, tak věda nemá zase co hledati na poli náboženském. Věda nemůže přímo podávati důkazův ani pro, ani proti víře. Ovšem, jak podotkl již Gratry, jest pravda, že nemožno dokázati náboženství geometrií, přece však možno geometrií vyvrátiti a odmítnouti námitky z geometrie vyvozené. A tak možno i fysickými a přírodními vědami odmítnouti námitky brané proti víře z těchto věd."

Na druhém místě pak se namítá, že apologetický problem jest dnes přemístěn, že záleží jedině ve smíření nadpřirozena s immanentními vlastnostmi a autonomií já. Toť ovšem jedna z nejzajímavějších otázek, která vším právem zaměstnává jistou mladou školu filosofův a theologů, než tento druh studií, hlavně filosofických, jest dosud velmi dalek větší

části vzdělaného publika naší doby. Abychom hledali vztahů nadpřirozena s lidskou přirozeností, musíme napřed ve jsoucnost nadpřirozena věřiti, ostatek pak přijde logicky sám sebou. Proto synthetický důkaz pravdy křesťanství odpovídá stále i v naší době, a zvláště v naší době, skutečné potřebě; důkaz ten zajímá všechny ty, kteří nemajíce víry hledají ji racionelním a vědeckým studiem náboženských problemův, a zajímá ne méně i ty, kteří jsouce v plném majetku víry, cítí potřebu upevniti své náboženské pravdy, postaviti je na neotřesitelnou půdu a dáti si sobě samým racionelní a vědecké potvrzení základů své víry.

Principy, na nichž spočívá celá budova křesťanství, mohou se převésti na tři: jsoucnost Boha, božství Ježíše Krista, doktrinální nauka Církve. Důkazy založenými na nejjistějších principech a faktech věd fysických a přírodních dokazuje autor v prvé části jsoucnost boží; tato prvá část jest výborně provedena a jest, dle našeho soudu, nejlepší z celé knihy. Pak studuje autor zázrak, dokazuje jeho vědeckou a rozumovou možnost a obrací se k největšímu zázraku: Vtělení. Tu o všem nemožno dokázati, že Bůh musil se státi člověkem, ale možno přece dokázati dokonalou vědeckou a rozumovou přiměřenost vtělení. Na to následuje kritické studium života Ježíšova; srovnáním různých náboženství ukazuje se na to transcendence křesťanství, a ve čtvrté části provádí se konečně důkaz o božskosti Církve a o jistotě jejího dogmatického učení.

K dílu jest přidán dodatek, probírající vědečtěji mnohé otázky v knize projednávané, na př. o pohybu, názoru atomův, o tíži a materialismu a p. Courbet v tomto díle značně v novém vydání rozmnoženém podal apologetickou práci rozhodně pěknou, kterou lze každému co nejvřeleji doporučiti.

Le Pragmatisme. Par *M. Herbert,* professeur à l'Université de Bruxelles. Paris. M. Nourry. Str. 101.

Tento filosofický systém, o němž v „Hlídce" již častěji jsme referovali, studuje Herbert v jeho různých formách: anglo-americké, francouzské a italské a konečně zkoumá jeho hodnotu náboženskou; dochází k důsledku, že jest nepřijatelný, běží-li o přírodní vědy, a rovněž i ve sféře náboženské (str. 99)

Dílko Herbertovo jest doporučitelno všem, kdož by se zajímali o tuto novinku v rozvoji filosofického myšlení, neboť krok za krokem stopuje autor vznik a rozvoj pragmatismu a spolu i kriticky jej oceňuje, tak že o něm nabýváme pěkného, jasného a přesného poučení.

V. Lankaš.

Paul Gaultier, L'idéal moderne. Paris 1908.

Paul Gaultier řeší v přítomné knize způsobem snadno přístupným i širším kruhům základní problemy, jež úsilně zaměstnávají dnešní lidstvo: problem ethicko-socialní, problem náboženský a problem vědecký. Není v knize sice mnoho nového, ale pro živou a přístupnou formu zaslouží doporučení.

Na poli socialním soudí autor, že známá antinomie mezi rovností a volností — pokud totiž naprostá rovnost vede nutně ke zmenšování volnosti, a absolutní volnost zase přichází do sporu s rovností, působí tedy nerovnost — může býti rozřešena tím způsobem, že nedáme absolutního významu ani té ani oné: rovnost nutno zabezpečiti, a jen potud má význam, pokud slouží k zabezpečení svobody, a tuto zase nutno chrániti, pokud nezmenšuje minimum rovnosti, jež nutno zabezpečiti všem lidem. Společnost má tedy zaručiti každému nejen to, co jeho jest, ježto tak přemnohým by se zdálo, že mají zaručeno příliš málo, nýbrž má mu obstarati i nutné minimum k vydržení konkurence a osobnosti jeho dáti reální hodnotu.

Na poli náboženském ukazuje Gaultier, kterak náboženství, ač nemůže a nemá býti pouhou ethikou, jež má základy své v přirozenosti lidské, není proto snad cizí a lhostejné či snad nepřátelské ethice a nemůže ani býti, ježto každý ethický imperativ hledá nutně, když stane se předmětem reflexe, záštitu pro svou působnost a pro svůj soulad s pořádkem světovým ve víře, jež přestupuje lidskou zkušenost, tedy ve víře náboženské.

Při problemu vědeckém usiluje Gaultier dokázati, kterak náboženství neodporuje vědě, ježto věda nepodává nám podstatu bytí, nýbrž pouze jistý způsob nazírání na věci a předvídání postupu jistých dějův, ať jest podstata jakákoliv. Názorem tímto blíží se k francouzským kritikům vědy, na př. Poincaré s jeho školou a jiným.

Dr. J. Kratochvil.

Das Ideal der katholischen Sittlichkeit. Eine apologetische Moral-Studie von *Dr. Bernhard Strehler,* Präfekt in Neisse. Breslau 1907. G. P. Arderholz' Buchhandlung. Cena 1 M. 20 Pf.

Nevěrecká filosofie pojednává od několika desítiletí se zvláštní zálibou o problemech ethických a věnuje jim i nyní mimořádnou pozornost. Proti morálce katolické snaží se dokázati dvě věci: že mravnost v plném svém rozsahu, t. j. mravní vědomí a mravní povinnost dají se vědecky vysvětliti bez vztahu na Boha a že zákon mravní lze v životě uskutečniti bez milosti boží a proto také bez zprostředkování milosti církví. S výklady nových systemův ethických spojují jejich vynálezcové strohou kritiku dosavadní theorie mravnosti. Poněvadž tím morálka katolická jest ve svých základech napadána, pozvedli se křesťanští ethikové k energické obraně. Tak povstala řada vynikajících apologetických spisů, jež hájí katolickou morálku a ukazují její nepopíratelné přednosti. Úkol tento má i spisek přítomný.

Spisovatel ukazuje především, že mravnost objektivně vzata jako pravidlo mravní pochází od Boha. Mravnost má nejhlubší důvod svůj v přirozenosti lidské moudrostí a láskou boží k ní uschopněné, výraz svůj má v zákonu zjevením božím zprostředkovaném, v dekalogu, a svůj závazný ráz má od láskyplné tvůrčí vůle boží — mravnost je theononomní. Řada námitek, které nevěrecká ethika činí proti katolické mravnosti, jest vyvrácena prostým výkladem theonomického rázu katolické mravnosti.

Mravnost, subjektivně vzata, je život. Mravní normy musejí se v životě jednotlivcově jeviti a vytvořiti v dokonalou mravní osobnost, mravní normy mohou člověka vésti k dokonalé svatosti. Středem, obsahem, cílem a životním zdrojem mravního života jest Bůh. Mravnost katolická jest, jak se autor vyjadřuje, theocentrickou. Nadpřirozenou pomoc milosti, jíž člověk potřebuje, aby svou mravní úlohu vyplnil, zprostředkuje mu církev. Zde naskytá se autorovi vhodná příležitost vyvrátiti a opraviti řadu předsudkův a lichých názorův o církvi, církevní nauce, církevních přikázáních a církevních zřízeních. Spisovatel staví se při tom předem na stanovisko věřícího křesťana a v tomto předpokladu také podává svoje výklady. Myšlenky, nezřídka nové a povzbuzující, vyloženy jsou tónem klidným a řečí ušlechtilou. Zvláště případné jsou poznámky spisovatelovy o autonomii mravnosti a o pedagogickém rázu církevních přikázání. Církevní přikázání nejsou nikterak podstatou katolické mravnosti, ještě méně její nejdůležitější částí, jako nejsou také břemenem k utlačování a zastrašování duší. Církevní přikázání jsou spíše výrazem milující péče o pokrok každého jednotlivce. Jsou výzvou církve k takovým úkonům, jež ve shodě s duchem prvotního křesťanství všechny mravní síly zvýšují a a vnitřní radost na dobrém oživují. Nebezpečím mohla by se takováto pomocná přikázání státi, kdyby počet jejich byl přílišný, kdyby byla malicherně vykládána a velká přikázání základní do pozadí zatlačovala. To bylo by však zcela proti úmyslu církve. Onen způsob zbožnosti, jenž by rád spojoval svědomité zachovávání předpisů církevních s nesvědomitým životem, byl vždy jako pobožnůstkářství zavrhován. Osvícená správa duchovní bude vždy klásti důraz na pravý význam přikázání pomocných proti přikázáním hlavním a bude vystříhati se malicherného výkladu. Počet těchto přikázání je tak malý a požadavky, jež ukládají, musejí se říditi tak dle okolností, že jen smýšlení zcela pozemské, pohodlné může je pociťovati za omezení oprávněné svobody. Kdo skutečně křesťansky smýšlí, bude přikázání církevní rád plniti, nebude jejich zachovávání pociťovati za břímě, nýbrž za slast a bude jisté ze svobodné lásky více činiti než je přikázáno.

Die wirtschaftlichen Lehren der Kirchenväter. Dargestellt von *Dr. Ignaz Seipel.* Theologische Studien der Leo-Gesellschaft. Wien 1907. Mayer und Cie. Cena 6 K.

Odpůrci církve rádi opakují výtku, že křestanství vedlo k pohrdání života a k útěku ze světa a že lidi činilo neschopnými pro práce a zaměstnání pozemského života. Národohospodářští spisovatelé kromě toho pak nezřídka vystupují s tvrzením, že nauky prvotního křesťanství, zvláště názory svatých Otcův o životě hospodářském naprosto odporují postavení, jaké církev katolická nyní zaujímá k životu hospodářskému. Zvláště v posledních letech četné byly činěny pokusy dokázati, že v prvních stoletích křesťanských existoval kommunismus, jenž se zrači ve spisech svatých Otcův, a že církev zaujímala jakési obojaké stanovisko, v tom smyslu totiž, že vlivem vlastního svého sesvětštění a

vedena snahou žíti v dobrém poměru s mocnými tohoto světa, revidovala kommunistické svoje názory, majetek soukromý oprávněným uznala a jen pro stupeň života dokonalého dále trvala na zřeknutí se vlastního majetku.

Názory tyto byly v jednotlivých bodech opětovaně odmítnuty a vyvráceny od učenců katolických. Než jednotného a zaokrouhleného výkladu názorů svatých Otcův o životě národohospodářském jsme neměli. Bylo tudíž záslužnou prací, že Dr. Seipel podjal se úkolu tohoto; neboť uvedených výtek nelze lépe vyvrátiti, než soustavným vyložením hospodářsko-ethických nauk svatých Otců. Dr. Seipel obrací se při výkladu tom zvláště proti spisu známého hospodářského historika Theo Sommerlada „Das Wirtschaftsprogramm der Kirche des Mittelalters 1903“, jenž hájí thesi, že sice práce, majetek dochází svého práva, že však postavení církve k těmto kategoriím života hospodářského jest kolísavé. Zvláště nauku svatých Otcův o almužně kritisuje Sommerlad nepříznivě, vycházeje se stranického stanoviska protestantského.

Spis sám rozdělen jest na šest oddílů. V prvním oddílu líčí autor summárně hospodářský život římský v prvních stoletích křesťanských a popisuje tím prostředí, milieu, ve kterém církevní Otcové činnost svou rozvíjeli. Život hospodářský v této době jeví se nám jako perioda úpadku, v níž vládla snaha míti majetek a touha požívati. Majetek to byl v první řadě, od něhož záviselo postavení občana v říši, ostatní vše mělo jen potud praktický užitek, pokud pomáhalo k majetku nebo život majetných ještě skvělejším a příjemnějším učiniti mohlo. Kdo neměl naděje majetku dosáhnouti, který by mu usnadnil postup do vyšších kruhů, spokojil se snadno s tím, že zůstával v hloubi, mohl-li jen při tom co možná bez námahy a přece po svém způsobu požitkářsky žíti. Rozdíl mezi mravně dovolenými a nedovolenými prostředky peněz nabýti byl jen theoreticky činěn. Práce hospodářsko-produktivní byla sice využitkována, netěšila se však vážnosti. Spotřeba získaných statků byla ponejvíce jen určována poživačností, jež vypěstila ve vyšších vrstvách obyvatelstva neuvěřitelný luxus.

V odstavci druhém autor vykládá nauku svatých Otcův o majetku. Svatí Otcové jasně učí, že časný majetek jest cenným darem božím, že však člověk nemá dokonalého práva vlastnického, nýbrž že svrchované právo podržel si Bůh. Při tom poukazují také k tomu, že časné statky mají též veliká nebezpečenství; mohoutě starosti o časné statky člověka tak zaujati, že zapomene na důležité povinnosti života náboženského a mravního. Vůbec majetek není dobrem, po němž by člověk přílišně měl toužiti, a to tím spíše, poněvadž jest nestálý. V dalším postupu odstavce tohoto autor poukazje, kterak svatí Otcové zdůrazňují rozdíl mezi pravým a lichým bohatstvím, a kterak snaží se pojmům bohatství a chudoby jiný význam dáti a místo materielního majetku volnost od nezřízených žádostí jako pravé bohatství vylíčiti. Při tom museli však také vystupovati proti jinému extremu, jenž záležel v přímem převrácení dosavadních názorů, jakoby chudoba jako taková značila již mravní dokonalost. Také o otázce, může-li církev

míti majetek, pojednávají svatí Otcové. Na otázku tuto odpovídají kladně, poněvadž se církev musí starati o chudé; někteří jen chtějí, aby nebyly hromaděny velké statky, spíše statky získané rychle byly obraceny na podporu chudých. Osvobození od daní pro majetek církevní nežádají. Kommunismu svatí Otcové nehlásají, uznávajíť všude skutečný rozdíl mezi boháči a chuďasy a právě jejich mnohá napomenutí k boháčům, aby dávali almužnu, dokazují, že tam, kde působili, nikdy nedošlo k proměně majetku soukromého ve společenství majetku.

Třetí odstavec jedná o nauce svatých Otcův o nabývání statků pozemských, zvláště o významu práce, o výživě duchovenstva, o braní úrokův a o lichvě. Svatí Otcové snaží se všecky otázky objasniti se stanoviska křesťanského. Ukazují tu, jak důležito jest, jakým způsobem člověk statků pozemských nabývá. Jako míru snahy po statcích těchto označují potřebu a varují před starostí o nadbytek. Práci označují za nejpřednější prostředek výdělku a zbavují ji skvrny pohrdání, která na ní lpěla dle názoru starých. Jednohlasně odmítají bráti úroky a zvláště lichvu. Čím zřejměji vystupují stinné stránky její a čím obtížnější jest jim zlo hluboko zakořeněné vymítiti, tím více roste horlivost jejich a tím všestrannější jsou jejich důvody, kterými bojují. Tyto nauky sv. Otců navykaly křesťany, by posuzovali i hospodářskou stránku denního života dle zásad mravních a nezapomínali, i když jim kynul bohatý zisk, že jsou ještě vyšší statky, kterých nesmějí v nebezpečenství vydávati.

V odstavci čtvrtém: Nauka svatých Otcův o používání statků pozemských, autor mluví především o názoru sv. Otcův o almužně, jejž Sommerlad tak nesprávně podává. Dle sv. Otců povinnost almužny mají všichni, kdož sami nejsou úplně chudými. Aby křesťan mohl bohatě almužnu udíleti, má se dobrovolně omezovati v používání statků ve svůj vlastní prospěch, má se tudíž vystříhati luxu a marnotratnosti. Pojem luxu jest však u sv. Otců dosti úzký a křesťanům zbývá dosti svobody při rozhodování o majetku. Nabízela-li církev při udílení almužny věřícím svoje prostřednictví, činila tak proto, aby zamezila zneužívání dobročinnosti nehodnými a nepotřebnými. Vedle officielní církevní péče o chudé biskupem a jeho pomocníky kvetla vždy také soukromá dobročinnost. Církev jí nepřekážela, naopak vždy co nejdůrazněji věřícím doporoučela.

V odstavci pátém autor vykládá vnitřní rozvoj národohospodářských nauk sv. Otců, zřetel maje k různým vlivům, jež působily na názory sv. Otců ze zevnějška a jim skýtaly zvláštního časového nebo lokalního koloritu.

V stručném závěrečném odstavci šestém obrací se autor polemicky proti různým tvrzením a interpretacím Sommerladovým.

Ze spisu Seipelova, jenž jest vzácným příspěvkem k poznání ekonomických nauk sv. Otců, jasně vysvítá, že křesťanství nevedlo k pohrdání života, naopak že dopomohlo k vítězství živlu pro budoucí pokrok nejdůležitějšímu, totiž ceně práce zbavivši ji pohrdání a přivedši ji k vážnosti, a to netoliko práci duševní, nýbrž i tělesnou.

Dr. J. Samsour.

Ze života náboženského.

V tubinském kvartalníku professor Dr. Paul Riessler k otázce o poloze ráje dodává několik poznámek o řece Pišon, Phison ve Vulgatě. Řekou tou podle něho může býti jen sumerský Kal, babylonský Belich a Edessou tekoucí Skirtos, všecko to jména totožná asi s naším jménem: „Bystřice.“ Jen nejstarší jméno, sumerské, poukazuje na okolnost v Bibli uvedenou, totiž že řeka jde krajem bohatým na zlato a polodrahokamy. Název řeky „is kal“, řeka dioritového kamene, byla by pak opsáním popisu biblického.

*

Fr. van Ortroy před 11 lety dokázal ve svém spise kritickém o životopiscích sv. Ambrože, že známý výjev přede dveřmi chrámovými, kde biskup odhání císaře Theodosia pro vraždu soluňskou, je smyšlenkou, která neměla skutečného podkladu. Po něm vloni tutéž kritiku na životopiscích Ambrožových provedl Dr. A. Koch. Francouzský i německý historik shodují se v tom, že řečtí spisovatelé Theodoret a Sozomenos svedeni byli krátkou zmínkou prvního životopisce latinského Paulina („odepřel císaři dovolení vejíti do kostela“). Z těchto slov vznikla u nich celá živá scena. Professor sekavský P. Chrysost. Baur však poukazuje na to, že sotva Paulin byl příčinou této legendy, nýbrž samy řecké prameny. Cituje ze spisu sv. Jana Chrysostoma zcela podobnou obšírně popisovanou scenu o biskupovi antiochijském Babylovi a císaři nějakém (Filip Arab?), jež má týž obsah i směr. Staří životopisci byli náchylni ku přenášení starých legend na nové světce. A také do samého života sv. Jana Chrysostoma dostala se vlivem životopisců ze 7. a 8. století táž scena, jak vyhání císařovnu Eudoxiu ode dveří chrámových — scena jež se nikdy neudála.

Kritika historická nám tak smazává nejživější a nejcharakterističtější rysy z mnohých světců. Legenda je činila většími, kritika jim dává zase pravou postavu. Ostatně v životě sv. Ambrože zůstane ještě dosti statečnosti a odvahy biskupa a obránce církve proti zvůli panujících i bez té legendy. Spor jeho s císařem Theodosiem a pokání tohoto pro vraždu soluňskou pravdou zůstávají.

*

„Není jednoty víry v katolicismu,“ praví nějaký konvertita v „The Church Times“ (17. července), který od anglikánské církve, opustiv kariéru a důstojnost, přestoupil ke katolicismu a zklamán jím znova se vrátil k anglikanismu. V listě svém onomu časopisu anglikánské církve zaslaném praví: „Katolíci sic přijímají jedny formulky, ale to ještě není jednota víry. Což na př. lord Acton a kardinal Manning věřili skutečně totéž i co do nauk formálně definovaných?! Každý, kdo má jen poněkud styk s římskými katolíky, bude moci vypočítati řadu mužů, jejichž víra valně se liší od víry dnešní římské hierarchie v Anglii..!“ Pisatel pod jednotou víry si představuje patrně něco nemožného: totiž osobní pojetí každé jednotlivé nauky. Toto osobní pojetí

jest ovšem u různých věřících podle stupně vzdělání, chápavosti, cviku, horlivosti, letory a snad i milosti Boží — různé. Ale je to pouze různá barva, či různý lesk na věci téže podoby a podstaty. Takové jednoty mezi lidmi nemožno hledati ani žádati. Není jí ani potřeba.

Od počátku tohoto roku sdružily se všecky svobodomyslné spolky a organisace v Německu v jeden jediný „kartel kulturní“. Organisace utvořena na sjezdu ve Výmaru. Sestaven společný program, jenž ideově vrcholí ve třech bodech: svobodný vývoj duševního života a odboj proti všemu násilí; rozdělení církve a státu; odloučení církve a školy. Organisační program pak chce: společný výbor, společné sjezdy, místní souručenství všech kartelovaných spolků, vzájemná podpora propagandy, podpora přátelského tisku. Do kartelu vstoupilo 10 různých společností liberálních a protináboženských.

Německý „bund monistův“ od prvních svých začátkův už po roce se převrátil, a to tak, že radikální křídlo, které zprvu mělo převahu, musilo ustoupit opportunistům. Radikáli hnali členstvo k výstupu z církví. Ale Jena, kdež spolek zvolil své sídlo, takovouto „revoluci“ nechtěla ve svých zdech trpěti, a proto radikálové popustili a na vystoupení z náboženských obcí nenaléhali. Naopak „Monisten-Bund“ jal se přibírati členy i z náboženských činitelů, jen když upustili od dogmatismu, od pevného a nezměnitelného pokladu víry. Od počátku nynějšího roku podle věstníku spolkového jest „klub monistů“ všeobecným kulturním spolkem, jenž přijímá všecky směry a proudy, jen když dbají svobody v myšlení a bádání.

*

Jak dalo se očekávati, odpověděl vyobcovaný Loisy na dokumenty římské spisem Simples réflexions sur le Décret du Saint-Office „Lamentabili sane exitu“ a „Sur l'Encyclique Pascendi Domini“. Knihu tuto možno nazvati namnoze nespravedlivou a zlomyslnou, o ironickém tonu ani nemluvě. Loisy v ní konstatuje „naprostou rozluku Církve s vědou; věda dokonala ji již pro sebe, a společnost směřuje k ní den ze dne. Církev hlasem svého chéfa ji právě officielně prohlašuje“ (str. 276). Jakousi naději do budoucna snad našli bychom ve slovech: „Dnes jest nemožno předvídati, kdy a jak moderní myšlenka a společnost mohly by smířiti se opět s katolickou věrou a institucemi. Není nad to již chvíle, abychom zkoumali vzájemné chyby, neboť nejsou všechny na téže straně, které přivodily rozluku, již papež právě definitivně potvrzuje. Čas jest veliký učitel, bez něhož žádná pravda nepřináší ovoce v tomto světě. Chybovali bychom, kdybychom zoufali si nad svou civilisací i nad Církví. Než obrací-li se k sobě zády, pak těžko mluviti užitečné jim o shodě“ (str. 276).

Tato problematická naděje jest však ničím vzhledem k místům, v nichž Loisy s úmyslným pessimismem prohlašuje naprostou rozluku vědy a Církve, v nichž konstatuje bludy Církve a pod.; a aby dokázal pobloužení Církve, hledá důkazů všude, všechny prostředky jsou mu dobry, a ve snaze objeviti chyby a nejasnosti v papežských dokumentech, nebojí se dopouštěti chyb a nejasností takměř na každé stránce. Stále

usiluje ukázati rozdíly mezi odsouzenými proposicemi a analogickými frasemi vybranými z jeho děl; a přece nikde nebylo řečeno, že tyto odsouzené proposice byly vzaty z knih Loisyho. Jeho žáci formováni v jeho škole, opakovali jeho nauky, rozšiřovali je, obohacovali je, tak že nauky tyto v přemnoha odstínech kolovaly knihami a světem. A kdo může zapověděti Církvi právo, voliti mezi různými odstíny, jichž jedna myšlenka je schopna, formu onu, v níž blud jest nejjasněji a nejurčitěji charakterisován? Neběží tu krom toho Církvi o to, aby prováděla dílo literární kritiky a přesně podávala subtilní myšlenku nejasného a raffinovaného spisovatele, nýbrž o to, aby prostým duším označila blud, který se nesrovnává s katolickou naukou!

Podivnou náhodou se nyní stává, že Loisy svou knihou dokazuje, jak Řím, ač ostře soudil a příliš mnoho nařídil, přece v nauce jasně viděl, jak Řím se nijak nemýlil! Výčitky a poznámky, které činí vzhledem k odsouzeným proposicím, dokazují, že jestliže jich snad dříve tak neformuloval, že dnes je skoro všechny akceptuje, i když jich snad důrazně nevyslovuje. Výhrady, jež činí, jsou nahodily a nepodstatny, neubírajíce ničeho povšechnému duchu systemu, je to, jak dí jistý recensent, holé sudílkování.

Stejně máte to „s modernismem“. Před několika měsíci chtěli mnozí v něm viděti jen domnělý přízrak. Loisy chce i dnes dokázati neexistenci „modernismu“, a opět snaží se ukázati, že odsouzené Encyklikou nauky nijak nesouhlasí s jistými statěmi jeho knih, že nehájil filosofie immanence, a že stoupenci této filosofie nejsou zodpovědni za jeho exegesi. Ale chtěla Encyklika něco podobného říci? Nemohla shrnouti různé projevy jedné společné tendence a ukázati jich logické pouto a jich nutné konsekvence? Loisy ostatně ukazuje zase, že Encyklika měla též pravdu, a že byla u jistých modernistů společná tendence, tendence protivná duchu katolicismu; píšeť: „Modernisté jsou isolovaní pracovníci nebo myslitelé, jichž všeobecné idey se více méně sbíhají, poněvadž všichni více méně dle svých specialních oborů sledují moderní postup vědeckého bádání... Jsou tací, ...poněvadž jsou moderní, poněvadž jsou děti své doby formací a kulturou ducha, methodou intellektuelní práce a věděním. Odtud se přihází, že jsou nevyléčitelni..., lidé své doby a zabráni proudem současného myšlení, nemohou býti lidmi dřívějška, beznadějně bojujícími, aby minulost zůstala přítomností a dokonce i budoucností“ (str. 257, 258).

Možno býti jasnějším? táže se L. Noël. A co dí Loisy dále? „Pius X vyvozuje jen závěrky, které logicky vyplývají z officielního učení Církve, ...modernismus, ten, který skutečně existuje a který není ani agnosticismem, ani filosofií immanence, modernismus, dím, uvádí v pochybnost ony principy, totiž mythologickou ideu vnějšího zjevení, absolutní hodnotu tradicionelního dogmatu a absolutní autoritu Církve, tak že Encyklika Pia X byla diktována okolnostmi, a že Leo XIII byl by, aspoň co se týče podstaty a theoretické části, zřejmě asi jinak nejednal. Papež děl pravdu, prohlašuje, že nemohl mlčeti, nechtěl-li zraditi poklad tradicionelní nauky. Se stanoviska, v jakém

věci jsou, bylo by mlčení ohromnou koncessí, mlčky projeveným uznáním fundamentální zásady modernismu: možnosti, nutnosti, oprávněnosti jisté evoluce v rozumění a chápání církevních dogmat, počítaje v ně dogma papežské neomylnosti a autority, jakož i v podmínkách vykonávání této autority" (str. 275—76).

Tato slova jsou snad jasna. Loisy v nich doznává existenci modernismu (rozuměj francouzského): Modernismus „existe réellement". „Nechceme-li tudíž zamítnouti," píše Revue neoscolastique, „nejbytnějších principů katolických, je třeba oddáliti se od něho s Piem X a Encyklikou. Pochyboval-li kdo o tom, jest pochybnost dnes odstraněna. Co záleží pak věděti, v jakých pramenech byly čerpány odsouzené ideje? Události ukazují všem očím jistotu onoho vyššího jasnovidění, které se u náboženské autority rodí ze samého jejího vyššího poslání a které překračuje subtilní odstíny systemův."

Nedávný článek Tyrrellův „The prospects of Modernism", vyšlý v lednovém čísle v Hibbert Journal, obsahuje tytéž jizlivé útoky proti Církvi, se stejným doznáním prohlašuje, že Encyklika byla v logice věrna dávné tradici katolicismu, užívá však téhož způsobu a postupu, aby zkroutil dosah papežských dokumentů. Tyrrell vášnivě napadá scholastickou filosofii; neboť dle něho ona zdržuje nutný rozvoj katolické myšlenky, ač-li však spíše nebyla-li to ona, která mnoho tehdy k tomu přispěla, že víra uchována byla od rozvratu, k němuž kráčí protestantismus. Úzký vztah tohoto článku a knihy Loisyho je zřejmý, důkaz to jednoty tendence obou autorů. *L.*

*

Ve „Sborníku věd právních" v krátké rozpravě Dr. Ant. Hobza hájí a vysvětluje rozdělení církevního práva na soukromé a veřejné právo, kteréžto rozdělení velmi četní spisovatelé zavrhují, tvrdíce, že v církevním právu všechna ustanovení spadají pod zřetel veřejného dobra a jsou právem veřejným. Autor dovozuje, že i soukromé zřetele v právu tom nalézají častého výrazu. Jmenovitě prvky soukromé hojně přicházejí v minulosti, kdy církev zabírala ve své právo i mnohé poměry, jež dnes zcela už přejal od církve stát. Tak nahlédneme-li do akt konsistoře pražské ze 14. a 15. století, setkáme se tu většinou s případy jednání soukromoprávního! Nesmí se ovšem do soukromého práva zabírati partie jednotlivé libovolně jako činili starší autorové, uvádějíce hned všecka privilegia, dispense a absoluce za věci soukromého práva, hned zas odkazujíce k němu vše co se týče laiků, kdežto co se týkalo hierarchie prohlašujíce za právo veřejné. Toto staré rozdělování bylo také důvodem, proč většina nových autorů třídění církevního práva na soukromé a veřejné zcela zavrhuje. I podle zásad dnešní moderní nauky možno zcela dobře v církevním právu navybírati velmi mnoho předpisův, o jichž soukromoprávní povaze není sporu.

*

Reformy úřadů kuriatních obrátily zájem i liberálního tisku světového opět k Vatikánu. Reformující papež jest pro ně vrcholem interessu, jaký ještě i ony mohou míti na církvi katolické. Tak

„Indépendance Belge“ rozhovořila se ihned, a bývá ne-li vždy pravdivě, aspoň zajímavě obsluhována z Říma, o celém dalším reformním plánu papežově. Příště má dojíti na řády a kongregace. Reforma prý v tom směru chystá se důkladná. Už prý to jest nápadno, že papež po celých pět let své vlády nejmenoval ani jednoho kardinála z řeholí. Jest prý toho náhledu, že kdo zřekl se majetku a hodností světa, nemá do nich býti znova vtahován. Proto reforma řádová bude míti hlavně to na oku, aby život klášterní vrátila starému asketickému jeho určení. Kongregace pak jež jsou více organisovanou prací než asketickým životem, který není jejich účelem prvním a hlavním, mají především k onomu účelu svému býti uschopněny; počet jejich bude zmenšen, stanovy jejich zjednodušeny a ujednoceny a kongregace jednou stranou ještě více biskupovi podřízeny, ale druhou stranou zase více připoutány pod ústřední vedení římské kurie.

Reformy dosavadní získaly prý nejvíce nepřátel papeži v Italii. Nepřáteli jsou všichni ti, kdož ve staré ledabylosti a neurovnanosti si libovali a z ní těžili. Ale tito všichni bojí a stydí se vystoupiti veřejně. Osobní otázky v úřadech, kde se reformuje, řeší papež velmi jednoducho: ztenčí-li se status úředníků, nejsou zbyteční „vyhazováni na dlažbu“, nýbrž dostávají plat dále, ale úřadu a práce nemají. Jsou zůstaveni k další disposici. Mnozí z nich zatím se hlásí a umísťují jinde. V tom ohledu tedy nemůže býti proti reformám nijaké oposice osobní.

*

Na zakročení hraběte Jana Harracha u vídeňského nuncia konečně musil terrorismus šovinisty biskupa Marschalla povoliti. Dosud neústupností a příkrostí tohoto hodnostáře církevního terrorisována a spoutána byla celá křesťansko-socialní strana Vídní vládnoucí. A tak v duchovní správě vídeňské najednou aspoň v maličkostech vycházeti budou přáním českých věřících vstříc. Ovšem než zase zloduch vídeňského katolicismu se vzchopí znova a bude hledět jinými cestami zmařit, co jednou stranou povolit musil. Pražský denník katolický nedávno podotkl: do Berlína povolali šest polských jesuitů z Haliče, aby tam vedli duchovní správu polského lidu. To se děje ve vlasti protipolské hakaty. A ve Vídni si Češi sami musí opatřovat, shánět a platit české kněze, chtějí-li míti jakou sebe menší českou pobožnost.

*

Na 55. sjezdě katolíků německých v Düsseldorfě v Německu 16. až 22. srpna) opět týž imposantní známý ruch energie a intelligence katolické, jakými si katolické hnutí německé získalo obdiv celého světa a všude téměř pohnulo k napodobení a následování! Řečníci z Rakouska (z rak. Němců) poukazovali na to, že Rakousko může se teď už také podobným silným životem katolickým pochlubiti, že vzbuzeno a seřazeno stojí a statečně odmítá veškeré útoky na církev a náboženství a v boji tom i příště dobře obstojí. Tuto (neoprávněnou) sebechválu provázely necírkevní listy německo-rakouské výkřikem buď opravdové nebo líčené úzkosti a výtkou, že ne oni ohlašují boj, ale „klerikáli“.

U příležitosti Saltetovy knihy rozebírající pásmo historicko-kritických děl abbé Turmela,[1]) redaktora francouzské zaniklé modernistické „Revue d'histoire et de littérature religieuse" podotýkají pařížské „Études": Je to divná cesta trestu božího na modernismus! V Anglii Tyrrell objevuje se v pravém světle teprve ve svých tajných brošurkách; v Rakousku Wahrmund demaskoval se předčasně; v Německu listy Schellovy, jež psal protestantům a apostatům, po jeho smrti uveřejněné v rozpaky a hanbu uvedly nejlepší přátele Schellovy; ve Francii Loisy, když podobné listy jeho plné licoměrnosti objeveny, tak upadl v nevážnost, že dřívější sláva ustoupila všude takovémuž pohrdání. A teď tedy i Saltetova odhalení. Redaktor Turmel mnoho psal o vývoji dogmatu katolického, a to tonem velmi povýšeným, z falše a klamu vině celou historii církve a bohosloví katolického. Jako redaktor „Revue hist." psal pak pod pseudonymy Dupin, Herzog, Lenain a jinými ostré článečky a kritiky, a též spisy a články pod těmi jmény uveřejňoval, už plné invektiv a útoků na sama dogmata církve katolické (papežství a primát, panenství Matky boží, sv. Trojice). Tyto pseudonymy dlouho považovány za zvláštní osobnosti. Vlastní autor Turmel zůstával před obecenstvem katolickým mírný a učený kritik katolický, moderní sice, ale přece katolický. Teď tedy i Turmela potkal osud licoměrných soudruhů jeho v modernismu.

*

V „Historisch-politische Blätter" vzpomíná se úsilí, jaké věnovaly románské národy v 13. a 14. století pokřestění severní Afriky. Španělé, Italové, Francouzi, staré i nové řády obíraly si za nejhrdinštější cíl obracet severní Afriku. A všecko to úsilí vyšlo zcela na marnost! Stojí to jistě za srovnání: první pokřestění severní Afriky, jež šlo tak snadno a bez bojův, a to druhé, jež se po 13 století nemůže podařit! Kde je tu chyba, kde příčina!?

*

Mezi oběma stranami rusínskými zuřící boj politický přenesl se i do vrstev duchovenských. A to tak, že hrozil rozpoutati nebývalou desorganisaci samé správy církevní. Političtí protivníci si chodili odvracet a bouřit proti sobě navzájem své farníky! Činili to snad zatím jen ukrajinští stoupenci. Mnohdy asi stalo se něco jen z nedorozumění a další už rozvířila politická vášeň sama. Obě strany mají své organisace a spolky lidové, obě pod praporem národně-hospodářským a kulturním. Tu pak stávalo se, že kněz knězi vnášel do farnosti protivnou organisaci. Neboť dosud skoro všeobecně platí, že lid jde v politice se svým duchovním, není-li už silnější vliv socialistický z jiných vrstev vyvěrající. Aby takovéto agitaci pro farníky pohoršlivé a pro kněze urážlivé zabránil, vydal lvovský metropolita nařízení, že žádný kněz nesmí v cizí farnosti a kaplan ani v domácí farnosti bez svolení vlastního faráře

[1]) Louis Saltet, prof. d'histoire à l'Institut cath. à Toulouse: »La Question Herzog-Dupin.« Contribution à l'histoire de la théologie française pendant ces dernières années. Toulouse, Paris 1908. Cena 3 fr.

pořádati jakoukoliv přednášku, zakládati jakýkoliv spolek. Kdo by přece tak jednal, bude přísně kanonicky potrestán.

*

O tom, zda možno hájit Poláky a jíti s nimi za jedno, měl rozhodovat katolický sjezd německý. V politické organisaci německých katolíků vyvinul se totiž směr stejně šovinistický jako konservativní protestantská a liberální hakata. Směr tento sbíral své lidi hlavně z krajů Poláky osídlených. Zdá se však, že stoupenci směru toho už ani valně o katolictví nestáli. Neboť poslední čas právě zdá se, že církevní kruhy ve Slezsku začínají obracet a snaží se míti i s Poláky více spravedlivosti.

Velmi slavnostně uvítali polští katolíci američtí v Chicagu svého prvního jmenovaného biskupa (pomocného), jehož se pro sebe tak dlouho a důrazně dožadovali. Národní církev polská samozvaným „biskupem“ Kozlowským založená v brzku se také asi rozpadne.

Na kyjevském sjezdě missionářů pravoslavné církve vrženo též něco světla na původ sekty polských mariavitů Hovořeno tam totiž mnoho o ruské sektě Joannitů (stoupencův a ctitelův otce Jana Sergija, kronštadtského faráře) Nová tato sekta zdá se, jakoby byla ležela nejvíc na srdci celému sjezdu. A není též divu. Otec Jan byl dlouho celou pravoslavnou církví uznáván a ctěn jako světec a divotvorce. On byl první v církvi a jeho slovo a jeho hlas vážil nejvíc. Pro lid byly jen dvě osoby v Rusku, jež vyslovoval a před nimiž se klaněli všichni a každý: car a otec Jan. Církev pravoslavná používala vlivu otce Jana, a zvláště divotvorné moci jeho jako silného vábidla a kladiva i proti sektářům. Otec Jan nejednoho i z rozkolníkův uvedl do lůna pravoslaví. A najednou lid jménem tohoto muže, chlouby pravoslaví, založí sektu! Prohlásí jej za vtěleného Krista (Tolstoj jest u nich „antikristem“, aby apokalypse byla dovršena) a vybere si ještě hned i hysterickou ženskou za druhou Matku boží, a vtělení andělův i svatých ve stoupence otce „Jana-Krista“ se množí a množí. A sekta tato vyvíjí se v panském a duševním centru říše i církve pravoslavné, v Petrohradě a předměstích jeho! Na konec pak už v nauku její vtrhly docela zvrácené názory mravní, hodné porevoluční nálady ruské: hodné banditismu a lig lásky. Majetek jest hříchem, a proto přisvojit si cokoliv jest dovoleno, a nesmí se brániti, bere-li ode mne kdo co mého. Píti až do němoty, všem požitkům se věnovati jest dovoleno stoupencům otce Jana, neboť v království božím na zemi sestouplém všechny radosti jsou čisté a svaté. Se zakladateli sekty této, jež zprvu byla rigoristickou, obcovali i zakladatelé mariavitismu. Má se za to, že v posledních důsledcích svých mariavitismus jest jen odnoží petrohradského joannitismu.

Na sjezdě byla otázka, zda se sektou touto se má nakládat jako s rozvratníky a sprostými zločinci, či jako s náboženskými pobloudilci. Mají-li je obracet totiž policie a soudy, či církev a její missionáři. Rozhodnuto se pro toto druhé.

V polovici srpna na žádost několika pravoslavných z Jaroslavské gubernie proklel otec Jan jedno z hnízd joannitských, totiž vlastní

klášteřík Vaulovský, v romanovském újezdě jaroslavské gubernie před lety otcem Janem založený. Bratr kláštera toho Michail Iv. Petrov vydával se za Michala archanděla a spolu s jinými šálil poutníky a věřící i samého otce Jana. Prokletí vynesené slavnostně nad celou Vaulovskou společností joannitův ihned účinkovalo, mnozí slíbili polepšení. — V Kronštadtě joannité vydávají svůj zvláštní časopis, „Kronštadtský Maják".

Sjezd missionářský v Kyjevě obrátil ještě mnoho pozornosti na katolíky, s nimiž vlastně usneseno nejrozhodněji bojovati, tak asi, jak bojuje protestantská hakata s katolickými Poláky v Poznaňsku. — Třetí hlavní bolest pravoslavného sjezdu byl hr. Tolstoj a jeho jubileum 80letí (10. září připadající), jakož vůbec vliv a agitace Tolstého. Svatý synod a duchovenstvo má se ve dnech jubilejních přičiniti o to, aby lid byl poučen, kdo jest a co chce hr. Lev Tolstoj. Ostatně policie činí víc, než by mohla činit církev, zdržujíc a tlumíc všecek ruch pro idey a osobu jasnopoljanského velkého anarchisty, jenž hlásá myšlenky čím dále nemožnější! — Po těch třech věcech zájem už jen budil socialismus, totiž rozpor mezi duchovenstvem pravoslavným, zdaž i hospodářská nauka socialismu nebo jenom politika jeho má se odsouditi. Mnozí dělníci hospodářské nauky socialismu hájili, sjezd na konec odsoudil obojí, i theorii i praxi socialně-demokratickou.

V kruzích duchovenstva „obnovlenců" (reformistů) sjezd vyvolal trapný dojem. A zvláště nemile se jich dotklo, že na sjezdě odřeknut pravoslavný všeruský sobor církevní, na nějž oni právě tak naléhali. Na konci sjezdu už to prohlásil předseda jeho (biskup volyňský Antonius) a po sjezdě ještě metropolita petrohradský Antonius, že poměry v církvi nejsou takové, aby bylo radno sobor církevní svolávat. Sobor tedy odložen od kalendas graecas! A v církvi zůstane na dále vše po starém, reformy, na niž „obnovlenci" právem v tolika směrech naléhají, nebude!

*

Wundtovu filosofii studuje Novero i v dalším čísle „Revue de métaphysique et de morale" (viz minulé číslo „Hlídky"), a to nejdříve jeho metafysiku. V rozporu s kriticismem a positivismem „má Wundt za to, že přechod z immanence do transcendence, z empirického faktu k bytnému bytí, jest rozumově oprávněný a nutný a že, dokonán dle přesné methody, dalek, aby vytvářel illusi, illusi rozptyluje tím, že osvobozuje ducha od marných nauk a pomyslných věr, aby na jich místo postavil system hypothes dobře odůvodněných."

Co se týče kosmologie, Wundt dospívá k tomu závěru, že „vesmír znamená pro nás v sobě ukončený celek, jehož mezí však naše myšlení nikdy nemůže stanoviti."

V psychologii připouští „že cit a vůle jsou údaje bezprostředního vědomí a nerozložitelny, zcela jako počitek". To předeslav, jde dále: „Cítíme, že jsme v různých stupních brzo činni, brzo trpni; než v téže době jsme si vědomi, že naše trpnost závisí na vnějších předmětech, které na nás působí, a naše činnost zase že závisí na nás jakožto původní,

bytná vlastnost naší bytosti. Tuto charakteristickou činnost „já“ Wundt nazývá čirou vůlí a ona odpovídá tomu, co Kant rozuměl transcendentální apercepcí. Zbavena svého představujícího obsahu, není ve zkušenosti dokázatelna; neboť tuto překračuje zároveň co ji logicky podmiňuje. Z toho možno uzavírati, že jsme přišli k poslední mezi regresse, a že čirá vůle představuje dobře transcendentní ideu, již jsme hledali, princip jednoty individuelní duše. Než nesmíme zapomenouti, že následujíc z jakési kvalitativní transcendence, jest jakousi pomyslnou ideí a že nemohla by býti ani přijata ani zužita empirickou psychologií. Sotva že rozum dospěl ku principu individuelní jednoty, vidí se nucena jej překročiti a doplniti.“

To vede nás k ontologickému problemu, „který záleží v tomto: odůvodniti jednotu celistvé zkušenosti jak objektivní tak subjektivní... Odpověď závisí na tom, co třeba rozuměti předmětem představy. Se stanoviska intellektualistického připouští se všeobecně, že představa jest jakýsi subjektivní obraz světa; než tak tvrdíme, potvrzujeme, ale nepřekračujeme dualismu. Nebo též předpokládáme, že objektivní svět jest jen čirým zdáním; podmět vrhal by na venek o subjektivních formách svou vlastní představu. Pak však jednota jest docílena jen mrzačením zkušenosti, jejíž objektivní hodnoty nemožno již odůvodniti. Naproti tomu voluntarismus, dokázaný psychologickou transcendencí, dovoluje hypothesu v mnoha ohledech daleko více uspokojující. Poněvadž perceptivní činnost, jednou vyprázdněná všeho obsahu, redukuje se na čirou vůli, může percepce předmětů spočívati jen na činnosti této prázdné a holé vůle O předmětě víme jedno a nic více: on vyvolává v podmětu dojem, vněm; a poněvadž vůli činí trpnou, můžeme z toho uzavírati, že sám jest činný. Nuže, transcendence kosmologická tak dobře jako psychologická nedává nám poznati žádné jiné činnosti než chtění. Předmět o sobě může tudíž býti jen jakousi cizí vůlí. Tak v této hypothesi výsleduje percepce ze vzájemné činnosti různých vůlí, které, abstraktně a o sobě uvažovány, stávají se vůlemi vnímajícími nebo-li skutečnými... Neprodukuje tudíž hmota života a myšlení, naopak, život a myšlení produkují hmotu. Monadologie chápe představu a vše, co z ní výsleduje, zvláště kollektivní život, jako čiře fenomenální a nahodilé projevy substancielního základu bytí. Voluntarismus naproti tomu klade každé středisko činnosti jako článek v nekonečném řetězu spořádaných volných jednotek a chápe jich vzájemný vztah a určování též jako skutečné, ba za jistých okolností jako skutečnější než dotyčné jednotky. Tak možno říci, že metafysická skutečnost nalezená myšlením odpovídá přesně empirické, v percepci dané skutečnosti. Hledisko se však přemístilo: ze zevnějšího stalo se vniterné .. Ontologická individuelní jednota musí býti nyní doplněna principem jednoty všeobecné... Mohli bychom, tak zdá se, spokojiti se, rozuměti vesmírem vztahy odkryté mezi duší a tělem v individuelní jednotě; a tak dospěli bychom k idei nejvyšší monady. Než v této hypothesi nebere se ohled na bytné rozdíly, jež existují mezi různými stupni hierarchie bytostí, a důsledek toho jest, že klesáme pak nevyhnutelně do domény libo-

volných analogií. Jediná pravděpodobná methoda jest, doplniti psychologické všeobecné hledisko nejprve výsledkem ontologické individuelní transcendence a pak výsledkem kosmologické universální transcendence. Ontologická universální transcendence, přibírajíc prostřednictví „kosmologické nekonečnosti“ přírodních sil, jichž drtící povýšenost pociťujeme, „rozšiřuje ideu Boha daleko nad mravní ideál lidstva. Bůh zákonodárce, Bůh historie jsou pro rozum v poslední analysi jen anthropomorfické obrazy; vesmír, jejž nám Koperník objevil, žádá Boha nekonečně širšího a vznešenějšího. Než nejvyšší ontologický princip, jsa absolutně nekonečný, zůstává pro nás nepoznatelný.

Tak jsme přivedeni k náboženství. „Wundt, tvrdě oprávněnost rozumového stanoviska, nemohl by v něm viděti konečnou mez spirituelního života. Od okamžiku, kdy rozum objevil bytnost bytí ve chtění, zříká se týmž rázem absolutní svrchovanosti, aby dal právo požadavkům života socialního a representativního.. Náboženství má za základ city a ideje, jež se odnášejí k ideálnímu světu odpovídajícímu potřebám a tužbám duše, kterýžto ideál však ostatně může se dokonale měniti zcela s člověkem, který jej chápe... Principy, jež se dnes bez ustání potírají na náboženském poli, jsou na jedné straně vnější, na zjevení založená autorita, na druhé straně svobodné osobní přesvědčení. Od reformace katolicismus římský se víc a více definoval jako dokonalý autoritarismus; a protestantismus, aby uchoval si důvod bytí, směřuje nutně k liberalismu. Wundt uznává, že katolicismus jest nezničitelný, poněvadž, zachovávaje cele podstatu křesťanství, dovede zároveň podivuhodně ukojiti potřebu pověry [?] a duchovního klidu, jež tak hluboce jsou vkořeněny do massy duchů. Nicméně trvale myslí, že lidské svědomí, když dosáhne jisté úrovně, touží všude potřebou rovněž nepřemožitelnou po autonomii. A toť důvod, proč pokouší se o náboženskou nauku liberální, založenou na symbolismu.“ *L.*

*

Třetí mezinárodní kongres pro historii náboženství bude se konati v Oxfordě od 15. do 18. září 1908. Officielní jazyky jsou angličina, frančina, němčina a italština. Jako jiná leta bude i tentokráte práce a diskusse míti ráz veskrze historický; polemiky konfessionelního nebo dogmatického řádu budou zapovězeny. President místního komité jest Percy Gardener, sekretáři pp. Carpenter, 109, Baubury Road, Oxford, a Faruell, 191, Woodstock Road, Oxford.

*

O náboženském citu u Japonců dočítáme se zajímavé zprávy v červencovém čísle „La Revue du Mois“. „Jsou to šintoistické ideje“, píše Anesaki, „nerozlučně spojené a srostlé s naší socialní organisací, jež tvoří jaksi výstroj našeho národního života, a aspoň částečně je to konfucianismus se svým učením občanských ctností a humanitní morálky, který mu dal, abych tak řekl, svaly a vnější formu, které odívají tuto výzbroj. Konečně přišel buddhismus, aby dokonal toto dílo a oživil národní život kulturou náboženských citův a metafysických ideí... Původní víra Japonců byl kult mocností a života, jak se zjevují

v přírodě nebo u člověka. Celek tohoto náboženství, přeměněného a proniknutého pozvolna přínosy z jiných náboženství, je znám pod čínsko-japonským jménem Šinto, t. j. cesta bohů.“ Konfucianismus byl do Japonska zaveden před buddhismem; jeho vliv však počíná býti pociťován teprve okolo polovice 7. století, když Japan přijímá za své v celku politické a socialní instituce Číny. Vliv buddhismu je dřívější, a sice následkem „jeho kázání rovnosti a lásky... Buddha založil svou nauku v samé podstatě pravdy (dhammata), jejíž pomocí buddhas či její vyznavači dosáhli nebo dosáhnou svrchovaného světla. Buddhismus, tak jak byl importován do Japonska... učil poprvé Japonce existenci jakéhosi božstva, jež dobro a spásu všech bytostí bez rozdílu kmenův a národností požaduje.“ Zvyk, který se pak zavedl, obětovati různé předměty mrtvým, stává se „převládající silou našeho náboženského citu pro všechny epochy.“ Idea hluboké jednoty všech bytostí přispěla též modifikovati kult po předcích zděděných a ochranných božstev tím, že zavedeny byly v něj vznešenější výkony k duchovnímu obcování se zemřelými, pak se všemi tvory... Stav výsledující z buddhismu možno shrnouti v jedno slovo: Aware, t. j. soucit a sympathie. Přes to přese všecko... ač vlivný v učení věd, v organisaci náboženských institucí a v rozvoji hospodářských zdrojů kraje, buddhismus vykonával vliv neobyčejně obmezený ve sféře zákonných idei a socialní morálky... Doplniti tyto mezery buddhismu bylo reservováno konfucianismu. Přese své byrokratické tendence konfucianismus byl system mravní a politické filosofie, založený na patriarchální společnosti. Soustřeďoval v sobě veškeru svou mravní sílu, veškeren svůj ideál vzhledem k řízení státu.

Po různých proudech a změnách buddhismus se presentuje ve třech formách, jež měly značný vliv ve válečných obdobích 12. a 16. století: 1. Jodo-Buddhismus, který záleží v jakési pietistické víře; spásy se dosahuje věrou a ne skutky. „Všichni jsme zahrnuti v milosti Buddhově.“ 2. Zen, který dovolává se intuice ve víře. „Toto náboženství dalo svým věřícím pudovou jistotu, že našli v hloubce své vlastní duše jakousi skutečnost, jež přesahovala mnohé individuelní rozdíly a časné změny.... Vniterným tajemstvím duchovního osvícení náboženství Zenu vyznává absorpci duší v absolutnu a absolutna v individuelních duších... Přece však Zen nebyl ani quietismus ani nějaká lhostejnost. Duch, který dospěl k vniternému světlu, není již rušen a znepokojován únavou a zly tohoto pozemského života... Život ideálního zenisty může býti srovnán s pevnou skalou uprostřed bouřlivého moře... Zenista může se ostatně mísiti do života... jeho stanovisko není důsledek beznaděje, nýbrž smíšenina pokojné resignace a neotřesitelné odhodlanosti.“ 3. Bušido, jež se „rozvinul v mocný system osobní kázně a vykonávání občanských ctností a dobrého chování... stal se též novým náboženstvím, a to abych tak řekl laickým, s positivistickými tendencemi... Měl však chybu, že byl často extremně formalistním, že ignoroval existence jednotlivcův a ničil osobní tužby... Konfucionalistická pravověrnost adoptovaná vládou byla nauka velmi formalistní a přísna. Podrobení stupňovalo se až k trpné poslušnosti;

širá duchovní sympathie byla ztenčena až na povinné projadřování úcty; láska přírody a její idealisující mocnost přeměnily se ve vkus pro drobné věci a napodobeniny... Vedle tohoto rozvoje Bušida nastalo obrození tradicionelního šintoismu zcela rozdílného od šintoismu svrchu zmíněného"; výsledek tohoto obrozeného šintoismu bylo „akcentování patriotismu a tužby po sjednocení Japonska... Když se národ roku 1868 probudil, nalezl se obklopena oslepujícími světly nové civilisace 19. století. Náš duch otevírá se vlivu křesťanské civilisace... Mezi věrou buddhistickou a věrou křesťanskou jest vespolný vliv a vzájemná přítažlivost."

Věda a umění.

Prvního července 1908 slavila anglická „Linnéova společnost" padesátileté jubileum vývojové theorie darwinismu. Před padesáti lety to bylo právě, co dva věrní přátelé, Darwin a Wallace, uslyšeti měli úsudek společnosti o své theorii, již současně daleko od sebe a nezávisle každý pojali, že vznik druhů povstal vývojem, a Darwin tomuto vývoji za vzpružinu dal přírodní výběr a boj o život. Ale theorie zapadla. Nikdo po celý rok o ní nemluvil, nepřel se s ní, ani jí nehájil. Za to však když v listopadu roku následujícího (1859) vydal Darwin své dílo „Origin of Species", zájem o knihu a theorii byl překvapující. Hned první den první vydání (1250 ex.) rozprodáno. Roku 1860 vedena v British Association první veřejná učená debatta o nové theorii mezi konservativci a mezi novotáři. Za ony debatoval biskup Sam. Wilberforce a professor Huxley, za tyto Hooker. Tou dobou už darwinismus spojován s akcí protináboženskou, ač Darwin sám bránil se tomu směru. Boj veden z počátku také zcela na půdě náboženské polemiky nikoliv s vědeckého stanoviska. První čistě vědecké vyvrácení podal inženýr Fleeming Jenkin. Spolu s církví anglikánskou vystupovali ovšem i katolíci proti nové theorii.

A dnes po padesáti letech," praví při té příležitosti londýnský katolický „Month" (měsíčník), mezi tím množstvím učených mužů, kteří se sami prohlašují za darwinisty, jak málo jest jich, kteří zasluhují skutečně toho názvu a kteří věří v onen přirozený výběr, jejž Darwin postavil jako hlavního činitele pro přeměnu druhů. Jediný ten vývoj, jakožto vývoj jest všeobecným znakem, který dnes všechny spojuje, ale způsob jakým se vývoj ten dál a síly, jež jej ovládaly, ty už jsou spornými mezi nimi. Nesporně idey Darwinovy a Wallaceovy mnoho přispěly přírodním vědám, nutkajíce obě strany, stoupence i odpůrce, k hojnému a přísnému pozorování a zkoumání přírody. Ale jest velikým bludem říkati, jak často se stává, že darwinismus dovedl nás k posledním záhadám přírody, anebo jak Haeckel praví, že jsme nalezli rozluštění všech tajemství v tom jediném magickém slově: evoluce, vývoj! Spíše

třeba přiznati s professorem Drieschem: „Neznáme tuze mnoho o evoluci vůbec, v tom oboru jsme právě na začátku toho, co v přísné vědě jménem tím označujeme.“

*

„Časopis přátel starožitností v Praze“ přináší ve svých zprávách výtah z referátů na schůzích předhistorického odboru společnosti přednešených. Zajímavá otázka projednávána v referátě i v debatě k němu se pnoucí, „Se které strany a kdy byla osazena země česká lidem rolnickým.“ Podle nálezu novobydžovského 1881 tvrdil L. Šnajdr, že příchod prvních rolníků stal se ze severovýchodu labským průsmykem. Názor ten přimykal k tehdejší theorii o šíření se lesů ve střední Evropě. Od té doby však názory ty se změnily. Dr. Gradmann hájí a odůvodňuje totiž názor, že první evropský člověk vyskytl se v době interglacialní, ale v době glacialní (ledové), kdy podnebí bylo příliš vlhké a krajina pokryla se lesy, člověk opět ustoupil k východu na stepi východoevropské a asijské. Ale i v ledové době nalézal se místy ve střední Evropě člověk (staré doby kamenné), neboť i tehdy ještě místy bylo podnebí stepní. Za daunské doby však i odtud ustoupil a vrátil se pak z Asie už s kulturou novokamennou, postupuje od východu na západ stejnoměrně s postupem suchého podnebí a vysycháním kraje. Švycarský archeolog Nüesch a jeho spolupracovníci oceňují podle vrstev kulturních u Schaffhausen (Schweizersbild) nalezených, že od doby novokamenné po naše časy uplynuly 4000 let, novokamenná doba trvala sama též 4000 let, prázdná mezera před ní 8 až 12 tisíc let; a doba starokamenná (už po ledové době!) 8000 let. Z vrstev ve „Výpustku“ Dr. Wankel usoudil o době, v níž se usadily, že trvala na 8000 let. Tedy souhlasně s Nüeschem. Podle zbytků tuhovaných předmětů v neolithu českém (mezi kamennými zbytky) soudí L. Šnajdr, že předměty ony pocházely z Moravy, jež tuhu měla, kdežto v severovýchodních Čechách jí není. První rolník tedy do Čech přišel z Moravy v době novokamenné, tedy asi 6000 let před Kristem.

Dr. Babor předložil v téže společnosti soustavu celého rodu lidského. Přidává se k náhledu těch, kdož hájí, že všechny typy lidské, dnes žijící i vymřelé, tvoří jeden kmen, a pocházejí tudíž z jednoho počátku. Připojuje náhled Arldtův, že kolébkou lidskou jsou Sundské ostrovy (protože tam objeven „pithecanthropus“) a že odtud rozšířil se člověk na sever a rozlišil se v rasy nynější z Tibetu. Soustava čeledi lidské by tedy obsahovala dva rody: 1. pithecanthropus, s jediným druhem 2. homo sapiens, se dvěma druhy *a)* člověk neanderthalský a *b)* člověk h. sapiens v užším smyslu. Onen má dvě odrudy: neanderthalskou a krapinskou, tento pak tři odrudy: cromagnonský, předhistorický a recentní (nový) člověk. Tyto tři odrudy však mají nové podrozdíly; cromagnonský má typy tři (cromagnonský Quatrefageův, negroidní E. Rivièrův a neanderthaloidní Mortilletův); předhistorický má typy dva (neolithický a neanderthaliformis Kollmannův), recentní pak má typy tři (černý, bílý a bahenní). Tyto zase se dále dělí černý typ na dvě formy: rovnovlasou s třemi kmeny: Papua, Koikon, Akka,

a kadeřavou s dvěma kmeny: Negři a Kafři. Bílý typ má dvě formy: austral-asijskou (kmeny Australané a Dravidové) a kavkazskou (s množstvím známých kmenů: Chamité, Semité, Indogermáni, Baskové atd.). Bahenní typ má pak tři formy: malajskou, rudou a vlastní bahenní (severskou, k níž patří Ajnové, Mongoli a j.).

Každá soustava dnes v předu i v posledcích svých jest jen zatímní. Nové objevy ji zase zvrátí, víc ovšem v předu, kde ještě málo známe, než v rozdělení dnešního člověka, jenž už přece důkladněji ocenén a roztříděn.

*

V „Českém Časopise historickém" upozorňuje J. Glücklich na neznámý dosud spis Václava Budovce z Budova „Krátký spis o zlatém, budoucím a již nastávajícím věku." K názoru o svém zlatém věku přišel Budovec na cestě do Cařihradu a v Cařihradě. Moc nekřesťanská zevní nad křesťany dala mu tušit, že síla křesťanství neleží zevně, v tělesné moci, ale v duchu. Proto klade zlatý věk do budoucnosti, až křesťanství se v duchu očistí a soustředí; za počátek zlatého věku má vystoupení Husovo, Lutherovo, Kalvinovo, jen že zlatá doba pomíchána byla železnou! Musí se tedy lidstvo znova obroditi v duchu a pravdě. Nálada a názory potomního náčelníka Jednoty bratrské se už tedy v plném významu v tom spise uplatňují.

*

V témže časopise dále pokračuje Fr. Hýbl ve svých bádáních cyrillomethodějských, jež dosud nedokončeny. Týž posuzuje spisy archeologa Fr. Snopka o sv. Cyrillu a Methodu (jeden z nich otiskem z „Hlídky") zřejmě přiznává už dvojí směr v naší historické vědě v nazírání na dobu cyrillomethodějskou: škola kněžská, možno by bylo říci, sv. Cyrilla a Methoda brání v jejich tradiční čistotě a brání částečně i Řím litujíc, že dal se podvésti, svalujíc vinu na Němce! Druhá, možno by bylo říci, světská škola, rozděluje stejnoměrně, brání Řím, že jednal korrektně, brání i Němce, že měli důvody pro jednání své, a dává vinu věrověstům našim, že zasluhovali výtek a nedůvěry.

Snad právě toto rozdělení na protivné tábory bude obě strany nabádati ku hloubání tím pečlivějšímu a úsilnějšímu.

*

Ve vídeňském kvartalníku Lvovy společnosti „Kultur" nalezáme krátkou zmínku o literárním boji Vídně před sto lety: Friedr. Schlegel a Mme Staëlová roku 1808 a 1809 vnášejí do Vídně romantismus, Schlegel po dlouhém vyjednávání a zdráhání císařově dostává povolení k 15 přednáškám o romantice proti klassicismu — první to veřejné přednášky ve Vídni. Zakládá se tu první časopis romantický „Prometheus". Klassikové se brání, mají za sebou celou Vídeň starousedlou, všechen tisk vídeňský. Romantikové na konec zvítězili, dostali se do státních služeb a sinekur a protivníci jejich (Schreyvogel se svým „Sonntagsblattem") postaveni jako podezřelí pod policejní dohlídku. To jest věru charakteristická vzpomínka kulturně-literární ze života našich Němců! Kdož by jich i dnes podle toho nepoznal!?

Ve „Zprávách centrální komise pro zachování památek“ ve sděleních moravských konservatorů nacházíme stížnost na městskou radu jevíčskou, jež dala zbořit poslední zachovanou bránu (Horní brána) přes jeho protesty. — Proti zboření starého kostela a postavení na jeho místě nového v Rosicích namítla ústřední komise, že stará ta gothická stavba stojí za uchování. Že by tedy lépe bylo přistavět než bořit a také plán a způsob přístavby navrhla.

U Teubnera v Lipsku vychází: Natursagen, eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden; red. Oskar Dähnhardt, spolupracovníci: V. Armhans, M. Boehm, J. Bolte, K. Dietrich, H. F. Feilberg, O. Hackman, M. Hiecke, W. Hnatjuk, B. Ilg, K. Krohn, A. v. Löwis of Menar, G. Polívka, E. Rona-Sklarek, St. Zdziarski a j. První svazek obsahuje pověsti ke Starému Z, druhý k Novému, další pak pověsti zvířenské a rostlinné, vesmírové, člověcké a konečně kritický rozbor.

Životní dílo nebožtíka professora Fr. X. Krausa, uměleckého historika německého, dovršeno právě přítelem jeho J. Sauerem. Zpracován od něho a vydán u Herdera teď poslední svazek jeho „Dějin křesťanského umění.“ Svazek ten obsahuje umění italské renaissance (16. stol.) a věnován tedy především malířům Lionardo, Raffael, sochaři Michelangelo a staviteli Bramante, kteří době své vtiskli ducha svého. Doplněk Sauerův uznává se za úplně rovnocenný a i vystižný v ohledu podání a názorů s dílem Krausovým. Dějiny křesťanského umění dovedeny tak až do doby tridentského koncilu. V prvotní části, co se asijského a byzantského umění týče, jsou již zastaraly. I tak však zůstávají monumentální prací.

*

Český kongres archeologický a kongres českých museí má se konati v Praze; moravský kongres archeologický připojen ke kroměřížské výstavě. Tento byl více jen přednáškovým sjezdem, pražský má se státi však počátkem k novým snahám, ústavům a pracím. — Německá moravská musea konala svůj druhý musejní sjezd na jaře v Třebové, třetí bude roku 1909 při historicko-kulturní výstavě ve Znojmě. Na třebovském sjezdě zastoupeno bylo osm městských museí: Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Jičín, Unčov, Šumperk a Třebová. — Brněnští Němci chtějí stavěti „lidový chrám umění“. Plány konkursem už na jaře si opatřili. Přijaty návrhy z Vídně dodané.

*

Z nových časopisů zaznamenáváme: „Revue des études ethnografiques et sociologiques“, publikace internacionální, měsíčně vycházející za vedení A. Van Gennepa (librairie Paul Geuthner, Paris) a „La Revue de psychologie sociale“ (Paris, rue de Condé 24). Pod titulem „La foi catholique, revue anti-kantiste“, vydává abbé Gandeau (v Paříži, Lethielleux) novou revue, určenou sledovati vliv a projevy kantismu ve všech oborech.

Nakladatelství Barthovo v Lipsku vydává novou revue „Zeitschrift für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung“ za vedení W. Sterna a Otto Lippmanna.

Program této revue jest velice široký. zabíraje v sobě všechna psychologická fakta a všechny praktické applikace objevů vědeckých. Svazek stojí 20 M.

*

Z nově objevovaných literátů-buditelů moravských přináší „Časopis Moravského Musea“ v druhém letošním svazku z péra Dr. Č. Zíbrta životopis Matěje Kneisla, rozeného 1805 v Třešti, učitele a policejního úředníka (v Jihlavě, v Brně, v Olomouci, ve Lvově), jenž ač zemřel až roku 1890, náleží přece svou činností do doby starší předbřeznové, nebo aspoň předromantické z let šedesátých a sedmdesátých. Horlivý sic vlastenec, ale neumělý prostý veršovec a spisovatel.

V „Časopise olomouckého vlasteneckého musea“ (99, 100) podáno vyzvání, aby sbírány byly místní názvy, dokumenty starožitnosti a historie, jakou nám jiné pozůstatky minulosti neuchovaly. Vyzvání převzato od Společnosti přátel starožitností v Praze, jež dříve už k témuž vyzývala. Provází se v časopise opět úvahou o důležitosti místních jmen, z nichž odvozovati možno mnoho methodou filologicko-reální. Po pokusech Kętrzyńského a Žunkoviče stalo se to zrovna už zvláštní školou, která začíná si dobývati uznání širšího. Jména se prostě nepřijímají podle poslední tradice, často velmi naivní, třeba byla opřena i o staroněmecké a starořímské dokumenty, nýbrž stopují se dále. Další sbírání místních názvův a polohové i tradiční jejich osvětlení může tedy této škole přinésti mnoho prospěchu.

V témž listě pojednává se o vývoji umění a uměleckého ruchu u nás. Poukazuje se citáty obdivu a pochvaly cizích vynikajících znalců na velikou vyspělost našeho lidového umění jak v hudbě, tak ve výšivkách, dekoraci a stavbě. A přece naši dnešní umělci tak málo těch pokladů využitkovali, honíce se stále za vzory francouzskými a německými. Pražskému „Manesu“ klade se tu za vzor krakovská škola umělecká, vinu odcizení mezi ním a obecenstvem nese nejen obecenstvo, ale i on sám. Čeká se obrod ve směru tom od Moravy a moravského sdružení. Žádá se při příští stavbě divadla národního v Brně, aby to nebylo napodobení francouzsko-německých slohův, ale aby celé divadlo vyrostlo z našeho lidového stylu stavebního a dekoračního.

*

J. Emler v „N. Č. Revui“ ve článku „Budoucnost ochrany přírodních památek“ podává vývoj otázky té u nás i v cizině, význam ochrany takové a její dosavadní u nás i jinde nedostatečnost a nesoustavnost. V některých zemích cizích už mají na to zákony, u nás se zákon takový chystá. Ale mnoho může přispěti i soukromá péče (zakoupení a záchrana předmětů, jimž zkáza hrozí) jednotlivců, turistických a okrašlovacích spolků, měst a obcí, okresů, zemí a pak především tisk a škola. Průmyslové zužití sil přírodních (vodopádů, řek), regulace vod a meliorace krajů měly by rovněž býti prováděny podle plánu, který by dbal krásy a památnosti krajiny. Zvláště výrazné a pamětihodné jednotlivosti by pak měly býti vesměs z toho použití průmyslového vyňaty. — Zde však by se ze zřetele uměleckého měl

vypustiti zcela zvyk, který mívá veliký vliv, konservatismus, nedovednost přizpůsobiti se novému pohledu, což zbytečně dráždívá.

*

„Česká expedice XX. století“ zove se nový podnik E. Šolce v Telči. „Ve šlépějích Krameriusových“ chce tato sbírka lidového písemnictví, naučného i zábavného, „prospěti lidu, vzdělávati jej.“ Prvý svazek, tak nadepsaný, podává Prokop z Bohutína (O. Wagner). Jsou prý to „volné kapitolky přátelům lidové osvěty na venkově.“ Spisovatel horuje obvyklým způsobem pro vzdělání lidu, několika řádky vyličuje naše probuzení a lidovou práci osvětovou v Německu, a podává návrhy, jak tuto práci u nás sorganisovati. Zásadních otázek o významu vzdělání atd. neprobírá, snad si jich ani neuvědomil. V posuzování nynější české lidové literatury projevuje obyčejné předsudky planého liberálnictví, doporučuje štváčské plátky — slovem podává jen variaci na známou notu o tak zvané „osvětě“. Bude dobře, když červeným světlem jejím naši lidé se nenechají oslniti. Spisovateli je vše jedno, ať je vzdělání jakékoli, pravdivé či nepravdivé, jen když je to „vzdělání“; cpáti do lidu všecky možné nauky, podle toho jak kdo přijde přednášet, aby o všem možném mohl mluvit a rozumbradovat a ničemu nerozumět — tak asi dopadají takovéto extensivní a intensivní osvětné snahy.

*

Na mezinárodním sjezdě historiků v Berlíně měl katolický professor würzburské university Merkle přednášku před nabitým sálem o době osvícené. Tvrdil, že době té právě katolíci nejvíce křivdili a dosud křivdí, odsuzujíce všecky snahy její z nepochopení dosahu a možnosti vývoje ve vlastním životě náboženském. Tradice a autorita dogmatu přenáší se na všecko, co s dogmatem ani z daleka nesouvisí, anebo co tvoří jen zevnější stránku jeho, způsob podání a vysvětlení. Nejvíce zazlívána „osvícencům“ jejich snášelivost, která kladena na roveň beznáboženkosti a bezkonfessijnosti. Řečník nechce sice dobu osvícenství ve všem omlouvati, ale veliký její význam mravního a duševního obrodu musí jí spravedlivě býti přiznán. — Jiný katolický učenec, professor Spahn ze Strassburku poukázal na význam časopisův a denního tisku pro historii vůbec. Z novější historie obraz hnutí a charakteristiku doby nejlépe a snad jedině z tisku vyčísti možná. Proto by bylo na místě vydavatele novin přiměti k tomu, aby tiskli povinné musejní exempláry na trvalém papíře, jenž by umožnil delší uchování novin. Museum novinářské zříditi jest prý nad síly říše, k tomu by měli dáti podnět sami vydavatelé novin dary svými a navrhuje 50leté jubileum sjednocení německého (1921?) jako nejvhodnější okamžik, kde by si tisk založením historického musea tiskového získal trvalou paměť.

*

Na pražském sjezdě knihkupcův a nakladatelů koncem července konaném přítomno bylo z Prahy 34, z Čech 36 a z Moravy 15 účastníků. Mezi jiným usneseno žádati sesílení práv autorských, a to tak dalece, že by právo to trvalo ne 30 let po smrti autorově,

ale 50 let! — To se nám zdá zcela zbytečné a nikterak už ne v zájmu autorů, ba ani ne v zájmu nakladatelů samých. Neboť po 50 let po smrti autorově ani nakladatel už nebude na živu, leč závod snad. To by mělo jenom smysl, kdyby autorská svépomocná družstva vydávala sama jejich spisy. Pak by konečně ani konsumenti-čtenáři nic proti tomu neměli!

*

V „Tovariššstvu im. Ševčenkova“ podal Dr. Chv. Vovko práci „Anthropometrické šetření obyvatelstva Haliče, Bukoviny a Uherska“. Obyvatelstvo toto představuje, v horách pode jménem Huculů známé, čistý národní typ, krátkolebý, s vysokým vzrůstem, temnými vlasy a temnou barvou očí. Přimíšeniny jsou velmi řídké a jen na okrajích toho pruhu. Huculové jsou jednou z čistých ukrajinských skupin, jež tvoří přechod ku Slovanům poledním, ba spíše už s nimi náleží ke slovanskému typu jadranskému. Že by Huculi nebyli původně Slovany (a snad Dáky), není ani řeči.

*

Dne 23. srpna počaly v Černigově v Rusku slavnosti na pamět 1000letého založení města, spolu s nimi pořádána výstavka archeologická v tamějším městském museu, jež má velmi hojné sbírky k místní pozdější historii Bílé, Černé a Červené Rusi i Ukrajiny se vztahující. Současně koná se sjezd archeologické společnosti ruské.

*

Z přednášek berlínského professora přírodníka K. Möbiusa sestaveno posmrtné dílko „Ästhetik der Tierwelt“ (Jena 1908, str. 128, cena 7 M. 50 Pf.), v němž rozvádí se dojem krásna, jaký máme při pozorování přírody živé. Přes mnohé úsudky pouze osobní platnosti přece stanoveny zákony všeobecné, jež částečně v nás, částečně už mimo nás působí. Od forem a tvarů barvy a odění těla a údů přechází autor k pohybu, zvuku, ohmatu, které dojem sesilují nebo seslabují. Jsou i ohyzdná zvířata, ale v celku působí v přírodě tak jako nesouzvuk v hudbě, vedouce ke smíru, jenž lahodnost souzvuku pak tím více vynáší. Přivádí se jimi rozmanitost do přírody a do dojmu, jakým příroda působí. Znaky a poznatky vědeckým šetřením vyzkoumané obohacují obyčejně dojem esthetický, poněvadž v představu o zvířeti vnášejí nové sesilující jednotlivosti, v nichž jednotný obraz jeho pak lépe vyniká. Při pohybu dá se stanoviti hlavní zákon záliby: čím méně námahy při pohybu jest viditelno a čím pohyb jest na pohled lehčí, tím více se líbí (svižnost, čipernost, lehkost). Let ptačí v očích člověka jest proto též nejdokonalejším pohybem; vznášení se ve vzduchu jeví se jako nejlepší přemožení tíže. Letu podobné jest plování ve vodě. Při barvách tělesných a při krytu těla působí nelibě, co pohled od jednotnosti těla odvádí: ostny, ježaté peří, ježatá srsť, výrůstkovitost; hladká přilehavá pokrývka za to jest libou; také zbarvení působí podle toho, jak podporuje jednotnost celku. Podelné pruhy jsou libější v dojmu než pestré skvrny. Bílá barva nejlépe se vyjímá uprostřed; černé nebo barevné okraje dávají výrazu tvarům těla. Snadná přehlednost a přece

spojená s rozmanitostí působí dojem libý: odtud podlouhlé tvary, oválnost tak často přicházející. Nesymetrické a pro hojnost údů těžko přehlédnutelné tvary, údy hromozdné, údy stejně článkované nebo nečlánkované vůbec, jakož i tělo zcela bez údů činí dojem nelibý. — Přednesené zákony uplatněny už též při výběru a chovu lidském, ač člověk často i k abnormalitám a zrůdám sahá pro kouzlo novosti a zvláštnosti, jaká v nich tkví (odrudy psí a ptačí!). V různotvárnosti přírodních tvarů živých i neživých jest ostatně přichystáno pro všecky, aby přerůzní lidé s přerůznými názory mohli se pokochat!

*

Zemřeli. 27. července professor moskevské university A. P. Lebedev, spisovatel církevně-historický. — 17. srpna Václav Vlček, český romanopisec, zakladatel a redaktor „Osvěty“, hlavní představitel „předlumírovské“ školy literární; Radoje Domanović, srbský povídkář. — 23. srpna P. Stanislav Załęski T. J., učený spisovatel historické apologetiky, historik řádu Tovaryšstva Ježíšova v Polsce. — 25. srpna Vojtěch Bartoněk, český malíř pražského genru.

Zprávy národohospodářské.

Po dlouhých kompromisech s náležitým zřetelem na uherské i rakouské zájmy agrární domluvená obchodní smlouva se Srbskem najednou, když má vstoupiti v platnost, vyvolává novou agitaci. Smlouva sama ani ne, jako počáteční termin platnosti její a způsob jejího uvedení v život. Ústředna zemědělská, jak nazývá se vídeňská agitační kancelář agrární, hrozila sic ostrou opisicí i smlouvě samé, hned při jejím prohlášení však umlkla potom. Teď pak zdvihá znova hlavu. Zmíněná ústředna představuje nejradikalnější odnož „zelené internacionály“ v naší říši. A což právě jest podivno — nevedou ji snad zástupci malorolnictva, nýbrž velkostatkáři. A ironie soudu tomu chtěla, že právě šlechtic a statkář se srbským přídomkem (Simić) stal se hlavním agitatorem celého toho agrárního ruchu protisrbského. Zde agrární kruhy až příliš nápadně přepínají a nápadnější je to tím více, že přepínají zástupci velkostatkářův a nikoliv drobných rolníků. Hnutí nabývá tak až příliš podezřelého výrazu té zištnosti, jakou jim vyčítá obyčejně jiná internacionála, socialistická a kapitalistická („červená“ a „zlatá“). Zvláště v předdobí nové drahoty dobytčí a masové, jaká jistě po letoším nedostatku píce znova nastane, ač stará dosud nepopustila, není agitace tato nikterak rozumnou.

Toto tvrdošíjné trvání při jednom prostředku ochrany a pomoci, jenž není v dané chvíli nejvhodnější, získává samým opravdovým zájmům zemědělským leda nepřátely. Uzavření hranic za všech případů nemůže býti zdravým hospodářským lékem. V případě, kdy zboží

vlastního jest v zemi málo a nemůže ho ani býti více, značí to prostě hladovění a nikoliv zlepšení trhu.

*

V „Přednáškové knihovně české hospodářské společnosti“ vydána historicko-hospodářská monografie valašské obce Zašové od P. E. Domluvila. Takový historicko-socialní rozbor poměrů jednoho místa při průhlednosti jejich jest poučným vzorem vývoje celkového. V celku snad mnohé od mnohých a snad i ode všech se nechápe, v monografii však všecko jest jasné, co vkročuje v pásmo společenských dějův a zjevů. Několik takových dobrých monografií z různých koncův a krajův, a celá země, celý jeden národní či přirozený obvod má tím vytýčeno několik ohlasných tabulí, jež už jsou dobrým ukazatelem cesty po celé zemi. Autor v monografii Zašové všímal si hlavně jednoho zřetele — vlivu robot na vývoj a život lidu. Socialní a hospodářský popis obce končí také obrazy z počátku minulého věku. Dnešní poměry obce Zašové nedotčeny přímo, dá se o nich leda nepřímo usuzovati po zákoně, jímž se bere všeobecný vývoj.

*

Z výstavky úvěrnictví v komorním obvodě pražském zajímavo je srovnání obvodu toho s ostatní zemí a říší. Vklady v komorním obvodě obnášejí (1905/6) 1015 milionů korun, v Čechách 2590 mil. K, v Předlitavsku celém 6311 mil. korun (1903). Výpůjčky pak obnášely v obvodě pražském 1966 mil. K, v Čechách 3238 mil. K a v Předlitavsku 8953 mil. K. Vkladů na hlavu obyvatele připadá v obvodě komory pražské 516 K, v Čechách 410 K a v Předlitavsku 242 K. Výpůjček připadá na hlavu obyvatele v obvodu komorním 1000 K, v Čechách 512 K a v Předlitavsku 345 K. Z rozdílu mezi uloženou a vypůjčenou sumou možno si učiniti ponětí o síle cizího kapitálu, jenž v obvodě „pracuje“.

*

Ruhlandův (německý národní hospodář a organisátor obilnictví ve Švycarsku a v Německu) „Landwirtschaftliche Markzeitung“ u příležitosti zpráv o letoší skoupé sklizni obilní vzpomíná na proroctví před 10 lety pronesené znamenitým anglickým fysikem William Crookesem. Bylo to po nedorodivším roce 1896/97, kdy nad Evropou stahoval se přízrak nedostatku chlebového. Tehdy Crookes v přednášce své, jež světem obletěla, pravil, že se blíží doba, kdy země nepostačí přirozeným způsobem vydávati chléb pro všecko obyvatelstvo, a kdy bude třeba sáhnouti k novému způsobu získávání potravy, ke způsobu chemicko-průmyslovému. A dnes po 10 letech, kdy máme za sebou rok slabé sklizně a dosti značné drahoty a před sebou rok sklizně právě tak slabé a drahoty možná ještě větší, mohla by myšlenka Crookesova znova lidstvo trápit a snad namanouti se, že doba prorokovaná už nastává. Tržní list proto vypočítává, jak nedokonalé jest ještě všecko to dnešní využitkování půdy, na níž chlebové obilí roste. Na německých půdách, na anglické půdě, jež hojně dostávají umělého hnojiva, průměrný výnos po hektaru obnáší u chlebovin od 20 do 23 metrákův; ale v ostatní Evropě méně intensivně hospodařící výnos obnáší 8 až

16 metráků, v Rusku dokonce jen 3 až 5 metráků! Také v Americe severní i jižní jest průměrný výnos velmi nepatrný, ježto i tam se víc extensivně hospodaří. Při intensivním hospodaření byl by výnos dvojnásobný. Kromě toho ohromné plochy Ruska, Asie, Sibiře i jižní Ameriky a také severní Ameriky jsou pusty nebo jen pastvinami, úhorem a jinak zužitkovány býti mohou jakožto dobrá pšeničná půda. Už dnes pouhým zvýšením kulturnosti dá se na téže ploše docíliti sklizně více než dvakrát tak veliké, jakou míváme nyní. A zabere-li se prázdná půda a intensivně obdělá, bude možná docíliti i trojnásobného množství toho zrní chlebového, jež dnes průměrný rok nám dává k disposici. Bude tedy možno uživiti třikrát tolik obyvatelstva, nežli co se ho živí chlebem dnes. A tak daleké eventuality, že by sklizeň obilní už nadobro a absolutně nestačila, není možno ani dohlédnout. Zatím možno říci, že chleba bude vždy stačit v normálních letech, když se lidstvo o to přičiní. A předejde-li kultura vzrůst populační, pak může ještě po dlouhé věky chleba vybývat.

*

Ruské stěhování na Sibiř, jež v srpnu už bývá slabé, do té doby skoro zase na letošek jest už uzavřeno. A statistické šetření jeho letos udává do 1. (14.) srpna počet vystěhovalců z Ruska na Sibiř a do střední i východní Asie celkem 549 071 osob. V tom bylo pouhých zvědů (chodců) 57.294 osob. Tedy vlastních přestěhovalců bylo 491.777 osob. Vloni bylo všech jdoucích do Sibiře 467.290 a samých kolonistů jen 343.788 do té doby. Vrátilo se nespokojeno zpět letos 18.505, vloni 9267 osob (kromě chodců). Číslice, jež už vloni zdála se nemožnou, letos tedy ještě překročena o 150.000 čili o 43%! A na rok čítají na přesídlení ještě o něco hojnější. Tak za loňský a letoší rok bude Sibiř obohacena bezmála o 1½ nových obyvatel. Ale ovšem jakých! Teprve se zapouštějících a začínajících svou živnost, tedy vesměs slabých a ubohých. Kdyby přišlo nějaké neúrodné léto, tak na dva miliony lidí po ohromném prostranství rozsazených bude nutno živit, živit v celém slova významu.

*

Boj proti kolonialní politice v Německu, která jako mladý podnik laboruje mnohými nedostatky, vzbudil nejen četné její kritiky a protivníky, ale i její obránce. Kritikové utíkali se obyčejně na pole hospodářské a mravně-kulturní: hospodářsky jsou kolonie velikým břemenem doposud, mravně a kulturně se Německo pro neschopnost svých lidí dočkalo jen škandálův. Aspoň z hospodářského ohledu vycházejí jim tedy obránci. B. von Koenig v angl. „Economic Review“ pokouší se i před cizinou podati světlý obraz hospodářství osadního. Německo prý vydalo doposud na osady k 800 mil. marek. Za to však získalo území pětkrát tak veliké jako Německo samo s obyvatelstvem 12 milionů, jehož roční obrat výrobní a obchodní činí 250 milionů marek a kapitál ve výrobních a dopravních prostředcích uložený páčí se už na 1000 mil. marek. Brzy tedy možno doufati, že nastane rovnováha ve výdajích a příjmech osadních. Třeba však ještě něco obětovati, jmenovitě na dráhy. Celé to rozsáhlé území nemá leda 1250 angl. mil (3000 kilometrů)

drah hotových a trasovaných. Od další stavby drah očekávati možno netušený rozkvět osad německých. V osadní politice právě dráhy mají největší význam jak hospodářsko-kulturní tak strategický, ony nejlépe upevňují a nejvíce povznášejí.

Rozhled socialní.

V Curychu konán počátkem srpna mezinárodní sjezd křesťanských odborových spolků. Byl to vlastně sjezd německých křesťanských odborů a nejbližších jejích kulturních dependencí, zemí, které buď samy jsou německé, nebo nejúže s Německem souvisí. Tak zastoupeny byly vedle Němců z Rakouska a Švycar: Belgie, Nizozemí, Dansko, Švedsko, Ruské Polsko a Italie. Převažovalo zastoupení německé, ježto Německo samo mělo přes polovici všeho zastoupeného dělnictva. Odbory německé čítají na 300 tisíc členů (interkonfessionelních), ostatních zastoupených bylo na 200 tisíc. Sjezd usnesl se zříditi mezinárodní sekretariát a ústřední mezinárodní komisi odborovou. Oboje zatím položeno do Kolína německého, sídla organisace křesťanských odborů v Německu. Sjezd usnesl se organisovati interkonfessionelně, společně totiž všechna vyznání křesťanská spojovati, neodlučovati odborů dle vyznání, neboť tím prý se vnáší politika do nich a hospodářská síla odborů se seslabuje. Platí toto usnešení hlavně pro smíšené země. Organisace českoslovanská ani zvána, ani zastoupena nebyla, ale členové její spolu vykazováni! Zástupci němečtí z Vídně mlčky asi přiosobili si zastoupení celého Rakouska! Sjezd i jinak byl spíše přípravnou nějakou konferencí německou, než mezinárodním sjezdem. Možno však Němcům z říše odpustiti, že oni první chápou se věci a vedou hlavní slovo; svou početností a vyspělostí v křesťanských odborech mají na to právo.

*

Sjezd delegátů skupin našeho všeodborového sdružení konal se v Brně v polovici srpna. Sdružení moravsko-slezské, přibírající k sobě několik skupin z Dolních Rakous, je dnes po Němcích nejsilnější organisaci odborovou, jakož i přirozeno. Češi, jako nejdělničtější národ rakouský, mají i nejvíce koho organisovat. V Čechách zatím odborové hnutí slaběji pokračuje než na Moravě. Moravské sdružení, majíc na 22.000 členů, je samo dnes velkou třetinou všeho křesťanského odborového dělnictva v Rakousku. Finanční síla jeho zatím ovšem není veliká, jeť hnutí to leda pětileté, zásoby činí asi 5 K na člena.

*

V Německu, kde jest odborově organisovaného dělnictva poměrně největší počet (na 2·3 mil. osob), měly by i stávky dělnické míti jiný ráz než jinde, kde organisace tak nepokročila. A statistika také svědčí o změně, která zaráží. Množí se totiž stávky, ale spolu ještě

více množí se výluky, v nichž zaměstnavatelé sami první se staví proti dělnické organisaci. Statistika udává za poslední léta takový pohyb stávek: roku 1899 bylo stávek 1288 v 1890 závodech s 99.338 stávkujícími. V letech následujících čísla ta kolísají, ale pak rychle rostou od roku 1903, tedy od doby, kdy se počala výrobní a obchodní konjunktura zlepšovat. Tou dobou stávky vzrostly na 1374 a pokračovaly roku 1904 už 1870, pak 2403 a 3328, vloni pak 2266. Závodů postižených bylo r. 1906 nejvíce: 5068, r. 1905 3655, vloni pak 3604. Také počet stávkujících před tím nerovno kolísající poslední tři leta dostoupil vrcholu, r. 1905 stávkovalo 408.145 dělníků, r. 1906 272.218 a vloni 192.430 dělníků, ještě stále více než všecka leta před r. 1905. Jestli ještě u stávek nějaké kolísání uvidíme, výluky za to konstantně rostou. Tak bylo:

roku	výluk	v závodech	dělníků vyloučeno
1899	23	356	5298
1900	35	192	9085
1901	35	60	5414
1902	46	63	10.305
1903	70	433	35.273
1904	120	435	23.760
1905	254	834	118.655
1906	298	545	77.109
1907	246	1277	81.167

Zvláště poučny pak jsou údaje o výsledku stávek a výluk. Plný úspěch měly stávky vloni v 16% případů, výluky v 46% případů (1906: 19% a 30%), částečný úspěch měly stávky v 41%, výluky v 48% případů (1906: 45% a 58%); neúspěchem skončily stávky v 43% a výluky 6% případů (1906: 36% a 12%). Výluky tedy, čím dál postupuje organisace dělnická, stávají se hojnějším způsobem boje, zachvacují už téměř třetinu těch závodů co stávky a třetinu až polovici toho dělnictva co stávky! A úspěch jejich ješt mnohem pronikavější než u stávek! Možno-li stávky samy vysvětliti i jinou okolností, než sesílenou organisací (poměry na trhu výrobním), jakož i obyčejně bývají jinými příčinami vyvolány, tu výluky nutno přičítati jen a jen organisaci a to organisaci oboustranné: dělníkův i zaměstnavatelův. Organisace zaměstnavatelů není ani tak nutnou podmínkou výluky, neboť ta se může tvořit od případu k případu, a také se tak stává. Kdežto dělnická organisace zdá se býti přímou příčinou výluk. Je výluka též proti organisaci samé namířena a je trestem za solidaritu dělnictva a prostředkem k tomu, aby jedna část dělnictva, nemající zájmu o věc spornou, donutila část ve sporu se nalézající k povolnosti. Škoda, že statistika nerozlišuje stávek podobně vznikajících (ze solidarity dělnické), ty by byly věrným protějškem výluky a stejným osvědčením solidarity z aktivní stránky, jako výluka jí jest po stránce passivní.

*

Dělnická organisace francouzská připravila své vládě překvapení. Vystoupila s takovou revoluční prudkostí, z podnětu zcela malicherného, s takovým terrorem vůči samému dělnictvu, že stalo se

zřejmo, jak Francouzi v ničem nepokročili od staletí. Ať organisovaní, ať neorganisovaní sahají stále znova k zuřivé anarchii a hrůzovládě 1789, 1848, 1870 a stejně 1908, ač silná policie nedala vyrůsti na význam revolučních let zmíněných.

Organisace dělnická ve Francii není novým nezkušeným společkem, že by musila se dopouštět přehmatů. Spolky dělnické od první socialní revoluce (1848) jsou ve Francii stálým průvodčím života dělnického. Roku 1895 tvoří se už ústřední „federace" všech odborů, vedle které stává však ještě několik jiných ústředí odborových, tak hlavní a nejsilnější ústředí sprostředkovatelen „federace burs pracovních." Roku 1902 na sjezdě v Algeru a v Montpellieru usnesly se obě federace sloučiti se v jednu pod titulem „Confédération générale du Travail" (Všeobecné sdružení práce). V tomto ústředí nabyla však ihned převahy bursa práce jako organisace nejsilnější a nejlépe zřízená. Celá organisace ústřední sestává dnes ze tří pramenů. Základem první organisace je „Syndikát", t. j. „agglomerat dělníků", tedy všeodborové sdružení, jehož „prvním úkolem jest boj třídní. Boj tento slouží výchovu dělnickému a odboji proti kapitálu", jak praví organisační statut. Všeodborových syndikátů sdružených čítá se (roku 1907) na 800. Druhým pramenem jsou bursy práce, kterých jest dnes 135. Třetí pramen tvoří odborové spolky, sdružující dělnictvo jen jednoho druhu práce, mají svůj oddíl v „konfederaci", totiž „národní sdružení korporativní" Ve federaci korporativní jest asi 60 odborů s 2500 spolky (skupinami) a 205.000 členů Nejsilnější odbory jsou: stavební se 210 skupinami, lijcův a kovodělců se 180 skupinami, textilní se 115 skupinami, mlynářský se 79 skupinami. Poslední léta velmi se vzmohly: federace zemědělská jihu francouzského mající přes 100 skupin a federace dřevodělníků s 85 skupinami.[1])

Nad těmito třemi prameny organisačními zřízeno jest ústředí generální, čítající asi 3400 spolkův a skupin. Praví se však ve stanovách, že ústředí generální není vlastně nijakou hlavou řídící hospodářskou akci všech tří pramenův, ale pouhou koordinací jejich, sejitím se tří samostatných celků na sesílení revoluční akce dělnické třídy. Ústředí není centralistické, není autoritativní, dává dolů jen podněty, dává pokyny a poučení, ale nikoliv rozkazy. Tedy na rozdíl od anglických a německých odborů, které čím dál více vyvíjejí se v hospodářsko-svépomocné seskupení, a to seskupení pevně ústředně začleněné, ve Francii je tato odborová organisace prostoupena ideami individualismu a anarchismu. Je to důkaz pro známý úsudek, že Francouzi a Románi vůbec nejsou socialismu, tak jak hnutí to v idei se jeví, schopni, že toho schopni jsou jen disciplinovaní Germáni.

Vůdčí ideou celé akce odborové ve Francii je tato myšlenka: Ani stát, ani politické strany, ani lidumilové a sociologové nemohou osvoboditi proletariat. Proletariat se musí osvoboditi sám, spoje a pozdvihna se proti nepřátelům svým ve veliké akci syndikatní, inspirované

[1]) Údaje vzaty z brošury E. Pougeta: La Confédération générale du Travail ve sbírce »Bibliothèque du mouvement socialiste.« Paris. Marcel Rivière. Cena 60 c.

a řízené nikoliv většinou sdružených, kteří jsou vždy prostřední bojácní a váhaví, ale menšinou odvážných vůdcův, až i k násilí podle potřeby sahajících. Cíl, jehož se má dosíci, je socialní revoluce, jež kapitál sesadí, odstraní tedy vykořisťovatele žijící na útraty třídy dělnické. Zatím, než se cíle dosáhne, třeba denně útoky drobné podnikati a podkopávati kapitalismus drobnou akcí. Akce tato nazvána akcí přímou.

A druhy přímé akce jsou: sabotáž, boykot, label a stávka. Sabotáž je sešpatnění práce podle míry mzdové, známo v Anglii pode jménem „cacanny", jinak též passivní resistence. Boykot je známý prostředek, rovněž stávka, label jest opakem boykotu, tedy podpora svojich lidí. Konečným vrcholem přímé akce jest všeobecná stávka, o niž se vůdcové „smělí až k násilí" pokoušeli, která se však nezdařila.

Podle sčítání živností v roku 1901 bylo osob živnostensky činných ve Francii 19,715.075, z toho bylo nesamostatných osob, tedy dělníkův a úředníků 11,408.620. A ze všech těchto proletářů sdruženo jest v 6000 spolcích dělnických všeho druhu pouze na 350 tisíc, z toho v generální federaci, která si osobuje vedení všeho dělnictva, jest 3400 spolků se 250 tisíci členů.

*

Žen ve Francii pracuje (sčítání 1901) 28% všech zaměstnaných v zemědělství, 35% v obchodu, 77% v domácí obsluze, 33% ve svobodných povoláních. V dílnách a továrnách jest vedle 2,350.819 mužů zaměstnáno 927.705 žen, při domácí práci však jest 906.512 žen a jen 679.568 mužů. V některých odvětvích práce ženy velmi převládají: v oděvnictví jest pětkrát tolik žen co mužů. — V Anglii podle Harolda Spendera (Albany Review) jest 5,500.000 žen výdělkovou prací zaměstnáno. Vedle 2 milionů služek jsou to: 867.000 textilních dělnic, 903.000 oděvnických dělnic (těch jest ve Francii jen 381.000!), 200.000 učitelek, 80.500 v obchodě, 79.000 kojných a chův, 44.000 hudebnic, zpěvaček a herečék, 293 lékařek atd. Roku 1901 bylo 3 miliony žen nevdaných nad 20 let, milion nevdaných 30letých, vdov bylo 1,246.407. To jest hrozná armáda nespokojených, praví autor, dokazující, že ženy anglické právem se domáhají práv politických a hlasovacího práva.

*

Socialní konference. V srpnovém sešitě praví „Monatschrift für christliche Sozialreform", že jedna z příčin, proč ve Francii v náboženském ohledu věci tak daleko dospěly, je také ta, že klerus francouzský si málo všímal moderní otázky socialní. Aby v jiných zemích tato příčina se odstranila a aby se zachránilo, co ještě zachrániti lze, navrhuje řečený list, aby se mezi kněžstvem utvořily socialní konference dle těchto stanov: Socialní konference se skládá z oněch členů kleru, kteří se podpisem zavázali k těmto pravidlům: 1. Účel konference je šířiti u členů znalost otázek socialních a povzbuzovati k praktickým podnikům socialním. 2. Nejméně osmkráte do roka konají se schůze všech členů s přednáškami a diskussemi z oboru socialního. Předseda a jeho náměstek stanoví určitý plán pro tyto přednášky. 3. Každoročně v prosinci zvolí se předseda a náměstek.

4. Předsedovi náleží: *a)* Členy ku konferenci 8 dní napřed svolávati; *b)* jednací řád pro schůze stanoviti; *c)* konferenci říditi a zapisovatele zvoliti; *d)* knihy a spisy konferenci patřící uschovávati; *e)* pokladnu spravovati. 5 Členům náleží: *a)* Schůze pravidelně navštěvovati; *b)* v určitých lhůtách přednášku konati a ji písemně, alespoň ve výtahu, předsedovi odevzdati; *c)* každoročně 5 K do pokladny odvésti.

Dále praví řečený list, že samozřejmě přístup k této konferenci musí býti volný. Při známé nechuti jistých kruhů ku svobodným sdružením kněžstva jest velmi pochybno, zdali tyto tak užitečné a časové konference v Čechách a na Moravě v život vstoupí. Bezpochyby půjdou u nás věci tak jako ve Francii. Redakce t. l. by ještě podotkla, že ačkoli kněžstvu jeho vzděláním i úřadem připadá veliký podíl v práci socialní, přece neměly by kroužky tyto socialní vůbec omezovati se na kněze, nýbrž otevřeny býti všem lidem dobré vůle. Kromě toho celý ten apparát kroužků je příliš těžkopádný, vždyť jedná se patrně o socialní vzdělání jednotlivce, a na to takový kroužek jest jednak příliš málo, jednak pak zcela zbytečný, neboť jsou tu už jiné ústavy a zařízení i prostředky vhodnější.

Školství.

Nařízením ze dne 31. března t. r. vydalo c. k. ministerstvo kultu a vyučování také nový zkušební řád pro zkoušky dospělosti na dívčích lyceích.

§ 1. Zkouška dospělosti tvoří závěr veškerého postupu studií dívčích lyceí a má stanoviti, zdali abiturientky nabyly onoho odborného a spolu všeobecného vzdělání, jehož žádá účel šestitřídních lyceí dívčích.

§ 2. Zkoušky dospělosti mohou se konati pouze na těch dívčích lyceích, které mají právo veřejnosti a jimž právo — konati zkoušky dospělosti a vydávati vysvědčení dospělosti — bylo ministrem kultu a vyučování uděleno.

§ 3. Zkoušky dospělosti konají se na konci každého školního roku za předsednictví zemského inspektora školního neb za předsednictví jeho zástupce.

§ 4. Žákyním nejvyšší třídy dívčího lycea, chtějí-li se podrobiti zkoušce dospělosti, je se přihlásiti nejméně dva měsíce před koncem II. semestru u ředitele (ředitelky) ústavu nekolkovanou žádostí, podepsanou otcem žákyniným neb jeho zástupcem a spolu prokázati postup studií. V nejvyšší třídě zaměstnaní učitelé (učitelky) uvažují pak ve zvláštní schůzi, je-li lze dle stavu vzdělání u těch, kdož se přihlásily, očekávati, že jim vysvědčení dospělosti vydáno býti může. Těm, u nichž vzešla odůvodněná pochybnost, má ředitel poraditi, aby od zkoušky

upustily a tuto radu odůvodněnou má oznámiti rodičům neb jejich zástupcům. Žákyně nejvyšší třídy, jimž dostalo se na konci školního roku vysvědčení s nepříznivou známkou prospěchu, nemohou před uplynutím dalšího školního roku připuštěny býti ke zkoušce dospělosti. Výjimečně mohou i žákyně soukromé (externistky) připuštěny býti ke zkoušce dospělosti, dosáhly-li 17 roku věku a mohou-li prokázati postup svého vzdělání takovým způsobem, že lze je z toho souditi, že mají žádané vzdělání předběžné.

§ 5. Zkouška dospělosti jest písemní a ústní.

§ 6. Zkoušky písemné v hlavním období (letním) konají se zpravidla tři neděle před zkouškou ústní. Zkoušky ústní v tomto období konají se bezprostředně před nebo po ukončení druhého semestru a mají zpravidla počíti ne více nežli 14 dní po pravidelném ukončení školního roku. Dni k této zkoušky stanoví zemská školní rada. Dále konají se zkoušky dospělosti ve vedlejším období v měsíci únoru (období únorové). Toto období jest ustanoveno pro ty kandidátky, které v období letním předešlého roku byly na půl roku odkázány. Tyto zkoušky konají se zpravidla před touž komisí zkušební a, jeli možno, také za téhož předsednictví. Případně příznivé posudky o písemních pracích prvé zkoušky dospělosti platí i pro tuto zkoušku opětovanou.

§ 7. Písemní zkouška na lyceích dívčích s vyučovací řečí německou obsahuje: *a)* pojednání z jazyka vyučovacího, které kandidátka si zvolí ze tří různorodých themat; *b)* volné pojednání: buď vypravování, nebo líčení — dle předběžného vzdělání té které žákyně — ve francouzské řeči nebo z překladu z německého jazyka na jazyk francouzský; *c)* překlad z jazyka anglického na jazyk německý. Na ústavech s jinou (německou) řečí vyučovací dávají se úlohy obdobné.

Pro pojednání v řeči vyučovací určeno jest pět hodin, pro volné pojednání z jazyka, kterým se nevyučuje, čtyři hodiny a pro ostatní práce po třech hodinách. Ztrávený čas oznamováním práce do tohoto vyměřeného času není započten. Dni zkušební následují bezprostředně. Dovolená doba pro každou práci nesmí nějakou přestávkou býti přerušena. Není přípustno téhož dne konati dvě zkoušky písemné.

§ 8. Pro pojednání v řeči vyučovací jest voliti thema, která leží v myšlenkovém okruhu examinandek a přiměřena jsou výši jejich všeobecného vzdělání, jež mají dávati na jevo, avšak které by nebylo buď samo neb jemu podobné bývalo zpracováno ve škole. Odstavce k překladu jest bráti z těžších, ze školní četby známých spisovatelův (autorů), avšak z těch, které ve škole čteny nebyly. Pokud možno, mají tvořiti myšlenkově zaokrouhlený celek.

§ 9. Themata k jednotlivým pracím volí zemský školní inspektor z themat, která navrhnou učitelé toho kterého předmětu v nejvyšší třídě (a to pro řeč vyučovací ve dvou skupinách po třech různorodých thematech). Tito odborní učitelé odevzdají navržená themata řediteli, který je prohlédne a případně o nich s odborným učitelem se rozhovoře, zapečetěné odešle zemskému školnímu inspektorovi. Při úlohách, určených pro překlad, je spolu poznamenati, které údaje nebo pokyny

za snažším porozuměním jest k navrženému textu připojiti; ukáže-li se toho potřeba, může býti přičiněn i krátký, s thematem obeznamující nápis nad textem. Tolikéž přípustno jest i při pojednáních z řeči vyučovací připojiti některé vysvětlující neb zpracování usnadňující poznámky. Jako pomůcky jest dovoleno při pracích z cizí řeči užívati slovníku. Text z cizí řeči diktuje se, aniž se udává autor nebo dílo, a píše se na tabuli; avšak zůstavuje se uznání ředitelovu, aby text examinandkám byl předložen.

§ 10. Jest postarati se o to, aby úlohy k písemným pracím nedostávaly se žákyním dříve na vědomí než v čas, kdy začnou pracovati. Narážek při vyučování, z nichž dalo by se souditi na navržená themata, jest pokud lze nejsvědomitěji se vyvarovati. Aby se předešlo účinně podvodu při práci, je třeba, aby při dozoru věnovati pozornost examinandkám ustavičně. V téže místnosti nesmí pracovati více nežli 20 až 25 žákyň; je-li jich více, musí býti tak rozděleny, aby oddělení, která oněch čísel nepřekročují, pracovala současně v oddělených místnostech, a to za zvláštního dozoru. Opustiti pracovní místnost mezi prací jest dovoleno examinandce jen v nejnutnějších případnostech. Jest věcí ředitelství a sboru učitelského, učiní-li ještě snad rozsáhlejší opatření za daných poměrů místních. Jakmile examinandka práci ukončila, odevzdá přepis na čisto (čistopis), pořídila-li jej, i s osnovou (konceptem), jakož i jakékoli stenografické náčrtky i jiné poznámky a případně i daný text — a místnost opustí. Každý dozírající učitel zaznamenává v protokole dobu svého dozoru, čas, kdy která práce byla odevzdána, jakož i vše ostatní, co za svého dozoru pozoroval a co se přihodilo. Kandidátku, která by vyzvána dozírajícím učitelem, práce neodevzdala, jest považovati, jakoby od zkoušky odstoupila. Examinandku, dopustí-li se podvodu při pracích klausurních, snad že užila práce cizí nebo nějaké nedovolené pomůcky, jest ihned z pracovní místnosti odstraniti. Má pak tuto práci, třeba-li, i veškeré práce klausurní o nových thematech (dle § 9.) v době mimo školu a za zvláštního dozoru opakovati. Provinila-li se kandidátka více nebo pokusila-li se o podvod podruhé, odmítá se v tomto období zkušebním; pakli by ještě jednou se pokusila o podvod, jest odmítnuta od zkoušky dospělosti vůbec. Přispívá-li examinandka při pracích klausurních nepoctivému jednání druhé examinandky, může býti za přitěžujících poměrů v tomto období zkušebním odmítnuta. Tyto následky svrchu uvedených provinění je třeba examinandkám oznámiti před prací klausurní a dáti jim nejdůraznější výstrahu.

§ 11. Každou práci klausurní zkoumá učitel toho kterého předmětu v nejvyšší třídě a opatří ji určitým posudkem, který vyjadřuje se beze vší změny nebo všeho omezení známkami o prospěchu, předepsanými pro vysvědčení celoroční; tím ovšem není vyloučeno, aby krátce se neodůvodnil odděleně od známky tento posudek, při čemž charakterisují se zvlášť rozlišitelné stránky úspěchu té které žákyně.

Opravné práce písemní, zvláště ty, které odborným učitelem uznány za nedostatečné, prohlédnou též ostatní členové zkušební komise,

v první řadě ředitel. Po té předkládají se s přehlednou tabulkou o posudcích spolu s protokolem o písemních pracích pokud možno nejdříve předsedovi zkušební komise.

§ 12. Vypadly-li písemní zkoušky nepříznivě, nejsou překážkou, aby se pokračovalo ve zkoušce maturitní.

§ 13. Ústní zkouška koná se po čtyři hodiny dopoledne a po čtyři hodiny odpoledne — přesnější stanovení doby přísluší předsedovi po dorozumění se členy zkušební komise — a to tak, že dopoledne a odpoledne vyzkouší se vždy skupina kandidátek úplně a výsledek zkoušky oznámí se kandidátkám ihned po usnesení zkušební komise v poledne i večer (§ 19). Ústní zkoušku externistky možno rozděliti na dopoledne i odpoledne.

Zkušební komise sestává zpravidla ze zemského inspektora školního jako předsedy neb jeho nástupce, z ředitele (ředitelky) ústavu a ze všech učitelů povinných předmětů v nejvyšší třídě, kteří členové musí dle § 5 provisorního statutu (vynesení minist. ze dne 11. prosince 1900 č. 34.551, Věst. min. čl. 65) býti způsobilí učiti na vyšších školách. Učitelé náboženství zasedají a hlasují v komisi pouze u žákyň svého vyznání. Mimo to může ministr vyučování od případu k případu jmenovati delegáta členem komise. Všichni členové zkušební komise jsou povinni býti při ústní zkoušce stále přítomni a sledovati její průběh.

Zkoušejícím z jednotlivého předmětu jest odborný učitel, avšak i předseda a případně ministrem vyučování delegovaný komisař jsou oprávněni účastniti se zkoušky jednotlivými otázkami způsobem, k vážnosti toho kterého učitele náležitě prohlédajícím.

§ 14. Ústní zkoušce dospělosti mohou býti přítomni zástupci městských aneb jiných úřadův a korporací, které ústav vydržujíce jsou s ním ve spojení a jimž ředitel dobu této zkoušky má oznámiti; dále k svému zvláštnímu přání i rodiče nebo poručníci zkoušených a konečně i abiturientky ústavu.

§ 15. Předměty, ku kterým ústní zkouška pro veřejné žákyně a privatistky se vztahuje, jsou: jazyk vyučovací, druhý jazyk, dějepis a zeměpis. přírodozpyt.

Z obou řečí, které kromě řeči vyučovací tvořily předmět vyučování dle učebné osnovy, koná se zkouška pouze z jediné, a to z oné, ve které abiturientka provedla lépe práci písemní. Vykonala-li obě práce písemní stejně, přísluší jí zvoliti si k ústní zkoušce tu neb onu z obou řečí; pakli jedna neb obě práce písemní z těchto řečí uznány nedostatečnými, nemůže abiturientka si voliti, ale musí podrobiti se zkoušce ústní z každé řeči, ze které práce písemní byla shledána nedostatečnou.

Externistky musí vždy podstoupiti ústní zkoušku z obou řečí i z ostatních předmětů, které určeny jsou pro žákyně veřejné i privatistky.

Oněm externistkám, jež nemohou se vykázati příznivou známkou z mathematiky nejvyšší třídy, jest vypracovati z tohoto předmětu před písemní zkouškou maturitní v rozsahu a pokud těžkosti se týče, obyčejnou práci školní VI. třídy za dozoru odborného učitele. Dále jest vypracovati oněm externistkám v kreslení od ruky, rovněž před zkouškou

dospělosti, za dozoru učitelova jednu nebo více prací (výkresů), jichž předmět určí ředitel po návrhu odborného učitele. Tyto práce a výkresy již dříve provedené jest odevzdati spolu s výkresy, provedenými veřejnými žákyněmi (i s privatistkami), zkušební komisi.

Z předmětů, jež dosud jmenovány nebyly, musí externistky, nemohou-li vysvědčením nebo výkazem prokázati s úspěchem vykonanou zkoušku přijímací od veřejných dívčích lyceí, vykonati zkoušky z učebné látky III. až VI. třídy. Také tyto zkoušky vykonati jest před zkouškou maturitní na onom dívčím lyceu, na němž abiturientka chce zkoušce maturitní se podrobiti (u toho kterého odborného učitele) u přítomnosti ředitelově, a o těchto zkouškách sepisuje se protokol. Na příznivém výsledku těchto předběžných zkoušek jakož i na oné z kreslení od ruky závisí, zdali mohou externistky býti připuštěny k další zkoušce v témže období. Ty však, které byly neschopnými uznány, není lze počítati mezi reprobované. Dobré známky, jež při takových zkouškách z jednotlivých předmětův obdržely, podržují platnost při nové zkoušce dospělosti.

§ 16. Předseda určuje pořad, dle něhož má se zkoušeti.

Pokud se týče doby, po kterou jednotlivé kandidátky mají býti zkoušeny, budiž zásadou, aby nevěnovalo se každé z nich více času, nežli je třeba, aby mohl o dospělosti její a o výši téže utvořen býti svědomitý a pevný úsudek. Zpravidla jest přidržovati se zásady, aby každé kandidátce věnována byla průměrně jedna hodina.

Jest dovoleno, aby kandidátkám předkládány byly při ústní zkoušce otázky písemně a aby jim bylo poskytnuto něco málo času k rozvaze o těchto otázkách.

Otázky, jež dávají se při zkoušce ústní, buďtež zapisovány do protokolu, zdělávaného učitelem, který nezkouší, ale známky nebuďtež připojovány.

§ 17. Měřítkem k posouzení písemních i ústních úspěchů zkoušených budiž všeobecně vyučovací účel šestitřídního dívčího lycea, při čemž však je zvláště prohlédati ke vzdělání z celého vyučování vyplývajícímu.

Čeho žádá se z jednotlivých předmětů na dívčích lyceích.

1. Jazyk vyučovací.

Je-li řečí vyučovací němčina, žádá se, aby examinantka znala z vlastní četby nejznamenitější zjevy v literatuře německé (zahrnuje v to nejvýznačnější básníky rakousko-německé) dobou Klopstockovou počínaje, u koryfejů literatury novější aby znala postup jejich rozvoje, a nebuď při tom kladena vůbec zvláštní váha na časový postup, jak jednotlivá díla za sebou následovala, ani na letopočet (číslice).

Na ústavy s jinou řečí vyučovací nežli němčinou vztahují se tyto požadavky ve smyslu té které řeči vyučovací.

Podkladem zkoušky v řeči vyučovací jest obyčejně úryvek (oddíl) básně nebo nějakého díla prosaického, který předloží se kandidátce k přípravě. Při zkoušce přečte z něho část věrně dle smyslu i dle správného přízvuku a vyloží postup myšlenek; k tomu připojí se (ve

formě kolloquia) rozhovor o obsahu, o vnitřní i vnější formě čteného, o druhu básně, o vědeckém významu toho kterého díla a pod., při čemž možno dotazovati se i na jiná díla básnická.

Pečlivě jest vyvarovati se jakékoliv pohnutky k reprodukci kritisujících poznámek, kterým kandidátka se naučila bez dostatečné vlastní znalosti literatury, tudíž i bez vlastního úsudku.

2. Moderní řeči kulturní.

Frančtina, angličtina neb jiná moderní řeč (zemská). Examinandka musí býti s to, aby místo z některého ze školní neb domácí četby známého spisovatele, které ve škole čteno nebylo a které neposkytuje příliš velikých obtíží, po krátké rozvaze bez značné pomoci správně přeložila, jakož aby dané jí otázky v cizí řeči, jež týkají se formy a obsahu čteného, v téže řeči s jakousi zběhlostí zodpovídala. Zvláštní zkouška z literární historie (biografie) a z tak zv. „realií" se nekoná.

3. Dějepis a zeměpis.

Zkouška z dějepisu a zeměpisu obmezena na rakouské dějiny. Dle toho má kandidátka znáti důležitější příběhy z dějin rakousko-uherské říše, pokud se týče vzniku, vývoje a vnitřního rozvoje, jakož i vzájemného poměru a vztahu jejího k dějinám ostatních zemí a států, prohlédajíc při tom zvláště k dějinám vzdělanosti a ke stránce hospodářské; dále má znáti ústavu a správu říše, prohlédajíc zvláště k oběma polovinám říše.

V zeměpisu má kandidátka znáti z geologie, horopisu a vodopisu, z klimatologie, z politického a hospodářského zeměpisu, čeho třeba, aby utvořila sobě obraz o zbudování, o krajinách a osazení říše rakousko-uherské. Specielní otázky ze statistiky nebuďtež dávány, místopis jest omeziti a i jiných otázek podobných, které předpokládají učení se nazpamět, je se varovati.

4. Přírodozpyt (fysika).

Kandidátka musí znáti fysikální a chemické základní zjevy a jejich experimentální odůvodnění, jakož i nejdůležitější prvky a jejich nejčastější spojky; dále musí znáti vysvětliti jednoduché zjevy přírodní a užitečnost sil přírodních v praktickém životě, prohlédajíc k moderním domácím a veřejným zařízením.

U externistek jest ústní zkoušku z těchto uvedených předmětů rozšířiti v rozsahu učiva, předepsaného učebnou osnovou pro III. až VI. třídy lycea.

V dějepise a zeměpise však může při kandidátkách, které mohou vykázati se z těchto předmětů dobrou známkou z nejvyšší třídy veřejného dívčího lycea, od zkoušky v tomto rozšířeném rozsahu býti upuštěno.

§ 18. Při zkoušce jest prohlédati hlavně, nikoli k jednotlivým vědomostem žákyň, nýbrž mnohem více k nabytému všeobecnému vzdělání, které odpovídá úkolu dívčích lyceí.

Těmto zásadám přímo by odporovalo, kdyby zkouška dospělosti řešila se řadou nesouvislých zkoušek jednotlivých, a při tom kladly se požadavky, které podmíněny jsou zvláštní přípravou, které lze je sotva poskytnouti v posledním ročníku. Samo vědění do nejmenších podrobností

v jednotlivostech bez průkazu všeobecného vzdělání nesmí býti tu rozhodného významu, a naopak, prokáže-li se ono vzdělání, není lze prohlédati k jednotlivým nepodstatným mezerám v positivní zevrubnosti předmětu. Proto jest zvláště důležito, nejdříve již při otázce vyvarovati se všeho, co by při zkoušce mohlo se zdáti býti věcí náhody; dále aby zkouška z oněch předmětů, jež nejspíše zadávají příčinu, aby abiturientka připravovala se cvičením paměti, nabyla formy volné rozmluvy (kolloquia), aby rozsah zkoušky mohl dle odpovědi přiměřeně býti omezen neb rozšířen, avšak ve všech případnostech aby vztahoval se toliko na podstatné.

§ 19. Když ústní zkouška se skončí a přítomní rodiče nebo zástupci jejich i ostatní hosté se vzdálí, zkušební komise uvažuje po celkovém dojmu zkoušky, prohlédajíc k výsledkům písemních prací a oceňujíc též semestrální úspěch z posledního školního roku, pokud se týče úspěch zkoušek předběžných, o otázce a usnáší, má-li kandidátka prohlášena býti dospělou čili nic. Při posuzování examinandek může zkušební komise prohlásiti kandidátku, o jejíž dospělosti všeobecně dle výsledku porady jest rozhodnuto, dospělou, i kdyby v některém předmětu plně nevyhověla. Usnesení, je-li kandidátka dospělou, děje se buď všemi hlasy nebo většinou hlasů.

Byla-li kandidátka prohlášena jednohlasně dospělou, může se odhlasovati, může-li jí při vynikajícím úspěchu přičiněn býti dodatek „s vyznamenáním“. Aby přisouzen byl kandidátce tento dodatek — „dospělá s vyznamenáním“ — stačí jednoduchá většina hlasů.

Při hlasování má každý člen komise tolik hlasů, kolik předmětů v VI. třídě zastupuje, ředitel (ředitelka) jako člen komise hlasuje rovněž. Též delegát, označený v § 13., může účastniti se hlasování. Předseda hlasuje pouze za rovnosti hlasův ostatních členů komise a rozhoduje pak svým hlasováním.

Odstoupí-li kandidátka mezi ústní zkouškou dospělosti, aniž jí bylo skutečně zabráněno ve zkoušce pokračovati, zkušební komise, není-li pochybnosti o tom, že dle dosavadního výsledku zkoušky jest nedospělá, nechť pronese svůj konečný úsudek a poznamená jej v protokole o zkoušce maturitní. Opakovati zkoušku dospělosti z jednotlivého předmětu po dvou měsících není lze.

Po skončené poradě přečte se protokol (hlavní protokol), ve který zapisují se posudky o písemních pracích, známky z vysvědčení a známky ze zkoušek předběžných neb jinak nabyté, jako celkový posudek o dospělosti a jejího stupně (pokud se týče o nedospělosti) a ověří se, načež předseda maturantkám výsledek oznámí.

§ 20. Dle konečného výsledku zkoušky, zapsaného do tohoto hlavního protokolu, vydá se kandidátkám, které byly dospělými uznány, vysvědčení. Každé vysvědčení obsahujž mimo úplné nationale (jméno a příjmení, rodiště a zemi, den a rok narození, náboženství) maturantky a název ústavů, na kterých studovala, pouze výrok zkušební komise, kterým jí dospělost byla přiznána (dospělá většinou hlasů, dospělá všemi hlasy, dospělá s vyznamenáním). Vysvědčení buďtež pode-

psána předsedou, ředitelem (ředitelkou) a třídním učitelem; protokoly zkušební buďtež podepsány všemi členy komise.

§ 21. Abiturientky, které absolvovaly VI. třídu jako veřejné žákyně nebo složily zkoušku z této třídy jako privatistky, obdrží také vysvědčení výroční. Na toto vysvědčení jest poznamenati dole výsledek zkoušky dospělosti.

§ 22. Byla-li kandidátka prohlášena za nedospělou, stanoví se jednoduchou většinou hlasů, má-li býti připuštěna k opětné zkoušce dospělosti za půl roku či za rok. Externistka může reprobována býti i na dobu neurčitou. V těchto případnostech vydává se po přání stvrzenka, v níž napíše se všeobecně (viz nahoře § 20), že kandidátka požadavkům dosud nevyhověla, a kdy smí zkoušku opětovati. V této stvrzence musí dále uvedeny býti známky (dle § 6 a 15 posledního odstavce), které platí pro zkoušku opětovanou.

Opětná zkouška dospělosti koná se zpravidla na onom ústavě, na němž kandidátka první zkoušce se podrobila, a kdyby na jiném veřejném lyceu nejvyšší třídu opakovala, pak arci musí podrobiti se zkoušce na tomto ústavě.

Známky, které platí i pro zkoušku opětovanou, vpíší se do zkušebního protokolu s doložením „z hlavního protokolu o zkoušce dospělosti ze dne . . .“ předpokládaje, že není třeba té či oné známky dle výsledku opakování VI. třídy měniti.

§ 23. Zkoušku dospělosti jest lze jen dvakráte opakovati.

§ 24. Veřejná žákyně ústavu platí za zkoušku dospělosti před početím zkoušky písemní taxu 20 K, privatistka neb externistka 50 K.

Ty veřejné žákyně, které jsou od celého platu školního neb od polovice téhož osvobozeny, nabývají tím také osvobození od celé taxy zkušební neb od polovice.

Opakují-li zkoušku dospělosti, musí ve všech případnostech taxu 20 K zapraviti.

Zapravená taxa zkušební vrací se jen tehdy, odstoupí-li examinandka ještě dříve od zkoušky, nežli počala zkoušky písemní.

Úhrnný obnos tax zkušebních rozdělí se učitelům, kteří súčastní se zkušební komise, i řediteli dle toho, jakou práci při zkoušce vykonávají. Podrobnější způsob dělení určí zemská školní rada.

§ 25. Ku konci každého období zkoušek dospělosti oznámí zemská školní rada veškerým ostatním školním radám království a zemí na radě říšské zastoupených kandidátky, které byly reprobovány.

§ 26. Pokud jest možno, propouštějí se abiturientky slavnostně ředitelem u přítomnosti zkušební komise.

§ 27. Předseda komise zkušební podává o průběhu a výsledku zkoušky dospělosti zemské školní radě krátkou zprávu, která se pak podá ministru kultu a vyučování.

§ 28. V ostatním vztahují se předpisy k oněm, vydaným pro zkoušky dospělosti na gymnasiích a školách realných.

§ 29. Tato nařízení vchází ihned v platnost.

*

Budoucím školním rokem přibudou k dosavadním dvěma druhům středních škol v Rakousku, gymnasiím a realným školám, dva druhy nové, vyvolané únorovou anketou, pořádanou ministerstvem vyučování a doporučované či schválené senáty universit. Jsou to realná gymnasia nového způsobu a reformní gymnasia realná, jež mají vyhovovati proudu moderního ruchu praktického života. Na realných gymnasiích nastoupí místo řečtiny druhý živý jazyk vedle jazyka vyučovacího a jako nové předměty obligátní zavedeny budou zobrazující geometrie (deskriptiva) a lučba (chemie). Učebné osnovy všech předmětův ostatních vymezí se tím způsobem, aby vyučování bylo zjednodušeno, oživeno a stalo se záživnějším a mechanické učení z paměti bude zjednodušeno; zavedeny budou také exkurse, totiž praktické vycházky, experimenty a rozpravy, vedoucí mládež studující k samostatnému pozorování a přesnému usuzování; čímž zájem její bude zvýšen. Počet učebních hodin bude skoro týž jako na gymnasiích nynějších; kreslení od ruky bude se vyučovati v nižším oddělení, ve vyšším deskriptivě, tělocvik bude povinný ve všech třídách. Přírodopisu bude se vyučovati ve všech třídách vyššího oddělení; v šesté a sedmé třídě lučbě. Druhému jazyku živému bude se vyučovati v rozměrech jako frančině na školách realných; v dějepisu a zeměpisu bude zvláště prohlédáno k poměrům kulturním a hospodářským, v osmém ročníku pak zejména k poznání státních, společenských a osvětových poměrů říše.

Na reformním gymnasiu realném s vyšším čtyřletým oddělením bude se vyučovati latině a bude zbudováno na podkladě nižší realky tak, že realisté mohou ve studiu pokračovati buď na tomto gymnasiu nebo na vyšší realce, což umožní studujícím, aby ve zralejším věku rozhodli se o svém povolání. Latině učiti se bude na všech třech druzích gymnasií. Ježto pak kultura řecká jest mnohem všestrannější a původnější nežli latinská a zůstane vždy nepřekonatelným základem vzdělanosti, možno zachovati vyučování řečtině jako předmětu neobligátnímu i na ústavech nového druhu. Vedle frančiny, pro níž jest pohotově dnes nejvíce kvalifikovaných, doporučovalo by se, aby při přetvořování gymnasií na nové typy zaváděna u nás také angličina a ruština, jak toho žádá světový význam těchto řečí a důležitost jejich pro budoucnost naší intelligence; neboť soustřediti všecku dospívající intelligenci pouze na jediném cizím jazyku živém (na frančině), vedlo by k povážlivé jednostrannosti. A tomu lze nejspíše odpomoci tím, aby vláda jako stanoví stipendia pro učitele řečí klassických umožňujíc jim návštěvu zemí starého klassicismu, obdarovala i filology moderní stipendiemi, která by jim usnadnila delší pobyt ve Francii, Anglii a Rusku, kde by z vlastního názoru obeznamovali se dokonale s poměry a životem té které říše a tak stali se duševními průkopníky budoucí intelligence a ovládajíce nejvýznamější jazyky evropské úplně obeznamovali mládež studující s úspěchy vůdčích národů.

Absolventi obou těchto nových ústavů budou moci postoupiti na universitu, a to na všechny tři světské fakulty. Touto opravou nastává nynějším gymnasiím sice soutěž s novými školami středními a jest

pravdě podobno, že valná část jich přetvoří se postupem času na druhy nové, zvláště v městech, která mají jen jedinou školu střední, gymnasium typu starého; ale gymnasia formy posavadní zůstanou také, byť zastaralý typ jejich v učebné osnově „pokulhával“ za potřebami a nároky pokročilé doby. Ve městech, kde jest více škol středních, bude snadno podržeti gymnasium posavadní formy a vedle něho zavésti některé z druhu nových; ovšem je-li v městě tom i škola realná, bude třeba na gymnasiu novém rozhodně zavésti moderní živý jazyk jiný nežli frančinu.

*

Reformní gymnasia žádají prý namnoze města obdařená tou neb onou střední školou. Jako pan ministr Marchet (nebo kdo tam navrchu ty reformy dělá) neví asi ještě, co chce a co z toho těsta bude, tak bezpochyby i školští znalci v těch kterých městech chtějí z toho svého ústavu míti hodně moc, doktory, inženýry atd., všechno možné dohromady — tak nějaké Mädchen für Alles. Mohlo by nás Čechy těšiti, že takto Křížkovo realné gymnasium přichází zase ke cti, ale jak při takových hokuspokusech pochodí vědecká a vychovatelská stránka tohoto „předvzdělání“, jest až tuze pochybno. Či zřídí se při vysokých školách potom odborné přelejvárny, aby absolvovaný středoškolák, chce-li studovati thologii nebo dějepis nebo filosofii uměl se na originály svých pramenův aspoň podívat?

*

Pod názvem „Valašské dítě“ vydán výsledek ankety uspořádaný učitelstvem na Valašsku (v hejtmanství Valaš. Meziříčském). Dětí je tam školou povinných přes 15.000, z těch vyšetřeno 14.876, čili 96%, skoro všecky. Dětí označeno jako neprospívajících 1113 (28%) na Meziříčsku, 1890 (39%) na Rožnovsku a 2149 na Vsacku (35%). Slabomyslných dětí načítáno na Mezeříčsku 243 (6%), na Rožnovsku 456 (9%), 277 na Vsacku ($4^1/_2$%). Počet neprospívajících dětí však nutno prý označit na 60% všech! Ve službě bylo dítek 183 na Mezeříčsku, 587 na Rožnovsku a 301 na Vsacku; celkem 1071 dětí (z toho 821 domácích a 240 cizích). Prospěch sloužících dětí je skoro vesměs špatný.

Statistiky podobné zatím ovšem nemají ceny. Neboť rozlišování dětí na neprospívající a na slabomyslné bere se dosud příliš libovolně. Kromě toho neprospěch sám není dosti určitým zjevem, aby se z něho smělo něco usuzovati. Stín z tohoto zjevu tak dobře může padati na učitele jako na dítky, tak dobře na rodinné, kulturní a socialní, jako na fysické poměry.

*

O katol. organisaci učitelské v Čechách píšou v „Novém Věku“ velmi smutný posudek. Mezi tím co loňského roku počet členstva v katol. učitelském spolku moravském se zdvojnásobil (na 500 členů dostoupil), v Čechách nepřistoupil do spolku ani jediný člen. Smýšlením, praví pisatel, přibylo snad katolickým učitelským řadám víc než na Moravě, jen že do spolku nevstupují. Dosavadní taktika organisace je prý odráží. Spolek český jest spolkem i pro neučitele, pro přátely

křesť. výchovu. To jest jeho chybou. Měl by býti spolkem výhradně učitelským, a to pro učitele všech škol obecných, středních i vysokých. Je prý to nesprávným míněním, že všichni středoškolští professoři jsou sami Masarykovci a realisté. Mnoho snad a mladších právě, ale ne všichni. Z té příčiny povstaly též letos rozmíšky i v samém „Ústředním spolku českých professorů". Pisatel radí k reorganisaci katolické školské Jednoty v Čechách, neboť dnešní prý nemá možnosti vydatně pracovat. A jen k jednotě, jež bude pracovní, budou se noví členové hlásit.

*

Srpnový sjezd učitelský v Praze byl ze všech letoších pražských sjezdů nejvíce účastníky obeslán, ale snad právě proto nepovznesl se nad úroveň agitačního a rozagitovaného zástupu. Sjezd v rukou mělo pokrokové vedení a využilo ho strannicky. Dosud kromě učitelů se žádný inteligentní stav tak politicky neexponoval: všem jiným stavům obyčejně jdou stavovské věci nad politiku a strany.

*

Počet universitních posluchačů v letním semestru byl 21.499, z těch ve Vídni 6881, ve Lvově 3517, v Praze na české universitě 3449, v Krakově 2567, ve Štyrském Hradci 1761, v Praze na německé universitě 1474, v Innsbruku 1051 a v Černovicích 799. Podle fakult bylo bohoslovců 1399, právníků 9771, mediků 3270 a filosofů 7059, a to bohoslovců ve Lvově 399, v Innsbruku 325, v Praze (česká) 119, v Černovicích 112, ve Št. Hradci 81, v Krakově 80 a v Praze (německá) 68; právníků ve Vídni 2877, ve Lvově 2060, v Praze (česká) 1567, v Krakově 1004, ve Štyrském Hradci 894, v Praze (německá) 634, v Černovicích 470 a v Innsbruku 265; mediků ve Vídni 1428, v Praze (česká) 446, v Krakově 440, ve Štyrském Hradci 290, v Praze (německá) 244, ve Lvově 242, v Innsbruku 180; filosofů ve Vídni 2362, v Praze (česká) 1317, v Krakově 1043, ve Lvově 816, v Praze (německá) 528, ve Št. Hradci 496, v Innsbruku 281 a v Černovicích 216. Žen studovalo na universitách celkem 1232, a to 1086 posluchaček a 146 hospitantek, a to posluchaček mediciny 139, filosofie 336, farmacie 611; hospitantek na fakultě právnické 42, medicinské 13, filosofické 91; dle jednotlivých universit: ve Vídni (361 posl. + 33 hosp.), v Krakově (232 + 44), ve Lvově (217 + 5), v Praze česká (107 + 34), ve Štyrském Hradci (74 + 23), v Praze německá (43 + 4), v Černovicích (42 + 2) a v Innsbruku (0 + 1).

Na fakultách bohosloveckých studovalo v Solnohradě 48 a v Olomouci 194 posluchačův, a to 39 řádných, 9 mimořádných v Solnohradě, 189 řádných a 5 mimořádných v Olomouci.

*

Docent M. A. Členov v Moskvě provedl „pohlavní anketu" mezi moskevským studentstvem. Vyšetřováno otázkami o kouření, pití a obcování s ženami (!). A většina studentů ke všemu tomu se přiznala, že to činí od 15 let! Tedy od puberty! Studenti „padli" v 41% s prostitutkami, v 39% se služebnými, v ostatních případech svedly je četba a obrazy a padli s jinými. Rmutný obraz ruské mládeže!

Na vídeňské universitě zakázal rektor slavnost chystanou 70letému professoru Jagićovi posluchači slovanskými. A naši „akademikové" nestávkovali, jako pro Wahrmunda, nikdo ani nepípnul! A přece Jagić podepsal i protest proti Luegrovu pokusu zklerikalisovati prý vysoké školy!

*

V lublaňském „Času" podává akademik Josef Puntar vývoj slovinské studentské organisace od roku 1848 (výtah historie té podává též v charv. akad. listě „Luči"). První spolky vysokoškolské povstaly ve Vídni r. 1869 „Slovenija" a r. 1873 v Hradci „Triglav". Už tehdy byl směr v žactvu liberalisující, jak viděti z táborů r. 1867 a 1869 v Lublani svolaných. Hlavní proud liberalismu, či spíše mladé jeho odnože radikalismu a realismu přišel až se studenty z Prahy, kteří od roku 1885 počali tam častěji vysoké školy navštěvovati. Nejsilnější tento vliv český byl po roku 1890. Ale hned proti vlivu pražskému počato doma organisovati protiproud náboženský. Katoličtí studenti první secessi uspořádali ve Vídni založením svého spolku „Danica" (1894) a později i v Hradci spolku „Zarja" (1900). Roku 1905 konečně pak dochází k ústřední katolické studentské organisaci v „Slovenské Dijaške Zvezi". Ale secesse v starých liberálních spolcích jde dále: ve Vídni musili ustoupiti staroliberální a založiti si vedle „Slovenie", jež zůstala pokrokářům, svou „Savu" (1902); v Hradci pokrokáři zase osnují si vedle staroliberálního „Triglavu" svůj „Tabor" (1904) a konečně odpadají i v Praze mladí od „Ilirije" a zakládají si svou „Adrii" (1905). — Článek psán velmi živě a poučně.

*

Ve „Věstníku českých professorů" dotýká se Dr. Vilém Mathesius mimochodem padlé poznámky na anketě středoškolské ve Vídni, že výchovná formální cena latiny a řečtiny jest větší než u moderních jazyků. Nikdo prý tam moderní jazyky proti té výtce neobránil. Přiznává sám, že dnes je tomu tak. Latině vyučuje se v její logické i stilistické dokonalosti, vyučuje se řeči čistě spisovné, bez ohledu na hovor. U moderních jazyků však za hlavní cíl se považuje, aby se žák naučil řečí tou hovořit. Nehledí se na stil a krásu i logiku jazyka, formální stránka se tedy pomíjí a přihlíží jen ku praktické. A přece prý by možno bylo vyučovati řečem moderním s týmže formálním výsledkem jako klassickým, když se cíl i methoda pozmění. Frančina už od 17. století, němčina od 18. století jsou stylisticky dovršeny a mravní výchovné četby možno v nich nalézti více než u starých klassiků. Třeba tedy studium řeči moderní rozděliti na tři stupně: předně hovor denní a obyčejná mluvnice jako stupeň první ku poznání jazyka obsahově; dále realní okolí a prostředí jazyka a rozšiřování zásoby slovní jako druhý stupeň, a konečně na třetím stupni by přišla stránka slohová a krásná literatura.

*

O snahách reformních v obecném školství v Německu shrnuje J. Pötsch v posledním svazku „Hochlandu" několik fakt v tento přehled: Obecnou školu dnes reformovati chce kde kdo. Svědčí

to sic o chvalitebném zájmu širokých vrstev o školu, ale škola stává se takto hříčkou stran a nedochází klidu. Chtějí po ní všecko možné: má bojovati proti socialní demokracii (to chtějí totiž v Německu!), proti alkoholismu, proti nemravnosti, má vychovávati umělecký požitek, smysl pro květiny, ruční dovednost; má odvraceti od útěku z venkova, má tvořiti řádné občany charaktery, selské dítě má vzdělati pro selský statek, městské děvče pro městskou domácnost. Při tom má pěstovati tělesné cviky, koupele, hry atd. atd. Každý chvilkový proud módy chce hned býti zaveden do školy. Jest však velikým omylem, aby takové proudy určovaly výchov generací. Spíše opak má býti: škola má na tyto chvilkové proudy působiti! Její úkoly nejsou pomíjející, ale trvalé.

Dnešní směry relativismu a evolucionismu neuznávají ovšem nic trvalého. Proto i to, co trvalým se jím zdá a za pevnou tradici bojuje, chtějí zbaviti vlivu na školu. A tu na prvním místě je to náboženství a církev, jež má ze školy býti vyloučeno. Referent uvádí projevy německého professora Natorpa z Marburku a redaktora Tewsa z Berlína na posledních učitelských sjezdech německých (lib. učit.). „Vyučování náboženství ve škole," praví Tews, „nesmí míti úkolem vzdělávati a upevniti dítě v jedné konfessi, v jedné církvi. Náboženské vyučování má poučiti dítko o všech systemech náboženských, předložiti je jeho úvaze, aby jednou se rozhodnouti a nejvhodnějši si vybrati mohlo." Tedy už v obecné škole zavésti náboženskou srovnávací filosofii!

Není možno vychovávati takto do abstraktních cílů: za světoobčana bez vlasti, bez náboženství, bez spojení s okolím člověka. Dnešní pedagogice obecné školy chybí především historický rozmysl, aby dovedla oceniti, co křesťanství přineslo světu a co učinilo vůbec ve výchově lidstva! (Výchov evropských národů.)

Tohoto historického rozmyslu a ještě mnoho jiného co jí dnes chybí, dosáhne pedagogika jen tehdy, když povýšena bude na vědu. Kant a Herbart prohlásili umění vychovávati lidi za vědu nejvyšší. A přece tato „věda nejvyšší" dosud vůbec není vědou. Na německých universitách přednáší se pedagogika jen na dvou jako řádný předmět, na pěti se vůbec nepřednáší, na ostatních jen mimořádně. Staré vědy medicina, mathematika, theologie právě proto že mají zdávna své pevné systémy vypracovány, jsou chráněny před zasahováním laiků mimo vědu stojících. Ne tak pedagogika ještě. I ona bude tohoto vlivu prosta, až se jako věda ustálí.

S tím souvisí akutní v Německu otázka školního dozoru. Školní dozor místního duchovenstva náleží totiž v Německu k požadavku náboženské školy. Tento dozor tedy hájí politické strany konfessionelní (konservativní protestanté i katolický střed), ale učitelé jak liberální tak konfessionelní museli se z pedagogických ohledů stavět proti němu. Proto povstávaly mnohé neshody mezi katolickým spolkem učitelským a katolickým středem. Spolek katolických učitelů často prohlašován jen za zdánlivě katolický, že hájil té zásady, aby dozor nad školou měli jen odborní dobří pedagogové. Církev ať má dozor, ale jen na vy-

učování náboženské a na duch a celý světový názor obecné školy. Proto také v tomto smyslu usnesl se i třináctý katolický sjezd učitelský o letnicích ve Vratislavi: odborný dozor, ne jako vedlejší úřad, učitelům a pedagogům svěřovaný náležel ku hlavním požadavkům sjezdu.

Katolickým učitelům bylo velmi stěžováno postavení vůči ostatnímu liberálnímu učitelstvu oním stanoviskem katolické politiky. Liberálové tím podníceni jen k požadavku: duchovní nejen z inspekce ven, ale i ze školy vůbec! Ale už prý i katolická politika počíná v té věci uhýbat na stanovisko pedagogů.

*

U Schöningha v Paderborně vydává se revue „Zeitschrift für christliche Erziehungswissenschaft“, jejíž redakce jest v rukou Pötsche, Willmanna a Habricha. Vychází každých 14 dní a stojí čtvrtletně 1 M 50 f. Doporučujeme velice.

*

Od 23. do 26. září bude se odbývati v Londýně prvý mezinárodní kongres pro mravní výchov. Kongres obmezí se na otázky, jež mohou zajímati všechny ty, kteří se stanoviska mravního se zabývají školským výchovem; nebude předpokládati, že filosofické nebo náboženské otázky jsou v tomto řádě ideí bez významu a nevyloučí proto námětů této povahy.

*

Miss Editha Sellers, jedna z nejzkušenějších anglických vychovatelek, popisuje v londýnském „Albany Review“ způsob výchovu státních dítek v jižní Australii. Chválí tamní způsob výchovu nad anglický. Anglický jest v ústavech, australský v rodinách. Anglii přijde jedno dítě na 15 až 20 šilinků týdně (18—24 K), Australii na $1^1/_2$ až na $10^1/_2$ šilinků. Dítky jsou po rodinách do 14 let, na to v dílnách a platí se jim už mzda (ale nepřestávají býti státními až do 18 nebo 21 let). V ústavech (učebných) stojí $10^1/_2$ šilinků týdně. Úmrtnost australských dítek jest 6 promille, anglických dítek státních však 44 promille. Výhoda australská v nákladech jest však jen jednou stránkou světlou. Světlejší ještě jest mravní stránka výchovu. Dítky australské jsou vůbec pod přísnou inspekcí: ať jsou to dítky u vlastních rodičův, ať dítky státní. Otec musí své vlastní dítky pečlivě vychovati, živiti a šatiti přiměřeně, nepořádné rodině se dítky beze všeho odeberou a rodiče se pokutují. Nesprávné zacházení s dítkami státními trestá se pokutou anebo i přísným vězením.

Archiv literární.

Dopisy Fr. Sušila a Jakuba Procházky.[1])

Draby Příteli a Bratře v Christu Pánu!

Naspěch píši několik řádků. Chce tu někdo z Brna žádati o faru Přikluckou,[2]) a prosil mě, abych mu nějak dopomohl, co by tu faru poznal. Rád by totiž věděl, co nese, jací lidé tam, a slovem jaké okolnosti fara ta do sebe má. Vy nejlépe se doptáte na Vašem p. faráři, a ne jiný, co myslí o té faře, zdali je o něco lepší nežli obyčejná fara o 400 fl. stříbra z fondu, t. j. jestli více čistého užitku přináší (po odrážce 200 fl. stříbra na p. kaplana a všech jiných výloh) než 400 fl. stříbra, což za kongruu jest ustanoveno pro císařské fary.

Doufaje, že dle možnosti mi, co se dowíte (kolik n. p. vloni dostal všeho všudy) o příjmech a okolnostech brzo napíšete, ostávám líbaje Vás Váš upřímný přítel a bratr v Christu Frant. Sušil,
prof. theol.

V Brně dne 26. května 1845.

Poručení p. faráři.

Draby Příteli!

Pro Dědictví naše sv. Cyrilla a Methoda žádal bych Vás, abyste nějakou práci převzal, buďto historii všeobecnou neb historii Anglicka. Příspěvky a pomůcky v knihách bych Vám zaslal, a snad některé sám máte. Máte-li Annegarna? (Weltgeschichte). Bylo by ovšem dobře, kdyby jste mi psal. Posílám Vám zatím historii protestantskou; mohlo by býti Vaše dílo asi tak obšírné jak totohle. Pište mi o tom.

Prosím, mám od leta 1838 již u p. faráře po patru Fuchsovi Literaturblatt v. Wolfgang Menzel. Nemohl byste mi ho poslati?

Zatím prosím odpuste, že tak špatně píši. Poručení na p. faráře. Líbám Vás Váš upřímný přítel Frant. Sušil.

V Brně dne 22. pros. 1850.

Posílám jakýsi balík od p. Pešiny, ležel u p. hraběte Tarouccy již dlouho. — Budoucně o tom více.

Draby Příteli!

Prosím, pište mi co nejdříve, jak daleko jste pokročil ve spisu sv. Eližběty z Montalemberta; spolu i udejte, jak a kterak pracujete, jestli totiž jenom překládáte nebo raději (což žádoucněji) obděláváte a opravujete knihu tu. Dlouho jste již v Brně nebyl a nepřišel ste na sjezd valný všech jednot, a tudy nucena se vidím tímto Vašnost obtěžovati.

---

[1]) O tomto viz zde str. 642. Spisy jeho vyšly: Montalembertův Život sv. Alžběty za podíl Dědictví sv. Cyrilla a Methoda na rok 1855 (podruhé roku 1856, 3500 a 2000 výtisků), Život sv. Františka Borgiáše na rok 1860 (13.000 výtisků), Život sv. Angely z Merici na rok 1862 (13.000 výtisků), Život sv. Františka Sales. na rok 1879 a 1880 (10.000 výtisků).

[2]) Přítluky.

O kalendáře „Moravana“ prosím též pokud možno se postarejte; snad byste mohl přijíti několik exemplářů od Dědictví k rozprodeji? S tím do lásky a modlitby Vaší se poroučeje a Vás líbaje ostávám Váš věrný bratr v Christu Fr. Sušil.

V Brně dne 16. Okt. 1851.

Velebný Pane Professor!

Dle mého domnění by se pouhý toliko překlad života sv. Alžběty z Montalemberta pro náš lid nehodil, protož jsem sobě umínil spis tento obdělat. K tomu konci mně již p. Šmídek radil, abych si zaopatřil německý překlad, který prý již pro obecný lid přepracován jest. Avšak v seznamu kněh nalézám více překladů téhož spisu, nevím tedy, který z nich ten prostonárodní jest.

Na Vaši otázku, jak daleko jsem již u práci té pokročil, se upřímně přiznávám, že jsem hrubě ani ještě nezačal, an jsem toto minulé léto při opravování našeho chrámu Páně velmi zaneprázdněn byl; doufám však, že nyní již bez překážky v práci pokračovat moci budu.

Kalendář „Moravan“ dle možnosti své rozšiřovati chci. 30 exemplářů jsem již převzal od p. Suchánka, rozprodají-li se brzo, budu žádat o jiné. Zatím zůstávám s povinnou úctou Vaší Důstojnosti oddaný

Jakob Procházka.

V Pavlovicích dne 19. října 1851.

Drahý Příteli!

Psal jste mně sice: že ste nezačal ani hrubě pracovati o sv. Eližbětě z Montalemberta; avšak od té doby již drahně přešlo času a já bych rád věděl, jestli ste se již předce v tu práci vydal Myslím, abyste se docela frančině odevzdal a co z frančiny pro nás se hoditi bude, toho z větší části Vám se dostane od Dědictví. Prosím tedy pište mi o věci té.

Dále — nejste spokojen s kalendářem. Proč? Jistě že to není Vaše toliko mínění, nébrž že snad lid tak soudí. Pište, čeho pohřešujete a čeho žádáte na kalendáři, abychom se dle toho říditi mohli chtějíc všelijak žádostem čtenářů našich vyhověti.

O brzkou odpověď Vás drahý příteli snažně žádaje a do modliteb Vašich se poroučeje ostávám ve vší úctě Váš věrný přítel a bratr v Christu Pánu Fr. Sušil.

V Brně 20. Januara 1852.

Od Dědictví sv. Cyrilla a Methodia v Brně.

Velebný Pane! Ctěný Příteli!

Ráčil jste již před časem laskavě a ochotně převzíti vypravování „Života sv. Alžběty“. Ve schůzce výborové dne 13. března b. r. zřetel přítomných obrátil se na dílo Vaše, kteréž snad již se dohotovuje nebo dohotoveno jest. Jelikož potřebí jest, aby rukopisy byly pohotově, ustanovilo se, požádati Vaši Velebnost, byste ráčil rukopis Svůj, je-li

již dohotoven, hned — není-li, co nejspíše poslati, totiž jakmile dohotoven bude. Nadějíce se laskavého vyslyšení žádosti této, vzkazují své bratrské pozdravení jmenem výboru

Frant. Sušil. Beneš Kulda,
jednatel.

V Brně dne 14. března 1854.

Velebnému Pánu, panu Jakobovi Procházkovi P. T. v Pavlovicích.

Drahý Příteli!

Děkuji jménem Dědictví za poslaný spis o sv. Eližbětě Turinské. Bude jistě tištěn, jenom musíme věděti, zda ste toliko a jedině překládal z frančiny, a sice doslovně, anebo ste něco vynechal anebo přidal; nemohl jsem nahlédnouti do originálu francouského, nemaje ho při ruce. Prosím tedy o tom napište. Ovšem i nějakou předmluvu též pošlete. Ty věci mohou i později dáti se; neboť již na tom jsem, abych do Trenčína do teplic odjel užívat jich pro dnu v nohou; odjedu bezmála 15. nebo 16tého t. m. Posílám Život sv. Kateřiny Sienské; přečtěte a prozpytujte, mohl-li by se vydati Dědictvím; uznáte-li, tedy se hned v práci uvažte; o to Vás snažně jménem Dědictví prosím.

Zatím se do Vašich modliteb snažně poroučím a srdečně Vás líbaje ostávám Váš věrný přítel Fr. Sušil.

V Brně dne 8. Julia 1854.

Poručení vp. farářovi.

Důstojný Pane Professor!

Život svaté Kateřiny senenské, jak jej Malan sepsal, se dle mého dùmění pro obecný lid nehodí, odesílám jej tedy nazpět. Zároveň připojuji i kratičkou předmluvu k životu sv. Alžběty, prosím však, byste ji nebude-li přiměřena, dle svého uznání přeměniti ráčil.

U překládání Montalembertova životopisu sv. Alžběty jsem německého překladu nepoužil. Četl jsem v časopise „Neue Sion“, že životopis tento dle Mont. v řeči německé od Werfera pro lid přepracován byl; psal jsem tedy o něj, místo něho mně však byl poslán jiný německý překlad, a to teprv, když jsem již byl s překládáním ku konci dospěl. Později mně sice byl i Werferův spis doručen, ten jest ale až příliš zkrácen

Chystám se již po delší čas do Brna, nevím však jak brzy se tam budu moci vypraviti. Odporoučeje se tedy zatím do Vašich modliteb a Vaší laskavé přízně, zůstávám Vaší Důstojnosti zvláště oddaný

Jak. Procházka,
kaplan.

V Pavlovicích dne 10. listop. 1854.

Drahý Příteli!

Obdržel jsem Malana, to jest Život sv. Kateřiny Senenské. Docela s Vámi se shoduji, že jak Malan jest, nehodí se pro lid. Avšak já jsem se domněl, že byste přepracoval. O přepracování Života sv. Alžběty

tedy nebylo se starati. Toliko tedy se přidá, že dle Montalemberta se pracovalo; či že pouhý to překlad jest? Nečetl jsem předmluvy Vaší, an naléhá žena, abych jí dal několik řádků, že jsem obdržel věci. Líbaje Vás a do Vašich modliteb se poroučeje, ostávám Váš upřímný přítel Fr. Sušil.

V Brně dne 12. Nov. 1854.

Od výboru Dědictví sv. Cyrilla a Methodia.

Velebný Pane Bratře!

V dnešním shromáždění výboru Dědictví sv. Cyrilla a Methodia v Brně s radostí se mohlo na vědomost dáti, že Váš život sv. Alžběty již dávno dotištěn jest, a že se toliko čekalo na dobu, v nížby se s kalendářem Moravanem na rok 1856 a s Válkou Židovskou Josefa Flavia spoluoudům rozesílati mohl. Kniha Vaším pérem nábožnému lidu našemu uchystaná bude zajisté pochoutkou nevšední pro duši — zač se Vaší Velebnosti dostane zasloužených díků v mnohých slzích a modlitbách čtenářstva. Jelikož pak se ve shromáždění dnešním předneslo, že jmenovanou literní práci Svou beze všeho honoráru ráčil jste Dědictví věnovati, výbor za povinnost svou měl usouditi, aby přednostenstvo zvláštním přípisem na jevo dalo vroucné díky za obětivost tu. Bůh sám, Jehož čest a slávu v národě našem množiti jest jediným úkolem Dědictví, račiž štědrým odplatitelem býti.

Konečně pak snažně prosíme, byste ráčil i budoucně Dědictví sv. Cyrilla a Methodia na srdci a na paměti zachovati, a opět brzy nějakým podobným plodem zbožného péra Svého náš katolický lid obohatiti.

V Brně dne 16. října 1855.

František Sušil, starosta. Beneš Method Kulda, jednatel.

Drahý Příteli!

Posílám Vám tuto předce jednou Život sv. Borgie od Bartoliho 2 díly a spolu jeho život od Ribadaneiry, jehož nevím máte-li či nemáte; máte-li, tedy prosím odešlete brzy nazpět Ribadaneru, poněvadž se mi zdá že ste cosi pravil o latinském životě téhož svatého. Bartoliho jsem vypůjčil z bibliothéky vpp. minoritů; Ribad. z alumnátu.

Nyní tedy prosím račte pilně pracovati o Životě tom, abychom při Dědictví nepřišli v nesnáz co tisknouti. Přiloženou anthologii prosím dejte p. faráři, že mu ji posílám.

Nového nevím, leč že z Ameriky psal poběhlý kněz druhdy katolický, jenž byl v Želeticích posléze kaplanem. Chce se vrátiti a žádá p. biskupa za ochranu. Jeho lítost jest ale více politická než náboženská. Uvidíme. S tím ostávám Vás srdečně líbaje a do modlitby se poroučeje Váš věrný přítel Fr. Sušil.

V Brně dne 26. Novbr. 1856.

Ročník XXV. Číslo 10.

HLÍDKA.

Nově nalezené aramejské papyry a jejich význam pro biblické studium Starého Zákona.

Podává prof. DR. JAN HEJČL.

Na 24° 5' 30" severní šířky majestátní Nil omývá nevelký ostrůvek, zvaný nyní obecně Elefantina. (V ústech dnešních Arabů sluje Gezîret Assuân, nebo prostě Gezîre, t. j. ostrov). Na jižním cípu ostrova lze dosud viděti trosky stejnojmenného města, jež tu druhdy stávalo.[1]) Před krátkým časem Dr. Rubenson ohledávaje zříceniny tyto jménem královského musea berlínského, nalezl tu veliký poklad — větší počet papyrův aramejských, z nichž tři[2]) přečetl, přeložil a vyložil Dr. Eduard Sachau. Mistrný výsledek své práce předložil jmenovaný professor berlínské university v zasedání filosoficko-historické třídy královské pruské akademie věd dne 25. července 1907. V novém pak vydání vyšla studie Sachauova právě letos v Berlíně pod názvem „Drei aramäische Papyrusurkunden aus Elephantine."

[1]) Řecký jeho název Ἐλεφαντίνη (t. j. země slonů) jest překlad staršího egyptského názvu tohoto ostrova a města, jenž zněl 'abw, 'ibw, 'ab, 'ib (= slon), v jazyku koptickém pak IHB, IEB, EIB. (Viz *Brugsch*, »Dictionnaire géographique de l'ancienne Égypte.« Leipzig 1879, str. 110 a 113; »Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch.« 1867, str. 168. — *Erman*, »Ägyptisches Glossar.« 1904, str. 2. Město slulo tak asi proto, poněvadž do něho ze sousední Nubie na trh přiváděni byli jednak sloni, jednak přivážena kost slonová. Elefantina ležíc na jižní hranici Egypta, bývala od pradávna opevněna náspy a chovala v sobě posádku vojska. (Viz *Pauly-Wissowa* »Realencyklopädie . . . s. v. Elephantine.«) V aramejských památkách psáno jest jméno města יב t. j. Jēb. První, jenž konstatoval totožnost aramejského יב s egyptským 'b, byl slovutný francouzský archeolog Clermont-Ganneau v »Recueil d'archéologie orientale«, t. VI. Paris 1905. 222, 234.

[2]) Ostatní, obsahující texty poetické, budou prý uveřejněny později.

Poněvadž mají tyto papyry značný, mnohostranný význam,[1]) proto podáváme tento stručný referát.

Listina I.[2])

Obsah: Jmenuje se adresát a žadatelé (řádek 1). Pozdrav (2—3). Vajdrang a kněží egyptského boha Chnûba umluvili se, že rozboří chrám zasvěcený Bohu nebes Jâhû, náležející židům, usedlým v Elefantině (4—8). Úmluva vykonána. Chrám pobořen, majetek jeho uloupen (8—13). Ctihodné stáří znesvěceného chrámu (13—14). Zármutek židů, trest svatokrádců (15—17). Utlačení židé se obrátili sice ihned s prosbou k Bagohimu, místodržiteli Judska, k Jehóchânânovi, veleknězi jerusalemskému a k Ostanovi, nedostalo se jim však odpovědi (18—19). Proto truchlí žadatelé dále (20—21) a znova prosí Bagohiho, aby jim pomohl k nové stavbě chrámu (22—24). Za milost tuto odmění se prosebníci jednak obětmi a modlitbami, které za svého dobrodince budou v novém chrámě k nebesům vznášeti (25—27), jednak i tím, že se Bagohimu dostane podílu na všech obětech, jež tu budou podávány (28). S podobnou prosbou obracejí se zarmoucení též k synům Sanaballata, místodržitele Samařska (29). Po poznámce, že Aršâm, místodržitel egyptský, nevěděl o tom, co se v Elefantině sběhlo, datum zakončuje celý dopis (30).

[1]) O tom, jaké pozornosti se těší tento nález, svědčí četná literatura, která se o něm v krátké době vyvinula, a z které uvádíme: *Clermont-Ganneau*, Recueil... VIII. 6. a 7. — *Lagrange*, »Les nouveaux papyrus d'Éléphantine« v »Revue biblique« 1908, str. 321—349. — *Peters N.*, »Ein jüdischer Tempel in Ägypten im 5. und 6. Jahrhundert vor Christi« ve vědecké příloze ke »Germanii« č. 49 r. 1907. — *Müller D. H*, »Anzeiger der k. Akademie in Wien« ze dne 23. října 1907; »Die Korrespondenz zwischen der Gemeinde von Elephantine und den Söhnen Sanabalats« ve »Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes« XXI. 416—419. — *Nöldeke T.*, »Neue jüdische Papyri« v »Zeitschrift für Assyriologie« XXI. 195—205. — *Barth*, tamtéž str. 188 nn. — *Fränkel*, tamtéž str. 240—243; v »Theologische Literaturzeitung« 23. listop. 1907. — *Cook S. A.*, »The Jewish temple of Yahu god of the heavens at Syene« v »The Expositor« 7. S. IV. 497—505; »Supplementary notes on the new Aramaic papyri« tamtéž V. 87—96. — *Cooke G. A.*, »The Assuan papyri« v »The Journal of theological Studies« VIII. str. 615 až 624. — *Driver S. R.*, »A Jewish temple in Egypt B. C. 525—411« v »Bibliotheca sacra« LXV. 170—173. — *Gunkel*, »Der Jâhûtempel in Elefantine« v »Deutsche Rundschau« XXXIV. č. 30-46. — *Herz N.*, »The Elephantine papyri« v »The Expository Times« XIX. 333. — *Hoffman G.*, Bemerkungen zu den Papyrusurkunden aus Elephantine« ve »Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes« XXI. 413—415. — *Lidzbarski M.* v »Deutsche Literaturzeitung« XXVIII. č. 50. — *Margolionth D. S.*, »The new papyri of Elephantine« v »The Expositor« 7. S. IV. 481—494. — *Griffith F. L.*, tamtéž 494—496. — *Smend R.*, »Zu den von E. Sachau herausgegebenen Papyrusurkunden aus Elephantine« v »Theologische Literaturzeitung« XXXII. č. 26. — *Hontheim P. J*, »Zu den neuesten jüdisch-aramäischen Papyri aus Elephantine« v »Biblische Zeitschrift« 1908 str. 245—261. — *Heyes* v literární příloze ke »Kölnische Volkszeitung« 1907 č. 47.

[2]) Památka tato jest dosti dobře zachovalá. Faksimile její a opis »čtvercovým« písmem podává Sachau v uvedeném díle.

Překlad.

ř. 1. Pánu našemu Bagohimu, místodržiteli Judska, služebníci tvoji: Jedonjah a kollegové jeho, kněží v městě Jeb. Po pokoji

ř. 2. pána našeho Bůh nebes taziž se hojně v každé době, milost dej ti nalézti u Daria krále

ř. 3. a synů dvora (jeho) tisíckrát více než nyní (máš), život dlouhý uděliž tobě a šťastným a silným budiž v každé době.

ř. 4. Nuže, služebníci tvoji Jedonjah a soudruhové jeho takto mluví: V měsíci tammuzu roku 14. Daria krále, když Aršâm

ř. 5. se vzdálil a odebral se ke králi, kněží boha Chnûba v městě Jeb úmluvu učinili s Vajdrangem, jenž vladařem (byl), tohoto smyslu:

ř. 6. „Chrám boha Jâhû (který jest) v městě Jeb odstraní se odtamtud.“ Po té Vajdrang onen

ř. 7. hanebný (?) rozkazy poslal Nefâjânovi, synu svému, jenž byl velitelem vojska v městě Sûně, tohoto znění: „Chrám v Jebu

ř. 8. městě ať se zboří.“ Na to Nefâjân přivedl Egypťany s mužstvem (z) jiných (národů). (Ti) přišli do města Jeb se svými zbraněmi,

ř. 9. vnikli do chrámu onoho, zbořili ho do základu a sloupy z kamene, které tam byly, roztříštili. Rovněž bran

ř. 10. z kamene patero, vystavěných z tesaných kamenů, které byly v chrámě tom, pobořili. Veřeje pak dřevěné a čepy

ř. 11. dveří těch z bronzu a střechu celou z cedrového dříví s jiným zařízením a ostatní věci, jež tam

ř. 12. byly, všecko ohněm spálili. Mísky pak ze zlata a ze stříbra a cokoliv bylo v chrámě tom, všecko pobrali

ř. 13. a sobě přisvojili. A již za dnů králův egyptských otcové naši vystavěli chrám onen v městě Jeb, a když Kambyses[1]) do Egypta (přibyl),

ř. 14. chrám onen vystavěný nalezl. A chrámy bohův egyptských všecky se (sice) bořily, avšak nikdo nic v chrámě onom nezničil.

ř. 15. Když pak takto učinili, my s manželkami svými a dítkami v roucho smutku jsme se oděli, postili jsme se a modlili k Jâhû, pánu nebes,

ř. 16. který nám (také) ukázal Vajdranga onoho, (kterak) psi ohryzovali svaly s nohou jeho a (kterak) všecky poklady, jichž nabyl, se ztratily. A všichni ti,

ř. 17. kdož přáli zlo chrámu onomu, všichni jsou povražděni a patřili jsme na to (s povděkem). Také před tím, v době, kdy toto zlo

ř. 18. učiněno bylo nám, list jsme poslali pánu našemu a Jehôchânânovi, veleknězi a spolubratřím jeho, kteří jsou v Jerusalemě, jakož i Ostanovi, bratru

ř. 19. Ananiovu a knížatům judským. Listu nějakého neposlali nám. (Proto) také ode dne tammuzu roku 14. Daria krále

ř. 20. až do dneška v roucho smutku jsme oděni, postíme se, manželky naše staly se takřka vdovami, mastí se již nepomazáváme

ř. 21. a vína nepijeme. Podobně od oné doby až do dneška roku 17. Daria krále obět nekrvavá, ani kadidlo, ani celopal

[1]) כנבוזי Srv. babylonsky: Kam-bu-zi-ia z perského: Kambujiya.

ř. 22. se nepřináší v onom chrámě. Nyní služebníci tvoji, Jedonjah a spolubratří jeho, jakož i všichni židovští obyvatelé Jebu takto mluví:
ř. 23. Jestliže pánu našemu se líbí, pamatuj na chrám onen, abys ho (znova) vystavěl, neboť nedovoluje se nám ho zbudovati. Obrať se pak na ty,
ř. 24. kteří v blahovůli a v milosti tvé jsou, kteří (přebývají) zde v Egyptě. List od tebe buď jim poslán v příčině chrámu Boha Jâhû,
ř. 25. aby ho vystavěli v městě Jeb tak, jako vystavěn byl druhdy. A oběti nekrvavé, kadidlo a celopaly budou se přinášeti
ř. 26. na oltáři Boha Jâhû ve jménu tvém, a modliti se budeme za tebe v každý čas, my a manželky naše a děti naše a židé
ř. 27. všichni, kteří zde jsou, jestliže se tak stane, až chrám onen zbudován bude. A podílu dostane se ti před Jâhû,
ř. 28. Bohem nebe od každého, kdo mu obětovati bude celopal a (vůbec) oběti krvavé, cena (to) rovnající se tisíci stříbra hřiven a větší než zlato. O tom
ř. 29. posíláme poselství a oznámení činíme. Podobně jsme o všech věcech v jednom listě oznámení učinili jménem svým Delajahovi a Šelemjahovi, synům (to) Sanaballata, místodržitele Samařska.
ř. 30. Také Aršâm o všem tom, co se nám stalo, nevěděl.

Dne 20. marchešvanu roku 17. Daria krále.

Listina II.

jest bohužel na počátku a na levém okraji značně poškozena. Aby čtenář mohl si učiniti dokonalejší soud o jejím poměru k památce I., stůjž zde též její

překlad.

ř. 1. . . . Darius . . .
ř. 2. . . . dej ti. Šťastným a silným buď v každé době. Nyní služebník tvůj Jedonjâh . . .
ř. 3. Roku 14. Daria krále, když Aršâm se vzdálil a odebral se ke králi . . .
ř. 4. město, dali stříbro (= peníze) a poklady (= drahé věci) Vajdrangovi vladaři, který tu byl . . .
ř. 5. aby odstranili odtamtud. Načež onen Vajdrang hanebný poslal list(y) Nefâjânovi, synu svému, kterýž . . .
ř. 6. Boha Jâhû ve městě Jeb aby rozbořili. Potom přivedl Nefâjân Egypťany . . .
ř. 7. se zbraněmi svými, vnikli do chrámu onoho, rozbořili ho do základu. A sloupy z kamene . . .
ř. 8. bran velikých pět, vystavěných z tesaných kamenů, které byly v chrámě onom . . .
ř. 9. ty, (jež byly) z bronzu, a střechu chrámu onoho, která byla celá z cedrového dříví s . . .
ř. 10. ohněm spálili. A mísky ze zlata a ze stříbra a ostatní věci . . .
ř. 11. přisvojili si. A již za dnů králův Egypta otcové naši vystavěli chrám onen v Jeb . . .
ř. 12. onen (chrám) vystavěný nalezl. A chrámy bohův egyptských všecky . . . avšak nikdo nic . . .

ř. 13. stalo se, my s manželkami svými a dětmi svými roucha smutku jsme oblékli, postili jsme se . . .
ř. 14. ukázal nám Vajdranga onoho; psi ohryzovali svaly nohou jeho a . . .
ř. 15. (jenž) přál zlo chrámu onomu, všichni jsou usmrceni a my jsme patřili na to (s uspokojením). Také . . .
ř. 16. nám, list o tom jsme poslali pánu našemu jakož i Jehôchânânovi . . .
ř. 17. a Ostanovi, bratru ʿAnâniovu, a knížatům Judska. List jeden . . .
ř. 18. roku 14. Daria krále. Až do dneška my v roucho smutku . . .
ř. 19. mastí se nemažeme a vína nepijeme. Také od onoho dne až do . . .
ř. 20. obět nekrvavá, kadidlo a celopal nepřinášejí (se) v chrámě onom. Nyní . . .
ř. 21. a židovští všichni obyvatelé Jebu mluví takto: Jestliže pánu našemu se líbí, pamatuj . . .
ř. 22. (ne)dovoluje se nám ho znova zbudovati. Obrať se na ty, kteří v blahovůli a v milosti tvé jsou, kteří zde . . .
ř. 23. v příčině chrámu Boha Jâhû, aby ho vystavěli v městě Jeb právě tak jako . . .
ř. 24. a celopaly budeme obětovati na oltáři Boha Jâhû ve jménu tvém a modliti se budeme . . .
ř. 25. a židé všichni, kteří zde jsou, učiníš-li tak, až chrám onen (znova) vystavěn bude . . .
ř. 26. (Bůh) nebes od každého, který mu obětovati bude celopal neb (vůbec) oběti krvavé, cena (to) rovnající se tisíci hřiven stříbra nad . . .
ř. 27. (O) věcech list jeden ve jménu tvém poslali jsme Delâjâhovi a Šelemjâhovi, synům . . .
ř. 28. (o) všem, co nám učiněno bylo, Aršâm nevěděl.
20. marchešvanu roku 10 + 3 + . . .

Listina III.

Překlad.

ř. 1. (Nadpis.) Poznamenání toho, co Bagohi a Delâjâh řekli
ř. 2. mi. Poznamenání (zní) takto: „Bude ti v Egyptě mluviti
ř. 3. před Aršamem o domě oltáře (= chrámu) Boha
ř. 4 nebes, který v městě Jeb vystavěn
ř. 5. byl před tím, před Kambysem,
ř. 6. který hanebný onen Vajdrang zbořil
ř. 7. roku 14. Daria krále,
ř. 8. aby byl zase vystavěn na svém místě, jako byl před tím,
ř. 9. a aby oběti nekrvavé (minchy) a kadidlo obětovali na
ř. 10. oltáři onom tak jako před tím
ř. 11. se obyčejně dálo."

Poměr listiny I. k II.

vysvitne částečně již tomu, kdo pozorně pročte jejich překlad; jasněji ovšem čtenáři, který může nahlédnouti do textů původních.

Odchylky, jimiž se I. od II. liší, nejsou tak nepatrny, abychom mohli říci, že II. jest pouhou kopií I. anebo naopak; různosti jsou

tak značny a četny, že třeba stanoviti dvě různé recense, a poněvadž jest II. dokonalejší než I., dlužno petici druhou považovati za recensi petice první.

Jest pak II. dokonalejší než I.

a) v příčině pravopisu a krasopisu. Slov omylem vynechaných a dodatečně nad řádek napsaných má II. méně než I. — II. 16 klade správně předložku עַל před מָראַן (= pánu našemu, an unsern Herrn), kterážto předložka v I, 18 omylem byla vynechána. — II. 26 píše správě אַלְף (tisíc) místo nesprávného זלף v I. 28.

b) II. jest dokonalejší než I. v ohledu mluvnickém.

Tak באשה (= ohněm) v I. 12 není grammaticky tak správno jako באשתא (stav určený) ve II. 10. Podobně místo כסף (stříbro, stav prostý) v I. 12 správněji píše II. 10 כספא (stav určený); místo כל v I. 17 čteme správněji כלא ve II. 15; srv. též I. 22 s II. 21; I. 27 a II. 25.

V II. 24 נקרב (= budeme obětovati) je správněji řečeno než יקרבון (= obětovati budou) v I. 25.

II. 25 תעבד (sg. impf. = učiníš) správněji voleno než עבדו (pl. pf. = oni učiní) v I. 27.

c) II. je srozumitelnější, jasnější, úplnější, uhlazenější. Kdežto I. 5 mluví jen o spolčení se (המונית) kněží Chnûbových s Vajdrangem, II. místo málo jasného slova (המונית) píše: „dali peníze a dary Vajdrangovi“, t. j. podplatili ho.

II. mluvíc o rozkazu, daném Nefâjânovi, rozbořiti chrám, výslovně (ř. 6) praví chrám „boha Jâhû“ (זי יהו אלהא), kterážto slova v I. pohřešujeme.

II. v řádku 7. klade srozumitelnější slovo זניהום (= zbraně jejich) místo méně srozumitelného תליהם, jež má I. v řádku 8.

I. 10 mluví o kamenných branách (זי אבן) vystavěných z tesaných balvanů; místo tohoto zbytečného opakování materialu píše II. „brány veliké (רברבן) z tesaných balvanů.“

Místo sg. מלך (= král) v I. 13 lépe píše II. 11 plur. מלכי

II. 16 klade po אגרה (= (dopis) dvě slova: על זנה (= o tom), čímž se stává srozumitelnější než jest I. 18, kde slova tato schází.

Místo pleonastického דמין כדמי (= cena jako cena) klade II. 26 prostě דמי

Z těchto příkladů lze se právem domnívati, že I. nám podává první makulář petice psaný písařem, snad dle diktanda náčelníka kněžstva elefantinského; II. pak jest opravenou recensí I. Ani druhá listina však

není bez chyby. Tak píše na př. dodatečně nad 5. řádkem vynechané slovo אחר a bylo snad podobných případů více na místech, jež jsou poškozeny nepřízní času a tedy kritickému bádání nepřístupny. — Ve slově פסלה (II. 8) vynecháno za ס pravděpodobně י. (Má státi פסילה.)

V II. 18 opakuje se chybně slovo שלחן. — II. 25 chybně psáno jest עד זי עד místo עד זי.

Z těchto chyb lze souditi, že ani tato listina nebyla adressátovi dodána, nýbrž že dle ní dokonaleji byla napsána listina jiná (třetí), a ta Bagohimu poslem odevzdána. Že nebyla II. podána místodržiteli judskému, vysvítá též z faktu, že nalezena byla v Elefantině v archivě obce židovské; kdyby byla bývala odevzdána v Jerusalemě, byla by spíše v tomto městě nalezena než daleko odtud na jižních hranicích Egypta!

Smyslu listiny III.

by nepochopil dobře, kdo by ji považoval za úřední písemné vyřízení petice židův elefantinských; postrádáť úřední formy. Mýlil by se též, kdo by se domníval, že jest listina III. listem, poslaným od místodržitele judského a samařského satrapovi egyptskému. III. není nic jiného než soukromé písemné poznamenání ústní odpovědi, které se dostalo zástupci obce židovské od Bagohiho a Delâjâha: delegát má prosbu svoji přednésti místodržiteli egyptskému Aršâmovi, pod jehož pravomoc Elefantina patří.

Ze znění tohoto zápisku je zároveň patrno, že židé elefantinští se nedodělali touto peticí mnohem většího úspěchu, nežli žádostí prvou k veleknězi jerusalemskému, na kterou se jim odpovědi vůbec nedostalo (srv. I. 18). Byť bychom si i představili, že místodržící palestinští dali petentům doporučující listy k jejich kollegovi v Egyptě, jest jisto, že neposkytli židům hmotné pomoci k stavbě nového chrámu. Jiná otázka jest, jak pochodili u Aršâma. Poněvadž Peršané přáli náboženské autonomii židů, můžeme se právem domnívati, že Aršâm jim chrám stavěti dovolil a snad i pomoci hmotné poskytl. Byl však skutečně kdy chrám v Elefantině zbudován? Sotva. Politické poměry, které se utvářely v dobách hned následujících, židům valně nepřály. Egypťané opět a opět usilovali o to, aby se své šíje setřásli jho perské, osnovali opět a opět revoluce, které již roku 404, tedy několik jen let po podání naší petice, vedly k trvalému vítězství zbraní egyptských a tím samým k pokoření židů, kteří byli považováni za spojence Peršanů. Kdyby tedy i byli si židé elefantinští vystavěli za podpory Aršâmovy svoji

svatyni, byla by v těchto dobách jistě kněžími Chnûbovými, nabyvšími moci, rozmetána podruhé. Tím, že chrám v Elefantině po osudné katastrofě roku 14. Daria II vůbec postavěn nebyl aneb jen na krátko, si vysvětlíme, že v pramenech historických nenalezli jsme dosud před objevením papyrů našich žádných stop po tom, že na jihu Egypta též kdy stával chrám Bohu jedinému zasvěcený. (P. d.)

Starší a novější parallelismus psychologický.

KAREL ČERNOCKÝ.

Člověk jsa neodolatelnými popudy svého okolí a světa jej obklopujícího k tomu donucen, aby dění jeho pozoroval, dospěl ať náhlým zasažením smrti, ať odhadováním projevů lidských a zvířecích, ať božským nějakým zjevením k náhledu o jsoucnosti dvou zásadně a původem rozdílných věcí, substancí duše a těla, hmotného a duševního (dualismus psychologický). Vytříbením smyslu poznávacího a nabytím nových tvarů poznání však ztratil začasto princip dvojakosti z očí a rozlil vývody svého myšlení na všecky pozorované zjevy vůbec, zevšeobecňoval nebo snažil se redukovati zákony dvojího dění a světa na jednodušší normy (monismus psychologický). Vzdal se pojmu substance a zneuznal hodnotu a oprávněnost otázek metafysických. Přidržel se jednoho způsobu zkoumání a zanedbal ostatní. Ohlušil volání svého nitra po rozluštění záhad vlastních, opustil produkty svého myšlení, aby opíjel se výplody cizí otrávené zkušenosti.

Však vzpamatoval se zase a vystřízlivěl a začal znova pracovati a se starati a myšlení jeho naplněno bylo radostí, jakou dýchala jakoby znova obrozená rodina věd. Byl každý u svého zaměstnání a práce společná sloužila ku blahu celku. To, co znamená pro rodinu požehnání vzájemné práce, pilné a svorné, to znamenalo pro postup otázek metafysických jejich zmohutnění a uznání, vážný, odborný, klidný a všestranně promyšlený postup jednotlivých disciplin. V těch dobách vždy dařívalo se i nejdůležitějším otázkám metafysickým. Byly uznávány, respektovány a ceněny. V těch dobách nacházíme vždy také náležité pochopení otázky psychologického dualismu.

Tehdy však, kdy buď pro povšechnou vyčerpanost a umdlenost nebo pro nechuť a povrchnost odborného zkoumání mařen čas lehko-

myslným touláním se po rozličných disciplinách a napadáním cizích a neznámých polí práce vědecké, tehda jeví se úpadek nejen opravdové poctivosti vědecké, nýbrž i celková otupělost lidské povahy vůbec, jakou prozrazuje na př. odhánění otázek metafysických od prahů lidského poznání. Tehda dostačovalo a bylo modou spokojovati se žebrácky nabytým drobtem zbytkův a odpadků filosofických. Tehda bylo zvykem chlubiti se banditstvím a násilnými skutky páchanými ve jménu pokroku na stávajících systemech filosoficko-ethických a náboženských.

Obě ony periody střídají se v dějinách filosofie a psychologie. Postup a úpadek metafysiky vzájemně se pronásledují. Otázky, které tisíckrát odpuzeny a odbyty hrubým zakřiknutím, znova zase se objevují a čekají a žebrají po rozluštění.

Spor monismu a dualismu psychologického zdá se v tomto koloběhu zaviněn býti jednak nejasností v pojímání a vyjadřování se, jednak neoprávněným a neodůvodněným sevšeobecňováním, ku kterému sváděn bývá po zákonitosti v dění přírodním vůbec se shánějící, nedosti opatrný a klidný vědator. Jemu zdá se v jeho dalekozrakosti souběžnost přece v dálce splývati. Monismus jakoby vznikl indukcí, dualismus dedukcí. Za příčinu tohoto sporu možno však také považovati ono dilemma, idealismus a realismus, které ve filosofických soustavách všech věků promíchány nacházíme právě tak jako v soukromém názoru jednotlivcově.

Vždyť i význam slova „substance“ druhdy vždy skoro jinak byl pojímán. Sv. Tomáš Akvinský definuje podstatu jako to, co v nižádné jiné jestotě jako podkladu svého bytí není, nýbrž samo o sobě za nositele všeho jiného považováno býti musí. Podobně praví Descartes, že substance jest věc, která ku své existenci nepotřebuje žádné jiné. Spinoza jde ještě dále a určuje substanci jako to, co jest o sobě a samo sebou se pojímá. Leibniz jako bytost činnosti schopnou. Kant jako něco trvalého v prostoru. Z nich jeden s metafysického, druhý více noetického, třetí realistického a čtvrtý se stanoviska kriticismu vycházejí a každý určitý a různý součin známek v tomto pojmu zahrnuje.

Podobně nejasným a neurčitým bývá začasto i rozlišení látky a síly, příčiny a účinku, hmoty a ducha zvláště u monistů.[1]) Tak jako jest k myšlení a soudu lidskému vůbec třeba obrazův a jistých zá-

---

[1]) »...eine scharfe Erfassung der Eigenthümlichkeiten der Gebiete wird gewöhnlich bei den heutigen Monisten vergeblich gesucht: für viele von ihnen scheinen sich die Begriffe von Geist und Materie in demselben Zustande des Ungeschiedenseins zu befinden, wie bei jonischen Hylozoisten...« *R. Eucken.* »Geschichte und Kritik der Grundbegriffe der Gegenwart.« Leipzig 1878.

konitých formulí, tak, zdá se, bude vždy nutno také za nositele jistých zjevů života duševního označiti takovýto součin představ, třebas bychom jemu ani jména „substance“, „duše“ nedali. S tímto jakoby základním číslem jakoukoliv operací odvozeným možno pak dále počítati. Tak jako si asi pomáháme v dekadické soustavě stanovením desítky za číslo normální. Tomuto nutnému postupu myšlení pak odpovídá a napomáhá jistě lépe dualismus než monismus.

Užíváme-li slovo dualismus, netřeba nám ještě k tomu přibírati ani dualistické soustavy školy ani Descartovy ani které jiné. Dualismus jakýkoliv, odvozený filosofickou dedukcí, opřen bývá závěry a soudy té či oné soustavě sloužícími, její směr upevňujícími. Jedná-li se nám však v první řadě o objasnění zjevů jen psychických, možno dnes úplně sobě odmysliti ostatní filosofické sloučeniny, an psychologii dnes za samostatnou, na filosofii nezávislou vědu považujeme. Aniž třeba se nám obávati, že bychom nutně museli při řešení těchto problemů zabřednouti do jakéhokoliv ethického či náboženského rozjímání. Dnešní psychologie spjata je toliko vztahy k různým jiným vědám, že těžkým stává se jí z tohoto spoutaného postavení se vymaniti a čistě náboženskému se oddávati.

Dnešní psychologii, která zbudována jest na srovnávání dějů přírodních, fysiologických, se zkušeností vniterného vědomí, jen s tohoto stanoviska třeba pojímati. Její přítomné stadium rovná se asi tomu, ve kterém nacházela se medicina počátkem minulého století, kdy ponětí filosofické ustupovalo fysiologickému.

Rychlý a neočekávaný příliv a postup poznatků z oboru fysiologie nervstva a mozku, který přinésti měl nová hlediska i filosofickým dohadům, stal se z počátku kamenem úrazu vládnoucím systemům. Zdálo by se to sice dokumentem vzdoru stvořené povahy lidského ducha, je to však známkou jeho povýšenosti nad děním přírodním, kterou ač mnohdy popírá, popíráním přece však právě v sobě uvědomuje a uznává.

Můžeme-li světlu zavříti oči, abychom o něm už pak nevěděli? Tak bylo třeba i ona objevená data registrovati a jejich vztah a poměr k psychologickému ponětí stanoviti. Jestliže měnily se výklady týchže zjevův, ony zjevy samy sebou zůstaly vždy tytéž. Jestliže neuspokojuje nás a nedostačuje nám jedna theorie, máme právo a povinnost nahraditi ji druhou. Býti bez theorií vůbec znamenalo by totéž jako nemysliti vůbec nebo míti vědění takové, jaké jen Bohu připisujeme. Tuto nutnost spojovati ojedinělé a nesouvislé výsledky zkoumání měli a míti musí až dosud zvláště všichni přírodovědečtí myslitelé. Ano právě zde jeví se

toho tím větší naléhavost, čím očividnější a jasnější jsou fakta nabytá zkušeností. S hypothesami setkáváme se tedy i v moderní psychologii. Hypothesou jest i psychologický parallelismus.

1. Princip „zachování" energie nebo síly, který přijala psychologie za svůj základní zákon, nedal ani v psychologii připustiti nějakého zasahování duševního do hmotného a naopak, neboť pak by obojí ony zjevy musely býti tvary téže substance. Kausální řetěz dění přírodního vykazuje úzké spojení příčin a účinů, nejeví nikde mezery, do které mohl by býti vsunut onen psychický děj. A přece jisto jest, že je tu. Pocit probíhající svými drahami nervovými, způsobující reakci v případném svém ústředí a vyvolávající emoci jako odpověď, představuje kruh do sebe spadajících dějů, jejichž základním tvarem jest pohyb a dějištěm rozprostření v jistém prostoru nervového organismu. Jsou-li vedle tohoto názorného děje ještě i jiné kvality, které současně s ním se objevují nebo na vědomí přicházejí, pak náležeti musejí jinému kausálnímu spojení. Probíhají-li s pravidelností a nutností, pak musí míti vzhled zákona. Objevují-li se vždy současně sloučeny s těmito proměnami organickými, pak mají s nimi asi společné nějaké spřežení a nazývají se pak parallelními.

Děje rozprostření a děje myšlení probíhají vedle sebe přesně parallelně, nezasahujíce do sebe navzájem. Zevně jeví se svět jako rozprostřená hmota v pohybu, uvnitř jako pocitování, bažení, myšlení. Psychické dění má svou zvláštní příčinnost, rozdílnou od fysické. Myšlení jest určováno svým vlastním obsahem, logickými vztahy. Naše vniterná zkušenost nám skutečně tyto příčiny podává. Takový jest parallelismus ve svém původním útvaru.

Mluvíce takto o dvou řadách dějův a jevů, nedotýkají se psychologové sice otázky dvou substancí anebo alespoň se jí dotýkati nemusejí. Činí-li tak přece a vykládají-li psychologisující přírodozpytci přece o jedné substanci a dvou atributech, pak dopouštějí se zřejmě přechmatu a důsledky jejich nemohou býti pak brány vážně jako podání faktů skutečnosti, nýbrž musejí od těchto býti odděleny.

Mezi stoupenci parallelismu přední místo zaujímá zakladatel moderní fysiologické psychologie Vilém Wundt (* 1853), professor v Lipsku. Psychické dění má svou příčinnost, jeden duševní stav způsobuje druhý, avšak řád příčinnosti psychické není tak úplně v sebe uzavřený jako fysický, neboť pocity nevznikají z předchozích stavů duševních, nýbrž povstávají podnětem fysických dějů. Není sice vzájemného nějakého působení mezi psychickým a fysickým ve smyslu dvou substancí se

doplňujících, jest však jistý základní stav spojení a přechod obojí řady se dotýkající. Typem a základním stavem tohoto stavu jest úkaz reflexe. Reflexe (odraz) maje objektivně vzezření pohybu, subjektivně representuje změnu a přechod jednoho stavu psychických kvalit ve druhý dle zákona inerce a aktivity, jako základních fenomenů života vůbec.

Professor Mareš v Praze praví proto: „Představujeme si s Wundtem veškery vědy rozpadati se v ohromné dvě oblasti: vědy přírodní a psychologii. Předměty obou těch výzkumů jsou tytéž, jen že vědy přírodní snaží se odvozovati jen obsahy našich dojmův a představ, odhlížejíce úplně od subjektu pozorujícího, jehož stavy jsou. Přírodozpytec pozoruje svými exaktními methodami, vyhledává zákony dění a stanoví, jak by se ono dění provádělo, i kdyby zde nikoho nebylo, jenž by je vnímati chtěl, na něhož by účinek mělo. Psychologii jest celá říše vnějších předmětů jen tak dalece významnou, že budí v nás pocity a dojmy a nás odtud k projevům vůle nutká.“ [1])

Duší jest Wundtově psychologii podmět, kterému všechny jednotlivé události vniterného pozorování jako výroky přikládáme. Představuje si tedy duši jako logický podmět vniterné zkušenosti. Tělesem (tělem) jest každý předmět zevnitřní zkušenosti, jakým se bezprostředně našim smyslům podává, bez rozdílu na svoje vniterné bytí. Tělem nazývá se těleso, jestliže právě s tímto vztahem jest myšleno. Podobně nazývá se vniterné bytí duchem, jestliže při tom nemáme na mysli (zřeteli) souvislost jeho se zevnitřním bytím, u duše však předpokládáme spojení s tělesným nějakým, zevnitřní zkušeností daným bytím.[2])

Parallelismus není však Wundtovi základním, nýbrž pomocným principem psychologickým.

Podobně i professor Th. Ziehen v Jeně [3]) praví, že duševní pochody jsou v jakémsi vzájemném styku otázek a odpovědí (korrespondirend) s jistými hmotnými zjevy. Jiný zastance fysiologické psychologie professor Fr. Jodl ve Vídni postupuje dále a praví: Tak jako dnes vzdali jsme se toho vykládati zjevy života z jeho oduševnění, tak povede nás i tentýž vývoj snad k tomu, abychom zjevy vědomí vykládali ze spojení duše s organismem. Jevy vědomí nedají se jednoduše porovnati s fysiologickými pochody. Fysiologický a psychologický popis téhož vědomého stavu nebo pochodu představují v živoucím organismu tedy dva různě utvářené, dle smyslu však a podstaty totožné výrazy téhož pochodu,

[1]) *Dr. Fr. Mareš*, »Idealismus a realismus ve vědě přírodní.« Praha 1904.

[2]) *W. Wundt*, »Grundzüge der physiologischen Psychologie« Leipzig 1880.

[3]) *Th. Ziehen*, »Leitfaden der physiologischen Psychologie.« Jena 1893.

t. j. psychologického dění. Týž obsah ve dvou řečích vyjádřený, tutéž věc však jednou zevně, podruhé uvnitř pozorovanou, jednou přímo sebepozorování, podruhé nepřímo smysly přístupnou. Pro toto ponětí neznamená děj neurocerebrální příčinu od něho rozlišného dění psychického, které ono následuje a není cerebrální, nýbrž duševní; nýbrž celkový komplex cerebrálních pochodů, které život a jeho popudy vyvolal a který prožívá individuum neboli osoba ve větším nebo menším rozsahu zároveň jako podmět vniterním zřením. Tak jako nesprávnou jest věta: všechny neurologické a cerebrální pochody provází vědomí, tak nesprávnou jest věta: jsou psychické pochody i bez kollaterální činnosti cerebrální. Přesně vzato může celý běh psychofysického dění buď jen fysiologickými nebo psychologickými formulemi popsán býti. Poněvadž však některé úkony živého organismu lépe a zřetelněji zevně, jiné lépe a zřetelněji vnitřním zřením poznáváme, třeba nám při popisu nějakého takového zjevu zvláště té strany se držeti, ze které onen zjev co nejsnáze může býti pochopen. Pochody cerebrální samy sebou jsou nám však málo známy. K jejich popsání používáme ponejvíce výrazů psychologických.[1])

Obavu, jakoby psychofysiologický parallelismus čelil a ohrožoval dualismus substancí, prohlašuje Osvald Külpe za zbytečnou: „Neboť aktuální theorie nestaví snad novou metafysiku proti theorii substanciální, nýbrž setrvává při dané rozmanitosti duševních aktů, tedy při tom, co empirické nazírání vždy uznávalo a uznávati musilo.“ Právě tak jako Descartes a Leibnitz označujíce duši za substanci chtěli tím říci, že zvláštní jevy, které naše vnitřní zkušenost objevuje v souvislosti své, jsou samostatny vůči jiným jevům; právě tak vyznačuje duši jako substanci v pojmu fysiologické psychologie slovo „stálá podstata“.

(O. p.)

[1]) *Fr. Jodl*, »Lehrbuch der Psychologie.« Stuttgart und Berlin 1903. — *O. Külpe*, »Úvod do filosofie.« Praha 1900.

O český jazyk na gymnasiích.

Příspěvek k dějinám středního školství od A. O. Plešovského.

Císařským nařízením z 13. října 1775 organisována byla gymnasia na ústavy pětitřídní o třech třídách gramatikálních a dvou humanitních. Zároveň i do nejnižších dvou tříd zaveden jazyk německý za vyučovací, tak že od této doby nemohl býti přijat do první třídy gymnasijní nikdo, kdo neuměl německy. Až doposud gymnasia byla skoro výhradně v rukou řádů jesuitského a piaristského a žákům usnadňoval se přechod ke studiu latinskému v prvých třídách jazykem mateřským, jímž vyučováno vedle náboženství i některým jiným předmětům. Na mnohých ústavech vyučovalo se náboženství vůbec ve všech třídách jazykem mateřským. Když nyní zavedena němčina, ponechána na gymnasiích v českých zemích pro přechod od dosavadního stavu tři léta, tak že od počátku školního roku 1778/79 český jazyk z gymnasií úplně byl vymýcen. Jen jako úkradkem trpěl se tu a tam v podřízeném postavení, za to na většině ústavů český jazyk pronásledován zuřivě a provinilí žáci, kteří česky promluvili, byli bezohledně trestáni. To trvalo až do vydání nového řádu studijního 16. srpna 1805, který nejen umožnil znova řádům zřizovati gymnasia, ale také českému jazyku byl příznivější a nestál tak zhola na výhradné vládě němčiny. Uvolnění tohoto užili někteří professoři-buditelé, tak na př. Josef Jungmann, který první učil češtině na gymnasiu v Litoměřicích v letech 1800—1815. Vážný obrat stal se 23. srpna 1816 dekretem c. k. dvorní komise nad studiemi, ve kterém se ustanovovalo, aby pro gymnasia v místech pouze českých aneb aspoň z části českých vybíráni byli učitelé v jazyce českém zběhlí, aby na těchto gymnasiích žáci, kteří umějí česky, dále se v češtině cvičili, a aby filosofům a právníkům veřejně při začátku školního roku se ohlašovalo, že u přijímání k politickým úřadům v zemích českých těm, kteří česky umějí, při jinak stejné schopnosti bude dána přednost. Tomuto dekretu dodáno důrazu císařským nařízením 13. února 1818, které pro politické úředníky v českých krajích žádalo dokonalou znalost českého jazyka. Proto žáci a mládež studující buďtež povzbuzováni k důkladnému naučení jazyka českého, neboť od těch, kdož se k praxi konceptní budou hlásiti, bude se nezbytně vyžadovati, aby měli dokonalou známost a zběhlost jazyka českého. Nicméně český jazyk neprorazil žádoucí měrou na gymnasiích, která od roku 1819 byla šestitřídní. Již 16. února 1821 vyšlo vládní objasnění, že nařízení

o znalosti češtiny nesmí se vykládati tak, aby se češtině učilo jako řádnému předmětu. Protivníků českého národa a jazyka bylo dosť, a ti se přičinili, aby český jazyk byl úplně znova potlačen a pronásledován jako dřív.

Tento útisk potrval až do roku 1848, kdy myšlenka národní mocně vzplanula a pronikla brzo všecek veřejný život se všemi zařízeními. Český lid mezi prvními požadavky vyslovil se pro to, aby vzdělání v mateřském jazyku umožněno bylo každému. Žádá totiž první pražská petice z 11. března 1848, aby obě řeči česká i německá byly úplně na roveň postaveny ve školách i v úřadech. Studentstvo a professoři pražské university v petici z 15. března 1848 k císaři o žádoucích opravách na vysokých školách pražských žádali v odstavci třetím, aby bylo každému umožněno vzdělávati se dokonale v obou jazycích zemských, a to ve všech předmětech vyučování vůbec. Požadavek tento opakován pak ve všech národně-politických projevech, které vyšly z českých řad.

Tomuto úsilí vláda konečně podlehla a nově zřízené ministerstvo vyučování dne 28. srpna 1848 vydalo prozatímné ustanovení o úpravě vyučování na gymnasiích pro školní rok 1848/49 jako přechod ke zřízení definitivnímu. Jím činí se přítrž neobmezené dosavadní vládě němčiny na rakouských gymnasiích. Ústupky neněmeckým řečem vyznačují se ve článku 2. a 3. Praví se v nich:

2. Řeči německé na gymnasiích, kde se posud všechno přednášelo německy, bude se učiti jako předmětu zvláštnímu, a to všemi třídami způsobem praktickým.

3. Řeči zemské žádají při úzké souvislosti vzdělanosti své se vzdělaností národa a při nutné rovnoprávnosti všech národností široké a, jak se vůbec cítí, těžké šetření. Mimo to, aby se nepředbíhalo v této důležité věci usnesením říšského sněmu, zdá se býti radno — poněvadž schopnost některých zemských řečí k vědeckým přednáškám posud není úplně zkušena a poněvadž tu i tam scházejí učitelé, poněvadž potřeby zemí, krajův a míst posud nejsou všude ustáleny — aby se v nejblíže příštím roce školním zkusilo a zkušenosti sbíraly, na jejich pak základě aby se uspořádala tato věc podle prospěchu a přání zemí jasně a zřetelně společně s konečnými obnovami veškerého učení. Z druhé strany však musí se nejpilnějším potřebám bez prodlení vyhověti. Nařizuje se tedy, aby na každém gymnasiu ležícím v krajině, kde obyvatelé všichni nebo v převaze nemluví německy, vyučovalo se mateřské řeči, a to prozatím jako předmětu svobodnému.

Kde v městě jest více gymnasií a také více zemských řečí, bude se hledět na jednom více té, na druhém více oné řeči.

Tento ministerský výnos probudilou myslící českou veřejnost neuspokojil. Havlíček v „Národních Novinách“ příkře brojil proti odstrčení českého jazyka na předmět nezávazný a žádal rozhodně, aby zásada rovnoprávnosti české řeči s německou ve školách byla provedena prakticky a úplně. Aby však již hned od počátku nového školního roku veškeré studium na gymnasiích bylo české, na tom netrvá, protože není dosti přípravy k tomu, není s dostatek v tom směru vzdělaných a schopných professorů, není knih a jiných pomůcek. Ministerstvo samo vyslovilo naději, že učitelé pro vyučování zemským jazykům sami se přihlásí, jako se skutečně také hlásili, že budou vyučovati úplně zdarma, což přijato s radostí na vědomost, ač jinak slíbeno, že, kde se nenajde schopný bezplatný učitel, bude dána slušná náhrada.

Tomuto veřejnému novinovému projevu dodaly důrazu kroky, jež podnikli čeští poslanci ve Vídni a některé jiné povolané korporace. Čeští poslanci na říšském sněmu ve Vídni hned 16. září podali ministerstvu spis, ve kterém úmysl ministerstva, jak se má vyučovati jazyku mateřskému, označují za znamení zpátečnického, českému národu nepřátelského smýšlení. Ustanovením ministerským stará absolutní přednost německé řeči v gymnasiích se ponechává a jí vážnost dává, česká národní řeč pak na mimořádný, od neplacených učitelů přednášený předmět snižuje. Požadavky jejich co do prozatímního zřízení škol v českých okresech jsou:

1. Ve třech prvních třídách hlavní školy děje se vyučování v řeči české; německá buď však ve 3. a 4. třídě zavedena za povinný předmět. Kromě náboženství buďte ve 4. třídě hlavních škol ještě tyto předměty v české řeči přednášeny: všeobecný dějepis, dějepis českého království a přírodopis. Českých knih pro tyto předměty je dosť.

2. V gymnasiích českých okrsků buď řeč a literatura česká ve všech třídách jako povinný předmět od učitelů řádně ustanovených a od státu placených přednášena; mimo to buďtež na těchto gymnasiích mimo náboženství aspoň tyto předměty v české řeči přednášeny: přírodopis, všeobecný dějepis a zeměpis. Námitku, že by česká řeč k vědeckým přednáškám nebyla osvědčena, poslanci odmítají. Potřebné učebnice z části jsou, z části se zavčas přichystají.

V odstavci 3. vypočítávají se města, kde gymnasia prohlásiti jest za česká. V Praze gymnasium na Malé Straně by mohlo zůstati německé, gymnasium na Starém a Novém městě ať se prohlásí za česká. V od-

stavci 4. žádá se vhodné přesazení učitelův, aby se novým jazykovým potřebám vyhovělo.

Již před tím professoři akademického gymnasia pražského podali 10. září ministerstvu vyučování žádost, která vrcholila v požadavku, aby na všech gymnasiích v Čechách vyučování českému jazyku, slohu a literatuře české již v příštím roce ve všech třídách aspoň po dvě nebo tři hodiny v témdni nicméně než vyučování jazyku, slohu a vyučování literatuře německé za povinný předmět ustanoveno bylo.

Tyto kroky potkaly se s výsledkem, neboť ministerstvo 18. září nařídilo, aby české gubernium o to se postaralo, aby již počátkem školního roku 1848/49 vyučování jazykům zemským na gymnasiích upraveno bylo takto: na gymnasiích německých okresů zavede se český jazyk za svobodný učebný předmět. Na gymnasiích českých okresů bude se český jazyk a literatura přednášeti jako předmět povinný a nad to učiti ještě mimo náboženství přírodopisu, zeměpisu a dějepisu v jazyku zemském.

O úpravě vyučováni na pražských gymnasiích radil se zvlášť výbor spolku „Slovanské Lípy“, který pak měl společnou schůzi s professory gymnasialními a kandidáty v Českém museu v Praze, kdež přijaty příslušné návrhy a podány v žádosti dne 8. října zemskému presidiu. Žádali, aby na všech třech pražských gymnasiích český jazyk a česká literatura byly řádným předmětem. Vyslovuje se souhlas s prozatímným opatřením, aby česky se zatím jen vyučovalo přírodopisu, zeměpisu, dějepisu a náboženství. Pro skutečně německé žáky mohly by se i tyto předměty přednášet německy. Zcela rozhodně vyslovují se proti ponechání malostranského gymnasia za čistě německé. V žádosti připojuje se seznam schopných mužů, kteří by ihned české vyučování mohli převzíti. Zemská správa návrhy tyto schválila vůči všem třem gymnasiím, ačkoli professoři gymnasia malostranského podali zemské vládě zvláštní protest, kde se proti počeštění svého ústavu ohražují žádajíce, aby jejich gymnasium zůstalo německé.

Tímto zavedením českého jazyka do gymnasií v českých krajích za předmět závazný staly se některé ústavy českými jen v theorii, ve skutečnosti vznikla takto v českých krajích gymnasia dvojjazyčná. Míra dvojjazyčnosti řídila se dle schopností učitelů, jichž pro české vyučování byl citelný nedostatek. Proto na různých ústavech byla různá praxe a gymnasia v Čechách i na Moravě podávala obraz dosti pestrý.

Ve Slezsku se ovšem nezměnilo nic, protože zde vlády němčiny nikdo nemohl zlomiti. Některé vládní výnosy, aby se docílilo jednotnosti,

neměly výsledku, a tak přese zřejmá ustanovení nástinu organisace gymnasií vydaného 16. září 1849 s provisorní platností a potvrzeného císařem 9. prosince 1854, aby vyučovací řeč řídila se dle národnosti a znalosti žáků, školské úřady za Bachova absolutismu znova všecko hnutí po zčeštění gymnasií potlačily. Od roku 1855/56 nevyučovalo se po česku nic kromě náboženství a češtiny jako předmětu, třebas na příklad pro Čechy výnosem z 9. března 1856 zavedeno bylo i na gymnasiích německých závazné vyučování češtině. Nové uvolnění nastalo teprve císařským rozhodnutím z 20. července 1859, kterým bylo prohlášeno, že upouští se od zásady, aby ve vyšších školách převládal jazyk německý jako jazyk vyučovací.

Obrat postoupil zavedením ústavnosti císařským diplomem 20. října 1860, dokonán byl však teprve po roce 1866, kdy i na Moravě konečně dočkali se českých gymnasií. Tam čeština nedobyla si daleko takového práva jako v Čechách. Roku 1848 sice i na Moravě učiněna byla řada projevů pro rovnoprávnost, také zemský sněm několikrát ji prohlašoval i prováděl, ale důraznějšího hlasu, který by byl měl podobné účinky jako v Čechách, nebylo. Sněm, když rokoval o úpravě obecného školství, otázky vyšších škol si nevšiml. Teprve později od let šedesátých při německém gymnasiu v Olomouci byly tři české pobočky v nejnižších třídách, na gymnasiích pak v Kroměříži, v Příboře a ve Strážnici v nižších třídách učilo se některým předmětům česky. Nejlépe bylo v tom piaristské gymnasium v Kroměříži, kde ještě i ve čtvrté třídě učilo se česky fysice a kde čeština pro české žáky byla závaznou ve všech třídách, a bylo třeba z ní skládati i maturitní zkoušky písemné i ústní. Českých žáků na tomto ústavě bývala ovšem ohromná většina.

Slezsko jako ve mnohých jiných záležitostech mělo i v této příčině své zvláštní postavení. Do roku 1848 byla zde tři gymnasia, jedno v Opavě (založeno jesuity roku 1642) a dvě v Těšíně, katolické (proměněné z latinské školy dvorním dekretem r. 1810) a protestantské. Když po latině se v nich zmocnila němčina vlády, zůstala německými, ačkoliv jsou v zemi s převážnou většinou obyvatelstva slovanského a navštěvována byla i velikým procentem slovanských žákův. Aby slovanským žactvem nebyla zaplavena, o to starala se poněmčující soustava zavedená císařem Josefem II, která po 40 let (1771—1812) bránila synkům slovanských sedláků přístup do vyšších tříd.

Rok 1848 s probuzením národnostní myšlenky působil však i na Slezsko aspoň tak, že ve Vídni uvědomili si existenci slovanského obyvatelstva ve Slezsku a aspoň se poptávali, nebylo-li by potřebí také

na gymnasiích ve Slezsku nějaké jazykové reformy. Ministerstvo vyučování vydalo 24. září 1848 výnos o zavedení zemského jazyka na oněch gymnasiích na Moravě a ve Slezsku, kde by se jevil potřebným a účelným. Povolaným orgánem v rozhodování o této věci, pokud týkala se Slezska, cítil se vídeňský spolek „Silesia", v němž od dubna soustřeďovali se němečtí Slezané usedlí ve Vídni. O výnosu ministerském se radil a podal pak o Slezsku toto dobrozdání:

Co do opavského kraje, který má tři čtvrtiny německých obyvatelů, nemůže býti pochybnosti, že stávající tam vyučovací jazyk na gymnasiu i příště má zůstati německým. Jinak pro kraj těšínský, jehož obyvatelstvo až na město Těšín, Bílsko a několik vesnic je slovanské. Kdyby se zde přihlíželo k zásadě většiny bez ohledu na intelligenci a zvláštní poměry země, musil by býti pro obě gymnasia v Těšíně vyučovací jazyk slovanský. Uváží-li se však tyto poměry, třeba otázku rozhodnouti ve prospěch jazyka německého, a to z těchto důvodů:

1. Seznamy a matriční výtahy studujících na gymnasiích po dlouhou řadu let svědčí, že jsou buď rození, německé řeči zcela mocní měšťáci. hlavně synové živnostníkův a úředníkův anebo synci z venkova, kteří pocházejí z německých rodin. Vlastní jen slovanské řeči znalý sedlák dává své syny jen velmi zřídka na gymnasium, a stává-li se to, umějí již německy. Gymnasijní učitelé mohou dosvědčiti, že při německé vyučovací řeči ve vyšších třídách není nikdy závad, v nižších jen velmi zřídka, a to skoro vždy jen při žácích z Haliče, kteří na vzdálenost 8 až 12 mil chodí na gymnasium do Těšína. Pro těšínská gymnasia doposud ani učitelé ani žáci ani obyvatelé města nevyslovili přání po jiném než německém jazyku.

2. Kdyby měla býti zavedena slovanská řeč, byly by rozpaky při volbě její jako řeči vyučovací, a žádná ze stávajících vzdělaných řečí by se zcela nehodila. Země nemá vlastního, v písmě obvyklého a zejména pro duševní pojmy vytříbeného nářečí, obvyklé nářečí tak zvané vaserpolácké blíží se sice polštině a zejména staré polské řeči, jak se mluvila za Zikmunda, ale kdybychom chtěli novější polskou řeč za vyučovací zavésti, nebyla by pro nevzdělanou mládež zhola zběžnou, protože není ani starším osobám. Zavedení české řeči však, proti níž jako vůbec proti Čechům v zemi široko daleko jest rozhodný odpor a jíž lid nemůže porozuměti, bylo by neblahým přechmatem. Nejlepším důkazem pro kolísavost v zemi obvyklého nářečí jest, že v jihozápadním pohoří těšínského kraje blíží

se více slováčtině, kdežto na východě připomíná polštinu, řeč města Frýdku připomíná hanáčtinu (!). Důkazem toho jsou i oba v kraji vycházející časopisy „Tygodnik Cieszyński“ a „Nowiny dla ludu wieskiego“, které mají různý jazykový výraz.

3. Kdyby se ihned zavedla slovanská vyučovací řeč, rodiny v městech i na venkově, které dodávají většinu žactva gymnasiím, vzaly by z nich své syny a posílaly je jinam, protože by nerozuměli vyučovacímu jazyku, z čehož by povstala opuštěnost gymnasií. Že by tento úbytek nahradili sedláci, nedá se v těšínském kraji ještě dlouho očekávati, neboť nouzí a nemocemi uštvaný nemá touhy po vzdělání. (V letech 1847 a 1848 panovala v kraji bída a hlad.)

Spolek se vyslovuje sice proti zavedení jiné než německé řeči na katolickém i protestantském gymnasiu v Těšíně, vyslovuje však přesvědčení, že zavedení polštiny za předmět závazný nebo volný na tamních gymnasiích bylo by s velikým prospěchem nejen pro žáky, kteří zůstanou v zemi, nýbrž i lid sám, který by svou řeč dle vzoru svých na gymnasiu vzdělaných synů mohl rozvíjeti a vzdělávati, z čehož by pak v budoucnosti snad mohla vyplynouti potřeba zavésti polský vyučovací jazyk. Pro polštinu se vyslovuje spolek proto, třebas byl rozhodně německý, že je tamnímu nářečí nejpříbuznější a tamnímu lidu nejsrozumitelnější.

Konečně spolek se vyslovuje, že by bylo záhodno a výhodno, kdyby obě gymnasia v Těšíně byla sloučena, a kdyby se tak stalo, že by se doporučovalo při veliké vzdálenosti vyšších učilišť (Olomouc 15, Krakov 16 mil), aby se v Těšíně zavedly také přednášky o předmětech vyššího vyučování.

Důvody zde uvedené byly správě vyučovací směrodatnými a užívalo se jich i v letech pozdějších, když jak Čechové tak Poláci ve Slezsku domáhali se samostatných gymnasií. Avšak časový proud, jistá národní snášelivost a shovívavost i požadavek znalosti druhého zemského jazyka pro státní úředníky nezůstaly bez vlivu na gymnasium v Opavě. V letech padesátých a šedesátých sešlo se zde několik znamenitých professorů české národnosti, kteří pod ředitelem Matějem Kavkou (1857—1862) pilně pečovali o cvičení žáků v české řeči. Tato horlivost pro češtinu potrvala až do roku 1870, do kdy vyučování češtině bylo pro české žáky závazným. I v gymnasijních programech byly uveřejňovány po česku práce Kunzovy a Vaškovy, při školních slavnostech přednášeny také české básně, do žákovské knihovny kupovány české knihy. Výnosem zemské školní rady z 29. srpna 1870

čeština prohlášena za předmět volný a výnosem z 13. září 1873 na vyšším gymnasiu nařízeno vyučovati češtině po německu. To všecko mělo neblahý vliv na pěstování češtiny, tak že, kdežto v letech šedesátých mívala česká oddělení 200 až 300 žáků, čítalo se jich potom sotva několik desítek. Poměr se poněkud zlepšil, až když zřízeno bylo v Opavě gymnasium české (1883), na němž němčina byla předmětem povinným a tím pro žáky německého gymnasia budila jaksi konkurenční strach. Proto opět český jazyk na německém gymnasiu má více stoupenců a česká oddělení více žáků. Český jazyk panuje tudíž pouze na jediném gymnasiu ve Slezsku. Vymoženosti této dosáhlo se jen po dlouhých těžkých bojích. Po 15 let vydržováno bylo z prostředků soukromých a teprve roku 1898 uznala vyučovací státní správa, že Čechové ve Slezsku mají právo na jedno gymnasium. Poláci domohli se svého práva ještě o několik let později.

Několik poznámek o nastávající reformě daně domovní.

J. Ratiborský.

I.

V poznámkách k návrhu zákona o reformě daně domovní praví se, že nikoli potřeby státního pokladu, nýbrž přání interessovaných kruhův obyvatelstva nutí vládu k podání zákona o reformě. Padá tu jednak na váhu zastaralost a můžeme říci v pravém slova smyslu „rozkouskovanost“ dosavadních patentův a zákonů, jež dohromady tvoří nemoderní nyní a bez jakéhokoliv systemu, programu složený konglomerát právních předpisův o dani domovní. Základem je tu starý patent (t. zv. Gebäudesteuerpatent) z roku 1820, postupem času doplňovaný nesčíslnými dvorními dekrety, zákony atd. Nynější celý konglomerát právní o dani domovní podobá se staré chaloupce, na niž každou chvíli se po kouskách přidělávala fasáda.

Bez ohledu na tuto „neesthetickou strakatinu“ neodpovídají tyto právní zastaralé předpisy naprosto nynějším novodobým útvarům majetkovým, socialním atd.

Během času totiž vytvářením se nových dříve tu nebývalých poměrů na poli národohospodářském, socialním, kulturním atd. povstaly

budovy věnované účelům, o nichž se starý patent z roku 1820 nezmiňuje, a tak máme dnes mnoho budov věnovaných různým dobrým účelům, které jsou zdaňovány, jelikož se na ně v patentě nevzal zřetel. Úkaz přirozený, poněvadž zákonodárství každé odpovídati může jen době přítomné a nutno je proto s vývojem poměrů, jež mají býti zákonem upravovány, postupně a účelně doplňovati.

Jak v pojednání našem doložíme, bude aspoň z velké části reformou daně domovní dosaženo opravdu moderní, jednolité, poměrům formálně i namnoze materielně odpovídající instituce právní.

Druhým důvodem, a to nejhlavnějším, jež nutí k reformě, je stránka materielní: vysoká sazba berní. Tento důvod má povahu eminentně socialní.

Považme jen, že v nájemném placeném na př. v Brně obsahuje daň s přirážkami a činžovními haléři při každém 100 K: 50 K 56 h!

Platí tedy nájemník a odvádí domácí z každých 100 K nájemného polovici na dani s přirážkami. Tato vysoká sazba jest pro obě strany břemenem, pod jehož tíhou všickni klesají. Čitáme-li, že domácí musí ze zbývajících mu 50 K nésti ještě: opravy, amortisaci, čištění, pojištění, úroky z dluhův atd., tážeme se, zdali mu zbývá na úroky z jeho vlastního kapitálu, kdo mu nahradí ušlé nájemné z bytů prázdných nebo činži nedobytnou?

Postavení domácích „pánů“ jest opravdu „žebrácké“. Při dnešních poměrech nenese snad ani jeden dům (vyjma stavební spekulaci) občanskou míru úrokovou 4%! Koupí-li někdo dům, znamená, že se svévolně zbavuje svého dosavadního jistého příjmu z vlastního kapitálu.

Berní a přirážkové břímě má však ještě jiné a vážnější následky.

Majitelé domů hledí samozřejmě zvýšiti svou nepatrnou rentu z domů, proto zvyšují nájemné. Autonomní korporace obce, města, země následkem deficitů v hospodářství svém zvyšují přirážky, činžovní haléře atd. Poněvadž přirážky se platí v nájemném a domácí jich ze svého dáti nemůže, zvyšuje opět nájemné, a to nejen o tolik, co obnáší zvýšení přirážek, nýbrž musí zároveň zvýšiti činži o onu kvotu, která se musí ze zvýšeného nájemného na státní dani a přirážkách zaplatiti, ať už zvýšení šlo na účet stouplých přirážek anebo nájemného samého.

Nastává tu přenášení břemen (Überwälzung) na nájemníky, z nichž u některých tříd, hlavně dělnických, úřednických a maloživnostnických následkem nepoměrně vysokého nájemného nastávají známé úkazy. Jsou postupně najímány menší, levnější, ovšem chatrnější, horší byty; lidé stěhují se z měst do blízkých těmto osad, kde jest daňové břímě menší

a kde tudíž i nájemné je snesitelnější, anebo, aby se mohlo platiti nájemné, jest nucena rodina omeziti své životní potřeby, hlavně míru životní, anebo bráti podnájemníky do bytu.

Účinky těchto úkazů jsou dostatečné známy a cítíme je na vlastním těle. Zhoršují se tu socialní poměry v širším smyslu vůbec, a nemusíme ani na nebezpečí, jež hrozí následkem zhoršení míry životní, na příklad výživy dělnictva a přeplňování bytů, jakož i na mravní stránku rozšířeného podnájemnictví poukazovati.

Očekáváme tedy od reformy, že přinese blahodárné, všemi žádané zmenšení berního obtížení budov, hlavního to původce, že nájemní poměry se ve formě právě poněkud aspoň osvětlené utvářily.

Jak a pokud se to reformujícímu návrhu vládnímu snad podaří, pokusíme se vyložiti. Jen tolik všeobecně můžeme zpředu prohlásiti, že reforma přinese mnoho dobrého. Že ve všem a snad v tom nejhlavnějším nebude výsledek uspokojující všecky úplně, myslíme, není vinou státní správy, aspoň úmyslnou, přímou. Jsouť prostředky její věru značně omezeny, aby mohla reformou učiniti present, na jaký mnozí čekají.

II. Stránka formální.

Tato otázka jest úplně spjata se stránkou materielní. Proto výklad této platí nepřímo i oné. Doznati nutno, že předloženým zákonem reformujícím dostane se nám zákona opravdu moderního, jednolitého, uceleného. Co třeba pochváliti, že charakter daně zůstal nezměněn. Při nejhlavnější a nejspravedlivější základně: zdanění nájemného, t. j. co domácí skutečně obdržel, kde není tedy nebezpečí, že základna zdanění bude zavlečena do nějakého formálního ovzduší, kde není vůbec nijaké pevné půdy, jako je tomu při daních osobních, což by vzhledem na značné břímě daňové bylo pro majitele domův i pro berní správu osudným krokem, se zůstává i v novém zákoně. Jest umožněno, aby daň odpovídala skutečně tomu, co domácí na činži přijal; zůstala tu důvěra k základně zdaňovací, a to jest po našem soudě veliká přednost reformy proti jiným berním zákonům.

Dále musíme poukázati, že řízení bylo zveřejněno. O bodech, ohledně jichž nedocílí se narovnání mezi domácím a berní správou, bude jednati komise. Je tu dána tedy záruka, že ukládání daně činžovní bude provedeno korektně. Nastoupením komisí a t. zv. odhadců bylo řízení zautonomisováno. Bylo celé přesunuto z pravomoci úřadů na útvary občanské, jako je tomu u daně výdělkové a osobní daně z příjmu. Nesrovnalosti upravují si tu poplatníci sami, tím zvyšuje se důvěra

k úkonu celému, což zase utvrzuje autoritu státní správy a tvoří pevný základ k uklidňování poplatnictva.

Návrhem reformujícím odchází se světa drakonické staré trestní řízení, které bylo postrachem všech, neboť mělo na svědomí při nejlepší vůli a mírnosti berní správy následky pro odsouzeného osudné! Nové trestní řízení, kde má strana úplnou volnost a právo se brániti, jest převzato ze zákona o daních osobních; postup jest moderní a trest změněn. A co nás nejvíce těší, odpadla ona neblahá „odměna pro udavače“! Jen této měli mnozí co děkovat, že byli udáni. Z čistého úmyslu pokladnu státní hájiti nepřišel téměř nikdo udávat domácího.

Nové ustanovení shledáváme při určení předmětu zdanění. Srovnáváme-li vývoj daně domovní, dojdeme snadno k úkazu, že každým novým zákonem rozšiřuje se povinnost daňová na stále větší okruh okjektův, až konečně posledním návrhem stává se povinnost daňová všeobecnou.

Z počátku byly zdaněny jen obytné domy v určitých městech, později již všecky domy obyvatelné, postupem času (zákon z roku 1882) všecky domy pronajaté, při čemž slovo „obyvatelné“ vypadlo, a posledním zákonem nyní projednávaným padlo zdaňování dle domův a přikročeno k nejširšímu pojmu: dle § 1. předlohy podléhají dani domovní v mezích dalších ustanovení veškerá stavení (Baulichkeiten) i se vší těmito pokrytou půdou a k nim náležejícími pozemky, pokud tyto poslední nepodléhají dani pozemkové.

Není již pro předmět zdanění vzat pojem domu, nýbrž nejširší jeho pojem: stavení. Následkem tohoto rozšíření bude vzato do zdanění, což platí hlavně o dani cenové, nesčíslné množství objektů dosud osvobozených, poněvadž neměly podobu a povahu domův, a kromě toho i u objektů zdaněných již nastane rozšíření předpisu daně na ona stavení dosud nezdaňovaná nehledíc ani k tomu, že i částečně půda a pozemky se dani domovní podrobují.

Sevšeobecněním předmětu zdanění přibližuje se charakter daně domovní osobním daním a volením výrazu „stavení“ odpadá kámen úrazu se zřetelem hlavně na tovární a jiné podniky, které se stále vzpíraly daň činžovní platiti z důvodu, že mohou býti zdaňovány jen domy, které lze pronajímati, a nikoli továrny a jiné, jichž prý pronajati nelze, nýbrž jen pachtovati.

Odstraněním pojmu „dům“ padají všecky pochybnosti, čímž jak berní správa tak i strany jenom získávají, jelikož takto se úplně „vyjasnilo“. Sevšeobecněním předmětu zdanění byl učiněn krok k uzpůsobení

daní realních k osobním daním a bylo tím jen učiněno spravedlivosti zadosť, když nebyly učiněny nijaké výjimky mezi staveními. Každým stavením rostou a stávají určité závazky a povinnosti veřejné a nutno tedy, aby i povinnosti všickni stejně nesli užívajíce stejných práv. Nastává tu také vyrovnání mezi podniky dříve dani domovní nepodléhajícími a podniky zdaněnými: činí se soutěž mezi nimi stejnoměrnější a stejné zdanění vyrovnává částečně i celkovou bilanci jejich.

Co nejvíce nutno se zřetelem na všeobecnost uznávati, jest okolnost, že nově zaváděnou daní cenovou stiženy budou i ony objekty — což platí hlavně o průmyslových podnicích — které dosud podléhaly dani třídní, kdežto továrny atd. ve městech platily vysokou daň činžovní.

Tu byla veliká nesrovnalost. V městě, kde vše dražší, kde podmínky existenční mnohem těžší, platil průmysl a obchod vysokou daň nájemní hodnoty, kdežto na venkově, kde vše lacinější a podmínky příznivější, při zdanění dle daně třídní břímě toto nebylo proti onomu v městech téměř žádné. Byl tedy venkovský průmysl, už jinak lépe a snadněji pracující, ještě v té výhodě, že neplatil téměř žádné daně činžovní, ač právě na venkově provozování velkoprůmyslu přinášelo obcím, státu i zemi značné povinnosti. Naproti tomu však továrník přispíval na takové úkoly veřejné jen ve formě daně výdělkové, poněvadž zpravidla na venkovském místě podniku továrník nebydlí.

Zajímavo, že v návrhu na mnohých místech byl vzat zvláštní zřetel na rolnictvo. Zdá se nám, že organisace agrárníků dovedla využitkovati nynější situaci i při této příležitosti. Na př. dle § 8. odst. 9. jsou od daně vůbec osvobozeny všecky budovy upotřebené k polnímu a lesnímu hospodářství nebo k vedlejšímu podniku od daně výdělkove osvobozenému, vyjma části obydlené. Toto ustanovení vzhledem na všeobecnost předmětu dani podrobeného jest významu dalekosáhlého. Dle toho jen byty na venkově podléhati budou dani, ostatní bude osvobozeno.

Dále stanoví § 59. při staveních, které jsou od vlastníků tam bydlících zcela a výlučně jen k hospodářství věnovány a nemají více jak čtyry zdanitelné (obyvatelné) prostory, nesmí daň činžovní (Ortszinssteuer) obnášeti více než třídní daň počtu místností těchto odpovídající i po připočtení 20% zvýšení této daně třídní. Přihlédajíc k výši sazby činžovní, jeví se tato úleva velice značnou.

Tato úleva platí též pro řemeslníky a dělníky za podobných podmínek.

Ještě jednu značnou výhodu pro rolnictvo obsahuje § 104., dle něhož mají býti osvobozena od daně činžovní (Hauszinssteuer) ona

pachtovaná stavení hospodářská, která nepodléhají dani třídní, jakož i ona obytná stavení, která mají méně nežli šest obyvatelných místností, i když jsou pachtována, pakli jsou buď od pachtýře neb jeho rodiny a čeledi obývána a ohledně své nájemní hodnoty u porovnání s pozemky pachtovanými stojí v popředí. Rovněž od této daně jsou osvobozena stavení přenechaná vlastním zemědělským dělníkům a tak zvaným domácím lidem.

Ovšem na malé lidi se rovněž nezapomnělo. Stavení o jedné nebo dvou obyvatelných místnostech jsou od daně třídní osvobozena. Toto ustanovení má dalekosáhlý význam, neboť největší část vesnických domkův užívaných majiteli jest osvobozena od veškeré daně.

Jak na úbytek přirážkový nastalý tímto obcím a zemi autonomie bude pohlížeti, jest dnes nejasno, ač vláda očekává, že obce a země rády tuto oběť na se vezmou, umožňujíce zamýšlenou úlevu tak širokým vrstvám obyvatelstva.

Že tato úleva má svoje politické pozadí, nutno si uvědomiti, neboť malí lidé ztratí takto právo volební do obcí. Bude na tento fakt nutno upozorniti a důkladně uvážiti, zdali obcím českým (smíšeným) nehrozí nebezpečí úbytkem tolika hlasů v posledním sboru volebním.

Uznáváme, že malorolník zasloužil si úlevy daňové již vzhledem na placenou jím daň gruntovní, která proti oné odváděné velkostatky jest nepoměrně vysoká. Ale zdá se mi, že veliký podíl na úlevách předlohou chystaných pro zemědělství zase jen sebere velkokapitál (viz § 8. č. 9).

Jsme toho náhledu, že by bylo též daň gruntovní reformovati, neboť tato dnes ještě méně odpovídá poměrům nežli daň domovní. Daň pozemková placená jsouc z katastrálního výnosu půdy před mnoha desetiletími vyšetřeného — aspoň v nejhlavnější jeho povaze — jest ohledně velkostatků, kde jsou vedlejší průmyslové závody a tam, kde se provozuje hospodářství intensivní (řekněme po továrnicku hledíce užiti obsahově případného přirovnání), jen daní, která toliko jednu část pramenů příjmu, a to ještě nedostatečně stíhá. Základna katastrálního výnosu dnes naprosto je zastaralá, neboť povaha polního hospodářství se během času tak pronikavě změnila, že katastrální výnos zůstává daleko a daleko za výnosem skutečným.

Dále padá tu na váhu, že při polním a lesním hospodářství vedlejší výdělkové podniky, pokud nemají známek čistě průmyslového podniku, nepodléhají dosud nijaké dani. Od daně výdělkové jsou osvobozeny, z budov jim věnovaných neplatí se daň domovní — všeobecně vzato —

a výnos takových vedlejších podniků není ani daní pozemkovou zachycen. Jen čistý příjem podléhá dani z příjmu.

Dnes, kdy velkostatkářské a statkářské polní hospodářství spojeno s tolika různými, nijak zdaněnými podniky, jež prosperují ještě tím spíše, jelikož se tu zpracovává to, co hospodářství samo poskytuje, jeví se u porovnání s ostatními jinými druhy daní výnosových stiženými veliký nepoměr. Vidíme, že se tu na zemědělství bral dosud zřetel, jenž nemůže se za odůvodněný a potřebný míti.

Reformou daně pozemkové ulevilo by se malému, který jí by měl tolik zapotřebí, za to však velicí by mohli býti dle práva a spravedlivosti řádně zdaněni. Reforma této daně byla by tudíž v přímé čáře vedena na kapsy velkých zemědělských kapitalistů, kteří v organisaci agrární pod ochranou statisíců malých bezstarostně se stávají ještě většími. Je tu s jedné strany opravdu ironie, kde hladový krmí nasyceného.

Zdali je tak značné, jak uvedeno, výhody pro zemědělství třeba, mohou rozhodnouti kruhy, jimž poměry materielní jsou lépe známy. Z celého návrhu reformního pak jde na jevo, že na žádnou třídu poplatnictva není takový zřetel brán, jako na zemědělce.

Tímto jsme vyčerpali po našem soudě celkově nejdůležitější body formální stránky předlohy a přikročíme příště k podrobnější stati materielní.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

V nesnázích peněžitých byli Bystřičtí volni pánu svému pomáhati, vymiňujíce ovšem zase pro sebe milosti od pána. Zprvu uvolili se „z milosti, lásky a poddanosti“ v plat, že budou dávati pánu z jedné každé bečky piva po pěti zlatých pobečovního, ale na takový způsob, aby ty vsi, o které pána prosili, obráceny byly do Bystřice, aby odtud piva brali. Pan Vratislav vděčně to přijal a při příjezdu svém na Pernštýn „laskavé a milostivé promluvení“ učinil, že jim i obdarování na to vydá, aby piva odjinud do těch vsí vezena nebyla než od nich, a položil na to také pokutu. Když však obdarování to dlouho se jim nedostávalo, vymáhali si je na pánu stěžujíce si, že na ně „chudé řemeslníky“ nemalá potíž přichází, neb do těch vsí odjinud, odkud chtí, jim na protimyslnost piva vezou a berou, tak že na tom velikou škodu řemeslníci a nákladníci

nesou, neb což se piv navaří, na větším díle tu doma se vypiti musí; prosili tedy, aby je takovým obdarováním opustiti neráčil.[1])

Plat tento pobečovní byl však brzy Bystřickým obtížný, pročež suplikovali, aby byl umenšen a polehčen a v plat stálý a věčný obrácen, tak jako se stalo poddaným páně v Tovačově a Kostelci. Pozměněn byl však teprve, když Bystřičtí byli pánu po vůli velikou půjčkou 12.000 zl., na niž si sami nesnadno vypůjčiti musili.[2]) Smlouvou z roku 1564 na Tovačově učiněnou osvědčoval Vratislav z Pernštýna, že za tu půjčku jsa k nim zvláštní milostí nakloněn činí jim milost, že žádného pobečovního po zaplacení jim tohoto dluhu 12.000 zl. ani jemu ani erbům a budoucím potomkům jeho povinni dávati nebudou a že také erbové jeho na ně žádných pivovarův ani sladoven ani mlýnů stavěti ani kupovati nemají, ani žádného pobečovního ukládati. Zároveň vytknuty byly vesnice, které měly býti připojeny k Bystřici, aby jen odtud piva braly; byly to: Lhota, Vojtěchov, Divišov, Rovné, Kundratice, Albrechtice, Bohuňov, Rozsochy, Blažejovice, Rotkov, Míchov, Janovice, Domanín, Domanínek, Písečné, Karasín, Dětochov, Ždánice, Bratrušín, Vojetínek (nyní Vojetín). K tomu Bystřice již tehdy pamětliva jsouc práva sebe určení a dobře poznávajíc, že majetkové poměry pána z Pernštýna jsou rozrušeny, vymohla si ve smlouvě artykul, že kdykoli bý od p. Vratislava, od erbův a budoucích jeho k prodeji přijíti měli, chtěli-li by se sami vyplatiti a komužkoli v ochranu dáti, toho aby vůli měli a toho aby se před nimi netajilo.[3])

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638, list nedatován.

[2]) Ale co se Bystřičtí nastarali o peníze a jaké měli s tím útraty! Posílali pětkrát do Litomyšle k Janovi Kališcovu a objednali si u něho na obec 500 kop, posílali na Vahančice k paní Alžbětě, do Brna pětkrát, do Znojma dvakrát, na Náměšť k p. Jindřichovi Březnickému a zase k p. Oldřichovi dvakrát, do Třebíče, do Meziříčí, do Čáslavě k p. Janovi Chotouchovskému (čtyrykrát, přivezli od něho 1000 kop), do Tišnova patnáctkrát k panu Šebestianu Korábovu a synu jeho Janovi, k Václavu Vřavovi a Brychtové; pětkrát byli u p. Zdeňka Lhotského a v Křižanově třikrát, byli ve Žďáře u opata, poslali do Byteše Veverské k p. Mikuláši Ujcovi a šestkrát k paní Znatové na Vahančice, posílali do Poličky, do Třebové (dvakráte), do Prostějova, do Kožichovic k panu Vilímovi, na Rosice. do Hradce. do Jihlavy, na Vaneč k panu Bartolomějovi; byli čtyrykrát v Olomouci, na Tulešice posílali úrok, poslové chodili do Byteše Veliké skrz rukojemství a na Žďár dvakrát, aby slíbili za ně; objednané peníze vozili dvakrát na Pernštýn a i na Tovačov, u pána byli v Prostějově dvakrát. Svým věřitelům vozili darem víno a zase kupovali od nich víno, vozili p. Jindřichovi Březnickému prkna až na Tulešice, dali i vědro medu a zajíce. Objednání peněz a útraty s tím spojené obnášely 117 kop 17 gr. 5 d. (Archiv města Bystřice.)

[3]) Sbírka Bočkova č. 7638; nedatovaná tato listina dovolává se smlouvy z roku 1564 v sobotu po sv. Bartoloměji na Tovačově učiněné.

Smlouva byla sice pořádně udělána, ale zprvu neplnila jí žádná strana pořádně. Pan Vratislav z Pernštýna důtklivě psal roku 1565 z Vídně Bystřickým: „Nebyl bych se toho od vás nikterak nadál, abyste jměli se mnú (z strany těch peněz, kteréž mi podle smlouvy učiněné položiti máte) tak vůkol a jako po své vůli zacházeti, na smlouvu, na mé několikteré psaní a na mnohé oustní předložení nic nedbati, a já skrze to pro vás musím od věřitelův mejch nemalou škodu a mezi lidmi pomluvu a posměch trpěti, což mi jest od vás znamenitě obtížno snášeti. Protož vás ještě tímto psaním napomínám, kteréž jakž vám dodáno bude, abyste hned beze všeho obmeškání takovou sumu Janovi Pivcovi, služebníku mému, stěžně odeslali, ničímž se nevymlouvajíc, a tak mne dalších škod, pomluv i posměchu zbavili, nebo nestalo-li by se toho (o čemž nesmejšlím) v tom se vám opovídám, že bych musel na to tak nastoupiti a těch všech škod na vás postíhati a k vám se zachovati, abyste věděli, kterak se mnú jináč v tom zacházeti a smlouvě dosti činiti, v čemž byste vy ani žádný nemohli mi slušně za zlé jmíti. Tím se spravte.“ [1]) Bystřičtí zase pořád nemohli se dočkati zvláštního listu páně na toto obdarování potvrzeného pečetí páně a některých dobrých pánův a přátel jeho. Že pán prodléval s tím, bylo jim na škodu, neboť někteří věřitelé jejich nedoufajíce pro sebe v dostatečnou jistotu již jim vypovídali jistiny, tak že se Bystřičtí obávali, že nebudou věděti, kde a u koho peníze jednati, aby jim půjčeno bylo na to místo. Skutečně roku 1565 marně po žádosti jejich jednal pro ně o nějaký obnos peněz Jan Vojnic z Pendorfa,[2]) a nadarmo také žádali Bystřičtí purkmistra a radu Velké Byteše, aby se jim ve veliké a znamenité potřebě za 700 kop míš. Šebestianu Korábovi, měštěnínu v Tišnově, přislíbili a rukojmě byli; odepřeli „pravíce, že sami dosti s svými dluhy činiti mají a sou potřebni, jakož jest samo v sobě pravda.“ [3])

Bystřičtí začali se dále dohodovati s pánem. Připomínajíce mu své dřívější prosby a předkládajíce nové žádosti prosili, aby jim dal obdarování, aby místo roboty kladní bylo dáváno stálého platu jednou v roce o sv. Jiří za jednu kládu tři groše bílé; dále, aby jim přál lesa obecního „Končin“ a potokův obecních, jakož jim toho předkové páně přáli. Žádali pak ještě o les „Ochoz“ při gruntech bystřických mezi Zlatkovem a Rotkovem, o něž již těchto časů na místě páně s pány

[1]) Sbírka Bočkova č. 7301, list datován v sobotu před nedělí Jubilate; ve Sbírce chybně vřaděn do roku 1585.

[2]) Tamže č. 7122.

[3]) List v archivě města Bystřice.

regenty — kteří již tehdy byli ustanoveni, aby panství pernštýnské spravovali — smlouva se stala celá a dokonalá, aby les ten i s lukami v něm ležícími dědičně a budoucně a věčně Bystřici náležel i se zvěří, dřívím a lukami, a obec za to že uvolila se držitelům Bystřice stálého platu platiti o sv. Jiří půl druhé kopy grošův a o sv. Václavě tolikéž. Ještě pak prosili o les, který leží za vsí Vojtěchovem, aby jim ho pán dopřál, neboť prý po nemnoha letech o dříví by bylo dosti těžko v Bystřici. Připojovali k tomu žádost, aby napřed starší piva vystavována byla lidem a ves nově postavená jménem Hrdá Ves „aby o plat uložený a do ní piv vystavování“ k Bystřici obrácena byla. Konečně aby zastaveno bylo překupování másla, dobytka i jiných věcí po vsech. Na toto všecko prosili o laskavou a milostivou odpověď a o list pánův na to pod pečetí.[1])

Pan Vratislav z Pernštýna dal Bystřickým odpověď listem z Prostějova datovaným v neděli po sv. Prokopu 1566. Potvrdil všecka jejich nadání, obdarování, privileje a potvrzení na všecky budoucí časy, sňal s nich na věčné časy robotu, kterou k pile na Pernštýn každého roku 76 klad z lesů páně dovézti povinni byli, ale tak, že o sv. Jiří každého roku měli platiti za každou kladu po třech groších bílých, celkem tedy 3 kopy 48 gr. stálého platu. Pustil jim důchody vlastní, stálé i běžné, kteréž mu z Bystřice a všech dědin posledně jmenovaných vycházely, aby je k ruce své až do vyplnění a zaplacení 12.000 zl. a úroků spravedlivých vybírati mohli. Ujistil je milostí, že pobečovního po zaplacení dluhu nebudou již nikdy dávati, že nad to vrchnost ani pivovaru ani sladovny na panství pernštýnském ani v Bystřici, při Bystřici nebo v které dědině k Bystřici připojené ani při zámku Pernštýně neudělá a nezkoupí, než Bystřičtí aby ku svému pivovaru nebo ke svým pivovarům a sladovnám všecky ty vsi obráceny měli. Od úřadu bystřického mělo sazeno býti šenkýřům, krčmářům a těm, kteří piva nalévají; když by vyšenkovali dvě bečky piva, měli vydati záměr, a kdož by méně piva mimo ten záměr domů dával a v tom od úřadu postižen byl, ten bez milosti měl položiti pět grošů bílých k obci; a pivo mělo často sazeno býti podle toho, jak na ten čas pšenice na trzích se prodává. Kdo by odjinud pivo bral, bude povinen k obci bystřické jednu kopu grošů pokuty dáti. Dále učinil pán Bystřickým milost, aby mohli slad do kteréhokoli mlýna voziti a mleti dáti, a že vrchnost nesmí při městě Bystřici žádný mlýn zkupovati ani v nově stavěti dáti. Svolil pak, ačkoli Bystřičtí potud drželi

[1]) Sbírka Bočkova č. 7638, list nedatován.

les Ochoz toliko do vůle páně, aby les ten i s loukami v něm dědičně užívali, kromě myslivosti, kterou pán sobě vyhradil; za les ten že pak Bystřičtí platiti budou ročně tři kopy. Souhlasil pak také, měli-li by kdy ku prodaji přijíti, aby se jim prvotně o tom oznámilo, chtěli-li by se sami vyplatiti a komužkoli v moc a ochranu se dáti.[1])

Brzy však potom stala se v té půjčce 12.000 zl. změna. Roku 1567 ve středu po Moudrosti boží na Pernštýně učinil úředník Jan Pivec z Hradčan a z Klimštejna na místě pana kancléře Vratislava s Bystřickými tuto smlouvu: Potud Bystřičtí na půjčku 12.000 zl. z puštěných jim k užívání důchodů páně podle posledního počtu svatováclavského vyzdvihli sobě a zaplatili 1061 $^1/_2$ zl. 2 $^1/_2$ gr. 2 p., tak že zbývalo dluhu 10.938 zl. 12 gr. 1 $^1/_2$ p. Bystřičtí však, jimž p. Pivec ukázal obšírné artykuly milostí od p. Vratislava, dobrovolně dovolili, že p. Vratislavovi ze své půjčky 4938 zl. 12 gr. 1 $^1/_2$ p. odpouštějí a na sebe k placení přijímají, tak že zbývalo dluhu páně 6000 zl., v nichž Bystřické pán zastoupí a listy jejich vyvadí. Dluh ten byl u Václava Vřavy v Tišnově 2000 zl., u Anny Brychtové odtudž 800 zl., u Šebestiana Korába odtudž 700 zl., u Jana Korába odtudž 500 zl., u paní Alžběty z Lipustovic (?) 1000 zl. a u Hanze Šmida v Jimramově, měštěnína znojemského, 1000 zl.; z obnosů těchto jen 1000 zl. byl vypověděn a měl býti o sv. Jiří příštím Timenusovi položen. Také se podvolili Bystřičtí buď pánu, nebo p. Pivcovi, nebo komužbykoli od pána poručeno bylo, kdykoli postoupiti rejstra hlavní na důchody z Bystřice a z vesnic, jakož i navrátiti zápis na 12.000 zl., a poněvadž Bystřičtí sami důchody všecky i s pobečovním od sv. Václava minulého k sobě přijímali a ještě do vánoc přijmou, uvolili se z 3800 zl. úroky vánoční pololetní do Tišnova spraviti a počet pánu za toho čtvrt léta učiniti, a připověděli pánu při počtu hotovými penězi zaplatiti, co zbude z důchodů do vánoc vybraných mimo spravení těch úrokův, a od vánoc že může pán volně všechny důchody z Bystřice a vesnic připojených k ruce své vybírati. Než pobečovní mělo při obci bystřické zůstati, aby si jím platilo těch 4938 zl. 12 gr. 1 $^1/_2$ p; po zaplacení tohoto obnosu aby nebyli povinni nikomu pobečovním. Na zaplacení dluhu pod úrok, jehož měla Bystřice na 2000 zl., měla jim z Pernštýna do vůle páně pomoc dávána býti. — Pan Vratislav tuto smlouvu přijal a potvrdil listem daným na Tovačově v pondělí po sv. Vitu 1569.[2])

---

[1]) Tamže č. 7121.

[2]) Pamětní kniha města Bystřice 212; opis vadný. S dluhy svými měli Bystřičtí dosti nesnází. Roku 1567 požadoval od nich půjčených 1000 zl. měštěnín znojemský

Milostí, které poznamenané p. Jan Pivec jim ukazoval, nabyli Bystřičtí všech v čase brzkém. Chovali se k pánu svému „poddaně, poslušně a povolně“, a když pán posílal k nim služebníky své, „aby jim některé věci v známost uvedli a na ně od pána žádost vzložili“, „dávali se volni najíti.“ Tak uvolili se také, že budou platiti pánu desátý groš z gruntu.[1]) Povolností svou chtěli zajisté dosíci co nejvíce výsad a výhod pro sebe, zvláště pak splnění vroucí tužby své, aby Bystřice povýšena byla na město. Panu Vratislavovi z Pernštýna netajili se tímto přáním, a pan Vratislav, jenž jako kancléř království českého snadno mohl to vymoci, sliboval jim býti po vůli. Ale i jinde hledali si přátele. Roku 1578 schvaloval úmysl jejich Adam Skalický ze Skalice a sliboval také je „fedrovati“, radil jim však, aby dobře rozvážili, bylo-li by jim potřebí jaké milosti od pána, a aby předně prosili pána za potvrzení takového nadání. Bystřičtí si tedy poznamenali hned artykuly, o které měla se psáti žádost pánu: aby stvrzeny jim byly svobody, kterých prve v užívání byli od starodávna, aby nebývalo trhu po vsech, aby volně mohli sůl prodávati, aby nebyli v roboty potahováni, aby na grunty nebyli přijímáni kněží, aby po vsech nebývalo řemeslníků, než jakž ukazuje zřízení zemské.[2])

Dopsali o to pánu a pan Vratislav prosbám jejich vyhověl. Roku 1579 chtěje, „aby raději k vzdělání a k vyvejšení nežli k nějakému schuzení a snížení přijíti mohli a jakž nám tak i budoucím potomkům našim toho se ještě jináčeji věrně odměňovati příčinu měli“, potvrdil privileje a nadání Bystřických a k tomu udělil ještě zvláštní milosti. Předně aby sousedé v Bystřici, kteří výsadní domy drží, zachovávajíce rovnost a pořádek šenku vinného a vaření piv podle zřízení

Lemermar a počkati nechtěl, leda by od něho za 300 zl. vín koupili, tak jak od jiných lidí kupovali. Jemu byl dlužen také Vratislav z Pernštýna, ale Bystřičtí byli mu rukojmími. Roku 1568 vypůjčili si Bystřičtí do tří let jistou summu od Jana Kaliště, měštěnína z Litomyšle, jenž jim pak již čekati nechtěl, ježto prý bral z ní nevelikou kořist a z ní, maje ji v rukou, mnohem větší užitek sobě přivésti chtěl. Roku 1569 žádal jich Jonata Tšetrvan z Gostic, úředník na Pernštýně, aby propustili Václava Vřavu v Tišnově z připovědi jeho, že jim 1000 zl. zapůjčí, ježto p. Vratislav z Pernštýna, jenž byl Vřavovi dlužen, tak kvapně té summy shledati nemůže. Roku 1571 měli však přece vypůjčeno od Vřavy 500 zl. a byli je roku 1576 ještě dlužni jeho sirotkům, roku 1576 měli vypůjčeno od Anny Štosové 1100 zl., od Jana Doubravnického 500 zl., nějakou menší summu byli dlužni Jíru Šilhanovi z Rozsoch. (Listy archivu bystřického, Sbírka Bočkova č. 7130.)

[1]) Roku 1576 úředník pernštýnský Diviš Dvorecký z Dvorců poručil jim, aby desátý groš z gruntu vybrali tím vším způsobem, jakž předešle. (List archivu bystřického.)

[2]) Sbírka Bočkova č. 7228, list datován na Hradě pražském v neděli po sv. Františku.

svého požívali. Zanechával dále Bystřické při tom, aby jedni druhým mohli podle potřeby od gruntů svých odprodávati, ale aby to činili s vědomím úředníka pernštýnského a aby gruntové pro to k zpuštění nepřicházeli. Les Končiny, jehož Bystřičtí sice užívali, ale žádného obdarování naň ukázati nemohli, a jenž odmezen jest s jedné strany po silnici, kterou se k Hrdé Vsi jede, a s druhé strany po potůček, který z rolí ždánických skrze luka jejich a Ždánických teče, zůstavil jim k obci dědičně. Zanechával jich pak při bezpečném dědičném držení a užívání rybníčkův a potoku obecního a rolí, louky, chrastin i pastviska ke špitálu skoupených a odkázaných (obecní majetek byl: rybníček pod cihelnou jeden, ke Končinám na příhonu dva, k Ochozi na příhonech jeden a dva, kterým říkali „Dvorství", potok, který k Bystřici teče, od stavu v Domanínku až pod šlejfernu pod Bystřicí v lukách pod Dolním mlýnem proti Zbytovni, obecní louky pod věchnovským rybníkem a pod Končinami). Při tom také ustanovoval, aby tok vody nad Zubřím a Vojtěchovem začínající a na dva od starodávna rozdělený, z něhož se obráží polovice k zámku pernštýnskému a druhá polovice na panské rybníky bohuňovský a domanský, odkudž se voda k Bystřici upouští, stále trval v této své způsobě a voda aby se nikterak na jednu nebo na druhou stranu nesrážela, pak zbytečná voda aby se na panských rybnících mimo potřebu nezdržovala, tak aby Bystřičtí na mlýnech a valše soužení netrpěli. Co se robot z města dotýče, poněvadž za robotu kladní stálý plat do důchodů páně na Pernštýn dávají a na předešlé roboty od pána osvobození mají, zanechával je při tomto osvobození a osvobozoval je od sebe, erbův i budoucích svých potomků na časy budoucí a věčné od všelikých jiných robot, kteréž by se budoucně na ně vymýšleti mohly. Úřad bystřický měl pak vždycky v městě i na předměstí sirotčí věci říditi a jich peníze při městě vyzdvihovati, opatrovati a ve své moci míti, a kdyžby sirotci k letům přišli a své spravedlnosti od nich požádali, jim je zase vydávati; ale z příjmův a vydání sirotčích že budou Bystřičtí povinni pánu nebo úředníkům pernštýnským každého roku pořádný počet učiniti. A jakož se často stává, že sobě kněží v městech domy kupují a městského práva i sousedství užívati a živnosti jako jiní obyvatelé provozovati chtějí, dával pán Bystřickým dovolení, aby žádnému knězi kupu domův a provozování živnosti ani v městě ani na předměstí nedopouštěli a bytnosti mezi sebou nepřáli, než chtěl-li by pán a budoucí jeho některému stavu rytířského anebo jinému dobrému člověku a služebníkům svým mezi nimi kupu domu a obydlí přáti,

že sobě toho pozůstavuje na vůli svobodné. A aby Bystřičtí od pana Vratislava z Pernštýna k sobě skutečnou náklonnost poznali a tím lépe se zvelebovati a vzdělávati mohli, činil jim milost, aby k užitku obecnímu mohli sůl zkupovati a zase prodávati bez všelijaké překážky a obchodu v soli a překupování okolních panských vesnic v míli okolo Bystřice, odkudž vesnice k dílu bystřickému připojené a okolo Bystřice v míli ležící sůl bráti a kupovati musejí vyminujíc jen jarmarky svobodné; kdo by se proti tomu provinil, bude trestán vězením na zámku pernštýnském. Za všecko toto Bystřickým od pána prokázané dobrodiní uvolili se Bystřičtí pánu i budoucím potomkům jeho do důchodů pernštýnských platu stálého ročního deset zlatých (za zlatý třicet groší a za groš sedm peněz bílých počítajíc) dávati vedle jiných platů povinných, a to o sv. Václavě 5 zl. a o sv. Jiří tolikéž. Nad to pak nade všecko sliboval pán Bystřickým, aby se z čeho i s budoucími svými těšiti měli a dobrodiní to pánu skutečně odsluhovati hleděli, že jim při císaři objednati chce a objedná, aby netoliko potvrdil všecky privileje jejich i toto páně obdarování, nýbrž i aby Bystřici za město vysadil a vyzdvihl, pečeti jejich jim polepšil a jim propůjčil, aby červeného vosku užívali.[1])

Pan Vratislav slibu svému dostál: císař Rudolf II potvrdil roku 1580 v pondělí po provodní neděli všecky privileje, obdarování, milosti a svobody bystřické, vysadil Bystřici za město, aby měli purkmistra, rychtáře a 12 konšelův a aby drželi celé městské právo a aby všech těch milostí a svobod, kterýchž jiná města panská na Moravě buď z práva nebo z obyčeje užívají, též užívati mohli; polepšil pak jejich pečeti („štít žluté neb zlaté barvy na poli od svrchu až k spodu dolův štrichem modré neb lazourové barvy na dvé rozdělený, v pravé polovici téhož štítu půl hlavy zubrové, nosem k spod k štítu dolův obrácený, majíce skrz chřípě houžev protaženou, v druhé pak levé polovici téhož štítu půl vorla ptáka rozkřídleného černé barvy se vidí“) a dal jim právo červeným voskem pečetiti.[2]) (P. d.)

[1]) Tamže č. 7233; list datován na Hradě pražském ve čtvrtek po sv. Bartoloměji 1579.
[2]) Tamže č. 7635. Dřívějším znakem městečka Bystřice byla moravská orlice.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

§ 6. Rozvoj ducha a uvědomění národního v alumnátě brněnském.[1])

V době, kdy alumnát brněnský byl založen (1807), bylo uvědomění národní na Moravě velmi pokleslé, ba možno říci, že nebylo o něm téměř ještě ani potuchy. Vše spoutáno bylo ještě centralisujícím a germanisujícím duchem josefinským. Jazyk český, jazyk to většiny obyvatelstva, vyhoštěn byl ze škol, z vyšších úřadů, z měst a zámožnějších rodin; nezůstala mu leč chudá dílna řemeslníka, nízká chata rolníka a svatyně Páně. Ba tu a tam i chrám, tento nejsvětější útulek rovnoprávnosti všech národů, snížil se za mučírnu lidu slovanského.[2]) Hlavní město Moravy, Brno, obydlené buď skutečnými Němci nebo poněmčelými Čechy, neskýtalo, jsouc bez historických vzpomínek, žádného popudu k probuzení a uvědomění národnímu. Žili sice tu a tam, i ve vrstvách, ve kterých bychom jich sotva hledali, mužové, kteří vidíce zuboženost lidu moravského snažili se jej probuditi, než všechna jejich práce a přičinění byly nepatrným jen kvasem, který nemohl proniknouti duší lhostejných; nebyloť tehdy na Moravě časopisu českého, také o veřejné činnosti a životě spolkovém nebylo zniku.

Zda může za takového stavu věcí býti s podivem, že v prvních letech ani v alumnátě brněnském nesetkáváme se mezi bohoslovci s uvědoměním a životem národních? Vyšedše ze škol německých, považovali také bohoslovci jako jiní vzdělanci doby tehdejší němčinu za řeč vzdělanců, češtinu, či spíše „moravštinu", za popelku, jejíž jakás takás znalost jen ve styku s lidem obecným jest potřebna. Že i tato znalost bývala velmi chatrna přes to, že dle gymnasijního kodexu z roku 1808 mělo latině, hlavnímu tehdy předmětu, vyučováno býti s ohledem na „řeč mateřskou", a přes nařízení z roku 1816 a 1818 pro gymnasia vydaná, aby na gymnasiích se žáky českými neb obojí národnosti ustanovováni byli jen učitelé češtiny znalí, jakož i aby se žáci cvičili také česky překládati,[3]) vysvítá z toho, že vláda opětovně

[1]) Vystižný obraz podal *J. Rudolecký* v »Obzoru« 1905 pod názvem »Z dějin brněnského alumnátu«, str. 217 n., jehož se zde hlavně přidržujeme. Tam uvedena také hlavní literatura. — *J. Halouzka*, »Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě.« (»Vlasť« 1908, str. 1028 n.)

[2]) *J. Halouzka*, »Životopis Jana Nep. Soukupa.« Třebíč 1897, str. 10.

[3]) *Dr. P. Vychodil*, »František Sušil. Životopisný nástin.« Brno 1898, str. 16.

dotazovala se, jak jsme již svrchu viděli, biskupského ordinariátu, zda by nebylo záhodno při jevící se nutnosti zvláštního vyučování „moravské řeči", toto vyučování svěřiti za přiměřenou remuneraci professoru pastorálky nebo vůbec někomu jinému. Tím méně možno u bohoslovců předpokládati vyššího, vytříbeného uvědomění národního. Působil ovšem v alumnátě brněnském hned od počátku jako professor Nového Zákona národně uvědomělý augustinian Dr. Filip Nediele, jenž z části i přednášky česky konal a ordinariátu se nabízel, že bude bohoslovce vyučovati češtině, než činěny mu v té příčině různé překážky a obtíže, tak že činnost jeho nesetkala se asi s větším úspěchem. Jen s několika uvědomělými, probuzenými vlastenci setkáváme se v alumnátě brněnském v letech dvacátých minulého století. Byl to především P. Vincenc Žák (Ziak), později katecheta a ředitel normální školy v Brně a professor katechetiky na ústavě bohosloveckém, věrný přítel a spolupracovník Dominika Kinského a buditel brněnský, jenž i velikého Sušila získal národu. Vedle něho jmenovati dlužno zvláště Matouše Klácela, jenž jako probudilý Čech roku 1829 vstoupil do bohosloví, jsa klerikem v klášteře augustinianském na Starém Brně. Také Sušil, když studoval v letech 1823—1827 v Brně bohosloví, shromáždil, jsa již uvědomělým vlastencem, kolem sebe několik stejně smýšlejících druhů. Než tito jednotlivci neměli hlubšího a trvalejšího vlivu; byli spíše jen jakoby jitřenkami, které brzo vzdálily se z obzoru alumnátního a s nimi utuchlo zajisté i uvědomění národní.

Trvalé kořeny zapustilo uvědomění národní v alumnátě brněnském teprve roku 1831. Toho roku vstoupil do alumnátu Čech Frant. Cyrill Kampelík, jenž již za studií na gymnasiu v Jičíně především četbou českých knih a pak působením professora Františka Šíra k vědomí národnímu byl probuzen. Odtud proniknut již zůstal zápalem národním a snažil se jej i u jiných buditi. Tak činil i v Brně, když roku 1828 sem přišel studovat filosofii.[1]) Horlivě půjčoval, ba možno říci, vnucoval druhům svým české knihy, nedávaje se másti a odstrašiti ani jejich netečností, ani jejich vtipkováním a satirou. Ač nebyla theologie po jeho žádosti a chuti, přece vlivem zevnějších okolností a hlavně u vědomí, že kněz na národním poli mnoho dobrého činiti může, když jenom dbá a k tomu se připraví, s láskou k člověčenstvu dle učení Kristova přilne, smířil se s ní a vstoupil roku 1831 jako externista do bohosloveckého ústavu s pevným úmyslem, že národní uvědomění a znalost

[1]) O působení Kampelíkově na Moravě jedná *Fr. Komárek* v článku »Fr. Cyrill Kampelík na Moravě.« (»Hlídka« 1900, str. 353 n.)

národních potřeb mezi svými spolužáky probudí a povznese. S prací touto také již hned v prvním roce započal. Vida, že bohoslovci neznají náležitě jazyka mateřského, kterým jednou k lidu mluviti měli, vybídnul je, aby se hleděli v jazyku mateřském vzdělati a nabídl se jim, že je dobrovolně správné mluvě české učiti bude. Vyzvání jeho nepotkalo se s velikým úspěchem. Z 39 bohoslovců prvního ročníku přihlásilo se jich jen osm, z ostatních ročníků nikdo. Z přihlášených vynikli později zejména Jan Gruß, Adam Špaček, Tomáš Zrzavý a Václav Žďárský. Osm těchto mladých nadšencův utvořilo kroužek, jenž si vytkl úkolem pěstovati jazyk mateřský a literaturu českou, aby bezvadnou mluvou lidu přednášeti dovedli pravdy spásonosné a tak u lidu svěřeného důvěry a lásky získali sobě k úspěšnému působení na vinici Páně nezbytně potřebné. Kampelík opatřil každému malou mluvnici Hankovu a učil je pravopisu, mluvnici, ukazuje jim spolu při tom krásu, sílu i výraznost jazyka českého, jenž v té příčině mnohé jazyky evropské předčí. Aby vyučování oživil, zavedl deklamace básní a přednášky řečí, jakož i cvičení ve slohu jednou nebo dvakrát týdně, jak čas postačoval. Tak zaseto bylo první símě uvědomění národního v alumnátě brněnském a brzy začalo u některých pěkně pučeti, ač ovšem nescházelo úsměškův a osočování jak Němců tak i neuvědomělých Čechů. Než Kampelík pokračoval vytrvale v práci započaté, věda, že jen kdo setrvá, zvítězí. Také soudruzi jeho po celý rok vytrvali. Jak těšívali se mladí tito nadšenci na hodinku večerní; scházívali se u okna v musejníku a tam o závažnějších událostech v životě národním se sběhnuvších, o novější knize české rozmlouvali. Jaká u nich byla dychtivost po časopisech! Časopisy kolovaly z ruky do ruky a poskytly látky dosti k rozmanitým rozmluvám. A což, když v úterý nebo ve čtvrtek vyšli za krásného odpoledne, tu teprve rozvázaly se jazyky, otevřela se srdce a rozvolnily se nejhlubší záhyby duše! Jaké tu smělé plány v budoucnost byly zamýšleny, jak nejednoho duch vyšinul se až k nebi, povzbuzuje jiné a ukazuje jim cestu k říši duchové. Věru blažený to byl život duchů a srdcí příbuzných.[1])

Po prázdninách chopili se díla s novými silami a s novým nadšením, jakého jen duše mladé, Bohu a spáse lidstva zasvěcené, schopny jsou. K starým druhům snahou Kampelíkovou, jenž druhého roku bydlil již v alumnátě, přidali se noví. V brzku nastal obrat takový, že všichni bohoslovci národnosti české hlásili se uvědoměle k mateřskému jazyku svému.

[1]) *J. Halouzka*, u. čl. »Vlasti« str. 1030.

Aby vědomí národní trvale bylo živeno a theologům poskytnuta zároveň příležitost důkladněji obeznámiti se s dobrou literaturou českou, pojal Kampelík chvályhodný úmysl založiti slovanskou knihovnu. Bylo jí tím více potřebí, ježto v knihovně alumnátní, tehdy beztak ještě skrovničké, českých knih nebylo téměř žádných. Kampelík dopsal za tím účelem mnohým mužům a národovcům, jako Presslovi, Sušilovi, Kollárovi, T. Procházkovi a jiným, prose je, aby darovali knihy pro alumny vhodné. Žádosti této bylo také s mnoha stran ochotně vyhověno. První daroval knihy c. k. setník při jízdě Ivan Pačic z Prešpurku, jeden z nejlepších básníků srbských, a to nejen knihy české a slovenské, nýbrž i srbské cyrillicí psané, vybízeje při tom zároveň alumny, aby se obírali literaturou všech slovanských národů. Mnoho knih došlo též zejména z Prahy, mezi nimi i Presslův rostlinář in folio a kolorovaný. Některé knihy darovány byly až z Charvatska.[1]) Však ani bohoslovci sami nelenili. Ač vesměs z chudých byli rodičů, přece rozhodli se nadšeně celý měsíční příjem, tenkráte dva zlaté šajnů, což činí nyní asi 1 K 68 h, věnovati na českou knihovnu. Z příspěvků těchto opatřili skříň, koupili užitečné knihy a odebírali jeden český a jeden polský časopis. Tak zřízena byla hned na počátku slušná knihovna. Za správce této „slovanské knihovny“, když Kampelík, jehož spolužáci chtěli míti knihovníkem, úřadu toho nepřijal, zvoleni byli dva jiní alumni, z nichž jeden jako knihovník knihy půjčoval, druhý pak jako pokladník za každou vypůjčenou knihu po krejcaru vybíral. Hned první rok četlo se velmi horlivě. Knihy vypůjčovali si netoliko alumni, nýbrž i mnozí čtenáři z města, tak že hned v prvním roce nasbíráno bylo na poplatcích a darech na 166 korun. Česká knihovna v alumnátě stala se za nedlouho zásobovatelkou nejen českého Brna, nýbrž i přilehajícího okolí a alumnát střediskem českého života v Brně. Ký div, že v brzku obracela se k němu pozornost širších kruhů vlasteneckých a že ústav stával se takto ohniskem slovanských zájmů! V hodinách volných docházeli do ústavu brněnští Čechové; zvláště studenti, řemeslníci a dělníci, aby si knihy vypůjčili a s alumny pohovořili. Ba i vzácnější hosté přicházeli do alumnátu, aby mladé národovce na dráze nastoupené povzbuzovali. Mimo četné jiné zavítali sem na př. Dr. Amerling, Štorch, Štulc, Zap, Dvořáček, Brauner, Vršovský, Staněk, Hněvkovský, ba i sám slavný jazykozpytec slovanský Pavel Josef Šafařík. Jiní alespoň poslali srdečný přátelský pozdrav, jako na př. Kašpar Fejérpataky a zvláště slavný pěvec „Slávy Dcery“ Kollar, jenž tomuto ruchu vla-

[1]) »Obzor« XII. 338.

steneckému a Kampelíkovi zvlášť vzpomínku zvláštní znělkou věnoval. Že pozdravy a návštěvami takovými vědomí národní mezi alumny se vzpružovalo, sílilo a vzrůstalo, netřeba zvláště připomínati. Než i upřímní vlastenci sami odcházeli z návštěv povzbuzeni, jak o tom svědčí na příklad Jaroslav Pospíšil, jenž píše: „Slast nemalou pocítil jsem v brněnském alumnátě, jehož údové pod svým biskupem jako pilné včeličky v mateřštině se zdokonalujíce, každý s pomůckou svou ku hlavní sbírce spěchá, by z této užitečnými knihami českými se opatřil.“[1])

Snahy takové mohly se ovšem té doby jen dařiti na výsluní vyšší přízně. A ta na štěstí tu také byla. Neboť ideálním snahám bohoslovců nestavěli se na odpor ani bezprostřední představení ústavu a professoři, ani tehdejší biskup Fr. Antonín Gindl (1832—1841), muž spravedlivý, nanejvýše šlechetný, biskup v pravdě apoštolský, pravý velekněz podle srdce božího. Biskup Gindl byl sice rodem Němec ze Štyrska, šetřil však, stav se biskupem brněnským, samozřejmého požadavku spravedlivosti i zákona církevního, aby duchovní pastýř mluvil k věřícím řečí jim srozumitelnou. Nejen sám naučil se dokonale česky, nýbrž žádal i od svých kněží, aby znali řeč lidu. „Za stálé pravidlo sobě ustanovil, žádného nesvětiti na úřad kněžský, kterýž by úplnou známost slovanského jazyka sobě nebyl přiosobil.“[2]) A že nespokojil se povrchní znalostí jazyka, patrno z toho, že roku 1840 nevysvětil deset Němců, kteří při zkoušce z češtiny neobstáli; musili teprve po delší době s dobrým prospěchem vykonati zkoušku opravnou. Proto také když mu bylo žalováno, že bohoslovci knihovnu si zakládají, poslal jim sám po žalobníku 20 zl., aby více knih si koupiti mohli. Jakožto muž ideální neshledával v pěstování mateřštiny nic divného, naopak dovedl dobře oceniti význam snah takových pro vytvoření povah a pro další směr životní.

Než již roku 1833 byl nadějný rozvoj ducha národního a snah sotva probuzených značně ohrožen. Za professora dogmatiky přišel tehdy na ústav Dalmatinec Dr. Jedernilich,[3]) jenž obšírně přednášel, přednášky napřed opsati dával a doslovně pak od bohoslovců požadoval. Kampelík, zaměstnán bezpochyby mnohým dopisováním, nemohl mu vyhověti; proto byly mu různé činěny výtky. Stálým bojem zemdlen, pozbyl chuti k theologii a vystoupil proto v třetím ročníku z ústavu, ač peněz a

---

[1]) *Ježek*, »Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou«, str. 11.

[2]) *Dr. P. Vychodil*, u. d. str. 57.

[3]) Nesprávně soudí Rudolecký, že to byl nejspíše professor Panschab. (»Obzor« str. 290 p. 4.)

oděvu neměl. Biskup Gindl zdržoval jej laskavě od tohoto kroku, a Kampelík byl by se bezmála do theologie vrátil, kdyby přátelé jeho nebyli mu radili, aby toho nečinil a jinou dráhu životní si zvolil. Na štěstí však Kampelík zůstal po některou dobu v Brně a chodil téměř denně do alumnátu ku svým přátelům. S vyšším povolením cvičil je dále v mluvnici a slohu. Tím také v alumnátě zachránil život národní před zánikem. V jeho šlépěje vstoupili jiní, v první době zejména Tomáš Zrzavý, za jehož správy „slovanská knihovna“ utěšeně stále rostla a vzkvétala, tak že za nedlouho (roku 1841) již ve třech skříních umístěna byla. Horlivým podporovatelem české knihovny stal se zejména šlechetný hrabě Bedřich Sylva-Tarouca. Mnoho knih sám zakoupil, ba i dluhy splácel v knihkupectvích, pakliže sbírkami peněžitými uhrazeny býti nemohly. (P. d.)

Věda a náboženství v současné filosofii.

Ref. V. Lankaš.

„Jest výhodou, řekněme lépe štěstím,“ píše Ed. Gasg-Desfossés, „pro filosofy z povolání a pro informované čtenáře, kteří se zájmem sledují postup a směr různých proudů filosofických ideí, nalézti, čas od času, na své cestě přesnou, dostatečně úplnou anketu, jasný a upřímný přehled o tom neb onom z mocných problemů, jimiž se lepší duchové zabývají neb o něž se vášnivě zajímají.“

Vztahy vědy a náboženství v současné filosofii, toť dozajista též jeden z oněch mocných problemů, jenž ducha lidského odedávna zabýval, a jenž i dnes ještě, nejsa uspokojivě rozřešen, ducha lidského znepokojuje. Jasný, klidný, přesně vedený přehled o tomto přezajímavém a předůležitém problemu podává nám nedávno publikovaná kniha předáka současné francouzské filosofie, professora historie filosofie E. Boutrouxa. Byl-li kdo kvalifikován, podati nám o tomto problemu tak vznešeném a palčivém náležité osvětlení a kritické ocenění, byl to on.

Soudě, že bude zajímavo a poučno, přehlédnouti rozvoj a utváření se této otázky v posledním století, i pro naše čtenáře, pokusím se, opíraje se o dílo Boutrouxovo, předvésti její různá řešení, a sice co možno stručně a jasně.[1]) U stránky kritické pozdržím se co nejdéle a vynasnažím se co možno kritiku autorovu slovně podávati.

[1]) Vyčerpati tímto výtahem tuto obsahuplnou knihu, jest, jak samozřejmo, nemožno. Kdo schopen čísti knihu v originále, ať jen po něm sáhne, litovati toho nebude. Ostatně brzo bude možno čísti ji i v německém překladě, který jest již ohlášen u Teubnera v Lipsku, důkaz to, že kniha ta je časová a cenná.

Knihu svou Boutroux počíná delším úvodem, v němž krátce a jadrně označuje různá stanoviska náboženství a filosofie v řecké dávnověkosti, ve středověku a různá stanoviska náboženství od renaissance až po dobu současnou. Úvod ukazuje, po zajímavém historickém resumé až k moderní filosofii, jak čirý intellektualismus Descartův vedl, neúprosnou a nutnou logikou, k filosofii 17. století, k empirickému a materialistickému racionalismu, „silně nepřátelskému náboženským pravdám..., jehož všeobecný charakter byl, považovati čirý rozum, oddělený od citu, jasné a zřetelné poznání, védu, jako dostačující zajistiti zdokonalení a štěstí lidstva“ (str. 25).

Proti této zhoubné a nemožné tendenci horlily na to výmluvné protestace Rousseauovy, v nichž „spontaneita, život, vášeň, činnost, ohnivé dožadování se náboženských citů, provedly prudce vpád do této literatury, v níž trůnil rozum“. Dílo Rousseauovo nejen v náboženství, nýbrž i v politice, morálce, výchovu, nebylo nějakým konečným bodem vývoje, dílo Rousseauovo bylo východiskem. Z ideí, jež jeho dílo inspirují, vychází náboženská restaurace, náboženská romantická renaissance 19. století, jejíž svědkem a hlasatelem po výtce byl autor knihy „Génie du christianisme“. Odtud však i radikální dualismus, absolutní rozlišování náboženství, věci to citu a vědy, jejíž nástrojem jest rozum. Věda a náboženství, prýštící z různých zdrojů, byly si nyní cizy, mluvily jazyky zcela různými, mohly se tudíž rozvíjeti pro sebe beze strachu, že by se snad kdy mohly setkati. „Věda a náboženství nebyly již dva výrazy téhož předmětu, analogické přes jich nerovnou hodnotu, rozum boží, jako kdysi v řecké filosofii; to nebyly již dvě dané pravdy, jichž souhlas bylo možno dokázati jako u scholastiků; věda a náboženství neměly již, jako u moderních racionalistů, společného ručitele, rozum: absolutní po svém způsobu, byly cele rozdílny, jako rozdílny byly, dle vládnoucí psychologie, dvě mohutnosti duše, rozum a cit, k nimž příslušně se vztahovaly. Dík této vzájemné neodvislosti mohly býti pospolu v témže vědomí: bytovaly v něm podle sebe, jako dva hmotné neproniknutelné atomy jsou položeny vedle sebe v prostoru. Dorozuměly se, zřejmě nebo mlčky, nezkoumati navzájem svých principův. Obapolný respekt nabytých posic, a tím obapolná bezpečnost a svoboda: toť bylo heslo doby.“ (Str. 35.)

Možno však rozděliti, roztrhnouti lidskou přirozenost ve dvě části, odsoudit je nestýkati se? Nemožno, a proto toto theoretické oddělení vedlo v praxi k ostrému, nevyhnutelnému konfliktu, poněvadž jak věda tak náboženství chtějí vládnouti celým člověkem. „Kde najdeme,“ táže se Boutroux, „čáru dělící srdce a rozum; kde v přírodě rozhraní mezi tělem a duchem?... Proto, konflikt, tak obratně oddálený v theorii, byl nevyhnutelný v praxi. Chce-li náboženství vládnouti nad tělem jako nad duchem, a věda nad duchem jako nad tělem, pak nutně se setkají, a otázka se vnucuje, věděti, jak se spor ukončí, rozuzlí!“ (Str. 38, 39.)

Poněvadž tudíž obě tyto mocnosti v lidském vědomí se nutně setkávají a utkávají, „musí toto, dříve nebo později, je nutně mezi

sebou srovnati, aby vědělo, může-li, aniž by sebe popřelo, obě nějak podržeti, nebo, musí-li se rozhodnouti, jednu zavrhnouti a druhou zachovati... Tento cit nutné konfrontace vědy a náboženství jeví se všeobecně u myslitelů druhé třetiny 19. století. Rozděliti je možno ve dvě třídy, dle toho projevují-li spíše tendenci naturalistickou, nebo tendenci spiritualistickou. V čelo prvé třídy se staví A. Comte.

Comte a náboženství lidstva.

Positivismus Comteův může býti definován jako synthesa vědy a náboženství, provedená pomocí pojmu lidstva. Základem positivismu jest věda; theologie a metafysika, chtějící nás poučovati o povaze věcí, jsou illusorní konstrukce. Věda jest však mnohonásobna a různa ve své realisaci, a lidstvo touží po souvislosti, harmonii, jednotě pojetí a vůlí. Poněvadž učenci nemohou nám opatřiti intellektuelní jednoty lidstva, poněvadž krátce, bezprostřední a objektivní synthesa věd jest nemožna, nezbývá než pokusiti se o synthesu subjektivní, o synthesu provedenou ne se stanoviska věcí, nýbrž se stanoviska člověka. Princip organisace věd bude tudíž po výtce pojem sociologický: pojem lidstva, a organisaci tu provede filosofie, která ve své synthetické práci nalezla v sociologii princip systemisace věd, princip způsobilý uskutečniti mezi lidmi intellektuelní jednotu. Než veškera tato práce zůstává však abstraktní a podmínečná. Kdo nám řekne, že společnost, tak jak ji věda předpokládá, bude existovati a se uchová?

Historie nám ukazuje uskutečněné společnosti. Kdo je vytvořil? Věda? Filosofie? Pozorování nám ukazuje, že je to náboženství. Trvalá činnost náboženství musí tudíž býti sociologii i předmětem i důvodem bytí. Potrvá tento předmět, zmizí-li náboženství? Pozorujme lidskou přirozenost! Rozum je tu neschopen, aby stvořil, nebo zachoval socialní pouto. Nejučenější intellektuelní kombinace mohou organisovati jen egoismus a osamocení. Rozum jen pořádá, systematisuje; rozum nezplozuje. Srdce stvořuje! Srdce je nutně v počátku této nejvyšší tvorby, jíž je socialní organismus. A srdce nesmí býti splétáno s pudem, s přirozeností, s čirým a prostým faktem.

Existence společnosti je tudíž vázána na stav věcí, jehož nemohou realisovati ani pud, ani rozum. Sociologie konstatuje, že bez převahy citových schopností nad schopnostmi intellektuelními pojem socialního organismu byl by nepochopitelný. Sociologie konstatuje, že „srdce má jakýsi pud, jejž nazýváme náboženským pudem, mocí, jehož individuum může žíti s mrtvými, přisvojovati si jich ctnost, a tím stávati se schopným překračovati egoismus a pocitovati, činně, socialní cit. Sociologie byla jen abstraktním pojetím socialního pouta, náboženství jest jeho uskutečněním“ (63).

Comte soudil, že náboženský jev, v tom smyslu jak on mu rozuměl, jest „údajem positivním. V člověku tkví náboženský pud, jako v něm je schopnost postřehovati a mysliti.“ Bez náboženství ne-

možno společnosti existovati, ono provádělo a provádí „spojení srdcí, jež jest podmínkou spojení rozumů“. Toto náboženství, obrozené a a zčištěné, náboženství positivní, toť altruismus, nebo-li náboženství humanity.

Tento náboženský cit — jest otázka — bude moci býti rozumově připoután na intellektuelní synthesu poznání a vědomostí, jak ji vyžaduje povšechná idea positivismu? Ano. „Po provedené intellektuální synthese odkrývá se nám mezera, která musí býti vyplněna, chceme-li, aby byla zjištěna, nejen theoretická možnost sociologie jako vědy, nýbrž i realisace normální společnosti. Aby společnost existovala, jest nutno, aby u jednotlivcův altruismus vítězil nad egoismem. Rozum však jest neschopen provésti tohoto požadavku. A cit, tak jak jest přirozeně dán, jest nejen k pořádku lhostejný, ale jest dokonce anarchický... Nuže, prázdno, jež tu filosofie zanechává, náboženství, rozuměné se stanoviska positivistického, přesně vyplňuje“ (70).

Tak náboženství jest vtěleno do vědy a absorbováno v ní, a kádr vědeckého poznání jest zároveň příslušně zvětšen tímto přivtělením: toť „synthesa vědy a náboženství a provedená pomocí pojmu lidstva. Věda, uvedená ve vztah s potřebami člověka, vede k náboženství, jež jediné může zajistiti uskutečnění cílů, jichž prostředky skytá věda. Na druhé straně, náboženství, nalézajíc v samotném lidstvu důstojný předmět svého kultu (lidstvo = Bůh), dokonává její dílo, nevystupujíc ze skutečného světa, v němž se věda pohybuje“ (73).

Uspokojuje tato synthesa rozum?

Jak již mnohokráte bylo podotčeno, „věda v tomto systemu jest neobyčejně tísněna.“ Dle Comtea i vědy nižší sociologie musí míti za cíl a pravidlo lidské štěstí; nechají tudíž stranou veškeru spekulaci, jež by nebyla s to, aby zlepšovala lidské poměry, jež by nebyla lidskou ve svém předmětu. Vědě tudíž nejen že jest zapovězeno oddávati se bádání, jehož užitečnost socialní není zřejma, ...i libovolné hypothesy, fikce obrazotvornosti jsou jí vnucovány, když sama sebou nenalézá cesty k positivismu. Svobodná, neodvislá věda, směřující k specialisaci, k rozptýlení, bytně tudíž anarchická, musí se v tomto systemu podrobiti, a to citu, ač přece povinností její bylo a jest poznávati věci tak jak jsou, a ne jak bychom chtěli, aby byly.

Náboženství, v komtismu, jest neméně stísněno než věda. Marně stává se zase, jako ve scholastice, suverenem filosofie: jeť vypracováno jistou tajnou tužbou, jíž nemůže ani potlačiti ani uspokojiti.

Comte rád by podržel, v jich plnosti, tyto lidskému srdci drahé city: lásku Boha, základ to lásky lidí, a víru v nesmrtelnost, útočiště to pro obcování se zemřelými, a proto dovolává se stále více skutečnosti a hodnoty elementů mimo-intellektuelních nebo-li subjektivních naší přirozenosti. Cit, obrazivost, pud, pud náboženský, co pravdivějšího nad ně? Dobře. Není však rozum též částí naší přirozenosti, a nezastavuje, nezadržuje on těchto výlevů srdce, na nichž Comte tolik staví? A jestli lidstvo, tak jak jest dáno v času a prostoře, měřítkem bytí a poznávání, pak věčnost Velké Bytosti (= lidstvo), není-li jen slovem,

a nesmrtelnost neredukuje-li se na pouhou vzpomínku? Ne nadarmo to jest, že se u Comtea disputuje o subjektivní hodnotě, z níž chce a nechce činiti opravdovou skutečnost. Tyto rozpaky, jež tu zakouší, mají svůj původ v principu, jejž adoptoval. Lidstvo jest pojem nejasný, neschopný poskytnouti prvého principu. Činiti člověka měřítkem všech věcí, toť není uzavírati navždy eru metafysických a náboženských bádání, toť ji otevírati zase.

Ostatně i v lidstvu samém nalézají se již zárodky náboženství, jichž předmět překračuje lidstvo. Ač nemá dokonalého vzoru v tom, co mu jest dáno, přece člověk míní, že jeho dílo má nicméně jakési pravidlo, které má svou vyšší nutnost, svou vyšší existenci a svou vyšší hodnotu. Toto pravidlo, jež je zároveň v něm a nad ním, toť to, co nazývá Bohem. Člověk nemůže upokojiti člověka; aby to bylo možno, musil by ho odnaučiti γνῶθι σαυτόν! Člověk potřebuje jen nahlédnouti hloub v sebe, aby se tam setkal s potřebou, aby v sobě pocítil sílu pracovati na zmnožení skutečnosti, dokonalosti a hodnoty lidstva. Lidská duše, toť úsilí, překračovati dané, lépe činiti, pokoušeti se o něco jiného, překračovati sebe samu.

Celý positivismus jeví se tak býti postaven do stavu nestálé rovnováhy. Zná jen skutečné a užitečné! Než skutečno a užitečno jsou pojmy, jež nutně dovolávají se pojmů jiných a vyšších. Nad užitečno člověk nutně klade dobro a krásno, jako zdroj a měřítko samého tohoto užitečna. Dobro a krásno, stejně jako Pravda, chtějí býti v sobě uvažovány jako užitečnosti, jako užitečnost par excellence. Tak princip Comteův, pojem positivna, spojení skutečna a užitečna, vede sám sebou, jakmile člověk s ním operuje, k oněm předmětům vyšším dané skutečnosti, jež Comte si usmyslil vyloučiti.

Synthesa Comteova neuspokojuje, neboť jak Boutroux výborně ukazuje, jest v ní tísněna i věda i náboženství, ježto i věda i náboženství vešly tu v nemožnou a nezdravou mesallianci, a ježto pro radikální nesrovnalost charakteru nemohou a nesmí na to mysliti, aby žily spolu v dobrém porozumění. „Marně, abychom vytrhli z duše touhu toho, co překračuje člověka, pokoušeli jsme se dokázati, že tato touha jest illusorní, tak že musí pozvolna odumírati jako orgán, který nemá již žádné činnosti: skutečný člověk nepoznává a neuznává svého místa v místě, jež mu vyličujeme. Comte zapovídá nám, abychom ničeho neviděli, ničeho nehledali nad světem, jejž obýváme. Tento svět, dle něho, musí býti pro nás vším. Než již Littré chápe, že toto vše jest jen ostrov, obklíčený se všech stran okeanem, jehož probádání, dí, nám jest zapovězeno, jehož pohled jest nám však jak spasný tak hrozný“ (79).

Jest možno uzavříti nekonečno a počítati na zapomenutí, abychom se zbavili jeho idey? Věda a náboženství, jež se vzájemně tísní, chceme-li je uložiti obě v konečném světě lidských jevů, neodkryjou-li své příslušné svobody a své autonomie, připustíme-li nad daným světem, jehož se dožaduje věda, existenci jiného světa, otevřeného našim tužbám, našim věrám, našim snům? Takováto nauka nebyla by proti tvrzením

moderním, vědy, nebo spíše byla by vyvolávána samou vědou? Tak problem projednávati mínil vynikající anglický filosof, jeden z předních svědkův ideí naší doby: Spencer.

Herbert Spencer a Nepoznatelné.

Tento filosof jest u nás více znám, a proto výkladem jeho náhledův o tomto problemu nebudu se dlouho zdržovati. Náboženství a věda mohou dle něho koexistovati, poněvadž koexistují. V Spencerově systemu nauka o nepoznatelném je tím poutem, jež spojuje mezi sebou náboženství a vědu. „Často se zdá, že náboženství a věda jsou ve vzájemném rozporu: mnozí dokonce věří, že jich principy jsou naprosto neslučitelny. Tu nutno podotknouti, že i věda i náboženství jsou stejně dány ve zkušenosti jako přirozené reality... Věda a náboženství mají týž původ: obě se vytvořily přirozeně v lidském duchu následkem jeho vztahu se světem; jsou to, na témže stupni, reality, spontanní projevy přírody; proto je to nesmysl, hledati, jestli existence jedné srovnatelna s existencí druhé. Mohou koexistovati, poněvadž koexistují. Jediný problem jest jen hledati důvodu a významu této existence“ (83). Spencer toho hledá.

Odpověd Spencerova jest krátce tato: Předmět náboženství, absolutno, pokud se nepokoušíme si je představiti jako existující, jest nepochopitelný, nemyslitelný: unthinkable.

A co říci o vědě? Není věda naproti tomu jasna a zřejma ve svých principech, úsudcích, výsledcích? Dle Spencera ne. Bytnost, vznik, cíl věcí jsou nám skryty. Veškera naše věda vede k tajemství!

„Je tudíž jakási podobnost, jakési pouto mezi vědou a náboženstvím. Obě, i věda i náboženství, prohloubíme-li jich principy, obsahují v sobě nepoznatelno, nemyslitelno. V tomto nepoznatelnu náboženství má svůj zdroj a marně usiluje toto nepoznatelno definovati. Věda zase ráda by se udržela v kraji definovatelného a poznatelného. Čím více však postupuje a dokazuje, tím více vnucuje se jí toto nepoznatelno, jež si umínila vyloučiti. Kde náboženství počíná, tam věda končí...“ (86).

Nepoznatelno je tudíž Spencerovi poutem vědy a náboženství. Připouští Spencer, že možno nám o něm míti „jakési positivní, byť i neurčité poznání?“ Ano, poněvadž jest našemu myšlení přítomno, „ne tak jako nic, nýbrž jako něco“. Spencerovi Absolutno jest nepoznatelno: z toho však nevyvozoval, že bychom o něm nemohli nic tvrditi. Různé formy pak našeho toužení k tomuto nepoznatelnému Absolutnu jsou náboženství: historicky zárodek náboženství jest na počátku víra v duchy, v jich moc, v jich vliv na lidský život; tato hrubá počátečná víra se pak přeměnila (neboť náboženství, jako vše co jest, jest podrobeno evolučnímu zákonu) a rozvinula až k rozkvětu moderních náboženských věr, zduchovnělých a vznešenějších.

Co se týče této nauky o vzniku a vývoji náboženství, dobře Boutroux podotýká, že jest popírána a popíratelna, ana „odvozuje veškero náboženství od jakési hrubé a falešné illuse a redukuje na nic objektivní hodnotu náboženské idey“ (93, 97).

A synthesa vědy a náboženství ve Spencerově systemu je šťastnější a zdařilejší synthesy Comteovy?

Dle mnoha positivistických filosofů jest velmi jisto, že filosofie Spencerova směřuje k náboženství, že jeho Nepoznatelno jest jakousi náhradou Boha Stvořitele a Prozřetelnosti v positivních náboženstvích. V tom však vidí též slabou a vratkou stránku Spencerova systemu, část, již kritika musí v něm rozlišiti a z něho odstraniti.

Spencerovo Nepoznatelno, dí tito filosofové, není vědecký princip, je to zbytek oné pomyslné entity, která pode jménem Boha nebo prvé příčiny za všech časů tvořila základ náboženství a metafysik. Tím, že Spencer podržel tento počáteční blud, kompromitoval prý veškeru svou filosofii. Spencer zůstal theologem.

Tato námitka, která má svůj zdroj v samé nauce o evoluci, nebyla myšlení Spencerovu neznáma. Nikdo prý než on nebyl navyklejší, viděti v pravdě dneška blud zítřka. Než možné změně v lidských věrách připouštěl Spencer hranice. Spencer stanovil: „Dle toho poznáváme, že jistá proposice představuje nejvyšší stupeň jistoty, že její popření jest nepochopitelno.“ Nuže, pro něho popření Nepoznatelna bylo nepochopitelno! Proto pro něho Nepoznatelno jest dáno, dáno se samou naší duševní konstitucí.

Není ta nemožnost popření, již Spencer zakouší vůči Nepoznatelnu, illusí jeho obrazivosti, pohodlností jeho ducha, účinkem jeho individuelního temperamentu? (109.) Za uvážení stojí, že „podobné stanovisko, tože nepřekonatelné odporování negaci, nalezáme nejen u Luthera nebo Kanta, ale i u četných současných myslitelů.“ Boutroux cituje slova professora Jamesa, jimiž končí tento americký filosof svou znamenitou knihu „The varieties of religious experience“, kde mezi jiným čteme: „...nuže, celistvé vyjádření lidské zkušenosti, když ji uvažuji v její živoucí skutečnosti, mne nepřekonatelně pudí, abych překročil úzké hranice vědy v pravém slova smyslu rozuměné...“

Spencer tudíž není sám, který cítí nemožnost připustiti, že věda sobě stačí a nám stačí. To však dá se vyložiti psychologicky, dí na to mnozí; jest prý to pouhá applikace zákona, jímž jsou řízeny vztahy rozumu a obrazivosti. Obrazivost dle Leslie Stephena se opozďuje za rozumem, a tak když rozum dokázal již falešnost jistého mínění, obrazivost, srdce, jež přilnuly k tomuto mínění, po delší dobu zůstávají mu ještě věrny. Non possumus Kanta nebo Spencera nemá prý jiné příčiny nežli zákon prohlášený Stephenem, jest prý ovšem velmi skutečné a velmi upřímné, než, poněvadž dán jest pokrok rozumu, jest odsouzeno k zapadnutí.

Je toto oceňování ospravedlněno? Boutroux v něm vidí circulum vitiosum (důkaz k vůli úspoře místa tu pomíjíme, v. str. 111) a míní, že taková odpověď není důkazem; je to jen these postavená proti thesi

jiné. A ostatně jest pravda, že Spencerem tvrzená nemožnost vychází výlučně z citu a nezakládá se v ničem na rozumu? Spencer ve svém systemu, ve svých filosofických naukách, zvláště v praktických naukách dává značný prostor citu; z toho však neplyne, že jeho theorie Nepoznatelna spočívá výlučně na citu. „Základ theorie poznání, jíž hlásá Spencer, je základní totožnost nejvytříbenějšího vědění a nejobyčejnějších pojmů. Poněvadž obyčejný pojem je zřejmě směsí citu a rozumu, není nepochybno, že veškero poznání pro Spencera zavírá v sobě nutně tyto dva elementy, jež možno rozloučiti jen abstrakcí dialektika. A když položíme otázku po posledním základě jistoty, jest je pro Spencera jak v řádě vědeckém tak v řádě metafysickém jedna odpověď možna: jistota spočívá na citu, na citu v pravdě přirozeném a nesevřitelném.“ (112.)

A zdá se, míní Boutroux, býti odůvodněno, tvrdíme-li se Spencerem, že „radikální separace rozumu a citu jest nemožna, ač-li nechceme redukovati rozum na pouhé dialektické usuzování a znova v život uvésti přehrazování lidské duše, jež moderní psychologie tak pracně pobořila. Živoucí, určitý, účinný rozum není nějaká věc daná, jakýsi osamocený, věčný a neměnitelný attribut lidské duše. On se stává, tvoří, formuje, povznáší. Vzdělává se živě se pravdami, jak Descartes již mínil. Jeho dvojí škola, toť věda, život. Kombinuje, pořádá, zhušťuje a určuje to, co nejsolidnějšího, nejužitečnějšího, nejlidštějšího, nejvznešenějšího zplozuje rozvoj všech lidských mohutností člověka: zkušenost, cit, obrazivost, vůle. Tím zasluhuje, aby byl naším nejvyšším vůdcem jak v praxi tak v theorii.“ (112.)

K tak chápanému rozumu spíše než k odloučenému, slepému a nečinnému, abstraktním racionalismem představovanému citu obrací se dozajista Spencer, aby věděl, zda je člověku možno popírati Nepoznatelno. „I pak“, míní, „když nebylo by nelogické tvrditi, že jev si dostačí, že věda může a musí zaplašiti všechna tajemství, bylo by to nerozumno, bylo by to nemyslitelno. Bylo by nutno, aby se člověk zbavil svých nejvyšších mohutností, těch, jež více než jiné činí ho člověkem, aby mohl souhlasiti a připustiti, že to, co zná nebo může poznati, vyčerpává bytí a dokonalost.“ (113.)

„Marně tudíž vyčítá se Spencerovi, že si odporuje, podržuje-li jakousi nadsmyslnou skutečnost, předmět to náboženství proti danému světu, předmětu to vědy, a marně sahá se k theorii zbytečných orgánův a biologických přežitkův, aby se vysvětlila tato domnělá kontradikce. Dostačí, že Spencer se opírá ne o čirou a prostou vědu, nýbrž o vědu interpretovanou rozumem, aby tato kontradikce zmizela.“ V lidském rozumu samém, tak jak se vytvořil ve styku s věcmi, jest vepsáno tvrzení jakési neviditelné skutečnosti, vyšší nade vše, co nám může býti dáno ve zkušenosti“ (113).

Spencerovo nadsmyslné je transcendentní a nepřístupné; Spencer nazývá je Nepoznatelnem. Chápati je jistým, určitým způsobem, jest nám zapověděno. Můžeme jen prostě prohlásiti existenci a nepoznatelnost

prvé příčiny; jakmile překročíme tuto mezi, ocitáme se v nerozřešitelných kontradikcích.

Toť snad popíratelná stránka jeho nauky, dí Boutroux. A vskutku, Spencer „nemohl podržeti této absolutní transcendence a nepoznatelnosti prvého principu, kamž ho jeho dedukce přiváděly. Jeho absolutno je síla, moc, energie, nekonečno, zdroj poznání, společný základ já a nejá, vyšší rozumu a osobnosti. Možno tudíž míti za to, že jest cele poznatelno? A jsou-li přívlastky, jež Spencer se nebál mu přiděliti, oprávněny, jest jisto, že tento rudiment poznání jest neschopen pokroku a rozvoje?“

„Abychom ocenili hodnotu agnosticismu Spencerova, je třeba, abychom zkoumali jeho princip. H. Spencer chce, aby použití methody výlučně objektivní bylo podmínkou vší vědy, všeho skutečného poznání.“ Fakta, to totiž, co postřehujeme nebo postřehnouti můžeme jako vnější věc, hle, toť jediný zdroj vědění! „Připustíme li jednou tuto nauku poznání, plyne z toho pak nutně, že nadsmyslné, existuje-li, jest nepoznatelné... Pro důsledného objektivistu absolutno buď není nebo jest doslovně mimo svět a transcendentní.“

„Otázka jest, věděti, zda absolutní objektivismus je stanovisko možné a oprávněné. Možnost objektivistického stanoviska jest požadavek vědy; ...než možno říci, že dokonalá objektivita, jak o ni věda usiluje, bude vědou dosažena? Věda sama nebyla by spíše, jako všechny lidské věci, kompromis mezi možným a ideálním? Domůže se kdy věda údajů cele očištěných od subjektivních elementů, domůže se výsledků, jichž konkretní význam neobsahuje v sobě nic od citu vypůjčeného? Že ve vědách mathematicko-fysických lidský duch se přibližuje dokonalé objektivitě, ...následuje z toho, že to, co se daří v jednom řádu poznání, že je to možno a přiměřeno i v řádech jiných? Proč byly by všechny vědy konstruovány dle téhož typu a proč tento typ byl by typ fysické nutnosti? Stačí tudíž jediný případ, abychom již provedli a odůvodnili indukci? Proč věda dělala by výjimku z pravidla, které jest povinností lidského ducha, zpodobovati totiž svá pojetí dle skutečností a nevnucovati skutečnostem rysy svých koncepcí? Proč by methoda i ve vědě samé se nepřizpůsobila předmětu?“

Není zřejmo, že ve fysických vědách veškero použití subjektivní methody jest v pravdě buď vyloučeno nebo vyloučitelno. Jasně však vidíme, jak vědy odnášející se k mravním věcem byly by ochuzeny a znetvořeny, kdybychom se snažili s nimi vskutku zacházeti dle methody čiře objektivní. Zvláště však, jak poznati tak náboženské zjevy v tom, co mají vlastního a charakteristického? Budeme-li je pozorovati jen zjevně, zredukujeme je u jednotlivce na jisté zjevy nervové; ve společnosti na souhrn dogmat, ritův a institucí; pokusíme se je vysvětliti nějakým elementárním, z denního života vypůjčeným zjevem, jako na př. naivní vírou v trvající realitu dvojence. Existují však jen elementy tohoto druhu, zjevy vnější, odlučitelné, představitelné a měřitelné ve skutečných náboženstvích, v celé řadě náboženství, jež

se postupem věku rozvinula v náboženství, jak existuje v našem prostředí? Vniterný, tak intensivní, tak hluboký, tak bohatý život buddhisty nebo křesťana, není to nic? Mysticismus není též formou náboženského života? Protestantismus jest bez zájmu? Věru na místě je tu citovati známé slovo Shakespearovo:

> Jest více věcí na nebi a zemi,
> Horatio, než naše mudrctví
> má ve snách zdání.

Náboženství jest, zdá se, po výtce jednotícím vztahem mezi relatismem a oním absolutnem, nekonečným a dokonalým, jak je Spencer chápal.

„Objektivismu přidržovati se nemůžeme, ponévadž ve skutečnosti podmět a předmět nejsou nijak v pravdě odloučeny. Podmět a předmět, tak jak nám jsou skytány přírodou, tak jak jsou, tvoří jen jedno. Abychom pojali předmět odloučeně, musíme si jej předvésti uměle, jako mathematik si předvádí podmínky nějakého problemu. Duch lidský, aby se uvedl ve styk s věcmi, uskutečňuje mnohou abstrakci, mnohou redukci bytostí v pojmy, jíž přečasto nedovede ospravedlniti a odůvodniti. Nuže, náboženství je tajné vědomí skutečnosti života, duše a jejího vztahu s oněmi bytostmi, jež nepostřehnuty naším rozumem mají zdání, že se vzájemně mechanicky poháněji jako atomy Demokritovy."

„Toť důvod, proč náboženství nemůže spočívati číře a pouze ve tvrzení a němém adorování transcendentního nepoznatelna. Spencer nám dává příliš mnoho nebo příliš málo, jak mu důvodně předhazují intransigentní naturalisté. Jestli lidstvo Comteovo pojetí neúplné a nestálé, poněvadž člověk jest bytností svou bytost, jež překračuje sebe samu, tím méně ještě mohli bychom lidi postaviti vůči bytosti, z níž vše vyvěrá, abychom jim pak řekli, že o této bytosti nemohou ničeho věděti a od ní ničeho očekávati."

Spencer napsal: „It is not just possible that there is a mode of being as much transcending intelligence and will as these transcend mechanical motion?" „Nemohl by existovati modus bytí přestupující rozum a vůli tak, jak tyto překračují mechanický pohyb?"

„Pronésti tuto proposici, toť kráčeti přes. Jak, chápeme-li, že takový modus existence jest možný, nechtíti, aby byl nejen možný, ale i skutečný? Jak nehledati prostředků přeměniti tuto možnost ve skutečnost? Co jest rozum, co jest vůle, ne-li úsilí dáti tvar ideálu a jej nechati sestoupiti do našeho světa a života? A přirozený a nutný doplněk Spencerova slova, není-li toto jiné slovo: Přijď království Tvé! Buď vůle Tvá jako na nebi tak i na zemi! t. j. Modleme se a jednejme, aby toto vyšší království pravdy, krásy a dobra, jež lidský rozum tuší, nebylo pouhým ideálem, aby přišlo k nám, aby se uskutečnilo nejen v Nepoznatelnu a v transcendentním kraji absolutna, nýbrž ve světě, kde my žijeme, kde my milujeme, kde my trpíme, kde my pracujeme; nejen na nebi, nýbrž i na zemi." (P. d.)

Rusínské písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (Č. d.)

Antin Krušelnickij. Koncem věku 19. vystupuje v rusínském písemnictví hnutí realistické se zornými úhly mnohem většími, než jaké byla stanovila klassická theorie literárních themat. K tomu přistupuje snaha mladých probírati jednotlivé děje a jevy s hlediska socialně-ekonomických doktrin. Tak A. Krušelnickij přezval sbírku svých prvních povídek „Proletáři". Probíráme-li se tou sbírkou, hravě uznamenáme, že autor při svém výběru nenormálních poměrů, při chybném řešení různých ožehavých otázek nezapomíná vytknouti, v čem vlastně tkví hlavní příčina všech těch mýlek a nešťastných příběhův, a příčinou toho stanoví: hořkou, těžkou bídu lidskou. Počínaje s rozpaky studenta, když se má odhodlati k zásnubu s nevzdělanou a nesympathickou dívkou, aby přispěním tchánovým mohl svoje studia dokončit, až po nadávky prostitutky, jíž nevyplatili, „co si poctivým způsobem vydělala" (!); mezi těmito dvěma krajními obrázky situačními podává autor ještě několik obrázkův obdobně nenormálních poměrů. Krušelnickij zahájiv svou literární činnost pod praporem realistické školy, přidržoval se nadále toho směru, jenom že pozdějším pracím svým propůjčoval a propůjčuje dosud satirického nádechu. Zejména to pozorovati v jeho obrázcích vzatých ze života důstojníků.

Michajlo Jackiv slouží za vzor, jak ostře vyhranilo se realistické pojímání života u jednotlivých spisovatelů v době 40 let. V tom ohledu zajímavo je srovnati jeho črtu „Osinna nedilja v kasarni" s Frankovými povídkami a verši vzatými z ovzduší žalářnického, kasárnického. Ve Frankových povídkách toho druhu setkáváme se netoliko s vyvrheli společnosti, ale i s politování hodnými nešťastníky, t. j. s lidmi, kteří jsou ven a ven blouznivými idealisty, kdežto u Jacka máme jenom zloduchy, V povídce „Ogni gorjat" hlavními hrdinami jsou Ostap, pocházející ze zdravé rodiny selské, student energický, švihácký, a Nina, do níž se Ostap po uši zamiluje, dcera nadaného malíře, jenž však nebyl s to, aby se byl protloukl do počtu hledaných malířů. Potlouká se s místa na místo, maluje kostely a rodinu svou zcela zanedbává. Tam se děti hašteří a sváří jak mezi sebou tak i s matkou, zkrocuje jich jedině hrubý otec, když jest doma. Nina jest nervosní, chorobná povaha, bez jasných, pevných názorův a přesvědčení. Postava Ninina není jasně pojata, psychologie pak jejího ducha nepropracována.

V povídce „Nuchin" jest hrdinou žid, kdysi veliký boháč, potom však zchudlý „Pinkeljud". Větším však žalem skličuje ho, že se mu starší syn zpronevěřil stav se „gojimem" (křesťanem), mladší pak, poslední a jediná radost a naděje jeho, Melchior, budoucí „rabbi", náhle ho odumřel. Povídku tu lze zařaditi k nejlepším jeho pracím.

Bohdan Lepkij. Převládající toninou tohoto spisovatele jest molová tonina. Doklady toho jsou nešťastný osud pasáčka hus (Husij), truchlá příhoda u stavu, kde panský hlídač zastřelí sedláka vyšedšího

si na rybolov do panského rybníku (Nad stavem), hořké živobytí Nasty s nemilovaným mužem (Nasťa). Autor netoliko že vybírá najmě smutná themata, nýbrž zpracovává je také tak, jakoby celý život se skládal jenom ze samých stínův a slz. Tentýž ton uplatňuje se i v jeho reflexivních povídkách a v krajinomalbách (jako na př. V hluchim kuti a Ivan Medvid). Z povídek jeho ze života selského lidu vzatých vynikají zvláště „Kara“ (Trest) a „Mati“. Osnovu oné činí dovození, jak škodlivy jsou čáry a kouzla, v této vidění nebožky ženy odvrací muže vdovce od nových oddavek.

Vasil Stefanik. Až dosud přihlíženo hlavně k pochodu a vývoji názorův a zorných úhlů při zpracování vybraných námětů, než parallelně se změnou tou kráčela i vývojová změna stylová, formová. Změnu tu bylo pozorovat i u spisovatelů již uvedených, nicméně jako prvního, individualního reformátora formálního třeba uznati Stefanika. Kdežto dříve pokládána za dokonalou povídku s velikým číslem jednajících osob a s důkladnou charakteristikou každé jednotlivé z nich, teď místo dlouhých povídek zaujímají místo krátké črty a nárysy, místo spletitých poměrů nebo dlouhých period ze života volí se teď — abych tak děl — životní momentky. Tato úspora látky a času vyžaduje však od autora jemného a vnímavého postřehu a porozumění pro vhodný moment, výsek ze života, jenž by však dával cítit, jak to, co jej předcházelo, tak i to, co snad po něm následovalo. A Stefanik má pro to porozumění. Dokladem toho jsou jeho „Děti“, „Modrá knížečka“, „Psaní“, „Kamenný kříž“, ale hlavně „Klenové lístky“. Co tu hořkého zármutku v těch drobných výjevech, kde v bídné chajdě nemocná matka se utrapuje nad osudem svých malých dětí; co beznadějného zoufalství v té rozmluvě nemocné matky s dětmi: „Velebný pán kázali dáti vám studené vody a bulku jísti. Maruša však byla tak hodna, bulku uchvátila a kus jí ukousla. Ale já jsem jí vybil a bulku vzal! Budete ji jísti?“ — „Ne.“ — „Velebný pán vyhledali ještě svíčku a kázali, bychom vám ji, až budete umírati, do ruky dali a rozsvítili. Já jenom nevím, kdy vám ji podati.“ Matka podívala se na synka velikýma blyštícíma očima. Bezedno smutku, žal a bezmocný strach střetly se rázem v očích a náhle zplodily dvé bílých slz. Slzy ty vyvřely na řasy a uvízly na nich atd.

Po stránce formální klade Stefanik velikou váhu na hovor jednajících osob, jen tu a tam přičiňuje nějakou svou poznámku. To však vyžaduje od autora opět nemalého vkusu, aby rozvláčnou takto mluvu prostého lidu náležitě zredigoval, ale neubral jí rázovitosti a nesetřel s ní pelu poetického. Ještě jednou zajímavostí vynikají práce Stefanikovy, totiž ethnografismem v plném slova toho významu vzatým, jevícím se i v nuancování mluvy lidové.

Náměty k povídkám svým bere Stefanik ze života venkovského lidu, povšechný ton jejich jest ponurý; hluboká znalost národního života, správné pochopení lidové psychy, neobyčejná soucitnost s lidovou bědou — vše to činí ze Stefanika mistra péra a uchvacuje čitatele.

Ivan Semanjuk jest par excellence znalcem Huculů. Huculština, jak ji Semanjuk maluje, není pestrý obzor zachycený za jízdy z okna

vagonu, ne, to jsou klopotné dni materielní nouze, těžké každodenní práce a duševní temnoty. Jako vzorek spisovatelské manýry Semanjukovy může posloužiti povídka jeho „Bělmo". Ojedinělá huculská chajda přitulila se ke stráni jako ptačí hnízdečko; kolem dokola do nedozírna les, k chatě ze silnice odbočuje strmá cestička, jížto denně na výdělek brává se Hucul Timofij. Timofij přiženil se do chaty, a proto musí ženy poslouchati. Hojnosti není. Než nedosti na tom, ještě neštěstí je stihne. Vzali si od žida lichváře krávu na „pasenou", doufajíce, že se aspoň dobře pomějí na jejím mléce, než cizí voli utkavší se s krávou urazí jí roh, Aničce pak, jež chtěla krávy hájiti, zranili oko, jež se potáhne bělmem. Židisko žádá za úhonu krávě způsobenou od nich nekřesťanské peníze: 30 zlatých. Jedinou útěchou Timofejovy rodiny jest, že snad lesní přijme jejich Aničku za pokojnou, což se stane. Rodina plesá, ale autor ne, neboť předvídá, co Aničku i přes bělmo u pana lesního potká.

Michajlo Kocjubinskij representuje v rusínštině ethnografické rozšíření okruhu literárních themat. Autor, ač rodilý Ukrajinec, žil dlouhá leta mezi Rumuny v Besarabii a mezi Tatary na Krymu, a nejenom tam žil, ale také pozoroval a v srdci svém dojmy a postřehy skládal, a teď vybírá z uloženého pravé perly. Z Krymu vybral tyto skvosty: „V putach šajtana", „Na kameni", „Pid minaretami" a z Besarabie: „Dlja zagaljnogo dobra" a „Pe koptjor". Nejhlouběji z nich založena povídka „Pro obecné dobro". To není jenom skvostná malůvka rumunského života v Besarabii, nýbrž zároveň bolestné thema společenských poměrů, vztahu jednotlivce k pospolitosti. Obsah povídky je krátce tento: Za boje proti révokazu zničena úplně vinice Zamfira Nerona a tím hmotně poškozena celá rodina, dosud zámožná a šťastná. Vinohrad Zamfira Nerona byl sice révokazem napaden, ale proč by ho Zamfir měl úplně „vyklúčit", nenahlíží. To zavdává autorovi příležitost, aby z jednotlivého tohoto případu vyvodil tento povšechný dilematický problem: Když jistá pohroma nedopadá na všecky stejně, proč se má jednotlivec obětovati ve prospěch obecného blaha?

Přednosti tvorů Kocjubinského jsou hluboká znalost lidské psychologie a hluboké, nesrovnatelně vzácné porozumění přírodě; v té příčině možná nazvati Kocjubinského povídky skvostnými akvarely.

Ag. Krimskij. Povídky Kocjubinského čerpané ze života na Krymu bezděky literátu ukrajinskému připomínají práce obdobného rázu, a to povídky Krimského ze života syrského. Ač básně Krimského svědčí o jeho neobyčejné vnímavosti pro krásy jižní přírody, v povídkách jeho ze syrského života líčení přírody pramálo ponecháno místa. Autorovi především běží o vystihnutí národopisného charakteru obyvatelstva z okolí Beyruthu. S lehkým humorem vykládá o prázdninách Eliana, žáka beyrutského ústavu jesuitského, o besedách beyruthských dám, o politických táčkách hostů lékaře Gedije, ale vedle toho zmiňuje se o tom, jak tam lidé žijí, se šatí atd. Čtenář musí míti na zřeteli, že Krimskij je slavným orientalistou, výtečným znalcem mohamedánské kultury. V druhých svých povídkách jeví se Krimskij psychologem

prvního řádu nervosně chorobných lidí. Sem spadají jeho povídky „Ta cstož opravdi tut vinen?“ „Ne porozumijut sja“, „Tuapse“.

Ljubov Janovska. Převaha sexualních úvah nad rozumovými city, o čemž tak obsažně jednají práce Krimského jak prosaické tak i básnické, převaha ta vede zpravidla k mylným a lehkovážným názorům ve příčině rodinných závazků. Skvělý doklad o zmatenosti pojmů v té příčině i u vzdělaných osob podává nám Lj. Janovské povídka „Idealnij baťko“. Tak nazývá lékař šlechtice Marenkova, když mu ten vykládá svoje názory o výchovu dětí. „Vy, ideální otče“, praví lékař, „dejte nám co nejvíce takových otců jako jste vy, lidí takových zásad, tak jasných a pevných názorův o své stavovské povinnosti, o své odpovědnosti ve příčině osudu svých dětí, a ani za půl věku zmenší se počet chorobných, zločinných, vůbec nešťastných lidí na čtvrtinu.“ Statkáře Merenkova trápí především vědomí, že svému synovi v úděl dal svou nemoc — padoucnici. „Strašně trapné jest pro otce vědomí, že jest vrahem svého dítěte.“ Ale k podivu Marenkova trápí tyto starosti jen potud, pokud běží o jeho manželského syna Sergije, kdežto o osud Ivana, nemanželského syna, pranic se netrápí. Ano i když Ivan u mlátičky zachvácen jest padoucnicí, Marenkov nechce mu ani pro lékaře ani do lekárny poslat — ať ho zavezou do nemocnice. Inu, různé děti, tedy různé také ohledy k nim!

Z povídek čerpaných ze života vesnického lidu nejlépe podařila se spisovatelce „Smrť Makarichy“, v níž líčí, jaké útrapy má muž s těžce nemocnou ženou hlavně proto, že smrt nejde hned. Stýská si v oči smrti její: Oh! měla Tetjana pracovati, ale neměla umříti! V povídce „Goroďanka“ provádí pěknou parallelu mezi životem na vsi a v městě. Pěknými ukázkami psychologické drobnomalby jsou „Lisničij“ a „Za visokim tinom“.

Modest Levickij. Nehrubá knížečka jeho povídek provanuta je teplým, milým soucitem s lidskými bědami. Hrdiny svoje vybírá autor jednak z prostředí židovského, ze života bídných židů, jednak ze života rusínských sedláků. K oněm patří „Porožnim chodom“ a „Šťaste Pejsacha Leidermana“, k těmto „Dobré dílo Perša Igota“. Nejtragičtější ze všech povídek ve sbírce je „Zločinnica“. Přihlouplou Vasku svede dvorský pacholek, jež porodí mrtvé dítě, ale z obavy před nepříjemnostmi zakope je. Než doví se o tom soud. Oběšle ji. A tu chudera — bere si život.

Posudky.

Foi et Systèmes. Par *E. Bernard Allo O. P.* Paris. Bloud et Cie.

Účel tohoto spisu udává autor na 30. stránce: „Chtěl jsem psáti dílo mír působící, knihu, již bude možno nazvati irenickou.“ Své osobní přesvědčení představuje nám trochu dále: „... osobně jsem přívrženec tradice, thomista, a v biblické kritice nenáležím škole tak řečené liberální“ (str. 60). Kniha sama pak je sbírkou článkův uveřejněných autorem v různých revuích. Mimo úvod obsahuje těchto sedm pojednání:

I. La peur de la vérité. Výborná a vzácná slova, jež zasluhují všestranného povšimnutí, zvláště nahoře. Jasně jsou tu vytknuty posice a vzájemné povinnosti myslitelů-předbojcův i mužů činu; ani ti ani oni nesmí zapomenouti, že práce a úsilí obou jest nutno, že nesmí se tudíž ani kaceřovati ani ignorovati, nýbrž že musí praktikovati vzájemnou snášelivost, založenou na důvěře v pravdu druhého, jako obyčejná snášelivost je založena na respektu svobody druhého. Jen tak může jich úsilí býti plodno.

Nejraději bych citoval celé statě, kdyby to bylo možno. Aspoň něco na ukázku vzácného ducha autorova. „Co zla natropí denně podezřívači a pobuřovači! Nejen proto, že vyvolávají dětinské a beznadějné reakce; jich chybou nad to, že mnozí opravdoví myslitelé, kteří pro sebe dovedli nejeden problem rozřešiti, váhají snad říci ostatním osvobozující slovo, přesvědčeni předem, že budou špatně vykládáni a že jich pokusy vedly by jen ku zvětšení chaosu, v němž náboženská přesvědčení naší ubohé společnosti se rozpadávají jedno po druhém. Jsou pak — a kolik jich jest! — u nichž nedostatek zevnější odvážnosti je spojen s vniternou paralysující bázlivostí, již vinni jsou zase pobuřovači; duchové tohoto rázu neodvažují se již přemítati ani se poučovati o své víře, bojíce se, že shroutí se jim v prach, jakmile by ji zkoumali. Konečně mezi horlivci, kteří vidí, že všechno jich dobývačné úsilí se láme o řadu tajemných a neviditelných překážek, kolik z nich přijme prostě situaci tak, jak je! ... neusilují již dobývati, nýbrž prostě zachovati to, co mají... Jsou tu i optimisté, jež tato situace neděsí, kteří ji shledávají dobrou, normální... Možná. Nicméně jest i pravda, že tyto bratrské konflikty by byly mnohem méně bolestny a plýtvaly by méně živoucími silami, kdybychom zachovávajíce duševní směr, z něhož druh našeho zaměstnání činí druhou přirozenost, pracovali a se snažili, abychom porozuměli, lépe pochopili a ocenili duševní směr, jenž jest druhou přirozeností u jiných. Nad to naše boje byly by méně pohoršlivy pro lhostejné, vlažné a pokoušené, kteří jsou jich diváky. Ukázali bychom se lepšími žáky Evangelia... Tak nechť každý oplývá ve svém smyslu, je toho třeba, nechť však nezapomíná, že jeho smysl nevyčerpává smyslu pravdy. Křiky, žaloby, a to často špatně odůvodněné, ukvapená a nekompetentní odsouzení nepřivedou bratrů kráčejících jinou cestou k našemu způsobu nazírání. Spíše bylo by třeba: 1. Abychom

se přesvědčili, že žádná pravda nikdy není nebezpečna pro toho, kdo ji dobře chápe, a že mužové svědomí, vědy a víry mají právo s veškerou odvážností se pouštěti do svých bádání, jen když se podrobují dřívějším a v budoucnosti možným rozhodnutím Církve. 2. Abychom jako princip stanovili oprávněnost a nutnost délby práce.“ (67.)

II Penser pour vivre; kritika Laberthonnièrova díla „Réalisme chrétien et idéalisme grec“, jemuž se vyčítá, že dokazuje naprostý rozpor, nesouvislost myšlení řeckého a myšlení křesťanského. Co se nás týče, souhlasíce s Lemariéem, neřekli bychom, „že křesťanství adoptovalo řecký ideál povznášejíc a rozšiřujíc jej“ (97), spíše uznali bychom s Laberthonnièrem, že křesťanství řecký ideál přeměnilo vlévajíc mu nový princip, který dosadil za Aristotelovo veliké X židovsko-křesťanský pojem Boha-Otce, Boha živoucího, nás milujícího, o nás se starajícího. Bůh řecké filosofie, „čirý kon“ nebo νόησις νοήσεως není proto pro nás nikterak, jak Allo myslí, „obrys“ (99) Boha Evangelia; přednost dáváme Laberthonnièrovi, který dí, že řecká logika poskytla křesťanství slovník, své „vyjadřovací prostředky“, ale ne svůj základ.

III. Extrinsécisme et Historicisme zabývá se článkem Blondelovým „Histoire de Dogme“. Tato dvě jména značí dle autora (104) dvě nebezpečné tendence: *a)* jedna konstruuje veškeru náboženskou historii na plánu diktovaném výlučně pohodlnostmi učení o dogmatě, ač historie, která skytá dogmatu důvody našeho věření, je na tomto stanovisku přirozeně a logicky předchází; *b)* druhá umenšuje, ano potlačuje dogma vpádem historické kritiky tak autonomní, že její požadavky byly by v základě nesrovnatelny s faktem jakéhosi rozeznatelného zjevení. Obojího nebezpečenství tradicionelní apologetika, jak autor dokazuje, dovede se vystříci.

IV. A la recherche d'une définitive du dogme jest odpověď na anketu francouzského filosofa Le Roy. Allo uzavírá: 1. „Dogmata jsou proposice buď ryze spekulativní, buď v přímém vztahu s historií, jež doktrinální autorita ukládá víře křesťanů, jako proposice vyjadřující pravdy, jichž objektivita jest nabyta pro trvání a rozvoj duchovního, Kristem na zemi přineseného života. 2. Tyto proposice, vyjadřují-li fakta viditelného světa (panenské početí, vzkříšení), je třeba bráti doslovně, ne vždy dle technického a podružného smyslu výrazů, nýbrž dle jich obvyklého a původního smyslu. Vyjadřují-li fakta věčnosti nebo neviditelného světa, mají smysl intellektuelní, positivní, ale temný, poněvadž smysl ten jest jen analogický, ne stejnoznačný v běžném smyslu těchto výrazů. Dogmatické definice tak nekladou prostě rozumu problemy, ony dávají těmto problemům počátek rozřešení, dostatečné pro naše duchovní potřeby přítomného života, počátek, který může ostatně stále růsti, než nikdy tu tak nevzroste, aby potlačil tajemství.“ (181—182.)

V. Trois conceptions philosophiques du dogme chrétien probírá kriticky trojí různé filosofické pojetí dogmatu: symbolismus, dogmatismus a analogismus. Allo dává přednost analogismu. „Symbolismus a dogmatismus značí mu etapy k pojetí třetímu, k analogismu;

jich směřování se však zastavilo tu ve jménu historické kritiky, tam ve jménu kritiky filosofické, a podle nás zastavilo se příliš brzo. Analogické a tradicionelní pojetí nekompromituje ani kritiky ani ohnivého a harmonického rozvinutí mystického života.“ (219.[1])

VI. Germe et ferment. Autor míní, že srovnání s kvasem lépe označuje rozvoj křesťanské víry než obyčejné srovnání se zárodkem. Pěkná a bystrá kritika theorií Loisyho a Harnacka.

VII. Y-A-T-il un catholicisme ésoterique? Ne; „neboť věříme přesně to, co věří nejpokornější z našich bratří, když zná svůj katechismus.“ (283.) „Není ani esoterismu ani exoterismu v našem náboženství. Jsou jen katolíci více méně dokonalí a více méně důslední. Duševní představy jediného ideálu jsou u jedněch zvětralejší, u druhých zjasněnější; nauka však jest jako předmět neměnitelna.“ (301.)

Po tomto stručném podání obsahu této knihy podepisujeme, co jistý recensent o ní napsal: „Allova kniha jest jedna z nejlepších a nejplodnějších, jež byly napsány o celku trnitých otázek současné apologetiky.“

L'Optimisme de Schopenhauer. Par *St. Rzewuski.* Paris. Alcan.

„These hájená v této knize bude asi kvalifikovaná jako paradoxní a libovolná“, píše autor na str. 19, a skoro bychom mu dali za pravdu, myslíme-li na Schopenhauera, hlasatele pessimismu. Než „tato these“, píše autor dále, „našla četné obhájce mezi nejznamenitějšími kritiky současného Německa: každý z nich měl odvahu užíti jako my tohoto slova optimismu, jež zdá se lehkým žertem a nevhodností, když je applikujeme na autora Aforismův o moudrosti v životě. Všichni však více méně uznali v jeho obrovitém a někdy si odporujícím díle i existenci positivních prvků, motivů víry a naděje, vyznání eudemonistické víry, což vše my v této práci jen s větší přesností a zhrdáním přejatých mínění a klassických definicí pořádáme. Rádi bychom krátce shrnuli dojem, který v nás vzniká z kritického ocenění, jehož předmětem byla Schopenhauerova nauka v přerůzných zemích. Velmi často kritikové, nejsouce si toho ani vědomi, činí Schopenhauera zodpovědným za intransigeantní theorie, jež jistí z jeho fanatických stoupenců s výlučností všech sektářův — a ti bohužel jsou ve filosofii jako ve všech oborech lidské činnosti — vyvodili z jeho principů. V tomto bodě jsou význačny především: filosofický system metafysika Mailändra a Hartmannova filosofie bezvědomého. Jak u Mailändra tak u Hartmanna lidské vědomí, přese všechen talent autory vynaložený, klopýtá a naráží na nebezpečné chimery — jak zbytečné! — komické sebevraždy, naprostého zničení Bytí, absolutní nicoty, chimery, proti nimž jasný a kousavý genius se každé doby vzpíral potajmu, i když nám kázal nejvyšší odpírání a odříkání. Právě Schopenhauer, jestli zahrnut bolestmi při pohledu na srdcelomné divadlo všeobecné bolesti, neuniká-li jeho zraku nižádná z běd tohoto světa, jestli uděšen existencí, nechce jí navždy zničiti, nýbrž

[1]) Zdá se, že radikální rozlišení, jež provádí autor mezi »symbolem« a »analogií«, není oprávněno.

zušlechtiti, zčistiti, vésti k lepší budoucnosti a k opravdové radosti, jejíž možnost chápe v lůně Nirvany, nejvyšší to formy Bytí, realisovaného a vítězícího Ideálu. Schopenhauer bojí se, hrozí se a zhrdá naším nynějším životem ubohým, bidným a ošklivým, ne nenávidí pojmu Bytí o sobě, a nedosti dovedli bychom toho opakovati: co s tak tragickou výmluvností káže, toť zničení našeho ohavného života, porobeného efemérní představě a nenasytné, stále neukojené vůli, ne však naprosté zničení Skutečnosti. Positivními prvky, které jsme vytkli v jeho nauce, kultem, jejž přisoudil geniu Umění, Ctnosti a Odříkání, tento velikán nechává ubohému lidstvu možný východ, označuje mu přístav útočiště a osvobození, klade základy nauky obrození a znova nabyté životní síly. Jeho filosofie není tudíž absolutní, krutý, neplodný, nenávistný a podmínkám životním nepřizpůsobitelný nihilismus, jak mu učí Ed. Hartmann a zvláště Mailänder. Vroucí dech Soucitu, veliké světlo mystické naděje ji oživují a před ní otevírají bronzové brány Budoucnosti a Věčnosti. Tato filosofie zůstává naukou života stejně jako nauka vznešeného Mistra čistého rozumu.“ (22.)

Těmito slovy samého autora seznamuje čtenáře s obsahem této dozajista pozoruhodné knihy. O tom, že by v nauce „Shakespearea pessimismu“ nebylo positivních prvků, že by mezi paradoxy a plamennými revoltami Schopenbauerovými nebylo plodných principů, které přečkávají jeho nihilismus, kdo by o tom pochyboval? A autorovi této knihy děkujeme za to, že nám je vyhledal a ukázal nám mistra po jiné, ne méně zajímavé stránce. „Pro nás“, pravíme s autorem, „tyto prvky optimismu nalezené v nejtragičtější z nauk negace mají neocenitelný význam“ a jsou nesmírného dosahu i po stránce apologetické; neboť „pessimismus došlý svého vrcholu, integrálního rozvoje svých principův a svých premis, jest nucen uznati existenci onoho positivního principu nedefinovatelného štěstí, oživující radosti a příznivého tvrzení, jehož ontologickou a rozumovou možnost tak tvrdošijně popíral.“ (141.)

Doplnění díla započatého Kantem a Schopenhauerem bylo by si věru přáti; v jakém směru, o tom dočítáme se v 7. k. „Essai d'une philosophie eudémoniste“, kde autor nám slibuje práce z tohoto oboru. Neopomeneme na ně svého času upozorniti; dnes každému obdivovateli Schopenhauera doporučujeme si pročísti dílko, o němž jsme právě referovali. *V. Lankaš.*

Die katholische Moral in ihren Voraussetzungen und ihren Grundlinien. Ein Wegweiser in den Grundfragen des sittlichen Lebens für alle Gebildeten. Von *Viktor Cathrein S. J.* Freiburg i. Br. 1907. Herder'sche Verlagshandlung. Cena 6 M.

Více než na jiná odvětví literatury theologické má duch doby vliv na spisy apologetické jak co do jejich obsahu tak i tendence. Přinášíť každá doba nové útoky proti církvi. Za našich dnův obrací se útoky tyto mimo jiné zvláště proti křesťanské morálce. Spolky pro ethickou kulturu, které z počátku měly jen těm, kdož postrádají náboženských

základů pro svůj život, náhradu poskytnouti za tyto základy, ukazují vždy více protináboženskou svoji tendenci. Prakticky jeví se toto smýšlení tím, že vždy hlasitěji ozývá se volání po „volné škole“, to jest po škole, v níž by beznáboženské vyučování nahradilo vyučování náboženské. O křesťanské morálce tvrdí se, že vyhýbá se světu, kultuře, že pohrdá tělem a životem, že touží jen po odměně. Těmito a podobnými výtkami má býti snížena ve prospěch morálky čistě filosofické. Krásnou a účinnou apologii morálky katolické proti těmto a podobným útokům podává P. Viktor Cathrein ve spise přítomném. Poněvadž však morálka křesťanská netvoří světa uzavřeného. isolovaného, nýbrž úzce souvisí s celým názorem světovým a z něho vyrůstá jako strom z půdy a kořenů, proto pojal autor i tento názor do kruhu svých úvah a odůvodňuje jej. Tím stal se spis stručnou apologetikou křesťanského názoru světového vůbec a křesťanské mravouky zvlášť.

Autor vede čtenáře postupně k svatyni katolické morálky. Nejdříve v první části seznamuje jej s původem, podstatou a konečným cílem člověka, a to výlučně se stanoviska přirozeného rozumu.

Po té v dílu druhém vysvětluje, že možno jest ještě vyšší poznání, než rozum je poskytnouti může, a to nadpřirozeným zjevením. V této části podán je také zejména krásný výklad nauky o božství Kristově, o církvi a jejích vlastnostech.

Když byl autor takto položil pevné základy, přistupuje k jádru pojednání svého a podává v dílu třetím základy katolické morálky. Pojednává o cíli člověka s hlediska křesťanského a o překážce dosažení jeho, o hříchu, oceňuje zákon přirozený a ukazuje, že tři fundamentální ctnosti, víra, naděje a láska, jsou první a nejdůležitější úlohou řádu mravního. Víra, osvěcujíc rozum, poučuje nás o nadpřirozeném cíli a cestě k němu, naděje a láska spojují vůli naši s Bohem, konečným cíllem naším. K tomuto výkladu druží se pojednání o povinnostech k Bohu, k bližnímu a k sobě a o nejdůležitějších povinnostech stavovských. Dvě nejbližší hlavy věnovány jsou vlastnímu obhájení mravouky křesťanské. Zde autor odmítá především výtku, že morálka křesťanská spočívá na principu heteronomie, kdežto prý pravá morálka musí vycházeti z mravní autonomie. Autonomie, tak ukazuje, jest v základě svém setřesením a zavržením každé autority nad člověkem a vede důsledně k principu anarchismu a ničí také v zásadě každé pravé náboženství. Proti výtce s předešlou úzce souvisící, že křesťanství ničí osobnost člověka nebo aspoň překáží jí ve svobodném rozvoji, spisovatel dokazuje, že pravá „ethická osobnost“ v životě lidském spočívá jen v plnění přikázání božích, především velikého přikázání lásky k Bohu a bližnímu. Kdo si věrným a vytrvalým plněním svých povinností osvojí mravní ctnosti, jest v pravdě osobností velkou, úctyhodnou. Toť důvod úcty, kterou vzdáváme člověku mravně vysoko stojícímu i v rouchu žebráka. Proti další výtce, že katolická morálka přikládá cenu jen zevnějším dobrým skutkům, ukazuje autor, že dle nauky katolické zevnější dobré skutky mají jen mravní cenu, vycházejí-li z pravého vnitřního smýšlení. Dle

nauky Kristovy má býti láska k Bohu a bližnímu základním tónem celého křesťanského života. Proti oblíbené námitce konečně, že prý katolická morálka pohrdá světem, ukazuje P. Cathrein, že křesťanská morálka jen na pravou míru uvádí cenu statků pozemských a tím nás chrání před jednostranným, přepjatým jejich přeceňováním. Křesťanství nepřekáží však nikterak vážiti si statků pozemských dle jejich pravé ceny, jak dokazují také jasně dějiny. Po té autor odmítá ještě tak zvanou nedvislou morálku, čili morálku bez náboženství a ukazuje, že netoliko vlastní morálka křesťanská nutně souvisí s náboženstvím, nýbrž i morálka přirozená. Neboť rozumíme-li náboženstvím souhrn povinností, jež nám přirozený zákon mravní ukládá, jest náboženství podstatnou částí morálky. Kromě toho čistě lidská morálka postrádá pravého závazku Morálka od Boha a náboženství nezávislá nezasluhuje vlastně ani jména morálky. Poslední kapitola jedná o svědomí a povinnosti svědomí poslouchati a pěstovati.

Spis Cathreinův napsán je řečí jednoduchou, ušlechtilou a krásnou, s takovou silou přesvědčení a s takovou logikou, že čtenář dobré vůle pravd vyložených odmítnouti nemůže. Působí přesvědčivě netoliko na rozum, nýbrž dotýká se i strun srdce. Každý čtenář jeho bude bez odporu naplněn obdivem a radostí nad imposantní budovou křesťanského názoru světového.

Erinnerungen eines Konvertiten. Von *Dr. Krogh Tonning.* Trier 1907. Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei. Str. XIV a 462. Cena 3 M. 20 Pf., váz. 4 M.

„Vzpomínky konvertity“, pod tímto na pohled nepatrným titulem podává známý norský konvertita a theolog Dr. Knut Ansgar Krogh-Tonning (narozen 1842) krásnou, dojemnou apologii církve katolické. V prvních kapitolách líčí dobu svého dětství a mládí, studií na gymnasiu a universitě, v dalších pak dobu svého života v úřadě a důstojnostech. Zajímavými jsou tu zvláště různé charakteristiky čelnějších mužů protestantských a katolických nové doby, s kterými se autor na svých cestách seznámil. Útěchou a radostí naplňují při četbě také zprávy o tak mnohých osobnostech v protestantismu zrozených, které jevily pravé křesťanské smýšlení, jako na př. i matka Krogh-Tonningova, tak že mimoděk dospíváme k přesvědčení, že duše křesťanská tam, kde kultura neotrávila ještě mravů, je přirozeně katolickou (naturaliter catholica), a že v krajích severních ještě mnozí jsou mezi protestanty, kteří žijí v dobrém přesvědčení o pravosti protestantismu. Pozoruhodný je také úsudek autorův o Möhlerově „Symbolik“, která naň mezi spisy polemickými svým jasným výkladem, prostotou a klidem v pravdě vědeckým zvláště mocně působila.

Než to vše není věcí hlavní. Tu dlužno spíše spatřovati v líčení postupu, kterým se brala jeho konverse. Ponenáhlu, a to hlavně vlivem přirozeného rozumu, nepřetržitého studia, zejména církevních Otců, probouzely se v něm pochybnosti v příčině mnohých základních nauk protestantských. Protestantský pojem církve jevil se mu příliš nedo-

statečným, střízlivým, sesvětštělým, rozředěným; nezamlouvala se mu též nauka o sola fides, neboť jevila se mu spíše principem smrti nežli života. Dospěl dále k poznání, že protestantismus zavrhnuv svátost pokání, velkou utrpěl škodu. Proto sebral „Církevní svědectví o absoluci" a uveřejnil nejprve v řadě článkův a roku 1881 v samostatné knize, aby dokázal, že absoluce, t. j. pokání, podstatou, božským původem, důstojností a nutností stojí na témže stupni jako křest a svátost oltářní. Ano odvážil se již tehdy napsati: „Odstranění absoluce bylo by činem rovněž tak odvážným a pohoršlivým, jako odstranění křtu nebo svátosti oltářní." Vždy také jasněji poznával, že církevní obec nemůže býti vybudována jen na zásadě Bible již z té příčiny, poněvadž Bible jest mladší nežli církev, a že proto třeba i autority a tradice. Z té příčiny také jak v kázáních, jež měl jako pastor lutherské státní církve, tak i v literární jeho činnosti vždy více probleskovaly nauky a ideje katolické a vždy více poutaly jej problemy, jež byly rozhodnými pro otázku církevní. Směr katholisující nejevil se však u něho pouze jen v theorii, nýbrž i v praxi. Vždy větší jevil náklonnost k úkonům církve katolické, jako na př. k postu. Od mnoha let před konversí modlíval se také Zdrávas Maria, podobně zamlouval se mu i brevíř a z jakéhosi neodolatelného pudu modlil se i za zemřelé. Pouti, nad nimiž protestanté tolik se horší, zdály se mu odůvodněnými v Písmě a projevem náboženského ducha. Jasně jevila se mu nedůslednost prvotního protestantismu, která je tak na jevě, že žádný theolog protestantský nové doby nebude hájiti zkostnatělého lutheranismu.

Při tom Krogh-Tonning nechoval snad předsudků ve prospěch staré církve. Naopak snažil se až do nejzazších mezí hájiti lutherskou státní církev a svoje postavení v ní. Zvláštním dojmem působí na nás, pozorujeme-li, jak blízko mnohdy dospěl k pravdě katolické již dlouho před svou konversí, jak však v posledním ještě okamžiku opět zabočil a umělými konstrukcemi obtíže překonati se snažil, které jej chtěly vypuditi z konfesse, jíž náležel rodem, vychováním a úřadem.

Ježto však přesvědčení o bludnosti protestantismu stále více v něm se upevňovalo a rostlo, nemohl déle srovnati se svým svědomím, aby v něm zastával církevní úřad, a proto odhodlal se po 33leté činnosti roku 1899 poděkovati se, ač veliké bylo mu přinésti peněžité oběti a těžkým bylo mu rozloučiti se s obcí, jež si ho tolik vážila. Následovala doba samoty, vážného a dlouhého studia a modlitby. Rozhodnutí návratu do lůna církve katolické konečně uzrálo a se uskutečnilo v Aarhusu 13. června 1900. Tichý klid uhostil se v duši jeho, přístav byl dosažen, klidný přístav po boji venku, kde moře a vlny hučí.

Slavný konvertita, jenž před návratem svým bohatou rozvíjel činnost literární, pokračuje v ní a vydal řadu spisů jazykem německým, tak že v uznání zásluh byl roku 1905 od římské kongregace pro studie povýšen na čestného doktora theologie.

Se živým zájmem pročte čtenář tyto vzpomínky psané tónem ušlechtilým, klidným, irenickým. Upevněn ve víře a v lásce k církvi katolické odloží knihu, aby znova k četbě její se vrátil.

Das Deutsche Zentrum. Von *Martin Spahn.* 5. Bd. Aus Kultur und Katholizismus. Mainz 1907. Verlag Kirchheim und Cie. Cena 1 M. 50 Pf.

Dr. Martin Spahn, známý již jinými pracemi, zejména o Lvu XIII, podává v přítomné studii nejprve historicko- a právně-filosofický obraz o německých politických stranách před vznikem centra (I. odst.) a líčí pak v odstavci II. vznik centra katolického německého jako strany politické. Vznik jeho spadá do roku 1870, kdy krátce před prohlášením dogmatu o neomylnosti papežské protiva mezi katolickým a liberálním názorem světovým stávala se vždy prudší a v německém sněmé vládnoucí strana národních liberálův „ultramontánům" vypovédéla boj bez milosti a odpočinku, šířic za tím účelem státně-právní theorie, které s podstatou katolicismu nedají se sloučiti, bojujíc proti papežství a koncilu, podporujíc odlučující se od církve starokatolíky a tvrdíc, že dogma papežské neomylnosti nedá se spojiti se státně-občanskými povinnostmi. Že nálada katolíků nebyla za takových okolností liberálům příznivou, je samozřejmo. Katolické hnutí v době koncilu povznešené pomýšlelo proto utvořiti parlamentární zastoupení, které by proti přemoci národních liberálů zastávalo se katolických ideálův a proti nepříznivým zákonům vystupovalo. Popud dal Petr Reichensperger článkem ze dne 11. června 1870 uveřejněným v „Kölnische Volkszeitung", v němž žádá, aby vzhledem k nastávajícím volbám katolické obyvatelstvo pruské utvořilo spojující středisko společného volebního programu. Jako základní body navrhoval: 1. Zachování samostatnosti pruskou ústavou zaručené ve správě záležitostí jejich. 2. Odmítání všech snah proti konfessionelnímu rázu vyučování školního obrácených. 3. Zachování federativního rázu severoněmeckého spolku. 4. Decentralisaci správy. 5. Snížení finančních břemen. O provolání Reichenspergerově rokovalo shromáždění katolického spolku Porýnska a Vestfalska na počátku července v Essenu a zásadně je přijalo, připojivši jen, že má býti hájen křesťanský ráz manželství. V říjnu následoval pak vestfalský volební program, který v podstatě souhlasil s programem essenským, kladl však větší důraz na vyrovnání zájmů kapitálu a majetku pozemkového, jakož i kapitálu a majetku pozemkového s jedné a práce s druhé strany, zachováním a podporou silného stavu středního v samostatném občanském a rolnickém stavu. Počet poslanců do zemského sněmu v listopadu zvolených přesahoval půl sta, kteří na návrh Savignyho a Augusta Reichenspergera utvořili stranu, jíž dán název centrum. Programem svým centrum stanovilo: 1. Základní ráz říše jako spolkového státu má býti zachován. 2 Má býti dle sil podporováno morální a materielní blaho tříd lidových: má býti usilováno o záruky občanské a náboženské svobody všech příslušníků říše a zvláště má býti chráněno právo náboženských společností proti zákonodárství. Windthorst k centru hned nepřistoupil, podepsal však roku 1871 provolání pro volby do říšského sněmu jako úd presidia a převzal veslo politiky centra do svých rukou roku 1874, krátce po nových volbách, kdy již centrum čítalo 93 mužů. V dalším postupu líčí autor postavení centra k Bismarkovi a spolupůsobení centra na říšské politice

od let osmdesátých do našich dnů. Není nám třeba sledovati dalších výrodů, tolik jen poznamenáváme, že autor vystupuje proti obyčejnému názoru, jakoby býval Bismark odhodlán při návratu z francouzské války k boji proti Římu a že, poněvadž chtěl bojovati proti Římu, vystupoval i proti centru. Spahn tvrdí naopak, že kancléř vystupoval nejprve proti centru a vedl pak liberálům k vůli boj kulturní. Zajímavý je také obsah rozmluvy Windthorstovy s Bismarkem 14. března 1890 (před propuštěním kancléře), jejž autor zde na základě osobního sdělení Windthorstova vůdci centra P. Spahnovi uvádí.

Essayi Spahnově nelze upříti zajímavosti. Zevnější politika, ústava, správa, otázky hospodářské a socialní, duchovní život, vlivy kurie atd., vše jeví se tu ve velké souvislosti. *Dr. J. Samsour.*

*

Hlasy katolického spolku tiskového. R. 29. č. 2. *Alois Dostál*, **Unesené dítě a jiné povídky**. V Praze 1908.

V prvé povídce zobrazen jest intelligent, milující venkov a jeho obyvatele láskou, jaká má býti. Uchyluje se v prázdninách na venkov ne z mody, ale z lásky k němu, neroznáší peněz ze sportu po cizích krajích, které jsou právě v modě, vyhýbá se místům reklamou vychvalovaných, ale ve skromných a prostince milých našich vískách hledá svého osvěžení a pomahá dle sil svých svojí intelligencí venkovským svým sousedům a známým. V povídce vylíčen jeden takový pobyt, při němž naskytne se krásná příležitost osvědčiti ušlechtilý cit lásky k bližnímu při pátrání po dívence komedianty unesené.

I ostatní tři povídky mají velmi poutavé sujety a zároveň i poučné. „Raněná srdce" líčí stará léta sklamaných rodičů. Na sebe nepamatujíce, věnovali všechny své síly i skrovný majetek pro svoje děti. Vděku se nedožili, jsou dětmi zapomenuty a tráví na sklonku života smutné dni v chudobinci, smířeni s osudem a za děti v modlitbách. V „Zazobané výměnkářce" velmi případně jest osvětleno, kterak rostou pověsti o bohatství některých starých lidí, ač soudný pozorovatel jejich lichost vypozorovati by mohl z dobročinnosti jejich. Povídka „Mrzáček" ukazuje, jak užitečný a šlechetný úděl může býti vyměřen i ubohým, nešťastným, jimiž lidé pohrdají.

Povídky jsou psány úsečnou, koncisní formou a čtou se plynně a příjemně.

Přítel domoviny. R. 24. sv. 9. **Klapy — klepy — klap.** Kratochvilné ohlasy ze starého mlýna. Vyvolal *Václav Patejdl.* Nakl. Ed. Beaufort v Praze 1908.

Libuše, matice zábavy a vědění. R. 37. č. 6. **Dvojí sukno.** Vojenské humoresky a povídky. Napsal *Archleb Luděk.* Nakl. F. Šimáček v Praze 1907.

Humor je vzácné koření, které neroste vždy a všude. Jsou však jistá místa a stavy, kde tradicionelně se mu dobře dařívá: mlýn a život vojenský.

Pan Patejdl načrtal v pěti humoreskách několik veselých příběhů, v nichž správně nehledá vzbuditi veselost slovními hříčkami, ale komičností příběhů samých i dovedným seskupením jednotlivých momentův. Aprilový žert „Za tvrzením“ je z nich nejzdařilejší.

Již více slovního humoru a situací jen uměle skládaných obsahuje knížka druhá.

Mezi humoresky „Osudný manévr“, „Na stráži“, „Husaři, malované děti“ přimísil p. Archleb povídky vážného rázu, některé i velmi tklivé, a zpestřil tak svoji knihu, v níž úsměv i pláč letem se střídají. Zejména charakteristická jest povídka „Puška číslo 93“, obrázek, jak z bezohlednosti a neuznalosti představených vplíží se v život nevinného neštěstí.

Kus autobiografie a vzpomínek z nejútlejšího mládí umístil v nejdelší povídce „U dědečka“, v níž smích a nápady dětské groteskně stojí vedle drsných a hrozivých událostí válečných roku 1866.

Obě knížky možno jako dobrou levnou četbu doporučiti.

Levná illustrovaná knihovna. Sv. 6. *Čeněk Tonder,* **Patero historických povídek.** Nakl. E. Beaufort v Praze 1908.

Matice lidu. R. 42. č. 3. **Naše staré obrázky.** Napsal *Fr. Dvorský.* Nakl. F. Šimáček v Praze 1908.

Po výborných pracích Třebízského a Jiráska jest velmi těžko dobýti si v naší literatuře vavřínů povídkou a románem historickým. Požadavky jsou příliš vysoké, nežli aby je mohly uspokojiti obrázky tak chudé jako jsou některé v knize p. Tondra. Povídky „Zdena“, „Elška“, „Anna“ — zvláštní záliba pro sujety historických povídek s nehistorickými postavami ženskými — jsou příliš kusé a neorganicky přivěšené na historické události, než aby mohly více upoutati. Lépe se autoru dařilo v ostatních dvou povídkách „Uherská výsluha“ a „Na Turka“, kde postavil se na půdu prosté povídky, která dává jen kolorit minulých věkův, a jež jsou ucelenější.

Je tudíž mnohem vděčnější vyvažovati přímo z archivních památek jednotlivé příběhy a odívati je v roucho povídek, jako činí p. Dvorský v pěti povídkách jmenované knihy. Tu zábavnost a originelnost příběhu samého dovede dodati povídce zajímavosti, která vhodným užitím starých výrazů, vazeb a zabarvení mluvy se může ještě zvýšiti, jak se to v druhé knize zdařilo. Možno ji s uspokojením přečísti a doporučiti.

—f—

Ze života náboženského.

Vážnosti a významu nabyl pražský sjezd katolický svým zdařilým manifestačním rázem a svou nad očekávání hojnou účastí. Program sjezdu byl sice hojný, referáty byly účinné a nebylo otázky poněkud důležitější, aby se jí sjezd nebyl dotkl. Ale v resolucích a stanovisku jejich přece síla neležela. Stanovisko ostatně většinou samozřejmé a srozumitelné. Mnohé otázky a mnohá hlediska dlužno dokonce odstaviti mezi zastaralá, nijak neaktuelní, nebo životem samým vyřízená. Ale to se stává i sjezdům jiných stran a jiných národův a není nic zvláštního. Vždyť nemožno programovou práci nechávat jen na sjezdy. Ona se musí vyřizovati stále a právě teď přišel sjezd po takovéto vyřízené periodě (po volbách, po agitaci o školu a o rozvod). Také německé sjezdy bývají teď už pouhými manifestacemi, jež zdůrazňují stanovisko před tím vůdci nebo tiskem nebo užšími sjezdy, stranou parlamentární či jinak zaujaté. I takovéhoto zdůrazňování časem třeba: třeba ho pro svoje i pro cizí. A tím byl též i pražský sjezd. A doufáme, že takovými budou i další sjezdy. Bylo by to tím potěšlivější známkou rozvinutého života katolického, jenž od sjezdů nebude očekávati ani nových stanovisek, ani informací, ale jen posílení a vzpružení.

Upadají katolické sjezdy uherské. Nedávný sjezd pešťský už neměl ani toho dřívějšího nadšení, ani té chuti, ani toho závodění mezi stavy: klerem a laiky. Politikou, do níž katolická lidová strana přibrána, unaveni a zklamáni, křesťansko-demokratická hesla dřívějška odstavena a potracena, bojem o autonomii, jenž se stal bojem uvnitř, mezi hierarchií a lidem, znechuceni. Katolicismu uherskému schází též upřímnost národnostní. Po nedávném pokusu rovnoprávností přivábiti na sjezdy i jiné národy uherské, ustal v této snaze, protože jí neuměl provésti. A dokud nepodaří se mu spojiti i ostatní národy (a zvláště Slovany a Rumuny), nebudou míti sjezdy a celé hnutí katolické v Uhrách velké ceny.

Jedna z největších manifestací katolických našeho věku vůbec byl eucharistický sjezd londýnský. A nejen divno, ale právě významno je to, že sjezd konán v městě většinou svou nekatolickém. Účastí celého světa a zvláště vysláním legáta papežského kardinála Vannutelliho sjezd povýšen na projev nejen celé Anglie, ale celého katolického světa. A byl jím v největším městě světa lépe a opravdivěji, než by jím dnes byl na příklad v samém věčném městě Římě. Řím by dnes nebyl schopen tak imposantního projevu katolického, jakým se projevil Londýn. Historie lidská má jistě divné a zajímavé episody.

Druhou diecesní synodu konal se svým klerem kníže biskup lublaňský Dr. Antonín Jeglič. První před pěti lety, po prvním skončeném pětiletí biskupství svého, druhou teď po druhém. Synoda byla z polovice poradou, z polovice duchovní cvičbou. Tuto částku práce na sebe vzal Dr. Aug. Rössler z řádu božského Vykupitele, v šesti přednáškách probrav všecky stupně a případy statečnosti knězovy.

Pracovní část synodální měla čtyry oddíly: kancelářský, majetkové správy, služeb božích a katechese. Po pěti dnech prohlášeny dekrety a úradky přijaté a synoda skončena holdem papeži a císaři. Účastnilo se jí na 400 kněží. Diecese lublaňská je dnes v Rakousku asi nejčilejší a nejurovnanější diecesí. Ale také co do výsledku této práce žádná jiná se jí v Rakousku dorovnati nemůže.

*

O katolickém sjezdu pražském založeno konečně sdružení katolické intelligence, jehož založení usneseno už přede dvěma lety na sjezdu katolické moderny v Přerově. Sdružení intelligence chce se presentovati jakožto intelligence laiků katolických, a proto v předsednictvu na výslovnou žádost kněží zasedají sami laici katoličtí. Lidé v čele sdružení stojící jsou chvalně známi dosavadní organisační a spisovatelskou činností v táboře katolickém. Jsou to lidé vzbuzení našim mladým ruchem posledních 10 let. I když ruch ten sám jako kněžský modernismus uložil se asi u nás po encyklice Pascendi sám do hrobu, přece zůstává po něm dobrá setba na všech stranách. A ta získaná a přivábená intelligence je tak dobrým a positivním ovocem ruchu toho, že z ovoce toho možno souditi na jeho upřímnost a nevinu, přes různé ty mladistvé přestřelky, jaké mu sem tam vytýkány.

*

Koncem srpna sešli se v Záhřebě bohoslovní pracovníci slovinští a charvatští, aby ustavili se ve společné sdružení jihoslovanských katolických bohovědců. Sdružení bude míti jedním z účelů pracovati pro ideu sjednocení církví západní a východní. Ze sdružení vyjdou obě strany jistě posíleny, jak charvatská tak slovinská. Obě i dosud v práci a snažení tak si byly blízké, že i dosud pracováno většinou společně. Sdružení jest rovnoprávné pro oba národy. Také Srbi a Bulhaři, pokud jsou katolíci a sjednocení náchylni, do něho pozváni. Jen z Bulharska však delegát vyslán. Bude-li se ve smíru a jednotě pracovati o získání obou druhých větví, snad i ony se později přikloní.

*

Zvláštní „svobodnou“ volbou dosazena pravoslavné srbské církvi nová hlava její, patriarcha karlovický. Srbská církev zalitavská má svou autonomii a spravuje záležitosti se školou a kostelem souvisící svobodně usnesením svého církevního sněmu a jeho výboru. Do sněmu z laiků, jichž jsou dvě třetiny členů sněmovních, konají se volby všeobecným (rodinným) právem volebním a obráží se ve skupení sněmu celý život politický srbského národa v Zalitavsku. Nyní ze 76 členů sněmu náleželo jich 42 straně radikální, která zaujímá ve správě církve to asi stanovisko, jaké by zaujali naši lidovci a pokrokáři, kdyby o ní měli co rozhodovati. Nestaví se sic nepřátelsky proti církvi samé, poněvadž církev jest jediná národní moc, která lidu srbskému zbyla v cizím tělese státním. Ale za to škorpí se neustále s klerem a jmenovitě s vysokou hierarchií, jíž stále v majetkové správě mají co vytýkat a závidět. Ovšem ve správě jmění v srbské církvi bylo co vytýkat. Není proto divu, že radikální strana měla ve svých řadách i popy a

na konec i biskupy. Zvláště vršecký biskup Zmejanović vedl stranu tu v boji proti minulému patriarchu Brankovići. Patriarchie srbská vládne ohromnými statky, jež jsou k osobním službám patriarchy určeny. O správu těchto statků, více však o skoupost nebožtíka, který shromažďoval prý pro svou dceru (byl ženatý a teprve jako ovdovělý stal se mnichem a biskupem), šel neustále boj. Podpory dávané školství a jiným ústavům národním byly v očích radikálů nepatrné (½ mil.). Proto usnesla se většina sněmu církevního, že všecky statky převezme do svojí správy a že hodnostáře církevní sama bude vypláceti a zbytek na školství národní věnuje Ale toto usnesení nebylo schváleno. Proto chtěla míti radikální většina na stolci patriarším člověka, jenž bojoval s ní proti nepotismu nebožtíkovu a jenž celý minulý život zasazoval se o prospěch národní srbské věci. Ale právě to bylo mu v očích vlády překážkou státi se patriarchou. Vláda se obávala, že tak zvaná velkosrbská propaganda dostane se Zmejanovićem k bohatým fondům patriarším a že stane se nebezpečnou. Proto vyhlédla si na úřad ten jiného člověka, nebožtíkova synovce, nyní biskupa srbského v Pešti. Tento není ze srbské propagandy, s vládou a úřady vždy dobře se snášel a jeho smýšlením jest vláda jista. Proto „svobodná volba“ církevního sněmu vypadala takto: Volte si koho chcete, ale musíte zvolit biskupa Bogdanoviće, protože jiného k potvrzení nepředložím. Radikální většina postavila si však hlavu a volila svého kandidáta. Ten ovšem nepotvrzen. Volila znova a volila jiného, ten však nepřijal. Konečně se dala do vyjednávání s vládou i s jejím kandidátem. I vláda i kandidát musili se zavázati k ústupkům. Vládních ústupků zatím neznáme, týkají se nějakých drobností z autonomie srbské; kandidát Bogdanović pak se zavázal, že velkou část příjmů svých bude odváděti veřejným účelům. A ihned prohlásil, že 20% důchodu věnuje na zlepšení poměrů duchovenských.

Jakkoliv by se neutěšeny a snad i ponižující zdály tyto poměry autonomní srbské církve, ale stojí přece jen neskonale výše nad našimi! I mravní i majetkový prospěch národa a církve je takto mnohem lépe zajištěn než u nás — ceteris paribus; pokud ostatní okolnosti totiž zase nerůzní se v neprospěch srbské církve.

*

Přede dvěma lety v záchvatu liberálních oprav v Rusku rozhodl svatý Synod, že v duchovní akademie, které jsou na výši vzdělání universitního, smějí býti přijímáni i kněží, tedy i ženatí lidé. Jinak na akademie se hlásí ještě nevysvěcení seminaristé, kteří touží po vyšším bohoslovném studiu. Ale z 20.000 seminaristů ročně jich přichází na akademie 200 až 250. Akademie jsou čtyry, v Petrohradě, Kyjevě, Moskvě, Kazani a v Sibiři v Tomsku. Z akademií však nevycházejí kněží, ale úředníci a professoři. Vystudovavší akademii nedají se totiž obyčejně vysvětit, ale zůstávají laiky. Tak má Rusko všude mnoho učitelův a professorů bohovědy nekněží. Tak i professory na samých seminářích kněžských a učiteli náboženství na gymnasiích bývají laici. A když nestačí síly s akademickým vzděláním bohoslovným, berou

pak i s nižším vzděláním, pouhé seminaristy (kněze i nekněze). Připuštění kněží na akademie bohoslovné bylo tedy prostředkem rozhojniti nečetné vzdělané bohovědce v Rusku. Ale po dvou letech vidí prý svatý Synod, že se opatření neosvědčilo. Vznáší prý se tím rozvrat do rodin kněžských, rodiny kněžské připadají pak na krk veřejnému fondu, neboť nemají z čeho žíti. A mimo to uvolněním přístupu na akademii stalo se to, že v diecesích pohnulo se leda řadami nespokojenců. Ne ti, co jsou schopni studovat akademii, ale všichni ti, co jsou se svým místem nespokojeni, jali se hlásit, aby nějak z místa toho se hnuli a akademickým vzděláním otevřeli si postup na lepší.

Zdálo by se tudíž, že při tomto světském učitelském živlu bohovědném právě i náboženství v intelligenci bude pevněji založeno. A přece stěžují si sami ruští duchovní, není tomu tak. Otec K. Aggeev v „Moskevském Ježenedělniku" (orgán knížete Trubeckého) hovoře o missionářském sjezdě kyjevském přiznává, že lhostejnost ba nepříznivá nálada k církevním a náboženským otázkám mezi intelligencí jest hroznou ranou pro Rusko. A ne lépe prý je to i na vesnici. Síla brošurek, která rozhozena po venkově mezi mužíky měla jen jeden účinek: nasela mravního a náboženského nihilismu mezi lid. Vše ostatní, co v brošurkách těch hlásáno, lid nepochopil a si neosvojil. A podle náhledu liberálních stran může s tímto zlem v lidu i v intelligenci bojovati pouze nová osvícená církev, ne ta stará formální, ale nová opravdová náboženskost. A tuto myslí sobě že vnesou v ruskou církev a v ruskou společnost ruští „obnovlenci", kněží-reformisté. Druhý tábor v čele s „Moskevskými Vědomostmi" však v těchto „obnovlencích" vidí hlavní rozkladný živel v církvi, který jest překážkou ozdravění života církevního. Nedávno vytčeno „obnovlencům" v „Mosk. Věd.", že chtějí z ruského kněze udělati protestantského pastora na jedné straně a katolického „ksendza" na druhé straně; tento název sousedního národa polského jest vůbec pohrdlivým označením katolického kněze u Rusů. Tedy církev chtějí na jedné straně sesvětačiti (pastorská stránka) a na druhé učiniti vševládnou inkvisitorkou (katolická „ksendzovská" stránka).

*

Lambethská konference anglikánské církve 6. srpna skončivši své porady, byla opět hojně navštíveným sněmem (243 biskupů). V resolucích, jichž přijato 78, vyřizují se opět smírným způsobem vnitřní spory v církvi (ritualismus), církev se hlásí k socialní práci a hovoří se o „spojení církví Kristových". V tom směru ustanoveny stálé komise, které mají sbírati všecka fakta a všecky zjevy sledovati, které se vztahují ku spojení církví. A tak jedna komise sleduje styk se starokatolickou, jiná s pravoslavnými a třetí s evangelickými církvemi. Vlastně církev anglikánská pomýšlí pouze na jednu jedinou unii, to jest na sjednocení s církví pravoslavnou. O to nejvíce stojí. Spojení se starokatolíky a se sektáři protestantskými jest jí už méně žádoucí. Ba nepřeje si dokonce, aby se nové církve ve způsobě starokatolíků zakládaly, kde už stojí církev apoštolská. Se sektami protestantskými pak

namnoze jednota není možná, neboť přímo bojují proti církvi anglikánské a její nauce. Za to ovšem se souhlasem přijato vyzvání biskupa evangelického v Upsale ve Švedsku, aby mezi švedskou a anglickou církví zavedla se vzájemnost v obcování. Pravoslavné církvi se vzájemnost nabízí od anglikánské. A tu vybízejí se kněží angličtí, aby všude křtili pravoslavné děti, jestliže pravoslavní po nich křestu neopakují (považujíce jej za neplatný), aby všude připouštěli pravoslavné na služby Boží a ke stolu Páně v anglikánských chrámech, pokud se to stanovám chrámu a obce neprotiví a pokud nejsou dotyční vyloučeni doma od stolu Páně. Tato úsluha, jakou Anglikáni pravoslavným nabízejí, sotva od nich bude přijata, neboť s námi katolíky stejně mají za to, že biskupství a kněžství anglikánské jest neplatné, a tedy žádné, a úkony svátostné od nich přisluhované že jsou tedy též neplatny. — Anglikáni též dále chtějí zůstati ve spojení s „českými bratry“ a světiti kněze i biskupy jejich.

Jediného slova touhy však nepronesli po spojení s katolickou církví. Pro řevnivost katolíkův o čistotu nauky vědí, že tu veškeré nabízení je zbytečné. Katolicismus nezná spojení leda v katolicismu. Nepřipouští kompromissů: buď jedna víra a jedna církev, a pak spojení dáno samo sebou, nebo více věr a církví, ale pak jedna pouze jest pravou, a ta nesmí s bludem spojení vyhledávat.

Toto odmítavé stanovisko lambethské konference proti katolicismu těžce nesli právě ritualisté, kteří se teď při sjezdu eucharistickém přičinili o zevnější okázalost jeho spolu s katolíky.

Co do sjednocení církví, které dohromady náležejí, západní a východní totiž, kladou východané za hlavní podmínku, aby napřed všecky latinské missie mezi pravoslavnými byly zrušeny a odvolány. Dokud bude činnost těchto missionářů trvati, jest volání Říma po sjednocení výsměchem, praví petrohradský „Cerkovnyj Věstnik“. Papežství prý na východ vneslo boj, kdežto východ už před sto lety posláním patriarchy cařihradského Řehoře VI volal po smíru a ruku ku smíru nabízel. Ale neodpověděno mu tehdy a v zápětí za nabídkou tou po celý věk minulý vysílal Řím missionáře do pravoslavných zemí, kteří tam začali válečný pochod proti pravoslaví. Sjednocení tedy zcela závisí od Říma, od obratu v Římě. Ale katolicismus prý na západě se racionalisuje, intelligence a celé národy mu odpadají k protestantství, či aspoň indifferentismu a beznáboženskosti, a tu prý musí vysílati missionáře na východ, aby své prořídlé zástupy věřících doplňoval!

Trochu důslednosti v referátě by tento úsudek bylo změnilo. Nářky v Rusku, Srbsku, Bulharsku, Řecku a všude v pravoslavných zemích na atheismus a nihilismus náboženský i ve venkovském lidu, dosvědčují přece, že Řím tam veliké náhrady nenabude. Tedy není nikterak missie na východě jeho životní otázkou. Ne sice zrušení, ale úprava její jest jen věcí domluvy mezi oběma církvemi. A nemusí tedy býti podmínkou, ale následkem sjednocení církví, jež by při dobré vůli a trpělivosti obou stran i tak beze všeho bylo možno navázati.

*

O theistické církvi začíná se hovořiti v Německu; jméno vynašel vydavatel „Deutsche Revue“ Richard Fleischer a zásady vyličuje v měsíčníku tom professor Ernst Hermann (Baden-Baden). Jelikož prý atheismu strašlivě přibývá a konfessionismus jeví se proti němu bezmocným, jest prý potřebí takovéhoto svazu theistů, jenž by nebyl proti žádné konfessi a všechny s konfessemi nespokojené sjednocoval proti rozvratu atheistickému. Na jakém základě však by se měli sejíti, není ani navrhovatelům jasno: jeden mluví o víře v Boha, druhý jen o pokroku vědy a umění, jež prý se má spojiti s náboženstvím (jakým?) a shromážděné obci podávati, čeho hledá, vzdělání a zušlechtění (Erbauung). Theoreticky tedy věda, prakticky humanita, společensky poučování ve vědě, povzbuzování k humanitě a poskytování uměleckých požitků — toť by asi byl tmel nové církve. Slovo „Bůh“ značilo by pouze povšechný cíl a heslo pokroku lidského tímto trojím prostředkem uskutečňovaného. Osobní Bůh, Bůh-Kristus, omilostnění, nesmrtelnost, odplata atd. pak ovšem odpadají. Celkem je to zase jenom nový pokus o „náboženství“ humanity, bez Boha, vysvětlitelný jednak nechutí k přísnému formalismu konfessijnímu, jednak zase obavou myslícího ducha před prázdnotou negace, atheismu.

*

O nábožensky a mravně výchovné ceně eposů Homerových kritika filosofická, jak známo, málo a jaksi s ostychem se vyslovovala. Filologická pedanterie humanismu nedala takovým otázkám ani vzniknouti, a křesťanští moralisté neb učitelé duchovního života, kterým Homerovi pámbíčkové připadali přece jenom trochu divnými, zakřikováni jako přepjatci. Směr humanismu byl tak pevný, že ač vyučování klassické namnoze duchovenstvem bylo vedeno, pochybnosti toho druhu nepronikly. Novější kritika začíná souditi střízlivěji a nepokládá eposů Homerových za památky náboženství, nýbrž Iliadu za báseň satirickou, Odyssei za humoristickou; Paley na příklad klade vznik jejich ne do starší, nábožensky smýšlející a cítící doby, nýbrž do doby periklejské, lehkomyslné a frivolní, jako každá doba velkého blahobytu v dějinách. Bohové a panovníci líčeni v Iliadě s nejhorších a nejsměšnějších stránek, Odysseia (kromě zpěvu Demodokova o Areovi s Afroditou) o bozích sice mluví vážněji, ale dobrodružství Odysseova a různé episodky málo vážného mají do sebe, tak že, jak dí H. Fechner, na souvěké posluchače působily asi tak jako „Zuřivý Roland“ na renaissanční Vlachy.

*

„Reformní hnutí v katolicismu před Lutherem“ je studie historika Imbart de la Toura v „Le Correspondant“ (10. července). Proč nesetkalo se zdarem toto mohutné a slibné hnutí? „V 11. století podobná krise ohrožovala křesťanskou společnost.“ Co zachránilo Církev, toť to, že měla v čele „náboženskou a resolutní moc, ovládanou její tužbou a jejím ideálem, sílu mnichův a sílu lidu“ a že „tato moc… byla puzena až k cíli reformačního díla.“ V 16. století tomu tak nebylo. Hlavní příčiny toho třeba hledati v nedostatečnosti lateránského koncilu, jemuž papežové, příliš žádostivi světské moci, nepřiznávali dosti veliké svobody.

Všude popírána reforma, i tu, kde podařilo se jí, aby se uskutečnila, musila býti stále obnovována. Vážnější než odpor, jejž jí bylo zakoušeti, byly zbraně, jichž se používalo, aby byla zlomena. Druhdy Církev vítězila svou vlastní silou: teď spoléhá jen na sílu státu. Vniterná činnost, činnost koncilů, slova svědomí zmizela: nahrazena byla činností vnější, hmotnou a donucovací, činností veřejné moci... Je snadno postřehnouti, čím může býti náboženské hnutí za takovýchto podmínek! Započaté ke konci 15. století na kazatelnách chrámů nebo v celách klášterů, končí v soudní síni. Hlas apoštolů se pozvolna ztrácí ve hřmotu stání a obhajob; a v této srážce kompetencí, v těchto tůčkách a rozepřích mizí evangelický duch, kterým hnutí bylo vyvoláno a zase do kolejí mělo býti uvedeno. Jak daleko byli jsme tehdy od onoho ideálu svobodné církve, očišťující silou víry a příkladem sebezáporu křesťanskou společnost! Bylo nutno počítati se státem; a stát dal svou pomoc, ale za jakou cenu! Zničené konventy, řeholníci vyhození na ulici, horda právníků, komisařů, seržantů, pochopů, osazujících místa modlitby jako nějaké dobyté město, regule obnovená násilně u vzpouzejících se mnichův a vynucovaná vězením a soudním zakročováním; po skandálu zlořádů skandál stíhání a odporu, toť bylo divadlo, jež skytalo hnutí vyrostlé v modlitbě a nadšení. Náboženská reforma byla jen dílem policie; místo aby byla, jak měla býti, vniternou a duchovní, stala se zevnější a zákonnou: ne svobodným přilnutím obrozených svědomí, nýbrž nátlakem společných mocností kněze a knížete... Dotýkáme se tu její základní chyby, prvé příčiny její nedostatečnosti a jejího nezdaru. Zákony mohou modifikovati instituce; cit však jen může pozměniti mravy. A poněvadž přílišně se věřilo v úspěch síly, dostavily se jen částečné úspěchy, zárodek pokroku, křehký a nedokonalý pořádek, který nepotlačil všech hlubokých příčin zla. Krom toho však byly tím vyvolány též jiné hrozné podněty: v obětích stíhání hromadily se zášť a hněv, jež jednoho dne musily propuknouti. Když náboženství dovolává se násilí, aby se ustavilo nebo obhájilo, jest v nebezpečenství, že násilí se obrátí proti němu. U většiny mnichů následujících Luthera bude více než jeden z oněch bratří „vystrčených ven“ ze svého kláštera, trosek to hnaných do dálky, jež staly se hříčkou bouře a z nichžto zlomený život, jako vášně nyní svobodné, učinily zbouřence.

*

„Filosofické počátky modernismu“ hledá Baylac v „Revue pratique d'apologétique“ (1. července). Baylac studuje filosofickou mentalitu modernisty; její dva hlavní činitelé jsou dle něho **kantismus** a evolucionismus. Obě tyto filosofické nauky popírají souhlasně hodnotu metafysiky. Baylac vykládá, co on rozumí kantovským subjebtivismem, má za to, že tento subjektivismus vyvěrá z kantovské theorie času a prostoru. Co se týče immanentismu, je tento ovocem theorie, dle níž mravní svědomí jest autonomní. Pak studuje Baylac „náboženství v mezích rozumu“, v němž nalézá modernistickou naukou zje-

vení. Po krátkém zkoumání spencerovského evolucionismu uzavírá: „Chtíti podržeti filosofii Kantovu a zároveň katolicismus, toť chtíti realisovati dvě kontradikce... Racionalismus! hle, toť pravé jméno modernismu. Racionalismus takový, toť nauka nebo tendence, která z lidského rozumu činí měřítko a pravidlo všech věcí... Modernismus, ...toť zneužití a špatné užití rozumu.“

*

Tamže zkoumá Michelet „novou francouzskou theorii náboženství“. Studuje apriorismus, který inspiruje sociologický výklad náboženství a který vrcholí ve větě: „Původní náboženská forma musí býti ta, která projevuje typ nejnižší, a toto náboženství musíme nalézti ve společnosti, která má minimum organisace.“ Michelet shledává toto pojetí velmi neospravedlněným; neboť naproti zákonu evoluce možno zcela dobře postaviti zákon regresse a zvrhání jest faktem tak dobře jako pokrok. Nad to ani fakt totemismu ani fakt závaznosti pro věřící věřiti náboženským pravdám, jež přijaty byl jich skupinou, nedostačí, aby dokázaly socialní původ náboženství. Michelet ukazuje to krátce ve své studii a uzavírá protestuje proti nauce, která chce, aby vše, co je čistě lidské v individuu, dostávalo se tomuto od kollektivity. Člověka chtějí vysvětliti lidstvem! Jak však vysvětlí lidstvo samo?

*

Lutherem, dle Christianiho knihy „Luther et le luthéranisme“,[1]) zabývá se J. Chevalier v „Revue catholique des Eglises“ a ukazuje, že Luther končil tím, že „předal civilní moci autoritu, již upíral církvi římské, aby ji přidělil samotnému Evangeliu a společnosti, která evangelium vykládá“. Na to vyličuje reakcionářství, antidemokratismus socialních ideí Luthera. Luther jde tak daleko, že dává světskému knížeti moc souditi intimní disposice svědomí a působiti na ně zevnějším nátlakem. Chevalier na to označuje vniterné příčiny, jež hlavně ovlivňovaly tuto evoluci lutheranismu. Prvá jest v dualismu mravní nauky Lutherovy, „dualismu, který proti sobě staví Boha nebo ďábla, radikální hřích a radikální milost...“ „Druhá příčina, toť rozluka provedená mezi vírou a skutečnem. Spása pro Luthera není hluboké a činné působení milosti v člověku, který ji dostává a s ní spolupracuje, aniž by byl jist, že ji má; spása není nic jiného než osobní přesvědčení o spáse; veškerá skutečnost jest ve víře...“ Z tohoto principu vyplývá Kantem provedené oddělení víry a vědy a též Ritschlova nauka, „která reguluje náboženství do nitra člověka a jemu dává za předmět ne to co jest pravdivo, ale to co je souzeno hodno býti pravdivým. Podivný prostředek uchovati náboženství jeho skutečnost tím, že mu přidělujeme skutečnost zcela umělou a beze všeho vztahu s poznaným světem, ač přece to, co nás zajímá, ...toť přesně vztah mezi těmito dvěma světy a činnost ducha na věci...“ Blud Lutherův byl, že chtěl býti radikální a revolucionářský reformator spíše než pokrokář usilující připnouti budoucnost na minulost a ohled mající na tradici.

[1]) Kniha tato byla v letošní »Hlídce“ posouzena Dr. Samsourem.

Professor Dr. Soltau uveřejňuje v „Preußische Jahrbücher“ (H. 3, Juni 1908) pozoruhodný článek „Über fehlerhafte Methoden der jetzigen vergleichenden Religionsgeschichte“ (str. 414—433). Jak „Magazin für vergleichende Apologie“ píše, že pojednání jest hlavně věnováno otázce, zda vznik křesťanství třeba vysvětlovati mythologicky nebo čistě historicky jako nějakou vyšší formu náboženského rozvoje. Dr. Soltau zavrhuje oboje. Aspoň „für die Überlieferung des Neuen Testaments ist eine solche Deutung ausgeschlossen, abgesehen von wenigen späteren Einlagen.“

Zajímavy jsou Soltauovy vývody a úsudky o starších a novějších pokusech odvoditi Nový Zákon z babylonských mythův a vůbec i jiných orientálních elementův.

Protestantští theologové D. Fr. Strauss a Br. Bauer pokusili se svou kritikou zprávy Nového Zákona rozložiti a je mythologicky vysvětliti. „V posledním desítiletí,“ dí Dr. Soltau, „množí se zase pokusy životní osudy Ježíšovy uváděti na čistě mythologické útvary. Vzpomeňme jen jeden: Kalthoff, Ed. v. Hartmann, Jensen, Smith, Seydel až ku rozvážlivým, ale nikterak nepovážlivým pokusům Pfleiderera a Gunkela, historické zprávy evangelií odvozovati z řeckých, babylonsko-perských, buddhistických a jiných orientálních elementův.“

Soltauovi jsou mnohé z těchto nových „výsledků“ nechutny. Názory, na př. že v krvotoké ženě, jiož Spasitel uzdravil, vězí Neronova žena, která „projevovala silnou náklonnost k židovství“ nebo, že vypravování o veliké hříšnici třeba uváděti na Marcii, vedlejší choť císaře Commoda, nazývá „pošetilými“ tvrzeními. „Das sind nicht mehr Hypothesen, sondern das ist Geschwätz, über welches man lächeln kann.“

Soltau pak rozcupává dílo Jensenovo o „Gilgamesch-Epos“ (Straßburg 1906), v němž „docela vážně se děje pokus odvoditi jednotlivosti Ježíšova života z motivův onoho babylonského Epu“. „Hier vergeht einem das Lachen.“

Dílu amerického prof. Smitha „Předkristovský Ježíš“, jež snaží se historického Ježíše též odvoditi z mythu, přikládá Soltau přísudek „ein verunglücktes Unternehmen“. Ze spojení židovského ducha s řeckým měla vyrůsti obrovitá postava prakřesťanství.

Vážněji bráti musíme, dle Soltaua, pokusy Seydelovy, Kappsteinovy atd., kteří uvádějí evangelia ve styk s buddhismem. A přece konečný výsledek i tu zní, že „nichts buddhistisches, nichts jüdisches“ není v evangelických zprávách obsaženo.

Pfleidererovi a Gunklovi je křesťanství jen čirý produkt náboženské evoluce. Positivní zasáhnutí boží při vzniku křesťanství se tudíž popírá, Kristus jest jen člověk, byť i neobyčejně nadaný genius. Kristus jen porozvinul přirozené náboženství ve vyšší formu, nepřinesl však světu absolutního náboženství. Pfleiderer a Gunkel snaží se proto — jak již bylo řečeno — dovoditi, že křesťanství jest jen vyšší vývojová forma předkřesťanského náboženství. Soltau přejímá mnohý názor těchto mužův, i když odkrývá v jich methodickém bádání mnohou chybu. Ale přece

dochází k výsledku tomuto: „Die neue Bewegung (křesťanství) war bei aller Selbständigkeit der Grundanschauung Jesu in der äußeren Form durchaus von dem geistigen Leben der Bewohner Palästinas abhängig. Schon demnach kann es nur als ein Mißgriff erscheinen, wenn man das Christentum als ein religiös-geschichtliches mixtum-compositum (směs) hinstellt, zu dem geheime Fäden aus den verschiedensten alten Religions-Systemen führen."

Soltau, jak již z tohoto konečného výsledku patrno, činí bádání Pfleiderera a Gunkla mnohé koncesse, jichž přijmouti nám nemožno, ale výtěžek zkoumání pro katolický způsob nazírání o vzniku křesťanství je též patrný. Základní myšlenka odvozovati prostě historicky a přirozeně křesťanství z mythů nebo z buddhismu nebo ze všech náboženských systemů, jest vědecky pochybena. *L.*

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Nová sesona byla zahájena dne 12. září Smetanovým „Tajemstvím".

Volba této opery k prvému představení byla dojista šťastna. Jednak proto, že „Tajemství" patří k stežejním, nejzralejším dílům mistrovým, k největším triumfům hluchotou nestenčené jeho tvůrčí. umělecké síly. Jednak z té příčiny, že tento klassický vzor české zpěvohry komické není dosud náležitě oceněn, zejména u širšího obecenstva. Jsouc vedle vážné „Libuše" nejbližší Smetanovu ideálu o dramatu hudebním, zasluhuje „Tajemství", aby i obecenstvu našemu dle vzácné ceny své vnitřní dokonalou reprodukcí bylo plně uplatněno. Drahná část obecenstva dává dosud přednost „Prodané nevěstě". Okolnost ta odůvodněna jest — jak praví prof. Hostinský — tím, že jest „Tajemství" ve mnohé věci zjevem novým, nezvyklým. Vpraviti se však do této zpěvohry tak, jako do „Prodané nevěsty" (o plných dvanáct let starší), stává se tím nesnadnější, čím úzkostlivěji se repertoir vyhýbá všemu, co souvisí jakkoli s moderní reformou hudby dramatické. „Tajemství" nabude pro naše divadlo jen tehdy plného významu, vyplní teprve tehda cele své poslání, bude-li trvalým základem repertoiru našeho i pro léta budoucí.

Letošní opětný pokus vykázati „Tajemství" čelné místo v operním pořadu, nebude, doufám, bezúspěšný. Byloť provedení díla, hudebně i scenicky, věnováno hojně péče a též vnější úspěch byl u obecenstva pronikavý. Nový kapelník p. Rudolf Pavlata uvedl se hned na poprve co nejlépe. Že po stránce orchestrální nebylo vše ještě zvukově i dynamicky vyrovnáno a vytříbeno, nebylo jeho vinou; byloť „Tajemství" studováno venku s neúplným ještě orchestrem, jenž teprve v Brně byl náležitě doplněn. Všichni osvědčení naši solisté i sbor shostili se čestně

svých úkolů. Též vnější dekorační výprava — zásluhou režiséra pana Komarova — byla pěkná, lokálně i dobově věrná.

Nově nastudovaným „Tajemstvím" rozvinula správa divadelní slibnou perspektivu operního pořadu pro nejbližší dobu. Doufám pevně, že nalezneme v něm i díla Dvořákova, Janáčkova, Weissova a Korsakova. *Jan Kakš.*

V činohře byla zahájena saisona letošní novinkou Aloisa Jiráska, hrou o 3 dějstvích s názvem „Samota" (16. září). Dva světy výchovu a názorů srážejí se ve hře, staré a mladé pokolení, z nichž oboje má svoje mínění o životě, umění, lásce.

Professor Čepelka miloval kdysi Helenu Tolarovou, a když jí nedostal, neoženil se, zůstav jí věren; teprve dnes po letech naskytá se mu v prázdninové samotě vysloviti jí, čím mu byla. Také Helena zachovala své srdce onomu jinému, jehož kdysi nedostala. Oba nedovedli poskvrniti svých citů všední ženitbou.

Nové pokolení smýšlí jinak. Žena Dra Vejra, synovce Čepelkova, Adéla, hledá si náhrady, jakmile se ujistila, že zmýlila se ve svých citech k Dru Vejrovi. V Praze lákala k sobě synovce Heleny Tolarové, právníka a hudebníka Petra Víta; unikl však jejím nástrahám útěkem na venkov. Na samotě u matky Vejrovy — uniknouti nemůže. Jen náhodou zdaří se Adeliny plány zmařiti, když je postřehnou staří — strýc a teta.

Ne tak srážka těchto osob nového a starého pokolení, jako spíše několik vedlejších figurek a karikatur, jimiž se dotkl Jirásek dosti trpce a příkře modernismu a mládí, přivodilo autoru řadu polemik, které však dobře odbyl p. Jirásek vysvětlením: „Šlehy moje nejsou proti mládí, ale švihly jen po směšných výhonech, po pěně a bublinách, jež plynou s novým proudem."

Divadelně jest hra nepoměrně slabší dřívějších her Jiráskových, z nichž „Lucerna" přímo okouzlovala. Nemá dramatického spádu ani význačných úloh, dojem jest mdlý a neucelený. O provedení u nás nedá se mnoho říci; bylo obyčejné, ač bylo by vděčnou úlohou herců bývalo, aby dodali hře živosti a vervy, jíž se jí nedostává.

Novotou a silou překvapila práce Emila Trévala „Válka bohů", hra o 3 dějstvích (17. září). Dramatický podnět je tu neobyčejný. Vášeň po drahokamech svede dvaadvacetiletou ohnivou židovku Ester Geršomovu, ženu váženého rabína v Krakově, že jich získává způsobem odporným. V Rusku zuří revoluce, a v domě rabína Geršoma jest asyl politických uprchlíků ruských. Ester ve spojení s ruským policejním agentem, židem Mandelblühem, činí z asylu past; vydává tajně za třpytivé drahokamy jednotlivé uprchlíky ruské policii na smrt. Ester netouží po zlatě a bohatství. Vyrostla jako sirotek, provdala se za svého dobrodince, o 50 let staršího rabína, nepoznala lásky a života; její láska a vášně obrátily se křivým směrem, v neuhasitelnou žízeň po drahokamech, které mají zvyšovati její divokou krásu, aby byla nejkrásnější a nejsvůdnější mezi ženami. Proto ji opojuje dávno toužené pozvání na šlechtický ples tak, že lehce zapomíná na to, co jí přece

otřáslo — že za safíry, z ješitnosti, aby jí nepřevýšila krásou, prodala i Rifku Raudovu, první duši, ke které upřímně lnula a která ji nejoddaněji milovala. Ale i trest přichází na nezkrocenou vášeň a podlost. Přichází mstitel. Nápadné dopadávání uprchlíků stane se podezřelým, agent Mandelblüh zabit a jeho zápisky prozradí i původce Přichází bratr zrazené Rifky, vyslaný židovským kavalem varšavským; nic nepomáhají skvosty ani svůdnost Esteřina; ač kolísá, uchvácen láskou její, kterou mu nabízí, vzpomínka na nešťastnou Rifku dodá mu přece síly, aby dýkou vykonal svůj úkol. Ester umírá, neukojeny zůstávají její touhy po lásce, skvělém životě a štěstí.

Tento neobyčejný a silný námět proveden dramaticky celkem účinně. Některé rozvleklosti a opakování odpustí se pro výborné detaily a pro opojnou, demonickou rolli hlavní, která mohla býti nezbádaným dokladem k essayi Kamila Mauclaira o „psychologii klenotu“. Úlohu tuto zahrála v každém směru dokonale pí. Vojtová. I ostatní úlohy byly šťastně podány.

Z veseloher dávána 21. září tříaktovka Karla Legera „V zakletém zámku“. Kdyby byl svou hru nazval pohádkou, mohla se dávati pro děti a leccos by se jí mohlo prominouti. Jejím strašidlům — starému, strnulému služebnictvu a etiketě v zámku 18. století — z dospělých sotva kdo se usměje, jakož i naivnostem, jak v přestrojení žebravého mnicha získává od hraběcího dědečka mladý „Bohuslav Berka z Drahobudic“ komtessu, když selské děvče Kristina svým přirozeným vtipem strašidla rozežene.

Hra jest okatě primitivní, opakují se v ní do omrzení tytéž komičnosti a nemůže se dovléci ku konci. Aspoň že pí. Pechová (Kristina) a sl. Krečmerova (komtessa) osvěžily večer svou svěží a hbitou hrou. *St. Fiala.*

*

V „České Mysli“ Dr. Šimerka rozpráví o vztahu chorob duševních k sebevraždě. Choroby duševní, za nichž tak často sebevražda se přihází, nejsou přímou příčinou sebevraždy, nýbrž pouze odstraňují z cesty tu sebevládu člověka, jaká jej řídí za stavu normálního. Tato sebevláda učí člověka přemáhati to, co jest v něm bezprostředního, a dává všemu zevnějšku odměřený, upravený, civilisovaný vzhled. Povolí-li sebevláda tato, objeví se, co v člověku pod civilisací vězí. Ale náklonnost k sebevraždě není nijak přirozenou prvotní náklonností člověka. Naopak, čím člověk přírodnější, tím více odporu cítí k sebevraždě. Je to právě intelligence, jemnost nervová, a následkem toho snadná ochablost nervů, jež zahnizďuje v člověku náklonnost k sebevraždě a ruší silný jinak pud sebezachování. Tuto náladu civilisovaného člověka za normálního stavu jeho přemáhá právě jeho kulturnost, mravnost, idea náboženství, povinnosti a pod. Ustoupí-li však sebevědomí a zatemní se chorobou duševní, ona nabytá slabost zjednává si pak vrchu a člověk se vraždí.

Autor čítá tedy sebevražednost k následkům vysoké kultury, jako k nim patří i mnoho jiných zlých vlastností (raffinovaná necitelnost, mstivost, škodolibost a jiné socialní neřesti), vedle jiných zase ovšem

následků dobrých. V těchto poměrech snadno se vysvětluje i dědičnost sebevražedné náklonnosti. Za dnešního stavu kulturního, praví autor, jsou tři druhy lidí: jeden řídký druh, který přes všecku kulturnost je tak pevný, že nikdy přirozeného pudu sebezachování v něm nic nepřehluší. Tito lidé ani za nejhorších útrap a za nejhorších poměrů si nezoufají. Druhý druh jsou lidé kulturou nervově seslabení; pud sebezachování je tak slabý, že při sebe menším podráždění umlká. Tito vraždí se i z nejmalichernějších příčin. Jsou však též řídcí. Četný je třetí druh, tvořící střed mezi oběma zmíněnými druhy, už sice seslabený, ale přece jen málo. Jest potřeba proto silných podnětů, aby tato slabost se zevně ukázala.

Tato psychologie sebevraždy jest příliš všeobecnou, než aby byla vždy platnou. Sebemučení a sebeničení a na druhé straně statečnost a hrdinská sebeobětovnost — jakž daleko jsou od sebe? Je to táž síla affektu, jež má všecky ty tři následky za sebou (zbabělý útěk, statečný odpor, sebezničení), ale různá „povaha“? či jedna a táž přirozenost lidská, ale různé stupně affektů!?

*

Letos česko-německé lázně stěžují si na menší než jindy příliv cizinců. Za to zvedly se naše lázně moravské. Také lázně haličské měly letos takovou návštěvu jako nikdy dříve, nejen Zakopané, ale i Krynica a Truskavec vykazují mnohatisícovou návštěvu. Vídeň, která v letoším jubilejním roce čekala veliký přítok hostů, doznala zklamání. Jediná Praha letos vykazuje velikou návštěvu, díky své výstavě. A z Prahy ještě část hostí jde jak do českých lázní tak do Vídně, tak že by asi bez pražské výstavy návštěva jejich byla ještě menší. Referent „Zeitu“ dává, co do Vídně, vinu Vídeňákům samým a celému tomu jubilejnímu komité. Neuměli hostí přilákati, a ti, co přišli, ihned odpuzeni nepoměrnými cenami. Na Prahu stěžuje si zase referent „Máje“. Jest prázdná a pustá, kromě trochu své historické a polohopisné poesie nic cizinci neskýtá. Viděl-li cizinec Staré Město, Malou Stranu a Hradčany, navštívil-li divadlo, může klidně odejet Viděl všecko. A podruhé už ho tam nic neláká. Studovat sbírky, jako do Louvru nebo Zwingru, nepojede, protože sbírek Praha nemá a pobavit se v Praze není čím. Prahou neproudí dosti evropského vzduchu. Sedíme v začazených hospodách a nestaráme se o cizince, jenž občas mezi nás zapadne. Do nedávna neměli jsme veřejné galerie (Rudolfinská je soukromá!) a z moderní galerie zemské vyloučili jsme umění cizí, jen aby cizinec u nás neshlédl nic, co by mu poskytlo širších obzorů. Naše musea omezují se na program nejnutnější Naše ulice, náměstí, sady jsou prázdny! Referent má tisíce stížností do veřejné i soukromé péče. A zvláště na tuto se odvolává, šlechtu vybízí, aby ona pečovala z bohatých fondů svých o okrášlení města. Veřejní činitelé rovněž na to zapomínají: assanují, rozšiřují, ale neokrašlují!

*

U příležitosti nedávno vydaného druhého svazku Vondrákovy (professora slavisty na vídeňské universitě) „Vergleichende slavische

Grammatik“ praví Flajšhans v „Časopise Musea království českého“, že je to první slovanská gramatika, jakou dostáváme do rukou teprve ve stoletou památku po Slavíně Dobrovského. Už sice Čelakovský se pokusil o srovnávací mluvnici jazyků slovanských, ale posmrtné jeho dílo (1852) bylo ihned daleko převýšeno prvním svazkem Miklošičovy (1854) „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen“. Ale čtvrtým svazkem už roku 1874 ukončené dílo Miklošičovo obsahovalo jen část gramatiky srovnávací, totiž kmenosloví a syntaxi. Také dílo Florinského (1895 až 1897) rusky vyšlé „Lekcii po slavjanskomu jazykověděniju“ jsou úryvkovité a spíš pro praktickou potřebu studentů nežli soustavně vědecké. Ostatně srovnávací studium od let padesátých a sedmdesátých minulého století tolik pokročilo, že tehdejší methody a výsledky už jsou zastaralé a nesprávné. Nové Vondrákovo dílo jest nejen úplné, ale i na výši doby a vědy stojící.

*

„Matice Srbská“ v Novém Sadu má ve své správě a ku svému použití fondy v obnosu 1,157.700 korun. Fondů používá se nejen na knižná vydání, ale i na podporu studentův a na výchovu mladých umělcův, učencův i praktiků. Letos zadáno nových 15 stipendií. Matice (na valné schůzi 12. září) žádala pro budoucnost všecky odkazovatele a testatory, aby jí nepoutali podmínkami místními a rodinnými při udílení stipendií, sic že často musí pak stipendium uděliti slabým a nehodným a hodnější žadatele odmrštiti.

*

Na sjezdě Amerikanistů ve Vídni způsobil veliký rozruch český „amerikanista“ Dr. Frič, cestovatel po jižní Americe, svým obviněním německých osadníků v Argentině, Paraguaji a jižní Brasilii, že hubí a otročí Indiany a olupují jich. Němečtí účastníci snažili se odmítnouti Fričovo nařčení národní předpojatostí, jeho nespolehlivostí a pak mstou za to, že na udání a vyzvání německých osadníků brasilských byla Dru Fričovi odňata podpora berlínského musea národopisného. Ale svým odmítnutím nezískali mnoho víry. Dr. Frič sebral přes to mnoho podpisů na petici, aby vláda brasilská byla vyzvána chrániti Indiany proti násilí osadníkův a zameziti jejich prodávání do otroctví, jak s nimi činí němečtí kolonisté. Předseda v rozpacích však petici sjezdu nepředložil k odhlasování, nýbrž pravil, že prostě bude přiložena k jednání sjezdu. Dr. Frič, který ostatně byl vyslán samou brasilskou vládou, aby studoval ve Sv. Kateřině poměry mezi Indiany a podal příslušné návrhy, sám s návrhy svými u vlády nepochodil.

*

Mezinárodní národopisná a linguistická revue „Anthropos“, vzrostši obsahem na dvouměsíčník, přinesla v posledním svazku mnoho látky americké jako věnování mezinárodnímu kongresu Amerikanistů ve Vídni. Deset statí vztahuje se z části na zvyky a řeč dnešních domorodců střední a jižní Ameriky, z části na historii mexickou, z části na výzkum přenesených do Ameriky černochů. Missionář Herrmann Beyer z Texasu ve Spojených Státech hovoří o představě starých mythů

mexických Tamoanchan, jiż dosud různě vykládali. Beyer dokazuje, že představa ta všemi svými znaky ukazuje, že byla starým obyvatelům Mexika rájem, nadhvězdným příbytkem boha a bohyně, z nichž vše dobré pošlo, kde byl praotec všech stromův a byli první muž a žena. Ačkoliv tak daleká a různá představa ta, přece upomíná mnohými známkami na ráj biblický. Vyobrazení rozštěpeného stromu má Beyer za symbol vystilisovaný z mléčné dráhy.

*

Halévy upozornil v sezení „Société Asiatique" v Paříži, že tak zvaná sumerština. posvátná řeč prakultury babylonské velmi mnoho pojmův opisuje, že nemá vhodných vlastních jmen pro nejobyčejnější věci, ba ani hlavních částí těla nezná (místo nebe a země říká nahoře a dole; kůň, velbloud a osel mají stejné jméno a pod.). Zdá se mu proto, že sumerština nebyla živou řečí, že v době, kdy máme památky v ní psané, už jí nikde v lidu nemluveno.

*

Professor Heinrich Wehner, známý dosud výpočty sekulárního kolísání magnetismu zemského, obrací se ve spisku nedávno vydaném („Das Innere der Erde und der Planeten" 8°, str. 74, Freiberg Sa.) proti výkladu a používání Newtonova zákona o přítažlivosti, jak dosud jej fysika vykládala. Tak podle něho špatný jest předpoklad, že koule svou massou působí tak, jako by celá massa ve středu koule byla směstnána. To prý je sic mathematicky správné, v praxi však je to jinak. Nalezá-li se nějaká částečka uvnitř skořápky nějaké koule, tu není tažena ke středu koule, ale k masse skořápky nejblíže ležící. Proto považuje Wehner tělesa nebeská za duté koule, které pouze výjimkou jsou massivní až do středu, nebo s malou jen prázdnotou uprostřed. Obyčejně dutina tato je značná. Tlak ve skořápce této koule roste až do uprostřed massy, tam massa jest v tlaku největším, na to zase tlaku (tíže) ubývá až k druhému kraji skořápky. Pro zemi počítá ze zákonů tíže na povrchu, že skořápka zemská jest 2200 *km* tlustá. Hustota a tlak vstoupá od vrchu do středu od 2·65 až na 5·50 stupňů hustoty v hloubce 800 až 900 *km*, na to opět hustoty ubývá až na vnitřní straně zemské skořápky rovná se opět jen 3·4°. Průměrná hustota celé skořápky jest 4·07. Teplota dovnitř z počátku rychle později pak pomalu vstoupá a ve vrstvě největší hustoty jest 1700 až 1800°, na vnitřní straně skořápky 1850°. Nejhustší vrstva jest ve stavu tekutém nebo aspoň plastickém. Pod ní dovnitř ležící vrstvy jsou asi toho rázu, že i nad 2000 stupni teploty zůstávají pevnými.

Země tedy skládá se ze dvou skořápek vlastně, vnitřní a vnější, mezi nimi leží vrstva tekutého či plastického magmatu. Zevnější skořápka schládnutím houstne, a proto při rotaci se přispíšuje. Obě skořápky mají svůj pol magnetický. Ježto pro nestejnou rychlost v otáčení obě skořápky se kol sebe pošinují, mění se a kolísá výslednice obou pólů na povrchu. Z tohoto kolísání vypočetl Wehner, že zrychlování vrchní slupky zemské na rovníku činí 1·33 milimetrů, tak že perioda posunování obou pólů trvá 952 let.

Poněvadž ostatní planety jsou z téže hmoty jako země, tedy z massy jejich a objemu, počítá Wehner, že střední hustota skořápek jejich je také asi 4·1 jak u země. Menší planety jsou méně duté, veliké planety jsou dutější. Tak páčí skořápku měsíční stejně jako zemskou na 17% celé tloušťky, Merkura, Venuše a Marsa na 23% a u zevnějších planet (Jupiter, Saturn, Uranus a Neptun) na 5·7%, 2·9%, 3·7% a 5·6%. U země, jež má poloměr 12.750 *km*, skořápka jest asi 17%. Slunce skládá se z několika soustředných skořápek, které odděleny jsou dutinami naplněnými parami. Tyto pláště sluneční jsou různé hustoty. Napjetí par mezi těmito plášti drží je od sebe. Vrchní skořápka sluneční, již vidíme, jest ve stavu granulace (tuhnutí) Skvrny na slunci jsou díry, trhliny v zevnějším plášti jeho. Podobně je to na Jupiteru a Saturnovi. U Saturna jeho nevysvětlitelné prstence kol rovníka jsou pozůstatkem zevnějších skořápek Saturnových.

Světy, toť mydlinové bubliny, jež krouží chvilku vesmírem a hrají barvami, a konečně schládnou a prasknou! To by asi byl obrazný úsudek o nové theorii Wehnerově. Theorie jeho není planým snem. Založenáť jest na mathematických výpočtech a má, ne-li pravděpodobnost, aspoň velikou zajímavost do sebe.

*

Zemřeli. 22. srpna Dr. Jan B. Eiselt, český lékařský spisovatel. — 30. srpna Vladimír Houdek, mladý básník český. — 3. září Jan Šlechta (Křivoklátský), historický spisovatel český. — 5. září Dr. Vl. Piłat, professor národního hospodářství na universitě lvovské, učenec a spisovatel statistický a národohospodářský — 11. září Antonín Truhlář, literární historik, nejlepší znatel střední doby české. — 14. září paní Ida Mařáková, choť malíře Mařáka, rovněž krajinářka. — 23. září Jadwiga Łuszczewska (pseud. Deotyma), jedna z prvních nejušlechtilejších básnířek polských (* 1832 — nejlepší báseň její „Sobieski pod Wiedniem").

Zprávy národohospodářské.

Sněmy zemské opět hrají svou obtížnou úlohu domácích hospodářů s velikým nákladem a malým, vlastně žádným důchodem. Tentokrát do zoufalého postavení dostal se i moravský sněm, ne sice poprve, ale bezvýslednost postavení jeho se zatím ustálila. Jest už zřejmo, že šestimilionový deficit loňský vzroste letos na osmilionový, na příští rok na desítimilionový atd. Zvýšení přirážek, které obnášejí dnes 57% k dani pozemkové a domovní a 63% k dani výdělkové, není už daleko možné. Už i taková přirážka jest fiskalně absurdní, jak tedy ji ještě zvyšovat? Přes to navrhuje se na letošek zvýšení přirážek na 67 a 74%, čímž se letoší schodek sníží opět jen na necelých šest milionů korun. Že mimořádné rozpočty (stavební obyčejně) se kryjí

výpůjčkou, je zcela správné. Je to prostě pro trvalý přírůstek majetku zemského a jeho opatření se právem rozděluje na více let. Ale hražení řádného rozpočtu rok co rok výpůjčkou vede ke shroucení celého hospodářství. Zemské dluhy (na 41 milionů korun) už i dnes vyžadují nákladu dva a půl milionů korun, kdyby ročně přibývalo dluhův o šest až deset milionů, to by za jediné šestiletí sněmovní narostla položka úroková v rozpočtě zemském na druhou nejvyšší (po školství). Dnes jest ještě na čtvrtém místě, neboť před ní jde školství (17 1/2 milionů korun), zdravotnictví (6 milionů korun) a zemědělství (3 milony korun). Do tohoto posledního však už nemá daleko. Letoší 12milionová výpůjčka (řádného i mimořádného rozpočtu) už úrokovou položku hodně přibliží k položce zemědělské.

Z letošího a příštího moravského rozpočtu už je zřejmo, že ani chystaná „sanace“ pomocí zvýšené daně z lihu nezjedná opravdové nápravy. I když se tento podíl ze zvýšené daně lihové započítá (o 4·4 milionů korun více než dosud) a i když by přirážky zůstaly zvýšeny na 67 a 74%, tu bude příští deficit přes 2 miliony korun. A poněvadž roční náklad (1904 : 21·9 a 1909 : 25·7 milionů korun) roste o 2·3 milionů korun, tedy i tento deficit zase i po sanaci hned příští rok 1910 vyšvihne se už opět na 4 1/2 milionů korun.

Hospodářství zemské nutno postaviti na jiné základy, ne na přirážky k nehybným a obmezeným zdrojům státní realní daně.

*

Místo hospodářské záležitosti měli jsme poslední čas politickou afféru prvního řádu: pražské roury! U nás se všecko mění v politiku. A to v politiku nejnaivnější, citovou, nerozmyšlenou. Dodávka za 3 miliony korun stala se politicko-národní demonstrací. Německému kartellu železářskému nesmí se poskytnouti výdělek. Tedy se dal výdělek Francouzům. Ti sic negermanisují, ale český národ ani živit ani povznášet také nepomáhají. A skoro milion korun dává se státu ve způsobě cla: a to nejen Rakousku, které jest přece trochu naše, ale velká třetina z toho jde ve prospěch Uher. Ta třetina milionu korun to jest asi odplata za Černovou pro Maďary! — Ale dnes ovšem, nechtěli-li jsme koupiti od německého průmyslu železářského, nemohli jsme koupiti jinde jak v cizině. Doma nic nemáme.

Železářský průmysl vynáší totiž jenom něco kolem 30 a 40 i 50 procent a to jest pro náš český kapitál malé lákadlo, aby byl se pokusil také o nějaký železářský výdělek. V srdci Čech, vedle Prahy nechali si Češi vyrůsti nejbohatší a nejsilnější železářský koloss rakouský. Když před 20 lety skomíral a snadno by se byl dal opanovati, pohlíženo naň s útrpností. Nebylo lidí, kdo by byl železu rozuměl a v ně doufal. Přišel Němec (Wittgenstein) cizinec, proběhlý světem, se zkušenostmi z Anglie, z Ameriky a chopil se díla a dnes závody ony zvýšivše akciový kapitál na dvojnásobnou sumu tehdejšího (ze 12 na 25 milionů korun) vyzískávají 50% z tohoto zdvojeného kapitálu! Při akciovém kapitále 25·7 milionů korun byl výdělek čistý za loňský rok 12·9 milionů korun.

Mimochodem při zadání dodávky do Francie pohroženo, že si přivedeme Francouze a založíme na Ostravsku svůj nový česko-francouzský závod železářský. Ale zvěst jen hluchou ozvěnou proletěla a nikde se asi vážně nebrala. A přece by to byla ta nejsprávnější odpověď nejen na Ostravsku, ale i v Čechách. Závody ty ovšem by směly počítati jen s obmezeným odbytem, ale přece s odbytem dostatečným, kdyby jen všecek český odbyt měly zajištěn. A ze státních dodávek dostati by musily podíl na ně připadající! Zisky kartelu železářského jsou i na příště zajištěny. Neboť co je tvoří, jsou vysoká cla na polovýrobky železné, a cla ta platí do roku 1917. A pochybno jest, že by železářský průmysl hlavní položky celní neudržel si i na dále.

*

Jeden z „našich" průmyslův (a jistotně aspoň z valné části našich) se ustaluje a upevňuje. Je to průmysl cukerní. Letoší září byl proň zase kritickou dobou, ale minulo to bez krise. Čekáno totiž, že uvolněný vývoz cukru ruského do Anglie sníží ceny cukru na světovém tržišti. A také ihned z Gdanska vrženo asi půl milionu metrických centů ruského cukru na trh anglický. Ale přes to ceny se nezachvěly, nečítáme-li zcela oprávněné poklesnutí, jaké už od dubna bylo zřejmo. Ale to musilo přijít při cenách spekulací loňské zimy vyhnaných do výše. Další klesání však jest vyloučeno nebo aspoň pravdě nepodobno. Příčinou jest však zároveň čekaná slabší výroba letoší. Tak zásoby příštího roku páčí se níže než zásoby let předešlých.

Za to v krisi nachází se průmysl, jenž jest více našim: pivovarský a sladovnický. Pivovarský po zdražení všech svých materialií odhodlal se zdražiti i výrobek svůj. Ale zdvihá se proti tomuto zdražení mnohem větší odpor než druhdy proti zvýšení daně pivní. Odpor vychází ze strany hostinských. Krise však přestojí se snadněji, ježto průmysl pivovarský pracuje jen málo pro vývoz. U sladovnického průmyslu stojí věci hůře. Ten stižen dvěma pohromami najednou: zdražením suroviny a odnětím odbytu v Německu.

*

Zpráva brněnské obchodní komory za minulý rok sděluje za to o výtečném položení průmyslu textilního. A stav tento pravděpodobně potrvá, neboť otevřením Srbska zase příležitost odbytu vzrostla. Stav průmyslu toho byl tak příznivým, že těžce nesl vystěhovalectví minulých let do Ameriky a naději skládal v navrátivší se massy dělníků, které opět měly nedostatečné zástupy pracovní doplniti.

*

S těžkostmi, jakých dosud nepoznal, bojuje jeden ze silno chráněných průmyslů, těžba petrolejová. Příčinou těžkostí je to, že silný kapitál cizí vtrhl najednou v tuto domenu drobného kapitalismu haličského. Boj jde tedy o zničení malých a povede asi ke konsolidaci. Zatím se však těžaři domohli podpory státní, tak totiž, že slíbeno jim, že stát zavede naftu jako topivo na drahách a tím značnou část těžby pro sebe zabere a trhu uleví. A kromě toho inženýři a praktikové polští konají stále pokusy s topením naftou i v domácnostech. Ruský

a americký průmysl už dávno otázku tuto rozhodl, ale způsobem velmi primitivním. Topí totiž až odpadky naftovými. Zde však jedná se o topení naftou samou. Tedy i cena i jakost topiva (prchavost a tekutost) vyžadují zvláštních ohledů. Stát pro svou potřebu zřídí závod na „odbenzinování ropy" (surové nafty), čímž hlavní vada, prchavost součástek benzinových a výbušnost suroviny odpadne. Pro ostatek už pak běží jen o příslušný apparát na spalování petroleje místo uhlí v parních strojích železničních. A tu není žádné těžkosti, neboť apparáty podobné v cizině jsou už osvědčeny. Stát odbenzinuje ročně na 300 až 400 tisíc metráků. Stát objednal si na příští dvě leta od „svazu těžařů" (domácí podnikatelé) 30.000 cistern (vagonů po 100 *q*) za cenu 1 K 80 h za metrák. Pražská kreditka staví pro „svaz těžařský" už k tomu cíli nové nádržky v Haliči. Dosavad má svaz nádržky, jež pojmou 100.000 cistern, nově se staví na 50.000 cistern. Poněvadž měsíčně se teď těží v Boryslavi a v Tustanovicích jen 13.000 cistern, budou moci v nádržkách uložiti skoro celou roční výrobu a tak čekati na ceny příznivější. Šlo-li dosti šťastně rozřešit úkol naftového topiva na drahách, těžší věc je s opalem domácím. A tu musí rakouská mechanika ukázati svou praktičnost, neboť cizina jí rady nedá. V letoším zasedání sněmu haličského zkoušen opět nový způsob topení naftou, zaváděný firmou Zima a spol. Spalování děje se ve zvláštním přístroji, jenž se do kamen vloží naftou naplněn. Topení prý přijde (pro Halič!) dvacetkrát laciněji než otop dřívím. Technicky snad se konečně dojde dobrého řešení a obchodnicky se věc též snadno upraví. Topení naftové tedy asi dříve se stane skutkem než pálení a topení lihové, o jehož rozšíření marně dosud pracoval jiný průmysl, pro nějž rozřešení otázky té jest rovněž otázkou bytí a nebytí v budoucnosti.

*

Nedávno konaný sjezd jihoruských horních a hutních průmyslníků sestavil statistiku rozmachu průmyslového, jaký v Rusku od loňska zavládl. Zvláště pak je patrný rozmach tento roku letošího. Podle vyžádaných koncessí pro nové podniky akciové a společenské jakož podle ohlášeného zvýšení kapitálu ve stávajících podnicích první půlrok letoší přivádí průmyslu nových 135 milionů rublů kapitálu základního. Za půlrok prvý loňského roku vloženo bylo ve velký průmysl jen 85 mil. rublů, za I. pololetí 1906 jen 33 a 1905 jen 41 milionů rublů. Mezi ohlášenými podniky bylo cizineckých letos 9, vloni tou dobou 9, předloni 4 a 1905 jich bylo 6. Mnohé závody z koncessovaných ovšem nezačnou ihned pracovat a mnohé vůbec se neuskuteční. Průměrem prý se v Rusku z vyžádaných koncessí uskutečňuje asi třetina. Ale i tak sama ta chuť k podnikání jest letos význačnou známkou ozdravění všeho života ruského.

Rozhled socialní.

Jako vždy každý rok, byl i letoší srpen a září dobou sjezdovou na všech stranách. Socialní záležitosti a socialní organisace rovněž v období tomto se sjezdově projevily a projednávaly. Nejbližší nám byl sjezd křesťansko-socialní organisace československé pro Moravu, Slezsko a Dolní Rakousy, jenž zasedal od 6 do 8. září v Brně. Na našem hnutí křesťansko-socialním pozorovati zřejmě, že stává se stranou samého lidu, vymaňuje se z prvotního vedení kněží a neupadá při tom v poručnictví žádné jiné třídy z intelligence. Kněží sice staví ještě stále hlavní kádr pracovníkův i vůdcův, ale vedle nich už vyrostlo a vyspělo tolik laiků ze samých pracovních tříd, že hnutí jest i bez kněží a bez intelligence vůbec možno a zajištěno. Jsme sic mladší a méně četní než organisace křesťanská v Německu, ale dnes už jakostí a energií nestojíme níže než oni. Konečně i početností! Z národa necelých dvou milionů duší (česká Morava, české Slezsko a české Dol. Rakousy) přes 30.000 organisovaných, toť konečně více než 400 000 organisovaných ve státě 65milionovém! V organisaci usneseno pojmouti vydatněji než dosud zemědělské dělnictvo a zcela nově též organisovati živnostnictvo. Sblížení navázáno též s organisací selské mládeže, ač organisace katolických rolníků zůstává zatím sama pro sebe jako část společné strany, jež nese ještě titul katolicko-národní. Ježto organisace jest vlastně desátý rok teprve, jsou úspěchy její překvapující. Na rok usneseno pořádati manifestačný sjezd v Olomouci jako jubilejní 10letého trvání. Manifestace pražská ohromila letos „protiklerikální“ strany, tak že zděšeně se vyzývají k osvětné práci a vážnému odporu („Naše Doba“ 12), Morava už uznána za děsně ohroženou dříve, tedy snad olomoucká manifestace ani nikoho nepřekvapí. Pro nás — musí aspoň splniti naše očekávání.

*

Z jiných sjezdů dlužno se zmíniti o pražských sjezdech: živnostenské pomoci a sprostředkování práce. Onen seskupil všecky známé pracovníky rakouské na poli živnostenském a především ovšem zastance technického povznesení živnostnictva. Konána spolu přehlídka všeho toho, co veřejní činitelé v oboru tom dosud činili. A toho jest v Rakousku mnoho, tak že může sloužiti vzorem skoro všem ostatním státům. — Sjezd sprostředkovatelen práce, druhý vůbec po loňském vídeňském, přinesl několik zajímavých řešení. Tak jmenovitě otázka stávková, vystěhovalecká a zemědělská. V čas stávek sprostředkovatelny nezastaví svou činnost. Do závodů stižených stávkou nebo výlukou, nebyly-li jim tyto závody úředně ohlášeny (od dělnických organisací), budou sprostředkovat stejně jako za normálních poměrů. Závody ohlášené vyvěsí se na černém prkně. Dělník, který by v závodech těchto práci přijal, se upozorní, že stiženy jsou stávkou nebo výlukou, a kdyby přece práci nastoupiti chtěl, ústav sprostředkuje. Sám však stávkokazů neshání a dělnictvo nepřemlouvá. V tom případě mohou též jak dělník

tak zaměstnavatel beze všeho sprostředkované místo vypověděti. — V záležitosti vystěhovalecké sjezd v resolucích svých žádal vládu, aby postarala se o to, by dělníci naši v Německu, Dansku, Švedsku a Francii nebyli vykořisťováni od agentův, aby mzda jim byla vyplácena přímo jako jiným dělníkům, aby také na roveň postaveni byli s domácími dělníky, jak je to smlouvami obchodními ostatně zaručeno. Tam kde jest více rakouských dělníků v cizině zaměstnáno, ať se zřídí spolky na ochranu dělnictva (tedy sekretariáty rakouské). Sprostředkovatelny nechať převezmou i pro cizinu informaci o trhu práce. K tomu cíli, aby domácí vystěhovalectvo mohly vzíti ve svoje ruce, třeba jest, aby sprostředkovatelen bylo více než jest jich dnes. Úřady pak ať vedou šetření nejen o vystěhovalcích branné povinnosti podléhajících, ale o všech, tedy i o starších a o ženách. A to nejen při jejich odchodu, ale i při jejich návratu domů. — Co se zemědělské otázky dotýče, sjezd žádal, aby zastaralý čelední řád byl doplněn ve smyslu zákona živnostenského (kap. 6). Dokud toho nebude, nechať sprostředkovatelny mají právo při zadávání práce míti vliv na smlouvu pracovní. Při uzavírání smluv pracovních ať se vede dozor nad podmínkami akkordní práce. Domácký průmysl ať se všeobecně podporuje, aby dělnictvo zemědělské mělo zaměstnání i na zimu. — O jednotlivých odborech dělnických a sprostředkování práce v nich sjezd přednesl rovněž své požadavky. Na sjezdě uplatnil se značně vliv socialních demokratů.

*

Norimberský sjezd socialní demokracie německé dovršil to, co už se dlouho ve straně připravovalo: rozdělení na revoluční část a opportunisty. Revoluční frakce byla v převaze a ovládla letos sjezd, kdežto na sjezdech minulých převládali tak zvaní revisionisté. Revoluční živly rekrutují se vesměs z polabských krajů Saska a Pruska — příměs židovstva východopruského (ruského a polského!) a příměs slovanské krve není tu asi bez vlivu! Podle konfesse možno říci, že opportunisté jsou katolíky, revoluční nekatolíky. Rozlam ve straně souvisí s historií politického vývoje německého. Svobodnější, starší, ucelenější vývoj jižního a západního Německa vede k mírnější náladě i stoupence socialně-demokratické. Rychlý, překotný, militaristický vývoj Pruska, dosud v sobě socialně-politicky nevyrovnaného, udržuje socialní demokracii v náladě bojovné. — Opanováním přísného marxismu či dogmatismu socialně-demokratického hlavní vůdce revisionismu Bernstein odchází z Německa do Londýna, kam kdysi tvůrce marxismu utíkal před byrokratickou reakcí pruskou. Marxismus ve straně dnes neznačí též nic jiného než byrokratickou reakci, která protiví se všemu pokroku a vývoji ve straně!

*

Na lambethské konferenci církve anglikánské zaujali shromáždění biskupové stanovisko proti hrozivému socialnímu zjevu v Anglii vystupujícímu — proti soustavě bezdětnosti nebo jednodětnosti v rodinách. Prohlásili to za odporující křesťanské mravnosti a čistotě i svatosti manželství, za věc, která ničí národy. Vyzývají proto všecky křesťansky

smýšlející a zvláště duchovní, aby se proti tomuto zlu co nejrozhodněji stavěli. — Londýnská liberální „Daily Chronicle" dodatkem k této lambethské resoluci připomíná Napoleonův výrok, že Evropa jednou bude buď kozácká, buď republikánská. A příznaky, že bude spíše kozácká, prý jsou zase patrnější. Uvádí pak populační přírůstek v Rusku, jenž roku 1907 činí 2,464.000 duší. Tomuto přírůstku nevyrovná se společně vzatý přírůstek obyvatelský všech ostatních pěti velmocí evropských: Německa (822.000), Anglie (690.000), Italie (374.000), Rakouska (323.000, Uher 229.000) a Francie (která má už úbytek 20.000 místo přírůstku), v nichž ve všech obyvatelstvo vzrostlo jen o 2,418.000 duší. Možno k tomu přidati, že nejen takto se jeví přírůstek ruský u porovnání s velmocemi: možno říci, že celá mimoruská Evropa má asi přírůstek stejný s Ruskem, neboť je-li i přirozený přírůstek její větší 3 milionů ročně, velkým vystěhovalectvím ze západoevropských zemí ztenčuje se ročně pod dva miliony. Kdežto z Ruska stěhují se jen židé a některé národy od západní hranice (Poláci, Litevci a Finnové). Jen že populace sama mnoho neznačí pro vliv na venek. Důležitější jest kultura populace než její početnost.

*

Úbytek Francie zaviněn přímo snahou po bezdětnosti. Bylť na 10.000 obyvatel nově narozených roku 1901: 220, 1902: 216, 1903: 211, 1904: 209, 1905: 206, 1906: 205 a 1907: 197. Zlo tedy roste a poroste jako pravidelný socialní zjev dále. Je však vůbec zlem? Je v tom více mravní síly cítiti odpovědnost pro příští potomstvo než necítiti jí, praví jedni. Je to egoismus a mravní slabost nechtíti se starati o hojnou rodinu, praví druzí. Bylo by třeba zkoumati, který zřetel převládá, je-li tedy zjev následkem socialní obezřetnosti či mravní ochablosti a pokleslosti; ve Francii jistě této, tedy nemravnosti.

*

Jak u nás tak v Německu chystá se obsáhlá reforma socialního pojišťování. A proto není bezvýznamno prozkoumati též otázku s právnického hlediska. Učinil to professor frýburský Dr. H. Rosin v nevelké práci příležitostní (Die Rechtsnatur der Arbeiterversicherung; Tübingen 1900). Postavil si otázku vůbec, jak třeba na dělnické pojišťování pohlížeti: zda pouze jakožto na právní formu smlouvy pojišťovací či jako na zařízení socialní péče. Je-li první správno, pak všecky pochybnosti a spory dlužno řešiti přesně podle pojišťovacího práva. Je-li druhé správno, pak se nejedná o právo a právní stav sporné věci, ale socialní a humanitní zřetel musí býti rozhodující. Velcí sociologové němečtí (Schmoller a Menzel) jsou pro první řešení (právní záležitost), Dr. Rosin hájí druhé řešení, že socialní pojišťování je skutek veřejné péče. Tak na ně pohlíží lid i parlamenty. A v tom úmyslu bylo též dělnické pojišťování zavedeno. Je to důležito, aby pronikl tento náhled a všichni si jej uvědomili: jak ti, kdo rozhodují spory z tohoto pojištění vznikající, tak i reformatoři tohoto pojištění. Neboť jen v tomto uznaném charakteru se může dále vyvíjeti, totiž jako věc socialní veřejné péče, jako zřízení humanitní a ne jako pouhá forma právní.

Školství.

V „České Revue“ varuje F. V. Moravec před požadavkem, jaký pronesla a hájí organisace učitelů škol měšťanských, aby školy měšťanské byly postátněny! Třebas prý postátnění konečně bylo vyloženo tak, že stát má převzít jen náklad či jeho část, ale správu že má vésti země, přece i takto třeba požadavek ten kárati z nepředloženosti. Stát od Marie Terezie, aniž by byl větších břemen na sebe vzal, počal na sebe strhovati všecku moc a vliv nad školstvím lidovým. A dnes on vlastně vládne nad školami obecnými, předpisuje i jakost a tvar písanek, určuje učebné osnovy, vede dozor, ale nic na ně nepřispívá. Třeba se brániti tomuto centralismu, třeba prý pracovati k tomu, aby autonomie se povznesla a sesílila, nikoliv předávati státu v moc školství tak důležité, jako je školství měšťanské. Autor přímo doznává, že požadavku toho původem byla touha i naděje na lepší zvýšení platů ve službě státní než ve službě zemské.

U měšťanských škol za příspěvek státní zřízeny dnes čtvrté třídy a stát hned vnutil třídám těm povinné učení jazyku německému. Což by teprv učinil, kdyby měl celý náklad nésti. Autor se bojí vlivu germanisačního, zpátečnického a klerikálního (!) se strany státu.

Aby stát převzal část nákladu na školství obecné a měšťanské, toť přání i mnohých jiných vrstev a stran, nejen organisovaného učitelstva. Náklad ten tížící dnes zcela obce a zemi, vyrůstá příliš vysoko, totiž vysoko u poměru k jejich finanční síle. Pro státní pokladnu by to břímě z polovice snad převzaté nikterak nebylo velikým. Na Moravě se právem žádá aspoň převzetí všech středních škol na náklad státní. Školský náklad na Moravě za pouhých šest let posledních se zdvojnásobil (9·6 až 18·4 mil. korun), vzrůst to nad mohoucnost a a sílu země jdoucí.

Politicky nezámluvný způsob postátňování, ať už třeba jen nákladu školského, je také zcela zbytečný i finančně. Stát náklad ten nepřevezme na dnešní své fondy, chtěl by na to zavedení nebo zvýšení daně. To však už je stejná tíseň, komu daň ta od poplatnictva se odvádí, zda zemi či státu: stát proto místo zavádění státní daně může přímo zavésti zemskou dávku. Tedy nová úprava dnešních zemských financí a touha po shození břemene školního ze země na stát přejde sama sebou.

*

Jako schválně udržuje prý stát i země i obce zvláštní daně a přirážky, specielně na školy placené, aby prý poplatnictvo jen bylo popuzeno proti školství, pravil řečník na nedávné schůzi pokrokové organisace učitelské o zrušení školního platu jednající. Nevybírá se prý přirážka na kostely, hejtmany, na bankety, ale vybírá se přirážka školní, zvýšena daň pivní na učitele a ještě i za každé dítko se školní plat vybírá! Už prý je to jen v českých zemích, že se školní plat udržel. Nese Čechám 3 mil., Moravě na 1 mil. korun. Snadno by obě země

bez něho se obešly! Od zavedení školního platu roku 1870 zaplatili prý rodiče za dítky své 120 mil. korun!

To vše konečně za našeho systemu školního nahlížejí všecky strany. Na moravském sněmu aspoň návrh na zrušení školního platu vyšel stejně z katolické jako socialně-demokratické strany. Náš školní plat jest nedemokratickým zařízením! A přece v jiných státech a jiných národech právě příspěvky na školství jsou nejen požadavkem, ale i chloubou demokratismu! Ale ovšem vraťte školu lidu a bude vědět, proč a nač platí. Dnes však ve škole poroučí kde kdo, jen vlastní vydržovatelé její nikoliv. Kdo však právě tomu se protiví, jsou pokrokové organisace učitelské.

Je to vůbec pro celý system naší výchovy a politiky pramalou chválou, že lid došel nakonec k odporu proti školám a školním břemenům.

*

Koncem srpna konal se na kroměřížské výstavě sjezd sirotčích rad moravských. Projednávány otázky zásadní i organisační. Sirotčí rady měly by se státi orgánem majícím plnou moc nad dítkem, jež od rodičů jest opuštěno aneb zanedbáváno. A to už od jeho narození, ba i dříve. Tak navrženo uložit jim povinnost, aby soudům oznamovaly případy těhotenství nemajetných matek, tak aby v případě potřeby mohlo dítě hned po porodu vzato býti v ochranu. Do dozorčí rady ať pravidelně náleží: duchovní, učitel a lékař. Dozorčí rady nechať se spojují v okresní jednoty a tyto zase v zemský svaz. Žádáno, aby do šestého roku konala se pravidelná prohlídka dítek poručenských; aby v brzce byly uskutečněny návrhy k občanskému zákonníku, jež směřují k ochraně nedospělých osob a dávají právo trestní nad osobami nedospělými úřadům poručenským. Na školách ať se vyučuje zdravovědě, učitelé proto ať jsou na pedagogiích vyučováni zdravovědě, nikoliv pouhé tělovědě. Zákony na ochrany mladistvých dělníkův ať se přísně zachovávají, přísně ať se provádějí předpisy proti opilství a kuplířství.

V Čechách místodržitelským výnosem zostřen dozor nad pěstouny, kteří dostávají dítky z nalezinců na vychování. Výnosem tím zavádí se pro ně dvojí kvalifikační vysvědčení: schopnost jejich k vychování dítka musí býti dotvrzena nejen obecním a farním úřadem, ale i obvodním lékařem, a to napřed. Tím zdravotní stránka výchovu zdůrazněna před mravní. Pro dítky kojence je to ostatně přirozené. Do 5 až 6 let jde víc o tělo a zdraví dítěte než o mravy jeho, proto posudek lékařův se žádá jako směrodatný. Obecní a farní úřady smějí nebo aspoň mají dávat vysvědčení zachovalosti pěstounům jen když i lékař jim vysvědčení způsobilosti vypravil.

*

Výnosem ministerstva vyučování vyzvány byly nedávno všecky příslušné orgány, aby veškeru péči věnovaly dohledu nad mládeží mimo čas školy obecné. Před dobou školní ministerstvo radí ku zřizování ochranoven a zahrádek a slibuje dokonce podporu na zařízení jejich. Pro dobu školního věku doporučuje zřizování útulen a hřišť. V útulnách by hoši mohli se cvičiti různým pracím. Hřiště i útulny nenechávají

aspoň mládež bez dozoru. Co nejpřísněji se má na rodiče naléhati, aby dodrželi dobu návštěvy školní. Učitelé mají své disciplinární moci užívati i mimo školu a oprávněni jsou dovolávati se policie a pomoci úřadů. Pro dítky nekorné a zanedbané ať se zřizují disciplinární třídy při školách. Pro učitele, kteří se vyznamenají ochranou mládeže před zanedbáním a spustlostí ministr chce zaříditi zvláštní vyznamenání.

*

Poctivost a upřímnost u mládeže zkoumal jistý gymnasialní učitel předloživ žákům otázky, na něž znaménkem + přisvědčovali a znaménkem — odporovali. A tu na otázku, zdaž nepoctivo jest opisování domácích prací (neznámkovaných) dáno 17 + a 59 —. Opisování domácích prací známkovaných jako nepoctivé označilo 41 žákův ale 36 je schválilo. Opraviti svou práci podle soudruhovy před odevzdáním práce shledalo 68 žáků správno a jen 8 nesprávno. Nahlížet při práci školní do práce sousedovy a jeho prací se řídit bylo správno pro 61 a nesprávno pro 16 žáků. Zakázané školní pomůcky užívati bylo přípustno pro 47, nepřípustno 17 žákům. Vylhávat svého soudruha dovolovalo 59, odsuzovalo 18 žáků. Vylhávat sama sebe zavrhlo 41 proti 33 žákům. Celkem tedy žáci dali na jevo velkou většinou náklonnost k podvodu a nepoctivosti, ač jinak žáci ti jevili se přiměřeně mravnými.

Ročník XXV. Číslo 11.

HLÍDKA.

Nově nalezené aramejské papyry
a jejich význam pro biblické studium Starého Zákona.

Podává prof. Dr. Jan Hejčl.

Jazyk listin našich

jest aramejština, která se v celku rovná jazyku aramejských úryvků biblických, t. j. Esdr. 4, 8—6, 18; 7, 12—26; Dan. 2, 4b—7, 28; některé zvláštnosti však dokazují, že jazyk našich listin představuje aramejštinu na stupni svého vývoje o něco starším, nežli jest aramejština či „chaldejština“ biblická. Zvláštnosti tyto jsou:

1. Místo mladšího *d* (ד) v zájmenech ukazovacích a vztažných aramejštiny biblické[1]) mají listiny naše vesměs *z* (ז), které se vyskytá na nápisech staroaramejských.[2])

Tak na př. místo biblicko-aramejského דִּי (= který -á -é -í) čteme v I. 1. 5. 6. 7. atd. זי

Místo biblicko-aramejského דֵּךְ (onen) čteme v I. 6. 9. 10. 13. atd. זך

„ „ „ דְּנָה (tento) čteme v I. 17 זנה

„ „ „ דָּא (tato) čteme v I. 17 זא

2. Biblická aramejština užívá pro příponu zájmennou 3. os. mn. č. zpravidla הוֹן (hôn) a jen výjimečně u Esdr. (5, 3. 4. 5. 8. 9. 10. a v.)

---

[1]) *E. Kautzsch*, »Grammatik des Biblisch-Aramäischen.« Leipzig 1884, §§ 20 a 21.

[2]) *Lidzbarski*, »Handbuch der nordsemitischen Epigraphik.« I. Weimar 1898, str. 264 první sloupec. Jest však pozoruhodno, že v jiných slovech, kde bychom očekávali *z*, podávají nám listiny naše již *d*. Tak מדבחא (= oltář) v I. 26. II. 24. III. 3 a דבחן (= krvavé oběti) v I. 28.

vyskytá se též starší forma הֹם (hōm[1]); naše listiny však pravidelně užívají starších tvarů הום a הם[2]).

3. Slovo אִגְּרָת (= listy) v I. 8 a II. 5 podává nám svojí koncovkou āth zajímavý prototyp pluralů ženských, který přešel v mladší aramejštině v ān.[3])

Proč psali židé elefantinští svoji petici v jazyku aramejském? Hlavně proto, poněvadž aramejština byla v tehdejší době officielním jazykem perských úřadů v Přední Asii (srv. aram. jazyk listin u Esdr. 4, 8—22; 5, 6—17; 6, 6—12; 7, 11—26); byl však i spisovný jazyk židů, bydlících v Elefantině vůbec již aramejština, jak vysvítá z jazyka soukromého zápisku listiny III. a jiných papyrů pocházejících z této doby a nalezených rovněž v Elefantině roku 1904. Sbírka těchto papyrů vyšla roku 1906 v Londýně pod názvem: Aramaic Papyri discovered at Assuan, edited by A. H. Sayce with the assistence of A. E. Cowley and with appendices by W. Spiegelberg and Seymur de Ricci. Práce tato podává nám (kromě jiných památek) 10 aramejských papyrů z dob králů Xerxa (485—465), Artaxerxa I (464—424) a Daria II (424—404); originál prvního z nich (A) chová se nyní v Bodlejské knihovně (v Oxfordě), ostatních pak devět (B. C. D. E. F. G. H. J. K.) v museu kahyrském. Že tyto listiny s listinami našimi tvořily společně archiv obce elefantinské, dokazuje stejnost jejich vlastností palaeografických, linguistických, totožnost času,[4]) kdy byly psány, a místa,[5]) kde byly nalezeny.

Jiná listina, která patřila do téhož archivu,[6]) chová se v císařské knihovně štrasburské a vydána byla již roku 1903 prof. Eutingem

[1]) Viz *Marti*, »Kurzgefaßte Grammatik der biblisch-aramäischen Sprache.« Berlin 1896, § 24.

[2]) Že tvary tyto jsou skutečně starší, o tom viz *Brockelmann*, »Grundriß der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen.« Berlin 1907. 306 a 313.

[3]) *Sachau*, n. u. m. str. 26. — *Brockelmann*, n. u. m. str. 441.

[4]) H pochází ze 4. roku Daria II, J z 8. roku téhož krále; obě (H i J) psány jsou od židův elefantinských, v obou se jmenuje perský úředník Vajdrang. J 6 činí docela zmínku o chrámu Boha Jâhû.

[5]) Arabský obchodník, od kterého některé papyry Saycem-Cowleyem vydané byly koupeny, ukázal Dru Rubensonovi na Elefantině místo, kde byly nalezeny; Rubenson kopal a našel naše listiny na témže místě.

[6]) Celé věty tří zlomků A. B. C. Eutingem uveřejněných vztahují se na tutéž událost, která se vypravuje v I. a II. našich listinách. V obou se dovídáme, že Aršâm se odebral ke králi, v obou se jmenuje Vajdrang správcem politickým (פרתרך) v Elefantině atd.

v Paříži: Notice sur un papyrus Égypto-Araméen de la Bibliothèque Impériale de Strasbourg. Extrait des memoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, II. serie, tome XI, II. partie.

Kdy byly listiny I. a II. napsány,

patrno je z data na konci petic uvedeného: **dne 20. marchešvanu roku 17. krále Daria.**

Darius tento nemůže býti Darius I, který panoval od roku 521 do roku 485, tedy před příchodem Nehemiáše do Jerusalema, nýbrž musí býti Darius II (424—405), který dosedl na trůn po příchodu Nehemiášově do Jerusalema (roku 444). Neboť:

1. Dle 2 Esdr. 3, 1. a 13, 4. velekněz jerusalemský za dob Nehemiášových slul Eliašib, v době však, kdy listiny naše byly psány, zastává úřad velekněze Jehôchanan, který dle Josefa Flavia (Starožitnosti 11, 7, 1) ano i dle 2 Esdr. 12, 11. jest vnukem Eliašibovým.[1])

2. Místodržitelem samařským dle 2 Esdr. 2, 10. 19; 4, 1. 7; 6, 1. 2. 5. 12. 14 za dob Nehemiášových byl Sanaballat, v době však, kdy listy naše psány byly, zastávají úřad otce svého synové (či vnukové?) jeho: Delâjâh a Šelemjâh. (I. 29.)

3. Ktesias[2]) jmenuje místodržitele Egypta v době, kdy nastoupil na trůn Darius II Ἀρξάνης; patrně tento Ἀρξάνης = Aršâmovi našich listin, kterého nelze přenésti do dob Daria I.

Sedmnáctý rok Daria II dle počítání aramejského začíná dnem 1. měsíce nisanu roku 407 před Kristem a sahá do 1. nisanu roku 406; marchešvan jest osmý měsíc roku (církevního) židovského, počínající novým měsícem našeho října, který onoho roku připadl na 6. den tohoto měsíce. **Psány jsou tedy listy naše dne 26. října roku 407 před Kristem.**

Poznámky k jednotlivým veršům našich listin.[3])

Řádek 1. Bagohi, jemuž list I. jest adressován, jest místodržitelem Daria II, krále perského (424—404, viz níže o datu našich listin) v provincii, obsahující území bývalého království judského s hlavním

[1]) Dávno již bylo právem tvrzeno, že 2 Esdr. 12, 11 místo Jonathan dlužno opraviti v Jochanan. (Jehôchanan [= Jahve jest milostiv] zkráceně zní Jochanan a s řeckou koncovkou Ἰωάννης.) — [2]) De rebus persicis n. 46 (vydání Didotovo str. 55). — [3]) Poněvadž tento referát má na zřeteli širší kruhy čtenářstva, upouští od příliš hlubokých šetření filologických.

městem Jerusalemem; na severu sousedila satrapie tato s jinou provincií perskou, se Samařskem, jejížto místodržitelé Deláját a Šelamjâh), synové Sanaballatovi, jmenují se níže v řádku 29. (I.)

Také Egypt tvořil v době, kdy listiny naše byly psány, perskou provincii, v jejíž čele stál Aršâm, jmenovaný níže v řádku 4.

Flavius Josef zmiňuje se ve svých „Starožitnostech“ (XI. 7) též o perském úředníku, kterého jmenuje Βαγώας (dle jiné verse Βαγώσης). Že Josefův Bagoas jest Bagohi našich listin, tomu nasvědčuje: 1. podobnost vlastních jmen v obou pramenech; 2. oba prameny praví, že jeho vrstevníkem byl Jehôchanan, velekněz jerusalemský, a 3. listiny naše jmenujíce Bagohiho místodržitelem (פחה) Judska, souhlasí s Josefem, který svého Bagoasa jmenuje „vojevůdcem Artaxerxa“ ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀρταξέρξου,[1]) a vypravuje o něm n. u. m. tak, že je zcela patrno, že Bagoas vykonával v Jerusalemě jménem králů perských trvale pravomoc nad židy, ano nad samým chrámem.

Při této úvaze (zda totiž Josefův Bagoas = našemu Bagohimu) je třeba opatrnosti, poněvadž jméno Bagoas mělo více perských úředníkův ano tak zobecnělo, že přešlo do řečtiny ve významu obecném (apellativném) = kleštěnec.

Nejvyšší kněz obce židovské v Elefantině sluje Jedônjâh (složenina z יָה a יָדוֹן, t. j. Jahve zůstává, trvá), jméno to, které se ve zkrácené formě Jâdôn vyskytá též v 2 Esdr. 3, 7. Tři Jedônjâhové jmenují se též na devátém papyru J sbírky Sayce-Cowleovy (viz nahoře); papyr ten datovaný ze dne 3. kisleua roku 8. krále Daria II, t. j. ze 16. prosince roku 416 před Kristem uvádí 1. Jedônjâh ben Hosea, 2. Jedônjâh ben Nathan a 3. Jedônjâh ben Mešullam. Který z těchto tří je zasílatelem listu našeho, datovaného z roku 17. krále Daria II, psaného o osm let později, zůstává pochybno.

Řádek 2. Sachau překládá „möge Unser Herr der Gott des Himmels [dir] gewähren“; předpokládá, že třeba doplniti „tobě“ a slovesu שְׁאֵל (v Hafelu) dává neobvyklý v aramejštině význam „uděliti“.

Lépe však Margoliouth, Nöldeke, Barth, Hontheim, Lagrange: „Pozdraviž tebe, pána našeho, Bůh nebes“ (doslovně: „Po pokoji pána našeho Bůh nebes tažiž se“).

Darius = Darius II. Viz nahoře.

Řádek 3. Synové dvora králova jsou patrně královští princové.

[1]) Že Στρατηγός = פחה viz *Ed. Meyer*, »Die Entstehung des Judentums«. Halle 1896, s. 31, pozn. 3.

Srv. 1 Esdr. 7, 23. (Artaxerxes stanoví, aby Esdrášovi bylo dáno všecko, co přísluší k domu Boha nebes, „aby snad nerozhněval se na království k r á l e a s y n ů j e h o.“)

Řádek 4. Tammuz jest název čtvrtého měsíce židovského (církevního) roku, přijatý od Babyloňanů; sahal od nového měsíce našeho června až do nového měsíce našeho července.

Čtrnáctý rok krále Daria II. počíná 1. nisanem roku 411 před Kristem a sahá až do 1. nisanu roku 410.

Řádek 5. Odchod guvernéra egyptského ke dvoru krále perského poskytl kněžím boha Chnûba vítanou příležitost, aby rozbořili chrám židovský, který byl sokem jejich chrámu a proto jim již dávno trnem v oku. Povolnosti místního správce politického (פרתרך) Vajdranga, podřízeného nepřítomnému nyní Aršâmovi, získali si podplacením. Vajdrang nejsa vázán nyní tolik poslušností, dal rozkaz svému synu, který byl důstojníkem posádky assuanské, aby vyplnil přání kněží Chnûbových.

Chnûb čili Chnûm je z řeckých i egyptských pramenů známý bůh, jemuž zasvěcen byl beran a jenž ctěn byl hlavně v Elefantině. Řekové nazývali ho buď Χνόμος (řecký nápis z roku 163 před Kristem, uveřejněný v Dittenbergových „Orientis Graeci inscriptiones selectae“, Lipsko 1903, I. č. 111) nebo Κνοῦφις (Strabo, XVII. 2) nebo Χνοῦβις. Francouzský archeolog Clermont-Ganneau nalezl v obvodě města Elefantiny celou řadu balsamovaných beranů (Chnûbovi zasvěcených), uložených v žulových rakvích, podobně jako v Sakkaře nalezeny byly mumie býků. (Comptes rendus de l'Academie des Inscriptions et Belles Lettres 1907, 201 nn.) Jak Egypťané si Chnûba zobrazovali, líčí již Eusebius (Praep. evang. hl. XII. Migne, Patrologie graecae, tom. XXI. sl. 209): Κατὰ δὲ τὴν Ἐλεφαντίνην πόλιν τετίμηται ἄγαλμα, πεπλασμένον μὲν, ἀλλ᾽ ἀνδρείκελον καὶ καθήμενον, κυανοῦν τε τὴν χροιὰν, κεφαλὴν δὲ κριοῦ κεκτημένον, καὶ βασίλειον, κέρατα τράγεια ἔχον, οἷς ἔπεστι κύκλος δισκοειδής.

Často vídáme reprodukovaný obraz boha Chnûba sedícího u hrnčířského kruhu a z hlíny robícího člověka.

Řádek 7. Město psané v naší listině סון je staré město egyptské Sunt (Brugsch, Dictionnaire géographique, 666), kopticky COYAN (Suan), řecky Συήνη, arabsky Assuân. Již Strabo poznamenal, že Syena leží asi půl honu od Elefantiny (na protějším východním břehu Nilu).

Vajdrang a Nefâjân jsou jména pravděpodobně p e r s k á. (Viz Sachau n. u. m. str. 22 nn.)

Řádek 10. a 11. Sachau (čte a) překládá takto: „...die fünf steinernen Türen... zerstörten sie, und ihre Köpfe (?) (רשיהם či ראשיהם?) קימן (?) und ihre Angeln in Marmorplatten (?) (בְשַׁשַׁיָא) jene aus Erz und die Bedachung... samt der Gipsverkleidung (?) (שירית) ...haben sie... verbrannt." Právem o tomto překladě píše Lagrange n. u. m. str. 334: „C'est le passage le moins bien compris par M. Sachau."

Místo רשיהם čísti dlužno דשיהם = dveře, veřeje (postes) jejich, t. bran.

Místo קימן jest čísti קִיסַן = pl. od קִיסָא = dřevo.

Místo בְשַׁשַׁיָא dlužno čísti דששיא = dveře (דשׁא = דששא = dveře).

Místo שירית jest čísti שֵׁירוּת = ostatek, zbytek.

Řádek 13. Překládáme „za dnů králův egyptských" dle II., ač v I. jest „za dnů krále egyptského."

Řádek 14. Také Diodor Sicilský vypravuje, že Kambyses přitáhnuv do Egypta, pustošil tamější chrámy. (I. 46, 4.)

Řádek 16. překládá Sachau: „...כלביא Sie haben die Fußkette (כבלא) von seinen Füßen entfernt" a domnívá se, že nositi na nohou pouta (ze zlata nebo stříbra?), která mohli poddaní líbati, bylo právem tehdy vysokých úředníků; strhnouti je znamenalo by tedy sesaditi s úřadu.

Nöldeke překládá: „Die Hunde (כלביא) rissen die Fessel von seinen Füßen." Nejsrozumitelněji překládá Lagrange: „les chiens ont fait sortir les muscles de ses pieds" a domnívá se, že snad byl Vajdrang pohřben za živa nohama vzhůru, tak že psi mohli nohy jeho skutečně ohryzovati. Není však nutno mysliti na takovýto výjimečný trest, stačí si představiti, že Vajdrang byl pověšen na nízký kůl — trest to u Peršanův obvyklý — tak že mohli divocí psi pohodlně ohryzovati jeho mrtvé nohy.

Řádek 17. Kdy se dostalo tohoto dostiučinění židům? Vajdrang byl asi obžalován z velezrády a kněží Chnûbovi asi byli trestáni za vzpouru proti Peršanům, která často na mnohých místech v Egyptě propukala. Nemůže však zde býti řeči o veliké vzpouře vedené Inarem z roku 463, ani o všeobecném povstání, které propuklo teprve po smrti Daria II (roku 404).

Řádek 18. Židé elefantinští obrací se za pomoc při této první akci přímo k „pánu našemu", t. j. k místodržiteli judskému (ne však samařskému!!), k veleknězi, ke sboru kněžskému a vynikajícím předákům židů jerusalemských (Ostân). Čeho chtějí od nich docíliti? Snad jen dovolení dostati k nové stavbě? Dle všeho nešlo židům elefantinským

jen o pouhé papírové dovolení ke stavbě, nýbrž chtěli též dosíci peněžité podpory a zakročení úřední moci k tomu, aby pobrané poklady chrámové byly jim neli vráceny ze státní pokladny, aspoň nahrazeny. Místodržitel judský a velekněz jerusalemský měli v tomto smyslu zakročiti a uplatniti svuj vliv u vlády egyptsko-perské.

Podobné podpory k stavbě chrámu se dostalo jejich soukmenovcům v Jerusalemě: „Cyrus vydal nádoby chrámu Hospodinova, kteréž byl Nabuchodonosor z Jerusalema pobral...“ (1 Esdr. 1, 7) a „rozkázal, aby stavěn byl dům boží... náklad pak z domu (= fisku) královského bude dáván“ (tamtéž 6, 3. 4). Rovněž Darius I rozkázal, „aby se stavěl dům boží, totiž aby z pokladnice královské, to jest z platů (= daní), kteříž se dávají z krajiny za řekou (= Eufratem ležící), pilně dáváni byli nákladové mužům těm, aby dílo nemělo překážky.“ (Tamtéž 6, 8. Srv. tamtéž 7, 21 nn.; 2 Esdr. 2, 8.)

Řádek 19. Proč se nedostalo odpovědi Elefantinským na tuto petici, jest na snadě. Velekněz jerusalemský byl ochráncem zákona, který dovoloval židům jen jedinou svatyni centrální v Jerusalemě; postaviti svatyni jinou znamenalo v očích jeho rozkol, ke kterému se nemohl propůjčiti zvláště nyní po reformní činnosti Nehemiáše, která zanechala v kněžstvu i v lidu snahu po dokonalém plnění zákona. Proto Jehôchanan petice hodil — do koše a přiměl místodržitele, s kterým patrně v této době žil v dobré shodě, že učinil — taktéž. Příkladu velekněze následoval patrně též Ostân, representant židovské aristokracie.

Jestliže Elefantinští se odvažují prositi velekněze za podporu k stavbě svého chrámu, jest patrno, že jsou „bona fide“, že ve své snaze nevidí nic protizákonného. Jak lze tuto „dobrou víru“ vysvětliti, o tom níže.

Řádek 23—28. Stylisace těchto veršů jasně ukazuje, že Elefantinským při této druhé akci roku 407/406 nešlo jen o zákonité povolení k stavbě, nýbrž o hmotnou podporu. Kdo jim nyní bránil stavěti? Vajdrang byl mrtev, rovněž i ti, kdo se súčastnili boření chrámu, „všichni jsou povražděni“ (ř. 17).

Podobného podílu na obětech v chrámě jerusalemském ovšem za hmotnou podporu přál si též král Darius I, když nařídil, „ať obětují oběti Bohu nebes a modlí se za život krále i synů jeho“ (1 Esdr. 6, 10.)

Řádek 29. Elefantinští pomíjejí tedy nyní velekněze jerusalemského, patrně proto, poněvadž jim přičítají vinu toho, že se jim na první žádost z roku 411/410 nedostalo vůbec žádné odpovědi.

Obracejí se k synům nejúhlavnějšího nepřítele chrámu jerusalemského — Sanaballata. Synové jeho sledovali asi politiku svého otce a žili v nepřátelství se židy dále.

Petenti prosí též místodržitele judského, kterého přejíti nemohou; snad se i doslechli, že mezi ním a veleknězem vypukly rozbroje; snad že se mezi rokem 411—407 událo to, co vypravuje Josef Flavius ve svých „Starožitnostech“ XI. 7 („Jochanan měl bratra, který slul Jesus; ten byl s Bagosem v přátelském poměru a obdržel od něho přípověď, že se stane veleknězem. Zpyšněv touto přípovědí, zapředl Jesus s Jochananem v chrámě spor a popudil svého bratra tak velice, že ho ve zlosti zabil... Když... Bagoses se dověděl, že židovský velekněz Jochanan zavraždil v chrámě svého vlastního bratra... nedovolil židům denní oběti přinášeti, dokud neprohlásili, že jsou ochotni za každého beránka padesát drachem z veřejných prostředků platiti“).

Řádek 30. Prosebníci velice opatrně zmiňují se o tom, že Aršâm, místodržitel egyptský, nemá na jejich neštěstí žádné viny, poněvadž nic nevěděl o tom, co se v Elefantině stalo; činí tak proto, aby Bagohi se nemohl domnívati, že Elefantinští touto žádostí chtějí si snad na Aršâma stěžovati. Aršâm by se mohl na ně hněvati právem, kdyby se dověděl, že si na něho u jeho kollegy — stěžují; Aršâma si pohněvati však prosebníci nesmí! (O. p.)

Starší a novější parallelismus psychologický.

Karel Černocký.

2. Tak jako vlna proudem moře zpěněná uvrhnuvši kocábku na skálu rozplývá se, aby popřála tíži svého břemene jiné, tak i čistě fysiologický proud bádání uvedený do veškerých oborů lidského myšlení a zkoumání dopravil náklad poznatků k jistým význačným a pevným datům a přenechává tuto kořist okeanu myšlení jiné vlně, aby náhodným shlukem proudění filosofických směrů zmítány byly dále k místům ještě neznámým dosud.

Pozvolné a výhradné zavádění method fysiologických do psychologie způsobilo přirozeně, že zanedbávána byla její vlastní a přední methoda, totiž sebepozorování (introspekce). Mají-li zákony fysiologií stanovené vůbec býti uznány, musejí i vnitřním pozorováuím býti postřehnuty a ponořením sebe jako cítící bytosti do tohoto dění býti potvrzeny. Proto vyžaduje professor Dr. Th. Lipps v Mnichově kromě smyslného vnímání a vniterného zření jako třetí pramen poznání toto vsáti jakoby sebe do všeobecné spojitosti přírodní vůbec. Proto rozeznává také dvojí úkol a ponětí empirické psychologie. Předně jako vědy čistě duchové mající za předmět vědomí vůbec, a pak jako vědy jednající o individuálním, určitém vědomí.

Obecný výraz pro podmět (individuum) jako podklad vědomého dění jest „duše". Podkladem duševních zjevů je tedy duše, která může také jako substance označena býti, poněvadž přináleží světu skutečných věcí. Lipps uznává jakési působení duše na tělo a označuje je slovem „motorické impulsy". Tyto však jsou toliko myšlenkovým předpokladem pro onu bezprostřední souvislost dějů těch, které ve svém vědomí prožíváme.[1]) Tato psychologie spojujíc obě řady souběžné ve zjevu vědomí, činí je obě podřízenými tomuto zákonu o povstávání vědomého. Činí je rovnomocnými činiteli téhož základního zjevu.

Podobně jako Lipps vyslovují se pro stanovisko filosofie totožnosti z nejnovějších psychologů Höffding v Kodani, Münsterberg (Aktionstheorie), Ebbinghaus a G. E. Müller.

Jako nauka o vědomí vůbec jest psychologie vlastně logikou a učením o hodnotách, chová v sobě zákony rozumu a jistý počet pravidel (norem), ne však zákony přírodní a skutečného dění. Tomuto ponětí odpovídá pak stanovení parallelismu psychofysického místo psycho-

---

[1]) *Th. Lipps*, »Leitfaden der Psychologie«. Leipzig 1906.

fysiologického. Ani svět předmětný ani svět obsahy vědomí pojímající nemohou stávati samy o sobě. Příroda může však býti myšlena jako objektivní podklad toho, co jsme vědomím prožili, a vědomí zase jako subjektivní stránka přírodního dění. Podstatu psychofysického parallelismu tvoří vzájemné sobě odpovídání obsahů vědomí a předmětů přírodních. Parallelismus ten však není bezprostředný. Takovým mohl by býti jen tehdy, kdyby každý předmětný děj beze všeho vědomím byl prožit. Pak by však vědomí a příroda byly také totožné. Skutečně však bývá onen parallelismus zprostředkován tělem člověka, a to soustavou nervovou. Psychofysický parallelismus záleží tedy v kladení podráždění a pocitu, cítění a jeho výrazu, subjektivního ponětí a objektivní jakosti vedle sebe.[1])

Příčinou toho, že parallelismus psychofysiologický ustoupiti musel ve mnohých svých posicích psychofysickému, zdá se býti povšechný a překvapující rozkvět fysiky, který vzbudil nový idealistický proud a zápal t. zv. energetikův.

Oswald klade místo hmoty energii za základ fysického skutečna. Nehmotný, dynamický, jakýsi duchový základ, obdobný naší vůli, mohl by dle něho spojiti obojí druh jevů parallelismem rozdvojených. Tím, že by se fysické připodobnilo psychickému, vyhovělo by se požadavku vzájemného působení. Naše poznatky o světě jsou subjektivní. Ke znázornění souvislosti zjevův určitého oboru jest nám třeba symbolův, obrazů, které však mají také zůstati jen obraznými rčeními a nemají za podstatu jevů býti zaměňovány.

Podobně soudí také Arnošt Mach. Pozoruje-li někdo bez předpojatosti své okolí, nenalezá psychické a fysické, ani vnitřní a vnější, nýbrž prosté součástky okolí. Introspekce jest vinna rozdvojením zkušenosti vnější a vnitřní. Vědecké pozorování má se spokojiti vyměřením vztahů, jako v mathematice. Vztahy k neznámé, nedané a neměnitelné veličině jsou fiktivné a daremné. Není proto žádného prvotného já, nýbrž jsou jen elementy, ze kterých se utvářilo. Mělo by se říkat „myslí se“ tak jako se říká „blýská se“. Ve smyslné sféře mého vědomí jest každý předmět zároveň psychický a fysický. Zelený list jest v závislosti na slunci a chlorofylu element fysický, v závislosti na zraku element psychický. Fysikální předpojatost přenesená v obor psychologie jest příčinou temné intellektuální situace před protivou mezi psychickým a fysickým. Náš parallelismus jest jen zevšeobecněným výrazem zkušenosti.[4])

[1]) *Dr. G. F. Lipps*, »Grundriß der Psychophysik«. Leipzig 1903, S. 31.

[2]) *Dr. F. Mareš*, »Idealismus a realismus v přírodní vědě«.

Tento empirický kriticismus Machův jest ne tak výsledkem filosofické spekulace jako výrazem a charakteristickou známkou myšlenkové zemdlenosti doby nejnovější, která v praktickém životě v povahách neurasthenických propuká. Vydav se na cestu k poznání zjevův objevuje vztahy různých energií individuálních, nestanoví však, v čem tato individuálnost záleží. Komplex zjevu psychických autonomních a nutně souvisejících zúmyslně rozptyluje, aby mohl jej roztrousiti mezi pestrou setbu fenomenův a vztahů. Jsa svérázně tvůrčím duchem a nacházeje stavby hotové boří je, aby mohl sám znova stavěti. Stavbě jeho se však nedaří, ponévadž zapomněl, že třeba vždy stavěti dle jistého plánu, který není ani ve fysické ani v psychické skutečnosti samé osobě dán. Zamítaje i parallelismus a hlásaje, že tytéž elementy podávané zkušenosti jeví se nám dle svých vztahů jako fysické i jako psychické, musí přece toto rozlišení vztahů doznati a tím také, třebas totožnými a jednoho způsobu jich prohlásil, prohlásil zároveň, že rozlišení nějaké, třebas dle něho jen verbální nebo nominální, postřehl. Spatřiv v dění, které nazýváme psychickým, podobnou vztahovost, jakou spatřil v dění fysickém, dle zvyku fysiku, sevšeobecnil zákon a vzdal se dalšího pozorování a výkladu.

Tento nedostatek fysického posuzování děju vědomí dobře postřehnul Hans Drisch. Nechtěje však ve svojí exaktní pýše podrobiti se ani umírněnému a kompromisnímu názoru parallelismu, tvoří sám theorii, kterou nazývá psychoidovou (Psychoid-Theorie).

Fysicko-chemický řetěz událostí jeví u mnohých organických zjevu pohybu mezeru. Psychoid ji má vyplniti. Naše psychoidy jsou objektivní světové a přírodní činitelé. Jsou to entelechie pohybu, zvláště jednání, různé od té, která vytvořila organismus ze zárodku, avšak od té rovněž stvořené (Objektalpsychoid[1]).

Takový tedy měla konec ona mnohoslibná methoda exaktního pozorování fysického. Opovrhnuvši obecným i přírodovědeckým stanoviskem chtěla se exaktní fysika postaviti za učitelku všech oborů vědeckých, zřekla se veškeré filosofie a potupila ji. Potřela všechny systemy, aby zabředla sama netušeně do nového sice, ale přece jen bahna, čpějícího rozkladem filosofických úryvkův a odpadků.

Případně praví professor Mareš: „Člověk chtěje poznati skutečný základ všeho bytí, buď zírá do prázdna nebo se točí v čarovném kruhu." Přece i zapření dualismu psychologického ve formě parallelismu znamenati muselo jeho uznání. Vyhnání metafysických otázek toho druhu

[1] *Hans Driesch*, Die »Seele« als elementarer Naturfaktor. Leipzig 1903.

z oboru vědeckého poznání nezpůsobilo přece jich zhlazení. Bylo jen zakřičením hladovějícího a žíznivého, nejnalehavější otázky, nejvniternějšího nitra. Působiti musilo však zrovna tak jako odstrčení mass lidových v životě socialním. Celé ono zneuznání, kterého dostalo se otázce psychologického dualismu od necitelných byrokratů věd exaktních, mělo za následek jednak úplnou nevšímavost u nepovolaných, jednak čilý odpor a zájem, jaký ukazuje nejnovější literatura o tomto problemu.

Nehledě k spoustě brošur tendenčně ohřívajících staré materialistické nebo spiritistické theorie, třeba povšimnouti si ještě význačnějších směrův a publikací v tomto oboru.

3. V Italii, kde nově zřízené stolice pro psychologii v Neapoli, Římě a v Turině nebyly přiděleny k filosofické, nýbrž medicinské fakultě, jednak převládá materialisticko-monistický směr školy Lombrosovy, jednak však neschází také proudů reakčních. Reakční tyto směry representují zvláště práce konané v laboratoři pro experimentální psychologii při „Instituto di Studi superiori“ ve Florencii pod vedením professora Fr. de Sarlo. Sarlo znova klade důraz na důležitost introspekce jako poslední, avšak i první základ všeho psychologického bádání. Experiment má toto jen doplňovati. Při čistě psychologické práci třeba každého vměšování fysiologických momentů se varovati. Psychologie nemá býti ani metafysikou ani fysiologií. A. Aliota (La Misura in psychologia sperimentali, Firenze 1905) uznává proti Wundtovi výklad mathematického určování jevů psychických, různý však od výkladu psychofysiků. Professor Cesca Giovanni v Mesině obraňuje za to parallelismus Wundtův. Psyche nemožno pokládati ani za substanci „ani za produkt nebo snad funkci organismu, ježto mezi stavy psychickými a tělesnými jest odpor“[1]) a ustáluje se na jakési jednotě psychofysické.

V psychologii francouzské převládá více směr spiritistický. Zajímavým jest výrok Alf. Bineta, ředitele psychologické laboratoře v Sorbonně, který přiznává se, že k metafysice puzen byl „osobní potřebou“. „Duch má život neúplný.“ Duch existuje jen s tělem spojen. Parallelismus jak fysiologický tak fysický jest chybný, připouští však parallelismus mezi vědomím a objekty, nepřipouští však jich neodvislosti. „V základě všech jevův intelligence existuje dualita; aby vznikl skutečný jev, je třeba i vědomí i objektu... a bylo-li by třeba, abychom podali svůj poslední úsudek, řekli bychom: vědomí a hmota mají stejná práva, ponechávajíce tak každému schopnost (možnost) položiti tu,

[1]) »Hlídka« 1905.

v tomto pojetí o rovnosti práv, naděje přežití (posmrtného života), po kterém srdce touží.“ (L'ame et le Corps Paris [1])

Mnohem pestřejší obraz než italská a francouzská poskytuje nám v tom oboru literatura německá. H. Michelis (Schopenhauer's Stellung zum psychofysischen Parallelismus. Königsberg 1903) přiznává se na příklad k theorii parallelismu. Za to hlásá professor Th. Ziehen [2] (Über die allgemeinen Beziehungen zwischen Gehirn und Seelenleben, Leipzig 1902) jakýsi idealistický monismus. Mluví o zákonech zpětného působení (Rückwirkungsgesetze) nebo parallelna, které se od přírodního tím rozeznávají, že neprobíhají měřitelnou rychlostí časem a prostorem. Tento svůj parallelismus vykládá obrazem: „Představte si plynový, víceramenný lustr, uprostřed nachází se nádržka spojená s rameny, kterým plyn dodává. Nádržka je svět, který v nás pocity způsobuje zrakem, hmatem atd., ramena jsou mozky cítících lidí. Hořáky jsou různé velikosti, různého tvaru a chovají k tomu ještě ty neb ony chemické látky. Dle toho jsou jejich plameny různě světlé, různě utvářené a zbarvené. Všechny tyto plameny vrhají světlo na hlavní část lustru, nádržku plynovou. Tato jeví se proto rovněž různě ozářená a zbarvená. Jednak stává zde působení nádržky na hořáky, jednak zpětné působení hořáků na nádržku. Je zde tedy působení a zpětné působení bez dokonalého rozdílu částí, které v tomto působení se nacházejí.“ [3])

J. Rehmke (Wechselwirkung oder Parallelismus, Halle a. S. 1902) tvoří zase jakousi psychologickou theorii kausální. Rozeznává realistický, fenomenalistický a idealistický parallelismus. Jest jakýsi poměr mezi mozkem a duší. Můžeme souditi dle skutečného pochodu vědomého na možný zvláštní pochod mozkový a dle skutečného procesu mozkového na skutečný zvláštní pochod vědomí. Dr. P. Schültz (Gehirn und Seele, Leipzig 1903) uznává jen jakýsi psychofysický parallelismus časový. Páskou mezi psychickými a tělesnými ději jest jen současnost. Ludwig Busse (Geist und Körper. Seele und Leib, Leipzig 1903) odvrací se úplně od parallelismu i od theorie identity (totožnosti), lépe se mu zamlouvá theorie vzájemného působení vůbec. V řadě dějů psychických zůstává vždy přebytek, který v řadě fysické nemá svého zastoupení a analoga, neboť řada psychických dějů jest vždy také delší nežli řada fysických dějů. Theorie vzájemného působení, která nechává duši vůbec

[1]) »Hlídka« 1906.

[2]) Dle referátu v »Archiv für die gesamte Psychologie«. Leipzig.

[3]) »Archiv« VIII. B. 1. u. 2. H.

jen ve fysické řadě nějakým způsobem zastoupenu býti (repräsentieren), odpovídá lépe skutečnosti.

Zvláštní vysvětlení theorie vzájemného psychofysického působení podává C. Stumpf (Leib und Seele, Leipzig 1803). Korrespondenci mezi hmotným a duševním, prostorným a neprostorným můžeme si představiti jako poměr geometrického obrazce k jeho analytické rovnomocnině (Äquivalent) ve smyslu analytické geometrie.

Zástupcem tak zvaného monismu vědomí jest mezi jinými v novější literatuře W. Schuppe (Der Zusammenhang von Leib und Seele, das Grundproblem der Psychologie, Wiesbaden 1902). Pokusy lokalisovati funkce psychické v nervových ústředích jsou dosud skrovné a hrubé, aniž by se přibližilo k jemným odstínům duševního dění. Proto nemůžeme mluviti ani o parallelismu ani o vzájemném nějakém působení. Konkretním a skutečným já je to vědomí, které rozprostřeno jest v něčem konkretním, které o sobě ví jak o těle. Jen na takové může vůbec něco působiti. Nesmíme však si představovati tohoto působení jako působení jen na tělo, tělesného, tak na př. jako jedno těleso na druhé působí. Jako jest krev zcela zvláštní šťáva, tak jest i mozek zcela zvláštní látka. Rozluštění, které ovšem možno připustiti jako synthesu noetickou, kterého nemožno upotřebiti jako východiště při srovnávání a zařazování zjevů psychických vůbec.

Psychologie německá zdá se tu právě tak jako filosofie na dlouhou ještě řadu let míti zajištěnu hegemonii.

Na konec zaslouží pro svoji původní zvláštnost zmínky ještě spisek H. Swobody „Studien zur Grundlegung der Psychologie“ (Leipzig und Wien 1905). Experimentálni psychologie povzbuzena rozmachem věd přírodních přežila se stálým rozčleňováním života duševního a sestrojováním člověka moderního. Proto chce autor budoucí psychologii dáti jméno charakterologie nebo anthropologie. Podnětem k sestrojení této nauky jest mu objev tak zvané obdoby psychického dění. Podobně jako tělesné zjevy v době 23 nebo 28 dní vždy se opětují, tak opětují se také představy, pocity a volní popudy v určitou dobu.

Ať člověk při svojí snaze po sjednocování a zjednodušení u výkladu duševních zjevů zabíhá do monistických závěrů, přece jakoby zvláštním osudem stíhán, zpět vrací se zase k rozlišování, an naráží nutně na rozcházející se dvojakost zákonů tohoto dění.

Obecná psychologie bude vždy bez dalšího zdůvodňování založena proto na dualismu dvou substancí, duše a těla. Nebude míti snahy jejich

spojení a vzájemného do sebe zasahování vyložiti, an k tomu třeba probuzení zvláštních psychologických hledisk a zájmů.

Náboženské a ethické účely vyžadovati budou asi vždy tohoto antagonistického rozštěpení a duchové povýšenosti.

Psychologie sama nehledíc k tomu ani k onomu zájmu nezávisle na tom, jak ten či onen zjev odůvodněn a zúčelněn bude, povinna se snažiti vysvětlovati právě tento antagonismus zdánlivý, toto zasahování, tuto různost. Ani otázka po rozlišení substanciálním či fenomalistickém, ani po ethickém obsahu psychických kvalit nemůže její závěry předurčovati. Za to však nemá ani ona příčiny sama o sobě tyto zájmy poškozovati. Dokud byla psychologie chovankou theologie a filosofie, byla nucena jen jim sloužiti a pod jejich záštitou vyrůstati, byla jen jim oddána. Nároky však, které učinila na ni pozdější a nynější společnost ostatních věd, donutily ji postaviti se mezi ně jako samostatná, na theologii ani na filosofii nezávislá věda. Tím však zase prospěti může psychologie nejlépe na dále oběma. Neboť pravé vědění a pravá víra od počátku rozdvojeny sbíhati se mají v Nekonečném.

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal DR. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

Nicméně odchod tak horlivého šiřitele ideje slovanské, jakým byl Kampelík, nezůstal přece bez nepříznivých následků na ruch národní v alumnátě brněnském. Představení a někteří z professorů počali nepříznivě smýšleti o snahách bohoslovců českých. Přičítajíce neprospěch Kampelíkův ve studiích theologických činnosti jeho národní, snažili se činnost tuto různým způsobem omezovati. Bohoslovcům českým bylo zakázáno veřejně přednášeti českou mluvnici a deklamovati české básně; činili tak proto jen v soukromí a především na společných vycházkách. Jediný biskup Gindl zůstal jim dále upřímně nakloněn, ano roku 1835 dovolil bohoslovcům čtvrtého ročníku, aby svoje kázání probatická a křesťanská cvičení, která dosud německy mívali, mohli konati česky.[1])

[1]) Kterak tohoto úspěchu dosáhli, o tom poučuje nás J. Gruß, jenž o tom píše: „I vydalo se nás několik k Jeho Milosti panu biskupu Gindlovi a prosili jsme jej, aby nám dovolil kázaní a křesťanská cvičení česky konati. On se pousmál a pravil: „I ano,

Představeným alumnátním nelíbilo se ovšem mnoho jednání biskupovo a jeho náklonnost k národním snahám českým, nicméně neodvážili se, znajíce smýšlení biskupovo, bohoslovcům práci na poli národním zakázati. Tak rostlo símě Kampelíkem zaseté pod ochranou samého biskupa Gindla dále. Bohoslovci vyšších ročníků působili na bohoslovce mladší, a proto vyskytli se vždy někteří, kteří stali se vůdci ostatních v ruchu vlasteneckém, vynikajíce vyspělým uvědoměním národním. V letech 1836—1838 byli to především známí pozdější vlastenci kněží František Škorpík a Josef Těšík, po nich pak Eduard Stuchlý, jenž jako bohoslovec v alumnátě dlel od roku 1836—1840.

Nových vzpruh nabyl však život národní a ruch vlastenecký v alumnátě brněnském, když roku 1837 stal se zde opět přízní nezapomenutelného biskupa Gindla professorem studia biblického Nového Zákona Fr. Sušil. Svým skromným vystupováním dobyl si Sušil rázem plné lásky a vážnosti sboru professorského, ještě však radostněji uvítali a zamilovali si jej záhy posluchači jeho. Imponoval jim hlubokou učeností a získával si srdce jejich skromností a dobrotou. Působiti na ně mohl zatím jen v kolleji, neboť styky professorů s posluchači mimo kollej nebyly pěstovány. Za to tím více snažil se je upoutati mladistvým zápalem, hloubkou myšlenek, živou, nadšenou přednáškou, protkávanou reminiscencemi a exkursy, vytčenou přísně látku přesahujícími. Přednášel ovšem i Sušil, vázán jsa úředními předpisy, většinou buď latinsky nebo německy, ale z přednášek jeho vanulo nadšení vlastenecké. B. M. Kulda, jenž byl posluchačem Sušilovým ve školním roce 1843, píše o něm: „Mimovolně často v přednášení upozorňuje posluchače své na povinnosti kněze každého, národu všechno v obět klásti, otcem jeho býti a nikoliv mozoly národovými se krmiti.“ [1]) V předmětě svém kladl hlavní, ba všechnu váhu na důkladnou znalost Písma, s nímž od malička vyrostl, a rád měl, když posluchači učili se nazpamět „kapitolkám“ Nového Zákona také česky. „Vůbec“, tak píše opět Kulda, „jest láska k národu, jeden z nejhlavnějších požadavků vychovatele budoucích vychovatelů lidu, jeho nejkrašší okrasou, nejskvostnější Boha dar, kterou plápolá a tak oživen jest, že se říci může o něm, že nosí celý národ svůj v čistém svém a nezištném srdci, přesvědčen jsa, že nehodným je vychovatelem a učitelem národa, kdož prázden jest této lásky.“ Ký div, že Sušil stal se takto ohniskem,

těší mne to, přijdu a budu vás poslouchati.‘ A přišel pokaždé a každému po skončené přednášce opravil, co méně bylo vhodného.« (»Obzor« XII. 339.)

[1]) *J. Halouzka,* »Životopis B. M. Kuldy«, 37.

z něhož hlavně zápaly lásky k církvi a národu na Moravě jako zahřívající paprsky vycházely; že byl středem, z něhož všechen duchem církve vytříbený národní ruch se šířil a mohutněl.[1]) Ký div, že alumnát brněnský od jeho nastoupení v úřad professorský stal se semeništěm činného vlasteneckého kněžstva![2]) Sušil byl v alumnátě brněnském, jak krásně píše náš básník Vladimír Šťastný, „tou svící, o které Kristus Pán mluvil v horním kázání, která na svícen postavena svítí všem, kteří v domě jsou. Tak i ta tichá, však rozsáhlá a vydatná činnost Sušilova, jeho vznešený duch a kněžský svatý život sám sebou svítil a zářil všem, kdož ho poznali, ale i vábil k sobě neodolatelným kouzlem všechny, kdož chtěli v šlépějích mistrových kráčeti a v tom neb onom oboru s ním pracovati na národa roli dědičné.“[3]) Posvátný jeho zápal pro církev a vlast roznítil se i v srdci jeho nesčetných žákův a jimi šířil se vždy dále a v širších kruzích.

Nejevily se ovšem účinky působení Sušilova najednou a okamžitě; překážela ť tomu namnoze nepřízeň představenstva alumnátního. Proudu však nebylo lze již zastaviti, věc česká byla na postupu. Alumni odbírali a četli, jak jen mohli, horlivě knihy a časopisy české. „Časopis katol. duchovenstva“ měl na př. roku 1837 v alumnátě brněnském přes třicet odběratelův. Aby slibný ruch tento byl udržen, založena i zvláštní jednota českých bohoslovců „Slovan“, jež po některou dobu zdárně působila.

Těžká rána stihla však nadějný tento rozvoj ducha a ruchu národního mezi bohoslovci českými roku 1841. Toho roku byl biskup Gindl jmenován knížetem biskupem krckým se sídlem v Celovci, kamž odešel, chtěje býti rodné zemi blíže, tisícerými provázen díky všech svých diecesanův a bohoslovců. Jeho odchodem pozbyli bohoslovci mocného příznivce a ochránce svých ušlechtilých snah. Nepřízni německých představených k českým bohoslovcům uvolněna nyní hráz a neblahé následky se v brzku dostavily. Vydány různé zákazy, kterými ovoce snah českých bohoslovců částečně bylo zničeno nebo alespoň na delší dobu v prach povaleno. Zejména hned roku 1841 zrušena byla vrchním představeným kanovníkem rytířem Zelinkou česká kázání probatická a křesťanská cvičení, značnou zkázu vzaly však také slovanské akademie a česká knihovna.

Slovanské akademie, jež byly okázalým projevem ideálních

[1]) *Ant. Adamec*, »Jakub Procházka«, 5.
[2]) *Dr. P. Vychodil*, u. d. str. 184
[3]) »Památce Františka Sušila«. Brno 1904, str. 37.

snah a zároveň vzdělávacím prostředkem a mocnou pobídkou pro české bohoslovce, vznikly roku 1840, posledního to roku pobytu biskupa Gindla v Brně. Základ k nim položen byl bezpochyby dřívějšími soukromými schůzemi bohoslovců, při nichž po skončených cvičeních mluvnických přednášeny byly vlastenecké básně a konány vlasteneckým nadšením provanuté promluvy, probírány různé důležité otázky víry a vědy, národnosti a literatury se týkající; ano, což je zvláště významno, rozbírána, když roku 1843 v Brně vypukly mezi dělníky nepokoje, i otázka socialní a dělnická.[1])

Roku 1840 staly se schůze tyto veřejnými a přistoupila k nim též část pěvecká a hudební.[2]) Konány byly se svolením a za dozoru představených zpravidla v neděli a o svátcích v alumnátním refektáři. Tím bylo i umožněno, že se jich mohlo účastniti i české obyvatelstvo brněnské, které ochotně přijímalo také pozvání bohoslovců. Přicházeloť pokaždé hojně vybranějších hostí, příznivců jazyka českého, aby pookřáli českým slovem, českou hudbou a českým zpěvem. Pravidelnými návštěvníky bývali zejména Sušil, Dudík, Žák, professor Diebl, Škorpík s Těšíkem, tehdy kaplani u sv. Magdaleny v Brně. Programy akademií byly zcela slušné, zvláště co se hudební části týče; zastoupeni byli tu mezi jinými Mozart, Haydn, Herold, Bellini, Rossini; přednášeny byly též pěkné písně a sbory atd. B. M. Kulda a K. Šmídek zvláště vzpomínají na poslední akademii čili sváteční zábavu na den slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methoděje leta Páně 1843, totiž 9. března, kdy svátek ten dříve byl slaven. Příležitostnou byla tu řeč Jana Bílého, tehdy posluchače IV. ročníku, „Chvalořeč sv. apoštolům slovanským“ a báseň „Rozšíření křesťanstva na Moravě.“ Dle zprávy Šmídkovy apostrofoval řečník apoštoly slovanské pro moudrost a opatrnost, jakou kázali slovo boží, vědouce, „že co má srdcemi hnouti, co má duchy vládnouti, musí podáváno býti prostředkem, kterým se nejryzeji duch a srdce národa projevuje, totiž řečí národní, jazykem mateřským...“ [3])

Jedinou chybou bylo, že akademie konány byly výlučně česky; jinak nebyly by asi tak rychle padly zákazu policejnímu za oběť. Prozíravý hrabě Sylva-Tarouca, jenž roku 1843 přišel jako bohoslovec čtvrtého ročníku do Brna, radil sice, aby do programmu pojaty byly také písně a přednášky německé; než návrh jeho byl zamítnut, pře-

[1]) *Šmídek*, »Časopis Matice Moravské« 1870, str. 182.

[2]) Program některých těchto akademií uvádí *Halouzka* v »Životopise B. M. Kuldy« str. 40 n. a dle něho také *Rudolecký* u. čl. str. 247 n.

[3]) *Dr. P. Vychodil*, u. d. str. 186 n.

vládaloť mezi mladými nadšenci mínění, že by bylo lépe, kdyby bohoslovci němečtí podobné zábavy zařídili sobě zvlášť, nač však nedošlo. Předtucha šlechetného hraběte Taroucy se, bohužel, také za nedlouho splnila. Akademie neušly pozornosti policie, jež tehdy měla zvláště bystrý sluch a zrak pro všecko, co mělo nátěr a zvuk slovanský. Strašidlo panslavismu, blouznivým povstáním Poláků za svobodu vzbuzené, a ještě více upozornění kancléře Metternicha, aby úřady zamezovaly šíření myšlenek panslavistických, jakož i dělnické nepokoje v Brně poskytly policii brněnské vítanou záminku a příležitost vystoupiti též proti nevinným akademiím slovanským v alumnátě, jež tak ušlechtile a blahodárně působily jak na bohoslovce, tak i na české Brno. Policejní komisař došel k řediteli a vrchnímu představenému alumnátu kanovníku rytířovi Zelinkovi, a vyptav se ho, kdo jest původcem akademií slovanských, zda professor Sušil nebo hrabě Tarouca nebo Bílý, oba tehdy bohoslovci, jakým duchem se nesou atd., vyzval jej na konec, aby akademie zakázal. Rytíř Zelinka skutečně také ihned po odchodu komisařově odebral se do alumnátu a vyšetřiv všecko, akademie zakázal. „Už máme po radosti“, psal B. M. Kulda P. Tomášovi Procházkovi, kaplanu ivančickému, po ohlášeném zákazu. S ním zajisté všichni upřímní vlastenci litovali zániku krásných a důstojných těchto zábav,[1]) jimž přičísti dlužno další vědeckou literární i veřejnou činnost, jež tehdy v Brně pěstována byla skoro jen duchovenstvem. Tak již roku 1846 vydal Fr. Škorpík „Mluvnictví a zjevení“ a rok na to literární historik a bystrý esthetik K. Šmídek spis „Věda, národnost a církev.“

Pohroma, jež zákazem slovanských akademií roku 1843 snahy a tužby národní v alumnátě brněnském stihla, nezůstala bez dalších neblahých následků. Co bylo přirozenějšího, nežli že představení zostřili nyní dozor na snahy českých bohoslovců, na knihy, časopisy, noviny, jež odebírali a čítali. Činili to tím více, poněvadž byli od policie zodpovědnými učiněni za to, bude-li se „panslavismus“ v alumnátě dále šířiti. Kromě toho nebylo jich příznivce a ochránce, jakým byl šlechetný biskup Gindl. Jeho nástupce Ant. Arnošt hrabě Schaffgotsche, spolužák Sušilův, ač mírnější než někteří z jeho rádců, nebyl již tak národnosti české příznivým. Také odešli, byvše vysvěceni roku 1843 na kněze z alumnátu hrabě Sylva-Tarouca a hrabě Pötting, kteří snahy českých boholovců horlivě podporovali, a jimž k vůli představení se mnohdy ostýchali příliš příkře vystupovati proti snahám těmto. Že tehdy bohoslovci čeští na růžích neměli ustláno, patrno ze vzpomínek Jana Soukopa,

[1]) Srv. *Rudolecký*, u. čl. str. 247 n.

jenž o letech v alumnátě píše takto: „Není tuto místa šířiti se o cestě růžové, kterou kráčeti bylo chovancům českým, kteřížto lásku k národu svému jevili nikoliv hlučnými demonstracemi, alebrž nevinným čítáním nenáviděných knih českých a pěstováním jazyka, ve kterém se zrodili, a jímžto vzdělávati měli a k Bohu vésti národ svůj slovanský. Vše to považováno za trestuhodné blouznění, přepjatost nebezpečnou. Než jsou to trudné vzpomínky, které raději zastříti dlužno rouškou zapomenutí.“[1]) „Byla to doba pochopitelného, ale osudného pobloužení, kdy i osvícení a zbožní mužové se domnívali, že katolictví stojí a klesá s němectvím a byrokratismem.“[2])

Ký div, že za těchto poměrů hned již roku 1844 došlo i na slovanskou knihovnu v alumnátě! Na jakési bezdůvodné udání z venku učiněné, jakoby v slovanské knihovně zařaděny byly bůhví jaké knihy panslavistické, byli z nenadání jednoho dne, když alumni šli na procházku, zadrženi doma bohoslovci z panslavismu podezřelí a hned v jejich přítomnosti prohlíženy a zabaveny k „prozkoumání“ knihy české. V příčině knihovny české nařídil tehdejšímu knihovníkovi B. M. Kuldovi vrchní představený rytíř Zelinka, aby klíče od ní odevzdal spiritualovi Fr. Deabisovi. Tento pak měl po svém rozumu knihy půjčovati. Spiritual Deabis byl však v půjčování knih velmi ochotným a proto bohoslovci se vší jistotou očekávajíce, že bude česká knihovna co nejdříve zrušena, rozebrali část knih mezi sebe, aby je po letech zase vrátili, a přijali také ochotně návrh J. Sloty, vlasteneckého kaplana v Moutnicích u Brna, jenž obávaje se, že by mohla knihovna přijíti úplně na zmar, se jim nabídl, že si větší část knih vypůjčí a v čase bezpečném zase vrátí. Skutečně také dojel a naložil značný počet knih na vůz, v celku asi na 600. Zvěděv o celé věci vrchní představený ústavu rytíř Zelinka, rozkázal, aby české knihy odneseny byly do knihovny ústavní. Tu také zůstala knihovna česká rozházena a v zapomenutí až do roku 1849, kdy ji theologové Jan Soukop a Orel na světlo vynesli. S neúnavnou vytrvalostí za zimních dnův a večerů, kdy právě bylo po chvíli, knihy po zemi rozházené, setlelé oprášili, urovnali, zároveň sepsali seznamy a tak již již zanikající knihovnu českou zachovali.[3]) (O. p.)

[1]) *Jan Halouzka*, »Životopis Jana Nep. Soukopa«, Třebíč 1894, str. 12.

[2]) *Dr. P. Vychodil*, »Fr. Sušil«, str. 185.

[3]) *J. Halouzka*, u. d. str. 12.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal Jan Tenora. (Č. d.)

Obdarování zvláště Vratislavem z Pernštýna Bystřickým udělená a toto jejich císařské stvrzení, rozhojnění a dovršení stalo se novému městu základem dalšího vývoje a příčinou všech budoucích obran při zkracování městských svobod a výsad. Je to zároveň nejlepší památka města na rod pánů z Pernštýna, pod jehož vládou městu nejlépe se dařilo. Zejména za Vratislava z Pernštýna dosáhli Bystřičtí všeho, čeho si přáli. Vzájemný dobrý poměr byl však přece zkalen na konci života páně Vratislavova; když totiž pan Vratislav udělil právo dosazovati kněze na fary na panství pernštýnském biskupu olomuckému, vzpírali se tomu Bystřičtí — jak již vyprávěno — houževnatě jak za p. Vratislava tak i za syna jeho Jana.

Vzmohla se tehdy Bystřice, kde velice dobře tím časem se hospodařilo. Při počtech obecních zbývalo peněz dosti; roku 1563 stará rada odevzdala nové radě peněz hotových 308½ kopy 10½ gr. ½ peníze. Když pak roku 1564 hospodář města Jiřík Cibulka a úřad jemu přidaný skládal počet z důchodů stálých i běžných i s hotovými penězi, bylo příjmu 464½ kopy 29½ gr., a vydání 123½ kopy 19 gr., tak že zůstalo peněz obecních hotových 341 kop 10½ gr. miš. Stálé platy k obci nebyly sice veliké, byly jen ze tří podsedkův a lázně ½ kopy, z mlýnu z Domanínka 14½ gr., z kusu louky, zahrady a role 16 gr. 2 den., ale běžných platů bylo přece 155 kop 18 gr. 1 d. Běžný tento příjem měla obec ze soli, vína, z valchy obecní a rámu obecního, z jarmarečného, z cihelny obecní, z obecních luk, rolí a rybníka, od vozíku obecního pronajatého, z váhy obecní, z osepních peněz, za dříví prodané z Končin atd. Vydání největší bylo jízdami na posly i na rozličné potřeby obecní, na pocty páně služebníka a při příjezdu pana hejtmana při soudu a počtu vydání, pánu pocty hotových peněz i za koláče, úrok na Pernštýn z Dvorství, z luk obecních, z rathouzu, služebníkům obecním atd. Roku 1565 bylo platu stálého (úroku) 2 kopy 9 gr. 2 d., všech úroků běžných bylo 136 kop 28 gr. 6 d.[1])

[1]) Počty obecní v městském archivě bystřickém. Roku 1575 od staré rady přijato 436 kop 7 gr. 6 den., a nové radě roku 1576 zanecháno 642 kop 5 gr. 1 d. Ze vzájemných styků s okolními městy zaznamenáváme, že roku 1577 důvěrně žádali Bystřické purkmistr a rada Nového Města, aby se za ně v rukojemství Matouši Vřavovi z Tišnova za 500 zl. postavili, roku 1581 Matoušovi, zeti Holárkovu z Nového Města za 400 zl., ale i po neštěstí požárovém žádali je opět roku 1586 za rukojemství Šebestianu Korábovi za 500 zl. (Listy archivu bystřického.)

Plat městský, který se pánu dával, netížil příliš ani později. Platili o dvou lhůtách (o sv. Jiří a o sv. Václavě) z Dvorství 4 zl. 18 gr., ze zahrady Mikusovy 10 d. 2 hal., ze čtvrti roli Prokopovy 4 gr. a povozného o vánocích 1 gr., z kusu roli a louky, kde byla cihelna, 6 gr. 4 d., z louky od Koželuha 2 gr., z „rathouzu" 8 gr., hnojného 1 d., ovsa lesního 2 míry; z domu Hlouškova, který „se v rynku svedl", 6 gr., hnojného 1 d., ovsa lesního 1 m.; z platu, který z luk v Ochozi vychází, 2 zl. 6 gr., a stálého platu z Končin, rolí a za roboty 10 zl.[1])

Kromě toho byly ovšem daně císařské; tak roku 1567 i 1588 upomínal Jan Doubravnický z Klečan o posudní JMti císařské.[2])

V letech těch kromě dřívějších již cechů děje se zmínka o cechu řemesla kovářského, kosařského a kolářského v Bystřici (roku 1582.[3])

Ovšem k životu dosti klidnému a spokojenému družily se všelijaké starosti. Již roku 1566 oznamoval jim úředník pernštýnský Jonata Tšetrvan z Gostic, „kterak nemalý pokřik jest skrze ohňů kladení, aby se před těmi zhúbci zemskými opatrovali a ponocné sobě spravili, aby se ve dne v noci hlídali." Potom ježto prý se Turek velmi silně na horu strojí, měla býti nařízena hotovost, pročež měli všecky rychtáře a dvořáky, kteří k správě jejich náležejí, obeslati. Také roku 1582 podával Mikuláš Kytlic z Rudulce (Rudolce), úředník na Pernštýně, Bystřickým zprávu, že drahně ohňů kladených v zemi vychází, a že již několik dědin ohněm zkaženo, jakož i teď v Doubravníku kladeným ohněm škoda se nemalá stala, a napomínal je, aby vody, řebříky, háky měli a ponocné nařídili. Obávali se také tehdy rány morní, která byla v Čechách na mnoha místech, a pro kterou ani v Meziříčí nebyl konán jarmark o sv. Havle. A neštěstí veliké skutečně na Bystřici přikvačilo. Roku 1585 zastihlo Bystřici krupobití a k tomu v neděli před svatou Ludmilou vyšel v Bystřici oheň kladený, jímž „přes 40 osobám předním se škoda stala a některým týměř, aby se kde schrániti měli, žádného stavení jest nezůstalo."[4]) Zpráva o tom roznesla se, a v Brně se vypravovalo, „že by půl města Bystřice založeným ohněm vyhořeti měla." Proto vyslal úředník pernštýnský Mikuláš Kytlic, jenž tehdy v Brně dlel, schvalního posla k nim, chtěje dostati o tom jisté zprávy od nich, jak se to stalo, od koho oheň nejprve vyšel, založen-li byl a na koho by domnění bylo, a mnoho-li se škody a komu stalo, aby mohl o tom

[1]) Sbírka Bočkova č. 7639, zápis nedatován.
[2]) Listiny v městském archivě bystřickém.
[3]) Sbírka Bočkova č. 7274.
[4]) Tamže č. 7123, 7281, 7275, 7327.

p. Janovi z Pernštýna zprávu dáti, a radil jim, chtěli-li by pohořelí od pána k stavení lesu žádati, poněvadž pán o blízce jest, aby sobě dali společně suplikaci napsati a aby některé osoby s ní do Brna neprodlévajíce přijeli.[1])

Bystřičtí rádi této dobré rady uposlechli. Měliť již po smrti (roku 1582) pana Vratislava z Pernštýna pánem nad sebou syna jeho Jana, s nímž byli za dobře až na rozkazy jeho o faráři a kostele v Bystřici, jichž neposlouchali. Pan Jan z Pernštýna jich potřeboval. Již roku 1583 žádal je z Doubravníka, aby mu ke kvapné jizdě do Vídně čtyry srstné koně a dobrý kotčí vůz odeslali, že jim to bude s vděčností beze vší škody navráceno, a Bystřičtí dobře pozorovali, že peněžní tíseň p. Janova učiní jej také ochotným a povolným k nim, ježto se od nich naděje další pomoci. K tomu také byli věřiteli pána svého, který opět a stále potřeboval peněz. Tak roku 1583 důchodní pernštýnský Martin Ždánický z Bystřice psal rychtáři bystřickému Petrovi, že mu p. úředník domlouvá, že dluhů neupomíná, poněvadž jest pánu pilná potřeba peněz; v Bystřici že zůstala Holečková dlužna za ryby 9 zl., aby tedy rychtář pánům starším o to připomenul, aby takový grunt prodávali a ze závdanku předkem pánu tyto peníze vzali a na zámek odeslali. Jaké peněžní nesnáze byly u pána, patrno také z listu jeho roku 1584, jímž děkoval rychtářům a starším i všem obcím vesnic na panství pernštýnském k dílu bystřickému náležejících, že mu na žádost jeho uvolili se do dvou let činže neb úroky peněžité dvojnásobně do důchodů jeho pernštýnských spravovati. Pro pilnou potřebu páně obeslal také roku 1585 úředník pernštýnský Mikuláš Kytlic na bílou sobotu všechen úřad města Bystřice na příští středu do východu slunce na zámek Pernštýn.[2])

Po radě úředníkově prosili tedy pohořelí hned p. Jana z Pernštýna o les ku stavení, a opět druhou prosbou, aby jim pomohl cihlami, šindely a dřívím k vápenici, též aby poručil, aby jim z vesnic do Bystřice náležitých poddaní páně fůrami nápomocni byli. Pán jim odpověděl z Brna, aby každý na ceduli poznamenal, co kdo ku pomoci stavení svého dříví z hor páně žádá, a ubezpečoval, že mají žádosti své podle náležitosti užiti.[3]) Sepsali tedy seznam sousedů, kteří dříví potřebovali, z něhož patrno, že vyhořel i špitál a fara, ale na škole a radnici nebyla škoda tak veliká.[4])

[1]) Tamže č. 7311.

[2]) Tamže č. 7288, list datován ve středu den sv. Doroty 1583; č. 7290 ve středu po sv. Matouši 1583; č. 7300 v neděli po sv. Václavě 1584; list archivu bystřického.

[3]) Sbírka Boćkova č. 7327. v Brně ve středu před sv. Václavem.

[4]) Tamže č. 7639, list nedatován. Přeškrtnuta jest potřeba dříví u fary, školy

Pán jim poskytl skoro všecko dříví, oč prosili „požárníci“, a pomáhali jim také dobří lidé. Z Poličky darovali jim purkmistr a rada 12 korců žita a písařovi bystřickému korec žita, z Prostějova 8 kop míš., z Velkého Meziříčí 25 zl., z Lipníka 2 zl. 5 gr., ze Žďáru 2 zl., z Jimramova 7 korců žita.[1]) Ovšem nevyvážila pomoc tato nikdy škody. Nesnáze peněžní vzrůstaly i u nich, jež p. Jan z Pernštýna ještě před požárem roku 1585 žádal o rukojemství paní Mandaleně Kostlachové z Brna, a jež zase roku 1586 postavil za rukojmě dluhu svého 2000 zl. Sami vyznávali roku 1588 v neděli na sv. Jakuba, že jsou dlužni 1000 zl. na tolařích a českých groších Vavřinci Koutníkovi, obyvateli v městečku Letovicích, a dluhů takových bylo více.[2])

Ještě jiných svízelů měli v ty časy dosti. Zle si byli stěžovali již začátkem let osmdesátých pánům regentům Oldřichu Valkounovi z Adlaru a Janu staršímu z Janovic do uroz. pána Václava staršího Humpoleckého z Rybenska, že krejčího si chová na škodu cechu krejčířského, že obilí, pšenice a dobytky kupuje a prodává i po vsech, slady dělá a i přespolním prodává, postavy prodává na ublížení soukeníkův, vína skupuje a šenkuje, husí nemálo chová, peníze v roky půjčívá i sedlákům a z nich nemalý a neobyčejný úrok bere, a dodávali: „O tom my nic nevíme, s jakým povolením do ubce naší jest se dostal a od koho jest přijat, a sousedem ani podruhem u nás není a v živnosti městsky se vydává.“ [3]) Proti němu psali opět roku 1584 úředníku pernštýnskému Mikuláši Kytlicovi z Rudulce, že byl již předešle u nich na nemalou ujmu a škodu netoliko obci, ale i spolu některým sousedům, neboť „někteří nemálo se jemu vzdluživše o statečky své sou přišli, až i někteří pro takové dluhy jeho pryč sou odejíti musili, a sousedé, kteříž se za ty dlužníky jemu v rukojemství postavili o to těžkost nemalou mají a snad i o statečky své přijíti musí, a tudíž gruntové a domy JMti páně k zlehčení přicházejí.“ A nyní že si koupil v Bystřici od Bartoše Vlacha dům výsadní v rynku a žádal úřad, aby byl jemu v zápis uveden a odevzdán. Bystřičtí šetříce toho, že by to obci k nemalé škodě bylo, nedovolili jemu toho a nemínili ho za souseda přijati, o čemž se v plném shromáždění všichni sousedé ozvali něčeho dále horšího se obávajíce, a prosili pro Boha úředníka, aby na ně takové

---

a radnice podle slov Bystřických k p. Janu z Pernštýna: »kterým pak jest obloupáno na krovích nějakej díl šindelů, toho se pomíjí.«

[1]) Tamže č. 7305—7309, 7311.

[2]) Tamže č. 7316 a 7323, Pamětní kniha bystřická 231.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7638, list nedatován.

věci nedopouštěl a aby nedovoloval jemu k takovému kupu.[1] Když tak byli Bystřičtí proti p. Václavovi Humpoleckému, snadno pochopiti, že nechtěli mu dopomoci k dluhu u Doroty Jankové, manželky Václava Duškova, prý mu povinnému; proto zase p. Humpolecký žaloval na ně Mikuláši Kytlicovi 15. srpna 1584.[2]

K úředníkům páně na Pernštýně utíkali se Bystřičtí důvěrně ve svých potřebách, a úředníci bývali při nich, je zastávali a jim pomáhali. Tak již roku 1584 oznamoval jim Martin Ždánický, že se u nich držeti bude soud městský v pondělí po Hromnicích i z vesnic, aby tedy bez prodlení hromadu udělali a soukeníkům i jiným cechům v známost to uvedli, budou-li sobě chtíti co stěžovati do sedláků buď že vln nenosí na trhy do Bystřice, anebo jiní o jiní věci, nechť přijdou; když se zřízení páně jim bude čísti, budou moci učiniti, což jim k nápravě, a v lepší řád bude moci to býti uvedeno.[3]

Ale blížila se již pro Bystřici důležitá proměna. Měla i s vesnicemi k městu připojenými dostati nad sebou jiného pána. Jan z Pernštýna byl poslední ze slavného rodu pernštýnského, jenž Bystřici vládl. Po slávě rodu nastal úpadek neodvratný; statky v rukou pánů z Pernštýna shromážděné nedaly se již udržeti, panství jejich se rozptýlila. Roku 1588 prodal Jan z Pernštýna i na místě Maximiliana, bratra svého, městu Brnu město Bystřici, ves Lhotu, Kundratice, Divišov, Rovné, Albrechtice, Míchov (Mnichov), Janovice za Písečným, Vojtěchov, Rozsochy, Blažejovičky, Rotkov, Bohuňov, Domanín, Domanínek, Písečné, Karasín, Ždánice, Vítochov, Věchnov, Bratrušín, Dvořiště a Vojetín za 18.000 zl.[4] Změnu tuto ve vrchnosti nemohli Bystřičtí odvrátiti. Měli sice milost, že mohli se sami vyplatiti a komukoli v ochranu se dáti, ale nemohli toho podniknouti, nestačili. Nadarmo také ohlíželi se tehdy i později po pánu sobě vhodném.

Jan z Pernštýna mohl zase od pánů Brňanův statek bystřický převzíti, kdyby byl požadavky a náklady jejich spokojil, a mohl v tom případě zase sám statek prodávati. Bystřičtí, když již věděli, že nelze statek p. Janu z Pernštýna udržeti, byli by si přáli, aby statek koupil Augustin z Lidlova. Psali mu do Prahy, že by díl bystřický na prodaji byl, a žádali ho, aby se dal s p. Janem z Pernštýna v jednání a ten statek koupil. Pan Augustin oznámil jim však psaním z Prahy r. 1590,

[1] Tamže č. 7294, 7638 list nedatován.

[2] Tamže č. 7296.

[3] Tamže č. 7299, list datován v úterý před památkou sv. Pavla na víru obrácení.

[4] *Středovský*, Apografy, VI. 163.

že chtěl sice koupiti ten statek, ale pro některé překážky že od toho poněkud upustil. Nezříkal se sice ještě úplně kupu a chtěl, aby sami Bystřičtí dvě nebo tři osoby do Prahy co nejdříve vypravili, s nimiž by o to dostatečně promluvil, a co by se dále před se vzíti mělo. jim v známost uvésti chtěl, ale jednání to nevedlo ku zdárnému konci [1])

S pány Brňany snášeli se Bystřičtí pokojně, ale panství jejich na Bystřici nemělo dlouhého trvání. Ještě roku 1592 v úterý před svatým Martinem poroučeli Bystřickým purkmistr a rada města Brna, poněvadž dvořáci svobodní na statku bystřickém k vojenskému tažení několik koní vypraviti povinni jsou, aby hned dva koně dobré k tažení do vozu do Brna dopravili, ale ještě toho roku převzal od Brňanů statek bystřický zase Jan z Pernštýna a prodal jej hned Václavu Plesovi Heřmanskému ze Sloupna na Stolanech, císařskému kraječi, radě, hejtmanu Menšího města pražského a purkrabímu karlštýnskému. Pan Václav Ples nezaplatil veškeré kupní summy hotově; zůstal dlužen 7000 zl. pánům Brňanům, za něž za rukojmí způsobil se sám Stanislav Pavlovský, biskup olomucký, jenž znaje p. Václava jako horlivého katolíka doufal z kupu panství bystřického nový prospěch náboženství katolického.[2])

Bystřičtí dostali na sebe panem Václavem Plesem pána přísného, tak že brzy vzpomínali na své dřívější pány. Nejen že nutkal své poddané tvrdými prostředky k náboženství svému, nýbrž také počínal si příkře proti nim vzhledem k poměru poddanskému. Bystřickým, kteří robot neměli, uložil, aby po 4 sázích dříví udělali a spenězili na pomoc veliké tehdejší sbírky zemské. Vzali v této potřebě útočiště k paní Voršile Pleské z Lobkovic, manželce pana Václava Plesa, a prosili ji vymlouvajíce se na velikou chudobu a nemožnost o přímluvu, aby místo toho pán přijal od nich 20 zl.[3]) Nastávaly v Bystřici časy horší. Potřebovali peněz, jichž opatřiti si chtěli půjčkou; musili však žádati pána o dovolení, a pán neodpovídal; nezbylo jim než opět prositi o dovolení, ježto prý ho již velice potřebovali.[4]) Byli tehdy skutečně v nesnázi; dlužni byli na př. Vítovi Stanickému z Bukovce, písaři menšího práva zemského a správci panství tišnovského, druhdy úředníku na Pernštýně, 500 zl., kterýž dluh vzrůstl pak až na 800 zl., a obnos ten byl jim vypovídán vdovou po Vítovi Kateřinou Hyblovou z Trutnova,

[1]) Bočkova Sbírka č. 7728, list datován v sobotu po Hromnicích.

[2]) Tamže č. 7348. Václav Ples děkoval za to biskupovi listem datovaným v Brně v pondělí po sv. Antonínu 1593.

[3]) Tamže č. 7355, list datován z Bystřice v neděli Invocavit 1594.

[4]) Tamže č. 7356, datum v Bystřici ve čtvrtek po neděli Cantate 1594.

která je chtěla na sv. Jiří 1598, a rovněž roku 1599 Petr Strażkovský, úředník na Kuřímě, napomínal Bystřické, aby 250 zl. konečně položili.[1])

Brzy i jinak cítili útisk. Místo lesního ovsa platili za míru po 5 gr. míš., ale p. Václav Ples chtěl, aby skutkem oves sypali. Zase se uchýlili k paní své s prosbou o přímluvu, ale nadarmo; odpovídala jim z Prahy roku 1596, že podala pánu k přečtení suplikaci jejich s přímluvou svou z strany toho ovsa, že však pán jiné odpovědi na to nedal, než aby ten oves chovali a na každý čas na hotově měli; aby se tedy tak zachovali.[2])

V Bystřici činil pan Ples, co chtěl. Koupil roku 1593 dům od Jana Brejly a vedle tohoto panského domu dal ještě na díle stavěti dva domy nedbaje toho, že někteří lidé a sirotci se ohlásili, že jejich jsou a spravedlnosti na nich mají.[3])

Platy Bystřických vrchnosti také se zvětšovaly, platili posudní, pobečovní, povědrní z piva a vína.[4]) Pan Václav Ples chtěl, aby platili z vědra po pěti groších, neboť prý jinde platí se po šesti i sedmi groších. Bystřičtí suplikovali, a pán tenkráte prohlídaje k jejich velikým a těžkým nynějším daním a chudobě dovolil, aby po třech groších bílých z vědra platili.[5]) Ale přece brzy platili větší pobečovní. Roku 1596 bylo placeno do důchodů panských „platu pobečovního JMti pánu a JMti paní dobrovolně uvoleného od soboty po Nanebevzetí Panny Marie až do soboty Povýšení sv. kříže z 90 sudů piva v tom čase na šenk a ku prodaji zvařeného a vystaveného, po 9 gr. z každého sudu, 27 zl., a od 9 sladů v panském mlýně semlených (po 6 gr.) 1 zl. 24 gr.[6]) Starých výsad nedbáno; roku 1593 paní Voršila Pleská koupila od Marty, vdovy po Ondrovi Práškovi, mlýn za 400 zl.,[7]) a p. Václav Ples na svém domě panském beze všeho pivo vařil, kdy chtěl. Nadarmo Bystřičtí nákladníci poslali roku 1602 pánu do Prahy stížnost, že se jim tím a z pořádku v tom vystupováním veliká překážka v živnostech jejich činí. Pán jim zkrátka roku 1602 odpověděl, že jako pán dědičný spravedlivě tak činí. Má v městě tři domy, a že na každý z nich musí várka přijíti ve třech nedělích podle pořádku. Vyčítal pak jim, že

[1]) Tamže č. 7357, 7370, 7378.

[2]) Tamže č. 7364, list datován po sv. panně Konstanci 1596.

[3]) Listina kníž.-arcib. archivu kroměřížského.

[4]) Sbírka Bočkova č. 7375.

[5]) Velmi chybný opis listu v pamětní knize města Bystřice.

[6]) Výkaz v archivě města Bystřice.

[7]) Mlýn ten byl pak roku 1606 odkázán od Zikmunda Jana Plesa Matějovi Ostrejšovi, někdy služebníku páně.

častokráte netoliko ve vsech, ale i v městě žádného piva nemívali, a jestli jaké mívali, tedy to tak nehodné, že ho žádný téměř píti nechtěl; vína také že žádného v městě ode dvou let nemají. Končil pak, „aby více takových všetečných suplikací k němu nefedrovali“.[1])

(P. d.)

—

Několik poznámek o nastávající reformě daně domovní.

J. Ratiborský.

III. Stránka materielní. Vliv reformy na výši nájemného.

Pokud a bude-li vůbec vyplněno reformou přání, aby přinesla úlevu z daňového břemene a následkem toho též — což jest nejhlavnějším socialním požadavkem a účelem reformy — poměrům příjmovým nájemníků přizpůsobiti dosavadní vysoké nájemné ve městech? Tu lze ovšem mluviti jen o poměrech městských, neboť venkovu ponechává se stará blahodárná proň soustava daně třídní ještě sazbami proti nynějším zmírněná. Jak bylo venkovu v nejširším významu slova, zemědělství, reformou poslouženo ještě jinakými značnými úlevy, zmínili jsme se v části formální.

Dle návrhu vládního nebude míti reforma asi nijakého příznivého vlivu na snížení činže a tím na ozdravění bytových a všech ostatních s těmito souvisejících nebo z nich vyplývajících poměrů.

Sazba daně — v městech placená — neliši se valně od sazby nynější. V Brně na př. snižuje se sazba berní z dosavadních $26^2/_3\%$ na 19%, v jiných městech moravských z 20% na 15%. Rozdíl celkem nepatrný. Ale tyto snížené sazby určeny jsou jen pro domy, které teprve po 31. říjnu 1909 počaly býti stavěny.

Pro domy před tímto terminem hotové nebo započaté dosáhne se sazeb reformou zaváděných teprve postupem 12 let v tom způsobu, že každý rok se sazba stará o nepatrnou část snižuje, až asi ve 12 letech se sníží na sazby nové. Bude tudíž daň činžovní ze starých domů postupně snižovati roku 1912 v Brně na 26·38%, v Třebíči na 19·83, roku 1913 v Brně na 26·17, v Třebíči na 19·71, roku 1914 v Brně na

[1]) Sbírka Bočkova č. 7384, list datován v Starém městě pražském v pátek po svátosti 1602.

25·90, v Třebíči na 19·56, roku 1915 v Brně na 25·74, v Třebíči na 19·46%, atd. Bude tu daň činžovní klesati rok od roku jen o nepatrný zlomek procenta, kterýžto úbytek majitel domu ani nepostřehne; nebude tedy nájemné snižovati — však by to ani za to nestálo — a nájemné i po nastoupení zreformované sazby nižší 19% nebo 15% zůstane, jak se dá očekávati, nezměněné. Neboť snížení sazby samo o sobě nepatrné provedeno bude v dlouhé řadě let při pozvolném klesání sazby o nepatrný zlomek procenta!

Úleva pro staré domy nastoupivší teprve po celé řadě let při nepatrném sestupu daně nebude míti nijakého příznivého účinku, neboť majitel domu sotva sám pocítí, že mu něco bylo sleveno. Ostatně nutno ještě na jeden moment upozorniti.

Snížením sazby berní zmenší se základna pro vyměřování přirážek, a úbytek tento bude na př. pro země značný. Budou nuceny autonomní korporace zvyšovati procentuálně přirážky, aby se mohlo zůstati „při starém“! A tu možno, že i přes úlevu na státní dani břemeno přirážkové se nezmění; ono poroste spíše do výše, neboť deficity hospodářství nelze stále hraditi výpůjčkami a pro nedostatek jiných příjmův a z důvodů „jistoty“, které poskytuje realita, bude tím spíše při dani domovní postupováno k zvyšování přirážek dosavadních, než u kterékoliv jiné daně. Poněvadž nebyla provedena dosud řádná sanace autonomních příjmů, nebude míti z uvedených právě okolností reforma daně domovní pražádného účinku ulevujícího. A slyšeti již rázné protesty ze středu autonomie, která nechce připustiti snížení daně činžovní vůbec.

Jako vážný doklad stůj zde obsah protestu obchodní a živnostenské komory pražské ze dne 24. července 1908, dle něhož se důrazně protestuje proti snížení daně činžovní, „poněvadž tato jest podkladem k vyměřování přirážek k účelům samosprávním, a zmenšily by se takto příjmy na přirážkách o 24,000.000 korun, což by vedlo ku zvýšení stávajících přirážek a k novému zatížení poplatnictva.“

Padnou tu všecky krásné sny poplatnictva i socialních pracovníků vůbec! Nepřinese reforma onoho toužebně očekávaného snížení daně a přirážek, nezmenší se nájemné ve starých domech, a tím všecky illuse o ozdravění bytových a všech s nimi se vyvíjejících poměrů socialních, veřejných atd. se proměňují v trpké sklamání.

Po 12 letech bude obnášeti úleva starým domům poskytnutá velice značný obnos 26,000.000 korun; k větší oběti se prý vláda nemohla odhodlati, aby se neporušila rovnováha státního rozpočtu. Ale

to je všecko málo, poněvadž břemeno zůstává stále vysokým. A že u nových domů z mnohých příčin i přes značnou úlevu nájemné se nesníží a tím poměry ani v nových domech nebudou lepšími proti domům starým, lze již z dosavadního stavu věcí posouditi.

Nové domy budou dle návrhu míti nejen novou sníženou sazbu, ale nebudou prvních šest let vůbec žádné daně ani přirážek platiti, když se o to zažádá. Padá tu nynější forma osvobození, která dle všeobecného ustanovení zákona z roku 1880 poskytovala dosud osvobození jen od státní daně na 12 let, kdežto přirážky z nově vystavěných domů se vždy předpisovaly a vybíraly, a kromě toho platilo se po dobu dočasného osvobození jako ekvivalent za odpuštěnou daň státní 5% do pokladny eráru pod titulem daně pětiprocentní.

Majíce na zřeteli 12leté osvobození příslušející každé novostavbě platili jsme dosud ročně po dobu 12letého osvobození na daňovém a přirážkovém břemeni 32 K 36 h z každých 100 K činže. Po uplynutí této výhody platili jsme 50 K 56 h. Odpouštěno bylo tedy ze 100 K činže 18 K 20 h. Výhoda nebyla tedy tak značná, ale byla za to roztažena na delší dobu. Novým zákonem jsou novostavby přízniněji obdařeny. Stavebník má po dobu šesti let klid požívaje nezkráceně svého příjmu. Po šesti letech pak platí se zákonem stanovená sazba a přirážky.

Ale ani taková úleva nebude míti žádoucího vlivu na snížení nájemného v novostavbách. S určitostí lze totiž očekávati, že spekulace využitkuje výhody osvobození v plné míře. Uváží-li se, že se bude chtít jen a jen vydělávati, nemůžeme se nadíti od spekulace nějakého ohledu na nájemníky. Bude se stavěti horečně; byty, pokud nebude nadprodukce — a tato sotva nastane, neboť spekulace ji ve formě, jež by nájemné v nových domech snižovala, sotva připustí — zůstanou na stejné výši nájemného jako ve starých domech, nebudou-li ještě dražší. Ba možno očekávati, že následkem spousty nových bytů nastati může hromadné vyprazdňování domů starých, kde byty jsou beze všeho komfortu a domácí z důvodů již z počátku pojednání uvedených nebude moci snížiti činži.

Budou-li tedy nájemníci vyhledávati stále a stále domy moderní stavby a zařízení, a spekulace využitkujíc daných poměrů bude-li bezohledně pracovati, můžeme se dočkati různých převratů. Již dnes patrno, jak na př. v Brně se těžko pronajímá byt ve starších domech a domácí trne úzkostí, hrozí-li mu vyprázdnění většího bytu. Tento úkaz stopujeme již nyní, kde novostavby přece nepokračují v onom hrabivém ovzduší, jaké lze po reformě očekávati.

V úvahu padá tu dále všeobecná nouze o byty v městech venkovských. Tam novostavbami se jen vyhoví stoupající poptávce po bytech, a tato okolnost jistě bude spekulací svrchovaně využita. V městech venkovských při plném obsazení starých domů bude i pro novostavby dostatečného kontingentu a tím se nájemné co do výše jen utuží. Zde budou postiženi jen nájemníci, kteří po provedené reformě nijak si neuleví, za to však na př. v Brně může stihnouti majitele starých domů pohroma, že jim byty zůstanou vůbec prázdny, čímž může nastati hromadné znehodnocení domů. Tato okolnost by vedla k finančním otřesením hypothekárních ústavů, zvláště oněch, které mají pohledávky na druhém místě. Zároveň hrozila by tu zkáza existence tak mnohému majiteli domu.

Přicházíme tu k zajímavému faktu, že spekulace nepřinášející nijaké úlevy nájemníkům, může způsobiti vážné otřesy našimi poměry. pakli nebude se držeti střední cesty a nevrhne-li se plnou silou využitkovati šestiletého období, kdy se z domu žádná daň neplatí. Že nastanou i četné případy, kde spekulant shrábnuv zisk z ušetřené daně a vysokého nájemného, hodí ještě k tomu předlužený dům po šesti letech na krk některému neprozíravci anebo svému věřiteli, lze též předpověděti.

Ale vraťme se ještě jednou k otázce „sanační". Nepředpojatý kritik státního hospodářství dozná ihned, že u nás na značné snižování daní není vůbec myslitelno, kdy každý stav státem zaměstnaných žádá zlepšení poměrů materielních, a mimo toho stojí vláda před těžkou otázkou, jež musí býti co nejdříve rozřešena: „sanace financí autonomních těles", nemáme-li se dožíti událostí, které by byly horší než finanční nesnáze státu našeho samého. Ani myslit nechceme na věci příští.

Zde pomůže jen jedna věc: nový, a to nějaký skvělý pramen příjmu ať státní či autonomní. Poslední by se nám zamlouval spíše! Byl by pro autonomii jistější! Tolik jisto, že za stavu přítomného, který se zjevuje v bilanci státu a autonomie, na nějakou pronikavou sanaci nelze mysliti.

Další a velkou závadou jest, že s daní domovní nebyla reformována daň gruntovní. Tato poslední vyžaduje spíše opravy než daň první, jak jsme již z počátku uvedli. V nijakém berním zákoně nestává takových rozporů vniterních proti daným poměrům jako v dani gruntovní. Při této příležitosti měly se obě daně realní opraviti a mohlo se tak stvořiti sjednocené moderní dílo, jež by bylo velice vážně se stavělo po bok zákonu o daních osobních, a takto by se byl učinil

velký krok ku zpracování jednolitého zákona o daních přímých. Mimo to bylo by se opravou daně gruntovní mnoho získalo, neboť jen takto se mohly všecky podniky zemědělství do povinnosti daňové uvésti, což by bylo velice nutno, aby se nepoměr mezi zdaněným venkovem a městy vyrovnal.

Obrátíme se nyní ku specialní části pojednání a pokusíme se rozbírati jednotlivá oddělení zákona, při čemž můžeme ovšem jen se stanoviska všeobecnějšího psáti.

IV.

Zákon sám dělí se dle materií na sedm hlavních oddílů. První oddíl obsahuje všeobecná ustanovení (§§ 1—18), vymezující pojem předmětu zdanění, subjektu jeho, určuje počátek a konec zdanění a vypočítává stavení mající nárok na trvalé osvobození.

Význam pojmu „stavení“ (Baulichkeit) jakožto předmětu zdanění jsme již objasnili. Dosud se daň činžovní (§ 1 lit. *a)* zák. z r. 1882) vyměřovala dle zákona z roku 1896 ř. z. č. 120 vždy na dva roky, daň třídní a daň domovní (§ 1 lit. *b)* zák. z r. 1882) na každý rok zvlášť. Dle reformního návrhu bude se nyní daň domovní zpravidla každý rok vyměřovati, což platí o všech druzích daně domovní vyjma daně cenové (Hauswertsteuer), která se má vyměřovati vždy pro řadu 15 let zároveň. Že tímto ustanovením kladeny jsou větší požadavky na poplatníky, kterým každoročně bude nyní podávati přiznání (popis domu při nezměnění stavu a rozdělení vnitřním podávati však netřeba), a větší na berní úřady daň vyměřující, nutí k úvaze, že jen tehdy, bude-li svěřena agenda daně domovní úředníkům vyspělým, znajícím důkladně poměry i zákon, lze očekávati postup prací v před svižným krokem při náležitém uvažování o všech poplatníky podávaných obranách a vysvětleních.

Z ustanovení v prvním oddílu nejzajímavějších a nejdůležitějších jsou paragrafy 8—13, týkající se úplného osvobození od daně domovní. Lze tu spatřiti mnoho moderních a liberálních ustanovení, jimiž prosvítá mnohdy zdravý názor na stávající poměry a dobrý úmysl sestavitele zákona, ale přece patrno, že na útvary spolčovacím hnutím vyvolané, prýštící namnoze z nejčistších úmyslů, se nevzal náležitý zřetel. Nevidíme mezi staveními úplně osvobozenými: lázně lidové, tělocvičny, zemská, národní, městská divadla, budovy spolků čelících za osvětou, uměním, vzděláním, budovy organisací různých tříd a stavů za účelem podporování všeobecných životních zájmův atd.

Stává již dnes řada různých útvarů, jež vykonávají a přejímají úkoly státu, zemím atd. příslušející, které aspoň úlevou daně by měly býti podporovány.

Ustanovení o osvobození úplném nutno v berním výboru a v plenu říšské rady důkladně a svědomitě prozkoumati.

Lázně a divadla jsou dle návrhu kladeny na roveň průmyslovým výdělkovým podnikům!

Tu přece nutno aspoň rozlišovati účel takových ústavů. Nelze přece lidové lázně obcemi nebo spolky vydržované pro ty, kteří nemají tolik prostředkův, aby si najímali byty s koupelnami nebo navštěvovati mohli luxusní lázně, zdaňovati za to, že tu láska a soucit k bližnímu a ohled na veřejné zdravotnictví přináší veliké oběti.

Nejsou dále tělocvičny blahodárným ústavem, kde s tělem i duch se sílí? Nejsou tyto ku prospěchu snad jen jednotlivcův, ale spíše ku prospěchu celku vůbec, vychovávajíce zdatný dorost a udržujíce dospělé ve zdraví?

A což divadla? Bylo by to věru smutným zjevem v našem bernictví, neměl-li by se činiti rozdíl aspoň mezi stánky umění a divadelními podniky výdělkovými.

Je to tedy požadavek cti našeho veřejného života, aby uvedené zde právě budovy (na př. tělocvičny, lázně lidové, zemská, národní a městská divadla a pod.) byly rovněž pojaty mezi stavení úplně osvobozená. Ostatně poukázáno budiž tu ještě na jednu věc.

Divadla, tělocvičny atd. jsou stavěny s velikým přepychem; jest jejich cena (i nehledě k zařízení) vždycky ohromná. Dle návrhu mají podléhati dani v tom způsobu, že jakožto základna zdaňovací se vezmou 3% stavební ceny a pozemku k nim patřícího. Sazba sama pak vyměřuje se z ceny této způsobem podobným jako u ostatních stavení.

Již z toho lze posouditi, že taková daň by byla břemenem, jež by zničila spolky, ohrozila trvání stávajících ústavův a deficity při divadlech značně zvýšila. Stůj zde jeden příklad: V jednom městě českém stála tělocvična 140.000 K. Z toho by činila zdaňovací základna 4200 K, kdežto dosud činí 300 K!

Také na mnohé veřejným zájmům věnované budovy se v paragrafech 8—13 zapomnělo a nutno je doplniti. Mohli bychom mnohé uvésti.

Zvláštní dojem činí § 12, dle něhož ministerstvo finanční se zmocňuje z důvodů různých poskytnouti samo osvobození úplné. Tímto paragrafem dává se nesvědomitým vyděračům politickým právo, vy-

máhati rozličné koncesse daňové, a vzhledem na všeobecný smysl svůj svádí tento paragraf k provozování drobečkové politiky.

Díly druhý až čtvrtý pojednávají o jednotlivých druzích daně domovní.

Daň domovní třídní. (§§ 19—36.)

Charakter této daně zůstává v principu nezměněn. Podléhají jí všecky obyvatelné budovy ležící mimo ukládací okresy daně činžovní měst (Ortzinssteuer). Jako obyvatelná budova čítá se ona, která vykazuje buď místnosti k obývání způsobilé, nebo místnosti sloužící za krámy, skladiště, dílny atd.

Dle návrhu jeví se tu rozšíření předmětu, neboť dříve krámy, skladiště, dílny atd. mezi obyvatelné místnosti se nebraly a dani třídní nepodléhaly, za to jsou vyloučeny všecky továrny atd. a zdaněny daní cenovou. Daň třídní platí se dle sazeb určených dle počtu dani podléhajících místností a jsou domy seřaděny do 17 tříd. Jako novotu třeba uvésti ono již zmíněné generální osvobození domkův o jedné a dvou místnostech (světnicích atd.), dále ustanovení, že sazba daně určuje se též se zřetelem na prostoru místností, polohu a výstavnost objektu samého, což se dosud nedělo. Tímto zařízením otupuje se jedna z nejhlavnějších námitek proti dani třídní, že nebrala dosavad zřetele na individuelní poměry, čítajíc jen místnosti, ale nehledíc na prostoru, polohu a výstavnost.

Následkem toho jsou dvojí sazby daně třídní, jež lze za daných okolností ještě o 20% sazby samé buď snížiti nebo zvýšiti. A u zámků, vil, letních sídel, loveckých zámečkův atd. lze sazbu i od 50% až do 100% sazby zvýšiti.

Se stanoviska správného zdaňování budov jednotlivých jeví se tu nepopíratelný pokrok, ačkoliv lze vždy namítati, že třídní daň je za dnešních poměrů přece neodůvodněna, aspoň všeobecně vzato, poněvadž poměry na venkově nejsou takové, jež by odůvodňovaly, aby venkov byl proti městům zdaňován tak mírně.

Všecky budovy třídní dani podléhající bude nutno znova prohlédnouti, počet jakož i prostoru poplatných místností, povahu i polohu budov samých zjistiti, aby se mohlo provésti nové zatřídění (Inkatastrierung) všech takových stavení.

Vyšetřování bude se vésti důkladně, s rozmyslem, aby se předešlo chybám a různým přehmatům, neboť nové třídění domů bude konáno vždy po 15leté periodě, a to jen tehdy, zažádá-li za to obec anebo

nařídí-li přezkoušení zemské finanční ředitelství. Bude to práce vysilující jak svým rozsahem tak i vnitřní svou povahou a třeba upozorniti interessované kruhy, aby dbaly vyšetřování korrektního.

Nebudou se asi opakovati případy jako před lety dávnými, kdy celé vyšetřování se provedlo v obecních hostincích povrchně a ledabyle. Následky toho cítí ještě po celá desítiletí tak mnohý majitel usedlosti, jemuž se začítaly místnosti, kterých ani v domě nebylo.

Daň činžovní. (§§ 37—121.)

Tato rozpadá se na dva druhy: na daň činžovní tak zvanou městskou (Ortszinssteuer, §§ 39—103) a na domovní daň činžovní (Hauszinssteuer, §§ 104—121).

a) Činžovní daň tak zvaná městská (míst).

Této dani podléhají všecky domy ležící uvnitř tak zvaných ukládacích okresů. Takovými okresy jsou: města s vlastním statutem, město Terst, obec kat. Zadar a místa tvořící soupisný (konskripční) celek, v nichž většina samostatně označených daní činžovní nebo dani třídní podléhajících stavení a mimo toho většina místností v těchto jest jiným osobám za plat přenechána.

Domy úplně od daně osvobozené z titulu věnování se při tom nečítají, v čemž jeví se proti starému zákonu důležitý rozdíl, jenž zaručuje při určování, zdali jsou tu podmínky pro zavedení neb udržení předpisu daně činžovní dle § 39 návrhu, nejmožnější pravidelnost. Dosud přistavením nějaké velké veřejné budovy (školy, nemocnice atd.) s četnými světnicemi mělo ihned v zápětí převrat k prospěchu poplatnictva, že místo z povinnosti daně činžovní dle § 1 lit. *a)* zákona z roku 1882 vypadlo a činžovní daň byla předpisována pak jen z místností pronajatých, kdežto z ostatních obyvatelných částí se předpisovala daň třídní; zrušením pak takového ústavu či vystavěním velkého činžáku nastala změna ve směru opačném.

Každé místo podléhající tomuto druhu daně činžovní (Ortszinssteuer) tvoří zpravidla samostatný ukládací okres, pro nějž se zpravidla určuje též vlastní komise odhadní. Ovšem lze více okresův ukládacích v případě, tvoří-li dohromady jeden užší stavební a hospodářský celek, sloučiti v jeden okres, pro který pak stanoví se též i společná odhadní komise.

Velké okresy lze pak děliti na menší.

Stanovení zvláštních okresův a komisí odhadních pro ně nelze podceňovati. Známo zcela dobře, že v jednotlivých místech jsou nájemní, hospodářské, obchodní a jiné poměry utvářeny zcela rozdílně a jest ohraničení jich jen schváliti, neboť při vyměřování daně činžovní hraje největší úlohu místní znalost poměrův, a jen od komise složené z místních členů lze čekati správné vyšetření základny zdaňovací uvnitř jednotlivých míst. Jsou na př. nájemní poměry v Olomouci docela jiné než v Hodoníně atd. Vymezením působnosti komisí na užší jednolité celky, jakými jsou ukládací okresy, učiněno všecko, aby správnost ukládání byla co největší.

Bylo pak celé řízení ukládací postaveno na jiný zcela moderní základ.

Starý zákon byl vydán za doby absolutistické a její duch se ovšem zračil ve všech částech starého zákonodárství. Straně tu nepříslušelo mnoho práva a celé téměř řízení bylo v moci úřadu.

Návrhem zákona odstraněny všecky zbytky ducha starého a řízení přechází samo do rukou institucí veřejné povahy: komisí; straně se dává úplná volnost a právo hájiti své názory a udání, kdežto úřadu nelze již opravovati přiznání bez účastenství poplatníkův a komisí, aniž má již právo úředník po provedeném šetření místním bez ohledu na výrok znalců pronášeti svůj dosud jedině platící úsudek, jak tomu jest dosud při řízení parifikačním, jež reforma odstranila.

Z těchto několika slov vysvítá celá povaha řízení ukládacího a patrný je z nich rozdíl proti starému řádu.

Co se týká povahy předmětu zdaňovanému a způsobu, jakým se přijde k čistému příjmu (Nettozins), lze zkrátka říci, že v tomto směru se nezměnilo podstatně nic. Přizná se hrubá činže, od této se odečtou vedlejší poplatky v ní obsažené, od zbytku srazí se paušál na útraty udržovací a na quotu amortisační, a z takto získaného základu vyměřuje se daň. Ovšem staly se i v tomto směru důkladné změny ve prospěch poplatníků.

Paragraf 50 vypočítává celou řadu položek, jež lze od činže odečísti, mezi nimiž jsou téměř všecky, které se dosud neodečítaly (na př. poplatky za stráž domův a krámů, za vynášení smetí, čištění komínů, kanálův, ulic, kropení jich, čištění místností všem nájemníkům společných, amortisační kvota ze zařízení osvětlení, vytahovadel, ústředního topení, telegrafův a telefonů domácích atd.).

Mimo toho dle § 51 lze odečísti část činže (Zuschlagsabzugspost) v tom případě, když nastalým zvýšením přirážek tyto stoupnou proti stavu ze dne 1. ledna 1909 tak, že výše jejich obnáší 50% daně čin-

žovní. Přirážky pak ve výši 180% daně dávají nárok na odečtení kvoty, i když tento stav trval před uvedeným terminem. Ovšem platí tu omezení, že tato kvota nesmí nikdy více než 20% nájemného nebo nájemní hodnoty převyšovati.

Toto ustanovení jest velice důležité a staví jistou hrázi proti přílišnému stoupání nájemného, poněvadž přirážky jsou také předmětem zdanění (vždyť se platí a přiznávají v nájemném). Nastalo-li zvýšení přirážek, byl nucen majitel domu zvýšiti činži zároveň o tolik, o kolik musel ze zvýšené činže více na dani platiti, čímž se nájemné nepřímo dvojnásob zvyšovalo. Jako nájemné bude přiznávati se to, co domácí v roce činžovním, který bezprostředně předchází roku bernímu, skutečně obdržel. Byl-li byt prázdný, nebude za tu dobu ničeho přiznávati. Z toho důvodu odpadne dosavadní odpis daně z titulu uprázdnění, neboť se na ně vezme zřetel ihned při předpisu daně samé, což je zařízení velice praktické. Ovšem kontrola tu zůstává táž a majitel domu musí každé uprázdnění a opětné pronajatí bytu ve 14 dnech ohlásiti u berní správy nebo berního referátu; tato oznámení sloužiti budou jako příloha a kontrola fasí činžovních.

Činžovní daň se bude nyní ročně vyměřovati. Úřad má právo a povinnost fase zkoumati, a tam, kde nelze dosíci žádoucího výsledku s majitelem domu, předloží se celý spis odhadní komisi, která po předchozím vyšetřování rozhoduje o všech sporných otázkách. Jednání je tu písemní i ústní, všecky pochybnosti nutno straně řádně odůvodněné sděliti s vyzváním k obraně nebo vysvětlení. Neodpoví-li strana nebo nepodá-li žádaného dokladu, nastává po předcházejícím upozornění kontumace. Daň se vyměří pak dle po ruce jsoucích dokladův úředně. Dle starého zákona nebyla kontumace strany přípustna, což způsobovalo mnohdy nekonečné protahování řízení. O rekursu proti předpisu rozhodne zemské finanční ředitelství vyžádajíc si dříve dobrozdání odvolací komise, zpravidla společné pro celý okres příslušející k jednomu a témuž bernímu referátu nebo berní správě.

Straně jest umožněno spolupůsobiti při vyměřování daně různým způsobem. Veřejnost spisů, které každému budou předloženy k nahlédnutí, dále povinnost úřadu ve sporných otázkách dovolati se komise a konečně ustanovení, že platební rozkaz jakož i vyřízení odvolání musí býti řádně odůvodněny, podává straně výhod dosud nebývalých.

Celé řízení je téhož rázu jako ukládání daní osobních. Odhadní i odvolací komise sestávají z členů volených a jmenovaných. Volba členů přísluší městským či obecním zastupitelstvům; při ostatních daních

rozhodují o volbě poplatníci sami. Druhá polovice členů jmenována ministerstvem financí.

Že volba byla při dani činžovní přenesena do právomoci zastupitelstva obecního, dá se snad hájiti důvodem, že řízení tu značně zjednodušeno; ponevadž však — nehledíc k národnostním a hospodářským poměrům — při volbách do obcí vyhrává přečasto nikoli právo a nezískává vznešeného účelu autonomie, vypadne volba členů do komisí ve mnohých případech strannicky na úkor ostatních a tím už z počátku vkrádá se nedůvěra k této instituci. Jsme toho náhledu, že tam, kde se jedná o prospěch všeobecný, mělo býti právo volební jinak upraveno.

V komisích budou zasedati vedle majitelů domů též nájemníci. Zcela správné, neboť vlastní poplatníci daně jsou tito druzí platíce v nájemném veškeré dávky a poplatky.

b) Daň domovní v užším slova smyslu (Hauszinssteuer).

Předmětem jejím jsou všecka stavení, která leží mimo ukládací okresy daně činžovní městské a jsou buď od majitele nebo trvalého uživatele zcela nebo jen z části za plat jiným osobám přenechána.

O výhradách pro zemědělce jsme se již zmínili. Řízení jest podobné jako u daně předešlé.

Ale sazba daňová obsahuje v sobě dvojí druh daně. Z pronajatých místností se vypočítá daň činžovní a z ostatních místností nepronajatých se zjistí připadající na ně daň třídní, načež se oba obnosy sečtou a tvoří tak zvanou činžovní daň domovní. Řízení ukládací svěřeno tu opět jiné instituci: místním znalcům z polovice voleným v každé obci zvlášť pro sebe a z polovice jmenovaným od berního úřadu vyměřujícího (c. k. okresního hejtmanství, berní správy).

Tarifu obou druhů daně činžovní netřeba vůbec uváděti. Stačí poukázati na to, co již o vlivu reformy bylo řečeno. Jen tolik nutno říci, že v podstatě se sazba a způsob vypočtení její nijak nezměnil; jen paušál z nákladův udržovacích a amortisační kvoty se poněkud poměrům různých měst upravil a sazba se snížila, což rovněž již dříve uvedeno.

Daň z ceny (Hauswertsteuer).

Nový druh daně domovní teprve reformou zaváděný.

Stavení, která vzhledem na své celkové uspořádání a užívání liší se patrně od obyčejných budov obytných a obchodních a z té příčiny ohledně své užitkové hodnoty s takovými domy se nedají lehce

srovnávati, podléhají dani z ceny bez rozdílu, zdali jsou užívány majitelem samým či jiným osobám za plat přenechány.

Vedlejší objekty zdaňují se společně s hlavními, a daň se nevyměřuje, neobnáší-li cena objektu více jak 1000 K. Tímto posledním ustanovením je zadost učiněno požadavku, nejmenší a nejslabší poplatníky co možno šetřiti.

Základna zdanění je cena stavební a cena pozemků k nim patřících, dani pozemkové ovšem nepodléhajících. Z tohoto obnosu čítá se jako užší základna zdaňovací: v městech, kde se platí daň činžovní městská (Ortszinssteuer), obnáší zdanitelný základ 3% z ceny, jinak jen 1·5%; nezůstává se však na 1·5%, nýbrž stoupá základna rok od roku o 0·1%, dokud se nedosáhne 3%. Daň sama se vypočítává týmže způsobem jako oba dva předešlé druhy daně domovní, t. j. od základny se odečte paušál buď 15% nebo 30% jako útraty na udržování a amortisování budov a ze zbytku vyměří se sazba buď 19% nebo 15%. Daň vyměřuje se najednou pro dobu 15 let.

Tento způsob zdaňování jest jedině správný. Nebude tu výčitek průmyslníků, že základna nevyšetřena korrektně. Novou touto daní ubývá jednak objektů dříve dani činžovní podlehajících; za to se však pojem předmětu zdanění dle daně cenové pokud možno nejvíce rozšířil.

Nastává tu povinnost daň platiti celým řadám objektů dosud vůbec nezdaněných, a porovnáme-li dosud zdaňované základny se základnami novými, přijdeme k úsudku, že tento druh daně domovní přinese finanční správě veliký zisk materielní a zjednoduší celé řízení stavě ho na základ realní.

Známé stanovisko průmyslníků proti zavedení této daně a snaha vymoci úplné osvobození pro jejich továrny atd. nebude a nemůže ani míti positivního výsledku. Již sám princip návrhu: zdaniti co možná všecky objekty a ustanovení paragrafu 1., dle něhož všecka stavení podlehají dani domovní, příčí se tomuto požadavku. Námitky průmyslníků dají se úplně vyvrátiti všecky. V případě osvobození továren a průmyslových podniků bylo by příkazem zákonodárce, aby také osvobodil všecky ty malé, slabé živnostníky, obchodníky atd., kteří by jinak byli vůči velkokapitálu nespravedlivě zkráceni, platíce ve vysokém nájemném tak vysokou sazbu berní. Již se stanoviska národohospodářského nelze na taková průmyslníky žádaná osvobození přistoupiti.

Ostatně poznámky k návrhu zákona výborně vystihují poměry.

Že objekty na venkově položeny na roveň s městskými, možno jen schváliti. Stávající poměry samy tento akt ospravedlňují.

Ukládání daně a celé řízení svěřuje se odhadním komisím pro daň činžovní. Nebylo by prospěšno, aby v místech průmyslových byly utvořeny zvláštní komise pro daň cenovou?

Ukládání této daně vyžaduje odborných vědomostí, kterými jsou ozbrojeni jen zase odborníci. Bude-li jednáno o této dani ve společné odhadní komisi, kde budou zasedati též členové neodborníci, může povstati snadno neporozumění v tak složitém úkolu, jakým je zjištění ceny továren atd. Namítne se snad, že při volbě členů má se hleděti na zdatnost a způsobilost jejich, ale nesmí se zapomenouti, že polovic členů povolána jest volbou!

Je zcela odůvodněna obava, že společná komise odhadní nebude s to svůj úkol ve všem řádně provésti, a proto by se doporučovalo zříditi pro daň cenovou v určitých místech zvláštní komise. Byla by tu dána možnost základnu zdanění správně zjistiti, což by bylo tím důležitější, čím více pracuje tu snaha velkoprůmysl osvoboditi. K dosavadním steskům připojil by se nový, že základna zdaňovací jest nesprávně zjišťována, a tím by se celé řízení činilo nejistým a obtížnějším.

Ustanovení o dočasném osvobození. (§§ 134—143.)

Dočasné osvobození ohledně předmětu se nemění. Za to obsah osvobození doznává reformou úplný převrat. Osvobození běží ode dne dokončení stavby (§ 134) ku konci čtvrtletí, v němž dokončení celé budovy nastalo a potom ještě dále plnou řadu 6 let. Po celou tu dobu neplatí se ani daň ani přirážky. Osvobození se povoluje pro celou budovu bez ohledu na jednotlivé místnosti. Užívá-li se stavby dříve, platí se od doby užívání až do dne dokončení plná daň. Jako termin dokončení platí nejdéle doba 12 měsíců po nastalém užívání.

Rozdíl proti dosavadnímu stavu je ten, že doba osvobození trvala 12 let, osvobození běželo ode dne užívání, po případě ode dne, kdy užívání povoleno, neosvobozoval se dům co celek, nýbrž velice často běžela 12letá doba ohledně různých skupin místností zcela různě a osvobození od daně činžovní neosvobozovalo od placení přirážek.

O vlivu nového ustanovení tohoto bylo již uvažováno zpředu.

Ustanovení trestní. (§§ 144—171.)

Jsou v podstatě převzata ze zákona o osobních daních z roku 1896. V tomto díle návrhu přišly k platnosti moderní právnické náhledy v míře nejvyšší. Staré drakonické ustanovení paragrafu 11. dekretu dvorní kanceláře ze dne 29. února 1820, který zná pouze zatajení

činže (Zinsverheimlichungen), trestá vinníka vedle dvojnásobné daně zkrácené obnosem zatajené činže, a to ve výši, ve které by byla bývala daní postižena.

Že při větších deliktech snadno mohl trest míti v zápětí exekuční prodej domu, jest patrno.

Návrh reformy rozeznává jednak rozličné delikty trestní, jednak zmírňuje znamenitě trest proti stavu starému. Hlavní delikt poplatníka samého může býti jednak zkrácení daně, pakli v úmyslu zákonem předepsané povinnosti se vyhnouti, činí nesprávná udání nebo zamlčuje okolnosti, a tak chce předpis zmařiti nebo neprávem osvobození či odpis vylákati.

Zatajení daně pak zračí se v tom, nepodá-li poplatník zúmyslně zákonem předepsaná přiznání neb oznámení nutná k provedení uložení neb opětnému předpisu daně.

Obou těchto deliktů může se dopustiti i plnomocník.

Trest na zúmyslné zkrácení daně jest dvoj- až šestinásobný, na zatajení jedno- až trojnásobný obnos onoho, o který daň byla zkrácena nebo zkrácení vystavena. Mimo toho ovšem předpisuje se vždy daň dodatečná. Mírnější trest stíhá oba dva delikty bez trestného úmyslu spáchané.

Dle starého patentu podléhali jen nájemníci pokutě, když potvrdili svým podpisem nesprávná udání domácího. Návrh zákona obsahuje vedle trestu na svádění ku křivému svědectví též trest pro toho, kdo pomáhal při dopouštění se deliktu zkrácení daně ať radou či skutkem. a to ve výši jedno- až trojnásobné daně zkrácené neb zkrácení vysazené. Trest pak až do 2000 K stíhá zřízence poplatníka, který z okamžité tísně (Zwangslage) byl nápomocen ku spáchání zkrácení daně a pro vinníka je takové zneužití zřízence potěžující okolností. Kdo potvrdí nesprávná udání vůbec, trestá se pokutou do 1000 K.

Aby se předešlo i se strany osob přezvědných, svědků, znalcův úmyslným nesprávným udáním, stanoví se pro takové případy trest vězení od jednoho dne do dvou měsíců, což možno změniti v trest peněžitý. Též na odepření řádného spolupůsobení při ukládání a na nedodržení úředního tajemství ze strany členů komisí a odhadcův určen trest. Vedle toho jsou různé pořádkové pokuty.

Správa finanční těmito ustanoveními si hledí zajistiti úplně správný výsledek a zabrániti různým deliktům. Zkušenosti nás poučí o výsledku.

Obviněný má plné právo se hájiti, nahlížeti do opisův, opisy žádati, konfrontaci svědkův atd. jakož i svoje vlastní důkazy přivoditi.

Paragraf 167 má důležité ustanovení o kontumaci obviněného, o nutnosti jmenovati zástupce. Zajímavo, že berní správy mohou obviněného poukázati, by předložil lékařské vysvědčení o svém zdravotním stavu, když na nemoc se vymlouvá a k jednání se nedostaví. O rekursu proti rozsudku rozhoduje trestní senát, proti jehož rozhodnutí přípustna jen žaloba ku správnímu soudu.

Dosud o rekursu rozhodovalo zemské finanční ředitelstvo a jeví se tu pokus zavésti i do realních daní postupem času princip, aby bylo zavedeno i v berních záležitostech řádné soudnictví.

Všeobecná ustanovení (§§ 172—183).

Předpisy týkající se osob povinných k podávání přiznání atd., doručování spisů, povinnost k podávání zpráv, místního vyšetřování, nahlédání do knih atd. jsou buď úplně převzaty ze zákona o osobních daních z roku 1896, anebo analogicky na poměry domovní upraveny. Všecky tyto předpisy jsou se zřetelem na daň domovní nové, dosud nestává nijakého upravení poměrů těchto. Že tím získá správa finanční a technická stránka ukládání obzvláště, netřeba blíže dokládati.

Mezi novotami těmito sluší uvésti též předpis týkající se šetření reciprocity, což ve starém patentu úplně chybí. Dlužno očekávati, že vzhledem na různé poměry států jednotlivých objeví se na tomto poli mnoho zajímavých případů.

Komisím přísluší právo veřejné jako úřadům, odhadcům pak jako úředníkům veřejným, ale možno také je stíhati případně pro zneužití moci úřední.

Ke konci nutno podotknouti, že by bylo záhodno, aby těm členům komisí a odhadcům, kteří pro své obzvláštní zkušenosti budou častěji bráni k místním šetřením, se za jejich námahu a ztrátu času vyplácela odměna, neb jen tehdy lze od nich očekávati jisté spolupůsobení.

Přechodný kontingent daně domovní.

Bylo z předu řečeno, že následkem pozvolného snížení sazby daně ze starých domů na sazby reformované ubude státní pokladně během 12 let asi 26 milionů korun. Tento úbytek jest však vlastně jen účetnický, neboť pozvolné snižování sazby nese každoročně jevící se přírůstek na celkovém výnosu daně domovní. Návrh dovozuje, že přírůstek tento obnáší průměrně 3·5% při dani činžovní a 3·3% dani pětiprocentní a že tento bude pravděpodobně překročen, poněvadž daň jeví stále tendenci ku stoupání.

Z tohoto přírůstku nechá si finanční správa 2% a zbytku použije ku krytí zamýšleného snižování sazby ze starých domů. Vedle nejistoty, zdali výtěžek daně bude odpovídati proposicím návrhu a tím činí se snižování sazeb dosti problematickým, poněvadž v případě úbytku nese risiko státní pokladna, lze proti předloženému návrhu namítati, že se tu nic majitelům domů nedaruje, poněvadž tito sami způsobují, zdali daň nese víc či méně a přírůstek plyne z jejich kapsy. A nutno též poukázati, že tvrzení o tendenci stoupací při dani jest obsahově nesprávné. Daň se nezvyšuje; ale tím, že je sama předmětem zdanění, což hlavně platí tu o přirážkách, má každé zvýšení přirážek přirozeně za následek zvýšení daně samé.

Nájemné samo o sobě zůstává v celku nezměněno a každý pozorovatel poměrů ví dobře, že na příklad v posledních 15 letech zvýšení nájemného nezpůsobila drahota bytů, tedy zvůle majitelů domů, nýbrž časté zvyšování stávajících a zavádění nových přirážek. Kdyby se přirážky vyloučily z předmětu zdanění, bude obnášeti přirozený přírůstek daně (novostavbami atd.) zlomek nepatrný. Formálně tedy věnuje fiskus 26 milionů korun na snížení, ale materielně zaplatí si ho majitelé domů resp. nájemníci sami.

Finanční obět státu při reformě je tedy velice nepatrná. Pozvolné snížení daně bude provedeno pomocí kontingentů, t. j. celkový výnos bude každoročně se zřetelem na poskytnuté snížení sazby u starých domův určován ciferně tak dlouho, dokud nebude snižování ukončeno.

Tímto končí řetěz poznámek k návrhu reformnímu, při čemž bylo možno jen nejhlavnějších částí se dotknouti. Máť tato úvaha za účel obeznámiti interesenty aspoň s hlavním obrazem ducha nového zákona připravovaného. Prokázali jsme mnohé přednosti, ale i na vady nebylo zapomenuto.

Formální jeho stránka by uspokojovala, ale očekávaný od něho vliv materielní na životní poměry naše zůstává daleko vzadu a bude při poradách v parlamentu velice dobře a důkladně vše rozvážiti, zdali navrženými sazbami docílí se aspoň uspokojivého výsledku, by první řádky odůvodnění vládního: „Nicht die Bedürfnisse des Staatschatzes, sondern die Wünsche beteiligter Kreise der Bevölkerung drängen zu einer Reform der Gebäudesteuer“ našly v provedené reformě plného souhlasu.

Věda a náboženství v současné filosofii.

Ref. V. Lankaš. (Č. d.)

Haeckel a monismus.

„Ani o systemu Comteově ani o systemu Spencerově nemožno říci, že poskytují duchu stav trvalé rovnováhy. Člověk, král přírody, orgán a nositel Velké Bytosti, je v těsných poměrech v číře lidském vesmíru Comteově. A Nepoznatelno Spencerovo nemůže zůstati v samotě, kamž by je Spencer rád vypověděl a uzavřel: existuje-li, pak chce se rozvíjeti a vtlačiti svou značku na skutečný svět. Oba systemy, Comteův i Spencerův, byly ještě silně dualistické. U Comtea člověk víc a více je rozlišován od přírody, u Spencera absolutno jest postaveno proti relativnu. Co, kdyby dualismus byl konečně překonán a na neotřesitelných základech provedena byla hluboká jednota všech věcí, nemohli bychom pak, vycházejíce z této jednoty, rozřešiti definitivně neodbytnou otázku vztahů náboženství a vědy?“ (120.)

Toť stanovisko Arnošta Haeckla.

Zabývati se šíře na tomto místě naukou Haecklovou, zvláště jeho názorem o poměru náboženství a vědy, bude snad záhodno; jeť u nás jenský apoštol, dík mnoha nekritickým a nenapravitelným hlavám, až příliš znám. Náboženství a věda jsou dle něho v naprostém rozporu; mezi tvrzeními víry a vědy, dotýkajících se základních problemů bytí a poznání, jest naprostá nesrovnatelnost. Filosofie vědecká čili racionelní výklad výsledků vědv, jež vyrůstá z vědy a resumuje se ve dvou slovech: Monismus a Evolucionismus, náboženství nejen vyvrací, nýbrž i nahrazuje.

Neobklopují však člověka tajemství? A jest pravda, že věda cele a na vždy tajemství vyexorcisovala? A neobrací-li se člověk k Zjevení právě proto, že toto mu skytá jakousi odpověď na jisté otázky, jichž rozumem nemůže rozřešiti?

Věda má právo prohlásiti absolutně: Svět pro člověka nemá tajemství. Věda mocí svých principů (hmoty bytně oživené, substance cítící a myslící, mechanismu atd.) řeší nebo aspoň ví, že může rozřešiti všechny problemy. Není nepoznatelna. Bylo by však přece bludno prostě prohlašovati: není již záhady! Jedna záhada existuje, a to nutně: problem substance. Před tímto problemem kapituluje i sám Häckel. „V pravdě poslední základ přírody nám není lépe znám než byl Anaximandrovi a Empedoklovi, Spinozovi a Newtonovi, Kantovi a Goetheovi. Musíme doznati, že tato bytnost substance je tím tajemnější a záhadnější, čím více pronikáme v poznání jejích attributův a její evoluce.“ (132.)

Konfrontace vědy a náboženství ukazuje nám tudíž rozpory v jich tvrzeních, a filosofické zkoumání jich nauk nenechává nic z dogmat náboženství proti důsledkům vědy. Nenásleduje však z toho, že třeba náboženství zařaditi do minulosti, mezi věci odbyté a vyžité? Po stránce theoretické jest od nynějška vyloučení náboženství hotovou věcí. A po stránce praktické? Bude moci věda též upokojiti cit, srdce v téže míře

jako rozum? Učenec, z něhož uvažování udělalo filosofa, může říci a dokázati, že věda svými naukami o vesmíru a životě je schopna a jedině ona schopna, aby ukojila lidské srdce.

Než tyto všechny úvahy jsou pořád ještě jen theoretické. Nestačí principielně prohlásiti: náboženství jsou zrušena. Náboženství jsou ještě tu a mají ještě pro jistou dobu úlohu, již jim třeba vyplniti. Je proto třeba, aby věda s nimi žila v míru, je třeba nalézti pouta mezi náboženstvím a vědou.

Nuže toto pouto skýtá nám dle Haeckla táž filosofie, která zaručuje nám pro budoucnost výlučné panství vědy, a tímto poutem jest evolucionistický monismus. Tato filosofie ve svých praktických důsledcích vede k trojímu kultu: Pravdy, Dobra a Krásna, skutečné to Trojici, dosazené na místo pomyslné Trojici theologů.

Jaké bude vzhledem k této trojici postavení monismu proti nejdokonalejší formě náboženství, křesťanství? Monismus vypudí křesťanství z říše umění jako z říše vědy (Pravdy a Krásna), ježto i na tomto poli je s ním v naprostém rozporu. Co se tkne kultu Dobra, tu monistické náboženství z větší části shoduje se s křesťanským náboženstvím, rozumí se čistým a původním, jak je nalezáme v evangeliích a epištolách Pavlových. Křesťanské náboženství může tudíž býti pomocníkem monismu a podporovati mravní pokrok. A v tomto smyslu může býti proto nyní ještě podrženo, a to ve jménu samého monismu! A toť na čas jednotící pouto, hledané mezi náboženstvím a vědou! Proč na čas? Náboženství bude nám ještě na čas nutno, ale bude třeba, abychom ho moudře používali, t. j. abychom ho stále méně a méně potřebovali. K tomuto cíli nutno i pracovati. Prostředky: rozluka Církve a státu, reforma výchovu a p.

Člověk budoucnosti, maje vědu a umění, bude tím míti i náboženství. Všude v širém světě vedle krutého boje za existenci najde známky Dobra, Pravdy a Krásna: a tak jeho církví bude Vesmír.

Nauka Haecklova o vztazích náboženství a vědy je tudíž, jak zřejmo, velmi přesna a určita. Věda se přetvoří ve filosofii, a filosofie náboženství nejen vyvrátí, nýbrž i nahradí.

Z této nauky vyplývají dvě základní these: 1. idea vědecké filosofie; 2. vědecká filosofie jako negace a náhrada náboženství.

Vědecká filosofie v nynější době jest filosofie vytvořená mimo vši metafysiku, nalezající ve faktech svůj nutný a dostačující základ. Otázka jest nyní: je taková filosofie možna? Dle Haeckla ano. „Dnes pravá věda, poznání fakt proniklo dosti hluboko ve studiu problemů bytnosti a původu, aby filosofie mohla, opírajíc se jen a jen o ni samu, dokonati své dílo. Běží tu jen o to, aby rozumem byly interpretovány veliké objevy moderních učenců, jak již Lamarck, Goethe, Darwin toho podali příklady.“ (140.)

Již se stanoviska čistě theoretického možno mnohé namítati proti Haecklovu pojetí vědecké filosofie, což Boutroux též činí (140—142), ale vývody ty tu přecházíme, abychom si všimli, jak v jeho systemu jest realisována možnost filosofie ryze vědecké; neboť co na tom záleží,

že nemůžeme dobře v theorii viděti, jak se může z vědy vyvoditi filosofie, která jest a není vědou, jestliže tato filosofie již existuje?

System, v němž možnost filosofie ryze vědecké se stala skutečností, toť, jak nám již známo, evolucionistický monismus. System tento nejen adoptuje, precisuje, obhajuje leckde originelně a hluboce zákony objevené Newtonem, Lavoisierem, Mayerem, Darwinem, system tento činí z formulí, jež odvozuje, dogmata, a prohlašuje, že pojetí světa, jež on nám předkládá, se nám vnucuje pro vždy mocí logické nutnosti, novým pokrokem v poznání přírody; chce, aby tyto proposice, vyvozené z vědy, měly jistotu větší než vědeckou, aby měly jistotu v pravdě metafysickou.

„Prvý charakter, který přiděluje svým principům, své substanci, jedné ve dvojí svojí přirozenosti a svému zákonu evoluce, toť absolutní determinace, trvalost, věčnost. Nuže žádná operace vědecké logiky nemohla by zajistiti věčnost i nejfundamentálnějším principům věd; neboť ve vědě fundamentální principy jsou funkce zvláštních zákonů, jež nikdy nemohou býti považovány jako definované neměnitelně. Jako druhý charakter přiděluje Haeckel svým principům všeobecnost. Nemůže však ani vědeckou, ani vědecké indukci analogickou nazývati generalisaci, jíž na všechny možné bytosti rozšiřuje vlastnosti, jež dnes nynější věda tvrdí o bytostech, jež pozorovala a zkoumala. Indukce, jíž tu praktikuje, jest inductio per enumerationem simplicem, prázdná vší analysy a kritiky, která ve vědě nemá pražádné ceny... Toť není žádná indukce vůbec, toť přeměna zvláštna ve všeobecno."

Nechává tento system aspoň slovům jednota a evoluce vědecký a experimentální smysl? Těžko to připustiti, míní Boutroux (str. 144). Svůj system shrnuje Haeckel výrazem pantheismu a dí, že racionelní výklad věcí jest monistické pojetí Boha a světa. Tu ještě rozlišování vnějšku a vnitra, síly transcendentní a síly immanentní, dává mysliti daleko více na metafysiku než na vědu. A konečně když Haeckel slíbil, že vše nepoznatelné uvede na nepoznané, nepoznané na podobné ve své bytnosti poznatelnému, dospívá k zákonu substance, která, dí, nám jeví se tím tajemnější, čím více pronikáme v poznání jejích attributů.

Je tudíž nemožno považovati filosofii za pouhé prodloužení vědy. Haeckel měl pravdu, řekl-li, že neužíval pouze smyslů, nýbrž i rozumu, že konal v pravdě dílo filosofa a nejen učence. Jeho dílo jest dozajista filosofické i vědecké; než filosofické elementy, jež v sobě chová, jsou zřejmě vypůjčeny z metafysiky, řečené dogmatické.

Plní tato filosofie tak jak jest úlohu, kterou jí Haeckel přiděluje a která má za cíl vyvrátiti a nahraditi náboženství?

Haeckel, aby mohl podati dokonalé a definitivní vyvrácení náboženství, snaží se nalézti jich fundamentální princip, a ten nalezá v dualismu Boha a světa, vyjádřeném naukou o účelnosti, a v dualismu člověka a přírody, vyjádřeném naukou o svobodě lidské vůle. Ve své filosofii nalezá pak nutné prostředky, aby vyvrátil tyto dva bludy, zdroje bludův ostatních. Svět není strojem vyžadujícím řidiče, jak theologismus

míní; tento anthropomorfický úsudek padá v tom okamžiku, kdy, jak monismus učí, svět není strojem, nýbrž bytostí bytné oživenou. A podobně ničí monismus illusi svobodné vůle, ukazuje, že každá daná činnost je cele determinovaná. Tak shroucují se, dle Haeckla, ve styku evolucionistickým monismem, sloupy tradicionelních náboženství, jež byly považovány za neotřesitelny!

„Jest však jist Haeckel", táže se Boutroux, „že zvraceje mojžíšskou nauku o stvoření a scholastickou nauku o svobodné vůli, zničil tím rázem i vše to, co udržuje náboženství? Haeckel zná jen účelnost vnější a transcendentní, t. j. vztah cele mechanický dělníka ke svému dílu. Ukazuje pak, že toto pojetí účelnosti neplatí o světě, a myslí, že vyloučil veškerý druh teleologie. Než toto pojetí... nemožno považovati za pojetí, jež by přiměřeně představovalo filosofickou nauku účelnosti. Od Aristotela až po Hegla filosofie chápala jasněji a jasněji účelnost, ne zevnější, nýbrž vniternou, ne mechanickou, nýbrž dynamickou. Rovněž theorie svobody, jak se s ní setkáváme u Aristotela, Descartesa, Leibnitze nebo Kanta, podobá se jen málo theorii, již Haeckel ve svém díle uvažuje a vyvrací. Ano, tito filosofové dokonce hlásali a vyznávali v této věci nauku, již Haeckel proti nim staví!" (147.)

„Krátce, pojetí účelnosti a svobody, s nimiž se setkáváme u předáků filosofie, směřují též zřejmě k nauce o jednotě. Vzdalovaly by se v tom od ducha náboženství? A Haeckel měl by pravdu, di-li, že tento duch jest důkladně dualistický?"

„Tvrzení Haecklovo je spíše názorem ducha než konstatací fakt. Četná náboženství spočívají přece přesně na hypothese jakési prvotní jednoty člověka a božstva. Náboženství je prostředek převésti tuto jednotu v život a ji tam znova zříditi, kde byla porušena. Bytností náboženství dualismus není, toť jednota, která v náboženstvích nejvyšších jest dokonce fundamentálním dogmatem." („V něm žijeme, se hýbeme a jsme." Sv. Pavel.)

„Náboženství ovšem učí dualismu, rozloučení Boha a přírody, poněvadž směřují k jich znovuspojení. Učí dualitě jako faktu, kdežto jednota jest pro ně to, co jest v právu a co musí se státi faktem. Přijď království Tvé, buď vůle Tvá...! t. j. nechť rozluka, která nyní existuje mezi tvory a prvou bytostí, přestane a nechť se uskuteční tajemná jednota všeho, co jest."

„Toto pojetí duality, koexistující s bytnou jednotou bytí, nemá vskutku v principu ničeho, co by mohlo Haeckla odrážeti; neboť tak chápe i on sám svět a lidský život. Když vysvětlil, jak substance ve svém základě jest nutně jedna, připojuje, že se projevuje dvěma bytnostmi, jež jsou ve vzájemném odporu: hybný éther a nehybná hmota, a míní sám, že tento dualismus by mohl poskytnouti racionelní basi náboženství. Dostačilo by, míní, považovati všeobecný a hybný éther jako tvůrčí božstvo a nehybnou a hrubou massu jako hmotu stvoření! Podobně i lidská přirozenost, jedna ve svém základě, se realisuje, dle Haeckla, ve dvojí formě emoce a rozumu, jež tak jak jsou, jsou ve vzájemném odporu..." (149.)

„Povšechně vzato, duševní směr Haecklův jest dualistický. Dualismus je stanovisko, pod nímž se Haecklovi jeví a představuje lidský život. Jeho filosofie má za předmět, za dualismus dosaditi jednotu, a to tím, že zničí jednu z obou protiv."

„Jestli tudíž Haecklův system v radikálním odporu s tradicionelními náboženstvími, a ničí-li je pod ranami své kritiky, je tento výsledek dosažen jen tím, že obmezuje neobyčejně nebo dokonce porušuje význam těchto náboženství. Haeckel útočil spíše na formule než na podstatu, a tyto formule bral v úzkém a materielním smyslu, jejž četní náboženští duchové sami by zavrhli. Toto vyvrácení Haecklovo nechává tudíž v pravdě více než jeden princip rekonstrukce náboženských nauk." (130.)

A nelze se tomu diviti. Haeckel nemůže chtíti, aby zničil vše, co udržuje náboženství; neboť sám míní, že náboženská potřeba (cit) je přirozená potřeba člověkova, a že i tato potřeba jako vědecká potřeba musí býti ukojena. Tento praktický problem řeší prý jeho filosofie, ukojujíc nejen potřebu rozumu, ale i potřebu srdce.

V jaké míře?

Haeckel, aby z vědy dostal vědeckou filosofii, pomohl si prostě tím, že k vědě připojil jistý počet pojmů vypůjčených z dogmatické metafysiky. „Nuže zdá se, že Haeckel, aby učinil zase tuto filosofii schopnou nejen vyvrátiti, nýbrž i nahraditi náboženství, musil podobně jí dáti ze zevnějška obohacení, jichž si sama nemohla dáti." (150.)

Haeckel rád opakuje, že ten, kdo má vědu a umění, má tím i náboženství, a končí své vyznání monistické víry invokací na Boha, společného principu Dobra, Krásna a Pravdy; a aby se ospravedlnil, že takový význam dává své filosofii, dovolává se autority Goetheovy:

Wer Wissenschaft und Kunst besitzt,
hat auch Religion;
wer jene beiden nicht besitzt,
der habe Religion!

Tak Haeckel klada Goethea na Spinozu, jako dříve Spinozu na Darwina, nalezá prostředek ukojiti nejen potřeby filosofické, nýbrž i v pravdě náboženské a ideální tužby lidstva.

Jak tento přídavek se vtělil v Haecklův system? „Haeckel zřejmě tu, aby byl s to nahraditi náboženství, uvedl normativní pojmy podle a nad pojmy experimentální, nebo, což je totéž, propůjčil jistou hodnotu imperativům daným subjektivně v našem vědomí. Než subjektivní a pomyslný příkaz, z něhož učiněna skutečná poznání a skutečná závaznost, toť nic jiného než to, co nazýváme zjevením. Tím tudíž, že vsunul a vpletl do svého systemu cizí princip, analogický náboženskému zjevení, může Haeckel konečně nám předpisovati, abychom s Goethem tíhli ku pravdě, dobru a krásnu."

Bylo by těžko říci, dí Boutroux, k jaké morálce, k jakému náboženství by byl vedl Haecklův monismus, kdyby se byl nebyl rázem a zevnitř neorientoval k ideálu Goetheovu; neboť jest možno z principů jeho filosofie odvoditi to, co podobá se tomu, co nazýváme svobodou,

hodnotou osoby, humanitou, bratrstvím, usilováním o ideál? „Stejně jako to pro vědu, tak jak ji Haeckel chápal, byl paradoxní problem, aby se rozvinula ve filosofii, tak i evoluce této filosofie v náboženství je přeměna principy systemu tak málo naznačená, že se jeví jako nadpřirozená. Jediné dostatečné vysvětlení, toť ono, že Haeckel učinil z vědy filosofii, aby jí mohl zvrátiti náboženství; a že pak z filosofie učinil náboženství, to zase bylo proto, aby filosofií náboženství nahradil. A cíl, jako heterogení princip, stvořil i prostředky.“ (153.)

Pojetí, a to špatně definované pojetí Haecklovo, vědecké filosofie, prostřednice mezi náboženstvím a vědou, bylo pozvolna jako špatné uznáváno a nemožnost jeho všestranně pociťována, a byla proto hledána náhrada. „Místo aby se proti náboženství stavěla věda braná jako jednota a filosofie, tázali se mnozí duchové, nebylo-li by možno ustaviti vědu určitou, souhlasnou se všeobecným pojmem vědeckého poznání, specielně však tak pojatou, aby v lidském životě nahradila všechny nutné nebo užitečné funkce, jež až dosud vyplňovalo náboženství.

Speciální věda, která zdála se býti vhodnou k tomuto úkolu, byla morálka; a vskutku hned velebena byla všestranně i idea vědecké morálky, a nejen velebena, hned bylo i o ní horlivě pracováno, a ovoce nejvýznačnější této práce jest morálka solidarity. Tato morálka dle jejích přívrženců bude hráti tutéž úlohu, již Haeckel přiděloval monismu jako náboženství; bude pojítkem mezi náboženstvím a vědou a pozvolna bude s to, aby náboženství vůbec nahradila.“

O tomto pokusu po kritickém ocenění dí Boutroux: Pojítko hledané mezi vědou a praxí není poskytnuto solidaristním systemem. (157—163.) Pokus přetrumfnouti Haeckla se tudíž také nezdařil.

„Haeckel, aby zadostučinil vědeckým a mravním požadavkům lidské přirozenosti, postavil vedle sebe Darwina a Goethea, struggle for life (boj o život) a kult Pravdy, Dobra a Krásna; a jeho system, řečený monistický, se stal dualistický. Aby sněná jednota byla dosažena, smyslili si jako synthesu poznání a činnosti morálku nazvanou vědeckou; a až dosud nedělalo se touto formulí nic jiného, nežli že dvě slova spojovala. Buď se přikloníme ku vědě, vědě hodné toho jména, a pak nedosáhneme morálky; nebo vyjdeme z mravních požadavků člověka, a pak nemůžeme dostihnouti vědy. Nestačí si dáti jméno, abychom ho již zasluhovali.“

Tento dualismus, v nějž neustále upadáme, i když se snažíme sebe více, abychom jej překročili, jest vepsán zdá se v samotném problemu, jejž jsme si tu položili, totiž ukojiti vědou jak praktické tak spekulativní požadavky lidské přirozenosti. „Nuže věda, toť poznání a organisace celku vědeckých fakt. Potřeby lidské přirozenosti jsou však vědeckými fakty jen ve svém fysickém základě a ne ve svém předmětu, o nějž tu výlučně běží. Jak pak tedy mohli bychom a priori věděti, že věda může člověka uspokojiti? Nezapovídá se nám ve jménu vědy, a to správně, všechen anthropomorfismus, každá theorie předzřízené harmonie mezi člověkem a věcmi? Neplní nás věda stále ne-

důvěrou proti suggescím svědomí, proti citu, tužbě, o nichž se prohlašuje, že nejsou v žádném vztahu s objektivní skutečností? Dualismus, k němuž dospíváme, jest jen následek toho, co jsme si položili, totiž našeho úmyslu a cíle: smířiti vědu a potřeby člověka."

„Náboženství vědy, vědecká morálka volaly po kritice, již tyto systemy opomenuly: po kritice intellektuelních a mravních potřeb lidského ducha. Dříve než byl činěn pokus upokojiti tyto potřeby, bylo třeba se tázati, v čem spočívají a co platí. A pak kdyby bylo možno dokázati, že i ony jsou jen fakta, že vše, co zdají se míti ideálného nebo vyššího nad údaj, jest illusí... pak v pravdě existovala by pro nás jen fakta, převeditelná právem jen na jiná fakta a na fakta charakteru vědeckého. Pak vše, co připomíná nadpřirozeno, absolutno, nepoznatelno, ideál, bylo by definitivně vyloučeno: pak věda, pravá věda byla by pro nás všech věcí vztažně dokonalou představou, pak byla by sama naší nejvyšší potřebou, naším absolutnem, naším ideálem."

Kdyby to bylo možno dokázati! Dnes víme tolik, vystřízlivělí, že to nemožno.

Psychologismus a sociologismus.

V systemech dosavadních jsou náboženství a věda proti sobě stavěny jako dvě dané věci, a oč tu běželo, byla otázka, v jaké míře a jak duch nenarážeje o princip protiřečnosti, může je nechati spoluexistovati. Toto pojetí problemu není však jedině možné.

Co, táží se mnozí, kdybychom na místo náboženství dosadili náboženské jevy? Tyto jevy, jedinou to věc, která nám je přímo dána, možno pozorovati, analysovati, tříditi jako jiné jevy, a konečně možno se i pokusiti převésti je na experimentální zákony, zákony fysické nebo fysiologické. A to-li možno, pak náboženství stává se předmětem vědy, a problem vztahů náboženství a vědy již neexistuje.

Tak-li nazíráme na věci, čím stávají se pak ony nalehavé potřeby, mravní totiž a náboženské potřeby lidské přirozenosti, „před nimiž coufli definitivně Comte, Spencer, Haeckel"?

Psychologismus, sleduje methody inaugurované Humem, pokouší se vpraviti náboženské věci v obor positivních věd. Nejdříve pozoruje a analysuje náboženské jevy, poskytnuté zkušeností a dochází k poznání, že celek náboženských jevů možno uvésti na tři hlavní kategorie: víru, city a obřady. Toť výsledky pozorování a analysy náboženských jevů se stanoviska objektivního. S téhož stanoviska možno se i pokusiti (Th. Ribot) o odhalení historické evoluce náboženského citu (převaha strachu a obrazivosti; láska, radost, obrazivost řízena již rozumem; v třetí fasi konečně převahy nabývá element intellektuelní).

Běží nyní věděti, ježto pro školu psychologickou náboženská fakta existují, musí-li býti tato fakta vysvětlována, jak to chce svědomí věřícího, nadpřirozeným a tajemným zakročováním, nebo stačí-li tu všeobecné zákony lidské přirozenosti. Nuže dle tohoto systemu, jejž možno přezvati psychologismem, náboženský jev neobsahuje nic, co by nebylo vysvětlitelno zákony obyčejné psychologie. Hypothesa nad-

přirozené a tajemné příčiny náboženských jevu, jak jí vyžadují náboženství víry, musila by prý ovšem býti podržena, aspoň provisorně, kdyby applikace psychologické methody ve výkladě náboženských jevů nechala jakýsi nevysvětlený zbytek. Ač nemožno se i tu chlubiti — dí stoupenci tohoto směru — že vše známe a vše chápeme, přece víme prý dosti, abychom považovali vědeckou methodu jako přiměřenou způsobu produkce jevů. Skutečnost neposkytne nám ničeho, čeho bychom nemohli pomocí svých principů vysvětliti. Pro nás existuje neznámé a ne nepoznatelné, nevysvětlené a ne nevysvětlitelné; neboť my vysvětlujeme psychologicky, t. j pomocí obecných zákonů lidské duše, náboženský jev vzatý ve své bytnosti; tato bytnost se nutně nalezne v každém náboženském faktu, v tom neb onom.

Tuto chlubivost a předstíranou jistotu školy psychologické ve vysvětlování náboženského jevu psychologií opírající se o fysiologii zmenšují sociologové, kteří pozorujíce tato fakta s jiného hlediska popírají, že podařilo se psychologům vysvětliti veškery známky náboženského jevu. Dle nich psychologie, hledíc si jen subjektivní stránky náboženského jevu, počíná si polovičatě, jednostranně. Vniterné náboženství, jehož nejintensivnější formou jest mysticismus, jest dle sociologické školy jen „více méně neurčitým a nevěrným ohlasem socialního náboženství v individuelních svědomích“ A proto třeba od sociologie očekávati dokonalého vysvětlení nebo vědeckého rozřešení náboženských faktů jako každého lidského faktu. Po značném studiu analyse nejcharakternějších elementu náboženství (obět, obřady, dogma, mythy) sociologie míní, že muže určiti jistě opravdovou bytnost náboženských jevů. Tato bytnost je to, co se nalezá ve všech náboženských projevech, to, co analysa v nich odhaluje jako prvotný element, z něhož všechny ostatní berou svou existenci a svůj charakter. Nuže z prací vynikajících sociologů plyne, že tento prvý element není to, co nazýváme náboženským citem, ani není to víra uvažovaná ve svém předmětu, ani Bůh, ani nadpřirozeno chápané jako substancielní reality, nejsou bytné elementy náboženství; to, co se neměnitelně nalezá ve všech náboženských projevech, toť jsou a jedině jsou dogmata a obřady.

Tato dogmata a tyto obřady, jež zavazují jednotlivce, aby je vyznávali a je praktikovali, jsou příčinou citův a věr, jež se vytvořují v duších. Ve skutečnosti není citu specificky náboženského ani víry specificky náboženské; cit a víra v sobě jsou totožny jak v životě náboženském tak v životě obyčejném. Náboženské city a víry jsou tudíž city a víry obyčejné, modifikované zevně ideou posvátného nebo závazného Pojem závaznosti, nutící jednotlivce jisté pravdy vyznávati a jisté obřady praktikovati, není škole sociologické illusí, ale trvalým, základním zjevem každého náboženství. K jeho vysvětlení sociolog a jen on není nucen utíkati se k nějaké transcendentní příčině, ježto muže za ni poskytnouti přirozenou náhradu, a touto náhradou, toť působnost, vliv společnosti na své údy. Daná společnost ukládá přirozeně svým členům jisté závazky nebo zápovědi, v jichž zachovávání vidí podmínku své existence. Pozorování tudíž ukazuje, že náboženství není

nic jiného nežli společnost sama, ukládající svým členům víru a činy, jichž vyžaduje její existence a rozvoj. Náboženství je socialní funkce. Hle, toť dva nové pokusy vpraviti náboženství do oboru věd!

Kritické ocenění psychologismu a sociologismu.

Dosah těchto dvou systemů, jsou-li správny, je značný. Místo aby stavěly náboženství proti vědě a pak hledaly, jsou-li ve shodě či neshodě, tyto systemy vpravují náboženství do oboru věd: staví na místo náboženství vědu náboženství. Náboženství existuje, jest daným faktem, proč s ním tudíž jinak zacházeti než s fakty jinými?

Boutroux zde upozorňuje na dosah tohoto jednání v náboženském oboru: „V náboženském oboru tento podnik, zdaří-li se, povede dříve nebo později k odstranění samého faktu, mezitím co dogmatická kritika náboženství již od staletí marně usiluje, aby dosáhla tohoto resultátu... Lidé prý jsou nábožensti jen potud, pokud neznají neb zavrhuji vědeckou vysvětlitelnost elementů náboženství; a náboženství mohlo jen proto existovati, poněvadž věda přirozených příčin náboženského jevu neexistovala. Na rozdíl tudíž od ostatních věd, jež nechávají dále trvati věci, jež vysvětlují, má tato tu význačnou vlastnost, že ničí svůj předmět vysvětlujíc jej, že vstupuje na místo fakt v té míře, jak je analysuje...“ (192.)

Věda náboženství provede tudíž to, o co mnozí tolik usilovali, odstranění náboženství, a pomocny budou jí tu psychologie a sociologie. Jest jisto však, že psychologie nebo sociologie poskytnou vědě náboženství všechny údaje, jež jí jsou nutny, aby se ustavila jeho opravdová věda?

Důležito jest, abychom rozlišovali mezi vědeckou formou a vědou. Aby věda opravdu existovala, je třeba, aby vědecká forma byla applikována na obsah, který čerpán ve skutečnosti hodí se, aby přijal, a to bez poruchy, tuto formu. Je tomu tak u systemu, jejž tu právě uvažujeme?

Věda je redukce neznámého na známé, nevysvětleného na vysvětlené, nejasného na jasné. Prvý krok vědy je tudíž, aby nějak určila zřejmé, srozumitelné, pochopitelné, pak aby určila fakta a zákony. A nejsou to fakta ani zákony ledajaké, jichž věda hledá, jsou to fakta a zákony vědecké, t. j. přesné, věřitelné, skutečně pochopitelné, jinak řečeno mathematické, nebo buď přímo nebo nepřímo a pozvolna převeditelné na mathematické fakty.

Náboženská psychologie a sociologie jsou s to, aby se prokázaly takovými fakty a zákony?

Psychologická methoda tu užívaná jest methoda Humeova. Vysvětlení dle methody Humeovy však není již redukce subjektivního na objektivní, toť redukce objektivního na subjektivní!

Psychologismus, chce-li býti vysvětlující, t. j. nechce-li se obmeziti na to, aby jen dělal inventář fysických a mravních symptomů, jež se vyskytují v náboženském jevu, užívá methody Humeovy, t. j. uvádí víru na stavy vědomí a rozlučuje, ruší předměty, aby podržel jen

modifikace podmětu. Počíná si tudíž zcela opačně než opravdová věda. Přiděluje-li si proto tato psychologie jméno vědy, jest důležito na to upozorniti, že toto slovo tu má jen velmi neurčitou podobnost s vědami fysickými a přírodními. Úloha psychologie od té doby, kdy associacionismus vzal za své, jest vysvětlovati psychické jevy vlastnostmi vědomí, braného ve své živoucí realitě. Než bereme-li za princip vědomí, nestavíme tak nahodile náboženství samo do srdce systemu?

Sociologie postupuje objektivněji. Jest však jisto, že i ona má co činiti s přesně vědeckými fakty a zákony? Sociolog zcela jinak než fysik může užíti svých objektivních dokumentů jen dívá-li se na ně jako na pouhé úkazy subjektivních realit, o nichž jeho vědomí mu podává ideu. „Rozdíl tudíž, který se dokazuje mezi sociologií a psychologií, jest illusorní. Ve všech jeho formulích, ve všech jeho vysvětleních skrývá se nerozkladný a nevyhnutelný psychologický činitel. Konec konců jsou to lidé, již skládají společnost, a to, co nazýváme kollektivní duší, je skutečno jen v jednotlivcích. Či byli by tito jednotlivci snad zhotoveni ze dvou dělitelných kusů: jednak individuelního já a jednak z já socialního?“ (195.)

„Ostatně nevidíme, proč redukce náboženského faktu na podmínky existence a zdokonalení lidské společnosti by měla nutně důsledek: naturalisovati náboženství. Že lidské společnosti vytvořily náboženské příkazy a obřady... ryze přirozený, t. j. mechanický a nutný původ náboženských jevů tím není nikterak dokázán. Dává-li společnost sama, tak neb onak ustanovená, pudově nebo vědomě svým institucím náboženský charakter, aby měly tak tyto instituce více prestyže a síly, je to proto, že společnost usiluje o ideál pro individuelní svědomí těžko uskutečnitelný. Pak pojetí, domáhání se tohoto ideálu, nebylo by též účinkem jakési náboženské inspirace? Jako vědomí tak i lidská společnost jest oborem, jehož hloubky nesnadno je zkoumati. Nic nedokazuje, že náboženství v něm nehraje úlohy principu a ne pouhého nástroje.“ (196.) (O. p.)

Posudky.

Ant. Rejzek T. J., **Bohuslav Balbín T. J.** Jeho život a práce. Podíl Dědictví sv. Prokopa na rok 1908. V Praze 1908.

Měl již Bohuslav Balbín životopisce své v Pelclovi, P. Kandidovi, Vydrovi, Tonnerovi a zejména v Menčíkovi, kteří oceňovali význam jeho. K nim přibyl Ant. Rejzek T. J., jenž obšírně vypisuje život Balbínův, stopuje nejen zevnější osudy jeho, nýbrž vniká i do duševní dílny jeho; ze spisů jeho hledí sestaviti jeho charakteristiku. Životopis Balbínův jest chvalořečí Balbínovou, oprávněnou a zaslouženou. Jest ovšem synem své doby, vyrostl v prostředí jinakém, než jest nyní a z toho hlediska třeba naň patřiti a jej posuzovati, ale konečný úsudek vyzní v úctu, uznání, obdiv a lásku. Skromný život Balbínův jest životem úžasné práce, která nehledala sebe, ale všecky síly obětovala vlasti; heslem jeho bylo Bůh, vlast a práce. Ucelená povaha jeho byla povahou dokonalého řeholníka, kterou pak nad jiné zušlechtila a povznesla horoucí láska k vlasti, o níž také možno říci, že všecko snáší, všeho se naděje, všeho trpělivě čeká. Ze smutných těch dob vyzařuje vzorem vlastence pro vlast pracujícího i strádajícího, vlasti všecko obětujícího, ve vlast doufajícího; postava světlá, zářící, prorok vlastenecké lásky a horoucnosti. Snahou jeho jest probuditi činorodou lásku k nešťastné vlasti a ve spisech svých, v nichž zachraňuje před zkázou a zapomenutím památky minulosti naší, aby byly odkazem velikosti a statečnosti slavných předků, stává se buditelem národa. Nelze bez pohnutí čísti výroky jeho, jako: že dlužno starati se o to, podlehne-li násilí naše rozmilá vlast, „aby se zachovala alespoň budoucím věkům slušná vzpomínka na ni;“ „kdo proti vlasti bojuje, větší páše zločin, než kdyby vlastní matku zavraždil;“ „vlasti povinni jsme všecko obětovati;“ pro vlast dovolává se žhavou modlitbou svatého Václava: „Vratislavem budiž nám! Navrať Čechám Svým slávu dávnou! Opět na to postaviž nás místo, z něhož vlastní netečností a hříšnou zlobou jiných neb pochlebnictvím mnohých nezaslouženě jsme upadli... Zahyneme-li, Tobě zahyneme!.. Nedej zahynouti nám ni budoucím!“

Spisovatel popisuje, vysvětluje i oceňuje život Balbínův i práce jeho. V proudě vypravování dotýká se pak otázek, které se samy vybavují a namanují, a hledí je uvésti na pravou míru. Tak usuzuje se o studiu starých klassiků vůbec a překládání z latiny a řečtiny, o studiu filosofie, o úkolu škol středních, o nápravě u vzdělání studující mládeže, o theologii scholastické, o historickém nazírání doby starší a pragmatismu historickém atd. Úsudky spisovatelovy jsou pozoruhodny, ale nepotkají se s obecným souhlasem.

Spis je také apologií Tovaryšstva Ježíšova. Píše ji člen řádu, který nejlépe zná řádové zřízení; lépe tedy a více po pravdě může leccos vyložiti, co zůstává jinému nejasno. S účastí čísti se bude o vyučovací soustavě Tovaryšstva, o missiích jesuitských, jakož i vůbec o poměrech Tovaryšstva v zemích českých, kterážto poslední kapitola

dobře jest přidána. Nerozptýlí se sice všecky pochyby a nesnáze, ale mnoho se vysvětluje přiměřeně dobou i okolnostmi; netřeba však hledati všude jen dokonalost, tak jako nesmí se podkládati všemu za základ jen špatnost. Snad mnoho z toho, co vrhalo černé stíny na okolí ve století 16., opakovalo se i ve století 17. („Hlídka“ 1908, str. 762).

Život Bohuslava Balbína jest dílem dobrým, které by ještě více na ceně získalo, kdyby ještě podrobněji a kritičtěji se prameny probraly, osobnosti přesněji i vzhledem na stinné stránky charakterisovaly a jednání jejich více se zdůvodnilo. Nedopatření některá (na příklad str. 345, 376 a j.) dosť snadno věci znalý si opraví. Spisu přejeme čtení a úvahy, a ovocem jeho budiž následování Balbínovy lásky vlastenecké.

T.

Katholische Kirche und sittliche Persönlichkeit. Von *Dr. Franz Sawicki,* Professor am Klerikalseminar in Pelplin. Köln 1907. J. P. Bachem. Cena 1 M. 80 M.

Nespornou známkou naší doby jest vždy více rostoucí úpadek mravnosti. Náhradou za tuto slabost života věnuje moderní lidstvo ethice jako vědě zcela zvláštní zájem. Mluvívajíť lidé nejraději o tom, čeho nejbolestněji postrádají. Ethika považuje se za velikou část filosofické práce. Žádná jiná věda filosofická, vyjímaje psychologii experimentální, nepěstuje se tolikou měrou. Vážnější aspoň kruhy závodí v tom, aby mravní ideje očistily od posledních strusek a nedokonalosti, které na nich jsou ještě z dob předchozích, a ideál života mravního povznesly k největší ryzosti a vniternosti. Se zadostiučiněním poukazuje se na to, kterak se mravní vědomí v posledních stoletích proti hrubším názorům minulosti zostřilo a zjemnilo.

S pyšné výše tohoto hlediska pronášejí se vždy znova těžké výtky proti „zastaralé“ mravouce církve katolické. Konfessionelní vášeň, která v posledních letech s obnovenou prudkostí vzplanula v zemích nábožensky smíšených, dodala těmto výtkám zvláštního ostří. Polemika vrcholí v těžké výtce, že církev katolická nežádá nic menšího než úplné zničení ethické osobnosti samé. Protestantský theolog Tschackert odvažuje se na příklad až tvrditi: „Die Sittlichkeit des römischen Katholizismus besteht in der Willenlosigkeit. Willenlosigkeit aber ist Vernichtung der Persönlichkeit. So wird der Katholizismus im tiefsten Sinne unsittlich.“

S uznáním a díky třeba tudíž pozdraviti, že professor Sawicki v přítomném spisku všecky výtky odpůrců v této příčině v souvislosti předložil a důkladně odmítl a zároveň přesvědčivě veliký význam církve pro mravní osobnost dokázal. Spisovatel nejdříve ukazuje, kterak církev jako učitelka mravouku evangelia, která je rovněž tak jako věrouka absolutní pravdou, v její ryzosti a vznešenosti zachovávala a veškeré její poklady lidstvu otvírala. Tuto úlohu církev věrně plnila až na naše dny v boji proti mocnostem, které se snaží přímo nebo nepřímo zničiti křesťanský ideál životní, jako jsou materialismus, pantheistický mysticismus, orthodoxní protestantismus, determinismus, státní absolutismus. Neméně snažila se církev pojem mravní osobnosti, jejíž pod-

statnými znaky jsou svoboda a duchovost, zachovati proti tendencím, které ho sice neničí, ale porušiti snaží, jako byly gnosticismus a manicheismus, pelagianismus, socinianismus a jeho důsledek rationalismus, Kantův autonomismus, Comteův kult humanity, jejž ještě dále rozvinul Nietzsche; jsouť základními tendencemi jeho filosofie hrubý atheismus a blouznivý kult humanity. A jako církev hájí právo a důstojnost humanity, tak klade i rozhodně důraz na meze osobnosti, učíc, že člověk není osobností absolutní, že jest bytostí socialní, a proto že musí dbáti a šetřiti práv bližních, čímž zavržena jest panská morálka Stirnerova.

Rozvoje mravní osobnosti církev však nepodporuje pouze naukou, nýbrž i prostředky milosti, jimiž se snaží, pokud na ní jest, ve svých dítkách nejdokonalejší ideál mravní uskutečniti. Prostředky ty jsou především svátosti, svátostiny, modlitba, přikázání církevní, řádná duchovní správa atd.

V dalším postupu výkladů svých autor ukazuje, že výtky, jakoby církev žádala obět mravní osobnosti a potlačovala mravní svobodu, spočívají na nedorozuměních a nedostatečné znalosti církevní nauky.

Pečlivě pracovaný a populárně psaný spis Dra Sawického zasluhuje, aby byl čten a studován zejména od odpůrců katolické morálky. Odstranil by u nich zajisté mnohé předsudky.

Das Mittelalter und seine kirchliche Entwickelung. Von *Albert Ehrhard.* VIII. Bändchen aus „Kultur und Katholizismus.“ Mainz 1908. Verlag Kirchheim und Cie. Str. IV a 339. Cena 2 M. 50 Pf.

V otázce mnoho přetřásané o poměru církve katolické k modernímu duchovnímu a kulturnímu životu má středověk důležitou úlohu. Heslo o „temném středověku“ ovšem díky rozkvětu vědy historické a intensivnímu probádání středověku samého, jemuž se století 19. věnovalo, zmizelo téměř úplně z řeči vědecké; ozývá se však vždy ještě na schůzích lidových a ve spisech populárních, jakmile běží o to, snižovati dobu, ve které církev katolická byla uznanou vůdkyní veškerého života kulturního u národů západních. Důležitější však jest i v kruzích přísně vědeckých udržované a znova a znova opakované tvrzení, že církev katolická vniterně a podstatně jest vázána na středověk a závěr z toho činěný, že jest a zůstane věcí nemožnou, docíliti vniterného poměru katolicismu k moderní kultuře.

Poněvadž při otázce, které je správné postavení katolíků ke středověku, jde o dobu kolem tisíc let v dějinách církve katolické, může býti učiněn pokus o její rozřešení jen na základě důkladné znalosti této dlouhé doby alespoň v jejích rozhodujících rysech a hlavních resultátech, má-li pokus tento činiti nároky na cenu objektivní.

Známý štrasburský církevní historik professor Ehrhard snaží se v přítomném historicko-filosofickém essay určiti postavení vzdělaného katolíka k středověku a jeho hlavním zjevům.

Vysvětliv slovo „středověk“ uvádí autor základní činitele středověku a jeho charakteristické známky. První činitel jest dle něho starokřesťansko-latinský, t. j. souhrn všech oněch náboženských,

duchovních, mravních a kulturních sil, které církev katolická postavila v službu národů germanských, a kterými se jim stala netoliko zprostředkovatelkou náboženství křesťanského, nýbrž i dárkyní vyšší duchovní kultury. Druhý činitel spočívá v národech, kteří do církve vstoupili, a jejž autor nazývá nacionálně německým. Činitel tento spočíval ve zvláštních přirozených vlohách Germanů na rozdíl od vloh národův antických a ve specifických kulturních silách, kterými národové germanští byli vybaveni a uschopněni na vliv církve katolické reagovati. Činitel starokřesťansko-latinský měl ovšem vniterně převahu nad nacionálně německým. Tím byla dána nadvláda církve katolické ve středověku jakož i rozšíření této nadvlády na všecky obory vyššího života kulturního. To jest první charakteristická známka středověku. Druhou jest úzké vzájemné pronikání života církevně náboženského a národně profanního. Třetí je středověké spojení papežství a císařství.

Po té autor vysvětluje, jak položeny byly základy ku specificky středověké církvi, a líčí v charakteristických rysech dobu převahy císařství, jež vykazuje tři stadia, totiž dobu Karlovců neboli dobu prvního rozkvětu kultury křesťansko-germanské, dále dobu úpadku církevního a kulturního života a konečně dobu církevního hnutí reformního, jehož kolébkou byl klášter Clugni ve Francii. Následuje vylíčení rozvoje převahy papežství, kterýžto rozvoj rovněž v různých stadiích se uskutečnil. Prvním z nich jest doba sporu o investituru, jehož šťastné ukončení položilo základ k převaze papežství. Druhým stadiem jest boj papežství s Hohenstaufy, kteří vystoupili s novým ideálem císařství, jehož obsah vzat byl z anticko-římské, pohanské ideje císařské. Poněvadž chtěli papežství snížiti za nástroj císařské instituce, nastal nový boj, jenž nadvládu papežství od Řehoře VII započatou upevnil. Třetí stadium tvoří vláda Innocence III (1198—1216), jehož pontifikát jest vrcholem v rozvoji středověkého mocenského postavení papežského. Čtvrtým jest druhý boj mezi papežstvím a císařstvím za Fridricha II, jenž skončil zánikem rodu Hohenstaufského. S ním zároveň zaniká také vlastní středověké císařství, avšak i postavení středověkého papežství je značně otřeseno, jak se ukázalo v boji Bonifáce VIII s Filipem IV Sličným. Smrtí Bonifáce VIII končí pátá perioda nadvlády papežství.

V hlavě následující (VI.) mluví professor Ehrhard o hlavních církevních výtvorech středověké doby rozkvětu a charakterisuje jejich světlé i stinné stránky. Na řadu tu přicházejí zevnější obory života církevního, především církevně politická nadvláda papežství, význam státu papežského, odstranění zbytků pohanství na severovýchodu Evropy, obrod křesťanského Španělska, výpravy křížové, pak církevně vnitřní postavení papežství a náboženský život v mnišstvu, v kleru a lidu a konečně theologická věda a církevní umění. Kapitola tato, jedna z nejdelších, náleží také k nejzajímavějším v celé knize. Následuje pak v odstavci VII. vysvětlení řady událostí od počátku 14. až do polovice 15. století, jejichž celkový zjev obyčejně, ačkoliv ne-

případně, „úpadek středověku“ se nazývá. Je to především zánik spojení mezi císařstvím a papežstvím jakožto dvou representantů základních činitelů středověkých. Středověké císařství se znacionalisovalo a sekularisovalo a tím zpečetilo svůj zánik. Tím i papežství ve středověkém zjevu ustoupilo v nové nepříznivé postavení. Pozbylo především universálního, církevně politického postavení. Ztráta ta byla zpečetěna přeložením residence papežské do Avignonu. Po něm následovalo neblahé velké schisma západní, kterým papežská vážnost ještě více byla seslabena. Seslabení to mělo v zápětí seslabení vniterně církevního a náboženského života, jež se ve všech jeho oborech v rozličných ovšem stupních jeví. Parallelismus tvoří druhá skupina fakt, která se nám jeví jako poslové nové doby. Na poli profanním je to především snaha po osamostatnění profanního života kulturního, kterážto snaha je totožná s odmítnutím vůdčího postavení, jež církev až dotud ve všech oborech vyšší kultury profanní národů západních zaujímala. Na poli nábožensko-církevním je to s jedné strany intensivnější pěstování vnitřního života v Boha zvláště německými mystiky století 14. a 15., na druhé straně jsou to náboženská hnutí rázu proticirkevního, jak se jeví v sektě Valdenských, ve viklefismu a v husitismu.

V závěrečné úvaze autor oceňuje hesla „o temném středověku“ a o „vázanosti katolické církve na středověk“ a ukazuje pak, že správným heslem nemůže býti ani „Zpět ke středověku“ ani „Pryč od středověku“, nýbrž správným heslem může pouze býti „Ani přeceňování ani podceňování středověku.“ Ani tvrdošíjné přidržování se oněch církevních zjevů, které měly oprávněnost jen za specificky středověkých podmínek životních nebo vyšly z duchovní a mravní slabosti mladých národů středověkých, ani pyšné pohrdání jeho cennými vymoženostmi v jednotlivých oborech církevních, v církevní organisaci a správě, v životě řeholním, v prakticko-náboženském životě církevním, ve vědě theologické a v církevním umění, nýbrž vděčné použití všeho toho, co tvoří trvalé dědictví středověku, aby časovým dalším rozvojem církevních oborů působení tytéž věčné pravdy křesťanské pro dnešní život kulturní staly se plodnými, které církevnímu životu středověkému zářily, a týmž prakticko-náboženským ideálům životním sloužily v přítomnosti naší, ze kterých středověk čerpal svoji nejlepší sílu a které jej přivedly k jeho nejvyšším výšinám.

Spis Ehrhardův, jenž šíře rozvinuje myšlenky ve spise „Der Katholizismus und das zwanzigste Jahrhundert“, jeví značný pokrok. Úsudky a názory autorovy jsou nyní ucelenější a mírnější. Svými velkými synthesami spis vzletně psaný skytá i čtenáři s látkou dobře obeznámenému mnohonásobného poučení. *Dr. J. Samsour.*

Dvanáct dní na moři Egejském. Popisuje *Dr. Ladislav Brtnický.* Melicharovy Biblioték sv. IV. V Hradci Králové 1908. Str. 271.

Je to popis studijní cesty, jaké pořádá německý archeologický ústav z Athen; tato dála se v květnu 1904 a vedla na pobřeží řecké,

ostrovy Egejské, pobřeží Miletské, Kretou a nazpět do přístavu Pirejského. Jádro spisu jsou starožitnické a dějepisné záznamy o navštívených místech, ovšem ne výsledek zkušenosti této cesty, tedy ne vlastní cestopis. Cestopisná manýra p. spitovatelova, který se mermomocí nutí do „vtipů“, člověku četbu spíše znechutí než by ji zpříjemňovala. Nevím, bude-li se ethnografům zamlouvati tón, jakým píše na příklad o věcech mythologických. Jsou to ovšem směšné pošetilosti, avšak učenec odborník na ně pohlíží s jakýmsi vniterným porozuměním kosmického neb životního významu jejich a ne jako na legraci; tím nejapnější jsou tu a tam narážky na náboženství křesťanské. Je té frivolnosti kolkolem už více než dosti, a vážný badatel neb vychovatel měl by se dobře rozmysliti než k ní také svou troškou přispěje.

*

Jindřich Š. Baar, **Poslední z rodu Sedmerova.** Román. Nakl. V. Kotrba v Praze 1908. Cena 2 K 40 h.

Tane mi na mysli ještě poslední román Baarův „Jan Cimbura“, mistrné vylíčení starého světa zapadlého, se samorostlým typem sedláka, jakých již není. V přítomném románě jakoby chtěl pokračovati ve vylíčení dalšího vývoje selského lidu a jeho representantů, tak jak se vytvářil v nedávno minulých letech rozmachu a politického kvašení, s dobrými stránkami v hospodářství, všeobecném vzdělání a pokroku i s neblahými stránkami odcizení se náboženství a církvi, slavomamem a přepjetím sil. V typické osobě Sedmerově zachycen sytými barvami široký proud vývoje hnutí agrárního, jak je vidíme. Sedmera otec, který ještě neuměl psát, a studovaný syn rolník, který v hospodářském, národním a pokrokářském směru osvěcuje rodnou obec, stává se starostou, předsedou okresního výboru, členem okresní školní rady, propadá přece ve svém konservativním okrese při volbě do zemského sněmu, protože kandiduje na program pokrokářský. Jeho rozmach dochází vrcholu ve zřízení cukrovaru, o nějž však se i ztroskotává. Tragický zápas jeho a pád, v němž pohřbil jmění, způsobil si nenávist občanů, jeho obrat k Bohu v chudobě a nemoci jsou poutavě vypravovány se všemi přednostmi péra Baarova, o nichž netřeba opakovati slova chvály.

Josef Dýma, **Povídky a bizarrerie.** Nakl. A. Píša v Brně 1908. Cena 2 K.

Kniha prvotin mladého básníka a žurnalisty. Více slibuje než plní. Je tu rozhodně nadání pozorovatelské. Upoutávají pozornost jeho zjevy a děje všedního života, kolem kterých chodíme nevšímavě, pitvá je a analysuje. Ale tápá dosud ve způsobu, jakým svoje myšlenky podat. Forma až drsného realismu se mu nedaří, jest v ní mnoho hranatého a křiklavého. V některých črtách zdá se to úmyslně kupiti — snad aby z toho byly bizarrerie? Mnoho viny nese stil, neurovnaný, hledaný, chtěný, s nečeskými slovosledy a novotvary. Propracuje-li se z těchto vad začátečních, můžeme doufati v práce sytější obsahem i formou dokonalejší. —*f*—

Ze života náboženského.

Na výroční schůzi učené „Görresovy společnosti“ pronesl mnichovský katolický učenec professor v. Hertling 13 října řeč o encyklice „Pascendi“ a o skepticismu moderního světa. Nejeden z odsouzených bludů jest původu německého. Třeba si vzpomenouti jen Schleiermachra, Kanta a proudů nynější německé protestantské theologie. Katolická bohověda něm. od časů Hermesa a Günthera nevypůjčuje z těchto pramenův a zůstala proto vytčených bludův uchráněna. Jest však v encyklice když ne odsouzení, tedy aspoň vážné napomenutí i pro katolickou bohovědu německou. Z mnohých kruhů však projeveno mínění, že pro katolickou vědu nastal osudný obrat od encykliky a katoličtí učenci že postavení před alternativu, buď odhoditi dogma a autoritu, nebo zanechati veškeré vědecké práce. Ale tyto hlasy nedovedly vyvolati v učeném světě katolickém nijaké krise a převratu. Je třeba jen podiviti se, jak lidé jinak důkladní ve svém oboru, nemohou nijak pochopiti našeho myšlení a pojímání, nemohou stanovisku našemu porozuměti. Naturalistický názor naší doby a omezení zájmu vědeckého na smyslové jevy jest příčinou, že katolický učenec v takovémto okolí se svým cílem nad technickou kulturu povzneseným, se svou živou vírou v Boha, nesmrtelnost duše a zjevení boží, připadá sobě i svému okolí jako cizinec, jako z jiného světa přišlý. Ale moderní způsob myšlení není jen naturalistický, on je také až na dno skeptický. Moderní vědu vedou k této skepsi její neustálé zkušenosti. Staré pravdy a poznatky stále musí doplňovati a opravovati a přichází často i v nejkratším čase docela k opačným názorům, než jaké měla doba předchozí. I nejpositivnější věda, matematika přiznává, že její věty mají jen podmínečnou platnost, pokud totiž prostor je takový (trojsměrný) jak si jej představujeme. Ale podle Kanta jest prostor pouhou formou nazírání našeho; neřídí se naše poznání podle věcí, ale věci se utváří v poznání našem, podle našich forem myšlení. Tímto Kantovým názorem podepřený skepticismus sesiluje se ještě empirismem, jenž je druhým činitelem v dnešní vědě: podle něho není poznatku za dosahem smyslové zkušenosti. U Kanta theoretický kriticismus se doplňoval praktickými požadavky rozumu, jenž pravdy náboženské znovu dosazoval v plnou platnost jakožto mravní postuláty. Ale dnešní názor vědecký těmto postulátům ubral praktické síly další ničivou kritikou.

Vývojový názor přispívá dále k sesílení skepticismu. Nezbytně vede k názoru o nestálosti pravd poznaných, o dočasnosti každé zkušenosti, o vývoji ducha a forem jeho. A tak i logické myšlení, na němž opírali staří (Aristotelova logika) železnou nutnost poznání pravdy, shroutilo se v moderní vědě, v pouhý dočasný způsob intellektualní. Americký „pragmatismus“ zřejmě praví, že pravda jest jen dočasnou užitečností, vhodností té které idey. Až užitečnost, vhodnost idey oné pomine, pomine i její pravdivost. Ale boj proti zmíněným systemům: empirismu, kriticismu, evolucionismu a pragmatismu náleží křesťanské

filosofii. Bojuje při tom o svou vlastní existenci. My však hledáme důvod, proč encyklika Pascendi u vzdělanců̊v a učenců mimo katolickou církev stojících vzbudila takový rozruch a proč namnoze zmocnilo se jich rozhorčení, úžas a útrpnost.

Slovo papežské ozářilo jasně rozdíl mezi katolickým a oním druhým názorem. Pro katolíka existují pravdy, jichž nijaký pokrok bádání nepodvrátí a pro něj trvá skutečná věda i v oborech nad zkušeností ležících. Křesťanství není jen pocitem a úkonem, ale i naukou a ideou. Katolík věří dále ve zjevení boží, věří v božské ustanovení církve a proto i přijímá církevní autoritu. Že z toho v jednotlivém případě mohou povstati pro toho či onoho učence různé těžkosti, nemožno popříti. Neodepřeme takovému učenci upřímné soustrasti, když dojde k poznání, že výsledky bádání jeho neodpovídají církevní nauce. Ale nikterak nemožno připustiti, že by někdo jej v tom případě zavazoval k nepravdomluvnosti. Upřímnost jest povinnost každého učence, ale proto jest i povinností ostatních tuto upřímnost mu neupírati, dokud není proto důkazu. V případě neshody „své vědy“ s naukou církve křesťanský učenec vázán jest k tomu svou mravní opravdivostí, aby úřad učitelský složil, dokud rozporu svého v sobě nevyrovná. Bádati dále směrem tím, zkoušeti a znova a znova poznatek svůj, jenž ho s naukou církevní přivedl do kollise, jest už svému klidu duševnímu zavázán, neboť právě lepším věci osvětlením domnělé rozpory se pak v nic rozplynou.

*

O svobodě bádání a církevní příslušnosti učencově znova a znova s obou stran se uvažuje. Na sjezdě přírodozpytců německých v Kolíně vzdal předseda čest památce rodáka a pracovníka kolínského (Albertus Magnus), jenž ač řeholník (dominikán) a biskup, přece dobyl si nehynoucí slávy jako vážný přírodnický učenec, jenž daleko nad svůj věk vyniká, a dobyl si názvu „Doctor universalis“, „všeučenec“. Církevnost nebyla muži tomuto překážkou, aby byl největším přírodníkem své doby, ač i tehdy mnohé nauky přírodnické (astrologie, alchymie) zdály se potýkati s tradicí a církevní naukou.

Na sjezdě universitních professorů německých v Jeně koncem září jednáno velmi široce o „svobodě učení“. Mnichovský liberální professor Amira navrhl resoluci o 9 thesích, z nichž sedm přijato a žádá se v nich po státu, aby nijakého mínění a názoru nepronásledoval ani ze svého ani z cizího popudu. Žádná fundace a žádná misse nesmí této svobodě bádání a učení býti překážkou a nesmí ji omezovat. To platiž také pro professory bohosloví. Pro stát jest nebezpečím, připouští-li vysoké školy řízené církevními společnostmi a to i tehdy, když ústavy tyto nemají práva veřejnosti. Tyto body z hlavního na konec přijaty, širší vyjádření proti nesvobodě theologické odmítnuto. Z professorů katolické bohovědy nebyl nikdo přítomen, čehož právě nejvíce litovali nejbojovnější professoři. Nejostřeji proti bohoslovným fakultám mluvil professor Thümmel z Jeny, protestantský theologický učenec. Schvaloval, že stát vydržuje při universitách pro-

testantské fakulty, ale byl proti tomu, že zřizuje také katolické fakulty. To prý není jedno! Katoličtí učenci bohoslovní jsou nerovnými členy na akademii: mají všechna práva, ale nepřijímají všech povinností a jmenovitě oné hlavní nikoliv: svobody bádání a učení. Katolická bohověda může prý se prokázati opravdovými vědeckými výsledky jen na poli historie, pro ostatní katolické vědy bohoslovné má professor Thümmel jen útrpný úsměv.

Vídeňský professor Hartmann pravil, že přiřadění bohoslovných fakult k universitám nemá praktického významu. Studenti bohoslovní beztoho na přednášky nebohoslovné chodit nesmějí, kromě svého oboru ve Vídni navštěvuje prý jiné přednášky sotva tucet theologů. Na bohoslovné přednášky z ostatních studentů také však nikdo nechodí. Tak studenti z bohoslovných fakult opravdu nic nemají a bohoslovci sami z ostatních fakult nic míti nesmějí, poněvadž jim to představení alumnátu prostě zakazují. — Na osvětlení vědeckosti katolické ohříval professor Hartmann známou Commerovskou bájku: že když Bůh stvořil světlo, uzavřel tmu do vnitra země, ta tam zhoustla a dobývá se teď ve způsobě kamenného uhlí na povrch. Professor Commer se proti této bájce už víckrát ohradil a také jeho posluchači jej v tom ohledu zastávali.

O téže otázce rozhovořil se též liberální professor protestantský Jindřich Bassermann v „Deutsche Revue“ (říjen). Poukazuje také na encykliku „Pascendi“, že v zásadě učinila katolickou vědu nesvobodnou. Ve skutečnosti prý se snad katoličtí učenci podle toho řídit nebudou, nebo v mnohých oborech jich encyklika nezasáhne, poněvadž snad obory ty jsou neutrální (na př. mineralogie, meteorologie a pod.). Důvodem nesvobody vědy theologické jest její církevnost. Kdyby theologie nesouvisela s církví, kdyby to byla nějaká všeobecná věda o náboženství bez ohledu na církve, pak by měla tutéž svobodu jako jiné vědy. Ale theologie právě není možná bez církve, jest vždy a musí býti vždy s církví spojena, sic by nebyla theologií, ale snad filosofií nebo historií náboženství. Jest prý však konfessionelní rozdíl při theologii: katolická a nekatolická theologie, toť dvě zcela různé věci. Katolická theologie má nad sebou autoritu, která řídí a poroučí. Nekatolická theologie však nestojí vůči nijaké jednotné církvi, neboť církví jest více, a církve tyto nemají autoritativní moci a nemají ani poslání ani chuti předpisovati vědě bohoslovné nějakou direktivu.

Bassermann hájí tedy aspoň tuto protestantskou theologii jako vědu. Má svá axiomata: víru v Boha, víru v Krista. Ale jisté axioma má každá věda, bez něho by vůbec neměla od čeho vyjít. Kdo by neměl víry v Boha a v Krista, nebude se obírat theologií. Tyto dva předpoklady nejsou předmětem theologického bádání, nýbrž lidské vědomí o Bohu a lidská tradice o Kristu. Duše věřící bude pouze nalezati útěchu v bádání o těchto jevech lidských a svoboda bádání musí jí zaručiti možný výsledek práce. Když takto obhájil — jak myslí — theologii jako vědu, hájí její svobodu proti — církvím protestantským a proti orthodoxním protestantům, kteří o svobodě bádání a učení nechtějí nic vědět. Brání svobodu bádání i učení, že z ní vyplývá menší

zlo, nežli z nesvobody, stíhání, pronásledování a ututlávání odchylných názorů. — S katolického stanoviska oprávněnost bohovědy na universitách hájí pražský professor Dr. E. Eichmann v „Kultur", čtvrtletníku to vídeňské „Lvovy společnosti". Hájí universitní fakulty theologické předně proti konservativcům a přátelům uzavřeného seminárního studia. Vyvrací domněnku, že Tridentinum to tak naporučilo! Už proto nemohlo toho naporučiti, že tehdy university vůbec byly ústavy církevními, a církev propujčovala hodnosti na nich! Papež, jenž dopustil zřízení nové theologické fakulty ve Strassburku a fakultám vratislavské a bonnské dal promoční právo, sám rozhodl spor prakticky ve prospěch universit. Je to jen vydatná zbraň odpůrců, že chtějí církev a theologii uzavříti do „konfessionelní budky", aby se odtud už k životu nedostala, a je-li to právě vydatnou zbraní odpůrců, jak mohou totéž obráncové církve žádat jako hráz ochrannou! Proti druhé straně pak praví: University nejsou ústavy pro pěstování vědy. Jsou to ústavy pro výchovu vhodných a dobrých úředníků: lékařův, učitelů, právníků. Má-li stát a společnost zájem na tom, aby tito úředníci vzdělávali se na širokém a všeobecném jaksi ústavě, aby tím širší byl i pozdější rozhled jejich, má jistě i stát i církev příčinu žádat, aby také jejím úředníkům dostávalo se vzdělání podobného. Právo toto je tím plnější dnes, že většina poplatníků, z jejichž peněz se university vydržují, jest přece ještě náboženskou a církevní. A toto občanstvo má právo žádat, aby se mu církev i stát postarali o duchovní správce a služebníky s rozhledem co nejširším a vzděláním co nejpečlivějším. A theologové jsou to právě, kteří jeví veliký zájem též o vědy netheologické: v žádném stavě není tolik cizích doktorátů, jako u theologů. Ba známo jest, jak posluchači a ba i světoví učenci jiných odborů v theologii jevívají právě neobyčejnou nevědomost. Tak Häcklovi právem vyčítají zrovna pověrečnou naivnost a ignoranci, jakou jeví o theologických věcech. A samému historiku Rankovi se přihodilo, že z neznalosti církevních terminův a zvyklostí mnohých omylů se dopustil.

Vědecké úkoly přistoupily k universitní organisaci teprv později. A tu ani theologické fakulty nezůstaly pozadu. Během 19. století právě vědecká práce theologických fakult přispěla k osvětlení mnohých záhad i v jiných disciplinách. A právě theologické studium vyžaduje nejvšeobecnější přípravy a zabírá proto nejrůznější profanní disciplíny v dosah svého bádání. Za dnešního hyperkriticismu vyhlašuje se za nejvyšší vědeckou zásadu: nemíti předsudku, nevázati se na nic. Ale to by pak vědeckým bylo jen překotné bádání a žádná věda budující na nějakých pevných axiomatech by neobstála. Ale dogmata theologii vytýkají. Dogmatický souhrn katolické církve jest jejím světovým názorem. A takový světový názor má dnes každý směr. A marxismus na př. dnes má tak přísná dogmata, ač se za jedinou vědu prohlašuje! Theologie osvětlující křesťanství jako jev v historii lidstva jest při nejmenším stejně vědou jako právnictví anebo filologie.

A sami professoři dogmatiky a morálky, kteří se obírají danou a pevnou naukou církve, nejsou o nic více poutáni, než juristé vy-

kládající občanský zákonník daného státu. Ovšem bude zde nutno zaujati různé stanovisko k původci paragrafů dogmatických a paragrafů juristických. Ale toto stanovisko dáno jest přirozenou povahou věci. Není možno, jak mnozí navrhují, místo fakult bohoslovných, připojiti k universitám stolice všeobecné a srovnávací vědy náboženské. Obsah předmětu je tak obsáhlý, že každý učitel byl by v něm odsouzen k pouhému dilettantismu. A protestantský professor Troeltsch praví, že ani professurou církevních dějin, filosofií náboženství a professurou ethiky nedá se theologická fakulta zastoupit a nahradit. Neobsáhla by veškeré látky sem spadající.

I kdyby stát provedl rozluku od církve, nic se tím nezmění na otázce fakult universitních. Odloučí-li se stát od církve, nebude se moci proto ještě odloučiti i společnost od náboženství a církve. Společnost potřebuje pevného a živého náboženství. A tímto náboženstvím jest pro evropskou společnost křesťanství. Stát proto nemůže se odloučiti od křesťanství, jako se nemůže odloučiti od společnosti. A nutně jsa spojen s křesťanstvím, potřebuje i vědy v křesťanství, potřebuje tedy theologické fakulty, jíž mu a společnosti žádné ethicko-pantheistické abstrakce nenahradí.

*

„Středověk a jeho křestanský rozvoj“ (srv. str. 836) jest název nového svazečku Kirchheimovy sbírky „Kultur und Katholicismus“, v němž professor Ehrhard podává povahu středověku a poměr k době nynější. Mnozí myslí, že církevní a náboženský vývoj náš nesmí se odchýliti od středověku; církev že jest vnitřně a podstatně na formy a idey středověku vázána. Kdo takto smýšlí, bude uznávati jedině středověký poměr církve a státu za správný a snažiti se, aby církev uvedl zase na středověké stanovisko politiky a kultury. Uvedení katolicismu v nějaký poměr k moderní kultuře bude se mu zdáti nemožným a nedovoleným. Tento názor o jedinosti středověké formy bují však nejen mezi přátely a obránci církevnosti, ale přenáší se i na její nepřátele, kteří lpíce na moderním a vidouce výhody moderní kultury a domnívajíce se, že mezi církví jakožto středověkou a moderním životem jest nepřeklenutelná propast, proto i světový názor katolický potírají. V postavení církve ku středověké kultuře vidíme působiti dva činitele. První je to, že církev přetrvala římskou říši a pozůstala tu jako dědička a nositelka jejího kulturního života. Tuto kulturu sdělovala naletělým novým národům germansko-slovanským. Tak spojila se ona stará latinsko-křesťanská a nová národně-germanská vzpruha vývojová a ve spojení tomto zůstala církev vůdkyní a ředitelkou celého toho dalšího vývoje. Obě tyto stránky v postavení církve středověké neměly však rovné oprávněnosti: jedna stránka toho vedení spočívajíc na moci od Krista církvi propůjčené, podržela svou platnost i nadále, druhá však (sdělování staré kultury) vyplývajíc jen z nahodilého dějinného poměru byla pomíjející a změnila se také, jakmile počal emancipační proces profanně kulturní v životě západoevropském. Ani heslo „nazpět k středověku“, ale ani heslo „pryč od středověku“

není oprávněno. Oceníme-li dobře postavení církve ve středověku, musí vzniknouti v nás úcta před tou kulturní prací církve (v organisaci a správě, v řádech, v praktickém náboženském životě, v apologii a umění atd.), ale spolu i přesvědčení, že tu úlohu svou církev už úplně dohrála a není třeba, aby po té stránce snažila domoci se znovu vedení. Byla to jen dočasná a pomíjející úloha pro ni a čestně ji dokonala.

*

Ponížená katolická Francie počíná se zdvihat, počíná pracovat a nabývat znova sil. Organisuje se znova tisk, sbírají se fondy a denník „Univers“ rozmnožil už pro fond svůj o 600.000 franků. Největším štěstím nového hnutí bude, že zorganisovala se mu na pomoc mládež katolická. Čilé sdružení mládeže ve svém listě „Vie Nouvelle“ (Nový život) druhý rok vydávaném uspořádalo anketu o francouzském antiklerikalismu. Jeho osvětlení rozloženo v pět otázek: 1. Je protiklerikální hnutí ve vašem okolí nový či starý zjev? 2. Jakých užívá důvodů rozumových, mravních, společenských a politických? 3. Co převládá, neznalost náboženství či nenávist proti křesťansko-mravnímu řádu? 4. Pokud je tím vinna škola nebo tisk? 5. V čem si nejvíc stěžují na církev? — Odpovědi na otázky tyto přišly se všech stran a jsou většinou sebeobviňující. Nejvíc se žaluje, že katolíci a církev příliš dlouho zanedbávali socialní život a hospodářské snahy lidu. „Odpor proti církvi byl by menší, kdyby katolíci a zvláště kněží byli jevili více zájmu pro socialní otázky, jak teď už počínají činiti“ (Poitiers). „Příliš dlouho jsme se báli demokracie! Tak dlouho jsme se protivili socialním reformám, po nichž lid volal, aniž jsme zkoumali oprávněnost a podstatu jejich!“ (Amiens) „Naši kněží pořád zakládali jen zbožné, ale ne socialní ústavy. A výsledek těch zbožných ústavů — není nikde vidět!“

Moderní školu státní jen velmi řídcí dopisovatelé obviňují z nálady a názorů protiklerikálních. Její símě totiž ještě plně nedozrálo. Teprve za nějakých 10 až 20 let bude je vidět. Co se tisku týče, jest mylnou domněnka, že venkovský lid je zbožný. Čte a shání se právě po špatném tisku, většina aspoň po nelišném a obojetném; kněze považují a prohlašují za nepřítele lidu a zbytečné břemeno. — Nejrozmanitěji vypadly odpovědi na pátou otázku (stížnosti na církev); vyčítají jí: routinu a povrchnost, nesnášelivost, zotročování lidu, hlásání almužny místo plné spravedlivosti; ochranu kapitalismu; klerus plní své povinnosti ledabylo; faráři nemají času na náboženskou správu obce pro sám byrokratismus, fary jsou jen expedity a filiálky konsistoří; jde to v církvi tak byrokraticky jako na poště; církev stále udržuje stavovské rozdíly: při svatbách, při pohřbech, a to nejvíc rozhořčuje!

List na konec uzavíraje anketu praví: Záleží jenom na nás katolících vítězný antiklerikalismus zatlačiti zpět. Lid nás ignoruje. Proč? Protože jsme příliš dlouho žili pro sebe samy, místo bychom ze svého úkrytu vyšli a svou nauku skutky šířili. Lid nám nedůvěřuje. Proč? Protože jsme k němu nikdy nechodili jako upřímní katolíci, ochotni

zcela a plně se vyčerpati v příkazech evangelických. Bojovný, obětavý, sebe zapomínající katolicismus musíme postaviti proti rvavému a dnes i vítěznému antiklerikalismu. Školy, tisk a socialní organisace! Toť prostředky, jichž musíme především používati!

Ze zabaveného církvi a klášterům jmění ve Francii nedovoleno bylo katolíkům nic kupovat, protože na kupce uvalena klatba církevní. Tak všecko ponecháno židům a liberálům, kteří to také za babku zkoupili. Budovy klášterní a církevní upraveny a přestavěny, majitelé jejich na sobě mají velkou exkomunikaci, ale nové byty nabízejí beze všeho i věřícím katolíkům. Tito žádali tedy za vysvědčení biskupské, že nájemníky klatba už nestíhá, pouze kupce a majitele. O koupi samé také předpisy zmírněny. Smějí kupovat katolíci zabrané budovy, ale pod těmito podmínkami: aby řád, jemuž budova náležela, dal své svolení ke koupi, a též biskup diecese aby svolil; kupec musí učiniti pro obraný klášter nebo diecesi nějakou fundaci nedo nějaké dobré dílo vykonati. Podle těchto podmínek uzavřeno už též několik koupí, tak že církevní budovy dostaly se bez klatby do rukou laických, a jistě k lepšímu prospěchu samé církve.

Proč nepodařilo se zaříditi po odluce církve ve Francii nezávislou gallikánskou církev, vyličuje starokatolický missionář pro Paříž určený abbé Volet. Katolíci francouzští dělí se prý na tři vrstvy: na pokrytce, indifferentní a fanatiky nevěry! Prostředních jest nejvíce. Oni tvoří kompaktní massy v městech i na venkově. Při zakládání nové církve bylo třeba obracet se k těmto indifferentním. Ale na neštěstí duchovní, kteří se o to pokoušeli, nebyli mravně bezúhonní a čistí. A sama ta vrstva, mezi níž se pohybovali, potřebuje veliké a intensivní práce nábožensko-vzdělavací, s niž oni nebyli. Indifferentní vrstvy mají jen neurčité ponětí o Bohu. Věří i ve všeliké síly nadzemské, jichž se bojí, a jsou pověrčivi. Chodí na velké svátky také do kostela a za slavnějších příležitostí: ke křtu dětí, k prvnímu přijímání dětí, o svatbě, o pohřbu. Kněží nenávidí a pohrdají jimi, vytýkají jim nemravnost, nezdrželivost, lakotu a ješitnost, ale při tom se jich bojí, a bojí se jejich moci a síly magické, jakou jim připisují. Za funkce neradi platí a proti poplatkům štolovým reptají. Bohoslužby si nedovedou představit bez latiny, kněze bez sutany a tonsury. O vnitřní smysl víry se nestarají a spory dogmatické jsou jim lhostejny, jen povrchu forma se nesmí změnit, sice jsou zmateni a podrážděni.

V takovémto prostředí těžko se pracovalo. A ještě co tu bylo ohledův! Aristokracie a buržoasie nechtěla se vystavovat politickým a společenským následkům, kdyby přistoupila k nové kultové organisaci. Dělníci a drobní řemeslníci báli se o práci a o chleb. A tak zůstala jen nepatrná vrstva samostatných a nezávislých středostavovských lidí, na něž bylo možno počítat.

Starokatolický missionář doufá, že věc přece ještě půjde, jen kdyby se jí ujali čistí, nepokálení lidé.

První „biskup“ této nové gallikánské církve Villatte potloukal se po Spojených Státech a po Kanadě už na dvě leta a teď na břehu

Tichého okeanu pod jménem Mar Timotheus hrá si na východního hierarchu a pokouší se o založení samostatné církve polské (asi rusínské!?).

Protestanté francouzští sice nebyli nadšeni návrhem odluky církve od státu, aspoň rozvážnější mezi nimi. Ale byli jí přece rádi. Doufali, že rozpadne se církev katolická a oni z trosek jejích budou lovit. Zatím katolicismus se nerozpadá, nové církve, jež počali někteří kněží se slabým mravním prestižem zakládati, vesměs usnuly. Nedostatek kandidátů kněžských objevil se pak nejen v katolicismu, ale i mezi protestanty a tam ještě silněji. Církev luterského vyznání má v Paříži na svém bohoslovném ústavě letos jednoho jediného kandidáta.

*

Nejliberálnější církví protestantskou jsou Bremy, tak liberální, že se nad tím všechny ostatní pohoršují. Curyšský pastor jeden napsal o poměrech bremských: „V Bremách jsou církevní poměry tak rozvezlé jako nikde jinde, a to vše následkem svobody až nerozumně přehnané. V Bremách na kazatelnu vystupují pastoři, již neděli co neděli kážou proti církvi a proti náboženství. Jeden z nich, který neustával tvrditi, že Krista vůbec nebylo, už zemřel a na jeho památku založili si hned spolek popěračů („Nein-Gemeinde“), kteří hlásají stále totéž. Moderní kazatel smí si dovoliti všeliký posměch a začíti třebas: Měl bych dnes kázati o Janu Křtiteli, ale dosud se mi nikdy nepředstavil, tak ho neznám! A potom začal dotyčný kazatel o básníku Goetheovi, a o tom mluvil, ač se mu asi také nikdy nepředstavil. To je surová zbujnělost a honění se za potleskem ‚církevní luzy‘. Jiný chválí s kazatelny monisty jako pravé přátely osvěty. A přátelé pravého svobodného křesťanství musí mlčky přihlížeti k tomuto řádění radikalismu, jsou proti němu bezmocni. Není nic tak střeštěného a drzého, aby to nedošlo pochvaly u posluchačův a zvláště u žen! I umírnění bývají strženi tímto ultraradikalismem, aniž toho pozorují; zdá se jim, že svou ústupností přece jen radikály získají, a že sem tam přece něco zajímavého a pozoruhodného vyplývá z této nesmyslné svobodářské posedlosti!“

Za takových poměrů často vyjadřují věřící němečtí protestanté touhu po součinnosti a smíru s katolíky. Hlavním protikatolickým bojovníkem zůstává stále „der evangelische Bund“, který právě liberální živly v sobě shromažďuje. Bund roku 1906 odmítl velmi příkře nabídku míru na katolickém sjezdě v Essenách učiněnou. A to i přes to, když vláda a sám císař k tomuto smíru radil! Teď proto vzbudilo překvapení, že na zemské schůzi téhož Bundu ve Virtembersku národní liberální poslanec a předseda zemského svazu evangelíků professor Hieber radil ku smíru a součinnosti všech věřících a k úctě a vážnosti před upřímným náboženským přesvědčením sousedovým. Ale na novém brunšvickém sjezdě celého evangelického bundu už mluveno jinak, ve starém toně. Hlavní pastor hamburský Rode vytýkal katolickému sjezdu letošímu v Düsseldorfě resoluci ve prospěch papeže, projev proti Marxovi, schválení encykliky proti modernismu. To vše prý znemožňuje smír s katolíky. Ale nejvíc prý evangelíky musí urážeti prohlášená na sjezdě bezpodmínečná poslušnost a oddanost papeži! „Dokud tato bezpodmínečná

poddanost papeži nepřestane, pak nemohou nijaká přání katolíků po smíru vésti k opravdovému míru!“ Ale pastor Rode doufá, že v katolických učencích, kteří přese všecky výhrůžky a pronásledování přece jen pravdu hledají, a pak v těch laicích, kteří nic nechtějí slyšet o komandu katolického středu, vyrůstá počátek katolicismu budoucnosti, s kterým bude možna shoda!

*

Malý kmen a náboženská obec Samaritů palestinských (asi 400 duší) živí se na účet své starožitnosti. Ukazují samaritské staré rukopisy za dobré zpropitné a konečně se jali i ze starých nové rukopisy zhotovovat a prodávat. Nedávno dostal se takový samaritský rukopis do rukou učence německého (Dr. M. Gaster), a ten ihned prohlásil jej za nový důležitý objev biblický: rukopis ten obsahoval knihu Josue, a to s docela jiným obsahem, než jaký má známá kniha starobiblická. Svůj nález a posudek i dalekosáhlé následky jeho uveřejnil professor Gaster v časopise berlínské společnosti orientalní. Zatím anglický učenec Dr. David Yellin z Jerusalema o té věci dopsal a počátkem října v časopise „Times“ uveřejnil celou genesi nového rukopisu. Je to práce jednoho ze samaritských písařův-učenců, před deseti lety složená, a to z pravého biblického podkladu a arabských chronik. Tato konfabulace pak v několika exemplářích opsána, a ty „učenému“ světu draho prodávány. Opis Gastrův jest dokonce až z roku 1905. Tak zase jeden protibiblický dokument smutně skončil!

*

V druhé polovici září konán v Oxfordě mezinárodní sjezd náboženské historie, po řadě třetí. Přítomno bylo na 600 účastníkův a podáno na 130 referátů. Sjezd měl devět sekcí. Náboženství rozděleno podle plemenných skupin. Náboženství Germanů, Keltův a Slovanů staženo v jednu (sedmou) skupinu. Křesťanství mělo svou sekci (osmou), semitská náboženství měla čtvrtou skupinu. V každé sekci podávány poslední výzkumy a výsledky historického bádání anebo nové dosud neznámé náhledy. O židovské náboženské literatuře tvrdil professor Orelli, že závisla jest obsahem svým na egyptské učitelské literatuře. Prostředníkem mezi nimi byla Idumaea. Novoyorský professor Haupt dovozoval, že Galilejci bibličtí nebyli Semité, nýbrž Arijci, a Kristus že tedy rovněž nebyl Semitou, ale Arijcem. Tomu se ovšem protiví rodokmen Ježíšův u Matouše a Lukáše uvedený.

*

Odloučení církve od státu tak se zalíbilo, že je počínají provádět i nekatolické státy; tak jmenovitě dva kantony švycarské je provádějí: ženevský proti kalvinům, bernský proti lutheránům a obojí proto, aby učinili narovnání mezi katolickou a evangelickou církví. Neboť evangelické církve jako státní byly ve výhodě. Všechy jakékoli výhody státní se zrušují a budou teď obojí stejně postaveni: katolíci i kalvini!

*

Po vzoru vídeňské „Lvovy společnosti“ vědecké a její slovinské odbočky založili si také Charvaté poslední měsíc svou katolicko-vědeckou

„Lvovu společnost". Vykrystalovala se kolem charvatského čtvrtletníku „Hrvatska Straža", vydávaného, zorganisovaného vedením čilého biskupa na Krku, mons Mahnića. Záhřeb ku zřízení „Leonova družtva", jak si na ustavující schůzi rjecké stěžováno, mnoho nepřispěl. Spíše ještě že svou rozháraností v katolickém kněžském táboře celou akci zdržoval. Na schůzi zvoleno předsednictvo (předsedou jest Dr. Fr. Binički), věstníkem a orgánem družstva jest „Hrvatska Straža". Za nejbližší literárně vědecké úkoly nové společnosti postaveno: vydati příručku o modernismu a vydati dále apologetické, filosofické a asketické populární příručky. Bishup Mahnić navrhl vydati katolickou encyklopedii. Aktuelní články z „Hrvatské Straže" mají se vydávati v brošurkách zvláště. Pro mládež navrženo vydávati zábavně-poučnou knihovnu, ač by to mohla prý spíše učiniti „Matice Hrvatska". Přání a plánů pro novou Leonovu Společnost navrženo mnoho. Schází zatím však nejhlavnější: **hojnost prostředků!**

*

Josef Vajs v „Časopise katol. duchovenstva" podává seznam světců českých ctěných i mezi Jihoslovany. Vedle sv. Václava a sv. Ludmily, kteří spolu se sv. Cyrillem a Methodem stali se všeslovanskými světci, jest v blaholském kalendáři ještě patron český sv. Vojtěch. Památka sv. Ludmily slaví se tu 9. listopadu (den přenešení z Tetína na hrad pražský). Den sv. Václava položen na 28 září a na 5. října, sv. Cyrilla 14. února a sv. Methoda na 6. dubna. Úctu sv. Vojtěcha má autor za znak pravověří blaholského, neboť sv. Vojtěch byl představován jako příznivec latiny.

*

Novým problemem v naší belletrii zabývá se v posledním čísle krakovského „Przeglądu Powszechnego" jeho redaktor P. Jan Pawelski. Míní tím otázku náboženskou, jež uvádí často ke krisi duši moderního člověka, problem víry a nevěry. Není ostatně tato látka v belletrii tak novou ani u nás, ani v cizině, ani konečně v Polsku; jsou jí věnována díla nejslavnějších spisovatelů světových. A je to charakteristickým znamením právě v naší době, kdy povrchnímu pozorovateli denního života se zdá, jakoby otázka náboženská přestávala pro lidstvo existovat Snad je tomu leckde u širokých vrstev, ale lepší duchové přicházejí různými cestami zase k náboženství a velmi často k náboženství katolickému. Doklady jsou známy z moderní literatury. P. Pawelski uvádí tu nový doklad z literatury polské: román vůdce či lépe původce křesť.-socialního ruchu ve Varšavě a v království polském V. Kosiakiewicze „Z powrotem"; je to „památník současného člověka", který má býti dokumentem „k psychologii víry a nevěry." Hrdina románu, Jan Wolski, stane se obětí dnešní nevěry, probíhaje všechna její obvyklá stadia. Počne to v době studií, kdy v kterési třídě učiní si kollegové smích z existence Boha. Prázdnotu v duši po ztrátě víry nahrazuje dogmatem materialismu, jímž důsledně dojde až k nihilismu. Nejrozmanitější filosofické systemy rojí se mu v hlavě: byl fenomenalistou, deterministou, agnostikem, positivistou. Zklamán však ztrácí znenáhla

důvěru ke všem těm „filosofickým předsudkům“ a stává se úplným skeptikem. Tak dokonán proces nevěry, ale na konec rodí se z ní přece znova víra. Podrobně a psychologicky správně líčí autor ve svém románě tento nový zajímavý proces návratu zbloudilé duše k Bohu. Začíná to nenadálou, prostou myšlenkou: „Přece nikdo nedokázal, že Boha není.“ Chodí po břehu normanském a uvažuje: „Tvrditi, že Boha není — znamená věděti něco jistě!... A co my, ubozí lidé, víme jistě? Nic. Marné jest ujišťování atheistův. Ergo: snad Bůh také jest... A kdyby tak opravdu za dekoracemi světa, za kulisami života — byl Bůh?!“ — „To by bylo zábavné!“ dodává v něm ještě starý skeptik. Podobně uvažuje o životě záhrobním, o nesmrtelnosti duše, studuje knihu Pascalovu — a počíná poznávati, jak široké obzory otevírá duši náboženská víra, jak krásné a dobré jsou její zásady. Ke konečnému cíli vede ho pak myšlenka Pascalova, že návrat k náboženství třeba započíti náboženskými výkony: „Začněte kropením se svěcenou vodou a choděním na mši. Víra přijde za tím.“ Stojí ho to ovšem ještě mnoho bojů, musí se vzdáti milované ženy, ale návrat k Bohu jest dokonán, a s ním vplývá do duše naděje, ticho a radost. A od deismu přirozenou cestou přichází konečně i ke katolicismu — náboženství svého dětství, náboženství svého národa, náboženství umění a krásy. *M.*

*

Petrohradský akademický „Cerk. Věstnik“ rozebírá otázku, čím to asi je, že působnost katolických kněží zdá se úspěšnější, než působnost pravoslavných duchovních. A bere v úvahu především přípravu a vzdělání obou skupin. A praví: Úroveň vzdělání u katolických kněží není o nic vyšší než u pravoslavných duchovních. Vždyť nemůže býti ani vyšší, když pravoslavní duchovní procházejí šest tříd svého speciálního učiliště bohoslovného a katoličtí po čtyřletém studiu nižšího gymnasia procházejí bohoslovný kurs, rovněž už speciální. Zaklepejte na nějakou filosofickou, idejnou stránku u katolického kněze a sotva dá lepší odpověď než pravoslavný duchovní. A v životě žijí i katoličtí kněží zcela jako pravoslavní: dovolují si tytéž zábavy a veselosti, jaké vyčítají pravoslavným; a o zachování slibu bezženství mezi vlastním katolickým lidem kolují divné anekdoty. O horlivosti pastorální, přístupnosti a přívětivosti té i oné strany netřeba zvláště činiti srovnání, jeť asi na obou stranách stejna. Čemu tedy dlužno připsati větší vážnost a autoritu katolického kněze? Složení a původu kněžstva katolického a zevnějším příznivým okolnostem, praví autor.

Pravoslavné duchovenstvo jest v sebe uzavřenou kastou a stále se doplňuje samo ze sebe Syn odsouzen ku povolání otcovu. Ne po chuti a vlohách, ale ze zvyku a přinucení stává se duchovním jako jeho otec. Ba nezřídka od prvního svého dětství ssaje už nechuť a odpor ku stavu, v němž vidí otce svého nespokojeného. A tedy také jen s vnitřním odporem obléká na sebe kněžskou řízu. Ne tak tomu jest u katolíků. Kandidáti bohosloví rekrutují se ze světských stavův, a to ze stavů přerůzných. Jdou do bohosloví, ne že by musili, ale že se stav

ten líbí jim nebo rodičům. Jdou tedy z úcty a lásky ku stavu tomu, mají jak se říká povolání. A když takto vhodných kandidátů nabral, katolický seminář přímo a neúprosně vede je k cíli. Má přání vypustit je jenom jako lidi vědecky a bohovědně vzdělané, do služby církevní poslat je theoreticky i prakticky připravené; a tak vysílá i vskutku opravdových krásných kněží, dovedných kazatelův a učitelů víry i mravů, pevných a neochvějných obranců náboženských zvykův a tradicí, přesvědčených missionářů katolicismu. Kandidáti duchovní v katolických seminářích už stávají se kleriky a pravidelně zvykají už tomu duchu a povinnostem, jaké pak jako kněží zastávati budou. Jsou z lidu a potřebám lidu rozumějí. Vyšedše ze semináře nestávají se samostatnými, ale jako kaplani jsou pod dohledem a pod vedením starších zkušených kněží.

Těchto všech příznivých podmínek u pravoslavného duchovního není. Jeho studium nebývá horlivé, konání náboženských povinností jest lehkomyslné a jen z donucení, nepovolaní kazí i povolané a povahou zbožné seminaristy. Prakticky vycházejí ze semináře kandidáti zcela bezmocní. Jejich první kroky v životě duchovním bývají hrozné, neobratné. Kázat umí málokdo z nich, v semináři učil se jen samým homiliím a řečem starých otců církevních. Ze života a pro život však lidu neumí povědět nic.

Autor se nezmiňuje ještě o něčem velmi vážném: mladému pravoslavnému knězi uváže církev hned ženu na krk. Člověk dvacetiletý, jenž by jinak na ženění ani nepomyslil, maje sám se sebou a svým povoláním co činit, musí teď především místo přípravy na těžký stav svůj starat se o rodinu!

Autor dosti dobře rozpoznává. A své počáteční zarovnávání obojího duchovenstva na stejnou intelligentní i mravní úroveň, na konec svými vývody přece paralysuje. Jsou to ovšem poměry, které v katolické církvi kněze vysoko povznášejí, v pravoslavné však strhují a snižují. Není to tedy prvotně osobní zásluha. Ale jistě zásluha organisace a systemu.

*

V anglickém „Indian World“ (Indický Svět) prohlásil anglikánský missionář Farquhar, že asijská Indie jest na nejlepší cestě státi se celá křesťanskou. Proti tomu ozvaly se dva hlasy domorodcův indických, jež říjnový sešit „Indického Světa“ uveřejňuje. Oba pocházejí od mužův akademicky po evropsku vzdělaných. Hemčandra Sarkar ve svém článku pozírá na celý process pokřesťanění Indie skepticky. Je to jen „hinduismus“, který se tak snadno smiřuje s křesťanstvím. Ale co jej s křesťanstvím sbližuje, jsou školy a kultura, ne náboženství samo. Obě nauky se tedy sblíží jednou a splynou, ale otřením a uhlazením obou stran; nebude to už dnešní křesťanství, ale všeobecné náboženství theismu a bratrské lásky. Obě strany možná sblíží se ještě dříve v boji proti společnému nepříteli — rationalismu a jiným svým nepřátelům. Ostatně už i dnes viděti náklonnost mezi nimi: v konviktech křesťanských missionářů v Kalkuttě na příklad žijí společně křesťanští studenti s hinduskými, ale z Bramánů missionáři nikoho nepřijmou.

Narescandra Sen-Gupta mluví o pokřesťanění Indie s lepším pochopením. Poukazuje na rozdělení kastovní mezi Indy. Toto rozdělení je to, co Indii vžene v náruč křesťanství. Neboť nejnižší socialní třída, od vrchních tříd odstrkovaná a v nic považovaná, ačkoliv nejčetnější, je s láskou přijímána od křesťanů. Všímají si jí, jako rovnou vedle sebe ji staví, povznášejí ji, vzdělávají ji a co hlavního umravňují ji. Mezitím co vrchní kasty hynou mravní zpuštěností, tato dolní kasta křesťanstvím jest povznášena k mravní přísnosti a síle. Tím stále užší svazky nastávají mezi touto třídou a křesťany a stále větší propast se rozvírá mezi ní a starým „hinduismem“.

Tento výhled do budoucna a posudek přítomnosti jest vzácnou chválou křesťanství a síly jeho jak socialní tak nábožensko-mravní.

Věda a umění.

Koncert „Ondříčkova kvartetta“, dne 4. října 1908 filharmonickým spolkem „Besedou Brněnskou“ uspořádaný, povznesl se na skvělé zahájení sesony: účinkovavšími hosty s vůdcem mistrem Ondříčkem v čele, pořadem i provedením.

Jestliže každé vystoupení našeho „krále houslistů“ jako sólisty zdravili jsme na koncertním podiu našem s opravdovým povděkem, uvítali jsme nové, Ondříčkovo jméno nesoucí sdružení kvartettní jako hudební událost celého českého Brna.

Ideální výše Ondříčkova velikého umění vtiskuje ovšem celku sdružení pečeť geniálního vzmachu. Violoncellista p. Julius Junek je celý umělec, k němuž jako zdatní ripienisté vysokých kvalit druží se čestně pánové Petr Stojanovič (II. housle) a Josef Jelínek (viola).

Virtuosové sehráli v čele pořadu Beethovenův kvartett č. 5 z opusu 18 (věnovaného knížeti Lobkovicovi), v němž ještě neproniká snaha po individualisování jednotlivých hlasů, jako v pozdějších komorních skladbách velmistrových. „Malý“ Beethoven vystoupil ovšem v bezvadném podání slohovém co nejplastičtěji.

Neméně mistrně interpretován Ondříčkův kvartett As-dur op. 22, hraný, tuším, poprvé o loňském jubilejním koncertě mistrově v pražském Národním divadle; je to dílo vážných intencí, zajímavé moderní náladovostí a thematickou propracovaností.

Závěrkem pořadu byl vzorně podaný Dvořákův poslední kvartett G-dur op 106, jenž zejména v první a druhé větě po stránce melodické a harmonické řadí se k nejlepšímu, co kdy v oboru skladby komorní bylo napsáno.

Nové umělecké sdružení, vynikající nejen dokonalou technickou zdatností, ale i oduševnělým, v pravdě uměleckým přednesem, uvedlo se tedy i u nás na poprvé s pronikavým, plně zaslouženým úspěchem.

Národní divadlo v Brně. Celková bilance operní prošlého období nové sesony nemůže býti nazvána uspokojivou. Novinek v pravém smyslu slova nebylo. Nově vypravené a studované „Tajemství“ Smetanovo jest osamělým světlým bodem letošního pořadu. Stálé reprisy s dostatek již u nás obehraných oper, zejména tolik zvetšelého „Maškarního plesu“, svědčí, že správa divadelní pracuje bez předem pevně stanoveného plánu, bez plodných, určitých cílů. Trochu rozmanitosti v repertoir slibují přivésti nyní nově studované Nikolajovy „Veselé ženy windsoorské“, opera překonaného sice vkusu, ale svěží, vtipnou hudbou stále ještě působivá. To je však skrovné, laciné sousto k ukojení uměleckého hladu. Vždyť té retrospektivy máme už v opeře beztak dosť a dosť a ze zkušenosti známo, že nový zájem na starých, formou i slohem přežilých zpěvohrách nebývá dlouhého trvání.

Tak churaví repertoir operní chronickou nehybností, ať nedím bezradností. Uváží-li se k tomu, že operetta (genre vyloučený z oboru opravdového, vkus zušlechťujícího umění), v jejichž mělčinách vždy zpohodlňují síly výkonné, hlavně sbor a orchestr, těší se zas veliké přízni správy divadelní, pak myslím, že výzva o brzkou nápravu jest plně na místě.

Kéž opera naše z bludiště mlh náhodného živoření povznese se záhy k jasným obzorům opravdového uměleckého života! *Jan Kakš.*

Činohra. Po prvním ruchu, s kterým byly chystány novinky na počátku saisony, nastalo ochabnutí. Možno zaznamenati pouze jednu novou hru. Je to 5aktová veselohra Ludvíka Fuldy: „Janek“ v překladě Bohdana Kaminského (5 října). Fulda, autor „Talismanu“, „Blíženky“ a j., kdysi člen německé moderny, zůstával znenáhla v pozadí a ve snaze po vnějším úspěchu chápal se věcí vyzkoušených, ale tím i známých a otřelých. Dnes pohlíží veškerá německá kritika na další jeho práce dramatické s ironií. Dokladem k tomuto úsudku jest i jmenovaná hra. Vše je tu známé, jinde dávno a lépe využitkované; není možno se útrpně nezasmáti těm naivnostem, kterými nás častuje v postavě svého veseloherního hrdiny, který jest vlastně k pláči. Je to takový prostoduchý hlupáček, který má svého kanára, denník a cestopisy, zděděného milionu zřekne se ve prospěch svých příbuzných, kteří jej za to vyženou z bytu, z úřadu, nechají ho hladovět, a konečně i internovat v ústavě pro choromyslné. Aby hora nepravděpodobností byla dovršena, zasáhne v osud tohoto dobráčka jako deus ex machina dcera amerického milionáře, která shání po Evropě nezištného ženicha, jenž by nehledal jejích peněz. V něm nachází toho, jehož hledala.

Hra se vleče, a divák ví z těch známých divadelních kombinací vždy o akt napřed, co bude. A jestli se nejprve těm kupeným naivnostem směje, na konec je té Jankovy dobrohlouposti dočista syt.

Hned den na to měli jsme příležitost viděti z německé literatury jinou veselohru starého data (1878), která však svou koncepcí a svým původním humorem vysoko stojí nad nejnovějším výrobkem Fuldovým, ač se ani zdaleka nedere na Parnass a čítá se jen ke skromným kvítkům.

Je to „Doktor Kalous“ od Adolfa L'Arrongea. Kolik lidí bude znáti po 30 letech práce Fuldovy, co zatím tato hra lidového rázu ušlechtilou tendencí a zdravým humorem dodnes se udržuje na repertoiru? Odpustíme jí trochu sentimentálnosti a nepravděpodobnosti — tak charakteristických pro divadelní vkus let 80tých — ne tak pro její hlavní děj, jako pro jednotlivé originelní postavy a episody. Naši herci sehráli hru vervně a zejména v titulní úloze sám ředitel pan Frýda velmi dobře ukázal, seč jest.

Ostatek času činohře vyměřeného zabraly reprisy her, o nichž bylo již minule referováno, a pak dvě slavnostní představení, obě velmi pečlivě vypravená, totiž představení Jiráskovy „Lucerny“ na oslavu jmenin panovníkových a Bozděchova „Zkouška státníkova“ na oslavu 60tých narozenin mecenáše studentstva hraběte Václava Kaunice.

St. Fiala.

*

Ustavila se v Praze společnost pro pěstování písně, jež se v našem hudebním a pěveckém životě příliš zanedbává.

Na záhřebské jeviště uvedeny od Vikové-Kunětické divadelní kusy „Holčička“ a „Přítěž“.

Do 1. října vykázána na rusínské divadlo ve Lvově úhrnná suma sbírek něco přes 406.000 korun.

Ke slavnosti jubilea 20letého trvání „Spolku srbských rolníků“ v Lužici vybrána premiera divadelní hry původní „Rolnická krev“ (Burska krew), hra ze života o 4 jednáních od mladého nadaného spisovatele Rachlowce. V malém seznamu literatury srbsko-lužické tedy zase i původní drama se objevuje.

V Záhřebě dávány dvě operní původní novinky: starého maëstra Zajce operetka „Seoski plemić“ (Selský šlechtic) a Muhvičova opera ve 4 jednáních „Uskok“. Obě přijaty vděčně. Zvláště Zajc umí mluvit ke vkusu a náladě Charvatů.

Na bělehradském jevišti dávána novinka z historie srbské (na Kosovu) „Miloš i Vukosava“ od Sretna Stojkoviće. Obecenstvo jen pro tu národní historii kusu všecky ostatní nedostatky odpustilo.

*

V „Časopise Matice Moravské“ (sv. 4) podává Dr. Antonín Polák přehled nejnovější literatury české a německé o Samovi, záhadném knížeti západních Slovanů. Historikové rozhodli už skoro všeobecně otázku, že Samo není smyšlenou, mythickou osobou. Jediný německý historik Haupt klade celou pověst mezi bajky. Zpráva o Samovi jest jediná v německo-latinském kronikáři Fredegarovi z 8 století. Rozhodnouti zbývá, kde panoval a jak rozsáhlá byla jeho říše a kdo byl vlastně. Historikové naši podřizují mu též Moravu a alpské země slovanské. Jiní kladou jeho říši do Bavor mezi Srby severozápadně od Čech sídlivši. Jeden z českých historiků poslední dobou (Ot. Němeček, professor německé reálky ostravské) ohraničuje říši Samovu na spojení kmenův a zemí slovanských s Avary sousedivších. Tedy nejspíš na Podunají a severní Bavorsko. Nebyla to říše, nýbrž chvilkový obranný

soubor kmenů. Jiní (zvláště Gutschmid, Skalla a Schreuer) a to především němečtí historikové stotožňují Sama s Přemyslem Oráčem. Schreuer dokonce dovozuje, že Samo-Přemysl byl Němec a zavedl mezi české Slovany německé řády, vojensky hospodářsky sorganisoval Slovany po vzoru německém. Schreuerův názor byl velmi rozhodně odmítnut hned když se před šesti lety objevil ve Schmollerových „Staats- und Socialwissenschaftliche Forschungen". Ale Schreuer se jej snažil dokázat znova. Zakládá své odůvodnění na Kosmovi, jehož má za pramen zcela spolehlivý. Jak Dr. Polák odpůrce Schreuerovy (Němeček, Peisker, Pekař, Brückner, Rachfahl, Richter) shrnuje, možno dnes otázku onu míti také za rozhodnutou, že Přemysl a Samo nebyla jedna osoba. Přemysl a Samo snad byli blízko sebe, možná i současně, ale totožni nebyli. Říše jejich, či lépe území od nich zorganisovaná snad sousedila, snad ani to ne! V Kosmovi se pověst o Samovi nezachovala, že nebyla asi důležitým zjevem celá ta říše a působnost Samova. Nebylo veleříše Samovy, Samo byl místním menším knížetem. Samo podle nového bádání vůbec mizí z dějin moravských a českých.

*

V „Časopise musea království českého" sděluje A. Dolenský o nálezu tištěných pohřebních písní Jednoty Bratrské z r. 1521. — Několik lístků tohoto tisku odlepeno ze starých desek v bibliothece Musea království českého. Písničky pohřební tištěny jsou v Litomyšli. Z nalezených čtyř písní známy jsou tři z otisků pozdějších.

V „Národopisném Věstníku" popisuje Terézka Nováková zvyky a obyčeje, jaké nalezla před 30 lety v Litomyšli. Jsou to zvyky s náboženským životem spojené, proplétání života a jeho zjevů nábož. a lidově filosofickými výklady. Dnes po zvycích těchto není ani památky, ale už i po venkvě většinou vymřely a za nedlouho neshledá se s nimi nikdo ani v nejzapadlejších dědinách — želí autorka.

Městské museum rokycanské počalo vydávati měsíčník „Brdský Kraj" jako list pro úvahy a sbírky historicko-lidové. První číslo přináší úryvek z většího spisu o životě a působení rodáka Rokycan, Josefa Wünsche, cestovatele a spisovatele českého.

*

Professor Karel B. Mádl uveřejňuje v České Revue „návrh Praze". Radí totiž městu, aby ve svých veřejných budovách umísťovala více uměleckých předmětů, že tam budou od většího množství divákův a návštěvníkův oceněny, než v museích, kde ponejvíce zapadají v zapomenutí. Nejsou prý ve veřejných budovách jen samé kanceláře a pracovní místnosti, je tam mnoho místností representativních a tam všude obraz a socha budou na svém místě. Jen samé pomníky a památníky stavět není možno. Sochařské umění podporovat dlužno i drobnějšími pracemi. — Návrh jistě je zcela správný, chce vrátit umění jeho přirozený účel, býti okrasou živého života a ne mrtvým objektem museí. Jest však nebezpečí porušení, zcizení. Ale to konečně netřeba tak vysoko klásti. I umělecký předmět jest věc jen dočasná.

*

„Rozhledy“ vítají novou památnost Prahy „dům u Vejvodů“. Pražský malíř Klusáček koupil starý dům, památně stavěný a očistil jej od přístaveb, doplnil a zrestauroval, vyzdobil podle slohu — a povstala čistá překvapující památná budova, jež se chystá, že stane se domem umělců českých. Umělecké spolky a kluby pražské, jež neměly pevného sídla, se tam už nastěhovaly.

Spolek knihtiskařů pražských usiluje o to, aby stát založil v Praze zvláštní uměleckou grafickou školu. Praha se stala dnes střediskem vysokého grafického umění, škola však stává dnes jedině ve Vídni. Škola sama by odbor ten v Praze ještě více povznesla.

*

Pokrokový tisk oplývá radostí, že Macharův „Řím“ přeložen od R. Saudka do němčiny. Konečně prý jsme představeni silnou knihou před cizinou. Jen že Němci jsou zvyklí na vážnější a důkladnější práce. Překlad ostatně povstal na objednávku, a ne že by Němci sami si byli knihy všimli. — Tak povstanou také i ohlášené překlady do jiných jazyků.

Bojkot zboží německého v Polsku přenesl se i na knihy. Studenti polští užívali slovníčků německo-polských vydaných od firem německých. Teď nakladatel H. Altenberg ve Lvově pořídil německo-polský a polsko-německý kapesní slovníček — složil Jerzy Kluś, vydal Lorenz v Třebíči. Tedy dědila po německých firmách firma česká!

*

Ve „Slovenských Pohľadech“ (9.) přináší básník Hwiezdoslav velikou historickou tragedii veršovanou „Herodes a Herodias“. Námět z biblických dějin Nového Zákona (stětí sv. Jana), už častěji moderními spisovateli byl obrán za látku, a to často i velmi divně zpracován jako ve Wildově Salome. Hviezdoslav vedle Vajanského první básník slovenský ovládl snad látku i formu podle sil a nadání svého.

V témže čísle uveřejněno několik písní a dopisů slovenského básníka Andreje Sládkoviče, dosud netištěných. Mezi básněmi (příležitostnými) zajímavy jsou dvě tendenční: proti týrání zvířat a proti opilství, obě v toně kazatelském.

*

Ve „Slovanském Přehledě“ podává teď po prázdninách v říjnovém čísle redaktor Ad. Černý úsudek o sjezdě slovanském v Praze. Praví, že demokratická povaha sjezdu je snad spolu výsledkem a korunou těch snah, jež „Slov. Přehled“ už po 10 let propaguje. Ale o uspořádání sjezdu vyslovuje se velmi stroze a o výsledcích sjezdu velmi skepticky. V témž sešitě O. Zamoyski (z Polska) předvádí „hudbu budoucnosti“ ve Slovanstvu, totiž slití proudů pokrokových z celého Slovanstva v jeden mohutný celek, potření — klerikalismu a nastolení pravé svobody a pokroku v národech slovanských.

To bude jistě nejlíp. Nechat Němce, Vlachy, Maďary, Turky, Řeky a ostatní dobrodince Slovanstva stranou a pustit se do klerikálů. Taková hudba budoucnosti by však jistě vyzněla na konec velmi do moll, ne-li pohřebně!

Ve „Světě Slovanském“ (Krakov) professor Feliks Koneczny vrací se znova i v říjnovém sešitě ke slovanskému sjezdu a k neoslavismu. Praví, že neoslavismus bude míti v Rusku samém jen tehdy úspěch, když v Rakousku se slovanská politika změní na lepší a prorazí i v zevnější politice říše. Rakousko musí spěti ke spolku s Ruskem, jenž jest pro ně nejpřirozenější. Zorganisování a připojení třetího království k říši — jihoslovanské bude se moci beztoho státi jen proti vůli Berlína. A smí se státi jen za svolení Ruska. A říše i dynastie tuto organisaci přijímá na sebe jako nejbližší úkol svůj. Poláci musí se přičiňovat o to, aby sblížili Rakousko a Rusko. Spojení těch dvou říší ulehčí i jim styk jak hospodářský tak kulturní.

K zájezdu polskému do Prahy v letoší léto připíná zajímavou úvahu Jan Popiel v „Przeglądě Polském“ (říjen). Praví, že ho překvapilo, s jakým nadšením a s jakou upřímností vítali Češi Poláky po sjezdu slovanském, s jak mnohem větší radostí a přítulností se k nim měli. A připisuje to dojmu, jaký na ně učinila šlechta polská! Byla v tom i závist i uznalost pro význam této třídy společenské v národě. A k tomu připojuje autor úvahu o jazyku. Význam šlechty a šlechtického salonu jeví se nejvíce na jazyce, na způsobu výslovnosti, na zvučnosti a obratech řeči. A tu český jazyk má co želeti, že neměl salonů, jež by jej byly zdokonalovaly. Praví, že nechce urážet, ale že se mu zdá, že řeč česká i svou tvrdostí i svou neobratností má jen co želeti zničení a ztrátu šlechty české v 16. a 17. století. A český národ prý už také ze sebe nevydá ani Mickiewicze ani Puškina, ale ani nestvoří díla jako „Rodina Polanieckých“ nebo „Anna Karenina“, neboť pozbyli tradici salonního jazyka českého.

My všichni i přes svůj demokratismus chápeme, co ztrácí kultura (jazyk i umění) naše, že není salonů českých. A v těch co jsou, ve šlechtických, ale často i v těch občanských, jež by jimi mohly býti, čeština buď nezní, nebo se děsně komolí. Co se navytýkají i našim řečništím sněmovním, i jevištím divadelním, že místo aby byly školou jazyka, kazí jej!

*

Zajímavé momentky ze života polsko-rusínského: Dne 19. října poslanec prof. Tarnowski vstává, všichni vědí, co přijde, vstanou spolu a ztiší se celý sněm. Prof. Tarnowski v krátké řeči vzpomíná jubilea papežského a vyzývá sněm, aby poslal jubilantovi hold oddanosti a blahopřání. Sněm jednomyslně přijímá. — Na sněmu jsou konservativci, lidovci (agrárníci), demokraté liberální, pokrokáři polští, jsou tam rusínští radikáli, jsou tam dokonce židé. Ani hlasu, ani šepotu neozvalo se proti a nezkalilo slavnostního projevu. — Jak by to dopadlo při podobném projevu u nás!?

Do sněmovny vchází po dlouhé absenci 22. října arcibiskup rusínský Septyćkij. Všichni rusínští poslanci hrnou se k němu, aby před ním „bili čolem“, totiž líbají mu ruku a on je žehná. A jsou to nejen konservativci starorusínští a liberální mladorusínští poslanci, ale jsou mezi nimi i radikáli, polosocialisté, agitující proti církvi a kněžstvu

mezi lidem, ba i prononsovaný atheista tarnopolský poslanec Dumko jde a chce líbat ruku. Arcibiskup před ním utrhne a Dumko zahanbeně a skroušeně odchází. — To jsou věci pro naše poměry nemyslitelné. Jak už jsme daleko „napřed!“

*

Dne 15. října dávána nová činohra Gabriely Zápolské „Škiz“ s velikým úspěchem. Její nedávný kus „Morálka paní Dulské“ oběhl už ve dvou letech všecka slovanská divadla, ani ruské nevyjímaje a překládá se i do cizích západních jazykův. O novém kuse „Škiz“ (nejvyšší trumf ve hře tarokové) praví, že jest pracován s takovou jemností psychologickou a s takovou elegancí řeči i jednání, že dosud polská scena lepšího neměla. Děj jedná mezi dvojími manžely. O návštěvě starších manželův u druhých mladších zamilují se oba manželé do cizích manželek. Mladší paní nedbá, ale starší vším uměním se vynasnažuje, aby si svého manžela přivedla zpět. A podaří se jí to. — Jeden z divadelních kritiků praví: Paní G. Zápolská jest nejprvnější a nejznamenitější dramatickou spisovatelkou nejen v Polsce, ale na celé zeměkouli. Žádný národ evropský nemá dnes spisovatelky dramatické, která by mohla se vyrovnati pí. Zápolské. Jí patří žezlo prvenství mezi všemi národy. Nemáme sic v Polsce tak slavných dramatiků jako Němci, Francouzi, Angličané, ale za to máme dramatickou spisovatelku, jíž patří plně titul královny dramatopisatelek. — Není to snad ani přehnáno. A to proto, že vynikajících spisovatelek dramatických opravdu v žádné literatuře není. — U nás ostatně, jak se zdá, brzy odnesou ženy palmu vítězství nad muži v dramatě. Pracují o něm poslední dobu horlivěji a skoro i úspěšněji než muži!

*

Před nějakým časem s velikým zápalem přijata v Polsce Wilhelma Feldmanna obšírná práce kritická „Współczesna (současná) literatura polska.“ Ale z prvotního nadšení počínají aspoň jisté literární kruhy se probírat. Varšavský literát Jan Bełcikowski vydal břitkou kritiku díla Feldmannova a brošurka jeho vzbudila živý ohlas. V „Kraji“ petrohradském vystoupil básník Viktor Gomulicki z ostrým článkem proti literárním židům polským vůbec. Literatura jest prý to jediné, co Poláci mají svého a co jest úplně nezávislé a nedělené. A i tuto jedinou doménu národní počínají jim znešvařovat židé. Nevěří, že by mohl žid tak se vžíti do duše národa polského, aby mohl posoudit a pochopit nejlepší hnutí její. Také prý celá ta literární kritika Feldmannova jest jalovou a prázdnou snůškou vtipných a překvapujících sestavení a stanovisek, ale žádnou literární kritikou a historií. — Židé prý do literatury polské vnesli rozvrat: oni to vzbudili, nebo aspoň budit pomáhali ty moderní proudy, vypudili ušlechtilý tón a vnesli triviální jazyk a triviální výrazy a sexuelní obsah do literatury. Jejich přičiněním literatura polská zbočila na scestí.

„Gazeta narodowa“ lvovská stěžuje si v dopise z Varšavy, že všichni literáti polští vrhli se na sexuální problem a co nejcyničtěji jej pojednávají. Nemožno dostati slušné povídky od spisovatelů, kteří

jindy byli ceněni. Tyto záchvaty mají Poláci s jinými národy. Rusi vedle nich jsou v týchže koncích a u nás jak by smet. Starší národy západní pak se tím brodí už celá desítiletí.

Jeden z moderních dramatiků ruských téhož druhu Protopopov vystoupil s novinkou už hned ze života řeckých hetér vzatou („Hetéra Laisa"). — Berlín má ostatně ještě jiné věci. Už po měsíce rozčilují se listy německé afférou s „klubem krásy nahé", jenž usnesl se pořádati „Schönheitsabende" představení tanců, mimik a divadelních scen, živých obrazův a pod., v nichž vystupují osoby úplné nahé. — Klub ostatně skládá se z lidí, kteří nahotu zavádějí i do domácností. Celé rodiny zavazují se choditi nahé. Ba i vycházky do okolí Berlína v tomto kostymu podnikali. Střeštěnost tato, jak samozřejmo, vyšla z pseudoliterárních a pseudouměleckých kruhův a uchytila se hlavně nahoře, ve „smetánce" společnosti.

*

Moskevské zemstvo usneslo se obrátit se žádostí na petrohradskou akademii věd a umění, aby urychlila opravu pravopisu ruského, jehož zjednodušení už před několika lety byla začala.

Po 15 letech poprvé uveden na scenu v Moskvě Blarambergův „Skomoroch" (Šašek), opera zemřelého zatím skladatele, jehož některé kusy těšily se živému úspěchu (Tušincy). Také lyrická opera jeho „Vlna" po 12 let už čeká svého dne.

Uvarovská prémie (2500 rublů) za historické práce udělena letos akademií nauk čtyřem dílům: „Pochod do Evropského Turecka roku 1829" (3 svazky od Elančina) a „Geografický slovník studentů petrohradské duchovní akademie" (Rodosskij); „Nárys historie ruských financí za Kateřiny II" (Čečulin) a „Moskevský metropolita Platon" (Lysogorskij). Podle těchto děl soudíc, historie ruská má poslední leta slabou úrodu.

*

Ve Splitu pořádána dalmatská výstavka umělecká (30. září). Sešlo se 56 obrazův a soch, krom toho krajky z krajkářské školy splitské. Zastoupeno je skoro 30 umělců, z nich jeden dominikán dalmatský (Draganja) a tři umělkyně (Bottura, Fl. Jašićova, Amel. Knežević-Bogdanovićova). I v umění dalmatském, vlastně dalmatských krajanů, jest už mnoho secesse a našly se i náměty moderně bezohledné (Meštrovičovy skupinky).

Mniši srbští ze staroslavného kláštera Dečan (ve Starém Srbsku) počínají se ospravedlňovat před veřejností. Vydán jimi spis „Visoki Dećani pod tudjinom" (Vysoké Dečany pod cizinci). Pro neurovnanost poměrův a pro nestatečnost domácích bratří obsadili staroslavný klášter tento najednou ruští a srbští mniši ze svaté hory Athos. Učinili tak ne sami ze sebe, ale vybídnuti k tomu byvše. Ale obsazení ruskými mnichy přece jen mezi Srby nadělalo zlé krve. A dosud jim to vyčítají. Takovou výčitkou jest i kniha „Vysoké Dečany".

Ve sborníku na počest 70tin Jagićových vydal prof. M. Rešetar neznámou dosud báseň posledního dubrovnického básníka M. Marci.

Báseň jedná o „Životě Sv. Marie Egyptské“ v šesti zpěvích a vydána roku 1791. Po knězi Marcim lyra srbská v Dubrovníku umlkla, až zas po době illyrské se rozezvučela. — V témže sborníku prof. Ostojić rozebírá „Slaveno-srbský Magazin roku 1768“. První to časopis srbský po vzoru ruském vydávaný. Za autora jeho má Ostojić Zacharijáše Orfelina v Karlovcích. Jest mu to důkazem, že literatura srbská z pravoslavných kněžských kruhův obnovená v polovici 18. století vzbuzena a nadšení i vzor svůj čerpala hlavně z Ruska.

Nově vydané dějiny srbského národa od St. Stanojevića (Istorija srpskoga naroda) charvatsko-uherské úřady zabavily. Závadnými shledáno několik (7) míst o Rakousku. Dějiny ve svazku skoro 400stránkovém psány velmi živě a rozvrh látky odpovídá též moderním socialním hlediskům.

*

O pragmatismus, tuto novou praktickou filosofii, o které již několikráte referováno v „Hlídce“, jeví se stále značný zájem. V Anglii hlavně, ale i ve Francii, v Italii a v Německu upínají k němu pozornost duchové nespokojení s dosavadní filosofií. V „Przeglądu Powszechnem“ uvažuje o pragmatismu také polský jesuita P. Bedřich Klimke a konečný svůj úsudek shrnuje asi v tato slova: Pragmatismus jest dobrou reakcí proti všelikému krajnímu intellektualismu a racionalistickému monismu. Celá filosofie evropská jest dnes více méně monistickou. Monismus pak jest ve své podstatě racionalistickým, třebas se představoval jako krajní empirismus a positivismus. Monismus svou povahou podkopává individuální samočinnost, ničí význam fysické i morální osobnosti, mění člověka v kolečko toho obrovského stroje, jejž nazýváme světem. Odtud jeví se v celé filosofii evropské jistá neshoda s konkretními potřebami našeho života, jistý nedostatek energie, nedostatek vyšších a opravdových podnětů k intensivní, vytrvalé práci. Proto ta nespokojenost s dosavadní filosofií, hledání nových cest a obzorův. A právě v té chvíli přichází k nám ze zámoří nová filosofie, mladá a sebe jistá, v květu věku, jakoby silný vánek z panenských lesův amerických. Zavrhuje zhoubné předsudky racionalismu a ukazuje, že v nás samých je síla k povznesení existence. — Ale byť připoutala k sobě i celou Evropu: poslání její jest jen dočasné. Pokud můžeme dnes souditi, pragmatismus očistí naši filosofii od zastaralých předsudků, vysvobodí naše duchy z těžkých pout transcendentálního idealismu, sejme nám s očí bělmo nejnesmyslnějších theorií, abychom mohli zase zdravě hleděti na svět. Leč tím skončí se jeho úloha, a to tím spíše, čím větší snad bude jeho triumf v nejbližší budoucnosti. Pragmatismus možno pokládati za myšlenkový katalysator, přispišující novou a trvalejší synthesi filosofickou. Sám k takové synthesi dojíti nemůže. Jeť k tomu příliš subjektivistický a relativní. Nezná pravdy objektivní; jedinou její mírou jest člověk a jeho prospěch biologický. Leč historie nás učí, že subjektivismus a relativismus může toliko bořiti, ne budovati.

S jiných stran pragmatismus posouzen a odsouzen mnohem příkřeji. L. Stein (Archiv f. systematische Philosophie 1908) a C. Gutberlet

(Philosophisches Jahrbuch 1908) vytýkají této „dollarové filosofii“ nelogičnost v zásadách, ana se vydává za čistě empirickou, positivistickou a přece jako všechen positivismus operuje s apriorními konstrukcemi (pravda = co je dobré, užitečné, proveditelné a pod., „power to work“ jest Jamesovi kriteriem pravdivosti!), a neznalost jiných soustav, které chce nahraditi. Tím pak, že výsledek myšlení, tedy pravdu subjektivní a objektivní splétá příliš s měnnými názory o prospěšnosti a příjemnosti, ba i s náladami a letorami člověka, kterýchžto vlivů pravá filosofie právě co nejvíce hledí se uchovati, podkopává pragmatismus svou jistotu a činí se soustavou efemerní, módní v nejhorším slova smyslu. Pravým, rozeným Američanům ovšem jako by z oka vypadla: jestiť i v ní mnoho z té (zhusta neoprávněné) chvástavosti, kterou se vyznamenávají a nepříjemnými činí. Na katolictví pohlíží s patra, jako na jiné soustavy, avšak dle toho co James o něm píše, nemá o něm ani kloudného ponětí.

*

Zemřeli. 20. září Josef Jakší, český malíř (* 1874). — 2. října N. P. Pavlov-Silvanskij, ruský mladý nadaný historik (historie feudalismu v Rusku). — 19. října Ivan Devčić, charvatský pedagog, pilný povídkář pro mládež i dospělé (* 20. prosince 1857).

Zprávy národohospodářské.

Annexe Bosny a Hercegoviny dne 5. října prohlášená vzbudila veliký ohlas se všech stran: politický, historicko-memoirový, hospodářský, právnický atd! co ještě hledišť může býti při posuzování této otázky. Nejsilněji zavzněly hlasy politické. Rakousko stálo první chvíli osamoceno. Nejzuřivěji počínal si tisk ovšem srbský a turecký, ale neméně ostře psal i všechen tisk ruský a anglický. Zdrželivější byl tisk italský a francouzský. Německý měl býti loyalně při nás, ale činil to velmi kysele a s vytáčkami.

Z memoirové literatury nejvíce obíhal článek bývalého francouzského ministra zahraničí Hanotaux (historik, člen akademie) uveřejněný v „Revue des deux mondes“. Popis berlínského kongresu 1878 založen na aktech státního archivu francouzského a neznámých dosud zápiskách tureckého zástupce Karatheodori a ruského Šuvalova. Podle Hanotauxa nejsmutnější úlohu na sjezdě hráli právě ti, o něž se jednalo: Turci a Rusi. Turci konečně jako poražení nemohli ani jiné jednání očekávat. Okřikováni (Beaconsfield jim namítl: Co pak mohou tací hlupáci vědět!), na přání jejich vůbec nedbáno. Rusové hráli smutnou úlohu, že jako vítězové, kteří mohli diktovat, pro neschopnost zástupců strkáni sem a tam. Zvláště Gorčakov, jenž jednání za Rusy vedl, byl vtělená „prostota“. Za to mazaní byli Angličané, chytří podle popisu Hanotauxova zdají se že byli též zástupci Rakouska (Andrássy, Karolyi

a Haymerle). Rusi přinesli si z domu od ministerstva několik návrhů pro případný ústup a mapu, na níž byla vkreslena nejzazší hranice nového Bulharska, kam až smějí od Sanstefanského traktátu ustoupit. Angličané mapu dostali do ruky nešikovností Gorčakova a při smlouvání o hranice nabízeli hned už tu nejzazší mez, nechtějíce nijak ustoupit. Anglický zástupce, když Gorčakov prohráv Balkan chtěl aspoň v Asii nějakou náhradu pro Rusko a popisoval mu hranice rusko-turecké, odpověděl Gorčakovu: „Můj pane. Jakživ jsem dosud neviděl mapy Malé Asie a proto nerozumím ani za mák, co tu navrhujete.“ Celé jednání vedl Bismark narovnávaje, smiřuje, okřikuje a hroze dokonce, že se sebere a ujede pryč, jak se zástupci budou tak neústupně chovat (Anglie a Rusko).

Návrh okkupace bosenské domluven nejdřív mezi Rakouskem a Ruskem samým. Rusko ji Rakousku nabídlo za neutralitu a za dovolení převozu vojsk po dráze od Podvoločisky. Po válce turecké však Rusko zdráhalo se okkupaci Bosny uznati. Naléhali pak na to nejvíce angličtí zástupci, kteří v tom viděli zvláštní pokoření Ruska i Turecka a pak chtěli raději, aby se vzmohl na Balkaně vliv slabého Rakouska, jehož se nebáli, než vliv velikého Ruska, jehož se obávali. Za to Rakousko postavilo se na stranu Anglie a bránilo její návrh na zrušení smlouvy San Stefanské a zúžení Bulharska do dnešních jeho hranic. Rusko při uzavírání příměří bylo utvořilo osvobozené Bulharsko tak, že celý bulharský národ byl v hranicích jeho zahrnut. Část Adrianopolského vilajetu a celá Macedonice až po moře Egejské a bulharská část Srbska (Pirotsko) byla v jeho hranicích. Mezitím co konservativní vláda anglická takto zmařila poslovanění Balkanu, oposice liberální s Gladstonem v čele měla právě opačné přání, přejíc co nejvíce autonomii a osamostatnění národů balkanských. Z té doby pochází Gladstoneovo pověstné volání na Rakousko „hands off“ (ruce pryč!), když se jalo Bosnu okkupovati.

Okkupací Bosny (bylo by dobře zavésti zkrácený název charvatský „Erceg-Bosna“ místo nepohodlného Bosna a Hercegovina, když pouhý název Bosna pro obě země jest historicky nesprávný, ač zase nynější jednotnou administrací oprávněný!) bylo Rakousko po 30 let hospodářsky vysilováno a politicky rozčilováno. Zpustošená země byla dlouho passivní a málo mohla přispívati k úkolům, jež kultivisace Bosny vyžadovala. Za Bosnou počítá si říše právem na 2000 milionů korun. Sama okkupace Bosny a zkrocení povstalců stálo na 250 milionů korun a 5000 životů lidských. Stavba silnic, drah a jiných kulturních podniků stála 350 milionů korun. Vydržování vojska v Bosně a v sandžaku Novopazarském po 30 let stálo na 1000 milionů korun. Ale tento účet nemožno celý psáti na Bosnu. Část ho spadá na spoluvládu s Tureckem v Novopazarsku a část třeba odepsati vůbec, ježto vojsko naše v Bosně rozložené by jinde také něco bylo stálo.

Oživení produkce Bosna dosud jen málo přinesla: pouze její lesy hojně využívány, což pro říši nebylo leda zvýšením potíží s odbytem dřeva, jehož říše naše i tak má velikou hojnost. Dolování na rudy,

od něhož mnoho slibováno, stále jen slabo se rozvíjí. Neboť Bosna nemá mocnějších ložisk uhelných — první podmínky k rozmachu průmyslovému. Země tedy odkázána na výrobu zemědělskou. Rozvinouti může tuto výrobu hlavně ve směru dobytkářství a ovocnářství. Už i dnes ovoce bosenské (švestky) a dobytek bosenský jest hlavním předmětem vývozu. Vývoz už dnes je silnější než lidnatějšího sousedního Srbska. Činil roku 1906 vývoz 117·7 milionu korun, dovoz pak 109 milionů korun. V Srbsku tou dobou vývoz činil 71·6 milionu dinarů (68 milionů korun), dovoz 63 milionu dinarů. Ve vývozu bosenském zaujímá dřevo první místo, dobytek druhé: vyvezeno roku 1906 dříví celého i poloobrobeného za 33·7 milionů korun, dobytka za 20·3 milionů korun.

Drah železných má Bosna 1028 *km*, ale jen 120 *km* jest normální šířky, ostatní jsou úzkokolejné (76 *cm*), tak že připojení k ostatní říši jest nemožno, dlužno přesedat a zboží předělávat. Na dráhy učiněno 100 mil. státních dluhů. Na jiné věci vydluženo 24 mil. K. Má tedy Bosna už 124 mil. korun dluhu a platí z něho 7·2 mil. ročně úrokův a amortisace. Rozpočet zemský dosahuje skoro 70 mil. K. V Sarajevě jsou dvě banky, jedna „státní hypoteční", druhá zemská. Vídeňská Unionka má tam filiálku; spořitelen jest 10, úvěrních družstev 11.

Otázka „kmetská" stále ještě není vyřízena. Část sedláků bosenských je totiž ještě v poměru nevolnicko-nájemném u bývalých mohamedanských beguv a platí jim třetinu všeho výnosu jako nájemné. V letoších delegacích správce Bosny slíbil, že země bude hleděti pozvolna usnadniti výkup nevolných sedláků, kteří i vlastními silami rok co rok po něčem se vykupují. Najednou celý výkup nehodlá provésti, protože země nemá tolik finanční síly k tomu, a bojí se, že by tak veliký úvěr najednou (na 100 mil. K) přišel velmi draho, tak že by výkup přišel kmetům vysoko. Roku 1905 vykoupilo se samo 800 kmetů, roku 1906 900 kmetů a vloni dokonce 1200 kmetů. Zlepšením hospodářské síly bude se tento počet stupňovati prý sám sebou. Jen že i kdyby dostoupil v dohledné době 3000 případů ročně, trval by výkup 20—30 let!

S právního stanoviska samu annexi posuzuje berlínská „Juristen-Zeitung" jako libovolný a násilnický akt se strany Rakouska. Rakousko mělo žádat o svolení k annexi ty mocnosti, od nichž dostalo mandát k okkupaci a dobrovolnou dohodou s Tureckem otázku vyřídit, na to by beztoho nebyl nikdo pomyslil, aby byl Rakousku zásluhu o země ty upřel. Tak však prý dala zase jedna veliká říše špatný příklad světu, řídíc se zásadou, že síla jde před právem. Když Bulharsko prý provedlo násilný kousek prohlášením své nezávislosti a odmítnutím všech nároků Turecka (na výkupné) a zabralo beze všeho orientální dráhu, možno na to pohlížeti, jako na čin nepatrného polovyvinutého státu, který se pokouší o mnoho, aby aspoň něco mu prošlo.

Jiná právní otázka jest, kam Bosna státoprávně bude připojena. Naše říše sestává ze dvou polovin, a v ústavě její pro třetí člen není místa. Ke které polovice Bosnu připojit? Právo si na ni činí Uhry, že králové uherští nad Bosnou chvilkami vládli dle jména v 13., 14. a 15. věku. Z téhož důvodu si na ni činí právo i Charvatsko.

Toto právo sesíleno i jednotou národní. Konečně by Rakousko mělo totéž právo jménem Dalmacie. Jen že Dalmacie podle historického práva sama náleží k Charvatsku. Za zmínku stojí, že po zabrání Bosny od Turků poslední královna bosenská Kateřina svou říši odkázala v závěti své papeži a jeho právoplatným nástupcům (1478). Srbsko domáhá se Bosny týmže historickým právem a právem národní jednoty. Charvatská koalice žádá, ať obyvatelstvo Bosny samo rozhodne jak o annexi tak i o tom, ke komu chce býti připojeno. Charvatské národní strany vidí, že by za té příležitosti mohlo se splniti dávné jejich přání a Charvatsko se Slavonií, Dalmacií, Bosnou a Hercegovinou mohlo se státi jedním celkem a třetím ve spolku rakouském, vedle Uher. A takovéto rozluštění by bylo nejpřiměřenější a jistě všem Slovanům nejmilejší. Jen že Maďaři jsou příliš silni, tak že nějakou závislost zemí jihoslovanských si uhájí. Ale už sami by o to dbali, aby spojení to nebylo příliš těsné, protože podle svého ovládati území 106.187 km^2 s obyvatelstvem přes $4\frac{1}{2}$ mil. a pravděpodobně co nevidět pět milionů silným, jež z 92% jest úplně slovanské, a tedy jim nepřátelské, sotva by chtěli a mohli. Sklesliť by pak početně ve všem obyvatelstvu na pouhých 35%, a to jest už nad známé umění jejich, takové menšině pomoci k nadvládě a nadpráví na většinou 65procentovou!

*

Letoší delegace usnášejí se o společném rozpočtu na rok 1909 celkem 414 mil. korun, z čehož na vojsko připadá 396 mil. korun. Na letoší rok byl vojenský rozpočet 381, na loňský rok 363 mil. K. Suma veliká sic, ale vídeňská „Reichswehr" ohražuje se proti tomu, aby obnos ten byl považován za nepřiměřený a přemrštěný. Rakousko jest daleko za jinými státy se svým vojenským nákladem. Tak vypadá v Anglii na jednoho obyvatele vojenského nákladu (i s námořní mocí) 34 korun ročně, ve Francii 28 K, v Německu 26 K, ve Spojených Státech 23 K, v Italii 12 K, v Rusku 8·7 K a v Rakousku o něco méně: 8·6 korun.

Celý obnos společný 414 mil. korun uhražuje se nejdřív celním výnosem, jenž započítán netto na 151 mil. K, zbytek 263 mil. K padá na obě polovice, a to na Rakousko 164 mil., na Uhersko 99 mil. K. Tedy v Uhrách na hlavu pouze 5·2 K, u nás pak 6 korun.

*

Selská svépomoc na poli úvěrním zdvihá se v Rusku poslední dvě tři léta velmi rychle. Od té doby (1904), co vydány vzorné stanovy pro družstva po způsobu německých rolnických úvěrních družstev sestavená, vznikají tyto drobné venkovské spolky velmi rychle. Ohlášeno jich do 1. (14.) září 1908 celkem 2830, a skutečně tou dobou působilo jich 2339. Kromě těch působilo: 1670 záložensko-spořitelních spolků, 45 zemských pokladen a obecních selských pokladen 4600. Celkem tedy na 8654 ústavův. I takto ještě padá jeden ústav teprv až na 15.000 duší selského obyvatelstva. Pravděpodobně v Evropě as na 8—10 tisíc, za to v Asii na hrozné statisíce jeden!

Rozhled socialní.

Roku 1900 založena v Paříži na výstavě mezinárodní společnost pro ochranu dělnictva. Své sídlo zvolila si ve Švycařích, kdež také jest ústřední výbor a předsednictvo. V jednotlivých státech má své odbory. Nejsilnější odbor jest v Němcích. Proto také z pěti sjezdů, jež po dvou letech se opakují, jeden pořádán v Německu v Kolíně, a to hned roku 1902 po Paříži (II.). Ale sjezdy roku 1904, 1906 a 1908 všecky konány už jen na mezinárodní půdě ve Švycarech. Letoší v Lucerně od 27. do 30. září. Bylo zastoupeno úředně 17 států, mezi nimi i papežská kurie. Z evropských států nesúčastnily se Anglie(!), Rusko, Balkanský a Pyrenejský poloostrov. Ze zámoří přítomni byli zástupci Spojených Států. Rusko a Japonsko vyslalo hosty, Anglie a Španělsko vyslaly zástupce odborův. Odborů zastoupeno bylo 12. Z Rakouska úředním zástupcem byl sekční šéf Dr. Mataja, z odboru bylo osm samých vídeňských socialně-politických (většinou liberálních a socialně-demokratických) činitelů. Je to velikou chybou, že jiné kruhy a strany a jiné národy kromě Němců nevšímají si této tak důležité společnosti a jejích odborův a jejích sjezdů! Sjezd lucernský byl i tentokrát opravdovým mezinárodním parlamentem socialně-politickým. Společnost tato není také jen debatní a poradní skupinou sociologů. Je sborem jaksi zákonodárným. Letoší sjezd mohl s radostí konstatovati výsledek svých prací, o němž svědčí ochranné zákony r. 1904 navržené a během těch 4 let od většiny evropských států přijaté: totiž zákaz noční práce žen a zákaz výroby sirkové z bílého a žlutého fosforu. Porady konaly se v pěti komisích. První měla správní věci společnosti uloženy. Druhá jednala o jedech ve výrobě a o nemoci „caissonové" (nevolnost při práci v potápěcím zvonu při stavbách v řekách a přístavech). Třetí komise radila se o práci podomácké a dětské; čtvrtá o maximalním dnu pracovním a o provedení přijatých zákonův ochranných; pátá konečně o mezinárodním pojištění úrazovém.

Vypracovány v komisích návrhy nových pěti ochranných zákonů, totiž možný obsah mezinárodní ochrany ustanoven: 1. Pro zákaz noční práce mladistvých dělníků vyhradil si ústřední výbor se spolkovou vládou švycarskou pozvati vlády k poradě. Za naléhání Francie a Spojených Státův usneseno žádat takovýto objem zákazu: noční práce mladých dělníků do 18 let věku budiž všeobecně zakázána. Absolutně zakazuje se všeliká noční práce dělníků do 14 let, po případě do konce školní povinnosti. Dělníci od 14 do 18 let smějí býti v noci zaměstnáváni jen v těchto případech: když se práce musí za dne přerušit z vyšší moci; při zpracování látek, jež se snadno kazí; ve skelných hutích k odebírání skelné masy z pecí, jen pokud potřebný dorost pro hutě se tím nepřekračuje; v železných hutích smějí až po 16 roce použiti býti dělníci k noční práci výpomocné. V prodejnách, hostincích, kavárnách se práce noční zcela zakazuje (do 18 let). Noční klid má trvati 11 hodin a v dobu od 10 večer do 5 do rána nesmí pracovní doba zasahovat.

Dozor živnostenský třeba přísně provádět. Noční práce mladistvých dělníků vždy se musí považovati za zlozvyk a zneužití.

Při poradách o tomto usnesení rakouští a němečtí zástupci dělali brzdaře proti Francouzům a Američanům.

O práci dítek přijato: ať jest každá výdělečná práce pro ně zakázána, a to jak pro cizí tak pro svoje. V zemědělství však jen pro cizí. Zákaz se vztahuje na celou dobu povinnosti školní. V průmysle smí být až od 14 roku, v zemědělství od 13 roku zaměstnávána.

O maximalním dnu usneseno: zaveden budiž pro ženy podléhající bernské konvenci 10hodinný a smí se zavésti postupně. Pro textilníky postupně zaveden buď 10hodinný. Pro horníky dole pracující osmihodinný. O hutích, válcovnách a sklárnách zatím nic neusneseno. Třeba ještě konati studie.

Nerozhodné a rozpačité jest rovněž usnesení o podomácké práci. Poukazuje se na usnesení sjezdu z roku 1904. Tehdy radil zavésti registraci dělníků, provésti u nich ochranu a pojišťování jak u ostatních zavedena, zřizovati družstva nákupcův a pod. Teď jest náhledu toho, že každý druh podomácké práce třeba jinak upravit. Doporučuje organisaci dělníků, tarifní smlouvy, soudní stíhání všech vyděračných případů, mzdové úřady, zavedení minimalní mzdy a pod. — Nejhotovější návrhy jsou tedy o práci dítek a mladistvých dělníků, které ostatně už i roku 1904 projednávány byly.

O mezinárodním úrazovém odškodnění přijaty tyto zásady: Cizinci při úrazu pracovním ať požívají téhož práva co domácí. Při zaměstnání průjezdném platí zákon té země, kde má závod své sídlo. Dokumenty potřebné k výkazům pro cizí dělníky nepodléhají nijakým jiným poplatkům, než co u domácích dělníků. Státy, které nemají zařízeno ani pojištění ani odškodnění úrazové, ať co nejdříve své zákonodárství v tom ohledu doplní.

Toto mezinárodní úrazové odškodnění projednáváno také obšírně na VIII. mezinárodním sjezdě pro socialní pojišťování, jenž konán počátkem října v Římě. Na tomto sjezdě důkladně projednáván též úkol lékaře při dělnickém pojištění. Žádány pro lékaře zvláštní kursy socialní hygieny a socialní ochrany. Lékaři dělničtí jakožto odborníci měli by býti zvláštními úředníky ustanovovanými výhradně pro otázky s pojištěním souvisící.

*

Lékaři z Prahy a okolí vydali provolání k dělníkům, dovolávajíce se po nich uznání pro lékařskou práci a žádajíce, aby nátlakem na správy nemocenských pokladen pomohli prorazit požadavky lékařů stran nemocenské služby (volný výběr lékaře, určení honoráře od lékařské komory a ne od nemocenské pokladny, volnost v předpisování léků). Všecky tyto věci že týkají se také i zájmu dělníků a vlastního blaha jejich.

*

Křesťansko-socialní odborový svaz německý a celého Rakouska svolává první svůj sjezd na počátek příštího roku do Vídně. Ve svazu

sdruženo jest 14 odborův a jednota nepolitických dělnických spolků. Na 500 členův určen jeden delegát, tak že bude přes 80 delegátů.

*

Na sjezdu německého spolku proti obchodu s děvčaty ve Vratislavi stěžováno si velmi na Rakousko a úřady jeho. Sjezd položen prý právě do Vratislavě, aby též Rakousko naň mělo blízko a mohlo se ho súčastnit, ale z Rakouska nepřišel nikdo. Jedna z řečnic vyličovala, jak zvláště v Haliči ohromné procento židovských děvčat propadá prostituci z bídy a z nedostatku práce. Řečnice založila na své cestě po Haliči osm ochranných odborův, ale úřady ve Vídni přijaly tyto odbory s nevolí a jen dva se udržely, lvovský a černovský. Spolek k zabraňování obchodu s děvčaty věnoval na Halič poslední rok dva miliony marek! Také jeden řečník pravil, že je to hanba, že říše s Německem sousedící tak málo dbá na tento zlořád a její úřady že nejsou nic nápomocny v boji proti němu! — Nejen to že nepomáhají v boji — doma bývají podezřívány dokonce, že tomuto obchodu napomáhají a nejeden škandální process soudní to už také dokázal. A v Uhrách je to ještě horší. Tam svádění, kuplířství, lstivý a násilný prodej děvčat není vůbec zločinem, ale jen přestupkem!

*

Zvláštní socialní boj zaveden na západě Evropy v tak zvaných „nákupních ligách“, které sdružují spotřebce zboží k tomu cíli, aby dbali nejen na obchodní solidnost a jakost zboží, ale i na způsob jeho výroby. Ligy vedou „bílé zápisy“, to je seznamy těch firem a továren, které vyhovují socialním slušným podmínkám práce. Zatím se tyto ligy šíří mezi samými dělníky, kteří v nich mají dobrou pomocnou zbraň bojovnou za zlepšení svého postavení. Toto hnutí nazváno také „label“ ve Francii, Anglii a Americe. V Americe dělnické konsumy a ligy nákupní v zásadě odmítají zboží podomácku vyrobené. Nedávno (koncem září) konán mezinárodní sjezd těchto lig nákupních v Ženevě. Zastoupeno bylo osm západoevropských státův (i s Italií a Španělskem) a Spojené Státy severní Ameriky. Sjezd probíral různé druhy zboží, jež přicházejí do mezinárodního obchodu a vyšetřoval podmínky výroby jeho. Usneseno v tom ohledu na příklad, aby velkonákupní firmy kakaové vymohly slušnější podmínky pracovní na ostrovech St. Thoma a Principe, prý poměry v plantážích jsou zrovna otrocké. Výrobky domácké práce neodsouzeny všeobecně, ale usneseno organisací podomáckých dělníkův i v tomto směru působiti.

*

Známý rusko-anglický filosof Petr Kropotkin v knize své nedávno vydané a hned i do němčiny přeložené („Gegenseitige Hilfe in der Entwickelung“, Vzájemná pomoc ve vývoji, Lipsko) potírá dnešní běžnou nauku přírodovědců, biologů, historikův a socialistů, že boj o život, válka všech proti všem jest přírodním zákonem a v tento zákon že vložen hlavní činitel vývojový. Je to hrubý omyl a omyl jdoucí proti všem zkušenostem a proti celé historii lidstva i proti samé přírodě. Není žádného takového zákona, to, co se zdá zákonem, není

leč porušením řádu přírodního. Princip vývojový neleží ve „struggle for life“ v boji o život, ale ve vzájemné pomoci jednotlivců. Všude v přírodě vidíme pokrok jen tam se rozvíjeti, kde tato vzájemnost se objeví a zakotví. Kde ochabuje, nastává úpadek. Petr Kropotkin jako filosof anarchismu dochází takto k divným koncům odporučuje vzájemnost a sdružování. Ale odporučuje volné sdružování se vší prudkostí obrací se proti nucenému sdružení, proti státu, a tak na konec zůstává si nedůsledně důsledným!

*

V londýnské „Socialist Review“ rozebírá Dr. Lionel Tayler otázku služebnickou (The servantless home = domácnost bez služebnictva). Praví, že celý kulturní vývoj náš spěje k tomu, abychom poznenáhla svou domácnost obmezovali, aby výpomoc cizích osob stala se zbytečnou. Citlivost rodinná a úzkostlivost ve výchovu staví rodinu stále na výlučnější stanovisko. Rodina se víc a více v sebe uzavírá. A také ve služebnictvu zavládá mínění, že závislost jeho a jeho služba rodinná jest něčím pokořujícím. Tak jako pominulo otroctví a dnes je návrat jeho v naší kultuře nemožný, tak pomine i domácí obsluha. Domy budou se stavět jen rodinné, co nejmenší, aby cizí najaté obsluhy nepotřebovaly. Život v rodinách stane se co nejjednodušší. Sídla velmožů, hromadění statků, pozemků, dvory, zámky, paláce to všechno se prostě z toho důvodu přežije, že vlastník jejich nebude moci sám všeho toho udržeti svou vlastní péčí a obsluhy k sobě nedostane. Bude myslitelno, že dvě rodiny navzájem si vypomohou, ale to bude přátelská služba, jakou i dnes buď mezi příbuznými nebo mezi sousedy shledáváme. Za to ovšem život průmyslový, živnosti a obchod nahradí mnohé, co dnes konalo služebnictvo. Autor počítá, že pak odpadne i možnost zužiti nějaký veliký důchod roční. Nebude ho nač vynaložiti, neboť na ukojení individuálních, osobních potřeb postačí navrchovato nejvýš 6000 až 12.000 korun. Více ani nebude možno utratit. Proto vývoj k socialismu podle něho bere se sesílením individualismu. A individualismus zase sesiluje se odlučováním a usoukroměním monogamického domácího života. Tedy právě opačnou cestou, než jakou mu dávali maršrutu němečtí socialističtí utopisté a po nich náš stádový socialismus.

Školství.

Od nového ročníku zavedly si „Pedagogické Rozhledy“ pražské náboženskou rubriku. Pro orgán z „Dědictví Komenského“ vydávaný po 21 letech dosti pozdě. A nová tato „náboženská výchova“ slouží k tomu, aby dokazovala, že náboženství patří ven ze školy. Ovšem oni omezují: ne náboženství vůbec, ale konfessionelní církevní náboženství. Jinak i křesťanství vůbec i Krista a evangelium přece ještě připouštějí jako výchovný předmět, ba jako velmi silně výchovný. Dva autoři rubriky této E. Havelka a St. Klíma kritisují dnešní „učení náboženské“. Některé z těch vad má, jež mu vytýkají a sami jsme se už na ně bezpočtukrát napoukazovali. Ale proto není přece prokázáno, že konfessionelní vyučování odvrací od náboženství a nábožnosti a znechucuje je. Kdyby se pro nějaké methodické neb i věcné vady mělo hned vyučování zavrhovati, to by se i té „moderní“ škole a jejím pánum učitelům po šlacích zle vedlo! Tedy jen více logiky! To vše, co E. Havelka vytýká, spíše se hodí na rodinný a lidový výchov náboženský, který má své způsoby a nezpůsoby. Ale nemůže se vytknouti intelligentnímu učiteli náboženství. Formulky, katechismus, učení nazpaměť, nucení k výkonům náboženským, to všechno jest „od zlého“ pro ně. Oni si představují náboženskou nauku jakožto něco volného ve způsobě básnictví a básnění. Obsah jest vedlejší, účinek, impresse hlavní. To jest názor dnešního protestantského modernismu. Ani katolíci ani evangelíci ani jakákoliv jiná sekta, pokud jest opravdu náboženskou skupinou, nemůže k tomuto názoru se přidati. Ať už se náboženství podává a přednáší jakkoli, ať se učí nazpaměť nebo neučí, ale učitel a vychovatel náboženský musí míti nějakou osnovu. A ježto se jedná o školu jednotnou v našem státě, přirozeně že si tu osnovu nebude dělat sám, ale že bude pro všecky stejná a přijde svrchu. Neboť má-li býti náboženství výchovným předmětem, musí býti soustavou. Bezsoustavný předmět nemůže býti výchovným. A jakmile soustava a osnova, pak už budou a i knihy a i sem tam přijde nějaké memorování. A má tu osnovu dělat stát? Dělat ji stejnou pro všecky? S tím zatím dnes by obyvatelstvo ať té ať oné konfesse nebylo srozuměno. Ale pro školu odloučenou od církve, jakou chtějí „Pedagog. Rozhledy“, by to bylo zcela v pořádku a jedině možné.

Dnes v konfessionelní škole (vlastně interkonfessionelní, ale ona prý jest všude jen katolickou) přicházejí prý takové případy, že rodiče nevěřící musejí své dítě dát vyučovati tomu, od čeho sami odpadli, a tak prý na př. básník, jenž napsal knihu o „Jedu z Judaey“, musí tomuto jedu své dítě vyučovat, protože ho vyučuje sám soukromě, a podle předpisu musí míti dítě též známku a zkoušku z katolického náboženství! Nešťastný katecheta, ale nešťastnější dítě! Toto nucení však je zcela v pořádku. Dotyčný otec, který proti své vůli musil cvičit dítě v náboženství, zajišťuje mu takto pro celý život něco, co je bude pojiti s většinou obyvatelstva. Ať si pak jednou také samo vybere co

chce. Ale bylo by jistě socialně nemoudré od toho otce stavět své dítě mimo idey a mimo kulturu většiny! Tímto odloučením od většiny připravil by mu přirozeně mnoho trpkých chvilek, zvláště za věku družné mladosti, kdy právě dítkám tolik radosti připravují církevní obřady a slavnosti, tak že zdají se jako schválně jen pro vymyšleny a zavedeny.

*

Otázkou „koedukace“ hnuto bylo letos v obou sněmech našich. Na českém podán návrh na dovolení, aby hoši i dívky směly býti přijímány do měšťanské školy, kde jest jen jedna. Tím by se ovšem musil změnit říšský zákon o školách měšťanských. Na moravském sněmu přimlouval se za totéž poslanec katolicko-národní (Tomáš Šilinger). Také mezi navrhovateli českými byl kněz (agrární poslanec Vacek). Dosud koedukace byla právě z konservativních stran a z kněžské především zamítána. Oba případy jsou ostatně koedukace z nouze a jen výjimkou. Církev sama ostatně zná jen koedukaci ve svém oboru. Teprve moderní vychovatelství tuto otázku přineslo a pravděpodobně rozhodně proti koedukaci, ne-li zrovna z mravných a výchovných důvodův, ale z praktických.

*

V „Ženské Revue“ nějaký Artuš Drtil výkřikem „My mladí muži“ obviňuje ze vší nemravnosti, v níž bředne dnešní intelligence (studentstvo) — studenti tvoří 41% všech pohlavně nakažených, ale jen 6% v obyvatelstvu nad 14 let! — jen a jenom zvrácený výchov. Ale snad těch lidí, co studentstvo svádějí? I nikoliv, všechny ty, co čistotu jim hlásali a je od neřesti odváděli! Totiž „oddělování výchovu dle pohlaví, příkré zpovědní anathema (!) na hříchy krve, zakazující, ale ne vysvětlující, jsou oním dusným pařeništěm, kde klíčí první hříchy zla! Stud jest jistě člověku vrozen (moderní praví, že nikoliv! red.), ale jeho násilné natahování na skřipec morálky po celou dobu mládí potrhá všechny jemnější svazy organismu, ztupí citovou intensitu, a poněvadž není posilováno důvody rozumovými, musí skončiti úplným převrhnutím v laxnost a perversi! Jaké jsme to měli učitele, my mladí muži!“ Nikoliv, učitelé tím nejsou vinni, ani ti církevní ani ti světští! I kdyby byli všemožně vysvětlovali a rozumovými důvody podkládali a nic, pranic neanathemisovali — vy mladí muži byste byli své učitele vyslechli, v duchu jim dali za pravdu, ale při dnešní bezuzdnosti vašeho i veřejného života přece jen došli zase tam, kde jste!

*

Dne 15. října otevřena slavnostně též ve Lvově „studentská dílna“, kdež studující budou moci ve volný čas zabývati se pracemi technickými všeho druhu. Chtějí tak studentům dodati rozhledu a zručnosti v životě, spolu je nabádati k tělesné práci a odváděti od nedovolených zábav.

Moskevská společnost zavedla vesské gymnasium nedaleko pod Moskvou. Cosi jako volná lidová škola. Ale nemají-li ze žáků býti úředníci, pak potřebují jiného vzdělání než gymnasijního.

V Maglódě pod Peští měli Slováci církevní školu evangelickou. Ale vyučovalo se v ní maďarsky. Obrátili se teď na církevní vrchnost, aby jim školu proměnila ve slovenskou. Ale podle nového zákona to nejde, ten nařizuje, že v té škole, kde jazyk maďarský už zaveden jest, nesmí se nikdy zrušiti! Radí jim tedy „Slov. Týžd." toto: ať vyšetří, jak byla maďarština zavedena do školy. Zda usnesením obecním či pouze vpašována učitelem nebo pastorem; jestli toto, ať žádají odstranění tohoto zlořádu a obnovu původního usnesení církevní obce. A jestli obec tu chybu udělala, že zavedla maďarštinu, pak nezbude nic nežli školu nynější zrušiti a za rok dva zaříditi novou církevní školu s vyučovací řečí slovenskou.

*

Počátkem září konal italský spolek učitelský „Niccolò Tommaseo" sjezd v Benátkách. Sjezd sám nebyl tak památný, jako spolek sám jest památný. Není tomu dávno, co dva věhlasní pedagogové učitelé Carcano a Zanoni vyzvali kollegy své k seřadění se proti spolku „Unione nazionale dei Maestri" (národní spolek učitelů), ježto spolek tento veplul úplně v proud socialisticko-pokrokový. A ihned přihlásily se řady učitelů nesouhlasných se směrem tím a dnes čítá spolek na 20.000 členů katolíků. Vloni už spolek mohl pořádati první svůj sjezd v Miláně a letos ještě skvělejší konán v Benátkách.

*

Koncem září konán v Londýně mezinárodní sjezd pro mravní výchov. Byl velmi hojně obeslán ze všech národů, nejslavnější pedagogové na něm byli zastoupení. Také český svaz učitelů vyslal své zástupce. Úředním zástupcem Uher byl křesťansko-socialní vůdce Dr. Gießwein. Anglické noviny nazývají jej nejpamátnějším sjezdem mezinárodním od světového kongresu mezináboženského v Chicagu. Referátu bylo velmi mnoho, pracováno v sekcích. Práce nesly se směrem vesměs vážným, jak u anglických vychovatelů je zvykem. Sekce, která obírala se poměrem mravního výchovu k náboženskému, naše pokrokové návštěvníky, byli-li v ní, jistě překvapila. Referent anglický líčící zásady nové bezkonfessionelní státní školy pravil, že anglická nová škola není beznáboženská, ale bezkonfessijní. Probírá jen to a takového ducha náboženského štípí, aby žádného vyznání neurazila a všechna vyznání aby na ní mohla budovati dále. Ale duchem náboženským jest prosyceno jinak všecko vyučování. V sekci této hájili anglikánští i katoličtí duchovní (jesuité) nutnost, aby mravnost založena byla na náboženství. Dělničtí angličtí zástupci a francouzští zástupci hlavně to byli, co se ještě nejvíce blížili ideálu naší rvavé a štvavé „volné školy".

*

V německé encyklopedii pedagogiky vydavatel W. Rein mluvě o Herbartovi táže se novotářů: Musí každý začínati znova a není správnější v začaté práci na položeném základě pokračovati? Musí každý naplněn býti ješitností, aby jen byl považován za originalního myslitele? Neměl by se spokojiti tím, že v dlouhém řetěze práce bude uznán za nezbytný článek?

Je prostě směšným, jak i u nás často čteme, že vychovatelství teprve teď stává se vědou a v téže rozpravě hned vychvalovati Komenského, Herbarta atd. atd. Tím, že na př. vychovatelství stalo se předmětem universitním, není ještě mnoho řečeno; všechno záleží na lidech, a tu ovšem vykazuje nám minulost dobré vzory, jichž bylo lépe následovati nežli s jich pohrdáním dávati se pořád do nových hokus-pokusů, které vedly jen ke zmatkům a nekázni mezi mládeží, tak že nynější škola musí mlčeti k trpké výtce, že nevychovává, ačkoliv se o „vědeckém" vychovatelství tolik píše a mluví.

*

Školy pro ošetřovatelky nemocných, zavedené v Anglii a v Americe, mají se státi vzory škol takových na pevnině, v Německu a snad i u nás. V Prusku předepsána již státní zkouška, která předpokládá, že zkoušenka súčastnila se s prospěchem rok učebního běhu při nemocniční škole státem uznané. V Anglii miss Nightingale, zakladatelka moderního ošetřovatelství, žádá učení pětiletého, v nejlepších školách amerických je tříleté. Mnichovský prof. Dr. Friedr. Müller rozepisuje se o tom (Deutsche Revue 1908, 9) žádá učení aspoň dvouletého, avšak nelze ubrániti se pochybnosti, zda žačka celou tu spoustu učiva (všechna odvětví lékařství, hospodářství a kuchařství a p.) za tu dobu zmůže, zvláště má-li škola taková přístupna býti ne pouze jako v Americe damám se vzděláním asi středoškolským, nýbrž i děvčatům z obecné školy.[1])

U nás někteří lékaři místo co by střízlivě o těchto a podobných věcech uvažovali, nevědí nic chytřejšího než — než nadávati jeptiškám řádovým. Správně podotýká Müller, že ony požadavky dostatečného vzdělání nutno činiti též vůči řádům, ale hned upozorňuje, že náboženství jest ženě nejpevnější oporou v možných nebezpečích, nezatajuje ostatně, že ani katolické řády ani protestantské diakonisky nevystačí rostoucí potřebě a že bude nezbytně třeba povolání to otevříti jakési volné soutěži též takových ošetřovatelek, jež — ovšem opatřeny přiměřenou mravní silou a láskou k povolání tomu — nepotřebují přece zříkati se svazků rodinných ani všech výhod společenského života, jako slušných zábav, i když podrobeny jsou přísné kázni doma i vně. A zkušenosti pak rozhodnou — dosud rozhodovaly a rozhodují pořád celkem ve prospěch ošetřovatelek řádových, i když dokázáno, že mezi nimi nebyly všechny dobré, jako dokázáno, že mezi neřeholními bylo a jest mnoho velmi dobrých. Právě ti lékaři však, již nejvíce na sestry řádové láteří, sotva budou mezi nejlepšími vštěpovateli této mravní síly a opravdovosti u ošetřovatelek jim svěřených!

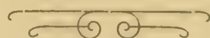
---

[1]) Zajímavo jest, co uvádí Dr. M. dle miss Mary S. Gilmour, představené ošetřovatelské školy v New-Yorku, o bytech ošetřovatelek. Dříve meškávaly ve společných spárnách, nyní pokud možno po jedné, po dvou ve zdravých, slunných, prostě zařízených světničkách, aby prý se také mohly někdy po chuti vyplakati, což prý velice jde k duhu přepracovaným čivům, ač se stydíme to přiznati. »That single room does more to stiffen the moral backbone than all the precepts of the three-year's course.« (Vlastní pokojík prý lépe dovede mravní páteř napřímiti než veškery příkazy kursu.)

Ročník XXV. Číslo 12.

HLÍDKA.

Nově nalezené aramejské papyry a jejich význam pro biblické studium Starého Zákona.

Podává prof. DR. JAN HEJČL.

Vědecká kořist z listin našich.

I. Pro dějiny.

1. Jest jisto, že židé tvořili již v 6. století před Kristem v Elefantině značnou kolonii. Pravíť nám listiny I a II., že tu měli židé svatyni vystavěnou již za panování králův egyptských, kterou Kambyses, když (roku 525) vtrhl do Egypta, nalezl již vystavěnou.[1]) Měli-li však židé zde vlastní svatyni, musila zde býti též četná kolonie jejich.

Kdy však, odkud a z jakých pohnutek se židé sem přistěhovali? Již po dobytí Jerusalema (roku 588) a jmenovitě po úkladné vraždě Godoliáše, babylonského to místodržitele v Judsku, vystěhovalo se množství chudých židů do Egypta (Jer. 43) a usadili se nejen v Dolním, nýbrž i v Horním Egyptě, tak že Jeremiáš (44, 1) mohl mluviti „ke všem židům, kteří bydlí v zemi egyptské, bydlíce v Magdalu a v Tafnis[2]) a v Memfis[3]) a v zemi Patures."[4]) Možná, že někteří z těchto uprchlíků rozmnožili též kolonii v Elefantině. Pravím rozmnožili, neboť počátky její dlužno hledati v minulosti starší.

[1]) Byla tedy svatyně tato starší nežli chrám Zorobabelův, který byl dokončen teprve roku 516!

[2]) Město v Egyptě Dolním.

[3]) V Egyptě Středním.

[4]) Pathures je slovo egyptské p³ t³ rs'j = země jižní — Horní Egypt — Thebais. Viz *Vigouroux*, Dictionnaire de la Bible. V. sl. 225.

(Pseudo-)Aristeáš píše, že prý „mnoho židů již před panstvím perským bylo posláno Psammetichovi na pomoc na jeho výpravě proti králi ethiopskému.“[1]) Psammetich, o němž se tuto mluví, jest P. I. (594—588). Že lze tuto zprávu Aristeášovu bráti vážně, dosvědčují tak zvané „nápisy žoldnéřské“, nalezené v Abu-Simbelu (= Ibsambul) v Nubii na 20° 5′ severní šířky a obsahující jména židů, kteří se výpravy proti králi ethiopskému s Psammetichem skutečně súčastnili.[2]) Dle těchto pramenů položili základ ke kolonii židovské v Elefantině židovští žoldnéři.[3]) Jest však dosti pravdě podobno, že předchůdce Psammetichův, král Nechao (610 – 595), když byl krále Josiáše (639 až 608) u Megiddo roku 608 porazil (4 Král. 23; 2 Paral. 35), též větší počet židů přesadil do Egypta[4]) a snad i do Jebu; mezi nimi byli asi židé nejen z království Josiášova, nýbrž též z území bývalého království israelského, nyní již pomícháni se živly cizími, přišedšími z Assyrie.

2. Dosud byly známy židovské chrámy jen jerusalemský, leontopolský a — počítáme-li Samarity k židům — chrám, postavený na hoře Garizim. Z papyrův aramejských, o nichž jsme jednali, jest však nade vší pochybnost jasno, že měli židé elefantinští též svůj chrám, který nazývají sami אגורא. Tato „agora“ nemůže znamenati na našem místě snad jen synagogu, nýbrž skutečný chrám s oltářem nebo snad se dvěma oltáři. Užívát se

a) v papyrech našich slova אגורא též o chrámech egyptských; jest však těžko si mysliti, že slovo אגורא znamená hned velkolepý chrám egyptský gigantských rozměrův a hned zase jen židovskou synagogu. (Srv I. 14.)

b) Dle líčení našich papyrů měla svatyně elefantinská patero portálů, sloupy z tesaných, patrně granitových balvanů, kryt z trámů cedrových, dovezených až z dálného Libanonu, dveře se otáčely na

---

1) § 13: »ἤδη μὲν καὶ πρότερον ἱκανῶν εἰσεληλυθότων σὺν τῷ Πέρσῃ, καὶ πρὸ τούτων ἑτέρων συμμαχιῶν ἐξαπεσταλμένων πρὸς τὸν τῶν Αἰθιόπων βασιλέα μάχεσθαι σὺν Ψαμμιτίχῳ.« *Swete,* »An Introduction to the Old Testament in Greek« Cambridge 1902, str. 521.

2) Corpus Inscriptionum Semiticarum, č. 111—113.

3) Pro doby pozdější máme již více dokladů pro to, že židé sloužívali ve vojsku egyptském. Srv. Aristeášův list (u Swete) § 13. a 35. Také z papyrův, uveřejněných Saycem-Cowleyem, vysvítá, že židé v Elefantině usedlí sloužili ve vojště egyptském. Netřeba však poznamenávati, že Elefantina byla blízko hranic egyptských a čilým střediskem obchodním, který zajisté přilákal sem ne jednoho žida aspoň v době pozdější.

4) O odvedení Joachaza, syna Josiášova, Nechaem do Egypta výslovně se Bible zmiňuje 4 Král. 23, 34.

bronzových veřejích, uvnitř byly misky zlaté a stříbrné a množství jiných drahocenných věcí (I. 9—13); tento popis však nutně žádá chrám a ne pouhou synagogu. Komu by tyto důvody nestačily, nechť uváží, že

c) delegát obce elefantinské nazývá v III. listině chrám, o který jde, „dům oltáře“, ano že

d) v I. 22. 25. 28 se připomínají výslovně různé druhy oběti, které byly přinášeny v chrámě onom. Byly-li zde přinášeny oběti, musil tu býti též oltář; a poněvadž se jmenuje zvláště kadidlo a zvláště jiné oběti, mohli bychom se právem domnívati, že zde byly dva oltáře, oltář kaditelný a oltář zápalný, podobně jako v chrámě jerusalemském.

Jakých rozměrů však byl chrám tento, jakých forem architektonických, zdali napodoboval bývalý chrám Šalomounův — měl-li tedy nádvoří, svatyni a nejsvětější (prázdné!) atd. — nebo zdali se podobal více typu chrámův egyptských, těžko jest nazatím rozhodnouti a třeba čekati, zdali nám přinesou nového světla do těchto problemů vykopávky v Elefantině.

3 Dle 2 Esdr. 1, 1 a 2, 1 byl Nehemiáš poslán do Judska „leta dvacátého Artaxerxa krále.“ Počítá autor 2 Esdr. na tomto místě roky panování Artaxerxa I (465—424) či II (405—362) a je tedy „dvacátý rok“ rok 444 nebo 385 před Kristem? Saulcy,[1]) Kaulen,[2]) Lagrange,[3]) Elhorst,[4]) Marquart[5]) a jiní zastávali náhled druhý, t. j. že Artaxerxes Nehemiášův jest A. II. Tak Kaulen n. u. m. píše: „Der im Buche Nehemias genannte Artaxerxes kann... nicht der erste, sondern nur einer der beiden spätern Könige dieses Namens gewesen sein. Da aber das 32. Jahr dieses Königs genannt wird, 13. 16. und da Artaxerxes III nur 21 Jahre regiert hat, so war es Artaxerxes II Mnemon.“

Naše listy — viz, co nahoře bylo řečeno o datování jich — náhled tento nadobro zamítají a za pravdu dávají náhledu většiny kritiků, že Nehemiášův Artaxerxes jest A. I. Důkaz je tak patrný, že sám Lagrange dřívější svůj náhled odvolává a obecný přijímá.[6])

[1]) Étude chronologique des livres d'Esdras et de Néhémie. Paris 1868, str. 41, 47. 84, 89.

[2]) Einleitung in die hl. Schrift... II. Teil. 4. Aufl. Freiburg 1899, str. 73.

[3]) Revue biblique, 1894, říjen.

[4]) Theologisch Tijdschrift, 1895, str. 93.

[5]) Fundamente israel. und jüd. Geschichte. Göttingen 1897, str. 31.

[6]) Revue biblique, 1908, str. 343: Il en resulte en effet d'abord d'une façon indiscutable que l'Artaxerxès de Néhémie est bien, comme le croyait la majorité de

4. Zasluhuje povšimnutí, že Elefantinští při druhé své akci pro znovuzřízení rozbořeného chrámu utíkají se k instanci, které při první své akci úplně pominuli — k místodržitelství samařskému, k synům Sanaballatovým. Jak vysvětlíme tento zjev, tím nápadnější, poněvadž Sanaballat byl úhlavním nepřítelem židů jerusalemských, největším odpůrcem stavby hradeb, a synové (či vnukové?) jeho sotva sledovali jinou politiku než otec jejich? Proč asi utíkají se Elefantinští k nepříteli židů jerusalemských, velekněze docela nyní pomíjejíce?

Zjev tento vysvětlíme nejsnáze, když stanovíme, že v době, kdy naši petenti píší, chrám na hoře Garizim buď již stál aneb aspoň stavěn byl a že Elefantinští o této stavbě zvěděli; utíkajíce se k místodržícím Samařska chtějí říci: Jako jste dovolili, ano podporovali stavbu chrámu na hoře Garizim, tak podporujte též novostavbu v městě našem.

Je sice pravda, že dle Josefa Flavia (Starož. VIII. 1—4; XI. 7, 2; XIV. 9, 1) chrám Samaritů postaven byl s dovolením Alexandra Velkého teprve roku 332. Ne bez důvodu však lze říci, že Josef zde omylem posunuje teprve do dob Alexandrových událost, která se sběhla již za Artaxerxa I.

Josef totiž vypravuje, že prvním veleknězem při samaritském chrámě byl Manasse, bratr jerusalemského velekněze Jadduy, syna Jehôchananova; Manasse prý pojal za manželku Nikaso, dceru perského místodržitele Sanaballata, a pro toto smíšené manželství byl prý z Jerusalema vyhnán.

Nehemiáš však (2 Esdr. 13, 28) vypravuje též, že zapudil od sebe jednoho ze synů Jojady, syna Eliasiba kněze nejvyššího, jenž byl zeť Sanaballata horonského.

Byli dva Sanaballatové, otec v době Nehemiášově (Neh. 13, 28) a vnuk (?) jeho v době Alexandra Velkého, o němž se zmiňuje Flavius? Uzavřeli dva členové rodu veleknězského smíšené manželství, jeden (vnuk Eliasibův Neh. 13, 28) s dcerou Sanaballata I a druhý (Manasse) s dcerou Sanaballata II? A byli tedy dva příbuzní pro podobný zločin z Jerusalema vypuzeni, jeden od Nehemiáše a druhý za dob Alexandrových? Sotva! Spíše se zdá, že byl jeden příslušník veleknězské rodiny od Nehemiáše z Jerusalema pro své smíšené manželství vypuzen, že uprchl k svému tchánovi Sanaballatovi, a ten že se postaral o to, aby byl veleknězem při chrámě, který pro něho a jeho poddané Samarity

critiques, Artaxerxès I. Je dois donc rétracter ici ce que j'ai dit en sens contraire. R. B. 1904 et 1905.

vystavěl. Josef Flavius vypravuje pak tuto událost sice věrně, chybuje však tím, že ji klade do dob pozdějších.

Tím podávají nám listiny naše nový příspěvek, kterým lze doložiti domněnku již dříve pronesenou, že totiž chrám samaritský na hoře Garizim nebyl postaven snad teprve za doby makedonsko-řecké, nýbrž již v dobách perských, v době Nehemiášově. (Viz Zschokke, Historia sacra, Vindobona 1903, str. 298 pozn. 2. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, III. 111—112.)

II. Pro literární kritiku.

Listiny naše prý potvrzují správnost hypothesy racionalistické Graf-Wellhausenovy o původě Pentateuchu. Nöldeke (n. u. m. str. 203) uzavírá z faktu, že Elefantinští domáhali se novostavby svého pobořeného chrámu roku 407 před Kristem, tedy v době po Nehemiášovi, že Pentateuch ve formě nám nyní známé nebyl ještě v 5. století před Kristem pro židy elefantinské žádnou známou autoritou. Proti této nelogické dedukci třeba však poznamenati:

1. I Wellhausenova škola uznává, že Dt., tedy součást Pentateuchu, bylo „vydáno“ již roku 621 za panování krále Josiáše, a právě Dt. zakazuje přinášeti oběti jinde než ve chrámě jerusalemském (12, 5 nn., 13 nn., 26 nn.). Jestliže však počátky kolonie židovské v Elefantině spadají do dob pojosiášských (viz nahoře), pak nelze mluviti, že by členové její byli stavěli chrám nevědouce, že zákonem dovoleno jest oběti přinášeti jen na místě jednom.

2. Jestliže tedy Elefantinští si postavili vlastní chrám, musili míti důvody, které považovali za dostatečné k tomu, aby stavbou touto neprohřešili se proti zákonu. Důvody tyto jsou na snadě: Zákon ukládal Israelitovi častou účast na bohoslužbě ve chrámě. Jak mohli však židé elefantinští podnikati dalekou a nákladnou cestu z jižního cípu Egypta do Jerusalema? Chtějíce přece svým náboženským povinnostem dostáti, nemohli nic rozumnějšího učiniti než postaviti si svůj vlastní chrám. Obětujíce kadidlo, různé druhy obětí, krvavé i nekrvavé, celopaly, spíše ukazují, že znají zákonodárství Pentateuchu o bohoslužbě a že ho chtí ve svém chrámě zachovávati! Je zcela na snadě rozeznávati mezi Palestinou a diasporou a říci, že v Palestině nesmí se stavěti kromě jerusalemského žádný chrám, v diaspoře však ano.

3. V polovici druhého století před Kristem (za panování krále Ptolomea VI [Filometora, 181—146]) Oniáš, syn Oniáše III velekněze vystavěl též v Egyptě nedaleko místa, zvaného Leontopolis, 180 honův

od města Memfis pro židy v Egyptě žijící chrám.[1]) Z tohoto faktu dávno známého neodvážil se však dosud žádný soudný kritik uzavírati, že židům egyptským anebo snad samému zakladateli nového chrámu Oniášovi v polovici druhého století před Kristem nebyl znám Pentateuch a jeho závaznost. Není-li tento závěr z existence chrámu Oniášova proti znalosti autority Pentateuchu dovolen, nesmí býti připuštěn ani onen závěr z existence chrámu v Elefantině.

Doslov.

Bible vypravuje, že králové perští sledovali politiku židům v celku příznivou: Kýros hned po nastoupení trůnu babylonského dává židům dovolení vrátiti se do vlasti a vystavěti chrám jerusalemský a podporuje účinně uskutečnění tohoto toužebného přání židův-exulantů. (1 Esdr. 1, 1 nn.; 4, 3; 5, 13 nn.; 6, 3 nn.) Darius obnovuje dekret Kýrův. (1 Esdr. 6, 6 nn.) Artaxerxes posílá Esdráše do Judska s velikými právy ve prospěch chrámu jerusalemského. (1 Esdr. 7, 11 nn.) Podobně podporoval Artaxerxes snahu Nehemiášovu, zbudovati městské zdi v Jerusalemě. (2 Esdr. 2.)

Listiny naše mluví též o smýšlení vlády perské židům příznivém. Kambyses přibyv do Egypta, pustošil chrámy bohův egyptských, chrámu židů v Elefantině se však nedotkl. Chrám tento mohl býti kněžími Chnûbovými rozbořen jen v době, kdy Aršâm opustil Egypt; za přítomnosti tohoto perského vladaře nemohla se židům v Elefantině ona bolestná křivda státi. Ve své tísni hledají podpory u perského vladaře v Jerusalemě, a když krok tento, patrně působením velekněze zůstal bez účinku, opětují svoji prosbu u téhož perského místodržícího a obracejí se též k perskému satrapovi, jenž spravuje Samařsko.

Poněvadž tedy listiny naše mluví po této stránce v úplném souhlasu s Biblí, můžeme říci, že tento nový nález aramejských papyrů jest novým svědkem pro historickou věrohodnost Bible.

[1]) *Jos. Flav.*, O válce žid. 1, 1, 1; 7, 10, 2 nn. Starož. 12, 9, 7; 13, 3, 1—2; 20, 10. Anglický archeolog Flinders-Petrie se domnívá (Hyksos and Israelitic Cities, str. 19—27), že našel staveniště tohoto chrámu na místě, které nyní sluje Tell el-Jehudîje (půl hodiny od stanice Chibîn el-Kamâtir, 32 *km* severně od Kahýry). Popis Flaviův se na místo, označené Flinders-Petriem, dobře hodí.

Z pamětí města Bystřice nad Pernštýnem.

Napsal JAN TENORA. (Č. d.)

Dědicem Václava Plesa byl již roku 1603 Zikmund Jan Ples Heřmanský ze Sloupna,[1]) jenž v závěti své z roku 1605 poručil, aby se panství bystřické prodalo. Zikmund Jan Ples, jenž pamatoval odkazy na stavbu nového kostela v Bystřici, na záduší sv. Vavřince, na školu, špitál, chudé a j., zemřel již roku 1606. Mocnými poručníky statku svého bystřického byl ustanovil Jana Jiřího Humpoleckého z Rybenska na Novém dvoře, písaře práva menšího zemského, a Matyáše Jelitovského z Jelitova a na mlýně v Komíně. Za nich aspoň jedna věc zase byla napravena; roku 1607 dne 2. července z Olomouce schválili obdarování Bystřických na záplatu ovsa lesního, tak aby neplatili vrchnosti za míru víc než 5 gr. a ani ovsa ssutého nebyli povinni dávati.[2]) O tom však, že byl roku 1607 zhotoven nový panský urbář, v němž nebylo všecko správně zaznamenáno, co k obci náleželo, Bystřičtí nevěděli.[3]) Zase jakoby si tehdy oddechli, odvažují se hájiti sebe: roku 1607 nechtěli dopustiti Matyáši Glověckému, osobě stavu rytířského, na purkrechtním domě v Bystřici vařiti pivo.[4])

Za pohnutých dob na Moravě roku 1608 položili se do Bystřice rejtaři, jichž obyvatelé zle zakoušeli. Vůdce jejich Čerklas Tilly přitáhl tam od Tišnova; psal z Bystřice 28. března, že je tam taková nouze a bída, že není možno, aby tam déle zůstali.[5]) Odtud hnuli se tedy k Šebetovu, kde byli ještě o velkonocích, ale zase chtěli prý se do Bystřice obrátiti. Proto psali Bystřickým z Brna mocní poručníci statku, aby nepřijímali rejtarů těch, kdyby k nim přijíti měli, jim nic nedávali, a tím se hájili, že prve od nich „na nejvýš vytráveni jsou.“[6])

Roku 1609 prodali poručníci statku bystřického jej Janu Čejkovi z Olbramovic na Polici, nejvyššímu písaři zemskému, za 24.300 zl. a statek mu postoupen v pondělí po neděli květné. Ale statek nebyl

---

[1]) Jemu, pánu svému, platili purkmistr a rada od soboty po sv. Trojici až do soboty po sv. Prokopu roku 1605 platu pobečovního ze 60 sudů (z každého po 9 gr.) 18 zl., od šesti sladů (po 6 gr.) 1 zl. 6 gr., z 12 věder vína vyšenkovaného (po 3 gr.) 1 zl. 6 gr., celkem 20 zl. 12 gr.

[2]) Příruční kniha privilejí města Bystřice.

[3]) Sbírka Bočkova č. 7595.

[4]) Tamže č. 7396, i list v archivě bystřickém.

[5]) Kníž. archiv mikulovský: historický archiv č. 158.

[6]) Sbírka Bočkova č. 7397, list datován v neděli velikonoční.

tehdy v celosti. Páni poručníci „pro obtížné dluhy a uvarování se škod a těžkostí“ zastavili některé vesnice na statku bystřickém vladyce Janovi Řísnickému z Řísnice do dvou let pořád sběhlých a pan Řísnický převedl zase tu zástavu dobrou vůlí své sestře paní Johaně Řísnické z Řísnice. Teď však smlouvou trhovou byl pan Čejka zavázán ten dluh zástavní na sebe převésti a o dluh ten se srovnati. Měl se také pan Čejka srovnati s lidmi a sirotky, kteří se hlásili ku spravedlnostem a domům vedle domu panského v Bystřici ještě od času Václava Plesa.[1]) Čejka ujav se statku odprodal hned Rotkov a díl Vojetína za 1300 zl. mor. Janu Jiřímu Humpoleckému, jenž hned 10. října 1609 chtěl, aby Bystřičtí prokázali, jaké právo podstatné k lesu „Loučkám“ v gruntech jeho rotkovských ležícímu mají.[2])

V novou svou vrchnost p. Čejku, horlivého evangelíka, skládali Bystřičtí všecku naději, že jim pomůže ve sporech jejich o kostel a faru, aby se stalo po jejich vůli. Ale i jinak skládali se na něho, až to samému p. Čejkovi přílišno bylo. V pondělí svatodušní 1610 odepsal jim z Police: „Čeho se po mně doptáváte, z psaní vašeho sem vyrozuměl. I divím se tomu, že na mne všecko břemeno chcete skládati, jakožto jen jeden hřbet majícího, a vy sami, ježto souce vás mnoho, snadno to i mnohem více unésti můžete, vědouce, (že) já vedli vás stojím a kdyžby na nejtěžší přišlo a vy břemena unésti nemohli, že je s vás sníti a vám ho statečně nýsti pomáhati hotov sem.“ [3])

Když byl pan Čejka roku 1614 v Bystřici, dal městu dovolení „prohlédaje k jejich špatným užitkům a důchodům obecním, a aby se tím snáze a lépe živiti mohli, obecné věci říditi a na ně z čeho nakládati měli“, aby sobě k užitku a k obci města Bystřice na všecky časy koupili mlýn Dolní, jinak Vavákovský. Koupili jej od Jana Sládka se všemi rolemi, zahradami, loukami, pastvisky i vším příslušenstvím.[4]) V Bystřici samé ujat byl k ruce páně grunt Kateřiny Žamberské; roku 1610 byl pak prodán Šimonovi Rathouzskému za 150 zl.[5])

Když však nemohl ani pan Čejka splniti, co od něho doufali Bystřičtí, a když roku 1613 čině smlouvu o kollatury far na panství

[1]) Smlouva trhová z roku 1609 ve středu po neděli Družebné v Brně v k.-a. archivě kroměřížském.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7401.

[3]) Tamže č. 7404.

[4]) Kniha pamětní města Bystřice 216; dovolení páně Čejkovo dáno v neděli před památkou sv. Jana Křtitele.

[5]) Úředníkem p. Čejkovým na Bystřici byl Matěj Sadecký (1610 i 1619), jenž si v Bystřici koupil dům výsadní, a jenž odkoupil také pohledávku 100 zl. za 14 zl.

bystřickém s kardinálem Františkem Dietrichštejnem zavázal Bystřické, aby knězi katolickému u sv. Vavřince z lesa jejich Končin 30 sáhů dříví vydávali a přiváželi, a aby knéz ten žákovstvem vládl a aby se z radnice na žáky platilo a některé jiné věci, vypukla mezi městem a pánem roztržka zlá, ve které Bystřičtí obviňovali veřejně pána, že na ně přivádí nové nebývalé povinnosti a platy, a hrozili žalobou u zemského úřadu hejtmanského. Pan Čejka stěží je ukonejšil tím, že postavil jim nový evangelický kostel sv. Trojice, že prohlásil, že „ty všecky artykuly z té smlouvy ne na ně bystřické měšťany, nežli (na) jiné lidi se vztahují a míněny jsou“, a že převzal na sebe všechen náklad, jehož Bystřičtí se obávali a proti němuž se vzpírali, aby z důchodů panských placen byl.[1])

Nelze se Bystřickým diviti, že se bránili proti novým povinnostem; časy byly těžké. Již roku 1611 stěžovali si, že lid vojenský, „od něhož velice utráveni jsou a k schuzení přišli“, jenž k mustrunku do Nového Města se odebral, zase potom chce se vrátiti; kdyby se to stalo, že by lidé všeho pozbyli a živností svých zanechati musili.[2]) Hájili si sice svých živností a snášeli se o pořádnost v nich, doufajíce v lepší časy ale byla to jen chvilková naděje v lepší budoucnost [3])

[1]) Sbírka Bočkova č. 7418.

[2]) Tamže č. 7410, datum v pondělí po neděli Palmarum 1611.

[3]) Roku 1617 snesli se nákladníci bystřičtí, jak se při výčepu vína i piva chovati mají: 1. Každý nákladník, na něhož má přijíti pořídka vína, má se časně o víno starati a 8 dní před tím, než by se načalo, má je na kantnýřích míti; 2. Víno má jen ve dne přivážeti, kdyby přivezl v noci, má je před domem státi nechati, dokudžby osoby zřízené k zhlídnutí jeho nepřišly, a to pod pokutou; 3. Než načne, má se při úřadu ohlásiti, jenž pošle osoby zřízené, jimž má se víno na košt přednésti, a pak má mu sazeno býti, čeho by hodné bylo, rovněž pod pokutou tomu, kdo by se tak nezachoval; 4. Na pořídku má šenkovati každý jen 10 věder vína a může pořídky tři týhodny užívati; kdyby spíše vína vyšenkoval, má druhý po pořádku dáti úřadu košt a víno načíti; »ouřadu pak svačinu také náležitou dle možnosti i s poctou trunkem při takové pořídce jeden každý nákladník nový se prokázati má«; 5. Kdo by v těch třech týhodnech svého vína nevydal, mají osoby k tomu zřízené víno zhamovati a poznamenati, kolik zůstalo. a »když by se budoucně buď při jarmarku šenkovati smělo, pokudž by dle předešlého hamování v celosti se nenacházelo, tak mnoho pokuty, jak mnoho po hamování vína zůstalo, složiti povinen bude«; 6. Žádný nákladník přes 10 věder vína při jarmarku neb při frejunku šenkovati nemá, tak aby všichni nákladníci šenkův účastni býti mohli; 7. Kdo by se v tom nezaopatřil a vína neměl, aby druhý po pořádku dal úřadu košt a dle sazení jeho šenkoval; prvnější tím pořídku svou tratí a zpátkem aby zase šenkovati směl, se zamezuje; 8. K nalévání, šenkování neb měření vína aby nádobí cínového užívali a z takového aby nalévali; 9. Kdo by z nákladníků na dům obecní, z kteréhož obec špatné užitky poznává, víno své šenkovati dal, bude povinen k obci složiti (co? neuvedeno); 10. Kdo

Oč ještě hůře bylo za několik let! Vojenský lid skoro od začátku třicetileté války byl téměř stále na panství, a poddaným nezůstalo nic. Musili sami si od pána vypůjčovati obilí. Roku 1620 musili voziti sedláci z panství do Brna do vojenské zásobárny oves, ale neměli ho; půjčeno tedy bylo ještě p. Čejkou obci bystřické 42 měr a sedlákům z Bratrušína, Dětochova, Ždánic, Karasína, Domanínka, Míchova a Věchnova 166 měr. Žita bylo jim půjčeno 19 měr. Roku 1621 půjčeno bylo v červenci Bystřickým 301 míra ovsa a sedlákům rozdílně 257 měr.[1])

Další doba přinášela jen novou bídu. Až na statek bystřický dostali se polští vojáci, kteří přibyli na Moravu na pomoc císařovi. Obyvatelé v zimě utekli se do lesův, ale za nimi dobývali se tam Poláci a obkličovali je. Bystřičtí však, když dostalo se jim pomoci od pana Schmidta z Freihoffa, pána na Kunštátě a Jimramově, udeřili na ně; rejtaři nepřátelští ujeli a pěchota nemajíc již tak zřízené správy se rozběhla. Několik jak z pěchoty tak z Poláků bylo zabito, prý na 50 osob, Bystřičtí sami škody neměli. Po tomto vítězství chtěli vysvoboditi ještě své v lesích v nemalé částce zůstávající a tam nepřáteli obklíčené, žádali tedy o pomoc paní na Pernštýně Esteru Lickovou dne 21. prosince 1620, aby na spěch a na rychlo odeslala jim lid, má-li ještě jaký, aby jak ty v lese zůstávající tak sebe i okolní zachránili.[2]) Ale podruhé

by se sousedů víno od někoho jiného mimo pořídku šenkujícího kupovati se opovážil, bude povinen složiti libru vosku k chrámu Páně sv. Vavřince, a i prodavač pokutu vyměřenou podniknouti musí. — Co se piva týče, 1. každý nákladník samou pšenicí na vzdělání sladu se zaopatřiti povinen bude a sládkovi u přítomnosti osob k tomu zřízených odměřiti, a sládek aby zase slad dobrý odváděl; 2. Každý nákladník na svaření 11 sudů čtyrvěderních má 20 měřic pšenice na slad dáti, dal-li by méně, má se mu méně navařiti; 3. Kdo by obilím k sladu se nezaopatřil, aby druhý po pořádku se ohlásil, slad kropiti dal a pivo vařil, »ten pak když na něj pořídka přišla, že se sladem nezaopatřil, aby zase pivo vařiti měl, což nikdy nebývalo, se zamezuje«; 4. Žádný přes 11 sudů po 20 měřicích pšenice vařiti nemá, bylo-li by víc na spilce, musí jak nákladník tak sládek pokutu platiti; 5 Při jarmarku aby se napřed dávalo pivo dříve svařené a potom teprve, které se posledně navařilo, pod pokutou; 6. Zakazuje se pod pokutou mezi přední pivo líti patoky nebo zadní pivo; 7. Kdyby sládek z hodného obilí špatného piva navařil, ponese škodu sládek; 8. Dal-li by kdo špatné obilí na slad a sládek je bez přítomnosti osob zřízených přijal, a bylo-li by pivo lehké, tak že by ho lidé píti nechtěli a nemohli, tehdy po pořádku druhý s vědomím úřadu může pivo navařiti; své špatné pivo má si každý, jak se jemu viděti bude, zaopatřiti a sládek pokutu vyměřenou ponese; 9 Při šenkování piva mají býti pro lidi náležité a spravedlivé nádoby; 10. V létě, když horka bývají, zastavují se piva, a aby ubohý nákladník tím škody nenesl, může nákladník svou várku na dvé rozděliti, aby pokaždé dal 10 měřic pšenice a měl 5 beček a dvě vědra. (Kniha pamětní města Bystřice 241; opis vadný.)

[1]) Sbírka Bočkova č. 7639. — [2]) Tamže č. 10.127.

nebyli Bystřičtí a Kunštátští tak šťastni; u Horních Rosiček zahynulo jich na 70.[1])

Tíha válečných časů dolehla na Bystřici. Tím hůře bylo, ježto neměli nad sebou pána, ku kterému by se utíkali o zastání. Pan Jan Čejka, jenž měl za povstání českého proti Ferdinandovi II vynikající účast a byl také direktorem vzbouřených stavů, pozbyl proto všeho zboží svého. Roku 1622 bylo zboží bystřické „v pokutě propadlé a císaři pořádnými orteli přisouzené“ ujato k ruce císařově; komisaři císařskými byli Václav z Zástřizl na Boskovicích, Morkovicích a Svatobořicích a Jan Matyášovský z Matyášovic. „V nedostatku poddaných pro vojenský lid“ zase bylo půjčováno obilí od března do konce května 1622, a to ovsa poddaným sedlákům ve vesnicích 505¾ míry, a žita za všecky vesnice 354 měr. Ale což to bylo proti nákladu, který musili na samém teprve počinku války třicetileté Bystřičtí nésti na vojenský lid v samém městě! Od 17. ledna do 4 dubna 1622 byli na statku bystřickém rejtaři nejvyššího Khyna a protrávili toto: Peněz hotových za vína 5197 zl., masa „z profianthauzu“ 290 centnýřů za 1450 zl., piva 231 sudů za 1078 zl., ovsa 124 mtů za 3720 zl., slepic 440 za 68 zl., másla 440 mázů za 204 zl., vajec 880 za 7 zl 20 kr., chleba 4400 pecnů za 440 zl., — celkem měli útrat ze zásobárny vojenské 12.164 zl. 20 kr. Ale ze zásobárny bylo vydáváno vojákům jen tolik, kolik jim náleželo, než vojáci se tím nespokojovali, nýbrž musilo jim býti přidáváno. Tak v Bystřici musili zprvu třem kompagniím přidávati nejen na hotových penězích, nýbrž i na mase, pivě, koření a jiných všelijakých potřebách. Útrat těchto, co sousedé sobě tak naspěch sčísti mohli, bylo v městě 1100 zl. a ve vesnicích, kde byli také vojáci ubytováni. 1668 zl. 17 kr. 1 d., tak že veškerá útrata na vojáky obnášela tehdy na statku bystřickém 14.942 zl. 37 kr. 1 d. Měla sice okolní panství také přispívati na takové škody a útraty, ale sešlo se jen málo z Jimramova, Mitrova a od dvořáka z Habří; z Jimramova dali jen 6 centů masa, 4 sudy piva, 90 měr ovsa, 10 slepic a 10 mázů másla, celkem v ceně 144 zl. 53 kr. 1 d, z Mitrova dali peněz 375 zl. a masa 12½ centu, 5 telat, másla 28 mázů, slepic odtudž i od dvořáka z Habří 41 a ještě od téhož dvořáka 8 škopíků, celkem v ceně 96 zl. 47 kr., tak že všecka pomoc bystřickému statku z okolí poskytnutá činila jen 616 zl. 40 kr. 1 d., a že zůstalo té útraty na samém toliko statku bystřickém 14.325 zl. 57 kr.[2])

A brzy přišlo zase druhé vojsko. Za těchto běd podali Bystřičtí komisařům císařským p. Václavovi z Zástřizl a Janovi Matyášovskému

[1]) Paměti Jana Ign. Zourka. — [2]) Sbírka Bočkova č. 7639.

„sprostný, avšak žalostivý spis.“ Stěžovali si v něm, že již na čtyry neděle vojenský lid na statku bystřickém zůstává, a že „veliká a nesnesitelná jak peněžitá tak viktualní kontribuce na něj se dodávati musila“, tak že Bystřičtí „ubozí a prv ubraní lidé“, což ještě po prvních před půl letem tu ležících vojácích sobě pozanechaného a z práce v tom čase nabytého měli, již v tomto čase téměř všeho odbyti s nimi musili. Nemají již aniž kde dostati mohou dobytků, pšenice, sladů, žit, ovsů (neb samých ovsů nyní přes 60 mtův a před půl letem přes 100 mtův utraceno bylo), a nemohou zač peníze utržiti a vojákům dodávati. Nevědí, co síti a jak jen nebozí se živiti budou moci, tak že „nastává nevypravitelná bída, od gruntův utíkání, po horách se toulání, od zimy tvrdé a hladu i všech jiných bíd a neřestí mření.“ Pročež prosili „chudí poddaní purkmistr a rada i všecka obec města Bystřice i se všemi dědinami statku bystřického“ pro milosrdenství a pro samu odplatu boží, aby s nich ten lid vojenský sňat býti mohl.[1])

V bídě této půjčila jim roku 1623 vrchnost 146 měr ovsa na obsetí; po dvou létech byl oplacen. Vrchností bystřickou byl tehdy již od roku 1623 Jiří říšský hrabě z Náchoda a Lichtemburka, rada, komorník, vojevůdce císařský, jemuž náležely pak také Lysice, Drnovice, Miroslav, Hrotovice, Dalešice, Myslibořice a j. Jemu bylo zboží bystřické prodáno za 51.100 zl. (či v odhadnuté ceně 31.815 tol. mor?); náleželo k němu: město Bystřice, zámek pustý Aušperk se vším okolo něho lesem a potokem řečeným Říčkou, týž potok s oběma břehy a svobodným lapáním ryb a raků v něm (až do Červené skály), též s lukami po obou stranách potoku Říčky, vesnice Dvořiště, Rozsochy, Blažejovice, Kundratice, Rovné, Albrechtice, Divišov, Vojtěchov, Lhota, Bohuňov, Míchov, Janovice, Domanín, Domanínek, Písečné, Janovičky, Ždánice, Vítochov, Věchnov, Karasín, Bratrušín, Vojetín — s kostelními podacími v městě i ve vesnicích, s dvory ve vesnicích, se všemi poddanými, s lidmi platnými i neplatnými, osedlými i neosedlými a s gruntu sběhlými, se sirotky obojího pohlaví přítomnými i nepřítomnými, s mýtem, s platy a poplatky stálými i běžnými, s krčmami výsadními a šenky vinnými, se zahradami, slepicemi, vejci, husami, ospy obilními, s řekou Švarcavou počínajíc hned od hranic země moravské až k hranicím pernštýnským u Hrdé Vsi (při ní s jedním poddaným), s oběma břehy a svobodným ryb a raků lapáním, s potokem pstruhovým s oběma břehy, který od Janovic běží a do řeky Švarcavy padá pod lesem Holotínem, s rybníkem též pod lesem Pašincovým, s platy za oves

[1]) Tamže č. 7638, list nedatován.

i za vožení klad, i s robotami plnými a všelijakými, s mlýny moučnými, pilami i mlýništěmi, s rybníky i rybništěmi, s horami, lesy, háji, chrastinami, lukami, s hony, lovy a čižbami, s potoky vodními tekutými i netekutými, s břehy, též také s vodou Studýnkou v dílu novoméstském v hájemství zuberském na hoře nad Zubřím a Vojtěchovem ležící, kteréžto vody má jíti jedna polovice na rybník bohuňovský a domanský a odtud k Bystřici a druhá polovice do potoka divišovského.[1])

Byla tedy nová vrchnost, která na chvíli přijela také na Bystřici, ale brzy dvořané páně odváželi jeho věci do Vídně.[2])

[1]) Panství bystřické bylo hraběti z Náchoda ceněno 24. ledna 1623 komisaři Bedřichem z Vlašímě, Matyášovským z Matyášovic a Jiřím Pfefferkornem z Ottopachu (Sbírka Bočkova č. 7547). Hrabě z Náchoda domáhal se roku 1622 na úhradu svých vojenských požadavků panství lomnického, bystřického, novoměstského s domy Zdenka z Valdštýna. Také roku 1623 chtěl statek bystřický Bohumír Falbenhaupt. Když Jiřímu z Náchoda byla Bystřice již přiřčena, chtěl, aby nemusil platiti dluhů, které vázly na panství, aby nemusil platiti úroků z půjčky 18.000 zl., jež si od vlády vypůjčil, a aby mu bylo darmo ponecháno obilí a dobytek, co bylo toho na panství — byl však odmítnut. (Schriften der hist.-stat. Sektion XXII. 337, 353, 379, 402.) Prodejní list císařský zboží bystřického za 51.100 zl. datován ve Vídni v sobotu po památce Seslání Ducha sv. 1626; vklad zboží bystřického stal se teprve 1627 na soudě brněnském sv.-kunhutském. Chybný opis jeho v příruční knize privilejí města Bystřice.

[2]) Sbírka Bočkova č. 7639. K přínosu paní hraběnky darovali Bystřičtí dvě telata (za 35 zl. 40 kr.).

Dějiny alumnátu brněnského.

K stoletému výročí jeho trvání

napsal Dr. Josef Samsour. (O.)

Zrušení slovanských akademií a zabavení knihovny slovanské znemožnily bohoslovcům na čas veřejnou činnost, nezabránily však, aby se soukromě v jazyku mateřském dále nevzdělávali. Představení alumnátu pak u vědomí, že i německým bohoslovcům je třeba znalosti jazyka českého, mají-li jednou se zdarem pracovati v duchovní správě v diecesi národně smíšené, ponechali hodiny k vyučování češtiny, ano zřídili ještě jedno nové oddělení pro Němce. Hodiny dříve zřízené prohlášeny byly nyní oddělením prvním, hodiny nově zavedené staly se oddělením druhým. V prvním oddělení měl přednášeti mluvnici českou některý z bohoslovců, v druhém přednášel sám spiritual. Zařízení toto změnilo se záhy tím způsobem, že do oddělení prvního chodívali jen Češi, do oddělení druhého jen Němci. V oddělení prvním nepřednášela se pak ovšem jen mluvnice, nýbrž vykládány byly i dějiny české a filosofie národní v příslovích. Mnohdy byly tu i čteny a vzájemně posuzovány výtahy z deníků, jež si bohoslovci zařídili, aby se cvičili ve slohu a pravopisu českém, zapisujíce do nich netoliko důležitější události denní, nýbrž i vlastní práce veršem a prosou, různé výpisky nebo stručný obsah přečtených knih, vůbec vše, co ducha i srdce mohlo osvítiti a ušlechtiti.[1]) Vedle těchto deníků blahodárně na utužení a osvěžení ducha a smýšlení národního působily časopisy a noviny, jež bohoslovci přes ostražitost představených přece odbírali. Byly to zejména „Pražské Noviny“, „Květy“ a „Včela“.

Snahám těmto dostávalo se mravní i hmotné podpory především od ušlechtilého kněze vlastence hraběte Sylvy-Taroucy, a zvláště od professora Sušila. Hrabě Tarouca zval často bohoslovce k sobě do bytu a zde v kroužku důvěrných přátel hovořil s nimi o věcech národních, povzbuzoval k vytrvalé práci a půjčoval jim knihy české. Professor Sušil pak již svým postavením a úřadem měl k tomu ještě více příležitosti. A používal jí nyní netoliko při přednáškách v kolleji, kdy mohl ohnivým slovem svým působiti na všecky, nýbrž i v soukromí. Sušil totiž často churavěl neduhem očním, a tu chodívali k němu alumnové, aby mu předčítali. Při takovýchto návštěvách mluvíval s nimi Sušil i o věcech národních, neboť mnozí přicházeli dosud do alumnátu

[1]) *J. Soukop*, Črty z dob Sušilových. »Obzor« XII. str. 57.

národu odcizení nebo neuvědomělí. A tu stačilo často jedno slovo, jeden významný pohled milovaného učitele — a ztracený syn byl národu svému opět získán. Zajímavé doklady podávají o tom vzpomínky žáků Sušilových. Sušil pak nespokojil se pouze probouzením vědomí národního, nýbrž nabádal alumny též k činnosti literární na prospěch církve a vlasti. Jeho vlivem získáni Jan Bílý, Ignác Wurm, Pavel Křížkovský[1]) a mnozí jiní. Všichni ovšem nezůstali ve veřejném postavení literárně činnými; kdo však nedali si v duchovní správě ničím vyraziti péra z ruky, seskupili se kolem učitele svého, a tak vznikla ideovým poutem spojená Sušilova družina kněží spisovatelů, jež vedena vznešenou ideou cyrillo-methodějskou stala se směrodatným činitelem ve vývoji literatury moravské. Patřili k ní hlavně kněží spisovatelé Matěj. Jakub a Tomáš Procházkové, Jan Bílý, Fr. Pojmon. hrabě Sylva-Tarouca, B. M. Kulda, Jan Soukop, Karel Šmídek, Dr. X. Hošek, Ign. Wurm, Jan Vojtěch, Tomáš Simbera, Fr Škorpík, Fr. Těšík a mnoho jiných. Vůbec může se říci, že vliv Sušila na duchovenstvo a skrze ně na veškerý katolický lid moravský, ač klidný a nepozorovaný, byl tak obromný, že za 30 let proměnil celou tvář Moravy, vtisknuv jí za hlavní rysy lásku k církvi a vlasti.[2])

Zatím přiblížil se památný rok 1848. Myšlenka národní mocně vzplanula a pronikla brzo všecek život veřejný se všemi zařízeními. Jednání o společný sněm zemí koruny svatováclavské a volby do sněmu frankfurtského daly podnět k třenicím, ano i k nepřátelství mezi Čechy a Němci. Zněmčelí stavové moravští vášnivě protestovali proti společnému sněmu zemí koruny české; ostatní Němci, hlavně v městech a na prvním místě v Brně, horujíce pro jednotu velkého Německa, pracovali pro volby frankfurtské. Za to Češi na radu svých vůdců, Palackého a Riegra, zdrželi se voleb úplně. Na Moravě byli to zvláště kněží, především Beneš Method Kulda, Dr. Jan Ev. Bílý, Jan Fáborský, hrabě Pötting. hrabě Bedřich Sylva-Tarouca, Xaver Škorpík a František Dědek, kteří horlivě poučovali lid a k odporu proti volbám do sněmu frankfurtského radili.[3])

---

[1]) Jeho životopis napsal *Dr. K. Eichler*, P. Pavel Křížkovský. Životopisný nástin. Brno 1904.

[2]) *M. Procházka*, »Životopis Fr. Sušila«. (1871.)

[3]) Zásluhy tyto uznal sám Dr. Fr. L. Rieger v listě »Slovo k Moravanům«, roku 1848 jménem všech stavů národa českého na Moravu zaslaném. Pravíť v něm výslovně: »Katolické kněžstvo naše má největší zásluhy o mladou naši, s vámi společnou literaturu — o povznesení národnosti naší.«

V Brně za vůdcovství hraběte B. Sylvy-Taroucy, Klácela, Pražáka, Procházky, Ohérala a Sušila Čechové konali porady politicko-národní a založili spolu český časopis „Týdenník“, aby uvědomění a myšlenka národní i do lidu pronikly. Redaktorem jeho stal se Ohéral.

S kněžími společně pracovali i bohoslovci. Jejich vůdcem byl Ign. Wurm, jenž zván býval i k právě jmenovaným poradám politicko-národním, a jenž pak nadšeně důvody proti volbám frankfurtským svým druhům opakoval a způsobil, že bohoslovci čeští v dopisech vybízeli příbuzné, aby do sněmu frankfurtského nevolili. Že ovšem alumnát brněnský za takovýchto poměrů stal se znova předmětem pozornosti policie brněnské, která v něm opět větřila pikle panslavistické, netřeba snad zvláště připomínati. Ano Sušilovi samému dána prý tehdy představeným kanovníkem alternativa: buď nechati slovanství nebo složiti professuru.[1])

Když však bouřlivé dny roku 1848 pominuly, polevil i v alumnátě brněnském poněkud zevnější nátlak a nastal proto volnější život národní, ač ovšem nedostalo se ještě českým alumnům úplné rovnoprávnosti s německými. Zdálo se sice dle slov K. Šmídka[2]) i potom až do roku 1863 „jakoby mrazivým zádechem stísněno všeliké národní úsilí“, nicméně bohoslovci čeští mohli nyní bez překážky pěstovati jazyk mateřský a zabývati se i českou literaturou. Účinky uvolnění tohoto jevily se však ještě jiným směrem. Alumnové účastnili se horlivě přípravných prací ke sbírce českých písní pro české služby boží, které tehdy v Brně nově zavedeny byly. Sbírku tuto připravoval Ambrož Rambousek, pozdější prelát kláštera augustinianského na Starém Brně. Kromě toho odhodlali se žádati, aby byla obnovena česká probatická kázání a křesťanská cvičení, jakož i aby vrácena byla bohoslovcům roku 1844 zabavená knihovna česká. Žádostem těmto bylo také vyhověno. Roku 1849 znova bylo dovoleno, aby každý alumnus ve své mateřské řeči směl kázati a katechisovati a také jim, jak už zmíněno, vrácena knihovna, jež v tak zvaném zkušebném sále bez ladu a skladu na hromadě tlela.

Postupem dalších desíti let poměry národní v alumnátě brněnském netoliko se uklidnily, nýbrž i změnily na prospěch českých bohoslovců. Stalo se tak opět hlavně zásluhou professora Sušila, avšak nyní také již představených alumnátních, jako šlechetného regenta Bedřicha Geißlera, professora Jana Kř. Vojtěcha, Dra Fr. X. Hoška,

[1]) *Dr. P. Vychodil*, u. d. str. 185.

[2]) »Časopis Matice Moravské« r. 1870, str. 185.

Dra Fr. Zeiberta a jiných. Této příznivé změně neodpovídala však, bohužel, činnost bohoslovců, zvláště v prvním desítiletí od roku 1850 do roku 1860. Nescházelo zajisté alumnů, prodchnutých duchem Sušilovým, nicméně nikdo z nich neujal se činnosti roku 1849 přerušené, aby k ní navázal čilejší vnější život národní. Po zářivém nadšení dřívějším zdálo by se to snad mnohému úkazem méně potěšitelným; než nesmíme zapomínati, že právě kněží v této době z alumnátu vyšlí horlivě působili v duchu církevním a vlasteneckém ve správě duchovní. Důkazem jest utěšený ruch a čilý život, jenž se rozvíjel té doby zvláště na Brněnsku. Stačí jen poukázati na založení „Hlasu jednoty katolické“, „Dědictví sv. Cyrilla a Methoda“ pro vydávání knih v duchu katolickém, četných katolických jednot po celé diecesi, jež probouzely vědomí národní na venkově, „Ústřední jednoty katolické v Brně“ a konečně na čtyři velkolepé sjezdy katolické v Brně v letech 1851—1854, jež nejen že daly vznik mnohým, zvláště socialně důležitým podnikům, ale posílily také neobyčejně i uvědomění náboženské a národní. Velkolepá myšlenka cyrillo-methodějská nedávala se již déle uzavírati ve zdi alumnátní, nýbrž prorážela na venek, uchvátila netoliko obecný lid, nýbrž i intelligenci, která počala se veřejně hlásiti k praporu svatých bratří soluňských. Největším ovšem projevem toho byl jubilejní rok 1863, kdy uspořádána velkolepá akademie cyrillo-methodějská v redutním sále a v srpnu velká slavnost v Lužánkách. Brno žaslo tehdy, odkud ti Slované se vzali! Věru, mohl tehdy Sušil právem zaplakati — radostí! A pak ty slavnosti velehradské, kdy tisíce a tisíce poutníků všech stavův a všech slovanských národů putovaly na posvátný Velehrad s krásnými písněmi Jana Soukopa na rtech. Byla to krásná doba jarního probuzení. Silný proud vlasteneckého i náboženského nadšení zavířil tehdy Moravou a mocnými vlnami zabíral i kraje české a slovenské. A to vše bylo výsledkem ideálních snah statečných pracovníků družiny Sušilovy.[1])

V alumnátě samém počíná nové období rozvoje života národního rokem 1861, a rozvoj tento jest až na malou přestávku v letech 1864—1867 stálý a nepřetržitý. Do bohosloví přicházejí tu již mnozí žáci žáků Sušilových a přinášejí si uvědomění národní, nadšení a zápal pro práci v duchu vznešené ideje cyrillo-methodějské. Sedí ještě na čas u nohou Sušilových a napájejí se jeho nadšenými slovy. Takovým byl též Vladimír Šťastný, žák M. Procházky, jenž ho i Sušilovi představil a k pokusům literárním již na gymnasiu nabádal. Ač teprve byl

[1]) *Em. Masák*, »Museum«, r. 41 (1907), str. 113 n.

v prvním ročníku, utvořil zvláště za pomoci a podpory nerozlučného druha svého Josefa Klímy kroužek stejně smýšlejících, stejně nadšených bohoslovců, kteří se v něm spojili k společné práci a k příspěvkům na zanedbanou knihovnu českou. Knihovna, především horlivou prací J. Klímy, byla znova uspořádána, a pokud příspěvky stačily, novými spisy českými doplněna, což se tím snáze podařilo, ježto tehdejší regens Bedřich Geißler, jenž byl pravým otcem alumnů, snahám těmto přál a je i štědře podporoval. Když se ke kroužku po té připojili též alumnové vyšších ročníků, zejména z ročníku čtvrtého vynikající bohoslovci K. Beránek, J. Burian, J. Kříž, Straka a jiní, přijat byl s nadšením návrh Vl. Šťastného, aby pro lepší výcvik bohoslovců ve slohu jazyka mateřského vydáván byl domácí časopis, v němž by bohoslovci ukládali první literární svoje pokusy. Tím založen byl časopis bohoslovcův alumnátu brněnského, který ovšem nebyl vydáván tiskem, nýbrž jen psán. Novému časopisu dáno jméno „Jaro“. První jeho číslo vyšlo 1. ledna 1861 s heslem v čele: „Concordia parvae res crescunt.“ Jako „odpovědný redaktor“ podepsán byl Vl. Šťastný, jenž oznamoval, že nový časopis vycházeti bude 1. a 15. každého měsíce „o jednom archu.“ Úvodem napsal redaktor vzletnou báseň „Jaro“, ve které poukazuje na probudilé jaro v přírodě a vybízí druhy k podobnému probuzení k životu národnímu. Druhý článek byl psán prosou od J. Klímy. Slovy nadšenými vybízel v něm také on druhy k horlivé práci za příkladem přírody, která se právě probudila jarem. Přes různé překážky, jež zvláště s počátku v cestu se stavěly, podařilo se usilovné snaze Vl. Šťastného a J. Klímy nový časopis udržeti při životě; počet předplatitelů se množil a časopis získával si mezi alumny značné obliby. Na přání představenstva přibralo „Jaro“ v prosinci roku 1861 též část německou; než již v únoru roku 1862 ustoupilo oboujazyčné lithografované „Concordii“ s heslem: „Caritas fraternitatis maneat in vobis.“ (Haeb. 8, 1. I.) Bohoslovci němečtí účastnili se s počátku literární práce dosti horlivě, tak že články německé počtem vyrovnaly se českým. Brzy však se počet jejich menšil, a to tak, že již číslo šesté bylo bez německé části. Na vyzvání redaktora došly sice ještě tři německé básně a tři prosou psané články, po té však ustala literární činnost bohoslovců německých docela. Ochabovala ovšem časem, zvláště v měsících letních, i činnost bohoslovců českých, nicméně novým školním rokem, jenž přivedl nové vždy síly, nastalo opět vzpružení. S opravdovým uspokojením mohl pohlížeti redaktor Vl. Štastný při odchodu svém z alumnátu roku 1864 na dílo za čtyřletého pobytu svého (1860—1864) vykonané.

Osmadvacet alumnův účastnilo se v časopise literární práce. Byly to věru květy probouzející se s novým jarem. A když nic více, stačí dvě jména, jež se tu poprvé uvedla, a jež vždy nerozlučně musí vysloviti literární historik v rozvoji naší literatury: redaktor „Jara“ Vladimír Šťastný a mladší jeho druh, jím vlastně literatuře české získaný, Václav Kosmák. Jejich význam v literatuře je znám s dostatek. Jako charakteristiku celého tohoto období možno tu uvésti soud ředitele Fr. Bílého, jenž píše: „Vladimír Šťastný vzal si za životní úkol odkaz Fr. Sušila plniti věrně: srdce své i práci svou věnoval církvi a vlasti, každé půl, každé celé. Učitel tu žil v žáku dál. S druhem Sušilovým, professorem Matějem Procházkou, napsal ideu cyrillo-methodějskou na svůj štít i jal se jí klestiti cestu do duše moravského lidu i kněžstva a udržovati v ní... Poesie jeho, ať epická, lyrická či didaktická, něžná a klidná jako její tvůrce, týmiž ideály je prodchnuta...“ [1])

Tak nejen probuzeny byly v alumnátě v této době ušlechtilé snahy bohoslovců z let třicátých a čtyřicátých, nýbrž položen byl také základ k jakési soustavné literární činnosti českých bohoslovců. Knihovna česká, jak již připomenuto, znova byla upravena a rozmnožena, jež odtud zdárně působí a se šíří. Od roku 1895 spojena je s Růží Sušilovou a čítá nyní 3615 knih ve 3892 svazcích obsahu vědeckého a zábavného. V jubilejním roce 1863 z popudu bohoslovcův olomouckých, v jejichž čele tehdy stál nynější kníže arcibiskup J. Exc. Dr. Fr. Sal. Bauer, vypsána ve spolku se všemi bohoslovci československými cena 520 zl. na nejlepší historické drama z doby prvního křesťanstva na Moravě. Ježto ze zaslaných tří prací žádná zvláštní porotou k tomu cíli z mužů kompetentních sestavenou nebyla uznána za hodnou ceny, věnovali bohoslovci sebrané peníze Dědictví sv. Prokopa, začež všecky alumnáty českomoravské zařaděny byly mezi členy Dědictví a každoročně podělovány bývají spisy Dědictvím vydanými.

Po odchodu Vladimíra Šťastného z alumnátu časopis bohoslovců, ježto se nenašel hned nástupce v obtížném úřadě redaktora, na čas zanikl. Roku 1866 byl však bohoslovcem Aloisem Hrudičkou pod názvem „Museum“ znova obnoven. Od té doby časopis vychází pravidelně až dosud, tak že již počíná 42. ročník, tiskem 23. Článků německých v prvních dvou ročnících nebylo; zavedena za to však stálá rubrika „Strážce jazyka“, v níž opravovány byly chyby pravopisné i slohové v článcích se vyskytnuvší. Na výslovné přání regenta ústavu na počátku třetího ročníku usneseno, aby v „Museum“ uveřejňovány

[1]) *Em. Masák*, u. čl. str. 115.

byly i články německé; po celý rok však nebyla žádná zaslána. Teprve v pátém ročníku objevily se dva články německé, které však byly také posledními. V dalších ročnících není již žádných. Šestým ročníkem počínaje je tudíž „Museum“ pouze české, dožilo se však postupem doby značných změn jak ve formě tak v obsahu. Především roku 1869 a 1870 hrozila mu značná krise, neboť bohoslovci olomoučtí počali tehdy vydávati tiskem vlastní časopis „Cyrilla a Methoda“ a chtěli jej učiniti společným orgánem všech bohoslovců českomoravských. Semináře české spojily se s Olomoucem; než alumnové brněnští, ač odbírali „Cyrilla a Methoda“, na radu mužů vážných setrvali při svém „Museu“ dále přes trpké výčitky, kterých se jim dostalo, že míní zničiti jednotu sotva utvořenou. V brzku pak se ukázalo, že jednali prozřetelně; „Cyrill a Method“ po dvou letech zanikl, byv zakázán, „Museum“ naproti tomu rozvíjelo se bez překážky dále.

Na veliký prospěch bylo mu založení literární jednoty bohoslovců brněnských roku 1877, nazvané „Růže Sušilova“. Zakladatelem jejím byl bohoslovec Fr. Drašar. Při svém založení čítala jednota jen pět až sedm členů, kteří napřed na procházkách, pak v malé jizbičce řečené „žabárně“ se scházeli, práce své předčítali, o literatuře a jiných otázkách běžných hovořili. Zrno hořčičné však rychle rostlo. Již následujícího roku zvýšil se počet členů na 34. Zájem tento pro jednotu potrval i po další leta, ano za nedlouho sjednotila v sobě všecky bohoslovce národnosti české. Představení alumnátu, jednotě přízniví, propůjčili ke schůzím jednoty kollej, jež pak nazvána Sušilovkou. V „Růži Sušilově“ spojili se bohoslovci brněnští ne sice psanými stanovami, ale heslem Sušilovým: „Církev a vlast“, aby pokračovali ve vznešených jeho snahách, aby pěstovali a šířili ideu Sušilovu, ideu cyrillo-methodějskou. Tím věru vybudován také Sušilovi nejkrásnější pomník od těch, jimž on největší část svého života zasvětil, které láskou srdce svého lásce k církvi a vlasti získati se snažil. Však „Růže Sušilova“ soustředila v sobě v brzku netoliko všecko nadšení a veškeru soukromou práci alumnů brněnských, nýbrž rozvětvila se po roce 1878 ponenáhlu do všech seminářů českých, ano i do mnohých slovanských. Uskutečnila tak zajisté aspoň v zárodku jeden z ideálů Sušilových: součinnost slovanskou. Vzor velikého Sušila září tak dnes téměř všem katolickým bohoslovcům slovanským, kteří sdruženi v „Růži Sušilově“ hledí zasvětiti život svůj za jeho příkladem církvi a vlasti.

Hlavní činnost brněnské „Růže Sušilovy“ záležela od počátku a záleží i dosud ve schůzích jednoty, jež se konají zpravidla v neděli,

vyjímaje neděle v době velkých svátkův a zkoušek. Ve schůzi konají se zpravidla dvě přednášky z různých oborů věd a umění. Na oživenou druží se k přednáškám často též produkce hudební a pěvecké. Aby jednota ještě intensivněji mohla pracovati, rozvržena roku 1894 látka na jednotlivé obory; podle nich pak zřízeny kroužky, do nichž vstupují bohoslovci dle své náklonnosti k tomu neb onomu předmětu. Tak zřízeny postupně kroužek sociologický, historicko-apologetický, včelařský a různé kroužky pro studium řečí, zvláště slovanských.

Jak již podotknuto, bylo založení „Růže Sušilovy“ a její rozšíření do českých a pak i jiných alumnátů zvláště „Museu“ na prospěch. Z domácího listu bohoslovců brněnských stalo se již roku 1878 dle dohody na společné pouti bohoslovců na Velehradě 5. srpna 1878 společným orgánem bohoslovců českých, moravských a slovenských. V Praze sice ukázal se proti tomuto usnesení odpor, ano v prosinci 1879 založen nový časopis bohoslovecký „Božetěch“, jenž měl býti orgánem všech bohoslovců českých. Pokus se však nezdařil; časopis, třebas jeho první čísla vynikala pestrým zábavným obsahem a sličnou úpravou, zanikl již prvním ročníkem, nedokončiv ani prací započatých. Po zániku „Božetěcha“ „Museum“ bohoslovců brněnských, přetrvavši všechny doby nepříznivé a ukázavši schopnost života, stalo se skutečně společným střediskem literárním a pojítkem jednot bohosloveckých v seminářích českých. Praha sama připojila se již roku 1879—1880 a po ní čeští bohoslovci z Litoměřic, tak že v „Museu“ z roku 1881—1882 nacházíme již práce ze všech šesti diecesí. Roku 1882—1883 připojili se Čechové z alumnátu vídeňského a roku 1885 a 1886 již i Poláci ze Lvova a Jihoslované ze Záhřebu a Lublaně, roku 1892—1893 trvale Slovinci z Mariboru a po nich porůznu jiné semináře slovanské v Rakousku.[1])

Tím ovšem změnil se poněkud účel „Musea“. Prvotním jeho účelem bylo, jak to často zdůrazňují úvodní články redaktorů, „cvičiti se vzájemně ve slohu mluvy mateřské“ a dosáhnouti „potřebné písma i slova zběhlosti.“ Od založení „Růže Sušilovy“ a jejího rozšíření do ostatních seminářů českých proniká více v popředí účel druhý, jenž s počátku jen nesměle k prvnímu se družil: připraviti se pro práce literární v životě. Nutnost toho bohoslovcům, kteří nyní již, přicházejíce na ústav z gymnasií českých, nepotřebovali teprve cvičiti se ve slohu jazyka mateřského, kladena často na srdce. Tak vyzývá je ku práci také na tomto poli Jan Soukop a dodává: „Běda nám, běda celé vlasti, nechá-li si kněžstvo z ruky vyrvati péro svatými Soluňany posvěcené

[1]) *Rudolecký*, u. čl. str. 332 n.

a ponechá-li je výhradně banditům literárním.“ „Museum“ má býti tedy jakoby první literární arenou pro pracovníky na poli písemnictví, kde ukládají alumni své prvotiny.[1])

A skutečně, těmto účelům odpovídal i obsah časopisu. Pokud převládal účel první, přijímány byly do časopisu hojně i články zábavné, ano věnována i zvláštní pozornost části žertovné, hlavně v „Jaru“ a v „Concordii“. Když však jako první účel vystoupila v popředí příprava na práce literární, tenčila se část zábavná, za to tím více pěstována část vědecká, vedle níž čestné místo si uhájila ve všech ročnících „Musea“ též část básnická. S tímto obsahem časopisu vyslovil souhlas i sjezd velehradský, konaný 1. a 2. srpna 1893 a jen zevrubněji jej určil stanoviv, aby obsah „Musea“ byl rozdělen na pět oddílův a uveřejňovány v něm byly 1. články vědecké a básně, 2. zprávy z literatury vědecké, zvláště theologické, 3. zprávy a ukázky z alumnátů cizích 4. zprávy z alumnátů domácích a 5. směs. Na sjezdě 8. a 9. srpna 1894 na Velehradě sice usneseno, že může býti v „Museu“ každým rokem uveřejněna též jedna kratší povídka nebo črta, než ačkoliv usnesení to jest posud v platnosti, přece v posledních ročnících není žádné práce zábavné, ježto nebyla žádná zaslána.

Významu „Musea“ pro bohoslovce nelze nikterak podceňovati. Jest ovšem „Museum“ časopisem pouze cvičným, ale v tom právě spočívá jeho význam. V něm poprvé cvičí se a zkoušejí své síly příští pracovníci literární a odcházejí tak z alumnátu aspoň poněkud připraveni k prvním pracím veřejným na kolbišti literárním, odcházejí s ideály o neunavné práci na poli církevním a národním. A skutečně, kdo jen zběžně prohledne všech 41 dosavadních ročníků „Musea“, pozná, kolik mladých, nadšených bojovníkův učilo se tu vládnout perem, kolik se jich za tu dobu vytříbilo, osmělilo také perem vzdělávati lid, hájiti svatých pravd víry katolické. Netřeba ovšem v každém jméně, jichž se tu tolik objeví, hledati zvláštní literární talent. Jest pravda, že mnozí uložili tu své první a také poslední práce, ale jest neméně pravdou, že „Museum“ odchovalo již církvi a národu statnou řadu znamenitých a vytrvalých pracovníků tím, že je nadchlo a pobídlo k duševní práci, pomohlo k rozvoji dobré snaze a vloze, naplnilo je vznešenými ideály a sblížilo s pracovníky skoro všech národů slovanských. Jeť „Museum“ jediným listem českým, v němž vedle článků českých nalezáme též články polské, charvatské, rusínské, slovácké a slovinské. Proto dostalo se také „Museu“ nejednou uznání pochvalného od mužů vážených a kompetentních.[2])

[1]) *Em. Masák*, u. čl. str. 115. — [2]) Tamže.

Vedle „Musea“, v němž ušlechtilé snahy bohoslovců slovanských způsobem tak krásným se spojily, jsou projevem a zároveň zdrojem nadšení pro další práci společnou sjezdy neboli pouti bohoslovců na Velehradě. Společné tyto schůze vznikly roku 1877, kdy k bohoslovcům olomouckým, kteří již od roku 1874 společné pouti na posvátný Velehrad rok co rok konali,[1]) přidružili se také bohoslovci brněnští. Když pak „Růže Sušilova“ na prvé této schůzi založená rozšířila se do všech seminářů českomoravských, staly se i pouti velehradské všeobecnými.[2]) Vedle Čechů brzy však připutovali na hrob sv. Methoda zástupcové alumnů Slováků, Charvatů, Poláků, Rusínův a Slovinců. Sjezdy bohoslovecké, jejichž vůdcem od roku 1885 jest msgr. Dr. Cyrill Ant. Stojan, staly se tak československými a malý zprvu počet účastníků vzrostl ponenáhlu na mohutný počet 300—500 mužů, neboť k bohoslovcům připojili se po té i mnozí z kněží a dále z akademikův a jiní vynikající mužové z intelligence laické, jednak aby ocenili činnost bohoslovcův a přítomností svou je poctili, jednak přednáškami svými poučili a povzbudili k další vytrvalé práci pro církev a vlast. Od roku 1897 byly pouti tyto prohlášeny za officielní. Účel jejich jest: 1. připojiti k tělesnému zotavení osvěžení duševní, 2. osobním stykem více se sblížiti a vnésti nadšení a větší zájem tam, kde by je pouhé dopisování probuditi nedovedlo, a 3. konečně pohovořiti o vykonané části započatého díla a z bývalého ohniska slovanské osvěty a slávy, z hrobu Methodova, odnésti si jiskru nadšení pro společnou práci roku příštího. Schůze, jež od roku 1899 svolává jednota olomoucká, případně brněnská, jsou dvoudenní a mají obyčejně tento program: Nejdříve je společný příchod od „Cyrillky“ do svatyně velehradské za zpěvu „Ejhle svatý Velehrad“, po něm promluva s kazatelny a svaté požehnání. Po té následuje večerní schůze, v níž předseda literární jednoty vítá hosty, a vykoná se volba výboru, jakož i pronášejí nebo předčítají se kratší pozdravy, proslovy hostů vzdálenějších a listy. Na konci této schůze večerní je časová přednáška. Druhý den po mši svaté jest dopolední schůze s přednáškami, s rozhovorem o nich a zpěvy mezi přednáškami.

[1]) Bohoslovci olomoučtí konali vlastně pouti tyto již od roku 1863; do roku 1874 měly však více ráz soukromý a bez určitého programu jednacího. Programové schůze asi v té formě, jak jsou nyní, počaly teprve rokem 1874.

[2]) Roku 1888 vznikla myšlenka, že by pouti bohoslovecké mohly pořádány býti střídavě ve všech památných místech Moravy. Roku 1888 byl skutečně sjezd bohoslovecký pořádán na posvátném Hostýně a roku 1889 ve Sloupě. Ale změna ta nebyla veřejnosti přijata přívětivě, proto od roku 1890 stále konají se sjezdy bohoslovecké na posvátném Velehradě.

Odpoledne jest poradní schůze delegátův a pak následuje rozchod. Poněvadž k části sjezdové připojeny jsou i pobožnosti, nepostrádají sjezdy skutečně rázu pouti cyrillo-methodějské.

Že význam sjezdů těch jest veliký, netřeba zvláště doličovati. Jednáť se na sjezdech o různých časových otázkách kulturních, náboženských, literárních a socialních. Intelligence laická má tu vhodnou příležitost poznati, jak se kněžím nespravedlivě metá ve tvář urážka duševní inferiority, jak neprávem se podezřívají z tmářství a zpátečnictví.

Pro úplnost třeba ještě zmíniti se o odboru pro zřizování knihoven venkovských. Odbor tento založen byl roku 1875/76. Pohnutky k založení jeho byly jednak vlastenecké se zřetelem na význam české knihy, zvláště v místech národně buď ohrožených, buď neuvědomělých, ještě více však náboženské, ježto mezi lid počaly se šířiti knihy obsahu závadného. Provolání od několika nadšenců za tím účelem vydané přijato bylo od ostatních bohoslovců s radostným souhlasem a učiněny hned také potřebné kroky na uskutečněnou jeho. K rychlejšímu postupu zvolen čtyřčlenný výbor a započato se sbíráním prostředků k zakupování knih. Za přispění různých dárců skutečně také již po novém roce 1876 založena první knihovna, a když se rok s rokem sešel, založeno jich bylo deset a čtyřem dána velká podpora, tak že počet různých spisů v nich obnášel přes 1200 knih. Na stížnost z venku ordinariatu zaslanou zakázal po prázdninách roku 1876 biskup Karel Nöttig bohoslovcům veřejně působiti. Zákazem tímto byla sice ušlechtilá snaha bohoslovců na delší dobu ochromena, ne však úplně zničena. Bohoslovci, nemohouce sami zakládati knihoven, sbírali aspoň peníze, které spolu s knihami odevzdávali P. Placidu Mathonovi, benediktinu rajhradskému a vydavateli „Zábavné bibliotheky“. Tak jeho prostřednictvím knihovny venkovské podporovány dále.

Roku 1878 na návrh bohoslovce Františka Drašara převzala péči o zakládání knihoven venkovských „Růže Sušilova“, a to tím způsobem, že knihami pro lid určenými měli býti podělováni bohoslovci čtvrtého ročníku před vysvěcením na kněze, aby je pak jako kněží lidu půjčovali. Ježto však neviděli sami ovoce svých snah, ochabli bohoslovci v nadšení, a tak se stalo, že odbor pro zřizování venkovských knihoven roku 1879 zanikl. Než když roku 1882 na schůzi velehradské znova poukázáno bylo na důležitost zakládání knihoven mezi lidem, ujali se bohoslovci opět činnosti též na poli tomto. Na schůzi „Růže Sušilovy“ 5. února 1883 zvolen zvláštní pětičlenný výbor a zároveň všichni členové jednoty se uvolili, že budou odváděti na zakládání

knihoven jistý měsíční příspěvek (6 haléřů). Odbor pro různé obtíže mohl se však ustaviti teprve roku následujícího. Od té doby však trvá nepřerušeně, blahodárnou rozvíjeje činnost v zakládání knihoven. Změna později nastala pouze ta, že měsíční příspěvky změněny v upisování na počátku roku, což je proto výhodno, že knihovník, maje hned na počátku roku základ, může dle něho svoji působnost zaříditi.

Taková jest, v hlavních ovšem jen rysech nastíněna, činnost bohoslovců. Kéž by jen duch, tak připojujeme na konec s naším básníkem Vladimírem Šťastným,[1]) svěžího, ideálního života nikdy nevymizel z řad dorostu našeho, aby se na něm splnila slova Sušilova:

Buď váš život jedna boží chvála,
slastí Kristus, tužbou ctnosti krása,
chotí církev a mzdou lidí spása.

§ 7. Domácí knihovna ústavu.

Knihovna alumnátní, jež má sloužiti účelům dalšího vědeckého vzdělání jak professorů tak i alumnů, netěšila se s počátku velké podpoře vládní. V návrhu biskupského ordinariátu ze dne 5. února 1805[2]) na opatření potřebných věcí pamatováno sice také na knihovnu a učiněn návrh, aby knihovna sestávala z jistého počtu dobře volených knih theologických, filosofických, klassických a historických, o nichž má býti sestaven seznam. Spolu navrženo, aby jeden z alumnů byl ustanoven knihovníkem. Dále v návrhu poukazováno k tomu, že knihovna má býti opatřena jistým počtem předepsaných učebnic theologických, jimiž se alumni podělují, jakož i jistým počtem Biblí v německé, české, latinské a hebrejské řeči od Brentana, Babora, Fischera, Pollaschka. Než při stanovení dotace na knihovnu pamatováno nebylo a knihovna byla po dlouhou dobu takořka jen odkázána na dary a odkazy dobrodinců. Když dne 10. ledna 1821 podána vicerektorem Hellerem žádost, aby pro knihovnu určen byl jistý roční paušál, byla žádost tato přípisem c. k. gubernia ze dne 24. února 1821 č. 1196 zamítnuta s odůvodněním, že při zřízení brněnského biskupského alumnátu a při určení stálé dotace nebylo nikdy řeči o založení a rozšíření knihovny, a proto že vláda vzhledem k tomu, že náboženský fond nemůže mimo dotaci hraditi vydání na knihovnu, žádost zamítá. Jen od případu k případu byl poukazován malý příspěvek z náboženského fondu na opatření nej-

[1]) »Obzor« r. 28 str. 348.
[2]) Uložen jest v archivě alumnátním.

zbytnějších učebnic a pomůcek, zejména z theologického studia biblického. Tak bylo na př. nejvyšším dekretem ze dne 22. prosince 1825 (gubernialní výnos ze dne 7. ledna 1826, č. 41.177) k opatření jednoho exempláře Schleußnerova „Lexicon graeco-latinum“ a čtyř exemplářů „Chrestomathia arabica“ od Oberleitnera povoleno z náboženského fondu 46 zl. C. M. Roku 1824 byly knihovně alumnátní přiděleny některé theologické knihy jihlavské gymnasijní bibliotheky. Ponejvíce byli to však představení semináře a professoři, kteří se uvádějí jako dobrodinci knihovny alumnátní. Tak odkázali ústavu svoje knihovny první vrchní ředitel ústavu rytíř Alois Ruprecht, první vicerektor Ambrož Rohoržka, dále Pavel Ziak, A. Hošek a jiní.

Ordinariát sice ve svých zprávách[1]) podaných c. k. dvorní komisi nad studiemi opětovně nalehal na to, aby na povznesení ústavu alumnátní knihovna bohatěji byla vybavena a pro ni také novější lepší spisy theologické opatřeny, než i později žádosti tyto zůstaly marny. Jak skrovnou byla i v novější době knihovna alumnátní, vysvítá jasně z toho, že ještě roku 1880 čítal katalog knihovny jen 1988 spisův o 4147 svazcích. Teprve v posledních dobách byla knihovna alumnátní značněji rozmnožena. Zejména rok 1890 byl pro ni požehnaným, bylyť s ní tohoto roku spojeny tři značné knihovny soukromé. Příznivou koupí získána byla především od regenta ústavu Dra Josefa Pospíšila cenná knihovna bývalého gymnasijního professora v Brně Karla Šmídka, čítající na 700 spisův o 800 svazcích. Odkazem připadly knihovně: 1. Knihovna bývalého vrchního ředitele alumnátního a děkana kapitolního Ferd. Panschaba († 12. března 1890), v celku 1953 spisův o 4240 svazcích. 2. Velmi cenná knihovna vídeňského dvorního faráře a kapitolního probošta Dra Jana Schwetze († 30. března 1890) s 1557 spisů ve 3404 svazcích, obsahující pravé skvosty literatury theologické. 3. Roku 1891 knihovna bývalého professora pastorálky Dra Josefa Chmelíčka († 15. března 1891), v celku 389 spisův o 620 svazcích. Také z pozůstalosti dlouholetého regenta, čestného kanovníka kapitoly brněnské a faráře v Bystrci u Brna Josefa Schrefla († 30. května 1891) obdržela knihovna alumnátní některá díla. Podobně dostalo se knihovně z pozůstalosti Ant. Ilkoviče, beneficianta ve Znojmě († 10. května 1894), 200 děl ve 400 svazcích, z pozůstalosti Jana Nesvadby, ředitele kůru při dómě na Petrově († 1899), 100 knih hlavně z oboru chorálního a liturgického zpěvu, z pozůstalosti Jakuba Procházky, professora katechetiky a paedagogiky na bohosloveckém ústavě († 22. září 1893),

[1]) Uloženy jsou v archivě alumnátním.

přes 400 knih, z pozůstalosti Fr. Czerniczka, faráře ve Stonařově († 7. září 1904), na 400 starších knih. Z pozůstalosti msgr. Dra Fr. Kyzlinka, bývalého professora dogmatiky a po té dvorního kaplana a ředitele Frintanea († 16. srpna 1903), a Viléma Böhma, pensiovaného faráře stajerovického († 28. září 1904), jakož i z pozůstalosti Dra Antonína Stáry, bývalého professora biblika Starého Zákona († 25. března 1907), byl zakoupen pro knihovnu alumnátní lacino větší počet vědeckých knih. V poslední době zvláště pamatoval na alumnátskou knihovnu Ant. Weinlich, farář na Vranově († 21. září 1908), odkázav jí ze vzácné a přebohaté své knihovny všecky theologické knihy ve značném počtu.

Z dárců dlužno vděčně připomenouti vdp. Dra Karla Eichlera, bývalého professora církevní historie a práva, jenž daroval knihovně na 150 spisů ve 200 svazcích, vdp. čestného kanovníka Otmara Mussila, bývalého professora biblického studia Starého Zákona, Fr. Kotoučka, konsistorního radu a faráře na odpočinku v Brně, a hlavně vdp. kanovníka msgr. Dra Jakuba Hodra, bývalého professora dějin církevních a práva kanonického, jenž vedle mnohých cenných knih obohatil knihovnu zvláště velmi drahocennými uměleckými díly z oboru církevního umění. V posledních letech věnuje se na doplněnou knihovny hlavně časopisy a nově vyšlými knihami průměrem přes 1000 K ročně.

Nyní knihovna biskupského alumnátu čítá na 10.000 spisův asi ve 20.000 svazcích. Spravuje ji jeden z představených alumnátních, maje k ruce dva alumny, prefekta a viceprefekta bibliotheky.

Citelným nedostatkem bylo však dosud, že knihovna nebyla přesně katalogisována, je však již rozhodnuto, že jarem příštím přikročí se k jejímu uspořádání a katalogisování.

Vedle knihovny alumnátské jest v biskupském alumnátě již dříve uvedená tak zvaná česká knihovna bohoslovců, kterou si bohoslovci sami založili a sami spravují a svými příspěvky jakož i dary literární jednoty „Růže Sušilovy“ rozmnožují. Čítá, jak již zmíněno, 3615 knih ve 3892 svazcích.

Věda a náboženství v současné filosofii.

Ref. V. Lankaš. (O.)

„Co na tom, odvětí se, když psychologie a sociologie dokazují, že náboženské jevy nemají nic zvláštního, a že lze je v každém případě uvésti na základní jevy psychologického a socialního života? Připusťme, že něco z toho, co nazývá se náboženstvím, jest vědomím a společností předpokládáno? Tento element nemá však nic mímovědeckého, jestli stejně přítomen ve všech lidských jevech. Immanentní a všeobecný, čím liší se od ryzí a pouhé přirozenosti? Setkáváme se tu s důvody, jimiž psychologismus a sociologismus míní a myslí náboženský jev zbaviti všeho specialního rázu. Co platí tyto důvody?“ (197.)

Psychologismus snaží se ukázati, že náboženský jev není nic jiného než jev, stav vědomí. Transcendentní bytosti, jež náboženstvími jsou vzývány, jsou dle něho illusorní, neboť jsou to jen subjektivní stavy na venek námi vrhané a námi pak za neodvislé skutečnosti brané. I když připustíme tuto theorii, možno říci, že dosahuje svého účelu? „Tato theorie redukuje na nic hmotný Olymp umístěný na tom neb ono místě našeho pozemského prostoru, nebo nebeského Boha obývajícího neznámé kraje, náboženské vědomí nemá však již co dělati s těmito materielními božstvy.“ (197.)

„Rozumíme-li transcendencí jsoucnost mimo člověka, v prostorovém smyslu slova, pak moderní náboženské svědomí jest prvé, jež prohlásí, že transcendentní Bůh v tomto smyslu jest pojem libovolný a čiře vymyšlený. Právě vzhledem k Bohu slova transcendence, zevnitřnost, objektivita chtějí býti brána jako pouhé metafory. Pokrok náboženství, toť bylo přenášeti božské ze vnějška do nitra, nebe do lidské duše...“ (198.)

Zbývá věděti, co jest náboženský jev sám o sobě. Dle psychologismu nenalezá se v něm nic, co jej rozlišuje od obyčejných jevův. Obyčejné zákony psychologické prý postačí, aby jej vysvětlily. Psychofysiologická experimentace může prý vyvolati náboženské jevy, zvláště u jistých nervosních osob, tak jako vyvolává jiné psychické úkazy. „Četné a důležité“, dí Boutroux, „jsou práce v tomto smyslu podniknuté: nezdá se však, že právě v tomto bodě, o nějž tu běží, podaří se kdy zjednati světlo. Nejen proto, že určení faktův a zákonů v této věci těžko dovoluje přesnost a přísnost; je tu též otázka, jestli methoda tu užívaná s to, aby pronikla podstatu a význačný rys náboženského jevu. Tato methoda jest nebo chce býti objektivní, t. j. bude pozorovati a uvažovati jen materialie, zjevy, fysiologické pole a podmínky, krátce vše, co jest mimo náboženský jev; neboť to vše jsou elementy, jež jsou společny i jiným jevům. Tím však objektivní psychologie se odsuzuje k jednostrannosti, ježto si tak musí nechati ujíti to, co náboženský jev by mohl míti zvláštního. A jest jisto, že věřící nedovedl by poznati to, co zakouší, to, co pro něho jest náboženstvím, v popisech náboženského jevu s tohoto stanoviska provedených... Náboženství, toť, abychom pravdu

děli, onen důkladně vniterný, subjektivní obsah vědomí, jejž psychologie odstraňuje, aby pozorovala jen jej provázející objektivní jevy..."

Nebyla by tu však přece jakási illuse, a nemohl by tento subjektivní element snad býti vyjádřen nějakým jevem objektivním, jako pocit tepla vyjadřuje se výškou lihového sloupu?

V tom, co se tkne psycho-fysiologických podmínek náboženského jevu, četní sociologové souhlasí s věřícím v tom, že nemožno přesně určiti obsahu náboženského svědomí. Všechna vysvětlení tu podniknutá jsou kusá. Náboženské svědomí má jisté zabarvení, jistý rys, jistou specialní formu, jíž psychologismus zanedbává nebo ji považuje jen za illusi a ji popírá. Toto náboženské svědomí uzavírá v sobě ideu posvátna, závazna, ideu věci chtěné bytostí vyšší individua, na níž individuum závisí. A toť v pravdě náboženský element, který jako ze zevnějšku dává provázejícím jevům ráz, jehož ony samy sebou by nedosáhly. Odívají-li se exaltace, melancholie u jistých osob v náboženskou formu, není to proto, že existuje náboženská exaltace a melancholie; toť proto, že ve světě existují náboženské ideje, s nimiž byly ony osoby seznámeny a jež se vtlačily v jich obrazivost. Náboženství v duších, v nichž opravdově náboženství bytuje, jest hodnota jedinečná, nekonečná, přidělovaná ne obrazivostí, ale hodnota, již pravé svědomí přiděluje jistým ideám, jistým citům, jistým akcím, vzhledem k cílům, jež překračují lidstvo. Tato forma svědomí překračuje všechny objektivní psycho-fysiologické symboly. Individuum, jehož vniterný horizont by byl obmezen na tyto symboly, mohl by náboženskou ideu považovati jen jako nějakou chimeru a nicotu.

Bylo by však snad přece možno i se stanoviska psychologického přidělovati nějak náboženské idei jakousi skutečnou hodnotu, a sice tak, že bychom svědomí považovali jako jakési obcování individua se všeobecným životem a bytím. Náboženský cit byl by pak pudem a jako temným postřehem závislosti části vzhledem k celku.

Je zřejmo, píše správně Boutroux, že taková nauka nejen by překračovala veškeru objektivní psychologii, nýbrž byla by rehabilitací a oslavou psychologie subjektivní. Objektivní psychologie může v náboženské závaznosti a v ideích, jež tuto závaznost provázejí, viděti jen illuse. Její důvody nejsou však přesvědčující, a vše, co dokazují, toť tolik, že pro individuum víra v závaznost, povinnost, posvátno jest jen víra, jest jen nahodilé a nezištné přilnutí. Víra však, aby byla schválena rozumem, chce býti založena na rozumných motivech. Kde možno nalézti motivy víry v povinnost? Sociologie míní, že je s to, aby je podala.

Společnost, má-li existovati, ukládá svým členům jisté povinnosti; cit závazku není pak nic jiného než vědomí jednotlivce o nutnosti těchto povinností a požadavků. Dle tohoto pojetí je tudíž individuum řízeno, nuceno, vychováváno náboženstvím jako nějakou cele zevnější mocí.

Je však správno subjektivní a individuelní prvek náboženství na druhé místo stavěti a jej považovati za něco, co možno ignorovati? Mysticismus, vniterný život věřícího neskytá ovšem zevnějšímu pozoro-

vání sociologa téže látky jako politické nebo církevní instituce. Následuje z toho však, že jest beze vší důležitosti? Možno jest ovšem, že uvažujeme-li nejprimitivnější náboženské projevy, že nalezneme tento vniterný element velmi málo do očí bijící a důležitý. Stačí však, abychom věděli, co náboženství jest, hledati jeho historického východiska a na ně pak, ať to již jde dobře nebo špatně, navazovati souvislostí fakta, jevy pozdější? Jak v těchto věcech z historické souvislosti uzavírati na totožnost logickou? Ten neb onen prvek náboženství, který byl zprvu nepozorovatelný, mohl se státi na to důležitým, bytným. Vědomí, jež se hledá, končí tím, že se poznává v ideách a citech, jimž od počátku nepřikládalo žádné pozornosti a váhy. Ten neb onen účinek může se oprostiti od své hmotné příčiny a může se vyvíjeti pro sebe. Fakt skutečnosti skutečně potvrzuje pravdivost těchto vývodů! Historie ukazuje, že náboženství, ať již byla jeho primitivní forma jakákoliv, stávalo se u civilisovaných národů víc a více osobním a vniterným.

Než řekne se: Nemůže i tento rozvoj vyššího náboženského individualismu míti svůj původ v socialních nutnostech a v socialní činnosti? Nic jistějšího ovšem nad náboženskou cenu a náboženský vliv socialního pouta. V tom, podivno, sociologie setkává se dokonce s křesťanskými ideami. Vysvětlujeme-li však u člověka vytvoření náboženských citův a ideí socialním vlivem, pak třeba po výtce věděti, o jaké společnosti mluvíme!

Mluvíme o společnosti jakékoliv, tak ji nyní na př. pozorujeme? Stačí, že společnost existuje, aby její podmínky existence, uchování a rozvoje se ve vědomí údů přetvořovaly v mravní a náboženské závazky? Lidé ve své nevědomosti a pohodlnosti si ovšem dávají ukládati jako závazné ty neb ony nutnosti, jež de facto jsou jen hypothetické a problematické. Ve chvíli však, kdy poučeni sociology postřehnou mystifikaci, jejíž předmětem byli, přestanou míti pro socialní instituce pověrečnou úctu, jíž byli dříve proniknuti. Často i idea, že politické instituce vznikají jedině z existenčních podmínek dané společnosti, vzbuzuje u lidí přání modifikovati je, daleko více než přání je uchovati neboť tyto podmínky samy nejsou neměnitelny. Změnily se a proto mohou se ještě změniti. Podivná věc: právě náboženský duch disponuje jednotlivce souditi s vysoka o institucích socialních, míti je za čiře náhodné a lidské, revoltovati proti nim. Veliká náboženská vědomí postavila se proti společnosti, jako vědomí zastupující právo a pravdu, poněvadž Bůh byl za nimi, kdežto za společností jest jen člověk, příroda a okolnosti. Daleko, aby cítilo, že je totožno se socialním vědomím, náboženské svědomí pudí člověka, aby proti právům Caesarovým postavil práva boží, důstojnost osoby proti veřejné nutnosti.

Jak mohla by skutečná společnost chtíti dostačiti svědomí věřícího? Může v ní věřící nalézti uskutečněnou lásku, pravdu, dobrotu, vědu, štěstí, tak je víra nalezá uskutečněny v Bohu?

Jak patrno, to není skutečná a daná společnost, o níž mluvíme, když vysvětlujeme pouhou činností společnosti náboženské části lidské

duše; toť společnost ideální, toť společnost, která usiluje o tuto spravedlivost, o toto štěstí, o tuto pravdu, o tuto vyšší harmonii, jíž výrazem jest náboženství. A skutečné společnosti jen proto a pokud účast berou již poněkud na této neviditelné společnosti a usilují se jí připodobniti, inspirují úctu, ospravedlňují závazky, jež ukládají jednotlivcům.

Ideální společnost má dozajista úzký vztah s náboženskými tužbami člověka. Náboženské svědomí považuje se samo jako nástroj, jehož úlohou jest pracovati o jejím uskutečnění. Ideální společnost není však již něco určitého a daného, co mohlo by býti připodobněno fysickému faktu; vysvětlovati tudíž náboženství požadavky této společnosti, toť není již rozkládati je v empiricky pozorovatelné politické nebo kollektivní jevy. Ideální společnost jest chápána, sněna jednotlivci, nejvyššími mravními a náboženskými svědomími národa. Usiluje dáti jednotlivci, který obětuje svou přirozenost, jeho maximum rozvoje a hodnoty a zároveň vytvořiti ze spojení jednotlivců celek jednotnější, souladnější, krásnější než jsou shromáždění stvořená mechanickými silami nebo pouhým a prostým pudem a tradicí. Snaží se hnáti na nejvyšší stupeň, jež možný jest pro lidskou přirozenost, kult oněch věcí ducha, jež snad nejsou k ničemu: spravedlivost, pravdu, krásu. Z těchto předmětů myšlení, jež nemají místa v čiré přírodě nebo ji tísní, činí nejvyšší užitečnost. Krátce, ideální společnost předpokládá náboženství, inspiruje se v náboženství, daleká, velmi daleká, aby je vyráběla jako stroj, jehož určením by bylo vázati jednotlivce s cíly, jež mu odporují.

Na počátku všeho socialního pokroku jest nějaká idea vyrostlá z hlubin lidské duše a uchopená jako pravá, dobrá, uskutečnitelná, representující něco nového, snad chimerického, a ne věc již vyzkoušenou a uznanou za života schopnou. Tato idea jest vzata za předmět, poněvadž člověk v ní vidí nebo věří viděti výraz ideálu. V počátku všeho socialního pokroku jest víra, naděje a láska.

Hle, toť dva nové pokusy zařaditi náboženství do oboru věd: psychologismus a sociologismus; než, jak bylo nahoře uvedeno, psychologismus jedná nevědecky, a není-li náboženství — jak míní sociologická škola — nic jiného než ideální společností, pak společnost, aby došla ke své organisaci, usiluje o ideál pro svědomí těžce uskutečnitelný, a pojetí tohoto ideálu pak zdá se, že jest účinkem a ne příčinou náboženské inspirace. Ostatně úcta těchto socialních institucí byla by prekérní jakož i instituce samy, kdyby spočívaly jen na užitečnosti; chtějí-li však v pravdě zavazovati svědomí, „pak je to jen proto, že společnosti skutečné již nějak účast berou na této neviditelné společnosti a jí snaží se připodobniti.“

Pozdrželi jsme se u těchto dvou theorií déle, ježto i u nás jsou dosti běžny. Bylo tudíž zajímavo zvěděti, co o nich soudí filosof našich názorů nesdílející. Jak jsme viděli, námitek prosty nejsou. Padá tudíž vědeckost a jistota, jež jim mnozí tak apodikticky připisují. Ostatek knihy podáme nyní jen v hlavních rysech.

Poněvadž se zdá, že náboženství vědy nebo vědecké náboženství jest neuskutečnitelnou chimerou, nebylo by lépe, a to jak pro vědu tak

pro náboženství, podržeti opravdově důkladné rozlišení mezi oběma? Toť náhled a nauka dualismu, výborně hájeného školou Ritschlovou.[1]) Náboženství — dí Ritschl — toť věc víry, ne poznání; Ritschl staví tudíž proti rozumu ne náboženský cit, nýbrž — a toť jeho originálnost, ač inspiruje se přece však u Al. Vineta — náboženskou historii, t. j. zjevení, tak jak nám je ukazuje objektivné studium Evangelia a historie; je to skoro stanovisko, na něž se postavil protestantský theolog A. Sabatier.

Náboženství, dle Ritschla, jest výlučně v citu, ve vniterném životě, v obcování duše s Bohem; náboženství proto nemůže naraziti o vědu, jež je systemem theoretického poznání, a rozhodně získá, bude-li se svobodně rozvíjeti. Budiž. Není tu však skrytého úskalí, úskalí subjektivismu bez obsahu? Ani dogmat ani církví, nic tu než individuelní víra! Aby se vyhnuli tomuto úskalí, vtělují stoupenci této theorie ve víru „objektivní nebo-li intellektuelní element, bez něhož nemožno se obejíti, chceme-li obdržeti positivní princip, který by měl nějaký význam“ (225), a tak objevuje se zase ta zprvu přísně rozlišená věda, a to ve formě, jíž jsme neočekávali, která však jest nevyhnutelna.

Nebezpečenství[2]) těchto neustálých nárazů vědy a náboženství, když usilují se sjednotiti nebo když usilují se rozlišiti, mohlo by dle mínění mnohých snad k užitku obou zmizeti, kdyby věda uvědomila si svoje hranice, svůj dosah, kdyby věda měla moudrost pochopiti, že nemůže si osobovati monopol absolutního a celistvého poznání; věda musí s resignací připustiti s Dubois Reymondem, že jsou problemy, jež jsou mimo dosah zkušenosti, a to jak v řádu ryze spekulativním tak v řádu praktickém. Veškera věda, konec konců, jest jen „hypothesa stálých vztahů“ mezi údaji, a úloha učence jest klásti otázky přírodě dle této hypothesy (236); definice, theorie, jsou prostě, jak to ukazuje učený mathematik Poincaré, symboly, přibližnosti, jež měníme a nahrazujeme v té míře, že rostoucí složitost systemu v nepoměru s jednoduchostí principů činí tento nerozluštitelným.

Věda tudíž, po úsudku mnohých, uznává svou nekompetenci v mnoha otázkách, doznává své hranice. Bude tato skromnost vědy příznivější svobodnému rozvoji náboženství než věda, která mní se býti absolutní? Nezdá se. Náboženská víra vměstnána jaksi do pole s neohraničenými mezemi, jež mu věda přepouští, jsouc ohrožována každým vědeckým pokrokem, bude žíti život ne záviděni hodný. Situace tato ovšem se změní, je-li věda orientována k náboženství: „Věda směřuje k jednotě, dí mnozí učenci; je tudíž bez důvodu říci, že kráčí k Bohu?“ (str. 253). Tento náhled shledáváme u myslitelů, jako jest E. Naville, A. Sabatier, Ol. Lodge. Meze vědy byly by ve všech bodech a pro všechny různé vědy „poukazem k jakési transcendentní realitě, bez níž tyto meze samy byly by nepochopitelny“ (268). Jest však toto stanovisko do budoucna též možno? Netřeba se i tu obávati, že věda,

[1]) Druhé části I. kap.: Ritschl a radikální dualismus. (209—228.)
[2]) II. kap.: Náboženství a hranice vědy. (228—268.)

povahou svou dobývavá, nesní o tom, že oddálí tyto meze? A kdy usmyslí si, že musí se zastaviti?

Otázka jest jinak položena ve stanovisko filosofie činu. (III. kap. „Filosofie činu“ 269—298.) Dle pragmatismu věda a náboženství mají společný pramen, stejný kořen: činnost, a to činnost vůle. Aby konal vědu, stejně jako aby věřil, duch jedná; nuže „jakýsi cíl jest činnosti nutný; ten, kdo jedná, hledí vpřed a hledí vzhůru... (281); a tak činnost zjevuje člověku přítomnost v něm jakési vůle počáteční, vyšší všech vůlí, jež se obmezují na věci tohoto světa“ (282). Věda, toť činnost na přírodu; náboženství, toť činnost pozorovaná z nitra a aplikovaná na nitro; a obě dostupují jaksi nejvyššího stupně v naukách, jež jsou jen soustavy různých symbolův.

Dle této theorie i věda i náboženství mají tudíž společný kořen: aktivitu, a to nikoli nějakou aktivitu neurčitou, nýbrž aktivitu lidskou. Tato činnost má dva směry: jest rozumem a vůlí. Rozvíjejíc se jako rozum, vytvořuje vědu; realisujíc se jako vůle, směřuje k náboženství. Vztah náboženství a vědy je tudíž převeden na vztah rozumu a vůle. Tím však obtíž není nijak překonána, jest jen přemístěna; neboť otázka o vztazích rozumu a vůle, i když je považujeme jako opravdové činnosti ducha, zůstává temna a je schopna přerůzných řešení! A dualismus, který jsme mínili překonati tím, že jsme problem přenesli ze sféry pojmů do sféry činnosti, může zase se objeviti se všemi svými obtížemi.

A ať si již myslíme o způsobu, jímž filosofie činu smiřuje náboženství a vědu, jakkoliv, možno snad říci, že tato filosofie poskytuje od nynějška správnou theorii i vědy i náboženství vzatých o sobě? Ani to nemožno říci. „Pragmatismu vědeckému“, čteme na str. 294, „rozvíjejícímu se, špatně se daří udržeti své počáteční posice; pragmatismus vědecký rozvíjeje se vrací se více méně ke tvrzení bytí, rozumu, jež tvořilo základ klassické theorie vědy!“

Snad u náboženství bude míti tato filosofie více štěstí. Principem jejím v této věci jest, že vše, co se obrací na rozum, jest výraz, symbol, prostředek náboženství, ne však náboženství samo. Oborem náboženství by tudíž v tomto smyslu byla výlučně praxe, život. Neuzavírá však v sobě každý cit, každá náboženská činnost ideje, pojmy, theoretické poznání? Co zůstane pak z náboženství tak jak nám jsou dána, když z nich doslovně vyloučíme všechen intellektuelní element? Filosofie tato dokazuje, že existuje v duchu princip rozdílný od pojmu: člověk jedná a činnost jest nesvoditelna na pojem; vůli přiděluje se tu speciální úloha. „Vůle však vyžaduje cíl; a možno říci, že poskytujeme duchu rozumnou formuli, když mu mluvíme o vůli, která sebe samu bere za cíl, o vůli, která nemá jiného předmětu než svůj vlastní princip... Činnost... zplozující snad pojmy, ale sama nezávislá na každém pojmu, tento pragmatismus abstraktní zaslouží jména náboženství?... Není to určitá víra, upoutaná na akt, která činí z něho náboženský akt? To, co nazýváme symbolem a prostředkem, není to poněkud i integrující části náboženství?“ (297).

Cele psychologický problem vniterného náboženství jest přejat opět americkým psychologem W. Jamesem.[1]) Náboženský život jest dle něho věcí osobní zkušenosti, a hodnota náboženské emoce poznává se po jejím ovoci, t. j. po svatosti; náboženství je tak i užitečno i pravdivo, neboť „je-li pravdou, konec konců, to, co jest, co trvá a tvoří, pak náboženství jest pravdivo, jako pravdiva jest víra v existenci bytostí a sil přírodních“ (310). Možno namítnouti, že náboženská zkušenost cele subjektivní není spodobitelna vědecké objektivní zkušenosti. W. James odpovídá, že je „tak užitečná a authentická jako zkušenost vědecká, a dokonce, že jest bezprostřednější, konkretnější, širší a hlubší“ (325—26). Náboženství je tudíž bytně zkušeností, věcí zakoušenou a žitou, a je-li tomu tak, pak apriori nic nestaví ho v odpor s vědou, jež sama směřuje jen k tomu, aby byla jakousi jistou interpretací zkušenosti. Náboženství jest dokonce vědeckou zkušeností předpokládáno; a zase, dík psychologické theorii o podvědomém má oporu svou ve vědě samé. Vztah vědomého a podvědomého já tvoří tudíž jednotící pouto mezi náboženstvím a vědou; vztah ten jest východiskem společným i činnosti náboženské i činnosti vědecké.

Je zřejmo, že v rozhodně duchaplné theorii Jamesově situace takto vytvořená pro náboženství proti vědě je silna, poněvadž náboženství celé je tu v citu, středisku to osobnosti, kdežto věda má za předmět představované jevy; než možno zase na druhé straně, jak činí to James, vyloučiti z náboženství dogmata, obřady, tradice pod záminkou, že to jsou jevy objektivní? Bez elementův objektivity náboženský cit může býti připodobněn psychickému neklidu, zmatku, a jak Hoeffding podotýká, jest velmi pochybno, že náboženská zkušenost by mohla existovati pozbavená intellektuelních, vnějších a tradicionelních elementů; „jestli cit duší náboženství, jsou náboženské články a instituce jeho tělem; a v tomto životě je život jen pro duše spojené s tělem.“ (337, 339.)

Ani James tudíž našeho problemu uspokojivě nerozřešil. Učenci mu popírají, že jeho náboženská zkušenost by byla zkušeností ve vědeckém smyslu, a filosofové se zase táží, až pokud by tato zkušenost zasloužila býti nazývána náboženskou, zda by i sám fakt náboženské zkušenosti přežil zmizení všech intellektuelních, vnějších a tradicionelních elementů náboženství a p. Nikde jednoty a souhlasu.

Toť jsou, dí Boutroux, hlavní episody v dlouhém boji mezi vědou a náboženstvím; existuje mezi nimi „jakási logická nesměrnost“; pozorujeme-li je však blíže, zdá se, míní Boutroux, že konflikt je přesněji mezi vědeckým duchem a náboženským duchem (kap. Konkluse). Nuže, ať jsou ambice vědeckého ducha jakékoliv, tolik jest jisto, že nemůže všemu postačiti: „Bytí věcí překračuje bytí, jež si přivlastňuje věda, a lidský duch překračuje intellektuelní schopnosti, jež zužitkovává; mezi vědou a bytím, mezi objektivním a subjektivním je

[1]) Kap. IX.: W. James a náboženská zkušenost. (298—339.)

střední pásmo, kde tyto dva principy jsou nerozeznatelny." (357.) Náboženství není proto Boutrouxovi překonaným stanoviskem, náboženství jest mu úctyhodným a nutným zjevem na lidské společnosti, a nezměnitelnost jeho datovala se vždy a datuje se stále z citu lidstva, že „víra je silnějším poznáním a že přesvědčení, že Bůh je s námi, jest účinnější nad veškeru lidskou pomoc, a láska silnější nade všechny úsudky." (373.)

Tím bychom ukončili svůj referát o této vzácné studii. Se závěry autorovými, zvláště co se týče jeho zvláštního stanoviska v této otázce, nemožno nám všude souhlasiti. Přes to možno jen opět dílo toto všem, kdož se o tyto životní otázky zajímají, doporučiti. Je to dílo napsané ne proti, nýbrž ve prospěch náboženství, je to pozoruhodný pokus vybojovati a uhájiti ve prospěch náboženství pole, jež jedině a přesně jemu přináleží, na něž nemůže se věda odvážiti a jehož citadellou jest intimní forum svědomí, svědomí mravního, rozuměného v nejušlechtilejším a nejvznešenějším slova smyslu. Pro nás má dílo v tom cenu, že ukazuje, jak slaby, jednostranny a sobě odporující jsou základy a vývody přerůzných theorií, jež usilují smířiti náboženství a vědu, důsledně jak v právu jsme, trváme-li v tomto chaosu náhledů na náhledu svém. Pro nás rozporu mezi pravým náboženstvím a pravou vědou není a býti nemůže. Proč, jest každému katolíku jasno. Proto též klidně hledíme době vstříc, nic nerozrušeni dnešním antagonismem obou, kdy věda dnes stále se ještě vyvíjející dospěje jako uzralá sama k dorozumění se s náboženstvím, kdy obě vedle sebe svorně stojíce, budou pracovati jednomyslně o témže cíli, o zdokonalení a štěstí člověka. Věda a náboženství musí cítiti, a to dnes již, jak dí Eucken, že náležejí společnému životu a že obě jsou člověku nutny. „Sobald man nur von dem Grundsatz ausgeht, daß Wissen und Glauben nicht dazu da sind, einander aufzuheben, sondern einander zu ergänzen, so wird schon überall das Rechte ausgemittelt werden." (Goethe.)

Dva nové nekanonické zlomky z evangelií.

Dr. T. Hudec.

Egypt odměnil v posledních dvou letech učence, kteří s neúnavnou pílí pátrají v jeho troskách po památkách minulých věků, několika zajímavými objevy zlomků, které mají větší neb menší vztah k posvátným knihám svatého písma, a tím samým vzbuzují pozornost i širších kruhův. Objevy v poslední době, hlavně z oboru assyriologie, dodaly tolik nového materiálu biblické vědě, tak že při každé zvěsti o písemních památkách, které příznivá náhoda přes nepřízeň věkův uchovala a opět dala nalézti zástupcům vědy, mimovolně a také oprávněně vzniká očekávání, zda nové objevy přinesou též nové osvětlení různých biblických otázek a záhad, anebo aspoň poskytnou nový příspěvek k jejich řešení. Nález známých assuanských fragmentů vzbudil u mnohých optimistů naději, že se snad podaří ve zříceninách starých židovských kolonií v Egyptě nalézti dokonce části Pentateuchu ze čtvrtého nebo pátého století před Kristem; tím by se ovšem biblické kritice dostalo úplně nového základu a mnozí kritici se svými fantastickými theoriemi byli by asi důkladně uvedeni ad absurdum! O důsledcích podobného objevu, který sám sebou není nemožným, bude dosti času mluviti, až takový objev skutečně se stane. Zatím třeba býti povděčným šťastné náhodě za to, co skutečně již objeveno.

Vedle assuanských fragmentů, které skutečně patří k objevům prvního řádu na poli studia starozákonního, minulý rok přinesl objev dvou evangelických zlomků, které rovněž nepostrádají své zajímavosti a důležitosti: první zdá se býti úryvkem z nějakého apokryfního evangelia, druhý zlomek rovněž apokryfního původu podává novou látku k otázce o authencii klausule třetího evangelia.

Apogryfní evangelia upadla, jak z uchovaných zbytků právem můžeme soudit, v úplně zasloužené zapomenutí. Kdo po nich sáhne v naději nalézti tam nové, původní zprávy o osobě Spasitelově, odkládá je obyčejně s velikým zklamáním a naučí se tím více vážiti našich kanonických evangelií. Tím ovšem není řečeno, že by v pestré směsi fantastických a v celku nejapných bájí, které tvoří většinou obsah apokryfů, nebylo uchováno tu a tam zrno pravé a původní tradice o Spasiteli. Než zrna taková ve spoustě bezcenných plev jsou velmi řídkými a ještě tíže je tam nalézti.

Zaslouženému zájmu těšila před několika lety objevená v Oxyrhynchu v Egyptě Logia Kristova, výroky to Spasitelovy, z nichž některé opravdu se povznášejí k výši slov Kristových v našich evangeliích, jako na př.: Praví Ježíš: Stanul jsem uprostřed světa a v těle ukázal jsem se jim, a shledal jsem všechny opojenými a nenašel jsem nikoho žíznícího mezi nimi. A rmoutí se duše má nad syny lidskými, že zaslepeni jsou v srdci svém... (Apocrypha II. Ed. Klostermann. Bonn 1904, pag. 11. Cf. Belser, Einleitung in das N. T. 1901, p. 792.) Angličané Grenfell a Hunt uveřejňující zlomky z Oxyrhynchu, vedle nové řady Logií

(Oxyrhynchuspapyri, sv. IV., 1904) vydali tohoto roku v V. svazku papyrů z Oxyrhynchu zmíněný nahoře zlomek nekanonického evangelia.[1])

Zlomek nalezený s jinými papyrovými fragmenty roku 1905 je psán minuskulemi na pergamenovém lístku v rozměru 8·8 : 7·4 centimetrů. Text na několika místech dosti poškozený byl celkem šťastně rozluštěn a doplněn. Podáváme jej dle restituce v „Revue Biblique" (1908, pg. 538) a připojujeme k němu český překlad.

(Verso.)

. . . πρότερον προαδικῆσαι πάντα σοφί-
ζεται. ἀλλὰ προσέχετε, μήπως καὶ
ὑμεῖς τὰ ὅμοια αὐτοῖς πάθητε. οὐ γὰρ
ἐν τοῖς ζωοῖς μόνοις ἀπολαμβάνου-
σιν οἱ κακοῦργοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ
κόλασιν ὑπομενοῦσιν καὶ πολλὴν
βάσανον. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς
εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ τὸ ἁγνευτήριον καὶ
περιεπάτει ἐν τῷ ἱερῷ. καὶ προσελ-
θὼν Φαρισσαῖός τις ἀρχιερεὺς Λευεὶς
τὸ ὄνομα συνέτυχεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν
τῷ σωτῆρι· τίς ἐπέτρεψέν σοι πατεῖν
τοῦτο τὸ ἁγνευτήριον καὶ ἰδεῖν ταῦ-
τα τὰ ἅγια σκεύη μήτε λουσαμένῳ μή-
τε μὴν τῶν μαθητῶν σου τοὺς πόδας βα-
πτισθέντων; ἀλλὰ μεμολυμμένος
ἐπάτησας τοῦτο τὸ ἱερὸν τόπον ὄν-
τα καθαρόν, ὃν οὐδεὶς ἄλλος εἰ μὴ
λουσάμενος καὶ ἀλλάξας τὰ ἐνδύ-
ματα πατεῖ, οὐδὲ ὁρᾶν τολμᾷ ταῦτα
τὰ ἅγια σκεύη. καὶ στὰς εὐθέως ὁ σωτὴρ
σὺν τοῖς μαθηταῖς ἀπεκρίθη αὐτῷ.

(Recto.)

σὺ οὖν ἐνταῦθα ὢν ἐν τῷ ἱερῷ καθα-
ρεύεις; λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος· καθαρεύω· ἐλουσά-
μην γὰρ ἐν τῇ λίμνῃ Δαυεὶδ καὶ δι' ἑτέ-
ρας κλίμακος κατελθὼν δι' ἑτέρας
ἀνῆλθον, καὶ λευκὰ ἐνδύματα ἐνε-
δυσάμην καὶ καθαρὰ, καὶ τότε ἦλθον
καὶ προσέβλεψα τούτοις τοῖς ἁγίοις
σκεύεσιν. ὁ σωτὴρ πρὸς αὐτὸν ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν· οὐαί, τυφλοὶ μὴ ὁρῶν-
τες· σὺ ἐλούσω τούτοις τοῖς χεομένοις
ὕδασιν ἐν οἷς κύνες καὶ χοῖροι βέβλην-
ται νυκτὸς καὶ ἡμέρας. καὶ νιψάμε-

[1]) Cf. *E. Preuschen,* Das neue Evangelienfragment von Oxyrhynchos. Zeitschrift für N. T. Wissenschaft, 1908, pg. 1. — Biblische Zeitschrift, 1908, pg. 221. — Revue Biblique, 1908, pg. 538.

νος τὸ ἐκτὸς δέρμα ἐσμήξω, ὅπερ καὶ αἱ πόρναι καὶ αἱ αὐλητρίδες μυρίζουσιν καὶ λούουσιν καὶ σμήχουσι καὶ καλλοπίζουσι πρὸς ἐπιθυμίαν τῶν ἀνθρώπων· ἔνδοθεν δὲ ἐκείνων πεπλήρωνται σκορπίων καὶ πάσης κακίας· ἐγὼ δὲ καὶ οἱ μαθηταί μου οὓς λέγεις μὴ βεβαπτίσθαι βεβάμμεθα ἐν ὕδασι ζωῆς αἰωνίου τοῖς ἐλθοῦσιν ἀπὸ . . .
. . . ἀλλὰ οὐαὶ τοῖς . . .

(Překlad.)

. . . dříve než se dopustí křivdy, užívá všemožné lsti. Než varujte se, aby snad i s vámi nestalo se podobně. Neboť kdo zlé činí lidem, nejenom mezi živými berou odplatu, nýbrž i trest budou snášeti a mnohá muka.

A vzav je, uvedl je na samé místo očišťování a chodil po nádvoří chrámovém. A přistoupiv farisej jakýsi, velekněz (kníže kněžský) jménem Levi, přidružil se k nim a řekl Spasiteli: „Kdo dovolil tobě kráčeti po tomto místě očišťování a pohlížeti na tyto posvátné nádoby, aniž jsi se očistil v koupeli, ba aniž který z učeníků Tvých omyl sobě nohy! Ale ve stavu nečistoty kráčel jsi po tomto svatém místě, které je čisté a po němž nikdo nechodí než vykoupav se a převleknuv šaty, a ani se neodváží pozírati na tyto posvátné nádoby.“ A ihned stanuv Spasitel s učeníky, odpověděl jemu: „Ty tedy, který jsi zde ve chrámě, jsi čist?“ Dí jemu: „Jsem čist. Vykoupal jsem se zajisté v rybníku Davidově a sestoupiv jedním schodištěm vystoupil jsem druhým nahoru a bílý oblek oblekl jsem i čistý, a tehdy přišel jsem a pohlédl na tyto posvátné nádoby.“

Spasitel odpověděv, řekl jemu: „Běda, slepci, kteří nevidíte! Ty omyl jsi se těmito vodami tekoucími, do nichž psi a vepři jsou pohazováni dnem i nocí, a umyv se, očistil jsi zevní kůži, kterou též nevěstky a flétnařky natírají a obmývají a čistí a zdobí pro žádost lidí. Nitro však jejich jest plno štírův a všeho zla. Já však a učeníci moji, o nichž díš, že jsou neumyti, omyli jsme se ve vodách života věčného přicházejících . . . ale běda . . .

Počátek zlomku jest příliš kusý, než aby se dalo s jistotou stanovit, ku komu se slova Spasitelova odnášejí, oslovuje-li snad apoštoly, kteří jsou v jeho průvodu, či protivníky svoje Preuschen míní, že se slova Kristova vztahují na protivníky Kristovy, Lagrange (Revue Biblique l. c.) kloní se k názoru, že oslovenými jsou učenníci Páně, a doplňuje první větu v tomto asi smyslu: Lidé, kteří se nenávidí a navzájem pronásledují, dříve než bližnímu ublíží, vymýšlejí a užívají všeliké lsti, aby totiž ušli následkům svého zlého činu. Než varujte se podobného jednání, protože lidi takové očekává trest nejenom na tomto světě, nýbrž i na onom.

Vzav učenníky, vstoupil s nimi Spasitel, jak čteme dále, na samé „místo očišťování“. Ze souvislosti patrno, že se tu jedná o místo posvátnější než nádvoří zevnější (ἱερόν), a že tudíž třeba dát přednost mínění vydavatelů Grenfella a Hunta, jakož i Lagrange, kteří jím rozumějí vnitřní nádvoří israelitů, kamž nebylo dovoleno vstoupiti než ve stavu levitické čistoty.

Že Spasitel častěji se procházíval po nádvoří chrámovém, jak se o tom zmiňuje zlomek, čteme také v evangeliu Mk. 11, 27 a Jan 10, 23. Velekněz, který přistoupil ku Spasiteli, není velekněz ve vlastním slova smyslu, nýbrž člen přední kněžské rodiny; v tom významu přichází název ἀρχιερεύς jak v Novém Zákoně tak u Josefa Flavia. Velekněz onen byl farisejem — většina přidržovala se strany saduceův — a vynikal tudíž horlivostí pro Zákon a zachovávání předpisův o čistotě.

Nejisto jest, co třeba rozuměti „místem očišťování“, na které vstoupil Spasitel s učenníky, nad čímž tolik se rozhorlil onen velekněz. Büchler (ve článku o dotčeném fragmentu ve The Jewish Quarterly Review 1908) a též Lagrange opírajíce se o různé texty z Talmudu, mají za to, že to bylo místo v nádvoří kněžském, kde se čistily nádoby užívané při bohoslužbě, hlavně ve svatyni samé. Přístup tam měli sice zásadně pouze kněží, než nebyl naprosto zabráněn i laikům, jen když byli ve stavu čistoty. Výklad tento dobře vysvětluje i následující slova fariseova o posvátných nádobách, na něž není dovoleno pohlížet než těm, kteří jsou leviticky čistí.

Farisej snad spatřil, kterak Spasitel kráčeje mimo nádržky s vodou určené pro očišťování, obmyl své nohy, kdežto učenníci opomenuli učiniti i to. To se mu zdá naprosto nedostatečným. Aby kdo směl kráčeti po místě očišťování a pohlížeti na posvátné nádoby, k tomu jest dle jeho přesvědčení třeba vykoupat se v koupeli a vyměnit všední šat za čistý. Úplná koupel byla v době této nejjistějším a též nejvíce užívaným prostředkem zbavit se všelikých levitických poskvrnění. Koupel taková byla předepsána pro kněze, jak jisto z Josefa Flavia a z Talmudu, kdykoli chtěli vstoupiti do svatyně. Zda a v kterých případech podobný závazek existoval i pro laiky přicházející do chrámu, nedá se přesně z talmudických tradicí určiti. Dle slov fariseových zdá se, že pro ty, kteří chtěli býti přítomni očišťování posvátných nádob na místě samém, požadovala se jak ona koupel tak i změna šatstva. Pokud onen požadavek farisea v našem úlomku odpovídá skutečným obyčejům a rituelním předpisům za doby Kristovy, a pokud tudíž autor zlomku zná a správně líčí poměry toho času v jerusalemském chrámu, to jest otázka, na niž nelze s určitostí odpovědět při naší poměrně malé znalosti židovských zvyků. Talmud je sepsán v době pozdější, kdy chrámu již nebylo, nelze proto všem jeho zprávám o starých tradicích přikládat víry. Preuschen má za to, že spisovatel fragmentu jest celkem velmi dobře informován o zvycích v chrámě, Zahn (Zeitschrift für wiss. Theologie, 1908) naproti tomu právě z neznalosti poměrů jerusalemských a chrámových soudí na pozdní a nepalestinský původ zlomku.

Chlubně vyličuje farisej očišťování svoje, kterak jedním schodištěm sestoupil do rybníka, druhým pak opět vystoupil vzhůru, aby snad, když by se vracel touže cestou, neuvázla zase na něm nečistota, které se byl právě zprostil. Líčení fariseovo jest živé a dosti malebné. O rybníku Davidově, v němž se farisej očišťoval, neví archeologie ničeho. Snad je tím míněn rybník Siloe (Jan 9, 7), nalezající se na jižní straně mimo zeď chrámovou, jestli vůbec totiž takový rybník v Jerusalemě byl a není-li místo toto opět novým důvodem pro neznalost autorovu poměrů místních v Jerusalemě.

Spasitel ve své odpovědi mluví o psech a vepřích, kteří jsou pohazováni do vody, v níž se farisej očišťoval. Kterak slovům těm třeba rozuměti? Nemíní se tu pouhé umývání a čištění oněch zvířat, nýbrž pohazování jejich mrch. Nelze si však mysliti, že by chov vepřů, tedy zvířat nečistých, býval u židův, a tím méně v Jerusalemě, vůbec rozšířen, byť i zápovědi o požívání vepřového masa nebývalo vždy přísně šetřeno. Dále těžko si představiti, že by pravidelně — dnem i nocí — byla pohazována padlá zvířata do rybníka s pramenitou vodou (χεομένοις) a který právě měl sloužit za očistnou koupel. Ani dnešního dne výchoďan něco takového neučiní, nýbrž nechá mrchu ležeti jednoduše na místě, kde se nalézá. Proti pokusům, kterými se snaží Büchler a Preuschen ono místo vysvětlit, zamlouvá se více výklad Lagrange, podle něhož se tu nejedná o skutečné znečišťování rybníka Davidova, nýbrž pouze o řečnické zpovšechňování. Spasitel nevytýká fariseovi, že si vybral špatné místo ke koupeli, poněvadž rybník onen jest udržován v tak špatném stavu; spíše chce Spasitel proti vodám nadpřirozeným, o nichž mluví v dalším, postavit přirozenou vodu tekoucí, která vnitřní čistoty nemůže způsobit, jelikož ani její fysickou čistotou nemůžeme si býti jisti, poněvadž bývají leckdy pohazovány do ní mrchy i takových nečistých zvířat, jako psův a vepřů.

Proti tomuto pouze zevnějšímu očišťování, na kterém farisej si tolik zakládá, které však účelu svého dosíci nemůže a očišťuje pouze povrch těla, vytýká Spasitel očištění vnitřní, působení vodami nadpřirozenými, vodami života věčného. Voda života věčného je tu patrně obrazem milosti. Výraz „voda života“ nebo „voda živá“ přichází sice častěji u sv. Jana (4, 10, 11; 7, 38; Apok. 21, 6; 21, 17), než nikdy tam neznačí vodu určenou k umývání nebo koupeli, nýbrž vodu mající sloužiti za nápoj.

Slovy Spasitelovými o živých vodách končí zlomek. Z dalšího řádku pouze lze rozluštit slovo „běda“, kterým pravděpodobně Spasitel řeč svou končí, právě tak jako na počátku užil téhož zvolání.

Zlomek skládá se, jak vidno, ze dvou řečí Kristových. O první nedá se nic určitého říci. Druhá má za předmět spor s fariseem o očistu a připomíná živě místo u sv. Marka 7, 1—23, kde faaiseová rovněž se horší nad tím, že učeníci Kristovi jedí nemytými rukami, a kde Spasitel proti nim prohlašuje, že neposkvrňuje člověka to, co vchází dovnitř, nýbrž zlé a hříšné myšlenky vycházející ze srdce. Než jest i značný rozdíl mezi obojím místem. U sv. Marka jedná se o to, co člověka

poskvrňuje, zde ve zlomku však spíše o to, co člověka očišťuje. U sv. Marka proti zevnějším rituelním zvykům staví Spasitel vnitřní mravní stav a dobré city. Ve zlomku však je řeč o milosti, která očišťuje duši člověka, kdežto voda je s to očistiti pouze zevní tělo. Myšlenka o vodách života věčného i slova, jimiž je vyjádřena, opírají se nikoliv o synoptiky, nýbrž o čtvrté evangelium, které jediné se zmiňuje o „vodě živé".

Nový zlomek z Oxyrhynchu nezdá se býti částí původní tradice o Kristovi, nýbrž přináleží asi do některého apokryfního evangelia. Myšlenka o „vodě života věčného", která se porovnává s očistnou koupelí, jest našim kanonickým evangeliím cizí. Ještě nápadnějším jest, že proti fariseům Spasitel zahrnuje sebe a svoje učeníky do jedné skupiny a prohlašuje, že oni všichni jsou obmyti onou nadpřirozenou vodou. V evangeliích kanonických sice Spasitel často poukazuje na osobu svoji a její zvláštní svatost, nejvíce u sv. Jana, nikde však neodlišuje od ostatních sebe zároveň s učeníky svými tak, jakoby vynikali obzvláštní svatostí nad ostatní.

Lagrange pokouší se dokázat, že zlomek je částí evangelia Hebreův. Odvolává se na to, že řádky 5—9 z prvního Logia nalezeného v Oxyrhynchu souhlasí s citátem z evangelia Hebreův uchovaným u Klementa Alexandrijského. Myšlence o očišťující vodě nadpřirozené v našem zlomku zdá se odpovídat jiný zlomek z onoho evangelia u sv. Jeronyma In Is. 11, 2, kde se praví, že při křtu Kristově „descendit fons omnis Spiritus Sancti et requievit super eum."

Mínění o příslušnosti zlomku k evangeliu Hebreův odporuje však na druhé straně okolnost, že ve zlomku důsledně Ježíš jest nazýván „Spasitel" (σωτήρ), kdežto evangelium Hebreův užívá všude výrazu „Pán" (Κύριος). Sv. Ireneus (Adv. Haer. 5, I. 3) vytýká Ptolemeovi, žáku gnostika Valentina, že Krista nazývají Spasitelem a nechtějí ho nazývat Pánem — διὰ τοῦτο τὸν Σωτῆρα λέγουσιν, οὐδὲ γὰρ Κύριον ὀνομάζειν θέλουσιν. Rovněž ve zlomcích z Herakleona zachovaných u Origena v jeho komentáři k sv. Janu Ježíš jest výhradně označován jako Spasitel. Shoda těchto okolností zdá se spíše poukazovati k tomu, že i nový zlomek má svůj původ u egyptských gnostiků.

*

Pravost závěrečné perikopy v evangeliu svatého Marka 16, 9—20 jest vystavena prudkým útokům se strany kritiků, kteří v tomto případě mohou se odvolati nejen na své vlastní hypothesy a theorie, nýbrž na skutečné doklady svědčící zdánlivě v prospěch jejich názorů. Schází totiž ona perikopa v kodexech sinajském a vatikánském; Eusebius (Quaest. adv. Marinum 1) tvrdí, že všechny přesné rukopisy končí v. 16, 8, podobně též svatý Jeronym (Epist. 120, 3 Ad Hedib.) ujišťuje, že onen závěrek 16, 9—20 schází skoro ve všech textech řeckých.

I obhájci pravosti oné klausule připouštějí, že má ráz přídavku zběžně načrtnutého, který svatý Marek teprve později po slovech ἐφοβοῦντο γὰρ přidal a tak dokončil svůj spis, který dříve, neznámo z jaké příčiny, zůstal neukončen.

Nápadným jest náhlý přechod mezi v. 14. a 15. Ve verši 14. se praví: I vytýkal jim nevěru jejich a tvrdost srdce, že těm, kteří jej viděli vzkříšeného, neuvěřili. Verš 15. bez dalšího zřetele na tuto výtku počíná příkazem: A řekl jim: Jdouce po všem světě, kažte evangelium všemu stvoření.

Již svatý Jeronym ve svém spise Adv. Pelagianos 2, 15 napsaném v Betlemě v letech 415—416 uvádí text Markova evangelia, který našel v některých kodexech řeckých i překladech latinských a který po verši 14., kde Ježíš vytýká učeníkům jejich nevěru, vkládá slova: „Et illi satisfaciebant dicentes: saeculum istud iniquitatis et incredulitatis sub satana est, qui non sinit per immundos spiritus veram dei apprehendi virtutem; idcirco jam nunc revela justitiam tuam.“ (Cf. Nestle, N. T. graece, 1906 pg 136). Dosud však v žádném kodexu ani překladu nebyl nalezen text odpovídající uvedenému místu u svatého Jeronyma.

Roku 1907 Američan Ch. L. Freer získal v Kahýře 4 řecké uncialní rukopisy, pocházející dle písma z 3—6. století po Kristu. Rukopisy ony obsahují: 1. Deutoronomium a knihu Josue. 2. Žaltář. Obojí v překladu septuaginty. 3. Čtyři evangelia. 4. Apoštolské spisy bez Apokalypsy. Text evangelia svatého Marka je zajímavý tím, že po verši 14 obsahuje vložku, která poprvé podává text, z jakého čerpal svatý Jeronym uvedené místo. Vložka ona (Cf. Biblische Zeitschrift 1908, pg. 223) zní:

14a. κἀκεῖνοι ἀπελογοῦντο λέγοντες, ὅτι ὁ αἰὼν οὗτος τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀπιστίας ὑπὸ τὸν σατανᾶν ἐστι ὁ μὴ ἐῶν τὰ ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀκάθαρτα τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ καταλαβέσθαι δύναμιν. διὰ τοῦτο ἀποκάλυψόν σου τὴν δικαιοσύνην ἤδη, ἐκεῖνοι ἔλεγον τῷ Χριστῷ.

14b. καὶ ὁ Χριστὸς ἐκείνοις προσέλεγεν, ὅτι πεπλήρωται ὁ ὅρος τῶν ἐτῶν τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ, ἀλλὰ ἐγγίζει ἄλλα δεινά.

14c. καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμαρτησάντων παρεδόθην εἰς θάνατον, ἵνα ὑποστρέψωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ μηκέτι ἁμαρτήσωσιν, ἵνα τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ πνευματικὴν καὶ ἄφθαρτον τῆς δικαιοσύνης δόξαν κληρονομήσουσιν.

15. ἀλλὰ πορευθέντες. κτλ.

(Překlad.)

14a. A oni ospravedlňovali se řkouce: Věk tento nespravedlivosti a nevěry jest pod vládou ďáblovou, který prostřednictvím nečistých duchů nedopouští pochopiti pravdivou sílu boží. Proto ukaž již nyní spravedlivost svoji, pravili oni Kristu. (Srovnáním se sv. Jeronymem jest patrno, že ve verši prvním třeba čísti: ὁ μὴ ἐῶν ὑπὸ (διὰ) τῶν πνευμάτων ἀκαθάρτων τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ καταλαβέσθαι δύναμιν.)

14b. A Kristus odpověděl jim: Naplněna jest hranice let moci satanovy, avšak blíží se jiné hrozné věci.

14c. A pro hříšníky byl jsem vydán na smrt, aby se obrátili ku pravdě a již nehřešili, aby se stali účast-

nými v nebesích duchovní a nepomíjející slávy spravedlnosti.

15. Ale jdouce po všem světě atd.

Patrno, že tu byl objeven text závěru sv. Marka, který měl sv. Jeronym v rukou a o kterém se ve spise Proti Pelagianům zmiňuje. Harnack (Theol. Literaturzeitung, 1908, pg. 168) má právem za to, že sv. Jeronym měl před sebou celý náš text, že však uvádí pouze v. 14a, protože to stačilo k jeho účelu. Zdá se, že se seznámil s tímto odlišným evangelickým textem v Palestině, protože v dřívějších dílech nečiní o něm žádné zmínky. Sv. Jeronym praví sice, že text onen nalezl „in quibusdam exemplaribus"; než třeba tu počítati s náklonností sv. Jeronyma k upřilišování. Četnými asi ony exempláře nebyly.

Vzniká otázka, jaký jest poměr mezi nově objeveným textem a naším ukončením poslední hlavy v evangeliu sv. Marka. Je zřejmo, že nový text úplně dobře souvisí s předcházejícím i s tím, co následuje. Ve v. 14. Kristus vytýká apoštolům jejich nevěru. K tomu se dobře druží první verš vložky 14a, kde apoštolé se omlouvají a ospravedlňují. Slova Kristova ve v. 14b o tom, že se přiblížil konec vlády satanovy, souvisejí zase a připravují v. 17., kde Kristus dává apoštolům moc vymítati zlé duchy.

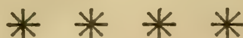
Jedná se tedy nikoliv o nahodilý přídavek, který se při opisování vloudil do textu, nýbrž o dobře promyšlenou interpolaci. Interpolací tou chtěl původce její doplnit, co se mu zdálo mezi v. 14. a 15. scházeti, a vysvětlit příčinu nevěry, z níž Kristus vinil apoštoly. Vzal však snad interpolator vložená slova z některé původní, authentické tradice o životě Kristově? Není to pravděpodobno, ač to též není nemožným, zvlášť uvážíme-li, že slova vložky, především v. 16b jsou velmi charakteristická. Tolik jest jisto, že k původnímu textu sv. Marka nepatřila, což dokazuje ta okolnost, že ani jediný ze všech uncialních rukopisů slov oněch nemá — vyjímaje právě kodex nově nalezený. Slova „duchovní a nepomíjející slávu spravedlnosti" svým rázem připomínají čtvrté evangelium. Proto též Harnack hledá původ jejich v Malé Asii nebo v Egyptě. V tomto druhém případě řečená slova mohla by býti odleskem proudův a nauk gnostických.

Conybeare (Aristion, The Autor of the last 12 Verses of Marc. Cf. Innsbrucker ZKTh. 1895, pg. 187) na základě poznámky nalezené v jednom armenském rukopisu evangelia svatého Marka snaží se dokázat, že původcem závěrečných veršův u svatého Marka jest Aristion, týž Aristion, o němž se Papias zmínil ve svém spisu. Domněnky té přidržuje se i Harnack a konstruuje na tom základě následující hypothesu (ThLZ. 1908, pg. 138) o vzniku dotyčného textu. Aristion, chtěje doplnit neukončený spis Markův, použil k tomu cíli pramene, který nám není blíže znám, který však obsahoval též verše 14a—14c. Verše tyto, které Aristion vynechal, pozdější interpolator — pisatel našeho kodexu — připojil mezi 14. a 15. našeho Marka a tak vyplnil mezeru a obnovil souvislost mezi oběma verši. Při tom ovšem předpokládá Harnack, že onen interpolator neuvedl úplný text podle svého pramene

a rovněž vynechal něco mezi verši 14b a 14c, protože slova „pro hříšníky byl jsem vydán na smrt“ nesouvisí ani s veršem předešlým ani nedávají odpovědi na žádost učeníkův, „aby již nyní ukázal spravedlnost Svoji.“

Než celá tato hypothesa nemá podkladu. Slova apoštolův „ukaž již nyní spravedlnost Svoji“ mají týž smysl, jako když ve Sk. Ap. 1, 6 učeníci se táží Krista: „Zda v tomto čase, Pane, obnovíš království israelské?“ Jedná se tu o naděje a očekávání pozemského panství Mesiášova se strany apoštolů, kteří nedovedli se vyprostit ze svých představ o pozemském Mesiášovi. A jako Mk. 10, 35—40 na prosbu Zebedeových synův, aby jim přislíbil přední místa ve svém království, odpovídá Spasitel o své smrti a svém utrpení, podobně činí i zde. Neodpovídá ve v. 14c tak na slova otázky, jako spíše na myšlenky apoštolů. Je tu tedy logická souvislost a není zde žádná mezera, kterou chce viděti Harnack. Vláda satanova ve světě je sice skončena — to jest hlavní myšlenka slov Kristových — než zlo ve světě není ještě úplně zničeno a blíží se jiná nebezpečí. Proto se Kristus vydal na smrt, ne aby založil pozemské panství, ale aby zbavil lidstvo hříchu, aby zjednal všem duchovní a nepomíjející slávu spravedlnosti. Proti žádosti apoštolův „ukaž spravedlnost Svoji“ staví Kristus slova: „nepomíjející slávu spravedlnosti.“ Spravedlnost svoji ukáže Kristus, ale ne v založení pozemské vlády, nýbrž v duchovním, nadpřirozeném ospravedlnění duší a vymanění lidstva z vlády hříchu. Všechny dohady Harnackovy o původu nového textu v klausuli sv. Marka neopírají se, jak vidět, o žádný věcný důvod.

Nový text, třeba že není nikterak součástí authentického závěru druhého evangelia, nicméně zdá se býti původu velmi starého. Není vyloučena možnost, že jest v něm ohlas authentické tradice. K otázce o klausuli sv. Marka jest rozhodně zajímavým příspěvkem.

Posudky.

O církevním roce. Napsal *Dr. Josef Kupka.* Nakl. V. Kotrba v Praze.

Dílo toto je zdárným a požehnaným výsledkem dlouholetého studia a mnoholeté práce, ochotně konané, aby bylo zprostředkováno dokonalé porozumění církevnímu roku. Pojednáno o církevním roce vůbec a jednotlivých jeho obdobích a všech zasvěcených svátcích zvláště. Podán napřed vždycky historický vývoj a po něm všeck hluboký význam s hlediska objektivního i subjektivního, a to na základě liturgických formulářů jak Officia (církevních hodinek) tak mše svaté. Při formulářích mešních vzat zřetel zvláště na perikopy epištolní i evangelijní, jež důmyslně a srdečně homileticky vyloženy; z výkladu toho vysvitá povždy spojitost a spřízněnost perikopy se slavnostní ideou onoho dne. Při historických výkladech použito nejnovější literatury vědecké, zvláště výtečných spisů Guerangerových, Grisarových, Kellnerových, Duchesneových a jiných mnohých. Při perikopických výkladech posloužily práce Sušilovy, Hummelaurovy, Cornelyovy, Kepplerovy, Fonckovy, Schäfrovy a m. j. Pan autor všímá si pilně kritiky, ale varuje se hyperkritiky, tak že tvrzení jeho činí vesměs dojem rozšafné piety k všeobecně osvědčeným církevním názorům. Z celého díla vane vědeckost i vroucnost; znamenitě jím posloouženo čtenářům, kazatelům, katechetům i posluchačům. *Fr. Janovský.*

Dr. E. Dennert, Ist Gott tot? Stuttgart 1908. Kielmann. Stran 142. Cena 2 K 40 h.

Autor, známý odpůrce Haecklův, snaží se touto knihou dokázat, jak nesprávným je tvrzení fanatikův atheismu, že moderní názor o světě, zbudovaný na základech přírodovědeckých vylučuje ideu osobního Boha, ba činí jej dokonce i zbytečným. Dílo jest rozvrženo na tři díly. V prvním si klade otázku, zda můžeme ještě v Boha věřit; v druhém, jak povstal svět; v třetím, odkud pochází člověk, kam spěje. Zcela správně rozlišuje Dennert mezi představou čili ideí o světě (Weltbild) a světovým názorem (Weltanschauung). Představa o světě smí se jen odvolávat na fysická fakta, nesmí jejich mezí překročit; proto dí autor „das Weltbild ist physisch“. Avšak světový názor se bez metafysiky neobejde, protože operuje s pojmy, které smyslovou zkušenost přesahují. Mnozí učenci nemohou metafysice přijít na jméno, při tom však se jejich spisy hemží metafysickými spekulacemi. Obraz, jaký nám přírodověda o světě skýtá, není theismu nepřátelským. Opak toho může jenom zaujatý člověk tvrdit. Kdo zavrhuje theismus jako nějaké zbytečné dogma, rozumu nedůstojné, uznává jiná dogmata, která znamenají mnohem větší sacrificium intellectus než theismus. Žádná představa o světě, ani ne Haecklova, pokud se přidržuje skutečnosti, není protitheistickou. Naopak tvoří most, kterým se k theismu důsledně myslíce dostaneme. Atheistický světový názor nechává tolik mezer nevyplněných, že zdravý rozum se s nimi rozhodně spokojit nemůže. Účelnost v přírodě je zde, přes veškeré popírání — nedá se odčinit. Jen kosmickou

intelligencí, „duchovým stvořitelem“ dá se vysvětlit (str. 38). Darwinismus stojí úplně bezradně vůči účelnosti a veškeré jeho pokusy ji přirozeně vysvětlit selhaly. Boj o existenci je sice principem regulativním, nikoli však tvořícím nové druhy. Pro důkaz teleologický měl sám Kant slova uznání. „Dieser Beweis verdient jederzeit mit Achtung genannt zu werden. Er ist der älteste, klarste und der gemeinen Menschenvernunft am meisten angemessene. Er belebt das Studium der Natur, so wie er selbst von diesen sein Dasein hat und dadurch immer neue Kraft bekommt! Es würde nicht allein trostlos, sondern auch ganz umsonst sein, dem Ansehen dieses Beweises etwas entziehen zu wollen“ (str. 51). Ovšem že Kant zde nemínil důkaz úplně stringentní. V druhém díle píše autor o theoriích vzniku světa, o původu hmoty a jejích vlastnostech, o prvním pohybu atd. Obdivuje se moudrosti stvořitele, jež se nám zde zrovna vnucuje, a souhlasí úplně s novějším astronomem, jenž dí: „Sluneční system je soustava, která jest co nejdůkladněji promyšlena a nejjednoduššími prostředky provedena. Jest v každém ohledu účelně zařízena a na dlouhý čas stabilní, že si to nedovedeme ani představit“ (str. 74). Ve třetím díle mluví se mezi jiným také o horečné snaze některých přírodozpytcův odstranit hranice mezi zvířetem a člověkem. „Alle Bemühungen, die Grenzen zu verwischen sind... damit verbunden, daß die feststehenden Begriffe des Geisteslebens kurzerhand umgewertet und verallgemeinert werden, so daß sie dann bei den Tieren, ja schließlich sogar beim toten Stoff wiedergefunden werden“ (str. 105). Toť však počínání nevědecké. Smíme tedy ještě v Boha věřit? Smíme zcela jistě. Žádná věda nám v tom nepřekáží; naopak pravá věda naši víru podporuje. *J. V.*

Christentum und Klassenkampf. Sozialäthische und sozialpädagogische Betrachtungen von *Fr. W. Foerster.* 4—6. Tausend. Zürich 1908. Schutheß u. Cie. Cena 4 fr. 80 c.

Spisovatel, jenž se sám v mladších letech po 10 let zabýval důkladně moderním hnutím dělnickým a jehož právě tyto studie a zkušenosti pohnuly věnovati další životní práci otázce vychování, podává v knize přítomné řadu pojednání, která přes různost themat mají to společno, že kladou důraz na mimořádný význam hlediska pedagogického také pro konflikty a úkoly socialní. Zapomínáť se bohužel dnes pro technickou, hospodářskou a politickou stránku otázky socialní až přespříliš, že všecka organisace socialních sil a výkonův, ať již v hnutí socialním, ať již v socialní reformě, ať již v pracovním processu samém, má především činiti s působením na vůli lidskou, a protože v první řadě spočívá na „psychologické technice“, t. j. umění správného buzení a vedení duševních energií. Bez přemožení vlastní vůle, sobectví, touhy po moci není socialního obrodu.

Čím více kultura naše bude se vraceti od abstraktního ke konkretnímu, od společnosti k člověku, tím více pozná se, jak velkou měrou všecky otázky socialního ozdravení posléze jsou otázkami výchovu. A to netoliko pro osobní podmínky všeho socialního po-

kroku, který bez základu povahy visí ve vzduchu, nýbrž také, poněvadž již pouhá zevní reforma odkázána jest na onu v pravdě reformatorní energii, jaká jedině vychází z nejvniternějšího osvobození člověka od sobectví. Na oduševnění individua spočívá všechno oduševnění celku. A co ještě více knize přítomné dodává ceny, je, že spisovatel s důrazem vytýká na mnohých místech důležitost křesťanství pro řešení socialních problemů.

V první studii: Postavení duchovních k otázce socialní, poukazuje autor, že v těžkých socialních konfliktech doby přítomné jest budící a léčící slovo pravých duchovních nezbytno, aby sporné strany vždy opět byly upomínány na nepomíjející statky duše lidské, aby odtud předměty jejich sporu a prostředky jejich boje byly posuzovány. Při tom obrací se však autor proti jistým socialně-radikálním proudům mezi moderními protestantskými duchovními, zejména proti jejich kultu socialní demokracie a proti zanedbávání náboženského stanoviska. Duchovní naopak má býti proniknut přesvědčením, že v živém Kristu a nikoli v učenci Karlu Marxovi jest otázka socialní rozřešena.

Duchovní správce, jenž odpověď Kristovu ve veškeré hloubce vysvětluje, učinil více pro oživení a řízení processu socialního, než veškerou přímou socialní a socialně-politickou propagandou.

V studii druhé: Socialní práce studující mládeže v Anglii a Americe, poukazuje autor na socialní práci studujících zejména mezi nejnižšími třídami ve východním Londýně a v tak zvaných „settlements“, t. j. osadách amerických studentův a studentek ve čtvrtích dělnických. Je zde nemožno vypočítati všechny rozličné činnosti, které v těchto osadách mají své středisko a inspiraci. V ženských osadách jest v popředí především péče o ženy a dítky. Jsou tu mothers meetings pro racionelní ošetřování dítek, pro bezplatné vyučování hudby, dětské zahrádky a všecky druhy kursů pokračovacích atd. Vylíčiv tuto práci socialní, autor poukazuje na socialní nevědomost naší akademické mládeže a na potřebu osobního styku ve velkém slohu a na důkladné studium dělnických poměrů, jak bylo docíleno uvedenými zařízeními v Anglii a Americe, má-li býti docíleno smíru mezi třídami. Při tom však neopomíjí autor poukazovati též na nebezpečí socialní práce, zejména na slepý stranický soucit, jakož i na to, aby socialní práce nebyla oddělována od hlubšího ethického a náboženského názoru životního, který nás jedině uschopňuje v životě skutečně pomoci. Všecka socialní práce má vycházet z všestranně prohloubené charity, jejíž zářícím vzorem je dle autora zejména kněžna středověká svatá Alžběta Durinská.

Neméně zajímavá jest i studie třetí: Třídní boj a ethika. Zde autor ukazuje, kterak zakladatelé socialně-demokratického hnutí nepovažovali mravní ideály za nejzákladnější „přizpůsobení se“ člověka životu socialnímu, nýbrž jen za duchovní reflexe střídajících se hospodářských rozvojův a přehledli, že náboženství člověka vychovávalo

netoliko pro vyšší svět, nýbrž zároveň i pro pozemskou společnou práci, takořka proměňovalo individuum centrifugalní v centripetalní a základní zájmy společnosti ve vnitru člověka hájilo a uplatňovalo. Tím se stalo, že v křesťanství mylně nebyla spatřována socialně-politická moc všech dob, moc, která vůbec společnosti teprve individuum opět darovala, když odrostlo neodolatelně pouhým socialním pudům stáda, nýbrž jen nauka, která pro věčné statky všeliké péče o život pozemský a jeho potřeby se zříká.

Poněvadž však mravní zákon obsahuje nejzralejší výklad života skutečného, musí nastati od tohoto realismu návrat k pravdám, jež byly zavřeny. Carlyle mluvil v tomto smyslu o obnovení Boha na zemi. Hnutí dělnické bude nuceno netoliko se zřetelem na vyšší věci, nýbrž i pro své nejvlastnější dílo organisační postaviti opět moci ethické na oltář, s kterého je marxismus svrhl, a odtud stane se opět rovněž tak nutně vnímavým pro náboženství křesťanské, a to tím spíše, čím více se vůdčí zástupci tohoto náboženství vybaví z třídních názorův a ze sytých důkazův oněch lidí, kteří z pravidelnosti, s kterou denně mají polévku na stole, soudí na věčnost dnešních našich poměrů. Náboženství nadpřirozené oběti jest v pravdě nejdůstojnější útěchou dělníka, který svou skrovnou mzdu má dáti za dílo organisační, jehož požehnání se teprve dožijí jeho vnukové a jehož stadia rozvoje mu častěji chléb a postavení ohrožují, než zajišťují a upevňují. Náboženství křesťanské je také jediné s to, aby tyto heroické síly oběti povzneslo nad pouhé nadšení okamžiku, je posvětilo, upevnilo a je pro celou osobní kulturu jednotlivcovu plodnými učinilo tím, že ideu oběti na všecky poměry životní obrací, zatím co socialní demokracie všechny ony cenné síly zdivočeti nechává, tím že je spojuje z nižšími vášněmi a jich neobrací na nic vyššího než na pouhý třídní egoismus. Odtud ono daleko rozšířené zpovrchnění celého vnitřního člověka, ono základní duchovní spustnutí při veškeré probuzenosti rozumu, ona absolutní lhostejnost, kterou může každý v nejnovější generaci socialní demokracie pozorovati, kdo nehledí na ni s mladistvými illusemi, nýbrž bez předpojatosti nahledl za kulisy.

Bohužel, musíme si odepříti, aby referát příliš se neprodloužil, narýsovati obsah dalších studií. Uvádíme jen jejich názvy. Jsou: Psychologická a pedagogická hlediska pro podnikatele a ředitele závodů, kde autor dovolávaje se svých dlouholetých osobních styků s organisovaným dělnictvem dává velmi praktické návrhy pro obcování úřednictva s dělnictvem, zejména v příčině poroučení. Dále: Mohou atentáty podporovati společenský pokrok? Zde ukazuje dělníkům bezúspěšnost a zhoubnost násilnické politiky. Pro domácí paní určeny jsou dvě poslední kapitoly: Otázka služebnictva a domácí paní. Vzdělávací cena domácího povolání. I v těchto pojednáních obsaženy jsou vzácné myšlenky, které musejí se státi ve veřejném mínění pravými velmocemi. Spisovatelovo stanovisko náboženské nabývá i zde výrazu.

W. Hohoff, Die Bedeutung der Marx'schen Kapitalkritik. Eine Apologie des Christentums vom Standpunkte der Volkswirtschaftslehre und der Rechtswissenschaft. Paderborn 1908. Bonifaciusdruckerei. Cena 4 M. 50 Pf.

Autor přítomného spisu, jenž zajisté podnět dá k různým diskussím, je spisovatelem velmi sečtelým. Důkaz toho podal mimo jiné tím, že podporoval známého německého historika Janssena při sepsání národohospodářských částí „Dějin národa německého“ a upozornil slavného právníka Iheringa, když vydal spis „Zweck im Recht“, na sv. Tomáše, čímž jej pohnul k výroku, že kdyby byl dříve znal sv. Tomáše, nebyl by své knihy napsal. Tato sečtelost autorova jeví se v knize svrchu uvedené. Četnými, ba možno říci snad až příliš četnými citáty snaží se potvrditi evidenci Marxovy theorie hodnoty a rovněž tak četnými citáty z jeho odpůrců dokázati absurdnost jejich theorií a kritik, čímž ovšem nemálo trpí vlastní jeho postup myšlenkový.

Hlavní zásluha jeho spisu spočívá především v tom, že Hohoff znova energicky a důrazně na to poukazuje, že správnost Marxovy theorie hodnoty nezávisí od otázky praktického socialismu. Kdo dokáže nebo vyvrátí theorii tuto, nedokazuje tím a nevyvrací socialní demokracie. Vedle toho snaží se dokázati, že Marx v posuzování lichvářského kapitalismu kráčí na téže cestě jako křesťanství a církev. A konečně, že jest nesprávno v malém účastenstvi katolíků na lichvářském rozmnožování kapitálu viděti znamení jejich zapozdilosti a inferiority, nýbrž že tu dlužno spíše spatřovati znamení převahy ethické, socialní a kulturní. Na to dle autora třeba klásti důraz vůči nejnovějšímu, často opakovanému tvrzení o inferioritě. Značné bohatství protestantův a židův, u protestantů vůči katolíkům v poměru 2 : 1, u židů v poměru 12 : 1, je symptomem dekadence, socialní choroby; katolický lid zachovává si naproti tomu zdravé lidové zásoby sil pro budoucnost.

Jinak však je tomu s otázkou, že jedině práce jest pramenem všeho bohatství. Proti této větě protestoval již sám Marx ve své kritice socialně-demokratického programu z roku 1875, neboť poznal svým bystrovtipem, že by tím bylo dokázáno, že je vše v dosavadním řádě hospodářském na dobré cestě. Skutečně také dokazuje Hohoff sám, že theorie práce náleží již škole Adama Smitha a škole tak zv. klassiků. Není-li jiných činitelů blahobytu než práce, pak jest otázka socialní ještě spletitější, neboť pak proletáři není třeba více dáti než co beztak již má v nadbytku. Je tomu tak jako s theoriemi dějepisnými. Jsou-li dle materialistického pojetí historického jen povaha půdy, podnebí a podobné směrodatnými pro rozvoj civilisace, pak nelze lidem pomoci, neboť těchto podmínek nelze změniti. Jsou-li však směrodatnými činitelé duchovější, zákony, kázeň, náboženství atd., pak možno napravovati, pak možno se povznésti. Rovněž tak při práci. Jen tehdy, poznáme-li přesnou analysou společnosti, že vedle práce také jiní činitelé určují cenu, jako na př. konkurrence, organisace moci, zvyk, intelligence atd., možno se pokusiti o zlepšení postavení proletariatu tím, že tyto vedlejší podmínky práce, které však s prací nejsou totožny, změníme — zákony, associací, poučováním, organisací. To chtějí a toho si přejí

všechny křesťanské strany reformní. Chtějí dobře zorganisovanou pracovní společnost. Mechanický socialně-demokratický návrh rozluštění ustanovením společnosti jako jediného podnikatele pracovního zříká se všech psychologických momentů, které od počátku civilisaci dále vedly. Jest beznadějný.

Tím však není řečeno, že třeba se ztrnule přidržovati trvajícího řádu. Právem poznamenává Hohoff, že v téže době jako Marx také papež „moderní“ kultuře hodil rukavici, aby ji vysvobodil z jejích zhoubných bludův, aby ji v základě obnovil, aby ji povznesl z barbarství k výši člověka důstojné, aby dovršil ideál křesťanský. *Dr. J. Samsour.*

Zdeněk Nejedlý, **Zpěvohry Smetanovy.** V Praze 1908. Nakladatel J. Otto. Str. 304.

Naše písemnictví hudební jest polem málo vzdělaným. „Dovedli jsme dáti světu hudební díla té výše, jako sotva který jiný z druhých národů naší velikosti, na druhé straně dovedli jsme předvésti dějiny své po nejrůznějších stránkách, i dovedli jsme se opravdu milovati — a přece jsme si nevšímali dějin naší hudby. Celé doby v dějinách naší hudby jsou pro nás tajemstvím, z něhož proniká k nám snad několik málo jmen, dat a pod“ Pravdivá tato slova napsal (v „Osvětě“ 1904) Zdeněk Nejedlý, vynikající spisovatel hudební, o jehož znamenitých dílech „Dějiny předhusitského zpěvu“ a „Počátky husitského zpěvu“ bylo již v „Hlídce“ referováno.

Novým spisem svým „Zpěvohry Smetanovy“ obohatil Nejedlý Smetanovskou literaturu o knihu vzácné ceny. Kromě Hostinského spisu „Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu“ není v písemnictví Smetanovském díla vnitřní hodnotou cennějšího a širokým programem obsažnějšího.

Úkolem knihy (jež vznikla z lidových přednášek české university, konaných v dubnu a květnu 1907) jest rozbor Smetanových oper především po stránce dramatické, jímž má se přiblížiti Smetanovo dílo i širšímu obecenstvu.

Úvodní kapitola vypisuje dějiny české zpěvohry před Smetanou. Počátky české dramatické hudby nad vkus vídeňské frašky a operetty se nepovznesly. Původní českou tvorbu dramatickou representují tři dilettantské zpěvohry Škroupovy a jedna Macourkova až do let šedesátých, kdy konec utrakvismu uměleckých ústavů přivodil osamostatnění českého hudebního ruchu, zejména v opeře. Když otevřeno v Praze Prozatímní divadlo, stalo se vytvoření pravé české opery otázkou národní cti. Vše volalo po buditeli české hudby. Stal se jím Smetana.

Prvním dramatickým dílem jeho byli „Braniboři“, o nichž obšírně pojednává kapitola druhá. Tato zpěvohra jest dílem kvasu, jež autor sám nepokládal rovnocenným dalším svým operám. Ale „Braniboři“ zasluhují již proto nejvyšší piety, že jsou základním kamenem nejen Smetanových oper, ale celé české zpěvohry.

Nejpopulárnějším operám „Prodané nevěstě“ a „Daliboru“, z nichž první byla celá, z druhé větší část napsána před premierou „Braniborů“,

věnována kapitola další. Kdežto „Prodaná nevěsta“ byla hned pochopena tak, že rázem byla prohlášena za vzor národní zpěvohry, stal se „Dalibor“ Smetanovi pramenem utrpení.

Úporný boj o „Dalibora“ vylíčen obšírně ve čtvrté kapitole dle materiálu zmíněné knihy Hostinského „B. Smetana“, ale výklad a pojetí jsou tu v mnohé příčině nové. V druhé části této kapitoly pojednáno o slavnostním veledíle, apotheose českého národa „Libuši“, zjevu ve světových dějinách opery naprosto ojedinělém.

Poslední kapitoly obracejí se k posledním operám Smetanovým. „Dvěma vdovama“ rozřešen mistrovsky problem moderní salonní veselohry hudební, a to nejen české. „Hubička“, první opera hluchého mistra, jest jemné, formálně vzácně ucelené dílo, zároveň triumf hluchotou neztenčené jeho tvůrčí síly. „Tajemství“ jako celek nemá formální ucelenosti „Hubičky“, ale za to jest motivicky jednotnější a nejveselejší Smetanovou operou. Neprávem tolik zanedbávané, radostně svěží dílo, „Čertova stěna“, patří celým rázem demokratického rytířství k nejčeštějším zpěvohrám. Nad partiturou nedokončené „Violy“, fragmentu uměleckého díla neobyčejné síly, shasínal Smetanův duch i život . . .

Nejedlý uzavírá krásnou svou knihu, jíž připojeno četně notových ukázek, těmito procítěnými slovy: V dílech Smetanových nemáme jenom projevy uměleckého ducha, nýbrž jest v nich ukryt kus, a to význačný kus celé české kultury. Smetana není jen representant jednoho směru, nýbrž pravý otec české hudby, neboť on první dovedl sloučiti naši hudbu s naším národním životem, a tím dodati naší hudbě její životnost a pravdivost. V pravdivosti je síla Smetanova umění, v ní je ta nejvyšší mravnost, jež nikdy nestárne. *Jan Kakš.*

Ze života náboženského.

Probošt hradčanské kapitoly biskup Frind nechal pro sebe i své nástupce vyloučiti z kmenového jmění proboštského jistinu 250.000 K na zlepšení důchodu pěti nejmladších kanovníků hradčanských. Staví dětskou opatrovnu a kostel v Dejvicích u Prahy. Když „Reichspost" byla v nesnázích, věnoval jí veškery své úspory. (Věstník katol. duch. č. 4.) Byli jsme kdysi nuceni důrazně odmítnouti návrhy jeho na úpravu jazykové otázky v zemích našich jakožto německy stranické, avšak osobní činnosti jeho dle této a jiných zpráv náleží prý všecka čest.

*

Polský modernista-kapucín „Antoni Szech", vlastním jménem Wyslouch, který svými plamennými řečmi a listy o reformě v církvi (přede dvěma lety jsme uvedli názory jeho) zrovna uvlékal za sebou mládež a kněžstvo, svlekl habit, složil kněžství a přestoupil do stavu laického, což i ve varšavském „Przeglądu Poranném" sebevědomě ohlásil. Antonín Wyslouch vystupuje nyní jakožto organisator nové sekty „šechistů". Ruská vláda, jako vždy dosud, novému desorganisatorovi katolické církve polské bude ve všem nápomocna. O celém směru „Szechově" píše literární historik a kritik polský Teod. Jeske-Choiński: Listy pana Antoni Wyslouchа dokazují, že náleží k povahám enthusiastickým, fantastickým a individualistickým, které neumí mysliti přímou čarou. S takovou hlavou možno být obstojným básníkem, impressionistickým umělcem, nadčlověckým filosofem, konečně agitatorem a tribunem revolučním, ale ne členem korporace, jež se opírá na disciplině. Hierarchie katolická jest armádou, sestavenou dokonale, v sevřených řadách, spojenou tradicí skoro dvou tisíc let, vede ji a velí jí genius starého vojenského Říma. V této armádě není místa pro individualistickou svévoli. Disciplina jest jejím heslem. A to jest její silou a mocí, která ji brání před útoky nepřátel. Co by se bylo stalo s katolicismem německým za „kulturního boje" Bismarckova, kdyby kněžstvo nebylo bývalo disciplinované, jako veliká armáda vedená velikým vůdcem? Celou Kalvarii pronásledování a celou epopeji krásných slibů vrhl železný kancléř na klerus katolický — a vrhl marně. Klerus nepodlehl, ale Bismarck šel do Canossy.

P. Wyslouchovi nelíbila se disciplina katolické hierarchie, nelíbilo se mu zpátečnictví katolicismu, který nechce se pokloniti před moderní kulturou. Kdyby P. Wyslouch, místo, aby se oddával enthusiasmu (blouznění), byl rozumoval klidně, uznal by, že katolicismus, to vtělení tesknot duševních a výraz ideálních potřeb člověka, nemůže se pokloniti před kulturou 19. století, vyrostlou z kultu rozumového a z materialismu konce 18. století. Kdo ukazuje rukou na nebe, ten nemá práva vyzývat ku hrabání se v prachu...

P. Wyslouch vysvleknuv habit, pozbude se „tísnících jej pout", ale přestane též býti nebezpečným v církvi. Neboť jiný význam má slovo hlásané v habitě a jiný hlásané ve fraku; jinýma očima hledí

různé ty enthusiastky na mnicha, zvláště dodává-li si tvářnosti Savonaroly, a jinýma budou hleděti na zcela obyčejného doktrináře bez nimbu kněžství.

A Jeske-Choiński končí: „Nabude apostata klidu duševního? Viděl jsem a znal v životě několik uprchlíků z církve a žádný z nich nedobyl si svým útěkem toho, o čem snil. Svěcení kněžské vleče se za člověkem jako těžký řetěz, který řinčí jako hlas svědomí: zradil jsi oltář, dům boží! Strašný to řinkot."

Vedle „Mariavitů" a nyní počínajících „Szechistů", má církev polská ještě jednu novou sektu před pěti lety vzniklou a nyní už na 5 tisíc duší čítající v dělnické gubernii petrkovské. Jsou to tak zvaní „bezkostelní", „necírkevní", nebo jak jim po zakladateli říkají „koti". Nějaký Féliks Kott, měšťan sosnovický, pravděpodobně podle jména z Němcův a snad i evangelíků ji zosnoval a hlavně mezi dělnictvem rozšířil. Je to pohodlná sekta, která sbírajíc nespokojence s kněžstvem a s organisací i naukou církevní, chce se obejíti beze všeho toho.

Mluvě o rozvratu katol. církve, jenž opravdu povážlivě zasahuje do polského království, varšavský dopisovatel konservativního „Pezegladu" vinu přičítá všeho toho kněžstvu. Ale není to osobní vina kněžstva. Spíše vina poměrů, v nichž kněžstvo vzniká, jest vychováváno a žije. Jako doplněk minulého porovnání pravoslavného a katolického duchovenstva poslouží tento úsudek z katolické strany. „Naše duchovenstvo," praví dopisovatel, „nachází se na velmi nízkém stupni civilisace a kultury. Jako syn zámožnějšího rolníka nebo řemeslníka šel do školy střední. Přišlo mu to v ní těžko, neboť nedodržel buď materielně buď intellektuelně stejný krok s dětmi přinesšími si kulturu z domu, přecházející z pokolení na pokolení. Sotva se vydrápal do čtvrté třídy, ale dále už to nešlo! Jakáž pomoc! Ale možno ze čtvrté třídy jíti do semináře! A tak šel. Ale v semináři opět málo a krátko učí a zcela nic nepolírují. Ze semináře však už vychází jako hotový kněz." Na akademii bohoslovnou do Petrohradu přijímají pouze s celým gymnasiem, a to ročně jen do 20 alumnův. A tak kněz polský v království stojí v ohledu intelligentním níže než ostatní intelligence polská. Leckterý student universitní má více i vědomostí a nezřídka i společenského taktu než venkovský kněz. Vláda ruská schválně takto snížila úroveň i pravoslavného popa.

A tento kněz, jak praví dopisovatel, pro ty své chyby a nedostatky, jichž nezavinil, jest od polské intelligence opouštěn, přehlížen, vysmíván. Moderní atheistické proudy, socialisté vrhají se naň, trhají ho a nikdo mu nepřispěje ku pomoci. Není to moderní zastati se kněze! Na něho sváží se nejčastěji nevole a hněv úřadův. On je stíhán největším podezřením. A přece on je to, katolický duchovní, který udržuje široké massy, pokud mu právě síly stačí, v národním vědomí a národní kázni!

*

„Velký objev" učinil franconzský bývalý abbé Houtin uveřejněním listův a dokumentů ze soukromého života kanovníka Autunského Karla

Perrauda, bratra kardinála Autunského Perrauda. Oba muži zemřeli v pověsti svatosti. A nyní bratr kardinálů prý jako kněz „se oženil“ — vstoupil před Bohem ve sňatek. Kardinál bratr dověděv se to, velmi se rozhorlil, ale konečně se usmířil a nechal bratra při jeho způsobu života. Ze seminárního ředitele učinil jej kanovníkem. Biskup neverský Gauthey chce abbé Houtina soudně stíhati jako pomluvače. Dojde-li k soudu, rozhodne se tedy, co jest na tom pravdy. Celá zpráva zní jako dětská báchorka. Sňatku před Bohem není, není-li ho před církví. A tedy kanovník Perraud nebyl ženat a nemohl býti ženat. Při nelíčené a dosvědčené svatosti obou mužů, je skoro vyloučeno, že mezi ženskou, jež prý byla chotí Karla Perrauda, a jím byl nějaký hříšný svazek. Mystice nakloněná povaha K. Perrauda mohla snad označovat všelijak poměr dvou duší a dáti tak přátelům, jedinému ostatně, a to abbé évadé Hyacinthovi Loysonovi, příležitost ku podezření.

Francie rozbivši organisaci kleru, jak ji byla sama v rukou na 100 let držela, těší se teď, když některý úlomek rozbité organisace zavíří někde stranou a zdvihne prach. Těchto úlomkův, odštěpkův a rozbitků však z tolika tisíc kleru francouzského přece jen mnoho neodletělo. Ani tolik ne, kolik i největší optimisté připouštěli.

Likvidace kongregační ve Francii i když už asi dnes není doprovázena tolika zpronevěrami jako v prvních chvílích, přece nevynáší státu oné slíbené miliardy a ani zdaleka neodůvodňuje nadějí, že je vynese. Během roku loňského provedeno 108 likvidací a 493 zůstalo jich v práci. Příjmy z likvidací byly roku 1906 18,793.884 a roku 1907 25,574.210 franků. Stát pak uvolil se platiti starým řeholníkům a řeholnicím, kteří už nemohli by se jinak obživiti, malé pense ze jmění klášterního a vyplatil dosud r. 1903 1345 fr., r. 1904 23.117 fr., r. 1905 170.216 fr., r. 1906 175.972 fr. a r. 1907 415.769 franků. Malý výnos likvidací pochází z velké části z toho, že církev uvalila klatbu na kupce. Nedávno sdělené podmínky, kdy i věřící smí koupit kongregační realitu snad v tomto a příštím roce povedou k výnosům větším a státu jeho likvidační dílo usnadní. Ale na druhé straně zase zabrání, aby kongregační reality nebyly rozšantročeny samým nepřátelům církve, a to zcela bez užitku.

Francie má sice ještě největší účast na missiích katolických, ale účast tato bude pomíjeti po nějaké době, zůstane-li při dnešních poměrech ve Francii. Tak v missiích od Dunaje až do Persie v bývalé i nynější turecké říši tvoří Francouzi dosud většinu! V Číně ze 43 okresů missionářských jest jich 20 francouzských, v Japonsku a Korei ze 6 jest 5 francouzských; v západní Indii ze 17 dokonce 15 franc.; z 29 v přední Indii jest 12 franc, ve východní Asii z 10 právě polovice. Podobně v Africe a v Oceanii jest právě polovice missií francouzská: ze 60 a 18 okresů missionářských 30 a 9 francouzských. Tyto missie už přes sto let Francie vede většinou svými silami a většinou i za své peníze.

Ale pravděpodobno, že se poměry obrátí. Francie bude musit sbírky své ponechávati doma pro sebe. Dorostu missijního nebude. Stát

už upouští od staré Gambettovy zásady, že protiklerikalismus není pro Francii zbožím vývozným. Ať doma se vlády ku věřícím a církvi chovaly jakkoliv, v zámoří vždy dosud podporovaly školy a osady missionářské. Teď však první francouzská škola laická, a to proti missionářům otevřena v Soluni. Mladé Turecko prý nemůže své děti posílati k jesuitům na vychování. Není pochyby, že nejen sama Francie je tu vinna, ale nově vzbuzený odpor Turků proti křesťanům a probuzené vědomí nejen národní, ale i náboženské.

Dědicem po Francouzích v cizině chtějí se státi katolíci němečtí. Ale tu už nebude v působení národně německém jednoty. Protestantské missie se s katolickými v ohledu náboženském budou rušit a vázat. Francie působila jednotně. V tom i byl její úspěch a síla.

*

Italské směry „moderně reformní“ kolem orgánu „Nova et Vetera“ seskupené se rozprchají. List sám zanikl a stoupenci jeho zanechají prý boje v církvi a počnou se organisovat mimo církev. Utvoří jednu, ale pravděpodobno více svobodných obcí náboženských. Dosud se dělili na pět až šest skupin, v mnohé skupině pak kolik hlav, tolik frakcí. Nejširší byla laicko-kněžská skupina modernistů vědeckých; potom s ní namnoze spojená skupina křesťanských demokratů (Murri) se snahami politicko-socialními; po boku těchto dvou velkých skupin povstaly menší, výlučnější: svobodní křesťané, evangeličtí valdenští, ideální socialisté a j.

Konservativní katolíci italští stále znova a znova se organisují a sjednocují. A výsledek všech těch snah od let trvajících jest, že vedle starých organisací povstává nová, ale jednoty a sloučení není. Dosud byla to tři čtyry města, jež se za střed organisace katolické nabízela: Řím, Florencie, Bergamo a Milán. Milán, jinak nejsocialističtější velkoměsto Italie, stal se však polem pro modernismus, a tím z organisačních snah vypadl. Bergamo má velmi čilou hospodářskou socialni organisaci katolickou („Unione economica sociale“), Florencie svou velmi rozšířenou po celé Italii „unione popolare“ a Řím nedávno teprv si utvořil „unione elettorale“ a „associazione della gioventù“. Sližování organisací pod florenskou jednotou se nezdařilo. Mladí zřejmě nechtěli nésti jho jednotářství a vedení hierarchického a od jednoty přese všecky sliby vždy hned se odtrhli. Kromě toho jednota florenská nestačila na všecky úkoly života, a zvláště severní Italie se svou silně rozvětvenou hospodářskou organisací (Raiffeisenky a jiné selské i dělnické spolky) ustavila se zvláště. A Řím nechtěl rovněž náležeti pod provinční města, a tudíž začal své organisace. Nejvíce starostí poslední dobu činí kurii právě římská „jednota volební“. Dříve bývalo to z venkova, že nalehali na účast ve volbách přes meze „non expedit“. Tentokrát úsilí vychází z Říma samého i přes poslední encykliku „Il fermo proposito“ voleb se súčastniti. Volební výbor chce totiž dovedným výkladem zachovati i pokyny encykliky a starý zákaz kuriátní „non expedit“ i přece aktivně do voleb zasáhnouti. Proto dělí volební místa na ohrožená a nelišná. Tam, kde by měl býti boj mezi kandidáty občansko-vládními,

do boje nezasahovat, ale kde by se jednalo o volbu socialního demokrata, revolucionáře, anarchisty a atheisty, radí katolíkům přímo zasáhnouti do volby a zameziti tak horší zlo. Skupinka křesťanských demokratů kol Murriho nabízela však na posledním sjezdu socialně-demokratickém součinnost a spojenectví přímo socialní demokracii. V té totiž zvítězily mírnější živly a křesťanští demokraté uznali tedy součinnost za možnou. Socialisté odpověděli vyhýbavě. Murri znova přikračuje ku své organisační práci teď už zcela mimo dosah církevní autority a ve smyslu socialistickém; zastavenou svou revue „Cultura Sociale" opět obnovuje. — Bergamští hospodářští spolkaři založili na sjednocení katolických snah „spolek propagandistů katolických" a chtějí v něm soustřediti všecky, kdož zůstávají při duchu církve, ať jinak volí cestu jakoukoliv.

Jako před lety zuřil boj o kollej sv. Jeronyma v Římě mezi Charvaty a Vlachy a potom i Maďary, na konec zvítězila pak věc charvatská, tak i na kollej Animy, jež jest kollejí národa německého, pozdvihují od nějakého času nároky své Hollanďané. Fr. Gisbert Brom podruhé už ujal se péra a v obšírném spise v Římě vydaném dokazuje, že z důvodu založení mají i Hollanďané spolu právo na Animu. Zakladatelé totiž byli ze severo-západního Německa a odtud i pozdější četní dobrodinci pocházeli. Němci skýtávají dnes Hollanďanům útulek v Animě jen v omezeném počtu a jen z ochoty.

*

Do 30 let věku a v 7 letech kněžského života 20 stanic kaplanských, dvojí suspensi a dvojí klášterní korrekci — to může potkati jistě jen velmi nehodného kněze. Ale v Uhrách v diecesi Párvyho to nepotkává nehodné kněze, nýbrž slovenské kněze Kaplan Tománek z Vysokých Ružbachův opět pro „národní agitace" z místa vytržen a poslán do maďarského kapucínského kláštera v Maria-Beseňově u Pešti, jehož rozumný guardian ho prý však nepřijal řka, že není proč.

Na 20. listopadu položilo město a vikariát Trnava v ostřihomské diecesi slavnost 200leté památky vysvobození od moru. Slavnost měla být církevní a pozváni i biskupi horno-uherští. Dělnictvo a rolnictvo z Trnavy a okolí si však zakázalo účastenství biskupa Párvyho, sic že slavnost rozbije.

O uherské katolické autonomii šířily se poslední dobu všeliké pověsti: že Řím jí nepřeje, že biskupové uherští Procházka a Černoch marně přemlouvali státního sekretáře Merry de Val, aby dal svolení. Jindy že zase koruna nesouhlasila. Patrno z toho, že stanovy oné autonomie asi moc pěkně nevypadají, když ani koruna ani kurie jí není nadšena. Poslední zprávy však zněly, že už přece nic té autonomii v cestě nestojí, že všecky překážky odstraněny.

*

Srbi a Turci najednou začali se sbližovat politicky, v odporu a nepřátelství proti Rakousku. Takto však národně stojí Turci i nadále nepříznivě proti Srbům, jež považují za odumírající a v brzku vyplenitelný úlomek národní. Proto také ke zbytkům srbského obyvatelstva

na vlastních srbských sídlištích na Prizrensku, na Kosovsku a Plevelsku počínají si zcela bezohledně. Třebas srbská církev byla částí řecké a cařihradské patriarchii podrobena, přece není práv a výsad jejích účastna. Od roku 1890 má patriarchie znovu potvrzené právo ustanovovat sama učitele a zřizovat církevní školy. Ale v srbské diecesi prizrensko-rašské Turecko tohoto práva Srbům nepřiznává. Úřady zavírají srbské školy a učitele z nich vyhánějí. Kážou žádati o úřední svolení a učitel že musí míti schválení úřední. Když se však o povolení zažádá, úřad má sto výmluv, aby nepovolil. Tak už druhý rok Srbi jsou skoro beze škol. Patriarchie podala protest proti takovému jednání, ale zdá se, že jen na oko a že se uspokojila s ledabylou omluvou turecké vlády. I Řekům i Turkům bude totiž seslabení živlu slovanského na Balkaně vždy stejně milé.

Turecké úřady v poslední době nedávají ostatně ani druhým křesťanům tolik svobody co dříve. Prý prohlášení svobod konstitučních povzbudilo křesťany k nebývalé svévoli. Staví prý kostely a kaple všude i kde jich není třeba a beze svolení úřadů. Tak si Turci tu svobodu nepředstavovali! Chtěliť ji jen pro sebe. Na mnohých místech Malé Asie vznikly z probuzeného vědomí tureckého pravé bouře protikřesťanské.

Arabští křesťané v Palestině podali žádost k řeckému patriarchovi jerusalemskému, že odvolávajíce se na prohlášenou sultánem svobodu náboženskou, žádají stejná práva s Řeky na hrob boží a svatá místa Jerusalema, že žádají také část příjmův a spoludohled nad užíváním příjmů patriarchie jerusalemské a jejích statkův a domů. Dosud hospodařili Řekové sami, ač jsou jen přistěhovalci! Domácí křesťané řecko-východní jim podrobení neměli práv, kromě „práva“ poslušnosti.

*

Dne 20 října zemřel sekční šef v ruském ministerstvě vnitra a oddělení pro „jinoslaví“ (nepravoslavná vyznání) Vladimírov, jenž zanechal po sobě nedobré vzpomínky u katolíků. Počítají ho k nejhorším tyranům, jací kdy oddíl ten spravovali. On vinen byl celou onou dlouhou afférou s biskupem vilenským Roppem, jejž bez důvodu a samovolně sesadil a na to nutil kapitolu vilenskou k volbě nového biskupa. Ministr Sipjagin, jenž bezdůvodně do vyhnanství poslal biskupa vilenského Zwierowicze, do měsíce padl rukou úkladného vraha. A Vladimírov umírá právě ve výročí den, kdy do vyhnanství poslal nástupce Zwierowiczova ani se neotázav císaře, ba ani svého nadřízeného ministra! Nástupcem Vladimírova jmenován bessarabský guverneur Charugin, jehož předchází pověst člověka mírného.

Ufimský sjezd eparchialní (diecesní) mluvě o přípravě a programu všeruského církevního „Soboru“ podotýká, že zájem pro sobor už skoro úplně pominul, pro stálé odkládání jeho a proto, že laici nepřipuštěni podle osnovy volební na sjezd s hlasem rozhodujícím, ale pouze s hlasem poradným. Veřejnost se stává úplně lhostejnou k soboru, bude-li či nebude a jaký bude. Toť právě to, čeho konservativní strana chtěla docíliti!

V druhé polovici října zasedal v Moskvě sjezd staroobřadců, který učinil krok vstříc „modernímu životu!“ Dovolil totiž stoupencům svým, aby ustoupili z části od počítání od stvoření světa a přijímali úřední dokumenty s letopočtem občanským a také sami, vyhotovujíce listiny úřední, směli vedle letopočtu staroobřadního (tedy letos 7408) klásti i letopočet občanský. Oč ještě nutno v Rusku bojovat!

*

Úmrtnost duchovenstva v Německu. Karup a Gollmer zkoumali úmrtnost pojištěncův u největší životní pojišťovny v Gothě z let 1829—1886 a sestavili úmrtní statistiky jednotlivých vrstev a povolání. Autoři přišli k výsledku, že jest celkem úmrtnost katolických duchovních za aktivní služby o polovici větší nežli úmrtnost duchovních protestantských. Jako příčinu uvádějí, že činnost katolických kněží jest obtížnější nežli protestantských; bývajíť velmi často oni voláni, aby v noci zaopatřovali nemocné, a kromě toho vykonávají bohoslužby zpravidla v místnostech nevytopených. Dále konstatovali Karup a Gollmer, že katoličtí kněží podléhali nejvíce nemocem plic, srdce a zažívacích ústrojův. Infekčních nemocí nemohli zjistiti více než u kněží protestantských, ač kněží katoličtí bývají často voláni k loži umírajících nemocí nákažlivou a s nimi přicházejí v bezprostřední styk. *K.*

Věda a umění.

Beethovenův večer komorní hudby, dne 4. listopadu 1908 Filharmonickým spolkem Besedou Brněnskou v sále lužáneckém za účasti pp. virtuosa Josefa Faměry (klavír), kapelníka Rudolfa Pavlaty (violoncello) a ředitele Rudolfa Reissiga (housle) pořádaný, zdařil se dokonale.

Zahájen byl třetím, nejkrásnějším triem (C-moll) z op. 1. Dílo to vytrysklo — jako i ostatní prvotiny Beethovenovy — ze zřídel uměleckých tradic haydnovsko-mozartovských. A přece jím již prosvítají obrysy vlastní fysiognomie velmistra v říši tónů. Haydn, učitel Beethovenův, pokládal skladbu tu za tak odvážnou, že zrazoval autora od jejího uveřejnění. Naproti tomu jeden z největších pianistův oné doby Jan Cramer doporučil již roku 1799 první opus Beethovenovo do Londýna těmito slovy: „Ejhle muž, jenž nás potěší za ztrátu Mozartovu!“

Závěr koncertu tvořilo velké B-dur trio op. 97, jedna z nejzralejších skladeb Beethovenových toho druhu. Vznik díla spadá v nejméně plodnou dobu mistrova tvoření, roku 1811, kdy napsal ještě jen hudbu k „Zříceninám Athen“ a „Králi Štěpánu“. Z osudů tohoto tria není nezajímavo, že Beethoven jím naposledy veřejně vystoupil; mizení sluchu pokračovalo již povážlivě.

Nové umělecké sdružení uvedlo se zdařilou interpretací těchto skladeb co nejlépe. Každá věta působila vzácně uceleným dojmem stylovým, bez trhlin a kazů. Pan Reissig vynikl opět křišťálově čistým, produševněným tónem, pan Pavlata uchvátil krásnou kantilénou i hrou vzorně vyrovnanou, pan Faměra znova prokázal vysokou techniku i vytříbenou slohovost přednesu.

Poprvé na pořadu českého brněnského koncertu a v interpretaci českého umělce sehrána jako druhé číslo programu titanská, symfonická sonata klavírní op. 106 B-dur. Dílo vedle Es-dur koncertu v celé klavírní literatuře tak ojedinělé, že — jak praví exeget Beethovenův Lenz — pianista, jenž je s to, aby velikolepou skladbu tu podal v celé její grandiosní hloubce, je zasvěcencem nejvyšších cílův uměleckých.

Gigantské opus toto platilo dlouho za neproveditelné. Beethoven sám odevzdávaje je roku 1819 nakladateli, pravil: „Zde máte sonatu, která dá pianistům mnoho práce a bude se hráti po padesáti letech.“ Děl pravdu. Mnoho vynikajících pianistů marně se pokoušelo o provedení této skladby. Tak zejména Bodley ve Vídni, Ries a Potterova v Londýně a j. Prvním šťastným interpretem sonaty byl po čtvrtstoletí Mortier de Fontaine, po něm Arabella Godardova, Liszt, Bülow, d'Albert, Busoni a j.

Výkon p. Faměry byl úctyhodný. Nejen že celou skladbu sehrál z paměti, nejen technikou v pravdě dokonalou, ale celým nazíráním uměleckým. S titanského díla setřel s pietou, uměleckým citem prodchnutou prach století a přiblížil je rozechvělé duši posluchačově v celé jeho hloubce a obří velikosti plasticky a pravdivě.

Pan Faměra kráčí na vzestupné své dráze umělecké mílovými kroky vpřed. K loňským výkonům, jimiž vzorně stlumočil Suka, Nováka a Liszta, připojil klassickou interpretací Beethovena nový, vzácný, umělecky ryzí čin.

*

Národní divadlo v Brně. Několik jasných paprsků padlo v mlhy živořícího operního pořadu „Veselými ženami windsorskými“ (poprve 31. října). Skladatel jejich, Otto Nikolai, nepatří sice mezi čelné skladatelé zpěvoherní. Všechny jeho vlašské opery zanikly, uváznuvše v mělčinách soudobé „kapelnické hudby“. Jedině poslední dílo, „Veselé ženy windsorské“, založilo Nikolaiův význam hudební. Nikoli tím, že tu na lehkou vlašskou buffu dovedně rouboval měkkou romantiku německou. Operu zachránil pouze její nehledaný, přirozený humor měšťácký. Těžkopádný a drastický, pokud jej představují muži, rozpustilý, lstivý, pokud jsou jím líčeny ženy. Zdařile charakterisuje „Veselé ženy windsorské“ Graf těmito slovy: Hudební salonní veselohra, živá, vtipná, v čilém prestovém tempu; způsobná směs přívětivosti a drsnosti, nemotorného a uhlazeného, ženské lsti, hospodského veselí, lesní romantiky; veselá směs, pravý duchaplný, svěže pohyblivý operní feuilleton...

Opera byla provedena velmi pečlivě. Všechny skladatelem tak živě líčené postavy nalezly ve všech našich solistech výborné interprety. Jen větší srozumitelnost slova u některých umělců byla by žádoucí. Orchestr i sbor byly krásně propracovány. Kdo nebyl dosud přesvědčen

o nevšední kvalifikaci dramatické kapelníka p. Pavlaty, po provedení „Veselých žen windsorských“ k tomu přesvědčení dojista došel. Režie p. Komarova byla znamenitou ukázkou osvědčené jeho scenické dovednosti. *Jan Kakš.*

Činohra. Nově nastudována a vypravena 11. listopadu Zeyerova tragedie „Doňa Sanča“. O díle bylo v „Hlídce“ referováno v listopadu 1905. Zbývá jen zmíniti se o novém nastudování. Celkem konstatovati lze pokrok, ale dosud důrazně nutno připomínati, aby se Zeyerovy verše méně deklamovaly a více hrály. Verše ty jsou plny bouřných dějů vniterných, které nutno hrát a ne odříkávat, máme-li celý obsah dramatu viděti a cítiti. Požadavku tomuto jedině plně vyhověla paní Vojtová v úloze titulní. Všechny veliké otřesy duševní druhého a třetího aktu podala s výstižnou plastikou. Doňu Blancu — která zná též prudké záští — hrála sl. Krečmerova jen rozplývavě a plačtivě. Panu Rozsívalovi nezdařilo se vnésti v rolli Pelaya představu reka „skvělého, ušlechtilého a dobrého“, k němuž doňa Sanča vzplane láskou tak prudkou. Celková souhra však i výprava může se označiti zdařilou.

Z Ibsena, z něhož každoročně divadlo aspoň jednu ukázku přináší, sehrána byla 18. listopadu „Nora“. Je to první hra Ibsenova, v níž zabývá se ženskou otázkou. „Loutkov“ jmenuje se hra v originále. Advokátu a řediteli banky Helmerovi nebyla žena, třebas ji nazýval „svým skřivánkem, svým šveholivým ptáčetem,“ než loutkou, čímsi úplně vedlejším, zábavným. Ale v Noře dříme mnohem více; jest odhodlaná, statečná, schopná sebeobětování. Muž její neví, jaké byla schopna oběti pro něho. V jeho plicní chorobě, když neměl ještě ani pevného postavení a nebylo na živobytí, opatřila peníze na pobyt v Italii, který mu vrátil život i zdraví, ne od svého otce, jak myslí Helmer, nýbrž výpůjčkou, ba více, dopustila se pro jeho uzdravení podvodu, padělajíc podpis svého otce. Helmer má její dychtivost, s jakou pod záminkou mlsání a j. pro sebe schraňuje každý krejcar, za lehkomyslnost — a Nora zatím splácí starý dluh a s veškerým sebezapřením nese tíži svého provinění. Helmer propustí ze služeb banky účetního Krogstadta, zvěděv, že padělal kdysi podpis na směnce. Krogstadt se mstí; neboť on byl sprostředkovatelem výpůjčky Nořiny a vypátral její podvod. Vyzradí vše Helmerovi, který nezkoumaje příčin a duševních pohnutek činu, zavrhuje Noru, aby zachoval svoji pověst. Nora, bičovaná strachem z vyzrazení, nechtěla ho přežíti, ale čekala „zázrak“, že její muž z lásky očistí aspoň její pověst, vezma vinu její na sebe. Sobeckost jeho otevře jí oči, prohlédne, že nebyla mu než loutkou, které by nesvěřil ani výchovu svých dětí; toho nesnese, probudí se v ní důstojnost lidská a nechtíc hráti ponižující rolli v jeho domácnosti, opouští jej i děti, ač Helmer odpouští, vždyť zase jen z vnější pohnutky, když totiž zničením osudného úpisu stává se nemožným veřejné prokázání jejího poklesku.

Hra jest Ibsenovsky jednoduchá, jako z kvádru stavěná a zanechává mohutný dojem. Hráno bylo nestejně. Na výši úlohy byla jedině paní Vojtová v Noře. Okamžiky nevázaného veselí ve hře

s dětmi byly stejně zdařilé, jako sceny palčivých muk z divého strachu před vyzrazením. — Helmer p. Rozsívala byl nevyjasněný a nevybraněný ve všem svém konání. Ostatní úlohy byly obsazeny s výsledky poměrně dobrými, takže letos povinný tribut umění Ibsenovu byl naším divadlem uspokojivě splacen.

Konečně nutno zaznamenati opravdovou čerstvou novinku z literatury francouzské. Nikdo zajisté nečeká, že by 4aktová veselohra pánů G. A. de Caillaveta a Roberta de Flers „Láska bdí" mohla jednati o něčem jiném, než o manželské nevěrnosti. Mladičká, čistá žena se zapřisáhne, že téhož dne, kdy objevila mužovu nevěrnost, oplatí mu rovnou měrou. Ondřej, její muž, jest jí sice celý opojen, ale prohřeší se s první ženou, jež po něm zatoužila. „Musím se mu pomstít, sice nebudu moci večeřet" soptí Jacquelina a rozesílá matce a strýci oznámení své zamýšlené nevěrnosti (!). Spěchá k dávnému známému, učenému dějepisci Arnoštu Vernetovi, připíjí si s ním šampaňským, ale — láska její bdí — není schopna nízkosti a zcela po pařížsku a paradoxně povzdechne: „Jsem opilá a ještě jsem počestná. Jsem ztracená žena." Přispěním několika přátel věc se urovná.

Nehledě k těmto čistě francouzským morálním paradoxům, jest hra mrštná a hemží se vtipnými poznámkami a výsměšky — až na poslední akt k nutnému rozuzlení mrtvě přiřaděný.

Provedení bylo pilné a pečlivé. Čistý zjev Jacqueliny podala půvabně paní Pechová. *St. Fiala.*

*

Zajímavý článek napsal v „České Revue" Dr. Al. Mrázek pod názvem „Přírodní filosofie církevních otců." Článek je psán jako výtka těm kruhům církevnickým (především katolickým), které hrozí se nových theorií přírodovědeckých a zvláště evoluční. Uznává, že je to více odpor proti dryáčnictví nevědeckému, jaké se s tou theorií provozuje. Ale způsobem nevědeckým a předpojatým staví se i proti vědeckým výkladům. A proč? Aby snad obhájili tradici církevní a víru? To oni si myslí, zatím však obhajují pouze přírodovědecký názor několika posledních století, jenž vyvrcholil v Linnéově nauce o stálosti druhů. Prvotní církev a svatí Otcové tohoto názoru neznali, a byli modernímu názoru vývojovému velmi blízko, tak blízko, že dnešním obhájcům linnéismu musili by se zdáti zrovna tak bludaři jako dnešní descendisté. Církevní Otcové přijali tehdejší řecko-semitský názor přírodní: Byla to teleologie v přírodě a názor o prvoplození (o vznikání živočichů ze země a ze živlů). Největší z církevních spisovatelův a filosofův, Origenes, oba sv. Řehořové, sv. Augustin, sv. Jan Zlatoúst a j. myslí si zemi a živly obdařeny mocí plodící. Tato plodivá moc země dala vznik rostlinstvu i živočišstvu. A trvá stále a stále znova působí. Při výkladě Bible zacházejí Otcové tak daleko, že nesnaží se nikterak názor běžný zamítati a přejinačiti, aby biblický podržel vrch, nýbrž naopak biblický text vykládají a přizpůsobují běžnému názoru, jejž musili bráti za nevývratnou pravdu. Názor jejich jest ovšem anthropocentrický, člověk je středem a cílem všeho stvoření,

názor to, proti němuž už tehdy bojovali pohanští filosofové, a jejž konečně shroutili Koperník a Galilei.

Autor tedy tu methodu svatých Otcův doporučuje: tu svobodu při výkladě Písma, tu kritičnost, s jakou stavěli se proti biblickým textům, a tu upřímnost, s níž přiznávali, že názor přírodní jejich s Biblí se nesrovnává a že třeba tedy text jinak pojmouti a vyložiti. Na tu dobu je to vysoké vědecké stanovisko, na němž prý nikterak nestojí dnešní obhájci domnělé „nauky církevní". „Otcové církevní by měli býti příkladem a leckterý příliš horlivý pisatel, hájící domněle vědou ohrožené náboženství, mohl by se od nich mnohému přiučiti", končí autor.

Tato výzva však by se mohla spíše obrátiti i na četné přírodozpytce. Neboť ti první prohlásili, že jejich nauka Bibli, t. Genesi odporuje a že svými theoriemi Bibli pochovali. Teprve až po takových dedukcích nastala ona houževnatá a široká reakce proti vývojové theorii.

*

Koncem října měl známý biolog P. E. Wasmann T. J. přednášku v Kolíně n. R. o vývojové nauce. Upravil si látku populárně, neboť přednášel před širokým obecenstvem. Pravil: Jsou to hlavně tři otázky, o něž se jedná v theorii vývojové. První: Co třeba mysliti o vývojové nauce jako přírodozpytné theorii a je-li slučitelna s křesťanstvím? Theorie tato má za to, že dnešní druhy rostlinstva a živočišstva jsou jen změněnými potomky starších forem, jež nalezáme v usazeninách a vrstvách zemských. Srovnávajíc formy fossilní s formami dnešními snaží se postaviti stupnici vývojovou, jíž postupovaly různé třídy živočišné a rostlinné. Jest mezi paleontology, zoology i botaniky skoro všeobecně uznáno, že dnešní druhy rostlinné a živočišné nedají se odvoditi od jednoho prvopočátečního druhu, ale že odvozují se od několika prvotních forem. Tato theorie jest nauce křesťanské zcela lhostejna. Jest jí jedno, zda dnešní druhy v dnešních tvarech a dnešním počtu postaveny na zemi mocí Stvořitele, či vyvinuly se z praforem vnitřní silou jim vrozenou. Ale otázka o původu prvních organismův a o původu života není už věcí přírodozpytu, ale přírodní filosofie.

Druhá otázka týká se tak zv. monismu a darwinismu. Monismus jest theorií nábožensko-filosofickou a má svá dogmata, z nichž hlavní jsou: Bůh jest podstatně totožný se světem. Svět se zákony svými povstal sám od sebe. Není v něm proto úmyslné účelnosti, není jí tudíž ani v organismech. Není ani duše, tím méně nesmrtelné. Člověk jest jen na stupnici vývoje nejvyvinutějším článkem říše živočišné. — Tato nauka nemá ve faktech přírodovědeckých žádného podkladu a žádného důkazu. Proto stavíme proti této nauce nauku svou, theistický názor světový. Tento žádá pro vznik života ne sic nového aktu tvůrčího, ale přece vlivu Stvořitelova, pro duši však žádá přímý úkon tvůrčí, neboť duše jako bytost duchová a nehmotná nemohla povstati z hmoty.

Tak zvaná nauka o přirozeném výběru (selekční theorie) Darwinova je zcela nedostatečnou na vysvětlení vývoje. Její význam ve vývoji organismů jest velice podřízený. Neboť aby mohl býti pěstován účelný

výběr v boji o život, musilo by už býti co vybírat, tedy něco vyvinutého musilo už být!

Třetí otázkou jest živočišný původ člověka. Tento původ není možno biologicky a zoologicky dokázati. Friedenthalovy pokusy s krví člověka a opice dokazují jen chemicko-fysiologickou podobnost obojí krve, ale nikoliv pokrevnost. Důkaz z biogenetického zákona, podle něhož zárodek probíhá všecky vývojové fase rodu svého, jest nesprávný a sám zákon nedá se jak O. Hertwig dokázal, hájiti. Jeho použití u člověka, jak to Haeckel učinil, jest fantasií, ale ne vědou. Také paleontologie nemůže nic o původu člověka dokázati. Tak zvaný „pithecanthropus erectus" na Javě nalezený nalezen až ve vrstvě diluvialní, tedy v době, kdy už máme zbytky hotového člověka dnešního. Byl tedy současníkem, ale ne předkem člověka. Tak zvaný neanderthalský člověk není také nijakým předkem dnešního člověka, není to stupeň vývojový, ale zvláštní plémě lidské, jemuž podobné, ba totožné s ním typy prof. Klaatsch (jinak darwinista) shledal v dnešních typech Australanů. — Dosud tedy o živočišném vývoji člověka nemáme vědecky nic zjištěno.

*

Nesnesitelné práce lidu israelského v Egyptě odůvodněny a vysvětleny blíže bádáním moderních spisovatelů, kteří jali se studovati staroegyptské stavitelství. Tak pracemi mnichovského egyptologa Bissinga a berlínského historika Ed Meyera přicházíme k názoru, že židé při stavitelských obromných podnicích faraonův egyptských zastávali úlohu nejpodřízenější. Ježto stavitelé egyptští neměli těch pomůcek zdvihacích, jaké mají moderní stavitelé při zdviži velikých břemen na vrcholky vysokých budov, pomáhali si jinak: stavěli neustále v přízemí! To jest, nasypávali a nazdívali terasy kolem stavěné budovy, po jejichž pozvolném sklonu i nejtěžší břemena vytahována, vlastně posouvána nahoru. Po dostavění budovy terasy pomocné odhrabány a odstraněny. Místy se přišlo na podezdívku těchto teras pomocných. Terasy byly nasypávány hlinou a nazdívány cihlami z bahna nilského. A poněvadž jich bylo na širokou ohromnou takovou terasu velmi mnoho zapotřebí, a poněvadž nad to egyptští králové velmi rádi stavěli, pochopíme, že celý kmen židovský byl odsouzen k tomuto cihlářství, a že při tom práce jeho byla hnána až k nelidskému přepínání, aby jen material na stavbu pomocných lešení byl v hojnosti po ruce. Toto pracné a nákladné stavitelství zaslouží pak tím více obdivu za ta ohromná díla, jež provedlo.

*

K novému typu Ježíšovy podoby vrací se opět mnichovský „Hochland". Tvůrce nového typu tohoto Ludwig Fahrenkrog hájí jej v německé revue („Nord und Süd") a hájí jej tím, že tak on si jej představuje, tak že z jeho duše vyplynul, tak se mu zjevil. Typus ten představuje mladého silného muže, bez vousů, vlasů krátce přistřižených. Při tom obrací se Fahrenkrog proti běžnému typu byzantskému, měkkého dívčího výrazu. — Umění strhuje podobu Kristovu stále níž a níže. Souvisí to, praví „Hochland", s přechodem umění od staré školy k realismu

a pak k naturalismu. Kristus se stává čím dále více anthropomorfický. Nadzemské se s něho stírá, vše to, čím se má státi dnešním lidem nepodobným. Země jej uchvacuje. Tak i Fahrenkrogův Ježíš není nic jiného, než mužně silný a sebevědomý současník, božského není na něm nic. Je to typ současného hrdiny, nikoli však typ Ježíšův.

Ona byzantská podoba, třebas nepravděpodobná, dnes se nám přece více zamlouvá, protože činí obraz Ježíše tak zcela nepodobným dnešnímu lidskému typu, dnešní modě.

*

V katolickém literárním listě „Über den Wassern" přináší W. v. Heidenberg úvahu o „poměru katolíků k divadlu." Počíná vzpomínkou, když koncem 18. století biskupové němečtí (kolínský, würzburský) divadlo sami zakládali a je štědře podporovali. Jak jinak proti divadlu tehdy se chovali protestanští kazatelé, kteří s omezeností a škarohlídstvím sektářským na ně sočili a spílali. Ale poměry se změnily. V celém Porýní v městech tak velikých a bohatých jako Cáchy nemohlo se dlouho a dlouho udržeti žádné divadlo pro lhostejnost, ba nenávist katolického obecenstva k divadlu. Největší škodu z tohoto převráceného stanoviska mají katolíci sami, neboť se tak připravují o jeden z nejúčinnějších vzdělávacích prostředkův. Autor hovoří na to velmi liberálně a se stanoviska čistě uměleckého o moderních směrech divadelních.

Němečtí katolíci po dlouhá léta neměli a nemají žádného lepšího dramatického spisovatele. Za to na druhé straně (evangel.) povstávají v posledních letech právě oblíbenci jeden za druhým (Hauptmann, Sudermann, Halbe, Shaw). Katolické publikum chová se i k těmto autorům odmítavě, ale zase jen na škodu svou a svých divadel. Neboť každý svému úkolu dostáti hledící ústav umělecký musí nové zjevy a výtvory respektovati a své návštěvníky udržovati na výši doby. Sic stává se museem starožitností a jako taková musea zeje prázdnotou. Aktuelní věci, jakkoli by se úzkostlivost a pruderie tomu vzpíraly, musí jevištěm, i katolickým jevištěm projíti, neboť divadlo jest životným sprostředkovatelem a obrazem životního moderního tvoření, jež kolem proudí; není třeba na to se ohlížeti, že ta či ona novinka v brzku zapadne mezi makulaturu. Odpor proti modernímu není docela nijakým utěšeným zjevem, jak se jeví v německých městech. Vedle všeho jiného má i to za následek, že cizinec se takovým městům starožilství vyhýbá. V katolických městech vůbec se málo hledí na hospodářskou stránku vědy a umění. Má se za to, že archivy, knihovny, musea, divadla jsou jen na to, aby velké obnosy pohlcovaly a jinak k ničemu nebyly. Nikoliv! Ústavy ty nesou peníze a veliké peníze, ale musí za něco státi! Tu pak často šetří se na groších, aby se tisíce ztrácely. A tím se zase nejen k hospodářské, nýbrž i k duševní inferioritě odsuzujeme. Kárá také vymýcení baletů z oper, nahražování baletu chórem dam, čímž mnohé opery se směšně znetvořují. „Katolický lid německý musí si i v literatuře dobýti to místo, jaké ideovému obsahu jeho náboženství a jeho duševních nároků náleží. A k tomu patří, aby také k modernímu jevišti zaujal správné stanovisko." Ale takto as ne!

Ve zprávách francouzské akademie přináší Ern. Esclargon výsledky svého bádání o červáncích. Červánky zjevují se nejdříve v červené záři, když slunce je 3° pod obzorem. Nejsilnější při vzdálenosti slunce 4° pod obzorem. Po červené barvě zjevuje se žlutá záře, když slunce kleslo 8° pod obzor, žlutá záře přechází v zelenavě-modrou, až slunce kleslo 13° pod obzor. Po zmizení této záře přestává astronomicky veškeré další záření. Výše, v níž se různé tyto paprsky lámou a odrážejí, je tedy různá, jak už ze sklonu slunce patrno. Růžové záření vzniká ve vrstvách vzduchových nejvýše 16.000 metrů, nejsilnější jest ve vrstvě 9—13 kilometrů, ale už i vrstvy 5—7 kilometrů mohou odrážeti červené světlo. Zeleně-žlutavé záření povstává ve výši 40—50 kilometrův a zeleně-modravé záření dosahuje průměrem výše 130 kilometrů. Pouhý lom a rozptyl světla na částečkách příměsi vzduchové není prý dostatečným vysvětlením večerní a ranní zory. Musí zde býti ještě jiná příčina, snad nejblíže magnetickým výbojům severní záře příbuzná.

*

Dunajské ústí je stále, jako všecka ústí velkých řek, v pohybu. Stále roste, a řeka si musí nové a nové cesty k moři prorážeti, štěpíc se stále na více ramen. Pozorování na severním rameni (Kilia) stvrdila, že od roku 1828 tato část delty posunula se do moře o 5250 metrů! To činí roční postup o 72 metrů. Na jižním rameni (Sulina) roční postup a zásyp činí jen 4 metry. Ale také Kilia nepostupuje rovnoměrně. V období od 1829 do 1884 posunulo se o 4250 metrů čili o 77 metrů ročně, v letech 1884—1902 však roční postup byl jen 55—60 metrů. Nejsilnější postup jest uprostřed zpříma k východu: na severním a jižním cípu tvoří se napřed aestuaria (zavřená zpola nebo zcela jezera), jež pozvolna si pak řeka svým náplavem zasýpá a zanáší. Roku 1884 utvořila se dvě taková aestuaria, z nichž jižní už je zaneseno, severní aestuarium ještě roku 1902 bylo viditelno.

Takovýto vzrůst pobřeží jest i při ústí jiných řek viditelný (Pád, Rýn, Rhôna, Nil, Volha, Mississipi). Rhôna má v posledních letech postup roční asi 60 metrů, tedy podobně jako Dunaj. Velmi rychlé a veliké jsou deltové nánosy amerického veletoku Mississipi.

*

Dosud konstatované atomové váhy radiové emanace byly velmi nespolehlivy. Počítáno váhu atomovou vyzářku radiového na 40 až 180. Už tento rozdíl ve výpočtě ukazoval na nesprávnost. Americký fysik F. B. Perkins pokusil se o určení molekulární váhy jinou cestou. Ježto emanace jest plyn chemicky neaktivní, líný, neslučuje se totiž s jinými plyny, je zřejmo, že má jiné složení molekulové než ty plyny, s nimiž její molekuly byly měřeny (vzduch, éther, vodík, kyslík, dvojkysličník uhličitý a sírový). Ježto povstává z radia, měla by emanace ta míti váhu atomovou jako radium samo, totiž 225. V pokusech Perkinsových objevilo se měřením se rtutí, že váha atomová emanace jest větší než u rtuti (200), ba zdála se dokonce větší než u plynů radiových samých. Ale Perkins to svádí na chyby při pokuse a cení

atomovou váhu emanace jako blízkou, ale menší atomové váhy samého radia.

*

A. Gaudry hájí v pařížských „Comptes rendu“ (Zprávy akademie) na základě svých fossilních nálezův a výzkumů v Patagonii, že chybně dosud přijímáno od evolucionistů dvojí centrum vývoje: jižní a severní. Tak že by na jižní polokouli se byla vyvinula zvířena jiným postupem a z jiných praforem a na severu též z jiných. Srovnávaje vyhynulou i žijící zvířenu jižní polokoule se severní, nachází, že rozdíly nejsou tak veliké, aby třeba bylo nového vývojového střediska. Viděti prý to na ssavcích vačicovitých, kteří zřejmě na jihu i na severu mají jeden a týž kmen společný. Ale obě formace v době třetihorní odloučily se od sebe a počaly vývoj oddělený a různotvárný. Vývoj tento kromě toho na jihu se zastavil, kdežto na severu dále ještě pokračuje. A. Gaudry při tom prohlašuje, že příroda ve vývoji svém jeví všude co největší úsporu, nemrhá silami a formami. A tedy spořila i praformami! — Tedy zase jeden „zpátečník“!

*

V „Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paleontologie“ přináší J. Elbert úsudek o vrstvách kendengských na Javě, v nichž Dubois našel svého slovutného Pithecanthropa. Líčí pozemní přeměny ostrovů Sundajských v miocenu, pliocenu a v starším diluviu. Zbytky Pithecanthropa nalezají se ve vrstvě tohoto starého diluvia, kdy teplota na ostrově Javě byla asi o pět stupňů nižší a vrcholky vysokých hor javanských pokryty byly ledovci. Za výbuchů sopečných tyto ledovce tály náhle a tvořily hrozné záplavy bahenní po celém svém okolí, pochovávajíce veliké massy rostlinstva a živočišstva. — Pečlivá a důkladná studia Elbertova rozvívá tedy rovněž bájku o praformě člověka dnešního. Neboť v diluviu člověk už zanechal pozůstatky své vlastní existence. — A zase „zpátečník“!

*

Zemřeli: 29. října Silvije Strahimir Kranjčević, přední z charvatských básníků (* 1864). Na konec svého života zamiloval si podobně jako Sv. Čech látky socialní. Skončil v ponuré, samotářské náladě, ale po nedlouhém bloudění a pochybování v životě skončil a zemřel po křesťansku. — 29. října Aleksěj Antipovič Potěchin, člen akademie petrohradské, ctěný druhdy dramatik a románopisec, teď v moderních proudech zapomínaný.

Zprávy národohospodářské.

Ze západních zemí jdou stále zvěsti o nepříznivém položení průmyslu. Začalo to vloni Amerikou a přešlo ihned do Anglie a odtamtud pomalu přechází do Německa, Belgie, méně do Francie a zjevuje se už i u nás. Anglie čítá na 2 miliony nezaměstnaných dělníků, německé odbory přihlásily jich na půl milionu, ovšem nejen ze svého členstva. Krise jest následek přílišného rozmachu průmyslového, jaký trval po pět let před tím (1901—1906). Není pochyby, že spolu o tuto krisi přičinil se plodinový trh, který už po tři leta jeví stálé zvyšování cen. Ceny zvyšoval trh průmyslový a za ním šel trh plodinový. Toto oboje zdražování cen bylo katastrofální a státy donuceny ve všech oborech zvyšovati platy úřednické. Také dělnictvo musilo se domáhati všude zvýšení mzdového, neboť nemohlo jinak zdolati drahotu živobytí. Toto hromadění nepříznivých okolností konečně dovršeno. Příroda zvítězila nad dělanými podmínkami, nad člověkem. Loňský a z části i předloňský a teprv letoší nedobor skoro všech druhův obilních, zvláště však obou chlebovin, žita a pšenice učinil východ tou stranou nemožný. Tam na trhu plodinovém nemohla přijíti úleva a proto musil povoliti druhý konec: průmysl. Tam však se snížením cen nastala nevýhodnost vyhnané a zdražené výroby a spotřeba vyčerpávaná drahotou životních potřeb způsobila na zbožovém trhu zácpu zboží, jež nemělo dostatek kupců. Ale první otřes jako vždy vyšel z průmyslů přípravných, stavebních a pod. Za rozmachu průmyslového jsou průmysly železářský, loďařský, strojnický, stavebního materiálu a stavební silno zaměstnávány budováním nových pracovních prostředků. Budovati do nekonečna však nemožno a proto podnikatelstvo se brzy zasytí novými prostředky výroby a přestane s objednávkami. Odpadne najednou všechno to plus v těchto závodech, o něž výrobu svou v poslední době zvýšily. A jejich krise vleče za sebou neodvratně i krisi ostatních odvětví.

Anglický „Economist" ve své statistice cen hlavních 47 předmětů trhu londýnského, liverpoolského a manchesterského, předmětů, které mají světový význam a tudíž i cenu svou podle světových záznamů řídí, udává postup ceny všech oněch předmětů v letech tohoto století takto: Vezme-li se nejdražší rok 1881 za sto, pak ceny zmíněných předmětů byly k onomu roku v tomto poměru: 1901 : 79·7, 1902 : 81·9, 1903 : 89·9, 1904 : 87·3, 1905 : 95·0, 1906 : 102·4, 1907 : 94·7. Léta 1882 až 1893 pohybovala se mezi 83 až 96, na to následovala doba doba silného snižování a kolísání 1893 až 1901 totiž od 77 do 88 a od roku 1901 až do 1906 doba stálého zvyšování. Ježto pak vloni zemědělské plodiny, a hlavně potravinné stále cenu zvyšovaly a také letos totéž zvyšování valně neochablo, leda ve chvíli žní a po žních, jest patrno, že snížení roku 1907 a 1908 spadá celé na vrub průmyslového zboží. Ba že index cenový ho ani zplna nevystihuje, neboť podává se v něm průměr ze zvýšené ceny plodin a ze snížené ceny výrobků, tedy skutečná úroveň těchto jest mnohem nižší.

V jednotlivých měsících loňského a letošího roku index cenový vykazuje stálé klesání. Počátkem loňského roku až do května index ještě kolísal. Od května 1907 však už vykazuje rapidní a stálé klesání. Dáme-li květen roku minulého za sto, pak srpen letoší byl už jen 83·4, a přijmeme-li letoší leden za sto, byl už letoši srpen zase pouze 94·3. Součet cen oněch 47 předmětů tržby světové klesal letos sic už s nějakým kolísáním, ale přece jen směřuje dolů (2309, 2266, 2263, 2195, 2188, 2190, 2190, 2268 od ledna do srpna).

*

U nás by krise zatím nemusila vystupovat letos a na rok s tou prudkostí jako jinde. Nachystalať vláda veliké předlohy, jež budou vyžadovati značných investic, tedy průmysl přípravný bude míti co dělat. Severní dráha stále ještě není s investicemi, dostavbami a opravami hotova, ač letos už vydala na ně přes 20 milionů korun. Ani na rok nevydá asi méně, neboť průmyslníci jsou stále nespokojeni a stále jí vyčítají nedostatky, zácpu zboží, pomalou odpravu zboží a pod. Ředitel severní dráhy dne 14. listopadu na průmyslovém sjezdě káral sic tyto nespokojence z neuznalosti a nevděku, ale potřebu dalších staveb a oprav přiznal. Předlohy o postátnění velikých drah českých (společnost státní dráhy a severozápadní dráha se svými připojenými tratěmi) budou-li brzy vyřízeny, povedou ještě v budoucím roku ku značným investicím, neboť obě dráhy jsou ve stavu velmi zanedbaném a už z toho ohledu značně snížena jejich cena výkupná. Kromě toho nachystána znovu předloha vodních staveb s nákladem asi 600 milionů korun na více let ovšem rozpočtených. Ale i tu bylo by ročně investováno na 50 až 60 milionů korun. Spolu se železničními investicemi v našich zemích by tedy bylo vynaloženo na zaměstnání přípravného a stavebního průmyslu kolem 150 milionů korun. Obnos to, jenž stačí, aby jej udržel v plném chodě a tím i krisi jeho odvrátil.

*

Z nešťastné naší balkanské politiky odnáší pokutu průmysl, a pokuta ta stala se už velmi citelnou, zvláště pro cukerní a oděvnické průmysly. Bojkot už sahá do milionů škody a trvaje přes dva měsíce, neslábne přese všecky protesty rakouských zástupcův a přese všecko ujišťování turecké vlády, že rozdmychování bojkotu překazí. Odpor proti Rakousku a jeho zboží vnikl tak široko, že není třeba tiskové ani osobní agitace. Bude třeba vyčkati, až vzbouřené city se utiší. Rakouská diplomacie sama by mohla tu k utišení přispěti, ale bojí se zadati prestiži říše. Zamýšlená konference mezinárodní a oprava smlouvy z kongresu berlínského mohla by sice hněv a zlost buď ztlumiti nebo aspoň obrátiti jinam. Ale mohla by též vzbouřené city ještě víc rozrušiti. Na tu není tedy co spolehati. Spíš rychlá úprava záležitosti bosenské pomůže: zavedení autonomie a sněmování a rozhodnutí o příslušnosti státní.

*

V ruské „společnosti pro podporu průmyslu a obchodu“ přednášel v polovici listopadu J. A. Korzuchin o rudném bohatství Čukotského

poloostrova u Behringova průlivu ve východní Sibiři. Poloostrov tento jest pokračováním americké Aljašky, již Rusko prodalo Spojeným Státům. Podnikaví Amerikáni ihned počali na nově dobyté zemi hospodařiti a odkryli veliká naleziště zlata podél řeky Inkonu. Aljaška stala se zase cílem dobrodružné podnikavosti a oživila se v krátké době překvapujícím způsobem. Už na první pohled namanula se myšlenka, že na poloostrově Čukotském bude pokračování týchže zlatonosných žil, jeť země Čukčů stejně sopečnatého prahorního útvaru, jako Aljaška se svými ostrovy. Korzuchin z vlastního názoru líčil naleziště zlata na Čukotském poloostrově a pravil, že předčí pověstnou druhdy Kalifornii. Vláda už dala poloostrov, exploitaci totiž horních pokladů jeho, východosibiřské průmyslové společnosti. Tato na kutací a hledací práce na poloostrově vynaložila už půldruhého milionu rublů. Jedná se teď jen o silné účastenství ruského kapitálu, aby společnost mohla začíti s rýžováním zlata. Blízkost amerických nalezišť a amerických podniků, jakož i hbitost americké podnikavosti má v sobě jisté nebezpečí, že by totiž při otálení a nedůvěřivosti či nedbalosti Rusův Amerikáni nabídli jak kapitálovou tak osobní pomoc. Proto Korzuchin radil, aby péči nad chodem prací na poloostrově vzala na sebe vláda sama, aby se utvořila z ministerstev smíšená komise, jež by zlatodoly vedla ve prospěchu ruského státu. Neboť význam hospodářský této země jest pro Rusko neocenitelný a Rusové nesmějí nechat žádnou část práce cizím lidem a cizímu kapitálu.

Rozhled socialní.

Ve lhůtě, již si vláda v předprázdninovém zasedání říšské rady určila, podala také předlohu o socialním pojišťování, rozeslala ji poslancům i časopisům s oběžným výkladem a popisem jejím. Předloha zákona vyvolala smíšené dojmy. Na jedné straně uspokojila, na druhé zklamala, na třetí znepokojila. Uspokojeno může býti dělnictvo průmyslové i zemědělské. Totiž uspokojeno aspoň na tolik, že se mu podává s dobrým úmyslem to, čeho možno dnes dosáhnouti. Maloživnostnictvo a malorolnictvo očekávalo snad více, ale i ono po zralé úvaze musí přiznat, že předloha zákona poskytuje na poprvé aspoň tolik, co možno bylo bez obavy a velkých těžkostí nejen pro stát, ale i pro ně samo poskytnouti. Nejrozčilenější je ta třetí strana, průmysloví zaměstnavatelé. Ta hrozí se těch velikých břemen, jaké prý jí pojištění uvalí. Břemena ta budou sice značná, ale divno. že právě průmyslníci se jim brání, kdežto zemědělství, jež přejme pojišťováním břemeno mnohem tíživější, neříká nic! Na schůzi průmyslových spolků rakouských, jež k vůli pojišťování svolána, protest průmyslníků vyšel z alpské skupiny a zněl dosti všeobecně, poukazoval na všeobecné břímě všeho občanstva, na

velikou odvážnost návrhu a na nemožnost, aby Rakousko šlo v čele celé civilisace berouc na sebe úlohu, s jakou si ještě žádný stát netroufal.

Tato obava jeví se bezpodstatnou, pohlédneme-li na rozpočet nákladů, jak ve vládní předloze nastíněn. Veškerý náklad pojišťovací bude činiti 288 milionů korun ročně. Z toho připadne na nemocenské pojištění 111 milionů korun, na invalidní 129 milionů korun, na úrazové 48 milionů korun. Podle stavů zaplatí z toho maloživnostníci a malorolníci na své pojištění 28 milionů korun, pojištění z nesamostatných pracovníků 119 milionů korun a zaměstnavatelé 141 milionů korun (za své pojištěnce). Podle odvětví výroby připadne na *zemědělství* $74^1/_2$ milionů korun ($18^1/_2$ mil. samostatní pojištěnci, $28^1/_2$ mil. zaměstnavatelé zemědělci a $27^1/_2$ mil. zemědělští dělníci), na *průmysl a řemeslo* připadne 140 milionů korun (na samostatné pojištěnce 6 mil., na zaměstnavatele 71 mil., na dělnictvo 63 mil.), na *hornictví* připadne 15 milionů korun (zaměstnavatelé 10 mil., dělníci 5 mil.), na *obchod a dopravu* (dráhy) připadne 46 milionů korun (v tom na samostatné pojištěnce 4 mil., na zaměstnavatele 26 mil., na dělnictvo 16 mil.), na *domácnosti se služebnictvem* padne $11^1/_2$ milionů korun nákladu (páni 4·8 mil., sluzi 6·8 mil.), na *svobodné živnosti* něco přes milion korun.

Podle německého pojišťovacího nákladu nebude ani naše břemeno pojišťovací přílišné. Podle poměru obyvatelstva jest dokonce o něco menší než německé. Německo vynaložilo totiž roku 1905 celkem 641 mil. marek a bez státního přídavku 594 mil. marek. To by Rakousko v poměru ku svému obyvatelstvu mělo vynaložit 325 milionů korun, ale vynaloží pouze 288 milionů korun (se státním přídavkem bude to ovšem na 350 až 380 milionů korun). Tedy tolik, kolik asi třeba odpočísti na průměrnou nezámožnost našeho obyvatelstva. V Německu zaměstnavatelé nesou přes polovici nákladu (55%), u nás ponesou pod polovici nákladu (49%). U nás bude výhod pojištění účastno 11, 24, 35% obyvatelstva, v Německu jest ho účastno 20, 22, 30% obyvatelstva. Jen že v Německu oněch 30% je souhlasno s našimi 11% v pojištění nejméně nákladném, úrazovém, kdežto nejnákladnější invalidní pojištění v Německu zabírá 22%, u nás pak 35% všeho obyvatelstva!

Kráčeti jednou také v čele civilisace za ty peníze to přece stojí!

*

Na *mezinárodním sjezdě římském* pro socialní pojišťování zvítězil německý system nad latinským. Dosud vždy na sjezdech těch odporovali národové latinští (Italie, Francie, Švycarsko, Belgie, Anglie) soustavě závazného všeobecného pojištění. Ježtě před třemi lety ve Vídni trvali zástupci těch národů při své zásadě dobrovolného pojištění. Teď však Italie ústy bývalého ministra Luzzattiho vyslovila nezbytnost zavésti pojišťování dělnické ve formě závazné. Sice při dobrovolném pojištění zůstává ohromná většina nepojištěna. Ukazoval na smutnou zkušenost vlastní, na pojištění invalidní v Italii. Přese všecky výhody, jaké stát nabízí, nejsou v tom pojištěni leda státní dělníci a dělníci několika málo vzorných závodů. Miliony dělníků vedle těchto několika

tisíc pojištěných zůstaly nepojištěny, a žádná agitace pro pojišťování nespomáhá. K důvodům jeho musili se přidati také zástupcové ostatních států, v nichž dosud panovala zásada dobrovolnosti. Závaznost uznána všeobecně jako jediný prostředek v pravdě socialní, jenž vede k cíli.

*

Francie má ode dvou let (od poč. r. 1907) zavedeno chudinské všeobecné pensionování starců 70letých, chudých a bezpomocných. Ale toto pensionování budí na všech stranách ostré kritiky a nespokojenost. Stává se totiž, že tito staří a neduživí „chudáci" zanechávají po smrti několik, nebo několiknáct tisíc franků svým dědicům, jiný ještě za živa co bere podporu, může se vykázati jako majitel dvou domův a několika kusů pozemků; jiná osoba, stařena, je ženou zámožného nájemce, jiný ubohý a neschopný stařec nalezen při práci na bohaté vlastní vinici! Do veřejné podpory vtírají se jak patrno lidé, kteří té podpory nepotřebují. Ale dostávají ji, poněvadž se jedná o přítele, o známého, o vlivnou osobu, o volební agitátory. Zákon nazývají proto „zákonem volebním"! Celý náklad vzrostl už na 100 milionů franků, z čehož stát splatil 43 milionův, ostatek obce a okresy. Počet zaopatřených dosáhl téměř půl milionu osob. Dostává totiž 450.000 starých a neduživých lidí po 180 francích průměrem ročně a 45 000 jest jich v ústavech zaopatřeno za roční náklad 485 franků. Takto Francie zavedla si skoro stejné břímě, jaké by nesla při všeobecném invalidním pojištění, a přece pojištění toho nemá, nýbrž má jen odiosní zákon chudinský.

*

Od drahného času táhne se už tiskem německým potyčka mezi katolickými dělnickými odbory a křesťanskými odbory. Tyto jsou nábožensky smíšené. Na curyšském mezinárodním sjezdu křesťanskoodborovém (počátkem srpna) vyjádřil se totiž sekretář křesťanskoodborové organisace německé a poslanec Giesberts poněkud ostře o biskupech německých a katolické spolky dělnické a jejich tisk ihned se velmi rozhodně ozvaly. Giesberts couvl, ale boj a potyčky slovní na schůzích i v listech trvají dále. Zásadního neprojednává se při tom mnoho, ohřívají se leda osobní věci a fakta z minulosti a vývoje a styku obou organisací. Pouze v zasláních spisovatele a sociologa J. Pesche z T. J. dotčeno zásadních otázek. Na zdůrazňování svobody a nezávislosti dělníků v křesťanských odborech odvětil totiž J. Pesch, že naprosté nezávislosti katolického dělníka není, neboť závislým jest na autoritě své církve a na mravním zákoně, jímž se musí řídit. Giesberts odpověděl, že o takové svobodě nikdo nemluví. Jedná se o svobodu, která leží uvnitř tohoto zákona mravního a uvnitř závazků poslušnosti církevní. A aspoň tuto svobodu chtějí pro sebe dělníci celou.

*

P. Plater T. J. sděluje v lond. „Hibbert Journal" o výsledku exercitií pro dělníky v Belgii a o prvních pokusech duchovních cvičeb pro dělníky v Anglii. V Belgii jest 14 útulen pro duchovní cvičby dělnic, cvičby pořádány pro 30 až 50 najednou.

Ale také muži hojně se účastní. A zaměstnavatelé rádi pouštějí dělníky na exercitie, nestrhujíce jim mzdy za ty 4 dni, často sami jdou s nimi a konají duchovní cvičby s dělníky. Tyto útulny exerciční mají už i štědré dotace z kruhů továrníků. Přispívajíť takové cvičby velmi mnoho ku povznesení svědomitosti a pořádnosti dělníkovy. V Anglii učiněn pokus na několika místech. V Londýně zřízena útulna pro exercicie dívek a žen všech stavů, podobná zřízena i v Manchestře a Liverpoole. Pro muže zřízen dům exerciční u Londýna v Marpleu. Každý týden od letošího března přicházejí sem partie 20 asi mužů, dělníkův i nedělníkův a konají tu po tři dny duchovní cvičení. A všichni potěšeni odchází a slibují, že přijdou na rok zase a vezmou i své přátely sebou. Pro pevnost charakteru a pro rodinný život slibují si od těchto exercicií velmi mnoho. Jen musí býti příznivě položeny a pohodlně upraveny tyto útulny či zátiší duchovní, aby přístup byl snadný a pobyt nevyžadoval velkých obětí.

Podobné utěšené výsledky duchovních cvičení známy jsou ostatně i od nás, od té doby co soustavněji a častěji pro všecky stavy jsou pořádány. U nás na Moravě středištěm jest Velehrad. Snad tam v brzku povstane i takový exerciční dům, o jakých sděluje v Belgii a v Anglii P. Plater v posl. svazku „Hibbert-Journalu". Nejen že účastníky přivádějí zpět ku pravdám náboženským anebo je uvádějí do nich hlouběji, ale také už stávají se pro mnohé opravdovou duševní potřebou a oddechem ve víru života. Viděti to z dopisů, jaké po exercitiích účastníci zasílají, na ně se těší a k nim znova se přihlašují. Povstal tu opravdu nový, dříve neužívaný pramen obrodný.

V nejnovější době však Velehrad učinil ještě víc. K duchovnímu připojeno i praktické. Spolek „venkovské omladiny" sezval na druhou polovici listopadu mládež ze skupin svých k duchovním cvičením. Skupin jest na dvě stě a každá skupina snažila se vyslati aspoň jednoho, přihlásiloť se na dvě stě účastníků, jen polovička mohla jich býti přijata. Po duchovních cvičeních uspořádána valná hromada „venkovské omladiny" a k obojímu připojen vzdělávací a řečnický kurs. Na tento mohlo býti přijato už mnohem méně mladíkův, a tak mnoho jich s bolestí po exercitiích a valné hromadě odcházelo. Horlivost a ochota naší venkovské mládeže byla silnější než nepřízeň poměrů. Pro naléhání a prosby mnohých počet kursistů rozšířen ze 30 aspoň na 40. Při únavných pracích kursu vydrželi všichni, nikdo z nich neprojevil nechuti nebo politování nad účastí. V kursu probírány všeobecné pojmy hospodářské nauky, problémy hýbající dnešní dobou v socialním, hospodářském i náboženském ohledu. Osvětlován vzájemný poměr nauky v různých stranách a vytýkáno stanovisko křesťanské. Většina mladíků byla ze stavu zemědělského a přihlíženo proto hojně též k otázkám zemědělským a ku praxi selského hospodaření. Ustálí-li se kursy tyto, budou vzácným doplňkem duchovních cvičeb a oba směry, náboženský i hospodářský budou se navzájem upevňovati — pro venkovskou mládež bude to tak důkladnou školou, jaké jinde nenajde.

Školství.

Na páté zemské konferenci učitelstva v království českém projevil se letos opět rozpor mezi jednotlivými třídami učitelstva: učitelky proti učitelům a naopak, učitelé obecných škol proti učitelům měšťanským, učitelstvo pražské proti venkovskému atd A nejkrásnější při tom jest, že nemohou naříkati ani na žádnou politickou stranu ani na žádný kulturní směr, jenž by je takto rozdvojoval a znesvařoval. Není to klerikalismus ani konservatismus, ba ani mladočešství už ne, co by bylo jablkem sporu. — Konference české konají se každý šestý rok. Jsou poradním sborem poloúředním, mají projevovat přání učitelstva jako direktivu pro zemskou školní radu. Skládají se z volených delegátův okresních a z virilistů, jimiž jsou ředitelé ústavův učitelských a měšťanských škol a okresní inspektoři. Vláda vysílá k tomu ještě své znalce. Tak bylo přítomno 65 delegátů, 154 ředitelů, 2 ředitelky, 34 inspektorův a 9 znalcův. Okresní delegáti ředitelům upřeli pedagogickou kvalifikaci! — O celé povaze sjezdu píše účastník jeho pražským „Rozhledům“: Byl to boj všech proti všem. Tyto boje dusí všechno lepší v učitelstvu. Trpí jimi „Dědictví Komenského“, proti němuž založeno „Komenium“. Zemská ústřední jednota má svou záložnu, pražské učitelstvo také svou; jedna organisace podporuje „Prahu“, druhá „První českou“, do nedávna měli jsme i dva sirotčince, máme trojí návrh na obsazování míst atd. Rveme se mezi sebou o zásady a papírové požadavky a nemůžeme s místa. Pátá porada ukázala v malém, co se dnes děje v učitelstvu ve velkém. Velikášství, kult osob, neomylnost, církevnictví a hrabivý egoism, jinak nevím, jak bych kvalifikoval onu stavovskou hypertrofii...

*

Ve „Věstníku českých professorů“ Vojt. Hulík referuje o novém typu středoškolském a chválí jej jako mnohem dokonalejší a účelnější. V Čechách jsou dvě gymnasia proměněna na nový typ, v Kolíně a v Litomyšli. V Kolíně šest terciánů nechtělo učiti se francouzštině místo řečtiny a proto jsou vyučováni zvláště řečtině! Nepovinnými předměty jsou v Kolíně: němčina, těsnopis, zpěv, ruština, angličtina, řečtina, kreslení a modelování; v Litomyšli kromě toho ještě deskriptiva a praktika přírodovědecká, chemická a fysikální. Latině věnováno na realném gymnasiu ve vyšších třídách 7 až 8 hodin, což referent kárá jako nevhodné na tu dobu přetěžování starými věcmi pro mysl otvírající se reálnímu životu kolkolem sebe.

*

V témže listě praví Dr. Václav Müller o dnešním disciplinárním řádě středních škol: Základní vadou zdá se mně býti nikoli věcný obsah jeho, ale forma, v níž se podává. Hledě se přizpůsobiti mluvě zákonů, podává řád ve svých paragrafech suchým a úsečným zněním jednotlivé předpisy, nešetře hrozbami, superlativy neblahých následků po spáchaném přestupku. Autor žádá, aby se v předpisech řádu působilo na čest, rozum a cit studenstva. Proto ať

koncipovány jsou ne tak úsečně, ale řečnicky, důtklivě. Ale také způsob vyšetřování, následky a tresty, jakož i rozhodování o nich třeba opraviti. Třeba přihlížeti přísněji k mravní schátralosti žáků, jaká dnes častěji se naskýtá než před lety, neboť nechodí už takový výběr žactva na školy, jako kdysi chodíval. Naprosté vyloučení od studia netřeba považovati za nic tak hrozného, neboť žák opustiv dráhu studií, v praktickém zaměstnání může se zcela dobře uchytiti a za změněných okolností snad i napraviti.

*

MUDr. Hugo Hecht, sekundární lékař na pražské dermatologické klinice, vydal v Lipsku spisek „Verbreitung der Geschlechtskrankheiten an den Mittelschulen". Pojednává v něm především o poměrech na gymnasiích v Čechách. Dotazy u studentstva pražských universit české a německé vyšetřoval, kolik případů pohlavních nemocí žáci už ze středních škol znají. Jeho šetření bylo neúplné, studenti jen neochotně se podvolili a přemnozí z nich dotazníky nevyplnili. Tak vyšetřil, že ve 148 třídách českých a některých mimočeských ústavů (Vídeň, Brno, Linec) mezi 3709 abiturienty bylo 295 nakažených. Nejvíce připadalo až 5 žáků na třídu. Toto vyšetřené číslo představuje snad jen polovici, snad dvě třetiny všech skutečných, ale rozhodně leží níže než skutečnost. Kromě toho považiti dlužno, že nákaza nevyskytuje se až v poslední třídě, ale už i před tím. — „Correspondenzblatt" pro katolický klerus těší se, že mnoho z těch případů padá asi na studenty židovské. Ale přes to vybízí katolické katechety ku bdělosti. Tato útěcha může platit ostatně jen pro německé ústavy, nikoliv pro české, na nichž jest židů pořídku.

*

Na 1000 učitelův a učitelek katolických z diecése lvovské podali k rukám svého biskupa Dra. J. Bilczewského hold a adressu oddanosti k jubileu Sv. Otci do Říma. Na 1000 učitelů z jediné diecése! Přece jen ještě jiné poměry, ač i na Halič už se proslýchalo, že má venkovské učitelstvo zesocialisováno. Pravdou to tedy nebude.

Na sněmu haličském jednalo se o remuneraci venkovských kněží za náboženské vyučování na školách. Sněm navrhl podobnou úpravu jak u nás. Mnozí z poslancův a hlavně kněží (Pastor a Stojałowski) se tomu bránili, žádajíce jinakou úpravu. Předloha však prošla, když byl biskup Feodorowicz, dnes nejlepší kazatel a řečník polský, vylíčil význam školy a katolicko-náboženského výchovu v dnešních proudech.

Úpravu platů pastorův i katolických kněží a učitelů spolu s úpravou platů všech úředníků provádí také Prusko. Učitelstvo s úpravou jest nespokojeno. Stát při ostatních úřednících určil třídy platu, učitelům však vytkl okrouhlý obnos přídavku, v jehož mezích se zvýšení rozdělí. Učitelé domáhají se zvýšení, jež by vyžadovalo třikrát tolik nákladu. Stát učitele v té věci odkazuje na obce. Ostatní žádaný přídavek ať obce na sebe vezmou.

Na žádost učitelstva po zvýšení platů odpovídají všude stereotypně stejně: jest vás mnoho, mnoho by to stálo. Jistě výmluva nejnespra-

vedlivější. Tak odpovídáno u nás i v Čechách, tak mluveno v Haliči a teď i v Prusku.

*

V Americe mají zvláštní záhadu koedukační. Na školách dětských (nižších) skoro vesměs vyučují učitelky. Takže pro severo-americké Spojené Státy a pro Kanadu platí už dnes rčení, že žena jest mistryní a učitelkou veškeré mládeže. Na školách nižších je tedy hoch pod učitelkou. Ale na těchto školách ženské vychování a vyučování mu ani tolik neškodí, jeť zvyklý na ně z domu od matky a sester; kromě toho v nižších školách jsou hoši i děvčata buď v rovnováze, často konečně jest hochův i víc! Ale těžkosti nastávají na školách vyšších, kdy mladíci stojí tu vůči učitelkám, často jen nemnoho starším než oni. Mladík je tu skoro přirozeně sváděn ke hrubostem a křivdám vůči své učitelce. A také pedagogové s obavou vidí, jak i na vyšších školách a ve starších ročnících obecných škol se učitelky rozšiřují víc a více. Na školách vyšších pro hochy nastává ještě i jiný neblahý vliv: tam hochů jest mnohem méně, převážnou většinu tvoří tu dívky a program učební řídí se podle dívek, celá škola s učitelkou i učivem zařízena po žensku. Hoši z těchto škol ženských vycházejí s přílišnou měkkostí a nesamostatností povahy. Ženské učitelky a koedukace na vyšších školách kazí mužskou generaci Ameriky a právě tu část její, která vlivem svého vzdělání měla by kdysi státi v popředí.

*

Zkoušky učitelské způsobilosti konány tu minulé dny. Prospěch celkem jen prostřední, a to silno směrem pod prostřednost. Horlitelé pro nutné akademické vzdělání učitelstva měli tak býti mezi zkoušejícími a byli by zajisté velice spokojeni bývali, kdyby zkoušenci, a právě také ti pokrokoví, byli znali obyčejné učebnice učitelských ústavů.

Archiv literární.

Zajímavo a snad i poučno jest, jak „Volná Myšlenka“ stará se o kněze z Církve vystouplé. Česká sekce této mezinárodní protináboženské organisace má střed a sekretariát na Král. Vinohradech (Korunní třída č. 6 n.), kam se „čekanci“ takoví mohou s jistou nadějí podpory obrátiti, neboť jak ochotně se žádostem jejich vyhovuje, ukazuje tento dopis, poslaný ze sekretariátu důvěrníku „Volné Myšlenky“: „Velectěný příteli! Píše mi právě pan N. z N., o němž jsem se už v „Rovnosti“ dočetl, že kněžství zanechal a z církve vystoupil, a žádá nás, abychom mu opatřili nějaké vhodné zaměstknání. Žádá, aby odpověď byla mu poslána na Vaši adresu. Jest samozřejmo, že se pana N. ujmeme a učiníme pro něho, co dovedeme. Ovšem umístění jeho bude asi jako u všech jeho soudruhů v povolání míti obtíže. Přikládám dotazník, který ať p. N. vyplní a prosím přímo Vás, který se s ním stýkáte, abyste nám pověděl, k čemu by cítil náklonnost, a jakým směrem měli bychom se dáti, hledajíce pro něho místo. Prosím tedy o Vaši brzkou radu, a podle ní se zařídíme. — Neznáme situace. Pro případ krajní potřeby, opatřil bych soukromou sbírkou nějaký obnos, který by pana N. aspoň pro prvý čas zabezpečil. S přátelským pozdravem —“

Zajímavo a snad i poučno, není-liž pravda?

Jiný obrázek, a to „obrázek z pouti“ římské. Po audienci u sv. Otce kterýsi panáček z Čech (prosím!) zle se rozkatil nad příznivou zprávou moravských pp. biskupů sv. Otci o diecesích jejich podanou a rozhorleně spolupoutníkům vykládal, že zpráva nebyla pravdiva, ano právě v Brně je hnízdo modernistův a vůdcem jejich jako že jest redaktor „Hlídky“, Dr. V.

Nestojí to sice dále za řeč, ale jako typický případ, jak se v alumnátech, na př. olomouckém, a mezi mladými pány pro naši věc „pracuje“, je to zajisté také zajímavo a snad i poučno: ten omezený fanatismus, který pro každou nepohodlnou neb nepochopenou malichernost sebe a jiné bouří, a zvláště to nesvědomité, opovážlivé posuzování! Tam raději dávejte pozor a napravujte!

Však abychom tak nepěkně neukončili, děkujeme přes to všem i každému za dosavadní, třebas i negativní podporu, s níž i dále, pokud Bůh dá, svůj úkol konati se vynasnažíme.

